UNIWERSYTET EKONOMICZNY W POZNANIU

Biblioteka Główna Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu

Czasopismo:

Miesięcznik Statystyczny. Warszawa, Główny Urząd Statystyczny, Rok 1920 Tom 1

Czasopismo zdigitalizowane i udostępnione cyfrowo w ramach zadań projektu pt. „Digitalizacja i udostępnianie online »Bibliografii gospodarki Wielkopolski 1919-39« H. Maciejewskiej” (SONB/SP/550684/2022)

Minister Edukacji i Nauki

Społeczna Odpowiedzialność Nauki

BIBLJOTEKA W.S.H.W POZNANIU
5217
1920



Dar .....

.....

5217

5222

5217 II

5224

MIESIĘCZNIK STATYSTYCZNY

WYDAWANY PRZEZ

Główny Urząd Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej.

ROK 1920, TOM I.

REVUE MENSUELLE DE STATISTIQUE

PUBLIÉE PAR

l'Office Central de Statistique de la République Polonaise.

ANNÉE 1920, TOME I.

G.U.S.

WARSZAWA 1920 VARSOVIE
Nakładem Głównego Urzędu Statystycznego

5217.II



Druk L. Bogusławskiego, Świętokrzyska 11. Tel. 195-52.

Spis rzeczy tomu I.

Rok 1920.

CZĘŚĆ PIERWSZA.

Str.

Od wydawnictwa 1
Błaszkowski Leon, junior. Towarzystwa kredytowe miejskie w b. Królestwie Polskiem podczas wojny 241
Bornstein Benedykt, dr. Projekt organizacji statystyki ruchu naturalnego ludności 107
Bornstein Benedykt, dr. Analiza krytyczna danych statystycznych, dotyczących ruchu naturalnego ludności b. Królestwa Polskiego . . . 209
Ciągliński Adam, dr med. Zasady statystyki szpitalnej 3
Grossman Henryk, dr. Znaczenie i zadania pierwszego powszechnego spisu ludności w Polsce 88
Krzywicki Ludwik. Projekt organizacji statystyki cen 140
Lipiński Edward. Statystyka strajków 126
Olszewski Stanisław, inż. górn. dr. Zasady prowadzenia statystyki przemysłu górniczego, hutniczego i pokrewnego fabrycznego . . . 305
Piekałkiewicz Jan. Projekt organizacji statystyki pożarów . . . 115
Rauszer Zdzisław, inż. Jednostki miar używane w Królestwie Kongresowem w dobie poprzedzającej wydanie Dekretu o Miarach z dn. 8 lutego 1919 r. 76
Tenczynowa Kazimiera. Powiat zamojski w liczbach 272
Tyfus plamisty w szpitalach warszawskich w latach 1917 i 1918 Opracował Oswald Einfeld. 67

Ustawy i rozporządzenia:

Ustawa o organizacji statystyki administracyjnej 151
Statut Głównego Urzędu Statystycznego 152
Statut Głównej Rady Statystycznej 153
Zarządzenie Prezydenta Ministrów w sprawie nominacji członków Głównej Rady Statystycznej 155
Rozporządzenie w sprawie powołania Komisji do badania wzrostu kosztów utrzymania 325

Z prac Komisji do badania wzrostu kosztów utrzymania 327
Wykaz książek, wciągniętych do inwentarza bibljoteki Głównego Urzędu Statystycznego . . . . . 157 i 330
Wykaz czasopism, nadchodzących do czytelni Głównego Urzędu Statystycznego 165 i 333
Bibljografja. Artykuły w czasopismach naukowych . . . . . 168 i 334
Sprawozdania, notatki, kronika . . . . . 191 i 364

CZĘŚĆ DRUGA. BIULETYN STATYSTYCZNY.

Miary. Str.

Porównanie miar nowopolskich i rosyjskich z metrycznemi. . . 1
Tablice zamiany miar rosyjskich na nowopolskie i odwrotnie . . 4

Ludność i ruch ludności.

Stosunki językowe i wyznaniowe w b. dzielnicy pruskiej . . . 108
Ludność Śląska Cieszyńskiego według miejsca przynależności . . 112
„ „ „ „ języka potocznego . . . 114
Ruch naturalny ludności w miastach 126

Statystyka kredytowa. 65

Bilanse Polskiej Krajowej Kasy Pożyczkowej . . . . . 66 i 130
Stopy procentowe stosowane przez Polską Krajową Kasę Pożyczkową 70 i 135
Obieg banknotów Polskiej Krajowej Kasy Pożyczkowej według wysokości odcinków . . . . . 72 i 134
Obroty Izb Rozrachunkowych w Warszawie i w Poznaniu . . 74 i 136
Bilanse banków akcyjnych kredytu krótkoterminowego w b. Królestwie Kongresowem . . . . . 76 i 137
Kursa walut obcych w Warszawie . . . . . 78 i 138
Kursa marki polskiej zagranicą . . . . . 76 i 140
Kursa dewiz w Londynie . . . . . 80 i 140
Kursa dewiz w Nowym Yorku . . . . . 81 i 140
Kursa dewiz w Berlinie . . . . . 82 i 142
Papiery wartościowe. Giełda Warszawska . . . . 84 i 144

Spółki akcyjne . . . . . 86 i 145

Skarbowość 65

Wymiar podatków bezpośrednich w m. Warszawie i pięciu województwach b. dzielnicy rosyjskiej w styczniu i lutym 1920 r. 92

Rolnictwo.

Zasiewy i zbiory w r. 1918/19 24
Komunikaty o stanie zasiewów w r. 1920. . . . . 28 i 146
Przypuszczalny zbiór. Rok 1920 149

Statystyka cen 57

Wskaźniki cen artykułów pierwszej potrzeby w b. dzielnicy rosyjskiej 58 i 151

Koszta utrzymania.

Koszt dzienny żywności, opału i światła rodziny pracowniczej z 4 osób . 152
Ceny artykułów objętych przez budżet 153
Wskaźniki wzrostu kosztów dziennych żywności, opału i światła . . 154

Stosunki robotnicze.

Płace dzienne robotników najemnych w rolnictwie 30
Czas pracy i wynagrodzenie robotników rolnych na ziemiach polskich . 32

Strajki 35

Liczba strajków w pierwszym kwartale 1920 r. 36
Wykaz strajków w pierwszym kwartale 1920 r. 37
Liczba strajków w pierwszym i drugim kwartale 1920 r. . . . 155

Str.

Pośrednictwo pracy.

Państwowe pośrednictwo pracy według urzędów 156
„ „ „ „ grup zawodowych . . . 162
Zgłoszenia wolnych miejsc i zapośredniczenia według instytucyj . . 164

Roboty publiczne.

Roboty publiczne według urzędów 165
„ „ „ instytucyj 166
„ „ „ rodzajów robót 166

Szkolnictwo.

Słuchacze Wyższych Zakładów Naukowych. Rok 1918/19 . . . 12
Szkoły zawodowe w b. dzielnicy rosyjskiej 13
Szkolnictwo średnie. Rok 1918/19 14
Szkoły powszechne. „ „ 18
Szkoły ludowe w Małopolsce według liczby klas zasadniczych. Rok 1918/19 23
Rozwój szkolnictwa powszechnego w b. dzielnicy rosyjskiej . . . 23
Szkolnictwo średnie w b. dzielnicy rosyjskiej. Rok 1919/20 . . . 119

Prasa.

Przegląd czasopism zarejestrowanych w Wydziale Prasowym Ministerstwa Spraw Wewnętrznych 8

Zestawienia międzynarodowe. 167

Liczba procentowa bezrobotnych 168
Zmiany zatrudnienia według sprawozdań przemysłowców . . . 169
Wskaźniki cen hurtowych 170

Errata . . . . . 117 i 174

Załączniki.

Projekt kwestjonarjusza spisu ludności, zwierząt gospodarskich oraz gospodarstw rolnych. Sprawozdania Miesięczne z Handlu Zagranicznego, rok 1919/20, № 1, 2 i 3 (listopad i grudzień r. 1919, styczeń, kwiecień, maj, czerwiec, i lipiec r. 1920).

BIBLIOTEKA U. P. H. W POZNANIU

Table des matières du I volume.

Année 1920.

PREMIÈRE PARTIE

	Pages
Propos des éditeurs	1
Błaszkowski Leon, fils. Societés de Crédit municipal dans l'ancien Royaume de Pologne pendant la guerre	241
Bornstein Benedykt, dr. Projet de l'organisation de la statistique du mouvement naturel de la population	107
Bornstein Benedykt, dr. Analyse critique des données statistiques concernant le mouvement naturel de la population de l'ancien Royaume de Pologne	209
Ciągliński Adam, dr. en médicine. Principes de la statistique des hôpitaux.	3
Grosman Henryk dr. L'importance et le but du premier recensement de la population en Pologne	88
Krzywicki Ludwik, Projet de l'organisation de la statistique des prix	140
Lipiński Edward, Statistique des grèves	126
Olszewski Stanisław, ingénieur mineur, dr. Méthodes de la statistique de l'industrie minière, métallurgique et des manufactures analogues	305
Piekałkiewicz Jan, Projet de l'organisation de la statistique des incendies.	115
Rauszer Zdzisław, ingénieur. Les mesures employées dans l'ancien Royaume de Pologne avant la publication du Décret du 8 février 1919 concernant les mesures	76
Tenczynowa Kazimiera. Arrondissement de Zamość en chiffres	272
La fièvre typhoïde exanthématique dans les hôpitaux de Varsovie pendant les années 1917 et 1918	67

Lois et arrêtés:

Loi concernant l'organisation de la statistique administrative	151
Statut de l'Office Central de Statistique	152
Statut du Conseil Central de Statistique	153
Arrêté du président du cabinet des ministres concernant la nomination des membres du Conseil Central de Statistique	155
Arrêté concernant la commission d'études relatives à l'accroissement du coût de la vie des familles des travailleurs de l'industrie et du commerce	325
Les travaux de la commission d'etudes relatives à l'accroissement du côut de la vie	327
Index des livres inscrits dans l'inventaire de la Bibliothèque de l'Office Central de statistique depuis le 1/I jusqu'au 31/V 1920	157 et 330
Index des journaux abonnés pour le salon de lecture de l'Office Central de Statistique	165 et 333
Bibliographie. Articles dans les journaux scientifiques	168 et 334
Comptes rendus, notices, chronique	191 et 364

SECONDE PARTIE. BULLETIN STATISTIQUE.

Mesures.

pages.

Comparaison des mesures polonaises et russes avec les mesures métriques 1
Tableaux du changement des mesures russes en polonaises et des mesures polonaises en russes 4

La population et le mouvement de la population.

Ancienne Pologne Prussienne sous le rapport de la langue et du culte. 108
Population de la Silésie de Teschen d'après le lieu d'enregistrement . 112
Population de la Silésie de Teschen sous le rapport de la langue parlée. 114
Mouvement naturel de la population dans les villes . . . 126

Statistique du Crédit. 65

Bilans de la Caisse des Prêts de la République Polonaise . . 66 et 130
Taux d'intérêts appliqués par la Caisse de la Républ. Polonaise. 70 et 135
Billets en circulation de la Caisse des Prêts de la République Polonaise selon le montant des coupons . . . . . 72 et 134
Opérations des Chambres de Compensation à Varsovie . . 74 et 136
Bilans des banques d'actionnaires du Crédit à courte échéance dans l'ancien Royaume de Pologne (en milliers) . . . 76 et 137
Cours des changes étrangers à Varsovie . . . . . 78 et 138
Cours des devises sur Varsovie . . . . . 76 et 140
Cours des devises à Londres . . . . . 80 et 140
" " " à New-York . . . . . 81 et 140
" " " à Berlin . . . . . 82 et 142
Papiers de valeur. Bourse de Varsovie. . . . . 84 et 144

Companies d'actionnaires . . . . . 86 et 145

Finances. 65

Impôts directs établis à Varsovie et dans les cinqdépartements de l'ancienne Pologne russe aux mois de janvier et de février 1920 . 92

Agriculture.

Surface des cultures et récoltes 24
Rapports de l'etat des semences en 1920 . . . . 28 et 146
Récolte probable Année 1920 149

Statistique des prix 57

Indices des prix des articles de prémière necessité dans l'ancienne Pologne russe . . . . . 58 et 151

Coût de la vie.

Coût journalier de l'alimentation, du combustible et de l'éclairage d'une famille ouvière de 4 personnes 152
Prix des articles compris par le budget. Année 1920. . . . 153
Indices de l'augmentation du coût journalier de l'alimentation, du combustible, et de l'éclairage 154

Conditons du travail.

Salaires des journaliers travaillant à l'agriculture 30
Durée du travail et salaires des ouvriers agrlcoles en Pologne . . 32

Grèves.

pages

Nombre de grèves au I trimestre du 1920 36
Liste des grèves au I trimestre du 1920 37
Nombre de grèves au I et au II trimestre du 1920 155

Placement.

Placement selon les offices 156
" " les groupes des profession 162
Offres d'emplois et placements selon les institutions. . . . 164

Travaux publiques.

Travaux publiques selon les offices 165
" " " les institutions. 166
" " " les genres des travaux 166

Ensèignement.

Etudiants aux écoles supérieures. Année 1918/19 12
Ecoles professionnelles en ancienne Pologne russe. Année 1918/19 . 13
Enseignement secondaire. Année 1918/19 14
Ecoles primaires. Année 1918/19 18
Ecoles primaires en Galicie d'aprés le nombre des classes normales. Année 1918/19 23
Developpement de l'enseignement primaire en ancienne Pologne russe . 23
Enseignement secondaire en ancienne Pologne russe. Année 1919/20 . 119

Presse.

Revue de la presse enregistrée à la Section de la Presse du Ministère de l'Intérieur 8

International

Chomeurs chiffres relatifs 168
Changements de conjoncture d'après les rapports des industries . . 169
Indices des prix de gros 170

Errata . . . . . 117 et 174

Annexes

Projet du questionnaire pour le recensement de la population, des animaux domestiques et des propriétés agricoles . . .
Rapports mensuels du commerce étranger 1919/20 № 1, 2 et 3 (novembre et décembre 1919; janvier, avril, mai, juin et juillet 1920).

BIBLJOTEKA W. S. H. W POZNANIU

Od wydawnictwa. — Propos des éditeurs.

Główny Urząd Statystyczny rozpoczyna zeszytem niniejszym wydawnictwo Miesięcznika Statystycznego. W Miesięczniku drukowane będą: 1) prace teoretyczne z zakresu statystyki, 2) rozbiory krytyczne materjałów statystycznych, zarówno zebranych przez Główny Urząd Statystyczny, jak i innych, 3) źródłowe materjały statystyczne, 4) kronika statystyczna (ruch naukowy, działalność urzędów statystycznych zagranicą, notatki i t. d.), 5) bibljografja statystyczna, rozbiory, sprawozdania, 6) kronika działalności Głównego Urzędu Statystycznego (ustawy i rozporządzenia, dotyczące organizacji statystyki w Rzeczypospolitej Polskiej, sprawozdania z posiedzeń Rady Statystycznej, prace i wydawnictwa Urzędu, książki i czasopisma, nadchodzące do bibljoteki Urzędu i t. d.).

Co do źródłowych materjałów statystycznych, w Miesięczniku podawane będą przedewszystkiem sprawozdania perjodyczne (miesięczne, kwartalne). Zakres tych sprawozdań rozszerzany będzie w miarę rozrostu organizacji statystyki administracyjnej. Sprawozdania roczne oraz monograficzne opracowania statystyczne będą pomieszczane w Miesięczniku, o ile ze względu na swój charakter lub niewielkie rozmiary nie będą się nadawały do Statystyki Polski, podstawowego wydawnictwa źródłowego Głównego Urzędu Statystycznego.

Zestawienia międzynarodowe Miesięcznik Statystyczny pomieszczać będzie w miarę potrzeby.

L'Office Central de Statistique commence par le présent fascicule la publication de la „Revue Mensuelle de Statistique“ qui comprendra: 1) travaux théoriques du domaine de la statistique, 2) analyses critiques des données statistiques recueillies par l'Office Central de Statistique, ainsi que des autres, 3) données prémières, 4) chronique de statistique (mouvement scientifique à l'étranger, notices etc.), 5) bibliographie de statistique, analises, comptes-rendus, 6) chronique des travaux de l'Office Central de Statistique (statuts et décrets concernant l'organisation de la statistique dans la République Polonaise, comptes-rendus des séances du Conseil de Statistique, travaux et publications de l'Office, livres et journaux périodiques arrivant à la bibliothèque de l'Office etc.).

En ce qui concerne les données prémières, ce seront surtout des comptes-rendus périodiques (mensuels, trimestriels), dont les limites seront élargies à mesure du développement de l'organisation de la statistique administrative. Les comptes-rendus annuels et les monographies statistiques ne seront publiés dans la Revue Mensuelle que si on ne peut les faire paraître dans notre publication fondamentale — Statistique de la Pologne — à cause de leur caractère ou de leurs petites proportions.

La „Revue“ publiera aussi dans la mesure du besoin des résumés comparatifs internationaux.

Miesięcznik Statystyczny wychodzi zeszytami w ogólnej objętości około 72 arkuszy druku rocznie, podzielonych na dwa tomy. Każdy zeszyt dzieli się na dwie części z oddzielną paginacją, z których druga, Biuletyn Statystyczny, zawiera ukazujące się perjodycznie materjały i zestawienia statystyczne bez tekstu, podczas gdy w pierwszej będą umieszczane większe prace wraz z należącemi do nich tablicami, kronika, sprawozdania i t. d. Rzeczy, stanowiące zamkniętą w sobie całość, w miarę potrzeby będą się ukazywały w postaci załączników lub dodatków. Załączniki prenumeratorowie Miesięcznika otrzymują bezpłatnie, dodatki będą płatne.

Na razie jako stały załącznik do Miesięcznika ukazywać się będą miesięczne sprawozdania statystyczne o handlu zagranicznym. Przewidywane jest również wyodrębnienie biuletynu statystyki pracy.

Prace i materjały statystyczne, stanowiące rezultat działalności Głównego Urzędu Statystycznego lub innej instytucji urzędowej, noszą u góry napis: „Główny Urząd Statystyczny“ (albo nazwę odnośnej instytucji). Inne prace są drukowane na odpowiedzialność podpisanego autora, względnie redakcji Miesięcznika.

W Biuletynie Statystycznym nagłówki tablic i niezbędne objaśnienia są drukowane po polsku i po francusku. W części pierwszej Miesięcznika podawane będą streszczenia francuskie jedynie w miarę potrzeby, gdy będzie chodziło o publikację nowych materjałów statystycznych lub analizę ich wartości.

Warszawa, dn. 31 marca 1920 r.

Dr. J. Buzek

Dyrektor Głównego Urzędu Statystycznego.

La Revue Mensuelle de Statistique paraîtra par fascicules, contenant en tout 72 feuilles d'imprimés par an et formant deux volumes. Chaque fascicule sera divisé en deux parties distinctes, numérotées à part, dont la deuxième, celle du Bulletin de Statistique, comprendra les données et les relevés sans texte, tandis que dans la première seront publiés les ouvrages plus longs avec des tableaux appropriés, chroniques, comptes-rendus etc. Les ouvrages constituant un ensemble à part seront publiés sous la forme d'annexes et de suppléments. Les prémiers seront gratuits, les seconds payables à part.

Pour le moment — sous la forme d'annexes on fera paraître les rapports mensuels de la statistique du commerce étranger. De même le bulletin de la statistique du travail sera à l'avenir imprimé à part.

Ouvrages et données statistiques formant le résultat des recherches de l'Office Central de Statistique ainsi que d'autres institutions officielles portent l'inscription: „Office Central de Statistique“ ou le nom de l'institution correspondante. Les autres travaux sont publiés sous la responsabilité de l'auteur ou de la rédaction.

Dans le Bulletin de Statistique les en-têtes des tableaux et les explications nécessaires seront rédigés en deux langues: polonaise et française. Quant à la première partie de la Revue, on y publiera en français— dans la mesure du besoin — des resumés concernants soit la publication des données nouvelles, soit l'analyse de leur valeur.

Varsovie, le 31 mars 1920.

Dr. J. Buzek

Directeur de l'Office Central de Statistique.

Dr. Med. Adam Ciągliński

Naczelnik Wydziału Statystyki Lekarskiej Ministerstwa Zdrowia Publicznego.

Zasady Statystyki Szpitalnej.

Lekarzom Szpitalnym,
Współtowarzyszom pracy w Delegacji do Spraw Szpitalnictwa przy Magistracie m. st. Warszawy, w pierwszą rocznicę utworzenia Wydziału Statystyki Lekarskiej Ministerstwa Zdrowia Publicznego
poświęca
Autor.

I.

„Jakkolwiek teorja statystyki zyskała w naszem (XIX) stuleciu podstawy naukowe, to jednak wciąż jeszcze uderza godny zaznaczenia fakt, że ze sprawdzianów naukowych korzystają bynajmniej nie wszyscy statystycy praktyczni i w ten sposób utrzymują wciąż jeszcze statystykę pod znakiem dyletantyzmu.

„Dyletantyzm w statystyce zaznacza się wybitnie w statystyce ludności. Jako przykład zacytować można pracę Caspera pod tytułem „Prawdopodobna długotrwałość życia ludzkiego“ (1835 r.), w której to pracy autor na podstawie przeciętnego wieku w chwili zgonu stara się określić śmiertelność, właściwą rozmaitym warstwom społecznym, stosując przytem metody zgoła przestarzałe.

„Nie lepiej przedstawiają się fundamenty obszernej pracy Fr. Oesterlena: Podręcznik statystyki lekarskiej (1865 r. — drugie wydanie niezmienione w r. 1874).

„Łatwo byłoby przedłużać to wyliczenie. Zwłaszcza literatura lekarska obfituje w prace, o których z całą słusznością powiedzieć można, że nie mają prawdziwego związku ze sprawą. („Namentlich ist die medizinische Literatur reich an ganz irrelewanten statistischen Arbeiten“).

„Zadaniem statystyków współczesnych jest może nie tyle odkrywanie nowych dziedzin spostrzegania, co uwalnianie już zdobytych od wpływów dyletantyzmu, wykrywanie i prostowanie tych licznych błędów, których się dopuścili statystycy naukowo dostatecznie nie wyszkoleni. Dopiero gdy w ten sposób zostanie oczyszczone pole, nastanie pora właściwa na nowe wyprawy odkrywcze.

„Nawet najpilniej od lat dwustu opracowywana statystyka śmiertelności nie zdoła uniknąć tej rewizji krytycznej. W wyższym jeszcze stopniu stosować się winno to do pasierba statystyki — statystyki wytwórczości — a także i do statystyki moralności — tego prawdziwego kopciuszka naszej nauki."

Oto w jaki sposób 30 lat temu przedstawiał stan statystyki praktycznej wogóle, a lekarskiej w szczególności jeden z najlepszych znawców tego przedmiotu, słynny teoretyk i pedagog duński prof. Harald Westergaard z Kopenhagi.[1])

Tak było w Danji i w Niemczech lat temu 30, a u nas z niewielkiemi zmianami prawie wszystkie wyżej przytoczone opinje dałyby się zastosować jeszcze i w chwili obecnej.

Jakby wczoraj pisane są wskazania dla pracowników w tej dziedzinie, którzy pragnęliby zaprowadzić nieco porządku i ładu w statystyce swego kraju.

„Nie nowe tereny zdobywać, ale zdobyte już oczyszczać i uwalniać od naleciałości i zachwaszczeń, którym dyletantyzm i brak koniecznego przygotowania teoretycznego tak bujnie rozplenić się pozwoliły". Prawda, ze słów tych bijąca, była bodźcem do podjęcia tej pracy.—

Na pierwszy ogień idzie statystyka szpitalna. Najbardziej tego potrzebuje właśnie ona. Przez wszystkich autorów, nie wyłączając dopiero co cytowanego prof. Westergaarda [2]), a nawet przez specjalne podręczniki nie wiem dlaczego traktowana pobieżnie, a co gorsza powierzchownie, nie zdołała ustalić do chwili obecnej najbardziej podstawowych zasad obliczania np. śmiertelności w szpitalach, albo przeciętnej liczby dni szpitalnych, przypadającej na jednego chorego. Pod tym względem w sprawozdaniach szpitalnych z rozmaitych krajów panuje wprost niezrozumiała różnorodność, a nawet sprzeczność. Co gorsza, sprzeczności takie mieszczą się wygodnie tuż obok siebie w sprawozdaniach z jednego i tego samego szpitala, nie mówiąc już o sprawozdaniach z różnych szpitali w jednym kraju lub w jednem mieście.

I nad temi sprzecznościami przechodzą do porządku dziennego zarówno sam sprawozdawca, jak i jego czytelnik, i nikt nie protestuje, a nawet nikt nie pyta.

Czyżby dlatego może, że tak mało osób uważnie rozpatruje sprawozdania szpitalne?

II.

W roku 1917 szpitale warszawskie dały przytułek i pomoc lekarską 80096 chorym, a więc więcej, niż dziesiątej części ludności miasta. Gdyby grono ludzi odpowiednio dobranych i przygotowanych, zaopatrzonych we wszystkie niezbędne środki pomocnicze, miało możność w ciągu roku całego bliżej zapoznać się z dziesiątą częścią ludności miasta i zbadać ją nietylko pod względem zdrowotnym, ale także pod względem demologicznym i demograficznym, określić procentowy stosunek płci, względną liczebność poszczególnych klas wieku każdej płci oddzielnie, stan cywilny jak mężczyzn, tak i kobiet, ich zawody, za-

[1]) Grundzüge der Theorie der Statistik, 1890.

[2]) Mortalität und Morbidität, 1882, str. 87.

jęcia, stan zarobkowania, stopień wykształcenia — jakiby to bogaty był materjał dla statystycznego zbadania całej ludności miasta.

Ale, żeby to naprawdę tak być mogło, należałoby uwzględnić jeden, lecz nieodzowny warunek—mianowicie, aby wybór owej dziesiątej części ludności miasta pozostawiony był przypadkowi : wybierać na chybił-trafił, nie kierując się żadnemi wskazówkami albo cechami wytycznemi.

Otóż temu to warunkowi ludność, przesuwająca się w ciągu roku przez szpitale warszawskie, bynajmniej nie odpowiada. Wybierają ją i grupują nie jedna, ale liczne cechy charakterystyczne, i stąd do wniosków ogólnych o charakterze i cechach ludności miasta spostrzeżenia szpitalne, choćby najbardziej wyczerpujące, bynajmniej nie upoważniają. Bo wszak do szpitala dążą wyłącznie ludzie chorzy, a więc wybiera ich już jedna i to pierwszorzędna cecha — stan ich zdrowia. Następnie, do sal szpitalnych dążą najśpieszniej chorzy samotnicy, którzy w najbliższem swem otoczeniu napróżno szukaliby umiejętnej pomocy i opieki — zatem i stan cywilny wpływa na skład ludności szpitalnej.

A i środowisko społeczne, w którem chory żyje i pracuje, jego stan majątkowy, też nie pozostaje w tym względzie bez wpływu.

Słowem, dobór ludności szpitalnej nie jest bynajmniej dziełem przypadku, ale przeciwnie zależy od licznych przyczyn mocnych i ściśle określonych, a przeto najdokładniejsze zbadanie cech demologicznych i demograficznych ludności naszych szpitali nie pozwoli nam na wyprowadzanie daleko idących wniosków ani o stosunku liczebnym płci, ani o względnej liczebności klas wieku, ani o stanie cywilnym, ani o zajęciach, stanie majątkowym i t. p. jej członków.

Statystyka demologiczna i demograficzna datami zaczerpniętemi ze statystyki szpitalnej zasilać się nie może. Niepozbawionym znaczenia jest również i ten wzgląd, że duży procent ludności szpitalnej wielkiego miasta stanowią mieszkańcy bliższych, a nawet dalszych jego okolic.

Oczywiście, więcej danych dostarczy nam statystyka szpitalna co do stanu zdrowia ludności miasta. I tu jednak nie oczekujmy od niej zbyt wiele. A więc napróżnoby było spodziewać się od najstaranniej prowadzonej statystyki szpitalnej danych co do chorobowości i śmiertelności chorobowej ludności miejskiej, a więc odpowiedzi na pytanie, w jakim stopniu ta lub inna choroba dotyka mieszkańców miasta, ile jednostek męskich lub żeńskich na 1000 ludności powala ona lub zabiera. Wiemy, że ludzie chorują, wiemy, że ich choruje wielu, wiemy, że umierają, — lecz w jakim stosunku do ogólnej liczby mieszkańców stoją te ofiary, ze statystyki szpitalnej wnioskować nie możemy.

Jeżeli 80 096 rozpoznań klinicznych, zebranych w 1917 roku w szpitalach warszawskich, które w znacznym procencie mogły były być poparte przez badania pośmiertne (14,8% śmiertelności), rozsegregujemy podług przyjętego dla szpitali schematu mianownictwa chorób (pełne mianownictwo Bertillona z r. 1910 zawiera 189 pozycji) i obliczymy następnie procentowy wzajemny ich stosunek liczbowy, to otrzymamy wykaz, który przy porównaniu go z wykazami z lat poprzednich, wyprowadzonemi w podobnyż sposób, pozwoli nam stwierdzić pewną stałość i jednostajność we wzajemnym stosunku częstości chorób, nawiedzających ludność szpitalną. I tu jednak zachodzą przyczyny, które ów ład i porządek psują.

W sprawozdaniu statystycznem z rozpatrywanego okresu np. widzimy, że 25% wszystkich zachorowań, a więc 20000 przypada na tyfus plamisty. Łatwo zrozumieć, że taki nowy gość, nie notowany w latach dawniejszych i tyle miejsca dla siebie zabierający, znacznie musi zmienić procentowy stosunek pozostałych chorób. Pomimo to jednak sposób ten pozwala na wyprowadzenie pewnych wniosków i stale też bywa stosowany.

Więcej już konkretnych danych daje wyliczanie tak zwanej śmiertelności chorobowej (lethalitas), zabierającej ofiary z pośród chorych, leczących się w szpitalach. Sprawa ta jednak i do ostatnich czasów ostatecznie uporządkowaną nie została i winna być, wobec tego, omówiona nieco szczegółowiej.

III.

Smiertelność chorobowa—lethalitas*), jako prawdopodobieństwo rozpatrywanego zdarzenia śmierci — wyraża się stosunkiem liczby przy-

*) Niech mi będzie wolno na tem miejscu poświęcić słów kilka mianownictwu pojęcia „śmiertelności". Jeżeli chcemy wyrazić słowami fakt, że na 1000 ludności umarło na tyfus plamisty 1,8, to mówimy, że śmiertelność na tyfus wynosi 1,8‰.

Jeżeli stwierdzić pragniemy, że na 100 zapadłych na tyfus plamisty umierało średnio 8, to powiemy, że śmiertelność tyfusu plamistego wynosiła 8%.

Jeżeli wreszcie weźmiemy pod obserwację ściśle ograniczoną grupę ludzi równego wieku i w ten czy inny sposób notować będziemy, jak pierwotna ich liczba corocznie wskutek zgonów zmniejszać się będzie, aż do zupełnego całej grupy wymarcia, i jeżeli wynik naszych spostrzeżeń zestawimy w specjalnie ułożonej tablicy, to tablicę taką nazwiemy tablicą śmiertelności.

Filologicznie rzecz przedstawia się w sposób następujący:

I. Człowiek nie jest wieczny, jest doczesny, śmierci podległy—jest śmiertelny.
Wyrazem tej cechy jest to, że każdy z ludzi musi w swoim czasie umrzeć, musi śmierci się poddać.
Ta śmiertelność ludzi jest więc cechą, którą możnaby nazwać bierną, cechą poddania się.

II. Choroby bywają niekiedy złe—bardzo złe: sprowadzają na ludzi śmierć.
Takie choroby, które niosą nam śmierć, nazywamy chorobami śmiertelnemi.
Choroby bywają śmiertelne, bo zabijają, bo sprowadzają śmierć.
Śmiertelność chorób nosi wyraźnie charakter czynny, aktywny.

W językach romańskich dwa te pojęcia mają właściwe sobie określenie.

Człowiek jest śmiertelny—mortalis—a więc musi umierać. Ta cecha natury ludzkiej znajduje wyraz w określeniu: mortalitas.

Mortalitas określa zatem wynik, wypływający z faktu, że ludzie są docześni, podlegają śmierci, są śmiertelni—mortales.

Choroby bywają śmierć niosące, śmierć sprowadzające, mówimy o nich, że są to choroby śmiertelne. Dla określenia tej cechy języki romańskie używają terminu: lethalis.

Przymiotnik ten pochodzi od rzeczownika lethum—co znaczy śmierć.

Lethalité podług słownika encyklopedycznego Larousse'a oznacza: carectère de ce, qui est mortel, de ce qui entraine la mort: lethalité d'une blessure.

A więc i w języku francuskim określenie: caractère de ce qui est mortel, nie wystarcza (l'homme est aussi mortel). Należało to uzupełnić: caractère de ce qui *entraine la mort.*

Mamy więc w językach romańskich obok *mortalitas*—cechy ludzkiej—i *lethalitas*—cechę choroby.

Dawny język polski posiadał to rozróżnienie, wyprowadzone nawet z jednego źródłosłowu. Obok cechy choroby; śmiertelna, śmiertelność — miał określenie, odnoszące się do człowieka: śmiertny, śmiertność. (Słownik języka polskiego Karłowicza,

padków, zdarzeniu temu sprzyjających — casus foecundi seu fertiles (podług mianownictwa Bernoulli'ego*), do liczby wszystkich przypadków możliwych, a więc sprzyjających i niesprzyjających, casus steriles, z warunkiem, by wszystkie te przypadki były równoprawdopodobne.

Smiertelność chorobową zatem w danym szpitalu za okres sprawozdawczy — w myśl wyżej przytoczonego określenia klasycznego — wyrazić musimy ułamkiem, którego licznik jest liczbą zmarłych m (casus foecundi s. fertiles), a mianownik liczbą wszystkich przypadków możliwych, a więc sprzyjających i niesprzyjających.

I tu powstaje pierwsze nieporozumienie. Jako liczbę przypadków „wszystkich możliwych" pewna grupa statystyków szpitalnych uważa ogólną liczbę chorych leczonych S, gdy tymczasem inna grupa za liczbę przypadków „sprzyjających i niesprzyjających" uważa liczbę zmarłych m (casus fertiles) i liczbę tych, co z choroby szczęśliwie wyszli — n (casus steriles) — to znaczy $m + n$.

Do pierwszej grupy należą: większość szpitali niemieckich (z wyłączeniem monachijskich), szpitale austrjackie, galicyjskie (A. Krzyża-

---

Kryńskiego, Niedźwieckiego). Ślady tego mamy jeszcze po dziś dzień w języku rosyjskim.

Choroba u rosjan jest „śmiertelna", ale człowiek jest „śmiertny".

I ta cecha, którą w języku łacińskim określa wyraz mortalitas, w języku rosyjskim nazywa się „smiertnost'", wyraz w języku polskim najzupełniej zapomniany.

Zdawałoby się, że zachowawszy dla określenia cechy ludzkiej wyraz „smiertnost'" język rosyjski dla określenia cechy choroby skorzysta z wyrazu „śmiertelność"—wszak mówi o chorobach, że są „smiertielnyja boliezni". Ale nie.

Język rosyjski, idąc śladem języków romańskich, wprowadził termin: „letalnost'".

I tak z dwóch dokładnych i najzupełniej charakteryzujących rzecz określeń, jedno zachował język rosyjski („smiertnost'") a drugie język polski („śmiertelność"), ale dla tego ostatniego terminu popyt okazał się za wielki, i termin „śmiertelność", jakeśmy to wykazali wyżej, zaczęto stosować wszędzie.

Określić zły charakter choroby inaczej, aniżeli terminem „choroba śmiertelna", przy całem bogactwie języka polskiego staralibyśmy się napróżno.

Choroba jest śmiertelna, a wyrazem śmiertelności choroby może i powinna jedynie być jej siła niszczycielska, jej charakter, co „entraine la mort".

Stąd określenie: „Śmiertelność tyfusu plamistego" może wyrażać jedynie stosunek liczby zgonów na tyfus plamisty do liczby chorych, na chorobę tę zapadłych.

Wobec tego znaczenia „śmiertelności" — określenie „Tablice śmiertelności" nie jest określeniem właściwem.

Tablice śmiertelności obejmują grupę ludzi, którzy umierają wskutek przyczyn najróżnorodniejszych: starość, nieszczęśliwe wypadki, choroby, głód, nędza i t. p.

Cechą tablic śmiertelności jest, że wykazują, w jaki sposób dana grupa ludzi z biegiem czasu w zupełności wymiera, i dlatego dla tablic śmiertelności najwłaściwszą nazwą by była: „tablice wymieralności", na podobieństwo tego, jak je nazwali niemcy: „Absterbeordnung".

Pozostaje więc jeszcze określenie mortalitatis jako cechy ludzkiej.

Wskrzeszenie dla niej staropolskiego wyrazu: *śmiertność* już choćby ze względu na język rosyjski byłoby rzeczą niepopularną, choć filologicznie najzupełniej uzasadnioną. Musimy się z tem jednak liczyć. Dlatego też, pozostawiając termin „śmiertelności" jako cechę choroby, zastępując określenie „Tablice śmiertelności" mianem: „Tablice wymieralności", proponowałbym dla określenia mortalitatis zastosować wyrażenie: *„umieralność na"*... (tyfus plamisty).

W ten sposób mówilibyśmy:

Smiertelność tyfusu plamistego jest 8%.

Umieralność na tyfus plamisty wynosi 1,8‰.

A o tablicach śmiertelności mówilibyśmy już tylko jako o „tablicach wymieralności".

*) Ars conjectandi, 1713.

nowski i K. Kumaniecki — Statystyka Polski), niektóre szwajcarskie (szpital kantonalny w Genewie).

Do drugiej grupy należą: z niemieckich monachijskie oraz szpitale paryskie (Annuaire statistique de la ville de Paris, Dr. Jacques Bertillon, chef des travaux de la statistique, XXX Année 1909).

W sprawozdaniu ze szpitali cywilnych w Trieście za rok 1902 (Resoconto sanitario degli ospedali civici di Trieste per l'anno 1902, Trieste, 1904) cyfra śmiertelności wyprowadzona jest w trojaki sposób: w stosunku do wszystkich leczonych (curati), w stosunku do tych, co szpital opuścili (dimessi) i wreszcie do liczby chorych przyjętych (accetati). Wszystkie te wyniki sprawozdanie podaje współrzędnie, określając je jako śmiertelność, „mortalità". W innych sprawozdaniach podobnego zestawienia nie spotkałem.

Żeby móc pośród tych rozbieżnych poglądów zająć stanowisko bezstronne a kompetentne, musimy przedewszystkiem przypatrzeć się, jak wyglądają wyżej wymienione metody w zastosowaniu praktycznem, i starać się ocenić wyniki, do jakich doprowadzają.

Zaczniemy od sprawozdania największego szpitala wiedeńskiego, Allgemeines Krankenhaus*), i rozpatrzymy małą tabliczkę, przedstawiającą w odsetkach śmiertelność miesięczną w roku 1908 (l. c. str. 171).

Śmiertelność miesięczna (w odsetkach).

Miesiąc	% śmiertelności	Miesiąc	% śmiertelności
I. Styczeń . . .	4,24	VII. Lipiec . . .	3,86
II. Luty	3,58	VIII. Sierpień . .	3,75
III. Marzec . . .	3,76	IX. Wrzesień . .	3,73
IV. Kwiecień . .	3,44	X. Październik .	2,61
V. Maj	2,91	XI. Listopad . .	3,87
VI. Czerwiec . .	3,32	XII. Grudzień . .	3,39

Procent śmiertelności roczny: 5,76%.

Śmiertelność była tu określana podług wzoru $\frac{m}{S}$, wyrażana zatem w procentach podług wzoru $\frac{100\,m}{S}$.

Wysokość śmiertelności miesięcznej waha się tu w granicach od 2,61% (październik) do 4,24% (styczeń).

Śmiertelność przeciętna za cały rok wynosi 5,76%, — to znaczy przekracza najwyższą śmiertelność miesięczną (styczniową).

Sprawozdawca godzi się z tym faktem, jako z czemś naturalnem, jakkolwiek sam fakt jest nieco sprzeczny z temi pojęciami, jakieśmy sobie wyrobili o wielkości przeciętnej, mianowicie: nie może ona w żadnym razie być wyższą od najwyższej z szeregu zestawianych wielkości.

Nie wiem, czy wielu z pośród czytelników podobnych sprawozdań ocenia należycie fakt tu stwierdzony. Rzecz jest nietrudna do rozwiązania — żeby ją jednak przedstawić możliwie jasno, uciekniemy się do sposobu, wielokrotnie już stosowanego przy opracowywaniu zagadnień z dziedziny statystyki ruchu ludności, mianowicie do tak zwanych kon-

*) Jahrbuch der Wiener K. K. Kranken-Anstalten — XVII und XVIII Jahrgang 1908—1909, Wien und Leipzig, 1915.

strukcji graficznych, jak je przedstawiali Knapp, Becker, Zeuner, Lexis, i ruch ludności szpitalnej postaramy się przedstawić na wykresie.

Na linji poziomej $O\Omega$ znaczyć będziemy kalendarzowy bieg czasu, oczywiście podług naszej ery.

Na linji pionowej OT, a więc do pierwszej linji prostopadłej, znaczyć będziemy czas pobytu danego chorego w szpitalu.

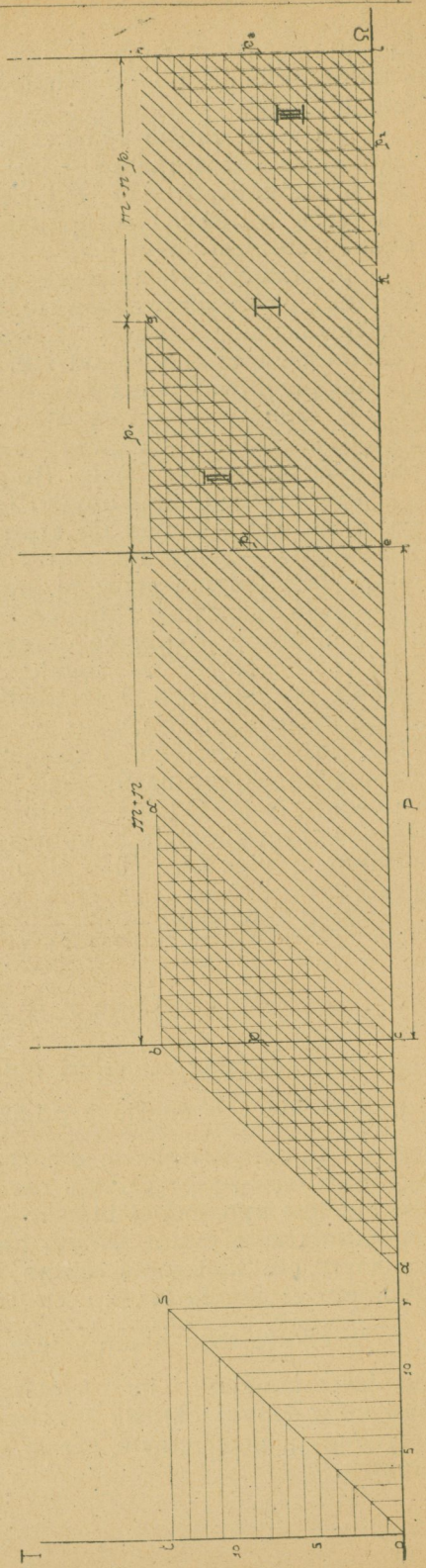
Obie linje podzielimy na równe działki, odpowiadające równym okresom czasu (podziałki roczne, miesięczne, w danym wypadku: dzienne).

Jeżeli zatem w dniu 1 stycznia 1920 r. w punkcie O wstąpił do szpitala chory, to po upływie 14 dni linja jego pobytu w szpitalu sięgać będzie linji poziomej, leżącej na wysokości 14 podziałek dziennych, licząc od linji $O\Omega$, to jest przechodzącej przez punkt t; ale ponieważ równocześnie, po upływie 14 dni od chwili wstąpienia, kalendarz pokazywać nam będzie dzień 14 stycznia, zatem linja pobytu chorego w szpitalu sięgać będzie linji pionowej, odpowiadającej dacie 14 stycznia 1920 roku, t. j. przechodzącej przez punkt r.

Punkt końcowy linji pobytu tego chorego w szpitalu S leżeć będzie na przecięciu obu wymienionych linji, a jej przebieg OS biec musi pod kątem 45^0 do obu podstawowych i wzajemnie do siebie prostopadłych linji czasu.

Podobny kierunek linji OS otrzymamy w przypuszczeniu, że punkt kreślący z pewną szybkością posuwać się będzie wzdłuż linji OT i znaczyć swój przebieg na wstędze, przesuwającej się przed nim z równą szybkością wzdłuż linji $O\Omega$ w kierunku od Ω do O.

Jeżeli teraz przez punkty podziału linji czasu $O\Omega$ przeprowadzimy linje pionowe określonych terminów kalendarzowych, przez punkty podziału linji OT — linje poziome terminów pobytu w szpitalu, a bieg linji pobytu chorych znaczyć będziemy z punktów ich wstępowania do szpitala linjami ukośnie pod 45^0 przebiegającemi i urywa-



Rys. 1.

jącemi się na wysokości linji poziomej, odpowiadającej przeciętnemu czasowi trwania pobytu chorych w szpitalu, — to wykres nasz będzie zupełny.

Tu zaraz zauważyć należy, że jakkolwiek linja OS geometrycznie — jako przeciwprostokątna — jest większa od linji Ot i od linji Or, jako przyprostokątnych — to jednak wszystkie te trzy linje — zarówno jak i linja Sr wyrażają najzupełniej równe okresy czasu, w danym przypadku czternastodniowe.

Z granic, określających poszczególny (w danym przypadku miesięczny) okres sprawozdawczy, trzy są zaznaczone wyraźnie, a mianowicie: lewa, dolna i prawa. Czwarta — górna — żadną stałą linją nie jest zamknięta, lecz znaczy się szeregiem punktów, w których na tym poziomie przerywają się linje pobytu chorych; jest to granica, przez którą chorzy szpital opuszczają: albo jako wyleczeni (n) albo jako zmarli (m). Tę górną granicę nazywać będziemy linją ubytku ($m+n$) [sortis par guérison ou par dècès, Abgang, dimessi].

Naprzeciwko linji ubytku leży granica dolna okresu sprawozdawczego, przez którą chorzy do szpitala wstępują. Jest to linja przybytku P. Z zewnątrz — ze świata chorzy inną drogą do szpitala dostać się nie mogą, lecz jedynie przez tę granicę wchodową.

Dwie pozostałe granice: lewa i prawa, są granicami przepływu. Z lewej strony w granice okresu sprawozdawczego wchodzą ci z pośród leczonych już w szpitalu, którzy leczenia swego w poprzednim okresie nie ukończyli, i stanowiący niejako pozostałość, remanent z okresu poprzedniego. Nazywać go będziemy remanentem otrzymanym (p_1). Ci z pośród chorych, leczonych w okresie sprawozdawczym, którzy przejdą do okresu następnego, stanowić będą tak zwany remanent przekazywany (p_2). Ogólna przeto liczba leczonych w danym okresie sprawozdawczym chorych S wyraża się sumą tych, co w granice tego okresu wstąpili, a więc (p_1+P) — albo też sumą tych, co granice jego opuścili a więc: $(m+n)+p_2$.

Stąd równanie:

$$S = p_1 + P = m+n+p_2$$

O ile $p_1 = p_2$ to i $m+n=P$

Sprawozdanie szpitalne, obliczające śmiertelność w szeregu kolejno po sobie idących miesięcy podług wzoru $\frac{m}{S}$, wprowadza do wyliczeń jedną i tę samą wielkość dwukrotnie: raz jako remanent przekazywany p_2 (bo $S = m+n+p_2$), drugi raz jako część linji ubytku ($m+n$). I błąd ten nie jest bynajmniej błędem tylko w wyliczeniach miesięcznych, jest on teoretycznie takim samym błędem przy wyliczeniach rocznych, sprawiającym, że wyliczenia roczne nie będą się zgadzały z wyliczeniem średniem za szereg lat, np. za dziesięciolecie.

Wielkość tego błędu zależy od wielkości ułamku $\frac{p}{S}$, a zatem błąd tem jest mniejszy, im krótszy jest przeciętny czas trwania kuracji chorych w danym okresie sprawozdawczym (kalendarzowym) — oraz im przy danym przeciętnym czasie trwania kuracji okres spostrzegania jest dłuższy.

W miarę zmniejszania się stosunku $\frac{p}{S}$, błąd tu popełniany będzie coraz mniejszy, a wyniki wtedy otrzymane będą mogły być uznawane za praktycznie dostatecznie ścisłe.

Przy stosowaniu drugiej metody określania śmiertelności, to jest wzoru $\frac{m}{m+n}$, który wogóle nie uwzględnia liczby chorych remanentowych, porównywanie wyników obliczeń miesięcznych z rocznym dysproporcji żadnej nie wykazuje, gdyż wtedy i suma liczników i suma mianowników z obliczeń miesięcznych daje prawidłową cyfrę i zmarłych i ubytku wogóle.

Czy jednak pomijanie zupełne remanentu nie odbije się ujemnie na dokładności wyników obliczeń, zwłaszcza w przypadkach, w których przeciętny czas trwania leczenia szpitalnego o wiele przewyższa kalendarzową długość okresu spostrzegania?.

Nie obojętną również na ostateczny wynik obliczeń śmiertelności podług tej metody rzeczą jest stosunek zmarłych do wypisanych w ogólnej liczbie ubytku.

Przypuśćmy na chwilę, że mamy do czynienia z zakładem leczniczym dla chroników nieuleczalnych, z zakładem dającym swym pensjonarzom możliwie dogodne warunki egzystencji w ciężkiem i beznadziejnem ich położeniu.

Najwymowniejszym sprawdzianem wysokiego poziomu takiego zakładu będzie fakt, że liczba wypisujących się chorych będzie znikomo mała — może w niektórych latach spadnie do zera ($n=0$).

Jakże w takich razach przedstawiać się będzie śmiertelność, obliczana podług wzoru $\frac{m}{m+n}$? Oczywiście będzie równa 100%.

A zakłady analogiczne, z których chorzy przy pierwszej nadarzającej się sposobności uciekają, „by choć dni kilka przed śmiercią odpocząć w spokoju", będą dawały liczbę wypisanych większą i stąd wykazywały procent śmiertelności mniejszy.

Co może wyrażać tak określana śmiertelność, o czem może pouczać kogo tak wyprowadzone prawdopodobieństwo śmierci?

Już z tego krótkiego zestawienia widzimy, że rola, jaką przy obliczaniu ruchu ludności szpitalnej odgrywa liczba chorych remanentowych, bynajmniej dla ostatecznego wyniku tych obliczeń obojętną nie jest; widzimy dalej, że wzory, służące do wyliczania śmiertelności, a wyprowadzane na podstawie zasad, głoszonych jeszcze przez Bernoulli'ego, i nie uwzględniające liczby chorych, pozostawianych z jednego okresu sprawozdawczego do następnego — tak zwanych przez nas chorych remanentowych — nie mogą dawać wyników dostatecznie dokładnych.

Nie pozostaje więc nic innego, jak i do statystyki szpitalnej zastosować te pojęcia o śmiertelności i o jej oznaczaniu, jakie w chwili obecnej panują w statystyce ludności wogóle.

IV.

Pojęcie śmiertelności opiera się na prawdopodobieństwie, w danym okresie czasu, zgonu jednostki, jako członka pewnej możliwie jednolitej, liczbowo dokładnie określonej grupy.

Żeby prawdopodobieństwo owo określić, należy obliczyć i zestawić wszystkie „za i przeciw" tego faktu.

Podstawą podobnego obliczenia może być tylko doświadczenie, zdobyte drogą spostrzegania i pozwalające ustalić, ile razy w danym szeregu spostrzeżeń fakt, o który nam idzie, zdarzył się lub nie zdarzył. Wychodzi się przytem z założenia, że stwierdzone stosunki liczbowe są wskazówką i na przyszłość. W tem ostatniem zastrzeżeniu tkwi charakterystyka obliczań statystycznych: wyniki, zdobyte z doświadczeń przeszłości, mają nam mówić o przyszłości.

„Statystyka, mówi Borel [1]), nie zadowala się rejestrowaniem faktów minionych; w poczuciu swej mocy rwie się ona do przewidywania, w pewnym stopniu przynajmniej, zjawisk przyszłości, a to wprowadza ją już niejako w dziedzinę umiejętności".

Za okres, dla jakiego oznacza się prawdopodobieństwo śmierci, można przyjąć dowolny przeciąg czasu; można przyjąć rok, tydzień, dzień, a nawet w badaniach teoretycznych chwilę, i oznaczać tym sposobem prawdopodobieństwo śmierci roczne, tygodniowe, dzienne lub, w teorji, momentalne.

Za jednostkę do mierzenia wieku i okresu śmiertelności zazwyczaj przyjmuje się rok, i okresy krótsze wyrażają się przez ułamek roku.

Stosunek prawdopodobieństwa śmierci do długości okresu, dla którego rzeczone prawdopodobieństwo zostało oznaczone, nazywa się średniem prawdopodobieństwem śmierci. Granica, do jakiej dąży średnie prawdopodobieństwo śmierci, gdy długość okresu, z którego prawdopodobieństwo zostaje oznaczone, skracamy aż do nieskończoności, nosi w nauce miano siły lub natężenia śmiertelności (Force of mortality — Taux instantané de mortalité — Sterbe-Intensität) [2]).

Prof. Westergaard [3]) w klasycznem dziele, nagrodzonem przez uniwersytet w Kopenhadze, w r. 1881 (drugie wydanie, również w zupełności wyczerpane, w r. 1901) w następujący sposób stara się zobrazować pojęcie śmiertelności.

„Zgodnie z fikcją, na jakąśmy sobie pozwolili, każdy człowiek w danej klasie ludności, jaką rozpatrujemy, ma w każdym poszczególnym najdrobniejszym momencie czasu równe prawdopodobieństwo w tymże momencie umrzeć. Liczba tych, co zgodnie z rachunkiem prawdopodobieństwa w jakimkolwiek bądź danym momencie czasu umierają, równać się będzie iloczynowi z ludności przez to prawdopodobieństwo

---

[1]) Non contente de recenser les événements passés, elle(la statistique) prétent prévoir dans une certaine mesure les événements futurs: c'est en cela qu'elle est une science"—prof. Emile Borel, Le hasard, 1914, str. 237.

[2]) A. B. Danielewicz, Podstawy matematyczne ubezpieczeń życiowych, 1896, str. 42.

[3]) Harald Westergaard, Die Lehre von der Mortalität und Morbidität, 1881, str. 8—9.

zmarcia w tymże momencie czasu; liczba zmarłych w najbliższym momencie będzie znowu liczbą ludności, pomnożoną przez to samo prawdopodobieństwo i t. d."

To prawdopodobieństwo jest oczywiście nieskończenie małe. By operować wielkościami skończonemi, wypadnie je podzielić przez inną, również nieskończenie małą wielkość, mianowicie przez najdrobniejszą cząstkę czasu; dla wyrównania jednak, by nie zmieniać wartości iloczynu, wypadnie liczbę ludności pomnożyć przez tę samą cząsteczkę czasu.

Pierwsza w ten sposób otrzymana wielkość nosi miano natężenia śmiertelności (force of mortality autorów angielskich) a druga—iloczyn z liczby ludności przez czas — oczywiście równać się będzie czasowi, jaki dana ludność w tej określonej cząsteczce czasu łącznie przeżyła.

A więc liczba w tymże czasie zmarłych równa się napięciu śmiertelności, pomnożonemu przez czas, przez ludność ową łącznie przeżyty. Sumując teraz czas, jaki cała ludność w określonym okresie czasu przeżyła, i mnożąc otrzymaną wielkość przez napięcie śmiertelności, otrzymujemy liczbę ofiar śmierci w danym okresie czasu. I odwrotnie, napięcie śmiertelności równa się ilorazowi z liczby zmarłych przez przeżyty czas.

A zatem dla ludności, której liczebność nie podlega wahaniom, S, jeżeli przyjmiemy rok za jednostkę czasu—czas w ciągu roku przeżyty równać się będzie (liczbie) ludności, a jeżeli liczbę zmarłych oznaczymy przez m, a napięcie śmiertelności przez μ, to otrzymamy wzór:

$$\mu = \frac{m}{S} \quad \ldots\ldots\ldots\ldots \quad (1)$$

Zgodnie z powyższem Bortkiewicz *) proponuje, żeby zamiast liczby ludności stosować jako mianownik ułamka, określającego cyfrę śmiertelności—czas, przeżyty przez ludność w ciągu danego okresu czasu.

„W ten sposób, mówi Bortkiewicz, każdy poszczególny osobnik, który przynależał w danym okresie czasu do odnośnej ludności, zostaje wprowadzony do obrachunku z taką ilością czasu, jaka w rzeczywistości odpowiada długości wystawienia go na niebezpieczeństwo utraty życia".

Z przytoczonych dopiero co podstawowych orzeczeń Westergaarda i Bortkiewicza wypływać się zdaje jedna praktyczna wskazówka — mianowicie:

Przy określaniu śmiertelności należy stosować ściśle te same sposoby wyliczania, jakie są przyjęte w domach bankowych przy wyliczaniu odsetków od kapitałów, lokowanych na rachunku bieżącym.

W porównaniu tem znajdujemy najlepsze zobrazowanie sposobu uwzględniania przychodztwa i wychodztwa ludności (nowe wkłady w ciągu roku robione z jednej strony — wycofywanie części kapitału — z drugiej), jak również wyjaśnienie sposobu wyliczania śmiertelności ludności, która się stopniowo dopiero gromadzi w ciągu roku obrachunkowego (np. obliczanie śmiertelności niemowląt w pierwszym roku ich życia).

Zastosowanie powyższych zasad, bardzo wymowne, znajdujemy np. w kasach chorych, które obliczają prawdopodobieństwo choroby

*) Sterblichkeit und Sterblichkeitstafeln, Handwörterbuch der Staatswissenshaften, tom VII.

lub śmierci w stosunku do 365 wzgl. 366 dni uczestnictwa w kasie (która to liczba dni w tym obrachunku przedstawia tak zwanego pełnego uczestnika kasy), bez względu na istotną liczbę pracowników, którzy się na ową liczbę dni składali.

Jeżeli zatem liczbę zmarłych w ciągu roku sprawozdawczego uczestników kasy oznaczymy przez m, a ogólną liczbę dni uczestnictwa członków kasy przez D, to napięcie śmiertelności w okresie sprawozdawczym rocznym wyrazi się wzorem:

$$\mu = \frac{365\ m}{D} \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad (2)$$

Wzór ten jednak w statystyce szpitalnej może być stosowany tylko w tych wypadkach, w których przeciętna długotrwałość okresu leczenia szpitalnego wynosi nie mniej niż 365 wzgl. 366 dni, co w praktyce życia szpitalnego zdarza się wyjątkowo rzadko. Jedynie szpitale dla psychicznie chorych lub przytułki dla chroników mogą się wykazywać takiemi długiemi okresami pobytu w szpitalu.

Przeciętna długotrwałość leczenia szpitalnego nie przekracza 3 — 6 tygodni, a wtedy, rzecz prosta, o wyliczaniu rocznego prawdopodobieństwa śmierci nie może być mowy.

Każdy chory szpitalny, który leczył się w danym rocznym okresie sprawozdawczym, winien być wprowadzony do obrachunku z taką ilością czasu, jaka w rzeczywistości odpowiada długości wystawienia go na niebezpieczeństwo utraty życia. Jeżeli w takim okresie sprawozdawczym przy D liczbie ogólnej dni leczenia szpitalnego zmarło m chorych, to praca niszczycielska — śmiercionośna przeciętnego dnia szpitalnego wyrazi się wzorem $\frac{m}{D}$, a iloczyn z tej wielkości przez d — liczbę dni, przypadającą przeciętnie na każdego chorego w danym okresie sprawozdawczym, czyli $\frac{dm}{D}$ wyrazi właśnie owo natężenie śmiertelności, które zagrażało każdemu choremu szpitalnemu w ciągu d dni pobytu jego w szpitalu:

$$\mu = \frac{dm}{D} \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad (3)$$

Zatem dla możliwie ścisłego wyliczenia natężenia śmiertelności szpitalnej musimy sobie najdokładniej zdawać sprawę z liczby dni szpitalnych, przypadającej przeciętnie na każdego chorego w danym okresie sprawozdawczym.

Tymczasem i pod tym względem panuje w danej literaturze szpitalnej pewna niejasność pojęć, powiedziałbym nawet i zamęt.

V.

Biorę do ręki II sprawozdanie roczne z działalności szpitala Anny Marji dla dzieci w Łodzi za rok 1907, opracowane przez lekarza naczelnego szpitala, Dr. Józefa Brudzińskiego. Na tablicy I tego sprawozdania znajduję zestawienie ogólne liczby dni szpitalnych za poszczególne miesiące, oraz obliczenie: „Na jednego chorego przypada dni szpitalnych“ (zapewne w tymże miesiącu).

Obliczona w ten sposób liczba dni szpitalnych waha się w granicach od 10,6 (X) do 14,5 (II).

Przy obrachunku rocznym na jednego chorego przypada dni 20,6.

Leży przedemną krótkie sprawozdanie ze szpitali warszawskich za rok 1917/18, doręczone w odbitkach hektografowanych członkom delegacji szpitalnej. przy Magistracie m. st. Warszawy; w objaśnieniach do tabl cy czytam: „Wskaźnik czasu pobytu wyprowadzono w sposób dwojaki: a) dzieląc liczbę dni zakładowych przez liczbę wybyłych ogółem (wypisanych i zmarłych); sposób ten jednak doprowadził do niemożliwych wyników; np. w szpitalu w Otwocku na 1 chorego przypadło 462,69 dni zakładowych *rocznie*; b) wobec tego wyprowadzono wskaźnik drugi, dzieląc liczbę dni zakładowych przez liczbę ogólną chorych. (Dla Otwocka wynik wyniósł wtedy 224,77 dni).

Jeżeli dobrze rozumiem, to zestawiając oba te wyliczenia — łódzkie i warszawskie — dojść należy do wniosku, iż autorom ich chodziło o wyliczenie nie przeciętnego czasu trwania leczenia szpitalnego, ale wprost o liczbę dni, przypadającą na jednego chorego w danym okresie sprawozdawczym. I rezultaty te były: na jednego chorego w szpitalu Anny Marji przypada w miesiącu 10,6 — 14,5 dni, gdy na tegoż chorego w roku — 20,6.

Na jednego chorego w szpitalu w Otwocku przypada w ciągu roku 224,77 dni, gdy tymczasem inne obliczenie daje niespodziewaną cyfrę 462,69 dni.

A bywają i zestawienia bardziej jeszcze kłopotliwe. W Roczniku statystycznym paryskim za rok 1909 czytamy, że na jednego pensjonarza w przytułkach dla obłąkanych departamentu Sekwany przypada dni 1280, gdy tymczasem liczba, dni, określona na sposób łódzko-warszawski, daje dni 278.

Przyczyną tych nieporozumień jest, zdaniem mojem, zasadnicze niedość jasne przedstawienie sprawy.

W schematach dla sprawozdań rocznych z działalności szpitali warszawskich znajdujemy odnośną rubrykę w redakcji następującej: „Przeciętna liczba dni pobytu w szpitalu jednego chorego“ (w ciągu roku sprawozdawczego?).

W statystykach miesięcznych (Szpital Anny Marji w Łodzi) odnośna rubryka brzmi: „Na jednego chorego przypada (w styczniu, w lutym i t. d.) dni szpitalnych“.

W Roczniku statystycznym paryskim znajdujemy rubrykę: „Durée moyenne du séjour en 1909“. Ale Rocznik statystyczny oblicza liczbę dni właśnie podług wzoru, zdyskwalifikowanego przez statystyka szpitali warszawskich, i bynajmniej nie cofa się przed liczbą 1280 dni, przypadającą na jednego pensjonarza z przytułku dla obłąkanych.

Ten sam jednak Rocznik statystyczny, mówiąc o leczeniu chorych w domu, wyraża się w sposób następujący: durée moyenne du traitement. Stąd wniosek: Rocznik statystyczny paryski myśli o czasie trwania leczenia, określając to nieściśle: durée du séjour, zamiast powiedzieć jasno: durée moyenne du traitement — przeciętny czas leczenia (szpitalnego). Metodologicznie — oba te zadania są równie łatwo wykonalne. Przy określaniu liczby dni szpitalnych, przypadającej na jednego chorego w danym okresie sprawozdawczym (miesiąc, rok) należy liczbę dni szpitalnych w całym okresie sprawozdawczym podzielić przez liczbę

w okresie tym leczonych chorych ($\frac{D}{S}$). Rachunkowo rzecz przedstawia się słusznie.

Ale choć rachunkowo słusznie wyliczona, liczba dni szpitalnych, przypadająca na jednego chorego w danym okresie sprawozdawczym, jest zgoła wielkością bezużyteczną, bezwartościową, nic nie mówiącą i nie pozwalającą na wyprowadzenie jakichkolwiekbądź wniosków o długotrwałości leczenia szpitalnego danej osoby.

Stosunek bowiem liczby dni szpitalnych, przypadającej na jednego chorego w danym okresie sprawozdawczym, nie pozostaje w stałym stosunku do rzeczywistego czasu trwania kuracji szpitalnej. Jeżeli np. liczba dni leczenia szpitalnego jest równą długości okresu spostrzegania (np. 1 rok), to liczba dni szpitalnych, przypadająca na jednego chorego w danym okresie sprawozdawczym, równa się połowie czasu trwania kuracji (pół roku).

Jeżeli przeciwnie liczba dni kuracji jest w porównaniu z okresem sprawozdawczym mała, np. 24 dni przy rocznym okresie spostrzegania, to liczba dni szpitalnych, przypadająca na jednego chorego w danym okresie sprawozdawczym, równa się prawie ściśle długości okresu leczenia. Przy czasie leczenia dłuższym, niż okres sprawozdawczy (1 280 dni przy rocznym okresie sprawozdawczym), liczba dni, przypadająca na jednego chorego w danym (rocznym) okresie sprawozdawczym zamyka się w granicach między połową okresu sprawozdawczego i całym okresem sprawozdawczym.

Dlatego też, zdaniem mojem, należy w zupełności zaniechać obliczania liczby dni, przypadającej na jednego chorego w danym okresie sprawozdawczym, a ograniczać się na wyliczaniu długotrwałości leczenia szpitalnego, ale za to wyliczaniu dokładnem, ścisłem, nie przybliżonem, choćby otrzymane wyniki o wiele przekraczały ramy danego okresu sprawozdawczego.

Przy takiem ścisłem wyliczaniu nie będziemy mogli liczby chorych remanentowych wprowadzać do obrachunku dwukrotnie, ale będziemy musieli liczbę dni szpitalnych, przypadającą na grupę chorych remanentowych (p) dokładnie rozdzielać pomiędzy dwa stykające się ze sobą okresy sprawozdawcze w pewnym określonym stosunku.

Jakiż to jest ten stosunek? (Ob. rys. I, str. 9).

Liczbę dni, przypadającą na grupę p, reprezentuje równoległobok, zawarty od dołu i od góry linją przypływu ac i linją ubytku bd, a z lewej strony i prawej pierwszą ab i ostatnią cd linją pobytu chorych, które przecięły pionową linję graniczną dwóch sąsiadujących okresów sprawozdawczych (bc).

Równoległobok ten linją pionową, rozgraniczającą dwa sąsiednie okresy sprawozdawcze, podzielony jest na dwa zupełnie równe sobie trójkąty abc i cbd, stąd liczba dni, reprezentowanych przez odcinki linji pobytu chorych po obu stronach pionowej linji bc, rozgraniczającej okresy, jest najdokładniej równa. Powiedzieć zatem możemy, że w obrachunku przeciętnym liczba dni szpitalnych, przypadająca na jednego chorego remanentowego, rozkłada się w równych częściach na oba sąsiednie okresy sprawozdawcze, czyli, że jeżeli liczbę dni szpitalnych, przypadającą w obrachunku przeciętnym na jednego chorego w danym okresie spra-

wozdawczym, oznaczymy przez d, to liczba dni szpitalnych dla każdego chorego grupy p w tymże okresie sprawozdawczym równać się będzie $\frac{d}{2}$.

Jeżeli zechcemy określić przeciętną długotrwałość kuracji szpitalnej, przypadającą na pojedyńczego chorego, to oczywiście będziemy musieli wybrać i ustalić liczbę chorych, którzy leczenie swoje ukończyli (zmarli lub wypisali się, $m+n$), oraz obliczyć podług kart statystycznych indywidualnych liczbę przebytych przez tych chorych dni szpitalnych; iloraz z tych liczb da nam szukaną wielkość.

Ale potrzebnych do tego rachunku danych napróżno szukalibyśmy w sprawozdaniach szpitalnych. Sprawozdanie takie podaje liczbę ogólną przebytych dni szpitalnych w danym okresie sprawozdawczym D, liczbę w tym okresie zmarłych m, liczbę wypisanych n, a także podawać powinno, co zresztą nie zawsze ma miejsce, liczbę pozostałych z poprzedniego okresu p_1, oraz liczbę pozostających na okres następny p_2. Na podstawie tych danych musimy zadanie nasze rozwiązać.

Określamy przedewszystkiem liczbę tych, co kurację swą w danym okresie sprawozdawczym rozpoczęli i ukończyli.

Liczba ta równać się będzie $m+n-p_1$, i to będzie mianownik naszego wzoru.

Liczbą dni, przypadającą na tę liczbę chorych, będzie liczba dni, przebytych przez wszystkich chorych w tym okresie D, mniej liczba dni, przypadająca w tymże okresie na grupę chorych remanentowych p_1 i p_2 — to jest $\frac{p_1 d}{2}$ i $\frac{p_2 d}{2}$.

Otrzymujemy zatem równanie:

$$d = \frac{D - \frac{p_1 d}{2} - \frac{p_2 d}{2}}{m + n - p_1}$$

$$(m + n - p_1)\, d = D - \frac{p_1 d}{2} - \frac{p_2 d}{2}$$

$$2\,(m + n - p_1)\, d = 2D - p_1 d - p_2 d$$

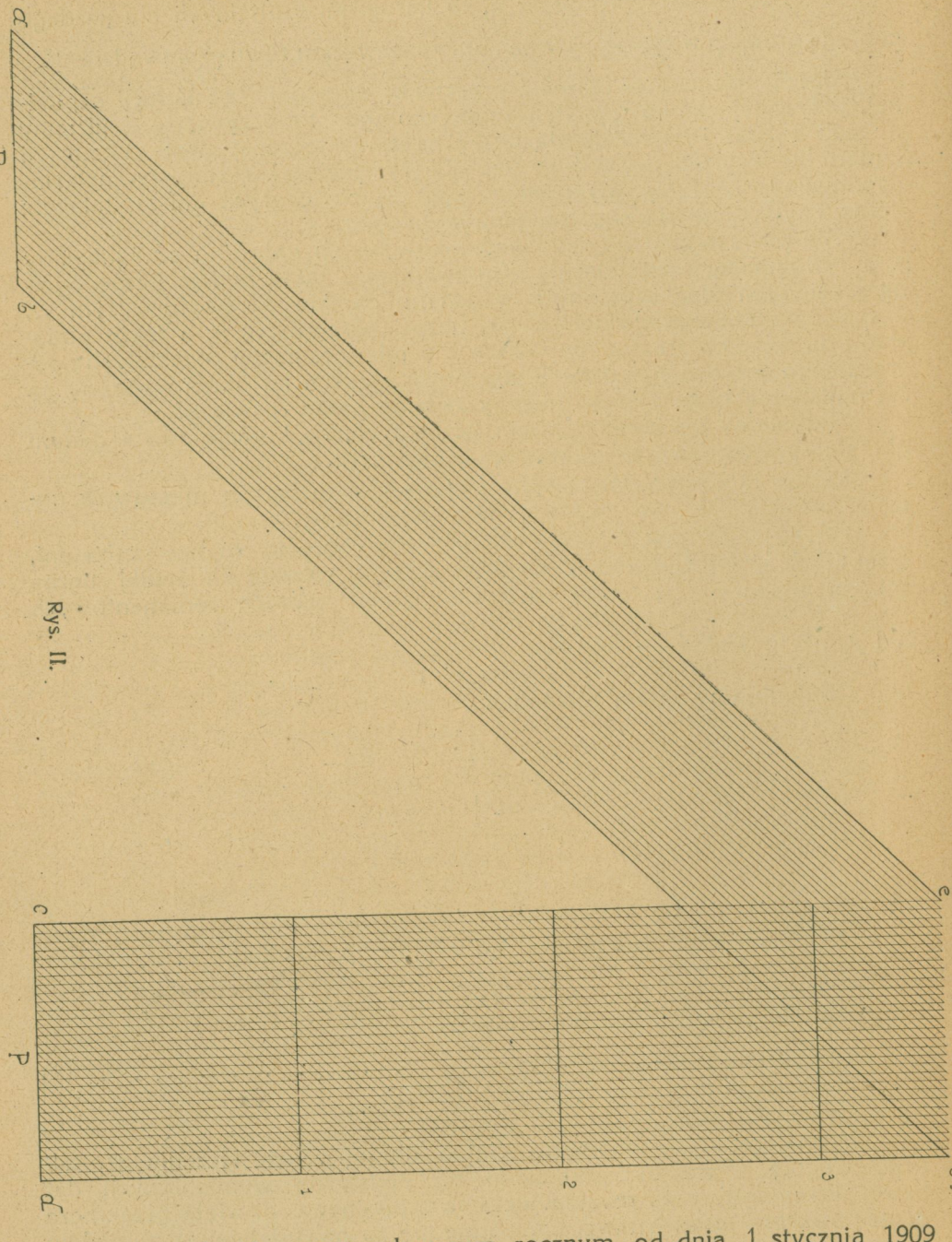
$$2\,md + 2\,nd - 2\,p_1 d + p_1 d + p_2 d = 2\,D$$

$$\left(m + n + \frac{p_2 - p_1}{2}\right) d = D$$

$$d = \frac{D}{m + n + \frac{p_2 - p_1}{2}} \quad \ldots\ldots\ldots\ldots\ldots \quad (4)$$

W analogiczny sposób przeciętna długotrwałość leczenia szpitalnego wogóle może być określona na podstawie wymienionych dat nawet wtedy, gdy czas trwania leczenia szpitalnego o wiele przekracza długość okresu sprawozdawczego. Staje się to najzupełniej zrozumiałem przy jednym rzucie oka na wykres (Rys. II, str. 18).

Prostokąt cde(3,5) przedstawia liczbę dni zakładowych, przebytych przez pensjonarzów przytułku dla obłąkanych departamentu Se-



Rys. II.

kwany, w okresie sprawozdawczym rocznym, od dnia 1 stycznia 1909 do dnia 31 grudnia 1909 roku, wyliczoną podług raportów dziennych przytułku.

$D = 5\,440\,645$ dni zakładowych.

Równoległobok *abe* (3,5) przedstawia liczbę dni szpitalnych, przebytych w ciągu okresu leczniczego, którego długość wyraża linja *d* (3,5) — okresu trzy i półletniego—przez grupę chorych $(m+n)$, którzy opuścili przytułek w ciągu rocznego okresu sprawozdawczego (linja *cd*) jako wyleczeni lub zmarli (Sortis par guérison ou par décès). Liczba dni, przez równoległobok ten reprezentowana, w obrachunku przeciętnym odpowiada liczbie dni, wyrażonych przez prostokąt cde (3,5).

Przeciętna długotrwałość pobytu jednego pensjonarza w przytułku (d_1) równa się zatem $\frac{D}{m+n}$ . . . . . (5)

Przy $D = 5440645$
$m = 1853$
$n = 2395$

$$d_1 = \frac{5440645}{1853 + 2395} = 1280 \text{ dni}$$

Mamy więc zatem dla wyrażenia długotrwałości okresu leczenia szpitalnego dwa wzory.

1) $$d = \frac{D}{m+n+\frac{p_2-p_1}{2}} \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad (4)$$

2) $$d_1 = \frac{D}{m+n} \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad (5)$$

Pierwszy z tych wzorów (4) stosowany być winien w tych wszystkich przypadkach, w których czas trwania leczenia szpitalnego jest krótszy niż okres sprawozdawczy, wskutek czego do liczby ubytku $(m + n)$ wejść muszą i tacy chorzy, którzy w jednym i tymże samym okresie sprawozdawczym do szpitala wstąpili i całe swe leczenie w nim ukończyli.

W przypadkach zaś, w których czas trwania leczenia szpitalnego jest dłuższy, niż okres sprawozdawczy, i wskutek tego, przeciętnie biorąc, żadna z linji pobytu chorych w szpitalu przybytku *P* nie może dosięgnąć linji ubytku $(m + n)$, lecz musi transito po przez dany okres sprawozdawczy przedostać się do okresu sprawozdawczego następnego przez linję remanentu przekazywanego, winien zneleźć zastosowanie wzór podany przez Bertillona, a wyrażający się w nagłówku tablicy w słowach: Durée de séjour calculée d'après le nombre des journées divisé par le nombre des individus sortis par guérison ou par décès. (Annuaire statistique, str. 469).

W pierwszej grupie przypadków wzór Bertillona jest ścisły jedynie w dwóch konkretnych przypadkach: 1) jeżeli $p_1 = 0$ i $p_2 = 0$, to jest gdy obliczamy liczbę dni zakładowych w szpitalu, który rozpoczyna swój okres sprawozdawczy pustym, bez żadnego remanentu, i który przed końcem okresu sprawozdawczego wszystkich chorych pozostających jeszcze wypisał i potem dopiero okres sprawozdawczy zakończył. Tak bywa ze szpitalami sezonowemi, specjalnemi dla pewnego rodzaju chorób zakaźnych i t. p.; 2) gdy $p_1 = p_2$.

Biorąc ściśle, ten drugi warunek przytrafia się nieczęsto, ale w przybliżeniu licząc, różnica między obu remanentami bardzo nierzadko bywa tak mała, że połowę tej różnicy, jakiej wymaga nasz wzór, bez zbytniego błędu można opuścić.

Dla przykładu przytoczę parę wyników, obliczonych na podstawie dat rocznika statystycznego paryskiego.

	$\frac{D}{m+n}$	$\frac{D}{m+n+\frac{p_2-p_1}{2}}$
Berck-sur-Mer	318,28	332
Hendaye	186,45	184

A dla uzupełnienia parę zestawień długości czasu pobytu w danym okresie sprawozdawczym z długotrwałością leczenia szpitalnego wogóle:

	$\frac{D}{S}$	$\frac{D}{m+n+\frac{p_2-p_1}{2}}$
Berck-sur-Mer	172	332
Hendaye	110,8	184

Przy stosowaniu wzoru $\frac{D}{S}$ tam, gdzie należałoby zastosować wzór $\frac{D}{m+n}$, różnice otrzymujemy o wiele znaczniejsze — jakeśmy to już wykazywali wyżej.

	$\frac{D}{S}$	$\frac{D}{m+n}$
Otwock	224	462
Alienés dpt. de Seine .	278	1280

VI.

Mając wyznaczoną z możliwą dokładnością przeciętną liczbę dni trwania leczenia szpitalnego, możemy oznaczyć natężenie śmiertelności, lecz nie dowolnie wybranego okresu sprawozdawczego: rocznego, półrocznego, miesięcznego lub tygodniowego, ale natężenie śmiertelności, odpowiadające przeciętnej długotrwałości danej choroby lub danych chorób.

Jeżeli w szpitalu mamy do czynienia z chorymi, dotkniętymi jedną jakąś formą chorobową, np. tyfusem plamistym, jeżeli chorzy umieszczani są w tym szpitalu w samym początku choroby, a nie przetrzymywani w domu, to z danych sprawozdania szpitalnego możemy sobie dokładnie odtworzyć przeciętny czas trwania choroby, tę bortkiewiczowską ilość czasu, jaka w rzeczywistości odpowiada długości wystawienia chorego na niebezpieczeństwo utraty życia, i, biorąc ją za punkt wyjścia, obliczyć dokładnie natężenie śmiertelności danej choroby. Jeżeli mamy do czynienia z rozmaitemi chorobami, wewnętrznemi lub zewnętrznemi, to zarówno przeciętna długotrwałość leczenia, jak i oparte na jej wyli-

czeniu natężenie śmiertelności będzie przeciętne dla całej grupy spostrzeganych chorób.

Jeżeli czas leczenia szpitalnego różni się znacznie od rzeczywistego czasu trwania choroby, jeżeli, jak się to dzieje przeważnie z bardzo przewlekłemi chorobami psychicznemi, chorzy tylko część swojej choroby przebywają w szpitalu, zwykle już w końcowych okresach choroby, to oczywiście ani o prawdziwej długotrwałości takiej choroby, ani o rzeczywistem natężeniu śmiertelności dokładnego pojęcia sobie wyrobić nie jesteśmy w stanie.

Chorzy, którzy podczas paro lub kilkoletniej swej choroby nawiedzali szpital wielokrotnie, wracając do ogniska domowego w momentach jasnych przerw choroby, wykażą daleko mniejszą liczbę dni szpitalnych, niż to odpowiadałoby rzeczywistemu czasowi trwania ich choroby, tej długości wystawienia ich na niebezpieczeństwo utraty życia.

We wszystkich podobnych przypadkach obliczenie dokładne natężenia śmiertelności natrafia na przeszkody nie do przezwyciężenia.

Jedynym środkiem na to byłoby wprowadzenie do indywidualnych kart statystycznych chorych szpitalnych rubryk: „który dzień choroby" w przypadkach ostrych, lub: „jak dawno wogóle trwa choroba"—w przypadkach chronicznych.

Bez tej korektury nie będziemy w stanie obliczać dokładnie procentu śmiertelności np. chorych psychicznych—i do tego czasu lekarze szpitali dla psychicznie chorych z całą słusznością użalać się będą, że oznaczane przez nas natężenie śmiertelności rzeczywistości nie odpowiada i wykazywane jest w rozmiarach niepomiernie wielkich.

Otóż mając wszystkie wyżej przedstawione względy na bacznej uwadze i nie wymagając ani oczekując od wzorów matematycznych więcej, aniżeli one dać mogą, możemy teraz przystąpić do przekształcenia naszego wzoru.

Podstawiając w (3) zamiast d — równe mu

$$d = \frac{D}{m + n + \frac{p_2 - p_1}{2}} \quad \ldots\ldots\ldots \quad (4)$$

otrzymujemy $\mu = \frac{m}{m + n + \frac{p_2 - p_1}{2}}$

Takiż sam wzór możemy wyprowadzić bezpośrednio, nie uciekając się do obliczania czasu trwania leczenia, a pamiętając jedynie, że chcemy wyrazić natężenie śmiertelności, odpowiadające okresowi leczenia szpitalnego.

Oznaczywszy okres ten jako 1, zauważyć musimy, że grupa chorych I (środkowa) [Rys. I, str. 9] w danym okresie sprawozdawczym była wystawiona na niebezpieczeństwo utraty życia w ciągu całego okresu leczenia szpitalnego, gdy tymczasem grupy chorych remanentowych II i III wystawione były na takież niebezpieczeństwo jedynie w ciągu połowy okresu leczenia.

Jeżeli zatem oznaczymy napięcie śmiertelności μ — liczbę ofiar m, liczebność grup II i III — p_1 i p_2, a liczebność grupy I (centralnej) przez $m + n - p_1$ — to otrzymamy równanie:

$$(m + n - p_1)\,\mu + \frac{p_1\,\mu}{2} + \frac{p_2\,\mu}{2} = m$$

$$2\,(m+n)\,\mu - 2\,p_1\,\mu + p_1\,\mu + p_2\,\mu = 2\,m$$

$$2\,(m+n)\,\mu + p_2\,\mu - p_1\,\mu = 2\,m$$

$$\mu = \frac{m}{m + n + \frac{p_2 - p_1}{2}} \qquad (6)$$

Analogja tego wzoru z wzorem Bertillona widoczna, o różnicach mówiliśmy wyżej przy omawianiu wzoru, określającego liczbę dni leczenia szpitalnego d.

Tu tylko dodać musimy, że o ile $p_1 = p_2$ to i $m + n = P$, wobec czego wzór triesteński $\mu = \frac{m}{P}$ zyskuje swoje usprawiedliwienie.

Dla przedstawienia porównawczego wyników obliczania śmiertelności podług trzech wyżej omówionych wzorów podajemy niżej załączoną tablicę ruchu miesięcznego chorych na tyfus plamisty w szpitalu św. Stanisława z r. 1917. (Str. 23).

Tablica ta, wykazując w wynikach obliczeń przeciętnej cyfry śmiertelności rocznej, dokonanych trzema sposobami, zgodność dostatecznie wystarczającą: 9,28%, 10,29% i 9,92%, w niektórych miesiącach, zależnie od ustosunkowania się liczebności grup chorych tak zwanych remanentowych (p_1 i p_2) daje odchylenia bardzo znaczne. Tak np. w miesiącu IX przy liczbie zmarłych 13 a wypisanych 41 — wzór bertillonowski określa odsetek śmiertelności na 24,07. Dość znaczna liczba remanentu przekazywanego ($p_2 = 224$), pozostałych przy końcu tegoż miesiąca, odsetek ten sprowadziła do 4,68, a dopiero uwzględnienie w obrachunku i liczby remanentu otrzymanego ($p_1 = 1$), w sposób wskazany w naszym wzorze $\left(\frac{p_2 - p_1}{2}\right)$ pozwoliło ustalić cyfrę śmiertelności na 7,85%.

W wyjątkowo szczęśliwym miesiącu VIII, kiedy zanotowano jedną tylko ofiarę tyfusu — dwa pierwsze wzory dały 1% śmiertelności, gdy tymczasem nasz wzór, uwzględniając znaczną przewagę p_1 nad p_2 (p_1=94, p_2=1) wykazał natężenie śmiertelności równem 1,91%.

W tablicy tej unaocznia się bardzo wyraźnie to wielkie znaczenie, jakie przy obliczaniu natężenia śmiertelności mają tak zwane grupy remanentowe, nie uwzględniane zupełnie przez Rocznik statystyczny paryski. I z tego względu tabliczka ta zasługuje na dokładne z nią zaznajomienie się.

Jeżelibyśmy biorąc za punkt wyjścia wzór podstawowy

$$\mu = \frac{dm}{D} \qquad (3)$$

pragnęli wyliczyć natężenie śmiertelności, odpowiadające okresowi leczenia szpitalnego, i w tych przypadkach, w których okres leczenia jest dłuższy, aniżeli okres spostrzegania, to zamiast d należałoby podstawić

$$d_1 = \frac{D}{m+n} \qquad (5)$$

Tablica I. **Tyfus plamisty. Szp. Ś-go Stanisława.** Rok 1917.

Miesiące	p_1	P	m	n	p_2	$\frac{100\ m}{S}$ %	$\frac{100\ m}{m+n}$ %	$\frac{100\ m}{m+n+\frac{p_2-p_1}{2}}$ %
I	0	47	—	8	39	—	—	—
II	39	221	17	57	186	6,54	22,97	11,53
III	186	388	37	270	267	6,44	12,05	10,65
IV	267	436	37	360	306	5,26	9,32	8,88
V	306	588	51	441	402	5,70	10,37	9,44
VI	402	540	59	557	326	6,26	9,58	10,21
VII	326	253	47	438	94	8,12	9,69	12,74
VIII	94	6	1	98	1	1,00	1,01	1,91
IX	1	277	13	41	224	4,68	24,07	7,85
X	224	490	42	377	295	5,88	10,02	9,24
XI	295	386	36	388	257	5,29	8,49	8,89
XII	257	469	53	392	281	7,30	11,91	11,60
					[Rok]	[9,28]	[10,29]	[9,92]

Otrzymalibyśmy wtedy

$$\mu = \frac{m}{m+n} \quad \ldots \ldots \ldots \ldots \quad (7)$$

Chcąc od tego wyrazu, określającego natężenie śmiertelności za czas dłuższy, niż okres sprawozdawczy roczny, przejść do określenia natężenia śmiertelności rocznego, należałoby rzeczony wyraz odpowiednio zredukować—mianowicie: podzielić go przez liczbę dni okresu leczenia szpitalnego d, i pomnożyć przez 365 wzgl. 366 dni.

Otrzymalibyśmy wtedy

$$\mu = \left(\frac{m}{m+n} : \frac{D}{m+n}\right) 365 = \frac{365m}{D} \quad \ldots \ldots \quad (2)$$

Z otrzymaniem tego wzoru wracamy do punktu, z któregośmy wyszli, t. j. do wzoru, zapożyczonego od statystyków kas chorych.

Może nieco dziwnym wyda się czytelnikowi tych wierszy fakt, że wzoru tego, na którym oparliśmy całe nasze rozumowanie, nie napotyka się w statystykach szpitalnych. Nie spotykamy go również w Roczniku statystycznym paryskim, chociaż mamy tam do czynienia z chorymi, których okres leczenia wynosi jednak 3,5 roku.

W jakiż to sposób poleca Bertillon obliczać śmiertelność w takich przypadkach?

W sposób zgoła nieoczekiwany.

On, który dla okresów leczenia szpitalnego krótszych od okresu spostrzegania, głosi zasadę:

„Mortalité calculée d'après le nombre des individus sortis par guérison ou par décès, divisé par le nombre des morts (str. 469), tutaj wprost mówi:

„Comparé au chiffre de la p o p u l a t i o n t r a i t é e, le nombre des décès donne les proportions suivantes . . . . (str. 497).

A więc zamiast wzoru

$$\mu = \frac{m}{m+n}$$

proponuje wzór nowy

$$\mu = \frac{m}{S}$$

Jakkolwiek zwrot swój Bertillon wykonywa nadzwyczaj zręcznie, jakby go nawet nie zauważając, to jednak musiał mieć oczywiście ku temu motywy dość ważne — choć o nich dyskretnie nic nie wspomina.

Chcąc z wzoru, wyrażającego natężenie śmiertelności okresu leczenia szpitalnego, przejść do określenia natężenia śmiertelności rocznej, należałoby wartość ułamka natężenia śmiertelności okresu leczenia szpitalnego zmniejszyć i to tylokrotnie, ilekroć czas trwania leczenia szpitalnego przewyższa roczny okres spostrzegania.

Na tablicy (Rys. II p. str. 18) widzimy, że najlepszym ku temu sposobem byłoby zamiast $m+n$ pomieścić w mianowniku ułamka śmiertelności wielkość p (p_1 lub p_2), ponieważ stosunek linji p do linji $m+n$ najlepiej wyraża stosunek długości okresu leczenia do długości okresu spostrzegania. Bertillon zamiast wielkości p_2 stosuje w mianowniku wielkość

$$p_2 + (m+n) = S$$

to jest, zamiast powiększyć mianownik a razy, powiększa go $(a+1)$ razy.

Wynika stąd, że Bertillon wprowadza do swych obliczeń matematycznych poprawkę, mającą na celu zmniejszenie wartości ułamka natężenia śmiertelności ponad miarę, wymaganą przez prosty rachunek, i to tem silniej, im mniej czas trwania leczenia szpitalnego przewyższa roczny okres spostrzegania.

Domyślać się tu można działania zupełnie świadomego, mającego na celu choć w części zaradzić tym niedokładnościom obserwacji szpitalnej, tyczącej się długotrwałości leczenia chorych chroników, o której mówiliśmy na początku niniejszego rozdziału.

Propozycja ta Bertillona jednak zasadniczo sprawy nie rozwiązuje, a pod względem teoretyczno-pedagogicznym znaczenie jej jest raczej ujemne.

Żeby sprawę tę nieco bliżej wyjaśnić, przejdziemy na chwilę od rozpatrywania stosunków śmiertelności (lethalitas) do stosunków umieralności (mortalitas), jak je nam przedstawiają tablice wymieralności ogółów ludzkich.

Wprawdzie życie ludzkie nie może być identyfikowane z chorobą, pod pewnym jednak względem przedstawia ono najdalej posuniętą analogję z nieuleczalną chorobą przewlekłą: „po najdłuższem życiu" zawsze daje zejście śmiertelne. We wzorze $\mu = \frac{m}{m+n}$, zastosowanym do życia ludzkiego, n stale bywa równe zeru; z naszego padołu ziemskiego niemasz innego wyjścia jak przez śmierć.

Otóż ta analogja w ostatecznem zejściu życia i przewlekłej choroby nieuleczalnej pozwoli nam na podpatrzenie pewnych wspólnych cech przy obliczaniu umieralności wogóle i śmiertelności chorób przewlekłych.

W tym celu zapoznamy się bliżej z tablicą wymieralności ogółów ludzkich Queteleta, obliczoną na podstawie spisu ludności, dokonanego w r. 1856 w Belgji (4 529 560 dusz), oraz zebranych w ciągu paru lat następnych wykazów osób zmarłych *).

Dla ułatwienia czytelnikowi śledzenia biegu naszych rozważań, przedstawimy poniżej (str. 27) zestawienie, wyliczone na podstawie danych tablicy Queteleta, zawierające następujące rubryki:

1) Okres czasu spostrzegania $T_{n\text{-}i}$,
2) Liczba osobników na początku danego okresu czasu S_n,
3) Liczba lat, przeżytych w danym okresie czasu przez wszystkich osobników łącznie $L_{n\text{-}i}$,
4) Liczba osobników, zmarłych w danym okresie czasu $m_{n\text{-}i}$,
5) Przeciętna liczba lat życia, przypadająca w danym okresie czasu na jednego osobnika $l_{n\text{-}i} = \frac{L_{n\text{-}i}}{S_n}$,
6) Prawdopodobieństwo śmierci w danym okresie czasu, to jest stosunek liczby zgonów do liczby osobników na początku tegoż okresu

$$q_{n\text{-}i} = \frac{m_{n\text{-}i}}{S_n},$$

*) Patrz Danielewicz, Podstawy matematyczne ubezpieczeń życiowych, str. 84 oraz tablica II (str. IV—V).

7) Roczne natężenie umieralności w danym okresie spostrzegania

$$\mu_{1\,(n-i)} = \frac{m_{n-i}}{L_{n-i}}.$$

Tablica Queteleta została obliczona dla 1000 mężczyzn i 1000 kobiet oddzielnie i obejmuje okres czasu od 0—100 lat wieku.

Po skończonych 99 latach pozostało przy życiu 0,2 mężczyzn i 0,4 kobiet, którzy zmarli w ciągu setnego roku spostrzegania.

1000 mężczyzn w ciągu owych 100 lat przeżyło łącznie 37 424,4 lat, a 1000 kobiet — 38 952,6 lat.

Przeciętna liczba lat życia, przypadająca na jednego osobnika męskiego wynosi zatem 37,42, a na jednego osobnika żeńskiego — 38,95.

Prawdopodobieństwo śmierci w danym 100-letnim okresie czasu, to jest stosunek liczby zgonów do liczby osób na początku tegoż okresu żyjących, wynosi oczywiście zarówno dla mężczyzn, jak i dla kobiet 1; wyrażone w promillach — $1000^0/_{00}$.

Jeżeli, idąc za wskazówkami Westergaarda i Bortkiewicza, zechcemy na podstawie danych tablicy Queteleta obliczyć w tym stuletnim okresie panujące przeciętne natężenie umieralności *roczne*, czyli stosunek liczby zgonów do liczby łącznie przez wszystkich (1000) osobników przeżytych lat, to otrzymamy 0,02672 — a w promillach $26{,}72^0/_{00}$ dla mężczyzn, i 0,02567, a w promillach $25{,}67^0/_{00}$ dla kobiet.

Łatwo zauważyć, że tenże sam wynik w obu przypadkach otrzymamy, dzieląc 1, a względnie w promillach 1000, to jest prawdopodobieństwo śmierci w stuletnim okresie czasu przez 37,42 wzgl. 38,95, to jest przez przeciętną liczbą lat życia, przypadającą na pojedyńczego osobnika w tym okresie spostrzegania.

Przeciętna liczba lat życia, przypadająca na jednego osobnika w okresie czasu od 0—100 lat nazywa się średnią długością życia człowieka w chwili przyjścia jego na świat [1]).

Z tej to średniej długości życia człowieka w chwili przyjścia jego na świat, drogą odwrócenia (Umkehrung) [2]), otrzymuje się podług Boeckh'a naukowo wyliczone cyfry śmiertelności, które mogą być we wszystkich państwach i na wszystkich ziemiach wzajemnie ze sobą po-

---

[1]) Średnia długość życia ludzkiego dla osobnika n-letniego wyraża się wzorem

$$n + \frac{L_{n-100}}{S_n}$$

czyli równa się liczbie lat tegoż osobnika w danym momencie czasu, więcej przeciętna liczba lat, przypadająca na jednego osobnika w okresie od n lat do końca życia, a więc np. dla osobnika 90-letniego średnia długość życia wyniesie

$$90 + \frac{21{,}9}{7} = 93{,}1 \; lat.$$

Dla innych wieków średnia długość życia wynosi

	mężczyźni	kobiety		mężczyźni	kobiety
10—100	53,8	54,8	60—100	72,4	73,9
20—100	56,4	57,7	70—100	78,1	78,3
30—100	60,5	61,9	80—100	85,1	85,4
40—100	64,8	66,1	90—100	93,1	93,1
50—100	68,8	70,3			

[2]) Odwróceniem wielkości a, którą zawsze przedstawić możemy w postaci $\frac{a}{1}$, jest wytworzenie ułamka $\frac{1}{a}$. Stąd nazwa.

Tablica II. **Zestawienie wyliczone na podstawie danych tablicy Queteleta.**

T_{n-i}	Mężczyźni						Kobiety					
	S_n	L_{n-i}	m_{n-i}	$l_{n-i} = \frac{L_{n-i}}{S_n}$	$q_{n-i} = \frac{m_{n-i}}{S_n}$ ‰	$\mu_{1(n-i)} = \frac{m_{n-i}}{L_{n-i}}$ ‰	S_n	L_{n-i}	m_{n-i}	$l_{n-i} = \frac{L_{n-i}}{S_n}$	$q_{n-i} = \frac{m_{n-i}}{S_n}$ ‰	$\mu_{1(n-i)} = \frac{m_{n-i}}{L_{n-i}}$ ‰
1	2	3	4	5	6	7	2	3	4	5	6	7
0 — 100	1000	37424,4	1000	37,42	1000	26,72	1000	38952,6	1000	38,95	1000	25,67
0 — 10	1000	7464,0	316	7,46	316,0	42,3	1000	7662,5	301	7,66	301	39,3
10 — 20	684	6646,0	44	9,7	64,3	6,6	699	6791,5	49	9,7	71	7,2
20 — 30	640	6036,0	74	9,4	115,6	12,2	650	6092,0	74	9,3	113,8	12,1
30 — 40	566	5252,0	82	9,3	144,9	15,6	576	5386,5	77	9,3	133,4	14,3
40 — 50	484	4427,5	81	9,1	167,4	18,3	499	4582,0	84	9,2	168,3	18,3
50 — 60	403	3645,0	84	9,04	208,4	23,05	415	3740,0	78	9,0	188,0	20,9
60 — 70	319	2497,0	140	7,8	439,0	56,6	337	2868,0	116	8,5	344,2	40,4
70 — 80	179	1147,5	119	6,4	665,0	103,7	221	1418,5	145	6,4	656	102,2
80 — 90	60	287,5	53	4,8	883,3	181,3	76	377,5	65	4,9	855,2	172,2
90 — 100	7	21,9	7	3,1	1000	319,6	11	34,1	11	3,1	1000	322,5

równywane, ponieważ względne liczebności ich klas wieku odpowiadają ściśle takimże liczebnościom tablic wymieralności.

Prinzig, z którego tę notatkę czerpiemy (Handbuch der medizinischen Statistik, 1906, str. 264), jako przykład cytuje: Średnia długość życia dla osobników męskich w r. 1895 w Berlinie wynosiła 34,81. Śmiertelność, wyprowadzona na podstawie tej cyfry z tablic śmiertelności (wymieralności), wynosiła $\frac{1000}{34{,}81} = 28{,}73$.

Spostrzeżenie Boeckh'a, w powyższej formie wyrażone, odnosić się może jedynie do okresu czasu 0—100 lat, to jest do okresu, w którym średnia długość życia jest identyczna z przeciętną liczbą lat, przypadającą na jednego osobnika, a prawdopodobieństwo śmierci równa się $1000^0/_{00}$. We wszystkich innych okresach czasu spostrzeżenie Boeckh'a spożytkowane być nie może.

Jeżeli jednak zamiast średniej długości życia brać będziemy $l'_{n\text{-}i}$, to znaczy przeciętną liczbę lat, przypadającą na jednego osobnika w danym okresie czasu, a zamiast odwracania tej liczby zastosujemy ją jako mianownik ułamka, którego licznikiem będzie $q_{n\text{-}i}$, to jest prawdopodobieństwo śmierci w tymże okresie czasu, to zawsze i stale we wszystkich okresach wieku otrzymywać będziemy roczne natężenie śmiertelności, odpowiadające danemu okresowi czasu.

Sprawdzenie tego twierdzenia jest bardzo łatwe, nie tylko na podstawie konkretnych danych naszego zestawienia, ale i drogą teoretycznego rozważania.

Co może oznaczać we wzorze Boeckh'a liczba 1000, postawiona w liczniku? Wiemy, że liczba ta, podzielona przez $l_{0\text{-}100}$, daje natężenie śmiertelności roczne $\mu_1({}_{0\text{-}100})$. Możemy więc przyjąć, że licznik ułamka przedstawia wartość równą $l_{0\text{-}100}\ \mu_1({}_{0\text{-}100})$.

A ponieważ $l_{0\text{-}100} = \frac{L_{0\text{-}100}}{S_0}$ a $\mu_1({}_{0\text{-}100}) = \frac{m_{0\text{-}100}}{L_{0\text{-}100}}$

— otrzymamy, że licznik ułamka wzoru Boeckh'a (1000) równa się

$$\frac{L_{0\text{-}100}}{S_0} \cdot \frac{m_{0\text{-}100}}{L_{0\text{-}100}} = \frac{m_{0\text{-}100}}{S_0},$$

czyli, że w danym przypadku ów 1000 wyraża prawdopodobieństwo śmierci w okresie czasu od 0—100 — czyli $= q_{0\text{-}100}$ pomnożone przez 1000 ($^0/_{00}$).

Oczywiście, o ile z wzoru tego zechcemy korzystać dla określenia natężenia śmiertelności w innych okresach czasu, to w liczniku ułamka już nie będzie figurować 1000, ale wielkości zupełnie inne, jak je nam wykazuje rubryka szósta zestawienia na str. 27; a i mianownikiem ułamka nie będzie średnia długość życia, ale przeciętna liczba lat życia, przypadająca na jednego osobnika w danym okresie czasu, jak ją znajdujemy w rubryce piątej.

W tej zmienionej postaci patrzeć możemy na spostrzeżenie Boeckh'a jako na potwierdzenie poglądu, który — w odmiennych nieco słowach — został przez nas wypowiedziany na str. 24.

* * *

Zestawiając wszystkie nasze rozważania w sprawie obliczania natężenia śmiertelności chorych szpitalnych, ująć je możemy w następujące wnioski:

I. Aby umożliwić dokładne obliczanie natężenia śmiertelności chorych szpitalnych, wykazy statystyczne szpitalne za każdy okres sprawozdawczy winny zawierać:

1) liczbę chorych, pozostających w szpitalu pierwszego dnia okresu sprawozdawczego (p_1),
2) liczbę chorych w okresie tym do szpitala przyjętych (P),
3) liczbę zmarłych (m),
4) liczbę wypisanych (n),
5) liczbę chorych, pozostających w szpitalu w ostatnim dniu okresu sprawozdawczego (p_2),
6) ogólną liczbę dni leczenia szpitalnego w okresie sprawozdawczym (D), wyliczoną na podstawie codziennych sprawozdań o zapełnieniu szpitala.

II. Przed przystąpieniem do wyliczania natężenia śmiertelności należy określić przeciętny czas trwania leczenia szpitalnego (d) w celu przekonania się, czy czas ten jest krótszy, niż rok—czyli 365 wzgl. 366 dni—czy też dłuższy.

W pierwszym przypadku oznaczać będziemy natężenie śmiertelności, odpowiadające *okresowi trwania leczenia szpitalnego*,—w drugim przypadku oznaczać będziemy *roczne* natężenie śmiertelności, odpowiadające 365 (366) dniom leczenia szpitalnego.

III. Jeżeli liczba dni leczenia szpitalnego (D), podzielona przez liczbę zmarłych i wypisanych ($m+n$), da w ilorazie liczbę dni 365 (366) lub większą, to mamy do czynienia z przypadkiem drugim, to jest z okresem leczenia szpitalnego dłuższym niż rok; w przeciwnym razie mamy oczywiście do czynienia z okresem leczenia szpitalnego krótszym niż roczny.

IV. W przypadkach okresu leczenia szpitalnego o trwaniu krótszem niż 365 dni natężenie śmiertelności określa się podług wzoru

$$\mu = \frac{m}{m+n+\frac{p_2-p_1}{2}}$$

to jest wyraża się w postaci ułamka, którego licznik jest liczbą zmarłych (m), a mianownik jest liczbą zmarłych i wypisanych ($m+n$) powiększoną o połowę różnicy między liczbą chorych w dniu ostatnim okresu sprawozdawczego (p_2), a liczba chorych w dniu pierwszym (p_1) tegoż okresu sprawozdawczego; a liczba dni leczenia szpitalnego (d), przypadająca średnio na każdego chorego z pośród spostrzeganych w okresie sprawozdawczym, równa się ogólnej liczbie dni leczenia szpitalnego (D), podzielonej przez liczbę zmarłych i wypisanych ($m+n$), powiększoną o połowę różnicy między liczbą chorych w dniu ostatnim i pierwszym okresu sprawozdawczego.

$$d = \frac{D}{m+n+\frac{p_2-p_1}{2}}$$

V. Jeżeli przeciętna liczba dni leczenia szpitalnego, określona podług wzoru

$$d_1 = \frac{D}{m+n}$$

jest większa niż 365 (366) dni, wtedy natężenie śmiertelności wyrazi się wzorem

$$\mu = \frac{365m}{D}$$

to jest równa się liczbie zgonów (m), podzielonej przez ogólną liczbę dni szpitalnych (D) i pomnożonej przez 365 (366) dni, jako wyrażających długość okresu sprawozdawczego rocznego.

V. Analogiczny wzór, określający natężenie śmiertelności dla okresu krótszego, niż 365 dni, przybierze postać

$$\mu = \frac{dm}{D}$$

czyli, że natężenie śmiertelności, odpowiadające okresowi leczenia szpitalnego o trwaniu krótszem, niż 365 dni, równa się liczbie zmarłych, pomnożonej przez liczbę dni trwania okresu leczenia szpitalnego i podzielonej przez ogólną liczbę dni szpitalnych okresu sprawozdawczego rocznego.

VII.

Otrzymane którymkolwiekbądź z wyżej przedstawionych sposobów dane, tyczące się napięcia śmiertelności, nie są wynikami zwykłego wyliczania arytmetycznego, ale pomimo całej prostoty rachunku są typowemi danemi statystycznemi, i jako takie przedstawiają pewne im tylko właściwe cechy swoiste. O jednej z nich jużeśmy mimochodem wspominali wyżej; jest nią właściwość wyników statystycznych, że nietylko rejestrują i oceniają fakty minione, ale pozwalają nadto na pewne rokowania odnośnie analogicznych faktów w przyszłości. Jeżeli np. w danej epidemji tyfusu plamistego w r. 1917 w Warszawie wyliczyliśmy procent śmiertelności równy 8%, to z pewnem prawdopodobieństwem przypuszczać mamy prawo, że i w roku następnym i w okolicach ze stolicą sąsiadujących procent śmiertelności nie będzie zbytnio odbiegał od ustalonej cyfry 8%.

Jeżeli np. w roku 1897 na 809 224 dzieci ślubne żywo urodzone w Austrji zanotowano 415 721 urodzeń chłopców i 393 503 urodzeń dziewcząt, to z dużem prawdopodobieństwem można oczekiwać, że i w roku następnym w kraju tym na 100 000 urodzeń na chłopców przypadnie około 51 373, a na dziewczyny 48 627.

Uważny czytelnik z dopiero co przeczytanych wierszy wyprowadzić mógł łatwo i dalsze cechy swoiste, — a mianowicie: 1) że wyniki te nie bywają nigdy absolutnie *dokładne*, lecz tylko przybliżone — to jest wahające się w pewnych granicach — 2) że wyniki te nie bywają nigdy absolutnie *pewne*, lecz tylko w pewnym stopniu prawdopodobne.

I oto te trzy cechy przeprowadzają wyraźnie zakreśloną linię demarkacyjną między wyliczeniami arytmetycznemi a dochodzeniami statystycznemi.

Wynik wyliczeń arytmetycznych może i powinien być absolutnie dokładny i absolutnie pewny, ale poza danym konkretnym przypadkiem, na którym się wyliczenie dane opiera, nic nikomu więcej powiedzieć nie jest w stanie; przeciwnie zupełnie wyliczenia statystyczne: nie twierdzą one nic napewno (lecz tylko z pewnem prawdopodobieństwem), nie podają swych wyników za dane absolutnie ścisłe (lecz tylko w pewnym

stopniu przybliżone), ale zato, jako oparte na teorji prawdopodobieństwa i na prawie wielkich liczb, pozwalają nam rokować o wynikach zjawisk analogicznych do uprzednio przez nas rozpatrzonych, wymierzonych i przeliczonych, a liczbowo zestawionych i porównanych faktów.

Przepowiadając jednak zjawiska przyszłości na podstawie danych, zdobytych przez nas przy pomocy metody statystycznej, nietylko innym, ale przedewszystkiem samym sobie odpowiedzieć winniśmy na dwa pytania: 1) w jakich granicach wahań i 2) z jakiem prawdopodobieństwem przepowiednie nasze mogą być brane pod uwagę.

Jeżeli na podstawie 20 000 przypadków tyfusu plamistego, leczonych w szpitalach warszawskich w roku 1917 — i 1600 zanotowanych pośród nich zejść śmiertelnych określimy procent śmiertelności = 8%, a jednocześnie nasz kolega z małej osady prowincjonalnej wyprowadzi ten sam odsetek na podstawie 50 przypadków zachorowań i 4 zgonów, to czy nasze wyniki, arytmetycznie identyczne, mogą nam mówić o przyszłości jedno i to samo?

Oczywiście nie. — Ani jedna, ani druga odpowiedź nie upoważnia nas do przepowiadania ściśle 8% śmiertelności, może być tylko mowa o pewnem przybliżeniu, o pewnych wahaniach, czyli tak zwanych odchyleniach od powyższej cyfry.

Odchylenia te w pierwszym przypadku będą mniejsze (granice wahań węższe), w drugim oczywiście większe (granice wahań szersze), i to, jeżeli zadowalać się będziemy danym, ściśle określonym stopniem prawdopodobieństwa.

Jeżeli dążyć będziemy do wyższego stopnia prawdopodobieństwa, to przy równej mniej więcej liczebności materjału, na którym badanie nasze prowadzić będziemy, zgodzić się będziemy musieli na szersze granice wahań. Jeżeli poprzestaniemy na mniejszym stopniu prawdopodobieństwa, to granice naszych wahań będą mogły być węższe.

Istota rzeczy, po raz pierwszy ujęta przez Jakóba Bernouilli'ego (Ars conjectandi, 1713), ostatecznie sformułowana przez Laplace'a [1]) nosi w rachunku prawdopobieństwa miano twierdzeń Bernouilli'ego — Laplace'a. — Przytaczam je podług artykułu L. Bortkiewicza [2]) w opracowaniu francuskiem F. Oltramare.

I. Twierdzenie Laplace'a.

Załóżmy, że na $S=m+n$ prób pewien fakt określony zdarzył się m razy; przybliżone prawdopodobieństwo tego zdarzenia przy próbie pojedyńczej wyrażać się będzie ułamkiem $\frac{m}{S}$. Przypuśćmy dalej, że istotne prawdopodobieństwo tego zdarzenia jest p. Należy określić szanse, z jakiemi wartość ułamka $\frac{m}{S}$ zamknie się w granicach $p+z$ i $p-z$, albo, jeżeli kto woli, że błąd tu popełniony nie przekroczy danej wielkości z.

---

[1]) Theorie analytique des probabilités, Paris, 1812.

[2]) Statistique. Exposé d'après 1 article allemand de L. von Bortkiewicz (Berlin) par F. Oltramare (Paris). Encyclopédie des sciences mathematiques pures et appliquées. Edition francaise, Tome I, vol. 4, fasc. 3, Paris—Leipzig, 1909.

Laplace wykazuje, że prawdopobieństwo to P wyraża się wzorem

$$\Theta(\gamma) = \frac{2}{\sqrt{\pi}} \int_0^{\gamma} e^{-t^2} dt$$

w którym t. zw. argument $\gamma = z \sqrt{\frac{S^3}{2mn}}$ . . . . . (8)

Z wzoru tego możemy z łatwością określić wartość samego odchylenia z ; równa się ono

$$z = \pm \gamma \sqrt{\frac{2mn}{S^3}} \quad . . . . . (9)$$

$\sqrt{\frac{2mn}{S^3}}$ należy rozumieć jako $\sqrt{2 . \frac{m}{S} . \frac{n}{S} . \frac{1}{S}}$

W przypadkach, w których zamiast $\frac{m}{S}$ wiadome jest p—a zamiast $\frac{n}{S}$ dopełniające do jedności prawdopodobieństwo q—powyższy wzór może przyjąć postać

$$z = \pm \gamma \sqrt{\frac{2 . p . q}{S}} \quad . . . . . (10)$$

Zarówno wzór (9) jak i wzór (10) wyrażają odchylenia wartości względnych. —

Jeżeliby np. w danym konkretnym przypadku S oznaczało liczbę chorych równą $m + n$, to jest liczbę zmarłych (m) + liczbę tych, co z choroby szczęśliwie wyszli (n), to ułamek $\frac{m}{S}$ wyrażałby natężenie śmiertelności p, a $\frac{n}{S}$ dopełniające do jedności prawdopodobieństwo q.

$p + z$ i $p - z$ oznaczałyby wtedy granice, w których z prawdopodobieństwem $\Theta(\gamma)$ przy danym we wzorze (9) lub (10) argumencie (γ) zamykałyby się wartości natężenia śmiertelności. — Możliwe wahania byłyby tu wyliczone w stosunku do pojedyńczego spostrzeżenia.

Jeżelibyśmy musieli jednak określić wahania nie w wartościach względnych, ale w cyfrach absolutnych, należałoby oczywiście wartość pojedyńczego odchylenia z pomnożyć przez S.

Gdybyśmy np. w konkretnym naszym przypadku mieli określić granice, w których wahać się będzie możliwa liczba zmarłych (przy ogólnej spodziewanej liczbie chorych S), to wtedy wartość odchylenia z z wzoru (9) lub (10) musiałaby być wzięta S razy, i otrzymalibyśmy wtedy

$$z = \pm \gamma \sqrt{\frac{2mn}{S^3}} \cdot S$$

Żeby S wprowadzić pod znak pierwiastka kwadratowego, należy go podnieść do potęgi drugiej.

Otrzymamy wtedy:

$$z = \pm \gamma \sqrt{\frac{2mnS^2}{S^3}} = \pm \gamma \sqrt{\frac{2mn}{S}} \quad . . . . . (11)$$

W podobnyż sposób wzór (10) przyjmie postać

$$z = \pm \gamma \sqrt{2pqS} \quad \ldots\ldots\ldots\ldots \quad (12)$$

Dla wyliczeń wartość $\Theta(\gamma)$ bierzemy z tablic, w których wartość ta jest wyliczona jako funkcja γ.

Odpowiednie tablice znajdują się w każdym podręczniku rachunku prawdopodobieństwa [1]).

Dla przykładu przytaczam kilka oznaczeń γ i odpowiadających im stopni prawdopodobieństwa $\Theta(\gamma)$.

γ	$\Theta(\gamma)$	γ	$\Theta(\gamma)$
0,5	0,5204999	3,0	0,9999779
1,0	0,8427008	3,5	0,99999925
1,5	0,9661052	4,0	0,99999998
2,0	0,9953223	4,5	0,9999999998
2,5	0,9995930	4,8	0,99999999999

Jeżeli γ wzrasta do nieskończoności, to wartość $\Theta(\gamma)$ zbliża się do jedności i prawdopodobieństwo zamienia się wtedy w pewność

$$\gamma = \infty \qquad \Theta(\gamma) = 1$$

W wyliczeniach naszych, rzecz jasna, mieć będziemy zawsze do czynienia tylko z ułamkiem prawdopodobieństwa—do pewności nie doprowadzimy ich nigdy.

O zjawiskach, które, zgodnie z określonym stopniem prawdopodobieństwa, mieszczą się w zakreślonych im przez wzór Bernoulli'ego-Laplace'a granicach, możemy powiedzieć, że stanowią w danym przypadku prawidło; o tych zjawiskach, które poza te granice wyjdą, powiemy, że są to „wyjątki". Wyjątki takie w rzeczywistości się od czasu do czasu zdarzają; stwierdzają one jeszcze raz, że prawa i prawdy statystyczne nie bywają nigdy absolutne, i że najstaranniej przeprowadzone dochodzenia statystyczne nie zabezpieczają nas nigdy od niespodzianek.

Pragnąc wykorzystać wzór Laplace'a dla naszych obliczeń napięcia śmiertelności, przedewszystkiem winniśmy ustalić ten stopień prawdopodobieństwa, który będzie mógł być uznany za wystarczający przy naszych badaniach lekarskich.

Idąc za przykładem Poisson'a [2]), poprzestać możemy na stopniu prawdopodobieństwa 0,995, któremu odpowiada jako argument $\gamma = 2$.

Podstawiwszy te wielkości we wzorze (9), otrzymamy dla odchylenia z wzór następujący:

$$z = \pm 2 \sqrt{\frac{2\,mn}{S^3}} \quad \ldots\ldots\ldots \quad (13)$$

Określimy przy pomocy tego wzoru granice wahań dla ułamka śmiertelności chorych na tyfus plamisty w szpitalach warszawskich w roku 1917.

---

[1]) W języku polskim: A. B. Danielewicz, Podstawy matematyczne ubezpieczeń życiowych, Warszawa, 1896.
Wł. Gosiewski, Zasady rachunku prawdopodobieństwa, Warszawa, 1906.

[2]) S. D. Poisson, Recherches sur la probabilité des jugements en matiere criminelle et en matière civile précédées des regles générales du calcul des probabilités, Paris, 1837.

$S = 20\,000$
$m = 1\,600$
$n = 18\,400$

$\frac{m}{S} = 0{,}08.$

$$z = \pm 2 \sqrt{\frac{2.1600.18400}{20000^3}}$$

$z = \pm 0{,}00542$

a granice wahań, czyli $2z = 0{,}01084$

Stąd $\mu = 0{,}08 \pm 0{,}00542.$

a wyrażone w odsetkach $\mu = 8\,\% \pm 0{,}542\,\%$

czyli $\mu = 7{,}458\,\% - 8{,}542\,\%$

Takie same wyliczenie w drugim cytowanym przypadku daje:

$S_1 = 50$
$m_1 = 4$
$n_1 = 46$
$\frac{m_1}{S_1} = 0{,}08.$

$z_1 = \pm 0{,}1085$
$2z_1 = \pm 0{,}2170$

W odsetkach

$\mu = -3{,}15\,\%$ do $+18{,}85\,\%$

Jeżeli teraz na podstawie powyższych wyliczeń zechcemy scharakteryzować natężenie śmiertelności u chorych na tyfus plamisty w szpitalach warszawskich w roku 1917, to śmiało powiedzieć będziemy mogli, iż waha się ono między 7,458 % i 8,542 %.

A procent śmiertelności w rzeczonej osadzie?

Waha się między $-3{,}15\,\%$ a $+18{,}85\,\%$.

A jakie horoskopy postawić można na przyszłość dla osad sąsiednich?

Myślę, że zapytany o to będzie w niemałym kłopocie.

Dla zorjentowania się przytaczam obliczenia odchyleń z innych dowolnie wybranych zestawień, dających $\frac{m_i}{S_i} = 0{,}08$ przy $\gamma = 2{,}0$.

$S_2 = 100$
$m_2 = 8$
$n_2 = 92$

$z_2 = \pm 0{,}0767$
$2z_2 = 0{,}1534$
$\mu_2 = 0{,}33\,\% - 15{,}67\,\%$

$S_3 = 150$
$m_3 = 12$
$n_3 = 138$

$z_3 = \pm 0{,}0626$
$2z_3 = 0{,}1252$
$\mu_3 = 1{,}74\,\% - 14{,}26\,\%$

$S_4 = 200$
$m_4 = 16$
$n_4 = 184$

$z_4 = \pm 0{,}05424$
$2z_4 = 0{,}10848$
$\mu_4 = 2{,}576\,\% - 13{,}424\,\%$

$S_5 = 250$ $z_5 = \pm 0{,}0485$
$m_5 = 20$ $2z_5 = 0{,}0970$
$n_5 = 230$ $\mu_5 = 3{,}15\,\% - 12{,}85\,\%$

$S_6 = 300$ $z_6 = \pm 0{,}0443$
$m_6 = 24$ $2z_6 = 0{,}0886$
$n_6 = 276$ $\mu_6 = 3{,}57\,\% - 12{,}43\,\%$

$S_7 = 400$ $z_7 = \pm 0{,}0384$
$m_7 = 32$ $2z_7 = 0{,}0768$
$n_7 = 368$ $\mu_7 = 4{,}16\,\% - 11{,}84\,\%$

$S_8 = 500$ $z_8 = \pm 0{,}0343$
$m_8 = 40$ $2z_8 = 0{,}0686$
$n_8 = 460$ $\mu_8 = 4{,}57\,\% - 11{,}43\,\%$

$S_9 = 1000$ $z_9 = \pm 0{,}0243$
$m_9 = 80$ $2z_9 = 0{,}0486$
$n_9 = 920$ $\mu_9 = 5{,}57\,\% - 10{,}43\,\%$

Przy przeglądaniu szeregu tych wyników zrodzić się musi pytanie, kiedy, przy jakiej szerokości wahań, możemy nasze obliczania natężenia śmiertelności uważać za dostatecznie dokładne i uprawniające do praktycznych wnioskowań na przyszłość.

Pytanie bardzo trudne do rozstrzygnięcia; oczywiście odpowiedzi, w których szerokość granic wahań przewyższa otrzymany ułamek śmiertelności, nie mogą być uważane za wystarczające; z drugiej strony jednak, odchylenia nie przekraczające 25% samego ułamka śmiertelności, a więc szerokość wahań wynosząca połowę otrzymanego ułamka, już mogą być poważnie brane pod uwagę.

W danym przypadku (przy $\frac{m}{S} = 0{,}08$) spostrzegamy to zjawisko dopiero przy 1000 chorych, co już musi być uznane w statystyce lekarskiej za materjał dość poważny.

Nie wynika jednak bynajmniej z tego, żeby liczba 1000 spostrzeżeń uważaną być mogła za wystarczającą lub konieczną; szerokość wahań zależy i od innych jeszcze danych, i te również muszą być uwzględnione. Jeżelibyśmy np. zebrali 1000 spostrzeżeń choroby, którąby dawała ułamek śmiertelności $\frac{m}{S} = 0{,}002$ albo $\frac{m}{S} = 0{,}2$, to otrzymalibyśmy odchylenia i szerokości wahań jak następuje:

$S_{10} = 1000$ $z_{10} = \pm 0{,}00399$
$m_{10} = 2$ $2z_{10} = 0{,}00798$
$n_{10} = 998$ $\mu_{10} = 7{,}202\,\% - 8{,}798\,\%$.

$S_{11} = 1000$ $z_{11} = \pm 0{,}0387$
$m_{11} = 250$ $2z_{11} = 0{,}0774$
$n_{11} = 750$ $\mu_{11} = 4{,}13\,\% - 11{,}87\,\%$.

Im bardziej różnica $m - n$ zbliża się do zera (przy $m - n = 0$; $m = n = \frac{S}{2}$), tem szerokość wahań jest większa — i odwrotnie, im ta różnica jest większa — dążąc do wielkości m — tem szerokość granic wahań jest mniejsza.

Pamiętać należy, że $m + n = S$.

Jeżeli porównywać będziemy wielkość odchyleń (z) lub szerokość wahań ($2z$) dwóch analogicznych spostrzeżeń (np. epidemji tyfusu plamistego w szpitalach warszawskich i w małej osadzie prowincjonalnej) i stwierdzimy, że w pierwszem spostrzeżeniu wielkość ta jest 20 razy mniejsza niż w drugiem, ($\frac{10,85}{[0,542]} = 20$; $\frac{21,70}{1,084} = 20$), to wywnioskować stąd będziemy musieli, że pierwsze spostrzeżenie dostarczyło nam odpowiedzi 20 razy dokładniejszej niż spostrzeżenie drugie. Ta właściwość wyników statystycznych, ujawniająca się przy porównywaniu dwóch spostrzeżeń, nosi miano dokładności (précision).

Dokładność danego pomiaru, mówi prof. Bertrand*), nazywamy α razy większą od dokładności pomiaru innego wtedy, jeżeli prawdopodobieństwo błędu, zawartego między z i $z + dz$ dla jednego pomiaru przy pierwszym sposobie postępowania jest toż samo, co prawdopodobieństwo błędu, zawartego między αz i $\alpha (z + dz)$ przy drugim sposobie postępowania.

Jeżeli np. błędy popełniane w minutach przy mierzeniu kąta mają to samo prawdopodobieństwo, co błędy w sekundach przy zastosowaniu innego przyrządu, to dokładność tego drugiego sposobu mierzenia winna być uznaną za 60 razy większą, aniżeli sposobu pierwszego.

Miarą błędu w naszych obliczeniach jest wzór

$$z = \pm \gamma \sqrt{\frac{2\,mn}{S^3}} \quad \ldots\ldots\ldots\ldots \quad (9)$$

Przy stałem γ wielkość błędu zależy jedynie od wartości wyrazów, pomieszczonych pod znakiem pierwiastka kwadratowego.

Dokładność jest do wartości tej odwrotnie proporcjonalna i — oznaczona przez h — wyraża się wzorem następującym:

$$h = \sqrt{\frac{S^3}{2\,mn}}$$

Dokładność wzrasta proporcjonalnie do pierwiastka kwadratowego z trzeciej potęgi liczby spostrzeżeń (doświadczeń) i jest tem większa, im mniejszy jest iloczyn $m.n$ — to jest im bardziej się wielkości m i n oddalają do wielkości $\frac{S}{2}$.

Pojęcie dokładności jest pojęciem względnem — absolutnej miary do wymierzania dokładności nie mamy.

VIII.

Zaznajomienie się z twierdzeniem Bernoulli'ego - Laplace'a, z granicami błędu, w których zamykać się winna rzeczywista wartość ułamka

*) Prof., Bertrand, Le calcul des probabilités, 1888, § 164.

prawdopodobieństwa jako wyniku naszych dochodzeń statystycznych, wreszcie pojęcie o tak zw. dokładności — wszystko to było, zdaniem naszem, niezbędnem dla prawdziwego zrozumienia istoty badań metody statystycznej i właściwego ocenienia wartości jej wyników.

W praktyce dla tego ostatniego celu uciekamy się głównie do określania tak zwanego błędu prawdopodobnego i tak zw. odchylenia lub błędu średniego.

Błędem prawdopodobnym nazywamy błąd, który równie dobrze może się wydarzyć, jak i nie wydarzyć — to znaczy, którego prawdopodobieństwo $P = \frac{1}{2}$. W tablicach funkcji $\Theta(\gamma)$ łatwo jest nam stwierdzić, że argument takiego wyrazu $\gamma = 0{,}476936$.

Wzorem więc dla błędu prawdopodobnego E będzie

$$E = 0{,}476936 \sqrt{\frac{2\ mn}{S^3}} \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad (15)$$

Granicami prawdopodobnemi nazywamy takie granice wahań, w których w połowie przypadków zamknąć się powinny wyniki przeprowadzonych badań statystycznych. Oczywiście szerokość tych granic równa się podwójnemu odchyleniu prawdopodobnemu.

Uwaga. W przypadkach, w których zamiast ułamka $\frac{m}{S}$ mamy podane prawdopodobieństwo p, a zamiast dopełniającego prawdopodobieństwa $\frac{n}{S}$ prawdopodobieństwo q — powyższy wzór (15) przybiera formę

$$E = 0{,}476936 \sqrt{\frac{2pq}{S}} \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad (16)$$

Dużo większe znaczenie praktyczne, aniżeli błąd prawdopodobny, ma tak zwany błąd albo odchylenie średnie σ, zwane przez statystyków angielskich odchyleniem podstawowem, typowem — *standard deviation.*

Ze względu na wielką ważność i również teoretycznej strony tej sprawy powtórzę tu określenie pojęcia „odchylenie średnie", dane na innem miejscu *).

Jeżeli dla całej grupy spostrzeżeń wyprowadzimy średnią arytmetyczną danej cechy $X — (A_x)$ i kolejno zestawiać będziemy z nią wszystkie poszczególne spostrzeżenia, to przekonamy się, że każde z tych spostrzeżeń X_1, X_2, X_3 i t. d. aż do X_{n-1} i X_n (ostatniego) różnią się od średniej arytmetycznej o pewną wielkość dodatnią lub ujemną: x_1, x_2, x_3.

Otóż te wielkości stanowić będą tak zwane odchylenia indywidualne poszczególnych pomiarów cechy X.

Wzorem wyrażamy rzecz całą w sposób następujący:

$$\begin{aligned} X_1 - A_x &= x_1 \\ X_2 - A_x &= x_2 \\ X_3 - A_x &= x_3 \\ &\cdots \\ X_n - A_x &= x_n \\ \hline \Sigma X_i - nA_x &= \Sigma x_i = 0 \end{aligned}$$

*) A. Ciągliński, O współzależności zjawisk i oznaczaniu jej współczynnika, Gazeta Lekarska 1917, Nr. 19 i 20.

Gdybyśmy wszystkie te wielkości odchyleń indywidualnych zechcieli dodać, by następnie, podzieliwszy ich sumę (Σx_i) przez liczbę spostrzeżeń (n), wyprowadzić odchylenie przeciętne, to przekonalibyśmy się, że suma odchyleń indywidualnych, dokonana z uwzględnieniem ich znaków, wypadłaby równą zeru, bo tego właśnie wymaga pojęcie średniej arytmetycznej.

Jeżelibyśmy jednak brali nie pierwsze potęgi odchyleń, ale potęgi drugie (kwadraty), które, jak wiadomo, są zawsze tylko dodatnie, to suma ich Σx_i^2 będzie wielkością dodatnią, to jest będzie większą od zera.

Podzieliwszy sumę tę Σx_i^2 przez liczbę spostrzeżeń n i wyprowadziwszy z otrzymanego ilorazu pierwiastek kwadratowy, otrzymamy tak zwane odchylenie średnie σ (błąd średni), które dla cechy X wyrazi się wzorem:

$$\sigma_x = \sqrt{\frac{1}{n}\Sigma x_i^2} \quad \ldots\ldots\ldots \quad (17)$$

Odchyleniem średniem będzie zatem pierwiastek kwadratowy średniej wartości kwadratów odchyleń.

Wzorem dla odchylenia średniego, wyprowadzonym na podstawie rachunku prawdopodobieństwa jest [1])

$$\sigma = \sqrt{\frac{m\,n}{S}} \quad \ldots\ldots\ldots\ldots \quad (18)$$

albo $$\sigma = \sqrt{p\,q\,S} \quad \ldots\ldots\ldots\ldots \quad (19)$$

jeżeli mówimy o odchyleniach, wyrażanych w cyfrach absolutnych, np. liczby zmarłych m albo pS.

Jeżeli zaś chcemy wyrazić odchylenie ułamka śmiertelności w wartościach względnych $\frac{m}{S}$ lub p — to stosujemy wzór:

$$\sigma = \sqrt{\frac{m\,n}{S^3}} \quad \ldots\ldots\ldots\ldots \quad (20)$$

lub $$\sigma = \sqrt{\frac{p\,q}{S}} \quad \ldots\ldots\ldots\ldots \quad (21)$$

Stosunek, jaki zachodzi między wartością średnią kwadratów odchyleń, a kwadratem odchylenia średniego, stara się w dość prosty sposób przedstawić Opperman, cytowany u Westergaarda [2]).

Przypuśćmy, mówi on, że prawdopobieństwo, iż dane zdarzenie zajdzie $p = \frac{2}{5}$, — a prawdopobieństwo dopełniające, że dany fakt się nie zdarzy $q = \frac{3}{5}$.

---

[1]) A. B. Danielewicz i S. Dickstein, Zarys Arytmetyki politycznej, Warszawa, 1910, str. 183—184.

[2]) Grundzüge der Theorie der Statistik.

Jeżeli fakt się zdarzy — odchylenie jest $\frac{3}{5}$, a kwadrat odchylenia $\left(\frac{3}{5}\right)^2$, — a ponieważ liczebność odchyleń była $\frac{2}{5}$, to suma kwadratów odchyleń $= \frac{3}{5} \cdot \frac{3}{5} \cdot \frac{3}{5}$.

A sumę kwadratów, gdy fakt dany nie zajdzie, otrzymamy równą $\frac{3}{5} \cdot \frac{2}{5} \cdot \frac{2}{5}$, a dla 100 zdarzeń — $100 \cdot \frac{2}{5} \cdot \frac{3}{5} \left(\frac{3}{5} + \frac{2}{5}\right)$

albo $100 \cdot \frac{2}{2} \cdot \frac{3}{5}$

Suma kwadratów wynosi pq^2+qp^2, a dla S spostrzeżeń $Spq\ (p+q)$; a ponieważ $(p+q)=1$, zatem suma kwadratów $= pqS$. Czyli, że suma średnich wartości kwadratów odchyleń równa się kwadratowi odchylenia średniego.

Mamy więc oprócz odchyleń, obliczanych na podstawie twierdzeń Bernoulli'ego-Laplace'a — nazywać je będziemy dla krótkości mianem odchyleń *argumentowych*, a symbolicznie wyrażać wzorem $z(\gamma = 1,2...)$ mamy więc oprócz odchyleń argumentowych, pozwalających dzięki właśnie wielkości argumentu danego odchylenia na określenie stopnia prawdopodobieństwa tego odchylenia — jeszcze i tak zwane odchylenie średnie, odchylenie podstawowe—standard deviation—które określać możemy podług wzorów (17) (18) i (19), o którem jednak na podstawie wymienionych wzorów nie możemy wnioskować, z jakiem prawdopodobieństwem podstawowe to odchylenie wydarzać się może.

I rzeczą jest aż nadto widoczną, że gdybyśmy stopnia owego prawdopodobieństwa dla odchylenia średniego określić nie byli w stanie, odchylenie średnie w tej postaci nie przedstawiałoby dla nas żadnej zgoła, ani teoretycznej, ani tembardziej praktycznej wartości.

Na szczęście między odchyleniem argumentowem a odchyleniem średniem istnieje bardzo bliski związek współzależności, pozwalający wartość danego odchylenia średniego wyrażać w funkcji odchylenia argumentowego, a temsamem, określiwszy argument, oznaczyć i stopień prawdopodobieństwa.

Porównywując ze sobą wzory (19) i (12), z łatwością spostrzegamy, że by od wzoru odchylenia średniego, wyliczonego podług rachunku prawdopodobieństwa (19) przejść do równoznacznego z nim wzoru odchylenia argumentowego, należy wzór (19) pomnożyć przez $\gamma\sqrt{2}$.

Otrzymamy wtedy

$$\gamma\sqrt{2} \cdot \sqrt{pqS} = \sqrt{pqS};$$

ale, by to się stać mogło, musi

$$\gamma\sqrt{2} = 1;$$

stąd $\gamma = \frac{1}{\sqrt{2}} = 0{,}70711$

Przy $\gamma = 0{,}707$

$\Theta(\gamma) = 0{,}6826061$

Na podstawie powyższego obrachunku wnioskować możemy, że prawdopodobieństwo, z którem się zdarza odchylenie średnie, = 0,682...

Z wystarczającą dla naszych obrachunków dokładnością przyjąć możemy, że odchylenie średnie wydarza się w $^2/_3$ wszystkich spostrzeganych przypadków.

Określiwszy prawdopodobieństwo odchylenia średniego, łatwo już nam przyjdzie ustalić prawdopodobieństwo odchyleń, wyliczanych na podstawie wielkości odchylenia średniego ($\sigma = 1$) podług ogólnego wzoru $x\,\sigma$.

I tak np. dla odchylenia $= 0{,}5\sigma$ wielkość argumentu równać się będzie $\gamma = \frac{0{,}5}{\sqrt{2}} = 0{,}3535$, a prawdobodobieństwo $\Theta(\gamma) = 0{,}379$.

Dla odchylenia $= 2{,}0\,\sigma$ wielkość argumentu równać się będzie

$$\gamma = \frac{2}{\sqrt{2}} = 1{,}4142, \text{ a } \Theta(\gamma) = 0{,}954$$

Dla odchylenia $= 2{,}5\,\sigma$

$$\gamma = \frac{2{,}5}{\sqrt{2}} = 1{,}7673, \text{ a } \Theta(\gamma) = 0{,}988$$

Dla odchylenia $= 3{,}0\,\sigma$

$$\gamma = \frac{3}{\sqrt{2}} = 2{,}1213, \text{ a } \Theta(\gamma) = 0{,}997$$

Dla odchylenia $= 4{,}0\,\sigma$

$$\gamma = \frac{4}{\sqrt{2}} = 2{,}8284, \text{ a } \Theta(\gamma) = 0{,}9999$$

Odwrotnie, mając określony żądany stopień prawdopodobieństwa dla danego odchylenia, możemy za pomocą zwykłej reguły trzech określić wielkość tego odchylenia, wyrażoną w wartości odchylenia podstawowego ($\sigma = 1$).

Prawdopodobieństwo odchylenia średniego, jak wiemy z poprzednich wyliczeń — $\Theta(\gamma) = 0{,}683$ — przy wartości argumentu $\gamma = 0{,}707$.

Jeżeli zechcemy określić w funkcji odchylenia średniego σ wartość odchylenia, którego żądane prawdopodobieństwo $\Theta(\gamma) = 0{,}255$ przy $\gamma = 0{,}23$ i oznaczymy wartość tę przez X, to rachunek reguły trzech wykaże nam, że

$$X = \frac{0{,}23}{0{,}707}\,\sigma = 0{,}3\,\sigma$$

W podobnyż sposób wartość odchylenia, którego żądane prawdopodobieństwo $\Theta(\gamma) = 0{,}950$ — przy $\gamma = 1{,}39$

$$X = \frac{1{,}39}{0{,}707}\,\sigma = 1{,}97\,\sigma$$

co z wystarczającą dokładnością przyjąć możemy za równe 2,0.

Na podstawie powyższych wyliczeń stopnia prawdopodobieństwa przy danej wartości odchyleń i odwrotnie — wartości odchyleń przy danym żądanym stopniu prawdopodobieństwa — i na podstawie zestawienia wyników tych wyliczeń, możemy ułożyć następującą tabelkę, określającą stopień prawdopodobieństwa dla różnej wartości odchyleń, wyliczonych na podstawie danej wartości odchylenia podstawowego ($\sigma = 1$).

Wartość odchylenia:	Prawdopodobieństwo:
0,3 σ	0,25
0,5 σ	0,40
0,7 σ	0,50
1,0 σ	0,66
1,5 σ	0,85
2,0 σ	0,95
2,5 σ	0,988
3,0 σ	0,997
3,5 σ	0,999
4,0 σ	0,9999

Z tablicy powyższej widzimy, że uwzględniając w wyliczeniach naszych odchylenia równe trzy — czterokrotnemu odchyleniu średniemu, operujemy w granicach prawdopodobieństwa, które należy uznać za praktyczną granicę błędu (0,997—0,9999).

Niezawsze jednak musimy dokładność w wyliczeniach naszych prowadzić tak daleko.

W życiu codziennem na każdym kroku widzimy, że prawdy, za któremi wypowiada się $^2/_3$ głosów ogółu, uznawane są za prawdy (oczywiście statystyczne) powszechnie obowiązujące.

Określenie wartości słusznej w $^2/_3$ przypadków może być uważane za praktycznie wystarczająco dokładne. Oto dlaczego odchylenie podstawowe, wydarzające się w 66% wszystkich przypadków, jest praktycznie tak ważne.

* * *

Zobaczymy na przykładzie, co daje nam w wyliczeniach statystycznych śmiertelności chorych określanie wartości odchylenia podstawowego.

Dane zapożyczymy ze statystyki epidemji tyfusu plamistego w szpitalach warszawskich w roku 1917.

$S = 20\,000$
$m = 1\,600$
$n = 18\,400$

Odchylenie średnie liczby zmarłych m albo ps — równa się

$$\sigma = \sqrt{\frac{1600.18400}{20.000}} = 38{,}36 \quad \ldots\ldots \quad (14)$$

albo przy ustalonem a priori natężeniu śmiertelności $p=0{,}08$

$$\sigma = \sqrt{0{,}08.0{,}92.20000} = 38{,}36 \ldots\ldots \quad (15)$$

Odchylenie średnie natężenia śmiertelności $\frac{m}{S} = p$

wyraża się wzorem

$$\sigma = \sqrt{\frac{1600.18400}{20000^3}} = 0{,}0019 \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad (20)$$

albo

$$\sigma = \sqrt{\frac{0{,}08.0{,}92}{20000}} = 0{,}0019 \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad (21)$$

Na podstawie powyższych wyliczeń wnioskować możemy, że przy liczbie 20000 chorych na tyfus plamisty w najbliższej epidemji w $^2/_3$ przypadków liczba zmarłych wahać się będzie od 1562 do 1638; — że w jednym przypadku na 20 wynosić może 1523 — 1677, i że większej liczby zgonów ponad 1743 mamy prawo nie oczekiwać.

Oczywiście wszystkie te nasze wyliczenia mają wartość przy założeniu, że tak zw. genius epidemicus albo warunki życia chorych i ich leczenia nie ulegną znaczniejszej zmianie.

W danym przypadku może dogodniejszem będzie wyliczenie, oparte na wielkości odchylenia średniego dla natężenia śmiertelności μ; w dwóch przypadkach na trzy natężenie śmiertelności nie powinno przekraczać $0{,}08 + 0{,}0019 = 0{,}0819$, w odsetkach 8,2%; w jednym przypadku na 20— nie powinno przekraczać 8,38%, a większej śmiertelności niż 8,76% wogóle mamy prawo nie spodziewać się wcale.

Wnioski, oparte na wyliczeniu odchylenia średniego w drugim naszym przykładzie, przedstawiać się będą już nieco inaczej.

$$S_1 = 50$$
$$m_1 = 4$$
$$n_1 = 46$$

Odchylenie średnie liczby zmarłych m albo pS

$$\sigma = \sqrt{0{,}08.0{,}92.50} = 1.9183 \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad (19)$$

Odchylenie średnie natężenia śmiertelności $\frac{m}{S} = p$

$$\sigma = \sqrt{\frac{0{,}08.092}{50}} = 0{,}038367. \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad (21)$$

Na podstawie powyższych wyliczeń możemy wnioskować, że przy liczbie 50 chorych na tyfus plamisty w najbliższej epidemji w $^2/_3$ przypadków liczba zmarłych wahać się będzie od 2,08 do 5,92, że w jednym przypadku na 20 wynosić może 7,84 zgonów — i że większej liczby niż 11,68 śmierci mamy prawo nie oczekiwać.

Co się tyczy natężenia śmiertelności μ — to w dwóch przypadkach na trzy nie powinno ono przekraczać granic od 0,02 do 0,078 — to jest w odsetkach od 2,0% do 7,8% — w jednym przypadku na dwadzieścia — nie powinno przekraczać granic od 3,6% — do 11,6%, a już wogóle większej śmiertelności ponad 19,2% możemy się nie spodziewać.

Wyliczenie odchylenia średniego nie przedstawia trudności zbyt wielkich nawet dla zapalonych klasyków — wymagając jednak przypomnienia sobie sposobu korzystania z logarytmów.

Szczęśliwym jednak zbiegiem okoliczności prawie we wszystkich wyliczeniach natężenia śmiertelności można określenie odchylenia średniego znacznie jeszcze uprościć.

We wzorze (19) $\sigma = \sqrt{pqS}$ zauważyć musimy, że przy prawdopodobieństwie śmierci p, nie przekraczającem kilku procentów, wielkość prawdopodobieństwa q, dopełniającego p do jedności, nie wiele się od jedności różni. Przy $p = 0{,}08$, $q = 0{,}92$; — przyjmując we wzorze tym $q = 1$, otrzymamy:

$$\sigma = \sqrt{pS} \quad \ldots\ldots\ldots\ldots \quad (22)$$

Iloczyn z prawdopodobieństwa śmierci przez liczbę spostrzeżeń daje nam liczbę zmarłych — stąd też możemy powiedzieć, że odchylenie średnie natężenia śmiertelności — w przypadkach analogicznych do rozpatrywanego—równa się pierwiastkowi kwadratowemu z liczby zmarłych, co wyrazimy wzorem:

$$\sigma = \sqrt{m} \quad \ldots\ldots\ldots\ldots \quad (23)$$

co dla natężenia śmiertelności w szpitalach warszawskich w epidemji tyfusu plamistego w roku 1917 wyrazi się cyfrą $\sigma = 40$.

Otrzymany wynik jest oczywiście nieco większy od rzeczywistej wartości odchylenia średniego ($\sigma = 38{,}36$) — stąd granice odchyleń maksymalnych $\sigma \times 3\frac{1}{2} = 140$ jeszcze mniej zostawiają miejsca dla niespodzianek.

Myślę, że przeciwko tej postaci wzoru na odchylenie średnie natężenia śmiertelności, którą zawdzięczamy Westergaardowi *), nie podniesie się już żaden protest—nawet ze strony lekarzy-praktyków.

Porównywając (21) z (16) widzimy, że wzór na odchylenie średnie różni się od wzoru na odchylenie prawdopodobne: 1) brakiem argumentu (γ), odpowiadającego $P = \frac{1}{2}$ (0,476936) przed znakiem pierwiastka kwadratowego—i 2) brakiem 2 pod znakiem pierwiastka kwadratowego.

Żeby od wzoru na odchylenie średnie przejść do wzoru na odchylenie prawdopodobne, należy wzór (21) pomnożyć przez

$$0{,}476936 \sqrt{2} = 0{,}6744898.$$

I oto dlaczego wielkość 0,6744898 nazywa się współczynnikiem, zamieniającym odchylenie średnie na odchylenie prawdopodobne; stąd

$$E = 0{,}6744898\ \sigma \quad \ldots\ldots\ldots \quad (24)$$

albo uwzględniając wzór (23)

$$E = 0{,}6744898 \sqrt{m} \quad \ldots\ldots\ldots \quad (25)$$

IX.

Mówiąc dotychczas o wyliczaniu natężenia śmiertelności pośród chorych w szpitalach warszawskich, postępowaliśmy tak, jak gdyby ludność szpitalna przedstawiała w całej swej masie zbiorowisko ludzkie najzupełniej jednorodne i „fruktyfikujące" pod względem zgonów w każdej swej części składowej z natężeniem jednostajnem.

*) H. Westergaard, Mortalität und Morbidität, 1882.

I rzeczywiście, dokąd opieraliśmy się na danych ogólnych sprawozdań szpitalnych w tej formie, jak one zwykle, dotąd przynajmniej, ukazywały się na widok publiczny, o innem obliczaniu nie mogło być mowy.

Postać rzeczy zmienia się tu jednak zasadniczo z chwilą, gdy otrzymujemy do swego rozporządzenia materjał statystyczny bardziej szczegółowy, mianowicie indywidualne karty statystyczne szpitalne.

W naszym konkretnym np. przypadku epidemji tyfusu plamistego w roku 1917, przejrzawszy cały materjał, łaskawie nadesłany nam przez szpitale warszawskie, i wyłączywszy z niego karty wypełnione wadliwie, błędnie lub niedokładnie, mogliśmy ustalić liczbę chorych, którzy szpitale opuścili jako wyleczeni lub zmarli — na 18659, w tem zmarłych 1 499. Stosunek procentowy zmarłych do ogólnej liczby ubyłych wynosił tedy 8,0 %.

Jeżeli teraz cały nasz materjał rozdzielimy podług cech, jakie zostały uwzględnione w kartach statystycznych, to otrzymamy grupy, które pod względem natężenia śmiertelności nie przedstawią się nam już tak jednorodnie.

A więc w pierwszej linji grupy wyznaniowe — ściślej powiedziawszy grupy rasowe, gdyż uwzględnimy tu jedynie dwie rasy: aryjską i semicką. — Otóż wyodrębniona grupa chorych chrześcijan o liczebności 5 160 dała zgonów 659 — a grupa chorych żydów o liczebności 13 499 — dała zgonów 840. — Odsetek śmiertelności wynosi w grupie aryjskiej 12,73% — a w grupie semickiej 6,21%. Różnica natężenia śmiertelności bardzo znaczna. —

Żeby znamienny ten fakt zanalizować bliżej, rozłożymy obie grupy — każdą oczywiście oddzielnie—na tak zwane klasy wieku (podział podług cechy wieku).

Idąc za przykładem szpitali wiedeńskich, przyjęliśmy XIV klas wieku i określiliśmy dla każdej klasy wieku — oddzielnie chrześcjan i oddzielnie żydów—tak zwany współczynnik śmiertelności, to jest stosunek zmarłych w każdej klasie do liczebności klasy podług wzoru $\frac{m}{m+n}$ *).

Na tablicy III (str. 45) przedstawiliśmy granice klas wieku, względną liczebność każdej klasy wieku licząc na 1000 chorych—chrześcijan i żydów oddzielnie—i obliczony na podstawie danych poprzednich kolumn odsetek śmiertelności każdej klasy wieku i odsetek śmiertelności całej grupy.

Z tablicy tej widzimy, 1) że współczynniki śmiertelności u obu ras nie są jednakowe—mają jednak tę wspólną cechę, że wykazują wyra-

*) „Die besonderen Sterbeziffern werden als Alters-Sterbekoeffizienten, Alters—Todesraten—Dîmes mortuaires bezeichnet.—

„Ihr Wesen ist darin begründet, dass sie sich als Differenzierung der allgemeinen Sterbeziffer nach einzelnen Altersklassen darstellen und damit die Abstufung der Sterbensintensität nach dem Alter ersichtlich machen.— .

„Sie sind noch nicht der Ausdruck für die Sterbewahrscheinlichkeit auf den verschiedenen Altersstufen, hiezu ist die Vergleichung der gestorbenen jeder Altersklasse nicht mit einem mittleren lebenden Bestand, sondern mit dem Gesamtbetrag der in der kritischen Zeitstrecke dem Sterben Ausgesetzten nötig (Sterbewahrscheinlichkeitsziffern"). G. Mayr, Statistik.

Tablica III

Klasy wieku		Na 1000 chorych było		Współczynnik śmiertelności		Odsetek śmiertelności		Względny odsetek śmiertelności
		chrześcijan	żydów	chrześcijan	żydów	chrześcijan $\frac{bd}{10}$	żydów $\frac{ce}{10}$	żydów $\frac{be}{10}$
a		b	c	d	e	f	g	h
I	0—4	12,18	11,92	—	0,018	—	0,021456	0,021924
II	4—5	5,80	7,56	—	0,010	—	0,007560	0,005800
III	5—6	8,70	10,22	—	0,007	—	0,007154	0,006090
IV	6—10	51,26	78,00	0,019	0,005	0,097394	0,039000	0,025630
V	10—12	34,25	58,45	0,028	0,005	0,095900	0,029225	0,017125
VI	12—15	69,84	113,50	0,019	0,011	0,132696	0,124850	0,076824
VII	15—20	143,36	226,67	0,028	0,024	0,401408	0,544008	0,344064
VIII	20—30	229,84	231,55	0,062	0,044	1,425008	1,018820	0,011296
IX	30—40	171,60	125,40	0,109	0,095	1,870440	1,191300	1,630200
X	40—50	134,07	90,37	0,234	0,182	3,137238	1,644734	2,440074
XI	50—60	94,22	37,00	0,347	0,303	3,269434	1,121100	2,854866
XII	60—70	35,98	7,33	0,500	0,515	1,799000	0 377495	1,852970
XIII	70—80	6,78	1,33	0,628	0,444	0,425784	0,059052	0,301032
XIV	80 i wyżej	2,19	0,66	0 363	0,333	0,076956	0,021978	0,070596
Wszystkie klasy		1000,00	1000,00	.	. .	12,731%	6,208%	10,658%

żny wzrost równolegle ze wzrostem wieku chorych, 2) że liczebności klas wieku—z wyjątkiem najmłodszej — wzrastają stopniowo do klasy VIII (230 u chrześcijan, 232 u żydów), poczem znowu stopniowo spadają — lecz niezupełnie w obu grupach równolegle: do klasy VIII przewagę co do liczebności wykazują klasy wieku semickie — poczynając od klasy IX wyraźnie przewagę liczebną mają klasy aryjskie.

Dalsze uważne rozpatrzenie tej bardzo ciekawej tablicy poucza nas, że wysoki odsetek śmiertelności rasy aryjskiej jest wypadkową dwóch przyczyn: 1) wyższego natężenia współczynnika śmiertelności u chrześcijan w porównaniu z żydami w analogicznych klasach wieku — poczynając od klasy IV (z małym wyjątkiem w klasie XII), 2) wyższej względnej liczebności wyższych klas wieku u chrześcijan, poczynając od klasy IX.

Chcąc się zorjentować, która z tych dwóch przyczyn odgrywa rolę przeważającą, należy o ile możności dokładnie zbadać skutki każdej z przyczyn oddzielnie.

W danym przypadku rzecz jest łatwa do wykonania: należy odsetek śmiertelności u żydów obliczyć podług wskaźników śmiertelności tej rasy, przyjmując jednak przytem względną liczebność klas wieku rasy aryjskiej, to jest określić, jaką liczbę zmarłych otrzymalibyśmy na 100 chorych żydów, przy właściwym ich rasie współczynniku śmiertelności, gdyby tych 100 chorych było rozmieszczonych między czternaście klas wieku w ten sposób, jak to ma miejsce u rasy aryjskiej.

Otóż takie przeliczenie wykonaliśmy w kolumnie h tablicy. Kolumna ta wykazuje, że względny odsetek śmiertelności chorych żydów, obliczony podług właściwych współczynników śmiertelności, ale przy liczebności klas wieku chrześcijańskich, wynosi 10,66%.

Śmiało tedy stwierdzić możemy, że przeważającą przyczyną niskiego odsetka śmiertelności żydów są nietyle niższe współczynniki śmiertelności, co mniejsza względna liczebność wyższych klas wieku, składających większą daninę śmierci, niż klasy młodsze.

Chcąc dalej analizować wpływ innych cech grup naszych chorych, podzieliliśmy chorych chrześcijan — a później i żydów — na grupy płci: mężczyzn i kobiet.

Na 5 160 chrześcijan otrzymaliśmy 1 859 mężczyzn z 265 zgonami i 3 301 kobiet z 394 zgonami.

Odsetek śmiertelności u mężczyzn chrześcijan wyniósł zatem 14,18%, a u kobiet chrześcijanek 11,79%.

Dla bliższego zanalizowania obu tych grup zestawiliśmy w tablicy IV (str. 47) względne liczebności klas wieku mężczyzn i kobiet chrześcijan; odnośne wskaźniki śmiertelności w każdej klasie wieku dla każdej płci oddzielnie — ponadto w kolumnie h podaliśmy wynik przeliczenia odsetka śmiertelności oddzielnych klas i całej grupy kobiet przy współczynnikach śmiertelności właściwych i względnej liczebności klas wieku chrześcijan mężczyzn. Odsetek ogólny wypadł tu 11,038%, a więc nieco tylko mniejszy niż odsetek rzeczywisty.

Stąd wniosek: na wysokość odsetka śmiertelności kobiet chrześcijanek w porównaniu z odsetkami mężczyzn chrześcijan wpływają nie równa względna liczebność klas wieku — ale jedynie współczynniki śmiertelności — naogół nieco niższe niż u mężczyzn.

Tablica IV.

Klasy wieku		Na 1000 chrześcijan było		Współczynnik śmiertelności		Odsetek śmiertelności		Względny odsetek śmiertelności kobiet
		mężczyzn	kobiet	mężczyzn	kobiet	mężczyzn $\frac{bd}{10}$	kobiet $\frac{ce}{10}$	$\frac{be}{10}$
a		b	c	d	e	f	g	h
I	0 — 4	16,14	9,97	—	—	—	—	—
II	4 — 5	8,61	4 23	—	—	—	—	—
III	5 — 6	10,76	7,55	—	—	—	—	—
IV	6 — 10	71,00	40,18	0,007	0,003	0,000497	0,012054	0,213000
V	10 — 12	46,26	27,49	—	0,055	—	0,151195	0,254430
VI	12 — 15	88,76	59,22	0,006	0,031	0,053256	0,183582	0,275156
VII	15 — 20	165,68	130,82	0,016	0,037	0,265088	0,484034	0,613016
VIII	20 — 30	188,81	252,87	0,077	0,056	1,453837	1,416072	1,057336
IX	30 — 40	133,94	192,75	0,128	0,102	1,714432	1,966050	1,366188
X	40 — 50	131,25	135,65	0,299	0,198	3,924375	2,685870	2,598750
XI	50 — 60	101,67	90,03	0,449	0,282	4,564983	2,538846	2,867094
XII	60 — 70	28,52	40,18	0,547	0,481	1,560044	1,932658	1,371812
XIII	70 — 80	6,99	6,64	0,769	0,545	0,537531	0,361880	0,380955
XIV	80 i wyżej	1,61	2,42	0,666	0,250	0,107226	0,060500	0,040250
Wszystkie klasy		1000,00	1000,00	.	.	14,181%	11,793%	11,0038%

Tablica V.

Klasy wieku		Na 1000 żydów było		Współczynnik śmiertelności		Odsetek śmiertelności		Względny odsetek śmiertelności kobiet
		mężczyzn	kobiet	mężczyzn	kobiet	mężczyzn $\frac{bd}{10}$	kobiet $\frac{ce}{10}$	$\frac{be}{10}$
a		b	c	d	e	f	g	h
I	0 — 4	12,18	11,71	0,013	0,023	0,015834	0,026928	0,028014
II	4 — 5	6,57	8,40	—	0,016	—	0,013443	0,010512
III	5 — 6	8,98	11,29	0,018	—	0,016164	—	—
IV	6 — 10	84,95	72,04	0,004	0,005	0,033980	0,043223	0,050970
V	10 — 12	62,51	54,96	0,008	0,002	0,050008	0,010991	0,012502
VI	12 — 15	128,23	100,83	0,010	0,012	0,128230	0,120991	0,153876
VII	15 — 20	231,77	222,31	0,019	0,029	0,440363	0,644710	0,672133
VIII	20 — 30	223,91	238,15	0,058	0,033	1,298678	0,785908	0,738903
IX	30 — 40	110,76	138,02	0,129	0,073	1,428804	1,007524	0,808548
X	40 — 50	82,06	97,52	0,277	0,112	2,273062	1,092235	0,919072
XI	50 — 60	38,79	35,40	0,372	0,237	1,442988	0,839956	0,919323
XII	60 — 70	7,05	7,58	0,500	0,527	0,352500	0,399255	0,371535
XIII	70 — 80	1,28	1,38	0,500	0,400	0,064000	0,055080	0,051200
XIV	80 i wyżej	0,96	0,41	0,166	0,667	0,015936	0,027547	0,064032
Wszystkie klasy		1000,00	1000,00	.	.	7,560%	5,037%	4,801%

Tabblica VI.

KLASY WIEKU		Względna liczebność wieku chrześcijan mężczyzn—przyjęta za typ zasadniczy (*Standard*)	Odsetek śmiertelności chrześcijan mężczyzn	WZGLĘDNY ODSETEK ŚMIERTELNOŚCI (*STANDARD*)		
				chrześcijanek kobiet	ż y d ó w	
					mężczyzn	kobiet
I	0 — 4	16,14	—	—	0.020982	0,037122
II	4 — 5	8,61	—	—	—	0,013776
III	5 — 6	10,76	—	—	0,019368	—
IV	6 — 10	71,00	0,000497	0,213000	0,028400	0,042600
V	10 — 12	46,26	—	0,254430	0,037008	0,009252
VI	12 — 15	88,76	0,053256	0,275156	0,088760	0,106512
VII	15 — 20	165,68	0,265088	0,613016	0,314792	0,480472
VIII	20 — 30	188,81	1,453837	1,057336	1,095098	0,623073
IX	30 — 40	133,94	1,714432	1,336188	1,727826	0,977762
X	40 — 50	131,25	3,924375	2,598750	3,635625	1,470000
XI	50 — 60	101,67	4,564983	2,867094	2,765424	2,409579
XII	60 — 70	28,52	1,560044	1,371812	1,426000	1,503004
XIII	70 — 80	6,99	0,537531	0,380955	0,349500	0,279600
XIV	80 i wyżej	1,61	0,107226	0,040250	0,026726	0,107387
Wszystkie klasy		1000,00	14,181 %	11,038 %	11,535 %	5,650 %

Chrześcijanie mężczyźni

$S = 1864$ $p = 0{,}1418$
$m = 265$ $q = 0{,}8582$

Tablica VII.

Klasy wieku	S	p	q	Spq
I	30	0	1	0
II	16	0	1	0
III	20	0	1	0
IV	132	0,007	0,993	0,917532
V	86	0	1	0
VI	165	0,006	0,994	0,984060
VII	308	0,016	0,984	4,849152
VIII	351	0,077	0,923	24,945921
IX	249	0,128	0,872	27,792384
X	249	0,299	0,701	51,142156
XI	189	0,449	0,551	46,758411
XII	53	0,547	0,453	13,132923
XIII	13	0,769	0,231	2,309307
XIV	3	0,666	0,334	0,667332
Wszystkie klasy	1864	.	.	173,499178

$$\sigma_k = \sqrt{173{,}499178} = 13{,}17$$
$$\sigma_o = \sqrt{1864.0{,}1418.0{,}8582} = 15{,}065$$
$$\sigma_m = \sqrt{265} = 16{,}269$$

Kobiety chrześcijanki

$S = 3310$ $p = 0{,}11793$
$m = 394$ $q = 0{,}88207$

Tablica VIII.

Klasy wieku	S	p	q	Spq
I	33	0	1	0
II	14	0	1	0
III	25	0	1	0
IV	133	0,003	0,997	0,397803
V	91	0,055	0,945	4,729725
VI	196	0,031	0,969	5,887644
VII	433	0,037	0,963	15,428223
VIII	837	0,056	0,944	44,247168
IX	638	0,102	0,898	58,438248
X	449	0,198	0,802	71,299404
XI	298	0,282	0,718	60,337848
XII	133	0,481	0,519	33,201987
XIII	22	0,545	0,455	5,455450
XIV	8	0 250	0,750	1,500000
Wszystkie klasy	3310	.	.	300,923500

$$\sigma_k = \sqrt{300{,}923500} = 17{,}35$$
$$\sigma_o = \sqrt{3310.0{,}11793.0{,}88207} = 18{,}55$$
$$\sigma_m = \sqrt{394} = 19{,}849$$

Żydzi mężczyźni.

$S = 6239$ $p = 0{,}0756$
$m = 471$ $q = 0{,}9244$

Tablica IX.

Klasy wieku	S	p	q	Spq
I	76	0,013	0,987	0,975156
II	41	0	1	0
III	56	0,018	0,982	0,989691
IV	530	0,004	0,996	2,111520
V	390	0,008	0,992	3,095040
VI	800	0,010	0,990	7,920000
VII	1446	0,019	0,981	26,951994
VIII	1397	0,058	0,942	76,326492
IX	691	0,129	0,871	77,640069
X	512	0,277	0,723	102,538752
XI	242	0,372	0,628	56,535072
XII	44	0,500	0,500	11,000000
XIII	8	0,500	0,500	2,000000
XIV	6	0,166	0,834	0,138444
Wszystkie klasy	6239	.	.	368,222230

$$\sigma_k = \sqrt{368{,}222230} = 19{,}19$$
$$\sigma_o = \sqrt{6239.0{,}0756.0{,}9244} = 20{,}88$$
$$\sigma_m = \sqrt{471} = 21{,}70$$

Kobiety żydówki.

$S = 7260$ $p = 0{,}0507$
$m = 369$ $q = 0{,}9493$

Tablica X.

Klasy wieku	S	p	q	Spq
I	85	0,023	0,977	1,910035
II	61	0,016	0,984	0,960384
III	82	0	1	0
IV	523	0,006	0,994	3,119172
V	399	0,002	0,998	0,796404
VI	732	0,012	0,988	8,678592
VII	1614	0,029	0,971	45,448626
VIII	1729	0,033	0,967	55,174119
IX	1002	0,073	0,927	67,805341
X	708	0,112	0,888	70,414848
XI	257	0,237	0,763	46,473567
XII	55	0,527	0,473	6,165555
XIII	10	0,400	0,600	2,400000
XIV	3	0,667	0,333	0,666333
Wszystkie klasy	7260	.	.	310,012976

$$\sigma_k = \sqrt{310{,}012976} = 17{,}60$$
$$\sigma_o = \sqrt{726.0{,}0507.0{,}9493} = 18{,}69$$
$$\sigma_m = \sqrt{369} = 19{,}29.$$

Tablica V (str. 48) daje nam wyniki obliczeń grupy żydowskiej; dzieli się ona na 6 239 mężczyzn z 471 zgonem i 7 260 kobiet z 369 zgonami.

Śmiertelność mężczyzn = 7,56%, śmiertelność kobiet = 5,07%.

Śmiertelność kobiet żydowskich, obliczona podług właściwych wskaźników śmiertelności i względnej liczebności klas wieku, zapożyczonej od mężczyzn żydów — daje 4,80%. Wpływ względnej liczebności klas wieku w porównaniu z mężczyznami żydami nie okazał się tu zbyt wielki.

Tablica VI (str. 49) daje zestawienie śmiertelności wszystkich czterech grup, obliczonej podług właściwych dla każdej grupy współczynników śmiertelności — przy względnej liczebności klas wieku chrześcian mężczyzn, przyjętej za typ zasadniczy (*Standard*).

Wyniki tu otrzymane wynoszą:

Chrześc. mężcz.	14, 18%	Żydzi mężcz.	11,535%
„ kobiety	11,038%	„ kobiety	5,650%

W świetle tej tablicy względna śmiertelność żydów mężczyzn przedstawia się nawet nieco wyższą niż śmiertelność kobiet chrześcijanek;— niska śmiertelność żydówek wychodzi zupełnie wyraźnie.

Pozostaje nam jeszcze wyjaśnić sprawę: jak przedstawiać się będzie wyliczenie odchylenia średniego wobec tej różnorodności grup, składających ową ogólną liczbę chorych.

$$S = 18659 \qquad p = 0{,}080$$
$$m = 1499 \qquad q = 0{,}920$$
$$\sigma = \sqrt{0{,}08.0{,}92.18659} = 37{,}058.$$

Teorja statystyki mówi nam, że odchylenie średnie ułamka prawdopodobieństwa, odnoszacego się do sumy kilku grup, mających różne p, równa się pierwiastkowi kwadratowemu z sumy kwadratów odchyleń średnich tych grup, obliczonych przy właściwych każdej poszczególnej grupie ułamkach prawdopodobieństwa.

Chcąc zatem ustalić odchylenie średnie ułamka prawdopodobieństwa śmierci chorych wszystkich XIV grup chrześcijan mężczyzn, należy na podstawie rzeczywistej (nie względnej) liczebności każdej poszczególnej klasy (S_k), na podstawie ułamka prawdopodobieństwa śmierci danej klasy wieku p_k i ułamka prawdopodobieństwa dopełniającego $1 - p_k = q_k$ obliczyć odchylenie każdej klasy wieku σ_k podług wzoru

$$\sigma_k = \sqrt{p_k q_k S_k}$$

Suma kwadratów wyników obliczeń wszystkich XIV klas wieku, a więc

$$S_1 p_1 q_1 + S_2 p_2 q_2 + \ldots + S_{14} p_{14} q_{14} \text{ — czyli}$$

$\sum_1^{14} S_k p_k q_k$ stanowić będzie kwadrat odchylenia średniego ułamka prawdopodobieństwa śmierci wszystkich połączonych grup chrześcijan mężczyzn—a pierwiastek kwadratowy z tej wielkości da nam żądane odchylenie średnie

$$\sigma_k = \sqrt{\sum_1^{14} S_k p_k q_k}$$

Takie wyliczenie przedstawia nam tabl. VII (str. 50) Określona w niej wielkość odchylenia średniego

$$\sigma_k = 13{,}17.$$

Odchylenie średnie wyliczone dla całej grupy chrześcijan mężczyzn przy

$$S = 1859 \qquad p = 0{,}14181$$
$$m = 265 \qquad q = 0{,}85819$$

daje nam

$$\sigma_o = 15{,}065.$$

A odchylenie średnie tejże grupy chrześcijan mężczyzn obliczone podług wzoru

$$\sigma_m = \sqrt{m}$$

równa się

$$\sigma_m = 16{,}269.$$

Przeprowadzone w tablicach VIII, IX i X obliczenie dla pozostałych trzech grup: chrz. kobiet, żydów i żydówek daje nam następujące wyniki (tabl. XI).

Tablica XI.

	σ_k	σ_o	σ_m
I chrześcijanie męż. . . .	13,17	15,06	16,27
II chrześcijanki kob. . . .	17,35	18,55	19,85
III żydzi męż.	19,19	20,88	21,70
IV żydówki kob.	17,60	18,69	19,29

Odchylenie średnie dla całej grupy chorych szpitalnych, obliczone na podstawie podanych w tablicy tej danych wypada:

$$\sigma_k = \sqrt{13{,}17^2 + 17{,}35^2 + 19{,}19^2 + 17{,}60^2} =$$
$$= \sqrt{1152{,}757884} = 33{,}95$$

Odchylenie średnie obliczone podług wzoru

$$\sigma_o = \sqrt{15{,}06^2 + 18{,}55^2 + 20{,}88^2 + 18{,}69^2} =$$
$$= \sqrt{1356{,}59} = 36{,}832.$$

A odchylenie średnie, obliczone podług wzoru

$$\sigma_m = \sqrt{m}$$
$$\sigma_m = \sqrt{1499} = 38{,}717$$

Widzimy tu po raz wtóry, że odchylenie średnie ułamka prawdopodobieństwa śmierci, wyliczone dla całej grupy chorych na podstawie liczby zmarłych z pośród tej grupy chorych (23), daje nam wyniki najzupełniej zadowalające, nawet przy tak nierównych odsetkach śmiertelności — i to dość wysokich—jakie mamy w danym przypadku.

To nas upoważnia do przyjęcia propozycji, zrobionej przez Westergaarda, dotąd prawie wcale nie uwzględnianej, żeby w statystyce lekarskiej w ogólności, a w szpitalnej w szczególności, przy wyliczaniu odchylenia średniego ułamka prawdopodobieństwa śmierci ograniczać się wzorem

$$\sigma_m = \sqrt{m} \quad \ldots\ldots\ldots \quad (23)$$

Daje to wyniki praktycznie najzupełniej wystarczające.

Oprócz odchylenia średniego ułamka prawdopodobieństwa, odnoszącego się do całych grup chorych, niekiedy zmuszeni jesteśmy obliczać odchylenie średnie różnicy ułamków prawdopodobieństwa śmierci dwóch grup chorych.

Dla przykładu bierzemy dwie wielkie grupy naszych chorych:

chrześcijan	żydów
$S = 5\,160$	$S_1 = 13\,499$
$p = 0{,}127$	$p_1 = 0{,}062$
$q = 0{,}873$	$q_1 = 0{,}938$

Ułamek prawdopodobieństwa

pierwszej grupy	p	$= 0{,}127$
drugiej „	p_1	$= 0{,}062$
różnica	$p - p_1$	$= 0{,}065$

Otóż, ilekroć mamy do czynienia z różnicą ułamków prawdopodobieństwa, odpowiedzieć musimy sobie na pytanie, czy różnica ta jest wyrazem rzeczywistym nierówności natężenia śmiertelności w obu spostrzeganych przypadkach, czy też jest poprostu wyrazem działania przyczyn najzupełniej przypadkowych, czyli, jak się zwykle mówi, czy różnica owa leży jeszcze w granicach możliwego błędu przypadkowego.

Sprawę tę rozstrzyga określenie odchylenia średniego różnicy obu ułamków prawdopodobieństwa.

Odchylenie średnie różnicy dwóch ułamków prawdopodobieństwa równa się pierwiastkowi kwadratowemu sumy kwadratów odchyleń średnich obu ułamków prawdopodobieństwa. Zgodnie z tem określeniem.

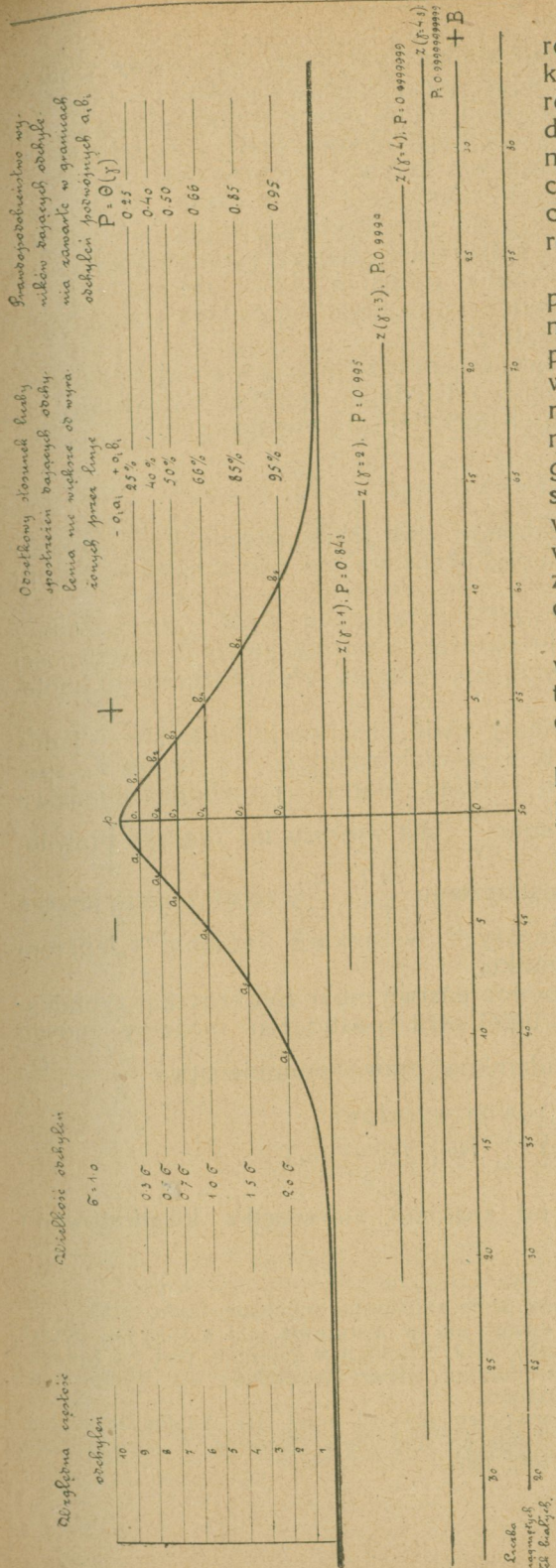
$$\sigma_{(0{,}065)} = \sqrt{0{,}127.0{,}873.5160 + 0{,}062.0{,}938.13499} =$$

$$= \sqrt{0{,}000021486 + 0{,}0000043082} = \sqrt{0{,}000025794}$$

$$\sigma_{(0{,}065)} = 0{,}0050787$$

A ponieważ 0,065 jest 12,8 razy większe, niż odchylenie średnie, odpowiadające tej różnicy ułamków prawdopodobieństwa, wywnioskować musimy, że różnica ułamków prawdopodobieństwa warunkowana jest w danym razie rzeczywistą różnicą napięcia śmiertelności w obu spostrzeganych grupach.

Żeby dobrze zrozumieć powyższe twierdzenie, należy sobie uprzytomnić, że odchylenie średnie (a także prawdopodobne) nie jest konkretną wielkością dodatnią albo ujemną, ale raczej przedstawia cały szereg wartości dodatnich i ujemnych, rozmieszczonych podług znanych praw Gaussa w ten sposób, że każdemu wyrazowi dodatniemu odpowiada symetrycznie położony wyraz ujemny tejże wielkości i takiejże częstości, — tak że w rezultacie suma iloczynów z każdej wartości odchylenia od p przez równą liczbę równowartościowych odchyleń od p_1 zarówno dodatnich jak i ujemnych dać musi zero — i w ten to mianowicie sposób kwadrat różnicy dwóch odchyleń średnich, któremu



równaćby się był powinien kwadrat odchylenia średniego różnicy dwóch ułamków prawdopodobieństwa, zamienia się na sumę kwadratów tych odchyleń, ponieważ podwójny iloczyn z tych różnic odchyleń równa się zeru.

Dla bardziej zrozumiałego przedstawienia wyżej poruszanych spraw, podaję wykres (odpowiednio oczywiście wyrównany) [Rys. 3], obrazujący wynik 10 000 ciągnięć gałki z urny, zawierającej równą liczbę gałek białych i czarnych w 100 serjach po 100 ciągnięć. (Nb. wyciągnięta gałka po odnotowaniu jej barwy za każdym razem była z powrotem wrzucana do urny).

Istotne prawdopodobieństwo wyciągnięcia gałki białej $p=0{,}5$, takież prawdopodobieństwo wyciągnięcią gałki czarnej $q=0{,}5$.

Liczba wyciągniętych gałek białych przy 100 ciągnięciach powinna dać oczywiście 50. Tymczasem z pośród 100 serji ciągnięć, których rezultat znajdujemy podany w teorji statystyki Westergaarda, tylko w 9 serjach otrzymano liczbę gałek białych, równą liczbie gałek czarnych, t. j. 50. W pozostałych 91 serjach otrzymano liczbę gałek białych wahającą się od 34 do 65, czyli w 91 doświadczeniach otrzymano wyniki, dające odchylenia od — 16 do + 13.

Przeciętna jednak wszystkich 100 serji daje nam 50,11 gałek.

Przedstawiony wykres wykazuje względną częstość odchyleń w zależności od wielkości tych odchyleń — i tu zaraz widzieć możemy, że im odchylenia są mniejsze, tem ich częstość bywa większa, i odwrotnie —wielkie odchylenia wydarzają

się rzadziej, a odchylenia bardzo wielkie spotykamy też bardzo rzadko. I to jest podstawowe prawo błędów (wzgl. odchyleń) Gauss'a.

Druga właściwość, o jakiej nam mówi nasza krzywa, jest ta, że odchylenia dodatnie są również wielkie i równe częste, jak odchylenia ujemne, i dlatego krzywa Gaussa jest krzywą symetryczną.

Liczba spostrzeżeń, dających odchylenia nie większe od wyrażonych linją — $o_i\ a_i$ i $+\ o_i\ b_i$ wyraża się odcinkiem krzywej $a_i\ p\ b_i$; liczba ta składa się z równej liczby spostrzeżeń, dających odchylenia ujemne od $-\ o_i\ b_i$ do o i odchylenia dodatnie od o do $+\ o_i\ b_i$ — przyczem każdej wielkości odchylenia ujemnego odpowiada równa liczba takiejże wielkości odchyleń dodatnich.

Na tymże rysunku przedstawiłem porównawczo wielkości odchyleń, wyliczonych na podstawie wartości odchylenia średniego (podstawowego — Standard deviation) i odchyleń argumentowych.

X.

Określenie odchylenia średniego (lub jakiegokolwiekbądź innego) różnicy dwóch ułamków prawdopodobieństwa ma swoją kartę w historji statystyki lekarskiej.

Jeszcze w roku 1840 Gavarret*) przedstawił wzór — przeznaczony specjalnie dla lekarzy — w celu określenia porównawczego sprawności leczenia dwóch metod leczniczych, np. leczenia tyfusu brzusznego kąpielami zimnemi i lekarstwowego.

Jeżeli, mówi Gavarret, mamy dwie obserwacje lekarskie — jedna obejmuje r spostrzeżeń chorych, z których zmarło m, a druga r_1 spostrzeżeń, z których zmarło m_1 i jeżeli ułamek prawdopodobieństwa śmierci w pierwszem spostrzeżeniu $\frac{m}{r}$ jest większy niż ułamek prawdopodobieństwa $\frac{m_1}{r_1}$ w drugiem spostrzeżeniu $\frac{m}{r} > \frac{m_1}{r_1}$, to niezawsze jeszcze stąd możemy wnioskować o lepszych warunkach leczenia („lepszem leczeniu") w tym drugim przypadku.

Różnica ułamków prawdopodobieństwa może być rzeczą przypadku.

O wyższości leczenia w drugiej serji spostrzeżeń możemy mówić dopiero wtedy, jeżeli różnica ułamków prawdopodobieństwa $\frac{m}{r} - \frac{m_1}{r_1}$ jest większa albo przynajmniej równa wyrazowi

$$\sqrt{\frac{8m\ (r-m)}{r^3} + \frac{8m_1\ (r_1-m_1)}{r_1^3}}.$$

8 w liczniku obu ułamków pod znakiem pierwiastka kwadratowego musimy rozumieć jako 4.2.

---

*) Gavarret. Principes généraux de la statistique médicale, Paris, 1840.

Książki Gavarreta nie mogłem dostać ani w Warszawie, ani w Paryżu. Szczegóły sprawy czerpię z dzieła Adolfa Ficka, prof. fizjologji w Zurychu, pod tyt. Die medizinische Physik, 1886, a właściwie z dodatku: Ueber Anwendung der Wahrscheinlichkeitsrechnung auf medizinische Statistik.

Wzmiankę o wzorze Gavarreta znalazłem również w art. Dr. Adolfa Gottsteina: Die soziale Hygiene, ihre Methoden, Aufgaben und Ziele, Zeitschr. f. soziale Medizin — Separatabdruck, 2. Band, 1-2 Heft, 1907.

Jeżeli wydzieloną w ten sposób czwórkę wyprowadzimy z pod znaku pierwiastka kwadratowego i umieścimy przed znakiem — to otrzymamy

$$2\sqrt{\frac{2m\ (r-m)}{r^3}+\frac{2m_1\ (r_1-m_1)}{r_1^3}}$$

W tej postaci wzór Gavarreta przedstawia pierwiastek kwadratowy sumy kwadratów odchyleń, wyliczonych przy pomocy wzoru Bernoulli'ego-Laplace'a — przy argumencie $\gamma = 2$, to znaczy przy prawdopodobieństwie

$$\Theta(\gamma) = P = 0{,}955$$

Stopień prawdopodobieństwa i odpowiedni argument γ Gavarret zastosował za przykładem Poissona *) który przy swoich badaniach prawdopodobieństwa orzeczeń sądowych tę właśnie miarę prawdopodobieństwa uznał za wystarczającą.

Przytaczam przykład Gavarreta.

W pierwszej grupie chorych na tyfus brzuszny zmarło $m = 180$; wyzdrowiało $r - m = 720$; w drugiej grupie chorych tyfusowych, leczonych inaczej, zmarło $m_1 = 84$, wyzdrowiało $r_1 - m_1 = 616$.

Ułamek prawdopodobieństwa w pierwszej grupie wynosił $\frac{m}{r} = 0{,}20$

w drugiej $\frac{m_1}{r_1} = 0{,}12$

$$\delta = \frac{m}{r} - \frac{m_1}{r_1} = 0{,}08.$$

Czy można stąd wyprowadzać wniosek, że leczenie w drugim przypadku było rzeczywiście lepsze?

$$\sqrt{\frac{8.180.720}{900^3}+\frac{8.84.616}{700^3}} = 0{,}0513$$

$0{,}08 > 0{,}0513$ — leczenie w drugim przypadku okazało wynik lepszy.—

Drugi przykład Gavarreta.

$m = 180$ $\qquad$ $m_1 = 105$

$r - m = 720$ $\qquad$ $r_1 - m_1 = 595$

$\frac{m}{r} = 0{,}20$ $\qquad$ $\frac{m_1}{r_1} = 0{,}15$

$$\delta = 0{,}20 - 0{,}15 = 0{,}05.$$

$$\sqrt{\frac{8.180.720}{900^3}+\frac{8.105.595}{700^3}} = 0{,}0537$$

$0{,}05 < 0{,}0537$ — nie możemy wnioskować o dobrym skutku leczenia w tym drugim przypadku.

Wzór Gavarreta nie zaaklimatyzował się w statystyce lekarskiej. Dla porównawczego zestawienia dwóch ułamków prawdopodobieństwa częściej uciekamy się do wyliczania odchylenia średniego (lub nawet prawdopodobnego) różnicy tych ułamków prawdopodobieństwa, nie po-

*) S. D. Poisson, Recherches sur la probabilité des jugements en matière criminelle et en matière civile, précedées des regles générales du calcul des probabilités, Paris, 1837.

zwalając sobie jednak wyprowadzać z podobnych zestawień zbyt daleko idących wniosków o skuteczności leczenia.

Dużo wcześniej przed Gavarretem, bo na samym początku ubiegłego stulecia (1812), to samo zadanie podjął Laplace (l.c.), pragnąc dać w ręce lekarzom wzór, któryby im pozwolił porównaczo oceniać wartość rzeczywistą różnych metod leczenia, i wnioski w tej sprawie wyraził w swem sławnem twierdzeniu II.

Drugie twierdzenie Laplace'a.

Jeżeli rozpatrywać będziemy, mówi Laplace, dwie analogiczne serje spostrzeżeń, do których odnoszą się elementy S, m, n, S_1, m_1, n_1 i prawdopodobieństwa p i p_1 określone uprzednio, i jeżeli w danym przypadku różnice między obydwoma ułamkami wyrażającymi prawdopodobieństwa

$\frac{m_1}{S_1}$ i $\frac{m}{S}$ jest wielkością dodatnią, $\delta = \frac{m_1}{S_1} - \frac{m}{S} > 0$

to prawdopodobieństwo, że p_1 jest większe od p wyrazi się wzorem

$$\tfrac{1}{2} [1 + \Theta (\gamma)]$$

w którym wartość γ—tak zwanego argumentu funkcji $\Theta(\gamma)$, równać się będzie

$$\gamma = \delta \sqrt{\frac{S^3 S_1^3}{2 (m n S_1^3 + m_1 n_1 S^3)}}$$

Zobaczymy, co nam da ten wzór w drugim przykładzie Gavarreta, w którym wnioskowanie o wyniku leczenia dało rezultaty tak wątpliwe.

$S = 700$ $\quad$ $S_1 = 900$
$m = 105$ $\quad$ $m_1 = 180$
$n = 595$ $\quad$ $n_1 = 720$

$$\frac{m}{S} = 0{,}15 \qquad \frac{m_1}{S_1} = 0{,}20$$

$$\delta = 0{,}05$$

$$\gamma = 0{,}05 \sqrt{\frac{700^3 \cdot 900^3}{2 (105 \cdot 595 \cdot 900^3 + 180 \cdot 720 \cdot 700^3)}}$$

$\gamma = 1{,}8636$, któremu to argumentowi odpowiada

$$\Theta (\gamma) = 0{,}9914725$$

$$\tfrac{1}{2} (1 + 0{,}9914725) = P = 0{,}99573.$$

Odpowiedź. Prawdopodobieństwo, że $p_1 > p$ czyli, że leczenie w pierwszym przypadku było skuteczniejsze

$$P = 0{,}99573.$$

Sądzę, że zbędną może byłoby rzeczą kłaść zbytni nacisk na różnicę, jaka istnieje między metodą Gavarreta a istotą drugiego twierdzenia Laplace'a.

Gavarret przypomina nam, że w dochodzeniach statystycznych szerokość wahań wyników niekiedy o wiele przekracza wartość samej od-

powiedzi. Laplace w każdym poszczególnym przypadku pozwala się nam orjentować, z jakiem prawdopodobieństwem wynik naszych obliczań statystycznych odpowiada istocie rzeczy; naszą już rzeczą jest danym stopniem prawdopodobieństwa zadowalać się, lub nie; w każdym razie stwierdzić należy, że tylko twierdzenie Laplace'a daje nam w tej materji na nasze zapytanie odpowiedź prawdziwie statystyczną.

Poisson w cytowanej dopiero co pracy (str. 57) uogólnił daną sprawę, stawiając pytanie, jakie jest prawdopodobieństwo, że p_1 będzie większe od p o wielkość ε, przyczem ε ma oznaczać wielkość dodatnią, ustaloną z góry.

Liczba ta winna zawsze być wybrana w ten sposób, żeby $\delta > \varepsilon$, a w takim razie w wyrażeniu wartości γ należy zamiast δ podstawić wielkość dodatnią $\delta - \varepsilon$.

Jeżeli w poprzedniem zadaniu (drugi przykład Gavareta) zamiast $\delta = 0{,}05$ podstawimy $\delta - \varepsilon = 0{,}02$ przy $\varepsilon = 0{,}03$ to otrzymamy:

$$\gamma = 0{,}74544 \qquad \Theta(\gamma) = 0{,}704678,$$

a prawdopodododobieństwo, że $p_1 > p$ wyrazi się ułamkiem $P = 0{,}8523$.

XI.

Przy omawianiu metod określania ułamka prawdopodobieństwa śmierci albo natężenia śmiertelności z umysłu nie poruszałem sprawy drobnej na pozór, nie pozbawionej jednak głębszego znaczenia, a mianowicie sposobu wyrażania tego prawdopodobieństwa.

I ta sprawa jednak nie została dotąd ostatecznie uregulowana.

Paryski Rocznik statystyczny wypowiada się w tym względzie krótko i jasno: „Mortalité calculée d'après le nombre des individus sortis pas guérison ou par décès divisé par le nombre des morts; 1 sur: poleca zatem dzielić liczbę żyjących przez liczbę zmarłych i określa śmiertelność w sposób następujący: jeden zmarły na tyle to a tyle ubyłych.

Z powyższem określeniem nie zgadza się von Mayr *). W statystyce swej (str. 218) mówi on: „Z punktu widzenia technicznego najwięcej stosowany bywa w chwili obecnej sposób obliczania śmiertelności na 1000 żyjących; dawniejszy sposób zestawiania, 1 przypadek śmierci na x żyjących jest mało stosowany".

„W dawniejszym sposobie mówienia wyrażenie: cyfra śmiertelności (Sterblichkeitsziffer) było stosowane wyłącznie tylko do tego ostatniego sposobu obrachunku, gdy do pierwszego, dziś powszechnie przyjętego sposobu—o ile wyliczenia prowadzono w stosunku do stu żyjących—stosowano nazwę: procent śmiertelności. Obecnie jednak nazwą cyfry śmiertelności określają ten sam sposób przy wyliczeniach w stosunku do 1000 żyjących".

Z powyższego zestawienia mogłoby się zdawać, że, pomijając samą nazwę (cyfra czy procent śmiertelności), sam sposób cyfrowego wyrażania śmiertelności jest raczej rzeczą gustu i smaku, a może nawet mody.

*) Georg von Mayr, Statistik und Gesellschaftslehre, Tübingen, tom I, drugie wydanie 1914, tom II 1897, tom III 1917.

„Die ältere Vergleichsweise: 1 Sterbefall auf x Lebende ist wenig mehr üblich".

W istocie jednak rzecz ma się nieco inaczej: wchodzi tu w grę to, co w metodzie statystycznej nosi nazwę „dokładności" (précision), i o czem już pokrótce wspominaliśmy (str. 36).

„Załóżmy, mówi Czuber *), że z $S = m + n$ oddzielnych przypadków m odpowiada zdarzeniu E, a n przypadków — zdarzeniu F. Ażeby odnośne objawy masowe zobrazować ilościowo, wytwarzamy z absolutnych liczb spostrzegania m, n, S jakąkolwiek bądź liczbę względną i stajemy na tym punkcie widzenia, że liczba ta posiada znaczenie, łatwo dające się wyrazić. Jeżeli przypuścimy dalej, że dane zdarzenie opiera się na stałym zespole warunków, to stosunki $\frac{m}{S}$ i $\frac{n}{S}$ są empirycznemi określeniami dopełniających się wzajem prawdopodobieństw p i $1-p$ zdarzenia E i F, a wspólna dokładność tych określeń (h) wyraża się wzorem

$$h = \sqrt{\frac{S^3}{2mn}} \quad \ldots\ldots\ldots \quad (14)$$

Z liczb m, n, S możemy wytworzyć jeszcze inne liczby względne, każda z tych kombinacji mieć będzie swój stopień dokładności.

I tak

$$\frac{m}{S} \qquad h_1 = \sqrt{\frac{S^3}{2mn}}$$

$$\frac{S}{m} \qquad h_2 = \sqrt{\frac{m^3}{2Sn}}$$

$$\frac{1000\,m}{n} \qquad h_3 = 0{,}001\sqrt{\frac{n^3}{2Sm}}$$

Objaśnimy powyższe na przykładzie Czubera.

W r. 1897 w Austrji zanotowano:

$m = 415721$ urodzeń chłopców
$n = 393503$ „ dziewcząt
$S = 809224$ wogóle ślubnych żywo-urodzonych.

Wyliczenie daje:

1) $\frac{m}{S} = 0{,}51373$ jako prawdopodobieństwo urodzin chłopca,

2) $\frac{S}{m} = 1{,}94654$ jako liczba porodów wogóle przypadająca na jednego chłopca,

3) $\frac{1000\,m}{n} = 1056{,}46$ jako liczba urodzin chłopców, przypadająca na 1000 urodzin dziewcząt,

a określenie dokładności tych trzech empirycznych wyliczeń będzie:

*) E. Czuber, Wahrscheinlichkeitsrechnung. — Teubner's Sammlung. — str. 310 — 1 wyd.

$$h_1 = 1\,272{,}7$$
$$h_2 = 335{,}9$$
$$h_3 = 0{,}30093$$

Oczywiście, że pojęcie dokładności winno być pojmowane tylko względnie, możemy więc powiedzieć, że

$$\frac{h_1}{h_2} = 3{,}78 \qquad \frac{h_1}{h_3} = 4\,229$$

Przykład Czubera był wybrany bardzo szczęśliwie; stosunek liczby urodzeń chłopców do liczby urodzeń dziewcząt uznany jest w statystyce za prawdopodobieństwo jedno z najstalszych.

Jeżeli teraz przejdziemy do rozpatrywania prawdopodobieństwa śmierci wskutek choroby, to jakkolwiek jest ono o wiele mniej stałe, to jednak w oddzielnych epidemjach w danych okresach czasu może być uważane za dostatecznie wielkie i nadające się do badania metodą statystyczną.

Jeżeli teraz zechcemy zbadać sposób wyrażania napięcia śmiertelności pod kątem widzenia dokładności, to otrzymamy następujące zestawienie. Dane biorę ze szpitali warszawskich za rok 1917 i 1918.

Szpital starozakonnych.

$S = 16\,764$
$m = 1\,832$
$n = 14\,932$

$\frac{m}{S} = 0{,}109$
$\frac{S}{m} = 1{:}9{,}5$

$h_1 = 293{,}43$
$h_2 = 3{,}50$
$\frac{h_1}{h_2} = 83{,}83.$

Szpital w Otwocku.

$S = 317$
$m = 103$
$n = 214$

$\frac{m}{S} = 0{,}325$
$\frac{S}{m} = 1{:}3{,}05$

$h_1 = 47$
$h_2 = 2{,}8$
$\frac{h_1}{h_2} = 16{,}78$

Szpital przy ulicy Pokornej.

$S = 7\,405$
$m = 506$
$n = 6\,899$

$\frac{m}{S} = 0{,}068$
$\frac{S}{m} = 1{:}14{,}6$

$h_1 = 241{,}16$
$h_2 = 1{,}126$
$\frac{h_1}{h_2} = 214$

Szpital św. Łazarza.

$S = 7\,061$
$m = 100$
$n = 6\,961$

$\frac{m}{S} = 0{,}014$
$\frac{S}{m} = 1{:}70{,}6$

$h_1 = 159{,}02$
$h_2 = 0{,}10086$
$\frac{h_1}{h_2} = 1576$

Szpital św. Zofji.

$S = 879$ $\quad \frac{m}{S} = 0{,}0045$ $\quad h_1 = 311{,}48$

$m = 4$ $\quad h_2 = 0{,}006$

$n = 875$ $\quad \frac{S}{m} = 1{:}219{,}75$ $\quad \frac{h_1}{h_2} = 51913{,}33$

Sądzę, że tych kilka uwag wystarczy, by skłonić statystyków szpitalnych do wyrażania natężenia śmiertelności chorobowej w procentach (%), natężenia śmiertelności ogólnej (umieralności) w stosunku do 1000 żyjących (‰), a zupełnego zaniechania uciekania się do sposobu Bertillonowskiego — nie dlatego, by wyszedł z mody, — ale że jest bardzo mało dokładny — to znaczy, że prawdopodobieństwo błędów przy nim jest wielokrotnie większe, niż przy stosowaniu zwykłej metody procentowej $\left(\frac{m}{S} \cdot 100\right)$

XII.

„Indem wir nun die Hospitalstatistik als täuschend und unsicher ganz ausser acht lassen, bleibt uns für dieses Studium (. . . die allgemeinen Krankheitsverhältnisse, denen das Menschengeschlächt unterworfen ist, untersuchen) im Wesentlichen nur eine Quelle zurück, aus der wir schöpfen können, nähmlich die Kranken-Kassen.

„Der Begriff der Krankheit ist ein Proteus, der seine Gestalt verändert, nachdem man kaum glaubt, ihn ergriffen zu haben.

„Allein, trotz aller Willkür gibt es dennoch gewisse Gesetze, die sich geltend machen, und durch welche es möglich wird, die Gesundheitsverhältnisse der verschiedenen Bevölkerungsgruppen zu studieren". (H. Westergaard, Mortalität und Morbidität, 1882, str. 87).

Czy miał słuszność wielki statystyk duński rzucać tak ciężki zarzut statystyce szpitalnej? Czy naprawdę pozostaje ona tak znacznie w tyle poza statystyką kas chorych, że przy badaniu ogólnych stosunków chorobowych, na które wystawiony jest ród ludzki, nic z niej pożytecznego wydobyć nie było można?

Czy, poświęciwszy tyle owocnej pracy badaniom nad zachorowalnością i umieralnością, nie mógł korzystać wcale z danych statystyki szpitalnej?

A czy z drugiej strony nie zawiele oczekuje on od statystyki kas chorych, czy znaczenia jej nie przecenia, a na słabe strony wypadkiem oczu nie przymyka?

Posłuchajmy, co o znaczeniu statystyki kas chorych mówi dobry ich znawca, prof. Ludwig Teleky w swych odczytach o medycynie społecznej *).

„Kto sprawę ubezpieczeń społecznych zna tylko z teorji, ten z łatwością dojść może do zawodnego wniosku, że statystyka kas chorych daje nam prawie wolny od błędu obraz zachorowalności; może

*) Ludwig Teleky, Vorlesungen über soziale Medizin, Jena, 1914, str. 170.

pomyśleć, że na podstawie tej właśnie statystyki najpewniej odtworzyć można z całą dokładnością wpływ zawodu na zdrowie.

„Jak mało umotywowane jest podobnego rodzaju zdanie, jak bardzo właśnie przy opracowywaniu statystyki kas chorych winniśmy uzbroić się w przezorność, jakie mnóstwo wpływów zewnętrznych zdaje się czyhać, by zaciemnić nam wnioski, jakie pragnęlibyśmy wyprowadzić z dat kas chorych o związku zachorowalności z zawodem, o tem postaram się pomówić obszerniej.

„W pierwszej linji należy jednak poświęcić słów parę wartości, a raczej brakowi wartości statystyki umieralności, opartej na statystyce kas chorych".

Dalecy od zamiarów kierowania tych uwag w stronę kopenhaskiego profesora, nie możemy jednak uchylić się od rozpatrzenia głównych zarzutów, jakie stawiane są statystyce kas chorych.

Otóż, jeżeli o szpitalach można mówić, że bardzo często posiadają dane, odnoszące się do końcowych okresów choroby, wtedy gdy początkowe fazy choroby przebiegały poza szpitalem, to o kasach chorych należy powiedzieć coś zupełnie przeciwnego.

Z natury rzeczy stosunek członka kasy do samej instytucji ubezpieczeniowej w razie choroby przewlekłej, połączonej z niezdolnością do pracy zawodowej, nie może trwać dowolnie długo. — Ustawy rozmaitych kas długość okresu pobierania zapomóg określają rozmaicie. Zwykle nie przekracza ona 26 tygodni. W ostatnich czasach istnieje tendencja przedłużenia jej do roku.

W każdym bądź razie w przypadkach choroby dłuższej ponad ustanowiony okres zapomogowy stosunek uczestnika kasy do instytucji ulega rozerwaniu, i kasa już potem żadnych wiadomości o byłym swym uczestniku nie otrzymuje. Wynikiem tego jest, że, jak to przedstawił Kaup na II międzynarodowym kongresie, poświęconym sprawom chorób zawodowych, w Brukselli 1910 r. — dane, tyczące się umieralności w niemieckich kasach chorych są o 60 — 70% za niskie.

Jeżeli nawet, jak mówi Teleky, od którego dane te czerpiemy, powyższe szacowania są za wysokie, to w każdym razie, zdaniem autora, przy 13 tygodniowym okresie zapomogowym nie zostaje ujawniona $^1/_3$ część wszystkich przypadków śmierci, a prawie $^1/_2$ przypadków zgonów z powodu gruźlicy; przy 20 tygodniowym okresie zapomogowym zostaje nieujawniona $^1/_4$ część wszystkich przypadków śmierci, a przeszło $^1/_4$ przypadków zgonów z powodu gruźlicy; przy 26 tygodniowym okresie zapomogowym pozostaje nieujawniona $^1/_5$ część wszystkich zgonów, a więcej niż $^1/_5$ zgonów od gruźlicy. Nawet przy rocznym okresie zapomogowym przeszło 10% wszystkich zgonów nie zostaje ujawnionych.

Inne jeszcze szacowania podają odsetek nieujawnianych zgonów nieco wyższy: przy rocznym okresie zapomogowym — 20%, przy 20 tygodniowym — 30%. W każdym razie, wobec powyższych okoliczności, mówić o dokładnem określaniu odsetka umieralności na podstawie danych kas chorych jest złudzeniem.

Wymownie tylko co powiedziane ilustruje porównanie umieralności robotników, pracujących na otwartem powietrzu, a więc w warunkach najbardziej niepomyślnych (robotnicy przy kanałach, na wodzie, na lodzie i t. p.) z umieralnością lekarzy. Statystyka kas chorych określiła umie-

ralność tych robotników równą 16,03‰, gdy tymczasem podług danych ubezpieczeniowych Banku Gotajskiego umieralność lekarzy wogóle wynosi 23‰. Nawet przy uwzględnieniu klas wieku — w 7 klasach na 11 umieralność lekarzy wykazywana jest wyższa.

Do powyższych uwag Teleky'ego mogę dołączyć jeszcze jedną, innej zgoła natury.

W niektórych kasach chorych uczestnicy przed przystąpieniem do ubezpieczenia przechodzą przez kontrolujące badanie lekarskie. Gdybyśmy chcieli sądzić o wymieralności ludzi wogóle (tak zw. ogółów ludzkich) z tablic wymieralności, układanych przez towarzystwa ubezpieczeń na życie, które swych klientów przepuszczają przez filtr dość drobiazgowego badania lekarskiego — tak zw. grupy zamknięte, — wnioski nasze byłyby zawodne.

Oto przykład. Prawdopodobna długość życia ludzkiego (liczba lat, po których upływie pozostaje przy życiu tylko połowa pierwotnie żyjących), wyliczona z tablic grup zamkniętych towarzystw francuskich wynosi: 60 lat (Assurés français) i 63 lata (Rentiers français), gdy tymczasem taż sama prawdopodobna długość życia, wyprowadzona z tablic wymieralności ogółów ludzkich wynosi: 20 lat (Duvillard), 32 lata (Halley) 38 lat (m) i 40 lat (k) (Quetelet) i 44 lat (m) i 46 lat (k) (Farr).

I ten wzgląd wpływa także na pewien optymizm wyników statystycznych, tyczących się uczestników kas chorych, przyjmowanych po uprzedniem badaniu lekarskiem.

Ale, gdyby nawet w kasach chorych nie istniał wcale dobór lekarski, to w żadnym razie nie dałoby się w nich uniknąć pewnego doboru naturalnego.

Wszak na kowala, tragarza, pracownika okrętowego zgłaszają się fizycznie inni kandydaci, aniżeli na pisarza, stolarza lub lakiernika.

Po tem, jak znoszą pewną pracę osobniki wyjątkowo mocne, nie można jeszcze wnioskować o wpływie tej pracy na zdrowie ludzkie wogóle.

Ale wszystkie te sprawy, nad któremi nie-lekarzom dyskutować nie jest zupełnie łatwo, raczej wykazywać się zdają, że statystyka lekarska powinna być w rękach lekarzy. O ileby lekarze ci byli uprzednio w rękach matematyków — oczywiście tem lepiej.

Parę powyższych uwag przytoczyłem celowo, by z całym naciskiem podnieść fakt piewszorzędnego znaczenia dla statystyka: zabierając się do opracowania danego materjału statystycznego, przedewszystkiem uświadomić sobie dobrze winniśmy, czego po danym materjale mamy prawo się spodziewać, a czego dany materjał dać nam nie jest w stanie, by nie wymagać niemożliwości.

W rozdziale II zastanawialiśmy się więc, czego statystyką szpitalna dać nam nie może, by w niewłaściwym kierunku badań nie prowadzić, zato raz wytknąwszy sobie kierunek właściwy, iść konsekwentnie i nieugięcie naprzód.

Ujemną stroną statystyki szpitalnej, powiadają, jest, że gdy cały zebrany materjał rozłożymy na 189 pozycji mianownictwa chorób Bertillona, to ulegnie on takiemu rozproszkowaniu, że dalsze jego opracowywanie staje się prawie bezcelowem. Zarzut z pozoru tylko słuszny.

Najpierw specjalne szpitale dla pewnego rodzaju chorych (szpitale dla chorych psychicznych, wenerycznych i skórnych, gruźliczych),

a następnie specjalne oddziały w szpitalach ogólnych (chirurgiczne, ginekologiczne, skórne, nerwowe, okulistyczne, laryngologiczne, zakaźne dla pewnych epidemji) przyczyniają się do zgrupowania jednorodnych chorych, przez co materjał statystyczny przy opracowaniu dalszemu rozdrobnieniu zbytnio już nie ulega.

Dla materjału bardziej różnorodnego — zwykłe oddziały szpitalne wewnętrzne — najlepszem wyjściem jest opracowywanie nie podług poszczególnych sal, lub nawet szpitali, ale całemi grupami szpitali*), jak to uczyniły już szpitale wiedeńskie; bo w gruncie rzeczy nie to jest ważne, że w danym szpitalu było takie to a takie ugrupowanie chorych, ale ważne jest to, by większe jednorodne grupy chorych, z dokładnie odnotowanemi cechami indywidualnemi, statystycznie mogły być opracowane. I tu wysuwa się na plan pierwszy indywidualna karta statystyczna szpitalna, której układ i sposób wypełniania zasługuje na jak największą uwagę naszych lekarzy szpitalnych i naszych naczelnych władz szpitalnych.

Ważną jest rzeczą, by odcinek indywidualnej karty statystycznej, który dostaje się do rąk statystyka, zawierał wymienione wszystkie te cechy, które mogą być potrzebne przy statystycznem opracowaniu całości.

A dalej należyte opracowanie tak starannie zebranego materjału.

Dziś statystyk nie poprzestaje już na wyprowadzeniu średnich (arytmetycznej, topologicznej, t. zw. wielkości modalnej) i na ustaleniu odsetkowem stosunku spostrzeganych grup. Dziś coraz bardziej interesuje statystyka wykrywanie i liczbowe ujmowanie stosunku współzależnościowego spostrzeganych zjawisk. Możemy nie mówić o związku przyczynowym, ale liczyć się musimy ze związkiem współzależnościowym.

I oto wspominane już kilkakrotnie sprawozdanie szpitali wiedeńskich (p. str. 8) prócz innych wyliczeń daje nam zestawienia zatytułowane: Relationen, a które są niczem innem, jak próbą zestawień tablic korelacyjnych.

Wzmiankowane sprawozdanie notuje następujące zestawienia:

I. Współzależność między poszczególnemi postaciami chorobowemi a czasem wstąpienia do szpitala.

II. Współzależność między oddzielnemi postaciami chorobowemi a wiekiem chorych. (Uwaga. W takiej tablicy najoczywistszem staje się znaczenie masowego opracowywania materjału szpitalnego).

III. Współzależność między grupą chorobową VII (usiłowanie samobójstwa), wiekiem chorego, zawodem i rodzajem ostatniego zajęcia w roku sprawozdawczym.

---

*) „Bei der Hospitalstatistik ist im Allgemeinen keine Gelegenheit der grundlegenden Bestimmung der Erkrankungshäufigkeiten selbst gegeben. An diesem Punkte greifen die vielgliedrigen Einzelheiten der spieziellen medizinischen Statistik ein.

„Eine erhebliche Schwierigkeit für die wünschenswerte wissenschaftliche Ausbeutung des gesamten hier vorliegenden Materials bietet dessen grosse Zersplitterung. Deshalb sind die neuzeitlichen Versuche zusammenfassender Beobachtungen und Beobachtungsverwertungen auf diesem Gebiete dankbar anzuerkennen". (G. v. Mayr, Statistik und Gesellschaftslehre, str. 432).

IV. Współzależność między oddzielnemi postaciami chorobowemi, a zawodem i ostatniem zajęciem ubyłych w roku sprawozdawczym *).

Oto są cztery typy współzależności, jakie opracowało sprawozdanie szpitali wiedeńskich.

Rzecz prosta, że nie wyczerpują one w drobnej części tych możliwości korelacyjnych, jakie nasuwać się mogą umysłowi statystyka, opracowującego dany materjał szpitalny. Dlatego też nie będziemy się dłużej zatrzymywali nad tą sprawą.

Powtórzymy tu tylko, że, jak dotychczas, są to w sprawozdaniu szpitali wiedeńskich próby zestawień tablic korelacyjnych, w których jednocześnie uwzględniane są 3, a nawet 4 oddzielne cechy.

Kiedy sprawa ta zostanie przez statystyków szpitalnych opracowana lepiej, spotykać będziemy zestawienia współzależności dwóch cech, nietylko jednak w postaci tablicy korelacyjnej, ale nadto wyrażone w postaci współczynnika współzależnościowego z określeniem jego możliwych odchyleń, podobnie jak każdego wyniku statystycznego.

Przyszłość statystyki szpitalnej leży:

1) w wydoskonaleniu indywidualnej karty statystycznej szpitalnej,
2) w gromadzeniu w jednych rękach materjału statystycznego z całych grup szpitalnych, lub nawet z całych dzielnic kraju, a to w celu możliwie wyczerpującego opracowania sprawy współzależności wszystkich cech, tyczących się zarówno osób jak chorób.

Ujawnienie współzależności rzucać może i powinno pewne światło na trudną do ujęcia istotę choroby, która na podobieństwo owego bożka morskiego, syna Neptunowego, broniącego się przed natręctwem żądnych przepowiedni — w coraz to innej przedstawia się nam postaci, i którą, by tajemnicę jej posiąść, należy również wpierw opanować i pokonać.

---

*) Pragnącym zapoznać się ze sprawą współzależności (correlatio) możemy wskazać:

1. A. Leontowicz, Elementarnoje posobje k primienieniju metodow Gauss'a i Pearson'a pri ocienkie oszibok w statistikie i biołogji. Izwiestija Kijewskawo Politiechniczeskawo Instituta, Kijew, 1909—1911.
2. E. E. Słuckij, Teorja korrelacji i elemienty kriwych raspriedielenija. Odbitka z: Izwestija Kijewskawo Kommerczeskawo Instituta, 1912.
3. M. Weinberg, art. Medizinalstatistik — w Handwörterbuch der sozialen Hygiene — von A. Grotjahn und J. Kaup, 1912, Leipzig, Tom II, str. 50—53.
4. M. Weinberg, Die Kinder der Tuberkulösen, Leipzig, 1913, str. 33 i następne.
5. Jan Czekanowski, Zarys metod statystycznych w zastosowaniu do antropologji, Warszawa, 1913. Rozdział IV, Ujmowanie współzależności, str. 97—165.
6. A. Ciągliński, O współzależności zjawisk i oznaczaniu jej współczynnika. Odbitka z Gazety Lekarskiej, 1917 r., №№ 19 i 20 (str. 26).

Tyfus plamisty w szpitalach warszawskich w latach 1917 i 1918.

Opracował
St. ref. Oswald EINFELD.

I. Ruch szpitalny.

Okres 9-miesięczny od 1 maja 1917 r. do 31 stycznia 1918 r.

SZPITAL		Pozostało chorych z 31 kwietnia 1917 r. p_1	Przybyło w okresie 9-miesięcznym P	W leczeniu było razem S	Zmarło m	Wypisano n	Ubyło razem $m+n$	Pozostało na 1 lutego 1918 r. p_2	Na 100 leczonych było wedle płci	Na 100 zmarłych było wedle płci	Na 100 leczonych zmarło $\frac{100\,m}{S}$	Na 100 ubyłych zmarło $\frac{100\,m}{m+n}$	Śmiertelność wynosi $\frac{100\,m}{m+n+\frac{p_2-p_1}{2}}$
Św. Wojciecha	mężcz.	46	513	559	23	501	524	35	*42,2*	*31,9*	*4,1*	*4,4*	*4,4*
	kobiety	42	724	766	49	656	705	61	*57,8*	*68,1*	*6,4*	*7,0*	*6,9*
	razem	88	1 237	1 325	72	1 157	1 229	96	*100,0*	*100,0*	*5,4*	*5,9*	*5,8*
Św. Stanisława	mężcz.	121	1 396	1 517	148	1 262	1 410	107	*40,4*	*42,8*	*9,8*	*10,5*	*10,5*
	kobiety	185	2 051	2 236	198	1 855	2 053	183	*59,6*	*57,2*	*8,9*	*9,6*	*9,7*
	razem	306	3 447	3 753	346	3 117	3 463	290	*100,0*	*10,00*	*9,2*	*10,0*	*10,0*
Starozakonnych	mężcz.	1	2 105	2 106	167	1 741	1 908	198	*43,1*	*51,9*	*7,9*	*8,8*	*8,3*
	kobiety	1	2 780	2 781	155	2 382	2 537	244	*56,9*	*48,1*	*5,6*	*6,1*	*5,8*
	razem	2	4 885	4 887	322	4 123	4 445	442	*100,0*	*100,0*	*6,6*	*7,2*	*6,9*
Przy ulicy Pokornej	mężcz.	134	2 075	2 209	164	1 934	2 098	111	*45,6*	*47,3*	*7,4*	*7,8*	*7,9*
	kobiety	146	2 495	2 641	183	2 335	2 518	123	*54,4*	*52,7*	*6,9*	*7,3*	*7,3*
	razem	280	4 570	4 850	347	4 269	4 616	234	*100,0*	*100,0*	*7,2*	*7,5*	*7,6*
Ogółem . . .	mężcz.	302	6 089	6 391	502	5 438	5 940	451	*43,1*	*46,2*	*7,9*	*8,5*	*8,4*
	kobiety	374	8 050	8 424	585	7 228	7 813	611	*56,9*	*53,8*	*6,9*	*7,5*	*7,4*
	razem	676	14 139	14 815	1 087	12 666	13 753	1 062	*100,0*	*100,0*	*7,3*	*7,9*	*7,8*

II. Ruch miesięczny w czterech szpitalach (Św. Wojciecha, Św. Stanisława, Starozakonnych i przy ul. Pokornej).

Okres od 1 kwietnia 1917 r. do 31 marca 1918 r.

1. LICZBY BEZWZGLĘDNE.

ROK i MIESIĄC	Przybyło chorych			W leczeniu było			Zmarło			Wypisano		
	m.	k.	r.	m	k.	r.	m.	k.	r.	m.	k.	r.
1917. Kwiecień	482	599	1 081	623	808	1 431	32	42	74	289	392	681
Maj	569	750	1 319	871	1 124	1 995	42	47	89	490	634	1 124
Czerwiec	788	901	1 689	1 127	1 344	2 471	64	61	125	673	742	1 415
Lipiec	476	748	1 224	866	1 289	2 155	46	54	100	599	829	1 428
Sierpień	492	661	1 153	713	1 067	1 780	40	61	101	420	656	1 076
Wrzesień	548	725	1 273	801	1 075	1 876	27	50	77	476	579	1 055
Październik	792	975	1 767	1 090	1 421	2 511	41	72	113	658	799	1 457
Listopad	760	1012	1 772	1 151	1 562	2 713	67	86	153	716	896	1 612
Grudzień	913	1183	2 096	1 281	1 763	3 044	112	92	204	716	1 060	1 776
1918. Styczeń	751	1095	1 846	1 204	1 706	2 910	63	62	125	690	1 033	1 723
Luty	846	1156	2 002	1 297	1 767	3 064	105	92	197	822	1 152	1 974
Marzec	428	423	851	798	946	1 744	75	26	101	723	920	1 643
Razem	7 845	10 228	18 073	11 822	15 872	27 694	714	745	1 459	7 272	9 692	16 964

2. LICZBY WZGLĘDNE.

ROK i MIESIĄC	na 100 przybyłych na dany miesiąc przypada:			na 100 leczonych na dany miesiąc przypada:			na 100 zmarłych na dany miesiąc przypada:			na 100 wypisanych na dany miesiąc przypada:		
	m.	k.	r.	m.	k.	r.	m.	k.	r.	m	k.	r.
1917. Kwiecień	6,1	5,9	6,0	5,3	5,1	5,2	4,5	5,6	5,1	4,0	4,0	4,0
Maj	7,2	7,3	7,3	7,4	7,1	7,2	5,9	6,3	6,1	6,7	6,5	6,6
Czerwiec	10,0	8,8	9,3	9,5	8,5	8,9	9,0	8,2	8,6	9,3	7,7	8,4
Lipiec	6,1	7,3	6,8	7,3	8,1	7,8	6,4	7,3	6,8	8,2	8,6	8,4
Sierpień	6,3	6,5	6,4	6,0	6,7	6,4	5,6	8,2	6,9	5,8	6,8	6,3
Wrzesień	7,0	7,1	7,0	6,8	6,8	6,8	3,8	6,7	5,3	6,5	6,0	6,2
Październik	10,1	9,5	9,8	9,2	8,9	9,1	5,7	9,7	7,7	9,0	8,2	8,6
Listopad	9,7	9,9	9,8	9,7	9,8	9,8	9,4	11,5	10,5	9,9	9,2	9,5
Grudzień	11,6	11,6	11,6	10,8	11,1	11,0	15,7	12,3	14,0	9,9	10,9	10,5
1918. Styczeń	9,6	10,7	10,2	10,2	10,8	10,5	8,8	8,3	8,6	9,5	10,7	10,2
Luty	10,8	11,3	11,1	11,0	11,1	11,0	14,7	12,4	13,5	11,3	11,9	11,6
Marzec	5,5	4,1	4,7	6,8	6,0	6,3	10,5	3,5	6,9	9,9	9,5	9,7
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

III. Podział ubyłych i zmarłych chrześcijan wedle klas wieku.

Okres od 1 kwietnia 1917 r. do 31 marca 1918 r.

SZPITAL		do lat 4			4 — 5			5 — 6			6 — 10			10 — 12			12 — 15			15 — 20			20 — 30		
		m	k	r	m	k	r	m	k	r	m	k	r	m	k	r	m	k	r	m	k	r	m	k	r
Św. Wojciecha	ubyło	7	7	14	4	1	5	5	2	7	24	18	42	8	14	22	30	29	59	42	43	85	60	120	180
	z tego zmarło	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	-	3	8	11
Św. Stanisława	ubyło	11	18	29	7	4	11	5	15	20	55	57	112	37	41	78	73	82	155	134	185	319	175	348	523
	z tego zmarło	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	4	—	2	2	—	2	2	4	10	14	15	26	41
Starozakonnych	ubyło	5	5	10	3	7	10	6	5	11	32	28	60	31	23	54	39	45	84	83	116	199	50	208	258
	z tego zmarło	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	3	—	—	—	—	2	2	2	5	7
Przy ul. Pokornej	ubyło	7	3	10	2	2	4	4	3	7	21	30	51	10	13	23	23	40	63	49	89	138	66	161	227
	z tego zmarło	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	1	4	5	1	4	5	7	8	15
Razem	ubyło	30	33	63	16	14	30	20	25	45	132	133	265	86	91	177	165	196	361	308	433	741	351	837	1 188
	z tego zmarło	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	4	5	—	5	5	1	6	7	5	16	21	27	47	74

SZPITAL		30 — 40			40 — 50			50 — 60			60 — 70			70 — 80			powyż. 80			niewiadomego wieku			Razem		
		m	k	r	m	k	r	m	k	r	m	k	r	m	k	r	m	k	r	m	k	r	m	k	r
Św. Wojciecha	ubyło	34	83	117	28	66	94	22	30	52	5	11	16	—	1	1	—	1	1	1	4	5	270	430	700
	z tego zmarło	1	7	8	6	14	20	3	10	13	3	5	8	—	1	1	—	—	—	-	1	1	16	46	62
Św. Stanisława	ubyło	129	278	407	119	190	309	78	126	204	23	57	80	6	9	15	—	2	2	19	20	39	871	1 432	2 303
	z tego zmarło	20	34	54	38	44	82	40	42	82	11	30	41	4	6	10	—	1	1	5	3	8	137	204	341
Starozakonnych	ubyło	43	151	194	48	130	178	57	86	143	18	44	62	6	7	13	3	4	7	3	5	8	427	864	1 291
	z tego zmarło	8	10	18	13	19	32	24	14	38	11	15	26	5	3	8	2	—	2	—	—	—	65	71	136
Przy ul. Pokornej	ubyło	43	126	169	49	63	112	32	56	88	7	21	28	1	5	6	—	1	1	—	—	—	314	613	927
	z tego zmarło	3	14	17	16	12	28	18	18	36	4	14	18	1	2	3	—	1	1	—	—	—	52	77	129
Razem	ubyło	249	638	887	244	449	693	189	298	487	53	133	186	13	22	35	3	8	11	23	29	52	1 882	3 339	5 221
	z tego zmarło	32	65	97	73	89	162	85	84	169	29	64	93	10	12	22	2	2	4	5	4	9	270	398	668

IV. Podział ubyłych i zmarłych żydów wedle klas wieku.

Okres od 1 kwietnia 1917 r. do 31 marca 1918 r.

SZPITAL		do lat 4			4 — 5			5 — 6			6 — 10			10 — 12			12 — 15			15 — 20			20 — 30		
		m	k	r	m	k	r	m	k	r	m	k	r	m	k	r	m	k	r	m	k	r	m	k	r
Św. Wojciecha	ubyło	5	13	18	—	4	4	7	8	15	47	44	91	30	35	65	58	50	108	94	111	205	69	120	189
	z tego zmarło	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	1	2	3
Św. Stanisława	ubyło	11	17	28	7	13	20	8	31	39	76	94	170	69	71	140	139	114	253	238	290	528	235	273	508
	z tego zmarło	1	—	1	—	1	1	—	—	—	1	1	2	1	—	1	1	1	2	6	9	15	16	10	26
Starozakonnych	ubyło	30	26	56	16	22	38	18	21	39	203	186	389	138	138	276	268	272	540	582	653	1 235	620	806	1 426
	z tego zmarło	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	2	6	2	8	10	17	27	38	19	57
Przy ul. Pokornej	ubyło	30	29	59	18	22	40	23	22	45	204	199	403	153	155	308	335	296	631	532	560	1 092	473	530	1 003
	z tego zmarło	—	1	1	—	—	—	1	—	1	1	2	3	1	—	1	1	6	7	10	21	31	26	27	53
Razem . .	ubyło	76	85	161	41	61	102	56	82	138	530	523	1 053	390	399	789	800	732	1 532	1 446	1 614	3 060	1 397	1 729	3 126
	z tego zmarło	1	2	3	—	1	1	1	—	1	2	3	5	3	1	4	8	9	17	27	47	74	81	58	139

SZPITAL		30 — 40			40 — 50			50 — 60			60 — 70			70 — 80			powyż. 80			niewiad. wieku			Razem		
		m	k	r	m	k	r	m	k	r	m	k	r	m	k	r	m	k	r	m	k	r	m	k	r
Św. Wojciecha	ubyło	69	66	135	45	48	93	20	29	49	2	4	6	2	—	2	—	—	—	2	1	3	450	533	983
	z tego zmarło	4	3	7	9	6	15	6	4	10	—	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	21	17	38
Św. Stanisława	ubyło	102	171	273	78	141	219	42	49	91	9	12	21	—	1	1	—	1	1	27	31	58	1 041	1 309	2 350
	z tego zmarło	18	9	27	19	18	37	15	12	27	6	5	11	—	—	—	—	1	1	1	—	1	85	67	152
Starozakonnych	ubyło	296	423	719	245	305	550	117	104	221	27	23	50	3	8	11	6	2	8	9	21	30	2 578	3 010	5 588
	z tego zmarło	30	21	51	63	28	91	49	25	74	12	12	24	1	3	4	1	1	2	3	1	4	214	131	345
Przy ul. Pokornej	ubyło	224	342	566	144	214	358	63	75	138	6	16	22	3	1	4	—	—	—	—	1	1	2 208	2 462	4 670
	z tego zmarło	37	40	77	51	27	78	20	20	40	4	10	14	3	1	4	—	—	—	—	—	—	155	155	310
Razem . .	ubyło	691	1 002	1 693	512	708	1 220	242	257	499	44	55	99	8	10	18	6	3	9	38	54	92	6 277	7 314	13 591
	z tego zmarło	89	73	162	142	79	221	90	61	151	22	29	51	4	4	8	1	2	3	4	1	5	475	370	845

V. Stosunek procentowy zmarłych do ubyłych.

Okres od 1 kwietnia 1917 r. do 31 marca 1918 r.

SZPITAL		Na 100 ubyłych danej klasy wieku zmarło:																							
		do lat 4			4 — 5			5 — 6			6 — 10			10 — 12			12 — 15			15 — 20			20 — 30		
		m	k	r	m	k	r	m	k	r	m	k	r	m	k	r	m	k	r	m	k	r	m	k	r
Św. Wojciecha	u chrześć.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5,0	6,7	6,1
	u żydów	—	—	—	.	—	--	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,1	—	0,5	1,4	1,7	1,6
Św. Stanisława	u chrześć.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7,0	3,6	—	4,9	2,6	—	2,4	1,3	3,0	5,4	4.4	8,6	7,5	7,8
	u żydów	9,1	—	3,6	—	7,7	5,0	—	—	—	1,3	1,1	1,2	1,4	—	0,7	0,7	0,9	0,8	2,5	3,1	2,8	6,8	3,6	5,1
Starozakonnych	u chrześć.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13,0	5.5	—	—	—	—	1,7	1,0	4,0	2,4	2,7
	u żydów	—	3,8	1,8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,7	0,7	0,7	2,2	0,7	1,5	1,7	2,6	2,2	6,1	2,4	4,0
Przy ul. Pokornej	u chrześć.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4,8	—	1,9	—	—	—	4,3	10,0	7,9	2,0	4,5	3,6	10,6	5,0	6,6
	u żydów	—	3,4	1,7	—	—	—	4,3	—	2.2	0,5	1,0	0,7	0,7	—	0,3	0,3	2,0	1,1	1,9	3,8	2.8	5,5	5,1	5,3
Razem	u chrześć.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,8	3,0	1,9	—	5,5	2,8	0,6	3,1	1,9	1,6	3,7	2,8	7,7	5,6	6,2
	u żydów	1,3	2,3	1,9	—	1,6	1,0	1,8	—	0,7	0,4	0,6	0,5	0,8	0,2	0,5	1,0	1,2	1,1	1,9	2,9	2,4	5,8	3,4	4,4

SZPITAL		Na 100 ubyłych danej klasy wieku zmarło:																		U wszystkich razem		
		30 — 40			40 — 50			50 — 60			60 — 70			70 — 80			powyż. 80					
		m	k	r	m	k	r	m	k	r	m	k	r	m	k	r	m	k	r	m	k	r
Św. Wojciecha	u chrześć.	2,9	8,4	6,8	21.4	21,2	21,3	13.6	33,3	25,0	60,0	45,4	50,0	.	100,0	100,0	.	—	—	5,9	10,7	8,8
	u żydów	5,8	4,5	5,2	20,0	12,5	16,1	30,0	13,8	20,4	—	50,0	33,3	—	.	—	.	.	.	4,7	3,2	3,8
Św. Stanisława	u chrześć.	15,5	12 2	13,3	31,9	23 2	26,5	51,3	33,3	40.2	47,8	52 6	51,3	66,7	66,7	66,7	.	50,0	50,0	15,7	14,2	148
	u żydów	17,6	5,3	9,9	24,4	12,7	16,9	35,7	24,5	29,7	66,7	41,7	52,4	—	—	—	.	100,0	100,0	8,1	5,1	6,4
Starozakonnych	u chrześć.	18,6	6,6	9,5	27,1	14,6	18,0	42,1	16.3	26,6	61,1	34,1	41,9	83,3	42,9	61,5	66,7	—	28,6	15 2	8,2	10,5
	u żydów	10,1	5,0	7,1	25,7	9,2	16,5	41,9	24,0	33,5	44,4	52 2	48,0	33,3	37,5	36,3	16,7	50,0	25,0	8,3	4,4	6.2
Przy ul. Pokornej	u chrześć.	7,0	11,1	10,1	32,6	19,0	25,0	56,3	32,1	40,9	57,1	66,7	64,3	100,0	40,0	50,0	.	100,0	100,0	16,6	12,6	13,9
	u żydów	16,5	11,7	13,6	35,4	12,6	21,8	31,7	26,7	29,0	66,7	62,5	63,6	100,0	100,0	100,0	.	.	.	7,0	6,3	6,6
Razem	u chrześć.	12 8	10,2	10,9	29,9	19,8	23,4	45.0	28,2	34 7	54,7	48,1	50,0	76,9	54.5	62,9	66,7	25,0	36,3	14,3	11,9	12 8
	u żydów	12,9	7,3	9,6	27,7	11,2	18,1	37,2	23,7	30.3	50,0	52,7	51,5	50,0	40,0	44,4	16,7	66,7	33,3	7,6	5,1	6,2

VI. Długotrwałość leczenia.

Okres od 1 Stycznia 1917 r. do 1 kwietnia 1918 r.

Szpital i okres obliczeń		Chrześcijanie									Żydzi								
		męż.	liczba dni szpitalnych		kob.	liczba dni szpitalnych		raz.	liczba dni szpitalnych		męż.	liczba dni szpitalnych		kob.	liczba dni szpitalnych		raz.	liczba dni szpitalnych	
			bezwz.	przec.		bezwz.	przec.		bezwz.	przec.		bezwz.	przec.		bezwz.	przec.		bezwz.	przec.
Św. Wojciecha (za 13 miesięcy)	zmarł.	16	107	*6,7*	46	306	*6,7*	62	413	*6,7*	21	179	*8,5*	17	140	*8,2*	38	319	*8,4*
	wypis.	254	5040	*19,8*	384	7739	*20,2*	638	12779	*20,0*	429	7090	*16,5*	516	8770	*17,0*	945	15860	*16,8*
Św. Stanisława (za 14 miesięcy)	zmarł.	125	862	*6,9*	187	1496	*8,0*	312	2358	*7,6*	66	423	*6,4*	61	518	*8,5*	127	941	*7,4*
	wypis.	699	14976	*21,4*	1183	28510	*24,1*	1882	43486	*23,1*	849	15792	*18,6*	1094	22756	*20,8*	1943	38548	*19,8*
Starozakonnych (za 12 miesięcy)	zmarł.	65	341	*5,2*	71	479	*6,7*	136	820	*6,0*	214	1504	*7,0*	131	1112	*8,5*	345	2616	*7,6*
	wypis.	362	4168	*11,5*	793	9650	*12,2*	1155	13818	*12,0*	2364	31849	*13,5*	2879	39506	*13,7*	5243	71355	*13,6*
Przy ul. Pokorn. (za 12 miesięcy)	zmarł.	52	337	*6,5*	77	607	*7,9*	129	944	*7,3*	155	1256	*8,1*	155	1408	*9,1*	310	2664	*8,6*
	wypis.	262	5179	*19,8*	536	10435	*19,5*	798	15614	*17,6*	2053	35276	*17,2*	2307	39249	*17,0*	4360	74525	*17,1*
Ogółem	zmarł.	258	1647	*6,4*	381	2888	*7,6*	639	4535	*7,1*	456	3362	*7,4*	364	3178	*8,7*	820	6540	*8,0*
	wypis.	1577	29363	*18,6*	2896	56334	*19,5*	4473	85697	*19,2*	5695	90007	*15,8*	6796	110281	*16,2*	12491	200288	*16,0*

VII. Ruch szpitalny w trzech szpitalach (Św. Stanisława, Przemienienia Pańskiego i przy ul. Pokornej).

Okres od 1 kwietnia 1918 r. do 31 marca 1919 r.

WYZNANIE I PŁEĆ		Pozostało chorych z 31 marca 1918 r. p_1	Przybyło w ciągu roku P	W leczeniu było razem S	Zmarło m	Wypisano n	Ubyło razem $m+n$	Pozostało na 1 kwietnia 1919 r. p_2	Na 100 leczonych było wedle płci	Na 100 zmarłych było wedle płci	Na 100 leczonych zmarło $\frac{100\,m}{S}$	Na 100 ubyłych zmarło $\frac{100\,m}{m+n}$	Śmiertelność wynosi $\frac{100\,m}{m+n+\frac{p_2-p_1}{2}}$
Chrześcijanie	mężczyźni	102	1 524	1 626	236	1 214	1 450	176	*45,3*	*53,4*	*14,5*	*16,3*	*15,9*
	kobiety	169	1 791	1 960	206	1 567	1 773	187	*54,7*	*46,6*	*10,5*	*11,6*	*11,6*
	razem	271	3 315	3 586	442	2 781	3 223	363	*100,0*	*100,0*	*12,3*	*13,7*	*13,5*
Żydzi . . .	mężczyźni	32	556	588	62	492	554	34	*53,5*	*60,8*	*10,5*	*11,2*	*11,2*
	kobiety	35	477	512	40	427	467	45	*46,5*	*39,2*	*7,8*	*8,6*	*8,5*
	razem	67	1 033	1 100	102	919	1 021	79	*100,0*	*100,0*	*9,3*	*10,0*	*9,9*
Ogółem . .	mężczyźni	134	2 080	2 214	298	1 706	2 004	210	*47,2*	*54,8*	*13,4*	*14,9*	*14,6*
	kobiety	204	2 268	2 472	246	1 994	2 240	232	*52,8*	*45,2*	*10,0*	*11,0*	*10,9*
	razem	338	4 348	4 686	544	3 700	4 244	442	*100,0*	*100,0*	*11,6*	*12,8*	*12,7*

VIII. Długotrwałość leczenia.

Okres od 1 kwietnia 1918 r. do 31 marca 1919 r.

WYZNANIE		Mężczyźni	Liczba dni szpitalnych		Kobiety	Liczba dni szpitalnych		Razem	Liczba dni szpitalnych	
			bezwzględna	przeciętna		bezwzględna	przeciętna		bezwzględna	przeciętna
Chrześcijanie	zmarli	236	1 553	*6,6*	206	1 629	*7,9*	442	3 182	*7,2*
	wypisani	1 214	23 937	*19,7*	1 567	36 816	*23,5*	2 781	60 753	*21,8*
Żydzi	zmarli	62	425	*6,9*	40	243	*6,1*	102	668	*6,5*
	wypisani	492	8 451	*17,2*	427	8 550	*20,0*	919	17 001	*18,5*
Razem	zmarli	298	1 978	*6,7*	246	1 872	*7,6*	544	3 850	*7,1*
	wypisani	1 706	32 388	*19,0*	1 994	45 366	*22,7*	3 700	77 754	*21,0*

IX. Ruch miesięczny w trzech szpitalach (Św. Stanisława, Przemienienia Pańskiego i przy ul. Pokornej).

Okres od 1 kwietnia 1918 r. do 31 marca 1919 r.

1. LICZBY BEZWZGLĘDNE.

ROK i MIESIĄC	Przybyło chorych			W leczeniu było			Zmarło			Wypisano		
	m	k	r	m	k	r	m	k	r	m	k	r
1918. Kwiecień	214	308	522	348	512	860	26	28	54	222	291	513
Maj	198	300	498	298	493	791	22	32	54	163	255	418
Czerwiec	178	279	457	291	485	776	24	40	64	166	269	435
Lipiec	96	133	229	197	309	506	15	16	31	129	201	330
Sierpień	54	93	147	107	185	292	6	13	19	72	115	187
Wrzesień	57	65	122	86	122	208	13	7	20	37	63	100
Październik	59	29	88	95	81	176	6	10	16	48	65	113
Listopad	64	57	121	105	63	168	7	—	7	54	3	57
Grudzień	138	148	286	182	208	390	24	16	40	76	75	151
1919. Styczeń	237	229	466	319	346	665	30	22	52	144	172	316
Luty	419	300	719	564	452	1016	53	29	82	275	202	477
Marzec	366	327	693	602	548	1150	72	33	105	320	283	603
Razem	2080	2268	4348	3194	3804	6998	298	246	544	1706	1994	3700

2. LICZBY WZGLĘDNE.

ROK i MIESIĄC	na 100 przybyłych na dany miesiąc przypada			na 100 leczonych na dany miesiąc przypada			na 100 zmarłych na dany miesiąc przypada			na 100 wypisanych na dany miesiąc przypada		
	m	k	r	m	k	r	m	k	r	m	k	r
1918. Kwiecień	*10,3*	*13,6*	*12.0*	*10,9*	*13,5*	*12,3*	*8,7*	*11,4*	*9,9*	*13,0*	*14,6*	*13,9*
Maj	*9,5*	*13,2*	*11,5*	*9,3*	*13,0*	*11,3*	*7,4*	*13,0*	*9,9*	*9,5*	*12,8*	*11,3*
Czerwiec	*8,6*	*12,3*	*10,5*	*9,1*	*12,7*	*11,1*	*8,0*	*16,3*	*11,8*	*9,7*	*13,5*	*11,8*
Lipiec	*4,6*	*5,9*	*5,3*	*6,2*	*8,1*	*7,2*	*5,0*	*6,5*	*5,7*	*7,6*	*10,1*	*8,9*
Sierpień	*2,6*	*4,1*	*3,4*	*3,3*	*4,9*	*4,2*	*2,0*	*5,3*	*3,5*	*4,2*	*5,8*	*5,0*
Wrzesień	*2,8*	*2,9*	*2,8*	*2,7*	*3,2*	*3,0*	*4,4*	*2,8*	*3,7*	*2,2*	*3,1*	*2,7*
Październik	*2,8*	*1,3*	*2,0*	*3,0*	*2,1*	*2,5*	*2,0*	*4,1*	*2,9*	*2,8*	*3,3*	*3,1*
Listopad	*3,1*	*2,5*	*2,8*	*3,3*	*1,6*	*2,4*	*2,3*	*0,0*	*1,3*	*3,2*	*0,1*	*1,5*
Grudzień	*6,6*	*6,5*	*6,6*	*5,7*	*5,5*	*5,6*	*8,1*	*6,5*	*7,3*	*4,5*	*3,8*	*4,1*
1919. Styczeń	*11,4*	*10,1*	*10,7*	*10,0*	*9,1*	*9,5*	*10,1*	*8,9*	*9,6*	*8,4*	*8,6*	*8,5*
Luty	*20,1*	*13,2*	*16,5*	*17,7*	*11,9*	*14,5*	*17,8*	*11,8*	*15,1*	*16,1*	*10,1*	*12,9*
Marzec	*17,6*	*14,4*	*15,9*	*18,8*	*14,4*	*16,4*	*24,2*	*13.4*	*19,3*	*18,8*	*14,2*	*16,3*
Razem	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*

X. Podział ubyłych i zmarłych wedle wyznania i klas wieku.

Okres od 1 kwietnia 1918 r. do 31 marca 1919 r.

W trzech szpitalach		do lat 4			4—5			5—6			6—10			10—12			12—15			15—20			20—30		
		m	k	r	m	k	r	m	k	r	m	k	r	m	k	r	m	k	r	m	k	r	m	k	r
Chrześc.	ubyło	7	11	18	16	11	27	10	9	19	87	80	167	44	51	95	114	94	208	195	215	410	373	454	827
	z tego zmarło	1	1	2	—	—	—	1	—	1	—	2	2	—	1	1	1	2	3	7	8	15	48	24	72
Żydów	ubyło	1	1	2	—	1	1	5	3	8	48	34	82	27	20	47	40	39	79	97	95	192	180	113	293
	z tego zmarło	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7	1	8	12	8	20
Razem	ubyło	8	12	20	16	12	28	15	12	27	135	114	249	71	71	142	154	133	287	292	310	602	553	567	1120
	z tego zmarło	1	1	2	—	—	—	1	—	1	—	2	2	—	1	1	1	2	3	14	9	23	60	32	92
Na 100 ubyłych zmarło	u chrześc.	*14,3*	*9,1*	*11,1*	—	—	—	*10,0*	—	*5,3*	—	*2,5*	*1,2*	—	*2,0*	*1,1*	*0,9*	*2,1*	*1,4*	*3,6*	*3,7*	*3,6*	*12,9*	*5,3*	*8,7*
	u żydów	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	*7,2*	*1,0*	*4,2*	*6,7*	*7,1*	*6,8*
	Ogółem	*12,5*	*8,3*	*10,0*	—	—	—	*6,7*	—	*3,7*	—	*1,8*	*0,8*	—	*1,4*	*0,7*	*0,6*	*1,5*	*1,0*	*4,6*	*2,9*	*3,8*	*10,8*	*5,6*	*8,2*

W trzech szpitalach		30—40			40—50			50—60			60—70			70—80			powyżej 80			niewiadomego wieku			Razem		
		m	k	r	m	k	r	m	k	r	m	k	r	m	k	r	m	k	r	m	k	r	m	k	r
Chrześc.	ubyło	251	331	582	189	245	434	109	184	293	26	56	82	4	9	13	1	3	4	24	20	44	1450	1773	3223
	z tego zmarło	45	33	78	55	47	102	56	58	114	17	22	39	3	3	6	—	2	2	2	3	5	236	206	442
Żydów	ubyło	77	88	165	47	44	91	21	19	40	2	4	6	1	—	1	—	—	—	8	6	14	554	467	1021
	z tego zmarło	19	9	28	12	12	24	7	8	15	2	2	4	1	—	1	—	—	—	2	—	2	62	40	102
Razem	ubyło	328	419	747	236	289	525	130	203	333	28	60	88	5	9	14	1	3	4	32	26	58	2004	2240	4244
	z tego zmarło	64	42	106	67	59	126	63	66	129	19	24	43	4	3	7	—	2	2	4	3	7	298	246	544
Na 100 ubyłych zmarło	u chrześc.	*17,9*	*10,0*	*13,4*	*39,1*	*19,2*	*23,5*	*51,4*	*31,5*	*38,9*	*65,4*	*39,3*	*47,6*	*75,0*	*33,3*	*46,1*	—	*66,7*	*50,0*	—	—	—	*16,3*	*11,6*	*13,7*
	u żydów	*24,7*	*10,2*	*17,0*	*25,5*	*27,3*	*26,4*	*33,3*	*42,1*	*37,5*	*100,0*	*50,0*	*66,7*	*100,0*	.	*100,0*	.	.	.	—	—	—	*11,2*	*8,6*	*10,0*
	Ogółem	*19,5*	*10,0*	*14,2*	*28,4*	*20,4*	*24,0*	*48,5*	*32,5*	*38,7*	*67,9*	*40,0*	*48,9*	*80,0*	*33,3*	*50,0*	—	*66,7*	*50,0*	—	—	—	*14,9*	*11,0*	*12,8*

Inż. ZDZISŁAW RAUSZER.

Jednostki miar, używane w Królestwie Kongresowem w dobie, poprzedzającej wydanie Dekretu o Miarach z dn. 8 lutego 1919 r.

System jednostek miar w Polsce został po raz pierwszy ustalony, w sposób przynoszący zaszczyt nauce polskiej, w roku 1818 przez komisję Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Jest prawdziwą tej komisji zasługą, że oparła ona swój system jednostek miar, organicznie związanych z dawnemi polskiemi (koronnemi), na podstawowych jednostkach metrycznych [1]). Było to pierwsze w świecie poza Francją zastosowanie tego najdoskonalszego systemu miar. Wbrew dotychczasowym zwyczajom postanowiono nie określać jednostek podstawowych systemu „nowopolskiego" przez własne prototypy, lecz przez ustanowienie ich stosunku do jednostek systemu metrycznego.

Przez system ten, sankcjonowany ustawą [2]) z d. 13 czerwca 1818 r., prosty, jasny i doskonale określony, Polska wstąpiła na drogę prawdziwego postępu w dziedzinie metrologji stosowanej.

Niedługo jednak danem nam było tak na tem, jak i na innych polach zgodnie z postępem wiedzy, ku rzetelnemu pożytkowi kraju samodzielnie pracować: niebawem rozpocząć się miała ingerencja Rosji, równoznaczna jak zawsze z obniżaniem kultury. Z rozporządzenia Mikołaja I [3]) wprowadzono od r. 1849 [4]) system miar rosyjski „we wszystkich czynnościach, tak Rządowych, jak i prywatnych" [5]). System ten o podwójnym podziale jednostki długości, który niebawem miał się stać potrójnym, o podwójnym układzie miar objętości (prócz sześcianów jednostek linjowych), określał swoje jednostki w sposób, już w owym czasie pod względem naukowym przestarzały [6]). Niemałą jego wadą była także

---

[1]) Por. Przepisy obow. przy pomiarach przestrzeni... Warszawa, nakł. Kom. Rz. Przych. i Skarbu, 1843, str. 10.

[2]) Otrzymała moc obowiązującą od dn. 1 stycznia 1819 r. Dz. Pr. tom 6, № 22, str. 50, art. 1.

[3]) Dz. Pr., tom 39 № 121 str. 389 i nast.

[4]) Dz. Pr., tom 40 № 124 str. 131 i nast.

[5]) tamże art. wstępny.

[6]) Np. czetwierik równy jest objętości 64 funtów wody dystylowanej przy temperaturze $13^1/_3{}^0$ R.

wielce skomplikowana zależność między wielokrotnemi i podwielokrotnemi jednostkami.

Niebawem miały się uwidocznić i inne braki nowowprowadzonego systemu. Dawne akta Magistratu m. st. Warszawy [1]) zapoznają nas z kłopotami władz przy wprowadzaniu nowych narzędzi mierniczych: oto dla ciał sypkich niema, zgodnie ze specjalną właściwością układu rosyjskiego, miary mniejszej od $^1/_4$ garniec'a, wolno niemi mierzyć tylko zboże, zaś ludność nasza, przyzwyczajona do kwart, kwaterek i półkwaterków, nie zważa na subtelny nakaz rozróżniania miar płynnych i sypkich. Pod naporem potrzeby, wbrew tendencjom unifikacyjnym, Rada Administracyjna ustanawia obcy systemowi rosyjskiemu dalszy podział garniec'a (nazwiemy go dla odróżnienia polsko-rosyjskim). Będzie to powodem dalszego zamieszania w stosunkach metrologicznych.

System miar się komplikuje, gdyż oczywiście nie odrazu dawne narzędzia miernicze dają się wyrugować. Są też dziedziny, do których reglamentacja jednostek miar nie dociera, lub w których władze nie są w stanie dozorować wykonywania prawa: rolnictwo, technika, gospodarstwo domowe, handel w mniejszych miastach i t. p. Tutaj jest twierdza dobrych rodzimych tradycji metrologicznych: dzięki związkowi jednostek nowopolskich z metrycznemi, system krajowy, z wyjątkiem jednostek masy, przeżył najazd we wzorcach [2]) względnie bardzo dokładnych, wyrugował napowrót za rządów okupacji nieomal zupełnie system rosyjski i obecnie dopiero ustępuje miejsca systemowi metrycznemu.

Do niektórych dziedzin handlu, szczególnie związanych z importem lub eksportem, prócz legalnych i tradycyjnych miar przenikają miary zagraniczne. Niedostateczny nadzór, braki prawa nie przeciwdziałają dostatecznie tej inwazji, nie uprawniają rzeczy niezbędnych: system miar używanych rzeczywiście, prawnie czy bezprawnie, pstrzy się coraz więcej.

Postęp techniczny, oparty na nauce europejskiej, wprowadza w technice, przedewszystkiem maszynowej, coraz intensywniejsze, wreszcie nieomal wyłączne, posługiwanie się jednostkami metrycznemi i stustopniową skalą termometryczną. Przenikają także jednostki angielskie, które tradycyjnie panują w niektórych działach techniki. Wreszcie ostatnia [3]) ustawa rosyjska o miarach, wchodząca w życie od 1 stycznia (n. s.) 1900 r., toleruje już system metryczny. Kupiectwo polskie zresztą skorzystało tylko w bardzo ograniczonym stopniu z możności zastosowania tego systemu.

Tendencje unifikacyjne nie oszczędziły również i rachuby czasu. Aczkolwiek nie zdecydowano się, tak jak w Kraju Zabranym, na całkowite i formalne uchylenie kalendarza Gregorjańskiego, to jednak dopięto tego, iż staraniem bardziej gorliwych „objedinitielej" plątać się poczęła obok naszej fanatyczna, wsteczna, błędna i nienawistnie obca rachuba czasu.

---

[1]) Akta Mag. m. st. Warszawy roku 1841, Lit. W., vol. 1.

[2]) Wzorcem, zgodnie z obow. prawem, nazywam każdą materjalną inkorporację miary. W zdaniu: Stół ma długości 2 metry, „2 metry" są miarą, zaś brus, na którym oznaczono długość dwóch metrów, jest wzorcem miary.

[3]) Sobr. rasp. i uzak. praw., r. 1899 № 97, par. 1322; następna ustawa z r. 1916 nie weszła w życie u nas.

Otóż są przyczyny, które spowodowały niesłychane pogmatwanie stosunków metrologicznych w Królestwie Polskiem Kongresowem. Doprowadzają one do takich osobliwości, że np. na tartakach rżną deski, których grubość wyraża się całkowitą liczbą cali polskich, a szerokość— reńskich. Do obrazu tego dodajmy, że w literaturze naszej nie znajdujemy prawie prac kompetentnych z tej dziedziny, że istnieją natomiast *fałszywe* acz *oficjalne dane*[1]) o stosunku jednostek polskich do metrycznych i rosyjskich[2]), że wreszcie zamiany miar spowodowały wielokrotne bałamuctwa w nazwach. Nic więc dziwnego, że orjentacja w tych stosunkach nie jest sprawą łatwą.

Dla umożliwienia takiej orjentacji będzie rzeczą dalszych ustępów przegląd jednostek tak legalnych, jak i rzeczywiście używanych, i możliwie dokładne, mogące stanowić punkt wyjścia w badaniach statystycznych, ustalenie ich wielkości, a także kilka wskazówek, jak rachować należy przy przeliczaniu z jednych jednostek na inne.

W przeglądzie jednostek wyliczamy tak jednostki legalne, jak i istotnie używane, chociaż nielegalne. Z legalnych wyliczamy tylko te, które istotnie były u nas używane, pozostałe wspominając tylko w nawiasach. Wskażemy także, w jakich dziedzinach posługiwano się rozmaitemi jednostkami. Nazwy podajemy w brzmieniu oryginalnem, utarte spolszczenia w nawiasach.

I. JEDNOSTKI DŁUGOŚCI.

1. nowopolskie

Podstawą jest milimetr.

Łokieć nowopolski = 576 mm[3]).

(Mila = 8 stajom[4]) = 14816 łokciom 12 calom 3,74 linji = = 8 534 311,48952 mm);

Sążeń = 3 łokciom; łokieć = 2 stopom = 4 ćwierciom = 24 calom; cal = 12 linjom; linja = 2 mm[3]).

Z urzędowych tablic wynika[5]), że łokieć nowopolski = 575,3 mm. Stosunek ten podany został przez Kupfera[6]), który, porównywując wzorce, określające jednostki rosyjskie, z metrycznemi, zażądał od Rządu Królestwa Polskiego wzorca łokcia[7]). Wzorzec taki został mu przesłany w r. 1830, i rezultat pomiarów wyraził się przytoczoną liczbą. W uznaniu jednak tej liczby za miarodajną tkwi błąd zasadniczy, polegający na nieznajomości ustawy naszej z r. 1818. Jedyny wniosek, jaki

---

[1]) Ministierstwo Finansow. Gławnaja Pałata Mier i Wiesow. Srawnitielnyja Tablicy russkich, mietriczieskich i anglijskich mier, Petersburg, 1902. Także okólnik Gł. Izby Miar i Wag z dn. 29/XI 1899 r.

[2]) Patrz niżej o łokciu i stosunku morga do diesiatiny.

[3]) Dz Praw, t. 6 № 22, str. 50 art. 4.

[4]) staje = 1 066 788,93619 mm, wiorsta rosyjska według stosunku prawnego obecnie obowiązującego = 1 066 800 mm.

[5]) Sraw. tabl. l. c. str. 57.

[6]) Kupfer, Traveaux de la Commission pour fixer les mesures et les poids de l'Empire de Russie, Petersburg 1841.

[7]) J. Witkowski inż., Miary długości metryczne i stosunek ich... Przegląd Techniczny r. 1903. Niezmiernie interesująca i gruntowna praca.

raczej wysnuć należało z tego pomiaru, był ten, że wzorzec nadesłany jest niedokładny.

2. metryczne

3. rosyjskie [1])

Podstawą jest arszin, określony przez swój prototyp, przechowywany w Głównej Izbie Miar i Wag w Petersburgu.

Stosunek prawny:

1 arszin = 0,711200 m [1]).

a) System arszina:
Wiersta (wiorsta) = 500 sażeniom; sażień (sążeń)=3 arszinom (arszyn); wierszok (werszek) = $^1/_{16}$ arszina.

b) System futa (stopy) rosyjskiego:

Fut = $^3/_7$ arszina [1]).

Sażień = 7 futom; fut (stopa) = 12 diujmom; diujm (cal) 10 linjom.

W granicach dokładności badań metrologicznych stopa rosyjska jest równa stopie angielskiej, równej jednej trzeciej yarda, określonego przez swój prototyp. Określenia tych stóp, jak widać z powyższego, są różne, przeto i same jednostki poczytywać należy w *ścisłem* znaczeniu metrologicznem za różne.

c) System setnych sażieni:

Sażień = 100 sotkom [1]).

Legalnemi są jednostki rosyjskie i metryczne.

Z jednostek miar rosyjskich tylko arszin był używany w handlu, i to w miastach większych. Jednakże i tutaj powszechnym był zwyczaj, zwłaszcza w sklepach mniejszych, odmierzania na wzorcach arszina 13 werszków jako łokcia (13 wersz. = 577,85 mm). Można więc stwierdzić, iż wyłącznie arszinem posługiwano się tylko w największych zakładach handlowych, i to w wielkich miastach, do mierzenia towarów bławatnych. W Warszawie arszin znika stopniowo od r. 1915 z obrotu publicznego, wypierany napowrót spontanicznie przez łokieć, a, pod wpływem b. Urzędu Miar m. st. Warszawy, częściowo i przez metr. Jednostki pod p. 3c używane były tylko przy czynnościach urzędowych, przeważnie w technice komunikacyjnej i robotach ziemnych. Jednostki nowopolskie powszechnie używane są w rzemiosłach, szczególniej w stolarstwie i ciesielstwie, krawiectwie [2]), gospodarstwie rolnem („kolej polska" 1,5 łokcia, półtoraczna 2 łokcie), gospodarstwie domowem, w czynnościach handlowych na prowincji poza większemi miastami, oraz w tych ostatnich od r. 1915; — przeważnie używane w technice budowlanej wymiary cegły polskiej 3×6×12 cali nowopolskich i obróbce drzewa. Jednostki metryczne są wyłączne w technice maszynowej (z wyjątkiem niektórych kalibrów, wyrażanych w jednostkach angielskich według powszechnego zwyczaju międzynarodowego).

Prócz tego są w użyciu dla celów specjalnych

stopa angielska = 304,8 mm [3])

w handlu drzewem i żelazem,

---

[1]) Ust. z 1899 r., l. c. art. 3 i 4.
[2]) Krawcy zdejmują miarę w centymetrach, lecz materjał obliczają na łokcie.
[3]) Annuaire pour... 1913 par le Bureau de Longitudes, str. 517.

stopa reńska = 313,8535 mm[1])

w handlu drzewem.

JEDNOSTKI POWIERZCHNI.

1. nowopolskie

Podstawą jest milimetr.

a) **Łokieć kwadratowy = 331,776 mm²**

(Sążeń kw.; stopa kw.; cal kw.)

b) Jednostki powierzchni rolne.

Podstawą jest pręt równy = 4320 mm²[2])

Mórg nowopolski = 16 875 łokciom kwadratowym, czyli:

mórg nowopolski = 0,559872 ha

Włóka = 30 morgom; mórg = 300 prętom kwadratowym.

2. metryczne

3. rosyjskie

a) (wiorsty kwadr., sążenie kwadr., arsziny kwadr., werszki kw.)
b) (stopy kwadr., cale kwadr.)
c) (sążenie kwadr. i sotki kwadr.)
d) Rolne: diesiatina = 2 400 sążeniom kwadr.

Diesiatina = 1,09254 ha[3])

Legalne jednostki są wyliczone pod 2 i 3. Jednostki metryczne są zupełnie nieużywane, jako i rosyjskie kwadratowe pod a i c. Kwadratowe stopy rosyjskie (angielskie) znajdują zastosowanie w handlu skórami. Zresztą przeważnie, a nawet prawie wyłącznie używane są jednostki nowopolskie, place w miastach oceniają i kupują na łokcie kwadr., ziemię na morgi i pręty kwadratowe, akta urzędowe, z wyjątkiem aktów, zawieranych przez Bank włościański, opierają się stale na pomiarach wyrażonych w tych ostatnich i miarę taką obok rosyjskiej wymieniają stale.

Jednostki powierzchni nowopolskie były traktowane przez unifikacyjne prawodawstwo rosyjskie z większą względnością od pozostałych. Mianowicie dekret Rady Administracyjnej z r. 1850[4]) pozwalał na posługiwanie się temi jednostkami jednocześnie z jednostkami rosyjskiemi Dopiero dn. 30 n. s. grudnia 1891 r. uzyskała zatwierdzenie cesarskie opinja Rady Panstwa[5]), zabraniająca dalszego używania jednostek nowopolskich w planach i rejestrach katastralnych obok rosyjskich. Jednakże cały materjał katastralny pozostawał wymierzony w jednostkach nowopolskich, nowe plany robiono przeważnie jako kopję dawnych, skutkiem czego rejenci w dalszym ciągu podawali w aktach urzędowych te jednostki obok rosyjskich. Ustawa o miarach z r. 1899, powtarzając powyższe orzeczenie, czyni wyjątek dla dokumentów katastralnych, wykonanych przed ogłoszeniem prawa z r. 1891, dla pomiarów gruntów,

---

[1]) Llandolt-Bornstein, Physikalisch-Chemische Tafeln, Berlin 1912, str. 1262.
[2]) Ust. z r. 1818, l. c. art. 4.
[3]) Sraw. tabl. l. c. str. 58.
[4]) Dz. Pr., tom 43 № 131 str. 75 i nast. art. 7.
[5]) Sobranje uzakonienij i rasporiażienij prawitielstwa, r. 1892 № 13.

rozpoczętych przed ogłoszeniem tegoż prawa, i odnośnych dokumentów katastralnych, oraz dla wszystkich dodatkowych do dokumentów wyżej wymienionych planów i rejestrów pomiarowych [1]).

Wystarczało to, aby w dalszym ciągu jednostki nowopolskie posiadały z małemi wyjątkami (akta Banku Włościańskiego) prawo obywatelstwa do chwili bieżącej nawet w aktach urzędowych. Oczywiście wszelkie tranzakcje gruntowe odbywają się na włóki, morgi i pręty, z niemi związany jest cały układ gospodarstwa rolnego w Królestwie, i jednostki rosyjskie pozostały najdoskonalej obce dla metrologicznej świadomości ogółu.

Z podanych powyżej wielkości morga i diesiatyny wynika zależność

mórg = 0,512450 diesiatiny.

Na stosunek ten należy zwrócić baczną uwagę, ile że wiele tablic zamiany miar podaje go fałszywie. Błędna jest także liczba podana w tablicach urzędowych, [2]) jako wynikająca z omówionego błędu Kupfera w porównywaniu łokcia nowopolskiego.

JEDNOSTKI OBJĘTOŚCI.

1) nowopolskie

Podstawą jest milimetr sześcienny.

Łokieć sześcienny = 191 102 976 mm³ [3])

a) sążeń sześcienny, łokieć sześcienny, stopa sześcienna, cal sześcienny.

b) **1 kwarta nowopolska = 1 litrowi**

Korzec = 4 ćwierciom; ćwierć = 8 garncom; garniec = 4 kwartom; kwarta = 4 kwaterkom.

2) metryczne

3) rosyjskie

a) wiorsty sześcienne, sażenie sześcienne, arszyny sześcienne, werszki szerścienne.

b) stopy sześcienne, cale sześcienne;

ros. stopa sześcienna = 0,0283168 m³ [4])

c) (sażenie i sotki sześcienne)

d) *dla ciał sypkich*;

Podstawą jest **garniec**, określony jako przestrzeń, zajmowana przez ośm funtów „dystylowanej i następnie doskonale oczyszczonej wody" według wagi w przestrzeni bezpowietrznej, przy temperaturze $16^{2}/_{3}{}^{0}$ według skali międzynarodowej [5]).

Garniec = 3,2798 l [5])

Czietwiert' (czetwert)=8 czietwierik'om; czietwierik (czetweryk)=8 garniec'om.

---

[1]) Ust. z r. 1899, l. c. art. 10 uwaga 2.
[2]) Sraw. tabl., l. c. str. 57: 1 mórg = 0,511223 dies.
[3]) Ust. z r. 1818, art. 4.
[4]) Sraw. tabl., l. c. str. 34.
[5]) Ustawa o miarach z r. 1899, art. 8.

e) *dla płynów*

Podstawą jest *wiedro*, wmieszczające trzydzieści funtów „dystylowanej i następnie zupełnie oczyszczonej wody" według wagi w przestrzeni bezpowietrznej, przy temperaturze $16^2/_3$ stopnia według skali międzynarodowej (wodorowej) [1]).

Wiedro = 12,299 l. [2])

Krużka (sztof)=$^1/_{10}$ wiedra (wiadra); połusztof (wodocznaja lub piwnaja butyłka)=$^1/_{20}$ wiedra; winnaja butyłka=$^1/_{16}$ wiedra, cziarka (czarka)=$^1/_{100}$ wiedra, szkalik (połucziarka)=$^1/_{200}$ wiedra.

4) polsko-rosyjskie [3])

Główną jednostką jest garniec rosyjski.

Garniec ros. = 4 kwartom polsko-rosyjskim; kwarta pol.-ros. = 4 kwaterkom pol. ros.

Jednostki, wymienione pod 1a, używane są w handlu drzewem budowlanem i opałowem (sąg = 0,5 sążnia sześciennego), w budownictwie, szczególniej wiejskiem. Jednostki pod 1b, mianowicie korce i ćwierci, przechowały się w postaci swoich wzorców w wielu dworach wiejskich i chatach, i poza Warszawą służyły przeważnie przy mniejszym obrocie zbożem, maką, owocami i t. p. Dały one również podstawę do swoistych miar masy dla sprzedaży zboża na wagę, omówionych poniżej.

Jednostki rosyjskie pod a, b i c używane są tylko w przedsiębiorstwach lub dostawach rządowych. Jednostki pod e tylko dla wymiaru akcyzy. W stopach sześciennych rosyjskich (angielskich) wzorcowane są gazometry dla sprzedaży gazu abonentom we wszystkich prawie gazowniach.

Wzorce mniejszych jednostek objętości (kwart, kwaterek i półkwaterków) systemu nowopolskiego niewątpliwie używane były dłuższy czas po urzędowem skasowaniu miar nowopolskich. Składało się na to wiele przyczyn. Ludność nie mogła się przyzwyczaić [4]) do nowej reguły, nakazującej wyrażać objętości zboża i ciał płynnych w różnych jednostkach. Niedogodność nowych miar potęgowała okoliczność, że garniec rosyjski dzielić można było, zgodnie ze zwyczajem rosyjskim, tylko na połówki i ćwiartki [5]) i używać go tylko do mierzenia zboża. Te okoliczności okazały się tak potężnemi przeszkodami dla wprowadzenia w życie układu rosyjskiego, iż władze poczuły się zmuszone do uczynienia wyłomu w polityce unifikacyjnej: Dn. 3/15 stycznia 1858 roku Rada Administracyjna Królestwa wydała rozporządzenie, ustanawiające nowe, nieznane w Rosji jednostki wyliczone pod 4, zezwalając jednocześnie na używanie jednostek pod 3 d i 4 do mierzenia innych ciał sypkich prócz zboża.

Wzorce tych jednostek (mniejsze od odpowiednich nowopolskich o 18%) mogły wejść w użycie publiczne, jak sądzę, tylko w większych miastach, gdzie magistraty dozorowały narzędzi mierniczych na rynkach.

---

[1]) Ustawa o miarach z r. 1899, art. 9.
[2]) Sraw. tabl., l. c. str. 40.
[3]) Rozp. Rady Adm. Królestwa Polskiego z 3/15 stycznia 1858 r. Jednakże nazwa kwarty nie jest legalizowana, uciera się przez analogję.
[4]) Akta Mag. m. st. Warszawy. l. c. passim.
[5]) Od roku 1900 tylko na połówki. Ust. z r. 1899, l. c. art. 32.

Na prowincji natomiast kwarta prawdziwa, nowopolska, równa litrowi, i jej podwielokrotne pozostawały w użyciu, będąc tradycyjnie w prawidłowej wielkości rozumiane [1]) o czem miałem możność przekonać się wielokrotnie.

Ustawa o miarach z r. 1899, jako ogólna dla całego państwa rosyjskiego, wychodząc z tamtejszych stosunków metrologicznych, skasowała oczywiście system polsko-rosyjski. Jednocześnie, skutkiem ulegalizowania jednostek metrycznych, przyjął się natychmiast w Królestwie litr i jego ćwiartka pod nazwami (nielegalnemi) kwarty i kwaterki. W tem natychmiastowem przyjęciu się litra i tylko jego jednego ze wszystkich jednostek metrycznych upatrywać należy żywotność rodzimych tradycji metrologicznych, które w postaci dawnych wzorców przetrwać musiały w obrocie prywatnym. Pojęcia metrologiczne ogółu zamglone jednak zostały jednocześnie przez dopuszczenie do użytku obok $^1/_4$ i $^1/_5$ litra (t. j. 0,2 l), bardzo bliskiej do kwaterki polsko-rosyjskiej ($\cong$ 0,20 l).

Wytworzył się stan rzeczy niezmiernie ułatwiający nadużycia. Tak np. w detalicznym handlu mąką ustaliły się jednostki następujące: garniec ros.=3,2798 l, kwarta=1 l, i jej podwielokrotne, używane równocześnie, a nie będące względem siebie w stosunku liczb prostych. Dodajmy do tego, że podstępna konkurencja posługiwała się w dalszym ciągu nielegalnami już od r. 1900 „kwaterkami" polsko-rosyjskiemi, a otrzymamy obraz nadzwyczajnego zamieszania, jakie w tym dziale wytworzyło prawodawstwo rosyjskie. Stosunki te uporządkowane zostały w znacznej mierze przez założony w r. 1916 przez Magistrat m. st. Warszawy Urząd Miar st. m. Warszawy. Urząd ten, wbrew prawu odmawiając od początku swej działalności legalizacji wzorców jednostek rosyjskich i przywracając natomiast garniec nowopolski oraz energicznie konfiskując. aczkolwiek legalne, lecz z konieczności niecechowane garniece rosyjskie i inne nielegalne pojemniki, przywrócił w ciągu kilku miesięcy ład w tej dziedzinie. Skutkiem tego w r. 1917 w Warszawie rosyjskie jednostki objętości wyszły całkowicie z użycia. Przetrwały one dłużej wraz z arszinem rylko w trzech miastach Królestwa w okupacji austrjackiej, gdzie wzorce ich były nadal, zgodnie z prawem, legalizowane przez urzędy miar.

JEDNOSTKI MASY (W MOWIE POTOCZNEJ — WAGI).

1. polskie

a) nowopolskie

Podstawą jest miligram.

Funt = 405 504 mg [2])

Centnar=4 kamieniom, kamień=25 funtom, funt=32 łutom, (uncja 2 łutom, łut ma 4 drachmy po 3 skrupuły po 24 grany po $5^1/_2$ granków po 8 miligramów) [3]).

---

[1]) Np. w gospodarstwie kobiecem po dworach wiejskich.
[2]) Ust. z r. 1818, art. 4.
[3]) Pharmacopoeia Regni Poloniae, Varsoviae 1818; cytuję z Colberga Porównanie.... miar, Warszawa, 1819.

b) dla aptek pozostawał dawny:

Funt aptekarski = funtowi Norymberskiemu = $\frac{46}{30}$ marki (grzywny) kolońskiej [1]).

Funt apt. = 358,5106 g [2])

Funt = 12 uncjom, uncja = 8 drachmom, drachma = 3 skrupułom, skrupuł = 20 granom [1]).

2) metryczne

3) rosyjskie

a) Podstawą jest funt równy masie platynoirydowego prototypu, przechowywanego w Głównej Izbie Miar i Wag w Petersburgu. [3])

Stosunek prawny:

Funt rosyjski = 0,40951241 kg [3])

(bierkowiec = 10 pudom); pud = 40 funtom; funt = 32 łotom; (łot = 3 złotnikom); (złotnik = 96 doliom) [3])

b) apteczne.

Podstawą jest funt aptekarski = 84 złotnikom [4])

funt apt. ros. = 358,32336 g [5])

Funt = 12 uncjom, uncja = 8 drachmom, drachma = 3 skrupułom, skrupuł = 20 granom.

Jednostki polskie zostały całkowicie wyparte z użycia przez rosyjskie [6]), które przyjęły się pod nazwami odpowiadających polskich. To samo dotyczy jednostek aptecznych, które zresztą są praktycznie identyczne. Z rosyjskich posługujemy się tylko pudem, funtem i łutem (przez analogję z systemem np. centnar — 100 funtów ros. i kamień — 25 funtów ros., jednak zgodnie z dawnym polskim zwyczajem [7]) kamień wełny, mydła, świec i wosku — 32 funty, centnar wełny $4 \times 32 = 128$ f., kamień siana — 24 funty, centnar siana — 120 funtów, oko — 3 funty [8]). Nazwy te odpowiadały odpowiednim ilościom funtów polskich, później przez analogję rosyjskich). W handlu srebrem łuty i złotniki, w aptekach i częściowo w drogerjach system metryczny. Funt aptekarski rosyjski wychodzi ostatecznie z użycia w końcu opisywanego okresu.

Legalne są jednostki rosyjskie i metryczne.

Dla celów specjalnych (nielegalne):

1 **Dukat = 3,494 g**

wyłącznie dla handlu złotem.

Pochodzenie tej jednostki i jej dokładne określenie nie są mi znane. Bezpośrednie pomiary wzorców użytkowych, posiadanych przez jubilerów, przez nikogo nie sprawdzanych, a wielokrotnie i niestarannie używanych, nie mogą dać dostatecznie dokładnej relacji. Oprzeć się więc należało dla jej ustalenia na następujących danych: Reformy men-

---

[1]) Pharmacopoeia Regni Poloniae.
[2]) Baraniecki, Arytmetyka, Warszawa, 1884, str. 135.
[3]) Ust. z r. 1899, l. c. art. 1 i 2.
[4]) Ustaw Targowyj (1893 r.), art. 654; funt ten jest z r. 1835.
[5]) Sr. tabl., l. c. str. 50.
[6]) Wyjątkowo spotkałem przy rewizjach Urzędu Miar m. st. Warszawy jeden odważnik kształtu walcowego z oznaczeniem IV: charakterystyczne oznaki wzorców masy nowopolskich. Masa jego odpowiadała mniej więcej 4 funtom nowopolskim.
[7]) Wg. dawniejszego kamienia koronnego = 32 funtom kor., przepisanego przez Konstytucję Sejmową z r. 1764.
[8]) Baraniecki, l. c. str. 135.

nicze za Stanisława Augusta ustaliły dla dukata polskiego (monety) wagę brutto i próbę, równające go z dukatem holenderskim [1]). Następnie za Księstwa Warszawskiego [2]) dukaty polskie posiadały te same właściwości. Wreszcie w czasie powstania 1831 r. bite były dukaty nietylko pod względem wagi i próby, ale nawet rysunku [3]) i napisów dokładnie oddające dukaty holenderskie [4]); dla odróżnienia ich od oryginalnych napis w otoku na awersie poprzedzony był orłem polskim [5]). Takie same dukaty holenderskie (oczywiście bez orzełka polskiego) bito w Petersburgu w pierwszej połowie XIX wieku na mocy specjalnej konwencji [6]).

W związku z powyższem prawdopodobną będzie hypoteza, że dukat masa winien przedstawiać masę (wagę) dukata holenderskiego monety t. j. 3,494 g [7]). Hypotezę tę potwierdza tradycja jubilerów warszawskich [8]), waga rzeczywista wzorców dukatowych (w granicach błędów usprawiedliwionych), nazwa tej jednostki i wpływy Holandji w handlu precjozami.

2. **Karat = 205,894 mg**

wyłącznie dla handlu kamieniami drogocennemi i perłami.

Pod nazwą karat znamy kilka wielkości masy: karat amsterdamski = 205,894 mg [9]), karat angielski = 3,168, Troygrains [9]) = 205,28 mg, karat berliński = 206,537 mg, karat francuski = 205,9 mg [10]).

Po wzorcach użytkowych, posiadanych przez jubilerów, niema możności określić, które karaty były u nas w rzeczywistości używane, gdyż uchybienia samych wzorców przekraczają różnice między różnemi karatami. Różne względy [11]) przemawiają za tem, że najbardziej rozpowszechniony był karat amsterdamski. Z tego też względu podana jest powyżej jego właśnie miara. Być może zresztą, że i tamte [12]) karaty były w użyciu.

3. **Funt angielski** (avoir du poids) = **453,59243 g**

w użyciu przy tranzakcjach na bawełnę surową (w Łodzi) i pomiarach przy jej przerobie.

---

[1]) Gumowski, Podr. numizmatyki polsk., str. 133, 140 i 292; mianowicie 67 sztuk z grzywny kolońskiej (233,812 g) metalu menniczego, próby 23 $^{7}/_{24}$ kar. (t. j. 0,983).

[2]) l. c. str. 140 i 293.

[3]) l. c. str. 143.

[4]) Mo(neta) aur(ea) reg(ni) Belgii ad legem imperii.

[5]) Takie dukaty przechowywano na pamiątkę w wielu rodzinach polskich. Święcono je w dzień Trzech Króli.

[6]) Treuber, Allg. Münz-, Mass- u Gewichtsbuch, Drezno, 1903, str. 156.

[7]) l. c. str. 143; Remedium na wadze 1,5$^{0}/_{00}$.

[8]) Wiadomość tę zawdzięczam p. jubilerowi Ruszczyńskiemu.

[9]) Blind, Mass-, Münz- u. Gewichtswesen, Lipsk, 1906, str. 54 i 64.

[10]) Hospitalier, Tables a l'usage des electriciens et mecaniciens ... wyd. Paryż.

[11]) Odważniki te, kształtu ściętych piramid, o podziale biñarnym, znaczone są literą H, co ma właśnie oznaczać ich miarę holenderską. Pomiar bezpośredni nieużywanego egzemplarza 32-karatowego, dostarczonego przez składnika przyborów jubilerskich, dał 6 582,5 mg., co, uwzględniając uchybienie dopuszczalne dla odważników użytkowych dokładniejszych tej wielkości (6 mg), zupełnie odpowiada mierze karatów holenderskich i wyklucza karat angielski.

[12]) Urzędowe tablice rosyjskie podają karat angielski, jako najbardziej rozpowszechniony w Rosji. Baraniecki l. c. to samo mówi o Królestwie Polskiem.

4. W handlu ziemiopłodami [1]).

Korzec pszenicy = 240 funtów ros. Korzec żyta = 230 funtów ros. Korzec jęczmienia (gryki) = 200 funtów ros. Korzec owsa = 140 funt. ros. lub (w Warszawie np.) 160 funtów ros. Korzec grochu (bobiku, łubinu, wyki) = 260 funtów ros. Korzec rzepaku = 210 funtów ros. Korzec koniczyny (lucerny, przelotu) = 250 funtów ros. Korzec tymotejki = 180 funtów ros. Korzec ziemniaków = (260) 280 funtów ros. Korzec buraków (marchwi) = (280) 300 funtów ros.

Są to jednostki wagi, z których każda jest używana przy sprzedaży odpowiedniego rodzaju ziemiopłodów. Pochodzą one z odważenia [2]) korca-objętości każdego z tych produktów. Ponieważ w Warszawie (a może i na prowincji) były używane czetwieriki pod nazwą ćwierci (w Warszawie także „kubła"), przeto należało sprawdzić, czy w tym wypadku nie nazwano korcem czterech czetwierików przez analogję. Rachunek oparty na masach właściwych ziarna na miarę: pszenicy 0,7 ÷ 0,8, żyta 0,68 ÷ 0,79, jęczmienia 0,63, owsa 0,44 ÷ 0,475 i t. p., potwierdza, iż w grę wchodzą tutaj korce nowopolskie.

Za specjalną jednostkę masy należy uważać także „worek" mąki (200 f. ros.) i korzec węgla (240 f. r.)

Czas. Godziny doby rachowane są w całym kraju legalnie według południka warszawskiego aż do rozporządzenia władz okupacyjnych z marca 1915 r., dnie i miesiące od 1582 r. według kalendarza Gregorjańskiego. Rachuba ta, zupełnie powszechna i jedyna w życiu społeczeństwa i w kościele, nie była zachwiana żadnym aktem prawodawczym; w stosunkach urzędowych różne władze wprowadzały stopniowo od 1831 r. kalendarz juljański w formie rozporządzeń, narzucając go nawet (cenzura) dziennikom. W wielu przypadkach tego rodzaju ocalała staraniem urzędników Polaków data gregorjańska, jako nawiasowa.

Wspomnieć wreszcie trzeba, że w powszechnem użyciu jest skala Réaumura w zwyczajnych termometrach.

Kilka słów poświęcić należy jeszcze metodom rozwiązywania zadań, nastręczających się przy przerachowywaniu miar. Należy przedewszystkiem mieć na uwadze, iż dokładność zwyczajnych pomiarów ziemi nie przekracza 1/2000 odmierzonej długości, i to przy pracach inżynierskich (np. trasowaniu), w katastralnych bywa znacznie niższa. Tylko przy odmierzaniu baz triangulacyjnych osiąga się dokładność do 0,0000001 i wyżej. Wyliczenia powierzchni, wynikające z pomiarów długości, obciążone są błędami podwójnemi, a objętości potrójnemi. Przy pomiarach handlowych długości i objętości dokładność nie przekracza 0,02.

Odważania na wagach handlowych zwyczajnych dokonywać można z dokładnością do 0,001, a przy użyciu wag handlowych dokładniejszych (materjały drogocenne) — 0,0005.

---

[1]) Kalendarz rolniczy Centr. Tow. Roln. i ze źródeł bezpośrednich.

[2]) W cyt. aktach Mag. m. st. Warszawy znajduje się notatka, według której korzec-objętość ważył w r. 1871 na rynkach warszawskich: pszenicy 230 do 240 f. r., żyta 226 ÷ 232 f. r., owsa 120 ÷ 150 f. r., jęczmienia 190 ÷ 210 f. r., gryki 170 ÷ 200 f. r., prosa 180 ÷ 210 f. r., grochu 250 ÷ 260 f. r., rzepaku 200 ÷ 215 f. r., ziemniaków 260 ÷ 280 f. r. (Znak ÷ znaczy od... do..., nie należy w tym wypadku używać znaku —, który znaczy „mniej").

Odpowiednio do tego w rezultacie działań [1]) należy zachować tylko tyle cyfr znaczących, ile z nich jest pewnych, pozostałe zastępując zerami (np. 10000 funtów ros. pszenicy = 409,1 ÷ 409,9 kg = 409,5 kg najwyżej można iść jeszcze o jeden znak dziesiętny dalej, dłuższe „ogony" dziesiętne składałyby się z cyfr iluzorycznych). Odpowiednio do tego należy uwzględnić ilość cyfr znaczących w danych, uważając także, aby nie obciążyć rezultatu dodatkowemi błędami rachunkowemi, pochodzącemi ze skreślenia takich cyfr w danych, ktore wpływają jeszcze na ostatnią cyfrę rezultatu.

Dla prawidłowego nazywania jednostek metrycznych posługiwać się Rozporządzeniem ministerjalnem: Dz. Praw, r. 1919, Nr. 41, poz. 299. Przy obliczeniach można w szerokim zakresie korzystać z doskonałych tablic mnożenia Crellego lub Petersa [2]) (obie wydane u Georga Reimera w Berlinie) lub maszyn do rachowania. Tablice Crellego dają iloczyny wszystkich liczb trzycyfrowych, Petersa do 10000×100. Wybór zależy od rodzaju nastręczających się zagadnień. Z maszyn do rachowania najdogodniejsze są te, które przedstawiają połączenie maszyn do dodawania z maszynami do mnożenia (klawiszowe maszyny do mnożenia), gdyż są najbardziej wszechstronne.

W Głównym Urzędzie Miar.

---

[1]) Sprawa ta będzie szczegółowo rozpatrzona w jednym z następnych zeszytów Miesięcznika Statystycznego (*Przyp. red.*).

[2]) Dla podręcznych obliczeń pożyteczne będą także mniejsze Zimmermanna.

Dr. HENRYK GROSSMAN.

Znaczenie i zadania pierwszego powszechnego spisu ludności w Polsce*).

CZĘŚĆ I.

Ogólne zasady spisu.

Ścisłe oznaczenie liczby ludności stanowi podstawę wszelkich badań nad innemi kierunkami życia społecznego, i to w tym większym stopniu, im większym jest obszar, na którym kształtuje się życie tej ludności przez impulsy idące z jednego ośrodka do najodleglejszych jego peryferji. To też wedle, słów Prof. J. Buzka, „spis ludności jest najważniejszą podstawą naszej znajomości stosunków społecznych, narodowych i gospodarczych kraju“ [1]).

Powszechny spis ludności, który odbędzie się jesienią r. b., będzie pierwszym spisem, przygotowanym i przeprowadzonym samodzielnie przez polskie władze państwowe. Wprawdzie statystyka ludnościowa była oddawna najważniejszym przedmiotem prób i badań statystycznych i posiada wogóle najbardziej wyrobioną technikę. Wprawdzie zarówno w b. zaborze pruskim jak i w b. Galicji spisy ludności odbywały się regularnie w dziesięcioletnich okresach czasu. We Lwowie istniało autonomiczne Biuro Statystyczne przy Wydziale Krajowym, którego dorobkiem jest długi szereg wydawnictw statystycznych. Atoli właśnie w zakresie spisu ludności biuro to wykazuje lukę i nie może poszczycić się żadną pracą, do którejby można było obecnie nawiązać i na niej się oprzeć, gdyż, jak z żalem stwierdził w r. 1911 Dr. Marcin Nadobnik, Biuro „nie ma żadnego udziału ani w przeprowadzeniu, ani w opracowaniu spisu“ [2]).

---

*) Praca niniejsza (jak i cztery następne) zawiera motywy wniosków, przedstawionych przez Główny Urząd Statystyczny na pierwsze posiedzenie Głównej Rady Statystycznej (*Przyp. red.*).

[1]) J. Buzek, Uwagi ze względu na zbliżający się spis ludności, Kraków, 1910 r., str. 6. Co do genezy nowoczesnych spisów ludności we Francji, Anglji, Austrji i Niemczech porów.: Dr. Henryk Grossman, Die Anfänge u. die geschichtliche Entwicklung d. amtlichen Statistik in Österreich, 1916.

[2]) Dr. St. Kasznica i Dr. M. Nadobnik, Najważniejsze wyniki spisu ludności i spisu zwierząt domowych według stanu z dnia 31 grudnia 1910 r. (Wiadomości statystyczne, tom XXIV, zesz. I, Lwów, r. 1911, str. VII).

Należało zatem w ciągu paromiesięcznego zaledwie okresu czasu przygotować wielkie dzieło spisu, ustalając dla całego obszaru podległego spisowi zarówno organy, mające spisu dokonać, jak i zasady, metody i instrukcje, na których podstawie spis ma się odbyć. Wypada przypomnieć, że nawet kraje, gdzie istnieje oddawna zaprawiony aparat spisowy i zdawna ustalone zasady konskrypcji, wymagają dla przeprowadzenia spisu długich przygotowań. Tak np. w Anglji dla przygotowania spisu w r. 1921 i rozważenia wniosków co do wprowadzenia pewnych zmian, wybrano już w czerwcu 1919 r., a więc na dwa lata przed spisem z łoną Królewskiego Towarzystwa Statystycznego specjalny komitet pod przewodnictwem prof. A. L. Bowley'a, który „ze względu na krótkość czasu skoncentrował swą uwagę na najpilniejszych i najważniejszych kwestjach“ [1]). Również w Niemczech zjazdy statystyków z całego państwa ustalały na długi czas przed spisem zakres i sposób dochodzeń. Przygotowanie spisu w naszych warunkach natrafia na trudności tem większe, że społeczeństwo nie jest w tym kierunku przygotowane, zarówno ze względu na opłakany stan dotychczasowy szkolnictwa ludowego w znacznych częściach kraju, jak i nader szczupłą liczbę ludzi statystycznie wyszkolonych. Już samo przygotowanie uniwersyteckie w zakresie statystyki jest niedostateczne. W myśl przepisów obowiązujących w Austrji, a zatem dotyczących obu najwyższych uczelni krajowych w Krakowie i Lwowie, statystyka stanowiła wprawdzie obowiązkowy przedmiot wykładów; jednakowoż już w r. 1872 zniknęła jako przedmiot pytań przy egzaminie doktorskim, przy ostatniej reformie studjów prawniczych również jako przedmiot pytań przy egzaminie politycznym i administracyjnym. Nic dziwnego, że nauka statystyki znajdowała się w stanie upadku i że młodsza generacja wykazuje w tym kierunku poważne braki i zaniedbania [2]).

II. W tych warunkach małego zrozumienia zadań i zagadnień statystycznych w społeczeństwie nabiera zasadniczego znaczenia pytanie, czy jest wskazane, by przepisy normujące przeprowadzenie spisów stanowiły przedmiot ustawodawstwa, i czy nie należy ich raczej pozostawić uregulowaniu w drodze rozporządzeń, które łatwiej mogą przystosowywać się do potrzeb życia wśród zmieniających się wciąż warunków gospodarczych i społecznych. Doświadczenie poucza, że w warunkach, gdy wciąż jeszcze zachodzą wypadki niedoceniania doniosłości dochodzeń statystycznych i odsuwania ich dla błahych względów chwili bieżącej na plan dalszy, należy przez ogólny przepis ustawy zabezpieczyć ich perjodyczne ponawianie w równomiernych okresach czasu i wykluczyć niespodzianki ze strony krótkowzrocznych rządów, którym przeprowadzenie spisu może być ze względów politycznych czy finansowych nie na rękę. Wystarczy wskazać na przykład Włoch, gdzie np. po spisach r. 1871 i 1881 spisu w r. 1891 nie przeprowadzono w znacznej mierze z małostkowych względów oszczędnościowych. A przecież właśnie perjodyczność spisów, ich powtarzanie się w regularnych odstępach czasu stanowi o podstawowej ich wartości: o możności ich porównywania. Jak kamienie przydrożne w rozwoju ludności wyłaniają

[1]) Report on the Census (Journal of the Royal Statistical Society, January 1920, str, 134).

[2]) Z nielicznych prac polskich z zakresu teorji statystyki należy wymienić, Dr. Z. Gargas, Studja z zakresu statystyki, Kraków 1901.

się wówczas rezultaty spisów ludnościowych z szeregu przemijających lat, a równomierność okresów spisowych uwydatnia tempo rozwoju i wielkość zaszłych zmian. Moment ten wydawał się gdzieniegdzie, jak np. w Stanach Zjednoczonych Ameryki, tak doniosłym, iż zagwarantowano regularne przeprowadzanie spisów w okresach 10-letnich przepisami konstytucji.

Z drugiej strony przepisy szczegółowe, ustalające raz na zawsze zakres zbieranych przez spis wiadomości oraz ustalające raz na zawsze obowiązek ludności do udzielania określonych informacji statystycznych, utrudniają wprowadzenie zmian i ulepszeń, jak tego wymagają coraz to nowe potrzeby gospodarcze, administracyjne i kulturalne życia, oraz rozwój nauki statystycznej. Odstraszającym przykładem w tym względzie winna być ustawa austrjacka z r. 1869, stanowiąca pewnego rodzaju unicum. Postanowienia, które winny stanowić treść rozporządzeń wykonawczych, jak np. przepisy organizacyjne i techniczne, stanowiły tam integralną część samej ustawy statystycznej tak, że jakkolwiek ustawa ta w chwili jej wydania należała niewątpliwie do lepszych w Europie, a w niejednym względzie wybiegała nawet ponad ówczesny poziom ustawodawstwa jej współczesnego, to z biegiem lat oraz ciągłych postępów na polu techniki statystycznej, a w następstwie tego i wobec wzrastających wymagań, jakie nauka i administracja co do spisów stawiały, stały się one hamulcem, krępującym dalszy rozwój statystyki, która nie była w stanie dostarczyć koniecznego podkładu faktycznego dla szeregu najdonioślejszych projektów z zakresu ustawodawstwa socjalno-politycznego w ostatnich 3 dziesiątkach lat istnienia monarchji habsburskiej.

Ustawa o organizacji statystyki administracyjnej z dn. 21 października 1919 r. (Dz. Ust. Rzplitej Polsk., Nr. 85, poz. 464) rozwiązała tę trudność w ten sposób, iż stanowi, że „pierwszy powszechny spis ludności odbędzie się w ciągu roku 1920, następny dnia 31 grudnia 1930 r., dalsze zaś co lat 10“ (Art. 6). Natomiast „Rada Ministrów władna jest wydawać rozporządzenia potrzebne celem przeprowadzenia spisu ludności i wszelkich innych dochodzeń statystycznych oraz nakładać obowiązek zeznawania pewnych faktów, względnie zdawania z nich sprawozdań statystycznych“ (Art. 2). W ten sposób zagwarantowano perjodyczność spisów, a zarazem możność uzgodnienia zakresu badań spisowych oraz organizacji i techniki spisów ze zmiennemi potrzebami życia i nauki.

Natomiast ustalenie 10-letnich interwałów spisowych należy uważać za minimum tego, czego na tem polu należy się domagać. Istotnie, okresy 10-letnie są zbyt długie. Pod koniec okresu dane spisu poprzedniego są już przestarzałe i nie mogą służyć potrzebom administracji i ustawodawstwa, zwłaszcza w chwilach, jak obecne, gdy życie gospodarcze i społeczne rozwija się w tempie coraz to szybszem. We Francji już ustawa policyjna z 22/VII 1791 r., względnie rozporządzenie z 16/I 1822 r. nakazywały przeprowadzanie spisów ludności w odstępach 5-letnich. Z powodu zawikłań wojennych odpadły spisy z 1811 r i 1816 r. oraz 1826, lecz od roku 1831 ściśle przestrzegano 5-letniego okresu.

Znaczne koszta, jakie pociągają za sobą spisy 5-letnie, skłoniły rząd republiki do rozważań nad uproszczeniem postępowania spisowego. W r. 1904 minister handlu polecił specjalnej komisji rozpatrzenie tej sprawy. Komisja pod przewodnictwem Levasseura oświadczyła się za utrzymaniem okresów 5-letnich, a jedynie sądziła, że ze względów finanso-

wych jest wskazane przestrzegać przy opracowaniu materjału pewnych ograniczeń. A mianowicie wnioski komisji, zaakceptowane następnie przez Conseil supérieur de statistique i przez parlament, proponowały podział pracy w tym kierunku, by w latach spisowych, kończących się na „1" opracowywano dokładnie dane, tyczące się stanu cywilnego, statystyki rodzin, gospodarstw i mieszkań; zaś w latach, kończących się na „6" miano opracowywać dane statystyki zawodowej i przedsiębiorstw. Natomiast formularze spisowe i instrukcje miały być — pominąwszy drobne odchylenia — w obu wypadkach stale te same tak, aby akcję spisową, do której władze miejscowe i ludność przywykły, ukształtować możliwie jednolicie [1])

Podobnie i w Niemczech istnieją spisy w okresach 5-letnich: obok wielkich spisów w latach kończących się na „0", mniejsze spisy w latach na „5". W tym kierunku idzie rozwój i Anglji, gdzie wspomniana już komisja wypowiedziała się za powtarzaniem spisów w okresach 5-letnich i zagwarantowaniem ich w drodze ustawodawczej. („It is desirable.... that the Census Act should be made permanent") [2]). Także w Japonji od r. 1898 spisy odbywają się w okresach 5-letnich. Nawet drobne twory państwowe, powstałe na gruzach dawnej monarchji habsburskiej, jak np. niemiecka Austrja odczuwają porzebę 5-letnich spisów [3]). Nie ulega istotnie kwestji, że ważne względy i potrzeby administracji wymagają dokładnej i szybkiej orjentacji co do zmian w wielkości, skupieniu i charakterze ludności, zwłaszcza u nas, w okresie budowy i ciągłych przeobrażeń administracyjnych. Dlatego wydaje mi się wprowadzenie 5-letnich okresów spisowych nieodzownem, nie mówiąc o spisach zwierząt gospodarskich, które winny się powtarzać w okresach jeszcze krótszych. W Niemczech już od r. 1912 odbywają się spisy zwierząt gospodarskich corocznie, zaś w czasie wojny wprowadzono nawet od marca 1917 r. spisy kwartalne [4]).

I jeszcze w jednym kierunku wydają mi się postanowienia ustawy o statystyce administracyjnej z dn. 21 października 1919 r. niedostatecznemi: jej postanowienia karne, za uchylanie się od obowiązku udzielania nakazanych informacji przewidujące kary do wysokości 600 mk.

Spisy lokalne w b. zaborze pruskim, np. spis inwentarza, przeprowadzony w grudniu 1919 r. ustanawiały karę do wysokości 15000 mk. Ustawa belgijska z 14 grudnia 1910 r. przewiduje w razie udaremniania informacji karę pieniężną i więzienia, ponadto wykonanie udaremnionych świadczeń z urzędu, na koszt osoby ukaranej. Szkody, wynikające z uchylania się od obowiązku udzielania informacji są zgubniejsze w swych skutkach niż zamachy na prawo własności; dotykają nie jednostkę bezpośrednio poszkodowaną, ale ogół: są zamachami na najważniejsze źródło poznania stosunków społecznych i gospodarczych i wymagają dlatego bezwzględnej represji.

---

[1]) Por. „Resultats statistiques du recensement général de la population effectué le 5 mars 1911" (Statistique générale de la France, 1913).

[2]) Report on the Census, l. c. str. 139.

[3]) Dr. F. Klezl von Norberg, Der Aufbau der Statistik in der Staatsverwaltung Deutschösterreichs, Wien 1919, str. 24.

[4]) Por. „Die Ergebnisse der Viehzählungen vom 1. September 1917 bis 4. Dezember 1918, Berlin 1919 (Vierteljahrshefte zur Statistik d. Deutschen Reichs, Ergänzungsheft IV, 1918).

III. Dalszą kwestją podstawową, jaką należało rozstrzygnąć, było pytanie, co ma stanowić przedmiot spisu: ludność faktyczna, czy ludność zamieszkała? Gdy pierwsza jest odzwierciedleniem rozmieszczenia ludności w pewnym momencie ze wszystkiemi przypadkowemi zjawiskami tej chwili właściwemi, druga ujmuje tę ludność w jej ugrupowaniu typowem. Przed laty spór o tę kwestję odgrywał znaczną rolę zarówno w nauce ekonomicznej, jak i w praktyce statystycznej. Rozpatrywały sprawę międzynarodowe kongresy statystyczne w Brukseli (1853 r.), w Londynie (1860 r.), w Berlinie (1863 r.), we Florencji (1866 r.) i w Piotrogrodzie (1872 r.), od którego to czasu nie weszła więcej na porządek dzienny. Gdy pierwotnie przechylano się na rzecz ludności faktycznie obecnej, to już częściowo we Florencji, zwłaszcza zaś w Piotrogrodzie ustalono na podstawie referatów Siemienowa i Makszejewa, po ożywionej dyskusji i wyborze specjalnego podkomitetu dla ścisłego sformułowania definicji, że jakkolwiek spis musi uwzględniać w pierwszym rzędzie ludność faktyczną, to jednak uznano i ludność zamieszkałą jako równomiernie obok niej uprawnioną.

Powyższe rozstrzygnięcie zasadnicze, nie wpłynęło atoli na ustalenie praktyki statystycznej. W tym względzie dadzą się wyróżnić 3 grupy państw, a mianowicie: 1) Ludność faktyczną badają wyłącznie Anglja z Irlandją oraz Niemcy. 2) Ludność wyłącznie zamieszkałą badają przedewszystkiem Stany Zjednoczone Ameryki, gdzie podstawę spisu stanowią mieszkańcy (Inhabitants), przyczem uwzględnia się „zwykłe zamieszkanie" (Usual place of abode). Ponieważ brak dokładnej definicji, co przez nie należy rozumieć, i pozostawione to jest wyraźnie ocenie rachmistrza, czy np. student odnajmujący pokój ma być włączony do gospodarstwa rodzinnego właściciela mieszkania, czy też zaliczyć go do innej miejscowości, z której np. pochodzi, więc jest oczywistem, że w tych warunkach o ścisłem odgraniczeniu ludności faktycznej i zamieszkałej mowy niema. To samo dotyczy Kanady, gdzie ustawa nakazuje stosować metodę spisu „znaną pod nazwą systemu de jure"—nie określając bliżej co przez to rozumie. 3) Trzecią i najliczniejszą grupę stanowią państwa, które badają zarówno ludność faktyczną jak i zamieszkałą. Należą tu Francja, Belgja, Holandja, Hiszpanja, Portugalja, Szwajcarja, Włochy, Austrja, Węgry, Danja, Szwecja, Norwegja, Rosja.—Z wyjątkiem więc Niemiec i Anglji prawie wszystkie państwa Europy uwzględniają ludność zamieszkałą. Zresztą i w obu wymienionych wyjątkach zaszły ostatnio zmiany poglądów. Wspomniany komitet przygotowawczy w Anglji oświadczył się ze względu na ciągłość statystyki angielskiej za utrzymaniem spisu ludności obecnej, jednakowoż przy równoczesnem zastosowaniu metod ustalających zwykłe miejsce zamieszkania ludności (Usual place of residence), czyli „de jure Population" *) W podobnym kierunku poszedł już przedtem zwrot opi-

*) Nic nie charakteryzuje lepiej ewolucji dokonanej w opinji angielskiej, jak motywy uzasadniające wniosek komitetu; „The fact that in fixing the date of the Census a night is chosen on which it is presumed that the minimum number of persons will be away from their own homes shows that the aim of those responsible for the de facto censuses in the past has been to approximate them as nearly as possible to de jure enumerations. The latter therefore have been tacitly acknowledged to form the ideal method of presenting the Census results, though practical considerations of accuracy and convenience might render that ideal difficult or impossible of attainement" (l. c. str. 135).

nji w Niemczech [1]). Istotnie, korzyści ujęcia ludności zamieszkałej są niewątpliwe. Nie tyle w stosunku do ludności całego państwa, gdyż różnice lokalne wyrównują się w pewnej mierze na większym obszarze [2]), ile raczej w stosunku do ludności większych miast, gdzie różnica między ludnością faktyczną, a zamieszkałą jest poważna. „Wielkie miasta — mówi Bleicher — przywiązywały zawsze duże znaczenie do tego, aby ustalić obok ludności faktycznej, ludność zamieszkałą i zdać sobie sprawę z tego, która z nich przeważa." Ustalenie ludności zamieszkałej ważne jest wreszcie ze względu na ścisłość statystyki mieszkaniowej, która dąży do ustalenia liczby osób zwykle w danem mieszkaniu przebywających, a nie tylko osób znajdujących się tam faktycznie w chwili spisu. Wreszcie w ostatnich czasach poczęto coraz częściej uwzględniać obok ludności faktycznej i zamieszkałej jeszcze i ludność zarobkującą (Erwerbsbevölkerung), będącą w ścisłym związku z gospodarczemi stosunkami w wielkich miastach, i przebywającą w danej miejscowości tylko w ciągu dnia, podczas pracy. Oczywista: wybór dnia spisu (dzień roboczy, świąteczny) może mieć w tych warunkach wpływ decydujący na wyniki spisu.

Jeżeli mimo nakreślonego tu kierunku rozwoju, w jakim poszły teorja i praktyka statystyczna, projekt niniejszy uwzględnia wyłącznie ludność faktyczną, to dzieje się to z ważnych względów lokalnych, natury praktycznej.

Podział ludności na faktyczną, zamieszkałą i zarobkującą ma na celu ująć cyfrowo wielkość migracji wewnętrznej, jako normalnej tendencji współczesnego życia gospodarczego, a więc ustalić, jak wielki odłam ogółu ludności bywa odrywany od swego „zwykłego" miejsca zamieszkania, jak wielka część społeczeństwa została porwana przez prąd migracyjny. Wskazuje na to już choćby samo określenie pojęcia osób „chwilowo nieobecnych" [3]). Otóż jasne jest, że określeń tych nie można stosować do tych zasadniczych przesunięć w rozsiedleniu ludności na ziemiach polskich, jakie dokonały się w związku z wojną. Mamy tu do czynienia już nie z normalną tendencją rozwoju gospodarczego do uruchomienia pewnego odłamu ludności, lecz z radykalnem i masowem zakłóceniem stosunków zamieszkania wogóle, które nie dadzą się ująć w żadne prawidło. Dopiero, gdy wzburzone fale przesiedleń ustalą się na nowym poziomie, będzie go można w przyszłości wziąć jako podstawę do ustalenia osób „chwilowo nieobecnych", oraz do określenia wielkości współczynnika migracyjnego.

---

[1]) Por. W. Böhmert, Ortsanwesende und Wohnbevölkerung (Allgemeines Statist. Archiv, Bd. VIII 1914, str. 186), oraz Beukemann, Methode u. Umfang d. deutschen Volkszählungen (u Zahna, Die Statistik in Deutschland nach ihrem heutigen Stand, München 1911 t. I, str. 202).

[2]) W Belgji np. stanowiła różnica między population de droit oraz de fait przy spisie r. 1900 ledwie 722 osób.

[3]) Tak np. statystyka francuska wylicza następujące kategorje osób jako „membres du ménage absents": „On comprendra dans cette section: les membres du ménage en voyage ou malades dans les hôpitaux, ou travaillants au dehors". Podobnie statystyka niemiecka (Brema): „Als vorübergehend abwesend sind einzutragen solche Mitglieder des Haushalts, die sich auf Reisen, oder in Erholungsanstalten vorübergehend auswärts befinden, oder sonst mit der Absicht demnächst in die Haushaltung dauernd zurückzukehren, fortgegangen sind".

IV. Niemniejszą doniosłość od pytania, kogo należy spisywać, posiada pytanie co do rodzaju kwestjonarjusza. Czy zdecydować się na rzecz karty indywidualnej (fiches individuelles, Individualzählkarten), stosowanej we Francji i w Prusach, czy też na rzecz listy spisowej (feuille de ménage, Haushaltungsliste, family schedule)?

Na korzyść kart przytaczano argument, że dla opracowania spisu trzeba i tak przenosić dane indywidualne z listy na kartę indywidualną, a dalej, że ułatwiają one opracowanie t. zw. „udoskonalonej" statystyki zawodowej osób nie samodzielnych, a więc ich klasyfikację nie wedle zajęć osobiście przez osoby te wykonywanych, a wedle gałęzi gospodarczych, w których osoby te są czynne. Przez wstawienie pytania co do nazwiska i zakładu pracodawcy umożliwione jest ugrupowanie kart robotników, podających tego samego pracodawcę, razem około karty tego ostatniego. Poraz pierwszy wprowadził tę metodę do spisu ogólnego węgierski spis z 1890 r., zastosowano ją potem przy spisie francuskim z 1896 r; pytanie takie przejęły następnie kwestjonarjusze prawie wszystkich spisów zagranicznych.

Mimo pewnej korzyści systemu kart indywidualnych przy opracowaniu spisu, projekt niniejszy opiera się na systemie listy spisowej, która posiada stanowczo wyższość jako formularz przy dochodzeniu statystycznem; gdyż—jak słusznie pisał H. Rauchberg już w r. 1895—„odzwierciedla ona społeczną przynależność osób także i pod względem formalnym... i pozwala na bezpośrednie rozpoznanie struktury gospodarstw rodzinnych czy też innych wyższych jednostek spisowych,—zaleta nieoceniona, zwłaszcza dla statystyki zawodowej. Uwydatnienie tej wyższej jednostki spisowej musi się stać jednym z punktów programowych przyszłego rozwoju akcji spisowej. W formie, jaką tej akcji nadały kongresy statystyczne, przeważają momenty atomistyczne. Wszystko koncentruje się na jednostkach, pomija się formy ich łączności społecznej, a powstającą w ten sposób grupę społeczną pojmuje się wyłącznie jako techniczny środek dla dochodzeń, nie zaś jako doniosły objekt badań statytystyczno - społecznych" [1]). Po 25 latach, jakie od napisania tych słów upłynęły, atomistyczny charakter spisów ludności w większości krajów europejskich bynajmniej nie zniknął, jak to stwierdzają F. Burgdörfer [2]) i F. Zahn [3]), w znacznej mierze właśnie z powodu stosowania karty indywidualnej jako formularza spisowego. Istotnie, tylko lista spisowa może dać zasadniczo, na skutek swego charakteru, obraz tego podstawowego związku społecznego osób, jaki stanowi rodzina; tylko z listy można otrzymać — bez stawiania pytań dodatkowych — wszystkie informacje, potrzebne dla statystyki rodzinnej, a więc dane, dotyczące urodzin obu małżonków, zawodu męża, ewentualnie pracy zawodowej innych członków rodziny i t. d.

Decydując się na listy spisowe — trzeba było się zgodzić na ich formę, znaną pod nazwą listy rodzinnej, używaną w Bawarji, Saksonji, Anglji z Irlandją, Austrji, i t. d. w przeciwieństwie do listy bieżącej, dla całej ludności pewnego okręgu. Wprawdzie w szeregu

[1]) H. Rauchberg, Die Bevölkerung Österreichs auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31/XII 1890. Wien 1895 str. 14.
[2]) F. Burgdörfer, Das Bevölkerungsproblem, München 1917, str. 71 i 165.
[3]) W przedmowie do pracy Burgdörfera.

krajów daje się zauważyć zwrot opinji na korzyść tej ostatniej. Tak np. w Stanach Zjednoczonych Ameryki, gdzie używano przy spisie w r. 1890 family schedule, przy spisie w r. 1900 zastosowano listę bieżącą dla całego okręgu, a zatem *księgę spisową*, i to z dobrym rezultatem, podobnie jak to czyni Anglja w Indjach. Również i w Niemczech G. v. Mayr, oświadczył się za częściowym systemem ksiąg spisowych [1]); atoli brak w tym kierunku doświadczeń w krajach europejskich nakazywał względem listy bieżącej zrozumiałą ostrożność.

V. Kardynalnego znaczenia jest pytanie co do *zakresu* dochodzeń spisowych: czy spis ma się ograniczyć wyłącznie do spisu *ludności* w sensie ściślejszym, czy też ma się rozszerzyć i na stosunki, objęte w Niemczech odrębnym spisem *zawodowym* i spisem przedsiębiorstw. Wprawdzie zupełny brak ścisłych informacji o stosunkach krajowych zachęca już z góry do dochodzeń w rozmiarach możliwie najobszerniejszych. Atoli doświadczenie poucza, że formularze, wystosowane do ogółu ludności, bywają tem lepiej wypełniane, im mniej są obszerne. Dlatego spis zawodowy udaje się lepiej w formie samodzielnego spisu na wzór niemieckich. Z drugiej strony potrzeby życia i administracji zmierzają do rozszerzenia zakresu dochodzeń statystycznych na coraz to nowe dziedziny i grupy zjawisk, a zatem do stawiania pytań coraz to liczniejszych i więcej skomplikowanych. Wreszcie poważne względy rzeczowe wpłynęły na to, że w Austrji już przed wielu laty Inama oświadczył się za połączeniem spisu zawodowego ze spisem ludności, a i w Niemczech teorja coraz częściej skłania się w tym kierunku, czy to w interesie lepszego wniknięcia w strukturę rodziny [2]), czy też w interesie samych spisów zawodowych.

Spis zawodowy musi dostarczyć najważniejszych informacji, czy to, gdy idzie o ilość przedsiębiorców, czy o ilość robotników, rzemieślników, chałupników, robotników młodocianych, pracę kobiet i t. d., ale dla wszystkich tych danych podstawowe znaczenie ma oczywiście *ujęcie ogólnej liczby ludności* z uwzględnieniem jej płci, wieku, wyznania i t. d. Tą drogą dopiero otrzyma się miarę do oceny rozmiarów pewnej gałęzi produkcji, ilości osób zatrudnionych w tej gałęzi, jak i liczby bezrobotnych, wreszcie do oceny pracy młodocianych oraz dzieci, kobiet, a dalej związku, jaki istnieje między formą przedsiębiorstwa (fabryka, rzemiosło, chałupnictwo), a ilością zajętych pracowników. A taksamo nie oderwane daty spisu zawodowego, lecz ich kombinacja z rezultatami ogólnych spisów ludności może stworzyć właściwą podstawę dla przygotowania projektów socjalno-politycznych w zakresie ubezpieczeń na wypadek starości, choroby, wypadków.

Obie zaznaczone tu sprzeczne tendencje: względy rzeczowe, zmierzające do ciągłego rozszerzania zakresu dochodzeń, oraz względy techniczne, nakazujące nieprzekraczania pewnych granic, znajdują rozwiązanie przez ograniczenie t. zw. samoliczenia się ludności na rzecz *instytucji rachmistrzów*. W miarę wzrostu liczby i skomplikowania pytań, lu-

[1]) In der Tat ist nicht zu verkennen, dass da, wo das Schwergewicht der Zählungsarbeit bei dem Zähler liegt, wie es auch bei uns in der Hauptsache bei allen ländlichen Bezirken der Fall ist, die Grundsätzliche Festhaltung an der getrennten Haushaltungsliste eine ganz ausserordentliche Vermehrung der Masse des Erhebungsmaterials und in gewissen Sinne eine Art von Papierverschwendung zur Folge hat". (Allg. Stat. Archiv, Bd. VII/I 1907, str. 269).

[2]) Burgdörfer, l. c. str. 83.

dność nawet w krajach o wysokim rozwoju szkolnictwa i oświaty ogólnej nie umie wypełnić należycie obszernych i trudnych formularzy. I na tem polu, jak na tylu innych, wskazana jest specjalizacja. Instytucja rachmistrzów oddawna już znalazła zastosowanie w szeregu krajów jak np. St. Zjednoczone Ameryki, Indje, częściowo, w zakresie stosunków rolnych, w Niemczech *). Ostatnio oświadczył się za wprowadzeniem rachmistrzów (special enumerators), wspomniany już komitet przygotowawczy w Anglji, spodziewając się, iż spis zyska wskutek tego znacznie na dokładności, zaś co do efektu finansowego wyrażając nadzieję „the expense being reduced by the employment of voluntary workers where possible".

System ten okazuje się tem konieczniejszym u nas, gdzie wobec braku ścisłych informacji statystycznych spis ludności zostanie przeprowadzony w zakresie dość obszernym i obejmie obok właściwej części demograficznej spis zwierząt, domów i mieszkań, spis zawodowy, po części zaś, o ile chodzi o stosunki rolne, także spis przedsiębiorstw, — gdzie jednak ludność, zwłaszcza wiejska, w mniejszym stopniu niż gdzieindziej jest przygotowana do wypełnienia skomplikowanych formularzy.

Przyjmując, iż rachmistrz spisze średnio około 500 osób, należałoby zorganizować i wyszkolić aparat, obejmujący około 60 000 rachmistrzów. Cyfra powyższa nie powinna nikogo przerażać. Przy spisie ludności w Indjach w r. 1901 sztab użytych urzędników spisowych wynosił 9 800 naczelników okręgowych, 122 000 rewizorów i 1 325 000 rachmistrzów; przy spisie w r. 1911 było około 2 miljonów urzędników spisowych. Wyszkolenie 60 000 rachmistrzów nawet w przeciągu stosunkowo niedługiego czasu przy celowej organizacji nie powinno natrafiać na nieprzezwyciężone trudności. Skoncentrowanie energii organizacyjnej w tym kierunku jest tem donioślejsze, że od tego momentu zależy w znacznej mierze powodzenie całej akcji spisowej.

I jeszcze jedno wyjaśnienie. Ograniczenie samoliczenia się ludności nie jest bynajmniej jednoznacznem z ograniczeniem w jakimkolwiek kierunku jej praw obywatelskich. Instytucja rachmistrzów ma służyć ludności swą radą i wyszkoleniem, nie ma zaś na celu wziąć tę ludność pod kuratelę. Przeciwnie. Projekt organizacji władz spisowych przewiduje, zwłaszcza po miastach i miasteczkach, szeroki współudział ludności w pracach spisowych, i to w większej mierze, niż dzieje się to gdziekolwiek indziej; powołuje najszersze warstwy obywatelskie do współpracy, oddając im troskę nad wielkiem dziełem samopoznania społecznego.

VI. Pozostaje jeszcze do omówienia ostatnia sprawa o znaczeniu zasadniczem: kwestja, c o w i n n o s t a n o w i ć j e d n o s t k ę s p i s u? Spis nawiązuje do podziału administracyjnego i terytorjalnego. Jego najniższą jednostkę stanowi m i e j s c o w o ś ć, której domy oznaczone są numerami bieżącemi. Spis odbywa się domami, w obrębie domów należy zliczyć zamieszkujące go osoby w takiem ugrupowaniu, jakie stanowi podstawę ich współżycia społecznego. Co jest taką jednostką? Oddawna godzono się na to, że jest nią r o d z i n a. Nie rodzina w sensie społeczno-biologicznym, a więc pojęta jako naturalny związek krwi, lecz w sensie społeczno-gospodarczym. Atoli ustalenie tego pojęcia by-

*) Por. R. M e e r w a r t h, Einleitung in die Wirtschaftsstatistik, Jena 1920, str. 160 oraz wyżej uwaga 16.

ło niełatwem, ze względu na trudność odgraniczenia osób, które do tak pojętej rodziny należy zaliczyć. Zrazu statystyka stała w tym względzie na stanowisku formalnem: łączności czysto zewnętrznej, przestrzennej. W XVIII wieku spisywano ludność wedle „dymów“ czy „kominów“. W ulepszonej formie znajdujemy tę jenostkę w spisach austrjackich, gdzie spisywano ludność wedle „partji“ czyli mieszkań. Że tego rodzaju jednostka spisowa, oparta na czysto formalnej, przestrzennej łączności osób, zamieszkujących mieszkanie, jest niedostateczna, można się spodziewać już zgóry, zważywszy, że jedno mieszkanie może obejmować kilka gospodarstw rodzinnych, albo naodwrót, że jedna rodzina może zajmować kilka mieszkań. Potwierdzają ten wniosek rezultaty spisów austrjackich, gdzie brak ścisłego kryterjum powodował od spisu do spisu gwałtowną fluktuację „partji“. Tak np. w powiecie tarnowskim naliczono w czasie ostatnich 3 spisów 1890, 1900 i 1910 r. „partji“ 18454, 30601, a wreszcie 22,510. To też, zdaniem M. Nadobnika, „o jednolitej linji rozwoju między liczbą domów, partji i ludności w kraju całym jak i poszczególnych powiatach niema mowy. Sprzeczność i chwiejność tych danych w rozmaitych latach zdaje się powodować głównie praktyka komisarzy konskrypcyjnych i brak dokładnego oznaczenia, co należy uważać za dom mieszkalny i co jest partja mieszkająca“ *)

Względy powyższe doprowadziły do zarzucenia stanowiska formalnego; położono nacisk na materjalne określenie gospodarstwa rodzinnego, opierające się na kryterjum gospodarczej łączności osób, należących do gospodarstwa rodzinnego. Wprawdzie i nadal w obrębie domów spis odbywa się mieszkaniami. Ale mieszkanie jest tu tylko technicznym środkiem pomocniczym przy spisie: Jednostkę spisową stanowi zasadniczy moment ugrupowania osobników dla społecznego współżycia: a zatem jednostkę spisu będą stanowiły albo osoby żyjące samotnie, pojedyńcze, albo też osoby ugrupowane w gospodarstwa rodzinne. Trzecią wreszcie kategorję stanowią osoby, nie należące do żadnej z obu powyższych grup, osoby żyjące w gospodarstwach zakładowych, jak szpitale, ochrony, więzienia, koszary i t. d. Na tej to zasadzie oparł się i projekt niniejszy.

CZĘŚĆ II.

Uwagi do poszczególnych działów i rubryk projektu.

Nie mniej doniosłą sprawą, jak zasady, na jakich musi się oprzeć konstrukcja spisu, jest i zakres pytań, na które wymaga od ludności odpowiedzi. Już pod względem ilościowym konieczną jest tu ekonomja, posunięta do ostatecznych granic, zwłaszcza przy spisie, który się rozciąga na tak różnorodne obszary życia społecznego, jak spis projektowany. To też w obrębie każdego z tych obszarów, objętych spisem wskazane były pewne ograniczenia, wybór tego, co jest nieodzowne z pominięciem pytań wprawdzie również doniosłych, które atoli będą mogły być uwzględnione przy spisach dalszych.

*) Nadobnik i Kasznica, l. c. str. X.

1. Tak, o ile idzie o właściwą statystykę ludności w sensie ściślejszym, a więc o statystykę rodzin, nie wykonano tu całego programu, przyjętego przez Międzynarodowy Instytut Statystyczny w myśl wniosków przedłożonych przez Kiaera na sesji w r. 1907 w Kopenhadze. Niema pytań co do dnia zawarcia małżeństwa, oraz co do ilości dzieci żyjących i zmarłych—danych ważnych dla oceny kwestji płodności małżeństw i związanej z tem kwestji śmiertelności dzieci i t. d. Doniosłe te momenty wymagałyby kilku pytań, na co pozwolić sobie nie możemy. Natomiast zredukowanie liczby pytań sprowadziłoby niejasności i obniżyło wartość otrzymanych informacji. Niedość jasne sformułowanie pytań co do statystyki rodzinnej przy spisie pruskim w r. 1910 [1]) spowodowało, iż spis ten należy uważać pod tym względem za nieudany.

2. Z tych samych względów pominięto pytania, dotyczące niewidomych i głuchoniemych. Nikt nas nie posądzi chyba o niedocenianie tych momentów. Społeczeństwo musi roztoczyć specjalną opiekę nad osobami tej kategorji, zwłaszcza dziećmi, przez uregulowanie dla nich specjalnego szkolnictwa na wzór ustawy pruskiej z 7 sierpnia 1911 r. [2]) i wychowanie ich na pożytecznych członków społeczeństwa. Chodzi tu atoli o względnie szczupłą liczbę osób, dla których można w razie potrzeby przeprowadzić oddzielną ankietę. Liczono we Francji w r. 1901 osób niewidomych 27 174 czyli 7,0 na 10 000, w Austrji w r. 1905 14 300 czyli 5,5 na 10 000, w Prusach przy spisie r. 1910 naliczono ich 20 953 czyli 5,2 na 10 000. Znaczy to, iż chodzi w naszych warunkach o jakie 15 000 — 18 000 niewidomych, i podobnież o jakie 30 000 głuchoniemych, gdybyśmy wzięli za podstawę obliczenia współczynnik 8,6 na 10 000, ustalony przy spisie pruskim. Choćbyśmy nawet uwzględnili, że liczba tych osób wzrosła na skutek wojny, to w każdym razie nie przekracza cyfry kilkudziesięciu tysięcy i powinna znaleźć uwzględnienie poza ramami pierwszego spisu ludności.

3. Ważny problem wyłania się co do wyznania: Czy należy podawać prawną przynależność do danego wyznania religijnego, stwierdzoną formalnie dokumentami osobistemi, czy też swobodne przekonanie religijne, niezależnie od prawnej przynależności do określonego wyznania. Fournier de Flaix, w znanej swej pracy poświęconej statystyce wyznaniowej, nie porusza sprawy stosunku przekonań religijnych do wyznania w sensie prawnym, choć opiera się raczej na ostatniem [3]). Podobnie czyni H. A. Krose, gdy oświadcza: „Gegenstand der Konfessionstatistik sind die Konfessionsgemeinschaften, die Zahl ihrer Mitglieder“ [4]). W projekcie Głównego Urządu Statystycznego zamierzono pierwotnie pytać o przekonania religijne, nie o przynależność prawną do tego czy innego wyznania; później dopiero odstąpiono od tego zamiaru. Pier-

[1]) Burgdörfer, l. c. str. 180.

[2]) R. Behla, Die Blinden in Prussen, (Ztschf. d. Preussisch Statist. Landesamtes 1904, str. 125.

[3]) Fournier de Flaix, Mémoire sur la statistique des religions (Bulletin de l'Institut International de Statistique. Rome 1889 t. IV/2 (str. 125 i nast.).

[4]) H. A. Krose, Konfessionstatistik und kirchliche Statistik im Deutschen Reich, (Allgem. Statist. Archiv, Bd. VIII/2. 1914, str. 267). Por. też: L. Knöpfel, Religionsstatistik (u Zahn'da, Die Statistik in Deutschland nach ihrem heutigen Stand, München 1911, t. I str. 321, oraz H. Guradze, Bemerkungen zu konfessionellen Krankheitsstatistiken (Allgem. Statist Archiv, 1917, Bd. 10, Heft 3/4, str. 754).

wotnie, wedle załączonej instrukcji należałoby w rubryce 9 wpisywać to wyznanie lub przekonanie religijne, do jakiego dana osoba sama siebie zalicza. Przepis ten bynajmniej nie usunąłby niejasności: gdy jedni podawaliby istotnie swe przekonania religijne, inni wpisywaliby wyznanie, do jakiego formalno-prawnie należą. W rezultacie nie byłaby to ani statystyka wyznań, ani statystyka przekonań religijnych, lecz mieszanina obu: wartość całej rubryki obniżyłaby się, gdyż obejmowałaby cechy nieidentyczne. Zresztą pytanie, co do wyznania ma na celu poznanie innych stosunków, niż sprawa przekonań religijnych. Co nas interesuje, to nie przekonania religijne danych osób, a przynajmniej nie interesują nas one więcej, niż ich przekonania filozoficzne czy estetyczne wogóle, np. zapatrywania na nieśmiertelność duszy lub na wartość artystyczną „Pana Tadeusza". Jeśli o ważne kwestje tego rodzaju nie pytamy, a pytamy o wyznanie, dzieje się to dlatego, że pod zewnętrzną formą tego pytania chodzi nam o zbadanie rzeczy całkiem innej. Wyznanie pewnej grupy społecznej, jako tworu historycznego, jest wyrazem zewnętrznym dla zjawiska społecznego o odrębnej fizjognomji, wywierającego wpływ w nader licznych kierunkach. Promieniowania, wychodzące od tego ugrupowania socjologicznego, jakiem jest historycznie powstała grupa wyznaniowa, nie są i być nie mogą dla nauki obojętne. Związek, jaki istnieje np. między zawodem, a przynależnością do pewnej grupy wyznaniowej, jest nader ważny; struktura zawodowa w obrębie poszczególnych ugrupowań religijnych nie jest jednolitą, podobnie jak i kierunek zmian, w owej strukturze zachodzących. Odmienną jest ta struktura wśród katolików, odmienną wśród ewangelików i żydów, czy to gdy idzie o handel, pracę na roli, czy w przemyśle. Natomiast struktura ta nie pozostaje w żadnym związku z przekonaniami religijnemi. Tak samo fakty, dotyczące naturalnego ruchu ludności, a więc częstość małżeństw, wiek małżonków, ilość urodzeń, zgonów i t. d. kształtuje się odmiennie w obrębie wyznania rzymsko-katolickiego, grecko-katolickiego, mojżeszowego, ewangelickiego i t. d., i one to, a nie zmiany w przekonaniach religijnych tłumaczą nam nierównomierny wzrost ludności w obrębie każdego z wymienionych ugrupowań wyznaniowych. Nie inaczej ma się rzecz ze strukturą ludności podług poszczególnych klas wieku, z emigracją, ze statystyką moralności i statystyką kryminalną; da się stwierdzić związek między statystyką dzieci nieślubnych, a wyznaniem religijnem i t. d.; tu należy dalej udział różnych wyznań w szkolnictwie średniem i wyższem, jak i kierunek studjów w związku z wyznaniem, ilość osób ułomnych, ilość rozwodów, liczba małżeństw mieszanych oraz kwestja wyznania dzieci, pochodzących z takich małżeństw, ilość alkoholików, samobójców, chorób w zależności od wyznania.

Dla poznania stosunków społecznych nie obojętną jest wreszcie kwestja statystyki kościelnej w ściślejszem znaczeniu, a więc ilość budynków kościelnych, klasztorów, ich dochodów i rozchodów, ilość duchowieństwa, zakonów, katechetów, cmentarzy i t. d. Wszystkie te dane nabierają właściwego znaczenia dopiero w związku z ogólną liczbą osób, należących do danego wyznania. Środki majątkowe danego wyznania zależą nie tylko od przekonań religijnych, lecz od formalnej przynależności do danego wyznania i płynącego stąd obowiązku uiszczania podatków i t. d.

We wszystkich wyliczonych tu wypadkach przynależność do danej grupy wyznaniowej jest czynnikiem doniosłego znaczenia społecznego, którego statystyka pomijać nie może. Kto pragnie badać przekonania religijne, winien się zdecydować na postawienie d o d a t k o w e g o p y t a n i a w tym kierunku, obok pytania co do wyznania. Dochodzenia statystyczne w tym kierunku byłyby nawet nader ciekawe; uwydatniłyby związek, jaki zachodzi między ewolucją przekonań religijnych a konkretnem wyznaniem religijnem. Byłoby nader ciekawą rzeczą określić statystycznie siłę atrakcyjną chrystjanizmu, buddyzmu, monizmu czy panteizmu na osoby należące formalnie do tej czy innej grupy wyznaniowej. Atoli badania tego rodzaju nie mogą zastąpić znajomości wyliczonych poprzednio stosunków, związanych z poznaniem liczby osób, należących do danego wyznania.

Możnaby przeciw tym wywodom podnieść zarzut, że wielkie państwa zachodnie, jak Anglja i Francja, pytań co do wyznania w spisach nie posiadają. Zarzut taki byłby powierzchowny, z uwagi, że stosunki są tam po części inne. Gdzie statystyka wyznań ma doniosłe znaczenie społeczne, podobnie jak u nas, np. w Irlandji, tam stale bywa uwzględniana przy spisach. Zresztą statystyka poszczególnych państw nie może być ślepem naśladownictwem wzorów obcych, lecz musi się przystosowywać do potrzeb i warunków społecznych ludności, którą chce badać. Spis angielski w Indjach uwzględnia doniosły dla Indji fakt przynależności do kast, wiadomo również, jak doniosłą rolę odgrywa w spisie amerykańskim „color". To też przedewszystkiem należy w rubryce, dotyczącej wyznania, podać to wyznanie, do którego ktoś prawnie przynależy i będzie rzecza dalszej decyzji, czy należy wprowadzić dodatkową rubrykę, dotyczącą przekonania religijnego.

4. W kwestji języka ojczystego spis projektowany przejawia w całej pełni zerwanie z tradycją spisów pruskich i austrjackich, i uwydatnia się tu wybitnie naukowy jego charakter, jako źródła poznania. Gdy zatem instrukcja dla komisarzy spisowych w Austrji (por. Dz. Ust. Państwa z r. 1910 str. 390 i 400) stanowiła: „Dla każdej osoby, będącej obywatelem austrjackim należy podać język, którego osoba ta w zwykłem pożyciu używa, w każdym razie tylko jeden z następujących..... języków" — to spis niniejszy nie narzuca nikomu odpowiedzi, lecz dąży do poznania p r a w d y.

5. Pierwszorzędną doniosłość posiada przeprowadzenie spisu zawodowego. Można powiedzieć, że w Niemczech cała ekonomiczna myśl naukowa i spory społeczne streszczały się w ostatnich trzech dziesiątkach lat około analizy rezultatów trzech wielkich spisów zawodowych w latach 1882, 1895 i 1907. Spisy takie nastręczają atoli niezwykłe trudności, zwłaszcza przy ustaleniu osób gospodarczo czynnych, a w szczególności kobiet gospodarczo czynnych. Co do metod w tym kierunku, panowały w różnych krajach i czasach znaczne odchylenia; jasnem jest atoli, że dopiero wówczas, gdy liczba kobiet zawodowo czynnych zostanie ujętą poprawnie, będzie można ustalić ogólną liczbę osób zawodowo czynnych w danem społeczeństwie.

Zajęcie kobiet w gospodarstwie rodzinnem nie jest uważane w statystyce zawodowej państw zachodnich za zajęcie zawodowe; oczywiście nie dlatego, by niedoceniano gospodarczego znaczenia tych zajęć, lecz dla niezwykłych trudności ich statystycznego ujęcia. W tych warunkach

BIBLIOTEKA UNIWERSYTECKA W POZNANIU

bywają kobiety zaliczane to do osób zawodowo czynnych, to znów do osób utrzymywanych przez głowy rodziny. Zależnie od tego, jak się pociągnie linję graniczną między osobami czynnemi a utrzymywanemi, rezultaty spisów dla dwóch krajów lub dwóch chwil będą odmienne i nie dadzą się ze sobą porównywać, jak to stwierdza statystyka francuska i szkocka. Tak np. we Francji przyrost kobiet zawodowo czynnych*) w okresie 1896 — 1906 wynosił aż 20%, t. j. dziesięciokrotną przyrostu ludności płci żeńskiej, który w tymże czasie wynosił tylko 2%. Rzuca się zwłaszcza w oczy przyrost w okresie 1901 — 1906, który wynosił 13,1% Otóż przyczyny tego zjawiska są przeważnie formalno-statystyczne, zależą od metod ujęcia statystycznego. Spis z 1906 r. ujął ściślej niż poprzednio te kobiety, które są czynne wyłącznie w gospodarstwie rodzinnem, oraz te, które pozatem wykonują zawód uboczny lub pomagają w zawodzie krewnych. Innem źródłem błędów statystyki zawodowej kobiet jest moment wynagrodzenia. Wbrew dawniejszej metodzie, zaliczającej do kobiet zawodowo czynnych — za wzorem Stanów Zjednoczonych Ameryki, — tylko kobiety, pobierające płacę w pieniądzach (profession rémunerée, gainful occupation), nie uważano przy spisie z 1906 r. wynagrodzenia pieniężnego za kryterjum pracy zawodowej, gdyż zwłaszcza kobiety nie otrzymują go bardzo często za swą pomoc w pracy zawodowej ojca, męża czy brata. Ujęcie statystyczne kobiet, pomagających w zawodzie, ma zwłaszcza duże znaczenie w rolnictwie. Gdy w okresie 1896 — 1901 stwierdzono we Francji ubytek 96400 kobiet, czynnych zawodowo to w okresie 1901 — 1906 w następstwie wspomnianej zmiany podstawy formalno-statystycznej dochodzeń stwierdzono przyrost 666600 kobiet. Zjawisko to wpłynęło na ogólne wyniki spisu osób zajętych w rolnictwie. Gdy bowiem liczba tych osób zmniejszała się przedtem dla obu płci, to w okresie 1901—1906 znowu zaczęła wzrastać, podczas gdy liczba mężczyzn w rolnictwie i w tym okresie nadal spadała. Przykład ten poucza zarazem, jak błędy, dotyczące tylko jednej grupy społecznej, wpływają ujemnie na wartość ogólną rezultatów spisowych. Z powyższych względów szereg państw stara się ująć statystycznie pomoc członków rodziny w zawodzie głowy rodziny bez względu na moment wynagrodzenia, np. w Niemczech, Austrji, częściowo zaś dla rolnictwa w Anglji.

Dalszą trudność sprawia należyte ujęcie zawodu głównego i pobocznego. Statystyka szwajcarska wykazywała np. w r. 1880 o 50000 więcej kobiet czynnych zawodowo w rolnictwie niż w 1888 r., gdyż wiele kobiet liczono raz jako pracujące w rolnictwie, to znów zaliczono je do personelu domowego. Dopiero spis r. 1900 starał się wyeliminować to źródło błędów przez pytania nie tylko co do zawodu głównego, ale i pobocznego, tak, że teraz kobiety podawały oba zajęcia, i to jedno jako główne, drugie jako uboczne. Komplikuje się sprawa jeszcze wskutek tego, że i tu można mieć zajęcie uboczne, np. w rodzinie, bez względu na wynagrodzenie pieniężne. Statystyka Nowej Zelandji stworzyła dla tej kategorji osób osobną rubrykę (persons performing dome-

*) Por. Marcel de Ville-Chabrolle, Le travail des femmes en divers pays (Bulletin de la Statistique générale de la France, Janvier 1914), oraz F. Zahn, Die Frau im Erwerbsleben der Hauptkulturstaaten (Allgem. Statist. Archiv, Bd. VII/2 1914, str. 179).

stic duties for which remuneration is not paid), w której wpisano w r. 1911 na 600 mężczyzn aż 223000 kobiet.

Jak nieuwzględnienie zawodu ubocznego może wypaczyć rezultaty całego spisu wogóle, poucza pierwszy spis na Filipinach, dokonany tam po objęciu wyspy przez Stany Zjednoczone Ameryki. Gdy w rolnictwie spis wykazał zatrudnionych 92,8% mężczyzn a tylko 7,2% kobiet, to w przemyśle i rzemiośle pracowało na 25,3% mężczyzn aż 74,7% kobiet. Rezultat oczywiście fałszywy, spowodowany pominięciem ścisłego rozróżnienia między zawodem głównym a pobocznym, wobec czego zaliczono do przemysłu cały szereg kobiet, bądź zajętych w rolnictwie, bądź nie posiadających zawodu głównego, które trudnią się ubocznie sposobem chałupniczym, wyrobem kapeluszy, pleceniem mat i t. d. *)

Ze wszystkich powyższych względów i zgodnie z decyzją Międzynarodowego Instytutu Statystycznego, powziętą na sesji wiedeńskiej z r. 1913, poświęcono w projekcie niniejszym ujęciu statystycznemu pracy zawodowej kobiet, jak i statystyce zawodowej wogóle, baczną uwagę; zwłaszcza przez ścisłe zdefinjowanie w pouczeniu tego, co należy uważać za zawód główny i poboczny, oraz zajęcie osób „pomagających" starano się zredukować możliwość pomyłek do minimum, przyczem w definicji zawodu głównego i pobocznego poszliśmy w przeważnej mierze za wzorem statystyki szwajcarskiej.

Innem stałem źródłem niejasności, wpływającem na obniżenie wartości uzyskanych danych spisu zawodowego jest rubryka, dotycząca służby domowej wogóle, w szczególności odnośnie do kobiet. Zależnie od tego, czy osoby tej grupy uważano za zawodowo nieczynne lub czynne w zawodzie przedsiębiorcy, modyfikowano ogólne rezultaty spisu. W celu usunięcia tych niedokładności podkreślono we Francji przy spisie r. 1906, że przez służbę należy rozumieć wyłącznie osoby, pełniące zajęcia domu (on n'a compris dans ce groupe „service domestique" que les domestiques attachés aux personnes). Natomiast służba, której używano do innych zajęć zawodowych, nie była — w przeciwieństwie do dawniejszej praktyki spisowej — liczona w grupie służby domowej. I tu projekt obecny starał się wyzyskać doświadczenia statystyki francuskiej.

Jednakowoż i najsubtelniejsze ujęcie gospodarczego charakteru ludności przez spis daje przy pierwszej swej próbie tylko obraz tego co *jest*. W braku dat porównawczych z lat dawniejszych, nie wskazuje kierunku *ewolucji* społecznej, co stanie się możliwem przy powtórzeniu spisu, w przyszłości. W jednym atoli punkcie stara się projekt niniejszy rzucić choć trochę bodaj światła także i na przebieg wydarzeń w przeszłości. Wojna światowa i jej wpływ na gospodarczy ustrój kraju jest zjawiskiem tak potężnem i doniosłem, że statystyka nie może go zupełnie pomijać. Oczywiście, ujęcie całości przeobrażeń gospodarczych wywołanych wojną jest w ramach spisu niemożliwem. Projekt niniejszy stara się wobec tego ustalić zmiany jedynie w podstawowych elementach — niejako w budowie kośca—tego ustroju i pyta o zawód główny oraz stanowisko w zawodzie w momencie początkowym i końcowym wojny. Z porównania ustalonych w ten sposób *przekrojów* ludności w początku wojny i w chwili obecnej, będzie można ustalić bodaj w najgrubszych zarysach

*) Census of the Philippine Islands, taken in the Year 1903, Vol. IV, Agriculture, Social and Industrial Statistics, Washington 1905.

wielkość zaszłych przeobrażeń gospodarczych, podobnie jak przyrodnik z różnic w strukturze kośćca wnioskuje o reszcie różnic anatomicznych i fizjologicznych porównywanych organizmów.

6. Trudny i skomplikowany problem statystycznego ujęcia bezrobocia może być przez spis zawodowy tylko częściowo wyjaśniony. Spis może być tu źródłem zaledwie najogólniejszej informacji. Dane zebrane o bezrobotnych raz na lat 10 w oznaczonym dniu z natury rzeczy problemu wyjaśnić nie mogą. Tembardziej, że statystyka bezrobotnych w poszczególnych z a w o d a c h nie wystarcza, i dla oceny położenia na rynku pracy należy raczej wychodzić od p r z e d s i ę b i o r s t w a, skoro konjunktura dla robotników tego samego zawodu może być różna, zależnie od rodzaju przedsiębiorstwa, w którem są zatrudnieni, np. ślusarz w fabryce obuwia lub w cukrowni. Komplikuje się wreszcie problem i przez to, że dla ustalenia istotnej liczby bezrobotnych należy dla poszczególnych gałęzi produkcji ustalić, w jakiej mierze robotnicy wykwalifikowani zmuszeni są w razach niekorzystnej konjunktury gospodarczej obejmować pracę niekwalifikowaną.

Trudności te wpłynęły niewątpliwie na to, że statystyka bezrobotnych powstaje nawet w Niemczech, gdzie jest najlepiej rozwinięta, dość późno. Statystyka angielska jest w tym względzie dość zacofana, i jeszcze przy spisie r. 1911, jak i przy poprzednich, bezrobotnych nie spisywano. Zwrot na lepsze wprowadza dopiero wspomniany już parokrotnie projekt spisu, przyczem położono znaczny nacisk na stwierdzenie przyczyny bezrobocia, i to sposobem skróconym, bez tworzenia w tym celu osobnej rubryki, a mianowicie przez postanowienie, że w razie właściwego bezrobocia (non-occupied) „the letter N. schould be written, or in case of non-occupation through sickness or accident, the letter S, or in case of persons on holiday the letter H" *) Wzór, który da się i u nas zastosować.

W naszych warunkach, w związku z przeobrażeniami, dokonanemi przez wojnę, ma znaczenie nietylko ustalenie liczby bezrobotnych, ale zarazem kwestji, o ile musieli oni jąć się zajęć niekwalifikowanych. Do tego celu zmierza pytanie 20 formularza (str. 3).

Dalsze wyjaśnienie problemu bezrobocia musi nastąpić nie za pomocą spisu, lecz na innej drodze, przez systematyczną statystykę pośrednictwa pracy, przez obserwację wpływu bezrobocia w pewnych gałęziach produkcji na przypływ bezrobotnych do innych gałęzi pracy i t. d. Doniosłe znaczenie może tu mieć powtarzanie spisów ludności w okresach pięcioletnich tak, że jeden spis przypadałby prawdopodobnie na konjunkturę zwyżkową, następny na okres depresji, co pozwoliłoby nam głębiej ustalić wpływ konjunktury na wielkość bezrobocia.

7. Pytania 22 i 23 formularza mają za zadanie ujęcie chałupnictwa w różnych jego formach (Hausindustrie, Heimarbeit, domestic system). Z jednej strony chałupnictwo jest przejawem słabszego rozwoju przemysłowego z jego brakiem koncentracji w fabryce, z drugiej zaś wzrost chałupnictwa idzie często w parze z rozwojem wielkiego przemysłu, gdyż duże fabryki wykonują część prac (skrzynie, opakowania i t. d.) poza fabryką, przez chałupników. Statystyczne ujęcie przemysłu domowego natrafia na trudności z powodu niejasnego pojęcia szerokich warstw ludności, co przez ten termin należy rozumieć, jak i z powodu

*) Report on the Census, l. c. str. 137.

braku ścisłej a krótkiej definicji w nauce, która dałaby się użyć w kwestjonarjuszu. Bez względu na to, czy poszlibyśmy za wzorem spisu niemieckiego z 1907 r., który brał za podstawę kwestjonarjusza istnienie apriorycznie ustalonego pojęcia chałupnictwa, czy też za wzorem statystyki austrjackiej [1]), która, nie używając samego terminu w formularzu pytała, czy zachodzą lub nie zachodzą charakterystyczne dla chałupnictwa momenty, — to w każdym razie stajemy przed trudną kwestją: co należy przez to pojęcie rozumieć, jakie cechy charakteryzują pewną działalność gospodarczą jako chałupniczą.

Teorja ekonomiczna ostatniego stulecia podaje długi szereg takich cech charakterystycznych. R. Liefmann [2]) widzi w każdym robotniku, pracującym dla nakładcy, samodzielnego przedsiębiorcę. Atoli stanowisko Liefmana jest odosobnione. Communis opinio (W. Sombart, K. Bücher i t. d.) broni zdania przeciwnego. Zewnętrznie chałupnik, pracujący z polecenia nakładcy, nie różni się częstokroć od samodzielnego rzemieślnika, pracującego na zamówienie prywatnego odbiorcy; różnica leży w tem, że rzemieślnik pracując na zamówienie różnych konsumentów, zawiera umowy, w których jest równie silny, jak strona przeciwna; nietylko produkuje swój towar, ale kieruje jego zbytem, ma więc możność ciągnięcia zysków przedsiębiorcy. Pracując dla fabryki, magazynu czy kupca, słowem dla nakładcy, ma do czynienia z jednym, przemożnym odbiorcą monopolistycznym, który jest więc w stanie dyktować mu jednostronnie warunki, cenę, czas dostawy. Niema więc mowy o wzajemnej umowie, jak sądzi Liefmann: chałupnik jest gospodarczo niesamodzielnym. Zbyt organizuje nakładca, a chałupnik wykonuje tylko produkcję, jest wynagradzany od sztuki; wynagrodzenie to jest ekwiwalentem samej pracy, zysk przedsiębiorczy jest tu wykluczony. Osobiście natomiast chałupnik jest w przeciwieństwie do robotnika fabrycznego niezależnym. We własnym warsztacie pracuje, jak i kiedy zechce, nikt nie reguluje początku i końca jego pracy, pauz i przerw na obiad, porządku zajęć, nie podlega kontroli i dyscyplinie.

Zgodnie z teorją stara się ująć ten problem praktyka statystyczna.

Zadanie statystyki na tem polu polega na ujęciu — z pominięciem momentów prawnych — stopnia faktycznej zależności gospodarczej chałupnika od nakładcy, który organizuje zbyt. Szwajcarska statystyka r. 1905 uważa jako cechę charakterystyczną dla chałupnictwa, „aby wykonywano pracę wyłącznie lub przeważnie dla przedsiębiorstw fabrykantów lub kupców". Statystyka austrjacka przedsiębiorstw z r. 1902 starała się ustalić jeszcze i inne cechy, określające stopień samodzielności gospodarczej.

Projekt niniejszy musiał się ograniczyć do kwestji najważniejszej: stara się ustalić, kto organizuje zbyt produktu i ciągnie stąd korzyści i straty, słowem kto ponosi ryzyko zbytu. Głębiej wniknąć w przedmiot przy ogólnym spisie ludności nie było wolno, i jest to rzeszą dochodzeń specjalnych, w szczególności zaś spisu przedsiębiorstw.

---

[1]) W. Schiff, Die Gewerbliche Betriebszählung vom 2. Juni 1902, Brünn 1908. str. 117.

[2]) R. Liefmann, Über Wesen und Formen de Verlags, Freiburg i A. 1899.

8. Jeżeli spis jest na ogół spisem zawodów, wychodzi od osób, to częściowo, o ile chodzi o stosunki rolnicze, będzie zarazem spisem przedsiębiorstw: str. 4 projektu zawiera pytania co do posiadania lub udziału w posiadaniu domu i gruntu lub co do ich dzierżawy. Pytania te, wprowadzone do spisów ogólnych przez Węgrów w r. 1900, mają doniosłe znaczenie dla poznania stosunków zawodowych na wsi, mają więc doniosłe zadania w krajach przeważnie rolniczych. Ze stanowiska właściwej klasyfikacji zawodowej ludności rolnej używano częstokroć ogólnych określeń nic nie mówiących, a zatem bezwartościowych jak włościanin, rolnik, gospodarz, chłop i t. d. Właściwa charakterystyka zawodowa ludności rolnej da się uzyskać dopiero w związku z ustaleniem posiadanego lub dzierżawionego przez dane osoby gruntu. Zresztą połączenie statystyki przedsiębiorstw rolnych z ogólnym spisem ludności i spisem zawodowym zapewnia znaczne korzyści i w innych kierunkach; zwłaszcza, jeśli chodzi o ustalenie wielkości przedsiębiorstwa, będzie się można oprzeć nie tylko na wielkości uprawnej przestrzeni, ale zarazem i na liczbie posiadanego bydła, a wreszcie na liczbie zatrudnionych robotników. Rzeczą dalszych spisów i dochodzeń specjalnych będzie głębsze wniknięcie w przedmiot i ustalenie liczby robotników stałych i niestałych, liczby i rodzaju używanych maszyn rolniczych i t. d.

9. Co do statystyki domów i mieszkań, projektowanej dla miast większych w zakresie rozszerzonym, to należy sobie zdać oczywiście sprawę z tego, że ograniczenie badań jedynie do miast większych nie wystarcza. Atoli ogólny spis ludności może dać tylko ogólną podstawę dla poznania wymienionej tu sfery stosunków w związku z ujęciem całej masy zaludnienia, przyczem na wniosek odpowiednich czynników rozszerzony kwestjonarjusz mieszkaniowy może być zastosowany także i do mniejszych miejscowości, jeśli wymagają tego względy specjalne, jak np. iż miejscowość ta jest ośrodkiem przemysłowym lub leży w sferze wpływów większego miasta.

Będzie jednak rzeczą bądź ankiet specjalnych, bądź dochodzeń lokalnych wyjaśnić wysokość czynszu najmu w różnych strefach państwa, lub w obrębie miast w zależności od dzielnicy, związek między czynszem a płacą roboczą, wydatki na komunikacje robotników wielkomiejskich, dojeżdżających kolejką z dalszych miejscowości do miasta, i t. d.

10. Jako ostatnia kwestja pozostaje jeszcze do omówienia sprawa terminu spisu. Panuje u nas w tym względzie przesąd, jakoby właściwym terminem, nadającym się do spisu ludności, była zima, rzekomo dla małego ruchu ludności w tej porze. Warto wobec tego przypomnieć że praktyka statystyczna jest w tym względzie nader rozmaita. Jeżeli w Niemczech, Portugalji i Szwajcarji dokonywano spisów z początkiem grudnia, w Austrji Belgji i Szwecji z końcem grudnia lub w początku stycznia, to spisy w Danji odbywają się z początkiem lutego, spisy w Indjach Angielskich z końcem lutego, spisy we Francji i Australji w ciągu marca, w Anglji z początkiem kwietnia, w Stanach Zjednoczonych Ameryki bądź w czerwcu (spisy dawniejsze), bądź, jak ostatni, w kwietniu, we Włoszech w czerwcu, w Grecji w październiku i t. d. Bodaj, że w każdym miesiącu roku przeprowadza się spisy. W naszych warunkach, przy metodzie rachmistrzów, którzy mają obchodzić po wsiach od domostwa do domostwa, pora zimowa jest ze względu na trudności komunikacyjne

mniej odpowiednią, i to już gdy chodzi o właściwy spis ludności. Tem mniej nadaje się ta pora, jeśli się zważy, iż spis ma być połączony ze spisem zwierząt gospodarczych i zawodów. Stan zwierząt jest zimą nader niski i spis dokonany tą porą nie daje istotnego obrazu stosunków. W Szwajcarji dokonano spisu zwierząt w kwietniu, w Szwecji w czerwcu, w Niemczech, jak już wyżej wspomniano, spisy odbywają się kwartalnie *).

W wyższym jeszcze stopniu dotyczy to spisów zawodowych. Znaczna część przedsiębiorstw zimą nie pracuje, stan zatrudnionych robotników jest niski, obraz, uzyskany przez spis, dokonany zimą, nie odpowiada rzeczywistości. To też wszystkie 3 spisy zawodowe w Niemczech w latach 1882, 1895 i 1907 dokonane były latem, w czerwcu, szwajcarski spis przedsiębiorstw 1905 r. 2 sierpnia. W uwzględnieniu tych momentów proponuje dla Niemiec Beukemann przeprowadzanie spisów ludności naprzemian to zimą, to latem.

W naszych warunkach nadaje się najlepiej termin wiosenny lub jesienny, przyczem wybór winien wypaść na moment, gdy rolnik względnie najmniej jest zajęty przy gospodarstwie.

* * *

Jeśli na zakończenie rzucimy wzrok wstecz na całość projektowanego tu wielkiego dzieła spisowego, to trzeba stwierdzić, iż projekt ten nie wprowadza żadnych nowości i nie ma na razie pretensji do pomnażania nauki: korzystając z wieloletnich doświadczeń innych narodów i świadom tego względem nich długu moralnego, stawia sobie na razie skromne zadanie wyjaśnienia stosunków faktycznych na obszarze ziem polskich, pozostawiając lepszej przyszłości zadania wyższe.

---

*) H. Rauchberg, l. c. str. 17. — Por. też: „Ergebnisse der ausserordentl. schweizerischen Viehzählung am 19. April 1918 im Kanton Bern", dla Szwecji „Statistique du betail au 1 juin 1918".

Dr. BENEDYKT BORNSTEIN.

Projekt organizacji statystyki ruchu naturalnego ludności.

Statystyka ruchu naturalnego ludności, t. j. statystyka małżeństw, urodzeń, zgonów oraz uprawnień dzieci, stanowi niezbędne uzupełnienie i wyjaśnienie statystyki stanu aktualnego ludności. Dopiero dzięki statystyce ruchu ludności możemy zdać sobie sprawę z istoty i natężenia tych rozmaitych czynników, które we wzajemnem współdziałaniu dają, jako wypadkową, aktualny stan ludności; ona dopiero pozwala nam zrozumieć elementy tego tak skomplikowanego zjawiska, jakiem jest zwiększanie się lub zmniejszanie liczby ludności, i udziela nam w ten sposób wskazań, niezbędnych do prowadzenia racjonalnej polityki ludnościowej. Ten pierwszorzędnego znaczenia dział statystyki państwowej nie będzie jednak miał zabezpieczonych trwałych podstaw dopóty, dopóki urzędnicy stanu cywilnego, prowadzący księgi metrykalne małżeństw, urodzeń i zgonów, na całym obszarze Rzeczypospolitej Polskiej nie będą na mocy prawa zobowiązani do terminowego zdawania sprawy Głównemu Urzędowi statystycznemu z zarejestrowanych przez nich faktów ruchu naturalnego.

W b. Galicji, gdzie urzędnicy stanu cywilnego są urzędnikami administracyjnymi, odnośny tryb sprawozdawczy został już dawniej wprowadzony drogą rozporządzenia Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z dnia 8 lutego 1895 r. L. 18 632 ex 1894. Na zasadzie tego rozporządzenia wszyscy urzędnicy stanu cywilnego (w olbrzymiej większości osoby duchowne) co kwartał przesyłali Centralnej Komisji Statystycznej w Wiedniu za pośrednictwem starostw i Namiestnictwa według ustanowionej formy sporządzone wykazy poszczególnych faktów ruchu naturalnego, zarejestrowanych w księgach metrykalnych.

W b. dzielnicy pruskiej, gdzie urzędnicy stanu cywilnego (osoby świeckie) również są urzędnikami administracyjnymi, ich czynności sprawozdawcze, polegające na przesyłaniu co kwartał do Król. Urzędu Statystycznego w Berlinie kart indywidualnych, dotyczących ruchu naturalnego, zostały unormowane przez rozporządzenia Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z dn. 20 listopada 1874 r. oraz z dn. 20 stycznia i 13 marca 1875 r.

Natomiast w b. Królestwie Polskiem nie było żadnych przepisów, specjalnie zmierzających ku zabezpieczeniu interesów statystyki ruchu naturalnego ludności i zapewniających centrali statystycznej terminowe otrzymywanie sprawozdań z urzędów stanu cywilnego. Istniał wprawdzie w zatwierdzonej przez b. Radę Administracyjną Królestwa Polskiego

z dn. 22 listopada 1861 r. „Instrukcji o formowaniu, prowadzeniu i utrzymywaniu ksiąg ludności w gminach miejskich i wiejskich w Królestwie Polskiem" art. 31 *), nakazujący urzędnikom stanu cywilnego komunikować co kwartał wykazy urodzonych, zmarłych i zaślubionych, lecz sprawozdania te nie były przeznaczone dla celów statystycznych, a tylko administracyjnych — miały mianowicie na względzie prawidłowe prowadzenie ksiąg ludności w urzędach gminnych — i z tego powodu posiadały dla statystyki ruchu naturalnego ludności tylko bardzo ograniczone znaczenie. Również nie zabezpiecza interesów statystyki ruchu naturalnego Postanowienie Rady Państwa z dn. 28 grudnia 1882 r., będące tylko parafrazą art. 31-go wspomnianej Instrukcji.

Wobec takiego stanu rzeczy b. Warszawski Komitet Statystyczny, utworzony w r. 1889, prowadził statystykę ruchu naturalnego ludności nie na podstawie bezpośrednich wykazów urzędników stanu cywilnego, lecz na zasadzie pośrednich danych gminnych, otrzymanych przez operacje rachunkowe nad wykazami kwartalnemi, nadsyłanemi do urzędów gminnych przez urzędników stanu cywilnego. Oczywista, że to przechodzenie dat statystycznych przez środowisko gminne, gdzie podlegały one manipulacjom rachunkowym ze strony urzędników, nic nie mających wspólnego ze statystyką, musiało się najfatalniej odbić na wartości odnośnych publikacji b. Warszawskiego Komitetu Statystycznego. Jeżeli zaś chodzi o treść tych publikacji, to była ona nader nikła i sprowadzała się do następujących rubryk dla każdego z wyznań: ilość ogólna małżeństw, ilość ogólna urodzonych z podziałem według płci i pochodzenia (ślubnego lub nieślubnego), oraz ilość ogólna zgonów z podziałem według płci.

Wobec tego, że pierwszy postulat statystyki ruchu naturalnego ludności polega na tem, iż należy bezwarunkowo korzystać tylko z bezpośrednich, nieskażonych danych urzędników stanu cywilnego, Główny Urząd Statystyczny, przystąpiwszy z końcem roku ubiegłego do zbierania materjału statystycznego o małżeństwach, urodzeniach i zgonach, zarejestrowanych w ciągu lat 1913—18 na obszarze b. Królestwa Polskiego, postanowił zaczerpnąć potrzebny materjał statystyczny bezpośrednio u źrodła, a więc od urzędników, prowadzących księgi stanu cywilnego. I tutaj już przy pierwszych krokach swej działalności Główny Urząd Statystyczny odczuł w sposób wysoce ujemny skutki zupełnego braku nietylko norm prawnych, lecz nawet rozporządzeń administracyjnych, regulugujących czynności sprawozdawcze urzędników stanu cywilnego wobec centrali statystycznej. Mianowicie, wobec nieistnienia odnośnych przepisów Główny Urząd Statystyczny nie mógł zwrócić się wprost do tych urzędników z żądaniem zdania sprawy z ich działalności w latach 1913 i 1918, lecz, jeżeli chodzi o wyznania chrześcijańskie **), musiał prosić

*) Art. 31: Urzędnicy aktów stanu cywilnego obowiązani są właściwemu Prezydentowi, Burmistrzowi lub Wójtowi gminy cztery razy do roku, tj. co kwartał, komunikować wykazy urodzonych, umarłych i zaślubionych z dokładnem wyszczególnieniem ich imion, nazwisk i zamieszkania, a to tym końcem, ażeby Prezydent, Burmistrz lub Wójt gminy był w stanie ścisłego dopełnienia poprzedzającego artykułu (to jest prowadzenia i utrzymywania ksiąg ludności w należytym porządku).

**) Dla wyznań niechrześcijańskich i sekt ewangelickich urzędnikami stanu cywilnego są w b. Królestwie Polskiem burmistrze i wójci, z wyjątkiem Warszawy, gdzie urzędnikami tymi są komisarze policji.

konsystorze wyznaniowe, a w pierwszym rzędzie konsystorze rzymsko-katolickie, o zgodę na przeprowadzenie tej statystyki i o pomoc w tym względzie, którąby się wyraziła w wydaniu przez konsystorze odpowiedniego polecenia do podległego im duchowieństwa, pełniącego obowiązki urzędników stanu cywilnego. Niektóre diecezjalne konsystorze rzymsko-katolickie (ogółem na obszarze b. Królestwa Polskiego jest 8 diecezji rzymsko-katolickich z tyluż autonomicznemi konsystorzami) oraz konsystorze ewangelicko-augsburski, ewangelicko-reformowany i marjawicki obiecały chętnie Głównemu Urzędowi Statystycznemu pomoc w omawianem przedsięwzięciu. Inne konsystorze diecezjalne rzymsko-katolickie uczyniły to z pewnemi zastrzeżeniami i dopiero po długich wahaniach i przeprowadzeniu korespondencji, trwającej kilka miesięcy.

Mimo jednak rozporządzeń, wydanych przez odnośne konsystorze do duchowieństwa, nadsyłanie wykazów statystycznych szło tak niezwykle opieszale, że po upływie przeszło roku jeszcze znaczna ilość dziekanatów nie nadesłała informacji ze wszystkich należących do nich parafji, i to pomimo niejednokrotnych przynagleń, skierowanych przez Główny Urząd Statystyczny zarówno do konsystorzy, jak i dziekanatów oraz poszczególnych parafji.

Jest rzeczą oczywistą, że tego rodzaju nieuregulowane stosunki między urzędnikami stanu cywilnego a władzami państwowemi w b. Królestwie Polskiem istnieć nadal nie mogą, że wszyscy ci urzędnicy muszą być zobowiązani do przedkładania Głównemu Urzędowi Statystycznemu sprawozdań (kwartalnych) *) o ruchu naturalnym ludności w tej postaci jaka się okaże nieznędna do ugruntowania wartościowej statystyki tego ruchu. Analogiczne przepisy obowiązują—jak widzieliśmy — zarówno w b. dzielnicy austrjackiej, gdzie istnieje rejestracja faktów ruchu naturalnego przez duchowieństwo, jak i w b. dzielnicy pruskiej, w której już od r. 1874 akta stanu cywilnego są odłączone od metryk kościelnych i prowadzone przez osoby świeckie. Jest rzeczą konieczną, aby odnośne przepisy zostały obecnie wydane dla całego obszaru Rzeczypospolitej Polskiej na zasadzie Ustawy z dn. 21 października 1919 o organizacji statystyki administracyjnej (Dziennik Ustaw, Nr. 85 z r. 1919, poz. 464).

Sprawa ujednostajnienia samego prowadzenia akt stanu cywilnego we wszystkich dzielnicach Polski może pozostać w zawieszeniu. Nie przeszkadza to jednak temu, aby już obecnie ujednostajnić na całym obszarze Rzeczypospolitej tryb sprawozdawczy z faktów, zaimmatrykulowanych w księgach stanu cywilnego.

Zarówno w b. dzielnicy austrjackiej, jak i w b. dzielnicy pruskiej sprawozdania urzędników stanu cywilnego dotyczyły faktów indywidualnych, nie zaś ich zestawień liczbowych, z tą jednak różnicą, że w Galicji miały one formę arkuszy, obejmujących szereg faktów ruchu naturalnego danego rodzaju, gdy tymczasem w b. dzielnicy pruskiej dla każdego faktu sporządzana była oddzielna kartka. Przy wprowadzeniu jednolitego dla całego Państwa trybu sprawozdawczego proponujemy system kart indy-

*) W miastach, posiadających własne biura statystyczne, wykazy te, aby mogły być szybk zużytkowane dla celów administracji lokalnej, muszą być otrzymywane co tydzień. W tych miastach urzędnicy stanu cywilnego powinni przesyłać te sprawozdania nie bezpośrednio do Głównego Urzędu Statystycznego, lecz do lokalnego biura statystycznego, skąd po upływie kwartału byłyby odsyłane do Głównego Urzędu Statystycznego.

widualnych, posiadający niezaprzeczoną i powszechnie już uznaną wyższość nad systemem arkuszy, a to z następujących względów. Opracowanie statystyczne danych, dotyczących ruchu naturalnego ludności, o ile chce tylko nieco głębiej wniknąć w istotę tego zjawiska, musi dążyć do układania tablic skombinowanych, wykazujących zależności między rozmaitemi elementami demograficznemi i demograficzno-społecznemi. Tego rodzaju tablice można jednak układać — o ile nie chce się tracić bezużytecznie bardzo wiele pracy — tylko przy pomocy kartek indywidualnych. Gdyby więc jako formę sprawodawczą dla danych statystycznych o ruchu naturalnym ludności przyjąć formę arkuszy (list), wtedy trzebaby było dane z owych list przepisywać w Urzędzie na oddzielne dla każdego faktu kartki. Natomiast przy prowadzeniu czynności sprawozdawczych za pomocą kartek (któremi następnie operuje się w biurze)

a) unikamy straty czasu, pracy i materjału, związanej z przepisywaniem danych na kartki indywidualne, oraz

b) unikamy błędów, nieodłącznych od przepisywania.

Powyższe względy przemawiają wyraźnie na korzyść kart indywidualnych.

Przechodząc do rozpatrzenia treści kart indywidualnych, które obecnie proponujemy (por. załączniki A, B, C, D), widzimy, że odbiega ona tylko w nielicznych punktach od treści formularzy, używanych w b. dzielnicy austrjackiej i b. dzielnicy pruskiej. Wskażemy tu ważniejsze rożnice między temi formularzami.

A. 1) Nasz formularz o u r o d z e n i a c h obejmuje, podobnie jak i galicyjski, również i urodzenia martwe, gdy tymczasem w b. dzielnicy pruskiej urodzenia martwe zamieszczane były tylko na formularzu zgonów, a to z tego względu, że urodzenia te były tam wpisywane tylko do księgi zgonów. Wobec projektowanego podawania informacji o urodzeniach martwych wszędzie na formularzu urodzeń (umieszczanie ich bowiem na formularzu zgonów wobec specjalnego, tylko do notowania zgonów przystosowanego układu tego formularza jest wysoce niewłaściwe), należy w b. dzielnicy pruskiej zaniechać wpisywania aktu takiego urodzenia do księgi zgonów, wszędzie zaś powinien on znaleźć miejsce tylko w księdze urodzeń. Wobec tego należy usunąć z § 23 przyjętego przez parlament niemiecki w dn. 6 lutego 1875 r. prawado, tyczącego statystyki małżeństw, urodzeń i zgonów (por. Reichsgesetzblatt 1875 r. str 23), zdanie drugie, głoszące, że zapis dziecka martwo-urodzonego należy uskuteczniać tylko w księdze zgonów.

2) Formularz nasz zawiera pytanie co do wyznania dziecka, oraz co do wyznania ojca i matki dziecka. Rubryka o wyznaniu rodziców dziecka (uwzględniona w formularzu b. dzielnicy pruskiej) w związku z rubryką, dotyczącą wyznania dziecka, daje ciekawy materjał dla zbadania sprawy wyznania dziecka w przypadku małżeństw mieszanych. Rubryka zaś, dotycząca wyznania dziecka, zostaje wprowadzona gwoli uogólnieniu do wszystkich formularzy, chociaż w urzędach stanu, przeznaczonych w b. zaborze austrjackim i rosyjskim dla poszczególnych wyznań, tylko wyjątkowo wyznanie dziecka będzie inne, aniżeli wyznanie, dla którego przeznaczony jest dany urząd. Ażeby jednak ujednostajnić formularze dla wszystkich dzielnic, w poszczególnych zaś dzielnicach nie czynić znów wyjątków dla urzędów stanu cywilnego, przeznaczonych dla szeregu wyznań (n. p. w b. zaborze rosyjskim — dla wszystkich niechrześcijań-

skich oraz sekt ewangelickich), dalej znów, aby nie czynić wyjątków w poszczególnych urzędach wyznaniowych dla wspomnianych wyżej przypadków wyjątkowych — wprowadzamy rubrykę o wyznaniu dziecka do wszystkich bez wyjątku formularzy. (Te same uwagi dotyczą rubryki o wyznaniu zmarłego).

3) Formularz o urodzeniach, proponowany przez nas, zawiera dwa pytania, których brak zarówno w formularzu galicyjskim, jak i pruskim, mianowicie zapytuje, którem dzieckiem z danego małżeństwa jest obecnie urodzone dziecko, oraz którem jest dzieckiem wogóle u matki. Pierwsze z tych pytań łączy się ściśle z pytaniem co do daty małżeństwa, drugie z kwestją daty urodzenia, względnie wieku matki.

Pruski formularz nie daje jednak żadnych informacji co do tych pierwszorzędnych danych statystycznych, nie zapytuje ani o datę zawarcia małżeństwa przez rodziców, ani o ich wiek (!) — wobec tego jest już zrozumiałem, że nie porusza również związanych z temi danemi kwestji co do numeru porządkowego dziecka. Natomiast formularz galicyjski, choć porusza obiedwie pierwsze kwestje, sprawę numeru porządkowego dziecka pomija milczeniem. Jest to jednak pytanie bardzo ważne, jeżeli chodzi o bliższe zbadanie płodności wogóle, a specjalnie płodności małżeńskiej, tem ważniejsze, jeżeli tę ostatnią rozpatrujemy w związku z zawodem ojca dziecka.

4) Zamieszczamy również ważne dla charakterystyki stosunków higenicznych pytanie co do obsługi położniczej przy połogu. Pytanie to było zawarte w dawnym formularzu galicyjskim, brak go natomiast w formularzu pruskim.

B. 1) Zamiast pytać w formularzu o małżeństwach o miejsce urodzenia nowożeńców (jak w formularzu galicyjskim i pruskim), zapytujemy o miejsce zamieszkania przed zawarciem małżeństwa, gdyż jeżeli chodzi o obliczenie współczynnika osób, które wstąpiły w związki małżeńskie, jedynie decydującem będzie tu środowisko, z którego te osoby bezpośrednio wyszły, a więc miejsce ich ostatniego zemieszkania, nie zaś ich miejsce urodzenia.

2) Pytamy, podobnie jak w b. dzielnicy pruskiej, o to, czy nowożeńcy podpisali własnoręcznie akt ślubny, czy więc są piśmienni. Pytania tego niema w formularzu galicyjskim.

C. 1) Rubryki o miejscu urodzenia zmarłego nasz formularz o zmarłych nie zawiera; nie zawiera jej również formularz pruski; natomiast znajduje się to pytanie w arkuszach galicyjskich. Kwestja ta, jako nie przedstawiająca wartości statystycznej i w opracowaniach statystycznych nie uwzględniana, została przez nas pominięta, w myśl podstawowej zasady metodologji statystycznej, aby nie zbierać danych, których się niema zamiaru zużytkować.

2) Formularze byłej dzielnicy austrjackiej i pruskiej zapytują, czy zmarły był obcy w miejscu zgonu. Pytanie to ma jednak znaczenie tylko wtedy, gdy w danem miejscu istnieją szpitale, lub wogóle zakłady lecznicze, które na skutek nagromadzenia chorych mogą zwiększyć normalny współczynnik śmiertelności danej miejscowości. Dlatego też tylko dla zmarłych w szpitalach (lub wogóle w zakładach leczniczych) zapytujemy nietylko o miejsce zgonu, lecz i o ostatnie miejsce zamieszkania.

3) Co do rubryki o przyczynie śmierci, to była ona wypełniana w Galicji przez oglądaczy zwłok i tylko w niespełna 30% potwierdzana przez lekarzy. W byłej dzielnicy pruskiej również tylko w nieznacznej

odsetce przypadków przyczyna śmierci stwierdzana była przez lekarzy, w przeważającej zaś masie podawana była według orzeczeń osób, zgłaszających się do aktu. Zachowując w b. dzielnicy austryjackiej i pruskiej na razie dotychczasowy tryb określania przyczyn śmierci—w b. dzielnicy rosyjskiej proponujemy notowanie przyczyn śmierci według tej samej modły, co w b. dzielnicy pruskiej, a więc albo na zasadzie lekarskiego świadectwa, albo też (w olbrzymiej ilości przypadków) na zasadzie informacji lub wskazówek osób, zgłaszających się do aktu. W najbliższej jednak przyszłości trzeba będzie zaprowadzić w miastach świadectwa lekarskie, dotyczące przyczyn zgonów, bez których zwłoki nie mogłyby być pochowane. Zaznaczamy tu, że nawet dla Królestwa Polskiego postanowieniem Rady Stanu z d. 11 grudnia 1902 r. rejestracja lekarska przyczyn śmierci została rozszerzona poza m. Warszawę na wszystkie gubernjalne i znaczną część powiatowych miast Królestwa Polskiego, tak że np. w r. 1908 z górą połowa miast byłego Królestwa prowadziła statystykę lekarską przyczyn śmierci.

D. Statystyka u p r a w n i e ń dzieci nieślubnych była dotychczas na ziemiach Rzeczypospolitej zbierana tylko w byłej dzielnicy austrjackiej. Przytem z urzędów stanu cywilnego czerpano tam dane, dotyczące uprawnień per matrimonium subsequens, natomiast uprawnienia per rescriptum Principis (stanowiące zresztą b. nieznaczną cząstkę ogółu uprawnień) były notowane na zasadzie informacji Ministerstwa Sprawiedliwości. Wobec ważnego znaczenia, jakie statystyka dzieci uprawnionych posiada dla znajomości stanu moralnego kraju, oraz ze względu na to, że stanowi ona istotne uzupełnienie statystyki urodzeń nieślubnych, proponujemy obecnie rozciągnięcie statystyki tej na cały obszar Rzeczypospolitej. Wobec tego zaś, że wszystkie wogóle fakty uprawnienia powinny być odnotowywane w odpowiednich aktach urodzeń, uważamy za celowe, aby urzędnicy stanu cywilnego zdawali sprawozdania nietylko z faktów uprawnienia na zasadzie późniejszego małżeństwa rodziców, lecz ze wszystkich wogóle faktów uprawnień, zanotowanych na marginesach akt urodzenia. Wprowadzamy przytem do formularza sprawozdawczego rubrykę, zapytującą o zasadę, która była miarodajna dla dokonania uprawnienia dziecka nieślubnego, a więc czy było nią małżeństwo późniejsze, reskrypt Głowy Państwa (w b. dzielnicy austrjackiej lub rosyjskiej), lub też t. zw. „Ehelichkeitserklärung“ (w b. dzielnicy pruskiej). Formularz nasz (por. zał. D) różni się poza tem tylko nieznacznie od formularza, używanego w b. dzielnicy austrjackiej, mianowicie zawiera rubrykę, dotyczącą miejsca urodzenia dziecka, nie zawiera zaś rubryki o miejscu zamieszkania ojca dziecka. Zmianę tę wprowadzono ze względu na to, że odnosić fakty uprawnienia należy bezwarunkowo do miejsca urodzenia dziecka, przedewszystkiem ze względu na możność ustosunkowania terytorjalnego faktów urodzeń nieślubnych i następnych legitymacji. Poza tem wprowadzono rubrykę, dotyczącą wyznania rodziców.

Sprawozdania powyżej omówione mają być co kwartał przesyłane przez urzędy stanu cywilnego b e z p o ś r e d n i o do Głównego Urzędu Statystycznego (z wyjątkiem urzędów, znajdujących się w miastach, posiadających własne biura statystyczne — (patrz wyżej str. 109).

Poniżej (str. 113/114) przytaczamy wzory proponowanych formularzy.

ZAŁĄCZNIKI.

GŁÓWNY URZĄD STATYSTYCZNY RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ.
Rok 192.....

A. KARTA URODZENIA.

Urząd stanu cywilnego wyzn. ..... w .....
gminy ..... powiatu .....
Nr. aktu w księdze urodzeń .....

1. Imię i nazwisko dziecka .....
2. Płeć: męska*), żeńska*)
3. Data urodzenia: dzień ..... miesiąc ..... rok .....
4. Miejsce urodzenia (gmina, powiat) .....
5. Czy urodzone jedno*), czy też z dwojaków*), trojaków*) i t. d.
(patrz Nr Nr. księgi urodzeń .....)
6. Żywe*), martwe*)
7. Ślubne*), nieślubne*)
8. Wyznanie dziecka .....
9. Wyznanie { ojca ..... / matki .....
10. Data urodzenia, względnie wiek { ojca ..... / matki .....
11. Zawód i stanowisko w zawodzie { ojca przy dzieciach ślubnych ..... / matki przy nieślubnych .....
12. Data zawarcia małżeństwa (wzgl. ile lat po ślubie) .....
13. Czy przy połogu obecny był lekarz, lub akuszerka egzaminowana? .....
14. Które dziecko z tego małżeństwa .....
15. Które dziecko wogóle u matki .....
16. Uwagi .....

*) Wyrazy odpowiednie należy podkreślić.

Podpis urzędnika stanu cywilnego.

GŁÓWNY URZĄD STATYSTYCZNY RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ.
Rok 192.....

B. KARTA MAŁŻEŃSTWA.

Urząd stanu cywilnego wyzn. ..... w .....
gminy ..... powiatu .....
Nr. aktu w księdze małżeństw .....

1. Data małżeństwa: dzień ..... miesiąc .....
2. Imię i nazwisko: m. .....
k. .....
3. Data urodzenia: m dzień ..... miesiąc ..... rok .....
k „ ..... „ ..... „ .....
4. Wyznanie: m. .....
k. .....
5. Stan cywilny: m. kawaler*), wdowiec*), rozwiedziony*).
k. panna*), wdowa*), rozwiedziona*).
6. Zawód i stanowisko w zawodzie: m. .....
k. .....
7. Miejsce zamieszkania przed zawarciem małżeństwa (gmina, powiat). { m ..... / k. .....
8. Czy nowożeńcy podpisali własnoręcznie akt małżeństwa m. tak*), nie*).
k. tak*), nie*).
9. Uwagi .....

*) Wyrazy odpowiednie należy podkreślić.

Podpis urzędnika stanu cywilnego.

GŁÓWNY URZĄD STATYSTYCZNY RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ.

Rok 192.....

C. KARTA ZGONU.

Urząd stanu cywilnego wyzn. ..... w .....
gminy ..... powiatu .....

Nr. aktu w księdze zgonów .....

1. Imię i nazwisko .....
2. Płeć: męska*), żeńska*) .....
3. Data zgonu: dzień ..... miesiąc .....
4. Miejsce zgonu (gmina, powiat) .....
   Jeżeli zmarł w szpitalu lub w innym zakładzie leczniczym, to miejsce ostatniego zamieszkania (gmina, powiat) .....
5. Data urodzenia, względnie wiek .....
6. Stan cywilny { kawaler*), żonaty*), wdowiec*), rozwiedziony*). / panna*), zamężna*), wdowa*), rozwiedziona*).
   Jeżeli dziecko do lat 6, to pochodzenie: ślubne*), nieślubne*).
   Jeżeli żonaty lub zamężna, to czas trwania małżeństwa, lat .....
7. Wyznanie .....
8. Zawód i stanowisko w zawodzie (przy zmarłym w wieku do lat 15 — zawód nie zmarłego, lecz tej osoby, która go utrzymywała) .....
9. Przyczyna śmierci .....
   Czy stwierdzona przez lekarza: tak*), nie*).
10. Uwagi .....

*) Wyrazy odpowiednie należy podkreślić.

Podpis urzędnika stanu cywilnego.

GŁÓWNY URZĄD STATYSTYCZNY RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ.

Rok 192.....

D. KARTA UPRAWNIENIA DZIECKA.

Urząd stanu cywilnego wyzn. ..... w .....
gminy ..... powiatu .....

№ aktu urodzenia, na którego marginesie zaznaczone jest uprawnienie dziecka .....

1. Data wpisania uprawnienia do księgi urodzeń:
   Dzień ..... miesiąc .....
2. Imię i nazwisko dziecka uprawnionego .....
3. Płeć: męska,*) żeńska*).
4. Data urodzenia dziecka: dzień ..... miesiąc ..... rok .....
5. Miejsce urodzenia dziecka (gmina, powiat) .....
6. Na jakiej zasadzie uprawnienie zostało dokonane .....
   (czy na zasadzie późniejsz. małżeństwa rodziców dziecka, czy też na innej zasadzie).
7. Data małżeństwa rodziców: dzień ..... miesiąc ..... rok .....
   (tylko w przypadku uprawnienia przez późniejsze małżeństwo)
8. Wyznanie { ojca ..... / matki .....
9. Zawód i stanowisko w zawodzie { ojca—(w chwili wpisania uprawn. do ks. urodz.) ..... / matki—(w chwili urodzenia dziecka) .....
10. Uwagi .....

*) Wyrazy odpowiednie należy podkreślić.

Podpis urzędnika stanu cywilnego.

JAN PIEKAŁKIEWICZ.

Projekt organizacji statystyki pożarów.

Każde kulturalne społeczeństwo dąży do coraz większego opanowania przyrody, do zmniejszenia wysokości szkód wyrządzonych przez jej ślepe siły, w szczególności przez ogień, do ich zwalczania za pomocą systematycznej, zorganizowanej walki z niemi; dla poszczególnych jednostek klęska ogniowa zmniejsza się dzięki ubezpieczeniom i przenosi się na całe społeczeństwo, które dla walki z pożarami w ich całokształcie prócz tego organizuje straże ogniowe, wprowadza racjonalniejszy typ budynków, ulepsza ich konstrukcje oraz materjały, z których są zbudowane. Ale by zwalczyć wroga, musimy przedewszystkiem go poznać; ku temu w dziedzinie pożarów dąży statystyka pożarów, która została w ten lub inny sposób zorganizowana we wszystkich państwach współczesnych, mając za zadanie wyświetlenie wysokości szkód od pożarów, ich przyczyny, prawdopodobieństwa, zależności pożarów i ich intensywności od przeznaczenia budynków, materjału z którego były zbudowane, różnych innych warunków, sprawdzenie wysokości pobieranych składek ubezpieczeniowych przez ustalenie rzeczywistej palności budynków różnego typu (statystyka ubezpieczeniowa). Dla ujednostajnienia tych danych, chociaż w głównych zarysach, co jest niezbędne dla umożliwienia ich zestawień, muszą być one zbierane i opracowywane mniej więcej jednakowo. Obecnie jednak w różnych państwach droga, którą są te wiadomości zbierane, zakres stawianych pytań, sposoby ich opracowania są najrozmaitsze. Na to zwrócił uwagę Międzynarodowy Instytut Statystyczny na swej 8 sesji (w r. 1901) tworząc specjalną komisję dla zbadania organizacji statystyki pożarów w poszczególnych państwach i dla opracowania międzynarodowego schematu jej organizacji[1]). W tak szerokim zakresie kwestja ta dotąd nie została rozstrzygniętą, rzeczywisty jednak rozwój tej dziedziny statystyki, zresztą jak i wszelkich innych, prędzej czy później dojdzie do tego. Obecnie, przynajmniej każde poszczególne państwo musi zorganizować i ujednostajnić ją na całym swym obszarze. Jak przedstawia się ta kwestja u nas, w państwie złożonem z byłych części aż trzech odrębnych państw?

W byłej Kongresówce dzięki temu, iż istnieje przymusowe ubezpieczenie wszystkich budowli, z wyjątkiem należących do rządu (Art. 28

[1]) Ob. Bulletin de l'Institut International de Statistique, Tome XII, 1. Livraison, str. 101—102.

Ustawy Ubezpieczeń Wzajemnych z r. 1900) i nieruchomości miasta Warszawy, które też przymusowo są ubezpieczone przez władze miejskie w tak zwanem towarzystwie „Ubezpieczeń Wzajemnych Budowli od Ognia", statystyka została ześrodkowana w rękach wskazanej instytucji. Materjał podstawowy stanowią wyciągi z protokółów pogorzelowych, zestawianych przez taksatorów Ubezpieczeń t. j. ajentów towarzystwa. Opracowane materjały za czasów rosyjskich były publikowane w sprawozdaniach zakładów ubezpieczeniowych. Już po wznowieniu działalności towarzystwa, która po ewakuacji zarządu do Rosji czasowo była zawieszona, zostały wydane w r. 1918 Sprawozdania za rok 1916 i 1917 z dość szczegółowem opracowaniem danych statystycznych [1]). Sposób zbierania wiadomości przez ajentów i opracowywania materjałów przez zakłady ubezpieczeniowe może dawać zadawalniające rezultaty tylko w razie istnienia przymusu ubezpieczenia wszystkich budowli w jednem towarzystwie; te warunki istniały w b. Kongresówce, więc zakłady ubezpieczeniowe mogły w tej dziedzinie wywiązać się pomyślnie ze swego zadania. Dość poważnemi wadami jednak tej organizacji, biorąc nawet wyłącznie teren byłej Kongresówki, są: 1) Nieuwzględnienie pożarów budynków rządowych, które nie były ubezpieczone w zakładach, a które jednak należą też do majątku społeczeństwa, a dzięki specjalnym przyczynom, mogą w niektórych razach (brak dozoru) wykazywać nawet większą palność, niż budynki prywatne. 2) Podział danych nawet co do byłej Kongresówki na dwie części, bo miasto Warszawa jest wyłączone ze sfery działalności zakładów ubezpieczeniowych i w sprawozdaniach nie figuruje; istnieje nawet projekt wyodrębnienia wszystkich miast i stworzenia osobnej Centralnej Dyrekcji Ubezpieczeniowej miejskiej.[2]) 3) Wiadomości o niewielkich pożarach nie mogą być dokładne, gdyż w tych wypadkach poszkodowani właściciele, nie będąc zainteresowani w uzyskaniu nieznacznego wynagrodzenia, dla otrzymania którego muszą o pożarze zawiadomić w ciągu 6 miesięcy taksatora, zupełnie nie dają o nich znać towarzystwu. 4) Szkody wyrządzone przez wybuch kotłów nie są rejestrowane, bo zakłady ubezpieczeniowe bez specjalnej umowy ryzyka tego nie ponoszą. 5) Pożary lasów, torfowisk, które w naszym kraju są dość częste i przynoszą znaczne straty, nie są zupełnie uwzględniane. 6) Absolutna niemożliwość zebrania mniej więcej nawet dokładnych wiadomości o zniszczonych przez pożar ruchomościach, które w zakładzie ubezpieczeniowym nie są przymusowo asekurowane. Obecnie wartość zniszczonych ruchomości bywa często większa od wartości nieruchomości. Tak naprzykład: stosunek wartości zniszczonych ruchomości do nieruchomości w Prusach za lata 1895—1898 był następujący (w tysiącach marek):

	Berlin	większe miasta	mniejsze miasta
Nieruchomości	4 769	14 328	26 207
Ruchomości	6 872	24 440	24 443

	gminy wiejskie	obszary dworskie
Nieruchomości . . .	104 508	22 805
Ruchomości	71 867	23 263

[1]) Ubezpieczenie wzajemne budowli od ognia. Sprawozdanie rok 1916 i 1917.

[2]) p. referat wygłoszony na ogólnem zebraniu związku miast polskich w dniu 6 stycznia 1917 r. przez W. O. Czaplickiego „Wzajemne miejskie ubezpieczenie od ognia". Wydawnictwo Miast Polskich, Warszawa, 1919 r.

t. j. w Berlinie, większych miastach oraz dworach wiejskich wartość ruchomości była większa niż nieruchomości, w mniejszych miastach równała się 93%, w gminach wiejskich 69% wartości zniszczonych nieruchomości [1]).

Tak znaczna część szkód, wyrządzonych przez pożar, musi być koniecznie uwzględniana przy statystyce pożarów; zniszczone przez pożar ruchomości muszą być rejestrowane i otrzymane rezultaty opracowane statystycznie, tem bardziej, iż zwykle ruchomości nie są asekurowane, i ludność dotkliwie odczuwa ich zniszczenie, a państwo musi dążyć ku rozciągnięciu ubezpieczeń w coraz większym stopniu i na tę grupę majątku społeczeństwa.

W byłym zaborze austrjackim, gdzie przymus ubezpieczeniowy w tej postaci, jak w byłej Kongresówce, nie istniał, poszczególne towarzystwa ubezpieczeniowe (naprzykład Towarzystwo Ubezpieczeń Wzajemnych w Krakowie) prowadziły statystykę pożarów zaasekurowanego w nich majątku prócz tego na zasadzie wykazów pożarów, sporządzonych przez władze gminne. Centralna Komisja statystyczna w Wiedniu prowadziła ogólną statystykę pożarów w poszczególnych krajach. Dane te nie były detalicznie opracowywane; w „Österreichische Statistik" żaden zeszyt nie był poświęcony statystyce pożarów, publikowano je tylko w „Österreichisches Statistisches Handbuch" sumarycznie dla poszczególnych krajów.

W byłym zaborze pruskim statystyka pożarów była zorganizowana wzorowo: każdy pożar nieruchomości lub tylko nawet ruchomości, uderzenie pioruna, wybuch kotła musiały być zarejestrowane przez miejscowe władze policyjne na specjalnych kartach ogniowych, które zawierały dokładne pytania o czasie wybuchu pożaru, jego przyczynach, o ilości spalonych budynków, o rodzaju ścian i dachów tych budynków, ich wartości, o wysokości poczynionych przez pożar szkód, tak w nieruchomościach jak i w ruchomościach i t. d. Co kwartał wszystkie karty ogniowe były odsyłane do Pruskiego Biura Statystycznego w Berlinie, gdzie je dokładnie opracowywano i publikowano w Preussische Statistik.

W chwili obecnej, chcąc stworzyć jednakowo zorganizowaną statystykę pożarów na całym obszarze Rzeczypospolitej Polskiej, musimy przedewszystkiem zdecydować, jaką drogą będziemy zbierać te wiadomości. Zdawałoby się, że najdokładniejsze wiadomości o pożarach muszą posiadać straże ogniowe. W rzeczywistości bynajmniej tak nie jest: straże ogniowe bywają bynajmniej nie przy wszystkich pożarach, szczególniej u nas, gdzie w byłej Kongresówce w 1918 r. (Rocznik I Związku Florjańskiego, str. 29) jedna straż ogniowa wypadała na 147 km² (obsługiwać normalnie jedna straż ogniowa może tylko około 40 km²). Wskutek tego wiadomości o pożarach, zbierane przez straże ogniowe, byłyby bardzo niezupełne Przytem należy dodać, iż straże ogniowe, mogące dokładnie opisać techniczną stronę pożaru, nie byłyby dość kompetentne dla opisu ekonomicznej jego strony, oceny wysokości szkód pożarowych. Obecnie statystykę pożarów przez straże ogniowe prowadzi Anglja [2]). Wiadomości te nie są jednak publikowane, więc sądzić ich wartości nie można, chociaż prawdopodobnie są niejednolite, niezadowalające. Zbieranie wiadomości o pożarach przez ajentów poszczególnych towarzystw

[1]) Statistik der Brände im Preussischen Staate, Preussische Statistik, t. 174, str. 399.
[2]) Bulletin de l'Institut International de Statistique, t. XIV, Deuxieme Livraison str. 366.

ubezpieczeniowych, jako personelu najlepiej przygotowanego do rozstrzygnięcia wszystkich kwestji, tyczących się pożarów i ich rejestrowania, byłoby możliwem tylko w tym razie, gdyby wszystkie przedmioty, które mogą być zniszczone przez pożar, musiały być asekurowane, w przeciwnym razie tylko część pożarów byłaby objęta statystyką, co ogromnie zmniejszyłoby jej wartość. Prócz tego niektóre towarzystwa ubezpieczeniowe niezawsze przychylnem okiem patrzą na prowadzoną przez rząd statystykę pożarów; w Prusach niektóre towarzystwa zabroniły wprost swoim ajentom komunikować biuru statystycznemu jakiekolwiek wiadomości [1]). Ma się rozumieć, wszystkie towarzystwa w całym kraju musiałyby prowadzić ewidencję pożarów podług jednakowego schematu, co nie byłoby łatwem do uskutecznienia nawet na mocy rozporządzenia władzy państwowej, bo o ileby można było nawet zobowiązać towarzystwa do komunikowania o pożarach ubezpieczonych w nich przedmiotów, to obowiązek komunikowania o pożarach niezaasekurowanych w tych towarzystwach budynków lub ruchomości nie da się nawet pomyśleć, bo jakby naprzykład można było podzielić ten obowiązek między ajentów poszczególnych towarzystw, jaką drogą ajenci mieliby dowiadywać się o tych pożarach i t. d?

Tylko uciekając się do współdziałania osób, poszkodowanych przez pożary, nakładając na nie obowiązek komunikowania potrzebnych wiadomości władzom miejscowym, możemy zdobyć wiadomości o wszystkich pożarach. Aby jednak poszkodowany nie był zanadto obciążony tym obowiązkiem, co często mogłoby nastąpić, o ile musiałby zawiadamiać władze powiatowe lub ajentów towarzystw ubezpieczeniowych, mieszkających przeważnie w miastach, obowiązek ten musi być ograniczony do zawiadomienia o nich zarządu odnośnej gminy, w miastach komisarza policji odnośnego okręgu. Prawną podstawę dla wydania przez Radę Ministrów odpowiedniego rozporządzenia stanowi art. 2 Ustawy z dnia 21 października 1919 r. o organizacji statystyki administracyjnej, na mocy którego Rada Ministrów władną jest wydawać rozporządzenia, potrzebne celem przeprowadzenia spisu ludności i wszelkich innych dochodzeń statystycznych, nakładać obowiązek zeznawania pewnych faktów, względnie zdawania z nich sprawozdań statystycznych. Obowiązek zawiadomienia o pożarze obciąża właściciela zniszczonych lub uszkodzonych nieruchomości, ruchomości, jako osobę, która zwykle najlepiej będzie mogła udzielić wszystkich potrzebnych wiadomości o pożarze, wysokości wyrządzonych szkód i t. d., i tylko w razie jego nieobecności lub choroby obowiązek ten przechodzi na najstarszego członka jego rodziny, zarządzającego jego majątkiem, dzierżawcę. Przy pożarach własności rozmaitych instytucyj obowiązek zawiadomienia spoczywa na zarządzającym temi nieruchomościami, względnie ruchomościami. Sankcją należytego wykonania przepisu, na mocy art. 5 wyżej wskazanej Ustawy, będzie kara grzywny do 600 marek, nakładana w drodze administracyjnej, co jest koniecznie potrzebne, szczególnie w pierwszym po wydaniu tego zarządzenia okresie, nim ludność przyzwyczai się do tego obowiązku. Władze gminne, komisarze policyjni, na zasadzie komunikowanych przez poszkodowanych wiadomości, będą obowiązane wypełniać karty ogniowe, przesyłać je przedstawicielom administracji powiatowej lub miejskiej, t. j. władzom administracyjnym 1 instancji, a ci będą sprawdzać je

[1]) Preussische Statistik l. c. str. 454.

i przesyłać Głównemu Urzędowi Statystycznemu na mocy artykułu 3 wyżej wskazanej ustawy (Dz. Ust., Nr. 85 poz. 464) „wszelkie urzędy i zakłady publiczne oraz związki komunalne są zobowiązane współdziałać przy dochodzeniach statystycznych, zarządzonych na podstawie art. 2 niniejszej Ustawy, w granicach i w sposób w rozporządzeniu Rady Ministrów zakreślony".

Postępując przy zbieraniu danych o pożarach tą drogą, dla b. dzielnicy pruskiej i b. zaboru austryjackiego przyjmujemy w ogólnych zarysach już istniejący tam sposób. Tylko dla Kongresówki będzie on nowym, więc w tej dzielnicy, w pierwszym okresie po wprowadzeniu, musi być zwrócona szczególna uwaga na kontrolę przesyłanych wiadomości, głównie z punktu widzenia ich zupełności, co dla nieruchomości łatwo będzie zrobić, porównując je z wykazami pożarów w zakładach ubezpieczeniowych.

Określiwszy sposób zbierania wiadomości, przejdźmy do ich zakresu. Muszą być zarejestrowane wszystkie pożary, uderzenia piorunu, wybuchy kotłów, których skutkiem było zniszczenie lub uszkodzenie nieruchomości lub ruchomości, niezależnie od tego, jakiego rodzaju dobytek był zniszczony i kto był jego właścicielem, gdyż niezbędnem jest posiadać zupełnie kompletne dane co do tych zjawisk. Każda zniszczona lub uszkodzona posiadłość: zabudowania, obszary lasu, torfowisk, kopalnie, statki, stogi i t. d., należące do jednego właściciela, odnotowuje się na osobnej karcie.

Za jednostkę, dla której wprowadza się kartę ogniową, bierzemy posiadłość, a nie budynek, dlatego, iż traktujemy ją jako pewną całość gospodarczą i dzięki temu znacznie zaoszczędzamy pracę opisu warunków wybuchu pożaru, jego ugaszenia, t. j. kwestyj ogólnych dla całej posiadłości, stawiając jednak jednocześnie oddzielne pytania o ilości budynków, ich indywidualnych cechach. Tym sposobem przy opracowaniu możemy operować i poszczególnemi budynkami. Łączyć zaś kilka posiadłości jednocześnie uszkodzonych przez pożar na jednej karcie nie byłoby wskazane, bo to nadmiernie skomplikowałoby kartę, tak co do zakresu pytań, jak i co do ich wypełnienia według zeznań kilku poszczególnych właścicieli zniszczonych lub uszkodzonych przedmiotów.

Przy jednoczesnych pożarach kilku posiadłości na poszczególnych kartach odnotowuje się to za pomocą odpowiedniej numeracji tych kart, co daje nam możność operowania pojęciem oddzielnego pożaru i ilości uszkodzonnch przezeń posiadłości, budynków. W tych przypadkach, gdy przy pożarze nieruchomości zostały zniszczone ruchomości, nie należące do właściciela nieruchomości, w myśl ogólnej zasady na każdego właściciela ruchomości sporządza się według jego zeznań dodatkową kartę. W każdej karcie, poza częścią tytyłową, która zawiera dane o miejscu pożaru, rodzaju osady, w której wybuchł pożar, nazwisku i zawodzie właściciela uszkodzonych przedmiotów, muszą być wskazane warunki wybuchu pożaru: rodzaj budynku, w którym powstał ogień, i stan pogody. Ten ostatni, chociaż niezależny od woli ludzkiej, musi być jednak podany, bo wyświetliwszy zapomocą tych danych, iż naprzykład znaczna część pożarów wybucha przy posuchach, możemy dążyć do zmniejszenia szkód od tych pożarów, tworząc w tym czasie stałe zbiorniki wody; gdy dowiedziemy, iż w czasie pożarów najczęściej wiatr zachodni przenosi pożar na sąsiednie budynki, możemy dążyć, by odległość między poszczególnemi budynkami we wscho-

dnim kierunku była dostateczną, aby temu zapobiedz, i t. d., t. j. dane te mogą służyć nie tylko dla teoretycznych badań, ale i dla wniosków praktycznych. Przyczyna pożaru należy do najważniejszych pytań, jednak w większości wypadków zostaje ona nieustaloną, nietylko w dochodzeniach statystycznych, przez błędy przy rejestracji, ale i w rzeczywistości. Nie może to nas zrażać do detalicznego badania tej stosunkowo niewielkiej ilości przyczyn wybuchu pożaru, które mogą być wyświetlone, bo nawet w tym zakresie materjał ten będzie bardzo cenny dla celów teoretycznych i praktycznych. Co do wiarogodności wskazanych przyczyn, dzielimy je na dwie grupy: przyczyny dowiedzione, które nie ulegają żadnej wątpliwości, naprzykład uderzenie piorunu, podpalenie w obecności niezauważonych przez podpalacza świadków, wybuch kotłów, benzyny i t. d., i przyczyny przypuszczalne, które w rzeczywistości nie zostały dowiedzione, np. przypuszczalnie wadliwe urządzenie oświetlenia elektrycznego, przypuszczalnie iskry z lokomotywy i t. p.

Dla ułatwienia odpowiedzi w karcie są wskazane pewne kategorje przyczyn powstania pożaru: wadliwe urządzenie lub utrzymanie paleniska, oświetlenia elektrycznego, nieostrożność z ogniem dorosłych, dzieci, wybuch benzyny i t. d., uderzenie piorunu, podpalenie, przeniesienie pożaru z innej posiadłości. Warunki tej ostatniej ewentualności będą dokładnie wskazane w pytaniach o pogodzie przy wybuchu pożaru (p. pyt. 3) i w pytaniu 9 o odległości od budynku, z którego został przeniesiony pożar. Statystyczne wyświetlenie warunków tak rozpowszechnionych u nas masowych pożarów, niszczących całe wioski i miasteczka, w znacznej części dzięki wadliwemu rozplanowaniu zabudowań, jest koniecznie potrzebne. Rodzaj materjału ścian zewnętrznych i dachu ma ogromny wpływ na palność budynków, możliwość pożaru tak przy wybuchu pożaru w tych samych budynkach, np. dzięki nieostrożności z ogniem, jak—i to nawet w większym może jeszcze stopniu,— przy przeniesieniu pożaru z innych budynków. Prócz tego materjał zewnętrznych ścian i dachu odgrywa dużą rolę dla określenia tak zwanej intensywności ognia, t. j. wysokości szkód, poczynionych przez pożar w budynkach, w których powstał pożar, w stosunku do ogólnej wartości budynków. Naprzykład w domach murowanych zewnętrzne ściany bywają zwykle mało uszkodzone przez pożar, w drewnianych zaś naogół prawie całkowicie zniszczone, i intensywność ognia w tych dwóch typach budynków bywa zupełnie różna.

Jedną z najważniejszych, a zarazem i najtrudniejszych kwestyj przy statystyce ogniowej, jest ocena zniszczonych lub uszkodzonych przedmiotów, szczególnie nieruchomości, określenie wysokości spowodowanych przez pożar szkód. Trudność zasadnicza polega na tem, iż wartość przedmiotów często o wybitnie indywidualnych cenach, naprzykład domów mieszkalnych, zużytych w różnym stopniu, musi być określona ogólnym przy obecnym ustroju miernikiem — pieniądzem. Wartość jednak tych przedmiotów nie odzwierciedla się w cenach rynkowych, jak wartość przedmiotów zamiennych, oznaczonych ogólnemi cechami, naprzykład zboża, węgla i t. d. Każdy z nich, dzięki swym indywidualnym własnościom, ma swą odrębną wartość, którą określić nadzwyczaj trudno, nie występując z tym przedmiotem na rynku, t. j. nie sprzedając go. Nasuwa się więc pytanie, jak należy przeprowadzić szacunek tych przedmiotów, o ile nie możemy posługiwać się dla nich cenami rynkowemi, jak dla przedmiotów zamienych, za podstawę szacunku których bierzemy

właśnie te ceny. Można obliczyć wartość tych przedmiotów podług niezamortyzowanych jeszcze części kosztów produkcji (budowy) każdego poszczególnego przedmiotu, według wzoru $K - \frac{(K-R)\,n}{T}$. Oznaczając przez K koszta produkcji przedmiotu, przez T — termin, ilość lat, którą przedmiot może służyć, R—wartość resztek przedmiotu po upływie terminu jego używalności, znajdziemy roczną amortyzację, wynoszącą $\frac{K-R}{T}$; mnożąc ją przez n—ilość lat, którą przedmiot już służył, otrzymujemy część kosztów produkcji przedmiotu, która już została zamortyzowana; odejmując tę sumę od kosztów produkcji, otrzymujemy jego teraźniejszą wartość. Możemy jednak obliczyć wartość przedmiotu według części produkcji nowego przedmiotu wzamian zniszczonego, która wypada na tę ilość lat, jakąby zniszczony przedmiot jeszcze służył, plus koszta resztek według wzoru $\frac{(K_1-R_1)\cdot(T-n)}{T_1} + R$, oznaczając przez K_1 koszta produkcji nowego przedmiotu, T_1 — ilość lat, którą przedmiot ten może służyć, R_1 — wartość resztek po upływie terminu służby; znaczenia T, n, R są wskazane wyżej. O ile chcielibyśmy określić zmniejszenie się majątku społeczeństwa jako zaoszczędzonej części jego produkcji, musimy zatrzymać się na pierwszym sposobie określania wysokości szkód, o ile zaś chcemy określić część obecnego majątku społeczeństwa, jaka musi być zużyta na powetowanie tych szkód, wybierzemy drugi sposób. Przy zmianach wartości miernika-pieniądza, kwestja ta komplikuje się jeszcze więcej, gdyż przy określeniu wartości przedmiotów w stosunku do tego zmiennego miernika czy na zasadzie pierwotnych kosztów produkcji, czy reprodukcji, głównie nawet tych ostatnich, porównanie danych za dłuższy przeciąg czasu (w warunkach obecnych nawet za 2—3 lata) jest prawie niemożebne. Jak się rozstrzyga w życiu praktycznem powyższa kwestja? Towarzystwa ubezpieczeniowe stworzyły dla szacunku nieruchomości pewne normy oceny dla poszczególnych części budowli, naprzykład ściany zewnętrzne w domu drewnianym metr kwadratowy X marek, metr kwadratowy podłogi malowanej Y marek i t. d., określając według poszczególnych elementów ogólną wartość budynku (szacunek szczegółowy). Dla budowli zaś niewielkiej wartości (w Towawarzystwie Ubezpieczeń wzajemnych Budowli od Ognia w byłej Kongresówce według ustawy z 1900 roku w ten sposób szacowano budynki wartości do 1000 rubli, według okólnika z dnia 12 lipca 1917 roku,—budynki mieszkalne do 2000 r. i wszystkie budynki gospodarcze, nie posiadające odmiennej od typu przeciętnego konstrukcji)—określając ryczałtową ogólną jego wartość na zasadzie jego typu, rozmiaru. Stan, zużycie budynku zwykle nie jest dokładnie określone, praktykuje się tylko pewna zniżka, redukcja szacunku. Redukcja na stan we wzajemnych towarzystwach ubezpieczeniowych budowli od ognia wynosi najwyżej 10% ogólnej sumy szacunku. Dla oddzielnych budynków sposób ten nie jest jest zbyt ścisły, nie uwzględnia bowiem ich cech indywidualnych, natomiast dla wielkiej masy budynków jest zupełnie dostateczny, zbliża się do wskazanej wyżej metody szacunku przez obrachowanie kosztów produkcji (pierwszy wzór), o ile normy szacunkowe są ścisłe i odpowiadają warunkom. Normy szacunkowe zakładów ubezpieczeniowych w byłej Kongresówce za czasów panowania Rosjan były niższe od rzeczywistych cen. W 1916 r., normy te były podniesione o 50%. W przepisach tymczasowych dla Ubezpieczeń Wzajemnych Budowli od Ognia (Dz. Pr. Nr. 14 poz. 190) jest wskazane,

iż taryfy mogą być podwyższone do 100%. Obecnie, gdy normy szacunkowe, ułożone chociażby przed 2—3 laty, z powodu z jednej strony wzrostu wartości znacznej części materjałów budowlanych i równocześnie ogromnego spadku wartości naszej waluty, co wywołuje szalony wprost wzrost wszystkich cen, określenie wartości nieruchomości tylko według szacunków tow. ubezpieczeniowych należy uznać za niedostateczne, gdyż różnica pomiędzy sumą, ustaloną parę lat temu według norm, które dla owego czasu byłyby nawet zupełnie ścisłe, a rzeczywistą stratą, którą poniósł właściciel zniszczonych lub uszkodzonych przedmiotów, jest kolosalna. Nie chcemy jednak powiedzieć przez to, że takiego rodzaju szacunki nie mają dla statystyki ogniowej żadnego znaczenia, bo w dziedzinie porównań wiadomości z różnych lat, przy ciągłej zmianie wartości miernika-pieniądza, te dane są jedynie tylko miarodajne; ale dla charakterystyki warunków obecnych musimy prócz tego zbierać szacunki według cen teraźniejszych, według kosztów wznowienia, odbudowy zniszczonych przedmiotów (drugi wzór). Zupełnie ścisłych danych o tem nie będzie można otrzymać, jednakże żądając od właścicieli zniszczonych nieruchomości szacunku ich, według cen obecnych, w ogólnych zarysach osiągniemy coś bliższego do rzeczywistości, niż dane szacunków z przed paru lat. Uznając ogromne wady subjektywnego szacunku, wskutek nieświadomości poszkodowanych, tendencji do zwiększenia swych strat, musimy jednak wskazać, że sposób ten jest już przyjęty w statystyce ogniowej dla określania szkód w niezaasekurowanych nieruchomościach lub ruchomościach, i tylko wprowadzając go i dla zaasekurowanych przedmiotów, narówni z szacunkiem towarzystw ubezpieczeniowych, możemy otrzymać dla zaasekurowanych i niezaasekurowanych przedmiotów jednostajne dane, które można będzie porównywać między sobą i, co byłoby nadzwyczaj ciekawem, porównywać subjektywne szacunki asekurowanych przedmiotów z szacunkami towarzystw ubezpieczeniowych.

Zwykle suma, na którą jest ubezpieczony budynek, jest niższa od sumy szacunkowej, musimy więc w karcie ogniowej umieścić i to pytanie.

Wysokość szkód, poczynionych przez pożar, musi być, jak to przyjęliśmy dla ogólnej wartości budynku, wskazana według taksacji towarzystwa ubezpieczeniowego i według zeznań właściciela.

Dalsze pytania mają za zadanie wyświetlenie, gdzie budynki były ubezpieczone, jakie było przyznane wynagrodzenie, które przy asekuracji na niepełną sumę szacunku nie równa się wysokości przyznanych przez towarzystwo szkód.

Przy rejestracji zniszczonych ruchomości podzieliliśmy je na pewne grupy, by ułatwić odpowiedź, zwrócić uwagę na poszczególne przedmioty, bo trudniejsze jest dokładne wyświetlenie wartości zniszczonych ruchomości niż nieruchomości. Byłoby wskazane, szczególnie wobec prawie codziennych znacznych zmian cen, prócz wartości zniszczonych przedmiotów, wprowadzić dokładne indywidualne, a nie grupowe oznaczenie tych przedmiotów, ich ilości, skomplikowałoby to jednak ogromnie kartę ogniową i jej wypełnienie, więc musieliśmy się tego wyrzec.

Wiadomości o pożarach nie mogą być owocnie opracowywane bez zestawień ich z danemi towarzystw ubezpieczeniowych o stanie ich portfelu, taryfach i t. p. oraz bez zestawienia z działalnością straży ogniowej, wobec tego jest projektowane wprowadzenie do rozporządzenia Rady Ministrów odpowiednich przepisów, które nakładają na te instytucje

obowiązek udzielania Głównemu Urzędowi Statystycznemu potrzebnych danych o swojej działalności.

ZAŁĄCZNIK. KARTA OGNIOWA Nr..... PROJEKT.

Powiat ..... miasto, gmina .....

wieś, ulica, Nr. domu .....

Imię i nazwisko lub firma właściciela posiadłości .....

.....

Zawód właściciela nieruchomości .....

Imię i nazwisko lub firma właściciela ruchomości .....

.....

Zawód właściciela ruchomości .....

1. Gdzie powstał pożar, w jakim budynku lub miejscu (ogrodzie, polu i t. d. .....

2. Pożar wybuchnął dnia ..... miesiąca ..... 19..... roku o godzinie ..... przed południem, po południu, w nocy ..... Trwał ..... godzin

3. Przy jakiej pogodzie: cisza, lekki, silny wiatr, burza, posucha, sucho, wilgotnie, mgła, lekki deszcz, deszcz, deszcz ulewny, śnieg, zawierucha śnieżna, mróz lekki, silny mróz.
Kierunek wiatru (z północy, południa, zachodu, wschodu) .....

Podkreślić odpowiednie wyrazy.

4. Co się spaliło: A) wszystkie budynki posiadłości, ... część budynków, ile budynków, jakiego rodzaju .....
..... Budynki zostały zostały zniszczone całkowicie lub częściowo .....
B) płoty, studnie, las, torfowiska, statki, berlinki, łódki, stogi, sterty, towary, umeblowanie i t. d. .....
.....

5. Przyczyna pożaru (dowiedziona, przypuszczalna, niewyjaśniona).
A) Wadliwe urządzenie paleniska, zapalenie się sadzy w kominie
B) wadliwe urządzenie elektryczne
C) nieostrożność z ogniem dorosłych przy paleniu tytoniu, łuczywa, rozbicie lampy naftowej, suszenie odzieży przy ogniu, niedostateczne ugaszenie ognisk w polu, lesie i t. d.
D) nieostrożność z ogniem dzieci: zabawy z zapałkami, z ogniem w kominie, rozkładanie ognisk i t. d.
E) wybuch kotłów parowych, gazu, eteru, benzyny, acetylenu, lamp naftowych, spirytusowych, motorów spalinowych i t. d. .....
.....
F) Z powodu specjalnych warunków produkcji w fabrykach, w warsztatach (wskazać te przyczyny) .....
G) Uderzenie piorunu wywołujące pożar, bez wywołania pożaru. Czy istniał piorunochron .....

Podkreślić lub dopisać odpowiednie wyrazy.

H) Podpalenie przez właściciela albo przez inne osoby w porozumieniu z nim, bez porozumienia z nim, bez porozumienia z właścicielem przez zemstę .....

Czy sprawcy podpalenia zostali wykryci .....

I) Przeniesienie się pożaru z innej posiadłości, N-r jej karty ogniowej.....

J) Wszystkie inne przyczyny: iskry z lokomotywy, lokomobili.....

6. Czy o przyczynie pożaru zostało wszczęte dochodzenie policyjne .....

7. Ogień został ugaszony: sam przez się, bez ludzkiego udziału, przez dotknięte pożarem osoby, przez obce osoby, przez straż ogniową (jaką) .....

8. Ofiary w ludziach

	Mężczyzn prócz strażaków		Kobiet		Strażaków
	dorosł.	dzieci	dorosł.	dzieci	
Zabitych, spalonych, uduszonych					
Zranionych, opalonych					

9. Budynki uszkodzone, lub zniszczone przez pożar.

	Pierwszy budynek	Drugi budynek	Trzeci budynek	Czwarty budynek
A) Przeznaczenie budynku . . .				
B) Odległość od budynku, z którego przerzucił się pożar				
C) Rodzaj: ścian zewnętrznych .				
C) Rodzaj: dachu				
D) Ogólna wartość budynku według cen obecnych na zasadzie zeznań właściciela				
D) Ogólna wartość budynku według szacunku Towarzystwa Ubezpieczeniow.				
E) Suma ubezpieczeniowa . . .				
F) Wysok. szkód: według cen obecnych na zasadzie zeznań właściciela				
F) Wysok. szkód: według szacunku Towarzystwa Ubezpieczeniow.				

G) W jakiem towarzystwie budynki były zaasekurowane: w publicznem na.....
w prywatnem (jakiem).....na.....

H) Zostało przyznane odszkodowanie przez towarzystwo publiczne .....przez towarzystwo prywatne .....

Straty niepokryte .....

10. Zniszczone przez pożar płoty, studnie, lasy, torfowiska; obszar (hektarów, morgów) .....
Kopalnie, statki, berlinki, łodzie.
Wysokość szkód .....
Czy były ubezpieczone? w jakiem towarzystwie .....
na jaką sumę .....
Wysokość przyznanego odszkodowania .....

11. Ruchomości zniszczone przez pożar

	Wartość zniszczonych przedmiotów według zeznań właścic.	Suma ubezpieczeniowa	Wysokość przyznanego odszkodowania
A) Konie, bydło i inne zwierzęta domowe			
B) Zboże, ziemiopłody, siano, słoma			
C) Surowce dla przemysłu (jakie)			
D) Fabrykaty i półfabrykaty (jakie)			
E) Narzędzia rolnicze, maszyny, wozy, uprząż			
F) Meble, ubranie, bielizna, sprzęty domowe, zapasy domowe i t. d.			
G) Wszelkie inne ruchomości (jakie)			
suma ogólna . .			

H) Gdzie i na jaką sumę były ubezpieczone ruchomości: w towarzystwie publicznem na .....
w prywatnem towarzystwie (jakiem) na .....

I) Zostało przyznane odszkodowanie przez towarzystwo publiczne .....
przez towarzystwo prywatne .....

Podpis wójta, komisarza policji.....
Podpis właściciela.....

EDWARD LIPIŃSKI.

STATYSTYKA STRAJKÓW.

1. *Zadanie.* Statystyka strajków stanowi część składową statystyki ruchów zarobkowych w szerokiem znaczeniu tego wyrazu, ruchów, powstających na tle stosunków pracy i kapitału. Dotychczas, ze specjalnie politycznych względów, urzędowa statystyka wszystkich niemal krajów europejskich zajmowała się wyłącznie strajkami (ew. lokautami), t. j. ruchami zarobkowemi, którym towarzyszyło przerwanie pracy, a nie zajmowała się wogóle ruchami zarobkowemi. Jakkolwiek sam fakt przerwania pracy posiada niewątpliwie duże znaczenie społeczne, wskazując na stopień zaostrzenia się stosunków między kapitałem i pracą, to jednak należy zaznaczyć, że istotną treść dochodzenia statystycznego w tej dziedzinie stanowi zwykle stwierdzenie tych zmian w warunkach pracy i płacy, jakie nastąpiły w wyniku strajku lub lokautu. Jeżeli traktować statystykę strajków nie jako część statystyki kryminalnej, lecz jako statystykę pracy, to zbadanie tych właśnie zmian pracy i płacy należałoby uważać jako istotne zadanie omawianego działu dochodzeń statystycznych. Wówczas statystyka strajków, statystyka ruchów zarobkowych bezstrajkowych, oraz statystyka umów zbiorowych — stanowiłyby pewną całość, oświetlając zmiany w warunkach pracy i płacy klas pracujących, opisując nadto drogi i sposoby, mocą których zmiany te zostały zrealizowane.

Że sama statystyka strajków nie wystarcza, aby poznać natężenie i rozmiary ruchów zarobkowych, o tem świadczy niemiecka statystyka, prowadzona przez centralę wolnych związków zawodowych. Według tej statystyki było ruchów zarobkowych, wszczętych przez wolne związki zawodowe, a zakończonych pokojowo, bez strajku:

rok	% ogólnej liczby ruchów zarobkowych	% robotników, biorących wogóle udział w ruchach zarobk.
1905	56	43
1906	57	65,6
1907	64,5	65
1908	64	78
1909	69	73
1910	67	64
1911	70	68
1912	71,6	62

Z powyższego wynika, że dwie trzecie ogólnej liczby ruchów zarobkowych kończy się bez strajku.*) Cyfry te wskazują, że statystyczne ujęcie ruchów zarobkowych bezstrajkowych jest poprostu koniecznością statystyki pracy, jeżeli ma ona ogarnąć wszystkie wybitniejsze zjawiska życia pracy.

Dotychczas z urzędowych statystyk jedynie angielska oddzielnie traktuje strajki (Trade disputes) i oddzielnie zmiany w płacy i długości dnia roboczego (Changes in rates of wages and hours of labour). W Niemczech prywatna statystyka wolnych związków zawodowych (Freie Gewerkschaften) podaje strajki oraz ruchy bezstrajkowe (Bewegungen, die ohne Arbeitseinstellung endeten). W innych krajach notuje się jedynie strajki. Na naszym gruncie zorganizowanie statystyki ruchów bezstrajkowych napotkałoby na znaczne trudności z powodu słabego rozwoju związków zawodowych, i dlatego przedewszystkiem należy przystąpić do organizacji statystyki strajków, jako zjawiska, które się daje łatwiej ująć.

2. *Metoda zbierania danych.* Najodpowiedniejszem źródłem zbierania wiadomości o ruchach zarobkowych byłyby same zainteresowane strony, czyli związki zawodowe robotników i pracodawców. Od funkcjonarjuszów tego rodzaju związków należałoby oczekiwać maximum uzdolnienia do wypełniania odnośnych kwestjonarjuszów. Ci ludzie, pozostający w bezpośrednim kontakcie z życiem, mogliby udzielić informacji najbardziej źródłowych i prawdziwych. Na tej mniej więcej zasadzie zorganizowana była statystyka strajków w Anglji, Holandji, Włoszech i Belgji.

W Anglji mianowicie przegląda się najważniejsze pisma zawodowe z całego kraju i notuje wiadomości o strajkach, a nadto półurzędowi korespondenci Ministerstwa Pracy (local correspondents) zawiadamiają stale o wszystkich wiadomych im strajkach. Na podstawie tych danych, Ministerstwo Pracy rozsyła do wypełnienia kwestjonarjusze do odnośnych przedsiębiorstw oraz do przedstawicieli robotników, biorących udział w strajku.

W Holandji Izby Pracy podają do Centralnego Biura Statystycznego adresy przedsiębiorstw, przez strajk objętych, oraz adresy związków zawodowych robotniczych, lub poszczególnych robotników, którzy mogliby udzielić bliższych wiadomości o strajku. Po otrzymaniu adresów, Centralne Biuro Statystyczne rozsyła kwestjonarjusze. Kwestjonarjusz składa się z dwóch części: jedna winna być wypełniona po wybuchu strajku, druga po jego zakończeniu. Jeżeli dane o strajku nadesłała tylko jedna ze stron, to czyni się odpowiednią uwagę. Jeżeli żadna ze stron nie nadeśle wypełnionego kwestjonarjusza, Biuro Statystyczne wysyła własnego urzędnika, który na miejscu zbiera dane.

We Włoszech wiadomości o strajkach przesyłają prefekci, również zbiera się je z prasy. Po otrzymaniu odnośnej wiadomości, przesyła się kwestjonarjusze bezpośrednio do stron, lub odnośnych związków zawodowych. Jeżeli bliższe adresy stron są nieznane, wówczas kwestjonarjusze wręcza się za pośrednictwem prefekta, ew. burmistrza. Na wypadek, jeżeli strony kwestjonarjusza nie wypełnią, wypełnia go prefekt.

---

*) ob. Cassau, Die Methode der deutschen Streikstatistik. Soziale Praxis, 1914, t. XXIII, str. 820.

W Belgji burmistrze są obowiązani telegraficznie zawiadamiać o wybuchu i głównych momentach strajku. Prócz tego bada się systematycznie prasę. Kwestjonarjusze przesyła się stronom i związkom zawodowym. Jeżeli odpowiedź nia nastąpi, administracja lokalna wypełnia kwestjonarjusz.

Jak wynika z powyższego przeglądu, w Anglji, gdzie „moralność statystyczna" i gotowość udzielania wiadomości jest silnie rozwinięta, statystyka opiera się na usługach stron, przyczem o samym wybuchu strajku zawiadamiają także korespondenci miejscowi Ministerjum Pracy. W Holandji, w razie niewypełnienia kwestjonarjusza przez strony, wysyła się dla dokonania rejestracji specjalnego urzędnika. We Włoszech i Belgji w tym wypadku czynni są prefekci, ew. burmistrze, czyli władze administracyjne.

Odmiennie zagadnienie powyższe jest postawione we Francji Austrji i Niemczech. O ile we Włoszech i w Belgji władze administracyjne wypełniały odnośne kwestjonarjusze tylko w razie niewypełnienia ich przez strony, we Francji, Austrji i Niemczech statystyka strajków zasadniczo opierała się na organach administracji, wzgl. policji.

We Francji rejestracja statystyczna strajków znajduje się w rękach prefektów. O każdym strajku są oni obowiązani zawiadamiać Urząd Statystyczny przy Urzędzie Pracy (Office du Travail), z podaniem: dnia rozpoczęcia strajku, gminy, w której strajk wybuchł; zawodu strajkujących, liczby strajkujących, przyczyn strajku, żądań strajkujących, oraz liczby objętych przez strajk przedsiębiorstw. Podczas strajku prefekt zawiadamia o wszystkich ważniejszych wydarzeniach na tle strajku; przesyła również wycinki z prasy miejscowej, dotyczące strajku. Po zakończeniu zatargu prefekt natychmiast o tem przesyła wiadomość, podając wynik. Nadto w przeciągu miesiąca po zakończeniu strajku prefekt przesyła o nim wypełniony specjalny kwestjonarjusz.

W Austrji dane o strajku zbierały polityczne władze pierwszej instancji (starostwa), na podstawie wiadomości, otrzymanych od stron. W górnictwie obowiązek ten wypełniały Urzędy Górnicze, w żegludze — Urząd Żeglugi. W Urzędzie Statystyki Pracy przeglądano prasę robotniczą, skąd czerpano wiadomości o wybuchu strajków. Wiadomości te otrzymywano również ze sprawozdań Centralnego Inspektoratu Przemysłowego. Wypełnione karty rejestracyjne organy policyjne przesyłały bezpośrednio do Urzędu Statystycznego. Jeżeli strajk wybuchł w przedsiębiorstwie, podlegającem Inspekcji Przemysłowej, organy policji przesyłały wypełnione karty do odnośnego inspektora, który ew. czynił swe uwagi lub poprawki i kartę z powrotem odsyłał do Urzędu Policyjnego. Przy strajkach w zakładach, podlegających Zarządowi dróg żelaznych, przesyłano wypełnione karty do Generalnej Inspekcji kolei austrjackich. Organy policji, prócz wypełnionej karty rejestracyjnej, przesyłały Urzędowi Statystycznemu również wszystkie odezwy, ogłoszenia zarządów fabryk oraz inne odnośne druki. W wypadku większych lub z jakiegokolwiek względu ważniejszych strajków, Urząd Statystyki Pracy mógł wysyłać swych przedstawicieli na miejsce strajku, dla zestawienia wyczerpującego opisu zatargu. Do pracodawców wysyłano specjalny kwestjonarjusz, w którym zawarte były pytania, wyłącznie dotyczące wpływu strajku na prowadzenie przedsiębiorstwa.

W Niemczech wypełnianie kart rejestracyjnych w zasadzie jest obowiązkiem lokalnych organów policji, które natychmiast po ukończe-

niu strajku lub lock-out'u przesyłają odnośne kwestjonarjusze w drodze urzędowej wyższym organom administracji danego kraju Rzeszy. Organy policji, wypełniające kwestjonarjusze, winny przy zbieraniu wiadomości uwzględniać obydwie strony — pracowników i pracodawców. Wyższy organ administracji poddaje zbadaniu otrzymane materjały, możliwie przy współudziale inspektorów przemysłowych. W przeciągu 2 tygodni po upływie każdego kwartału wyższy organ administracji przesyła kwestjonarjusze Urzędowi Statystycznemu. W Urzędzie Statystycznym abonuje się wszystkie ważniejsze czasopisma, aby móc sprawdzić, czy zostały otrzymane wiadomości o wszystkich możliwie strajkach.

Zaznaczamy nawiasem, że oparta na policyjnych sprawozdaniach niemiecka statystyka strajków była uważana za najgorzej zorganizowaną. Jakkolwiek dane o strajku policja zbierała i od pracodawców i od robotników, to jednak robotnicy nie mieli zaufania do policji i żadnych informacji nie udzielali. Nadto należy pamiętać, że wypełnienie kwestjonarjusza strajkowego wymaga pewnych kwalifikacji, znajomości przemysłu i stosunków robotniczych, czego niższy funkcjonarjusz policji posiadać nie mógł*). To też w Niemczech oddawna już pracowano nad reorganizacją statystyki strajkowej, zmierzając do oparcia jej na współpracy ze związkami zawodowemi. —

Oparcie statystyki na związkach zawodowych stanowiłoby najlepsze rozwiązanie sprawy. Wydaje się jednak, że takie postawienie zagadnienia u nas nie dałoby dobrych rezultatów. Związki zawodowe są słabo rozwinięte, obejmują małą liczbę członków, a przytem nie rozporządzają, szczególniej w b. dzielnicy rosyjskiej, dostateczną ilością sił, zdolnych do podjęcia uciążliwej pracy statystycznej. Statystyka, oparta na związkach zawodowych, nie byłaby więc ani pełna, ani godna zaufania.

Nie można również przekazać rejestracji statystycznej inspektorom pracy, jak niektórzy proponują. Jakkolwiek bowiem inspektorzy posiadają maksymum zdolności do tego rodzaju zadania, to jednak należy zauważyć, że: a) nie we wszystkich starostwach funkcjonują inspektorzy pracy, wskutek czego wiele zatargów nie uległoby zanotowaniu; b) obowiązek prowadzenia statystyki strajków obciążyłby nadmiernie inspektorów, przeszkadzając w wypełnianiu ich właściwych funkcji.

Pozostają więc z konieczności władze administracyjne — starostwa. Oparcie statystyki strajków na starostwach jest u nas jedynie możliwe. Jasne jednak, że aby zmniejszyć ujemne strony tej metody, dane o zatargu, zbierane przez starostwo, powinny opierać się na źródłowych informacjach, zaczerpniętych bezpośrednio od przedstawicieli robotników i pracodawców. Jest rzeczą zrozumiałą, że danych tych nie mogłaby zbierać policja, lecz specjalny, stosunkowo wykwalifikowany funkcjonarjusz, np. referent przemysłowy, który po pewnym czasie niewątpliwie nabyłby koniecznego doświadczenia w tej materji. Z drugiej strony, tam, gdzie przy starostwach znajdują się inspektorzy pracy, należałoby wykorzystać tych urzędników w tym kierunku, aby badali oni wypeł-

*) Ob. memorjał Biura Socjalno-Politycznego złożony do Rady Związkowej i parlamentu o statystyce strajków, w „Soziale Praxis", XIX. 1910 r., str. 464 i nast. oraz artykuł Die Streiks nach der amtlichen und der gewerkschaftlichen Statistik, w Korrespondenzblatt der Generalkommission der Gewerkschaften Deutschlands, 1913 r. t. XXIII, str. 52.

nione przez urzędnika starostwa formularze. Inspektorzy pracy, doskonale obznajmieni ze stosunkami pracy w miejscowości, są możliwie najlepiej uzdolnieni do wykrywania błędów lub nieścisłości w odnośnych sprawozdaniach.

Jeżeli chodzi o strajki w żegludze, na drogach żelaznych i w górnictwie, gdzie starostwa nie mogłyby dać odpowiednich informacji, kwestjonarjusze winny być wypełniane przez te centralne urzędy, którym żegluga, koleje lub górnictwo podlegają.

Opierając w ten sposób zasadniczo statystykę strajków na organach władz administracyjnych, nie należy się jednak wyrzekać pomocy związków zawodowych. Szczególnie przy większych strajkach, w których biorą udział organizacje i robotników i pracodawców, organizacje te mogą udzielić dodatkowo cennych informacji, szczególniej odnośnie trwania zatargu, postawionych żądań, oraz przedstrajkowych warunków pracy i płacy. Uciekanie się do pomocy związków zawodowych (ew. poszczególnych pracodawców), będzie konieczne w razie wątpliwości, niejasności lub sprzeczności sprawozdań urzędowych, oraz dla stwierdzenia masowości strajku (patrz niżej).

Ostatecznie sprawa zbierania danych o strajku tak by się przedstawiała:

a) Kwestjonarjusze dotyczące strajków (prócz strajków w żegludze. na drogach żelaznych i w górnictwie) wypełniają starostwa, przyczem, jeżeli przy starostwie funkcjonuje referent przemysłowy, odnośna statystyka podlega jego kompetencji;

b) Wypełnione kwestjonarjusze przesyła się dla sprawdzenia inspektorowi pracy danego okręgu, o ile inspektorat pracy znajduje się na miejscu;

c) Kwestjonarjusze o strajkach w żegludze wypełnia Ministerstwo Robót Publicznych, na drogach żelaznych—Ministerstwo Kolei (przez odnośne Dyrekcje), w górnictwie—Ministerjum Przemysłu i Handlu (Sekcya Górniczo-Hutnicza) przez Starostwa Górnicze;

d) Kwestjonarjusz winien być najpóźniej w tydzień po ukończeniu zatargu przesłany do Głównego Urzędu Statystycznego;

e) Dane o strajku winny być czerpane bezpośrednio od zainteresowanych obydwu stron, w razie niezgodności—osobiście sprawdzane na miejscu;

f) Do kwestjonarjusza winny być dołączone wszelkie dokumenty, mające związek ze strajkiem, a więc wycinki z prasy, odezwy, obwieszczenia urzędowe i prywatne, umowy, zawarte po strajku (w odpisie dosłownym) i t. p.;

g) Główny Urząd Statystyczny, według swego uznania, wysyła odpowiednie kwestjonarjusze do tych organizacji i osób poszczególnych, które mogą udzielić określonych informacji;

h) W razach wyjątkowych Główny Urząd Statystyczny wysyła dla zbadania przebiegu zatargu własnych funkcjonarjuszów.

3. *Przedmiot dochodzenia statystycznego.* Pewne trudności nasuwa zagadnienie, czy dla każdego zakładu, objętego przez strajk, należy wypełnić oddzielny kwestjonarjusz, czy, jeżeli strajk obejmuje wiele zakładów, objąć kwestjonarjuszem cały strajk. To drugie postawienie sprawy jest słuszniejsze, ponieważ objektem dochodzenia statystycznego jest strajk jako taki (o ile ma on wspólne przyczyny, jednolite kierownictwo, jednakowe żądania), a nie strajk w poszczególnym zakładzie. Atoli wykonanie tego trafnego postulatu nastręcza pewne trudności techniczne, a mianowicie: proponuje się oparcie zbierania materjałów na starostwach. Otóż na wypadek strajku zbiorowego w danej miejscowości, dokonanie dla wielu różnych zakładów ścisłych obliczeń liczby robotników zatru-

dnionych przed strajkiem, liczby strajkujących, zarobków i t. p. — przez urzędnika administracji lokalnej, najczęściej pozbawionego wszelkiego doświadczenia w tej dziedzinie, nie będzie rzeczą łatwą. Można przewidywać w obliczeniu tem dowolności i nieścisłości. Przy zredukowaniu objektu obliczeń do jednego zakładu, zmniejszy się znacznie możliwość błędów. Atoli są strajki zbiorowe, których nie można badać oddzielnie w poszczególnych zakładach: są to np. strajki w drobnych warsztatach rzemieślniczych, strajki służby domowej, stróżów, kelnerów, woźnych i t. p. Takie strajki winny być opisywane w jednym kwestjonarjuszu, zasadniczym.

Natomiast stwierdzenie grupowości strajków w większych zakładach może być dokonane inną drogą: obok kwestjonarjusza, przeznaczonego do wypełnienia przez starostwo, wprowadzić należy kwestjonarjusz specjalny, któryby wypełniały odnośne związki zawodowe robotników i pracodawców. Związki, kierując zatargiem, najlepiej są poinformowane o tem, jakie i ile zakładów dany strajk objął, oraz jakie jest wspólne podłoże strajku.

Proponujemy tedy dwa rodzaje kwestjonarjuszów: a) wypełniany przez władze administracyjne (A), b) przez związki pracodawców, ewentualnie związki robotnicze, (B). Na wypadek strajku pojedyńczego zasadniczo wystarcza kwestjonarjusz A, w razie strajku grupowego oprócz A dla każdego zakładu zasadniczo wysyła się i B.

W innych krajach sprawa ta przedstawia się jak następuje:

We Francji, Anglji*) i w Niemczech objektem dochodzenia jest strajk wogóle, a nie strajk w poszczególnych przedsiębiorstwach, przyczem stwierdza się liczbę dotkniętych zakładów. W Austrji większe strajki bada się w poszczególnych zakładach oddzielnie; Urząd Statystyczny samodzielnie stwierdza grupowość strajku. Natomiast, jeżeli strajk objął wiele drobnych zakładów, dane o nich zawiera się w jednym wspólnym kwestjonarjuszu. W Belgji, Włoszech oraz Holandji dla każdego zakładu wypełnia się oddzielny kwestjonarjusz.

3. *Strajki i lokauty.* Kwestjonarjusz obejmuje strajki i lokauty. Na wypadek lokautu ulegają zmianie odnośne wyrazy, zasadnicza treść pozostaje ta sama, tembardziej, że trudno często stwierdzić, czy zatarg posiada cechę strajku, czy lokautu.

4. *Jeden czy dwa kwestjonarjusze dla jednego zatargu.* W Belgji, Anglji i Holandji stosuje się dwa kwestjonarjusze dla tego samego zatargu: część pierwsza zostaje wypełniana natychmiast po wybuchu strajku, część druga — po ukończeniu. We Francji prefekt stale informuje odnośny urząd o przebiegu zatargu. Natomiast w Niemczech, Austrji i Włoszech używany jest kwestjonarjusz jednolity.

W interesie pełności statystyki leży, aby fakt strajku był rejestrowany możliwie najwcześniej. Wybuch strajku notuje prasa, wiedzą o nim władze policyjne, natomiast zakończenie często przechodzi niepostrzeżenie. Jeżeliby strajki były rejestrowane dopiero po ich ukończeniu, to mogłoby się zdarzyć, że niektóre z nich nie zostałyby wcale zarejestrowane; nadto przy strajku długotrwałym trudno byłoby ustalić okoliczności pierwiastkowe, jak datę, żądania i t. p. Z drugiej strony, jeżeli strajk trwa bardzo krótko, to wypełnianie o nim aż dwóch oddzielnych kwestjonarjuszów byłoby uciążliwe. Z tego względu proponujemy, aby, jeżeli strajk trwa trzy dni i nie został zakończony, starostwo przesyłało o nim następujące wiadomości: miejscowość, adres, firma, właściciel (ewentualnie zarządzający), rodzaj produkcji,

liczba robotników (mężczyzn, kobiet, młodocianych) — przed strajkiem i strajkujących. Po ukończeniu zatargu byłby wypełniany całkowity kwestjonarjusz. Natomiast w stosunku do zatargów, trwających trzy i mniej dni wypełniałoby się jeden kwestjonarjusz po ukończeniu zatargu.

5. *Kwestjonarjusz.* Treść kwestjonarjusza przedstawiałaby się jak następuje:

Kwestjonarjusz A (Wypełniany przez starostwo, ew. inne urzędy).

Grupa przemysłowa ..... Miesiąc .....

Starostwo ..... Miejscowość ..... Nr. sprawozdania .....

1. Firma .....
2. Nazwisko właściciela lub zarządzającego .....
3. Adres zakładu .....
4. Gałąź pracy .....
5. Czy strajk objął wszystkie tego rodzaju zakłady w danej miejscowości, czy część tylko ..... ile zakładów na ogólną liczbę zakładów tego rodzaju? ..... Podać nazwy i adresy zakładów objętych przez strajk, oraz numery sprawozdań o strajkach w tych zakładach .....
6. Data pierwszego dnia strajku .....
7. Data zakończenia strajku (Jeżeli nie było określonego końca zatargu, podać w przybliżeniu, kiady praktycznie można uważać strajk za ukończony) .....
8. Liczba pracowników przed strajkiem oraz liczba strajkujących

Kategorje zawodowe*)	Ogółem		Mężczyzn		Kobiet		Młodocianych	
	przed strajkiem	strajkujących	przed strajkiem	strajkujących	przed strajkiem	strajkujących	przed strajkiem	strajkujących
a. Pracownicy, którzy bezpośrednio wzięli udział w strajku:								
1.								
2.								
3.								
4.								
5.								
6.								
7.								
8.								
9.								
b. Pracownicy, którzy z powodu strajku zostali zmuszeni do przerwania pracy:								
1.								
2.								
3.								
4.								
5.								
6.								
7.								
8.								
9.								
Ogółem								

*) W schemacie dla górnictwa podział na kategorje zawodowe obejmuje dwa zasadnicze działy: 1) robotnicy na dole, 2) robotnicy na powierzchni.

9. Jeżeli udział w strajku nie był równomierny, to podać ilu, pracowników nie pracowało:

od ..... do ..... (liczba) .....
„ ..... „ ..... „ .....
„ ..... „ ..... „ .....
„ ..... „ ..... „ .....
„ ..... „ ..... „ .....

10. Liczba straconych dni roboczych .....
11. Czy wszyscy pracownicy zakładu przerwali pracę? .....
Ilu pracowników po wybuchu strajku pracowało nadal .....
Czy strajk objął tylko jedną kategorję zawodową pracowników w zakładzie? Jaką? .....
Czy strajk objął tylko jeden oddział zakładu? Jaki? .....
.....
Czy z powodu strajku zakład całkowicie przerwał pracę? Na jak długo? .....
Czy podczas strajku najmowano pracowników z zewnątrz? Ilu? .....
12. Motywy i bezpośredni powód strajku (Opisać szczegółowo charakter początku zatargu). .....
.....
.....
.....
.....
13. Żądania strajkujących i rezultaty strajku.
a. Ogólne żądania.

Zażądano	Stosunki przed strajkiem	Uwzględniono w wyniku strajku	UWAGI
1.			
2.			
3.			
4.			

b. Płaca robocza.

Kategorje zawodowe	Płaca od sztuki czy dniówka *)	Płaca przed strajkiem Mk. f.	Zażądano Mk. f.	Uwzględniono Mk. f.	Ilu robotników danej kategorji dotyczy zmiana płacy?
1.					
2.					
3.					
4.					
5.					
6.					
7.					

*) Za dzień roboczy, godzinę, lub od jakiej sztuki (dokładnie podać w tej rubryce).

14. Czy zapłacono za czas strajku? Pełny zarobek? Część zarobku? Jaką?

15. Liczba pracowników, którzy:	Ogółem	Mężczyzn	Kobiet	Młodocianych
a. dobrowolnie nie wrócili do pracy po strajku				
b. zostali z powodu strajku wydaleni i do pracy nie przyjęci				
c. przyjęto nowych pracowników zamiast strajkujących				

16. Czy strajk był kierowany przez związek zawodowy. Jaki?

17. Sposób zakończenia zatargu
a) przez układy stron bezpośrednio
b) ze strony pracowników pośredniczył związek zawodowy. Jaki?
c) ze strony pracodawców pośredniczył związek zawodowy. Jaki?
d) pośredniczył inspektor pracy
e) zwołano sąd rozjemczy (z czyjej inicjatywy?)
Jaki był skład sądu? Jaki był sposób wyboru sędziów?

f) Czy strony poddały się wyrokowi sądu rozjemczego?
która ze stron odmówiła przyjęcia wyroku?

18. Czy zawarto formalną umowę cennikową? .....
Załączyć dosłowny tekst tej umowy
19. Czy były podczas strajku wypadki terroru? Na czem one polegały? .....
Czy były wypadki psucia materjałów lub urządzeń (sabotaż)? .....
Czy na tle strajku miały miejsce zaburzenia, manifestacje? Opisać. .....
Czy interwenjowała policja, prokuratorja? W jakich wypadkach? O jakim charakterze była interwencja? .....

Dołączyć wszelkie dokumenty, mające związek ze strajkiem: wycinki z prasy, odezwy, obwieszczenia urzędowe i prywatne, żądania, o ile zostały złożone na piśmie, umowy zbiorowe i t. p.

Kwestjonarjusz B (dla związków zawodowych).

Miesiąc .....
Starostwo ..... Miejscowość .....
1. Wykaz zakładów i miejscowości objętych przez strajk .....
2. Gałąź przemysłu, do którego zakłady te należą. .....
3. Czy strajk objął wszystkie zakłady w tej gałęzi produkcji danej miejscowości, okręgu? Ile pozostało zakładów przez strajk nieobjętych? Dzień, w którym robotnicy zgłosili żądania? .....
4. Data pierwszego dnia strajku .....
5. Data zakończenia strajku .....
6. Ogólna liczba strajkujących .....
7. Czy strajk objął wszystkich robotników w powyższych zakładach? Ilu pracowało bez przerwy? .....
8. Czy strajk objął tylko pewne oddziały lub pewne kategorje zawodowe robotników zakładów? Jakie? .....
9. Ile zakładów z liczby objętych przez strajk przerwało całkowicie pracę? .....
10. Czy podczas strajku najmowano robotników z zewnątrz? Ilu? .....
11. Motywy i bezpośredni powód strajku .....
12. Żądania strajkujących: Czy żądania były zgłoszone przez związek zawodowy? Czy żądania były jednobrzmiące we wszystkich zakładach? Podać odchylenia od wspólnych żądań w poszczególnych zakładach.
13. Rezultaty strajku.

Żądano:	Uwzględniono:
1.	
2.	
3.	
4.	
5.	
6.	
7.	

14. Czy w poszczególnych zakładach w inny sposób uwzględniono żądania robotników? W jaki? W jakich zakładach?
15. (pytanie 17 z kwestjonarjusza A.)
16. „ 18 „ „)
17. „ 19 „ „)

Wyjaśnienia do kwestjonarjusza A.

Początek i koniec zatargu (pytanie 6 i 7). Za pierwszy dzień strajku należy uważać dzień, w którym robotnicy porzucili pracę, bez względu na ljczbę przerywających pracę, oraz bez względu na to, czy zakład wstrzymał z tego powodu produkcję. Bardziej skomplikowane zagadnienie przedstawia kwestja zakończenia zatargu: często się zdarza, że robotnicy częściowo i stopniowo wracają do pracy. Z tego względu za ostatni dzień strajku należałoby uważać ostatni dzień, w którym reszta strajkujących robotników powróciła do pracy. Zdarzyć się jednak może, że robotnicy nie wracają do pracy w tym samym zakładzie, przedsiębiorstwo wznawia produkcję, najmując innych robotników. W tych i innych przypadkach, kiedy trudno jest określić datę zakończenia zatargu, kwestjonarjusz zapytuje o dzień, w którym praktycznie należy uważać strajk za ukończony.

W innych krajach, np. w Anglji, rejestruje się: a) ostatni dzień tygodnia, w którym robotnicy jeszcze strajkowali lub byli zlokautowani, b) dzień, w którym wszystkie miejsca porzucone przez strajkujących znów były w pełni zajęte; we Francji: datę podjęcia pracy; w Belgji: datę zakończenia strajku; w Austrji: pierwszy dzień pełnego podjęcia pracy; we Włoszech: a) dzień, w którym postanowiono powrócić do pracy; b) dzień, w którym praca rzeczywiście została podjęta; w Niemczech: datę zakończenia strajku.

Liczba strajkujących (pytanie 8). Dla poznania charakteru strajku— oprócz samej liczby strajkujących — niezbędna jest liczba robotników, którzy byli zatrudnieni w danym zakładzie przed strajkiem, oraz liczba robotników, którzy w strajku udziału nie wzięli. Nadto pytanie 8 żąda podania podziału robotników na grupy zawodowe, płeć i wiek. Posiadając wszystkie te dane, można z łatwością obliczyć, jaki udział w strajku brały powyższe kategorje robotników. Nadto kwestjonarjusz zapytuje o liczbę robotnikkw, którzy, jakkolwiek nie strajkowali, to jednak zostali zmuszeni do przerwania pracy na skutek strajku swoich towarzyszów pracy. Wypadki takie mogą zachodzić wtedy, jeżeli np. strajkuje jeden oddział fabryki lub pewna kategorja robotników, a pozostałe oddziały są tak ściśle z pracą tych robotników związane, że z powodu strajku tamtych muszą pracę przerwać. W sumie liczba strajkujących, dodana do liczby tych, którzy przymusowo pracę przerwali, da ogólną liczbę robotników, nie pracujących z powodu strajku.

Jak zagadnienie powyższe zostało rozwiązane w innych krajach, wynika z poniższego zestawienia: w Anglji: liczby zatrudnionych przed strajkiem robotników nie rejestruje się; pytanie dotyczące strajkujących brzmi: a) liczba strajkujących lub zlokautowanych, b) liczba innych robotników w tych samych zakładach, którzy z powodu strajku zostali pozbawieni zajęcia, choć sami nie strajkowali; kategorje zawodowe, płeć, wiek (młodociani); we Francji: kategorje zawodowe strajkujących; liczba strajkujących w każdym zawodzie; liczba robotników w każ-

dym zawodzie przed strajkiem: mężczyzn, kobiet, młodocianych. Takież pytania dla przymusowo niepracujących. Dla obu kategorji stwierdza się przeciętną liczbę niepracujących dla czterech kolejnych faz strajku; w Belgji: pytania podobne, prócz tego stwierdza się najwyższą i najniższą liczbę strajkujących, nadto żąda się podania dnia, w którym przymusowo niepracujący przestali pracować; w Austrji: pytania podobne. Jeżeli udział w strajku nie był równomierny, to podaje się liczbę tych robotników, którzy wogóle podczas trwania strajku przerwali pracę, choćby uczynili to nie w jednym i tym samym momencie; we Włoszech: pytania podobne; prócz tego zapytanie—ilu i jakie kategorje robotników nie porzuciły pracy; w Niemczech: pytania podobne jak w Anglji, prócz płci, nadto: najwyższa liczba jednocześnie strajkujących. Pozatem w Austrji dzieli się robotników na wykwalifikowanych, niewykwalifikowanych i uczniów; we Włoszech stwierdza się liczbę robotników, którzy podczas strajku gdzieindziej pracę znaleźli; we Francji—liczbę robotników najętych dla zastąpienia strajkujących, oraz tych, którzy przed zakończeniem strajku przystąpili do pracy.

Oprócz liczby straconych dni roboczych, co stwierdza się we wszystkich krajach, austrjacki kwestjonarjusz zawiera pytania: suma straconych z powodu strajku zarobków; niemiecki: uwagi o widocznych stratach robotników z powodu strajku.

Ilość dni roboczych, straconych z powodu strajku (pytanie 9 i 10). Pytania, dotyczące początku i końca zatargu, mają dwa cele na widoku: stwierdzenie natężenia sporu, oraz wskazanie liczby straconych dni roboczych. Liczbę straconych dni roboczych często trudno obliczyć, jeżeli np. robotnicy przystępują do strajku lub kończą strajk nierównomiernie. Z tego względu odpowiedź na pytanie 9 (w razie strajku nierównomiernego) powinna wskazać, jaką liczbę dni strajkowały poszczególne grupy robotników.

Liczbę straconych dni roboczych otrzymamy, mnożąc liczbę dni strajku (prócz niedziel i świąt) przez liczbę strajkujących.

Rozmiary strajku i wpływ na produkcję (pytanie 11). Oprócz liczby zakładów ważną rzeczą jest jeszcze stwierdzić, czy strajk objął wszystkie przedsiębiorstwa danej gałęzi produkcji w danej miejscowości, czy też część tylko. W pytaniu tem chodzi o stwierdzenie powszechności zatargu. Prócz tego kwestjonarjusz zawiera zapytanie, czy z powodu strajku zakłady przerwały produkcję, czy też praca odbywała się nadal. Odpowiedź na powyższe zapytanie wskaże, w jakiej mierze strajk odbił się na biegu produkcji. Często strajk obejmuje nie cały zakład, lecz jeden oddział, lub też pracę przerywają wyłącznie robotnicy pewnej kategorji zawodowej: odnośne zapytania momenty te uwydatniają.

Pytania powyższe znajdują się w kwestjonarjuszach niemal wszystkich uwzględnianych przy porównywaniu krajów, oprócz zapytania dotyczącego liczby zakładów, które produkcję przerwały: te pytania znajdujemy tylko w Belgji, Austrji i Niemczech. Nadto w Austrji, w kwestjonarjuszu dla pracodawców, znajduje się szereg pytań, dotyczących wpływu strajku na produkcję, oraz wykaz szkód wynikłych z powodu strajku. Ponieważ jednak trudno oczekiwać tutaj ścisłych odpowiedzi, proponowany przez nas kwestjonarjusz pytań tych nie zawiera.

Motywy i bezpośredni powód strajku. Żądania robotników oraz stopień ich uwzględnienia w wyniku strajku (pytania 12 i 13). Motywem

strajku jest ta bezpośrednia okoliczność, która doprowadziła do wybuchu zatargu. Wybuch strajku może mieć np. za powód wydalenie pracownika, atoli robotnicy prócz żądania przyjęcia z powrotem wydalonego mogą postawić szereg innych żądań. Wtedy ostateczny wynik strajku nie będzie odpowiadał bezpośredniemu jego powodowi. Z tego względu na pytanie dotyczące motywów i bezpośredniego powodu strajku powinna być udzielona odpowiedź niezależnie od odpowiedzi na pytanie: jakie żądania robotnicy postawili. Aby uniknąć ew. trudności, nie pytamy oddzielnie o żądania, stawiane w początkach, oraz w końcu zatargu, jak to czyni kwestjonarjusz belgijski, gdzie również istnieje zapytanie, czy zarząd zakładu postawił ze swej strony jakieś warunki strajkującym na wypadek podjęcia przez nich pracy. Dodajmy, że we Francji obok żądań, postawionych przez robotników, zapytanie obejmuje również propozycje, poczynione przez pracodawcę w początkach zatargu. Atoli uwzględnienie tych szczegółów utrudniłoby samą odpowiedź, nie dodając nic istotnego dla poznania przebiegu strajku. Dane, dotyczące rezultatu strajku, powinny być nietylko obrazem stosunku sił między pracodawcami, a robotnikami, a więc nie powinny stwierdzać tylko liczby strajków „wygranych, częściowo wygranych i przegranych"; lecz istotną rzeczą jest dowiedzenie się, jakie zmiany w warunkach pracy i płacy robotników nastąpiły w wyniku strajku. Stąd konieczność uwzględnienia przy każdym żądaniu stosunków przedstrajkowych, oraz szczegółowych zmian spowodowanych przez strajk. Statystyka angielska, francuska i włoska pyta o stosunki przed strajkiem jedynie odnośnie do wysokości płacy, oraz czasu pracy. Belgja pyta jedynie o warunki, na których praca została podjęta. Austrjacka statystyka stwierdza czas i płace tylko dla okresu przed strajkiem. W Niemczech żąda się dokładnego opisu stosunków przed i po strajku w stosunku do wszystkich żądań, postawionych przez robotników.

Ściśle z warunkami, na których zakończono zatarg, łączy się pytanie, czy i w jakiej mierze robotnicy otrzymali zarobki za czas strajku. Ponieważ żądanie takie robotnicy stawiają niemal podczas każdego strajku, więc odpowiedź na nie posiada istotne znaczenie dla poznania charakteru zatargu, i dlatego odnośne pytanie stawiamy odrębnie od pytania, dotyczącego żądań.

Sposób załatwienia zatargu (pytania 15, 16, 17 i 18). Odnośne pytania mają na celu przedstawienie wpływu na zatargi pracy organizacji zawodowych z jednej strony, oraz specjalnych urządzeń społecznych, powstałych z konieczności załatwienia tych zatargów — z drugiej strony.

Tu wypływają dwa pytania: czy strajk został zorganizowany przez związek zawodowy, oraz kto współdziałał przy załatwianiu zatargu. Z powyższem ściśle łączy się zapytanie: „czy zawarto po strajku formalną umowę zbiorową?". Instytucja umów zbiorowych jest tak charakterystyczna i istotna dla współczesnych zatargów pracy, że specjalne jej uwzględnienie jest niezbędne.

W krajach obcych sprawy te różnie są załatwione. W Anglji np. zapytanie, czy związki brały udział w strajku, ma wyłącznie praktyczne znaczenie: chodzi tu mianowicie o adres instytucji, któraby mogła udzielić bliższych szczegółów zatargu. Natomiast w kwestjonarjuszu, przeznaczonym dla robotników, znajduje się zapytanie: w stosunku do ilu członków związków zawodowych oraz niecłonków zaszły zmiany płacy

i dnia roboczego *). We Francji zapytuje się, czy robotnicy i pracodawcy utworzyli związki zawodowe; nadto w kwestjonarjuszu znajduje się zapytanie o pochodzeniu i wielkości środków, któremi strajkujący rozporządzali; prócz tego — jaki wpływ wywarł strajk na rozwój związków zawodowych. W Belgji: czy w strajku biorą udział związki zawodowe robotników albo pracodawców? Włochy: „Nazwa związku, który kierował strajkiem", „Czy byli członkowie związków, którzy nie strajkowali łącznie ze swymi towarzyszami?", Czy udzielono strajkującym zapomogi?" (ze strony związku), „Ile z całkowitej sumy, wydanej na strajk przez związek, pochodzi z funduszów związkowych i skąd pochodzi reszta?". Austrja: „Czy w organizacji, przeprowadzeniu lub załatwieniu strajku brały udział i jakiego rodzaju związki robotników?". Niemcy: „W jakim stopniu na wybuch strajku wpłynęły lub strajk popierały — związki zawodowe lub osoby trzecie?". „Czy wypłacono zapomogi pieniężne, kto i w jakiej wysokości?".

Pytania, dotyczące sposobów załatwienia zatargu, znajdują się we wszystkich krajach.

Wypadki terroru, sabotażu, zaburzenia (pytanie 19). W niektórych krajach statystyka strajków służyła nietylko do celów naukowych, ale i policyjnych: chodziło o stwierdzenie, w jakiej mierze zostały podczas strajku przekroczone pewne ustawy. czy złamano umowę najmu i t. p. Statystyka francuska pyta o wykroczenia przeciw ustawie z dn. [25/V] 1864 r. (wywołanie strajku w drodze gwałtu, gróźb, działań oszukańczych) i o karach, nałożonych z tytułu tej ustawy. W kwestjonarjuszu belgijskim znajduje się zapytanie, czy stwierdzono wykroczenia przeciw swobodzie pracy i ile protokułów sporządzono z tego powodu. W Austrji istnieje specjalny dodatkowy kwestjonarjusz (Einlageblatt), zawierający wyłącznie pytania o charakterze karno-policyjnym, np: ilu robotników oskarżono o złamanie kontraktu najmu, ilu aresztowano, ilu uwięziono, ilu wydalono z miejscowości, ile odbyto zgromadzeń z powodu strajku, ile z tych zgromadzeń rozwiązano i t. p. W kwestjonarjuszu niemieckim mamy pytania: w jakim stopniu chętni do pracy musieli być strzeżeni przez policję? O ile strajk był wogóle przedmiotem interwencji policji? Czy interwenjowała prokuratorja państwa i z jakich przyczyn? W Anglji i Włoszech tego rodzaju pytań zupełnie nie było. —

W projekcie kwestjonarjusza dla Polski proponujemy jedynie zapytania: czy były wypadki terroru, sabotażu, oraz czy miały miejsce na tle strajku zaburzenia i manifestacje. Nadto kwestjonarjusz zawiera pytanie. czy i w jakich wypadkach interwenjowała policja i prokuratorja państwa. Odnośne odpowiedzi wyjaśnią stosunek władz państwowych do zatargów pracy, jakkolwiek, ściśle biorąc, pytania te nie należą do statystyki pracy, lecz raczej do statystyki kryminalnej.

---

*) Jasne, że u nas podział robotników na zorganizowanych i niezorganizowanych byłby niemożliwy do przeprowadzenia z powodu słabego rozwoju związków zawodowych oraz trudności, na jakieby taka statystyka w wykonaniu natrafiła.

LUDWIK KRZYWICKI.

Projekt organizacji statystyki cen.

Statystyka cen wykazuje niezmierną różnorodność w sposobach swego prowadzenia. W Stanach Zjednoczonych zbywa, a przynajmniej do chwili wybuchu wojny zbywało na jakichkolwiek dochodzeniach systematycznych, któreby odbywały się w prawidłowych odstępach czasu: dokonywano w potrzebie jedynie ankiet, które uskuteczniano z wielkim nakładem kosztów, a których wyniki ogłaszano w monografjach niekiedy wielotomowych. Taką była największa zresztą z ankiet tamtejszych tego rodzaju, dokonana na mocy uchwały senatu z dn. 3 marca 1891 r. W związku z przyjęciem billu Mac-Kinley'a odwołano się wtedy do całego zastępu ajentów specjalnych, którzy na przestrzeni całego terytorjum Stanów Zjednoczonych zbierali materjał odpowiedni. Tacy ajenci, specjalnie płatni, istnieją i w Anglji, choć mają charakter stateczniejszy (ci ajenci mają nawet prawo zaglądania do ksiąg firm, ażeby z nich wynotować ceny badanych towarów). Natomiast w państwach Europy środkowej przeważa ustrój systematycznego zbierania liczb przez nałożenie na giełdy, targi lub zarządy gminne obowiązku wysyłania codziennie, co miesiąc i t. d. notowań do Urzędu statystycznego lub innego (np. Urzędu pracy), który zajmuje się opracowaniem i opublikowaniem takich materjałów.

Zresztą dochodzenia statystyczne w zakresie cen należą do rzędu tych, które najmniej zadowolić mogą swojem ukształtowaniem dotychczasowem wymagania statystyków. Najpierw, chodzi o ciągłość, w jakiej daty odpowiednie napływają: notowania codzienne wyjątkowo tylko są możliwe ze względów technicznych w handlu detalicznym, i tak samo w tylko co wymienionym handlu detalicznym i z tych samych względów nie mogą objąć wszystkich miejscowości ani wszystkich towarów. Wysuwa się z konieczności pytanie, jakich towarów ceny należy notować, w jakich odstępach czasu, oraz w jakich miejscowościach. Do tego dołącza się inna sprawa, a mianowicie sprawa jakości towarów, wiadomo bowiem, że o ile ceny są notowane w różnych miejscach lub w różnym czasie, to, pomimo tej samej nomenklatury, jakości towaru są często odmienne. Stworzenie takiej skali jakościowej napotyka zwłaszcza wielkie trudności w zakresie codziennego, drobnego handlu. Następnie chodzi o ceny. Towar w ciągu tego samego dnia ulega wahaniu, t. j. posiada różne ceny. Np. w handlu detalicznym Warszawy cena jaj od

sztuki w handlu detalicznym wahała się w końcu kwietnia od 180 do 220 fenigów. Niepodobna notować wszystkich tych cen. Należy poprzestać na paru poziomach zasadniczych, a więc nadewszystko na cenie najwyższej i najniższej Ale te ceny krańcowe dają pojęcie jedynie o rozległości wahań w skali cen, nigdy zaś o cenie normalnej. To poprzestawanie na cenie przeciętnej, wyprowadzonej z najwyższej i najniższej, jak tego wymagaja przestarzałe mocno przepisy Rady Administracyjnej b. Królestwa Polskiego z dn. 31 marca 1848 r., jest zgoła niewłaściwe — taka cena jest fikcją, nieodpowiadającą żadnej rzeczywistości. Dlatego zazwyczaj odwołują się obecnie do ceny najczęściej dawanej. Ale i ta cena, o ile nie uwzględni się ilości sprzedawanego towaru, oraz stosunku tej ilości do całej ilości sprzedanego towaru, zawierać musi w sobie dużo pierwiastku subjektywnego.

Jak zaznaczono już, trudności powyżej wskazane oraz i inne, których dotkniemy w dalszym toku wywodów, zwłaszcza silnie uwydatniają się w zakresie handlu detalicznego. Handel hurtowy, zogniskowany na wielkich targach, na giełdach towarowych i t. d., nastręcza o wiele mniejsze trudności, i dlatego notowania cen towaru sprzedawanego hurtem czynią bardziej zadość wymaganiom statystyki administracyjnej. Dlatego w umotywowaniu niniejszem wypadło oddzielnie rozpatrywać działalność statystyki w obrębie handlu hurtowego, a oddzielnie statystyki cen w handlu detalicznym. Ta druga właściwie pozostaje do chwili obecnej jednym z najważniejszych działów statystyki miejskiej, zbieranej przez urzędy statystyczne municypalne. Statystyka państwowa zaczęła się zajmować sprawą cen w handlu detalicznym dopiero z chwilą powstawania urzędów pracy: w państwach poszczególnych, urzędy te prowadzą dochodzenia względem cen wiktuałów, uważając materjał, na tej drodze pozyskany, za podstawę do należytego prowadzenia statystyki płac. Bodaj dopiero wojna ostatnia rozszerzyła poważnie zakres dochodzeń statystycznych w tym względzie, wywołując głosy, np. w Austrji, d-ra Ryszarda Sorera, domagające się gruntownej reformy w zakresie statystyki cen, lub, jak w Niemczech, próby istotnej zmiany stosunków na lepsze.

I. Handel hurtowy.

Gdy chodzi o statystykę cen w handlu hurtowym, należy nadewszystko uwzględnić organizację odpowiedniego działu statystyki, istniejącą w państwie niemieckim. Trzeba oddać sprawiedliwość, że działalność Urzędu Statystycznego Rzeszy Niemieckiej może w tym względzie służyć jako wzór do naśladowania.

Organizacja ta wzięła swój początek wskutek zwrócenia się 64 izb i korporacji handlowych w 1877 r. do rządu z prośbą o prowadzenie statystyki cen w handlu hurtowym. Prośbie tej stało się zadość w roku 1879. Przed wojną, około r. 1910, notowano ceny w handlu hurtowym 40 towarów, a mianowicie *): żyta (1000 kg), pszenicy (1000 kg), owsa (1000 kg), jęczmienia (1000 kg), kukurydzy (1000 kg), kartofli (1000 kg), chmielu (1 centnar podwójny), bydła na rzeź (1 centnar podwójny), mąki żytniej i pszennej (1 centnar podwójny), masła i cukru (1 centnar

*) Liczby, zamieszczone w nawiasach przy wyszczególnieniu towarów, wskazują ilości których ceny się podaje.

podwójny), melasy (1 centnar podwójny), spirytusu (100 litrów), oleju rzepakowego (1 centnar podwójny), śledzi (1 tonna), kawy i kakao (1 centnar podwójny), herbaty (1 kilogram), ryżu (1 centnar podwójny), pieprzu (1 centnar podwójny), szmalcu (1 centnar podwójny), tytuniu w liściach (1 centnar podwójny), skór i futer (miary rozmaite, zazwyczaj 1 centnar podwójny), wełny i bawełny (1 centnar podwójny), przędzy bawełnianej (1 centnar podwójny), perkalików (1 metr), przędzy lnianej (1 kilogram), surowego jedwabiu (1 kilogram), konopi (1 kilogram), włókien meksykańskich (1 centnar podwójny), surowej juty (1 centnar podwójny), kauczuku (1 kilogram), żelaza (1000 kilogramów), ołowiu, miedzi, cynku i cyny (1 centnar podwójny), węgla kamiennego (1000 kilogramów), nafty (1 centnar podwójny). Każdy towar był szczegółowo określony w swojej jakości, i gdy chodzi o przedmioty różnorodniejszej jakości, np. śledzie, kawę, tytuń, materjały służące do tkactwa, żelazo, węgiel, to uwzględniano parę nomenklatur. Np. w zakresie żyta meldowały cenę następujące miasta: Berlin cenę dobrego zdrowego żyta, ważącego 1 litr conajmniej 712 gramów; Brema—żyta rosyjskiego dobrego zdrowego, nieoclonego; Wrocław, żyta średniej jakości; Gdańsk żyta, znajdującego się w wolnym obiegu, którego litr ważył 714 gramów; Hamburg, żyta holsztyńskiego, meklemburskiego i rosyjskiego nieoclonego; Frankfurt nad Menem, żyta różnego pochodzenia, które na wagę dawało przynajmniej 70 kilogramów na 1 hektolitr; Kolonja, żyta średniej dobroci, krajowego i zagranicznego; Królewiec, żyta dobrego zdrowego, którego litr ważył 714 g; Lipsk żyta dobrego niemieckiego; Lubeka, żyta rosyjskiego, którego hektolitr ważył około 71,3 kilogramów; Magdeburg, żyta średniego krajowego; Mannheim, żyta z Palatynatu, oraz rosyjskiego i bułgarskiego średniego; Monachjum, żyta bawarskiego średniego, oraz oddzielnie najlepszego; Poznań żyta dobrego, zdrowego średniego. W r. 1909 tych wiadomości dostarczały: izby handlowe, względnie handlowo-przemysłowe w 25 miastach, nadto dyrekcje miejskich rzeźni i targów na bydło, niektóre giełdy, związek przemysłowców juty, dyrekcja górnicza w Saarbrücken i t. d., przyczem dużo włożono starań, ażeby usunąć mający wpływ pozornych sprzedaży na giełdzie.

Niezależnie od notowania ceny powyżej wymienionych towarów istniało notowanie cen bydła na targowiskach w 24 miastach, skąd wiadomości przysyłały zarządy targowisk i rzeźni; niezależnie zaś od tych miast nadto 6 innych miast zobowiązanych było dostarczać podobnych materjałów. I tutaj wprowadzono drobiazgową skalę nomenklatur, np. co do wołów wyróżniono 4 kategorje, a mianowicie: a) mniejsze, wypasione, jakości najwyższej rzeznej, mające co najwyżej 7 lat wieku, b) młode, mięsne, niewypasione, oraz starsze wypasione, c) średnio wypasione, młode, oraz dobrze wypasione starsze, w końcu d) mało wypasione wszelkiego wieku, przyczem wyróżniano starannie, czy cena jest ceną żywej sztuki, czy sprzedawanego na wagę żywego okazu, czy też mięsa.

Prócz tego Urząd Statystyczny Rzeszy Niemieckiej zbierał wiadomości o cenach na zboże na 150 targach państwa. Notowania dotyczyły 4 gatunków zbóż i podawały cenę najwyższą oraz najniższą podwójnego centnara dla zboża gorszego, średniego i najlepszego, sprzedane ilości, oraz przeciętną cenę centnara podwójnego i taką samą cenę z poprzedniego dnia targowego. Wiadomości te nadchodziły codziennie i były codziennie ogłaszane w Gońcach Urzędowych niemieckim i pruskim. Jednocześnie Urząd Statystyczny zbierał materjały o cenach zboża i by-

dła na ważniejszych rynkach zagranicznych. Dla zboża uwzględniono 12 punktów, a mianowicie: Wiedeń, Budapeszt, Odesę, Rygę, Paryż, Antwerpję, Amsterdam, Londyn, Liverpool, Chicago, New-York, Buenos-Ayres. Notowania cen bydła miały na uwadze: Wiedeń, Budapeszt, Paryż, Rotterdam i Kopenhagę.

Poszczególne państwa Rzeszy Niemieckiej poszły jeszcze dalej, niż Urząd Statystyczny Rzeszy Niemieckiej, już to urozmaicając listę towarów w handlu hurtowym, dla których notuje się ceny, już to mnożąc liczbę miejsc, które winny nadsyłać materjał odpowiedni. W Bawarji np. notuje się ceny zboża w handlu hurtowym w 57 miastach, przyczem oblicza się średnie ceny miesięczne i roczne, dzieląc otrzymaną kwotę pieniężną przez sprzedane ilości. Od r. 1907 zaś zbiera się nadto w Bawarji ceny bydła i mięsa w handlu hurtowym w 98 miastach. Ceny zbóż i mięsa są ogłaszane co miesiąc przez Urząd Statystyczny bawarski. W Wirtembergji co miesiąc nadchodzą wiadomości z 55 miast i dotyczą zbóż, grochu i innych roślin strączkowych, słomy i siana. Nadto od r. 1907 zarządy gminne w 130 gminach wysyłają każdego dnia targowego wiadomości o liczbie przypędzonego na sprzedaż bydła, liczbie sprzedanych sztuk i w przybliżeniu o otrzymanej ze sprzedaży kwocie pieniężnej. W Prusach przepisy z d. 1 stycznia 1909 r. wprowadziły daleko idące rozróżnienia. Wyróżniono jęczmień, idący do browarów, od jęczmienia na inne potrzeby; kartofle świeże i stare, tak samo stare i świeże siano, prasowaną, targaną i inną słomę, oraz wciągnięto do listy prócz zbóż i roślin strączkowych — mąkę. Te wiadomości w 1909 r. zbierano ze 154 miejscowości. I tak samo z początkiem r. 1910 zaczęto gromadzić materjały o cenie na bydło w 20 miejscowościach na podstawie drobiazgowych wyróżnień jakości sprzedawanego bydła i trzody chlewnej.

II. Handel detaliczny.

Już zaznaczono powyżej, że notowania cen w handlu detalicznym, nastręczają o wiele więcej trudności, niż w handlu hurtowym. Handel hurtowy jest zogniskowany w nielicznych punktach, stworzył ujednostajnione nomenklatury jakości, dokonywa w porównaniu z handlem detalicznym względnie niewielu, ale większych operacji. Notowanie cen, a nawet ilości sprzedawanego towaru jest tutaj możliwe w takich granicach, iż ogarnia poważną część dokonywanych obrotów. Natomiast ze względów technicznych taka względna doskonałość jest nie do osiągnięcia w handlu detalicznym. Notowania obejmują tylko bardzo znikomą część obrotów, i to tylko w bardzo ograniczonej liczbie miejscowości i w odstępach czasu conajmniej tygodniowych.

Rozpatrując organizację notowania cen w handlu detalicznym, należy uwzględnić następujące zagadnienia.

1. Przedmioty, o których cenie zbiera się wiadomości.

Skala przedmiotów notowanych odpowiednio do kraju jest bardzo różnorodna.

Przepisy, wydane dla Królestwa Polskiego przez Radę Administracyjną z dnia 31 marca 1848 r., mając na celu zaopatrywanie wojska w żywność, nakazywały magistratom miast oraz naczelnikom powiatów notować ceny wszelkiego rodzaju zbóż (żyta, pszenicy, owsa,

jęczmienia, gryki i prosa) oraz przetworów zbożowych (mąki żytniej, oraz kaszy: gryczanej, owsianej, jęczmiennej, pszennej i jaglanej), siana, słomy jarej i żytniej, mięsa wołowego, spirytusu i wódki szumówki 6-ej próby, worków z płótna zwyczajnego i zgrzebnego, a także płacy dziennej jednego człowieka pieszego, człowieka z jednym koniem i paru końmi, i opłat za przewóz towarów lądem i wodą w obrębie wskazanych drobiazgowo odległości. Liczba przedmiotów dość nieodpowiednia i niewystarczająca na potrzeby późniejsze! Magistrat m. Warszawy na swoją rękę rozszerzał tę listę, wprowadzając wciąż nowe przedmioty. W obecnej chwili notuje 189 przedmiotów. Lista ta jest niezmiernie pouczająca ze względu na to, że znalazły się w niej przedmioty nietylko spożycia codziennego, ale i spożycia wytwórczego, jak stal intrumentowa, stal resorowa, ołów, cyna, cynk, miedź, mosiądz, — zupełnie niestosowne w rejestracji miejskiej.

Na prowincji w b. Królestwie Polskiem prowadzono w ostatnich czasach statystykę cen także według rozszerzonej skali towarów, którą gubernator przesyłał do Głównej Intendentury w Warszawie, a także do Izb Obrachunkowych, znajdujących się w obrębie Królestwa Polskiego. Sprawozdania te w ostatnich latach wysyłano co miesiąc, stwierdzone podpisem gubernatora. Podawano ceny: najwyższą, najniższą i średnią puda wszystkich zbóż, kasz i mąk, a także fasoli, mąki grochowej, ziemniaków i buraków; cenę stu główek kapusty, cenę funta różnego pieczywa, masła, sadła oraz 4 gatunków mięsa. Nadto notowano ceny: okowity, różnych gatunków piwa, mleka, olejów roślinnych, cenę konia, wołu, krowy, owcy, świni, wosku, nafty, świec, siana, słomy, wełny, chmielu, paru metali, skór surowych, płótna, budulcu, drzewa opałowego, węgla; cenę przemiału puda żyta i pszenicy; cenę zwyczajnego robotnika, oraz robotnika z różnym sprzężajem. Zresztą lista ta ulegała licznym zmianom; przybywały jedne przedmioty, inne ubywały. I tutaj, w tej liście notowanych przedmiotów, uderza to samo połączenie przedmiotów, będących przedmiotami handlu detalicznego i handlu hurtowego, jak w liście magistratu m. Warszawy. Wogóle i tej działalności, jak i całej statystyce, prowadzonej w państwie rosyjskiem, zbywało na planie jednolitym, na jasnych założeniach, na wyraźnie wytkniętym celu.

W Niemczech statystyka cen detalicznych była przed wojną prowadzoną niezależnie według odrębnych zasad przez każde państwo związkowe. Powszechnie notowano ceny (kilograma lub półkilograma wagi) następujących przedmiotów: mięsa wołowego, wieprzowiny, baraniny, cielęciny, słoniny, masła jadalnego, jaj, mąki żytniej i pszennej, kaszy jęczmiennej, owsianej, gryczanej, krup jęczmiennych i jaglanych, ryżu, kawy, soli kuchennej i szmalcu. Do tych przedmiotów powszechnie notowanych dochodzą przedmioty, uwzględniane jedynie w niektórych państwach. A więc: Prusy, Bawarja, Wirtembergja, Badenja, Hesja notowały jeszcze ceny pieczywa, Prusy i Bawarja — kartofli, Saksonja i Anhalt — kiełbasy, Bawarja, Hesja, Anhalt i inne — piwa, Bawarja i Lubeka — ryb i drobiu, Prusy — miodu, szmalcu zagranicznego, makaronu i t. d. Ale właściwą widownią rozległego notowania cen w handlu detalicznym w Niemczech były właściwie miasta. Taka Altona, specjalnie dla intendentury, w półrocznych sprawozdaniach podawała ceny 45 produktów mięsnych, co kwartał 24 towarów kolonjalnych, co miesiąc 13 rodzajów warzyw oraz innych produktów, rocznie zaś już dla wszystkich władz

ceny opału. Frankfurt nad Menem między innemi notował ceny 38 rodzajów warzyw i 19 owoców. Wogóle miasta saskie przodowały, pierwsze zaś miejsce pomiędzy niemi zajmuje Lipsk. Tutaj, w obrębie miast, wysunięto, choć niezawsze rozwiązano wszystkie trudności, związane z oznaczeniem cen. A zatem próbowano uporać się chociażby z takiemi zagadnieniami, jak procentowy dodatek kości do mięsa. Jednak wciągnięcie takich szczegółów do statystyki cen, jak udzielane rabaty, wydawanie bonów rabatowych i t. d., okazało się nawet w miastach zbyt złożone, ażeby można je było uwzględnić w statystyce municypalnej.

2. Odróżnianie jakości towarów notowanych.

Są towary, które wykazują znaczne wahania jakości nietylko w obrębie całego kraju, ale i w obrębie tego samego miasta. Np. tak zwane masło śmietankowe, sprzedawane w Warszawie, jako też i zwyczajne masło targowe mocno się różnią zarówno w samej Warszawie, jak i w mniejszych ogniskach miejskich b. Królestwa Polskiego. Niekiedy zdarza się, że na przestrzeni kraju pomiędzy cenami tego samego, pozornie jednolitego towaru, właśnie z powodu tej ukrytej różnorodności, istnieją różnice większe, niż pomiędzy cenami różnych wyodrębnionych kategorji tego samego towaru w tem samem mieście. Zadanie, które ma statystyka cen w tym zakresie, jest niezmiernie trudne: teoretycznie polega na ułożeniu dla każdego towaru skali, do której możnaby sprowadzić wszystkie odmiany towaru, istniejące w kraju. Ale praktyka stawia przeszkody wcieleniu w życie tego postulatu. Skali takiej można dopilnować w pewnem miejscu dla określonego czasu, ale rozbieżności w sposób niedostrzegalny wplatają się, gdy badamy jakiś towar w tym samym czasie w różnych miejscach, lub w tem samem miejscu, ale w różnym czasie, a tembardziej w różnych miejscach dla różnego czasu. Towary takie, jak np. mąka, gdzie na rynku panują ustalone nomenklatury towaru, pochodzącego z młynów, bardziej poddają się jednolitemu schematowi. Natomiast towary, które krążą w obrębie niewielkiego rynku, jak masło, mięso, wymykają się bardziej, lub niekiedy zupełnie, z pod wymaganego przez statystykę cen schematyzmu.

Praktyka niemiecka częściowo rozwiązała sprawę w ten sposób, że usunęła z pod notowania gatunki najwyższe i najniższe towarów, uważając najwyższy gatunek za przedmiot zbytku, kupowany przez nieliczne koła spożywców bardzo zamożne, najniższy zaś za towar, nabywany również przez nieliczne koła najmniej zamożne. Innemi słowy, notuje się ceny tych tylko gatunków towarów, które idą do rąk pospolitego, średnio uposażonego nabywcy. Taką jest praktyka, między innemi, Prus, Badenji i innych państw. Ale nie zapobieżono temu, żeby w różnych okolicach, pod tym samym średnim poziomem towaru, nie ukrywały się właściwie różne gatunki. Zwłaszcza dotyczy to mięsa. Dlatego przedewszystkiem mięso uległo w Niemczech bliższemu wyszczególnieniu gatunkowemu, choć nie wszędzie. W Prusach nie pytano się o cenę przednich gatunków mięsa, a więc dla wołowiny o ceny filetu i polędwicy; dla cielęciny o cenę mięsa, idącego na sznycle i kotlety; dla baraniny o cenę mięsa kotletowego, wreszcie dla wieprzowiny o cenę najgorszych kawałków (głowizny i nóg). A zatem notowano dla wołowiny cenę mięsa z kuli (krzyżówka), następnie mięsa rosołowego z przednich części zwierzęcia (górka, łopatka i t. d.) i mięsa

rosołowego z części brzusznych (mostek, łata). Dla cielęciny i dla baraniny opuszczono trzecią z tylko co wymienionych kategorji. Dla wieprzowiny notowano t. zw. karbonadę, następnie cenę mięsa od szynki, cenę górnicy (mięso od łopatki, od szynki) i w końcu ceny mięsa z części brzusznych. Lecz i to uproszczenie z jednej strony schematu przez usunięcie lepszych gatunków mięsa, z drugiej wyróżnienie dwóch lub trzech odmian, nie zapobiegło temu, ażeby mięso w różnych miejscowościach, podciągane pod tę samą nomenklaturę, nie różniło się między sobą, gdyż niepodobna było uwzględnić ani zwyczaju dokładania kości i t. d., w różnem napięciu stosowanego w różnych okolicach, ani tego, że jakość bydlęcia, idącego na rzeź, jest także różna w różnych okolicach.

Naturalnie, statystyka miejska w Niemczech pod względem wyodrębnienia jakości poszła dalej, niż statystyka różnych państw związkowych. Wystarczy parę przykładów. We Wrocławiu dla wołowiny wyróżniono 11 kategorji, we Fryburgu — 7, w Królewcu dla wieprzowiny 10 kategorji prócz sadła, smalcu, boczku i t. d. Te same cieniowania jakości dają się spostrzegać w stosunku i do innych wiktuałów, np. Lipsk odróżnia 3 kategorje jaj, a mianowicie: świeże wiejskie, jaja sprzedawane w skrzyniach i w końcu jaja wapnowane.

3. Odstępy czasu, w jakich dokonywa się notowań. O tem, żeby dało się notować ceny produktów w handlu detalicznym z dnia na dzień, nie może być nawet mowy już ze względów technicznych. W Warszawie odpowiedni wydział przy magistracie m. Warszawy notuje ceny tygodniowo. W Prusach notowano w odstępach tygodniowych w którymś z ostatnich dni tygodnia ceny mięsa, masła, jaj i mleka, innych zaś wiktuałów raz na miesiąc, w ostatnich dniach miesiąca. W Hesji, w tych miastach, gdzie odbywają się stałe targi, notowania uskutecznia się w każdym dniu targowym. Przepisy bawarskie nic nie mówią o terminie notowań i poprzestają jedynie na żądaniu od zarządów gminnych sprawozdań miesięcznych. I tak samo różnorodna jest praktyka, obowiązująca w poszczególnych miastach niemieckich, gdy chodzi o notowanie cen dla urzędów statystycznych miejskich. W tej różnorodności zwyczajów jedna rzecz jest stateczna, a mianowicie, iż odstępy czasu pomiędzy kolejnemi notowaniami powinny być zawsze jednakowe, a więc tygodniowe, miesięczne, lub od targu do targu.

4. Miejscowości, z których są nadsyłane notowania cen.

Jest to znów sprawa, której rozstrzygnięcie zależy od względów technicznych.

W tym względzie ścierają się z sobą w praktyce dwa kierunki. Jeden, za wzorem notowań cen w handlu hurtowym, pragnąłby uwzględnić jedynie wpływowsze ogniska życia, drugi chciałby na przestrzeni kraju rozmieścić równomiernie punkty notowań. Praktyka poszła już jednym torem, już drugim, choć skłania się coraz bardziej w kierunku objęcia możliwie największej liczby miejscowości równomiernie rozmieszczonych, mniejsza o ich znaczenie w życiu kraju. Np. w Wirtembergji obowiązek wypełniania odpowiednich formularzy ciąży na zarządzie każdej gminy, liczącej wyżej nad 3 tysiące mieszkańców, a nawet poniżej tej normy, jeśli w tem miejscu znajduje się siedziba wyższych władz administracyjnych. Wogóle około r. 1910 nadsyłało takie sprawozdania sto gmin:

W Prusach około r. 1900 dokonywano notowań w 154 miejscowościach. W Bawarji ceny mięsa notuje się w 98, innych wiktuałów w 69 miejscowościach.

5. Z jakich miejsc sprzedaży należy zbierać wiadomości o cenach wiktuałów?

Chodzi mianowicie o to, czy oddawać pierwszeństwo targom, halom miejskim, czy sklepom.

Usiłowano, między innemi, w Prusach wyróżniać ceny, pobierane na targach, od cen w sprzedaży detalicznej, sklepowej. To wyróżnienie miało rację bytu w czasach, kiedy targi w życiu większych miast odgrywały rolę poważniejsyą niż dzisiaj. Obecnie w większych ogniskach życia targi zostały odsunięte przez sprzedaż w sklepach na plan dalszy, a niekiedy są właściwie jedynie zbiorem takich sklepów. Jednak dawnej tradycji hołduje magistrat m. Warszawy: zbiera ceny prawie wyłącznie z 5 targów miejskich, 3 hal tak samo miejskich i 20 hal (bazarów) prywatnych. Tymczasem nawet w Prusach usunięto to wyróżnianie dawne pomiędzy targami a sklepami: zbiera się materjał o cenach z miejsc sprzedaży odpowiednio do ich znaczenia w życiu rozpatrywanej miejscowości, przyczem co do sklepów oddawano w tem państwie pierwszeństwo sklepom, w których przeciętnej zamożności rodziny nabywają towar, a zatem unikano sklepów zbyt drogich, w których zaopatrują się rodziny bardzo zamożne, oraz zbyt tanich, osbługujących najmniej zamożne odłamy mieszkańców i wynagradzających sobie taniość towaru różnemi fortelami, a więc gorszą wagą, niższą jakością towaru. Instrukcja z dn. 22 grudnia 1913 r., podpisana przez pruskich ministrów rolnictwa i spraw wewnętrznych, zastrzega co do cen mięsa, iż przy ich notowaniu należy wziąć pod rachubę przynajmniej piątą część wszystkich istniejących miejsc sprzedaży mięsa, rozproszonych po całem mieście, z tem zastrzeżeniem, że pierwszeństwo mają miejsca sprzedaży, (sklepy, hale i t. d.), sprzedające mięso z gatunków bydła, służących do zaspokojenia potrzeb nabywcy przeciętnego. W każdym razie, w większości państw Rzeszy Niemieckiej, niema w instrukcjach odpowiednich żadnych pod tym względem wskazówek, t. j. pozostawia się rzecz uznaniu zarządów gminnych. I ta sama nieobecność jednolitych zasad co do tego punktu daje się spostrzegać w działalności zarządów miejskich. Np. Charlottenburg zbiera wiadomości o cenach mięsa, masła i paru innych przedmiotów spożywczych jedynie w halach, ale tam nie pomija żadnego sprzedawcy; Altona znów zwraca się wyłącznie do właścicieli sklepów, uwzględniając od kilku do kilkunastu firm, rozproszonych po całem mieście a znanych ze swojej rzetelności. Berlin dla określenia cen pieczywa zakupuje 48 bochenków chleba żytniego (40 z samego Berlina, 8 z przedmieść). W Austrji, gdzie na parę lat przed wojną zaczęto odczuwać silnie potrzebę uregulowania statystyki cen, na konferencji statystyki państwowej i miejskiej w czerwcu 1912 r. tę sprawę tak samo pozostawiono do uznania zarządom gminnym: instrukcja może jedynie zalecić, ażeby zbierano ceny w możliwie największej liczbie miejsc sprzedaży, nadto należy dokonywać zakupów próbnych i starać się także o współdziałanie spożywców, ale trzeba wybór miejsc, z których w gminie notuje się ceny, pozostawić uznaniu i doświadczeniu tych, którzy zajmują się zbieraniem materjałów o cenach.

6. Kto dostarcza władzom wiadomości o cenach, względnie kto je zbiera?

Jest to jedno z ważniejszych zagadnień statystyki cen. Wartość dostarczanych materjałów zależy w znacznym stopniu od należytego wywiązania się ze swego zadania osób, zbierających materjał z pierwszej ręki.

W krajach zachodnich Europy daje się dostrzec silna dążność ku pociągnięciu do nadsyłania wiadomości o cenach towarów organizacji spożywców i związków zawodowych. Np. w Holandji, gdzie państwo zaczęło prowadzić statystykę cen dopiero w r. 1893, głównem źródłem informacyjnem są hurtownie kooperacyjne spożywcze; wiadomości zaś o cenach pieczywa dostarczają wielkie piekarnie. We Włoszech obok sprawozdań, nadsyłanych przez zarządy gminne, zbiera się materjał od karteli robotniczych związków zawodowych, oraz od kooperatyw spożywczych. We Francji statystyka cen ma za sobą daleką przeszłość; obowiązek dostarczania dat statystycznych spoczywa na zarządach komunalnych. W Paryżu co do mięsa głównem źródłem informacji są licytacje, odbywające się w hali centralnej, co do cen chleba poprzestają na przedrukowaniu obowiązujących taks. Natomiast francuski Urząd Pracy, dzisiaj głównie prowadzący statystykę cen, odwołuje się chętnie do różnych organizacji: do wielkich kooperatyw spożywczych, do zarządów szpitali, internatów szkolnych, do wielkich przedsiębiorstw restauracyjnych, w końcu do większych firm prywatnych. Natomiast w państwach Europy środkowej przeważa zbieranie cen za pośrednictwem organów miejskich. Wyjątek tworzy Wirtembergia, oraz Brema. W Wirtembergii podstawą statystyki cen są informacje, nadsyłane do Krajowego Urzędu Statystycznego przez 24 tamtejsze kooperatywy spożywcze. W Bremie zaś zbiera się wiadomości zarówno od sprzedawców, jak i od spożywców: około roku 1910 30 spożywców systematycznie wysyłało karty korespondencyjne do urzędu miejskiego o cenach mięsa, kiełbasy i mleka. W miastach niemieckich dość powszechny jest zwyczaj, iż urzędnicy miejscy, od najniższych do najwyższych, stale na swoją rękę notują ceny, jakie sami płacą za różne artykuły spożywcze, i co tydzień te notatki odsyłają do miejskiego wydziału statystycznego. W Prusach instrukcja ministra rolnictwa pruskiego z dn. 22 grudnia 1913 r. zaznacza o organach najniższych, zbierających bezpośrednio wiadomości, iż byłoby pożądane, ażeby w tej roli nie występowali urzędnicy policyjni, lecz ostatecznie pozostawia rozwiązanie sprawy taktowi władz miejscowych, te zaś wybierają różne drogi postępowania. Jedynie co do notowań cen mięsa istnieją sposoby bardziej złożone. Mianowicie oceną cen mięsa, dostarczonych przez organa po temu powołane, zajmują się specjalne komisje, tak zwane Notierungskommissionen. Składają się z przedstawicieli różnych grup zainteresowanych, a więc możliwie spożywców, pośredników i producentów, których powołuje się do odpowiednich organizacji (spożywczych, izb handlowych, rzemieślniczych i rolniczych, cechów rzeźnickich i t. d.). Komisja taka ustala jakości mięsa, co do których notuje się ceny, wskazuje handle i sklepy najwłaściwsze do tego, ażeby od nich zbierano materjał, ocenia podane ceny pod względem ich wiarogodności.

W Warszawie przy Magistracie istnieje specjalna służba handlowa, składająca się z 25 osób, w tej liczbie 15 dozorców handlowych, których obowiązkiem jest zbieranie cen przedmiotów, wskazanych przez władze miejskie, w halach miejskich i prywatnych oraz na targach. Urządzenia pokrewne istnieją w innych większych miastach b. Królestwa Polskiego.

7. Skala cen notowanych.

Przepisy z dn. 31 marca 1848 r., wydane przez Radę Administracyjną b. Królestwa Polskiego, polecają notowanie cen najwyższej i najniższej i każą z obu tych cen wyprowadzoną średnią podawać jako cenę przeciętną. Praktyka ta, kiedyś dość powszechna, zachowała się tu i owdzie w Niemczech, np. w Anhalt. Ale zarzucają ją coraz bardziej, jako zgoła nieracjonalną. W Prusach od r. 1909 funkcjonarjusze publiczni, na których spoczywa notowanie cen, są obowiązani notować 1) cenę najwyższą i najniższą — rozległość pomiędzy niemi daje pojęcie o rozciągłości wahań cen w odpowiednim okresie czasu; oraz 2) cenę najczęściej dawaną, a więc najbardziej miarodajną. Jeśli w dniu, kiedy dokonywa się notowań, istnieje tylko jedna cena, wtedy wpisuje się ją jako najwyższą, najniższą i najczęściej płaconą. Przyczem instrukcja pruska z d. 22 grudnia 1913 r. zaznacza, iż na miejscu sprzedaży, a więc w sklepie, w hali, notuje się dla mięsa danego gatunku tylko jedną cenę — zazwyczaj płaconą, dopiero przy opracowaniu materjału zebranego z odpowiedniej liczby sklepów wprowadza się ceny krańcowe.

* * *

Przystępując do organizacji statystyki cen w Państwie Polskiem, należy o tem pamiętać, iż w chwili obecnej ogniska handlu hurtowego albo jeszcze nie działają albo nie są wcale urządzone. Albowiem z jednej strony sprowadzanie wielkich transportów bezpośrednio przez Ministerstwo Aprowizacji, Państwowy Urząd Zakupu i t. d. oraz zasada kontyngentów względnie sekwestrów powściągnęły w zakresie najważniejszych artykułów spożywczych jakąkolwiek działalność prywatną, z drugiej zaś, całe życie kraju w zakresie wielkich obrotów jeszcze nie otrząsnęło się z pod skutków wojny i polityki dawnych władz okupacyjnych, zwłaszcza w obrębie b. Królestwa Polskiego. W takiej Warszawie np. cały handel hurtowy mięsem odbywa się w paru pokątnych, prywatnych miejscach. Za rządów rosyjskich nie dbano o uregulowanie panującego w tej i innych dziedzinach zamętu. Dlatego statystyka cen w handlu hurtowym, a także statystyka cen bydła — ta aż do chwili wejścia w życie zamierzonej ustawy o obrocie zwierzętami gospodarskiemi — muszą być odłożone na później nieco. Natomiast uregulowanie statystyki cen w handlu detalicznym jest rzeczą niezmiernie pilną.

Jest to sprawa bieżąca, z którą wiąże się cała moc zagadnień codziennych. Zajęcie się na własną rękę temi notowaniami niektórych zarządów miejskich, np. Łodzi i Lublina, powołanie do życia specjalnej komisji dla badania kosztów utrzymania pracowników zatrudnionych w handlu i przemyśle i t. d — wszystko to wskazuje, jak życie domaga się stworzenia regularnie prowadzonej statystyki cen w handlu detalicznym. Rozpoczęto to prowadzenie w różnych miejscach. Ministerstwo b. dzielnicy pruskiej utrzymało notowania przez zarządy miejskie, dokonywane za czasów pruskich, Ministerstwo Aprowizacji zbiera ceny z całego Królestwa, że już nie mówimy o drobniejszych próbach.

Przyszła państwowa statystyka cen musi wyjść z założeń następujących:

1) Uregulowanie powinno objąć całe państwo polskie, nakładając na zarządy miejskie obowiązek prowadzenia notowań cen według schematu jednolitego.

2) Te schematy powinny w miastach, gdzie targi odgrywają w życiu spożywczem rolę zasadniczą, być wypełniane co targ; gdzieindziej, gdzie targi zeszły na plan dalszy, ceny, oznaczonego dnia w końcu tygodnia, powinny być wpisywane według najważniejszych miejsc sprzedaży. Co miesiąc formularze powinny być odsyłane do Głównego Urzędu Statystycznego. Na formularzach należy zaznaczać, z jakich miejsc sprzedaży czerpano wiadomości o cenach.

3) Niezależnie od tych sprawozdań urzędowych Główny Urząd Statystyczny wchodzi w porozumienie z takiemi organizacjami, jak syndykaty rolnicze, towarzystwa ogrodnicze, kooperatywy spożywcze, centrale związków zawodowych i t. d., a także z prywatnemi osobami, ażeby wypełniały i nadsyłały podobnego rodzaju kwestjonarjusze.

4) Formularz obejmuje jedynie najważniejsze przedmioty spożycia z wyodrębnieniem zasadniczych jakości, przyczem bierze tylko jakości najpospolitsze, unikając artykułów zbytku.

5) Formularz uwzględnia ceny: najwyższą, najniższą i najczęściej dawaną.

6) Instrukcję szczegółowe wytykają organom, bezpośrednio zbierającym wiadomości o cenach, sposoby działania.

Stworzenie statystyki cen w handlu detalicznym byłoby więc pierwszym krokiem w zakresie statystyki cen. Dopiero w miarę tego jak wyjdą przepisy o obrocie zwierzętami gospodarskiemi będzie można tę działalność rozciągnąć tak samo na całe państwo w zakresie handlu temi zwierzętami. Statystyka cen w handlu hurtowym prawdopodobnie będzie się rozwijała częściowo, w miarę tego, jak życie handlowe będzie ulegało wdrożeniu w karby normalne.

BIBLJOTEKA W. S. H. W POZNANIU

USTAWA

z dnia 21 października 1919 r. o organizacji statystyki administracyjnej.

(Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, r. 1919, Nr. 85 z 15 listopada, poz. 464).

Art. 1. Organem naczelnym państwowej statystyki administracyjnej jest Główny Urząd Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej.

Organizację i stosunek Urzędu do władz państwowych określa podany w dodatku do niniejszej ustawy Statut Głównego Urzędu Statystycznego.

Art. 2. Rada Ministrów władna jest wydawać rozporządzenia potrzebne celem przeprowadzenia spisu ludności i wszelkich innych dochodzeń statystycznych oraz nakładać obowiązek zeznawania pewnych faktów, względnie zdawania z nich sprawozdań statystycznych.

Uprawnienia organów, przeprowadzających dochodzenie do kontrolowania prawdziwości złożonych zeznań lub sprawozdań, oznaczone będą w rozporządzeniu Rady Ministrów.

Celem pokrycia kosztów statystyki handlu zagranicznego może Rada Ministrów wprowadzić osobną opłatę statystyczną, pobieraną od towarów, przewożonych przez granicę Państwa. Inne opłaty statystyczne mogą być wprowadzone tylko na mocy osobnej ustawy.

Art. 3. Wszelkie władze, urzędy i zakłady publiczne oraz związki komunalne są zobowiązane współdziałać przy dochodzeniach statystycznych, zarządzonych na podstawie art. 2 niniejszej ustawy, w granicach i w sposób w rozporządzeniu Rady Ministrów zakreślony.

Rada Ministrów władna jest również nałożyć na nie obowiązek przedłożenia Głównemu Urzędowi Statystycznemu akt, potrzebnych do dokonania obliczeń statystycznych.

Celem opracowania statystyki wyborów sejmowych udzieli Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego Głównemu Urzędowi Statystycznemu akta wyborcze, odesłane do niego na mocy art. 86 ordynacji wyborczej do Sejmu Ustawodawczego, a to po zatwierdzeniu przez Sejm ważności wyborów niezaprotestowanych, względnie po rozstrzygnięciu przez Sąd Najwyższy wniesionych protestów wyborczych.

Art. 4. Zeznania, poczynione na podstawie obowiązku, nałożonego w myśl art. 2, mogą być używane tylko do celów statystycznych i nie mogą być udzielane władzom publicznym, ani też osobom prywatnym w innym celu.

Za ścisłe przestrzeganie tego przepisu odpowiadają osobiście funkcjonarjusze, biorący udział w dochodzeniu.

Art. 5. Kto nie czyni zadość obowiązkom, nałożonym w rozporządzeniu, wydanem na mocy art. 2 niniejszej ustawy, podlega karom, w odnośnem rozporządzeniu Rady Ministrów ustanowionym.

Kary te będą wymierzane w drodze administracyjnej i nie mogą w żadnym razie przewyższyć kary grzywny w kwocie 600 marek, a w razie niemożności uiszczenia grzywny — kary aresztu ponad jeden miesiąc, względnie w razie powtórnego wykroczenia — kary podwójnej.

Art. 6. Pierwszy powszechny spis ludności odbędzie się w ciągu roku 1920, następny dnia 31 grudnia 1930, dalsze zaś co lat dziesięć.

Rada Ministrów może uchwalić, iż operaty spisowe mogą być używane albo do założenia i poprawienia ksiąg ludności, albo też zamiast tych ksiąg na ściśle określone cele administracyjne.

Art. 7. Wykonanie niniejszej ustawy porucza się Prezydentowi Ministrów.

Art. 8. Ustawa niniejsza wchodzi w życie z dniem jej ogłoszenia.

Do artykułu 1-ego.

STATUT

Głównego Urzędu Statystycznego Rzeczypospolitej Polskiej.

Art. 1. Główny Urząd Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej podlega bezpośrednio Radzie Ministrów.

Art. 2. Dyrektor Głównego Urzędu Statystycznego uczestniczy w posiedzeniach Rady Ministrów z głosem doradczym, ilekroć chodzi o ustalenie zadań, budżetu Urzędu i wogóle o sprawy, dotyczące statystyki.

Art. 3. Zadaniem Głównego Urzędu Statystycznego jest:

1) przeprowadzenie badań statystycznych według programu, zatwierdzonego przez Radę Ministrów,

2) nadawanie jednolitego kierunku wszystkim badaniom statystycznym, podejmowanym przez polskie władze państwowe, z wyjątkiem tych tylko badań, które drogą specjalnej ustawy przekazane zostaną innemu urzędowi,

3) ogłaszanie wyniku badań statystycznych, przeprowadzanych zarówno przez Główny Urząd Statystyczny, jak również przez inne urzędy państwowe.

Art. 4. Z własnej inicjatywy Ministerstwa lub inne urzędy państwowe mogą podejmować badania statystyczne w obrębie swej działalności i przez własne organa jedynie po uprzedniem porozumieniu się z Głównym Urzędem Statystycznym. W razie niemożności osiągnięcia porozumienia decyduje Rada Ministrów.

Art. 5. Jeżeli jakiemuś urzędowi państwowemu dla celów administracyjnych potrzebne są wykazy statystyczne, nie przewidziane w planie prac Głównego Urzędu Statystycznego, lub jeżeli wykończenie takich wykazów przewidziane jest w terminie późniejszym, aniżeli potrzeba danemu urzędowi, w takim razie kierownik tego urzędu może przydzielić do Głównego Urzędu Statystycznego swego referenta i potrzebną ilość sił pomocniczych dla przeprowadzenia lub przyśpieszenia potrzebnej mu statystyki.

Art. 6. Wyniki badań statystycznych, przeprowadzanych przez urzędy państwowe, ogłaszane są w wydawnictwach Głównego Urzędu Statystycznego, lub też po poro-

zumieniu się z Głównym Urzędem Statystycznym w wydawnictwach poszczególnych Ministerstw albo innych urzędów państwowych. Te ostatnie muszą być ogłoszone w stosownem skróceniu w Roczniku statystyki Rzeczypospolitej Polskiej.

Dane statystyczne bez pozwolenia Głównego Urzędu Statystycznego nie mogą być przez urzędy państwowe udzielane osobom prywatnym.

Art. 7. Przy zbieraniu dat statystycznych Główny Urząd Statystyczny może posługiwać się wszystkiemi urzędami państwowemi po uzyskaniu na to upoważnienia od właściwego Ministerstwa.

Art. 8. Rada Ministrów może uznać pewne wyniki badań statystycznych za tajemnicę urzędową, a to na wniosek Ministerstwa, zainteresowanego w tajemnicy.

Art. 9. Główny Urząd Statystyczny składa się z dyrektora, kierującego całą działalnością biura, kierowników wydziałów, radców ministerjalnych, referentów oraz personelu pomocniczego: rachmistrzów, kontrolerów i t. d.

Art. 10. Przy Głównym Urzędzie Statystycznym istnieje w charakterze organu doradczego Główna Rada Statystyczna Rzeczypospolitej Polskiej, złożona z:

a) dyrektora Głównego Urzędu Statystycznego, który jest jednocześnie przewodniczącym Rady Statystycznej; zastępcę przewodniczącego mianuje z pośród członków Głównej Rady Statystycznej Prezydent Ministrów,

b) przedstawicieli wszystkich Ministerstw, delegowanych przez odnośnych Ministrów,

c) przedstawicieli biur statystycznych urzędów autonomicznych, upoważnionych przez Prezydenta Ministrów do wysłania swych przedstawicieli do Głównej Rady Statystycznej,

d) przedstawicieli najważniejszych stowarzyszeń naukowych, społecznych i gospodarczych, upoważnionych przez Prezydenta Ministrów do wysyłania swych przedstawicieli do Głównej Rady Statystycznej,

e) profesorów ekonomji i statystyki wyższych państwowych zakładów naukowych, powołanych przez Prezydenta Ministrów,

f) kierowników wydziałów Głównego Urzędu Statystycznego z głosem doradczym.

Art. 11. Posiedzenia Głównej Rady Statystycznej odbywają się na zaproszenie dyrektora Głównego Urzędu Statystycznego w miarę potrzeby oraz obowiązkowo raz na rok.

Marszałek:

(—) *Trąmpczyński,*

Prezydent Ministrów:

(—) *I. J. Paderewski.*

STATUT

Głównej Rady Statystycznej.

Rozporządzenie Prezydenta Ministrów w sprawie Statutu Głównej Rady Statystycznej.

(„Monitor Polski", r. 1920, Nr. 19 z 24 stycznia).

Na podstawie artykułu 7 ustawy z dnia 21 października 1919 r., o organizacji statystyki administracyjnej, wydaję w uzupełnieniu przepisów art. 10 i 11 statutu Głównego Urzędu Statystycznego następujący statut Głównej Rady Statystycznej:

Art. 1. Główna Rada Statystyczna działa w charakterze organu doradczego przy Głównym Urzędzie Statystycznym.

Art. 2. Główna Rada Statystyczna wydaje, stosownie do przepisów artykułów następnych, opinję o programie i organizacji dochodzeń statystycznych projektowanych przez Główny Urząd Statystyczny, lub przez inne władze i urzędy państwowe.

Art. 3. Wszelkie projekty rozporządzeń Rady Ministrów, wydane w myśl art. 2 ustawy z dnia 21 października 1919 r., o organizacji statystyki administracyjnej, będą przedkładane Głównej Radzie Statystycznej do opinji.

Art. 4. Główny Urząd Statystyczny zasięga opinji Głównej Rady Statystycznej, w wypadku przewidzianym art. 4 statutu Głównego Urzędu Statystycznego, a mianowicie, w razie niemożności osiągnięcia porozumienia między nim, a interesowanem Ministerstwem. W wypadku tym decyduje Rada Ministrów, po wysłuchaniu opinji Głównej Rady Statystycznej.

Art. 5. W innych wypadkach Główna Rada Statystyczna wydaje swoją opinję na wniosek dyrektora Głównego Urzędu Statystycznego, względnie na wniosek interesowanego Ministra, zarówno, gdy chodzi o dochodzenia statystyczne projektowane przez Główny Urząd Statystyczny, jak i przez inne władze i urzędy państwowe.

Art. 6. Członkowie Głównej Rady Statystycznej mają prawo do występowania z samodzielnemi wnioskami. Wnioski te powinny być zgłoszone na piśmie w terminie conajmniej trzydniowym przed zwołaniem posiedzenia Głównej Rady Statystycznej i o ile pochodzą od przedstawicieli Ministerstw, powinny mieć aprobatę właściwego Ministra.

Art. 7. W razie potrzeby, Główna Rada Statystyczna ustanawia komisję, która w wypadkach nagłych decyduje zamiast Głównej Rady Statystycznej.

Główna Rada Statystyczna może delegować komisję, celem przedwstępnego rozważenia projektów, przedkładanych Głównej Radzie Statystycznej.

W pracach komisji uczestniczą oprócz członków wybranych przez Główną Radę Statystyczną, dyrektor Głównego Urzędu Statystycznego, lub jego zastępca, z głosem doradczym zaś referenci fachowi Głównego Urzędu Statystycznego.

Art. 8. Posiedzenia Głównej Rady Statystycznej lub jej komisji zwołuje dyrektor Głównego Urzędu Statystycznego.

Art. 9. Uchwały Głównej Rady Statystycznej, a także uchwały komisji zapadają większością głosów. W razie równego podziału głosów rozstrzyga głos przewodniczącego.

Sprawy interesujące poszczególne Ministerstwa nie mogą być rozstrzygane w razie usprawiedliwionej nieobecności przedstawiciela tego Ministerstwa. O kwestji, czy Ministerstwo jest interesowane decyduje odnośny Minister — winien jednak zawiadomić dyrektora Głównego Urzędu Statystycznego o swojej decyzji przed posiedzeniem Głównej Rady Statystycznej, względnie jej komisji.

Art. 10. Każde Ministerstwo komunikuje Głównemu Urzędowi Statystycznemu nazwisko stałego delegata, który będzie je reprezentował aż do chwili odwołania go przez Ministra; nadto, każde Ministerstwo ma prawo wysyłania referentów, zarówno na posiedzenia samej Rady Statystycznej, jak i jej komisji. W wypadku, gdyby stały delegat Ministerstwa nie mógł brać udziału w posiedzeniu Głównej Rady Statystycznej lub w posiedzeniach jej komisji, zastępować go będzie w tym celu mianowany zastępca.

Głosować nad uchwałami ma prawo jedynie stały delegat Ministerstwa, względnie stały jego zastępca.

Art. 11. Członkowie Głównej Rady Statystycznej pełnią obowiązki bezpłatnie. Członkowie zamieszkali poza Warszawą otrzymują zwrot kosztów podróży oraz pobierają djety przysługujące urzędnikom państwowym V-ej kategorji płacy.

Art. 12. Na podstawie niniejszego statutu uchwali Główna Rada Statystyczna regulamin.

Prezydent Ministrów:

(—) *Skulski.*

ZARZĄDZENIA PREZYDENTA MINISTRÓW

w sprawie nominacji członków Głównej Rady Statystycznej.

(„Monitor Polski", r. 1920, Nr. 90 z 20 kwietnia).

W wykonaniu art. 10 c, d, e, Statutu Głównego Urzędu Statystycznego Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. Nr. 85 poz. 464) zarządzam, co następuje:

1. Upoważnia się na l a t t r z y magistraty miast: Warszawy, Krakowa, Lwowa, Poznania, Wilna i Łodzi do wysyłania po jednym przedstawicielu do Głównej Rady Statystycznej.

W wypadku, gdyby przedstawiciel magistratu nie mógł uczestniczyć w posiedzeniach Głównej Rady Statystycznej, bierze w nich udział zastępca.

Przedstawiciele i ich zastępcy mają mandat roczny od 1 stycznia do 31 grudnia liczyć się mający.

O wyznaczeniu przedstawiciela i jego zastępcy zawiadomi Magistrat bezpośrednio Główny Urząd Statystyczny w ciągu 2-ch tygodni od dnia ogłoszenia niniejszego zarządzenia.

O ile w ciągu 15 dni po upływie roku kalendarzowego Magistrat nie zawiadomi Głównego Urzędu Statystycznego o nominacji nowego przedstawiciela, względnie jego zastępcy, mandat przedstawiciela dotychczasowego, względnie jego zastępcy, przedłuża się na rok następny.

II. Upoważnia się następujące stowarzyszenia społeczne i gospodarcze do wysłania do Głównej Rady Statystycznej na rok 1920 wskazanej poniżej liczby delegatów oraz ich zastępców:

a) Stowarzyszenia rolnicze:

1) Centralne Towarzystwo Rolnicze w Warszawie: jednego delegata i jednego zastępcy.

2) Związek Kółek Rolniczych Centralnego Towarzystwa Rolniczego w Warszawie: jednego delegata i jednego zastępcy.

3) Małopolskie Towarzystwo Rolnicze w Krakowie: jednego delegata; zastępcę jego wybiera Towarzystwo Gospodarskie we Lwowie.

4) Centralne Towarzystwo Gospodarskie w Poznaniu: jednego delegata; zastępcę jego wybiera Patronat Kółek Rolniczych w Poznaniu.

5) Patronat Kółek Rolniczych dla Prus Królewskich: jednego delegata; zastępcę jego wybiera Towarzystwo Rolniczo-Ekonomiczne dla Prus Królewskich.

6) Aż do czasu przyłączenia Śląska Górnego, Towarzystwo Rolnicze dla Księstwa Cieszyńskiego: jednego delegata i jednego zastępcy.

b) Stowarzyszenia przemysłowe:

1) Towarzystwo Przemysłowców w Warszawie: trzech delegatów i trzech zastępców. Po przyłączeniu Śląska Górnego jeden z mandatów Towarzystwa Przemysłowców przechodzi na przemysłową organizację Śląska, upoważnioną przez Prezydenta Ministrów.

2) Izbę Handlową i Przemysłową we Lwowie: jednego delegata; zastępcę jego wybiera Izba Handlowa i Przemysłowa w Brodach.

3) Izbę Handlową i Przemysłową w Krakowie: jednego delegata; zastępcę jego wybiera Izba Handlowa i Przemysłowa w Bielsku.

4) Związek Towarzystw Przemysłowych w Poznaniu: jednego delegata i jednego zastępcy.

c) Stowarzyszenia Robotnicze:

1) Centralną Komisję Klasowych Związków Zawodowych: dwóch delegatów i dwóch zastępców.

2) Polskie Zjednoczenie Zawodowe w byłej dzielnicy pruskiej: dwóch delegatów i dwóch zastępców.

3) Polskie Zjednoczenie Zawodowe w Warszawie (Polskie Związki Zawodowe): jednego delegata i jednego zastępcy.

4) Polskie Zjednoczenie Zawodowe Robotników Chrześcijańskich w Polsce: jednego delegata i jednego zastępcy.

O wyznaczeniu przedstawiciela oraz jego zastępcy Zarządy Stowarzyszeń zawiadomią Główny Urząd Statystyczny w ciągu 2-ch tygodni od chwili opublikowania niniejszego zarządzenia.

III. Powołuje się na przeciąg lat trzech na członków Głównej Rady Statystycznej:

Prof. Uniwersytetu Warszawskiego A. Kostaneckiego.
Prof. Uniwersytetu Krakowskiego A. Krzyżanowskiego i K. Kumanieckiego.
Prof. Uniwersytetu Lwowskiego St. Głąbińskiego.
Prof. Politechniki Lwowskiej Zb. Pazdro.
Prof. Uniwersytetu Poznańskiego J. Rutkowskiego.
Prof. Uniwersytetu Poznańskiego M. Nadobnika.
Prof. Uniwersytetu Wileńskiego Wł. Zawadzkiego.

Prezydent Ministrów:
(—) *Skulski.*

Wykaz książek, wciągniętych do inwentarza BIBLJOTEKI GŁÓWNEGO URZĘDU STATYSTYCZNEGO

w czasie od 1/I do 31/V 1920

DZIEŁA TREŚCI OGÓLNEJ:

Kalendarz na Pogotowie Ratunkowe. Warszawa, 1920.

Łoś Jan, Zasady ortografji Polskiej i Słownik ortograficzny. Warszawa — Lwów, 1920.

Stadtmüller K., Słowniczek Kolejowy. Kraków, 1919.

STATYSTYKA, DEMOGRAFJA:

Annuaire Statistique de la Roumanie 1915/16. Bukareszt, 1919.

Annuaire Statistique de la Suisse. 1912. Bern, 1913.

Burgdörfer Fr., Das Bevölkerungsproblem, seine Erfassung durch Familienstatistik und Familienpolitik. Monachjum, 1917.

Calmes, Die Statistik im Fabrik- und Warenhandelsbetrieb. Lipsk, 1919.

Döring C., Die Bevölkerungsbewegung im Weltkriege. Kopenhaga, 1919.

Gościcki J., Badania nad statystyką handlu zbożowego w Kr. Polskiem. Warszawa, 1914.

Guradze Hans Dr., Die Bevölkerungsentwicklung nach dem Kriege. Stutgart, 1919.

Kaplun-Kogan, Die jüdische Wanderbewegung in der neuesten Zeit. 1880/1914. Bonn am Rhein, 1919.

Meerwarth, Einleitung in die Wirtschaftsstatistik. Jena, 1920.

Mueller Fr., Untersuchungen über den gegenwärtigen Stand der Agrarstatistik. Jena, 1888.

Notes sur les Statistiques du Commerce extérieur dans les différents pays. (Institut International d'Agriculture). Rzym, 1914.

Organisation de la Statistique du Commerce extérieur en Italie (Institut International d'Agriculture). Rzym, 1913.

Statistical Abstract for the United Kingdom. Nr. 61 (1899—1913 r.), Nr. 62 (1900—1914 r.), Nr. 63 (1901—1915 r.), Nr. 64 (1902—1916 r.), Nr. 65 (1903—1917 r.). Londyn.

Statistik der Technischen Hochschule zu Danzig. Gdańsk, 1919.

Statistik der Unterrichtsanstalten in Oesterreich (Oesterreichische Statistik. Neue Folge). Wiedeń, 1919. T. 17, zesz. III.

Statistisches Jahrbuch für den Freistaat Bayern. Monachjum, 1919.

Statystyka Polski, tom II-gi. Zasiewy i Zbiory w 1918 roku. Warszawa, 1920. Wyd. Gł. Urząd Statystyczny.

Teleky L., Vorlesungen über soziale Medicin, tom I. Jena, 1914.

3375. *Turquan V.*, Manuel de Statistique Pratique. Paryż—Nancy, 1891.

Whipple George, Vital Statistics. Nowy-Jork, 1919.

Zach L., Die Lohnstatistik. Gautzch b. Leipzig, 1913.

Zahnbrecher, Lohnstatistik. Norymberga, 1913.

POLITYKA:

D'Acandia, La Quistione Polacca. Katanja. 1916.

Die Ausbreitung des Bolschewismus. Monachjum. 1919.

Bericht über die Tätigkeit der deutsch-österreichischen Friedensdelegation in St. Germain-en-Laye. Wiedeń, 1919. T. 2.

Briefe Wilhelms II an den Zaren. 1894—1914. Berlin.

Broż Alexander. The first year of the Czecho-Slovak Republic. Londyn. 1920.

Cellerier H., La politique fédéraliste. Paryż. 1916.

A. Collection of Reports on Bolshevism in Russia. Londyn. 1919.

Dokumenty Naczelnego Komitetu Narodowego. 1914—1917. Kraków. 1917.

Gawrońsky Dimitry. Die Bilanz des russischen Bolschewismus. Berlin. 1919.

Glass Jakób, Ewangelicy Polscy w świetle dokumentów urzędowych. Warszawa. 1919.

Hausner Ar., Emigracya Polska w Ameryce, w czasie obecnej wojny. Kraków. 1916.

Jüdisches Archiv, Mitteilungen des Komitees „Jüdisches Kriegsarchiv". Berlin — Wiedeń. 1920.

Kriegshinterbliebenenfürsoge in Preussen. Berlin. 1919.

Kronika Polska 1916. Rapperswil 1916. Tom. 3.

Kumaniecki, Zbiór najważniejszych dokumentów do powstania Państwa Polskiego. Warszawa—Kraków. 1920.

Laloy E., Les documents secrets des archives du ministère des affaires étrangères de Russie, publiés par les Bolchéviks. Paryż. 1919.

Legiony Polskie. 1914—1915. Dokumenty. Piotrków. 1915.

Menke-Glückert, Die Novemberrevolution 1918. Lipsk. 1919.

Merlot A., L'Armée Polonaise. Paryż. 1919.

Nicolai W., Nachrichtendienst, Presse- und Volksstimmung im Weltkrieg. Berlin. 1920.

Niemieckie zamierzenia kolonizacyjne w Polsce. Warszawa. 1919. Wyd. Min.-stwa Rolnictwa i Dóbr Państw.

Parandowski Jan, Bolszewizm i Bolszewicy w Rosyi. Lwów—Warszawa—Poznań.

Pierre R., La Russie sous la révolution et la dictature maximaliste. Bruksela—Paryż.

Ransome Artur, Sześć tygodni w Rosji w 1919. Warszawa. 1920.

Roth, Die politische Entwicklung in Kongresspolen während der deutschen Okkupation. Lipsk. 1919.

Rzepecki, Sejm Rzeczypospolitej Polskiej 1919 roku. Poznań. 1920.

Rühlmann Paul, Kultur-Propaganda. Charlottenburg. 1919.

Sachverzeichnis zum Friedensvertrage. Charlottenburg. 1919.

Seidel Richard, Klassenarmee und Volkswehr. Berlin. 1919.

Sokal Fr., Komisja Pracy Konferencji Pokojowej w Paryżu 1919. Warszawa. Wyd. Ministerstwa Pracy i Opieki Społ.

Sprawa Polska w parlamencie węgierskim. 1915 — 1918. Warszawa. 1920.

Traktat Pokoju, między mocarstwami sprzymierzonemi i Austrją podpisany w St. Germain-en-Laye 10 września 1919 r. Warszawa. 1919. Wyd. Biura Prac Kongresowych.

Traktat Pokoju, pomiędzy mocarstwami sprzymierzonemi a Niemcami i Protokół podpisany w Wersalu 28 czerwca 1919 r. Warszawa. 1920.

Völker K., Der Protestantismus in Polen auf Grund der einheimischen Geschichtsschreibung. Lipsk. 1910.

Vorst Haus, Das bolschewistische Russland. Lipsk.

Wskrzeszenie Państwa Polskiego. Szkic historyczny 1914/18. Kraków. 1920. t. I.

EKONOMJA POLITYCZNA, STOSUNKI GOSPODARCZE

Accounts relating to the Trade and Commerce of certain Foreign Countries and Brit'sh Posessions. Londyn, 1920.

Der Aufbau der Gemeinwirtschaft. (Deutsche Gemeinwirtschaft. Heft 9.) Jena, 1919.

Battaglia R., Ein Zoll- und Wirtschaftsbündnis zwischen Oesterreich-Ungarn und Deutschland. Wiedeń—Lipsk, 1917.

Beckerath Dr., Die Markvaluta. Jena, 1920.

Bericht der Royal Commission on Supply of Food and Raw Material in Time of War 1913. Jena, 1918.

Bericht für die Jahre 1913—1919. Internationaler Gewerkschaftsbund. Berlin, 1919.

Bosse Ewald, Norwegens Volkswirtschaft (Probleme der Weltwirtschaft tom 22-gi). Jena, 1916.

Bylski. O niektórych zamierzeniach i projektach finansowych słów kilka. Warszawa.

Cassel G., Theoretische Sozialökonomie. Lipsk, 1918.

Coal industry, Commision act. 1919. Reports. Londyn, 1919.

Conrad J., Grundriss zum Studium der politischen Oekonomie. Jena, 1919. Tom 1.

Daszyńska-Golińska. Przyczynki do kwestji robotniczej w Polsce. Warszawa. 1920.

Dix Arthur, Wirtschaftskrieg und Kriegswirtschaft. Zur Geschichte des deutschen Zusammenbruchs. Berlin, 1920.

Eberstadt R. Handbuch des Wohnungswesens und der Wohnungsfrage. Jena, 1920.

Elster Karl, Die deutsche Valutapolitik nach dem Kriege. Stutgart. 1919.

Feliński. Kwestja mieszkaniowa przyszłości a siedziby i byt inwalidów wojennych. Warszawa. 1919.

Fischer Irwing, Die Kaufkraft des Geldes. Berlin, 1916.

Gajewicz. Własność nieruchoma miejska i Tow. Kredytowe po wojnie. (Likwidacja skutków wojny w dziedzinie stosunków prawnych i ekonomicznych w Polsce. Dodatek do tomu I.). Warszawa, 1917.

George H., Nauka ekonomji politycznej. (Wydanie drugie) Poznań, 1902—03.

Gernet Bruno, Die Entwicklung des Rigaer Handels und Verkehrs im Laufe der letzten 50 Jahre, bis zum Ausbruche des Weltkrieges. Jena, 1919.

Gide K. i Rist K., Historja Doktryn Ekonomicznych. (tłomaczył Kwiatkowski). Warszawa. zeszyt I.

Giesbert i Sitzler, Verordnungen über Tarifverträge, Arbeiter- und Angestelltenausschüsse und Schlichtung. von Arbeitsstreitigkeiten vom 23 December 1918. Berlin, 1919.

Goldstein L. Dr., Der Wiederaufbau Ostpreussens. Królewiec, 1914/19.

Grünhut J., Handelsfreiheit oder Zwangswirtschaft. Berlin, 1918.

Grundriss der Sozialökonomik. Tübingen, 1914. tomy I, II, i VI.

Hainisch. Wirtschaftliche Verhältnisse Deutsch-Oesterreichs. Lipsk—Monachjum, 1919.

Handbuch der Deutschen Aktien-Gesellschaften. Ausgabe 1919/20. Berlin—Lipsk, 1920.

Harms Bern., Volkswirtschaft und Weltwirtschaft. (Probleme der Weltwirtsch. T. 6-ty). Jena, 1912.

Heisz Ch., Schleichhandel und Grosshandel. Berlin, 1918.

Helfferich K., Geld und Banken. Lipsk, 1919.

Herner H., Hafenabgaben und Schiffvermessung. (Probleme der Weltwirtschaft T. 11). Jena, 1912.

Herzfelder Edmund, Die volkswirtschaftliche Bilanz und eine neue Theorie der Wechselkurse. Berlin, 1919.

Hesse A., Grundlagen des Wirtschaftslebens von Ostpreussen. T. 3. Jena, 1916.

Hirschstein H., Banken und Wiederaufbau. Berlin, 1919.

Hupka St., Ueber die Entwicklung der westgalizischen Dorfzustande. Cieszyn, 1911.

Kaplun—Kogan, Russisches Wirtschaftsleben seit der Herrschaft der Bolschewiki. (Quellen und Studien I Abt. Recht und Wirtschaft I Heft). Lipsk—Berlin, 1919.

Karpiński St. O bankowości w Polsce. Dziś i jutro. Warszawa. 1915.

Karte des deutschen Zollgebietes. Berlin.

Die gesunkene Kaufkraft des Lohnes und ihre Wiederherstellung. Jena 1919. zesz. 5. (Schriften der Gesellschaft für Soziale Reform).

Kautsky K., Die Sozialisierung der Landwirtschaft. Berlin, 1919.

Kirchner und Adam, Der Wiederaufbau der Volkskraft nach dem Kriege. Jena, 1918.

Kołomyjski, Nasz przemysł konfekcyjny. Warszawa, 1920.

Konieczny Fr., Waluta polska czy międzynarodowa. Lwów, 1919.

Kropotkin Piotr. Pomoc wzajemna jako czynnik rozwoju. Warszawa, 1919.

Krygier, Monografja przemysłu cukie-n'-czego w Polsce. Warszawa, 1919.

Krzywicki L. Stowarzyszenia spożywcze; ustęp z dziejów kooperacji, Warszawa, 1903.

Krzyżanowski Ad., Drożyzna. (Wydanie drugie uzupełnione: „Gospodarki Wojennej"). Kraków—Warszawa, 1919.

Kuczyński R., Arbeitslohn und Arbeitszeit in Europa und Amerika. 1870—1909. Berlin, 1913.

Kulmiz Helmuth, Das Absatzgebiet der schles'schen Kohle. (Probleme der Weltwirtschaft. T. 19). Jena, 1914.

Leiter H. Karte Leinen-Hauf und Jute. Industrie in Oestr.-Ungarn. Wiedeń.

Liefmann R. Grundsätze der Volkswirtschafslehre. T. 2. Berlin, 1917—19.

Liefmann R. Kartelle und Trusts. Stutgart.

Lion Max, Die Grundstücks-Umsatzsteuer in der Kreisen, Städten und Landgemeinden Preussens. Berlin, 1919.

List Major. Die Zukunft Danzigs. Gdańsk, 1919.

Lomnitz. H., Die systematische Bearbeitung der Veröffentlichungen von Aktiengesellschaften. Lipsk, 1908.

Lübeck Jul. Die wirtschaftliche Entwicklung Bayerns und die Verwaltung von Handel, Industrie und Gewerbe. Monachjum—Lipsk, 1919.

Lübbering H., Der Kleinhandel nach dem Frieden. 1919.

Mayer Ed., Das Retablissement Ost- und Westpreussens. Jena, 1916.

Mielczarski R., Cel i zadania stowarzyszenia spożywców. Warszawa, 1917.

Moes R., Zur Systematik der kommunalen Kriegslebensmittelpolitik. Jena, 1919.

Moral Felix, Die Abschätzung des Wertes in deutscher Unternehmungen. Berlin, 1920

Nagórski Z. Dr. (redak.) Reforma Rolna, ustawy i rozporządzenia rządu dotyczące ustroju rolnego Rzeczypospolitej Polskiej. Warszawa, 1919.

Naphtali Fritz., Kapitalkontrolle. (Deutsche Gemeinwirtschaft. Heft 8.) Jena, 1919.

Nestriepke Siegfried, Die Gewerkschaftsbewegung. Stutgart, 1919.

Ottergeld W. Dr., Grundlagen und Ursachen der industriellen Entwicklung Ungarns. (Probleme der Weltwirtschaft. T. 18). Jena, 1914.

Olszewski. Mapa Górniczo-Przemysłowa Galicji. Lwów, 1911.

Oppenheimer F., Wert und Kapitalprofit. Jena, 1916.

Philippovich Eugen., Grundriss der Politischen Oekonomie. Tubinga, 1919. t. 3.

Pistorius Th., Steuer oder Ertragsanteil? (Deutsche Gemeinwirtschaft. Heft 7). Jena, 1919.

Pohle M. Wohnungsnot und Wohnungsbau in Ostpreussen. Jena, 1919.

Prange Otto, Die Sozialisierung des Versicherungswesen. Jena, 1920.

Prion W., Steuer und Anleihepolitik in England während des Krieges. Berlin, 1918.

Prószyński Konrad, Czy otrzymamy odszkodowanie za straty wojenne i ich rzeczywista wysokość. Warszawa, 1919.

Pruszyński Konrad. Dr., Dzisiejszy stan Polski i system pracy. Warszawa, 1920.

Przemysł fabryczny w Kr. Polskiem. Warszawa, 1911.

Radziszewski H., Bank Polski. Poznań, 1919.

Ringleb, Valuta und Staatsbankerott als soziales Problem. Lipsk, 1920.

Rose Adam, Bilans handlowy ziem b. dzielnicy Pruskiej. Warszawa, 1920. Wyd. Ministerstwa Rolnictwa i Dóbr Państwowych.

Schairer Erich. Sozialisierung der Presse. (Deutsche Gemeinwirtschaft. Heft 12). Jena, 1919.

Sehmer Th. Dr. Die Eisenerzversorgung Europas. (Probleme der Weltwirtschaft. T. 2). Jena, 1912.

Siemieński i Łoskowski. I. Rolnictwo nasze w pierwszym roku wojny. II Stan powiatu Rawskiego po roku wojny. Warszawa, 1915.

Sienkiewicz K., Organizacja miejskiego kredytu komunalnego. Warszawa, 1916.

Sombart C., Grundlagen und Kritik des Sozialismus. Berlin, 1919.

Steinert H. Die Weichselfrage. Danzigs und Polens Zukunft. Gdańsk, 1919.

Sto lat Ustawy Zgromadzeń Rzemieślniczych w Król. Polskiem. 1816/1916. Warszawa, 1916.

Strasburger Ed. Zagadnienie waluty podczas wojny. Warszawa. 1919.

Szczepanowski St. Zmiany wartości i losy pieniądza oraz projekt ustawy walutowej. Lwów, 1919.

Szczepański (wydawca). Pamiętnik II-o Galicyjskiego Zjazdu Przemysłowego, odbytego w Krakowie w dniach 28—30 września 1917. Kraków, 1919.

Swida. Odszkodowania wojny 1914/18 w cyfrach. Lwów—Warszawa, 1920.

Tarifvertrag für die oberschlesischen Steinkohlengruben. Katowice, 1920.

Terhalle Fritz. Freie oder gebundene Preisbildung. Jena, 1920.

Terhalle Fritz. Währung und Valuta. Jena, 1919.

Tomaszewski Wł. Pół wieku polskich spółek zarobkowych i gospodarczych w W. Ks. Poznań., w Prusach Zachod. i na Górnym Śląsku. Poznań, 1920. T. 2.

Tugan-Baranowski. Stowarzyszenia wytwórców i stowarzyszenia pracy. Warszawa, 1919.

Twarecki L. Gminne kasy pożyczkowe w Galicji. Kraków, 1918.

Tyszka Carl. Die Sozialisierung der Wirtschaftslebens. Jena, 1920.

Vogel A. Der Wirtschaftskrieg. Jena, 1918.

Waldecker. Der Stand der Gesetzgebung über Erwerbs-und Wirtschaftsgenossenschaften. Monachjum — Lipsk, 1919.

Weber Adolf Dr. Depositenbanken und Spekulationsbanken. Monachjum—Lipsk, 1915.

Wieniawski Ant. Kilka uwag w sprawie przyszłej waluty polskiej. Warszawa — Kraków, 1919.

Wissel und Moellendorff. Wirtschaftliche Selbstverwaltung. (Deutsche Gemeinwirtschaft Heft 10). Jena, 1919.

Zollinger W. Dr. Die Bilanz der internationalen Wertübertragungen. (Probleme der Weltwirtschaft. T. 18). Jena, 1914.

PRAWO, TEORJA, ZBIORY USTAW:

Bornhak. Preussisches Staatsrecht. Wrocław, 1911—1914.

Dziennik Praw za Księstwa Warszawskiego. Warszawa, 1809—1812, t. II—IV.

Dziennik Praw. Warszawa, 1815—1871. Tomów 71.

Dziennik Ustaw Państwa dla Królestw i krajów w Radzie Państwa reprezentowanych. Wiedeń, 1870—1918.

Fleischmann (wyd.). Wörterbuch des deutschen Staats- und Verwaltungsrecht. Tubinga.

Gesetz—Sammlung für die Königlich—Preussischen Staaten. Berlin, 1901—1918.

Giese F. Die Verfassung des deutschen Reiches. Berlin, 1919.

Grotefend und Cretschmar, Preussisch-deutsche Gesetz-Sammlung. Düsseldorf, 1806—1911. Tomów 8.

Hatschek, Das Staatsrecht des vereinigten Königreiches Grossbritannien — Irland. Tubinga, 1914.

Hausner Roman, Skorowidz dekretów, ustaw, rozporządzeń i okólników. T. 1. Warszawa, 1920. Wyd. Mini-stwa Spraw Wewnętrznych.

Jellinek K., Allgemeine Staatslehre. Berlin, 1919.

Kelsen H., Die Verfassungsgesetze der Republik Deutsch-Oesterreich. Wiedeń — Lipsk, 1920.

Labry R., Une législation communiste. Paryż, 1920.

Loening O., Staatsrechtliche Betrachtungen

zu einer künftigen Verfassung von Danzig. Gdańsk, 1919.

Oelenheinz Th., Abschaffung des Erbrechts. (Deutsche Gemeinwirtschaft. Heft 13). Jena.

Die Rechte Privater im deutschen Friedensvertrage. Berlin, 1920.

Rubinsztejn S. F., Chronołogiczeskij Ukazatiel ukazow i prawitielstwiennych rasporiażenij po gub. Zapadnoj Rossii. Biełorussii i Małorossii. Wilno, 1894.

Saatczian A., Ałfawitno-predmietnyj Ukazatiel k połnomu Swodu Zakonow Rossijskoj Imperii. Petersburg, 1911.

Sbornik prawitielstwiennych rasporiażenij po Uczreditielnomu Komitetu w Carstwie Polskom. T. 7. Warszawa, 1867—1871.

Schenk J. Dr., Die zivilprozessualen Bestimmungen des Friedensvertrages. Wedeń, 1919.

Swod Zakonow Rossijskoj Imperii. T. 16. Wyd. A. M. Niurenberg. Moskwa, 1910—1911.

Zbiór Praw obowiązujących w gub. Król. Polskiego. Wydaw. St. Godlewskiego. Warszawa, 1875—1903. Tomów 62.

Zbiór Praw obowiązujących w guber. Król. Polskiego za wiek XX. T. 10. Wydawn. St. Godlewskiego. Warszawa, 1903—1907.

PRAWO ADMINISTRACYJNE, ADMINISTRACJA, SAMORZĄD:

Allgemeine Verfassungs — und Verwaltungsgeschichte, (Die Kultur der Gegenwart). Berlin—Lipsk, 1911.

Burago K., Gromada wiejska i sołtys. Łowicz, 1902.

Damaschke A., Aufgaben der Gemeindepolitik. Jena, 1919.

Die Ergebnisse der Grund- und Gebaudesteuerveranlagung. Regierungsbezirk Posen u. Bromberg. Berlin, 1867. T. 2.

Hirsch P., Kommunalpolitische Probleme. Lipsk, 1920.

Konitz i Olszewski, Podręcznik dla władz gminnych. Warszawa, 1883.

Kommunales Jahrbuch. Jena, 1919.

Kruse, Das Standesamt. Handbuch für Standesbeamte nach den Ministerialakten. Berlin, 1902.

Kumaniecki Wł. Dr., Ustrój Państwowych Władz Administracyjnych na ziemiach Polskich. Kraków, 1920.

Loening O., Verfassung und Verwaltungsorganisation in Lubeck, Bremen, Hamburg. Gdańsk, 1919.

Manlik Wenzel, Anleitung zur Matrikenführung nach den kirchlichen Vorschriften. Praga, 1905.

Mayer Otto. Deutsches Verwaltungsrecht. T. 2. Lipsk, 1914—1917.

Schmitt H. Dr., Staatsverwaltung und Kunstpflege im Freistaat Sachsen. Lipsk, 1920.

Sieveking Alf. Dr., Das deutsche Seerecht. (mit Ausschluss des Seeversicherungsrechtes). Hamburg, 1907.

Strassburger, Wielkomiejska polityka społeczno-gospodarcza. Warszawa, 1915.

Verordungsblatt für das Generalgouvernement Warschau, für die Zeit vom 1915 bis 1918. Warszawa.

Zbiór Przepisów Administracyjnych Królestwa Polskiego. Wydział Komunikacji Lądowych i Wodnych, Wydział Oświecenia, Wydział Skarbu, Wydział Spraw Wewnętrznych, Wydział Sprawiedliwości. Warszawa, 1866—68.

SKARBOWOŚĆ:

Finance Accounts of the United Kingdom of Great Britain and Ireland. Londyn, 1913, 1914, 1915, 1916, 1917, 1918, 1919.

Preliminarz Budżetowy Rzeczypospolitej Polskiej. Projekt Ustawy Skarbowej na okres od 1/VII 1919 r. do 31/III 1920 r., oraz na okres od 1/IV 1920 r. do 31/XII 1920 r. (Przedłożenie Rządowe). Warszawa, 1920 r.

Recueils des Budgets pour l'exercice: 1913.

1914, 1915, 1916, 1917, 1918, 1919. (Royaume de Belgique). Bruksela.

Budżet Republiki Czecho-Słowackiej. Praga, 1919/20.

Projet de Loi portant ouverture sur l'exercice des crédits provisoires de 1915—1919. Paryż.

Projet de loi portant fixation du budget général de l'exercice 1913/1920. Paryż.

Dietzel, Englische und preussische Steuerveranlagung. Lipsk—Monachjum, 1919.

Eliacheff Boriss. Les finances de guerre de la Russie. Paryż, 1919.

Heckel Max, Das Budget. Lipsk, 1898.

Hofmann Alexander, Die Kommunalbesteuerung in Italien. Jena, 1915.

Jeze Gaston, Les finances de guerre de l'Angleterre. Paryż, 1915—18.

Jeze Gaston. Les finances de guerre de la France. Paryż, 1915—18.

Jeze Gaston, Traité de science des finances. Le Budget. Paryż, 1910.

Taylor Edward Dr., Prawo skarbowe Rzeczypospolitej Polskiej. Poznań, 1920. Część I.

SZKOLNICTWO:

Bremen E., Die preussische Volksschule. Gesetze und Verordnungen. Stutgart—Berlin, 1905.

Lipkowski J., Prawidłowa organizacja szkolnictwa w Polsce. Paryż—Warszawa, 1919.

Petersilie A., Das öffentliche Unterrichtswesen im deutschen Reiche. Lipsk, 1897. T. 2.

HANDEL i KOMUNIKACJE:

Andrée K., Geographie des Welthandels. Frankfurt, 1910—13. T. 3.

Gea — Eisenbahnkarte von Ost — Europa. Berlin.

Koenig P., Der Baumwollweltmarkt in seiner Entwicklung während des Krieges bis zum Friedensschluss. Berlin, 1919.

Liebenow W., Eisenbahn und Reisekarte vom deutschen Reiche. Berlin.

Rieck A., Verschwendung im Handel. (Deutsche Gemeinwirtschaft Heft 2). Jena, 1919.

Schiffahrt — Jahrbuch 1920. Hamburg — Berlin.

RÓŻNE PRACE Z ZAKRESU NAUK SPOŁECZNYCH:

Kaurimsky Dr., Jugoslavien. Berlin, 1919. Zesz. 2.

Sokołowski Eug., Szkoła a głód jako problemat społeczno-państwowy. Warszawa, 1919. Wyd. Min. Pracy i Opieki Społ.

Stichel B., Argentinien. Berlin, 1919.

Thomas W. i *Znaniecki Fl.*, The Polish peasant in Europe and America. Chicago, 1918.

ROLNICTWO:

Skarzyński W., Szkic historyczny rozwoju rolnictwa polskiego w zaborze pruskim. Poznań, 1889.

Turczynowicz St., Krótki zarys Meteorologji

Wieniawski An., O poplonach i międzyplonach. Warszawa, 1918.

HISTORJA i GEOGRAFJA:

Abhandlungen zur Landeskunde der Provinz Westpreussen. Gdańsk.

Bazewicz: Przewodnik po Królestwie Polskiem. Warszawa, 1901. T. 2.

Jarosz L., Województwo Śląskie. Cieszyn, 1919.

Kukiel M., Z dziejów organizacji Wojsk Polskich (1717 — 1864). Piotrków, 1915.

Olszewicz B., Najbliższe zadania kartografji polskiej. Warszawa, 1919.

Westpreussen in Wort und Bild. Gdańsk, 1914—1915.

Wunderlich. Bilder aus dem Gesundheitswesen in Polen. Beiträge zur Polnischen Landeskunde. Reihe B.

Wunderlich. Handbuch von Polen. (Kongress — Polen). Berlin, 1918.

MAPY:

Abstimmungsgebiet Westpreussen und Danzig. Ostpreussen, Oberschlesien. Skala 1 : 300.000 (Kartograf. Abteilung der preus. Landesaufnahme).

I. Westpreussen u. Danzig.

II. Ostpreussen.

III. Oberschlesien.

Cartes des Provinces Occidentales de l'Ancienne Pologne, ark. 9. Paryż. (La biblioth. polonaise à Paris).

Flemmings Generalkarten Nr. 26. Republik Oesterreich. Berlin.

Die Grenzen des deutschen. Reiches nach dem Wortlaut des Friedensvertrages vom 1919, in 8 Blättern (skala 1 : 300.000). (Kartograf. Abteilung der preus. Landesaufnahme).

Karte des Deutschen Reiches. Wyd. Kartogr. Abteilung d. Kngl. Preussen Landes — Aufnahme. Ausgabe für Grenzschutzzwecke. Skala 1 : 100.000 *Ost.* Gruppe I (91 Sectionen); Gruppe II (18 Sectionen); Gruppe III (15 Sectionen); Gruppe IV (75 Sectionen); Gruppe V (19 Sectionen).

Karte des westlichen Russlands. Wyd. Kartogr. Abteilung d. Königl. Preuss. Landes-Aufnahme. Skala: 1 : 100.000. Gruppe I Süd (81 Sektionen). Gruppe I Nord (40 Sektionen). Gruppe I Nord-West (15 Sektionen). Gruppe III West (29 Sektionen). Gruppe III Ost (54 Sektionen). Gruppe IV Süd (18 Sektionen). Gruppe IV Mitte (44 Sektionen). Gruppe IV Nord (20 Sektionen).

Mapa Orjentacyjna Śląska Cieszyńskiego (1 : 200.000).

Operationskarte, skala 1 : 800.000. Bearbeitet in der Kartograf. Abteilung des Stellvertretenden Generalstabes der Armee.

Topograficzna Karta Królestwa Polskiego. Arkuszy 59. 1839r.

Uebersichtskarte von Mitteleuropa. Wyd.: Kartogr. Abteilung der Kgl. Preuss. Landesaufnahme. Skala 1 : 300.000. Ost I — kart: 34; Ost II — kart: 8; Ost III — kart: 16.

MATERJAŁY DO HISTORJI WOJNY WSZECHŚWIATOWEJ:

Bethman-Hollweg, Betrachtungen zum Weltkriege. Berlin, 1919.

Cramon A., Unser Oesterreich-Ungarischer Bundesgenosse im Weltkriege. Berlin, 1920.

Czernin Ot., *Im* Weltkriege. Berlin — Wiedeń, 1919.

Die deutsch-bolschewistische Verschwörung. Berlin, 1919.

Hindenburg, Generalfeldmarschall. Aus meinem Leben. Lipsk, 1920.

Helfferich K., Der Weltkrieg. Berlin, 1919. Tomy 3.

Jagow G., Ursachen und Ausbruch des Weltkrieges. Berlin, 1919.

Kautsky K., Wie der Weltkrieg entstand. Berlin, 1919.

Ludendorff Erich., Meine Kriegserinnerungen 1914—1918. Berlin, 1919.

Tirpitz Al., Erinnerungen. Lipsk, 1919.

Generalfeldmarschall von Woyrsch und seine Schlesier. T. 1. Berlin i Głogów.

RÓŻNE:

Adressbuch für Danzig und Vororte. Gdańsk, 1920.

Czuber. Wahrscheinlichkeitsrechnung. Lipsk. Berlin, 1920.

Die Stadt Danzig. Gdańsk, 1904.

Croner—Charlottenburg. Jahresbericht des Staatlichen hygienischen Instituts in Lodz. Berlin, 1918.

Lehmann. Kurzes Lehrbuch der Arbeits- und Gewerbehygiene. Lipsk, 1919.

National Health Insurance. Report on the administration of National health insur. during the years 1914—1917. Londyn, 1917.

Neumann R., Dr. Die im Kriege 1914/18 verwendeten und zur Verwendung empfohlenen Brote, Brotersatz- und Brotstreckmittel. Berlin, 1920.

Sonntag. Geologischer Führer durch die Danziger Gegend. Gdańsk, 1910.

Wykaz czasopism, nadchodzących do czytelni GŁÓWNEGO URZĘDU STATYSTYCZNEGO.

CZASOPISMA W JĘZYKU POLSKIM:

a) **Urzędowe:**

Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Warszawa.

Monitor Polski. Dziennik urzędowy Rzeczypospolitej Polskiej. Warszawa.

Sprawozdania stenograficzne z posiedzeń Sejmu Ustawodawczego. Warszawa.

Druki. Sejm Ustawodawczy Rzeczypospolitej Polskiej.

Biuletyn Ministerstwa Zdrowia Publicznego. Warszawa.

Biuletyn Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej. Warszawa.

Dziennik Urzędowy Ministerstwa Kolei Żelaznych. Warszawa.

Dziennik Urzędowy Ministerstwa Poczt i Telegrafów. Warszawa.

Dziennik Urzędowy Ministerstwa Rolnictwa i Dóbr Państwowych. Warszawa.

Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa.

Dziennik Urzędowy Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. Warszawa.

Dziennik Urzędowy Ministerstwa Sprawiedliwości. Warszawa.

Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Warszawa.

Dziennik Urzędowy Dyrekcji Poczt i Telegrafów. Lublin.

Dziennik Urzędowy Zarządu Cywilnego Ziem Wołynia i Frontu Podolskiego. Warszawa.

Dziennik Urzędowy Zarządu Cywilnego Ziem Wschodnich. Warszawa.

Gazeta Policji państwowej. Warszawa. Tygodnik.

Lekarz Wojskowy. Tygodnik poświęcony medycynie wojskowej i ogólnej. Warszawa.

Przepisy obowiązujące w miernictwie. Warszawa.

Roboty Publiczne. Organ Ministerstwa Robót Publicznych. Warszawa. (Miesięcznik).

Wiadomości Ministerstwa Aprowizacji. Warszawa. (Tygodnik).

Wiadomości Wydziału Ekonomicznego Ministerstwa Spraw Zagranicznych. Warszawa.

b) **Nieurzędowe:**

Biuletyn Instytutu Gospodarstwa Społecznego. Warszawa.

Czasopismo Górniczo-Hutnicze (miesięcznik).

Czasopismo Naftowe. Borysław—Warszawa (dwutygodnik).

Dziennik Zarządu miasta stołecznego Warszawy. Warszawa.

Gazeta Cukrownicza (tygodnik). Warszawa.
Gazeta Rolnicza. Pismo ilustrowane, tygodniowe. Warszawa.
Gazeta Sądowa Warszawska (tygodnik). Warszawa.
Kwartalnik Prawa Cywilnego i Karnego. Warszawa.
Przegląd Elektrotechniczny. Dwutygodnik poświęcony wiedzy elektrotechnicznej, sprawom przemysłu i elektryfikacji. Warszawa.
Przegląd Gospodarczy. Organ Centralnego związku polskiego przemysłu, górnictwa, handlu i finansów. Warszawa (dwutygodnik).
Przegląd Techniczny. Tygodnik poświęcony sprawom techniki i przemysłu. Warszawa.
Przemysł i Handel. Warszawa. Wyd. Ministwa Przemysłu i Handlu (tygodnik).
Siła. Dwutygodnik poświęcony sprawom spółek kredytowych. Warszawa.
Społem. Tygodnik poświęcony sprawom kooperacji. Warszawa.
Spółdzielca. Organ Związku Robotniczych Stowarzyszeń Spółdzielczych. Warszawa (tygodnik).
Sprawa Rolna. Rocznik 1919, red. Lutosławski Jan.
Tygodnik Handlowy. Czasopismo poświęcone sprawom gospodarczym. Warszawa.
Wschód Polski. Dwutygodnik polityczny. Warszawa—Wilno, 1919—20.
Ziemia. Miesięcznik krajoznawczy illustrowany. Warszawa.

W JĘZYKU ANGIELSKIM:

The Banker's, Insurance Manager's and Agent's Magazine. Londyn (miesięcznik).
The Board of Trade Journal and Commercial Gazette. Londyn (tygodnik).
The Economist, Weekly Commercial Times, Banker's Gazette and Railway Monitor. Londyn (tygodnik).
The *Journal of Political Economy.* Chicago.
Journal of the Royal Statistical Society. Londyn (miesięcznik).
The Labour Gazette, prepared and edited at the offices of the Ministry of Labour. Londyn (miesięcznik).
The *Month's* Work. A Magazine Issued by the Ministry of Labour. Londyn (miesięcznik).
Monthly List of Official Publications. Londyn (miesięcznik).
Quarterly Publication of the American Statistical Association. Nowy Jork.
The *Economic Review.* (Review of the Foreign Press). A Review and Bibliography of Current Publications dealing with Finance, Industry, Commerce and Social Organisation. Londyn (tygodnik).
The Political Review. A Survey of Political Affairs in all Countries. (Review of the Foreign Press). Londyn (tygodnik).
The *Statist.* A Journal of Practical Finance and Trade. Londyn (tygodnik).
The *Times Weekly Edition.* Illustrated. Londyn (tygodnik).

W JĘZYKU FRANCUSKIM:

Annales de Géographie. Paryż (dwumiesięcznik).
Bulletin de l'Institut Intermédiaire International. La Haye. (Kwartalnik).
Bulletin du Ministère du Travail et de la Prévoyance Sociale. Paryż.
Bulletin mensuel de la Société de Législation comparée. Paryż (miesięcznik).
Bulletin de Statistique et de Législation comparée. Paryż (miesięcznik).
L'Economiste Européen. Paryż (tygodnik).
L'Economiste français. Paryż (tygodnik).
L'Europe Nouvelle. Paryż (tygodnik).
Journal de la Société de Statistique de Paris. Paryż (miesięcznik).
Polybiblion. Revue bibliographique universelle. Paryż (miesięcznik).
La *Revue* Baltique. Paryż, 1920 (miesięcznik).
Revue Politique et Parlementaire. Paryż (miesięcznik).
Revue du Travail. Bruksela (miesięcznik).

W JĘZYKU NIEMIECKIM:

Amtliche Nachrichten des Oesterreichischen Staatsamtes für Soziale Verwaltung. Wiedeń (dwutygodnik).

Der Arbeitsnachweis in Deutschland. Zeitschrift des Verbandes Deutscher Arbeitsnachweise. Berlin (dwutygodnik).

Archiv für die Geschichte des Sozialismus und der Arbeiterbewegung. Lipsk (wych. 3 razy na rok).

Berichte aus den neuen Staaten. Wiedeń.

Bulletin des Internationalen Arbeitsamtes. Jena (miesięcznik).

Conrads Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik. Jena.

Korrespondenzblatt des Allgemeinen deutschen Gewerkschaftsbundes. Berlin (tygodnik).

Mitteilungen des Verbandes Oesterreichischer Banken und Bankiers. Wiedeń (miesięcznik).

Petermann's Mitteilungen aus J. Perthes geographischer Anstalt vereinigt mit dem Zeitschrift „*Globus*". Gota. (miesięcznik).

Politische Nachrichten der Auslandpresse. Berlin. (Dwa razy na tydzień).

Recht und Wirtschaft. Berlin. (miesięcznik).

Reichs-Arbeitsblatt. Berlin. (miesięcznik).

Rotbuch der Auslandpresse. Polit. Auslands—Wochenschau. Berlin. (tygodnik).

Schmollers Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirtschaft im Deutschen Reiche. Monachjum — Lipsk. (wychodzi co kwartał).

Weltwirtschaftliches Archiv. Zeitschrift für Allgemeine und Spezielle Weltwirtschaftslehre. Jena.

Weltwirtschaft. Zeitschrift für Weltwirtschaft, Auslandkunde u. Auslanddeutschtum. Berlin. (miesięcznik).

Wirtschaftliche Nachrichten der Auslandpresse. Berlin. (dwa razy na tydzień).

Wirtschaftsdienst Deutscher Volkswirt. Hamburg. (tygodnik).

Wöchentliches Verzeichnis der erschienenen und der vorbereiteten Neuigkeiten des deutschen Buchhandels. Lipsk.

Zeitschrift für Sozialwissenschaft. Lipsk.

Deutsches Statistisches Zentralblatt. Lipsk.

W INNYCH JĘZYKACH:

Bulletin Statistique de la Roumanie. Bukareszt 1919.

Bulletin Semestriel de la Statistique Commercielle. Bukareszt 1920.

Giornale degli Economisti e Rivista di Statistica. Rzym. (miesięcznik).

Revue Mensuelle du Bureau central de statistique des Pays-Bas. La Haye.

BIBLJOGRAFJA.

Artykuły w czasopismach naukowych.

Wykaz obejmuje bądź okres od początku r. 1914, bądź od stycznia r. b. W latach dawniejszych uwzględniano zasadniczo tylko prace treści statystycznej — a mianowicie wszystkie prace teoretyczne oraz ważniejsze zestawienia i opracowania materjałów; w roku 1920 notowano również ważniejsze artykuły z zakresu ekonomji, stosunków gospodarczych, spraw polskich i t. d.

Wszystkie uwzględnione roczniki czasopism znajdują się w bibljotece Głównego Urzędu Statystycznego. Bibljografja będzie uzupełniana w dalszych zeszytach Miesięcznika.

Czasopismo górniczo-hutnicze.

ROK 1916 — Listopad. — *Inż. Zenon Jędrkiewicz.* — Kilka słów o galicyjskiem hutnictwie żelaznem. Ciąg dalszy — grudzień i styczeń 1917 r. *Dr. Maryan Rosenberg.* — Przegląd ekonomiczny górnictwa. Ciąg dalszy grudzień. — Grudzień. — *Emil Caspari.* — Przemysł górniczo-hutniczy na Górnym Śląsku. — Ciąg dalszy styczeń 1917 r. —

ROK 1917. — Luty. — *Dr. Maryan Rosenberg.* — Górnictwo węglowe Królestwa Polskiego. — Marzec. — Wytwórczość węgla kamiennego w Królestwie Polskiem w r. 1916. — Maj. — *Inż. Czerlunczakiewicz.* — Węgiel kamienny Zagłębia krakowskiego w okresie wojennym. — Lipiec. — *Julian Hofman.* — Przemysł górniczo-hutniczy w Królestwie Polskiem. — Październik — Grudzień. — *Inż. Antoni Schimitzek.* — Górnictwo węglowe. — *Inż. Marjan Szydłowski.* — O przemyśle naftowym. —

ROK 1918. — Maj. — *Dr. Stanisław Wachowiak.* — Górnicy polscy w Westfalji i Nadrenji. — Ciąg dalszy — czerwiec i lipiec. — Grudzień. — *Inż. Edward Windakiewicz.* — O złożach węgla brunatnego w Galicji i Polsce. — Ciąg dalszy styczeń i luty 1919 r.

ROK 1919. — Styczeń. — *Stanisław Kamiński.* — Przemysł górniczo-hutniczy Galicji w latach 1912 do 1918 na tle dat ostatniego piędziesięciolecia. — Ciąg dalszy — luty, marzec, kwiecień, maj i czerwiec. — Kwiecień. — *Inż. Zdzisław Kamiński.* — Spożycie soli w Galicji i innych krajach korony rakuskiej. — Maj. — *Inż. Szymon Rudowski.* — (odczyt). Przemysł hutniczo-żelazny w Niemczech przed i po wojnie. — Czerwiec. — *Inż. Stanisław Kontkiewicz.* — (odczyt). O rudach żelaznych na ziemiach b. Królestwa Kongresowego. — Lipiec. — *Inż. Szymon Rudowski.* — Przemysł górniczy i hutniczy na Górnym Śląsku w czasie wojny. — Sierpień. *Inż. Dr. Stanisław Olszewski.* — Co nam daje Śląsk Górny. — Październik. — Warunki pracy w zagłębiu Dąbrowskiem. — Listopad. — Umowa zawarta w dniu 1 września 1919 między zastępcami kopalni w Zagłębiu krak. a zastępcami robotników. Umowa zawarta w dniu 23 września 1919 między Delegacją Przemysłowców naftowych a Delegacją Robotników.

ROK 1920. — Styczeń. — Ekonomiczne skutki wojny. — Marzec. Światowa produkcja węgla. — Ciąg dalszy — kwiecień.

Czasopismo naftowe.

ROK 1920. Marzec. — Światowa produkcja ropy. — Kwiecień. — Zaopatrzenie kraju w naftę.

Dziennik Zarządu m. st. Warszawy.

ROK 1919. — *Nr. 40.* — Liczba mieszkań wolnych w Warszawie. (Lokale zajęte i niezajęte). — *Nr. 46.* — Wolne mieszkania w Warszawie. (Statystyka mieszkań niezajętych według ich stanu). —

ROK 1920. — *Nr. 15.* — Frekwencja w teatrach miejskich. — *Nr. 29.* — Kursy dla dorosłych. — *Nr. 30.* — Frekwencja w teatrach miejskich. — *Nr. 39.* — Frekwencja w teatrach miejskich w m. lutym 1920 r. — *Nr. 45.* — Frekwencja w teatrach miejskich w m. marcu 1920 r.

Gazeta cukrownicza. Tygodnik poświęcony sprawom przemysłu cukrowniczego i pokrewnej gałęzi rolnictwa.

ROK 1920. — Zeszyt 1 — 5 — 31/I. — *M. Pawłowski.* — (streszczenie). Ekonomiczne znaczenie technicznego rozwoju niemieckiego przemysłu cukrowniczego. Wedł. dzieła Dr. Th. Schucharta. — Ciąg dalszy. Zesz. 6 i 7. — Wpływ polityki i gospodarki bolszewickiej na stan przemysłu cukrowniczego na Ukrainie. — Zesz. 6 z 7/II. — *Dr. Józef Freilich.* — W momencie rewindykacji ziem zachodnich. Zwiększenie siły wytwórczej cukrownictwa w Polsce. — *Stanisław Grzybowski.* — Położenie przemysłu cukrowniczego oraz postępy cukrownictwa pod względem technologicznym w b. Król. Polskim w ostatnich czasach — Ciąg dalszy w zesz. 7 i 8. — Zeszyt 8 z 21/II. — *Dr. Feliks Redlich.* — *Dyr. Zygmunt Ziegler.* — Przyszłość czesko-słowackiego przemysłu cukrowniczego. — Ciąg dalszy w zesz. 9 i 10. — Zeszyt 11 z 13/III. — Memorjał w sprawie przemysłu rolnego Wielkopolski. — Zeszyt 12 z 20/III. — Organizacja władz i urzędów skarbowych na obszarze byłego królestwa Kongresowego wraz z obwodem Białostockim. — Zeszyt 13 z 27/III. *Dr. Józef Freilich.* — Polskie wychodźtwo sezonowe a cukrownictwo niemieckie. — Zeszyt 16 z 17/IV. — Memorjał w sprawie utrzymania w ruchu przemysłu rolnego w b. dzielnicy pruskiej. — Zeszyt 19 z 8/V. — Przemysł cukrowniczy francuski po wojnie. — Zeszyt 20 z 15/V. — *Dr. Ignacy Kosiński.* — Stosunki nawozowe na ziemiach polskich. — Ciąg dalszy zesz. 21. — Cukrownictwo francuskie w kampanji 1918/19 roku. — Zeszyt 21 z 22/V. — *H. C. Prinsen Geerligs.* — Wszechświatowe położenie przemysłu cukrowniczego.

Kwartalnik prawa cywilnego i karnego.

ROK 1919. — Zeszyt 4. — *Prof. Dr. M. Allerhand.* — Reforma prawa małżeńskiego w państwie czesko-słowackiem. Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. — *Prof. Dr. Franciszek Ksawery Fierich.* — Rzut oka na najważniejsze zadania prac kodyfikacyjnych. — Prawo morskie.

Rok 1920. Zeszyt 1. — Przegląd działalności sądu najwyższego: A. Uchwały i opinje prawne. B. Przegląd orzecznictwa sądowego. C. Varia.

Przegląd gospodarczy. Organ centranego związku polskiego przemysłu, górnictwa, handlu i finansów.

ROK 1920. — Zeszyt 1. 1/IV. *E. R.* — Perspektywy gospodarcze na początku roku 1920. — *Tomasz Kociatkiewicz.* — Polski przemysł górniczy i hutniczy w 1919 roku. — Centralny związek polskiego przemysłu, górnictwa, handlu i finansów. Organizacja. — Dotychczasowe prace. — Zeszyt 2. 15/IV. — *Zygmunt Karpiński.* Dotychczasowy przebieg t. zw. reformy walutowej. — *T. Chr.* — Kapitały zagraniczne w Polsce. — Zeszyt 3. 1/V. — *M. J.* — O pokój w pracy. (Stan dotychczasowy i projekty powojenne ustawodawstwa przeciwstrajkowego). — Ciąg dalszy w zeszycie 4 z 15 maja. — Zeszyt 4. 15/V. — Odbudowa przemysłu a rząd. (Z cyfr preliminarza budżetowego).

Przegląd Górniczo-Hutniczy. Czasopismo poświęcone sprawom przemysłu górniczego i hutniczego.

ROK 1920. — Zeszyt 1 z 1/I. — *Henryk Siwczyński.* — Niepodzielność Zagłębia Polskiego, jako podstawa żywotności gospodarczej Państwa Polskiego. — *K. F.* — Przemysł węglowy w b. Królestwie Polskiem w r. 1914-ym. — *K. F.* Przemysł węglowy w b. Królestwie Polskiem w r. 1915-ym. — Dane o przemyśle węglowym na Śląsku Górnym za lata 1912 — 1918. — Zeszyt 2 z 1/II. — *Henryk Siwczyński.* — Węgiel jako wymagalnik żywotności Państwa Polskiego. — Położenie przemysłu węglowego w Zagłębiu Dąbrowskiem. — *r.* — Szkoła górnicza w Dąbrowie Górniczej. — *K.*

F. Przemysł węglowy w b. Królestwie Polskiem w r. 1916-ym — *K. F.* Przemysł węglowy w b. Królestwie Polskiem w r. 1917-ym. — — *K. F.* — Przemysł węglowy w b. Królestwie Polskiem. w r. 1918-ym. — *S. Skarbiński.* — Zaopatrywanie w żywność robotników górniczych. — Zeszyt 3 z 1/III. — *A. Makowski.* — Znaczenie dla Polski węgla kamiennego na Śląsku Górnym. — *Władysław Żukowski.* — Cynk i ołów w Polsce. — *K. F.* — Przemysł węglowy w b. Królestwie Polskiem w r. 1919-ym. — *K. F.* Przemysł węglowy w b. Królestwie Polskiem w styczniu r. 1920-go. — Zeszyt 4 z 1/IV. — *r.* — Koło w Dąbrowie Górniczej Związku górników i hutników polskich. — *Juljan Hołman.* — Warunki pracy i płacy robotników, zatrudnionych w kopalniach węgla kamiennego w Zagłębiu Dąbrowskiem. — Ciąg dalszy w z. 5. — *K. F.* — Przemysł węglowy w b. Królestwie w lutym r. 1920-go.—Zeszyt 5 z 1/V.—*K. F.*—Przemysł węglowy w b. Królestwie Polskiem w marcu r. 1920-go. — Taksa tymczasowa płac dziennych i akordowych dla mierniczych kopalnianych (markszajdrów). — *Inż. Jan Kowerski.* — Węgiel brunatny w okolicach Dobrzynia i Włocławka.

Sprawa Rolna.

ROK 1919. Tom I. — Zeszyty 1—4. — *Dr. Tadeusz Brzeski.*—Materjały statystyczne do sprawy rolnej. — *Dr. StefanRosiński.* — Struktura własności ziemskiej na Litwie i Rusi w świetle statystyki z 1905 roku. — *Zygmunt Rychłowski.* — Uwagi do naszej sprawy rolnej. *Henryk Wiercieński.* — Uwagi do projektowanej „Reformy Rolnej". — *Dr. Tadeusz Brzeski.* — Maximum posiadania. Geneza i znaczenie ideowe. *Adam Rose.* — Przyczynek do bilansu handlowego b. zaboru pruskiego. — *Stefan Godlewski.* — „Rozbudowa państwa polskiego". — *Feliks Brodowski.* — „Prawna i faktyczna rozciągłość służebności włościańskich". — *Witold Sławiński.* — Zabiegi władz polskich w l. 1917 i 1918 dotyczące własności ziemskiej b. rosyjskiego Banku włościańskiego. — *Rodryk hr. Dunin.* — Znaczenie mniejszej i większej własności rolnej w gospodarstwie społecznem. —

Ze stosunków obcych:

Dr. Tadeusz Mieczyński. — Cztery lata wśród chłopów rosyjskich. — *Bohdan Dederko.* Reforma agrarna w Niemczech. — Kronika społeczna. — Kronika sejmowa. — Rozbiory i spawozdania z piśmiennictwa. —

Wschód Polski (dwutygodnik politvczny).

ROK 1919. — Grudzień. — *Prof. Antoni Sujkowski.* — Nasze sprawy na Wschodzie Nr. 1, 2, 3. — *Prof. Eugenjusz Romer.* — O Litwie historycznej i woli jej mieszkańców. Nr. 1, 2. — *Marjan Świechowski.* — O program w stosunku do ziem litewsko-białoruskich Nr. 1. — *Edward Maliszewski.* — Próba obliczenia obszaru i ludności ziem zajętych na wschodzie Nr. 1.

ROK 1920. — Styczeń. — *M. B.* — Kwestja rosyjska. Nr. 2. — *Stanisław Miklaszewski.* — Rynek rumuński. Nr. 2. — *Prof. Oskar Halecki.* — Granica z roku 1772 a nasz program obecny. Nr. 3. 4. — *Włodzimierz Wakar.* — Gniazdo imperjalizmu pruskiego. Nr. 3. — *Edward Lisiewicz.* — Gospodarcze znaczenie krajów Bałtyckich. Nr. 3.— Powiat Włodzimierski i jego stan obecny Nr. 3. — *M. Wańkowicz.* — Zarys bibliografji prac dotyczących ziem wschodnich b. rzeczypospolitej lata 1914 — 1919. Nr. 1, 2, 3, 4, 5. — Luty. — *M. B.* — Pokój w świetle zadań dyplomacji polskiej. Nr. 4. — *Kazimierz Kulwieć.* — Polesie. Nr. 4. — *Teofil Szopa.* — W sprawie odbudowy przemysłu i rzemiosł na Ziemiach Wschodnich. N. 4.—Sprawy gospodarcze na Ziemiach Wschodnich.— *Włodzimierz Wakar.* — Unja Jagiellońska w dobie obecnej. Nr. 5. — *Henryk Paszkiewicz.* — Polska a Ruś Halicka w okresie piastowskim Nr. 5. — *Kazimierz Sochaniewicz.* Nauka polska a Wschód. Nr. 5.

The Bankers, Insurance Managers and Agents, Magazine.

ROK 1920. — Luty. — Banking Profits in the Second Half of 1919.—Credit and Trade in 1919.—The Progress of Banking in Great Britain and Ireland During 1918.—London Banker's Clearings in 1919. — Marzec. — Economic Conditions in Europe... (Ciąg dalszy). Kwiecień 1920 r. — The Progress of Banking in Great Britain and Ireland During 1918. — Kwiecień. — Thrift as an Antipote to Socialism or Bolshevism. — *A. H. Gwynne.* — How to Fight Bolshevism. A New Gold Currency for Germany.

Board of Trade Journal.

ROK 1920. — 15/1. — The balance of trade. An estimate of „Invisible exports". — Latvia. Progress of trade and industry. — 22/1. — Report of the board of trade committee Czecho-Slovakia. Growth of banking and industrial capital.—29/I. — The weight of exports. Pre-war and post-war estimates. — 5./II. — Synthetic dyes. A typical „Key industry". Volume and value. — 12/II. — Lithuania. Resources, industries and trade. — 19/II. — Czecho-Slovakia. Electrification scheme. — 26/II. — Esthonia. Commercial and industrial outlook. (From *H. M.* Acting Consul-General). — Esthonia. Currency banking and insurance. (Form *H. M.* Acting Consul-General). — Foreign trade in 1919 at the pre-war values of 1913. — 4/III. — Causes of high prices. Analysis by sir A. Geddes. — 18/III. — The reconstruction of Europe. Financial measures. — Czecho-Slovakia. The bohemian glass industry. — Esthonia. Forest sales regulations. (Form *H. M.* Acting Consul-General). — 25/III. — Export trade quotations. American definitions. — Esthonia. State of agriculture. (Form *H. M.* Acting Consul-General). — Latvia. Rate of exchange fixed. — 1/IV. — Electric power in Canada. Census of central power stations. — Esthonia. Flax crop in 1919. From *H. M.* Acting Consul-General). — Lithuania. Customs regulations. — 8/IV. — Railway rates and fares. The advances since the outbreak of war. — 15/IV. — British Empire Statistics: Result of the Imperial Conference. — Passenger Movement from and to the United Kingdom: Statistics for 1919. — Germany. Control of imports. List of goods for which no export licence is required. — 22/IV. — The Budget. 1920—1921, Summary of provisions. — Volume of our Foreign Trade: Analysis for January. March 1920. Kingdom of Serbs. Croats and Slovens. Prohibition of importation of „Luxury" and similar articles. — Economie and financial position of Roumania. (Form *Aleksander Adams.* Commercial Secretary to H. M. Legation. Finland. Currency regulations. Czecho-Slovakia. Petroleum resources. — Foreign trade in 1920 at the pre-war values of 1913. — 6/V. — France's Financial Position. The Budget Proposals. — United Kingdom: Commercial Survey. — Roumania: Immobilisation and Distribution of Agricultural Products. — Roumania: The Budget. — Germany (Upper Silesia): The Port of Cosel. — 13/V. — Trade with Poland. — Water Power Resources in Canada: The Completed Census. Esthonia: Financial Position and Budget. — Roumania: Mineral Resources. — Poland: The Galician Oil Industry.

The Economist.

ROK 1920. — 3/I. — A Year's New Capital. — 31/I. — The Rouble in the Far East—I—A—Hotch Potch Currency.—7/II. — The Rouble in the Far East—II. The Fatal Breakdown. — 14/II. — Ton Mileage Statistics. — 21/II. — The Economist Commercial History Review of 1919. — 6/III. — The Future of Prices. — 13/III. — The Measurement of Profits. Prices and Taxation. — 3/IV. — The Decimal Coinage Report. The Revenue. I—An Account of the Total Revenue of the United Kingdom in the undermentioned periods of the Year ending March 31, 1920, as compared with the corresponding periods of the proceding Year. — 10/IV. — A Quarter's New Capital. United States Railroads in the War. — 17/IV. — The British Railway Position Industrial Profits. — 24/IV. — The Budget. Soviet—Rossia. Relations with Europe. — Payment for Imports.— Paesant Capitalistic Industry. — Labour Organisation —Liquidation of People's Bank.—

1/V. — English Railways in the Light of the New Statistics. The Indemnity Bill. — 8/V. — Economic Recovery in Czecho-Slovakia. Labour and the Future—I. — 15/V. — Ciąg dalszy.

The Journal of Political Economy.

ROK 1920. — Styczeń. — *Edward L. Schaub.* — The Regulation of Rentals During the War Period. — *Charles Wallace Collins.* The Problem of an Indepedent National Audit.—*Jacob Viner.* — Who Paid for the War? Notes. Designation of Proprietary Interests in the Balance Sheet. A. C Hodge 77. Coal Production and the Strike Settlement J. M. Clark 80. Book Reviews a d Notices. — Luty. — *Willard E. Hotschkiss.* The Basic Elements and Their Prop r Balance in the Curriculum of a Collegiate Business School. — *Nathan Isaacs.* — The Teaching of Law in Collegiate Schools of Business. — *L. C. Marshall.* The Relation f the Collegiate School of Business to the Secondary—School System. — Kwiecień. — *J. M. Clark.* — Railroad Valuation as a Working Tool. — *James Waterhouse Angell.* — The Illinois Blue Sky Law. — *H. G. Moulton.* — An Appraisal of Carver's Economics. — *Harry Dextler Kitson.* — Economic Implications in the Psychological Doctrine of Interest. — *Willard E. Atkins.* — The Kansas Court of Industrial Relations. Nr. 4.

Journal of the Royal Statistical Society New-Series Vol LXXXII.

ROK 1919. Część I. Styczeń. — *Leonard Darwin.* — Eugenics in relation to economics and statistics. — *John Brownlee* — Notes of the biology of a life-table. — *Major Greenwood* and *Cecily M. Thompson.* — A note on german and english war time diets. — *Reviews of Books* (stała rubryka). *Currant notes* (stała rubryka). — Część II. Marzec.—*Herbert Samuel.*—The taxation of the varions clases of the people.—*Major Greenwood.*—Problems of industrial organisation.—*Profesor F. I. Edgeworth.*—Psychical research and statistical method.—Część III. Maj.—*G. Diouritch.*—A survey of the development of the servian (southern slav) Nation.—*A. L. Bowley.*—The Measurement of changes in the cost of living.—*Henry L. Moore.*—Crop-cycles in the united kingdom and in the united states. — Część IV. Lipiec. — *J. C. Stamp.* — The wealth and income of the chief powers. — *Dorothea M. Barton.* — The course of women's wages. — Annual report of the council. — Proceedings at the eighty-fifth annual general meeting.

Vol. LXXXIII. ROK 1920. Część I. Styczeń. *E. H. Godfrey.* Fifty Years of Canadian Progress. — *J. E. Allen.* Some changes in the distribution of the national income during the war. — *A. Guldberg.* Expansions useful in the theory of frequency distributions. — Committee - on official statistics Report on the census. Część II. Marzec. *G. H. Knibbs.* The organisation of imperial statistics. — *Ernest H. Starling.* The food supply of germany during the war. — *Major Greenwood and G. Udny Yule.* Miscellanea An Inquiry into the Nature of Frequency Distributions representative of Multiple Happenings with particular Reference to the Occurrence of Multiple Attacks of Disease or of Repeated Accidents.—*John Brownlee.* Density and Death-Rate: Farr's Law.

The Labour Gazette.

ROK 1920. — Styczeń. — Employment, Wages, Hours of Labour, Prices and Disputes; Annual Review for 1919. Membership of Trade Unions. Ciąg dalszy w lutym. Luty. — Work of Employment Exchanges in 1919.—State Assistance for the Unemployed in Poland. — Eigth-Hour Day Law in Poland. — Increase in Cost of Living in Amsterdam 1910—11 to 1919. Marzec. — Retail Prices Statistics: Scope and Method of Compilation. — Employment of Ex-Service Men. — Pauperism During the War. — Kwiecień. — The Rise in Rates of Wages since July. 1914. — The International Labour Office. — Wages and Hours of Labour in the United States, 1907 to 1919. — Wages and Salaries in Sweden, 1913 — 1918. —

Quarterly Publication of the American Statistical Association New. Series (Vol XVII).

ROK 1920. — Nr. 129. Marzec. — *Joseph A. Hill.* — The Essentials of a Good Census. — *Louis I. Dublin i Gladden W. Baker.* — The Mortality of Race Stocks in Pensylvania and New York 1920. — *Horace Secrist.* — Statistical Standards in Business Research. — *Edmund E. Day.* — Standardization of the construction of statistical tables. — A Continuons Census of Production: A Round Table Discussion. Report of the Joint Census Advisory Committee of the American Staitstical and American Economic Associations. —

The Statist.

ROK 1920. — 31/I. — European Coal Position. — 14/2. — The Banking Half-Year. Depos.ts and Prices... Foreign Exchanges. Weekly Exchange Quotations of the £ Sterling from June 1919, to Jan. 1920. — 20/III. — The Estimates. Income Tax Reform. — 27/III. — The Crisis in European Finance. — 3/IV. — Currency and Prices. — 17/IV. — British Railway Statistics. War Weallh Levy. — The Employment of Machinery in Agriculture. — 24/IV. — The Budget. — 1/V. — The Excess Profits Duty. — 8/V. — The French Exchange. The Devastated Area. — 15/V. — The National Debt of France. — The French Budget. French Trade Restrictions. The Plight of the Railroads. — British Banking Section. (Dodatek specjalny stron 108). —

Annales de Géographie.

ROK 1918. — Listopad. — *L. Gallois.* — Les populations slaves de la Péninsule des Balkans. —

ROK 1919. — Lipiec. — *L. Gallois.* La paix de Versailles: Les nouvelles frontiéres de l'Allemagne. — *Paul Vidal de la Blache.* — La frontière de la Sarre, d'aprés les traités de 1814 et de 1815. — *L. Gallois.* — Le bassin houiller de la Sarre. — *L. Gallois.* — La répartition de la population dans la bassin de la Sarre et les régios environnantes. —

ROK 1920. — Styczeń. — *Emm. de Martonne.* — Le traité de Saint-Germain et le démembrement de l'Autriche. — *L. Hautecouer.* — Les rapports économiques de la Russie et de l'Ukraine. — Marzec. — *Emm. de Martonne.* — Essai de carte ethnographique des pays roumains.

Bulletin de L'Institut Intermédiaire International.

ROK 1919. — Styczeń—Kwiecień. — Statuts. — *Le Secerétaire du Conseil d'Administration.* — L'Institut Intermédiaire International. — La Genèse de la Paix (ciąg dalszy — Lipiec, Październik i Styczeń 1920 r.) — *Dr. J. Offerhaus.* — Aperçu alphabétique de la jurisprudence de droit international privé publieé en 1918. — Ciąg dalszy — Styczeń 1920. — *J. B. J. Peeters.* — La double imposition I: La Législation fiscale neérlandaise relative à la double imposition. — L'Institut International de Statistique. — Aperçu documentaire des rapports contractuels internationaux. — Ciąg dalszy — Lipiec i Październik. — *J. Fischer.* — Documents récents relatifs au Sionisme, précédés d'un exposé de „La position actuelle du Sionisme". Liste de documents officiels des divers Etats parus pendant la guerre et relatifs à la guerre. — Liste des principales questions qui ont été adressés à l'I. I. I. jusqu'à present. — Dalszy ciąg — Lipiec, Październik i Styczeń 1920 r. — Lipiec. — Jurisprudence en matière de prise. Ciąg dalszy Październik. — Liste des documents ayant rapport à la Conference des Préliminaires de Paix à Paris. — Ciąg dalszy Październik i Styczeń 1920. — Aperçu alphabétique des rapports diplomatiques et de la reconnaissance d'Etats nouveaux. — Ciąg dalszy Październik i Styceń 1920 r. — Liste de documents officiels des divers Etats. — Ciąg dalszy Październik i Styczeń 1920 r. — Październik. — *Dr. Arne Rygh.* — La double imposition II: L'imposition en Norvège de biens se trouvant en Norvège et l'impôt sur la propriété norvégienne à l'étranger. — *Dr. D.*

W. K. de Roo de la Faille. — La séparation de la communauté monétaire austro-hongraise. — Aperçu documentaire de missions, commisions et délégations à caractère international. — Sommaire des réglements et efforts pour favoriser la reprise des relations économiques. — Ciąg dalszy Styczeń 1920 r. — La société des Nations et l'Institut Intermédiaire International.

ROK 1920. — Styczeń. — *Dr. Paul Marx.* — La double imposition III: L'interdiction de la double imposition d'après la jurisprudence du tribunal fédéral suisse.— Aperçu alphabétique de la jurisprudence de droit international privé. — Aperçu documentaire des rapports conventionneles internationaux. Aperçu documentaire des missions, commissions et délégations à caractère international. — Les Bureaux et Commissions internationaux en Suisse. — Indes Néerlandaises. — Les Indes Néerlandaises et les traités conclus par le Royaume des Pays-Bas.—Décret royal italien réglant la procédure pour l'exécution de sentences rendues à l'étranger.

Bulletin de Statistique de Législation comparée.

ROK 1919. — Styczeń. — Le commerce extérieur de la France, en valeur pendant les années 1914, 1915, 1916, et 1917. — Le commerce extérieur de la France en poids, pendant les années 1914, 1915, 1916 et 1917. — Les opérations de la Chambre de compensation des banquiers de Paris depuis 1872.—Luty.—La production des alcools en 1917 et 1916. — Marzec. — La production des vins et des cidres en 1918. — La Banque nationale sous l'occupation allemande (1914 — 1918). — Kwiecień. — Les monnaies fabriquées à la Monnaie de Paris et la circulation monétaire en 1918. — Les résultats budgétaires des exercices 1917 — 1918 et de 1918 — 1919. — Maj. — Relevé des opérations des bureaux de garantie en 1918. — Czerwiec. — L'impôt sur les vélocipédes en 1918. — Lipiec. — La situat on financière des départements en 1915.— Sierpień. — Situation du budget de l'exercice 1915 au 31 juillet 1919. — Wrzesień. — Le produit des contributions indirectes pendant l'année 1918. — Le commerce extérieur du Royaume-Uni, de 1912 à 1918. — Październik. — Les actes enregistrés et les déclarations reçues en matière d'enregistrement pendant l'année 1917. — Les recettes des théâtres et spectacles de la ville de Paris (1850—1918). — La product on de l'argent en 1918. — Le commerce extérieur de 1912 à 1914. — Le commerce extérieur par pays de 1911 à 1914. — Le budget pour 1915 — 1916. — Listopad. — Les actes enregistrés et les déclarations reçues en matière d'enregistrement pendant l'année 1918. — Les fabriques de sucre et leurs procédés de fabrication (campagne 1918 — 1919). — Statistique des voitures publiques soumises à l'impôt inderect en 1918. — Grudzień. — La production des alcools en 1918 et 1917. — Le Budget pour 1917—18. — Le commerce extérieur de 1916 à 1915. — Le commerce exterieur de 1914 à 1918. — Situation des principaux institut d'émission à la fin du 4 trimestre 1919.

Journal de la société de statistique de Paris.

ROK 1914. — Luty — *M. Lucien March.* — La statististique des fonctionnaires — Marzec. — *M. Alfred Neymarck.* — Les beaux temps de la Bourse. — Czerwiec. — *M. G. Roulleau.* — La circulation de la monnaie en France. — Lipiec. — *M. le Dr. Leredde.* — Sur les méthodes de statistique médicale. — La mortalité par syphilis à Paris. — Sierpień—Wrzesieeń. — *M. P. Meuriot.* — A propos du Census des États-Unis. — Październik. — *M. P. Meuriot.* — Du critérium adopté pour la definition de la population urbaine.

ROK 1915. — Styczeń. — *M. Malzac.* — Elections législatives de 1914. — Statistique générale et par groupes parlementaires. — Luty—Marzec. — *M. Ch. Gallot.* — La nouvelle forme du budget de la Ville de Paris.—Kwiecień.—*M. Le Dr. Chervin.* — Les langues parlées en Autrich-Hongrie par les différentes nationalités. Ciąg dalszy Maj i Lipiec. — Czerwiec — *M. Yves Guyot.*—Les résultats du XIII-e Census des États-Unis.—Lipiec.— *M. Alfred Neymarck.*—La statistique internationale des valeurs mobilières (première partie). — Ciąg dalszy Sierpień Wrze-

sień, Styczeń i Lipiec 1916 roku).—Listopad. — *M. Le Dr. Chervin.* — Démographie de guerre. — Mobilisation matrimoniale. — *M. E. Boislandry Dubern.* — Aperçu des difficultés inhérentes à la statistique de certains métaux. — Grudzień.— *Maurice Bellom.* — L'esprit statistique et la guerre.

ROK 1916. — Luty. — *Alfred Neymarck.* — Les valeurs mobilières et la guerre. — Maj. — *Paul Meuriot.* — La population et les lois électorales en France de 1789 à nos jours (premiére et deux.ème parties). Ciąg dalszy Czerwiec, Lipiec, Sierpień i Wrzesień. — Październik. — *L. J. Mangau.* — La douane et la guerre. — Listopad. — *René Pupin.* — La richesse mobilière des Français au début de 1916. — Grudzień. — *Ch. Richet.* — De la méthode statistique dans les sciences expérimentales.—*A. Chervin.*—L'Allemagne da demain. Ciąg dalszy — Marzec i Kwiecień 1917 r.

ROK 1917. — Styczeń. — *Paul Meuriot.* — Le commerce de l'Italié durant les quinze dernières années. — *Paul Meuriot.* — Variété: Les divis.ons administratives de l'Italié et la statistique. — Luty. — *Paul Descombes.* — Le déficit de la population dans les regions montagneuses. — Kwiecień. — *René Pupin.*—Revenus et budgets d'après-guerre. — Maj. — *Eugène d'Eichthal.* — Revenus privés et revenu national. — *André Barthe.* — Essai d'évalution de la richesse de l'Espagne. — Czerwiec. — *Daniel Bellet.* — Données statistiques d'ensemble sur les chemins de fer des États Unis. — Lipiec. — *Courtray.* — Travaux statistiques relatifs au service des retraites. — *L. J. Magnau.* — La douane et la guerre. — *René Pupin.* — Quelques précisions sur le calcul des revenus. — Sierpień—Wrzesień. — *Yves Guyot.* — Les ressources et les besoins dans le monde. — Październik. — *René Pupin.* — La circulation et la thésaurisation des monnaies d'or en France. — *Paul Meuriot* — La répartition des langues en Belgique.

ROK 1918. — Styczeń. — *Eugène Raiga.* — Les finances et le régime fiscal de guerre de l'Angleterre. — Luty. — *Paul Meuriot.* — Le recensement de l'an II. Ciąg dalszy. — Marzec i Kwiecień. — *Alfred Neymarck.* — Les milliards de la guerre. — Czerwiec. — *Paul Meuriot.* — L'immigration contemporaine au Canada; son caractère nouveau et ses consequences. — *Murice Evesque.* — La guerre actuelle et le marché monétaire. — Sierpień—Wrzesień. — *Yves Guyot.* — Les finances de guerre des États-Unis. — Variétés-Calcul des indices de prix en Hollande.— Październik. — *Paul Meuriot.* — Le suicide à Paris avant et pendant la guerre. — *Maurice Dewavrin.* — Les variations des changes scandinaves depuis le début de la guerre — Listopad. — *Paul Meuriot.* — La population et la représentation parlementaire aux Etats-Unis. —

ROK 1919. — Styczeń. — *Paul Meuriot.* — La statistique du baccalauréat des origines (1808) à nos jours. (Ciąg dalszy). — Luty. — Marzec. — *Alfred Neymarck.* — Les chemineaux de l'épargne. Répartition des actions et obligations de chemins de fer dans les portefeuilles français.— Maj. — *R. Cottereau.* — Repartition statistique des taux de bénéfices annoncés dans les sociétés par actions.—Czerwiec.— *Maurice Dewavrin.* — La statistique des élections parlementaires britannique de décembre 1918.—Lipiec.—*René Pupin.* — L'épargne française et ses placements dans la période d'avant-guerre. — Definitions et statistiques. — Sierpień. — Wrzesień. — Baron *Charles Mourre.* — L'influence de la production d'or sur l'activité économique de 1820 à 1913. — Październik. — *Michel Huber.* — Le mouvement des prix et du coût de la vie en divers pays pendant la guerre. — Listopad. — *M. Marion.* — Statistique comparée des impôts de guerre après 1870 et après 1916. — Grudzień. — *Borel et E. Michel.* — Compte rendu du Congrés de l'Agriculture (30 juin - 3 juillet 1919). —

ROK 1920. — Styczeń. — *Emile Borel.* — La statistique et l'organisation de la présidence du Conseil des ministres. — *Alfred Barriol.* — Théorie mathématique de la population. — Luty. — *Maurice Dewavrin.* — L'immigration aux États - Unis de 1917 à 1919. —

Revue d'Economie Politique (Paryż).

ROK 1919. — Nr. 1. Styczeń — Luty — *B. S. Chlepner.* — La théorie économique des dépenses de guerre. — *Boris Eliacheff.* Le rouble pendant la guerre. — *V. Totomianz.* — Le rôle de la coopération russe pendant la guerre et la revolution. — Nr. 2. Marzec — Kwiecień. — *Charles Mourre.* — Les causes de la hausse de prix. — (Dalszy ciąg Nr. 3 Maj — Czerwiec). — *Jean Bourdon,* — Le mouvement de la population pendant la guerre dans la France non envahie. — *Vladimir Glasoff,* — Les relations commerciales germano-russes et l'avenir. — *Boris Eliacheff.* — Les dépôts des caisses d'épargne et des banques russes pendant la guerre. — Nr. 4. Lipiec — Sierpień. — *J. Moret.* — Une solution à la hausse du niveau général des prix. — Nr. 5. Wrzesień — Październik — *Charles Rist.* — La doctrine sociale de Lenin. — Nr. 6. Listopad — Grudzień. — *Henri Truchy.* — Les clauses financières du Traité. — *F. Sauvaire-Jourdan.* — Les clauses économique de Traité. — *Octave Festy.* — Les clauses ouvrières du Traité. — *Artur Girault.* — Les clauses coloniales du Traité. — *Charles Gide.* — Le partage de l'Afrique et le Traité. — *Georges Lachapelle.* — Notre situation financière.

ROK 1920. — Nr. 1. Styczeń — Luty. — *Acland.* — Le salaire minimum dans l'agriculture de l'Angleterre et du Pays de Galle. — *A. Mawas.* — Le „Bullion Report" anglais de 1810. — *Le Normand.* — La „Socialisation" des mines en Allemagne. — Notes et memoranda: Quelques réformes financières. — *W. Oualid.* — La réforme financière en Italie. — II *C. Rist.* — La reforme financière en Allemagne. — (Dalszy ciąg Nr. 2). — *B. S. Chlepner.* — La réforme belge. — Nr. 2. Marzec. — Kwiecień. — *Georges Risler.* — Notes d'urbanisme. — Le retour aux plans d'aménagement et d'extension en France (1908 — 1919). — *J. Moret.* — La question du change vue de Suisse. —

Bulletin du Ministère du Travail et d ela Prévoyance Sociale (Paryż).

ROK 1914. — Styczeń. — Statistique des sociétés coopératives de crédit au 1-er janvier 1913. — Statistique des travaux de secours en cas de chômage: I Année 1912. — Premier rapport sur l'application de la loi sur les retraites ouvrières et paysannes (1-er article). — (Ciąg dalszy — luty, marzec i kwiecień). — Marzec. — Les grèves et lock-outs en 1911 et 1912. — Kwiecień. — La participation aux bénéfices en France et à l'étranger. — Maj. — Statistique des accidents du travail en 1912. — Czerwiec. — La Caisse nationale d'épargne en 1911. — Les caisses d'épargne ordinaires en 1911. — Mouvement général de l'épargne en 1911. — Le mouvement de la population en France et à l'étranger (1902 — 1911). — Lipiec. — L'industrie minérale en France en 1912; production minérale et métallurgique des principaux pays. — L'industrie charbonnière des principaux pays en 1911, 1912, 1913. — Sierpień — Wrzesień. — Les habitations à bon marché en 1913. — Październik — Listopad. — Grudzień. — Le placement des réfugiés belges et français. — Le travail dans les mines, d'août à novembre.

ROK 1915. — Styczeń — Kwiecień. — Enquête sur l'activité des établissements industriels et commerciaux d'août 1914 à janvier 1915. — Le chômage en France pendant les 7 premiers mois de 1914. — Maj — Czerwiec. — Enquête sur l'activité des établissement industriels et commerciaux en avril 1915. — La production des mines de combustibles en 1913 et 1914. — L'Office central de placement des chômeurs et des réfugiés. — (Stała rubryka) — Lipiec. — Sierpień. — Enquête sur l'activité des établissements industriels et commerciaux en juillet 1915. — Statistique des socié-

tés coopératives de crédit au 1er janvier 1914.—Listopad.—Grudzień. — Enquête sur l'activité des établissements industriels et commerciaux en octobre 1915. — Statistique des travaux de secours en cas de chômage en 1913. — L'épargne en 1912 et 1913. (Caisse nationale; caisses ordinaires; mouvement général). —

ROK 1916. — Styczeń. — Luty. — Enquête sur l'activité des établissements industriels et commerciaux en janvier 1916. — Le coût au détail de certaines denrées dans les villes de plus de 10,000 habitants en 1911, 1913, 1914 et 1915. — Marzec.— Kwiecień. — Maj. — Production et commerce de la houille en 1914 et 1915. — Les grèves en 1914 et en 1915. — Czerwiec. — Enquête sur l'activité des établissements industriels et commerciaux en avril 1916. — La reprise de la vie économique: transactions commerciales, recettes des chemins de fer. — Les étrangers en France en 1911, résultats généraux; la population professionnelle. — Les Français à l'étranger en 1912: dénombrement, institutions d'assistance et de placement. — Lipiec.—Sierpień.— Le coût au détail de certaines denrées dans les villes de plus de 10.000 habitants en 1911, 1913, 1914, 1915 et 1916. — Wrzesień. — Październik.—Listopad.— Enquête sur l'activité du travail dans les établissements industriels et commerciaux en juillet 1916. — Grudzień. — Rapport sur l'application, pendant l'année 1914, de la loi sur les retraites ouvrières et paysannes. — (Dalszy ciąg — kwiecień, maj, czerwiec, lipiec 1917 roku). — L'augmentation du coût de la vie depuis le début des hostilités. —

ROK 1917. — Styczeń — Luty — Marzec. — Enquête sur l'activité des établissements industriels et commerciaux en janvier 1917. — La production du sucre en 1915 — 1916. — Kwiecień. — Maj. —Les grèves en 1916. — Les grèves depuis le début de la guerre jusqu'a fin 1916. — Recensement de 1911. — La population active — Gréves et lock-outs en 1914, 1915 et 1916. — Październik. — Listopad. — Grudzień. — Enquête sur l'activité économique des établissement industriels et commerciaux en juillet 1917. —

ROK 1918. — Styczeń. — Luty. — L'emploi de la main-d'oeuvre féminine pendant la guerre. — Le coût au détail de certaines denrées dans les villes de plus de 10,000 habitants. — (Toż samo. — Marzec. — Kwiecień. — Maj. — Listopad. — Grudzień i grudzień 1919). — Marzec. — Kwiecień. — Maj. — Enquête sur l'activité des établissements industriels et commerciaux en janvier 1918. — Sierpień. — Wrzesień. — Październik. — L'Industrie minérale en France en 1913. — Listopad. — Grudzień. — Enquête sur l'activité des établissements industriels et commerciaux en juillet 1918. — L'Alsace-Lorraine économique. —

ROK 1919. — Styczeń. — Luty. — Marzec. — Transformation des usines de guerre en vue des productions de paix.—Résultats de la campagne sucrière de 1917 — 1918. — Salaire moyen des ouvriers agricoles en 1915 et 1918 — 1919. — Rapport sur l'application, pendant les années 1915 et 1916 de la loi des retraites ouvrières et paysannes. — (Ciąg dalszy czerwiec — lipiec — sierpień). — La journée de huit heures. — Kwiecień. — Maj. — Enquête sur l'activité des établissements industriels et commerciaux en janvier 1919. — Les conventions collectives de travail pendant la guerre. — Les coopératives de consommation; les groupements d'achats en commun, les institutions municipales de ravitaillement pendant le guerre. — Le coût au détail de certaines denrées. — (Ciąg dalszy czerwiec — lipiec — sierpień). — La journée de huit heures. — (Ciąg dalszy czerwiec — lipiec — sierpień — wrzesień — październik, — listopad i grudzień). — Le coût de la vie en divers pays dę juillet 1914 à mars 1919. — Czerwiec. — Lipiec. — Sierpień. — Recensement du personnel employé dans les établissements industriels. — Wrzesień — Październik. — Compte rendu sommaire des opérations des caisses d'épargne ordinaires en

1917 et 1918. — Recensement du personnel employé dans les établissements industriels situés dans les régions sinistrées (Août et Septembre 1919). — Enquête sur la durée du travail des femmes dans les établissements travaillant pour la défense nationale (avril 1918). — Situation et opérations, en 1915 et 1916, des caisses nationales d'assurances en cas de décès et en cas d'accidents. — Listopad. — Grudzień. — Enquête sur l'activité des établissements industriels et commerciaux en juillet 1919.— Production des combustibles minéraux de 1912 à 1918. — Conférence internationale de Washington: Résumé historique; projets de conventions et recommandations adoptés par la conférence. — Recensement du personnel employé dans les établissements industriels situés dans les régions sinistrés (1-er décembre 1919). —

Revue du travail. (Royaume de Belgique. Ministère de l'industrie, du travail et du ravitaillement. Bruxelles).

ROK 1920. Zeszyt. 1 — 15/I. — *Fr. Vercruysse.* — Les récentes méthodes de prévention de conciliation et d'arbitrage des conflits industriels en Grande-Bretagne. — Zeszyt 2. — 31/I. — La conférence internationale du travail. Projet de Convention tendant à limiter à quarante-huit heures la durée du travail hebdomadaire dans les établissements industriels. — Les prix de détails comparés. (Avril 1914 décembre 1919). I. A Bruxelles. II Région du centre (La Louvière). — Zeszyt 3. — 15/II. — Législation internationale du travail. Conclusions de la conférence de Washington: Le travail de nuit des femmes. Le travail de nuit des enfants. L'âge d'admission des enfants aux travaux industriels. L'emploi des femmes avant et après leurs couches. Le chômage. — Zeszyt 4. Législation internationale du travail. Recommandation de la conférence internationale de Washington: La protection des femmes et des enfants contre le saturnisme. La prévention du charbon. La création d'un service public d'hygiène. Le chômage. L'interdiction de l'emploi du phosphore blanc (jaune) dans l'industrie des allumettes. La réciprocité de traitement des travailleurs étrangers. — Zeszyt 7. — 15/III. — Les grèves et lock-out en Belgique pendant l'année 1919.

Bulletin de statistique et de législation comparée. (Ministère des finances. Paris).

ROK 1919. — Styczeń. — Le commerce extérieur de la France, en valeur pendant les années 1914, 1915, 1916 et 1917. — Le commerce extérieur de la France en poids, pendant les années 1914, 1915, 1916 et 1917. — Les opérations de la Chambre de compensation de banquiers de Paris depuis 1872. — Luty. — La production des alcools en 1917 et 1916. — Marzec. — La production des vins et des cidres en 1918. — Belgique. — La Banque nationale sous l'occupation allemande (1914 — 1918). — Suisse. — Le budget de l'exercice 1919. — Kwiecień. — Les monnaies fabriquées à la Monnaie de Paris et la circulation monétaire en 1918. — Angleterre. — Les résultats budgétaires des exercices 1917 — 1918, et de 1918 — 1919. — Maj. — Relevé des opérations des bureaux de garantie en 1918. — Czerwiec. — L' impôt sur les vélocipèdes en 1918. — Lipiec. — La situation financière des départements en 1915. — Sierpień. — Situation du budget de l'exercice 1915 au 31 juillet 1919. — Wrzesień. — Le produit des contributions indirectes pendant l'année 1918. — Angleterre. — Le commerce extérieur du Royaume-Uni, de 1912 et 1918. — Październik. — Les actes enregistrés et les declarations reçues en matière d'enregistrement pendant l'année 1917. — Les recettes des théâtres et spectacles de la ville de Paris (1850—1918). — Pays divers. — La production de l'argent en 1918. — Roumanie. — Le commerce extérieur de 1912 à 1914. — Le commerce extérieur par pays de 1911 à 1914. — Le budget pour 1915—1916. — Listopad. — Les actes enregistrés et les déclarations reçues en matière d'enregistrement pendant l'année 1918. — Les fabriques de sucre et leurs procédés de fabrication (campagne 1918—1919). — Statistique des voitures publiques soumises à l'impôt indirect en 1918. — Grudzień. — La pro-

duction des alcools en 1918 et 1917. — Danemark. — Le budget pour 1917—1918. — Le commerce extérieur de 1910 à 1915. Etats Unis. — Le commerce extérieur de 1914 à 1918. — Pays divers. — Situation des principaux instituts d'émission à la fin du 4 trimestre 1919.

Allgemeines Statistisches Archiv.

ROK 1914. — Tom 8. — Zeszyt 1.—A. Abhandlungen.—*Dr. Georg v. Mayr.* Die Statistik als Staatswissenschaft.—*Dr. Sigmund Shott.* — Götterdämmerung in der Statistik. — *Dr. Gerhard von Poellnitz.* — Praktische Verwandbarkeit logarithmischer Diagramme. — *Von Mirko M. Kosić.* — Der Geburtenrückgang in Ungarn. — *Dr. Paul Georgiewsky.* — Säuglingssterblichkeit im Europäischen Russland in den Jahren 1909, 1910 und 1911. — *Oskar Nerschmann.* — Die englische Produktionserhebung von 1907. — *Dr. med. Alfred Groth.* — Arbeiterversicherung und Volksgesundheit. — *Dr. Robert Meyer.* — Ein Versuch auf dem Gebiete der Statistik der Einkommensteuer.—*Dr. F. Zahn.*— Der Bayerische Staatshaushalt. — B. Statistische Gesetzgebung, Verwaltung und Organisation. — *Dr. Henri Willem Methorst.* — Das Internationale Statistische „Office Permanent". — *Fritz Burgdörfer.* — Die amtliche Statistik in deutschen Parlamenten. — C. Miszellen. — Ergebnisse der französischen Volkszählung 1911. — Die französische Familienstatistik von 1906. — Die vorläufigen berufsstatistischen Ergebnisse der österreichischen Volkszählung von 31 Dezember 1910.—Zeszyt II-gi.—A. Abhandlungen.— *Br.. Wilhelm Böhmert.* — Ortsanwesende Bevölkerung und Wohnbevölkerung.—*Dr. Hermann I. Losch.* — Lebendes und totes Volksvermögen. — *Dr. Richard Sorer.* — Ueber die Berechnung von Korrelationskoeffizienten zwischen den Symptomen der wirtschaftlichen Entwicklung in Oesterreich. — *Dr. Michael Horlacher.* — Landwirtschaftliche Bodenpreisstatistik in Deutschland. — *H. A. Krose.* — Konfessionsstatistik und Kirchliche statistik im Deutschen Reich I cz. Zeszyt 3/4 ciąg dalszy II część. — *E. J. Gumbel.* — Zur Methodik der Interpolation des Bevölkerungsstandes. — *Dr. J. F. Kleindinst.* — Die Statisitik im Verfassungsleben und in der Verwaltung Bayerns. — B. Organisation. — *Dr. Heinrich Silbergleit.* — Organisation einer Statistik von Gross-Berlin. — *Dr. Eugen Würrburger.* — Die Deutsche Statistische Gesellschaft. — *Georg Däschlein.* — Getreidevorratsstatistik. — C. Miszellen. — Internationale Statistik der Bevölkerungsbewegung. — Die Frau in der Berufsstatistik Frankreichs, der Schweiz, Schottlands und Neu-Seelands. — Die gewerbliche Produktionsstatistik in den Vereinigten Staaten von Amerika nach dem Zensus von 1910. — Zeszyt 3/4. — A. Abhandlungen. — *Dr. Friedrich Zahn.* — Wirkung der deutschen Sozialversicherung. — *Rudolf Goldscheid.* — Menschenökonomie als neuer Zweig der Wirtschaftswissenschaft. — *Dr. Cl. Heiss.* — Die Berufszählung von England und Wales für das Jahr 1911. — *Dr. H. Losch.* — Belgien als Volkswirtschaftskörper. — *Dr. August Busch.* — Einige Bemerkungen zur Lebensmittel-Preisstatistik in der Kriegszeit. — *Dr. Reinhold Jaeckel.* — Die Gleichsetzung einer verschiedenen Heiratsaltersgrenze der beiden Geschlechter nach unten, ein grundsätzlicher Fehler in der Statistik des Heiratsalters. — *von Rasp.* — Mobiliarfeuerversicherung in Bayern. — *Dr. Haselberger.* — Die Gemeindefinanzen in den Vereinigten Staaten von Amerika. — *J. F. Kleindinst.* — Die Statistik im Verfassungsleben und in der Verwaltung Bayerns.—*Dr. Wilhelm Hecke.* — Erfahrungen mit der Zählmaschine. — B. Statistische Gesetzgebung Verwaltung und Organisation. — *Watter F. Willcox.* — Die Entwicklung des amerikanischen Zensus-Amtes seit 1890. — *L. Knöpfel.* — Die Beurkundung des Personenstandes der Militärpersonen während des Krieges und ihr Einfluss auf die Statistik der Bevölkerungsbewegung. — *Dr. Georg v. Mayr.* — Die Ausgestaltung des Hochschulunterrichts in der Statistik an den Universitäten. — C. Miszelen. — Ergebnisse der deutschen Erhebung über die land- und forstwirtschaftliche Bodenbenutzung im Jahre 1913. — Der männliche Volksersatz

im Deutschen Reich und in Frankreich. — Ergebnisse der ungarischen Volks- und Berufszählung 1910. — Die Sexualproportion in Preussen auf Grund der Volkszählung vom 1 Dezember 1910. — Zur internationalen Statistik des Alkoholverbrauchs. — Die belgische Gewerbeaufnahme von 1910.

ROK 1915. — Tom 9-ty. — Zeszyt I-szy. — A. Abhandlungen. — *Dr. jur. H. Höpker.* — Die Verluste der Bauhandwerker und Baulieferanten bei Neubauten in Gross-Berlin. — *Dr. Ernst Rolcke.* — Einfluss des Alters der Eltern auf das Geschlecht der Kinder? — *A. Senkarer.* — Ueber die Gleichungen der Kinetik der sozialen Vorgänge. — *Dr. Friedrich L. Hoffmann.* — Die wirtschaftlichen Fortschritte der Vereinigten Staaten während der letzten 75 Jahre. — *Dr. B. Kuczyński.* — Deutschlands Nahrungs- und Futtermittel. — B. Statistische Gesetzgebung, Verwaltung und Organisation. — *Dr. Most.* — Die Kommunalstatistik in den Städten ohne Statistisches Amt. — *Dr. Ladislaus von Buday.* — Die Entwicklung der ungarischen amtlichen Statistik. — C. Miszellen. — Löhne in Norwegen nach der norwegischen Handwerkszählung 1910. — Die gewerbliche Produktionsstatistik in Bulgarien. — Zeszyt 2/3. A. Abhandlungen. — *L. v. Bortkiewicz.* — Realismus und Formalismus in der mathematischen Statistik. — *Dr. inż. J. F. Kleindinst.* — Die Kriegsanleihen des Deutschen Reiches. — *Dr. R. Claus.* — Die russische Produktionserhebung vom Jahre 1908. — *von Völcker.* — Krieg und Verkehr. — B. Statistische Gesetzgebung Verwaltung und Organisation. — *Dr. F. Zahn.* — Aufgaben und Leistungen der Polizeistatistik. — C. Miszellen. — Bulgariens Aussenhandel vor, in und nach dem Kriege. — Die Ergebnisse der eidgenössischen Volkszählung vom 1 Dezember 1910. — Die italienische Gewerbe- und Industriezählung vom 10. Juni 1911. — Zeszyt 4. — A. Abhandlungen. — *Georg v. Mayr.* — Kriminalstatistische Probleme. — *Dr. med. Wilhelm Weinberg.* — Zur Technik familienstatistischer Untersuchungen über sozialbiologische Probleme. — *Fritz Burgdörfer.* — Die schottische Familienstatistik von 1911. — *Johannes Pfitzner.* — Die sog. privatwirtschaftlichen Einnahmen des Deutschen Reichs und der deutschen Einzelstaaten. — *E. J. Gumbel.* — Die Versuche eines mathematischen Gesetzes der Bevölkerungs-zunahme. — B. Statistische Gesetzgebung, Verwaltung und Organisation. — *Dr. Rudolf Meerwarth.* — Wege und Ziele der modernen Aussenhandelstatistik. — *Dr. Walter Schiff.* — Die „Methode der Individualstatistik von sozialen Veränderungen auf Grund von Bestandaufnahmen". — Die Anwendung dieser Methode in der österreichischen Grundbesitzstatistik. — C. Miszelen. — *Paul Kollmann.* — Die Berufsgliederung in Indien nach dem Zensus von 1911.

ROK 1916/17. — Tom 10. — Zeszyt 1/2. — A. Abhandlungen. — *Dr. Ferdinand Shmid.* — Statistik und Soziologie. — *Dr. Fried. Zahn.* — Deutsche Kriegs — Sozialpolitik. — *Dr. Richard Lenz.* — Statistik und Meteorologie. — *Dr. Friedrich Böhm.* — Ueber das Wesen, die Aufgaben und die Ziele der mathematischen Statistik. — *Dr. Mich. Horlacher.* — Alkoholstatistik und Alkoholkriminalität mit besonderer Berücksichtigung Bayerns. — *Dr. P. Martell.* — Die Bevölkerungsentwicklung der Stadt Berlin. — B. Statistische Gezetzgebung Verwaltung und Organisation. — *Dr. Heinrich Bleicher.* — Ueber die Weiterbildung der Gemeindestatistik. — *Hans L. Rudloff.* — Das Verfahren in der letzten Schätzung des Bodenwertes in Frankreich. — C. Miszellen. — Eine Schätzung der bulgarischen Volksvermögens. — Hauptergebnisse der Industriezählung in den Vereinigten Staaten von Amerika von 1914. — Die deutschen Kirchenbücher und ihre Verwertung für die Geschichte und die Staatwissenschaften. — Schweden (c. d. z. 3/4). — Die Bewegung der Bevölkerung in den süd- und osteuropäischen Staaten. — Zeszyt 3/4. — A. Abhandlungen. — *Dr. Georg v. Mayr.* — Volksvermögen, Staatsvermögen und Statistik. — *Dr. Heinrich Pudor.* — Die Wertsteigerung der industriellen Erzeugnisse und die Produktionsstatistik. — *Dr. Friedrich Zahn.* — Stadt und Land, Bayern und das Reich in der Kriegsernährungswirtschaft. — *Dr. Wolfgang Ritscher.* — Kriegsteuerung im In- und Ausland. — *Mirko M. Kosić.* — Die soziologischen Grundlagen der

Geburtenbeschränkung. — *Dr. Fritz Burgdörfer.* — Familienstatistik. — B. Statistische Gesetzgebung Verwaltung und Organisation. — *Walter Schiff.* Die österreichische Erhebung über Wirtschaftsrechnungen und Lebensverhältnisse von Wiener Arbeiterfamilien, Methode und Ergebnisse. — *Dr. H. Losch.* — Die Aufstieg der Begabten und die Statistik. — *Dr. Friedrich Zahn.* — Fortbildung der Landwirtschaftsstatistik. — *Karl Brämer.* — Erfahrungen über den akademischen Unterricht in Statistik. — *Dr. Wilhelm Hecke.* — Die Zählung des Berufswechsels in Oesterreich. — C. Miszellen. — Die Bewegung der Bevölkerung in den süd- und ostereuropäischen Staaten. — Bemerkungen zu konfessionellen Krankheitsstatistiken.

ROK 1918/19. — Tom 11. — Zeszyt 1/2. — A. Abhandlungen. — *Dr. Georg v. Mayr.* — Zur Systematik der Wirtschaftsstatistik. — *Dr. Haselberger.* — Erntefeststellung und Bewirtschaftung des Getreides. — *Dr. Fritz Schulte.* — Zur Grundbesitz- und Verschuldungsstatistik. — *Dr. Friedrich Zahn.* — Die deutsche Bevölkerung vor dem Krieg. — *Dr. Friedrich Böhm.* — Die Hauptergebnisse der Familienstatistik der bayerischen etatsmässigen Staatsbeamten. — *Engen Weiss.* — Der Stand der Arbeitslosenversicherung. — B. Statistische Gesetzgebung, Verwaltung und Organisation. — *Dr. Chr. I. Klumker.* — Eine Zählung der öffentlich versorgten Kinder. — *Dr. Theodor Geiger.* — Zur Statistik der Unehelichen. — *Dr. Friedrich Zahn.* — Bayerische Industrieförderung und Statistisches Landesamt. — *Béla Földes.* — Ernst Engel. — C. Miszellen. — Der japanische Aussenhandel, insbesondere in den Jahren 1913 und 1915. — Statistik der reinen Zahl. — Die statistischen Ergebnisse bezüglich der Häufigkeit von Geburtsanomalien, insbesondere Totgeburten. — Bayerns Mittelstand vor dem Krieg. — Siedlungsstatistik und Stadtgeographie von Prag.

Deutsches Statistisches Zentralblatt.

ROK 1920. — Nr. 1/2. — Styczeń—Luty. — *Dr. Wilhelm Feld.* — Die Statistik als Wissenschaft. — *Dr. W. Grävell.* — Methodisches zum Geburtenrückgangsproblem. — *Prof. Dr. Tyszka.* — Nochmals: Zur Methodik der Lebenshaltungsstatistik. — *Dr. Ph. Schwartz.* — Das Statistische Amt der Stadt Riga und der Krieg. — Aus der statistischen Literatur.—Vermischte Mitteilungen. — Bibliographie der Kriegsstatistik. — Fragekasten. —

Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik.

ROK 1914. — Luty. *Dr. Johannes Müller.* — Statistische Uebersicht über die Ehescheidungen in den wichtigsten Kulturländern. — Marzec. — *Dr. Gerhard Albrecht.* — Die Struktur des Ausgabenbudgets verschiedener Bevölkerungsschichten auf Grund neuerer haushaltungsstatistischer Erhebungen. — *Margarethe Gottberg.*—Berufliche Einflüsse auf die Fruchtbarkeit der fortpflanzungsfähigen Bevölkerung. — *Dr. Hans Guradze.* — Die Brotpreise in Berlin 1913. — C. d. Kwiecień 1915. (Ceny za rok 1914). — C. d. wrzesień 1915 r. (ceny w 1-ej połowie roku 1915). — C. d. Czerwiec 1916 r. (ceny za rok 1915). — C. d. Wrzesień 1916. (ceny za rok 1916). — C. d. Czerwiec 1917. (ceny za rok 1916). — C. d. Grudzień 1917 r. (ceny za rok 1917). — C. d. Maj 1918 r. (ceny za rok 1917). — C. d. Październik 1918 r. (ceny za rok 1918). — C. d. Luty. 1919 r. (ceny za rok 1918). — C. d. Sierpień 1919 r. (ceny za rok 1919). — Kwiecień. — *Dr. Johannes Müller.* — Die Zunahme der Bevölkerung in den hauptsächlichsten Kulturstaaten wärend des 19 Jahrhunderts.— Maj. — *Kurt Krüger.* — Die Entwicklung der Kriminalität im Deutschen Reich 1862 — 1910. — *Dr. Johannes Müller.* — Bevölkerungsentwicklung der Vororte von Berlin, London und Paris seit 1801. — Czerwiec. — Die Entwicklung des Preisniveaux und des Getreidebedarfs in Deutschland und England in den letzten Dezennien.— *Dr. Wilhelm Feld.* — Zur Statistik des Geburtenrückganges.—Lipiec. — *Dr. Arthur Friedmann.* — Die Wohlstandsentwicklung in Preussen von 1891 — 1911. — *Dr. Reinhold Jaeckel.* — Charlottenburg, Die Geburten-Heirats, Sterbe und Geburtenüberschutz-

ziffern in den hauptsächlichsten Kulturstaaten der Welt 1801 — 1911.—Sierpień.— *Dr. Friederich Syrup.* — Die Arbeitszeit in der Grosseisenindustrie. Bearbeitet nach den Jahresberichten der Königlich Preussischen Regieruns- und Gewerberäte für 1913. — Zusammenfassende Uebersicht der (5) Zweimonatsbilanzen und der Jahresschlussbilanzen inländischer Kreditbanken nebst Deckungsziffern für das Jahr 1913. — *Heinrich Waentig.* — Die japanische Statistik als wissenschaftliches Quellenmaterial. — Październik. — *Dr. Artur Lehmann.* — Die Hauptwerte und ihre Verwendung in der Preisstatistik. — *Dr. Ernst Müller.* — Einige wesentliche Ergebnisse der ersten Veranlagung zur bayerischen allgemeinen Einkommensteuer. — Listopad. — *Dr. Pfitzner.* — Bemerkungen zu der Streitfrage: Ist die Statistik eine Methode oder eine Wissenschaft? — Die Entwicklung des Viehstandes wärend der letzten Dezennien in den hauptsächlichsten Staaten Europas. — *Dr. A. Sigerus.*—Die statistische Beobachtung des Wohnungsbedarfs der Eheschlissenden. — Grudzień. — *Dr. Ernst Müller.* — Ueber die Bevölkerungsdichtigkeit im Königreich Bayern. Ein Beitrag zur Berechnung der spezifischen Bevölkerung überhaupt.

ROK 1915. — Styczeń. — *Dr. Ludwig Wassermann.*—Die Entwicklung und Gliederung der deutschen Spiritusindustrie, verglichen mit den wichtigsten ausländischen Branntweinproduktionsländern. — Luty. — *L. Rudloff.* — Die Gestaltung des Reinertrages und Kapitalwertes des land- und forstwirtschaftlich genutzten Bodens in Frankreich von 1851 — 1912. *Dr. Heinrich Pudor.* — Die Inwentur der Eisenerze der Welt. — Kwiecień. — *Dr. Ernst Schultze.* — Die Schwankungen der Einwanderung in die Vereinigten Staaten. — Czerwiec. — *Julius Wolf.* — Die Methoden der Verwertung der Einkommensteuerstatistik. — Lipiec. — *Dr. Oskar Kürten.* — Einkommen und Wohlstand der Haushaltungen in Sachsen. — *Zehrfeld.* — Die Kriegseheschliessungen. — Sierpień. — *Dr. A. Wirminghaus.* — Die neueren Ergebnisse der deutschen Konkursstatistik. — *Dr. Arthur Schlossmann.* — Die Kindersterblichkeit in den deutschen Fürstenhäusern im XIX Jahrhundert und ihre Beeinflussung durch die Fortschritte der Hygiene. — Wrzesień. — *A. Hesse.* — Das deutsche Volksvermögen. — Październik. — *Dr. Ernst Müller.* — Zur Statistik des mitteleuropäischen Handelsvertragssystems in der zweiten Periode. — *L. Rudloff.* — Rindvieh und Schweinepreise im Ausland in den einzelnen Monaten der Jahre 1909 bis 1913. — Listopad. — *W. Eggenschwyler.* — Die Bestimmung der Volkseinkommen und die Finanzierung des Krieges. — *Paul Stegemann.* — Das Schwein als Gegenstand der Statistik. —

ROK 1916. — Styczeń. — *Dr. Friedrich Zahn.* — Die amtliche Statistik und der Krieg. — Luty. — *L. Rudloff.* — Der Bodenwert im besetzten Nordost- und Ostfrankreich und seine Schwankungen im letzten halben Jahrhundert. — Marzec — *Dr. H. Köppe.* — Die deutschen Kriegsanleihen. — *Dr. Otto Heyn.* — Der Kursrückgang der deutschen Wechsel keine Folge einer Entwertung des deutschen Geldes. — Kwiecień. — *Dr. H. Köppe.* — Die Kriegsanleihen Oesterreich-Ungarns.—*Dr. Wilhelm Feld.* — Soziale Klassenbildung in der Bevölkerungsstatistik. — Czerwiec.— *Dr. H. Köppe.* — Die Kriegsanleihen Frankreichs und die englisch-französische Anleihe in den Vereinigten Staaten. — Lipiec. — *R. Manschke.* — Ist ein Zweikindersystem in Frankreich nachweisbar? — Sierpień. — *Dr. Hans Guradze.* — Der Einfluss des Krieges auf die Bevölkerungsbewegung Preussen 1914. — *J. St. Lewiński.* — Polens Handelsbilanz. — Wrzesień. — *Dr. H. Köppe.* — Die Kriegsanleihen Englands.— *R. Manschke.* — Eine merkwürdige Parallele (Die Bevölkerungsbewegung in Frankreich und in Mecklenburg-Schwerin). — *Dr. Oskar Kürten.* — Die Wohnungsverhältnisse in Stadt und Land dargestellt nach den Ergebnissen der sächsischen Wohnungstatistik. — Październik. — *Dr. Hans Guradze.* — Säuglingssterblichkeit, Geburtenhäufigkeit, Eheschliessungen und Gesamtsterblichkeit in Berlin während des

Krieges. — Listopad. — *Dr. H. Köppe.* — Die Kriegsanleihen Russlands und Italiens. — *Dr. Arthur Schlossmann.* — Ein Vorschlag zur Abänderung des statistischen Ausdrucks für die Säuglingssterblichkeit. — Grudzień. — *Dr. Hans Guradze.* — Knaben- und Mädchengeburten in Krieg und Frieden. —

ROK 1917. — Styczeń. — *Rudolf Manschke.* — Die beschränkte Zuverlässigkeit der Methode, die Geburtenhäufigkeit nach der „ehelichen Fruchtbarkeit" zu beurteilen. — *K. Zimmermann.* — Bemerkungen zur „Bevölkerungspolitischen Grundziffer" des Professors Schlossmann. — *Dr. Hans Guradze.*—Bemerkungen zur „Bevölkerungspolitischen Grundziffer" des Professors Schlossmann. — *Dr. Arthur Schlossmann.* — Entgegnung auf die beiden vorstehenden Bemerkungen der Herren Direktor Zimmermann und Dr. Guradze. — Luty. — *Dr. Otto Heyn.* — Die Bewertung unserer Valuta im Auslande. — Marzec. —*Dr. Hans Goldschmidt.* — Amtliche Statistik am Niederrhein im 18. Jahrhundert. — Kwiecień. — *Dr. Carl Tyszka.* — Die Lebenshaltung städtischer Familien im Kriege in Deutschland und im neutralen Auslande (Dänemark) nach Haushaltsrechnungen. — Lipiec. — *Otto Jöhlinger.* — Uebersicht über den Weltgetreidemarkt (vom 1 Februar bis 1 Juni 1917). — *Dr. Ernst Schultze.* — Die Zinkindustrie der Vereinigten Staaten im Kriege. — Sierpień. — *Dr. Hans Guradze.* Sterblichkeit der Säuglinge, Kleinkinder und der höheren Alter in Deutschland von 1871 — 1910. — Październik. — *Otto Jöhlinger.* — Uebersicht über den Weltgetreidemarkt (vom 1 Juni bis 1 September 1917). — *Franz Eulenburg.* — Die Entwicklung der Warenpreise in England während des Krieges. — Listopad. — *Eugen Würzburger.* — Ausblick auf unsere künftige Bevölkerungsentwicklung. — *Dr. Edgar Meyer.* — Die Entwicklung der Vieh und Fleischpreise und die Regelung der Fleischversorgung in Deutschland während der ersten beiden Kriegsjahre (unter besonderer Berücksichtigung der Berliner Verhältnisse). — Grudzień. — *Dr. Ernst Schultze.* — Die Einwanderung in die Vereinigten Staaten unter dem Einfluss des Krieges. — *Dora Breves.* — Frankreichs Bodenproduktion 1911 — 1916. —

ROK 1918. — Styczeń. — *Dr. Wilhelm Feld.* — „Von der Statistik zur Gesellschaftslehre". — Luty. — *Dr. H. Köppe.* — Die Kriegsanleihen Deutschlands und Oesterreich-Ungarns. — Marzec. — *Dr. Ernst Schultze.* — Teuerungspreise in den Vereinigten Staaten in dem jetzigen und in früheren Kriegen. — Kwiecień. — *Dr. Ernst Schultze.* — Aegyptens Baumwollgewinnung seit 1900. — *Dr. Wolfgang Ritscher.* — Die Hausindustrie in Schweden. — *Dr. Wilhelm Winkler.* — Wirtschaftsrechnungen und Lebensverhältnisse von Wiener Arbeiterfamilien in den Jahren 1912 bis 1914. — Maj. — *S. Buetz.* — Handel und Verkehr Finnlands. — Die Indexzahlen des „Economist". — Czerwiec. — *Dr. Johannes Schellwien.* — Wirtschaftsrechnungen Arbeiterfamilien. — Lipiec. — *Dr. H. Köppe.* — Die Kriegsanleihen der Ententemächte (Frankreich und England). — *Dr. Erich Keilpflug.* — Die Gehaltserhöhungen der bayerischen Beamten im Kriege und die Lebensmittelteuerung. — *Dr. Ernst Schultze.* — Die Einkommensteuer in den Vereinigten Staaten. — Sierpień. — *Dr. H. Köppe.* — Die Kriegsanleihen der Ententemächte (Russland und Italien). — *Dr. Otto Heyn.* — Der Kurs der ukrainischen Valuta. — Wrzesień. *Dr. Schöne.* — Die Statistik als Grundlage der empirischen Soziologie. — *Fab. Landau.* — Deutsche Schiffsbauanstalten während des Krieges. — Grudzień. — *Dr. Carl Tyszka.* — Der Arbeitsmarkt nach dem Kriege. — *Friedrich Syrup.* — Die Arbeiterverschiebungen in der Industrie während des Krieges und ihre Bedeutung für die Demobilmachung. —

ROK 1919. — Luty. — *Dr. E. Haemig.* — Das bevölkerungsstatistische Grundproblem. — *F. Moos.* — Das Volksvermögen in Frankreich. — *Franz Mataré.* — Die Geburten und Säuglingssterblichkeit in München während des letzten Friedensjahrfünfts. — Marzec. — *H. Fehlinger.* — Einflüsse auf Bevölkerungsvermehrung und Bevölkerungsdichtigkeit in Britisch Indien. — Kwiecień. — *H. L. Stoltenberg.* —

F. Tönnies' „neue Methode zur Vergleichung statistischer Reihen" und ihre Weiterführung. Czerwiec. *Dr. Wilhelm Feld.* — Neuere familienstatistische Literatur (recenzja). — Lipiec. — *Dr. Hans Praesent.* — Kriegsmässige Volkszählungen im Generalgouvernement Warschau und die Bevölkerungszahl in Kongress-Polen. — Sierpień. — *Ludwig Elster.* — Der Einfluss des Krieges auf die Bevölkerungsbewegung in Deutschland. — Wrzesień. — *Karl Elster.*—Ueber „Zahlungsbilanzen". — Październik. — *Franz Mataré.* — Statistik der Wahlen zur verfassunggebenden deutschen Nationalversammlung vom 19 Januar 1919. — Listopad.—*Dr. H. Köppe.*— Die Kriegsanleihen der europäischen Grossmächte (III Schluss). —

Reichs-Arbeitsblatt.

ROK 1914.—Styczeń. — Die Tarifverträge im Deutschen Reiche am Ende des Jahres 1912. — (Ciąg dalszy—marzec) — Schweizerische Fabrikstatistik. — Hauptergebnisse der Unfallversicherung 1912. — Hauptergebnisse der Invaliden- und Hinterbliebenenversicherung 1912. — Marzec. — Arbeitsämter und arbeitsstatistische Aemter im Ausland. — Das Lebensalter der deutschen Industriearbeiter in den wichtigsten Gewerbezweigen. — (Ciąg dalszy — kwiecień, maj, czerwiec, lipiec i sierpień). — Preisbewegung der hauptsächlichsten Lebensmittel im Jahre 1913. — Kwiecień. — Bautätigkeit und Wohnungsmarkt in deutschen Städten im Jahre 1913. — Uebersichten über die Altersgliederung der Industriearbeiter nach Gewerbezweigen und Bezirken auf Grund der Berichte der preussischen Gewerbeaufsichtsbeamten für 1912. — Die Arbeiterfahrkarten auf den belgischen Eisenbahnen. — Maj. — Die Aufarbeitung der monatlichen Arbeitsmarktstatistik des Reichs-Arbeitsblatts. — Die Entwicklung der Lohnarbeiterschaft in den Gebietsteilen des Deutschen Reichs. — C. d. Nr. 6. — Streiks und Aussperungen im Deutschen Reiche im Jahre 1913. a) Zusammenfasende Betrachtung über die Streiks und Aussperrungen seit Beginn der amtlichen Streikstatistik (1899 — 1913). Listopad. — Die Binnenwanderungen von Arbeitern nach dem Quittungskartenaustausch der deutschen Landesversicherungsanstalten im Jahre 1913. — Grudzień. — Das Wohnungswesen und der Krieg.

ROK 1915. — Marzec. — Die Tarifverträge im Deutschen Reiche am Ende des Jahres 1913. — Beiträge zur Statistik der Arbeitslöhne, der Stellenvermittlung und der Arbeiteransiedlung: — *Dr. Günther* I. — Ergebnisse der Lohnklassenstatistik der Leipziger Ortskrankenkasse in der Zeit von 1906—1913. — *Dr. Bramstedt.* — II Das Lohnwesen der preussisch-hessischen Staatseisenbahnen. — *Dr. Huth.* — III Der neuere Stand der Tätigkeit der gewerbsmässigen Stellenvermittler. — *Dr. Brutzer* — IV Die Ansiedlung von Arbeitern im Rahmen der inneren Kolonisation in Deutschland. — Kwiecień. — Die Verbände der Arbeitgeber, Angestellten und Arbeiter im Jahre 1913. — Streiks und Aussperrungen im Jahre 1914. — Maj. — Erhebungen von Wirtschaftsrechnungen in Deutschland. Kruppsche Arbeiterfamilien. — Streiks und Aussperrungen im Deutschen Reiche im Jahre 1914 und die Streiks und Aussperrungen von Kriegsbeginn bis Ende März 1915. — Lipiec. — Bautätigkeit und Wohnungsmarkt in deutschen Städten im Jahre 1914. — Wrzesień. — Die Konsumvereine während des Krieges. — C. d. październik Nr. 10. — Październik. — Zusammenstellung der für die soziale Kriegsinvalidenfürsorge geschaffenen Einrichtungen. — Listopad. — Die Altersgliederung der männlichen Mitglieder der Berliner Ortskrankenkasse während des Krieges. —

ROK 1916. — Maj. — Die Streiks und Aussperrungen im Deutschen Reiche im Jahre 1915 und die Arbeitskämpfe im Kriege seit Kriegsbeginn. — Lipiec. — Hauptergebnisse der Unfallversicherung 1914. — Die Alters- und Gehaltsverhältnisse der bei der Reichsversicherungsanstalt für Angestellte Versicherten. — Sierpień.— Die Tarifverträge im Deutschen Reiche im Jahre 1914. Streiks und Aussperrungen im

Deutschen Reiche. — Wrzesień. — Frauenarbeit während des Krieges. — Die Streiks in Frankreich in den Jahren 1914. — Październik. — Tarifverträge im Ausland. — C. d. lipiec 1919 r.—Die Verbände der Arbeitgeber, Angestellten und Arbeiter im Jahre 1914 mit besonderer Berücksichtigung der Kriegswirkungen. — C. d. grudzień. —

ROK 1917. — Styczeń. — Gewerkschaftliche Lohnerhebungen während des Krieges. — C. d. październik 1918 r. — Luty. — Die Geschäftsergebnisse der deutschen Sparkassen im Jahre 1916. — Die Erhebungen des Kriegsausschusses für Konsumenteninteressen über die Lebenshaltung im Kriege. — C. d. marzec. — Czerwiec. — Die Krankenversicherung in den Knappschaftskassen und vereinen im Jahre 1915. — Die Grosshandelspreise in Frankreich 1914 bis 1916. — Lipiec. — Die im Jahre 1916 vereinnahmten Wochenbeiträge der Invalidenversicherung (ohne Zusatzmarken) nach Lohnklassen. — Hauptergebnisse der Unfallversicherung 1915. — Sierpień. — Die Löhne der Arbeiterschaft während des Krieges. — Die Streiks und Aussperrungen im Deutschen Reiche im Jahre 1916 und die Arbeitskämpfe im Kriege bis Ende 1916. — Październik. — Die Tarifverträge im Deutschen Reiche am Ende des Jahres 1915. — Grudzień. — Löhne und Unterhaltskosten in Frankreich vor und während der Kriegszeit. —

ROK 1918. — Styczeń. — Die Verbände der Arbeitgeber, Angestellten und Arbeiter im Jahre 1915. — C. d. Nr. 8. — Marzec. — Die Verteilung der Mitglieder der Allgemeinen Ortskrankenkasse der Stadt Berlin nach dem Alter und nach Lohnstufen im Jahre 1917. — Neues Material über Tarifverträge im Ausland. — Kwiecień. — Die Tarifverträge im Deutschen Reich am Ende des Jahres 1916. — Lipiec. — Die Massenspeisung im Jahre 1917. — Sierpień. — Der Arbeitsmarkt im Juli 1918. — Beschluss des Bundesrats vom 4 Juli 1918 bezügl. der Bestimmungen über die Entschädigung der involge Kohlenmangels feiernden Arbeiter und Arbeiterinnen kriegswichtiger Betriebe vom 31 Januar 1918. — Grudzień. — Wohnungstatistik. —

ROK 1919. — Styczeń. — Die Konsumvereine während der zweiten Hälfte des Krieges. — C. d. luty. — Die Entwicklung des russischen Genossenschaftswesens im Kriege. — Die zahlenmässige Entwicklung der Frauenarbeit während des Krieges. — Luty. — Die gewerkschaftliche Organisation der Frauen während des Krieges. — Kwiecień. — Die Tarifverträge im Deutschen Reiche am Ende des Jahres 1917. — Die gewerblichen Genossenschaften im Kriege. — Maj. — Geschichtliche Entwicklung des Achtstundenarbeitstages gewerblicher Arbeiter im In- und Auslande. — (C. d. czerwiec). — Ausländische Arbeitslöhne. — Internationales Arbeitsrecht: I. Die Friedensbedingungen von Deutschlands Gegnern. — II. a) Note des Vorsitzenden der deutschen Friedensdelegation Reichsminister des Auswärtigen Grafen Brockdorff - Rantzau an den Präsidenten der Friedenskonferenz Clemenceau. b). Der deutsche Entwurf für das internationale Arbeiterrecht im Weltfriedensvertrag. — III. Die Antwort auf vorstehende Note. — Czerwiec. — Lohnsteigerungen während des Krieges in Grossbritannien und in den Vereinigten Staaten von Amerika. — Neues Material über Tarifverträge im Ausland. — Internationales Arbeitsrecht: (Forsetzung des Notenaustausches). IV. Die deutschen Noten über Arbeiterschutz und Privateigentum. — V. Die Antwort auf die deutsche Note über die internationale Arbeitsgesetzgebung.—VI. Die Gegenvorschläge der deutschen Regierung zu den Friedensbedingungen. — Lipiec. — Die Binnenwanderungen von Arbeitern während des Krieges nach dem Quittungskartenaustausch der deutschen Landesversicherungsanstalten. — Sierpień.—Zusammensetzung und Löhne der Arbeiterschaft, sowie die Arbeitszeit während des Krieges. — Wrzesień. — Arbeitslöhne im Ausland. — Ciąg dalszy listopad. — Ein deutsches Tarifarchiw. — Statistik der Streiks und Aussperrungen im Jahre 1917. — Listopad. — Arbeiterschaft bis Anfang 1919 nach den Jahresberichten der Gewerbeaufsichtsbeamten. — C. d. gru-

dzień. — Statistik der Streiks und Aussperrungen im Jahre 1918. — Grudzień. — Kriegsverdienste der Arbeiterschaft bis Anfang 1919, nach den Jahresberichten der Gewerbeaufsichtsbeamten. — C. d. styczeń 1920 r. — Die Rechtsberatung der minderbemittelten Volkskreise im Jahre 1918.

ROK 1920. — Styczeń. — Zusammensetzung und Löhne der Arbeiterschaft sowie die Arbeitszeit im März 1919.—Die Tarifverträge im Deutschen Reiche am Ende des Jahres 1918. — Luty. — Statistik der Tätigkeit der Gewerbe- und Kauffmanns gerichte in den Jahren 1914—1918. — Kriegsverdienste in der Hausindustrie nach den Jahresberichten der Gewerbeaufsichtsbeamten. — Bantätigkeit in deutschen Städten im 4 Vierteljahr 1919 sowie Nachträge und Berichtigungen zur Statistik für das 1. 2 und 3 Vierteljahr 1919. — Die Anpassung der Tarifverträge an die wechselnden Lebenshaltungskosten. — Gleitende Löhne in England. — Marzec. — Untersuchungen und Vorschläge zur Beteiligung der Arbeiter an dem Ertrage wirtschaftlichen Unternehmungen. — Die Arbeitsgebiete und Kriegsverdienste der Industriearbeiterinnen nach den Jahresberichten der Gewerbeaufsichtsbeamten und Bergbehörden. — Der Ausbau der Industrieberichterstattung — Vorläufige Uebersicht über die Bautätigkeit in deutschen Städten im Jahre 1919. — Tarifverträge im Ausland.

Schmollers Jahrbuch für Gesetzgebung Verwaltung und Volkswirtschaft im Deutschen Reiche.

ROCZNIK 38. — ROK 1914. — Zeszyt I. — *Paul Dehn.* — Das Stille Meer. — *W. Eggenschwyler.* — Prinzipielles zur Erforschung der Teuerung. — *Karl Otto von Kameke.* — Ueber den Rückgang der Geburtenziffern im Kreise Ober-Barnim. — *Anna Neumann.* — Lohngestaltung auf dem Lande im Zusammenhange mit agrarischen Entwicklungen. — Zeszyt II. — *Gustaw Schmoller.* — Die Tatsachen der Lohnbewegung in Geschichte und Gegenwart. — *Paul Kollman.* — Die berufliche und soziale Gliederung des deutschen Volkes nach der Berufszählung vom 12 Juni 1907. — *Paul Martini.* — Die österreichische Volkszählung vom 31 Dezember. — *Oswald Schneider.* — Der Kamf um das Petroleum. — Zeszyt III. — *Gustaw Schmoller.* — Geschichte der Lohntheorien. — *G. Flügge.* — Die Militäranwärter und die Zivilversorgung. — *Paul Kollmann.* — „Die berufliche und soziale Gliederung des deutschen Volkes" nach der Berufszählung vom 12 Juni 1907.II. — *Engen Würzburger.* — Der Geburtenrückgang und seine Statistik. — *Gerhard Albrecht.* — Die Ausgabenverteilung im Haushalte des Arbeiters und des mittleren Beamten. — Zeszyt IV. — *W. Eggenschwyler.* — Geldmenge, Wohlstand und Preise. Beitrag zu einer Theorie der Teuerung. —

ROCZNIK 39.—ROK 1915.—Zeszyt I.—*Otto Most.*—Zur Wirtschafts- u. Sozialstatistik der höheren Beamten in Preussen.—Zeszyt II.—*Franz Eulenburg* —Die Deutsche Volkswirtschaft im Kriege. — *Paul Kollmann.* — Die belgische gewerbliche Aufnahme vom 1910. — Zeszyt III. — *Oswald Schneider.* — Die Kriegsfinanzen der europäischen Grossmächte. — *A. Zeiler.* — Die Entwicklung der Lebenskosten und ihre Einwirkung auf Gehalt und andere feste Bezüge. — Zeszyt IV. — *Paul Jacobs.* — Zuckerindustrie und Zuckerhandel im Kriegsjahre 1914/15. — *Walter Eggenschwyler.* — Statistisches zum Problem: Krieg, Produktionsfortschritt und Preisbewegung.

ROCZNIK 40. — ROK 1916. — Zeszyt I. — *Adolf Günther.* — Lebenskosten und Lebenshaltung. — C. d. Zeszyt II. — *Karl Oldenberg.* — Geburtenrückgang und Aufwuchsziffer. — *Gustaw Schmoller.* — Allerlei über Polens Vergangenheit und Gegenwart. — Zeszyt III. — *Rudolf Leonhard.* — Zur polnischen Kultur- und Wirtschaftsgeschichte — *R. G. May.* — Zur Frage des Geburtenrückganges. — *Willy Krebs.* — Die Volkszälungen und die Entstehung der Berufs- und Betriebszählungen im Deutschen Reiche. — *R. Manschke.* — Beruf und Kinderzahl.

ROCZNIK 41. — ROK 1917. — Zeszyt I. — *Eberhard Rieger.* — Die deutsche Landarbeiterfrage vor und nach Kriege. — C. d. Zeszyt II. — *R. G. May.* —

Die deutsche Volksernährung, gemessen am tatsächlichen Konsum grosser Konsumentenkreise. — *Rudolf Leonhard.* — Polnische Perspektiven. — *K. Oldenberg.* — Neue Wege der Bevölkeruugspolitik. — C. d. Zeszyt III. — R. G. May. — Der Nährwert des deutschen Volkskonsums.—*Wilhelm Feld.* — Eheliche Fruchtbarkeit und Beruf.

ROCZNIK 42. — ROK 1918. — Zeszyt I. — *Edward Rose.* — Industrielle Entwicklung und politische Tendenzen im Königreich Polen.

ROCZNIK 43. — ROK 1919. — Zeszyt I. — *Ernst Wagemann.* — Die Lebensmittelteuerung und ihre Gesetzmässigkeiten. — *Karl Thiess.* — Die Ernährungslage in Deutschland zu Beginn des fünften Kriegsjahres. — Zeszyt II. — *Arthur Luther.* — Aus der Fruchzeit des Bolschewismus. — *Otto Anhagen.* — Die Agrarfrage in der Ukraine. — *Oskar Engländer.* — Fragen des Preises. — *Eugen Würzburger.* — Neue Bevölkerungssorgen. — *Reinhard Junge.* — Zur Wirtschaftsführung des ungarischen Bolschewismus.

Wirtschaftsdienst Deutscher Volkswirt herausgegeben vom Hamburgischen Welt-Wirtschafts-Archiv.

ROK 1920. — Styczeń. Nr. 1. — *Eduard Rosenbaum.* — Die Wirtschaftspolitik des Friedens von Versailles. — C. d. w Nr. 3, 5, 7, 9. — Länder Berichte: Polen. — C. d. Nr. 7. — Oesterreichisch-ungarische Nationalstaaten. — C. d. Nr. 9. — Deutsch-Oesterreich. — C. d. Nr. 4, 6, 14. — Estland und Lettland. — C. d. Nr. 15. — Litauen und Polen. — C. d. Nr. 17. — Tschecho-Slowakei. — C. d. Nr. 19.—Finnland.— C. d. Nr. 4, 17. — Deutschland. — C. d. Nr. 2, 9, 18. — Russland. — C. d. Nr. 3, 4, 6, 10, 12/13, 16, 19, 20. — Sibirien. — Nr. 21. — Nr. 2. — *Rud. Haefcke.* — Die internationale Arbeitskonferenz in Washington. — *Theodor Plaut.* — Selbstverwaltung der Industrie und Mitbestimmugsrecht der Arbeiter in England. — C. d. Nr. 6. — Nr. 3. — *Kurt Singer.* — Deutschland und der Friede. — *John Maynard Keynes.* — Der Ausgang des Krieges. — Nr. 4. — *Edgar Salin.* — Weltmarktspreise und Indexlöhne. — *Hans Otto Schultz.* — Staat und Auslandseffekten in Deutschland. — C. d. Nr. 5, 6. — Nr. 5. — *Hans von Eckardt.* — Deutschland und Russland nach den Friedensbedigungen von Versailles. — Nr. 6. — *Alfred Schmidt-Essen.* — Die Geldvermehrung im Jahre 1919. — Nr. 9. — *Alfred Schmidt-Essen.* — Die Preisentwicklung der deutschen Kohle. — Nr. 10. — *Kurt Singer.* — Die Kriegsentschädigung. — C. d. Nr. 14. — *Alfred Schmidt-Essen.* — Kohlenpreise und Friedensvertrag. — Nr. 12/13. — *Der Text der Wirtschafts-Denkschrift* des Obersten Rates (tekst angielski). — Nr. 15. — *Kuno Waltemath.* — Ursachen und Abhilfe unserer Währungsnot. (Nach russischen und südamerikanischen Erfahrungen). — *Alfred Schmidt-Essen.* — Die Unerfüllbarkeit der feindlichen Kohlenforderung I.—C. d. Nr. 16, 17.—Nr. 17.—*Rudolf Haefcke.*—Die Ueberschätzung des amerikanischen Wettbewerbs. — Nr. 18. — *Artur Bode.* — Der gegenwärtige Stand der deutschen Handelsbilanz. — Nr. 20. — *Friedrich Hasselmann.* — Die deutsche Seeschiffahrt nach dem Vertrage von Versailles (Der Vorkriegsstand). — Nr. 21. — *Kurt Singer.* — Die Lage (przegląd gospodarczy). — *Max Rosenbaum.* — Aussichten des bulgarischen Wirtschaftslebens.

Weltwirtschaftsliches Archiv

ROK. 1914. — Styczeń.—*Dr. Adolf Henningsen.* — Die Entwicklung der Produktion in den letzten beiden Jahrzehnten. — C. d. lipiec. — Kwiecień. — *C. Bresciani Turroni.* — Ueber die jahreszeitlichen Schwankungen des Pesamtwarenpreisniveaus. — *Joseph Mendel.* — Internazional-vergleichende Stafistik des Geldmarktes, der Börsen und der Warenmärkte (Oktober, November, Dezember 1913). — Zusammenfassung für das Jahr 1913. — Październik. — C. d. (April, Mai, Juni 1914). —

ROK 1915. — Styczeń. — C. d. (Juli, August, September 1914). — Kwiecień.—C. d. (Zusammenfassung für das Jahr 1914).—Październik.—C. d. (Berichts-

zeit Anfang Dezember 1914 bis Ende Mai 1915).—Kwiecień. — *Dr. J. P. Sevenig.*— Die international - einheitliche Handelsstatistik. — Lipiec. — *Dr. Franz Eulenburg.*—Die Bewegung der Warenpreise während des Krieges. — *Ludwig W. Schmidt.*— Preisbewegung in Welthandelsgütern und Nahrungsmitteln während des Krieges in den Vereinigten Staaten von Amerika. — Październik. — *Dr. V. Furlan.* — Weltwirtschaftsstatistik. —

ROK 1916. — Styczeń. — *Dr. Ign. Fritz Kerner.* — Zur Analyse von Handelsstatistiken (Der österreichisch-ungarische Aussenhandel 1900 bis 1912). — *Dr. Davis Trietsch.* — Ueber die örtliche Verteilung der Juden in ihrer Bedeutung für die Weltwirtschaft und deren deutschen Anteil. — *Dr. Henningsen.* — Produktion und Konsum der wichtigsten Welthandelsgüter. —

ROK 1917. — Styczeń. — *Dr. W. H. Edwards.* — Zur Theorie der Preisbewegung. — C. d. luty. — Marzec. — *Dr. Ign. Fritz Kerner.* — Englands Aussenhandel in den letzten Friedensjahren (1905 — 1913). — Maj. —*Dr. Glier.* — Die wichtigsten Zahlen der englischen Kriegsfinanzen. — C. d. — Czerwiec. — *Dr. Oscar Wingen.* — Grossbritanniens Schiffsverkehr. — Toż samo sierpień. — Lipiec. — *Dr. Oskar Kende.* Die Donaustrasse. — Sierpień. — *Gotthard Würfel.* — Die Kohlenschätze der Erde und ihre Erschöpfung. — Wrzesień. — *Dr. Bruno Heinemann.* — Verkehrswege in Polen. Mit einer Uebersichtskarte. — Październik. — Die Schwankungen ausländischer Wechselkurse in der Schweiz während des Krieges. — Grudzień. — *Dr. Hermann Steinert.* — Die Entwicklung des Weltschiffbaues während des Krieges. —

ROK 1918. — Styczeń. — *Dr. W. H. Edwards.* — Zur Theorie der Preisbewegung. — *W. M. Schröder.* — Die Bewegung des englischen Aussenhandels in den Jahren 1911 bis 1916. — C. d. w lutym. — Kwiecień. — Der Einfluss des Krieges auf die Bevölkerungsbewegung der Niederlande. — *Dr. Walther Schweer.* — Opium-Weltproduktion und Preise. — Sierpień. — *Dr. Paul Leutwein.* — Der Kongo und seine weltwirtschaftlichen Aussichten. — Październik. — *Dr. A. Gürtler.* — Das Volkseinkommen Oesterreichs- und Ungarns. —

ROK 1919. — Styczeń. — *Dr. Friedrich Hoffmann.* — Die Industrie in der Türkei. — *Dr. E. Staedler.* — Organisation und Wirksamkeit der deutschen Post in Polen während des Krieges. — Luty. — Die schwedische Handelsflotte während des Krieges. — *Joseph Mendel.* — Geldmarkt, Wechsel- und Effektenkurse im Weltkriege. International - vergleichende Statistik. Berichtszeit Januar bis Dezember 1917. — Maj — *Dr. Richard Hennig.* — Die Fortschritte des europäischen Eisenbahnwesens in den Jahren 1917/18. — *J. H. F. Claessens.* — Die Neueinrichtung der niederländischen Handelsstatistik. — Lipiec. — *Dr. Ferdinand Tönnies.*—Die Statistik als Wissenschaft.— *Wilhelm Maass.* —Der Saarkohlenbergbau und seine Beziehungen zu Frankreich.— *Dr. Oskar Kende.* — Die volkswirtschaftlichen Grundlagen von Deutsch-Donauland und seine Abhängigkeit vom Weltmarkte. Die Bevölkerungsverluste der Nationalitäten des österreichisch-ungarischen Staatsgebietes während des Krieges.—*H. M.*—Der Begriff des Spezialhandels in der deutschen Aussenhandelsstatistik. — *Siegmund Ziegler.* — Die Weltzuckerproduktion während des Krieges und der Zuckerpreis. —

Bulletin statistique de la Roumanie *) Bukareszt.

ROK 1919. Nr. 1. — Décret-lois pour l'organisation de la direction générale de la statistique. — Données statistiques sur les territoires roumains réunis en Royaume de Roumanie en 1918. — *Dr. I. Teodoresco.* — Bessarabie. — *Dr. I. Georgian.* — Buco-

*) Po rumuńsku i po francusku.

vine. — *N. T. Ionesco.* — Banat. — *I. Scarlatesco.* — Transilvanie, Crisiana, Maramures. — Récolte des céréales en France en 1918. — Recensement des volailles et du bétail en 1918 en Suisse. — Production moyenne des céréales en Europe en 1912/16. — Production du beurre en Siberie. — Nr. 2. — *N. T. Ionesco.* — Mouvement de la population en Roumanie pendant l'année 1915. — *Dr. M. Filotti.* — Statistique agricole de la Roumanie pour l'année 1918. — 19. — *Dr. I. Teodoresco.* — La Grande Industrie en Roumanie specialement l'industrie encouragée à la fin de l'année 1915.—*G. Teodoru.*— Situation de l'enseignement primaire rural et urbain de l'ancien Royaume en 1914—1915 par rapport à la situation de l'enseignement en 1910—1911. — *Dr. E. Decusara.* — Developpement de la statistique judiciaire en Roumanie. — *I. Braneanu.* — Prix des articles de la premiere necéssité sur le marché de Bucarest. — Surface des forêts en Transylvanie, Banat, Crisana, Maramures. — Rapports sur la Bessarabie: Coopération en Bessarabie. Situation des moulins en Bessarabie. — *E. Giurgea.* — Situation de l'inventaire des instruments agricoles en Bessarabie. — *E. Giurgea.* — Situation des abeilles et des vers à soie en Bessarabie. — *E. Giurgea.* — Répartition de la propriété en Bessarabie. — *E. Giurgea.* — Prix des divers produits en Bessarabie. — *E. Giurgea.* — Salaire moyen des ouvriers agricoles en Bessarabie. — *Dr. I. Teodoresco.* — Commerce de la Roumanie avec la Suisse pendant les 6 mois de 1919. — Production et consommation mondiale des céréales en 1917 et 1918. —

Revue mensuelle du Bureau Central de Statistique des Pays-Bas *)

ROK 1920. — Zeszyt 3, 31 marca. — *Pays Bas.* — Quelques chiffres qui donnent une idée de la situation économique dans les Pays-Bas en 1919. — Revue du travail. — Chômage et assurance contre le chômage. — Migration. — Placement. — Grèves et lock-outs. — Organisation patronale et ouvrière. — Conditions du travail. — Protection ouvrière. — Assurance ouvrière. — Hygiène publique. — Habitations. — Production et consommation. — Prix et coût de vie. — Finances, échange, transport. — Jugements concernant les lois sociales. — Renseignements divers. — *Colonies Néerlandaises.* — Production et consommation. — *International.* — Quelques chiffres qui donnent une idée de la reprise de l'activité après la guerre. — Protection ouvrière. — Prix et coût de vie. — Finances èchange, transport. — Renseignements divers. — *Étranger.* Revue du travail. Chômage et assurance contre le chômage. — Placement. Grèves et lock-outs. — Organisation patronale et ouvrière. — Conditions du travail. — Protection ouvrière. Assurance ouvrière. — Coopération. — Habitations. — Production et consommation. — Organisation de l'industrie. — Finances, échange, transport. — Renseignements divers. — *Bibliographie néerlandaise et étrangère, lois et documents officiels.*

Giornale degli Economisti e Rivista di statistica Rok 31, tom LX.

ROK 1920. — Styczeń. — *Gino Borgatta.* — Lo studio scientifico dei fenomeni finanziarri. — (Ciąg dalszy — marzec). — *Luigi Nina.* — L'imposta sui profitti di guerra e sui patrimoni. — *Recenti publicazioni* (w każdym numerze). — Luty. — *Benvenuto Griziotti.* La soluzione dei problemi finanziarii dopo la guerra nella letteratura italiana. — *Guido Sensini.* La teoria di Ricardo sui diversi effeti del prestito e dell'imposta. — Marzec. — *G. M.* Studi e previsioni sulle variazioni dei prezzi. — Kwiecień. — *Benoi Kumar Sarkar.* — Gilde di mestiere e gilde mercantili nell'India. — *Silvio Minetola.* — Saggio di una teoria statistica sulla frequenza. — *Pagine staccate.*

---

*) Po holendersku i po francusku.

Sprawozdania, notatki, kronika.

T. Szturm de Sztrem: Drożyzna w miastach b. Królestwa Kongresowego i obw. Białostockiego (na podstawie materjałów wydziału Statystycznego Ministerstwa Aprowizacji o cenach w wolnym handlu). Biuletyn Instytutu Gospodarstwa Społecznego. Nr 1. Warszawa w marcu 1920 r.

Autor bada stan cen w okresie trzech miesięcy: październik — grudzień r. ub., przyczem dla obliczenia wskaźnika drożyzny bierze przeciętną cenę dla tych miesięcy. Zadaniem pracy jest obliczenie indeksów dla kosztów wyżywienia w różnych miastach polskich. W tym celu autor ustala teoretyczną ilość pokarmów niezbędnych dla wyżywienia dorosłego człowieka, przyjmując że przeciętnie zjada on dziennie: 500 gr. chleba żytniego, 500 gr. ziemniaków, 150 gr. mięsa, 200 gr. mleka, 30 gr. cukru, 80 gr. tłuszczów, 80 gr. kaszy, 100 gr. jarzyn, 100 gr. strączkowych. Według powyższych norm oblicza koszty wyżywienia dorosłego człowieka w poszczególnych miastach, wyrażając koszty w Warszawie w cyfsze 100. W ten sposób drożyzna w innych miastach wyraża się w procentach cyfry 100, np. Konin 40, Przasnysz—59, Ostrów 60, Hrubieszów 78 i t. p.

Nie wydaje się jednak aby metoda wybrana przez p. Szturm de Sztrema była zupełnie trafna. Przedewszystkiem dlatego że bada on koszty życia jakiejś idealnej, teoretycznej warstwy społecznej. Wiadomo atoli że przyzwyczajenia konsumcyjne różnych warstw ludności są różne, przyczem różnice te zależą jeszcze od geograficznego położenia poszczególnych miejscowości. W różnych okolicach kraju i dla różnych warstw ludności będziemy więc mieli odrębny „skład organiczny“ wziętych przez p. Sztrema pod uwagę zasadniczych artykułów żywności. A w ten sposób możność dokonywania porównań znacznie się redukuje.

Powtóre, nie wiemy zupełnie jak sobie autor poradził z zagadnieniem różnicy w gatunkach towarów. Mówi on ogólnie np. chleb żytni, ale nie wiadomo, czy to jest chleb razowy, czy pytlowy; mówi—mięso, lecz przecież inna jest cena cielęciny, a inna wołowego; różne są również ceny poszczególnych gatunków mięsa wołowego.—Jasne jednak że z powodu nieuwzględnienia gatunków towarów znów odpada w znacznej mierze możliwość porównań.

Metoda p. Szturm de Sztrema mogłaby dać dobre rezultaty jedynie przy zastosowaniu indywidualnych rachunków budżetowych, prowadzonych skrupulatnie przez dłuższy okres czasu. W ten tylko sposób moglibyśmy wyliczyć rzeczywiste „koszty życia“.

Zwróćmy nadto uwagę, że w statystyce cen zagadnienie porównywania cen w różnych miejscowościach, z powodu niemożliwych do przełamania trudności związanych z gatunkiem i jakością towarów, ma stosunkowo mniejsze znaczenie, niż badanie tendencji rozwojowych. Te dają się niewątpliwie ściśle ustalić.

Dodajmy, zresztą że pracowicie i starannie obliczone cyfry indeksowe pana Sztrema, mimo zastrzeżeń metodologicznej natury, są dość prawdopodobne, przynajmniej zgruba. Do pracy dołączona jest mapka, na której widzimy różne natężenie drożyzny, zależnie od części kraju oraz charakteru miejscowości. A więc na zachodzie i północy, z powodu sąsiedztwa z b. zaborem pruskim, mamy pas najtańszy; na wschodzie idzie pas najdroższy, graniczy bowiem z głodnemi kresami wschodniemi; w dawnym zaborze austryjackim ceny są wysokie, zapewne na tle zmiany walutowej, mówi p. Sztrem.

Niektóre punkty drożyzny są jednak mało zrozumiałe, jak np. Stopnica, która ma wskaźnik drożyzny 90, choć naokoło są położone miejscowości znacznie tańsze, np. Pińczów 63, Opatów 69, Sandomierz 68. Polega to zapewne na jakimś błędzie.

E. Lipiński.

Journal of the Royal Statistical Society. January 1919. J. Brownlee. Notes on the Biology of a Life-Table. (Z biologji tablic dożywania).

Autor, kierując się pojmowaniem życia, jako procesu fizyczno-chemicznego starał się zastosować różne wzory chemji fizycznej do uchwycenia prawidłowości w przebiegu życia ludzkiego, w wyczerpywaniu się energji życiowej z biegiem lat, słowem starał się na podstawie analogji życia z procesami fizyczno-chemicznemi podać prawo analityczne dożywania, względnie wymierania. W próbach swych zatrzymał się autor ostatecznie na formule, opisującej rozkład pewnych substancji pod wpływem czynników destrukcyjnych, uważając ten proces za analogiczny do procesu życiowego, w którym pierwotny zasób energji życiowej z biegiem czasu ulega zniszczeniu, co wyraża się w stałem (z wyjątkiem pierwszych lat życia) zmniejszaniu się średniej długości życia w miarę starzenia się organizmu. Zależność między średnią długością życia (E), a wiekiem (x), otrzymana na zasadzie wspomnianej analogji wyraża się wzorem

$$e^{cx} = \frac{e^{a-nEx}}{Ex},$$ gdzie e — podstawa logarytmów naturalnych, a, n i c — wielkości stałe,

lub po zlogarytmowaniu $cx = a - nE_x - \lg E_x$

Wzór ten wyraża, według autora, ogólne prawo biologiczne, które specyfikuje się i daje rozmaite wielkości dla E przy tem samem x zależnie od różnych warunków życia, znajdujących wyraz w różnych wielkościach dla stałych (a, n i c), wchodzących w skład wyrażenia funkcyjnego.

Autor zastosowuje swój wzór do szeregu tablic przeżywania, skonstruowanych dla ludności Anglji dla lat 1881—90, 1891 — 1900, 1901—1910 oraz 1910—1912 i, określiwszy dla każdej z tych tablic wielkości liczbowe dla stałych a, n i c, porównywa średnią długość życia, wyliczoną na zasadzie podanego wyżej wzoru dla wieku lat 10, 15, 20 i t. d. do lat 90, z długością życia, podaną dla tych lat w tablicach. Okazuje się, że naogół mamy tu do czynienia z b. daleko posuniętą zgodnością między danemi teoretycznemi a otrzymanemi z doświadczenia, że w ogromnej ilości przypadków w badanych 12 tablicach różnica nie wynosi 1%, w pięciu zaś tablicach wpływa tylko na drugi znak dziesiętny. Jednakże ta okoliczność, że dla okresu od 15 do 25 roku w znacznej ilości przypadków liczby teoretyczne są stale większe od empirycznych, w okresie zaś od 40 do 55 roku stale mniejsze od empirycznych, nasuwa przypuszczenie, że wzór autora zupełnie ściśle nie opisuje prawidłowości, zachodzącej w zjawiskach życia i śmierci. Mając wyliczoną teoretycznie dla szeregu tablic średnią długość życia w poszczególnych latach życia, autor przechodzi następnie do teoretycznego wyliczenia ścisłego współczynnika śmierci dla tych lat w odniesieniu do danych tablic, posiłkując się zależnością analityczną, istniejącą

między średnią długością życia osoby x-letniej (E_x) i siłą śmiertelności (μ_x). Zależność ta wyraża się wzorem następującym:

$$\mu_x = \frac{1}{E_x} + \frac{1}{E_x}\frac{dE_x}{d_x}\ ^*)\text{, co dla wzoru Brownlee'a daje}$$

$$\mu = \frac{1}{E_x} - \frac{c}{nE_x + 1}$$

Jeżeli porównamy współczynniki teoretyczne, zapomocą tego wzoru otrzymane z odpowiedniemi współczynnikami empirycznemi, zobaczymy, że różnice między teorją a empirją są tu znacznie większe, niż wtedy gdy za podstawę porównania braliśmy średnią długość życia, i dochodzą często do 4%, w okresie zaś wieku od 20 do 30 lat są jeszcze większe. Naogół jednak od lat 30 zgodność jest zadowalająca, chociaż i tu w wieku około lat 40 mamy to samo stałe niedociągnięcie liczb teoretycznych do empirycznych.

Mimo wszystko jednak wzór Brownlee'a nada się zapewne dobrze do wyrównywania tablic przeżywania (śmiertelności), lepiej może od znanego wzoru Gomperza-Makehama, oryginalny zaś sposób jego uzasadnienia przez analogję zjawisk życiowych ze zjawiskami fizyczno-chemicznemi nadaje mu oprócz wartości technicznej, jeszcze i bardziej ogólne, filozoficzne znaczenie.

Dr. Bornstein.

J. C. Stamp. The Wealth and Income of the Chief Powers.

Praca zawiera rozbiór krytyczny różnych metod obliczania majątku i dochodu narodowego i prób, podejmowanych w tym kierunku w różnych krajach — oraz zestawienie porównawcze rezultatów. Autor, który sam parokrotnie podejmował odnośne próby w zastosowaniu do Anglji, starał się podać liczby możliwie najściślejsze, porównywalne—i sprowadził wszystkie dane do jednego czasu i połowy r. 1914

Poniżej podajemy liczby dla głównych państw, uszeregowanych w porządku malejącego majątku, przypadającego na głowę ludności.

---

*) Siła śmiertelności (μ_x), o ile jest w pewnym okresie czasu wielkością stałą, przedstawia właśnie ścisły współczynnik śmiertelności dla danego okresu, t. j. iloraz z liczby zmarłych w tym okresie przez czas przeżyty przez osobników grupy, z której zmarli pochodzą. Zależność powyższą między μ_x i E_x otrzymujemy przez dedukcje z określeń tych funkcji. Mianowicie siła śmiertelności w danym momencie — jest to granica prawdopodobieństwa śmierci (stosunku liczby zmarłych do żyjących), odniesionego do jednostki czasu, co w symbolach rachunku nieskończonościowego wyraża się w sposób następujący:

(1) $\mu_x = \frac{-dl_x}{l_x\,dx}$, gdzie l_x — liczba osób x-letnich, żyjących w danym momencie, — dl_x liczba zmarłych zpośród nich; ($l_x\ d_x$ — czas przyjęty przez l_x osobników w momencie d_x).

Średnia zaś długość życia osoby x-letniej, jest to średnia arytmetyczna czasu który przeżyją jeszcze wszystkie osoby x-letnie czyli

$$(2)\quad E_x = \frac{\int_x^{\infty} l_x\,d_x}{l_x}$$

Wzór (2) po zlogarytmowaniu i zróżniczkowaniu daje:

$$\frac{1}{E_x}\frac{dE_x}{d_x} = -\frac{1}{E_x} - \frac{dl_x}{l_x d_x}\quad \text{skąd, podstawiając (1), otrzymujemy}$$

$$\mu_x = \frac{1}{E_x} + \frac{1}{E_x}\frac{dE_x}{d_x}$$

PAŃSTWA	Majątek narodowy			Dochód narodowy		
	Stopień*) ścisłości	Ogółem miljonów funtów szterl.	Na głowę ludności funtów szterl.	Stopień*) ścisłości	Ogółem miljonów funtów szterl.	Na głowę ludności funtów szterl.
Stany Zjednoczone . .	II	42 000	424	II	7 250	72
Argentyna	III	2 400	340	.	.	.
Australja	I	1 530	318	I	258	54
Zjednoczone Królestwa (Anglja)	I	14 500	318	I	2 250	50
Francja	II	12 000	303	II	1 500	38
Kanada	II	2 285	300	IV	300	40
Niemcy	II	16 550	244	I	2 150	30
Hiszpanja	IV	2 940	144	IV	230	11
Włochy	III	4 480	128	IV	800	23
Austro-Węgry	III	6 200	121	IV	1 100	21
Rosja	IV	12 000	85	.	.	.
Japonja	IV	2 400	44	III	325	6

Herbert Samuel. The Taxation of the Various Classes of the People.

Autor rozpatruje opodatkowanie różnych warstw społeczeństwa angielskiego w zależności od dochodu w latach 1903/4, 1913/4, 1918/9. Za podstawę autor wziął rodzinę, złożoną z pięciu osób. Przy obliczaniu podatków pośrednich uwzględnił dostępne budżety rodzin i inne dane, aby określić spożycie poszczególnych produktów opodatkowanych, które zmienia się w zależności od stopy życiowej.

Rezultat ogólny można przedstawić w następującej tablicy.

Podatek opłacany przez rodzinę z 5 osób w procentach dochodu

Dochód funt. szt.	Podatki pośrednie			Podatki bezpośrednie						Opodatkowanie ogólne					
				Dochód z pracy			Dochód nie z pracy			Dochód z pracy			Dochód nie z pracy		
	1903/4	1913/4	1918/9	1903/4	1913/4	1918/9	1903/4	1913/4	1918/9	1903/4	1913/4	1918/9	1903/4	1913/4	1918/9
50	9,1	8.7	.	—	—	—	—	—	—	9,1	8.7	.	9,1	8,7	.
100	6 2	6,0	13,8	—	—	—	—	—	—	6,2	6,0	13 8	6,2	6,0	13,8
150	4,8	4,8	10,9	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	5,0	4,9	11,0	5,0	4,9	11,0
200	4,5	4,4	10,1	1,2	0,3	0,2	3,2	2,5	2.2	5,6	4,8	10,3	7,8	7,0	12,4
500	3,1	3,1	6,1	3 4	2,7	7,0	5,6	6,8	12,0	6,6	5,8	13,1	8,8	9,9	18,1
1000	2,5	2.6	4,5	4,8	4,0	14.9	7,8	9,6	22.0	7,4	6,6	19,4	10,3	12,2	26,5
2000	1,7	1,8	2,9	4,8	4,0	22,7	8,0	10 2	30.7	6,6	5,8	25.6	9,8	12,0	33,6
5000	0,8	0,8	1,3	4,7	6,0	35 9	8,7	11.6	42,2	5,6	6,8	37,2	9,6	12,4	43,5
10000	0,4	0,4	0.6	4,7	7,7	42.0	9,1	14,7	49.7	5,1	8,1	42,6	9,5	15,1	50,3
20000	0.2	0,2	0,3	4.7	8,0	47,3	9,8	15,7	57,8	4,9	8,3	47,6	10,0	16 0	58.1
50000	0,08	0,08	0,1	4,7	8,3	50,4	10,2	18 0	63,7	4,8	8,4	50,6	10,2	18 1	63,9

*) Stopień I: Nieścisłość zapewne nie jest większa od 10 proc.
„ II: „ „ „ „ „ „ 20 „
„ III: „ „ „ „ „ „ 30 „
„ IV: „ może być „ „ „ „ 40 „

Konferencja statystyków Państwa Brytańskiego.

Obradowała w Londynie w czasie od 20 stycznia do 26 lutego 1920 roku. Uczestnikami byli urzędnicy statystyczni Wielkiej Brytanji i kolonji angielskich. Konferencja odbyła 24 posiedzenia plenarne i wyłoniła dziewięć komisji dla rozważenia zagadnień poszczególnych. Prace jej mają nietylko znaczenie praktyczne dla ujednostajnienia i pogłębienia statystyki na obszarze Państwa Brytańskiego, ale i pozatem posiadają doniosłe znaczenie ogólne.

Konferencja uznała przedewszystkiem za konieczne stworzenie centralnego biura statystycznego celem wprowadzenia w życie uchwał konferencji i urzeczywistnienia podstawowego żądania — uzgodnienia statystyki poszczególnych państw angielskich w sposób umożliwiający porównania. Biuro to musiałoby być wyposażone w dostateczny autorytet nietylko wobec urzędów statystycznych, lecz i wobec władz administracyjnych we wszystkich krajach Imperjum. Z tego względu nie powinno być zależne od żadnego z krajów poszczególnie, lecz od specjalnej rady, powołanej przez dekret królewski.

Oto główne zagadnienia, któremi zajmowała się i wnioski, do których doszła konferencja.

1) Statystyka handlu zagranicznego musi uwzględniać odrębne wymagania poszczególnych krajów, jednakże dążyć należy do możliwej jednolitości Ważnem jest, aby w publikacjach zawsze była zaznaczona metoda zbierania i opracowywania materjału (żądanie, które, zdaniem konferencji, stosuje się nietylko do statystyki handlu zagranicznego).

2) Spisy rolne i przemysłowe powinny się odbywać co pięć lat dla uzupełnienia wiadomości otrzymywanych corocznie.

3) Ludność. Spisy winny się odbywać w odstępach czasu nie dłuższych niż pięcioletnich. Dla najbliższego spisu nie ustalono ścisłego terminu, jednakże uznano za pożądane, aby we wszystkich krajach odbył się możliwie około 15 kwietnia 1921 r. Ustalono klasyfikację gałęzi przemysłu i zajęć, z zastrzeżeniem, że klasyfikacja dla różnych celów: spisów ludności, wytwórczości, statystyki braku pracy i t. d. powinna być oparta na jednolitej podstawie. Konferencja zaproponowała również pewne udoskonalenia w statystyce ruchu naturalnego ludności oraz ustaliła minimum informacji dotyczących wędrówek, aby umożliwić dokładniejsze obliczanie liczby ludności w latach pomiędzy dwoma spisami.

4) Wskaźniki cen powinny być obliczane stale zarówno w stosunku do cen hurtowych i detalicznych, przyczem powinna się odbywać co pewien czas rewizja przyjętych podstaw porównawczych, zgodnie ze zmianą warunków, jednakże w ten sposób, aby zabezpieczyć ciągłość sprawozdań. Należy przytem podawać do wiadomości całą procedurę obliczania wskaźników.

5) Statystyka finansowa winna być traktowana szeroko przez projektowane biuro centralne, winna obejmować finanse krajów, prowincji, ciał samorządnych i t. d., majątek narodowy, podział własności i dochodu, sprawy walutowe, statystykę giełdową i t. d. Wszędzie powinny być ogłaszane miesięczne sprawozdania banków.

Z zagadnień ogólnych konferencja uważała za potrzebne podkreślić, że zbieranie i zestawianie materjału liczbowego stanowi zaledwie część przygotowawczą i mniej ważną zadań urzędów statystycznych, że ograniczenie się do tej strony działalności sprawia, iż urzędy statystyczne nie mogą spełnić najważniejszych zadań.

(The Board of Trade Journal, 1920, 15 kwietnia).

Reorganizacja statystyki handlu zagranicznego w Holandji.

Holenderska statystyka handlu zagranicznego do niedawna cieszyła się złą opinją. Wskutek pewnych specjalnych warunków handel tranzytowy podawany był o wiele za nisko, natomiast w przywozie i wywozie figurowały liczby zbyt wysokie, gdyż powiększone o całkowitą ilość „ukrytego tranzyta". Ilości towarów podawane były niejednolicie (waga brutto, netto, liczba sztuk, metrów i t. p.) podstawę określenia wartości stanowiły ceny, urzędowo określone w roku 1847! Jako kraj przeznaczenia przy wywozie podawano kraj bezpośrednio sąsiadujący, choćby towar w istocie przeznaczony był do krajów dalszych, to też obrót handlowy z poszczególnemi krajami podawany był zupełnie błędnie.

Zmianę zaprowadza dopiero ustawa statystyczna z dn. 28 kwietnia 1916 r. („Staatsblad", N. 175) wraz z przepisami wykonawczemi. Ustawa ustala przedewszystkiem obowiązek składania przez importerów i eksporterów deklaracji, przyczem podany być musi rodzaj, ilość, wartość, kraj pochodzenia i przeznaczenia towarów. Deklarant odpowiada za ścisłość informacji, a urzędnik celny ma prawo sprawdzenia ich prawdziwości. Opłata statystyczna pobierana przy składaniu deklaracji, wynosi 1% od wartości towaru.

Nomenklatura statystyczna towarów różna jest od nomenklatury celnej, statystyka jest więc uniezależniona od ewentualnych zmian taryfy celnej Nomenklatura obejmuje zgórą 1100 pozycji, podzielonych w układzie systematycznym na 15 grup (poprzednio układ poszczególnych rodzajów towarów był alfabetyczny).

Poprzednio pierwsze opracowanie materjału statystycznego, dotyczącego przywozu i wywozu, odbywało się na komorach celnych, skąd dopiero przesyłano zestawienia roczne do Biura Statystycznego Ministerjum Skarbu. Obecnie dublikaty deklaracji przesyłane są bezpośrednio do Wydziału Statystyki Handlowej Centralnego Biura Statystycznego. Tam przedewszystkiem ulegają sprawdzeniu, co prowadzi często do korespondencji nietylko z urzędami celnemi, ale również z deklarantami. Taka ścisła łączność Biura Statystycznego z importerami i eksporterami również dodatnio winna wpłynąć na dokładność informacji. Opracowanie odbywa się za pomocą maszyn Holleritha jak stwierdza J. H. F. Claessens, kierownik wymienionego Wydziału Statystyki Handlowej, tanio i szybko, tak iż sprawozdania miesięczne mogą być publikowane około 10 dnia miesiąca, następującego po sprawozdawczym (dawniej — pomiędzy 21 a 24).

Obecnie — jak stwierdza J. H. F. Claessens — Holandja posiada dobrą statystykę handlu zagranicznego.

Reorganizacja faktycznie została przeprowadzona z dniem 1 stycznia r. 1917.

(J. H, F. Claessens, Weltwirtschaftliches Archiv, tom 14, zeszyt 4, 15 maja 1919 r.)

Reforma statystyki handlu zagranicznego w Anglji.

Począwszy od roku 1920 wykazy statystyczne handlu zagranicznego w Anglji uległy znacznym zmianom. Po długich naradach z instytucjami społecznemi i prywatnemi firmami Board of Trade ustalił nową postać wykazów miesięcznych i rocznych. Główne zmiany są następujące.

Przedewszystkiem uzgodniono wykazy towarów przywożonych i wywożonych. O ile w działach, obejmujących artykuły spożywcze i surowce niezawsze było to potrzebne (niektóre towary mają znaczenie wyłącznie dla importu, inne — dla eksportu) — o tyle w najważniejszym dziale — wyrobów gotowych, oba wykazy są identyczne. Zamiast dawnego układu częściowo alfabetycznego przeprowadzono konsekwentnie układ rzeczowy.

Główne działy są następujące:

I. Artykuły spożywcze, tytuń.
II. Materjały surowe i artykuły w głównej części nieobrobione.
III. Artykuły całkowicie lub w głównej części obrobione.
IV. Zwierzęta nie przeznaczone na spożycie.
V. Paczki pocztowe (artykuły nie podlegające ocleniu).

W obrębie tych działów liczbę grup powiększono z 31 do 41; ogólna liczba pozycji wzrosła w imporcie z 855 na 1650, w eksporcie z 606 na 1360; największy przyrost wykazuje grupa maszyn oraz chemikaljów.

Niezależnie od tego dla większej niż poprzednio liczby towarów prócz wartości podawana będzie waga.

Podając do wiadomości o tych zmianach, The Board of Trade Journal zaznacza, iż wprawdzie początkowo dla importerów i eksporterów powstaną pewne trudności, lecz że największa ścisłość udzielonych informacji leży w interesie całego świata handlowego, — i przypomina jednocześnie o karach w razie stwierdzenia niedokładności.

Sprawozdania miesięczne o handlu zagranicznym ukazują się obecnie około siódmego każdego miesiąca, w postaci tomów o sześciuset arkuszach druku (The Board of Trade Journal, Nr. 1203, 13 grudnia 1919 r.).

Spisy ludności w czasie wojny w byłej okupacji niemieckiej*).

Jak wiadomo, niemieckie władze okupacyjne w b. Kongresówce nie pozostawiły po sobie żadnych prawie materjałów statystycznych. W przeciwieństwie do Austrjaków Niemcy nie uważali za potrzebne urządzać centralnego biura statystycznego i potrzebne im materjały zbierali jedynie dorywczo. Dotyczy to również informacji co do ludności Generał-Gubernatorstwa.

Artykuł Dr Praesenta, członka „Komisji Krajoznawczej przy Generał-Gubernatorstwie Warszawskiem", a więc osoby zupełnie kompetentnej — nie daje w tym względzie wiele nowych szczegółów, lecz potwierdza w sposób autentyczny niejeden pogląd, który był oparty raczej na przypuszczeniach.

Już 6 lipca 1915 r. zarząd cywilny, który wówczas znajdował się w Kaliszu, wydał rozporządzenie, aby władze powiatowe przeprowadziły spis w związku z wydawaniem paszportów. Rozporządzenie to nie zostało wykonane z powodu trudności technicznych, zarówno jak i późniejsze rozporządzenie, datowane 16 marca z Warszawy. Jednakże w ten czy w inny sposób w ciągu r. 1916 ustalono liczbę ludności poszczególnych powiatów — lecz niejednolicie i często bardzo niedokładnie.

W niektórych powiatach naczelnicy powiatów przeprowadzili prawidłowe spisy oczywiście w zakresie bardzo ograniczonym; przeważnie opierano się na liczbie wydanych paszportów, kart na chleb, na cukier i t. p. Oczywiście materjał tak zebrany jest daleki od ścisłości. Dr Praesent podaje, iż w m. Żukowie wydawano początkowo z górą 14.000 kart na chleb, spis wykazał tylko 9627 osób; gdy jednak rozpoczęto wydawanie kart na podstawie materjałów, zebranych przy spisie, zgłosiło się około 1500 osób pominiętych przy spisie z różnych powodów. Liczby te dają miarę możliwych błędów i w innych powiatach.

Poniżej przytaczamy zestawienie ogólne według Dr Praesenta.

---

*) Kriegsmässige Volkszählungen im Generalgouvernement Warschau und die Bevölkerungszahl in Kongress-Polen. Von Dr Hans Praesent, Leipzig (Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik. 1919, lipiec).

Gubernja	Powiat	Powierzchnia km²	Liczba mieszkańców	Źródło i data
Gen. Gub. Warszawskie		62358	5999814	
Błonie-Grodzisk		5229	355773	
	Błonie-Grodzisk	1066	99371	Paszporty do lutego 1917 ?
	Łowicz	1207	75746	„ 1916
	Sochaczew	916	45287	„ „
	Skierniewice	775	64786	„ „ ?
	Rawa	1265	70583	„ „ ?
Częstochowa		3733	606832	
	Będzin-Sosnowice	846	265314	Karty na chleb wrzesień 1916
	Częstochowa	1187	180103	Spis ludności marzec 1916
	Wieluń	1700	161415	„ 15 lutego 1916
Kalisz		6607	613423	
	Kalisz	1426	147994	Paszporty 1916
	Turek	1282	104598	„ „
	Konin	1113	97527	„ „
	Słupca	1174	93471	„ „
	Sieradz	1612	169833	Karty na chleb 1916
Łomża		10638	426730	
	Łomża	1765	68518	Paszporty 1916
	Kolno	1515	50103	„ „
	Mazowieck	1365	62231	„ „
	Maków	1134	58437	?
	Ostrołęka	1628	48431	Spis ludności 1 kwietnia 1916
	Ostrów	1558	77125	„ 1916 ?
	Szczuczyn	1673	61885	1916 ?
Łódź		4303	961176	
	Łęczyca	1330	144046	Spis ludności 1 paźdz. 1916
	Łódź	929	538607	Karty na chleb 1916
	Brzeziny	1086	146346	„ „ „
	Łask	958	132177	„ „ „

Gubernja	Powiat	Powierzchnia km²	Liczba mieszkańców	Źródło i data
Łuków		3730	248451	
	Garwolin	1868	142957	Paszporty 1916
	Łuków	1862	105494	Spis ludności 1 maja 1916
Mława		4041	183150	
	Mława	1472	71908	?
	Ciechanów	1189	56343	?
	Przasnysz	1380	54899	?
Płock		6467	407329	
	Lipno	1671	85011	Spis ludności wrzesień 1915
	Rypin	1281	83211	„ „
	Płock	1361	103518	? maj 1916
	Płońsk	1044	58707	„ „ „
	Sierpc	1110	76882	„ „ „
Siedlce		5695	396364	
	Mińsk-Mazow.	1796	151004	Paszporty 1916
	Siedlce	1309	100026	Spis ludności 1917 ?
	Sokołów	1258	67591	? 1916
	Węgrów	1332	77743	? „
Warszawa		5900	1247038	
	Grójec	1651	115618	Spis ludności 10 listop. 1915
	Pułtusk	1360	85421	?
	Warszawa	2889	1045999	? 1 stycznia 1917
Włocławek		6015	553548	
	Koło	1285	103425	? 25 lipca 1915
	Kutno	893	108321	Paszporty 1916 ?
	Gostynin	1213	87569	„ „
	Włocławek	1324	137933	Karty na chleb 1916 ?
	Nieszawa	1300	116300	„ „

Podział na gubernje, zaznaczony w tablicy, był podziałem wojskowym; w administracji cywilnej istniały tylko powiaty. Powierzchnia powiatów obliczona była przez Niemców w sposób bliżej nam nieznany. Różnią się one mniej lub więcej od dawnych obliczeń rosyjskich nawet w tych powiatach, których granice nie uległy zmianom. Czy są od tamtych ściślejsze — trudno orzec, wobec braku wskazówek co do metody pomiarów. Co do liczb ludności zaznaczyć należy, iż zgadzają się one ściśle z ogłoszonemi w pierwszym tomie Statystyki Polskiej — opartemi pośrednio na tem samem źródle.

Memorandum ekonomiczne Rady Najwyższej Mocarstw Sprzymierzonych *).

Pogląd na położenie ekonomiczne świata.

Rada Najwyższa Konferencji Pokojowej wzięła pod rozwagę przyczyny, wpływające na wytworzenie się obecnego wzrostu kosztów utrzymania i uważa obecnie za wskazane ogłosić następujące uwagi:

I. Pogląd ogólny na problem.

Wojna, którą demokracje Europy Zachodniej zmuszone były przedsięwziąć w obronie swej wolności i którą doprowadziły do zwycięzkiego wyniku, musiała z konieczności pociągnąć za sobą kompletną dezorganizację stosunków ekonomicznych Europy.

Dezorganizacja ta uwidocznia się we wzroście cen, który w chwili obecnej jest źródłem powszechnego niezadowolenia narodów, zarówno wojujących, jak i neutralnych. Historja wykazuje, że wysokie ceny są stałem następstwem wojen; a porównana z wielu innemi wojnami — sytuacja obecna bynajmniej nie jest anormalną. W czasie wojen napoleońskich ceny w Anglji podniosły się o 75% i dopiero po ośmiu latach wróciły do normalnego stanu. Podczas amerykańskiej wojny domowej ceny wzrosły o 100%, a nim powróciły do stanu normalnego upłynęło lat 12, a nawet więcej. W następstwie obecnej wojny największej ze wszystkich znanych w historji świata, wzrosły ceny hurtowe od r 1913 (według liczb indeksowych) w przybliżeniu następująco:

w Stanach Zjednoczonych . .	120%
w Wielkiej Brytanji	170%
we Francji	300%
we Włoszech	300%

Różne przyczyny składają się na powyższy wzrost cen; wszystkie jednakże można uważać za bezpośrednie lub pośrednie następstwa wojny. W ciągu pięciu prawie lat energja ludzka zaniedbywała dzieło wytwórczości, oddawszy się całkowicie na usługi dziełu zniszczenia; w ciągu 5-ciu prawie lat wytwarzanie nowych zasobów zostało wstrzymane, podczas gdy zasoby minionych pokoleń zostały zużyte lub zniszczone Ażeby wyżywić i wyekwipować narody, biorące udział w tej walce, rządy były zmuszone rzucić na szalę przyszłe mienie swych krajów pod postacią kredytu i pieniędzy papierowych. Nadmiar tych przekazów na przyszłe bogactwo w stosunku do ilości rzeczywistych dóbr wykazała dobitnie zwyżka cen.

---

*) Tłom. wedł. Revue Politique et Parlementaire № 305 (10.IV—1920 r.).

BIBLJOTEKA W POZNANIU

Tylko twarda konieczność wojny mogła usprawiedliwić lub wytłumaczyć takie postępowanie. Jego niebezpieczeństwo jest oczywiste. Osłabiło ono wśród publiczności poczucie utrzymania ścisłej równowagi pomiędzy normalnym dochodem a wydatkami, a przeciętna jednostka, wprowadzona w błąd przez pozory pomyślności, skłonna jest do wiary, iż ma przed sobą wzrost rzeczywistego bogactwa i obfitość rozporządzalnych zasobów, co ją utwierdza w zbytkownych przyzwyczajeniach.

Działalność rządowa może tylko złagodzić lub zamaskować niektóre skutki wzrostu cen, lecz nie jest w stanie usunąć ich podstawowej przyczyny, którą jest zniszczenie bogactw. Zniszczenie tych bogactw jest wprawdzie naogół rzeczą małej wagi w porównaniu z utratą tylu istnień, któremi tak hojnie szafowano podczas wojny w celu pokonania militaryzmu i przywrócenia wolności ludów w Europie. Skutki tego zniszczenia dadzą się uleczyć dopiero z biegiem lat, a jeśli narody Europy chcą przyśpieszyć ten proces uzdrowienia, to muszą włożyć w dzieło pokoju przynajmniej tyleż zapału i poświęcenia, ile ich włożyły w dzieło wojny.

Dając poniżej obraz sytuacji Konferencja wskazuje tylko kierunek, w jakim jej zdaniem, można będzie znaleźć najlepsze rozwiązanie problemu; niewczesnem atoli byłoby oczekiwanie, że skutki wojny dadzą się przekreślić jednem pociągnięciem pióra.

2 Pokój nie jest jeszcze przywrócony.

W chwili obecnej Europa nie powróciła jeszcze bynajmniej do stanu zupełnego pokoju. Rosja, jak wiadomo, posiada armję czynną, liczącą 1.500.000 ludzi z górą, demobilizacja której jest istotnym warunkiem pokoju europejskiego. Również znaczna ilość państw, stworzonych lub rozszerzonych wskutek wojny, nosi charakter organizacji zbrojnych: conajmniej miljon ludzi stoi jeszcze pod bronią w Polsce, Rumunji i w nowych państwach, stworzonych kosztem Austro-Węgier.

Nadto, pomimo że właściwy konflikt zbrojny ustał, rywalizacje i antypatje wojenne, będące naturalnem dziedzictwem wojny, trwają nadal wśród większości narodów europejskich i doprowadziły do stworzenia sztucznych barjer ekonomicznych, które, jeśli nie uniemożliwiają zupełnie przywrócenie dobrobytu powszechnego, to muszą go znacznie utrudniać.

Pierwszym krokiem w kierunku odbudowy Europy jest ukończenie demobilizacji we wszystkich krajach, wznowienie pełnej działalności w pokojowych gałęziach pracy przez ogół zdrowej ludności i popieranie wszelkiemi możliwemi środkami normalnej wymiany wytworów. Dopóki na wszystkich polach działalności nie zostaną przywrócone normalne warunki pokojowe, dopóty Europa, wyczerpana cierpieniami tylu lat wojny, nie otrząśnie się z niepokoju i nieufności, będących naturalnym skutkiem wstrząśnień, jakie przeżyła.

3. Zmniejszenie produkcji.

Wolność Europy została ocalona, groźba hegemonji militarnej usunięta. Jednakże ten wielki czyn pozostawił zwycięzców i zwyciężonych w jednakiej mierze zubożałymi i osłabionymi. Śmierć i kalectwo wydarły pracy produkcyjnej miljony ludzi w sile wieku; zdolność do pracy miljonów innych zmniejszyła się, czy to wskutek cierpień na polu walki, czy to wskutek chorób lub niedostatku w domu. Zamiast pomocy od tych synów swoich, każdy kraj ma obowiązek zabezpieczenia w możliwie najhojniejszy sposób warunków egzystencji inwalidom oraz rodzinom poległych, i w ciągu długich lat będzie to pierwszym wydatkiem, który trzeba będzie pokryć z dochodów społecznych. A przecież ci pozostali nie osiągnęli jeszcze dawnej pracowitości, nie zdołali podnieść poziomu wydajności swej pracy aby powe-

tować to zmniejszenie godzin pracy, którego opinja publiczna wszystkich krajów domagała się i które wprowadza w życie. Jednocześnie, znaczna ilość maszyn, dzięki którym możnaby było pokryć te deficyty, jest zniszczona; jeszcze większa część jest zużyta, gdyż należyte reparacje były przez wojnę uniemożliwione. W szczególności wszystkie środki przewozowe są zdezorganizowane, a sprawność kolei żelaznych powszechnie się zmniejszyła.

Do tych strat ogólnych należy dodać w każdem państwie specjalne przyczyny zaburzeń w dziedzinie wytwórczości. Tak naprzykład, olbrzymie przestrzenie najżyźniejszych terytorjów zwłaszcza we Francji i w północnych Włoszech są spustoszone. Nadto we Francji i centry przemysłowe i okręgi kopalniane mające żywotne znaczenie dla jej przemysłu, zostały kompletnie zniszczone i w ciągu długich lat jeszcze nie będą w stanie rozpocząć swej działalności wytwórczej. Podobnież w Belgji przemysł narodowy znacznie ucierpiał w okresie okupacji. W Niemczech znowu zakłady przemysłowe są nietknięte, lecz działalność ich jest sparaliżowana wskutek braku kapitału i kredytu oraz dezorganizacji, wynikającej z poniesionej klęski. Co się tyczy Austrji, to te warunki spowodowały zupełną ruinę jej życia ekonomicznego. Rosja przebyła wszystkie okropności wojny domowej i dotychczas jest ofiarą zamętu i anarchji. Każdy kraj ma swoje odrębne bolączki lecz każdy przyczynia się ze swej strony do powiększenia ogólnego deficytu.

W zakresie rolnictwa, Rosja, która była przed wojną najważniejszym śpichlerzem Europy i której produkty są dla Europy tak niezbędne, albo nic nie produkowała, albo nie była w stanie wymieniać z sąsiadami produktów któremi rozporządza. Rumunja, która przed wojną wywoziła 6 miljonów Quarterów [1]) zboża rocznie, zmieniła swój system własności rolnej i produkuje obecnie tyle tylko, ile potrzeba na zaspokojenie bezpośrednich potrzeb jej własnej ludności. 1 grudnia roku ubiegłego stwierdzono, iż powierzchnia obsiana wynosiła zaledwie 530.000 hektarów, podczas gdy roczna przeciętna przed wojną wynosiła 1.900.000 ha (chociaż od tego czasu nastąpiło pewne polepszenie). Inne kraje znowu, jak Francja i Niemcy, których produkcja zaspakajała w zupełności ich własne potrzeby, obecnie z powodu spustoszenia kraju, zniszczenia budynków i maszyn, albo wskutek braku kapitału i nawozów, są w stanie produkować zaledwie cząstkę tego, czego wymagają ich potrzeby, i zostały zmuszone do konkurowania na rynkach światowych w zwiększonym stopniu o ograniczone zasoby, które obecnie są dostępne.

Podobnie w stosunku do węgla produkcja zmniejszyła się we wszystkich krajach i dla lat 1913 i 1919 przedstawia się w cyfrach następujących (w tonnach):

	1913	1919
Zjednoczone Królestwo	292 000 000	234.000.000
Francja (włącznie z Lotaryngją)	44.000.000	22 000 000
Niemcy [2]) (z wyłączeniem Saary i Lotaryngji) .	173.000 000	109.000.000
Stany Zjednoczone	517 000.000	495.000.000

Pomimo braku szczegółowych danych statystycznych, możemy stwierdzić na podstawie posiadanych informacji, że wytwórczość fabryk i zakładów przemysłowych w całym świecie obniżyła się znacznie w stosunku do poziomu przedwojennego a tem bardziej w stosunku do dzisiejszego popytu. Bezpośrednim rezultatem tego niedoboru produkcji, wynikającego z przyczyn najrozmaitszych, jest silnie zaznaczony brak produktów zasadniczych, od których zależy życie ekonomiczne Europy.

---

[1]) Quarter = mniej więcej 3 korcom polskim (przyp. tł.)
[2]) Bez węgla brunatnego.

Trzeba spojrzeć w oczy sytuacji z taką samą odwagą, jakiej dowody złożyły obie strony wrogie w czasie wojny. Energja, rozwinięta wówczas w zakresie produkcji artykułów spożywczych, winna obecnie ożyć i zdwoić się w celu odbudowy normalnego położenia. Rolnicy wszystkich krajów powinni postawić sobie za punkt honoru wykazanie światu, że w czasie pokoju można wydobyć z przyrody więcej, niż w czasie wojny. Europa musi przedsięwziąć środki w celu obfitszego zaopatrzenia się w żywność, której potrzebuje, aby móc podjąć w całej pełni swą działalność — i wiele można uczynić w tym kierunku, o ile niezbędne przygotowania będą bez zwłoki przeprowadzone.

Co się tyczy przemysłu w ogólności, każdy rząd winien podjąć kroki aby wpoić w ludność swego kraju to przekonanie, że ograniczenie produkcji przyczynia się bezpośrednio do wzrostu cen, i że przez wzmożenie produkcji najlepiej można dopomóc do rozwiązania kwestji. Każdy projekt, mogący oddać usługi w tym względzie, zasługuje na jak największą uwagę.

Rządy winny współdziałać w odbudowie powszechnego życia ekonomicznego w krajach Europy, które jest powiązane wzajemnie w sposób najistotniejszy, ułatwiając regularną wymianę produktów tych krajów i unikając hamowania w sposob dowolny naturalnego biegu handlu europejskiego.

Mocarstwa, reprezentowane na Konferencji, ponownie zaznaczają swoje postanowienie współdziałania w wykonaniu tych postulatów.

4. Wzrost Konsumcji.

Tymczasem, zamiast obniżenia poziomu potrzeb życiowych z powodu deficytu w produkcji, daje się zauważyć powszechna tendencja do popytu coraz to większego w stosunku do ograniczonych ilości towarów rozporządzalnych.

Wzmożenie konsumcji przybiera formę popytu coraz to intensywniejszego na artykuły pierwszej potrzeby i uwidocznia się nietylko w Europie. I tak, ludność Chin i Japonji w coraz to większym stopniu używa za pokarm mięsa zamiast ryżu. Poza produktami spożywczemi, popyt na ubranie, obuwie i inne wyroby fabryczne jest w większości krajów znacznie wyższy od średniej popytu przed wojną, a wszelkiego rodzaju przedmioty zbytku rozchodzą się z większą szybkością, niż w jakimkolwiek okresie poprzednim.

Powszechne dążenie do zbytku, dające się zauważyć obecnie na całym świecie jest zjawiskiem, które zawsze i niezmiennie występowało po wszystkich wielkich katastrofach ludzkości. Jest ono dobrze znane mieszkańcom rejonów, nawiedzonych trzesieniem ziemi, i występuje często w historji wielkich epidemji dżumy.

Jednem z najpierwszych zadań każdego rządu jest użycie środków, najbardziej odpowiadających specjalnym warunkom danego kraju, w celu przekonania wszystkich obywateli, że tylko zmniejszenie konsumcji i bezinteresowne wyrzeczenie się może polepszyć zarówno jego własną, jak i ogólną sytuację podczas gdy extrawagancje powiększają trudności i niebezpieczeństwa, na jakie naród jest narażony.

5. Inflacja kredytu i monety.

Olbrzymi wzrost siły kupnej Europy, odbijający się w wyżej omawianem dążeniu do zbytku, jest spowodowany inflacją kredytu i monety.

Ogólny poziom cen jest w przybliżeniu wyrazem stosunku między możnością wydatkowania - z jednej strony, a ilością towarów lub usług, nadających się do nabycia—z drugiej strony. Ażeby módz prowadzić wojnę, każdy rząd, szczególniej w krajach europejskich, uważał za konieczne powiększyć ilość monety obiegowej.

Ponieważ dochody czerpane z podatków i pożyczek, zasilanych oszczędnościami już zrealizowanemi, okazały się niewystarczające, rządy zmuszone były uciec się do pożyczek w bankach oraz do drukowania pieniędzy papierowych. W ten sposób publiczność otrzymała możność większego wydatkowania w chwili, gdy zmniejszyła się ilość zaofiarowanych produktów.

Np., ilość banknotów, znajdujących się w obiegu, powiększyła się w sposób następujący: W Anglji z Ł 30 000 000 w r. 1913 — do Ł 450 000 000 w końcu r. 1919 (z nich Ł 120 000 000 wypuszczono wzamian za złoto, będące w obiegu w r. 1913-ym). We Francji [1]) z Ł 230 000 000 w r. 1913 do Ł 1 500 000 000 w r. 1919. We Włoszech z Ł 110 000 000 w 1913 do 700 000 000 w 1919. W tym samym czasie dług wojenny (ściśle związany z inflacją) wynosi: w Anglji przeszło 7 000 000 000 (co stanowi Ł 157 na głowę); we Francji — Ł 6 750 000 000; we Włoszech — Ł 2 750 000 000; w Niemczech Ł 9 500 000 000; w Stanach Zjednoczonych — Ł 5 000 000 000.

Całkowita suma długu dla całego świata wynosi około Ł 40 000 000 000. Obecnie w całej Europie ceny, poza paru nielicznemi wyjątkami, są cenami papierowemi; ale ceny w złocie również wzrosły, co dowodzi, że złoto ma obecnie siłę nabywczą mniejszą, aniżeli przed wojną. Jest to nieunikniony skutek zmniejszenia używalności złota, jako środka płatniczego, z drugiej zaś strony — pozbawienia Europy rezerw złota, niegdyś ustanowionych, i nadmiernego nagromadzenia ich w innych krajach. W Stanach Zjednoczonych, pomimo że złoto jest nadal środkiem płatniczym, ceny wzrosły o 120 % w porównaniu z cenami przedwojennemi. A więc, zwyżkę cen w Europie zawdzięczamy w znacznej części deprecjacji złota, dodać jednak należy deprecjację dodatkową, wywołaną nadmierną emisją banknotów.

Bezustanna emisja banknotów wraz z jej nieuniknionym skutkiem, jakim jest spadek kursu, stanowi przeszkodę dla kredytów handlowych, niezbędnych w obecnem położeniu, i tem samem w fatalny sposób hamuje handel międzynarodowy. Dla odrodzenia Europy jest kwestją pierwszorzędnej wagi, aby wreszcie położyć kres emisji banknotów; postulat ten winien być wprowadzony w życie natychmiast po uregulowaniu wydatków, związanych z wojną.

6. Paskarze.

Nadmierne zyski osiągane przez tych, których powszechnie nazywają paskarzami, spowodowane są niedostateczną ilością towarów. Deflacja i powstrzymanie bezustannego wzrostu cen usuną warunki, sprzyjające zyskom paskarzy. Ale, chcąc uzyskać współpracę wszystkich klas społeczeństwa w dziele zwiększenia produkcji, koniecznem jest, by każdy rząd przedsięwziął środki, przystosowane do specjalnych warunków swego kraju, dające gwarancję robotnikom, że ich wysiłki nie pójdą na marne, i że ciężary, nałożone na społeczeństwo, nie powiększą się jeszcze dzięki tym, którzy trudne warunki ekonomiczne Europy wyzyskują dla swych prywatnych interesów.

7. Zmniejszenie wydatków państwowych.

Demobilizacja w mocarstwach, reprezentowanych na Konferencji, została przeprowadzona szybciej, niż można było przypuszczać, lecz trzeba jeszcze stawić czoło licznym wydatkom anormalnym, związanym z wojną (w szczególności zaś tym, które dotyczą odbudowy rejonów spustoszonych).

Wydatki te stanowią dalszy ciąg ciężarów wojennych, jednakże, ażeby wreszcie powstrzymać inflancję i rozpocząć deflację, każdy kraj winien przedsięwziąć

[1]) Monety poszczególnych krajów zostały przeliczone na funty sterlingi mniej więcej według kursu giełdowego.

środki niezbędne w celu zrównoważenia rocznych wydatków państwa za pomocą dochodu oraz w celu jaknajszybszego zredukowania długów bieżących. Najlepszem lekarstwem byłoby zmiejszenie tych długów przez wydzielenie na to części przyszłych dochodów, a o ile to okazałoby się niemożliwem, należałoby skonsolidowanie długów bieżących przeprowadzić w drodze pożyczek długoterminowych, zużytkowujących oszczędności — i oszczędności właśnie winny być źródłem z którego należałoby pokrywać wszelkie wydatkowanie kapitału.

Mocarstwa przyjmujące udział w Konferencji, przedsięwzięły zbadanie środków zmierzających do tego celu.

8 Zmniejszenie wydatków prywatnych.

Oszczędność prywatna jest potrzebą równie naglącą, jak oszczędność państwowa. Jedynie skromny tryb życia wszystkich klas społeczeństwa da możność zaoszczędzenia kapitału niezbędnego dla naprawienia szkód, wyrządzonych przez wojnę, oraz dla skutecznej reorganizacji przemysłu, od której zależy przyszła wytwórczość.

Jest rzeczą wielkiej wagi, by wszyscy obywatele wszystkich państw zrozumieli, że tak, jak podczas wojny prywatne ich oszczędności dały rządowi możność zapewnienia sobie towarów i usług niezbędnych dla zwalczenia wroga, tak samo w okresie odbudowy — tylko oszczędność, praktykowana przez wszystkie jednostki, zdoła obniżyć cenę artykułów zasadniczych zarówno dla nich samych, jak dla ich współobywateli i oswobodzi kapitał, niezbędny dla odbudowy kraju oraz podźwignięcia przemysłu na całym świecie.

9. Spadek kursów walut.

Wymiana międzynarodowa, od wznowienia której zależy odbudowa ekonomiczna świata, uzależniona jest od kursów walut zagranicznych, wszystkie zaś one w ciągu roku ubiegłego były mniej lub więcej zachwiane. Spadek dewiz europejskich w stosunku do New-Yorku przedstawia się, jak następuje:

Dla funtów szterlingów . . 30 %
„ franków Paryż) . . . . 64 %
„ lirów . . . . . 72 %
„ marek . . . . . 95 %

Ten stan kursów nie odzwierciedla jednak rzeczywistego położenia finansowego poszczególnych krajów, o ile przyjmiemy pod uwagę możliwość wznowienia ich życia przemysłowego. Spowodowuje on po części zmniejszenie siły nabywczej poszczególnych walut, ale z drugiej strony obniża zdolność eksportu.

Wiele krajów musi czasowo sprowadzać z zewnątrz żywność, surowce i inne artykuły pierwszej potrzeby, podczas gdy nie są one w stanie wywozić tyle, ileby należało dla pokrycia należności. Bezpośredniem następstwem jest żywa konkurencja przy nabywaniu zaofiarowanych w bardzo ograniczonej ilości środków płatniczych, konkurencja, która doprowadziła do deprecjacji kursów niżej poziomu siły nabywczej walut w poszczególnych krajach. Proporcjonalnie do spadku kursów walut wzrosły ceny przywozu oraz ceny żywności i surowców.

Radykalnym środkiem byłoby zwiększenie wywozu do niezbędnej sumy i o tem winni pamiętać wszyscy zainteresowani; lecz natychmiastowe dostateczne powiększenie wywozu nie jest możliwe, i o ile nie zostaną przedsięwzięte środki pokrycia tej różnicy jakimkolwiek równoważnikiem, sytuacja pogorszy się gwałtownie.

To też kwestją palącą jest ustanowienie tymczasowej równowagi handlowej za pomocą kredytów handlowych oraz ograniczenia do minimum przywozu wszelkich nie niezbędnych towarów.

10. Trudności kredytowe.

Wszelkie wysiłki polepszenia kursów walut w drodze akcji rządowej opóźnią tylko ostateczną odbudowę. Tymczasem trzeba znaleźć sposob, by uniknąć zastoju w operacjach handlowych W chwili obecnej narody Europy nie są w stanie udzielać kredytów rządowych, chyba w wypadkach groźnego niebezpieczeństwa i w bardzo ograniczonej mierze. Pomoc państwa w tym względzie byłaby zresztą absolutnie niewystarczająca. Jedynie ponowne otwarcie kredytów handlowych jest skutecznym środkiem, mogącym zapewnić wymianę zasobów wszechświatowych, i Konferencja jest pewna, że te kredyty się znajdą z chwilą, gdy rządy przedsięwezmą środki, zmierzające do wzbudzenia zaufania do swej polityki handlowej i finansowej.

Mocarstwa, przyjmujące udział w Konferencji, uznając konieczność stałego współdziałania w tym względzie, nie przestaną naradzać się w kwestjach, dotyczących podziału surowców i niezbędnych produktów żywnościowych w celu jak najrychlejszego przywrócenia stosunków normalnych. W szczególności uznają one wyjątkowe położenie Francji i biorą pod uwagę zniszczenie znacznej części jej terytorjów, wynikające stąd zmniejszenie rozporządzalnych zasobów oraz olbrzymie, a niezbędne wydatki, konieczne dla odbudowy rejonów spustoszonych. Odbudowa tych rejonów ma pierwszorzędne znaczenie dla przywrócenia równowagi ekonomicznej Europy.

Mocarstwa wchodzą również w położenie Niemiec, gdzie wszelkie przedsiębiorstwa są obecnie sparaliżowane, a możność otrzymania kredytów handlowych wyłączona, dzięki temu, że dotąd jeszcze nieznane im są rozmiary ich zobowiązań w zakresie odszkodowań wojennych.

Wobec tego jest rzeczą ze wszech miar pożądaną, by, w interesie zarówno krajów sprzymierzonych, jak i Niemiec, ustalić jak najprędzej ogólną sumę wypłat, należnych od Niemiec tytułem odszkodowania według brzmienia traktatu Wersalskiego, dać im możność nabywania artykułów żywnościowych i niezbędnych surowców, zgodnie z klauzulami Traktatu i z odpowiedzią daną delegatom niemieckim przez mocarstwa sprzymierzone w dniu 16 czerwca 1919 r., oraz, o ile Komisja Odszkodowań uzna to za wskazane, pozwolić im w celu zaspokojenia najpilniejszych potrzeb na zaciągnięcie pożyczki w takiej wysokości i na takich warunkach, jakie oznaczy Komisja Odszkodowań.

Co się tyczy Austrji, mocarstwa reprezentowane na Konferencji uznają za konieczne pośpieszyć jej z jeszcze wydatniejszą pomocą.

11. Niezbędne współdziałanie wszystkich klas.

Przegląd całokształtu sytuacji, dokonany przez Konferencję, wskazuje, że proces uzdrowienia Europy z konieczności musi być powolny i w żaden sposób nie może być przyśpieszony.

Może on jednak być w poważnej mierze hamowany przez dezorganizację produkcji, będącą następstwem strajków, lock-out'ów i wszelkiego rodzaju przerw w pracy.

Cywilizacja Europy doznała silnych wstrząśnień, lecz okropne walki, jakie przebyła nie zrujnowały jej doszczętnie. Odnowa jej sił żywotnych zależy obecnie od bezwzględnego współdziałania wszystkich jej dzieci, mających możność opóźnienia lub przyśpieszenia jej odbudowy. Każdy rząd dąży do zapewnienia jak najlepszych warunków pracy i zaprowiantowania swym pracownikom. By osiągnąć ten cel, każda jednostka musi przykładać się wedle możności do podźwignięcia swego kraju.

W stosunku do krajów sprzymierzonych, wznowienie działalności przemysło-

wej daje się zauważyć na dość znaczną skalę. Blizko 18 miesięcy upłynęło od chwili, gdy skończyły się wrogie działania, i reakcja, będąca nieuniknionem następstwem gwałtownych wysiłków wojennych, zaciera się stopniowo. Obywatele wszystkich państw wracają do zwykłych zajęć normalnego trybu życia. a we wznowieniu tych zajęć, Konferencja widzi niechybny zadatek powrotu do dobrobytu ogólnego.

12. Wnioski.

Przyjąwszy do wiadomości powyższe wywody i zbadawszy starannie pod każdym względem tą palącą i żywotną kwestję, Rada Najwyższa, w nadziei zmniejszenia teraźniejszych trudności ekonomicznych Europy, przyjęła następujące wnioski.

I.

Jest rzeczą największej wagi, aby jak najrychlej na całym świecie przywrócone były pokojowe warunki życia w najpełniejszej mierze. W tym celu pożądane jest:

a) W możliwie najbliższym czasie wznowić przedwojenne normalne stosunki ekonomiczne z całą Europą Wschodnią;

b) Liczbę wojsk zmniejszyć wszędzie do stopy pokojowej, ograniczyć zbrojenia do normy najniższej. będącej w stanie zapewnić bezpieczeństwo krajowi, i w jak najbliższym czasie podać pod rozwagę Ligi Narodów odnośne propozycje;

c) Państwom, stworzonym lub rozszerzonym wskutek wojny, zapewnić natychmiastowe, pełne i całkowite przyjacielskie współdziałanie oraz udogodnić im zorganizowanie nieograniczonej wymiany towarów, a to w celu by zasadnicza jedność życia ekonomicznego Europy nie była zachwiana wytworzeniem sztucznych barjer ekonomicznych.

II.

Nietylko rządy wszystkich państw, ale i poszczególne jednostki, przyjmujące udział w jakiejkolwiek dziedzinie wytwórczości krajowej, powinny natychmiast wytężyć całą swoją uwagę w kierunku zrealizowania wszystkich środków, mogących przyczynić się do pełnego wznowienia produkcji w rozmiarach przedwojennych, do skłonienia wszystkich pracowników do wzmożenia wydajności pracy, do polepszenia stanu narzędzi i środków przewozowych, do usunięcia takich czynników zamętu, jak paskarze.

III.

Każdy rząd powinien natychmiast zbadać środki, zmierzające do przekonania swych obywateli wszystkich klas o nieodzownej konieczności zupełnego wyrzeczenia się wydatków luksusowych i ograniczenia wszelkich innych, aby tym sposobem pokryć różnicę, która z konieczności jeszcze w ciągu kilku lat musi istnieć między popytem a podażą na nieodzowne towary.

IV.

Jest rzeczą zasadniczą natychmiast przedsięwziąć środki, zmierzające do deflacji kredytu i monety obiegowej,

a) Przez ustanowienie takich podatków dodatkowych, jakie będą uznane za niezbędne dla osiągnięcia tego celu.

b) Przez osiągnięcie równowagi pomiędzy teraźniejszemi wydatkami normalnemi rządów, a ich dochodami.

c) Przez skonsolidowanie długów bieżących o krótkich

terminach za pomocą ściągnięcia oszczędności drogą subskrybcji.

d) Przez natychmiastowe ograniczenie dalszej emisji i stopniowo wzrastające redukowanie będących w obiegu pieniędzy papierowych.

V.

Ponieważ zaopatrzenie w surowce posiada pierwszorzędne znaczenie dla podniesienia przemysłu, należałoby tym krajom, które wobec dzisiejszych warunków wymiany międzynarodowej nie są w stanie czynić zakupów na rynkach światowych, a tem samem nie mogą przystąpić do odbudowy swego życia ekonomicznego, dać możność otrzymania kredytów handlowych. Będzie to możliwe do wykonania z chwilą, gdy kraje te przeprowadzą reformy, wskazane w paragrafach poprzednich.

VI.

Mocarstwa, biorące udział w Konferencji, uznają konieczność stałego i ciągłego współdziałania państw sprzymierzonych oraz zniesienia przeszkód, hamujących wolną wymianę artykułów pierwszej potrzeby. Będą one i nadal rozstrząsać wspólnie kwestje, dotyczące dostarczania i podziału surowców oraz artykułów żywnościowych w celu jak najrychlejszego przywrócenia stosunków normalnych.

VII.

Mocarstwa, reprezentowane na Konferencji, zwróciły baczną uwagę na sprawę rejonów spustoszonych, w szczególności zaś północnej Francji. Odbudowa tych rejonów jest kwestją pierwszorzędnej wagi dla ustalenia równowagi ekonomicznej w Europie i przywrócenia normalnych warunków handlowych. Oczywiście olbrzymie koszty, związane z dziełem odbudowy, nie mogą być pokryte ze zwykłych dochodów, z drugiej zaś strony, praca nad odbudową nie może czekać na uiszczenie przez Niemcy sum, należnych tytułem odszkodowania, w terminach oznaczonych w Traktacie Pokojowym. W tych warunkach mocarstwa, reprezentowane na Konferencji, uznają za możliwe zebranie funduszów niezbędnych dla odbudowy, za pomocą pożyczki, zaciągniętej na rynku pieniężnym, zagwarantowanej wypłatą odszkodowań przewidzianych przez Traktat, i uważają, że aczkolwiek pożądane są jak największe ograniczenia w zaciąganiu nowych pożyczek i kredytów, zastrzeżenia te nie mogą się stosować do pożyczek i kredytów, uchwalonych w celu pokrycia tych anormalnych, a niezbędnych wydatków.

VIII.

Mocarstwa, reprezentowane na Konferencji, wzięły pod uwagę artykuł 235, i pokrewne Traktatu Wersalskiego, jak również odpowiednie ustępy pisma, wręczonego przez Radę Najwyższą delegacji niemieckiej w dniu 16 czerwca 1919 r.; wyżej wymienione artykuły i pismo dają Niemcom możność przedstawiania propozycji, zmierzających do ustalenia całkowitej sumy obowiązujących ich odszkodowań oraz przewidują możliwość poczynienia im pewnych udogodnień w sprawie zaopatrzenia się w artykuły spożywcze i niezbędne surowce na rachunek przyszłych wypłat tytułem odszkodowań.

Mocarstwa przyznają, że byłoby pożądane w interesie Niemiec, jako też ich wierzycieli, ażeby całkowita suma należnego od nich odszkodowania była ustalona w najbliższym terminie, nadto, zwracają uwagę, że według załączonego do traktatu protokułu, był przewidziany okres czteromi sięczny od chwili podpisania traktatu, w czasie którego Niemcy mieli prawo czynienia odnośnych propozycji, oraz zgadzają się, że w obecnych warunkach okres ten winien być przedłużony.

PRZYCZYNKI DO STATYSTYKI B. KRÓLESTWA POLSKIEGO
WYDAWANE PRZEZ GŁÓWNY URZĄD STATYSTYCZNY.

CONTRIBUTIONS À LA STATISTIQUE DE L'ANCIEN ROYAUME DE POLOGNE
PUBLIÉES PAR L'OFFICE CENTRAL DE STATISTIQUE.

№ 3.

Dr. BENEDYKT BORNSTEIN.

Analiza krytyczna danych statystycznych, dotyczących ruchu naturalnego ludności b. Królestwa Polskiego.

I.

1. Źródła naszych wiadomości o ruchu naturalnym ludności b. Królestwa Polskiego. 2. Rejestracja ruchu naturalnego. 3. Dane bezpośrednie o ruchu ludności. 4. Dane pośrednie.

1. Przedmiotem naszych rozważań będzie ocena krytyczna danych, dotyczących ruchu naturalnego ludności Królestwa Polskiego w ciągu ostatnich lat pięćdziesięciu. Zanim jednak przejdziemy do rozpatrywania tej kwestji, musimy słów parę powiedzieć o źródłach, z których dane te pochodzą. Do chwili powstania Warszawskiego Komitetu Statystycznego w r. 1889 jedynem lecz niedostępnem źródłem opracowanych liczbowo danych z tej dziedziny były t. zw „Obzory" t. j. Przeglądy poszczególnych gubernji, załączane przez gubernatorów jako dodatki do ich corocznych najpoddańszych raportów. Owe przeglądy gubernjalne były uważane, niewiadomo z jakich przyczyn, za tajemnicę państwową, i dopiero w roku 1896 Warsz. Kom. Stat. w t. XIII swych wydawnictw, wychodzących p. t. „Prace Warszawskiego Komitetu Statystycznego" (Trudy Warszawskago Statisticzeskago Komiteta) opublikował zawarte w tych „Przeglądach" dane statystyczne, dotyczące ruchu naturalnego ludności Królestwa w okresie 27-o letnim, mianowicie od r. 1867 do 1893 (rok 1867 jest rokiem wprowadzenia podziału b. Królestwa na 10 gubernji). Zbiór tych danych stanowi dla nas, mimo wszystkie jego braki, główną podstawę dla zorjentowania się w ruchu naturalnym ludności Królestwa Polskiego owego ćwierćwiecza. I dla ostatnich jednak dwóch dziesiątków lat, o ile chcemy znaleźć jakiekolwiek oparcie dla wyrobienia sobie pojęcia o ruchu naturalnym ludności Królestwa, również musimy zwrócić się przedewszystkiem do tych „Przeglądów", Warszawski bowiem Komitet Statystyczny w ciągu całego tego 20-lecia sam opracował i opublikował dane odnośne tylko dla lat trzech (wyraźnie trzech!), mianowicie dla roku 1904, 6 i 8. Również

i od publikacji petersburskich nie możemy się spodziewać oryginalnych a wiarogodnych danych w interesującej nas teraz kwestji. Tak oto liczby, dotyczące ruchu naturalnego ludności Królestwa, a napotykane od czasu do czasu w publikacjach rosyjskiego Centralnego Komitetu Statystycznego, wydawanych p. t. „Zbiór wiadomości o Rosji“ (później jako „Rocznik Rosji”), są przedrukiem danych statystycznych z gubernjalnych „Przeglądów”, liczby zaś urodzeń i zgonów, które podawane są corocznie w wydawnictwie urzędowem, noszącem tytuł „Sprawozdania o stanie zdrowia publicznego”, są po części również brane przez gubernjalnych inspektorów lekarskich z owych „Przeglądów”, po części zaś przedstawiają dane wprawdzie oryginalne, o wartości jednak bardzo wątpliwej. Tak że ostatecznie, z wyjątkiem kilku lat, dla których ruch naturalny ludności Królestwa został opracowany przez Warsz. Kom. Stat., jesteśmy wogóle zmuszeni, chcąc wyrobić sobie pogląd o tem zjawisku społecznem, zwracać się do danych, zawartych w „Przeglądach“ gubernjalnych.

Jeżeli zapytamy teraz, jaki jest zakres posiadanych przez nas z tych źródeł, danych o ruchu naturalnym ludności b. Królestwa, to wyszczególnienie tych elementarnych rubryk statystycznych, które pozostają do dziś dnia niezapełnione, najlepiej wskaże, w jakim stopniu jest on ubogi. Jeżeli chodzi o śluby, to nie mamy danych systematycznych, dotyczących wieku i stanu cywilnego osób, wstępujących w związki małżeńskie; jeżeli chodzi o urodzenia, to nie mamy liczb noworodków martwych, ani też systematycznej statystyki dwojaczków, trojaczków i t. p.; jeżeli chodzi o zgony, to dla całego Królestwa nie posiadamy podziału zmarłych według miesięcy zgonu, ani, co jeszcze ważniejsze,—według wieku. Nie znaczy to, że w „Przeglądach“ poszczególnych gubernji dla tego lub owego roku, a nawet całego okresu lat nie będzie można znaleźć danych, dotyczących jednej lub drugiej z poruszonych tu kwestji; to jednak zupełnie nie zmienia faktu, że systematycznej statystyki owych specyfikacji, rozciągającej się na całe Królestwo i na szereg lat dotychczas nie mamy. To, co wiemy na zasadzie posiadanych zestawień o ruchu naturalnym ludności Królestwa w ciągu ostatnich lat pięćdziesięciu, ogranicza się do liczby ślubów, liczby urodzeń i zgonów z podziałem według płci, lecz nie zawsze nawet według wyznań.

Zachodzi teraz kardynalne pytanie: jaka jest wartość owych ubożuchnych jakościowo danych o ruchu naturalnym ludności na obszarze Królestwa, jaka jest ich prawdziwość i wiarogodność. Ażeby odpowiedzieć na to musimy przebiec wszystkie stałe czynności statystyczne, które w rezultacie doprowadziły do owych danych, zaczynając od pierwszej z nich—od rejestracji faktów ruchu naturalnego.

2. Fakty ruchu naturalnego podlegają u nas rejestracji w t. zw. aktach stanu cywilnego*). Akta te prowadzone są u nas dla ludności

*) U nas akta te istnieją od roku 1808, kiedy to w nowopowstałem Księstwie Warszawskiem został wprowadzony Kodeks Napoleona, wzorowane są one na francuskich aktach stanu cywilnego, sporządzanych we Francji od r. 1792. Istnieje jednakże między niemi ta zasadnicza różnica, że podczas gdy we Francji akta stanu cywilnego prowadzone są przez urzędników cywilnych (od r. 1799 przez merów i ich pomocników), u nas obowiązek prowadzenia tych akt dla osób wyznań chrześcijańskich został włożony na duchowieństwo parafjalne. Jednakże pomimo rejestracji kościelnej odnośne akta nie przestały być aktami stanu cywilnego, a więc dokumentami, posiadającemi wartość prawną i dotyczącemi w pierwszym rzędzie faktów prawno-

chrześcijańskiej (z wyłączeniem t. zw. sekt ewangielickich: adwentystów, baptystów, mononitów i t. p.) przez duchowieństwo parafjalne i są tu połączone z metrykami kościelnemi, dla ludności zaś niechrześcijańskiej (i sekt wspomnianych) przez władze gminne i miejskie*), wszystkie według przepisów, zawartych w artykułach 71—142 I Księgi Kodeksu Cywilnego, uchwalonych na Sejmie w r. 1825. Zgodnie z przepisami temi zapisywane są akta stanu cywilnego dwukrotnie: po pierwsze do ksiąg, pozostających na miejscu (oddzielne księgi dla urodzeń, dla zgonów i dla ślubów), oraz po drugie do księgi jednej, podzielonej na 3 części, odsyłanej co rok na przechowanie do archiwów hipotecznych przy Zjazdach Sędziów Pokoju. Księgi te właśnie przedstawiają źródło pierwotne, z którego pochodzą dane nasze o ruchu naturalnym ludności b. Królestwa Polskiego.

Jakież są dalsze koleje dat, zawartych w tych księgach i aktach? Otóż wszyscy urzędnicy stanu cywilnego powinni bezwarukowo co kwartał przesyłać wypisy imienne z tych ksiąg do odpowiednich urzędów gminnych i miejskich, gdzie odnośne dane mają być przenotowane do ksiąg ludności stałej i niestałej danej gminy lub miasta, skąd znów będą wynotowane dla dalszych instancji (urzędów powiatowych, gubernjalnych lub dla Komitetu Statystycznego). Poza temi jednak wypisami kwartalnemi gubernatorowie mogli od wszystkich urzędników stanu cywilnego żądać przysłania rocznych danych o ruchu ludności, i tych samych danych żądał również od nich kilkakrotnie Warsz. Kom. Statystyczny (od duchowieństwa—za pośrednictwem Konsystorzy).

Jakże się przedstawia sprawa dla nas najważniejsza, kwestja zupełności ilościowej tej rejestracji? Czy rejestracji tej możemy zawierzyć, czy możemy być pewni, że obejmuje ona wszystkie fakty odnośne? Oczywiście, co dotyczy małżeństw, jako faktów prawnych, to o zupełności rejestracji tej a priori już możemy być przekonani, gdyż odnośny akt stanu cywilnego dopiero stwarza fakt prawny małżeństwa. Gdybyśmy jednak brali pod uwagę śluby religijne, to nie wszystkie one zostają zarejestrowane w aktach stanu cywilnego, ponieważ śród ludności żydowskiej Królestwa bardzo rozpowszechniona jest tendencja zadawalania się spełnianiem obrzędów i formalności religijnych i niesporządzania odnośnego aktu prawnego, spisywanego już nie przez osobę duchowną. W ten sposób liczba ślubów zarejestrowanych u urzędników stanu cywilnego nie obejmuje licznych religijnych ślubów żydowskich, a rejestracja rabiniczna takich ślubów, wprowadzona postanowieniem Rady Administracyjnej b. Królestwa z r. 1830, z biegiem czasu coraz mniej była przestrzegana. O ile jednak przez zawarcie małżeństwa pojmować będziemy fakt prawny, to oczywiście zupełność rejestracji tego rodzaju faktów z góry już będzie zagwarantowana. Ważniejszą bez porównania jest kwestja zupełności rejestracji urodzeń i zgonów. Co dotyczy zgonów, to rejestracja ich zbliża się w b. Królestwie do zupełności wobec

społecznych, nie zaś odnośnych obrzędów religijnych. Początkowo akta te zostały u nas za wzorem Francji nawet odłączone od tak zwanych metryk kościelnych, świadczących o dokonaniu się obrzędów chrztu, zaślubin i pogrzebów, a istniejących już u nas w wieku XVIII, może zaś i dawniej. Lecz wkrótce już, bo w r. 1825, nastąpiła uchwalona przez sejm reforma tych akt, na mocy której zostały one znów połączone z temi metrykami.

*) W Warszawie przez komisarzy policji.

trudności, związanych z pochowaniem zwłok bez odpowiedniego świadectwa urzędnika stanu cywilnego; z rejestracją jednak urodzeń sprawa się ma w zasadzie inaczej, i z góry nie mamy pewności, że tylko zupełnie wyjątkowo urodzenia nie ulegają zarejestrowaniu, innemi słowy, że każdemu aktowi zgonu odpowiada akt urodzenia. Przeciwnie — istnieją pewne poszlaki, które wskazywać się zdają zasadniczo wadliwy fakt rejestracji urodzeń śród ogółu Królestwa Polskiego. Mamy tu na myśli niezwykle niski wskaźnik płci przy urodzeniach dla ogółu ludności Królestwa. Sprawa ta jest bardzo ciekawa i warta bliższego nieco rozpatrzenia. Jak wiadomo, stosunek liczby żywo urodzonych chłopców do liczby żywo urodzonych dziewcząt śród danej ludności jest prawie stały i wynosi 1,05 z nieznacznemi tylko wahaniami w krajach, posiadających prawidłowo zorganizowaną statystykę ruchu ludności. Natomiast w Królestwie Polskiem rodzić się ma — według posiadanej przez nas statystyki — na 100 dziewcząt nie 105 chłopców, jak wszędzie, lecz znacznie mniej, mianowicie przeciętnie 102,5, jeżeli brać pod uwagę ostatnie lat 40. Otóż ten niezwykle niski wskaźnik płci przy urodzeniach najprościej — zdawałoby się — daje się objaśnić przez przypuszczenie wadliwej rejestracji noworodków, mianowicie przez spóźnione meldowanie urodzeń i niezapisywanie do księgi urodzeń tych dzieci, które zmarły w ciągu pierwszych tygodni życia. Gdyby tak istotnie rzecz się miała, gdyby rzeczywiście dla dzieci tych nie spisywano u nas aktu urodzenia, wtedy wobec większej śmiertelności śród chłopców aniżeli śród dziewcząt w pierwszych tygodniach życia więcejby urodzeń chłopców aniżeli dziewcząt nie uległo zarejestrowaniu, i to właśnie ujawniłoby się w zmniejszeniu wskaźnika płci przy urodzeniach.

Powstają jednakże poważne wątpliwości, czy ów anormalny stosunek urodzeń chłopców i dziewcząt należy u nas przypisać do tego stopnia wadliwej rejestracji urodzeń, że spowodować ona może aż tak znaczne obniżenie owego wskaźnika. Bezwątpienia nie odpowiada on faktycznemu stanowi rzeczy; nie można oczywiście przypuścić, że ludność Królestwa stanowi tu wyjątek na kontynencie Europy i różni się pod tym względem nietylko od sąsiednich narodowości, lecz i od ludności Galicji lub Poznańskiego, u których wskaźnik płci przy urodzeniach jest normalny. Winna tu jest stanowczo statystyka, lecz czy właśnie rejestracja urodzeń? Wiele danych przemawia za tem, że gdyby nasze dane statystyczne pochodziły wprost od urzędników stanu cywilnego, bez przechodzenia przez zniekształcające środowisko gminnych i miejskich ksiąg ludności, to wskaźnik płci przy urodzeniach byłby u nas inny, normalny, czy prawie normalny. Opieramy to swoje twierdzenie na następujących spostrzeżeniach: a) W gub. warszawskiej dane, dotyczące ruchu naturalnego ludności, były zbierane w ciągu 7 i 8 dziesięciolecia ubiegłego stulecia, nie tak jak w innych gubernjach za pośrednictwem urzędów gminnych i miejskich, lecz bezpośrednio od urzędników stanu cywilnego — i widzimy tu też względnie normalne liczby urodzeń chłopców w stosunku do liczb dziewcząt urodzonych; na 100 urodzeń dziewcząt mianowicie: 104,7 chł. przeciętnie dla okresu 1868—73 i 106,3 dla lat 1874—83, gdy tymczasem dla całego Królestwa liczby te były bardzo niskie, mianowicie wynosiły 101,1 wzgl. 102 9. b) Gub. kielecka od r. 1891 zaczęła informować o ruchu naturalnym swej ludności na zasadzie bezpośrednich danych urzędników stanu cywil-

nego. I cóż się okazuje? Według tych danych stosunek urodzeń chłopców do urodzeń dziewcząt jest normalny i wynosi 106,1 zarówno w dziesięcioleciu 1891—1900, jak i w następnem Dawniej zaś, przed r. 1891, kiedy „Przeglądy" gub. kieleckiej opierały się na danych, które przeszły przez urzędy gminne, w mowie będący stosunek był niezwykle niski, w okresie 17-letnim od r. 1867 do 1883 według tych danych urodziło się w gub. kieleckiej nawet mniej chłopców niż dziewcząt. Wszystko to się nagle zmienia, gdy opieramy się na danych bezpośrednich, bliższych akt rejestrujących. c) Dla roku 1889 jesteśmy w tem wyjątkowem a szczęśliwem położeniu, że możemy porównać z sobą dane o ruchu ludności, pochodzące bezpośrednio od urzędników stanu cywilnego z danemi, które przeszły przez księgi gminne. Porównanie to daje dla 9 gubernji, do których mogły być zastosowane następujące rezultaty. Według danych pośrednich wskaźnik płci przy urodzeniach jest bardzo niski i wynosi 1,03 obliczony zaś według danych bezpośrednich urzędników stanu cywilnego daje liczbę normalną 1,06.

Otóż powyższe fakty zdają się przemawiać za tem, że wnioskowanie o wadliwej rejestracji urodzeń wogóle na zasadzie nienormalnie niskiego wskaźnika płci przy urodzeniach jest w każdym razie ryzykowne. Jeżeli natomiast od ogółu ludności przejdziemy specjalnie do ludności starozakonnej, to tutaj napotkamy stosunek między urodzeniami chłopców i dziewcząt, który istotnie jest wyrazem z gruntu wadliwej rejestracji urodzeń Stosunek jest odwrotny, niż dla ogółu Królestwa, a więc specjalnie dla ludności katolickiej — jest on mianowicie niezwykle wysoki, tak więc w r. 1889 wynosi 1,23, w r. 1904 — 1,10, w r. 1906—1,15, w r. 1908—1,18. I tutaj właśnie już nie pomaga zwrócenie się do bezpośrednich danych urzędników stanu cywilnego, gdyż i one wykazują tu nienormalnie wysoki wskaźnik płci. Weźmy n. p. „Przeglądy" gub. kieleckiej z dziesięciolecia 1891—1900, któremi posiłkowaliśmy się przed chwilą. a które operują danemi bezpośredniemi urzędników stanu cywilnego, i rozpatrzmy, jak się przedstawia sprawa stosunku nas teraz obchodzącego. Okaże się, że przeciętnie w ciągu tych dziesięciu lat na 100 dziewcząt rodzi się tu śród ludności katolickiej normalna liczba 105 chłopców, na 100 zaś dziewcząt żydowskich — chłopców 117. To samo widzimy w r. 1889 dla którego bezpośrednie dane o urodzeniach wykazały prawie normalny stosunek, mianowicie: 106 urodzeń chłopców na 100 urodzeń dziewcząt. Dla ludności katolickiej wynosi on 104,2, dla ludności zaś żydowskiej 123, przyczem dla gub. łomżyńskiej liczba ta podnosi się do 141, a dla piotrkowskiej do 163! Wobec tego, że mamy tu do czynienia ze sprawozdaniami bezpośredniemi urzędników rejestrujących urodzenia, więc ten niemożliwie wysoki wskaźnik płci przy urodzeniach śród ludności żydowskiej musimy przypisać wadliwej rejestracji urodzeń śród tej ludności. Mianowicie specjalnie wadliwą okazuje się tu rejestracja dziewcząt żydowskich (co właśnie daje taką olbrzymią przewagę liczbie urodzeń chłopców), a objaśnia się to tem, że władze, choćby ze względu na służbę wojskową, bardziej dbały o prawidłową rejestrację urodzeń chłopców, niż dziewcząt. W kwestji więc rejestracji urodzeń bliższe rozpatrzenie sprawy anormalnego u nas wskaźnika płci przy urodzeniach potwierdza rozpowszechnione mniemanie o wadliwej rejestracji urodzeń śród ludności starozakonnej, natomiast co dotyczy zasadniczej masy ludności Królestwa,

ludności katolickiej, to wydaje się, że przyczyny tej anomalji szukać należy nie tyle w wadliwej rejestracji urodzeń, ile w wadliwym pośrednim trybie sprawozdań z treści ksiąg stanu cywilnego.

3. Zanim przejdziemy do rozpatrzenia danych o ruchu naturalnym ludności Królestwa, opartych na sprawozdaniach pośrednich, słów parę poświęcić musimy sprawozdaniom bezpośrednim, jako źródłu błędów statystycznych. Jak już wspomnieliśmy, wszyscy urzędnicy stanu cywilnego wysyłają obowiązkowo co trzy miesiące do odpowiednich urzędów gminnych i miejskich sprawozdania w postaci spisów (imiennych), dotyczących ruchu naturalnego ludności, zamieszkałej faktycznie w podległych im okręgach. Otóż już ta okoliczność, że w skład jednej parafji wchodziły najczęściej miejscowości, należące do paru, a nawet kilku gmin (zdarza się niekiedy, że i należące do dwóch sąsiednich powiatów, a nawet gubernji) była częstokroć przyczyną błędów i opuszczeń przy dostarczaniu danych statystycznych o ruchu ludności z parafji do urzędów gminnych. Zdarza się bowiem, że sprawozdanie o ruchu ludności posyłane jest tylko do tej gminy lub do tych gmin, które reprezentowane są pokaźniej w danej parafji, natomiast wcale nie bywa posyłane do gminy, z której np. tylko jedna lub dwie wioski należą do jej składu, lub która znajduje się w innym powiecie, a nawet gubernji, niż kościół parafjalny. Oczywiście, że i samo wynotowywanie z ksiąg danych odpowiednich, połączone z segregowaniem ich według rozmaitych gmin, którym mają być zakomunikowane, dostarcza często powodu do omyłek. Dotyczy to zarówno parafji chrześcijańskich, jak i okręgów bóżniczych, z których każdy obejmuje szereg gmin.

Do jakiego stopnia dane statystyczne, mająca być wiernem odbiciem zarejestrowanych faktów ruchu naturalnego ludności, od oryginału tego ilościowo odbiegają, o tem możemy wyrobić sobie pojęcie, jeżeli porównamy między sobą liczby, otrzymane na zasadzie wykazów kwartalnych urzędników stanu cywilnego, z liczbami, dotyczącemi tych samych faktów i opartemi na tem samem źródle, a podanemi przez tychże urzędników w ich wykazach rocznych. Jako przykład bierzemy dane z gub. warszawskiej z lat 1889—1895, dotyczące ślubów i zgonów; odpowiednie liczby czerpiemy z „Przeglądów“ gub. warszawskiej.

Rok Année	Śluby według Mariages d'après		Zgony według Décès d'après	
	danych kwartalnych les données trimestrielles	danych rocznych les données annuelles	danych kwartalnych les données trimestrielles	danych rocznych les données annuelles
1889	8 574	9 005	26 999	27 464
1890	8 315	8 483	27 728	29 314
1891	8 304	8 542	25 669	25 211
1892	8 683	8 787	29 142	30 390
1893	8 909	9 644	28 699	30 384
1894	10 567	10 710	37 291	37 357
1895	10 716	11 741	32 220	32 069

Widzimy tu znaczne różnice między danemi, pochodzącemi z tych samych źródeł (z ksiąg stanu cywilnego), a więc takiemi danemi, które

wykazywać powinny równość zupełną, o ile byłyby wynotowywane skrupulatnie. Tymczasem ilość ślubów według danych rocznych okazuje się zawsze większą, niż ich ilość, podana w 4 spisach kwartalnych, przytem różnica wynosi w r. 1895 aż 9,5% ilość zaś zgonów tablice roczne wykazują w dwóch przypadkach (r. 1891 i 1895) niższą nieco, niż spisy kwartalne w pozostałych zaś pięciu wyższą, przytem w r. 1893 wyższą prawie o 6%.

Co więcej, nietylko między danemi rocznemi a sumą danych kwartalnych zachodzi niezgodność, lecz również nawet dane roczne nie przedstawiają dla tego samego roku wielkości stałej, ściśle określonej. Tak np. ilość ślubów, urodzeń i zgonów w wykazach rocznych, sporządzonych przez urzędników stanu cywilnego gub. warszawskiej dla r. 1889, jest inna w wykazach tych, przesłanych Urzędowi gubernjalnemu, inną zaś w wykazach, przesłanych przez tychże urzędników Warsz. Kom. Statystycznemu. Mianowicie w r. 1889:

według danych rocznych, przesłanych przez urzędn. stanu cywil. Urzędowi gubernjalnemu było

ślubów — 9 005, urodzeń—43 322, zgonów — 27 464 [1]),

według zaś danych rocznych, przesłanych przez tychże urzędników Warsz. Kom. Statystycznemu było

ślubów — 9 068, urodzeń — 43 746, zgonów — 27 817 [2]).

Różnice między powyższemi danemi są wprawdzie mniejsze, niż poprzednio przytoczone, w każdym jednak razie świadczą w wysokim stopniu niekorzystnie o skrupulatności, z jaką dokonywane były wypisy i sprawozdania z ksiąg stanu cywilnego. Przytoczymy tu jeszcze jeden przykład, ilustrujący powyższy stan rzeczy. Warszawski Kom. Stat. starał się zebrać z lat 1908 i 1909 dane roczne, dotyczące ruchu ludności, nietylko przez gminy, lecz również i bezpośrednio od urzędników stanu cywilnego. Między nadesłanemi przez tych ostatnich wykazami znalazło się 11 wykazów podwójnych. Otóż z tej liczby tylko *dwa* dublikaty okazały się bezwzględnie zgodne z oryginałami, trzy odbiegały od oryginałów bardzo nieznacznie, natomiast sześć pozostałych znacznie się od oryginałów różniło. Przytem różnice te występują szczególnie często w specyfikacjach, świadcząc o tem, że ta sama liczba ogólna rozmaicie została za każdym razem podzielona, tak np. w jednym wykazie podane liczby urodzin chłopców i dziewcząt wynoszą 153 i 175, a w dublikacie—150 i 178, przy czem suma ogólna jest ta sama (328).

Wogóle przy zetknięciu się z materjałem statystycznym spotykamy się stale z tem samem zjawiskiem, że im bardziej skomplikowane są czynności, jakich muszą dokonać urzędnicy stanu cywilnego przy zdawaniu sprawozdań z ruchu ludności, im więcej podziałów zawierają schematy, przez nich wypełniane, im więcej zestawień i specyfikacji muszą oni dokonać, tem więcej błędów znajduje się w tych danych, tem bardziej dane tego samego nawet schematu okazują się z sobą w niezgodzie formalnej (liczba ogólna np. okazuje się nierówną sumie poszczególnych składników). Wszystko to świadczy niezbicie o tej znanej prawdzie, że wszelkiego rodzaju zestawienia bezpośrednich danych statystycznych wtedy tylko będą mogły przynieść statystyce pożytek, a nie szkodę,

[1]) Przegląd gub. warszawskiej z r. 1889, str. 9.

[2]) Prace Warsz. Kom. Stat., tom VII, str. 13.

wynikającą z zatracenia się danych pierwotnych, jeżeli będą dokonywane pod bezpośredniem kierownictwem specjalistów przez specjalnych urzędników, nie zaś przez ludzi, obarczonych zgoła innemi zajęciami i nie posiadających ani czasu, ani chęci do wykonywania żmudnych, a zgoła nieciekawych dla nich czynności. Powyższe braki zasadnicze, które ujawniają u nas sprawozdania urzędników stanu cywilnego o ruchu naturalnym ludności, mogą być usunięte radykalnie tylko przez wprowadzenie centralizacji w opracowaniu materjału bezpośredniego, a więc przedewszystkiem przez zredukowanie tych sprawozdań do nieskomplikowanych wypisów z ksiąg stanu cywilnego. Biorąc jednak pod uwagę niezupełność ilościową rejestracji, o której wyżej wspominaliśmy, oraz błędy, które łatwo wślizgnąć się mogą do tych sprawozdań z powodu braku koincydencji między jednostkami kościelnemi i administracyjnemi, dochodzimy do przekonania, że i najbardziej już wiarogodne bezpośrednie dane o ruchu ludności, które zawarte są w imiennych wypisach kwartalnych urzędników stanu cywilnego z ksiąg odnośnych, nie dają nam jednak dokładnego obrazu ilościowego ruchu naturalnego ludności.

4. Takby się sprawa przedstawiała, gdyby liczby, dotyczące ruchu ludności z ostatnich lat pięćdziesięciu oparte były bezpośrednio na wypisach kwartalnych lub rocznych z ksiąg stanu cywilnego. Rzecz się ma jednak naogół zgoła inaczej. Tak oto, posiadany przez nas zbiór danych statystycznych o ruchu naturalnym ludności Kr. Polskiego od r. 1867 [1]) do r. 1893, podany w tomie XIII Prac Warsz. Komitetu Statystycznego według poszczególnych gubernji, zawiera liczby zaczerpnięte z „Przeglądów" tych gubernji [2]), które znów opierały się nie na bezpośrednich danych, pochodzących od urzędników stanu cywilnego, lecz na danych, które przeszły przez środowisko gminne lub miejskie [3]). Sprawa przedstawiała się tu w sposób następujący. Dane, zawarte w kwartalnych spisach urzędników stanu cywilnego, przesyłanych obowiązkowo do urzędów gminnych i miejskich, w urzędach tych były najsamprzód odnotowywane w księgach ludności stałej i niestałej, przyczem dane, dotyczące osób z ludności niestałej powinny były być przesłane do tej gminy, w której były one mieszkańcami stałymi i tam odnotowane w księdze ludności stałej. Urzędy zaś gminne (i miejskie) informowały następnie urzędy powiatowe o ruchu ludności danej gminy, przyczem informacje te dotyczyły przeważnie tylko ruchu ludności stałej (prawnej), choćby czasowo w danej gminie nieobecnej.

Otóż czynności te, dokonywane nad danemi bezpośredniemi w urzędach gminnych i miejskich, wprowadzały bardzo znaczne błędy do statystyki ruchu naturalnego i pozbawiały te pośrednie dane gminne i miejskie, przesłane następnie do powiatu, a stamtąd do gubernji, wszelkiej ścisłości statystycznej. Możemy zanotować tutaj trzy kategorje

---

[1]) Jest to rok utworzenia 10 gubernji b. Królestwa Polskiego zamiast poprzednio istniejących 5.

[2]) Z wyjątkiem jedynie roku 1889, dla którego liczby oparte są bezpośrednio na sprawozdaniach urzędników stanu cywilnego.

[3]) Z wyjątkiem Przeglądów gub. warszawskiej, które w całym tym okresie czasu czerpały materjał odnośny bezpośrednio ze sprawozdań urzędników stanu cywilnego (do r. 1889—ze sprawozd. rocznych), oraz „Przeglądów" gub. kieleckiej w latach 1891—1893 i następnych).

błędów, związanych z tem przechodzeniem wypisów kwartalnych przez środowisko gminnych i miejskich ksiąg ludności. Przedewszystkiem znaczne błędy w przenotowywaniu danych ze spisów kwartalnych do ksiąg ludności. Mają one przyczynę nietylko w niedbalstwie poszczególnych urzędników gminnych, lecz pozatem jeszcze w prawie powszechnem do r. 1890 wadliwem prowadzeniu ksiąg ludności niestałej. Do jakiego stopnia niedbalstwo to dochodziło, świadczy np. fakt, że w ciągu paru lat, mianowicie 1890 — 1893, kiedy zwrócono baczniejszą uwagę na rejestrację tej kategorji ludności, liczba ludności niestałej podskoczyła nagle o 30% z górą, podczas gdy ludność stała wzrosła w tym okresie tylko o 4,3% (Prace Warsz. Kom. Stat., tom XIII, str. 55). Otóż wobec tak wadliwego prowadzenia ksiąg ludności niestałej bardzo wiele faktów ruchu naturalnego, dotyczącego tej kategorji ludności, wcale nie zostało w księgach tych odnotowanych i w ten sposób zostały one stracone dla statystyki ruchu naturalnego, opierającej się u nas prawie wyłącznie na pośrednich danych gminnych. Specjalnie często ulegały w ten sposób zaprzepaszczeniu dane, dotyczące tej części ludności niestałej, która, nie posiadając własnych paszportów, przypisana była do paszportów głowy rodziny (żona, dzieci nieletnie i t. d.).

Jeżeli już jednak dane ze spisów kwartalnych zostały nawet odnotowane w księgach ludności, to nie znaczy to zupełnie, że dochodziły one do centrali statystycznej, która mogła je spożytkować. I znów w specjalnie niekorzystnem położeniu były tu dane, dotyczące ludności niestałej, a to w związku z wadliwym trybem sprawozdawczym o ruchu ludności, jaki do roku mniej więcej 90 był przeważnie stosowany przez urzędy gminne. Większość mianowicie gmin i miast informowała w tym okresie czasu, w przeciwstawieniu do wykazów urzędników stanu cywilnego, nie o ruchu ludności faktycznej, lecz tylko o ruchu ludności stałej, czyli prawnej, t. j. zapisanej do ksiąg ludności stałej danej gminy, niezależnie od tego, czy była ona wtedy w gminie tej obecna, czy nieobecna. Pomijamy już okoliczność, że tego rodzaju sprawozdania o ruchu ludności pozbawiały nas wszelkiej możliwości wejrzenia w odrębności ruchu naturalnego, wywołane przez warunki lokalne. Dla nas ważniejszą jeszcze rzeczą jest, że ten tryb sprawozdawczy w związku z porządkami, panującemi w urzędach gminnych, stawał się przyczyną, że znaczna liczba faktów dotyczących ruchu naturalnego osób, mieszkających poza granicami swej gminy, pozostawała dla statystyki nieuchwytną. Działo się zaś to z tej przyczyny, że dane o tej części ludności pewnej gminy, która w gminie owej była czasowo nieobecna, a więc należała do ludności niestałej innej gminy, przychodziły do gmin, w których osoby te były przypisane na stałe, często w stanie wysoce ułamkowym, a zazwyczaj bardzo spóźnione, np. wiadomość o urodzeniu dziecka wtedy dopiero, kiedy trzeba było dla dziecka wyrobić paszport oddzielny. W ten sposób gmina, przesyłając do powiatu dane o ruchu swej ludności stałej, nie informowała zupełnie o wielu bardzo przypadkach, dotyczących tej części jej ludności, która w gminie czasowo była nieobecna. Tutaj mamy drugą, najpoważniejszą kategorję błędów, związanych z przechodzeniem wypisów urzędników stanu cywilnego przez gminne i miejskie księgi ludności i prowadzącą do tego, że liczby nasze o ruchu ludności Królestwa z tego okresu są mniejsze, niż być powinny.

Poza tem wszystkiem jeszcze i te niezupełne dane o ruchu ludno-

ści, które szczęśliwie dotarły do odpowiednich ksiąg ludności, nie wszystkie w swej istotnej postaci były komunikowane dalej. Możnaby przytoczyć szereg długi przykładów, z których widać, że pisarze gminni często podawali liczby o ruchu naturalnym, kierując się fantazją, a nie księgami ludności. W ten sposób np. w gminie Radogoszcz, pow. łódzkiego, według sprawozdań gminnych, jednego roku rodzi się niespełna 3 000 osób, w dwóch następnych po kilkanaście tysięcy, później znów niespełna 3 000; w Wyszogrodzie, według sprawozdań urzędu miejskiego w r. 1909 urodzeń było 184, w r. 1910 w tymże Wyszogrodzie, który liczył wtedy ludności 4 835, było 4 747 urodzeń, przyczem podający te liczby, nie chcąc widocznie wysilać nadmiernie fantazji, liczby urodzonych chłopców podaje takie same, jak dla dziewcząt: u katolików 271 chłopców i 271 dziewcząt, u żydów 997 chłopców i 997 dziewcząt i t. d. Słowem to przechodzenie danych bezpośrednich urzędników stanu cywilnego przez urzędy gminne i miejskie jest jak gdyby wprost obliczone na to, by danym tym odebrać wszelką cechę wiarogodności, a już specjalnie w tym kierunku działa i jest najpoważniejszem źródłem błędów ów sposób informowania tylko o ludności prawnej, jeżeli zważymy, że o ruchu naturalnym części tej ludności, na miejscu nieobecnej, dochodzą do gminy wiadomości wysoce niekompletne.

Bylibyśmy jednak w wielkim błędzie, gdybyśmy przypuścili, że ów sposób informowania powiatów i gubernji przez urzędy gminne i miejskie dotyczył wszystkich bez wyjątku gmin i miast Królestwa Polskiego. Tak bynajmniej nie było. Tylko większość gmin i miast podawała do powiatów wiadomości o ruchu jedynie ludności stałej, lecz nie wszystkie. Przy bliższem w rzecz wejrzeniu, widzimy tu chaos nie do opisania, niejednorodność nie do uwierzenia. Oprócz przeważającej liczby gmin, które w okresie owym podawały, jak mówiliśmy, wykazy, dotyczące ruchu jedynie ludności stałej, lecz zarówno obecnej, jak i nieobecnej, dość znaczny jednakże procent gmin informuje, jak być powinno, o ruchu ludności faktycznej stałej i niestałej, (czyli tak jak urzędnicy stanu cywilnego), natomiast zdarzają się również gminy, podające ruch tylko ludności stałej obecnej, gdy tymczasem inne, bardzo nieliczne wprawdzie, zamieszczają liczby, dotyczące nietylko ludności faktycznej gminy, lecz i tej części jej ludności prawnej, która jest w gminie czasowo nieobecna, a więc liczby, dotyczące całej ludności zarówno stałej, jak i niestałej, w księgach gminnych zarejestrowanej. Przytem nietylko w gminach tej samej gubernji panowała pod tym względem zupełna anarchja, lecz i z gmin, należących do tego samego powiatu, również każda na swój sposób informowała urząd powiatowy o ruchu swej ludności *). Weźmy np. taką gub. kaliską. Na 126 gmin i miast tej gubernji, co do których posiadamy odnośne dane, 87 informowało tylko o ruchu ludności stałej (w ogromnej większości—stałej obecnej i nieobecnej), 39 zaś, o ruchu ludności stałej i niestałej (przeważnie bez stałej nieobecnej); przytem ta różnorodność nie znika i w obrębie poszczególnych powia-

*) Przekonywamy się o tem z odpowiedzi, nadesłanych przez gminne (i miejskie) urzędy w r. 1889, na pytania Warsz. Kom. Statystycznego, dotyczące znaczenia liczb, podawanych przez te urzędy w ich wypisach z ksiąg ludności (odpowiedzi tu nie były drukowane).

tów tej gubernji, tak np. w powiecie kaliskim na 16 gmin i miast, 9 informowało o ruchu ludności stałej obecnej i nieobecnej, 2 o ruchu ludności stałej tylko obecnej, 3 o ruchu ludności stałej obecnej i niestałej, zaś w 2 przypadkach uwzględniano stałą obecną i nieobecną oraz niestałą.

Podobne stosunki panowały i w innych powiatach oraz gubernjach; a jednak, istniejący od r. 1858, Centralny Komitet Statystyczny w Petersburgu nie przedsięwziął żadnych środków, zmierzających do sanacji powyższego stanu rzeczy. Dopiero Warszawski Komitet Statystyczny, który powstał w r. 1889, zwrócił uwagę na tę niesłychaną niejednorodność danych i starał się ją usunąć, przyczem do pewnego stopnia — lecz tylko do pewnego — udało się uzyskać większą jednorodność danych statystycznych. Poczynając od r. 1889 zdawanie sprawozdań z ruchu ludności przez gminy i miasta na zasadzie ksiąg ludności zyskiwało mimo wszystko coraz bardziej na jednorodności, gdyż gminy zgodnie z otrzymanemi instrukcjami zaczęły podawać ruch ludności faktycznej, a stopniowo w związku z tem i Przeglądy gubernjalne w sprawozdaniach o ruchu ludności brały pod uwagę ruch ludności obecnej na danem terytorjum. To ujednostajnienie jednak interesujących nas tutaj danych odbywało się powoli, i lata końcowe okresu od r. 1867 do r. 1893, uwzględnionego w t. XIII Prac Warsz. Kom. Statyst., mianowicie lata 1889—1893 przedstawiają właśnie ów okres przejściowy, kiedy to poszczególne gubernje przechodziły w swych „Przeglądach", jedna wcześniej, druga później, od podawania danych, dotyczących tylko ludności stałej, do uwzględniania ruchu ludności faktycznej. Dane więc z tych lat przejściowych, choć są bardziej ujednostajnione w obrębie niektórych gubernji, to jednak przy porównywaniu całych gubernji wykazują wybitną różnorodność, albowiem w niektórych gubernjach dotyczą jeszcze ruchu ludności stałej dla innych zaś w zasadzie ruchu ludności faktycznej. Tak np., jeżeli rozpatrzymy odnośne „Przeglądy" gubernjalne, to się okaże, że wiadomości nasze o ruchu ludności w r. 1890, które czerpiemy z t. XIII „Prac", dotyczą w gub. kaliskiej, kieleckiej, lubelskiej (?), radomskiej i suwalskiej jeszcze ruchu ludności stałej, i tylko w pozostałych gubernjach mamy już do czynienia z liczbami odnoszącemi się również do ruchu ludności niestałej. W r. 1891 już i dane dla gub. kieleckiej i suwalskiej mają dotyczeć ruchu ludności faktycznej, przyczem jednakże owa z trudem uzyskiwana jednorodność popsuta zostaje przez to, że dane dla gub. kieleckiej otrzymane są nie na zasadzie pośrednich danych gminnych i miejskich, lecz na podstawie bezpośrednich rocznych sprawozdań urzędników stanu cywilnego. W roku 1893 liczby, podane w t. XIII dla ruchu ludności gub. radomskiej, również już mają wykazywać ruch ludności faktycznej, a nie tylko stałej, jak dawniej, różnią się jednakże od liczb odnośnych, dotyczących ruchu ludności faktycznej, podanej w tekście „Przeglądu" gub. radomskiej z r. 1893, albowiem jeszcze dla niektórych miejscowości, np. miasta Radomia i pow. iłżeckiego uwzględniają urodzenia i zgony tylko ludności stałej. W ten sposób zestawienie danych statystycznych o ruchu naturalnym ludności całego Królestwa z okresu powyższych 27 lat (1867—1893), które znajdujemy w t. XIII Prac Warsz. Kom. Statyst., a które zaczerpnięte zostały z Przeglądów gubernjalnych, posiada po za wszystkiemi innemi ten błąd kardynalny, że zestawia dane w najwyższym stopniu

niejednorodne, że nawet i w ostatnich latach tego okresu dodawane są tam liczby o rozmaitych mianowaniach dla rozmaitych gubernji*).

Z powyższego przedstawienia rzeczy okazuje się, że wobec tego nagromadzenia najrozmaitszych błędów, wad i niedokładności, które istniały we wszystkich stadjach czynności statystycznej, począwszy od rejestracji faktów, a skończywszy na ich zastawieniu, dane dotychczas ogłoszone o ruchu naturalnym ludności Królestwa Polskiego, a dotyczące głównie lat 1867—1893, pod względem ilościowym nie przedstawiają prawdziwego obrazu rzeczywistości. Otóż postaramy się obecnie bliżej określić kierunek i przypuszczalne rozmiary odchylenia tych przez nas posiadanych danych od istotnego stanu rzeczy.

II.

5. Dane liczbowe bezwzględne, dotyczące ruchu naturalnego ludności Królestwa Polskiego od r. 1867. 6. Liczby względne.

5. Dzięki temu, że wyjątkowo dla r. 1889 posiadamy w t. XIII „Prac" Warszawskiego Komitetu Statystycznego dane bezpośrednie, zebrane wprost od urzędników stanu cywilnego, a więc przedstawiające ruch ludności faktycznej, przeto, zestawiwszy te dane z liczbami, które zaczerpniemy dla tego roku z Przeglądów, znajdziemy podstawę do zorjentowania się w rozmiarach błędu, wynikającego z tego, że dane nasze z owego okresu posiadają charakter pośredni i nie dotyczą — jak

*) Jeżeli mówimy już o wiarogodności zestawień, dotyczących ruchu naturalnego ludności całego Królestwa, to specjalna ostrożność zaleca się przy posiłkowaniu się tablicami, podawanemi od czasu do czasu przez Centralny Komitet Statystyczny w Petersburgu. Tak np. rocznik statystyczny Rosji, wydawany przez ten Komitet p. t. „Zbiór wiadomości o Rosji" (Statystyka Państwa Rosyjskiego, t. 40) podaje w r. 1906 na str. 30—33 dane, dotyczące ruchu ludności Królestwa Polskiego w latach 1889—1893, przyczem dla r. 1889 dane te ogłasza według Warszawskiego Kom. Statystycznego, dla następnych zaś lat posiłkuje się bezpośrednio Przeglądami gubernjalnemi. Otóż ilość urodzeń i zgonów wynosi w latach 1890—1893.

Według „Zbioru Wiadomości" Centralnego Komitetu Statystycznego:

w r. 1890	urodzeń	324 752,	zgonów	204 637
„ 1891	„	334 774,	„	194 401
„ 1892	„	316 781,	„	220 748
„ 1893	„	342 778,	„	218 487

Natomiast

Według „Prac Warszawskiego Komitetu Statystycznego" (t. XIII):

w r. 1890	urodzeń	349 807,	zgonów	217 509
„ 1891	„	357 961,	„	207 775
„ 1892	„	340 678,	„	240 661
„ 1893	„	369 989,	„	229 723

Te znaczne różnice między powyższemi zestawieniami, wynoszące dla urodzeń dwadzieścia kilka tysięcy rocznie, dla zgonów zaś kilkanaście tysięcy (w r. 1892 nawet dwadzieścia tysięcy) są tem dziwniejsze, że zarówno Zbiór wiadomości z Rosji, jak i Prace Wars. Kom. Statyst. opierały się w latach powyższych na tych samych danych, a mianowicie na danych, zamieszczonych w Przeglądach gubernjalnych. Skąd więc ta rażąca niezgodność? Otóż pochodzi ona stąd, że Centr. Kom. Statyst. wprost zapomniał w swem zestawieniu uwzględnić dla lat powyższych ruch ludności m. Warszawy (!), posiłkując się tylko Przeglądem gub. warszawskiej, pomijając Przegląd m. Warszawy. To wadliwe zestawienie danych, pomijające dla lat 1890—1893 ruch naturalny m. Warszawy, uwzględniony dla roku 1889, przeszło niestety do pracy Załęskiego „Królestwo Polskie pod względem statystycznym", 1900, część, str. 21—54.

być powinno — ruchu ludności faktycznej. Musimy przytem przypomnieć raz jeszcze tę okoliczność, że w r. 1889 nastąpiła już częściowa poprawa sposobu informowania o ruchu ludności, że mianowicie szereg Przeglądów gubernjalnych w tym roku podaje już w zasadzie ruch ludności faktycznej. Następująca tablica zawiera owo zestawienie danych, które czerpiemy z Przeglądów gubernjalnych, z danemi Warszawskiego Komitetu Statystycznego (ob. tabl. str. 222/3).

Jeżeli jednak chcemy wyrobić sobie pogląd o przypuszczalnych rozmiarach błędu, którym są obarczone posiadane przez nas dane o ruchu ludności, to nie możemy się bezpośrednio oprzeć na powyższem zestawieniu, lecz musimy przedewszystkiem uwzględnić ten fakt, że w r. 1889 trzy gubernje zmieniły swój sposób informowania o ruchu ludności, że mianowicie gub. łomżyńska, płocka, i siedlecka podają już w tym roku w zasadzie ruch ludności faktycznej, a nietylko stałej, jak dawniej. W latach natomiast dawniejszych wszystkie gubernje z wyjątkiem warszawskiej (i m. Warszawy) informowały o ruchu ludności stałej, zamiast, jak być powinno, faktycznej. Otóż wtedy dopiero będziemy mogli znaleźć podstawę do wyrobienia sobie poglądu o rozmiarze powstałego na skutek tego błędu, jeżeli dla jakiegoś roku uda się nam zestawić dane o ruchu naturalnym w tej postaci, w jakiej zwykle do r. 1889 były podawane, z danemi, dotyczącemi ludności faktycznej. Okazuje się to istotnie możliwe dla r. 1889, gdyż w tekście „Przeglądów“ tych trzech gubernji, które zmieniły w tym roku tryb dotychczasowy zdawania sprawy z ruchu ludności, znajdujemy liczby urodzeń i zgonów, dotyczące również ludności stałej. W ten sposób otrzymamy tablicę typową (tabl. II, p. str. 224) dla sprawozdań z okresu od r. 1867 do 1889 wyłącznie (dla 9 gub. ludność stała, dla gub. warszawskiej i m. Warszawy ludność faktyczna) i będziemy ją mogli zestawić z tablicą, dotyczącą—jak być powinno—ludności faktycznej (tabl. I b).

Jeżeli teraz zestawimy dane ogólne tablicy II z danemi tablicy I b., to się okaże, że gdybyśmy w r. 1889 obliczali ruch naturalny ludności w ten sposób, w jaki podawała go statystyka urzędowa od r. 1867, t. j. brali pod uwagę dla 9 gubernji Królestwa ruch nie ludności faktycznej, jak być powinno, lecz ruch ludności stałej (prawnej), wtedy otrzymalibyśmy dla tego roku liczby znacznie mniejsze od rzeczywistych. A mianowicie na skutek powyższego trybu zdawania sprawozdań straconych byłoby dla statystyki tego roku 13 855 urodzeń chłopców, 9 255 urodzeń dziewcząt, a wogóle 23 110 urodzeń, zgonów zaś mężczyzn było mniej o 11 007, zgonów kobiet o 8 709, wogóle zaś zgonów mniej o 19 716. Dawałoby to przyrost naturalny mężczyzn mniejszy od rzeczywistego o 2 848 jednostek, kobiet o 546 jednostek, ogólny zaś przyrost naturalny mniejszy od rzeczywistego o 3 394 jednostek. Co dotyczy ślubów, to brak nam danych o liczbie ich śród ludności stałej gubernji łomżyńskiej i siedleckiej. Wobec tego jednak, że w tych gubernjach % ludności niestałej jest bardzo niewielki, nie popełnimy znacznego błędu, jeżeli zamiast brakujących danych weźmiemy liczby, podane w odnośnych Przeglądach dla ślubów śród ludności stałej i niestałej (5 875 dla gub. łomżyńskiej i 5 475 dla siedleckiej)*). Wtedy ogólna ilość ślu-

*) Liczby to będą więc nieco większe od rzeczywistych, co może dać w rezultacie tylko zmniejszenie liczby ślubów, straconych dla statystyki.

TABLICA I. — TABLEAU I.

Ruch naturalny ludności Królestwa Polskiego w roku 1889.
Mouvement naturel de la population du Royaume de Pologne en 1889.

a) Według „Przeglądów“ gubernjalnych — Selon les „Revues“ des gouvernements.

Gubernja Gouvernement	Rodzaj uwzgl. ludn. Genre de population [1]	Śluby Mariages	Urodzenia — Naissances			Zgony — Décès			Przyrost naturalny Accroissement naturel		
			Chłopców Garçons	Dziewcz. Filles	Ogółem Total	Mężczyzn Hommes	Kobiet Femmes	Ogółem Total	Mężczyzn Hommes	Kobiet Femmes	Ogółem Total
Kaliska	stała	6 581	16 529	16 455	32 984	9 297	9 243	18 540	7 232	7 212	14 444
Kielecka	stała	6 298	14 219	14 153	28 372	7 447	7 460	14 907	6 772	6 693	13 465
Lubelska	stała (?)	8 898	21 390	20 505	41 895	13 779	13 652	27 431	7 611	6 853	14 464
Łomżyńska . . .	w zasadzie fakt.	5 875	14 841	13 263	28 104	9 454	8 938	18 392	5 387	4 325	9 712
Piotrkowska . .	stała [2]	7 250	18 090	17 789	35 879	10 565	10 299	20 864	7 525	7 490	15 015
Płocka	w zasadzie fakt.	5 327	13 056	12 957	26 013	7 770	7 861	15 631	5 286	5 096	10 382
Radomska . . .	stała	6 486	15 368	14 309	29 677	8 486	8 379	16 865	6 882	5 930	12 812
Siedlecka	w zasadzie fakt.	5 475	14 285	13 919	28 204	8 471	8 745	17 216	5 814	5 174	10 988
Suwalska	stała	3 705	10 058	9 858	19 916	7 556	7 466	15 022	2 502	2 392	4 894
Warszawska . .	faktyczna [3]	8 574	22 189	22 462	44 651	13 355	13 644	26 999	8 834	8 818	17 652
M. Warszawa . .	w zasadzie fakt.	4 258	11 072	11 053	22 125	6 813	6 236	13 049	4 259	4 817	9 076
Ogółem w Kr. Pol. . Total		68 727	171 097	166 723	337 820	102 993	101 923	204 916	68 104	64 800	132 904

b) Według Warszawskiego Komitetu Statystycznego — Selon le Comité de Statistique de Varsovie.

Gubernja Gouvernement	Rodzaj uwzgl. ludn. Genre de population	Śluby Mariages	Urodzenia — Naissances			Zgony — Décès			Przyrost naturalny Accroissement naturel		
			Chłopców Garçons	Dziewcz. Filles	Ogółem Total	Mężczyzn Hommes	Kobiet Femmes	Ogółem Total	Mężczyzn Hommes	Kobiet Femmes	Ogółem Total
Kaliska	faktyczna de fait	7 491	17 635	16 900	34 535	10 105	9 852	19 957	7 530	7 048	14 578
Kielecka	„	6 593	15 439	14 912	30 351	8 495	8 409	16 904	6 944	6 503	13 447
Lubelska	„	9 196	22 678	21 005	43 683	14 870	14 134	29 004	7 808	6 871	14 679
Łomżyńska . . .	„	5 765	13 790	12 419	26 209	8 932	8 431	17 363	4 858	3 988	8 846
Piotrkowska . . .	„	10 202	24 542	23 110	47 652	14 596	14 102	28 698	9 946	9 008	18 954
Płocka	„	5 316	13 224	12 402	25 626	7 810	7 553	15 363	5 414	4 849	10 263
Radomska . . .	„	7 099	16 068	14 916	30 984	9 372	9 180	18 552	6 696	5 736	12 432
Siedlecka	„	5 763	13 376	12 567	25 943	9 012	8 615	17 627	4 364	3 952	8 316
Suwalska	„	4 176	11 121	10 430	21 551	8 313	8 074	16 387	2 808	2 356	5 164
Warszawska . . .	„	9 068	22 393	21 353	43 746	14 013	13 804	27 817	8 380	7 549	15 929
Warszawa	„	4 258	11 072	11 053	22 125	6 813	6 236	13 049	4 259	4 817	9 076
Ogółem w Kr. Pol. Total		74 927	181 338	171 067	352 405	112 331	108 390	220 721	69 007	62 677	131 684

W liczbach absolutnych dane Przeglądów wykazują braki następujące: ślubów 6 200, urodzeń chłopców 10 241, urodzeń dziewcząt 4 344, ogółem zaś urodzeń 14 585, zgonów mężczyzn 9 338, zgonów kobiet 6 467, zgonów ogółem 15 805. Jeżeli zaś te dane Przeglądów przyjmiemy za sto, to się okaże, że są one mniejsze od odpowiednich danych Warszawskiego Komitetu o 9%, jeżeli idzie o śluby; o 6% przy urodzeniach chłopców, o 2,6% przy urodzeniach dziewcząt, zaś o 4,3% przy urodzeniach wogóle; co zaś dotyczy zgonów, to przy męskich zgonach są mniejsze o 9%, przy kobiecych o 6,3%, przy zgonach wogóle o 7,7.

[1]) Stała = de droit, faktyczna = de fait.

[2]) Przeglądy gub. piotrkowskiej już dla r. 1887 i 1888 podają ruch ludności faktycznej (odnośne liczby zamieszczone są w t. XIII „Prac"). Jednakże w r. 1889 widzimy w odnośnym Przeglądzie nawrót do dawnego sposobu zdawania sprawozdań, który znika jednakże ostatecznie w roku następnym.

[3]) W Przeglądach gub. warszawskiej (i m. Warszawy) podawany był ruch ludności faktycznej również i w rocznikach dawniejszych. Od r. 1889 do r. 1896 (wyłącznie) tablice Przeglądów gub. warszawskiej oparte są nie na sprawozdaniach rocznych, lecz kwartalnych urzędników stanu cywilnego.

TABLICA II. — TABLEAU II.

Ruch naturalny ludności Królestwa Polskiego w r. 1889

Mouvement naturel de la population du Royaume de Pologne en 1889[1])

(zestawienie typowe dla sprawozdań z okresu 1867—1881 — relevé typique pour les rapports de la période 1867—1889).

Gubernja Gouvernement	Rodzaj uwzgl. ludn. Genre de population	Śluby Mariages	Urodzenia — Naissances			Zgony — Décés			Przyrost naturalny Accroissement naturel		
			Chłopców Garçons	Dziewcz. Filles	Ogółem Total	Mężczyzn Hommes	Kobiet Femmes	Ogółem Total	Mężczyzn Hommes	Kobiet Femmes	Ogółem Total
Kaliska	stała de droit	6 581	16 529	16 455	32 984	9 297	9 243	18 540	7 232	7 212	14 444
Kielecka	„	6 298	14 219	14 153	28 372	7 447	7 460	14 907	6 772	6 693	13 465
Lubelska	„	8 898	21 390	20 505	41 895	13 779	13 652	27 431	7 611	6 853	14 464
Łomżyńska . . .	„	?	13 881	12 401	26 282	8 817	8 314	17 131	5 064	4 087	9 151
Piotrkowska . . .	„	7 250	18 090	17 789	35 879	10 565	10 299	20 864	7 525	7 490	15 015
Płocka	„	4 748	11 137	11 016	22 153	6 621	6 670	13 291	4 516	4 346	8 862
Radomska. . . .	„	6 486	15 368	14 309	29 677	8 486	8 379	16 865	6 882	5 930	12 812
Siedlecka	„	?	13 346	12 920	26 266	7 930	8 158	16 088	5 416	4 762	10 178
Suwalska	„	3 705	10 058	9 858	19 916	7 556	7 466	15 022	2 502	2 392	4 894
Warszawska . . .	fakt.—de fait	9 068	22 393	21 353	43 746	14 013	13 804	27 817	8 380	7 549	15 929
m. Warszawa. . .	„	4 258	11 072	11 053	22 125	6 813	6 236	13 049	4 259	4 817	9 076
Ogółem . . Total . . .		57 292[2])	167 483	161 812	329 295	101 324	99 681	201 005	66 159	62 131	128 290

[1]) Tylko dane z gub. piotrkowskiej, zamieszczone w t. XIII „Prac", już w latach 1887 i 1888 dotyczą ludności nietylko stałej, lecz i niestałej.

[2]) Wobec tego, że gub. warszawska i dawniej nie przyczyniała się do rozpatrywanego teraz przez nas błędu, więc dla r. 1889 w powyższej tablicy umieszczamy liczby te same, co i we wzorowej tablicy Ib., z którą porównywać będziemy tablicę II, tembardziej, że liczby te są wzięte ze sprawozdań rocznych urzędników stanu cywilnego, a więc tak, jak były dawniej podawane w sprawozdaniach gub. warszawskiej.

bów w Królestwie Polskiem wynosiłaby 68 642, a więc o 6 285 byłaby mniejszą od faktycznej (74 927).

O ile dane ogólne poszczególnych rubryk tablicy II (uzupełnione przez otrzymaną powyżej liczbę ślubów), przyjmiemy za 100, to stracone dla nas w r. 1889 fakty ruchu naturalnego wyrażą się w następujących odsetkach:

Nie uwzględnionoby: ślubów — 9,1%

urodzeń chłopców — 8,3% } urodzeń wogóle 7,0%
„ dziewcząt — 5,7% }

zgonów mężczyzn —10,8% } zgonów wogóle 9,8%
„ kobiet — 8,7% }

przyrostu mężczyzn — 4,3% } przyrostu wogóle 2,6%
„ kobiet — 0,9% }

Widzimy na zasadzie danych liczbowych, jak źle się przedstawia sprawa wiarogodności posiadanych przez nas danych statystycznych o ruchu naturalnym ludności Królestwa Polskiego. Gdyby sposób informowania o ruchu ludności Królestwa Polskiego, stosowany do r. 1889, był utrzymany i w r. 1889, to dla otrzymania faktycznej liczby ślubów w r. 1889 należałoby liczbę posiadaną powiększyć o 9,1%, liczbę zaś urodzeń wogóle i zgonów wogóle o 7%, względnie 9,8%. Jest to procent nieuwzględnionych faktów niezwykle wysoki. Co dotyczy nieuwzględnionego przyrostu naturalnego, to procent tu jest znacznie mniejszy (dla kobiet nawet b. mały), a jako zależny od dwóch zmiennych (liczby nieuwzględnionych urodzeń oraz zgonów) jest bardziej od poprzednich danych procentowych podległy wahaniom i wobec tego nie pozwala na wyprowadzenie bardziej ścisłych wniosków ogólniejszych co do istotnego przyrostu ludności w latach 1867—89. W każdym jednak razie wydaje się, że nieuwzględnienie w tym okresie czasu na skutek wadliwego trybu sprawozdawczego znacznej liczby urodzeń i zgonów wyraźnego wpływu na odchylenie podanych liczb przyrostu naturalnego od liczb bezpośrednich nie wywiera.

Gdybyśmy na zasadzie powyżej otrzymanych odsetek nieuwzględnionych faktów ruchu naturalnego chcieli wyprowadzić przez analogję wniosek, że wogóle w ciągu siódmego i ósmego dziesiątka lat statystyka urzędowa Królestwa Polskiego nie uwzględniała przeciętnie około 9% ślubów, 7% urodzeń i prawie 10% zgonów — to liczby powyższe byłyby jednak stanowczo zbyt wysokie. Wobec tego bowiem, że % ludności niestałej w stosunku do stałej z biegiem czasu powiększył się znacznie (na początku np. siódmego lat dziesiątka musiał być znacznie mniejszy, niż w końcu ósmego dziesiątka, kiedy wynosił około 10% ludności stałej *) więc i % nieuwzględnionych faktów ruchu naturalnego, dotyczący w znacznej mierze faktów ruchu naturalnego ludności niestałej, musiał być na początku rozpatrywanego przez nas okresu mniejszy

*) W roku 1893 procent ludności niestałej w stosunku do całej ludności wynosił 11,1 (por. Prace Warsz. Kom. Stat., t. XI, str. 141), a w stosunku do ludności stałej przeszło 12. Dane, zawarte w t. III Prac wykazują dla początku 1890 r. % ludności niestałej w stosunku do całej ludności, jako równy 7.9. Liczba ta jest stanowczo za mała i wynika z błędów rejestracji ludności niestałej, częściowo usuniętych w ciągu lat następnych.

i dopiero z biegiem czasu osiągnąć mógłby wyżej podaną wysokość *).

Reasumując wywody nasze o stopniu wiarogodności posiadanych przez nas danych statystycznych o ruchu naturalnym ludności Królestwa Polskiego w okresie lat 1867—1893, dochodzimy w każdym razie do niewątpliwego wniosku, że dane te na skutek swego pośredniego charakteru oraz praktykowanego w urzędach gminnych sposobu informowania o ruchu ludności są z wyjątkiem paru lat ostatnich o parę procent, a jeżeli chodzi o ostatnie lata 8 dziesiątka lat nawet o kilka procent mniejsze od tych, jakie moglibyśmy uzyskać bezpośrednio od urzędników stanu cywilnego.

*) Istnieją jednakże dane do przypuszczenia, że wielkość podanych przez nas procentów odchyleń nie w całym swym rozmiarze jest funkcją wzrastającą czasu, że raczej w skład jej wchodzą dwa elementy, jeden względnie stały, od czasu niezależny, i drugi, będący funkcją czasu. Albowiem gdyby nieuwzględnione w statystyce śluby, urodzenia i zgony dotyczyły wyłącznie ludności niestałej, to procent ich w r. 1889 w żadnym razie nie mógłby być tak znaczny. Albowiem wtedy okazałoby się, że—wobec mniej więcej 10% ludności niestałej — zgony ludności niestałej (10% uwzględnionych) całkowicie, śluby zaś (9% nieuwzględnionych) prawie całkowicie stracone zostały dla statystyki. Podobny stan rzeczy jest oczywiście wyłączony, nawet przy tak niedbałem prowadzeniu ksiąg ludności niestałej i tak wadliwem zdawaniu sprawozdań na ich podstawie, jak to miało miejsce w 7 i 8 dziesiątku lat ubiegłego stulecia. Z tego zaś wynika, że pewien procent nieuwzględnionych faktów ruchu naturalnego dotyczy również ludności stałej, że więc przy przejściu przez środowisko gminnych i miejskich ksiąg ludności pewna liczba ślubów, urodzeń i zgonów tej kategorji ludności nie została w nich odnotowana, czy też z nich przenotowana następnie. I ten właśnie procent nieuwzględnionych faktów ruchu naturalnego śród ludności stałej stanowiłby część względnie niezmienną w procencie nieuwzględnionych faktów tego rodzaju, natomiast składnikiem zmiennym byłby tu procent nieuwzględnionych faktów ruchu naturalnego śród ludności niestałej, stale wzrastający równolegle do wzrostu procentowego ludności niestałej w stosunku do stałej.

Oczywiście ów wzrost procentowy ludności niestałej w stosunku do stałej posiadał w rozmaitych gubernjach rozmaitą szybkość, osiągając maximum w silnie przyciągających ku sobie ludność gubernjach przemysłowych, warszawskiej i piotrkowskiej. Wobec nieuwzględniania ruchu naturalnego ludności niestałej w gub. piotrkowskiej procent nieuwzględnionych w niej ślubów, urodzeń i zgonów był niezwykle wysoki, kilkakrotnie przewyższające przeciętny procent dla całego Królestwa. Z poniższej tabliczki ułożonej z zestawienia danych Przeglądów gub. piotrkowskiej i t. XIII Prac Warsz. Kom. Stat., przekonywamy się jednak, że wzrastał on z biegiem czasu, że dawniej nie był tam tak wysoki, jak w r. 1889.

Rok	Śluby				Urodzenia				Zgony			
	Ruch ludn. fakt.	Ruch ludn. stał.	Różnica bezwzgl.	Różnica w % ludn. stałej	Ruch ludn. fakt.	Ruch ludn. stał.	Różnica	Różnica w % ludn. stałej	Ruch ludn. fakt.	Ruch ludn. stał.	Różnica	Różnica w % ludn. stałej
1884	7 824	7 510	314	4,2	38 500	34 014	4 486	13,2	22 727	20 248	2 479	12,2
1885	8 985	6 945	2 040	29,4	41 321	33 365	7 956	23,8	28 222	21 807	6 415	29,4
1886	9 729	7 337	2 392	32,6	43 296	34 812	8 484	24,4	24 359	19 194	5 165	26,9
1889	10 202	7 250	2 952	40,7	47 652	35 879	11 773	32,8	28 698	20 864	7 834	37,6

Trzeba jednak zauważyć, że r. 1884, zarówno jak i poprzedni, nie był rokiem dla gub. piotrkowskiej normalnym. W ciągu tych dwóch lat bowiem trwał w przemysłowych okręgach tej gubernji kryzys, który zmusił część ludności niestałej, pracującej w fabrykach, do opuszczenia gubernji. Wobec tego dane z tego roku przestają być dla nas miarodajne. Natomiast są niemi dane z lat 1885 i 1886, które wykazują bardzo znaczne różnice w stosunku do liczb z r. 1889. Okazuje się tu istotnie, że olbrzymi procent straconych dla statystyki w r. 1889 faktów ruchu naturalnego w gub. piotrkowskiej nie charakteryzuje lat poprzednich, lecz że dopiero z czasem osiągnął on owo maksymum, chociaż i w latach poprzednich był niezmiernie wysoki.

Przechodzimy do lat następnych. Dla lat 1894 — 1900 dane, dotyczące ruchu naruralnego ludności, nie były ogłaszane przez Warszawski Komitet Statystyczny. Publikujemy je obecnie (patrz załączone tablice), posiłkując się przedewszystkiem danemi, zawartemi w Przeglądach gubernjalnych z tego okresu czasu. Dane te są znacznie wiarogodniejsze, niż posiadane przez nas z tego źródła liczby z poprzednich dziesięcioleci, albowiem niema w nich zasadniczego błędu, którym obarczone były te liczby: uwzględniają one mianowicie już ruch ludności faktycznej, nie zaś tylko prawnej. Od r. 1896 gub. warszawska i kaliska zaprzestały wydawania Przeglądów; większość danych odnośnych odnaleźliśmy jednak w materjałach rękopiśmiennych i spożytkowaliśmy w dołączonych tutaj tablicach. Łącznie z tablicą ruchu ludności z ostatniego dziesięciolecia ubiegłego stulecia, którą tutaj publikujemy, podajemy również dane z lat 1891—1893, poprawiając je, gdzie można, według liczb, zawartych w tekście (nie tablicach!) Przeglądów, a dotyczących również ruchu ludności niestałej, tak, że i dla gub. kaliskiej (1892, 1893) oraz radomskiej (1891, 1892, 1893) mamy tu już dane, dotyczące w zasadzie ludności faktycznej *). Nie trzeba jednak zapomnieć, że i te dane z lat 1891—1900, aczkolwiek znacznie wiarogodniejsze od danych z poprzednich dziesiątków lat, nie są jednak bezwzględnie wiarogodne, ponieważ 1) ich charakter pośredni wciąż jeszcze powoduje, że pewna liczba urodzeń i zgonów ginie dla nas w trakcie przechodzenia przez środowisko gminne i 2) pozostają one obarczone nadal błędem, wynikającym z wadliwej rejestracji urodzeń śród części ludności Królestwa Polskiego (p. wyżej).

To samo mniej więcej da się powiedzieć również o wiarogodności tablicy naszej ruchu ludności z pierwszego (i początku drugiego) dziesiątka lat obecnego stulecia. Dane dla tej tablicy czerpaliśmy częściowo z Przeglądów gubernjalnych, częściowo — mianowicie dla lat 1904, 6 i 8— z Prac Warsz. Kom. Stat. (t. XXIV, XXXII, XXXIX cz. I), dla lat zaś 1908—1912 zostały one opracowane z materjałów pozostawionych przez Warsz. Kom. Stat. Wobec tego, że nie posiadaliśmy kompletu Przeglądów z lat 1901, 2, 3, 5 i 7, powstały luki, które wypełniliśmy za pomocą interpolacji. Widać z powyższego, że dane nasze z lat 1901—1910 odznaczają się mniejszą jednorodnością, niż z okresu 1891—1900, choć zasadniczo posiadają ten sam charakter, mianowicie pośredni, uwzględniający w zasadzie ludność faktyczną. Mówimy „w zasadzie", gdyż w rzeczywistości i tutaj trafiają się liczne wyjątki, n. p. w publikacjach Warsz. Kom. Statystycznego z r. 1904, liczby, dotyczące ruchu ludności miast Płocka, Wyszogrodu i Ciechanowa dotyczą tylko ruchu ludności stałej, nie zaś, jak być powinno, faktycznej.

Liczby absolutne małżeństw, urodzeń i przyrostu naturalnego, które otrzymaliśmy dla okresu 1891—1900, znacznie odbiegają od tych, które znajdujemy w „Statystyce Polski" Krzyżanowskiego i Kumanieckiego (Kraków 1915). Mianowicie w tym okresie czasu liczby, dotyczące ruchu naturalnego ludności Królestwa Polskiego wynoszą rocznie w tysiącach przeciętnie:

	ślub.	urodz.	zgon.	przyr. natur.
według „Statystyki Polski"	76	377	234	143
„ naszych zestawień:	72	395	234	161

*) W t. XIII Prac dane z tych lat dla gub. kaliskiej i radomskiej dają nam wciąż jeszcze tylko ruch ludności stałej (por. str. 219 niniejszej pracy).

Większe jeszcze różnice dają się stwierdzić między liczbami, otrzymanemi przez nas, a zamieszczonemi w powyższym zbiorze danych statystycznych, jeżeli przejdziemy do r. 1901*). Dla tego roku mamy:

	ślub.	urodz.	zgon.	przyr. natur.
według „Statystyki Polski“	85	400	240	160
„ naszych zestawień	76	431	250	181

Z jakich źródeł zaczerpnięte zostały dane, zamieszczone w „Statystyce Polski“, nie wiemy, gdyż omyłkowo w spisie źródeł, z których korzystali autorzy tej pracy, nie są one podane. Spis ten bowiem (na str. 73) wymienia jako źródło danych statystycznych, dotyczących ruchu naturalnego ludności Królestwa w okresie 1867—1908, prace Warsz. Kom. Stat. (t. 13, 24, 32, 39 cz. I), które jednak dają nam obraz ruchu naturalnego w Królestwie tylko w okresie lat 1867 do 1893 oraz w latach 1904, 6 i 8. Zapewne dane te zaczerpnięte zostały częściowo z „Przeglądów“ gubernjalnych, brakujące zaś dane były uzupełnione przez interpolację. Czy jednak na skutek braku dostatecznej ilości „Przeglądów“ interpolacje były zbyt liczne i wypaczyły ostateczny rezultat, czy też do opracowania danych liczbowych wkradły się inne błędy — dość, że liczby absolutne o ruchu naturalnym ludności w latach 1891—1901, zamieszczone w „Statystyce Polski“ Krzyżanowskiego i Kumanieckiego, znacznie odbiegają (z wyjątkiem liczby zgonów w okresie 1891—1900) od tych, które można było otrzymać na zasadzie danych urzędowych, i za wiarogodne uznane być nie mogą.

Jeżeli teraz zestawimy przeciętne ilości małżeństw, urodzeń i zgonów dla okresów 1871—1880, 1881—1890, 1891—1900, i 1901—1910, to otrzymamy liczby następujące:

Rok Année	Rocznie w tysiącach przeciętnie Nombre annuel moyen (en milles) de			
	małżeństw mariages	urodzeń naissances	zgonów décès	przyr. natur. accroissement naturel
1871—1880	52	272	181	91
1881—1890	66	313	201	112
1891—1900	72	395	234	161
1901—1910	78	437	251	186

Dane powyższe nie są jednak jednorodne, gdyż, aczkolwiek naogół wszystkie posiadają charakter pośredni, jednakże liczby z pierwszych dwóch dziesięcioleci (według tomu XIII „Prac“) nie uwzględniają w przeważnej części ruchu ludności niestałej, który jest w zasadzie uwzględniony w liczbach z lat 1891—1910. Różnice więc między liczbami małżeństw, urodzeń i zgonów z okresów 1881—1890 i 1891—1900, które otrzymamy na zasadzie powyższej tablicy, okażą się zbyt wielkie, gdyż liczby odnośne dla okresu 1881—1890 są zbyt małe.

Widzimy z powyższej tabelki, że w ciągu ostatnich czterech dziesiątków lat liczby absolutne małżeństw, urodzeń, zgonów i przyrostu

*) Co dotyczy ruchu ludności w pozostałych latach okresu 1901—1910, to w „Statystyce Polski“ Krzyżanowskiego i Kumanieckiego znajdujemy odnośne liczby absolutne tylko dla lat 1904, 6 i 8 (według Warszawskiego Kom. Statystycznego).

naturalnego śród ludności Królestwa Polskiego stale wzrastały. Ciekawą jednak i ważną jest rzeczą, czy ta tendencja do wzrastania liczb absolutnych faktów ruchu naturalnego utrzymuje się również w ciągu samego dziesięciolecia 1901—1910, podobnie jak się uwydatniła przy porównaniu tego okresu, jako całości, z okresem poprzedzającym. Ażeby na to pytanie odpowiedzieć, rozbijamy okres lat 1901—1910 na dwa pięciolecia i porównywamy odnośne przeciętne liczby absolutne, które otrzymujemy na zasadzie naszej tablicy ruchu naturalnego ludności Królestwa Polskiego dla lat 1901—1910. Otrzymamy wtedy:

Rok Année	Rocznie w tysiącach przeciętnie Nombre annuel moyen (en milles) de			
	małżeństw mariages	urodzeń naissances	zgonów décès	przyr. natur. accroissement naturel
1901—1905	74	435	255	180
1906—1910	82	440	248	192

Widzimy stąd, że absolutna liczba ślubów również w ciągu ostatniego dziesięciolecia wykazuje tendencję do wzrostu. Jeżeli chodzi o urodzenia, mamy tu to samo zjawisko. Okazuje się, że przeciętna liczba urodzeń w ciągu pięciolecia drugiego ubiegłego dziesięciolecia jest również większa (choć nieznacznie) od przeciętnej urodzeń pierwszej jego połowy, od roku 1901—1905 rodziło się przeciętnie 435 tysięcy dzieci rocznie, od roku zaś 1906—1910 przeciętnie 440 tysięcy.

We wzroście więc absolutnej liczby urodzeń nie nastąpił jeszcze w Królestwie w ciągu ubiegłego dziesięciolecia przełom, wzrastanie liczby urodzeń nie ustało jeszcze całkowicie tak, jak widzimy w tym czasie w polskich ziemiach zachodnich, w Galicji, w Poznańskiem, w Prusach Zachodnich, gdzie dotychczasowy wzrost absolutnej liczby urodzeń ustał i liczba ta w okresie lat 1906 — 1910 okazuje się nawet nieco mniejszą, niż w poprzednim pięcioleciu *). Co dotyczy zgonów, to widzimy u nas wyraźną tendencję do zmniejszania się ich liczby absolutnej (z 255 tysięcy w latach 1901—1905 na 248 tys. w latach 1906—1910), co włącznie z wzrostem liczby urodzeń daje wzrost rocznego przeciętnego przyrostu naturalnego z 180 tys. rocznie w okresie 1901—1905 na 192 tys. w okresie 1906—1910.

Mówiliśmy dotychczas tylko o wiarogodności liczb bezwzględnych, charakteryzujących ruch naturalny ludności Królestwa Polskiego. Teraz słów parę poświęcimy ocenie odnośnych liczb względnych (współczynników). Co dotyczy wiarogodności współczynników, podanych dla ruchu ludności Królestwa Polskiego w okresie od r. 1867 do r. 1893, to poza uwagami, powyżej przedstawionemi, a dotyczącemi wiarogodności liczb bezwzględnych ruchu naturalnego, należy wziąć pod uwagę jeszcze dwa punkty: 1) że liczby ludności, służące za podstawę wyliczenia współczynników są zbyt wielkie **) — co powoduje zmniejszenie współ-

*) Por. Prof. Dr. J. Buzek, Pogląd na wzrost ludności ziem polskich w wieku XIX. Kraków, 1915, str. 29.

**) Por. pracę St. Szulca p. t. „Wartość materjałów statystycznych, dotyczących stanu ludności Królestwa Polskiego“ (Przyczynki do statystyki b. Królestwa Polskiego, tom I). Praca ta znajduje się w druku. (*Przyp. red.*)

czynników ruchu ludności i 2) że współczynniki te są obliczane błędnie dla stanu ludności w dn. 1 stycznia danego roku, zamiast, jak być powinno, dla ludności przeciętnej, — a to znów powoduje zwiększenie tych współczynników. Te dwa błędy, biegnące w przeciwnych kierunkach, będą się mniej więcej równoważyły, tak że współczynniki dla tego okresu, jeżeli je będziemy pojmowali, jako dotyczące ludności przeciętnej, pozostaną głównie obarczone błędem, wynikającym z wadliwości liczb absolutnych, dotyczących ruchu naturalnego.

W Pracach Warszawskiego Komitetu Statystycznego znajdujemy dla lat dalszych współczynniki ruchu ludności oczywiście tylko dla tych samych trzech lat, dla których Komitet podaje liczby absolutne. Natomiast we wspomnianej już Statystyce Polski Krzyżanowskiego i Kumanieckiego, oraz w pracy D-ra Serkowskiego p. t. „Przyrost naturalny ludności jako zagadnienie higjeny socjalnej“ (Warszawa, 1917) znajdujemy dla lat ostatnich poza współczynnikami z lat 1904, 6 i 8, zaczerpniętych z wydawnictw Warsz. Kom. Statystycznego, jeszcze współczynniki dla urodzeń, zgonów i przyrostu naturalnego z lat 1909, 10, 11. Otóż te ostatnie współczynniki, specjalnie dla nas ważne, gdyż dotyczące czasów względnie niedawnych, pozbawione są wszelkiej wartości przedmiotowej i dają nam zgoła błędne pojęcie o stanie ruchu naturalnego u nas w ciągu ostatnich lat przed wojną. Są one zaczerpnięte (względnie wyliczone) z roczników petersburskich, wydawanych przez Ministerjum Spraw Wewnętrznych p. t. „Sprawozdania o stanie zdrowia publicznego“. Zostały one tam obliczone na zasadzie notorycznie błędnych, mianowicie niezwykle wysokich liczb stanu ludności, komunikowanych przez gubernjalnych inspektorów lekarskich. Że te ostatnie liczby, zamieszczone w tych „Sprawozdaniach“ są stanowczo zbyt wysokie (a więc że współczynniki odnośne są zbyt niskie), co do tego niema żadnych wątpliwości, gdyż sama nawet redakcja tych roczników, na str. 1 tomu z r. 1904 podaje następującą uwagę:

„Liczby ludności Państwa oraz Rosji Europejskiej, układane na zasadzie sprawozdań lokalnych urzędów lekarskich.... okazują się niewątpliwie zbyt wielkie“. Z tego powodu współczynniki ruchu naturalnego dla całej ludności Państwa Rosyjskiego i Rosji Europejskiej wyliczone są w tych Sprawozdaniach na podstawie innych danych o stanie ludności, dla poszczególnych jednak części Państwa podane są współczynniki, oparte na owych wadliwych, przesadzonych liczbach inspektorów lekarskich.*). Te właśnie bezprzecznie błędne współczynniki ruchu naturalnego w Królestwie Polskiem, znacznie mniejsze od rzeczywistych, są podane w powyższych pracach polskich. Pozatem prace powyższe zestawiają dane tak niejednorodne, jakiemi są współczynniki dla 1904, 6 i 8 Warsz. Kom. Statystycznego, z jednej strony, a współczynniki dla lat późniejszych owych Sprawozdań, wyliczone na zasadzie innych znpełnie, znacznie bardziej wygórowanych danych o stanie ludności, i w ten sposób oczywiście wypaczają rzeczywisty przebieg ruchu ludności w czasie.

---

*) Poniższe zestawienie liczb, dotyczących stanu ludności w ciągu szeregu lat ubiegłego dziesięciolecia, a podanych przez owe Sprawozdania, z danemi Warszawskiego Komitetu Statystycznego (które również są jeszcze zbyt wysokie), wykazuje, że w ostatnich latach liczby Sprawozdań coraz bardziej stają się wygórowane. (d. c. str. nast.)

Według tej kombinacji danych różnorodnych, jaką znajdujemy w nowych pracach, współczynniki ruchu naturalnego w ciągu lat ostatnich przedstawiają się w sposób następujący:

Rok Année	Urodzenia Naissances	Zgony Décès	Przyrost naturalny Accroissement naturel
1904	37,7	22,8	14,9
1906	37,9	21,8	16,1
1908	37,5	21,0	16,5
1909	34,5	20,3	14,2
1910	33,7	19,3	14,4

Jako naturalny rezultat tego wadliwego zestawienia otrzymujemy dla roku 1909 bardzo gwałtowny spadek urodzeń i przyrostu naturalnego oraz wyraźny spadek zgonów, gdy tymczasem w rzeczywistości, jak widać z naszej tablicy, rok 1909 prawie że nie różni się pod względem ruchu naturalnego ludności od roku poprzedniego. Poza tem widzimy tu bardzo znaczny spadek przyrostu naturalnego w ostatnich latach ubiegłego dziesięciolecia, który mógłby przejąć nas trwogą, gdyby był istotnym, nie zaś fikcyjnym, wynikającym z wadliwego zestawienia danych statystycznych. W rzeczywistości jednak, aczkolwiek druga połowa ubiegłego dziesięciolecia wykazuje spadek przyrostu naturalnego, jednak rozmiary jego są bardzo nieznaczne, jak widać z poniższego zestawienia, ułożonego na zasadzie dat, zawartych w dołączonych tablicach ruchu nad ludnością b. Kongresówki.

Rocznie na tysiąc mieszkańców przeciętnie:
Proportions annuelles moyennes pour 1000 habitants:

Rok Année	Urodzenia Naissances	Zgony Décès	Przyrost naturalny Accroissement naturel
1901—1905	42,1	24,7	17,4
1906—1910	39,2	22,1	17,1

Spadek liczby urodzeń w Królestwie Polskiem w drugiej połowie ubiegłego dziesięciolecia w porównaniu z pierwszą jest wprawdzie bardzo znaczny, jednakże w dużym stopniu równoważy się przez bardzo silny

(do str. poprzedniej). Stan ludności w tysiącach — Etat de la population en milles:

Rok Année	Według Sprawozdań Selon les Rapports	Według Prac W. K. Stat. Selon les Travaux du C. de Stat. à Varsovie.	Różnica Différence
1904	11 739	11 589	150
1905	11 316	11 312	4
1906	11 982	11 370	612
1907	12 183	11 505	678
1908	12 356	11 688	668
1909	12 733	11 935	798
1910	13 078	12 204	874

Jeżeli zaś porównywamy dane Sprawozdań z najbardziej prawdopodobnemi danemi dla stanu ludności Królestwa Polskiego, wyliczonemi przez St. Szulca, to różnice okazują się jeszcze bez porównania większe i w latach 1909 i 1910 dochodzą do liczb 1 408 tys. (12 733 tys. — 11 325 tys.) względnie 1 555 tys. (13 078 tys. — 11 523 tys.)

również spadek zgonów, tak że przyrost naturalny w tym okresie czasu zmniejszył się zaledwie o 0,3, nie przybrał więc zgoła rozmiarów tak znacznych, jak to można byłoby sądzić według danych, które znajdujemy w „Statystyce Polski" oraz wspomnianej pracy D-ra Serkowskiego.

Rezultat naszej analizy można streścić w ten sposób:

Dane o ruchu naturalnym ludności z okresu lat 1867—1893, zaczerpnięte z Przeglądów gubernjalnych przez Warszawski Komitet Statystyczny są obarczone długim szeregiem błędów i nie obejmują znacznego procentu faktów tego ruchu.

Publikacje oryginalne Warsz. Kom. Statystycznego z lat 1904, 6 i 8 są mimo wysokie ich błędy znacznie wiarogodniejsze.

Rozpatrzone przez nas próby wypełnienia luk, pozostawionych przez Warsz. Kom. Statyst. w wiadomościach naszych z tej dziedziny, dają nam liczby, wyraźnie odbiegające od prawdziwego obrazu rzeczywistości.

Analyse critique des données statistiques concernant le mouvement naturel de la population de l'ancien Royaume de Pologne.

(RESUMÉ)

L'exposé ci- donné se compose de deux parties et des tableaux assortis. Dans la première partie l'auteur examine l'état de l'enregistrement dans l'ancien Royaume de Pologne, ainsi que celui du mouvement naturel, désigne les sources d'où nous avons puisé les données correspondantes et démontre les causes des erreurs, si fréquentes dans les rapports directs des fonctionnaires de l'état civil et surtout dans leurs rapports indirects. Ces derniers, qui ont été la source principale de nos connaissances en matière du mouvement naturel de la population, passaient par les registres communaux, où presque toujours ils étaient déformés.

Dans la seconde partie l'auteur s'efforce de préciser la nature, les tendances et les dimensions de ces erreurs qui, a cause de l'organisation défectueuse des rapports des fonctionnaires de l'état civil, se sont insinuées dans la statistique du mouvement naturel de la population dans la seconde moitié du XIX siècle; il analyse ensuite les tentatives de remplir les lacunes dans les données concernant le mouvement naturel de la population dans la première dizaine du siècle courant. Il en résulte, que les coefficients ont été évalués jusqú à présent eu chiffres trop bas.

Enfin dans les tableaux sont exposés d'après les données premières les chiffres concernant le mouvement naturel de la population en 1891—1912. Les données relatives à cette période n'ont été dépouillées jusqu'à présent que pour quelques années.

Tablice — Tableaux

Liczby absolutne ruchu naturalnego ludności Królestwa Polskiego w okresie lat 1891 — 1910.

Chiffres absolus du mouvement naturel de la population du Royaume Pologne en 1891 — 1910.

Rok Année	Przeciętna liczba ludności w tysiącach Chiffre moyen de la population en milles	Małżeństwa Mariages	Naissances Urodzenia			Zgony Décès			Przyrost naturalny Accroissement natur.		
			chłopców garçons	dziewcząt filles	ogółem total	mężczyzn hommes	kobiet femmes	ogółem total	mężczyzn hommes	kobiet femmes	ogółem total
1891	8 385	66 634	183 788	177 922	361 710	106 151	104 471	210 622	77 637	73 451	151 088
1892	8 505	66 385	177 119	172 263	349 382	124 603	121 496	246 099	52 516	50 767	103 283
1893	8 635	74 226	191 229	184 431	375 660	117 039	116 319	233 358	74 190	68 112	142 302
1894	8 773	73 347	202 345	194 307	396 652	124 415	123 108	247 523	77 930	71 199	149 129
1895	8 920	75 932	207 108	199 589	406 697	115 411	114 143	229 554	91 697	85 446	177 143
1896	9 077	75 018	206 638	196 453	403 091	113 379	111 074	224 453	93 259	85 379	178 638
1897	9 237	73 345	206 355	197 208	403 563	115 233	112 956	228 189	91 122	84 252	175 374
1898	9 410	69 281	207 412	199 758	407 170	118 161	116 941	235 102	89 251	82 817	172 068
1899	9 583	74 807	213 531	205 074	418 605	123 482	122 519	246 001	90 049	82 555	172 604
1900	9 765	75 667	218 799	212 232	431 031	121 510	120 174	241 684	97 289	92 058	189 347
przeciętnie rocznie 1891-1901 en moyenne	9 029	72 464	201 432	193 924	395 356	117 938	116 320	234 258	83 494	77 604	161 098
1901	9 950	75 959	220 602	210 403	431 005	124 763	125 464	250 227	95 839	84 939	180 778
1902	10 141	74 123	228 165	218 952	447 117	124 137	122 372	246 509	104 028	96 580	200 608
1903	10 333	75 136	222 013	214 701	436 714	127 227	125 144	252 371	94 786	89 557	184 343
1904	10 511	71 667	221 112	215 398	436 510	134 391	129 814	264 205	86 721	85 584	172 305
1905	10 678	73 507	214 481	207 542	422 023	131 855	129 200	261 055	82 626	78 342	160 968
1906	10 846	82 472	218 527	212 411	430 938	125 013	123 262	248 275	93 514	89 149	182 663
1907	11 029	83 737	220 945	214 875	435 820	122 578	121 592	244 170	98 367	93 283	191 650
1908	11 221	83 933	221 843	216 405	438 248	124 192	121 229	245 421	97 651	95 176	192 827
1909	11 408	81 152	229 396	222 685	452 081	128 306	125 387	253 693	101 090	97 298	198 388
1910	11 592	80 800	224 716	218 402	443 118	124 317	122 128	246 445	100 399	96 274	196 673
1901-1910	10 771	78 248	222 180	215 177	437 357	126 678	124 559	251 237	95 502	90 618	186 120
1911	11 784	90 566	223 190	215 850	439 040	124 902	119 832	244 734	98 288	96 018	194 306
1912*)	11 980	86 482	223 552	216 654	440 206	120 149	115 000	235 149	103 403	101 654	205 057
pow. kalwar. w r. 1911		300	920	882	1 802	536	557	1 093	384	325	709
1912		86 782	224 472	217 536	442 008	120 685	115 557	236 242	103 787	101 979	205 766

*) Bez powiatu kalwaryjskiego.

Współczynniki ruchu naturalnego ludności Królestwa Polskiego z okresu lat 1891 — 1912.

Coefficients du mouvement naturel de la population du Royaume de Pologne en 1891 — 1912.

Rok Année	Na tysiąc ludności przypadało Proportions pour 1000 habitants				na 100 dziewcząt urodzonych przypada chłopców pour 100 filles nées nombre de garçons
	małżeństw mariages	urodzeń wogóle naissances en général	zgonów wogóle décès en général	przyr. natur. accroiss. natur.	
1891	7,9	43,1	25,1	18,0	103,3
1892	7,8	41,1	29,0	12,1	102,8
1893	8,6	43,5	27,0	16,5	103,7
1894	8,4	45,2	28,2	17,0	104,1
1895	8,5	45,6	25,7	19,9	103,8
1896	8,3	44,4	24,7	19,7	105,2
1897	7,9	43,7	24,7	19,0	104,6
1898	7,4	43,3	25,0	18,3	103,8
1899	7,8	43,7	25,7	18,0	104,1
1900	7,7	44,1	24,8	19,3	103,1
1891—1900	8,0	43,8	25,9	17,9	103,9
1901	7,6	43,3	25,1	18,2	103,1
1902	7,3	44,1	24,3	19,8	104,2
1903	7,3	42,3	24,4	17,9	103,4
1904	6,8	41,5	25,1	16,4	102,6
1905	6,9	39,5	24,4	15,1	103,3
1906	7,6	39,7	22,9	16,8	102,9
1907	7,6	39,5	22,1	17,4	102,8
1908	7,5	39,1	21,9	17,2	102,5
1909	7,1	39,6	22,2	17,4	103,0
1910	7,0	38,2	21,3	16,9	102,9
1901—1910	7,3	40,6	23,3	17,3	103,3
1911	7,7	37,3	20,8	16,5	103,4
1912	7,2	36,9	19,7	17,2	103,2

m. Warszawa. — V. de Varsovie.

Rok Année	Małżeństwa Mariages	Urodzenia Naissances			Zgony Décès			Przyrost naturalny Accroissement naturel		
		Chłopców Garçons	Dziewcząt Filles	Ogółem Total	Mężczyzn Hommes	Kobiet Femmes	Ogółem Total	Mężczyzn Hommes	Kobiet Femmes	Ogółem Total
1891	4 500	9 802	9 599	19 401	5 489	5 235	10 724	4 313	4 364	8 677
1892	5 003	11 099	10 980	22 079	7 166	6 882	14 048	3 933	4 098	8 031
1893	5 650	11 351	10 659	22 010	6 244	5 790	12 034	5 107	4 869	9 976
1894	5 826	12 659	11 345	24 004	6 544	6 026	12 570	6 115	5 319	11 434
1895	5 871	11 552	10 748	22 300	6 396	5 885	12 281	5 156	4 863	10 019
1896	5 538	12 018	10 890	22 908	6 817	6 218	13 035	5 201	4 672	9 873
1897	5 540	12 091	10 858	22 949	6 338	6 066	12 404	5 753	4 792	10 545
1898	5 889	12 371	11 585	23 956	7 349	6 841	14 190	5 022	4 744	9 766
1899	6 308	12 782	11 586	24 368	7 069	6 809	13 878	5 713	4 777	10 490
1900	6 047	12 937	11 290	24 227	7 801	7 177	14 978	5 136	4 113	9 249
1901	6 210	13 871	12 333	26 204	7 929	7 487	15 416	5 942	4 846	10 788
1902	6 011	13 866	12 007	25 873	6 865	6 311	13 176	7 001	5 696	12 697
1903	6 166	13 281	11 950	25 231	8 641	8 189	16 830	4 640	3 761	8 401
1904	6 124	14 975	13 483	28 458	8 356	7 713	16 069	6 619	5 770	12 389
1905	5 960	13 111	11 549	24 660	8 037	7 230	15 267	5 074	4 319	9 393
1906[1])	7 982	17 132	16 303	33 435	8 504	7 847	16 351	8 628	8 456	17 084
1907	6 575	11 215	9 994	21 209	7 653	7 060	14 713	3 562	2 934	6 496
1908	6 532	12 444	10 902	23 346	7 590	7 156	14 746	4 854	3 746	8 600
1909	6 784	15 698	15 515	31 213	7 928	7 942	15 870	7 770	7 573	15 343
1910	7 007	14 420	14 224	28 644	7 202	7 284	14 486	7 218	6 940	14 158
1911	8 160	16 055	15 984	32 039	8 447	8 526	16 973	7 608	7 458	15 066
1912	8 126	15 556	15 736	31 292	8 016	8 090	16 106	7 540	7 646	15 186

Gub. kaliska. — Gouv. de Kalisz.

1891	6 040	16 628	17 051	33 679	8 922	9 213	18 135	7 706	7 838	15 544
1892	6 016	17 894	18 389	36 283	11 522	11 426	22 948	6 372	6 963	13 335
1893	6 636	19 457	19 414	38 871	12 353	12 833	25 186	7 104	6 581	13 685
1894	6 463	20 561	21 808	42 369	11 272	11 974	23 246	9 289	9 834	19 123
1895	6 735	20 472	20 914	41 3°6	11 182	11 820	23 002	9 290	9 094	18 384
1896	6 420	20 382	20 021	40 403	11 092	11 667	22 759	9 290	8 354	17 644
1897[2])	6 497	19 721	20 251	39 972	11 259	11 504	22 763	8 462	8 747	17 209
1898	6 628	20 700	20 607	41 307	11 483	12 045	23 528	9 217	8 562	17 779
1899	6 693	21 189	21 119	42 308	12 391	12 491	24 882	8 798	8 628	17 426
1900	7 559	23 215	24 617	47 832	12 339	12 916	25 255	10 876	11 701	22 577
1901	7 435	22 728	22 520	45 248	13 264	14 283	27 547	9 464	8 237	17 701
1902	7 493	24 509	25 197	49 706	13 100	13 045	26 145	11 409	12 152	23 561

[1]) Począwszy od r. 1906 liczby Przeglądów gubernjalnych oraz Warsz. Komitetu Statystycznego, dotyczące ruchu ludności m. Warszawy, znacznie różnią się od liczb odnośnych Wydziału Statystycznego Magistratu m. Warszawy (rok 1907 podany jest w tablicy — wobec braku innych źródeł — według tych właśnie danych magistrackich). Na podstawie dat Wydziału Statystycznego Magistratu m. Warszawy ruch ludności w latach 1906 — 1912 przedstawia się w sposób następujący:

1906	7 070	13 257	11 968	25 225	8 417	7 664	16 081	4 840	4 304	9 144
1907	6 575	11 215	9 994	21 209	7 653	7 060	14 713	3 562	2 934	6 496
1908	6 489	12 412	10 839	23 251	7 541	7 099	14 640	4 871	3 740	8 611
1909	6 488	12 501	11 884	24 385	8 008	7 506	15 514	4 493	4 378	8 871
1910	6 837	11 896	10 930	22 826	7 800	7 255	15 055	4 096	3 675	7 771
1911	7 374	11 697	10 232	21 929	8 030	7 394	15 424	3 667	2 838	6 505
1912	7 325	11 423	10 309	21 732	7 329	6 680	14 009	4 094	3 629	7 723

[2]) Od r. 1897 przestały ukazywać się „Przeglądy“ gub kaliskiej. Dane dla lat 1897 — 1902 podajemy na zasadzie materjałów rękopiśmiennych, znajdujących się w archiwum dawnego Warsz. Komitetu Statystycznego.

Année Rok	Małżeństwa Mariages	Urodzenia Naissances			Zgony Décès			Przyrost naturalny Accroissement naturel		
		Chłopców Garçons	Dziewcząt Filles	Ogółem Total	Mężczyzn Hommes	Kobiet Femmes	Ogółem Total	Mężczyzn Hommes	Kobiet Femmes	Ogółem Total
1903	7 353	23 180	23 969	47 149	12 570	12 855	25 425	10 610	11 114	21 724
1904	7 213	21 851	22 740	44 591	12 040	12 666	24 706	9 811	10 074	19 885
1905	7 197	22 069	23 029	45 098	12 214	12 633	24 847	9 855	10 396	20 251
1906	7 181	22 287	23 317	45 604	12 388	12 599	24 987	9 899	10 718	20 617
1907	7 676	22 136	23 051	45 187	12 322	12 597	24 919	9 814	10 454	20 268
1908	8 171	21 986	22 785	44 771	12 256	12 595	24 851	9 730	10 190	19 920
1909	8 232	22 614	22 937	45 551	12 239	12 301	24 540	10 375	10 636	21 011
1910	7 814	22 651	22 142	44 793	11 658	11 952	23 610	10 993	10 190	21 183
1911	8 523	21 681	21 538	43 219	11 673	11 460	23 133	10 008	10 078	20 086
1912	8 129	21 640	21 787	43 427	11 621	11 741	23 362	10 019	10 046	20 065
Gub. kielecka — Gouv. de Kielce. [1]										
1891	5 913	16 095	15 085	31 180	8 428	8 456	16 884	7 667	6 629	14 296
1892	5 568	14 414	13 333	27 747	11 325	10 901	22 226	3 089	2 432	5 521
1893	7 184	16 941	16 217	33 158	9 080	8 938	18 018	7 861	7 279	15 140
1894	6 438	16 817	16 185	33 002	11 456	11 060	22 516	5 361	5 125	10 486
1895	6 515	17 351	16 473	33 824	9 303	9 436	18 739	8 048	7 037	15 085
1896	6 803	17 653	16 640	34 293	8 712	8 674	17 386	8 941	7 966	16 907
1897	6 492	17 729	16 457	34 186	8 149	8 022	16 171	9 580	8 435	18 015
1898	6 173	16 678	15 944	32 622	8 638	8 373	17 011	8 040	7 571	15 611
1899	6 695	17 617	16 426	34 043	8 770	9 083	17 853	8 847	7 343	16 190
1900	6 658	17 561	16 506	34 067	8 057	7 954	16 011	9 504	8 552	18 056
1901	6 572	17 384	16 613	33 997	8 969	9 642	18 611	8 415	6 971	15 386
1902	5 966	18 536	17 573	36 109	8 880	8 833	17 713	9 656	8 740	18 396
1903	6 681	17 441	16 666	34 107	8 864	8 628	17 492	8 577	8 038	16 615
1904	5 292	16 921	15 962	32 883	10 471	9 918	20 389	6 450	6 044	12 494
1905	5 230	15 664	14 629	30 293	10 434	10 384	20 818	5 230	4 245	9 475
1906	7 321	16 247	15 470	31 717	8 873	8 871	17 744	7 374	6 599	13 973
1907 [2]	7 291	17 619	16 631	34 250	8 895	8 489	17 384	8 724	8 142	16 866
1908	6 950	16 673	15 525	32 198	8 752	8 407	17 159	7 921	7 118	15 039
1909	6 427	17 303	16 160	33 463	9 661	9 282	18 943	7 642	6 878	14 520
1910	6 147	16 839	15 913	32 752	9 124	9 026	18 150	7 715	6 887	14 602
1911	7 623	17 095	16 318	33 413	9 593	9 036	18 629	7 502	7 282	14 784
1912	7 261	17 177	16 577	33 754	9 162	8 772	17 934	8 015	7 805	15 820
Gub. lubelska — Gouv. de Lublin.										
1891	7 970	22 507	21 298	43 805	12 749	12 854	25 603	9 758	8 444	18 202
1892	7 862	21 291	20 740	42 031	14 952	14 821	29 773	6 339	5 919	12 258
1893	8 891	21 582	21 115	42 697	12 864	13 182	26 046	8 718	7 933	16 651
1894	8 271	23 200	22 030	45 230	13 935	13 825	27 760	9 265	8 205	17 470
1895	8 291	22 432	21 101	43 533	12 858	12 594	25 452	9 574	8 507	18 081
1896	8 417	23 061	21 818	44 879	12 736	12 412	25 148	10 325	9 406	19 731
1897	8 504	23 185	22 100	45 285	12 886	12 828	25 714	10 299	9 272	19 571
1898	8 244	24 930	24 076	49 006	12 877	12 880	25 757	12 053	11 196	23 249
1899	8 931	25 931	24 593	50 524	14 298	14 252	28 550	11 633	10 341	21 974
1900	9 462	27 069	25 539	52 608	14 697	14 605	29 302	12 372	10 934	23 306

[1]) Liczby poniższe (z wyjątkiem lat 1906, 1908 — 1912, zaczerpniętych z danych Warszaw. Komit. Statystycznego), przeszły do „Przeglądów" gubernji kieleckiej ze sprawozdań rocznych urzędników stanu cywilnego.

[2]) Urodzenia i zgony według „Sprawozdań o stanie zdrowia publicznego" (po ros.).

Rok Année	Małżeństwa Mariages	Urodzenia Naissances			Zgony Décès			Przyrost naturalny Accroissement naturel		
		Chłopców Garcons	Dziewcząt Filles	Ogółem Total	Mężczyzn Hommes	Kobiet Femmes	Ogółem Total	Mężczyzn Hommes	Kobiet Femmes	Ogółem Total
1901	9 409	28 586	26 677	55 263	15 293	15 271	30 564	13 293	11 406	24 699
1902	9 329	29 120	26 309	55 429	14 469	14 639	29 108	14 651	11 670	26 321
1903	9 538	28 098	25 345	53 443	16 161	15 767	31 928	11 937	9 578	21 515
1904	9 117	27 949	26 719	54 668	17 365	16 398	33 763	10 584	10 321	20 905
1905	9 242	26 897	24 971	51 868	16 318	15 573	31 891	10 579	9 398	19 977
1906	9 030	25 198	24 266	49 464	14 697	14 483	29 180	10 501	9 783	20 284
1907	9 964	26 759	25 815	52 574	15 462	15 417	30 879	11 297	10 398	21 695
1908	9 585	26 434	24 779	51 213	15 757	15 106	30 863	10 677	9 673	20 350
1909	9 520	27 485	25 780	53 265	15 507	14 727	30 234	11 978	11 053	23 031
1910	9 417	26 738	25 535	52 273	15 807	15 899	31 706	10 931	9 636	20 567
1911	11 102	26 054	24 290	50 344	14 595	13 791	28 386	11 459	10 499	21 958
1912	10 333	24 927	22 889	47 816	13 280	11 925	25 205	11 647	10 964	22 611
Gub. łomżyńska — Gouv. de Łomża.										
1891	5 022	14 060	12 764	26 824	8 875	8 131	17 006	5 185	4 633	9 818
1892	4 810	12 849	11 458	24 307	10 844	10 216	21 060	2 005	1 242	3 247
1893	5 516	14 086	13 014	27 100	9 769	9 213	18 982	4 317	3 801	8 118
1884*)	4 712	11 625	10 668	22 293	7 933	7 644	15 577	3 692	3 024	6 716
1895	4 817	11 963	10 900	22 863	6 933	6 713	13 646	5 030	4 187	9 217
1896	4 434	12 638	11 150	23 788	6 867	6 384	13 251	5 771	4 766	10 537
1897	4 180	12 061	10 673	22 734	7 491	6 973	14 464	4 570	3 700	8 270
1898	3 856	13 247	12 558	25 805	8 476	8 170	16 646	4 771	4 388	9 159
1899	4 015	11 500	10 490	21 990	8 071	7 746	15 817	3 429	2 744	6 173
1900	4 173	11 861	10 932	22 793	7 076	6 790	13 866	4 785	4 142	8 927
1901	4 082	11 580	10 241	21 821	6 994	6 518	13 512	4 586	3 723	8 309
1902	3 735	11 668	10 573	22 241	6 927	6 244	13 171	4 741	4 329	9 070
1903	3 996	10 902	9 716	20 618	7 132	6 827	13 959	3 770	2 889	6 659
1904	3 713	11 949	11 289	23 238	7 282	6 891	14 173	4 667	4 398	9 065
1905	3 400	10 391	9 369	19 760	6 438	6 230	12 668	3 953	3 139	7 092
1906	4 122	10 330	9 421	19 751	6 225	5 933	12 158	4 105	3 488	7 593
1907	3 764	10 573	9 553	20 126	5 829	5 511	11 340	4 744	4 042	8 786
1008	3 897	10 246	9 303	19 549	5 728	5 352	11 080	4 518	3 951	8 469
1909	3 682	10 412	9 566	19 978	6 662	6 245	12 907	3 750	3 321	7 071
1910	3 407	9 854	9 192	19 046	7 044	6 460	13 504	2,810	2 732	5 542
1911	3 867	9 878	9 140	19 018	5 872	5 623	11 495	4 006	3 517	7 523
1912	3 559	9 888	9 264	19 152	5 540	5 104	10 644	4 348	4 160	8 508
Gub. piotrkowska — Gouv. de Piotrków.										
1891	9 818	25 786	25 605	51 391	13 455	13 141	26 596	12 331	12 464	24 795
1892	9 572	24 999	24 494	49 493	16 523	16 035	32 558	8 476	8 459	16 935
1893	10 913	27 131	26 029	53 160	16 445	16 242	32 687	10 686	9 787	20 473
1894	11 256	28 565	26 950	55 515	16 482	15 960	32 442	12 083	10 990	23 073
1895	12 243	28 761	28 049	56 810	16 215	15 760	31 975	12 546	12 289	24 835
1896	12 095	30 798	29 531	60 329	15 990	15 596	31 586	14 808	13 935	28 743
1897	11 891	31 444	30 555	61 999	16 915	16 539	33 454	14 529	14 016	28 545
1898	11 365	31 833	30 708	62 541	18 713	18 396	37 109	13 120	12 312	25 432
1899	12 799	32 941	32 152	65 093	19 164	18 789	37 953	13 777	13 363	27 140
1900	12 583	35 327	34 568	69 895	18 696	18 223	36 919	16 631	16 345	32 976

*) W r. 1894 nastąpiło odłączenie pow. pułtuskiego od gub. łomżyńskiej i przyłączenie go do gub. warszawskiej.

Rok Année	Małżeństwa Mariages	Urodzenia Naissances			Zgony Décès			Przyrost naturalny Accroissement naturel		
		Chłopców Garçons	Dziewcząt Filles	Ogółem Total	Mężczyzn Hommes	Kobiet Femmes	Ogółem Total	Mężczyzn Hommes	Kobiet Femmes	Ogółem Total
1901	12 784	35 943	34 985	70 928	19 321	18 944	38 265	16 622	16 041	32 663
1902	12 787	37 727	36 935	74 662	20 591	20 271	40 862	17 136	16 664	33 800
1903[1])	12 683	37 973	37 601	75 574	20 137	19 751	39 888	17 836	17 850	35 686
1904	12 578	36 465	36 178	72 643	21 998	21 519	43 517	14 467	14 659	29 126
1905[1])	13 568	37 479	37 731	75 210	22 699	22 490	45 189	14 780	15 241	30 021
1906	14 558	40 859	39 734	80 593	22 698	22 046	44 744	18 161	17 688	35 849
1907	15 816	43 166	42 513	85 679	21 474	21 449	42 923	21 692	21 064	42 756
1908	16 339	45 198	45 125	90 323	22 194	21 573	43 767	23 004	23 552	46 556
1909	15 375	46 512	45 669	92 181	22 700	21 812	44 512	23 812	23 857	47 669
1910	15 952	45 789	45 497	91 286	22 009	21 397	43 406	23 780	24 100	47 880
1911	17 964	48 197	48 479	96 676	25 120	24 336	49 456	23 077	24 143	47 220
1912	18 391	50 669	50 973	101 642	24 805	24 031	48 836	25 864	26 942	52 806
Gub. płocka. — Gouv. de Płock.										
1891	5 196	13 510	12 858	26 368	9 275	9 018	18 293	4 235	3 840	8 075
1892	4 949	12 473	11 828	24 301	9 377	9 102	18 479	3 096	2 726	5 822
1893	5 172	13 397	13 329	26 726	8 810	8 766	17 576	4 587	4 563	9 150
1894[2])	4 509	11 688	11 537	23 225	7 542	7 766	15 308	4 146	3 771	7 917
1895	4 573	12 336	12 004	24 340	6 665	6 620	13 285	5 671	5 384	11 055
1896	4 194	11 950	11 688	23 638	6 285	6 192	12 477	5 665	5 496	11 161
1897	4 274	12 482	12 322	24 804	7 040	6 762	13 802	5 442	5 560	11 002
1898	3 912	12 321	12 364	24 685	7 878	7 796	15 674	4 443	4 568	9 011
1899	4 089	11 785	11 624	23 409	7 994	7 986	15 980	3 791	3 638	7 429
1900	4 428	12 014	12 249	24 263	7 276	7 236	14 512	4 738	5 013	9 751
1901	4 654	12 569	11 959	24 528	7 065	7 179	14 244	5 504	4 780	10 284
1902	4 203	12 203	11 832	24 035	7 710	7 608	15 318	4 493	4 224	8 717
1903	4 139	11 640	11 427	23 067	7 100	7 127	14 227	4 540	4 300	8 840
1904	3 794	11 136	10 801	21 937	7 172	7 156	14 328	3 964	3 645	7 609
1905	3 614	11 712	11 320	23 032	8 617	8 478	17 095	3 095	2 842	5 937
1906	3 804	10 820	10 621	21 441	7 328	7 255	14 583	3 492	3 366	6 858
1907	4 135	11 845	11 523	23 368	7 685	7 568	15 253	4 160	3 955	8 115
1908	3 901	10 503	10 441	20 944	6 828	6 656	13 484	3 675	3 785	7 460
1909	3 896	11 299	10 988	22 287	7 282	7 425	14 707	4 017	3 563	7 580
1910	3 851	11 439	10 949	22 388	7 529	7 000	14 529	3 910	3 949	7 859
1911	3 885	10 542	10 232	20 774	6 511	6 308	12 819	4 031	3 924	7 955
1912	3 837	10 790	10 198	20 988	6 710	6 538	13 248	4 080	3 660	7 740
Gub. radomska. — Gouv. de Radom.										
1891	5 862	16 386	15 937	32 323	9 249	9 269	18 518	7 137	6 668	13 805
1892	5 924	15 319	14 962	30 281	10 065	9 918	19 983	5 254	5 044	10 298
1893	6 823	16 588	15 527	32 115	10 243	9 985	20 228	6 345	5 542	11 887
1894	6 957	19 390	17 846	37 236	12 736	12 341	25 077	6 654	5 505	12 159
1895	7 250	22 321	21 462	43 783	12 549	12 094	24 643	9 772	9 368	19 140
1896	6 766	19 124	18 520	37 644	10 521	10 556	21 077	8 603	7 964	16 567
1897	6 748	19 157	18 124	37 281	10 463	10 324	20 787	8 694	7 800	16 494
1898	6 058	19 354	18 427	37 781	10 228	10 132	20 360	9 126	8 295	17 421
1899	6 560	22 489	21 513	44 002	11 532	11 131	22 663	10 957	10 382	21 339
1900	6 679	20 249	19 600	39 849	10 116	9 857	19 973	10 133	9 743	19 876

[1]) Według Sprawozdań o stanie zdrowia publicznego (po ros.)
[2]) W roku 1894 nastąpiło odłączenie pow. płońskiego od gub. płockiej i włączenie do gub. warszawskiej.

Rok Année	Małżeństwa Mariages	Urodzenia Naissances			Zgony Décès			Przyrost naturalny Accroissement naturel		
		Chłopców Garçons	Dziewcząt Filles	Ogółem Total	Mężczyzn Hommes	Kobiet Femmes	Ogółem Total	Mężczyzn Hommes	Kobiet Femmes	Ogółem Total
1901	6 466	19 967	18 480	38 447	10 469	10 626	21 095	9 498	7 854	17 352
1902	6 314	21 784	21 071	42 855	11 240	11 371	22 611	10 544	9 700	20 244
1903	6 587	20 416	20 240	40 656	11 337	11 454	22 791	9 079	8 786	17 865
1904	6 138	20 221	19 859	40 080	12 702	12 351	25 053	7 519	7 508	15 027
1905	5 629	19 411	19 314	38 725	11 767	11 521	23 288	7 644	7 793	15 437
1906	7 068	19 593	19 292	38 885	11 153	11 564	22 717	8 440	7 728	16 168
1907[1])	7 336	20 501	20 034	40 535	10 429	11 128	21 557	10 072	8 906	18 978
1908	7 604	21 266	20 578	41 844	11 434	11 726	23 160	9 832	8 852	18 684
1909	7 210	21 616	21 309	42 925	12 078	12 065	24 143	9 538	9 244	18 782
1910	7 575	21 922	21 465	43 387	11 689	11 543	23 232	10 233	9 922	20 155
1911	8 224	21 011	20 034	41 045	12 503	12 049	24 552	8 508	7 985	16 493
1912	8 017	21 647	20 504	42 151	11 842	11 159	23 001	9 805	9 345	19 150
Gub. siedlecka. — Gouv. de Siedlce.										
1891	4 918	14 787	14 457	29 244	8 929	8 929	17 858	5 858	5 528	11 386
1892	5 010	13 868	13 539	27 407	9 501	9 616	19 117	4 367	3 923	8 290
1893	5 491	15 652	14 789	30 441	8 976	8 938	17 914	6 676	5 851	12 527
1894	5 329	16 229	15 631	31 860	9 681	9 768	19 449	6 548	5 863	12 411
1895	5 796	17 425	17 081	34 506	9 158	9 175	18 333	8 267	7 906	16 173
1896	5 971	16 542	16 206	32 748	9 263	9 200	18 463	7 279	7 006	14 285
1897	6 137	17 375	16 684	34 059	9 827	9 425	19 252	7 548	7 259	14 807
1898	5 265	16 766	15 587	32 353	9 510	9 291	18 801	7 256	6 296	13 552
1899	6 111	17 213	16 583	33 796	10 051	10 033	20 084	7 162	6 550	13 712
1900	5 770	17 032	16 609	33 641	10 359	10 698	21 057	6 673	5 911	12 584
1901	6 040	17 461	17 259	34 720	9 911	10 172	20 083	7 550	7 087	14 637
1902	6 008	18 159	17 937	36 096	10 317	10 239	20 556	7 842	7 698	15 540
1903	5 875	18 399	18 358	36 757	10 435	10 233	20 668	7 964	8 125	16 089
1904	5 741	18 873	19 025	37 898	11 342	10 386	21 728	7 531	8 639	16 170
1905	6 540	17 799	17 230	35 029	10 769	10 896	21 665	7 030	6 334	13 364
1906	7 340	18 570	18 241	36 811	11 037	11 011	22 048	7 533	7 230	14 763
1907[2])	7 034	18 775	18 788	37 563	10 581	10 564	21 145	8 194	8 224	16 418
1908	6 728	18 218	18 744	36 962	10 723	10 483	21 206	7 495	8 261	15 756
1909	6 031	17 681	17 676	35 357	10 599	10 753	21 352	7 082	6 923	14 005
1910	6 038	16 730	16 639	33 369	10 227	10 169	20 396	6 503	6 470	12 973
1911	6 556	15 549	14 397	29 946	9 122	8 496	17 618	6 427	5 901	12 328
1912	5 691	15 185	13 894	29 079	8 647	8 102	16 749	6 538	5 792	12 330
Gub. suwalska. — Gouv. de Suwalki.										
1891	3 091	10 717	10 454	21 171	7 700	7 636	15 336	3 017	2 818	5 835
1892	2 988	10 648	10 835	21 483	8 542	8 223	16 765	2 106	2 612	4 718
1893	3 041	11 040	10 567	21 607	8 020	7 968	15 988	3 020	2 599	5 619
1894	3 019	10 994	10 773	21 767	8 193	8 094	16 287	2 801	2 679	5 480
1895	3 125	11 579	11 262	22 841	7 837	8 141	15 978	3 742	3 121	6 863
1896	3 181	11 961	11 874	23 835	8 908	8 920	17 828	3 053	2 954	6 007
1897	3 041	12 117	11 918	24 035	9 143	9 383	18 531	2 974	2 530	5 504
1898	3 009	11 737	11 484	23 221	7 753	8 021	15 774	3 984	3 463	7 447
1899	2 976	11 615	11 614	23 229	8 188	8 559	16 747	3 427	3 055	6 482
1900	3 039	11 954	11 880	23 834	8 952	8 894	17 846	3 002	2 986	5 988

[1]) Według Sprawozdań o stanie zdrowia publicznego (po ros.).
[2]) " " " " " " " "

Année Rok	Małżeństwa Mariages	Urodzenia Naissances			Zgony Décès			Przyrost naturalny Accroissement naturel		
		Chłopców Garçons	Dziewcząt Filles	Ogółem Total	Mężczyzn Hommes	Kobiet Femmes	Ogółem Total	Mężczyzn Hommes	Kobiet Femmes	Ogółem Total
1901	3 003	11 496	11 436	22 932	9 197	9 312	18 509	2 299	2 124	4 423
1902	2 874	11 695	11 732	23 427	8 959	9 028	17 987	2 736	2 704	5 440
1903	2 709	11 073	10 978	22 051	8 527	8 548	17 075	2 546	2 430	4 976
1904	2 543	10 451	10 225	20 676	8 096	8 068	16 164	2 355	2 157	4 512
1905	2 902	10 605	10 615	21 220	8 151	8 069	16 220	2 454	2 546	5 000
1906	3 029	9 125	9 294	18 419	6 855	7 009	13 864	2 270	2 285	4 555
1907[1])	2 989	9 286	9 195	18 481	6 484	6 819	13 303	2 802	2 376	5 178
1908	2 949	9 102	9 119	18 221	6 657	6 839	13 496	2 445	2 280	4 725
1909	2 847	8 661	8 445	17 106	6 413	6 550	12 963	2 248	1 895	4 143
1910	2 771	8 359	8 081	16 440	6 078	5 859	11 937	2 281	2 222	4 503
1911	2 634	7 754	7 484	15 238	5 332	4 807	10 139	2 422	2 677	5 099
1912[2])	2 187	7 126	6 867	13 993	5 179	4 936	10 115	1 947	1 931	3 878
Gub. warszawska — Gouv. de Varsovie.[3])										
1891	8 304	23 510	22 814	46 324	13 080	12 589	25 669	10 430	10 225	20 655
1892	8 683	22 265	21 705	43 970	14 786	14 356	29 142	7 479	7 349	14 828
1893	8 909	24 004	23 771	47 775	14 235	14 464	28 699	9 769	9 307	19 076
1894[2])	10 567	30 617	29 534	60 151	18 641	18 650	37 291	11 976	10 884	22 860
1895	10 716	30 916	29 595	60 511	16 315	15 905	32 220	14 601	13 690	28 291
1896	11 199	30 511	28 115	58 626	16 188	15 255	31 443	14 323	12 860	27 183
1897	10 041	28 993	27 266	56 259	15 722	15 125	30 847	13 271	12 141	25 412
1898	8 882	27 475	26 418	53 893	15 256	14 996	30 252	12 219	11 422	23 641
1899	9 630	28 469	27 374	55 843	15 954	15 640	31 594	12 515	11 734	24 249
1900	9 269	29 580	28 442	58 022	16 141	15 824	31 965	13 439	12 618	26 057
1901	9 304	29 017	27 900	56 917	16 351	16 030	32 381	12 666	11 870	24 536
1902	9 403	28 898	27 786	56 684	15 079	14 783	29 862	13 819	13 003	26 822
1903	9 409	29 610	28 451	58 061	16 323	15 765	32 088	13 287	12 686	25 973
1904	9 414	30 321	29 117	59 438	17 567	16 748	34 315	12 754	12 369	25 123
1905	10 225	29 343	27 785	57 128	16 411	15 696	32 107	12 932	12 089	25 021
1906	11 037	28 366	26 452	54 818	15 255	14 644	29 899	13 111	11 808	24 919
1907	11 157	29 070	27 778	56 848	15 764	14 990	30 754	13 306	12 788	26 094
1908	11 277	29 773	29 104	58 877	16 273	15 336	31 609	13 500	13 768	27 268
1909	11 148	30 115	28 640	58 755	17 237	16 285	33 522	12 878	12 355	25 233
1910	10 821	29 975	28 765	58 740	15 950	15 539	31 489	14 025	13 226	27 251
1911	12 028	29 374	27 954	57 328	16 134	15 400	31 534	13 240	12 554	25 794
1912	10 951	28 947	27 965	56 912	15 347	14 602	29 949	13 363	13 363	26 963

[1]) Według Sprawozdania o stanie zdrowia publicznego (po ros.).

[2]) Bez powiatu kalwaryjskiego, w którym ruch natur. ludności w r. 1911 wynosił 300 ślubów, 1 802 urodzeń i 1 093 skonów.

[3]) Od r. 1891 do r. 1896 (wyłącznie) dane powyższe, zamieszczone w rocznikach „Przeglądu" gub. warszawskiej pochodzą z wykazów urzędników stanu cywilnego, dla roku zaś 1896 — z wykazów rocznych tychże urzędników. W roku 1896 przestały wychodzić „Przeglądy" gub. warszawskiej. Dane dla lat 1898—1902 podajemy na zasadzie zestawień materjałów rękopiśmiennych, znajdujących się w archiwum dawnego Warszawskiego Komitetu Statystycznego. Przyczem zaznaczyć należy, że podane przez nas liczby ślubów, oraz liczby ogólne, urodzeń i zgonów dla okresu 1898—1902 są nieco mniejsze od rzeczywistych, albowiem nie obejmują ślubów ludności powiatu skierniewickiego oraz urodzeń i zgonów ludności niestałej tegoż powiatu. Danych faktycznych, dotyczących urodzeń i zgonów, wyspecyfikowanych co do płci, nie posiadamy dla wszystkich powiatów gub. warszawskiej. Wobec tego liczby te podajemy konjekturalnie, obliczając je według stosunku przeciętnego dla lat 1891—1896, który wynosi dla urodzeń męzkich i kobiecych 1,04, zaś dla zgonów 1,02. Danych faktycznych dla r. 1897 zupełnie nie posiadamy i interpolujemy je, posiłkując się średnią arytmetyczną r. 1896 i 1898.

[3]) W roku 1894 zostały przyłączone do gub. warszawskiej powiaty: płoński (z gub. płockiej) i pułtuski (z gub. łomżyńskiej).

LEON BŁASZKOWSKI JUNIOR.

Towarzystwa kredytowe miejskie w b. Królestwie Polskiem podczas wojny.

Towarzystwa kredytowe miejskie są instytucjami, których celem jest, według § 1 Ustawy, „udzielanie pożyczek w listach zastawnych z ubezpieczeniem na nieruchomościach". Są to pożyczki umarzalne długoterminowe, na lat 35, $27^1/_2$ i $17^1/_2$ ($5^0/_0$), oraz na lat $36^1/_2$, $28^1/_2$ i 18 ($4^1/_2{}^0/_0$). Taka rozmaitość terminów istnieje właściwie tylko w Towarzystwie Warszawskiem i, po części, Łódzkiem (35, $27^1/_2$, $36^1/_2$, $28^1/_2$); w innych towarzystwach jest przewidziany tylko jeden termin—35 letni, w związku z jedną stopą procentową ($5^0/_0$) i mniejszą różnolitością budynków. Towarzystwa są instytucjami współdzielczemi: zawiązują się bez żadnego kapitału zakładowego i posiadają zbiorową odpowiedzialność wszystkich stowarzyszonych za swoje zobowiązania. Ta odpowiedzialność jest wprawdzie ograniczona do nieruchomości, będącej własnością stowarzyszonego i stanowiącej zabezpieczenie dla jego pożyczki; następnie określa się w stosunku do ciążącego jeszcze na stowarzyszonym długu, a nie w stosunku do pierwotnie udzielonej pożyczki (§ 34 Ustawy), niemniej jednak jest odpowiedzialnością, stanowiącą, łącznie z przywilejem pierwszeństwa hipotecznego dla pożyczek towarzystwa (§ 9 Ustawy),—poważne zabezpieczenie dla wypuszczonych przez towarzystwo listów zastawnych. Dużem także zabezpieczeniem są przepisy, a właściwie ograniczenia, dotyczące wysokości udzielanych pożyczek.

Wszystkich towarzystw kredytowych w b. Królestwie jest 12: w 10 byłych miastach gubernjalnych, w Łodzi i w Częstochowie. Najstarszem z nich jest Warszawskie, założone w r. 1870; później powstały: Łódzkie (1872), Lubelskie (1885), Kaliskie (1885), Płockie (1887), Piotrkowskie (1896), Radomskie (1898), Kieleckie (1899), Częstochowskie (1899), Łomżyńskie (1899), Siedleckie (1899) i Suwalskie (1900). — Ponieważ ustawa towarzystwa Warszawskiego uznaną została za wzór dla innych Ustaw (§ 51 rozdz. X Ustawy Kredytowej rosyjskiej w Zbiorze Praw t. XI cz. 2), przeto wszystkie towarzystwa mają ustawy prawie jednakowe, z bardzo małemi różnicami.

Podczas wojny jedno towarzystwo, Suwalskie, zupełnie zawiesiło swoją działalność; z pozostałych 7 znalazło się w okupacji niemieckiej, 4 zaś w austrjackiej. Ten podział w naszych tablicach umyślnie zachowujemy, gdyż odrazu rzuca się w oczy lepszy stan towarzystw w okupacji austrjackiej: znacznie mniejsze zaległości rat w stosunku do rat

należnych oraz większy wzrost pożyczek wydanych. Było to głównie wskutek tego, że w okupacji austrjackiej środkiem płatniczym pozostał do końca, pomimo wprowadzenia korony, rubel; w niemieckiej zaś w kwietniu r. 1917 została wprowadzona marka polska, z jednoczesnem wycofaniem rubla. Wywołało to całkowity zastój w wydawaniu pożyczek, gdyż towarzystwa — instytucje kredytu długoterminowego — nie chciały przejść na walutę markową, którą nawet samo rozporządzenie o jej wprowadzeniu nazywało „tymczasową".

Wogóle zaś, przy zestawieniu bilansów towarzystw, widać, że towarzystwa, które były bliżej działań wojennych, ucierpiały więcej, niż towarzystwa dalej położone; tak więc, nie mówiąc już o towarzystwie Kaliskiem, mamy tu Częstochowskie, Piotrkowskie, Kieleckie, Łomżyńskie, Łódzkie, Radomskie; niektóre z nich były zmuszone nawet zawieszać chwilowo swoje czynności. Do tych należą: Kaliskie, które było nieczynne od początku wojny do lipca 1915 r.; Łomżyńskie—zamknięte od pierwszej połowy 1915 r. do lutego 1916 r.; Radomskie, które w r. 1914 przerywało dwukrotnie swoje czynności na czas krótkiej okupacji miasta przez wojska niemiecko-austrjackie. Jednak wyjątki i tutaj się znajdą: np. towarzystwo Siedleckie, położone dalej od działań wojennych, było od 26 lipca r. 1915 do 1 lipca r. 1916 zamknięte; towarzystwo Płockie zaś było przez cały czas wojny czynne.

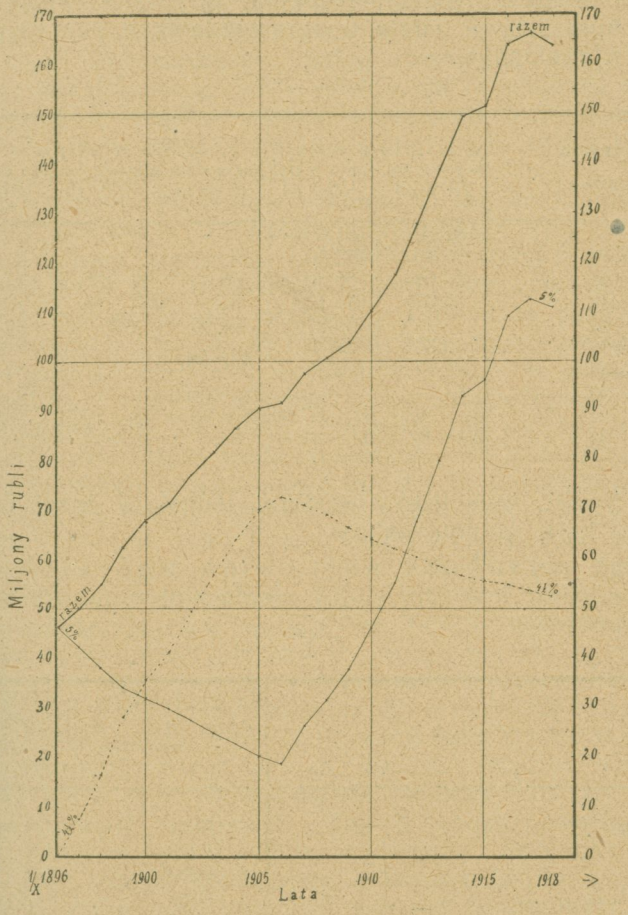
Ruch i rozwój towarzystw kredytowych najdokładniej się wyraża w nominalnej ilości pożyczek, zahipotekowanych na nieruchomościach, oraz w ilości tych ostatnich (tablica I str. 251). Wzrost tych sum w latach wojny jest bardzo powolny; w niektórych towarzystwach widać nawet spadek. Stosunkowo wzrost jest większy w dużych miastach, jak np. w Warszawie, co się tłumaczy mniejszym zastojem w życiu tych miast; wyjątek stanowi Łódź, gdzie nominalna suma pożyczek, oprócz roku 1915, stale spada; przyczyny tego należy szukać w ściśle fabrycznym charakterze miasta. Sumy nominalne czerpiemy ze sprawozdań; tam więc, gdzie towarzystwa przysłały nam tylko bilanse, albo gdzie sprawozdania są zbyt lakoniczne (jak np. ostatnie sprawozdanie towarzystwa Częstochowskiego), sum tych brakuje. W bilansach mamy tylko sumy pożyczek nieumorzonych, faktycznie obciążających nieruchomości; przy porównaniu ich jednakże, dojdziemy do tego samego wniosku, co i poprzednio.

Sumy pożyczek wydawanych w ciągu lat wojny wykazuje tablica III. Jak widzimy, sumy te przeważnie maleją; w niektórych towarzystwach pożyczek nie wydawano wcale. Nawet te towarzystwa, które wykazują tu pewien ruch, wydawały pożyczki w dużej części nie na nieruchomości nowoprzystępujące, lecz na nieruchomości już dawniej obciążone pożyczkami towarzystwa: były to zatem pożyczki dodatkowe, lub odnowione. W towarzystwie Łódzkiem i Warszawskiem mamy 2 rodzaje pożyczek: 5% i $4^1/_2$%. Tych ostatnich wydawano podczas wojny znacznie mniej, ale też ogólna ich ilość już dawniej była znacznie mniejsza. Nie można jednakże powiedzieć, żeby stopa procentowa w towarzystwach uległa w ciągu wojny podwyżce lub zniżce; tendencja do brania pożyczek wyżej oprocentowanych jstniała już znacznie dawniej. Obniżka stopy procentowej do $4^1/_2$ nastąpiła w roku finansowym 1896/97 w towarzystwie Warszawskiem; w Łódzkiem również mniej więcej w tym czasie, zgodnie z ogólną ówczesną obniżką i wysokim kursem listów zastawnych 5%. W towarzystwie Warszawskiem aż do roku finansowego

1905/06 włącznie wydawano tylko pożyczki $4^1/_2\%$. Dopiero od roku finansowego 1906/07 nastąpiła ponowna zmiana ustawy, dozwalająca wydawać również pożyczki 5%. W towarzystwie Łódzkiem także od r. 1907 nastąpił powrót do pożyczek 5%.

Ponieważ suma pożyczek wydanych znajduje się w ścisłym związku z sumą listów zastawnych, będących w obiegu, więc podajemy sumę tych ostatnich w Towarzystwie Warszawskiem w poniższym wykresie— z podziałem na $4^1/_2\%$ i 5% dla lat od 1896 do 1918 (w d. 1 października każdego roku).

Listy zastawne Towarzystwa Kredytowego Warszawskiego w obiegu.



W d. 1 października 1896 r. było w obiegu listów zastawnych 5% na sumę 46 498 500 rubli; od tego czasu, wskutek losowań, suma ta stale spada, dochodząc w roku 1906 do 18 743 700 rubli; jednocześnie wzrasta suma listów $4^1/_2\%$ i w tymże roku 1906 osiąga maximum 72 907 700 rubli, czyli prawie cztery razy więcej, niż listów pięcioprocentowych. Z chwilą

powrotu w r. 1906 do listów pięcioprocentowych następuje bardzo szybki ich wzrost z jednoczesnym spadkiem listów 4½%. Wzrost ten tylko trochę słabnie w latach wojny i dopiero w ostatnim roku 1917/18 następuje tu również spadek.

Jeżeli powrócimy do bilansów wszystkich towarzystw kredytowych, to wyraźny wzrost listów zastawnych w obiegu znajdziemy jedynie w towarzystwie Płockiem; w innych towarzystwach widać pewne wahania, chociaż naogół, zgodnie z sumami pożyczek wydanych, ilość listów zastawnych, będących w obiegu, się zmniejsza.

Średni kurs listów w czasie wojny był dosyć wysoki; był to jednak kurs nieurzędowy, osiągany w prywatnych tranzakcjach, gdyż giełda przez czas wojny była zamknięta.

Poniższa tabelka, zresztą niezupełna, gdyż nie wszystkie towarzystwa podają kurs swoich listów w sprawozdaniach, daje nam porównanie tego kursu (w rublach).

Listy zastawne Towarzystwa	w r. 1913 lub w r. fin. 1912/13	w r. 1914 lub w r. fin. 1913/14	w r. 1915 lub w r. fin. 1914/15	w r. 1916 lub w r. fin. 1915/16	w r. 1917 lub w r. fin. 1916/17	w r. 1918 lub w r. fin. 1917/18
Łomżyńskiego 5%	82,50—85,50	81,50—83,50	—	—	—	—
Łódzkiego 5%	86,66½	85,30	86,—	86,—80,—	74,—	wyżej 100
„ 4½%	83,07	81,12	80,—	80,—74,—	70,—	wyżej 100
Płockiego 5%	—	85,87½	84,50	90,—	82,—	—
Warszawskiego 5%	90,66	88,78	85,—94,—	—	—	—
„ 4½%	85,57	83,26	85,—94,—	—	—	—
Kieleckiego 5%	87,—	—	85,—86.—	—	110,—112	120,—125
Lubelskiego 5%	88,—90,—	87,—87.50	85,—93.—	90,—93,—	105,—	125,—
Radomskiego 5%	85,—87,—	82,—84.—	84,—	86,—92,—	95,—97,—	105,—120

Naogół biorąc, kurs listów wzrastał, jednak w dużej mierze należy to położyć na karb spadku waluty.

Przeciętna wysokość nominalna pożyczek na 1 nieruchomość niewielkim w czasie wojny uległa zmianom; widać to z następującego zestawienia:

Towarzystwo	na początku roku 1914 rubli	na początku roku 1919 rubli	Przyrost %-owy
Częstochowskie	9691	9774	0,86
Kaliskie	8373	?	.
Łomżyńskie	6859	6931	1,05
Łódzkie	26183	25610	—2,19
Płockie	6921	7840	13,28
Siedleckie	5895	5904	0,15
Warszawskie	36940	41651	12,75
Kieleckie	5436	5921	8,92
Lubelskie	9716	12430	27,93
Piotrkowskie	8311	?	.
Radomskie	7730	9393	21,51

Oprócz dwóch towarzystw: Warszawskiego i Łódzkiego, nigdzie średnia wysokość pożyczek nie dochodzi do 10 tysięcy rubli. Tłumaczy się to stosunkowo słabym rozwojem miast w b. Królestwie. Największy przyrost obciążenia pożyczkami wykazują towarzystwa Lubelskie, Warszawskie, Płockie—jako wydające pożyczki dodatkowe dziesięcioprocentowe „wojenne" (o których mowa będzie niżej),—oraz towarzystwo Radomskie, które szczególnie w r. 1918 wydało duże pożyczki odnowione i dodatkowe. Najmniejszy przyrost wykazują towarzystwa Siedleckie, Częstochowskie, spadek — towarzystwo Łódzkie. W tych trzech towarzystwach wojna wywołała całkowity zastój. Różnica między okupacją niemiecką i austrjacką aż nadto jest widoczna.

W ścisłym związku z ogólną sumą pożyczek znajduje się suma rat należnych—i tutaj dopiero widzimy ciężkie położenie towarzystw. Stowarzyszeni przeważnie byli tak zniszczeni wojną, że rat płacić nie mogli; utrudniona komunikacja również przeszkadzała w płaceniu rat—dało się to we znaki tym towarzystwom, które rozciągają swoją działalność, oprócz miasta, stanowiącego ich siedzibę, na powiatowe miasta tejże gubernji, szczególnie, jeżeli te miasta znalazły się w różnych okupacjach (towarzystwo Piotrkowskie); często jednak grała tu rolę i zła wola, jak to niejedno sprawozdanie stwierdza.

Z tych czy innych powodów—zaległości rat, do których zaliczamy także zaległości formalnie dozwolone, mianowicie raty prolongowane, ciągle w czasie wojny wzrastały, i dopiero w ostatnim roku położenie towarzystw cokolwiek się poprawiło. Widać to bezpośrednio z bilansów, jak również i ze szczegółowej tablicy II. Tablica ta przedstawia należności z rat bieżących i zaległych i porównanie wpływów na poczet tych należności. Procent zaległości w stosunku do rat należnych ciągle wzrasta i wszędzie, z wyjątkiem towarzystwa Lubelskiego, przekracza 100, nawet 200, a w jednym wypadku dochodzi aż do 317 (towarzystwo Łomżyńskie). W pierwszym roku przeważnie nie przekracza 10 i tylko w trzech towarzystwach wynosi około 30, a i tu towarzystwo Siedleckie tłumaczy się tem, że termin ulgowy do poboru rat kończy się w pierwszym miesiącu nowego roku finansowego, zaległe więc raty nie znajdują się jeszcze pod egzekucją, w bilansie jednak muszą figurować, jako takie. Co do wpływów na poczet rat bieżących i zaległych, to może najbardziej charakterystyczne są wpływy ogólne w każdym roku i ich stosunek procentowy do rat bieżących. Ściśle biorąc, przy dużych zaległościach, procent ten powinien być znacznie wyższym od 100; mamy to jednak zaledwie w kilku przypadkach, i to przeważnie w ostatnim roku. Najmniejsze wpływy widzimy w środkowych latach; pod koniec okresu wojennego widoczny jest już pewien wzrost. Rozumie się, że w tych towarzystwach, które raty prolongowały, wpływy na raty zaległe nie mogły pokrywać całych zaległości. Takich jednak towarzystw było zaledwie kilka: Warszawskie, Łódzkie, Lubelskie, Radomskie; w innych zaległości są, rzec można, „nielegalne".—Duża część zaległości wpływała w rublach; ponieważ jednak wszelkie wydatki na administrację, podatki i t. p. musiały być płacone markami, towarzystwa ponosiły przez to znaczne straty, i niektóre, jak np. Warszawskie, przestały w ostatnim roku przyjmować wpływy na raty bieżące w rublach, pozwalając jedynie w ten sposób płacić zaległości z nieruchomości, będących już pod egzekucją. Kupony w towarzystwie Warszawskiem już dawniej płacono markami. Dla porównania wpływów podajemy w tejże tablicy wpływy

na przedterminową spłatę pożyczek; jak widać, są one dość duże, ale to się tłumaczy również tem, że płacono je rublami, których kurs był niski, stowarzyszeni więc korzystali z tego, żeby się pozbyć z pewną korzyścią dla siebie długu, obciążającego ich nieruchomości. Niektóre towarzystwa pod koniec przestały zupełnie przyjmować takie spłaty, „z obawy przed znacznem zwiększeniem się sumy listów wylosowanych, które należałoby wykupywać za walutę rublową, jak również w celu usunięcia możliwej spekulacji, polegającej na zaciąganiu pożyczek w listach i spłacaniu ich natychmiast w walucie rublowej" (sprawozdanie towarzystwa Płockiego za rok 1918/19). Postanowiono więc przyjmować spłaty tylko w listach zastawnych (towarzystwo Płockie, Warszawskie, Radomskie).

Ponieważ część rat płaconych idzie na umorzenie pożyczek, podajemy w następnej tablicy IV obliczone w przybliżeniu sumy, przeznaczone na umorzenie, z rat, zapłaconych w danym roku. Są tu podane tylko 4 towarzystwa; dla innych brakowało materjału do dokonania takich obliczeń. Jest to z tego względu ciekawe, że towarzystwa do bilansu biorą sumy umorzenia teoretyczne, nie wchodząc w to, czy raty wpływały normalnie, czy z opóźnieniem. Tym sposobem pozycja bilansu „pożyczki, udzielone na nieruchomości", wykazuje sumy pożyczek, które pozostałyby do umorzenia, gdyby dwie raty półroczne wpłynęły całkowicie. Ponieważ tak nigdy nie było, w szczególności podczas wojny, więc pozycja ta jest zawsze za mała. Różnicę pomiędzy funduszem umorzenia z dwóch rat należnych, a funduszem umarzania z rat, faktycznie wpłaconych, wykazuje właśnie tablica IV. I tu dla porównania podajemy umorzenie pożyczek przedterminowe — gotowizną i listami zastawnemi. Widoczne jest, że równocześnie z dużemi zaległościami w umorzeniu terminowem, obowiązkowem, umarzano znaczną ilość pożyczek przed terminem, dobrowolnie. Wskazuje to na to, że gdy jedni stowarzyszeni nie mogli podołać nawet opłacie rat, inni mogli i uznawali za korzystne dla siebie spłacać swe pożyczki przed terminem; wprawdzie przeważnie po to, by zaciągnąć nowe pożyczki, większe od poprzednich.

Gdyby towarzystwa stosowały względem zalegających w opłacie rat z całą surowością odpowiednie przepisy ustawy, to doszłoby do masowych egzekucji; towarzystwa jednak bardzo oględnie to czyniły, nie chcąc narażać stowarzyszonych na straty i koszta; oprócz tego egzekucjom często stawał na przeszkodzie poprostu brak odpowiednich organów państwowych, jak sądów lub wydziałów hipotecznych, które były ewakuowane. Często także władze okupacyjne wprost nie pozwalały przedsiębrać kroków egzekucyjnych, gdyż temu sprzeciwiało się prawo o moratorjum (ta przeszkoda szczególniej była wysuwana przez władze austrjackie).

Wszystko to ograniczyło ilość egzekucji do minimalnych rozmiarów; tak więc: w Częstochowie przez cały czas wojny odbyła się 1 sprzedaż; w Łomży—3; w Łodzi—0; w Płocku—10; w Siedlcach—0; w Warszawie—18; w Kielcach—0; w Lublinie—0; w Piotrkowie—0; w Radomiu—0. Co do pozostałych dwóch towarzystw niema dokładnych danych, ale wiedząc, jak Kalisz ucierpiał na samym początku wojny, i wiedząc, że Suwalskie towarzystwo było przez cały czas wojny nieczynne—możemy prawie napewno powiedzieć, że i tam sprzedaże się nie odbywały wcale, albo w minimalnych rozmiarach.

Zamiast egzekucji musiano się uciekać do innych, łagodniejszych środków. Wysyłano więc odezwy do stowarzyszonych z przypomnieniem o obowiązku płacenia rat; do miast powiatowych delegowano członków władz z poleceniem zainkasowania zaległości (Płock, Piotrków), miano tu bowiem na uwadze utrudnioną komunikację. We wszystkich towarzystwach stosowano § 100 Ustawy, który pozwala podczas postępowania sprzedażnego ustanawiać dozór odpowiedzialny nad nieruchomością. Dozór taki okazywał się bardzo pożytecznym i pożądanym, gdyż pozwalał cały dochód z komornego zaliczać na poczet rat. Prawie we wszystkich towarzystwach postanowiono obniżyć, albo nawet zupełnie znieść na czas wojny kary, pobierane od stowarzyszonych za zaleganie w opłacie rat. Ten środek jednakże okazał się niezupełnie dobrym, gdyż razem z tymi, dla których obniżenie kar było prawdziwem dobrodziejstwem, korzystali z niego i ci, dla których płacenie rat w terminie nie stanowiłoby różnicy. Dlatego też w niektórych towarzystwach (np. Łódzkiem) powoływano specjalne komisje obywatelskie, które określały zdolność płatniczą dłużników i orzekały, kto zasługuje na obniżenie kary. W innych towarzystwach określała to często sama dyrekcja, lub komitet nadzorczy (Radom). Paragraf 108 Ustawy, przy odpowiedniej jego interpretacji, dał możność kilku towarzystwom, mianowicie Płockiemu, Warszawskiemu i Lubelskiemu, wydawać pożyczki dodatkowe, t. zw. „wojenne", w wysokości 10% pożyczki głównej. Pożyczki te szły przedewszystkiem na zapłacenie zaległych rat, a pozostała reszta dopiero była wydawana właścicielowi nieruchomości. Jednakże w okupacji niemieckiej musiało to ustać z chwilą wprowadzenia marki polskiej, z powodów, o których wyżej była mowa.

Niektóre towarzystwa na samym początku wojny zaciągnęły pożyczki, czy to w Banku Państwa, czy też w bankach lub instytucjach prywatnych, głównie na opłatę kuponów. Zamiast pożyczek uzyskiwano także często otwarty kredyt. I jedno i drugie jednak przeważnie pod zastaw papierów procentowych kapitału zasobowego. Kapitał ten, jak widać z pozycji 1 stanu biernego bilansów, jest dosyć duży i nawet w ciągu wojny, w ogólnej sumie, stale wzrastał. Ale uwaga do § 49 Ustawy mówi, że „winien być zachowanym w papierach procentowych Państwa, lub gwarantowanych przez Rząd papierach procentowych towarzystw prywatnych. Papiery te przechowują się w instytucjach Banku Państwa". Ten przepis był powodem, że tylko kilka towarzystw zdążyło uzyskać w Banku Państwa pożyczki, a zato wszystkie—pozostały bez znacznej części kapitału zasobowego, gdyż Bank Państwa przy ewakuacji deponowane papiery wywoził. Papiery procentowe, wywiezione przez Bank Państwa, i pożyczki, uzyskane przez towarzystwa w tymże Banku, przedstawiają się, jak następuje:

TOWARZYSTWO	Suma nominalna papierów % wywiezionych przez Bank Państwa do Rosji	Pożyczka lub otwarty kredyt wraz z narosłemi procentami według ostatniego sprawozdania
	rubli	rubli
Częstochowskie	105 000	—
Łomżyńskie	6 800	—
Łódzkie	1 937 807,50	1 038 781,47½
Płockie	74 500	—
Siedleckie	49 600	—
Warszawskie	6 478 735,30	4 953 037,26
Kieleckie	29 400	24 816
Lubelskie	272 009	200 000
Piotrkowskie	239 550	—
Radomskie	76 725	—
Razem	9 270 126,80	6 216 634,73½

Pożyczki w instytucjach prywatnych były kilkakrotnie zaciągane i spłacane przez rozmaite towarzystwa; towarzystwo Kaliskie zaciągnęło pożyczkę 100 000 rb. nawet w towarzystwie Kredytowem Warszawskiem; według jednak ostatnich sprawozdań i bilansów, takie pożyczki obciążały już tylko towarzystwo Warszawskie w sumie rb. 1 121 909,72 a właściwie marek 2 423 325,— (w Warszawskim Banku Dyskontowym, Banku Ziemiańskim i Banku Kredytowym) i Towarzystwo Łódzkie w sumie rb. 468 500,— (w Komisji Finansowej przy Urzędzie Starszych Zgromadzenia Kupców i Komitecie Giełdowym oraz w Banku Handlowym w Łodzi).

Te środki jednakże jeszcze nie wystarczały, i we wszystkich towarzystwach, oprócz Lubelskiego, musiano zastosować zmniejszenie losowań listów zastawnych albo nawet zupełne ich zaprzestanie. W r. 1918 jednak wszędzie te zaległe losowania udało się wyrównać, co było zresztą konieczne, gdyż wskutek zaprzestania losowań zwiększała się ilość kuponów, które należało opłacać, i z tego powodu trzeba było wydzielać na to dodatkowe fundusze.

Ilość listów zastawnych wylosowanych, znajdujących się jeszcze w obiegu, stale w bilansach wzrastała, chociaż nie bez pewnych wahań. Było to wskutek utrudnionej komunikacji w czasie wojny i tej okoliczności, że duża ilość listów zastawnych została wywieziona z kraju i nie mogła być po wylosowaniu przedstawiona do zrealizowania. To zapewne było powodem, że towarzystwa ani razu nie wstrzymywały wypłaty za listy wylosowane.

Również i kupony wszędzie płacono, i to tak bieżące, jak i zaległe, z wyjątkiem towarzystwa Łódzkiego, gdzie w roku 1916 i 1917 zmniejszono ich zapłatę na razie do $^1/_3$ wartości, odkładając $^2/_3$ na później, i tych towarzystw, które na dłuższy lub krótszy czas swoje czynności zawieszały. Ale razem z listami zastawnemi wywieziono do Rosji i kupony, a w kraju komunikacja była trudna, więc wielu kuponów nie przedstawiano do realizacji, i pozycja bilansów „należność za ubiegłe kupony"—również stale i wyraźnie wzrastała. Ponieważ jednak dokładnej ilości tych wywiezionych kuponów nie znano, musiano więc trzymać w kasach większą ilość gotowizny. Było to zresztą i z innych powodów konieczne: niepewna sytuacja, bardzo duży wzrost wydatków na administrację i t. p. To też pozycja bilansów—kasa—także stale rośnie. Widoczne są pewne wahania w poszczególnych towarzystwach, lecz one nie mają wpływu na ogólną sumę.

Przy porównywaniu stopnia rozwoju poszczególnych towarzystw, najbardziej miarodajnemi pozycjami bilansów są: listy zastawne w obiegu i fundusz na zapłatę kuponów. Z tego punktu widzenia towarzystwa dadzą się ułożyć w następującym porządku: Warszawskie, Łódzkie, Piotrkowskie, Lubelskie, Częstochowskie, Płockie, Kaliskie, Radomskie, Siedleckie, Łomżyńskie i Kieleckie. Jeżeli wziąć pod uwagę, że towarzystwo Suwalskie miało na początku r. 1914 listów zastawnych w obiegu na 1 414 000 r., to należałoby umieścić je przed Siedleckiem. Ten porządek na początku wojny był cokolwiek inny: wyraźny jest wzrost sumy listów towarzystwa Lubelskiego i spadek w towarzystwie Częstochowskiem; mniej znaczne są różnice pomiędzy towarzystwem Płockiem i Kaliskiem.—Rzuca się w oczy duży rozwój towarzystwa Warszawskiego i, po części, Łódzkiego, w porównaniu z innemi: Warszawskie ma listów

w obiegu $3^1/_2$ razy więcej od Łódzkiego, to zaś—5 razy więcej od Piotrkowskiego; dopiero to ostatnie i pozostałe mniej się różnią od siebie pod tym względem, i rozwój ich jest bardziej równomierny. Coprawda, jest to najzupełniej zgodne z rozwojem samych miast; przecież przed wojną Warszawa miała 2 razy więcej ludności niż Łódź, a ta znowu prawie 10 razy więcej, niż Piotrków.—Najmniejszem towarzystwem jest Kieleckie: suma listów w obiegu nie dosięga nawet miljona. Sprawozdania często zwracają na to uwagę, a ostatnie — z r. 1918 — wyraźnie nawet podnosi myśl, czyby nie należało, wobec ogromnego wzrostu wydatków na administrację, niewspółmiernych z otrzymywanemi wpływami, połączyć tego towarzystwa z jakiemkolwiek innem, np. Radomskiem, jako najbliższem. Sprawozdanie dodaje, że decyzja w tym względzie zapaść powinna i musi w najbliższym czasie.

Udział towarzystw w naszem krajowem życiu gospodarczem i przemysłowem, poza rozwojem miast, do którego się bardzo przyczyniły i przyczyniają, był i jest z natury rzeczy niewielki, mógł się bowiem wyrażać jedynie w popieraniu krajowych papierów procentowych. To zaś było w znacznej mierze ograniczone przez cytowaną już przez nas uwagę do § 49 Ustawy, nakazującą lokowanie kapitału zasobowego w papierach procentowych rządowych lub przez rząd gwarantowanych. Wskutek tego bardzo duża część tego kapitału była unieruchomiona w rosyjskiej rencie państwowej lub w obligacjach banków: włościańskiego i szlacheckiego, albo różnych rosyjskich obligacjach kolejowych. Na dwóch zjazdach towarzystw kredytowych miejskich w r. 1905 i 1908 uznano, że pewna część kapitału zasobowego może być użyta na zakup listów zastawnych innych towarzystw kredytowych, byle nie własnych*). Zdaje się jednak, że nie było to nigdzie stosowane. Zato fundusze ruchome były często używane na zakup papierów procentowych krajowych: czy to listów zastawnych innych towarzystw lub własnych, czy też innych walorów. Załączone dwie tablice (V i VI) wyszczególniają główne rodzaje tych papierów oraz podają procentowy stosunek do ogółu papierów, posiadanych przez każde towarzystwo. Należy zaznaczyć, że sumy są wzięte z ostatnich sprawozdań, a więc dotyczą czasu od października 1918 r. do kwietnia 1919 r., z wyjątkiem jednego towarzystwa Kaliskiego, gdzie ostatnie sprawozdanie dotyczy roku finansowego 1913/14—tutaj są to zatem sumy przedwojenne, i w dniu dzisiejszym mogą się znacznie różnić od rzeczywistości, szczególniej co do funduszów ruchomych.

W bilansach do papierów procentowych, nabytych z funduszów ruchomych, są dołączone takież papiery, nabyte z funduszów specjalnych. Te ostatnie dzielą się na fundusze własne i fundusze kas przezorności i pomocy urzędników. Podział i wysokość tych funduszów są widoczne ze stanu biernego bilansów. Fundusze własne są to fundusze, przeznaczone na zasiłki emerytalne, na deterjorację ruchomości, na kupno domu własnego i t. p. Własną nieruchomość bowiem posiada tylko kilka towarzystw: Częstochowskie, Warszawskie, Lubelskie i Piotrkowskie, inne zaś mieszczą się w wynajętych lokalach. — Wreszcie do funduszów specjalnych własnych są wliczone opłaty na cele specjalne,

*) Patrz: Towarzystwa Kredytowe Miejskie, część II, Ustawa. Opracował A. B. Warszawa, 1911, str. 219.

pobierane od stowarzyszonych, a więc: na koszta oszacowania nieruchomości, przystępujących do towarzystwa, na przygotowanie listów zastawnych, na administrację i t. p.—Co się tyczy kas przezorności i pomocy, to te istnieją prawie przy wszystkich towarzystwach, lecz bilanse ich nie wszędzie są włączone do ogólnych bilansów towarzystw (np. towarzystwo Warszawskie włączyło bilans kasy do bilansu swojego dopiero w roku finansowym 1914/15, sama zaś kasa istnieje tam znacznie dawniej).

Pomimo ciężkiego położenia i znacznego wzrostu wydatków, towarzystwa kredytowe w miarę możności przychodziły z pomocą materjalną czy to bezpośrednio miastu, w którem się znajdowały, czy też ubogiej ludności tego miasta. Tak więc Towarzystwo Częstochowskie udzieliło magistratowi pożyczki rb. 11 400 w listach zastawnych na zapłacenie kontrybucji. Oprócz tego płaciło przez dwa lata (1914 i 1915) po rb. 125, potem rb. 250 miesięcznie na Komitet Doraźnej Pomocy. Towarzystwo Łódzkie podpisywało dwukrotnie deklaracje gwarancyjne dla pożyczek wewnętrznych miejskich (w r. 1915 na rb. 55 000, w r. 1916 na mk. 300 000). Towarzystwo Warszawskie zakupywało dwukrotnie ze swoich funduszów ruchomych pożyczkę miejską; w roku finansowym 1916/17, jak już wyżej wspomniano, udzieliło nawet Towarzystwu Kredytowemu m. Kalisza pożyczki w sumie rb. 100 000. Oprócz tego towarzystwo Warszawskie rok rocznie przyznaje pewną sumę Warszawskiemu Towarzystwu Dobroczynności, jako zapomogę. Kilkakrotnie także przyznano zapomogi studentom uniwersytetu i politechniki na opłatę czesnego.—Towarzystwo Lubelskie w latach 1916 i 1917 przyznawało pewne kwoty na ogólne cele filantropijne; towarzystwo Radomskie także wypłacało w latach 1915, 1916 i 1917 na biednych po rb. 50 miesięcznie. Wszystkie te wydatki nie były związane bezpośrednio z interesami towarzystw, ale w ciężkich latach wojny były one wprost konieczne, i towarzystwa, które mogły jeszcze osiągnąć pewną przewyżkę dochodów nad wydatkami, uważały je niejako za swój obowiązek.

Takież wydatki, nie związane z interesami towarzystw, stanowią koszta utrzymania szkół początkowych — pozostałość z czasów rosyjskich, kiedy chodziło o jak największą ilość szkół nierządowych z językiem wykładowym polskim. Takie szkoły utrzymują towarzystwa: Warszawskie—trzy szkoły, na które w roku finansowym 1917/18 wydało rb. 20 833,33 (obecnie już szkoły te zostały przekazane miastu), i Płockie jedną szkołę, na którą w tymże roku finansowym wydało rb. 1 695,15, w następnym zaś, 1918/19,—rb. 2 656,28.—

To są najważniejsze dane, dotyczące działalności towarzystw w latach wojennych. Widzimy, że pomimo dużych strat i nieraz bardzo trudnej sytuacji, towarzystwa umiały wywiązać się ze swych zobowiązań zadowalająco, nie tracąc zaufania ani stowarzyszonych, ani posiadaczy listów zastawnych, to zaś ułatwi im obecnie rozszerzenie działalności do rozmiarów dawnych i dalszy jej rozwój, szczególnie po uregulowaniu naszej waluty.

BIBLJOTEKA W. P. W POZNANIU

TABLICA I.

Liczba nieruchomości, obciążonych pożyczkami, i ogólna suma nominalna pożyczek w (w rublach).

	TOWARZYSTWO	1914		1915		1916		1917		1918		1919	
		Liczba nieruchomości	Suma pożyczek	Liczba nieruchomości	Suma pożyczek	Liczba nieruchomości	Suma pożyczek	Liczba nieruchomości	Suma pożyczek	Liczba nieruchomości	Suma pożyczek	Liczba nieruchomości	Suma pożyczek
Okupacja niemiecka	Częstochowskie . . . w d. 1/I każdego roku	492	4 768 000	498	4 873 100 (?)	498	4 873 100	495	4 840 800	490	4 789 500	.	4 680 000[1])
	Kaliskie . . . . . w d. 1/III każdego roku	445	3 726 100	.	.	.	.	.	.	.	.	.	4 019 700
	Łomżyńskie. . . . . w d. 1/I każdego roku	169(?)	1 159 200	186	1 252 300	186	1 252 300	186	1 252 300	178	1 237 100	173	1 199 200
	Łódzkie . . . . . w d. 1/XI poprzedn. roku	1 891	49 513 400	2 071	54 086 200	2 068	54 071 600	2 104	54 018 400	2 092	53 642 600	2 060	52 758 100
	Płockie . . . . . w d. 1/IV każdego roku	489	3 384 650	490	3 417 350	490	3 440 450	497	3 596 000	501	3 694 400	485	3 802 450
	Siedleckie . . . . . w d. 1/I każdego roku	263	1 550 400	265	1 559 200	265	1 559 200	265	1 559 200	263	1 552 800	263	1 552 800
	Warszawskie . . . . w d. 1/X roku poprzedn.	4 284	158251200	4 434	170031800	4 453	173664600	4 536	185597900	4 534	188122400	4 471	186225000
Okup. austrjacka	Kieleckie . . . . . w d. 1/I każdego roku	165	897 050	169	954 200	167	954 200	167	955 600	168	949 500	169	1 000 700
	Lubelskie . . . . . w d. 1/I każdego roku	498	4 838 700	508	5 143 900	508	5 156 900	510	5 334 300	516	5 602 300	536	6 663 000
	Piotrkowskie . . . . w d. 30/VII każdego roku	1 222	10 156 800	.	.	.	.	.	.	.	10 158 200	.	10 080 700[2])
	Radomskie . . . . . w d. 1/I każdego roku	311	2 404 200	314	2 409 200	315	2 415 600	316	2 443 500	316	2 485 200	328	3 081 000
	Razem 11 tow. . .	10229	240649700	.	.	.	.	.	.	.	.	.	275062650
	Razem 9 tow. . . (bez Kaliskiego i Piotrkowskiego).	8 562	226766800	8 935	243727250	8 950	247387950	9 076	259598000	9 058	262075800	.	260962250

[1]) Suma przybliżona.
[2]) W dn. 30 stycznia.

UWAGA. T-wo Suwalskie w tablicach opuszczamy, gdyż w czasie wojny było nieczynne.

TABLICA II

Raty bieżące i zaległe

(Kopiejki

TOWARZYSTWO		Rok finansowy	2 raty bieżące, należne w ciągu roku, wynosiły rubli	Zaległości na początku roku wynosiły		Razem w ciągu roku należało pobrać
				rubli	% w stosunku do 2 rat należnych bieżących	
1	2	3	4	5	6	7
OKUPACJA NIEMIECKA	Częstochowskie	1913	310 660	—	—	310 660
		1914	322 340	1 471	0,5	323 811
		1915	321 320	153 187	47,7	474 507
		1916	320 877	402 334	125,4	723 211
		1917	318 601	588 533	184,7	907 134
		1918	314 138	710 187	226,1	1 024 325
		1919		625 297		
	Kaliskie	1913/14	235 657	569	0,2	236 226
		1914/15	250 000*)	1 573	0,6	251 573
		1915/16	250 000*)	138 376	55,6	388 376
		1916/17	250 000*)	363 367	145,3	613 367
		1917/18	250 000*)	538 124	215,2	788 124
		1918/19	250 000*)	663 066	265,2	913 066
		1919/20		493 636		
	Łomżyńskie	1913	76 726	26 946	35,2	103 672
		1914	83 351	40 939	49,1	124 290
		1915	84 155	66 635	79,2	150 790
		1916	84 155	139 041	165,2	223 196
		1917	83 892	204 650	243,9	288 542
		1918	82 938	262 966	317,1	345 904
		1919		269 442		
	Łódzkie	1912/13	3 177 452	172 717	5,4	3 350 169
		1913/14	3 497 219	369 665	10,6	3 866 884
		1914/15	3 521 403	1 113 920	31,6	4 635 323
		1915/16	3 519 634	4 328 579	123,0	7 848 213
		1916/17	3 513 536	6 783 994	193,1	10 297 530
		1917/18	3 482 837	9 178 782	263,5	12 661 619
		1918/19		8 119 137		
	Płockie	1913/14	218 600	63 705	29,2	282 305
		1914/15	226 424	71 411	31,5	297 835
		1915/16	225 604	202 241	89,6	427 845
		1916/17	231 880	318 673	137,4	550 553
		1917/18	240 882	377 620	156,8	618 502
		1918/19	250 718	351 423	140,2	602 141
		1919/20		207 810		

*) Sumy obliczone w przybliżeniu.

oraz wpływy na ich poczet.

opuszczono).

W ciągu roku wpłacono:								
na raty bieżące		na raty zaległe		razem na raty bieżące i zaległe			na przedterminową spłatę pożyczek i konwersję:	
rubli	% w stosunku do 2 rat należnych bieżących	rubli	% w stosunku do rat zalegających na początku roku	rubli	% w stosunku do 2 rat należnych bieżących	% w stosunku do sumy należności bieżących i zaległych	gotowizną	listami zastawnemi
8	9	10	11	12	13	14	15	16
309 189	99,5	—	—	309 189	99,5	99,5	557	6 000
169 153	52,5	1 471	100,0	170 624	52,9	52,7	128	16 300
23 606	7,3	48 567	31,7	72 173	22,5	15,2	4	3 750
30 521	9,5	104 157	25,9	134 678	42,0	18,6	26	6 700
54 852	17,2	142 095	24,1	196 947	61,8	21,7	231	—
.		.		399 028	127,0	38,9	6 126	65 850
234 084	99,3	569	100,0	234 653	99,6	99,3	106	8 450
.		.		113 197*	45,3	45,0	.	.
.		.		25 009*	10,0	6,4	.	.
.		.		75 243*	30,0	12,3	.	.
.		.		125 058*	50,0	15,9	.	.
.		.		419 430*	167,8	45,9	.	.
38 251	49,9	24 482	90,1	62 733	81,8	60,5	46	14 200 (?)
32 317	38,8	25 338	61,9	57 655	69,2	46,4	25	—
7 887	9,4	3 862	0,6	11 749	14,0	7,8	—	—
.		.		18 546	22,0	8,3	—	—
4 707	5,6	20 869	10,2	25 576	30,5	8,9	161	11 700
13 722	16,5	62 740	23,9	76 462	92,2	22,1	1828	30 600
2 808 518	88,4	171 986	99,6	2 980 504	93,8	89,0	3 073	114 200
2 392 801	68,4	360 163	97,4	2 752 964	78,7	71,2	4 676	242 150
234 762	6,7	71 982	6,5	306 744	8,7	6,6	—	—
299 025	8,5	765 194	17,7	1 064 219	30,2	13,6	—	—
302 451	8,6	816 297	12,0	1 118 748	31,8	10,9	722	337 050
1 025 763	29,5	3 516 719	38,3	4 542 482	130,4	35,9	241 447	115 000
149 563	68,4	61 331	96,3	210 894	96,5	74,7	211	6 200
53 834	23,8	41 760	58,5	95 594	42,2	32,1	139	4 000
39 687	17,6	69 485	34,4	109 172	48,4	25,5	489	—
58 725	25,3	114 208	35,8	172 933	74,6	31,4	1 191	4 150
104 423	43,4	162 656	43,1	267 079	110,9	43,2	201	5 750
156 999	62,6	237 332	67,5	394 331	157,3	65,5	82 301	32 150

TABLICA II. Raty bieżące i zaległe (Kopiejki

	TOWARZYSTWO	Rok finansowy	2 raty bieżące, należne w ciągu roku, wynosiły rubli	Zaległości na początku roku wynosiły		Razem w ciągu roku należało pobrać
				rubli	% w stosunku do 2-ch rat należnych bieżących	
1	2	3	4	5	6	7
OKUPACJA NIEMIECKA	Siedleckie	1913	102 830	37 215	36,2	140 045
		1914	104 812	36 359	34,7	141 171
		1915	104 779	56 305	53,7	161 084
		1916	104 778	103 221	98,5	207 999
		1917	104 697	194 637	185,9	299 334
		1918	104 353	254 383	243,8	358 736
		1919		254 882		
	Warszawskie	1912/13	9 946 297	153 323	1,5	10 099 620
		1913/14	10 707 700	193 755	1,8	10 901 455
		1914/15	11 023 152	979 205	8,9	12 002 357
		1915/16	11 645 538	3 424 100	29,4	15 069 638
		1916/17	12 012 631	7 179 465	59,8	19 192 096
		1917/18	11 893 813	13 763 055	115,7	25 656 868
		1918/19		14 304 776		
OKUPACJA AUSTRJACKA	Kieleckie	1913	61 632	1 556	0,3	63 188
		1914	67 164	1 981	0,3	69 145
		1915	66 794	26 914	40,3	93 708
		1916	66 962	50 489	75,4	117 451
		1917	66 675	65 671	98,5	132 346
		1918	68 257	72 255	108,4	140 512
		1919		30 567		
	Lubelskie	1913	320 127	—	—	320 127
		1914	335 643	12 100	3,6	347 743
		1915	341 221	63 606	18,6	404 827
		1916	346 886	141 422	40,8	488 308
		1917	366 483	179 122	48,9	545 605
		1918	420 017	176 449	42,0	596 466
		1919		96 641		
	Piotrkowskie	1913/14	701 976	87 819	12,5	789 795
		1914/15	661 696	136 472	20,6	798 168
		1915/16	682 500*)	798 168	116,9	1 480 668
		1916/17	682 500*)	1 292 579	189,4	1 975 079
		1917/18	682 500*)	1 794 141	262,9	2 476 641
		1918/19	682 631	1 721 079	252,1	2 403 710
		1919/20		1 555 179		
	Radomskie	1913	160 176	—	—	160 176
		1914	162 377	3 183	2,0	165 560
		1915	162 113	53 557	33,1	215 670
		1916	163 441	120 478	73,7	283 919
		1917	167 449	171 163	102,2	338 612
		1918	194 406	179 436	92,3	373 842
		1919		121 350		

*) Sumy obliczone w przybliżeniu.

oraz wpływy na ich poczet.
opuszczono).

W ciągu roku wpłacono:								
na raty bieżące		na raty zaległe		razem na raty bieżące i zaległe			na przedterminową spłatę pożyczek i konwersję	
rubli	% w stosunku do 2 rat należnych bieżących	rubli	% w stosunku do rat zalegających na początku roku	rubli	% w stosunku do 2 rat należnych bieżących	% w stosunku do sumy należności bieżących i zaległych	gotowizną	listami zastawnemi
8	9	10	11	12	13	14	15	16
66 471	64,6	37 215	100,0	103 686	100,8	74,0	72	3 500
48 507	46,3	36 359	100,0	84 866	81,0	60,1	73	8 650
14 455	13,8	43 408	77,1	57 863	55,2	35,9	—	—
3 380	3,2	9 982	9,7	13 362	12,7	6,4	—	—
3 091	2,9	41 860	21,5	44 951	42,9	15,0	29	5 050
5 619	5,4	98 235	38,6	103 854	99,5	28,9	—	—
9 752 541	98,1	153 324	100,0	9 905 865	99,6	98,1	15 994	1 903 500
9 728 495	90,9	193 755	100,0	9 922 250	92,7	91,0	11 755	1 753 400
7 765 289	70,4	812 968	83,0	8 578 257	77,8	71,5	4 207	255 100
6 457 983	55,5	1 432 190	41,8	7 890 173	67,7	52,3	24 315	1 072 600
3 936 183	32,8	1 492 858	20,8	5 429 041	45,2	28,3	9 682	778 300
4 867 606	40,9	6 484 486	47,1	11 352 092	95,4	42,2	9 172	928 700
59 651	96,8	1 556	100,0	61 207	99,3	96,9	147	4 100
40 250	59,9	1 981	100,0	42 231	62,9	61,1	59	12 200
25 167	37,7	18 052	67,1	43 219	64,7	46,1	—	—
28 584	42,7	23 196	45,9	51 780	77,3	44,1	203	2 250
35 303	52,9	24 788	37,7	60 091	90,1	45,4	47	3 350
48 494	71,1	61 451	85,1	109 945	161,1	78,2	—	—
308 027	96,2	—	—	308 027	96,2	96,2	816	12 650
272 037	81,0	12 100	100,0	284 137	84,6	81,7	318	700
247 945	72,7	15 460	24,3	263 405	77,2	65,1	2	—
254 158	73,3	55 028	38,9	309 186	89,1	63,3	1 555	—
282 731	77,1	86 425	48,2	369 156	100,7	67,7	1 100	10 800
352 813	84,0	147 012	83,3	499 825	119,0	83,8	2 442	24 700
571 534	81,4	81 789	93,1	653 323	93,1	82,7	377	74 650
.	.	.	.	.	.	.	.	.
.	.	.	.	.	.	.	.	.
.	.	.	.	.	.	.	.	.
.	.	.	.	.	.	.	.	.
.	.	.	.	.	.	.	.	.
156 993	98,0	—	—	156 993	98,0	98,0	254	1 150
108 820	67,0	3 183	100,0	112 003	68,0	67,6	—	13 100
70 243	43,3	24 949	46,6	95 192	58,7	44,1	—	2 100
62 860	38,5	49 895	41,4	112 755	68,0	39,7	237	—
85 260	50,9	73 916	43,2	159 176	95,1	47,0	16 698	22 600
136 582	70,3	115 910	64,6	252 492	129,9	67,5	14 910	700

TABLICA III.

Suma pożyczek wydanych.

	TOWARZYSTWO	% listów zastawnych	Wydano pożyczek nowych, dodatkowych i odnowionych w listach zastawnych na sumę rubli:					
			w r. 1913 lub r. fin. 1912/13.	w r. 1914 lub r. fin. 1913/14	w r. 1915 lub r. fin. 1914/15	w r. 1916 lub r. fin. 1915/16	w r. 1917 lub r. fin. 1916/17	w r. 1918 lub r. fin. 1917/18
Okupacja niemiecka	Częstochowskie	5	235 200	137 300	—	—	—	—
	Kaliskie	5	360 500	640 550	—	—	—	—
	Łomżyńskie	5	74 200	95 800	—	—	—	—
	Łódzkie	5	4 814 100	5 091 500	—	—	166 600	—
	„	4½	319 900	372 300	—	—	—	—
	Płockie	5	.	391 000	38 000	74 100	359 800	188 500
	Siedleckie	5	70 200	18 500	—	—	—	—
	Warszawskie	5	14 470 600	14 621 900	4 593 200	14 977 200	4 915 800	—
	„	4½	729 700	619 100	443 400	1 521 600	450 800	—
Okup. austrjacka	Kieleckie	5	72 800	74 200	—	5 000	—	51 200
	Lubelskie	5	391 500	324 000	14 000	227 600	334 600	1 292 500
	Piotrkowskie	5	.	772 900	—	—	—	—
	Radomskie	5	89 300	23 200	9 000	34 200	103 200	638 200
	Razem 11 towarzystw		.	23 182 250	5 097 600	16 839 700	6 330 800	2 170 400
	Razem 9 towarzystw (bez Płockiego i Piotrkowskiego).		21 628 000	22 018 350	5 059 600	16 765 600	5 971 000	1 981 900

TABLICA IV.

Umorzenie pożyczek.

(W tysiącach rubli).

	TOWARZYSTWO	Rok finansowy	Fundusz umorzenia z 2 rat należnych w ciągu roku wynosił:	UMORZONO:				
				funduszem umorzenia z rat wpłaconych [1])			przedterminową spłatą i końcowemi dopłatami	
				bieżących	zaległych	razem	gotowizną	listami zastawnymi
Okupacja niemiecka	Łomżyńskie	1913	14,0	7,0	4,5	11,5	0,0	14,2(?)
		1914	16,2	6,3	4,6	10,9	0,0	—
		1915	17,9	1,7	0,7	2,4	—	—
		1916	.	.	.	.	.	.
		1917	21,3	1,2	4,5	5,7	0,2	11,7
		1918	22,0	3,6	15,9	19,5	1,8	30,6
	Łódzkie	1912/13	947,1	837,1	51,3	888,4	3,1	114,2
		1913/14	1035,1	708,2	107,1	815 3	4,7	242,2
		1914/15	1131,0	75,4	21,3	96,7	—	—
		1915/16	1258,8	106,9	245,8	352,7	—	—
		1916/17	1372.5	118,1	292,0	410,1	0,7	337,1
		1917/18	1424,0	419,4	1373,7	1793,1	241,4	115,0
	Warszawskie	1912/13	2639,3	2588,3	40,7	2629,0	16.0	1903,5
		1913/14	2741,8	2491,3	51,4	2542,7	11,8	1753,4
		1914/15	2933,9	2066,9	208,2	2275,1	4,2	255,1
		1915/16	3172,0	1759.2	381,2	2140,4	24,3	1072,6
		1916/17	3308,7	1084,1	406,7	1490,8	9,7	7787,3
		1917/18	3443,2	1409,3	1785,9	3195,2	9,2	928,7
Okupacja austrjacka	Lubelskie	1913	84,4	81,3	—	81,3	0,8	12,7
		1914	90,5	73,3	3,2	76 5	0,3	0,7
		1915	99,1	72,0	4,2	76,2	0,0	—
		1916	107,2	78,5	16,0	94,5	1,6	—
		1917	110,3	85,1	26,7	111,8	1,1	10,8
		1918	113 5	95 4	44,2	139,6	2,4	24,7

[1]) Sumy obliczone w przybliżeniu.

TABLICA V.

Papiery procentowe, nabyte z funduszów kapitału zasobowego.

Stan w r. 1918.

	TOWARZYSTWO	Wartość nominalna										
		Ogółem	W TEM:									
			Pożyczki i renty państwowe rosyjskie		Obligacje i listy zast. banków włościańskiego i szlacheckiego		Obligacje kolejowe				Listy zastawne tow. kredyt. krajowych i obligacje miast polskich	
							rosyjskie		krajowe			
		tysięcy rubli	tysięcy rubli	%	tysięcy rubli	%	tysięcy rubli	%	tysięcy rubli	%	tysięcy rubli	%
Okupacja niemiecka	Częstochowskie	105,0	105,0	100,0	—	—	—	—	—	—	—	—
	Kaliskie	162,0	91,5	56,5	70,5	43,5	—	—	—	—	—	—
	Łomżyńskie	16,9	14,9	88,2	—	—	—	—	—	—	2,0[1]	11,8
	Łódzkie	2 951,7	550,6	18,7	1 282,6	43,7	1 118,5	37,6	—	—	—	—
	Płockie	75,3	74,5	99,0	—	—	—	—	—	—	0,8	1,0
	Siedleckie	49,6	49,6	100,0	—	—	—	—	—	—	—	—
	Warszawskie	9 156,5	3 801,4	41,5	2 971,1	32,4	1 190,3	13,0	1 193,8	13,1	—	—
Okupacja austrjacka	Kieleckie	29,4	11,9	40,5	12,5	42,5	—	—	—	—	5,0	17,0
	Lubelskie	272,0	158,8	58,4	113,2	41,6	—	—	—	—	—	—
	Piotrkowskie	239,6	—	—	239,6	100,0	—	—	—	—	—	—
	Radomskie	100,3	35,7 23,6[2]	35,6 23,5	41,0	40,9	—	—	—	—	—	—
	Razem	13 158,3	4 917,5	37,4	4 730,5	36,0	2 308,8	17,5	1 193,8	9,1	7,8	0,0

	TOWARZYSTWO	Wartość kursowa										
		Ogółem	W T E M:									
			Pożyczki i renty państwowe rosyjskie		Obligacje i Listy Zast. banków włościańskiego i szlacheckiego		Obligacje kolejowe				Listy Zastawne Tow. Kredyt. Krajowych i obligacje miast polskich	
							rosyjskie		krajowe			
		tysięcy rubli	tysięcy rubli	%	tysięcy rubli	%	tysięcy rubli	%	tysięcy rubli	%	tysięcy rubli	%
Okupacja niemiecka	Częstochowskie	97,4	97,4	100,0	—	—	—	—	—	—	—	—
	Kaliskie	145,2	80,8	55,6	64,4	44,4	—	—	—	—	—	—
	Łomżyńskie	13,2	11,6	88,2	—	—	—	—	—	—	1,6[1]	11,8
	Łódzkie	2 675,0	500,6	18,7	1 166,4	43,6	1 008,1	37,7	—	—	—	—
	Płockie	69,7	68,9	98,9	—	—	—	—	—	—	0,8	1,1
	Siedleckie	45,4	45,4	100,0	—	—	—	—	—	—	—	—
	Warszawskie	9 130,7	3 951,3	43,3	2 514,6	27,5	1 547,3	17,0	1 117,5	12,2	—	—
Okupacja austrjacka	Kieleckie	27,5	11,0	39,9	12,3	44,6	—	—	—	—	4,3	15,5
	Lubelskie	243,2	140,9	58,0	102,2	42,0	—	—	—	—	—	—
	Piotrkowskie	233,7	—	—	233,7	100,0	—	—	—	—	—	—
	Radomskie	91,2	32,9 20,7[2]	36,0 22,8	37,5	41,2	—	—	—	—	—	—
	Razem	12 772,2	4 961,5	38,8	4 131,1	32,3	2 555,4	20,0	1 117,5	8,7	6,7	0,2

[1]) Listy zastawne własne.
[2]) 5% asygnacje Skarbu Polskiego na sumę nominalną kor. 59 000.

TABLICA VI.

Papiery procentowe, nabyte z funduszów ruchomych.

Stan w r. 1918.

	TOWARZYSTWO	Wartość nominalna								
		Ogółem	W TEM:							
			Pożyczki i renty państwowe rosyjskie		Listy zastawne tow. kred. krajowych i obligacje miast polskich				Różne	
					Listy zastawne własne		Obligacje i inne listy zastawne			
		tysięcy rubli	tysięcy rubli	%	tysięcy rubli	%	tysięcy rubli	%	tysięcy rubli	%
Okupacja niemiecka	Częstochowskie	12,1	—	—	12,1	100,0	—	—	—	—
	Kaliskie	42,2	0 2	0,5	42,0	99,5	—	—	—	—
	Łomżyńskie	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Łódzkie	9,0	—	—	—	—	—	—	9,0	100,0
	Płockie	200,0	200,0*)	100,0	—	—	—	—	—	—
	Siedleckie	3,6	—	—	3,6	100,0	—	—	—	—
	Warszawskie	2 123,9	544,8	25,6	1 308,0	61,6	271,1	12,8	—	—
Okupacja austrjacka	Kieleckie	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Lubelskie	119,0	—	—	114,0	96,0	5,0	4,0	—	—
	Piotrkowskie	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Radomskie	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Razem	2 509,8	745,0	29,7	1 479,7	59,0	276,1	11,0	9,0	0,3

	TOWARZYSTWO	Wartość kursowa								
		Ogółem	W TEM:							
			Pożyczki i renty państwowe rosyjskie		Listy zastawne tow. kred. krajowych i obligacje miast polskich				Różne	
					Listy zastawne własne		Obligacje i inne listy zastawne			
		tysięcy rubli	tysięcy rubli	%	tysięcy rubli	%	tysięcy rubli	%	tysięcy rubli	%
Okupacja niemiecka	Częstochowskie	10,5	—	—	10,5	100,0	—	—	—	—
	Kaliskie	36,0	0,5	1,5	35,4	98,5	—	—	—	—
	Łomżyńskie	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Łódzkie	9,0	—	—	—	—	—	—	9,0	100,0
	Płockie	200,0	200,0*)	100,0	—	—	—	—	—	—
	Siedleckie	2,9	—	—	2,9	100,0	—	—	—	—
	Warszawskie	2 010,3	632,7	31,5	1 115,6	55,5	262,0	13,0	—	—
Okupacja austrjacka	Kieleckie	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Lubelskie	111,5	—	—	106,5	95,5	5,0	4,5	—	—
	Piotrkowskie	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Radomskie	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Razem	2 380,2	833,2	35,0	1 270,9	53,4	267,0	11,2	9,0	0,4

*) 5% asygnacje Skarbu Polskiego.

TABLICA VII.

Stan czynny bilansów

(W rublach — kopiejki

	TOWARZYSTWO	Bilans na dzień	Kasa	Rachunki przekazowe i wnioski	Papiery procentowe, nabyte: z funduszów kapitału zasobowego	Papiery procentowe, nabyte: z funduszów ruchomych i specjalnych	Pożyczki udzielone na nieruchomości	Umorzenie pożyczek: terminowe	Umorzenie pożyczek: przedterminowe
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Okupacja niemiecka	Częstochowskie	14/I 1914	2 722	—	97 720	5 166	4 376 963	.	.
		14/I 1915	2 664	—	97 388	31 237	4 424 404	.	.
		1/I 1916	12 997	—	97 387	11 008	4 341 445	.	.
		1/I 1917	5 469	—	97 388	11 007	4 248 496	.	.
		1/I 1918	64 385	—	97 387	11 008	4 157 421	.	.
		1/I 1919	299 857	—	97 387	10 507	3 990 710	.	.
	Kaliskie	1/III 1914	873	60 851	146 670	35 990	3 155 994	—	—
		1/III 1915	—	89 516	160 478	48 193	3 377 574	—	—
		1/III 1916	410	24 327	167 984	46 855	3 377 574	—	—
		1/III 1917	1 306	15 035	175 489	45 188	3 169 957	—	—
		1/III 1918	20 602	15 107	182 836	48 402	3 043 149	—	—
		1/III 1919	99 714	2 539	190 223	121 600	3 115 484	—	—
	Łomżyńskie	14/I 1914	76	10 743	15 880	—	1 095 191	12 733	—
		1/I 1915	2 337	10 053	15 562	—	1 174 274	173	—
		1/I 1916	920	2 481	14 246	—	1 156 329	—	—
		1/I 1917	148	1 668	14 889	—	1 136 151	38 123	—
		1/I 1918	1 137	1 183	15 533	—	1 103 031	59 208	161
		1/I 1919	1 528	677	16 177	—	1 048 576	81 235	1 989
	Łódzkie	1/XI 1913	34 631	475 576	2 471 627	245 292	42 615 122	—	756
		1/XI 1914	60 362	773 025	2 738 315	239 049	46 796 939	—	582
		1/XI 1915	122 592	122 227	2 692 195	146 757	45 666 522	891 334	—
		1/XI 1916	65 024	39 441	2 895 838	67 150	44 407 737	2 150 120	—
		1/XI 1917	110 775	183 151	3 006 613	39 304	42 864 113	3 522 571	722
		1/XI 1918	160 358	3 198 422	3 141 119	9 000	41 083 670	4 180 865	11 892
	Płockie	1/IV 1914	11 271	39 825	68 913	7 990	2 915 732	132	125
		1/IV 1915	14 864	19 921	68 913	5 585	2 888 925	31 075	—
		1/IV 1916	20 951	5 000	68 913	7 285	2 855 281	98 179	489
		1/IV 1917	30 819	16 190	68 913	7 285	2 978 794	167 175	7 430
		1/IV 1918	208 512	19 140	68 913	7 343	3 050 304	234 615	9 931
		1/IV 1919	154 532	10 557	69 699	215 500	3 151 673	—	4 727
	Siedleckie	1/I 1914	9 583	—	46 143	13 934	1 408 772	—	—
		1/I 1915	5 294	—	47 358	15 956	1 393 314	—	—
		1/I 1916	—	—	47 358	3 037	1 380 021	.	—
		1/I 1917	1 111	—	49 243	3 201	1 380 021	.	—
		1/I 1918	1 268	—	51 127	3 366	1 374 971	.	.
		1/I 1919	383	—	53 012	3 530	1 269 641	—	—

towarzystw kredytowych.

opuszczono).

Raty zaległe i prolongowane	Korespondenci za opłacone listy zastawne i kupony	Kupony zdyskontowane	Własność towarzystwa (nieruchoma i ruchoma)	Wydatki zwrotne, poczynione w zastępstwie stowarzyszonych i zaliczenia	Podatek skarbowy	Wydatki bieżące	Strata	Razem
11	12	13	14	15	16	17	18	19
1 471	206 113	—	20 573	1 693	772	800	—	4 713 993
153 187	136 264	—	20 447	10 272	4 257	267	—	4 880 387
402 334	11 850	—	20 189	23 570	6 971	.	—	4 927 751
588 533	166	—	19 954	31 373	14 381	.	—	5 016 767
710 187	449	—	19 719	41 470	20 663	.	—	5 122 689
625 297	449	—	19 484	40 894	25 085	.	—	5 109 670
1 573	17 871	30 349	28 951	3 009	255	109	—	3 482 495
138 376	10 915	—	28 951	4 525	—	—	—	3 858 528
363 366	5 246	564	28 951	4 422	—	—	2 559	4 022 258
538 124	637	4 166	28 951	3 227	—	—	—	3 982 080
663 066	984	90	28 651	4 658	—	—	—	4 007 545
493 637	1 434	4 964	28 351	1 287	—	—	—	4 059 233
48 321	8 546	—	1 583	6 190	413	.	.	1 199 676
79 847	7 776	—	1 413	7 681	1 736	.	.	1 300 852
165 708	2 627	—	1 272	7 934	2 810	.	.	1 354 327
204 649	—	—	1 145	4 301	6 438	.	.	1 407 512
262 966	1 825	162	1 056	3 899	8 900	.	.	1 459 061
269 442	6 399	75	976	2 973	8 630	.	.	1 438 677
369 665	822 289	93 561	203 528	30 142	3 781	.	.	47 365 970
1 113 921	163 569	182 876	203 782	44 384	3 459	.	.	52 320 263
4 328 579	503 901	32 280	203 844	115 641	2 658	.	.	54 828 530
6 783 995	477 483	34 100	203 849	347 456	2 231	.	.	57 474 424
9 178 782	181 024	15 616	203 853	468 889	1 880	.	.	59 777 293
8 119 137	42 075	13 788	203 864	399 525	1 780	.	.	60 565 495
71 410	38 084	4 774	548	9 496	3 770	.	.	3 172 070
202 241	7 965	611	608	9 500	6 104	.	.	3 256 312
318 674	13 243	488	582	11 904	—	.	.	3 400 989
377 621	31 207	10 812	553	19 149	—	.	.	3 715 948
351 423	32 876	1 327	525	17 644	—	.	.	4 002 553
207 809	144 930	3 372	8 356	15 176	—	.	.	3 986 331
36 359	5 915	—	922	1 923	266	—	.	1 523 817
56 305	7 004	—	1 081	1 839	716	—	.	1 528 867
103 221	6 096	—	844	2 840	1 618	—	—	1 545 035
194 636	5 079	—	798	3 042	5 318	—	—	1 642 449
254 383	7 210	—	798	4 256	8 740	—	1 029	1 707 148
254 882	30 207	—	798	4 178	8 797	—	1 842	1 627 270

Stan czynny bilansów
(W rublach—kopiejki

	TOWARZYSTWO	Bilans na dzień	Kasa	Rachunki przekazowe i wnioski	Papiery procentowe, nabyte		Pożyczki udzielone na nieruchomości	Umorzenie pożyczek	
					z funduszów kapitału zasobowego	z funduszów ruchomych i specjalnych		terminowe	przedterminowe
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Okupacja austrjacka — Okup. niem.	Warszawskie	1/X 1913	1 151 992	422 175	9 176 639	2 827 195	139 574 610	—	5 158
		1/X 1914	3 149 460	23 220	9 649 103	2 705 835	150 308 674	—	2 274
		1/X 1915	5 358 029	16 533	7 857 878	5 015 262	152 152 078	—	1 205
		1/X 1916	4 329 126	499 814	8 758 165	4 931 125	164 382 006	—	10 367
		1/X 1917	1 803 142	343 758	8 569 692	5 060 704	165 651 898	—	1 157
		1/X 1918	9 778 136	204 804	9 232 733	2 357 258	161 270 797	2 498 383	343
	Kieleckie	14/I 1914	2 233	36 727	27 507	—	803 414	—	.
		14/I 1915	2 005	29 407	27 507	—	850 656	—	.
		14/I 1916	6 814	31 785	27 507	—	834 751	—	.
		14/I 1917	2 776	45 396	27 507	—	819 508	—	.
		1/I 1918	14 021	65 316	27 507	—	797 587	—	.
		1/I 1919	66 602	66 416	27 507	—	829 398	—	—
	Lubelskie	1/I 1914	41 245	30 361	229 067	93 772	4 139 694	—	536
		1/I 1915	137 249	—	243 192	42 415	4 370 774	—	70
		1/I 1916	332 494	—	243 192	11 517	4 285 650	—	—
		1/I 1917	325 045	—	243 192	32 892	4 403 608	—	1 555
		1/I 1918	414 853	—	243 192	81 889	4 613 655	—	479
		1/I 1919	334 351	307 350	243 192	113 683	5 739 680	—	1 527
	Piotrkowskie	30/VII 914	50 141	500	234 892	584	10 035 028	—	76
		30/VII 915	17 353	1 000	245 971	584	9 891 150	—	—
		30/VII 916	16 161	1 000	257 050	584	9 722 589	81 604	129
		30/VII 917	3 225	1 000	268 129	584	9 539 096	250 835	291
		30/VII 918	531 202	1 000	279 208	584	9 069 602	428 301	567
		30/VII 919	681 766	1 000	284 747	494	9 068 100	269 531	75
	Radomskie	1/I 1914	1 700	43 706	71 343	31 896	2 198 067	—	.
		1/I 1915	12 793	8 751	72 290	31 641	2 169 661	—	—
		1/I 1916	14 656	6 775	75 441	15 545	2 135 112	—	—
		1/I 1917	7 545	7 087	78 668	13 231	2 124 002	—	.
		1/I 1918	20 227	56 720	81 895	13 269	2 141 996	—	39 706
		1/I 1919	76 045	118 021	105 824	13 129	2 717 994	—	257
	Ogółem	rok I	1 306 467	1 120 464	12 586 401	3 261 819	212 318 587	12 865	6 651
		„ II	3 404 381	954 893	13 366 077	3 120 495	227 646 345	31 248	2 926
		„ III	5 886 024	210 128	11 549 151	5 257 850	227 907 352	1 071 117	1 823
		„ IV	4 771 594	625 631	12 677 421	5 111 663	238 589 376	2 606 253	19 643
		„ V	3 190 124	685 375	12 623 903	5 265 869	237 867 728	4 244 695	52 723
		„ VI	11 653 272	3 909 786	13 461 620	2 844 701	233 285 723	7 030 014	20 810

towarzystw kredytowych.
opuszczono).

Raty zaległe i prolongowane	Korespondencja za opłacone listy zastawne i kupony	Kupony zdyskontowane	Własność towarzystwa (nieruchoma i ruchoma)	Wydatki zwrotne, poczynione w zastępstwie stowarzyszonych i zaliczenia	Podatek skarbowy	Wydatki bieżące	Strata	Razem
11	12	13	14	15	16	17	18	19
193 755	—	232 001	887 695	89 869	7 976	.	.	154 569 065
979 205	—	1 528 950	949 075	189 216	8 101	.	.	169 493 113
3 424 100	—	366 754	949 075	212 157	48 768	.	.	175 401 839
7 179 465	—	152 265	949 314	609 436	137 242	.	.	191 938 325
13 763 055	—	214 742	949 376	1 188 769	300 364	.	.	197 846 657
14 304 775	—	34 458	949 376	1 588 828	479 782	.	.	202 699 673
1 981	8 105	534	1 077	852	—	1 178	506	884 114
26 914	23 024	1 677	1 025	1 468	—	1 584	405	965 672
50 489	28 553	921	922	1 083	1 581	1 043	304	985 753
65 671	15 187	2 078	830	992	1 252	1 960	101	983 258
72 255	9 256	100	662	1 039	2 218	860	—	990 821
30 567	6 194	24	596	1 185	2 227	959	—	1 031 675
12 100	—	6 316	59 770	5 844	—	.	.	4 618 705
63 607	752	66 409	59 535	6 051	—	.	.	4 990 054
141 422	4 975	13 379	59 282	4 696	—	.	.	5 096 607
179 122	—	20 481	59 282	2 920	3 837	.	.	5 271 934
176 448	7 501	22 966	58 808	2 727	1 482	.	.	5 624 001
96 642	—	18 424	57 986	2 080	11 080	.	.	6 926 595
136 472	278 361	1 830	77 888	8 214	912	1 946	.	10 826 844
798 168	131 645	—	79 723	6 826	—	2 184	.	11 174 604
1 292 580	58 130	1 130	80 098	6 892	—	1 454	.	11 519 401
1 794 141	79 976	789	80 106	6 646	—	1 477	.	12 026 295
1 721 079	109 561	4 332	80 104	5 375	—	1 479	.	12 232 394
1 555 179	258 210	568	80 253	6 306	—	67 621	.	12 273 850
3 183	35 505	—	3 980	1 617	322	—	.	2 391 319
53 557	29 061	81	3 885	3 406	653	—	.	2 385 779
120 478	39 773	7 957	3 860	4 371	1 730	—	.	2 425 698
171 164	33 019	228	3 929	6 062	2 923	—	.	2 447 858
179 436	24 769	—	3 854	3 477	4 225	4 670	.	2 574 244
121 349	38 411	—	3 489	4 902	5 978	3 591	.	3 208 990
876 290	1 420 789	369 365	1 286 515	158 849	18 467	4 033	506	234 748 068
3 665 328	517 975	1 780 604	1 349 525	285 168	25 026	4 035	405	256 154 431
10 710 951	674 394	423 473	1 348 919	395 510	66 136	2 497	2 863	265 508 188
18 077 121	642 754	224 919	1 348 711	1 034 604	173 622	3 437	101	285 906 850
27 333 080	375 455	259 335	1 347 406	1 742 203	348 472	7 009	1 029	295 344 406
26 078 716	528 309	75 673	1 353 529	2 067 334	543 959	72 171	1 842	302 927 459

TABLICA VIII.

Stan bierny bilansów towarzystw kredytowych.

(W rublach — kopiejki opuszczono).

	TOWARZYSTWO	Bilans na dzień	Kapitał zasobowy	Fundusze specjalne		Listy zastawne w obiegu		Listy zastawne wylosowane w obiegu	Należność za kupony	Fundusz na zapłatę kuponów
				własne	Kasy Przezorności i Pomocy	5%	4½%			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
OKUPACJA NIEMIECKA	Częstochowskie	14/I 1914	105 163	38 953	—	4 377 300	—	20 100	15 449	109 432
		14/I 1915	110 092	45 372	—	4 424 500	—	48 200	85 131	110 613
		1/I 1916	112 595	45 372	—	4 341 350	—	92 600	139 420	108 534
		1/I 1917	112 598	59 692	—	4 248 450	—	144 400	254 434	106 211
		1/I 1918	112 604	66 542	—	4 248 450	—	127 200	384 650	103 226
		1/I 1919	112 603	62 161	—	4 131 200	—	139 750	390 386	103 280
	Kaliskie	1/III 1914	186 718	9 750	1 505	3 156 650	—	18 550	5 174	79 860
		1/III 1915	208 442	24 236	2 605	3 377 850	—	26 400	83 969	84 440
		1/III 1916	216 738	48 540	4 055	3 377 850	—	19 500	139 752	84 440
		1/III 1917	226 482	65 666	5 550	3 175 250	—	181 400	207 173	84 443
		1/III 1918	236 955	77 179	7 442	3 057 450	—	158 750	266 368	78 365
		1/III 1919	246 122	67 099	2 738	3 117 200	—	199 600	238 817	79 607
	Łomżyńskie	14/I 1914	28 249	4 072	1 202	1 095 100	—	12 900	9 089	27 160
		1/I 1915	32 930	6 830	1 823	1 174 100	—	17 700	18 732	29 560
		1/I 1916	35 043	17 290	2 348	1 174 100	—	15 100	56 824	29 357
		1/I 1917	18 626	4 192	2 926	1 174 100	—	13 400	102 350	29 229
		1/I 1918	18 428	9 549	3 056	1 162 400	—	12 950	133 321	29 203
		1/I 1919	23 195	4 043	3 642	1 131 800	—	9 600	124 621	28 960
	Łódzkie	1/XI 1913	2 936 583	79 750	—	23 730 200	18 885 500	548 400	71 576	1 030 347
		1/XI 1914	3 227 451	76 592	—	28 323 450	18 473 900	625 200	71 161	1 137 143
		1/XI 1915	3 277 881	75 788	21 155	28 083 750	18 473 900	560 350	846 873	1 120 786
		1/XI 1916	3 367 638	68 426	—	28 083 750	18 473 900	377 000	1 825 212	1 117 756
		1/XI 1917	3 210 201	63 831	—	28 226 300	18 160 900	325 250	2 872 778	1 117 503
		1/XI 1918	2 859 171	61 457	—	27 259 000	18 017 100	1 279 950	3 708 776	1 118 821

	TOWARZYSTWO	Fundusz umorzenia: terminowego	Fundusz umorzenia: przedterminowego	Raty przedterminowe	Korespondenci za opłacone listy zastawne i kupony	Pożyczki pod zastaw papierów procentowych	Fundusze przechodnie	Podatek skarbowy	Różne	Zysk	Razem
12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23
OKUPACJA NIEMIECKA	Częstochowskie . . .	35 569	128	—	—	—	3 065	—	—	8 834	4 713 993
		38 810	—	—	—	—	8 681	—	—	8 988	4 880 387
		42 179	—	—	5 179	—	25 152	—	—	15 370	4 927 751
		45 060	26	—	—	—	35 528	—	—	10 368	5 016 767
		46 947	170	—	94	—	19 123	—	—	13 683	5 122 689
		48 727	—	—	10 419	—	85 534	—	—	25 610	5 109 670
	Kaliskie	—	—	1 443	—	—	11 300	1 518	—	10 027	3 482 495
		33 489	—	—	—	—	12 464	102	—	4 531	3 858 528
		6 280	102 090	202	2 919	—	11 367	3 216	—	5 309	4 022 258
		—	—	32	4 789	22 091	6 108	3 096	—	.	3 982 080
		—	—	486	5 481	107 615	8 212	3 242	—	.	4 007 545
		—	—	5 569	—	31 834	8 580	10 692	—	51 375	4 059 233
	Łomżyńskie	12 859	47	483	2 950	—	5 565	—	—	.	1 199 676
		—	—	1 206	—	—	17 971	—	—	.	1 300 852
		—	—	335	825	—	23 105	—	—	.	1 354 327
		38 123	—	285	10 077	—	14 204	—	—	.	1 407 512
		59 208	161	393	10 394	—	19 998	—	—	.	1 459 061
		81 235	1 989	505	—	—	23 778	—	5 309	.	1 438 677
	Łódzkie	—	756	20 336	—	—	57 747	4 775	—	.	47 365 970
		—	582	3 911	—	324 240	47 489	9 144	—	.	52 320 263
		891 334	—	8 165	—	1 335 772	57 755	75 021	—	.	54 828 530
		2 150 120	—	5 841	564	1 775 054	74 795	44 051	110 317	.	57 474 424
		3 522 572	722	7 518	—	1 854 292	55 885	111 745	247 796	.	59 777 293
		4 180 865	11 892	21 824	—	1 507 281	71 056	214 842	233 102	.	60 565 495

Stan bierny bilansów towarzystw kredytowych.

(W rublach — kopiejki opuszczono).

	TOWARZYSTWO	Bilans na dzień	Kapitał zasobowy	Fundusze specjalne		Listy zastawne w obiegu		Listy zastawne wylosowane w obiegu	Należność za kupony	Fundusz na zapłatę kuponów
				własne	Kasy Przezorności i Pomocy	5%	4½%			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
OKUPACJA NIEMIECKA	Płockie	1/IV 1914	126 096	500	5 047	2 915 600	—	26 750	6 574	73 598
		1/IV 1915	131 234	500	7 803	2 920 000	—	24 600	49 696	73 000
		1/IV 1916	132 950	500	10 521	2 953 950	—	16 550	88 567	70 157
		1/IV 1817	144 835	500	12 483	3 147 650	—	14 150	128 272	72 789
		1/IV 1918	147 319	500	14 428	3 286 800	—	13 900	183 083	76 007
		1/IV 1919	151 212	500	15 614	3 156 400	—	285 400	260 275	73 852
	Siedleckie	1/I 1914	46 987	1 600	50	1 408 750	—	17 150	5 218	35 513
		1/I 1915	51 390	2 000	50	1 393 300	—	22 700	14 148	35 154
		1/I 1916	56 546	2 400	50	1 380 000	—	13 450	9 214	58 392
		1/I 1917	59 907	5 525	50	1 380 000	—	13 350	52 497	62 139
		1/I 1918	64 998	3 783	50	1 374 950	—	13 350	91 087	67 970
		1/I 1919	63 971	3 292	50	1 269 650	—	116 050	100 337	58 181
	Warszawskie	1/X 1913	10 332 961	118 982	—	80 159 500	58 507 900	1 564 700	159 530	3 369 478
		1/X 1914	11 174 835	123 370	—	92 958 000	56 726 000	1 087 600	162 019	3 646 943
		1/X 1915	11 717 654	133 012	336 271	95 991 100	55 696 100	2 241 300	975 355	3 689 587
		1/X 1916	12 078 698	142 339	342 057	109 159 800	54 923 300	3 362 300	2 822 532	4 018 569
		1/X 1917	12 741 564	148 317	358 565	112 496 950	53 783 500	3 521 650	4 949 115	4 048 042
		1/X 1918	13 320 599	137 355	344 777	110 993 500	52 678 700	4 160 300	7 314 652	3 992 583
Okupacja austrjacka	Kieleckie	14/I 1914	29 432	1 173	3 195	803 400	—	14 150	5 867	20 266
		14/I 1915	32 417	1 908	3 870	850 650	—	16 250	11 609	21 451
		14/I 1916	33 975	2 701	4 574	840 650	—	20 950	32 691	21 073
		14/I 1917	34 121	2 701	4 839	819 550	—	37 200	29 811	20 771
		1/I 1918	34 223	3 268	5 324	797 600	—	45 850	46 734	20 173
		1/I 1919	31 283	44	5 025	829 400	—	51 650	46 847	20 981

	TOWARZYSTWO	Fundusz umorzenia: terminowego	Fundusz umorzenia: przedterminowego	Raty przedterminowe	Korespondenci za opłacone listy zastawne i kupony	Pożyczki pod zastaw papierów procentowych	Fundusze przechodnie	Podatek skarbowy	Różne	Zysk	Razem
12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23
OKUPACJA NIEMIECKA	Płockie	132	125	710	—	—	7 689	3 680	5 569	.	3 172 070
		31 075	—	698	—	—	4 280	7 338	6 088	.	3 256 312
		98 179	489	743	—	—	21 022	—	7 361	.	3 400 989
		167 175	7 430	477	—	—	3 184	17 003	—	.	3 715 948
		234 614	23 883	679	—	—	21 340	—	—	.	4 002 553
		—	4 727	1 454	—	—	36 897	—	—	.	3 986 331
	Siedleckie	—	—	292	—	—	5 000	—	3 257	.	1 523 817
		—	—	—	—	—	5 163	—	4 962	.	1 528 867
		13 878	—	—	94	—	5 908	1 742	—	3 361	1 545 035
		42 913	—	—	11 668	—	6 134	5 175	—	3 091	1 642 449
		73 398	29	—	5 420	—	6 942	5 171	—	—	1 707 148
		—	—	—	—	—	5 404	10 335	—	—	1 627 270
	Warszawskie	—	5 158	68 452	—	—	270 803	11 601	—	.	154 569 065
		—	2 273	39 537	—	3 250 000	246 083	76 453	—	.	169 493 113
		—	1 205	47 862	—	4 041 467	512 586	18 340	—	.	175 401 839
		—	10 367	28 052	—	4 324 971	713 920	11 420	—	.	191 938 325
		—	1 157	31 976	—	4 628 363	815 071	322 387	—	.	197 846 657
		2 498 383	343	12 585	—	6 074 947	866 673	304 276	—	.	202 699 673
Okupacja austrjacka	Kieleckie	—	15	686	—	—	2 608	—	—	3 322	884 114
		—	15	432	—	20 000	3 742	1 089	—	2 239	965 672
		—	15	425	—	20 000	6 827	—	76	1 796	985 753
		—	24	1 069	—	22 064	8 399	—	—	2 709	983 258
		—	16	803	—	23 440	10 477	—	—	2 913	990 821
		—	—	3 237	364	24 816	12 178	—	—	5 850	1 031 675

Stan bierny bilansów towarzystw kredytowych.

(W rublach — kopiejki opuszczono).

	TOWARZYSTWO	Bilans na dzień	Kapitał zasobowy	Fundusze specjalne		Listy zastawne w obiegu		Listy zastawne wylosowane w obiegu	Należność za kupony	Fundusz na zapłatę kuponów
				własne	Kasy Przezorności i Pomocy	5%	4½%			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
OKUPACJA AUSTRJACKA	Lubelskie	1/I 1914	289 126	6 307	—	4 139 600	—	49 750	5 177	104 852
		1/I 1915	304 234	6 853	—	4 370 300	—	11 350	9 986	110 413
		1/I 1916	327 792	7 496	—	4 285 500	—	75 450	60 864	108 393
		1/I 1917	329 977	8 388	—	4 404 600	—	85 550	97 230	111 490
		1/I 1918	335 073	10 728	—	4 613 200	—	135 900	166 898	116 902
		1/I 1919	348 859	10 993	—	5 740 200	—	173 850	252 037	145 577
	Piotrkowskie	30/VII 1914	334 381	25 846	—	10 035 050	—	83 950	19 407	253 586
		30/VII 1915	358 383	26 312	—	9 891 100	—	191 900	363 539	249 107
		30/VII 1916	384 786	26 792	—	9 804 300	—	255 600	575 325	245 270
		30/VII 1917	401 393	25 154	—	9 790 200	—	251 100	872 459	240 924
		30/VII 1918	437 108	25 126	—	9 768 650	—	207 950	910 422	251 305
		30/VII 1919	442 647	48 603	—	9 337 700	—	757 000	859 678	243 754
	Radomskie	1/I 1914	79 270	1 053	14 287	2 198 050	—	28 700	6 568	55 430
		1/I 1915	86 855	1 162	16 980	2 169 650	—	34 500	14 409	54 732
		1/I 1916	91 840	1 144	19 433	2 135 100	—	41 100	39 174	53 906
		1/I 1917	97 151	1 266	20 600	2 124 000	—	53 250	62 731	53 696
		1/I 1918	103 112	1 617	23 126	2 181 700	—	53 950	89 984	55 807
		1/I 1919	116 201	—	26 672	2 718 250	—	125 000	126 653	68 620
	Ogółem	rok I	14 494 966	287 986	25 286	134 019 200	77 393 400	2 385 100	309 629	5 159 522
		„ II	15 718 263	315 135	33 131	151 852 900	75 199 900	2 106 400	884 399	5 552 556
		„ III	16 387 800	361 035	398 407	154 367 650	74 170 000	3 351 950	2 964 059	5 589 895
		„ IV	16 871 426	383 849	388 505	167 507 350	73 397 200	4 533 100	6 454 701	5 918 017
		„ V	17 441 585	410 440	411 991	171 214 450	71 944 400	4 616 700	10 094 440	5 964 503
		„ VI	17 715 863	395 547	398 518	169 684 300	70 695 800	7 298 150	13 423 079	5 934 216

TOWARZYSTWO		Fundusz umorzenia		Raty	Korespondenci za opłacone listy zastawne i kupony	Pożyczki pod zastaw papierów procentowych	Fundusze przechodnie	Podatek skarbowy	Różne	Zysk	Razem
		terminowego	przedterminowego	przedterminowe							
12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23
OKUPACJA AUSTRJACKA	Lubelskie	—	536	784	—	—	12 467	58	10 048	.	4 618 705
		—	70	673	—	136 300	13 925	2 821	23 129	.	4 990 054
		—	—	605	—	200 000	21 074	3 107	6 326	.	5 096 607
		—	1 555	1 371	174	200 000	25 260	—	6 339	.	5 271 934
		—	479	7 110	—	200 000	27 630	—	10 081	.	5 624 001
		—	1 527	13 398	—	200 000	33 691	—	6 463	.	6 926 595
	Piotrkowskie	—	76	21 185	—	—	27 717	92	25 554	.	10 826 844
		—	—	1 690	—	—	33 110	7 104	52 359	.	11 174 604
		81 604	130	2 642	—	—	44 471	21 391	77 090	.	11 519 401
		250 835	291	4 128	—	—	52 934	30 934	105 943	.	12 026 295
		428 301	567	17 959	—	—	51 916	55 228	77 862	.	12 232 394
		269 531	75	31 052	—	—	41 965	45 251	196 594	.	12 273 850
	Radomskie	—	152	721	—	—	4 272	—	—	2 816	2 391 319
		—	—	872	—	—	4 551	—	—	2 068	2 385 779
		—	—	662	—	35 000	6 622	—	—	1 717	2 425 698
		—	221	845	—	17 000	12 104	—	—	4 994	2 447 858
		—	39 706	1 794	—	—	15 046	—	—	8 402	2 574 244
		—	257	3 589	—	—	15 360	—	—	8 388	3 208 990
	Ogółem . . .	48 560	6 993	115 092	2 950	—	408 233	21 724	44 428	24 999	234 748 068
		103 374	2 940	49 019	—	3 730 540	397 459	104 051	86 538	17 822	256 154 431
		1 133 454	103 929	61 641	9 017	5 632 239	735 889	122 817	90 853	27 553	265 508 188
		2 694 226	19 914	42 100	27 272	6 361 180	952 570	111 679	222 599	21 162	285 906 850
		4 365 040	66 890	68 718	21 389	6 813 710	1 051 640	497 773	335 739	24 998	295 344 406
		7 078 741	20 810	113 571	10 783	7 838 878	1 201 116	585 396	441 468	91 223	302 927 459

Powiat zamojski w liczbach.

Opracowała

KAZIMIERA TENCZYNOWA

Referentka Sejmikowej Komisji Statystyczno-Rolnej.

ŹRÓDŁA.

1. Tabele likwidacyjne.
2. Spisy imienne posiadaczy gruntowych, służące do wymiaru podatku.
3. Akta skarbowe i administracyjne, pozostałe po austrjackich władzach okupacyjnych.
4. Archiwum Państwowe w Lublinie.
5. Archiwum Hipoteki Sądu Okręgowego w Lublinie.
6. H. Wiercieński, Opis statystyczny gubernji lubelskiej. Warszawa, 1901 r.
7. Statystyka urzędowa rosyjska (Sprawocznaja kniżka lublinskoj gubernii).
8. Prace Warszawskiego Komitetu Statystycznego, tom XV, XVII, XVIII, XXI, XXXIV, XXXVI, XXXIX.
9. Rocznik statystyczny Królestwa Polskiego na rok 1914 i 1915.
10. Wykazy z urzędów gminnych i miejskich, bezpośrednio zbierane w celach statystyki, oraz wywiady.

Praca niniejsza, uwzględniając w szerszej mierze statystykę rolną, opiera się głównie na tabelach likwidacyjnych, posiadanych przez wsie powiatu zamojskiego, t. j. na spisach obszaru nadziałów gruntowych, wydanych przy uwłaszczeniu włościan. Porównanie tabel likwidacyjnych ze spisami imiennemi posiadaczy gruntów, sporządzonemi w celach podatkowych, dało wskazówki o ruchu i zmianach własności ziemskiej. Te cyfry zebrano bezpośrednio. Kontrolę ich i uzupełnienia czerpano z hipoteki Sądu Okręgowego i z Archiwum Państwowego w Lublinie oraz z publikacji statystycznych wyżej wymienionych.

Wstęp.

Powiat zamojski obejmuje 2 miasta — Zamość i Szczebrzeszyn—i 15 gmin wiejskich, w tem 3 osady, 205 wsi i wiosek, 50 kolonij i 13 towarzystw Banku Włościańskiego.

Największem skupieniem ludności i siedzibą władz miejscowych oraz ośrodkiem kulturalnym i handlowo-przemysłowym jest miasto Zamość, obecnie liczące 21 000 mieszkańców i obejmujące wraz z należącemi do miasta i jego mieszkańców gruntami w mieście i na przed-

mieściach 5078 morgów obszaru (2843 *ha*). W mieście ma siedzibę starostwo, wydział sejmiku, ekspozytury wszystkich władz administracyjnych, komenda policji państwowej, poczta, sąd okręgowy, do którego należą także powiaty biłgorajski, hrubieszowski i tomaszowski. Mieści się tu gimnazjum państwowe męskie i żeńskie, seminarjum nauczycielskie męskie i prywatne żeńskie, szkoła zawodowa dla przemysłu metalowego i drzewnego, inspektorat szkolny, 6 szkół powszechnych, załoga wojskowa piechoty i konnicy, powiatowa komenda uzupełnień, szpital epidemiczny rządowy.

Z instytucji powiatowych istnieje szpital powszechny św. Mikołaja (drugi, św. Katarzyny, w Szczebrzeszynie), z miejskich — dom przytułku dla starców.

Podział administracyjny powiatu na 17 gmin daje podstawę takiemuż podziałowi posterunków policji państwowej.

Powiat zawiera 20 parafij katolickich (dwa dekanaty). Liczba parafij prawosławnych nie jest ustalona, ani granice ich nie są określone. Obecnie jest tylko jedna w Siedliskach, gm. Wysokie, dla ludności prawosławnej wszystkich dawnych parafij prawosławnych. Rabinatów jest w powiecie 6: we Frampolu, Goraju, Krasnobrodzie, Szczebrzeszynie i 2 w Zamościu.

Sądownictwo najniższe wykonywa w powiecie sześć sądów pokoju, z których jeden jest sądem dla miasta Zamościa, pięć sądami pokoju wiejskiemi.

Rozmieszczenie sądów pokoju wykazuje tablica XI.

Szkół ludowych powszechnych liczono w powiecie, prócz Zamościa, 174. Z instytucyj społecznych, prócz Polskiej Macierzy Szkolnej i kółek rolniczych, jest schronisko dla sierot w Radecznicy i ochronka w Zamościu, pozostające pod opieką Powiatowej Rady Opiekuńczej i Wydziału Powiatowego.

Z instytucyj finansowych istnieją cztery kredytowe, a mianowicie Ziemiańskie Towarzystwo Wzajemnego Kredytu, Bank Ziemi Polskiej, I i II Towarzystwo Pożyczkowo-Oszczędnościowe i agentura Banku Łódzkiego.

CZĘŚĆ I.

1. Podział własności ziemskiej i zaludnienie.

(Tablica I.)

Powierzchnia powiatu zamojskiego wedle obliczeń obecnych wynosi ogółem 323200 morgów 68 prętów t. j. 180951 *ha* (1809,5 km^2) w tem gruntów ornych 165090 m. 81 pr. = 92429,5 *ha*, łąk 25953 m 233 pr. = 14530,8 *ha*, wygonów 13926 m. 110 pr. = 7797 *ha*, nieużytków 11279 m. 54 pr. = 6315 *ha*, lasów 106782 m. 190 pr. = 59785 *ha*, stawów 168 m. = 94 *ha*.

Dawniejsze dane statystyczne co do obszaru powiatu zamojskiego nie są zgodne. Prace Warszawskiego Komitetu Statystycznego w latach 1894 i 1904 obliczają powierzchnię powiatu zamojskiego na 168404 dziesięcin czyli 183988 *ha*, w roku 1909 tylko na 164636 dziesięcin czyli 179864 *ha*. — Statystyka urzędowa rosyjska, „Sprawocznaja kniżka lublinskoj gubernji“ z roku 1905, oblicza tę powierzchnię na 142360 dzie-

sięcin czyli 155033 *ha*. Natomiast najnowsza praca statystyczna, „Wartość materjałów statystycznych, dotyczących stanu ludności b Królestwa Polskiego“ [1]), podaje powierzchnię powiatu zamojskiego na podstawie prac statystycznych rosyjskich na 178600 *ha*, przytaczając równocześnie obliczenie tej powierzchni przez c. k. Instytut Geografji Wojskowej w Wiedniu z czasów okupacji austrjackiej (1916/17) na 180300 *ha*. Obecne obliczenie powierzchni powiatu opiera się na tabelach likwidacyjnych poszczególnych wsi oraz spisach podatkowych, świeżo przez urzędy gminne wygotowanych. Jedynie obszary większej własności, podawane w wykazach urzędów gminnych, a częściowo zebrane z pozostałych po austrjackich władzach okupacyjnych spisów podatkowych oraz z wykazów, zestawionych przez Związek Ziemian, nie są zupełnie dokładne i nie są obliczone ściśle. Zbadano jednakowoż, że powierzchnia większych majątków z reguły przedstawiona jest w mniejszym od rzeczywistości obszarze. Ostatecznie, tak obecnie zestawiony obszar powierzchni powiatu, jak i przytoczone z poprzednich prac statystycznych, nie opierają się na dokładnym pomiarze, są zatem tylko cyframi przybliżonemi. W niniejszej pracy, uwzględniającej powierzchnię każdej gminy z osobna na podstawie zestawień obszarów każdej wsi, należało przyjąć podany obecnie obszar powiatu, jako sumę obszarów poszczególnych gmin.

Tablica I, ustalająca rodzaje własności i gęstość zaludnienia, wykazuje, że na ogólny obszar powiatu, z wyłączeniem obszaru miast wynoszący 313545 m. 102 pr., drobna własność stanowi 165352 m. 57 pr. czyli 52,7%. Do tej drobnej własności prócz własności włościańskiej wliczono własność ludności trzech osad (w r. 1869 zamienionych z miast na osady): Frampola, Goraja i Krasnobrodu — ich właściciele rozmiarem gospodarstw, sposobem życia i zajęciem nie różnią się od włościan. Wliczono do niej również i własność drobnoszlachecką w gminie Nielisz, ponieważ i tu gospodarstwa są równorzędne z gospodarstwami włościańskiemi. Wreszcie wliczono do niej także własność żydów, osiadłych w osadach Frampol, Goraj i Krasnobród, których działki ziemi, częścią zabudowane, a częścią uprawione, wedle spisów podatkowych w tych trzech osadach obejmują powierzchnię 1790 m. 118 pr. (0,6% ogólnego obszaru). Razem własność drobna wynosi przeszło połowę ogólnego obszaru powiatu bez miast, a nawet po odliczeniu własności żydów wynosi 163560 m. 239 pr. czyli 52,1% ogólnego obszaru. Własność większa wynosi 146069 m. 175 pr. czyli 46,6% ogółu, grunta państwowe i kościelne — 2123 m. 180 pr. czyli 0,7%.

Ponadto grunta miejskie (Zamość, Szczebrzeszyn) zajmują 9654 m. 256 pr. co stanowi 3% powierzchni całego powiatu [2]).

Rozpatrując rozwój stosunków w zakresie własności ziemskiej,

---

[1]) „Przyczynki do statystyki b. Królestwa Polskiego, wydawane przez Główny Urząd Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej“, tom I. Praca ta znajduje się w druku. Przytoczone tu liczby oparte są nie na pomiarach własności rolnej, lecz na obliczeniach według map sztabowych.

[2]) Obszar Zamościa podano na podstawie Rocznika statystycznego Królestwa Polskiego z 1914 r., dodając do wykazanego tam obszaru obszar wsi, przyłączonych do miasta na podstawie rozporządzenia austrjackiego Generał-Gubernatorstwa z dn. 21/X r. 1915 L. 103 i z 29/VI 1918 r. L. 65 Dzien. Rozp.

Obszar Szczebrzeszyna obliczono również na podstawie Rocznika statystycznego. Tabela likwidacyjna Szczebrzeszyna, będąca w Archiwum Państwowem w Lublinie wy-

widzimy wyraźną dążność włościaństwa do powiększenia posiadanego obszaru. Największą zaporę temu rozwojowi stanowi Ordynacja Zamoyskich. Gminy, w których ziemia należy do Ordynacji, wykazują w porównaniu do przeciętnego stanu niższe odsetki ziemi w rękach włościan: Tereszpol tylko 28,6%, Zwierzyniec 35,9%, Mokre 36,2%, Zamość (Nowa Osada) 46,3%, Nielisz 47 3%, Stary Zamość 47,8%. Mniejszą już przeszkodą są inne większe majątki, np. w gminie Suchowoli 49,2% ziemi należy do włościan, w Krasnobrodzie 52,5%, w Łabuniach 54,9%, w Skierbieszowie 62,3%. Natomiast gminy, w których dawniej przeważały średniej wielkości folwarki szlacheckie, wykazują dzisiaj znaczną przewagę własności włościańskiej, która w gminach Frampol dosięgnęła 92,4%, w Goraju 71,2% całego obszaru. W ostatnio wymienionej gminie, oraz w gminie Radecznica, gdzie własność włościańska wynosi 80,9%, do wzrostu własności włościańskiej przyczynił się wykup serwitutów.—

Mimo tego wzrostu drobnej własności nie wszystka ludność powiatu, należąca do stanu rolników i zawodowo uprawiająca rolnictwo, posiada ziemię na własność.

Dostarczone do niniejszej pracy przez urzędy gminne spisy ludności wykazują, poza ludnością trudniącą się handlem, rzemiosłem i innym sposobem zarobkowania, aż do zawodowej inteligencji włącznie, liczbę 30 902 głów ludności bezrolnej (19% ogółu ludności), w tem służby folwarcznej 8 154 głów [1]) (26,4% ogółu bezrolnych)— ludności, która nie trudni się żadną inną gałęzią zarobkowania prócz uprawy roli. Są to tak zwani chałupnicy, mieszkający w wynajętych po wsiach mieszkaniach, lub w domach na cudzym gruncie wystawionych, dzierżawiący od włościan małe działki gruntu na odrobek i zarobkujący u większych właścicieli włościańskich i w majątkach większych przy uprawie roli. Tę ludność, dla skrócenia, nazywamy „ludnością bezrolną". Rozmieszczeniem tej ludności ilościowo po poszczególnych gminach zajmujemy się szczegółowiej wobec żywotności zagadnienia uposażenia bezrolnych ziemią.

Badając rozmieszczenie bezrolnych wieśniaków w powiecie, warto zwrócić uwagę na szczególne zjawisko. Największy, bo 34,3% ludności w gminie wynoszący odsetek ludności bezrolnej znajduje się w gminie Zamość, co ma swe uzasadnienie w tem, że bliskość miasta Zamościa sprzyja gęstszemu zaludnieniu, oraz, że większa ilość folwarków należy w tej gminie do Ordynacji Zamoyskich, co powściągało parcelację. Jednak poza tą gminą najliczniejszą ludność bezrolną mają właśnie gminy, w których większa własność uległa przeważnie parcelacji: z całej ludności miał Sułów 30,2% bezrolnych, Frampol 28,1%, Goraj 26,1%. Wnosić możnaby, że wzrost ludności bezrolnej pozostaje w prostym stosunku do wzrostu własności włościańskiej. Jednak w rzeczywistości odgrywają tu rolę przyczynową inne zjawiska życiowe, a w szczególności unieruchomienie zakładów przemysłowych i brak szkół zawodowych, da-

---

kazuje obszar Szczebrzeszyna 4 286 m. 256 pr. Prócz tego są tabele nadawcze dla Szczebrzeszyna ziem proboszczowskiej, franciszkańskiej i poduchownej, których nie zbadano. Różnica między Rocznikiem statystycznym a tabelą Szczebrzeszyna wynosi 290 morgów, i prawdopodobnie jest to właśnie obszar ziem poduchownych. — Ponieważ oba miasta są przedmiotem szczegółowych pomiarów, dokładniejszych zestawień zaniechano.

[1]) Gminy Krasnobród i Nielisz nie wykazały osobno służby folwarcznej.

jących zgęszczającej się przy osadach (miasteczkach) ludności możność nabycia bądź to innych wiadomości zawodowych i zajęcia się rzemiosłami, bądź to szukania zarobku po fabrykach. Wskazuje na to wysoka liczba bezrolnych w Radecznicy (31,9%) i w Wysokiem (28,4%), w których żadnej parcelacji większych majątków, należących wyłącznie do Ordynacji, nie było. We Frampolu przeciwnie rozwój tkactwa powoduje zgęszczenie ludności, uprawiającej tkactwo jako rzemiosło domowe. Gmina Zwierzyniec wykazuje tylko 1,9% bezrolnych wieśniaków, co stąd pochodzi, że osada Zwierzyniec jako fabryczno-handlowa daje zajęcie licznej ludności bezrolnej, tak w fabryce wyrobów drzewnych, jak i w innym przemyśle.

Własność większa, obejmująca 45,2% ogółu powierzchni powiatu, ma obszaru 146 069 morgów 175 prętów i należy do 39 właścicieli [1]). Z obszaru tego Ordynacja Zamoyskich posiada 104 534 morgów 150 pr. (58 526 *ha*), do trzech innych latyfundjów należą: Krasnobród 6 630 m. 152 pr. (3 712 *ha*), Adamów, Szewnia i Bondyż 6 200 m. (3 471 *ha*) [2]), oraz Łabunie, Łubinstok i Wólka Łabuńska 4 639 m. 177 pr. (2 598 *ha*) [3]). Pozostały obszar większej własności 24 064 m. 296 pr. jest w ręku 35 właścicieli. Największym z tych majątków, 2 010 m., jest Hutków w gm. Suchowola. Te majątki większe są w przeważnej części gospodarstwami leśnemi (por. tablicę II). Obszar poszczególnych majątków prócz Ordynacji Zamoyskich jest następujący:

		Ogółem	MAJĄTKI WIELKOŚCI				
			do 100 m.	100—300 m.	300—1000 m.	1000-3000 m.	powyżej 3000 m.
Liczba majątków	bezwzgl.	38	3	8	17	7	3
	%	*100,0*	*7,8*	*21,4*	*44,6*	*18,4*	*7,8*
Obszar majątków	m. i pr.	41 535[25]	189	1 462[149]	11 462[138]	10 951[9]	17 470[29]
	%	*100,0*	*0,4*	*3,5*	*27,6*	*26,3*	*42,2*

t. j. punkt ciężkości, bo 42,2% obszaru wielkiej własności przypada na majątki ponad 3000 morgów, na majątki 300 do 1000 m.— 27,6%, 1000 do 3000 m.—26,3%, 100 do300 m.—3,5% obszaru, poniżej 100 morgów—0,4%. Gdy odliczymy z powyższej tablicy latyfundja ponad 3000 m., najwyższy procent obszaru wykazują majątki od 300 do 1000 m. Takich majątków jest w powiecie najwięcej.

Z ogólnej liczby 112 folwarków, wliczając w to już i folwarki Ordynacji Zamoyskich, pozostaje w dzierżawie 59 folwarków o obszarze

---

[1]) Własność większą obliczono częściowo na podstawie materjałów hipoteki Sądu Okręgowego w Lublinie, częściowo na podstawie wykazów gmin i wywiadów prywatnych, gdyż w niektórych przypadkach brak było w księgach hipotecznych rejestrów pomiarowych (np. rejestru pomiarowego obszaru Ordynacji). Obszar Ordynacji Zamoyskich obliczono na podstawie wykazu, znajdującego się w aktach skarbowych Inspektoratu Skarbowego w Zamościu, a dostarczonego przez zarząd Ordynacji władzom okupacyjnym, natomiast Wydziałowi Powiatowemu zarząd Ordynacji wykazu własności nie dostarczył.

Opis statystyczny guberni Lubelskiej przez H. Wiercieńskiego podaje obszar Ordynacji w powiecie zamojskim na 100 665 m.

[2]) Hipoteka wykazuje obszar dóbr Adamów na 6 291 m. 294 pr.

[3]) W ostatnich miesiącach część tego majątku rozparcelowano.

28 665 m. 236 pr. Resztą administrują właściciele bądź osobiście, bądź przez pełnomocników.

Do własności państwowej zaliczono pozostający w dzierżawie majorat Janowice w gminie Zamość (426 morgów), oraz grunta pocerkiewne, cerkiewne i kościelne [1]).

Gęstość zaludnienia na 1 km^2 dosięga 89,6 głów. Gęstość zaludnienia na 100 morgów przeciętnie wynosi 50,2 głów, na jedną głowę zaś przypada przeciętnie 1 mórg 297 pr. Stosunek ten ulegnie zmianie, jeżeli odliczymy obszar miast i ludność miast. Gęstość zaludnienia wyniesie wtedy na 100 morgów przeciętnie 42,1 głów, a na jedną głowę wypadnie 2 morgi 111 prętów. Gminy powiatu nie są w równej mierze zaludnione. Gminy, w których obrębie znajdują się osady lub zakłady przemysłowe, i te, które są w bliskości Zamościa i Szczebrzeszyna, są gęściej zaludnione, gminy, w których przeważają obszary leśne, mają zaludnienie słabsze. Najsilniej zaludnione są gminy: Frampol, Sułów, Zamość, Nielisz, następnie idą Radecznica, Goraj, Krasnobród, Suchowola, Skierbieszów, Stary Zamość, Łabunie, Wysokie, Zwierzyniec, najmniejsze zaludnienie mają gminy Tereszpol i Mokre.

2. Kultura rolna gruntów włościańskich i dworskich.

(Tablica II).

Po odliczeniu gruntów miejskich i państwowych obszar gruntów ornych wynosi 156 610 m. 22 pr., co stanowi 50,1% obszaru gmin wiejskich powiatu, obszar łąk 24 193 m. 211 pr., czyli 7,9%, zalesiony jest w powiecie obszar 106 583 m. 190 pr. czyli 34,1% obszaru gmin [2]).

Pozostałe odsetki obszaru własności włościańskiej i majątków większych przypadają na wygony, pastwiska i nieużytki. Tablica II wykazuje, że pod uprawę rolną własność włościańska zajęła 36,5% obszaru gmin, pod łąki zaś 5,5%, natomiast na wielką własność z całego obszaru przypada na orną ziemię 13,4%, na łąki 2,3%. Odwrotnie przedstawia się stosunek w zakresie własności lasów. Pod lasami włościańskiemi jest tylko 3,6% ogółu powierzchni gmin, zaś pod lasami większej wła-

---

[1]) W obrębie miasta Zamościa nie podano osobno własności państwowej W wielu wypadkach jest kwestją sporną, czy grunta należą do państwa czy do gminy Z gruntów bezsprzecznie państwowych jest plac musztry, 400 morgów, i grunta dawnej cerkwi Spaskiej, 143 m. 150 pr.

[2]) Przy obliczaniu kultury rolnej powiatu natrafiono na znaczne trudności. Tabele likwidacyjne wraz z wykazem ówczesnym poszczególnych rodzajów gruntów nie mogą być obecnie bez zastrzeżeń brane w rachubę ze względu na to, iż wiele gospodarstw włościańskich, umieszczonych w tabelach, podzielono, na nowych działach założono nowe osady, a więc i kultura gruntu odnośnego się zmieniła. Nowych pomiarów osad brak. W koloniach nabytych, wskutek braku pomiarów rejestrujących grunta i odpowiednich wykazów,także niepodobna było dokładnie określić rodzaju użytkowania gruntów. Do gruntów ornych wliczono wskutek tego grunta pod budowlami, ogrody i sady. Własność większą obliczono także w ten sposób, ponieważ i tu wyjątkowo tylko otrzymano dokładną rejestrację gruntów. Komitet Statystyczny Warszawski w 1894 r. („Prace" tom XV) podaje obszar gruntów pod budynkami, ogrodami i sadami na 4 846 dziesięcin. Prace Warszawskiego Komitetu Statystycznego z 1909 r. (Tom XXXIX) podają obszar gruntów włościańskich pod budynkami, ogrodami i sadami na 4 167 dziesięcin = 8 131 morgów 145 prętów, w majątkach na 1 169 dziesięcin = 2 281 m. 56 pr.

sności 30,3%[1]). We własności obszarów leśnych największy jest udział Ordynacji Zamoyskich, wynoszący ogółem 72 654 m. 94 pr.[2]). Natomiast wygonów, pastwisk i nieużytków wykazuje większa własność razem tylko 1,5% całej powierzchni gmin, udział zaś własności drobnej w tych ujemnych kulturach wynosi w wygonach i pastwiskach 4,3%, a w nieużytkach 2,7%[3]). To zjawisko znajduje swe wyjaśnienie w znacznych obszarach pastwisk gromadzkich, w części pochodzących z karczunku lasów, uzyskanych przez włościan jako wykup serwitutów, dalej w nieuregulowanych stosunkach dróg wiejskich, które w bardzo złym stanie zajmują więcej gruntu, niż wymagałyby prawidłowo utrzymane drogi, w braku umiejętnej uprawy roli, po części w gorszej jakości ziemi, wydzielonej włościanom przy uwłaszczeniu[4]).

Badając podział gruntów według kultury w poszczególnych gminach, znajdujemy, że gminy, wyróżniające się większem rozdrobnieniem własności, a więc te, w których przeważa własność włościańska, posiadają najwięcej ziemi ornej: Frampol 51,4%, Goraj 57,0%, Radecznica 43,8%, Skierbieszów 44,9%, Sułów 48,4%, Wysokie 49,6% całego obszaru gminy.

Przeciwnie, najmniej roli jest w gminie Tereszpol, bo włościańskiej 20,1%, a dworskiej 1,2% całego obszaru gminy, ale zato 69,5% ziemi w tej gminie (19 559 m. czyli 10 950,5 *ha*) jest pod lasem, należącym do Ordynacji Zamoyskich. Podobny stosunek podziału gruntów według kultury i własności istnieje w gminie Mokre: 26,2% pod rolą i 1,8% pod lasami włościańskiemi, a 17,8% pod rolą i 41,6% pod lasami dworskiemi, należącemi do Ordynacji Zamoyskich, i w gminie Zwierzyniec: 24,8% pod rolą i 1,5% pod lasami włościańskiemi, a 4,2% pod rolą i 58,7% pod lasami Ordynacji Zamoyskich. Nadmienić należy, że jednak znaczna część gruntów, zaliczonych w wykazach i tabelach likwidacyjnych do pastwisk, wygonów i nieużytków, znajduje się obecnie pod uprawą rolną[5]). Tę zmianę ujawnią dopiero gruntowne pomiary ziemi; obecnie dla braku pomiarów nie można jej dokładnie ustalić. Większy stosunkowo udział własności włościańskiej w kulturze leśnej wykazują te gminy, w których zupełnie lub częściowo przeprowadzono wykup serwitutów, a to Frampol—26,2%

---

[1]) Obszar lasów Ordynacji Zamoyskich obliczono łącznie z leśnictwami, gajówkami, stróżówkami, posiadającemi grunta orne, jednak te grunta dla braku wykazów nie mogły być zaliczone do obszaru gruntów ornych.

[2]) Wykaz zarządu Ordynacji, będący w aktach skarbowych, podaje obszar lasu łącznie z nieużytkami i pastwiskami na 76 716 morgów.

[3]) Zbierając dane statystyczne do niniejszej pracy, starano się, ze względu na znaczne przestrzenie gruntu, zajętego przez mokradła i bagniska w gminach Łabunie, Mokre, Nielisz, Stary Zamość, Radecznica, Zwierzyniec, uzyskać w drodze wykazów bodaj w przybliżeniu określenie obszarów tych gruntów bagnistych, nazywając je w przeciwieństwie do nieużytków, powstałych przez wydmy piaszczyste, „nieużytkami mokremi". Zestawienia cyfrowego obszarów tych nieużytków musiano zaniechać, gdyż tylko niektóre gminy z wyż wymienionych przedłożyły odpowiednie wykazy. W tych gminach było nieużytków mokrych 455 m. 15 pr.

[4]) Przy badaniu rejestracji gruntów włościańskich w tabelach likwidacyjnych zauważono znaczne odsetki nieużytków, wydanych włościanom tak jako własność indywidualną, jak i jako własność wspólną.

[5]) Na dokonane zmiany w kulturze rolnej wspólnych pastwisk, które włościanie podzielili i uprawiają jako rolę, wskazują liczne spory sądowe o granice i naruszenie posiadania. Zmiany te, urzędowo nie ustalone z powodu braku zezwolenia byłych komisarzy włościańskich, w niektórych wsiach obejmują całe gromadzkie pastwiska, tak, że w każdym razie określić je należy, jako poważny przyrost na korzyść gruntów ornych, chociaż ich cyfrowo obecnie ustalić nie można.

całego obszaru gminy, Łabunie 7,8%, (wykup zupełny) Radecznica 8,15%, Skierbieszów 6,6%, Krasnobród 3,8%, Sułów 2,7%, Zamość 2,4% (wykup częściowy).

Kultura stawowa, jakkolwiek pod względem obfitości wód i układu pionowego łatwa, a w rozwoju wobec dogodnego zbytu korzystna, jest tak nikła, że zajmuję zaledwie 0,1% ogółu powierzchni gmin wiejskich, a ma obszaru razem 168 morgów. Przytem stawy te istnieją tylko w 4 gminach i w przeważnej części stanowią własność Ordynacji.

Z powierzchni obu miast, Zamościa i Szczebrzeszyna, wypada na grunta orne 7 036 m. 59 pr., co stanowi 2,2% ogólnego obszaru powiatu, na łąki 1 369 m. 146 pr. czyli 0,4%, wygony 307 m. 219 pr. czyli 0,1%, na grunta pod budowlami i nieużytki 941 m. 132 pr. czyli 0,3% ogólnego obszaru powiatu [1]).

Z własności państwowej i kościelnej (nieuwzględnionej w tablicy) przypada 1 444 morgów na grunta orne (5% całego obszaru powiatu), na łąki 390 m. 176 pr. (0,1% obszaru powiatu), na nieużytki 90 m. 4 pr., na lasy 199 m. (0,1% ogólnego obszaru powiatu).

3. Grunta włościańskie ze względu na ich pochodzenie prawne.

(Tablica III).

Przy rozpatrywaniu gruntów włościańskich ze względu na ich pochodzenie prawne należy wyróżnić cztery kategorje. 1) Rdzeń własności włościańskiej tworzą grunta ukazowe czyli nadane włościanom przy ich uwłaszczeniu (w 1846 i 1864 roku) wraz z uprawnieniami do używania lasów i pastwisk dworskich, czyli z tak zwanemi serwitutami, oraz grunta „nadane", pochodzące ze skonfiskowanych po 1863 roku majątków kościelnych, a wyróżniające się tem, że w przeważnej części nie mają serwitutów. Prócz nich pozostają w rękach włościan 2) grunta wykupione w drodze parcelacji dobrowolnej, dalej 3) grunta nabyte za pośrednictwem byłego Banku Włościańskiego przez grupy włościan, związane statutem Banku w tak zwane towarzystwa (forma parcelacji dla włościan bardzo niekorzystna), oraz 4) grunta otrzymane jako wykup, wydany za serwituty. Ogółem jest w powiecie gruntów ukazowych i nadanych 131 979 morgów 35 prętów czyli 79,8% ogółu własności włościańskiej; pochodzących z parcelacji, dokonanej przez Bank Włościański, 2 605 m. 201 p. (1,6%), wykupionych przez włościan wprost od właścicieli przy dobrowolnej rozprzedaży majątków mniejszemi działkami czyli przy dobrowolnej parcelacji majątków 19 332 m. 96 p. (11,7%); uzyskanych jako wykup serwitutów 11 435 m. 25 p. (6,9%). Dwie gminy, Suchowola i Tereszpol, zachowały swą pierwotną budową bez zmian. Niema w nich ani gruntów pochodzących z parcelacji, ani wykupów serwitutowych. Pierwsza zawiera w sobie znaczny majątek ziemski łąkowo-leśny, druga lasy Ordynacji Zamoyskich. Nadto gminy Radecznica i Mokre, obejmując same majątki Ordynacji, nie wykazują żadnego przyrostu własności włościańskiej w drodze parcelacji i tylko nieznaczny przyrost z częściowego

[1]) Z powodu braku dokładnych wykazów, kultury gruntów miejskich obliczono na podstawie wykazów administracyjnych austrjackich. Do nieużytków zaliczono tu i grunta pod budowlami, znajdujące się w miastach i na przedmieściach.

wykupu serwitutów. Przeciwnie, gmina Frampol, która obejmowała jedynie średnie i mniejsze majątki dworskie, wykazuje przyrost własności włościańskiej skutkiem dobrowolnej parcelacji majątków, przewyższający obszar gruntów ukazowych; znaczny przyrost obszaru własności włościańskiej widzimy również w gminie Skierbieszów (2 581 morgów, w tem 1 221 morgów z parcelacji Banku Włościańskiego, a resztę z dobrowolnej), następnie w gminie Stary Zamość (1 898½ m. wyłącznie z dobrowolnej parcelacji). Ten stan rzeczy świadczy, że mniejsze i średnie majątki dworskie ulegają łatwiej parcelacji, zaś w gminach, w których majątki należą do Ordynacji Zamoyskich, przyrost własności włościańskiej drogą parcelacji dotychczas był wyłączony.

Z kolei rozpatrując przyrost własności włościańskiej z wykupu serwitutów, znajdujemy, że przyrost ten w stosunku do gruntów włościańskich, którym przysługujące serwituty wykupiono, czyli w stosunku do gruntów nazywanych uprawnionemi, jest nierównomierny. Najwyższy stosunek (54,4%) wykazuje gmina Krasnobród, gdzie na 10 morgów, z których przynależne im serwituty wykupiono, przypada 5 m. 130 pr. wykupu, następnie gmina Nielisz — 52,3% t.j 5 m. 67 pr. na 10 m. uprawnionych, gm. Frampol — 46,4% t. j. 4 m. 192 pr. na 10 m. uprawnionych, gm. Zamość— 44·7%, t. j. 4 m. 139 pr. na 10 m. uprawnionych, gmina Skierbieszów— 33%, t. j. 3 m. 87 pr. na 10 m. uprawnionych. Najniższy stosunek wykazuje gm. Sułów—14,1%, t.j. 1 m. 123 pr. na 10 m. uprawnionych, następnie Goraj—14,8% t j. 1 m. 144 pr. na 10 m. uprawnionych Zwierzyniec i Mokre po 15,5% t j. po 1 m. 165 pr. na 10 m. uprawnionych. Nierównomierność tego stosunku w poszczególnych gminach pochodzi nietylko z tego, jakie majątki większe, jak Ordynacja Zamoyskich, czy średnie dokonywały wykupu, lecz zależy także od tego, czy wykup obejmował wynagrodzenie za wszystkie służebności, (t. j. za budulec, ściołę, pastwiska i opał) czy też tylko za niektóre, jak np. za budulec i pastwiska, pozostawiając służebność ścioły i opału, czyli tak zwanego w powiecie „ugaju“ [1]).

Przy wykupie serwitutów w lasach Ordynacji Zamoyskiej służebności opału pozostawiono. Na wysokość stosunku wpływa również jakość gruntu wydanego, czy był nim las czy grunt orny.

Średnim wskaźnikiem wykupu serwitutów jest 26,7% czyli 2 m. 201 pr. za przynależny 10 morgom uprawnionym serwitut. Przy zastosowaniu tego wskaźnika, wobec obszaru gruntów uprawnionych do serwitutów w powiecie, wynoszącego obecnie jeszcze 84 582 m. 189 pr., konieczny na wykup przynależnych temu obszarowi serwitutów wydatek gruntu wynosi 22 583 m. 168 pr. Tu oczywiście największe obszary wypadają na gminy Tereszpol, Wysokie i Suchowolę, w których żadnego dotychczas wykupu nie dokonano, i na gminy Mokre i Sułów, w których tylko w małej części dokonano wykupu serwitutów. Zważywszy, że dotychczas, mimo trudności, stawianych ze strony b. rządu rosyjskiego, wykupiono serwituty, przynależne do obszaru 42 830 m. 186 pr. wydatkiem 11 435 m. 25 pr. oraz, że większa własność rozporządza w powiecie obszarem 146 069 m. 175 pr., w tem lasów 95 187 m. 211 pr., należy przyjąć, że potrzebny na wykup wszystkich pozostałych w mocy serwitutów wydatek leży w granicach możności.

Zamieszczone w tablicy III liczby obszarów gruntów uprawnionych

[1]) Ugaj polega na uprawnieniu do zbierania w pewne dnie „ugajne“ w lasach suchych drzew, gałęzi, zeschłych liści i szpilek.

i gruntów z wykupionemi serwitutami zebrano na podstawie tabel likwidacyjnych. Obliczenie stosunku wydatków do gruntów uprawnionych oraz średniego wskaźnika obszaru gruntu, na wydatek celem wykupu reszty serwitutów potrzebnego, mają znacznie tylko względne. Ścisłych obliczeń w tym kierunku nie można było przeprowadzić, po pierwsze dlatego, iż zestawienia wykonano w stosunku do obszarów całych gmin, a w poszczególnych wsiach, w skład gmin wchodzących, wykup serwitutów odbywał się nierównomiernie, ponadto zaś w niektórych wsiach tylko część serwitutów zniesiono, a innych zniesiono serwituty tylko odnośnie do niektórych gospodarstw, — po wtóre dlatego, że niektóre wsie zagubiły tabele, inne zaś nie umieją wykazać, jakie serwituty wykupiono, a jakie w mocy pozostały.

Porównanie cyfr własności włościańskiej w tab. II i III wykazuje, że prócz gruntów za serwituty uzyskanych należą do własności włościańskiej także lasy, widocznie w drodze parcelacji nabyte. I tych liczb, z braku dokładnego materjału, na razie niepodobna ustalić.

4. Rodzaj i rozmiary własności włościańskiej.

(Tablica IV i V).

Powiat zamojski zawiera ogółem 17 577 jednostek własności gruntowej włościańskiej. Taką cyfrę ustalają obecne spisy imienne posiadaczy gruntowych. Te jednostki własności nie pokrywają się z samoistnemi gospodarstwami włościańskiemi. Właściwej liczby samoistnych gospodarstw włościańskich nie zdołano ustalić na podstawie materjału, który zebrano do opracowania niniejszego przedmiotu, t. j. na podstawie tabel likwidacyjnych i spisów imiennych. Udało się jedynie ustalić, iż z podanej liczby 17 577 właścicieli 1 069 (6,1%) posiada oprócz działek gruntów ukazowych, także działki gruntu nabyte, w kolonjach, zaś 455 właścicieii (2,9% ogółu) posiada działki gruntu w innych gminach lub powiatach. Z tych danych należałoby przyjąć, że reszta jednostek własności stanowi już działki gruntu, będące odrębnemi, samoistnemi gospodarstwami. Ze względu jednak, że spisy imienne posiadaczy gruntowych, których użyto za podstawę opracowania niniejszego przedmiotu — tablic IV V — zawierają licznie powtarzające się te same nazwiska posiadaczy gruntów, oraz, że urzędy gminne, wezwane do ustalenia ilości gospodarstw, wyraźnie zastrzegły niemożność sporządzenia takich wykazów, gdyż tylko wyjątkowo, a nie z reguły mają ustalone, wiele odrębnych działek gruntu należy do tego samego właściciela, — nie można wogóle ustalić na razie liczby samoistnych gospodarstw włościańskich, a li tylko liczbę działek gruntu, w posiadaniu włościan pozostających, dla których przyjęto nazwę jednostek własności włościańskich. Tablice IV i V ustalają stan jednostek własności gruntów włościańskich, opodatkowanych, bez obszarów zajętych pod wspólne grunta i lasy. Obszar ogólny jednostek własności włościańskich na gruntach ukazowych i kolonjach zajmuje 141 912 m. 295 pr. czyli 79 433 *ha*. Resztę własności włościańskiej stanowią grunta gromadzkie niepodzielone (pastwiska, nieużytki ogólne, granice, drogi) i lasy [1]).

[1]) Prace Warszawskiego Komitetu Statystycznego (tom XVII) wykazują w powiecie zamojskim 7 689 gospodarstw według tabel likwidacyjnych, w r. 1899 zaś 11 832 gospodarstwa na ziemiach ukazowych oraz 274 gospodarstwa na ziemiach kupionych.

Przy zestawieniu jednostek własności włościańskich wedle wielkości dla jednostek poniżej 10 m. przyjęto trzy typy: poniżej 3 m., od 3 do 6 m. i od 6 do 10 m. Najmniejsze, poniżej 3 m. stanowią 13,5% liczby ogólnej jednostek własności włościańskich, a obszar ich wynosi 4132 m. 259 pr. (2 314 *ha*) czyli 2,9% całego obszaru ziemi uprawnej włościańskiej, z czego na grunta ukazowe przypada 2 737 m. 198 pr. (1,9%), na kolonje 1 395 m. 61 pr. (1%). Na podstawie wywiadów, bez możności ustalenia ścisłych cyfr, należy stwierdzić, że te najmniejsze jednostki własności włościańskich stanowią na gruntach ukazowych przeważnie odrębne gospodarstwa włościańskie, karłowate, w kolonjach natomiast są działkami dokupionemi, powiększającemi przeważnie właściwe gospodarstwa ukazowe 6 i 10 morgowe. Jednostek własności obszaru od 3 do 6 morgów czyli do 3 *ha* 36 *a* istnieje w powiecie 2 569 czyli 14,6% ogólnej liczby, obszar ich wynosi 10 339 m. 34 pr. (5 788 *ha* 58 *a*) czyli 7,3% całego obszaru uprawnej ziemi włościańskiej, a mianowicie na gruntach ukazowych 7 696 m. 114 pr. (5,4%), w kolonjach 2 642 m. 220 pr. (1,9%). Razem obszar jednostek własności poniżej 6 morgów w kolonjach i na gruntach ukazowych zajmuje 14 471 m. 293 pr. (5 788 *ha* 58 *a*), czyli 10,2% ogólnego obszaru własności włościańskiej.

Gminy, w których są osady (miasteczka) i w których przeprowadzono parcelację większych majątków, wykazują większy odsetek jednostek własności obu tych kategorji t. j. poniżej 3 i od 3 do 6 morgów.

Te najmniejsze jednostki własności zajmują największy obszar w gminach:

GMINY	Obszar do 3 morgów			Obszar 3 — 6 morgów			do 3 m.	3—6 m.
	ogólny	w kolonjach	na gruntach ukazowych	ogólny	w kolonjach	na gruntach ukazowych	w % ogólnej liczby jednostek własności w gminie	
	w morgach i prętach							
Frampol	1174$_{226}$	744$_{207}$	430$_{19}$	1941$_{147}$	1106$_{225}$	834$_{222}$	46,1	22,2
Goraj	434$_{150}$	184	250$_{150}$	1599$_{206}$	402	1197$_{206}$	20,5	29,4
Krasnobród	821$_{180}$	2	819$_{180}$	711$_{150}$	6	705$_{150}$	7,7	13,4
Nielisz	199$_{75}$	153$_{75}$	46	458	341$_{150}$	116$_{150}$	14,7	12,0
Sułów	613$_{179}$	106$_{225}$	506$_{254}$	1502$_{228}$	116$_{200}$	1386$_{28}$	13,4	19 2

Przyrost liczby gospodarstw na ziemiach ukazowych wynosi 4 143 (53%), ogólny przyrost—4417 gospodarstw (57,6%). Prace War. Kom. Stat. w roku 1904 (tom XXI) wykazują gospodarstw 13 067, w tem na ziemi ukazowej 11783, na kupionej (kolonje) 1284, a więc z przyrostem w ciągu 5 lat liczby gospodarstw o 961 (7,9%). Obecny stan liczebny jednostek własności włościańskiej, ustalony w roku 1919, a więc po 15 dalszych latach, wykazuje dalszy przyrost 4 510 jednostek własności czyli 34,7%. Przyrost liczby gospodarstw jest przeto stały, jakkolwiek nierównomierny. Jak powyżej było omówione, brak jest na razie ścisłych dat do obliczenia ilości właściwych gospodarstw samoistnych. Ten sam brak wykazują zresztą również dane, ogłoszone przez Warszawski Komitet Statystyczny w cytowanym wyżej tomie XXI; i wówczas liczba gospodarstw napewno mniejsza była od 13 067, aczkolwiek ściśle jej określić niepodobna. — Zaznaczamy jeszcze, iż wykazy statystyczne okupacyjne podają w powiecie zamojskim 16 684 gospodarstw włościańskich. — Tablicę V ze względu na konieczność uwzględnienia najnowszego materjału zestawiono na podstawie spisów imiennych, a nie tabel likwidacyjnych.

O właściwych gospodarstwach karłowatych możemy mówić tylko w tych gminach, w których parcelacji nie było lub była nieznaczna, i w tych gminach uznać należy jednostki własności jako samoistne gospodarstwa. Takiemi przykładowemi gminami są:

GMINY	Obszar własności do 3 m. (w morgach i prętach)		Liczba jednostek własności	Obszar własności 3—6 m. (w morgach i prętach)		Liczba jednostek własności	do 3 m.	3—6 m.
	na gruntach ukazowych	w kolonjach		na gruntach ukazowych	w kolonjach		w odsetkach ogólnej liczby jednostek własności w gminie	
Radecznica . .	98200	—	52	68820	—	159	3,9	11,9
Tereszpol . . .	2240	—	17	304	—	74	1 8	7,9
Zwierzyniec . .	8350	—	44	174150	—	43	4,8	4,7
Wysokie . . .	112150	12	56	366150	65	122	6,6	14,3

Tu należałoby zaliczyć również gminę-osadę Krasnobród (ob. tablicę na str. 282).

Jednostki własności włościańskie 6—10 morgów (3 *ha* 36 *a* do 5 *ha* 60 *a*) są w powiecie najliczniejsze. Jednostek takich istnieje 8 366 czyli 47,6% ogółu. Grunta ich zajmują 62 407 m. 216 pr. (34 940 *ha* 34 *a*) t. j. 43,9% całego obszaru uprawnej ziemi włościańskiej. Z tego na kolonje wypada 5 137 m. 147 pr. czyli 3,6%, na grunta ukazowe 57 270 m. 69 pr. czyli 40,4%.

Jednostek własności większych, 10—20 morgowych, jest w powiecie 3 539 czyli 20,1% ogólnej ilości jednostek własności, grunta ich zajmują 45 462 m. 8 pr. (25 453 *ha* 7 *a*) t. j. 32% obszaru ziemi uprawnej, z tego w kolonjach 3 302 m. 167 pr. (2,3%), na gruntach ukazowych 42 159 m. 141 pr. (29,7%)

Jednostek własności 20—30 morgowych jest 613, czyli 3,5% ogólnej ilości gospodarstw, grunta ich zajmują 13 404 m. 163 pr. (7 504 *ha* 83 *a*) czyli 9,5% ogólnego obszaru ziemi uprawnej włościańskiej, z tego w kolonjach 1 163 m. 58 pr. (0,8%), na gruntach ukazowych 12 241 m. 105 pr. (8,6%). Dużych jednostek własności włościańskich, mających 30—100 morgów, istnieje w powiecie 123, t. j. 0,7% ogólnej ilości gospodarstw, ziemie ich zajmują 6 196 m. 215 pr. (3 469 *ha*. 37 *a*) czyli 4,4% ogólnego obszaru uprawnej ziemi włościańskiej, z tego w kolonjach 1 832 m. 35 pr. (1,3%), na gruntach ukazowych 4 334 m. 180 pr. (3,1%).

Obliczywszy przeciętną ilość posiadanej ziemi poza gruntami wspólnemi i lasami otrzymany, że wśród kategorji poniżej 3 morgów przypada po 1,74 morga przeciętnie, wśród kategorji 3—6 morgowych własności po 4.02 morgów, wśród kategorji 6—10 morgowych po 7,46 morgów, wśród kategorji 10—20 morgowych po 12,84 morgów, a wśród kategorji powyżej 30 morgów po 50,37 morgów na jednego właściciela.

Powyższe przedstawienie stanu własności włościańskiej wedle jej obszaru niezupełnie odpowiada postawionemu zadaniu, bo nie ustala ścisłej liczby gospodarstw karłowatych i małorolnych, które należałoby powiększyć dodatkiem odpowiedniego obszaru ziemi.

Zagadnienie, czy grunta powiatu zamojskiego wystarczają do uposażenia włościan małorolnych w ziemię, wedle zasady uchwały sej-

mowej z dnia 10 lipca 1919 r., może być rozwiązane przy użyciu niniejszych zestawień jedynie, o ile będziemy posługiwać się przybliżonemi cyframi.

Jeżeli przypuścimy, że wszystkie jednostki własności poniżej 10 morgów muszą być powiększone do 10 m., to potrzeba będzie ziemi: dla 2367 jednostek poniżej 3 m. po 8,26 m., to jest 19551 m. 126 pr., dla 2569 jednostek od 3 — 6 m. po 5 98 m., to jest 15208 m. 144 pr., wreszcie dla 8366 jednostek od 6 — 10 m. po 2,56 m., to jest 21249 m. 192 pr., ogółem 56009 m. 162 pr. Jest to liczba maksymalna, która w rzeczywistości ulegnie znacznemu zmiejszeniu, gdyż, jak stwierdzono wyżej, wiele karłowatych jednostek własności należy do posiadaczy większych gospodarstw.

Przyjmując, że gospodarstw karłowatych jest istotnie 50% podanej wyżej liczby, gospodarstw 3 — 6 morgowych 40%, gospodarstw 6 — 10 morgowych 30%, potrzeba do uzupełnienia gospodarstw poniżej 10 m. tylko 23155 m.

Trudno również ustalić ilość gruntów rozporządzalnych do podziału. Ogółem w rękach większych właścicieli było 50881 m. 264 pr. poza lasami, które w myśl uchwały sejmu przejść mają na własność państwa. Z tej liczby na samą Ordynację Zamoyskich przypada 31880 m. 56 pr., na 38 pozostałych większych właścicieli 19001 m. 208 pr. Przy pozostawieniu na każde większe gospodarstwo 321 m. 150 pr. (180 *ha*) i na 6 majątków uprzemysłowionych 4071 m. pozostałoby do obdzielenia włościan 37808 m. 264 pr.*).

Obszar ten mógłby być uzyskany w drodze wywłaszczenia majątków dworskich. Poza tym obszarem wchodzą w rachubę, jeżeli się mówi o uposażeniu włościan małorolnych i bezrolnych, także grunta państwowe (2123 m.), których znaczna część, użyta pod ogrody i role byłych prawosławnych folwarków parafjalnych, może być rozparcelowana. Nadto pominąć nie należy gruntów wspólnych, już w posiadaniu włościan będących. Część wspólnych pastwisk już jest podzielona (ob. str. 278) i powiększa gospodarstwa ukazowe. Ten stan rzeczy przy regulacji gruntów musi być niewątpliwie utrzymany, a przyczyni się do zmniejszenia liczby działek gruntu, tutaj wykazanych jako karłowate lub małorolne. Wreszcie do powiększenia gospodarstw włościańskich przyczyni się także przeprowadzenie wykupu serwitutów wydatkami gruntowemi, głównie z lasów (ob. tabl. III). Opierając się na tych danych, można przyjąć, że powiat rozporządza dostateczną ilością ziemi do uposażenia gospodarstw poniżej 10 morgów i że zapewne pozostanie jeszcze ziemi do nadania jej rodzinom bezrolnym, aczkolwiek ta pozostałość dla uposażenia wszystkich bezrolnych, trudniących się rolnictwem (30902 osób, ob. tabl. I) wystarczyć nie może.

UZUPEŁNIENIE.

Parcelacja w ostatnim roku.

W lipcu 1919 r. wzmogła się w powiecie zamojskim parcelacja majątków większych. Akta rejentalne wykazują, że w okresie od lipca do grudnia sprzedano włościanom 1518 m. 32 pr. Parcelacja odbywa się ciągle, jednak jej postępu nie można było obliczyć, ponieważ w czasie, gdy robiono wyciągi (w maju 1920 r.), akta rejentalne nie we wszystkich przypadkach były sporządzone.

*) Obszar ten zmniejszy się znacznie przez dziką parcelację majątków, która odbywa się stale. (Ob. niżej uzupełnienie).

Najwięcej sprzedano z majątku Łabunie, bo 922 m. 207 pr.; z majątku Joanówka (gm. Zamość) 488 m. 135 pr.; z majątku Smoryń (gm. Frampol) 65 m., z majątku Rachodoszcze (gm. Suchowola) 12 m.; z maj. Iłowiec (gm. Skierbieszów) 19 m. 290 pr.; z majątku Łaziska 10 m. Nabyło te grunta 200 włościan. Działki gruntu poniżej 3 morgów o ogólnym obszarze 49 m. 199 pr. nabyło 38 właścicieli; od 3 do 6 morgów o obszarze 306 m. 157 pr. nabyło 67 właścicieli; od 6 do 10 morgów o obszarze 257 m. 70 pr. nabyło 37 właścicieli; od 10 do 20 morgów o obszarze 490 m. 99 pr. nabyło 42 właścicieli; od 20 do 30 morgów o obszarze 200 m. 148 pr. nabyło 8 właścicieli; powyżej 30 m. o obszarze 203 m. 150 pr. nabyło 8 właścicieli. Na drogi i granice sprzedano 10 m. 109 pr.

Niezależnie od tego akta rejentalne wykazują znaczny obrót ziemią przez częściową sprzedaż większych gospodarstw, działy rodzinne [1]) lub zamianę osad.

5. Inwentarz żywy własności ziemskiej z początkiem 1920 r.

(Tablica VI).

W powiecie jest obecnie wedle najnowszych spisów administracyjnych [2]) 19 956 koni, 29 218 sztuk dorosłego bydła rogatego, 5 012 sztuk cieląt, 513 owiec, 127 kóz i 11 746 sztuk trzody chlewnej. W stosunku do ludności przypada na 100 mieszkańców 12,3 koni, 18,1 bydła, 3,1 cieląt, 7,2 świń; w stosunku do obszaru wypada na 1 km^2 koni 11,0, bydła 16,1, cieląt 2,8, świń 6,5 sztuk. Dla porównania przytaczamy stan inwentarza w latach 1899 (Prace Warszawskiego Komitetu Statystycznego, tom XVIII), 1907 (tamże, tom XXXVI), oraz w r. 1918 (spis, dokonany przez władze okupacyjne austrjacko-węgierskie).

ROK	Konie		Bydło rogate		Nierogacizna		Owce	
	wsie	folwarki	wsie	folwarki	wsie	folwarki	wsie	folwarki
1899	21 038	4 180	38 180	6 862	15 496	2 255	1 013	20 521
1907	21 301	5 055	35 789	6 575	15 800	1 923	410	11 437
1918	16 075	1 675	34 072	2 646	14 150	1 672	41	393
1920	17 802	2 154	30 597	3 633	9 719	2 027	67	446

[1]) Z majątków wydzielono mniejsze folwarki i oddano synom w posiadanie.
[2]) Wykazy inwentarza żywego zostały sporządzone przez urzędy gminne na polecenie Starostwa. Wykazy te sprawdzały posterunki Policji Państwowej w każdej wsi zosobna.

W całym powiecie, licząc i ludność miast, wypada na 100 mieszkańców 41,0 sztuk całego inwentarza żywego bez kóz, a inwentarza średniego (koni i bydła rogatego razem) na 100 mieszkańców 15 2 sztuk. Chów inwentarza w gospodarstwach włościańskich, prócz owiec i kóz, przewyższa w zestawieniu porównawczem wielokrotnie stan zwierząt w gospodarstwach dworskich; i tak na 100 morgów włościańskich przypada 10,3, na 100 morgów dworskich 1,5 koni, i odpowiednio dla bydła 16,1 u włościan 2,2 we dworach, dla cieląt 2,6 u włościan, a 0,3 we dworach, dla trzody chlewnej 5,5 u włościan, a 1,4 we dworach*). Stosunki te tłumaczyć należy nietylko ogólnie większą dążnością gospodarstw włościańskich do chowu bydła, oraz znacznie większą zdolnością odradzania się po klęskach wojennych, które szczególnie dotknęły inwentarz gospodarczy, lecz także właściwem powiatowi ukształtowaniem kultury gospodarczej, w większych majątkach przeważnie leśnej (Tabl. II), obciążonej serwitutami paszy na rzecz włościan, nie nadającej się dla chowu i produkcji inwentarza w gospodarstwach dworskich. Jako przykład w tym względzie może służyć gmina Tereszpol (69,5% lasu), w której na gruntach dworskich jest 22 koni i 37 sztuk bydła, zaś 697 koni i 1 530 sztuk bydła włościan, korzystających przeważnie z paszy w lasach dworskich. W poszczególnych gminach najwyższą produkcję koni i bydła w gospodarstwach włościańskich na 100 morgów daje się spostrzec w Nieliszu, Starym Zamościu i Suchowoli. Najmniejszy stan inwentarza wykazują gminy Frampol, Krasnobród, Goraj, Sułów. Również niską produkcję inwentarza wykazują gminy miejskie Zamość i Szczebrzeszyn.

Obecny stan gospodarstw, przejściowy, stan odbudowy po zniszczeniu wojennem, nie daje należytej podstawy do wyciągania wniosków. Jednak należy zauważyć, że na produkcję inwentarza nie pozostaje bez ujemnego wpływu nadmierne rozdrobienie gruntów. Najwyższą liczbę gospodarstw karłowatych liczą gm. Frampol, Goraj, Sułów, i w tych gminach jest najmniejsza liczba inwentarza żywego.

W wykazach austrjackich okupacyjnych ilość bydła zawiera sumarycznie zliczoną ilość bydła rogatego i cieląt. Do porównania obecnego stanu bydła ze stanem ustalonym przez austrjackie wykazy użyto sumy ilości ogólnej dorosłego bydła i cieląt w liczbie 34 230 sztuk. Wynika z tego porównania, że przyrost koni z początkiem roku 1920 dosięga sztuk 2 206 czyli 11,1%, ilość bydła zaś zmniejsza się o 2 488 sztuk czyli 7,3%.

Chów owiec i kóz jest tak mały, że nie wymaga szczegółowego omówienia, zaznaczyć jedynie należy, że kozy hoduje przeważnie ludność żydowska w osadach i miastach.

CZĘŚĆ II.

1. Ludność i wyznania.

(Tablica VII).

Ludność powiatu wynosiła z końcem r. 1919, wedle wykazów gmin i magistratów, 162 089 głów. Wedle Rocznika Statystycznego z 1915 r. ludność powiatu zamojskiego wynosiła w 1913 r. 154 981 głów, zatem

*) Gminy Krasnobród i Zwierzyniec nie wykazały osobno inwentarza dworskiego, tylko łącznie z włościańskim.

obecnie wzrosła o 7108 głów. W okresie rządów okupacyjnych ludność powiatu wynosiła w 1916 r. wedle austrjackich obliczeń statystycznych 117088 głów, była zatem o 37893 głów mniejsza, niż w r. 1913. Ubytek ten spowodowany był zabraniem męskiej ludności do wojska i dobrowolnym lub przymusowym wyjazdem części ludności w głąb Rosji. Od czasu ustąpienia władz okupacyjnych ludność powiatu zwiększyła się o 45001 głów ogółem.

Znaczna większość ludności powiatu, bo 136041 głów, czyli 84%, jest wyznania rzymsko-katolickiego. Z innych wyznań chrześcjańskich wyznanie prawosławne liczy 4491 głów, t. j. 2,8% ogólnej ludności, wyznania ewangelickiego są 4 osoby. Wyznanie mojżeszowe liczy 21553 głów czyli 13,2% ogólnej liczby ludności.

Tablica VII zawiera zestawienie ludności poszczególnych gmin powiatu według wyznań, dokonane na zasadzie wykazów urzędów gminnych i magistratów. Tu przytaczamy dla porównania dane z r. 1913 (Rocznik Statystyczny z r. 1915) oraz z r. 1916 (spis ludności, dokonany przez władze okupacyjne).

ROK	Cała ludność (liczby bezwzględne)	Ludność według wyznań (odsetki)			
		Katolicy	Prawosławni	Ewangelicy	Starozakonni
1913	154981	76,6	9,7	—	13,7
1916	117088	85,5	1,2	—	12,5
1919/20	162089	84,0	2,8	—	13,2

Rozpatrując powyższe zestawienie, widzimy przyrost ludności katolickiej, znaczny ubytek ludności prawosławnej, a prawie zastój ludności żydowskiej.

Zestawiając obliczenia procentowe ludności według wyznań w chwili obecnej znajdujemy, że ludności prawosławnej w dwóch gminach, Nielisz, i Goraj, nie było wcale. Pozatem najmniejszy był odsetek prawosławnych w gminach Radecznica (0,1%), Frampol, Krasobród i w mieście Zamościu (po 0,2%); największy w gminach Skierbieszów (10,0%) i Wysokie (27,2%).

Ludność żydowska jest najliczniejsza w obu miastach, Zamościu i Szczebrzeszynie, i w trzech osadach, Frampolu, Goraju i Krasnobrodzie, tam, gdzie się skupia ruch przemysłowy i handlowy. Bezwzględną większość ma ludność żydowska w Zamościu, gdzie stanowi 51,8%, w Szczebrzeszynie wynosi 43,8%, we Frampolu 21,4%, w Krasnobrodzie 13,9% i w Goraju 10,2%. Z gmin najwięcej ludności żydowskiej jest w Zwierzyńcu, gdzie stanowi 6,1% ogółu, następnie w Skierbieszowie 3,3%, w Suchowoli 2,9%, w Radecznicy 2,8% i t. d. (ob. tablicę).

2. Oświata.

Szkoły Powszechne.

(Tablica VIII).

Szkoły publiczne powszechne istnieją we wszystkich gminach powiatu zamojskiego. Szkół państwowych jest 180, prócz tego są 3 szkoły prywatne, utrzymywane przez Ordynację Zamoyskich, i szkoły wyznaniowe żydowskie. Co do ilości klas w szkołach państwowych, to dwie tylko szkoły, w Zamościu i w Szczebrzeszynie, są siedmioklasowe, jedna szkoła, we Frampolu —czteroklasowa, 3 szkoły, w Zamościu, Udryczach i Sitańcu — trzyklasowe, 15 szkół dwuklasowych, pozostałe — to szkoły jednoklasowe. Liczba szkół powszechnych na powiat posiadający 162 089 ludności jest bardzo mała. Jeżeli jednak uprzytomnimy sobie stan szkolnictwa w powiecie przed wojną, gdy liczba szkół początkowych wraz z cerkiewnemi wynosiła 40, z obecnym stanem, widzimy silny rozwój szkolnictwa. Byłby on większy, gdyby nie brak budynków odpowiednich na lokale szkolne, który sprawia, że przeszło 3 000 dzieci w wieku szkolnym do szkoły nie uczęszcza. Nieznaczna tylko ilość szkół mieści się we własnych budynkach, reszta w wynajętych, częstokroć nie odpowiadających warunkom. Porównując dane statystyczne z roku szkolnego 1918/19 i 1919/20, widzimy, że liczba dzieci, zapisanych do szkoły, wzrosła, bo gdy w pierwszym roku wynosiła 13 306, to w drugim było już 14 187 dzieci [1]). Przyrost ten, jakkolwiek nieznaczny, bo o 881 głów, możemy nazwać korzystnym, jeżeli weźmie się pod uwagę epidemje, panujące w powiecie i trudne warunki ekonomiczne. Z zapisanych dzieci jest 7 491 chłopców, 6 696 dziewcząt. Na 10 *km.*^{2} wypada szkół 0,95, na 1 000 ludności 87,52 uczniów a 1,11 szkół.

Najmniejszy procent dzieci, uczących się w szkołach powszechnych, w stosunku do ludności, jest w gminie Zamość (Nowa Osada)— 4,4%, w mieście Zamościu — 5,9% [2]), następnie Zwierzyniec wykazuje — 6,2% [3]), Frampol — 6,5%; najwięcej; gmina Łabunie — 12,9% i Wysokie — 13,0%.

Te niskie liczby wykazują, że mimo rozwoju szkolnictwa w powiecie dalecy jesteśmy od osiągnięcia tego stosunku procentowego dzieci uczęszczających do szkół, jaki istnieje w innych dzielnicach Polski [4]).

Językiem wykładowym we wszystkich szkołach jest język polski, wszystkie szkoły są typu mieszanego. Sił nauczycielskich jest w szkołach publicznych 225, w szkołach prywatnych 14. Na jednego nauczyciela w szkołach powszechnych wypada przeciętnie 63 uczniów, na jedną szkołę 78,3 uczniów.

---

[1]) Brak wykazu z gminy Suchowola; liczbę dzieci obliczono według poprzedniego wykazu z 1919 r., a prawdopodobnie ilość ich się powiększyła. Również liczba dzieci prawosławnych w tej gminie musiała wzrosnąć.

W obliczeniu nie uwzględniono szkół wyznaniowych żydowskich.

[2]) Prócz szkół powszechnych jest jeszcze szkoła ćwiczeń przy seminarjum nauczycielskiem; łącznie z tą szkołą ilość ogólna dzieci uczęszczających do szkoły wynosi 6,8% ludności.

[3]) Prócz szkoły powszechnej jest szkoła siedmioklasowa prywatna Ordynacji Zamoyskich.

[4]) Statystyka Polski, tom I (Stan szkolnictwa powszechnego w grudniu 1912 r.) wykazuje (str. IV i V) na terytorjum obu byłych generalnych gubernatorstw Warszawskiego i Lubelskiego przeciętną liczbę uczniów 76 na 1000 mieszkańców, dla Małopolski 143 na 1000 mieszkańców, dla W. Ks. Poznańskiego 194 na 1000 mieszkańców.

Szkoły średnie.

Na skutek prośby, wniesionej przez Magistrat miasta Zamościa do Jeneralnego Gubernatorstwa w Lublinie o możliwie rychłe uruchomienie gimnazjum zamojskiego, zarządzono otwarcie I i II klasy gimnazjum realnego z początkiem roku szkolnego 1916/17 oraz I kursu seminarjum nauczycielskiego razem z czteroklasową szkołą ćwiczeń. Na pomieszczenie nowo otwartych zakładów naukowych przeznaczoną została część dawnej Akademji Zamoyskiej, „aby na cele szkolne od wieków przeznaczony budynek i nadal swemu właściwemu mógł odpowiadać przeznaczeniu". Równocześnie na prośbę społeczeństwa zamojskiego grono nauczycielskie otworzyło 3 pierwsze klasy prywatnego gimnazjum żeńskiego. Z tych klas trzecia była koedukacyjną. Obecnie oba gimnazja, męskie i żeńskie, są upaństwowione i przekształcone na 8 klasowe humanistyczne z łaciną. W roku szkolnym 1919/20 było w gimnazjum męskiem 6 klas w 9 oddziałach z 345 uczniami. Z ogólnej ilości uczniów 101 (29,3%) jest dzieci włościan, 2 uczniów synów robotników rolnych, 36 (10 4%) synów oficjalistów rolnych.

Wysokość opłaty szkolnej wynosiła w r. 1919/20 120 mk. rocznie. Uwolnionych od opłat było 117 uczniów, czyli 34%.

Wszyscy uczniowie mówili językiem polskim; 305 uczniów (88,4%) było wyznania katolickiego, 40 uczniów czyli 11,6% wyznania mojżeszowego.

W gimnazjum żeńskiem w sześciu klasach było 232 uczennic, w czem córek włościan 46 czyli 19,8%. Wysokość opłaty wynosiła 450 mk. rocznie. Uwolnionych od opłat było 64 (27,6%) uczennic. Wyznania katolickiego było 178 (76,7%), ewangelickiego 1 uczennica, mojżeszowego 53 (22,8%) uczennic.

Seminarjum męskie, które powstało równocześnie z gimnazjum, ma cztery kursy, kurs przygotowawczy oraz szkołę ćwiczeń. Na kursach tych w roku szkolnym 1919/20 było 159 uczniów, w czem synów włościańskich 117 czyli 73,7%. Z ogólnej ilości uczniów 157 jest wyznania katolickiego, 1 wyznania prawosławnego i 1 mojżeszowego.

Na kursie przygotowawczym było 50 uczniów, w tem 40 synów włościańskich. Dwóch uczniów było wyznania prawosławnego, pozostali katolickiego.

Prywatne seminarjum żeńskie, otworzone w 1919/20 r. staraniem grona nauczycielskiego, miało dwa kursy. Uczennic było 64, w tem córek włościańskich 11. Wyznania mojżeszowego były 4 uczennice, reszta wyznania katolickiego.

W czteroklasowej szkole ćwiczeń było dzieci 141, w tej liczbie 26 wyznania mojżeszowego.

Z powyższych liczb widzimy, że w szkołach średnich znaczny procent, bo 37,3%, stanowią dzieci włościan, reszta są to dzieci rzemieślików, drobnych kupców, oficjalistów dworskich i urzędników.

Szkoły zawodowe.

Dnia 13 lutego 1919 r. otwarto w Zamościu szkołę zawodową obróbki drzewa i metali. Koncesjonarjuszką tej szkoły jest Polska Macierz Szkolna. Na razie otwarto tylko kurs przygotowawczy, na który uczęszcza 14 uczniów. Obecnie zgłasza się już 50 uczniów na nowy kurs. Największą przeszkodą rowinięcia się szkoły jest brak lokalu.

Towarzystwa oświatowe.

Towarzystwo Polska Macierz Szkolna w latach od 1916 do 1918 zogniskowało w swych kołach całą pracę oświatową i społeczną w powiecie. Kół P. M. S. zawiązano 21, mianowicie w gminach Sułowie 4 koła, w Starym Zamościu 4, Zamościu (Nowej Osadzie) 3, Goraju 1, Łabuniach 1, Nieliszu 2, Frampolu 1, Mokrem 2, Wysokiem 1, w Zamościu 1 i Szczebrzeszynie 1.

Zarząd Okręgowy P. M. S. w Zamościu wysiłki swe skierował tak w kierunku urządzania kursów dla analfabetów, zakładania bibljotek po gminach, jak otwierania ochronek dla dzieci w wieku przedszkolnym. W celu ułatwienia warunków egzystencji młodzieży, uczęszczającej do szkół średnich, Zarząd Okręgowy P. M. S. przejął internat dla uczniów gimnazjum i seminarjum, który obecnie objęła powiatowa Rada Opiekuńcza. Zarząd Okręgowy P. M. S. utrzymywał również gimnazjum żeńskie aż do czasu przejęcia go na etat państwowy, obecnie subwencjonuje seminarjum żeńskie i szkołę zawodową. W latach 1919/20 działalność P. M. S. w powiecie zamojskim osłabła, rozwinęła się natomiast działalność kółek rolniczych.

Kółka rolnicze.

Według sprawozdania Związku Kółek rolniczych w Lublinie z 1918 r. do zamojskiego związku okręgowego należało 39 kółek rolniczych w 11 gminach powiatu.

Kółka zrzeszały 981 członków. Związków młodzieży było 49 z liczbą około 2000 członków, Kół Ziemianek 10. Bibljotek istniało 29 z ilością 3000 tomów. W okręgu zamojskim powstało 70 sklepów udziałowych spożywczych kółek rolniczych i hurtownia z kapitałem zakładowym 300 000 koron. Działalność kółek była skierowana w kierunku oświatowym. Zarząd Okręgowy urządzał kursy rolnicze, pszczelarskie, kursy dla rachmistrzów kas pożyczkowych, kursy strażackie, a prócz tego szereg pogadanek z różnych dziedzin—.

W związku z oświatą rozpatrujemy.

Wyszynki.

Koncesjonowanych wyszynków jest w powiecie wedle wykazów gmin 37, z tej liczby 21 koncesyj posiadają katolicy, 16 koncesyj żydzi. Wyszynków pierwszego rzędu jest 11 z czego 5 w osadach, 4 w Zamościu 2 w Szczebrzeszynie. Reszta koncesyj przypada na wyszynki II i III rzędu, tak w osadach jak w gminach. Sześć gmin: Łabunie, Stary Zamość, Suchowola, Tereszpol, Wysokie i Zamość wyszynków wcale nie posiadają, a gminy Łabunie, Tereszpol i Wysokie parokrotnemi uchwałami Rad gminnych wykluczyły otwieranie wyszynków w obrębie gminy. Porównując statystykę oświaty z ilością wyszynków, widzimy, że w gminach, w których niema wyszynków, jest najwyższy procent dzieci uczęszczających do szkoły. Wyjątek stanowi gmina Zamość.

3. Przemysł.

(Tablica IX).

Przemysł powiatu zamojskiego obejmuje 189 zakładów. Najpoważniejsze miejsce zajmują młyny i wiatraki, ogółem 94 czyli 49,7% wszystkich zakładów przemysłowych, z których jednak tylko 8 jest zakładami na

szerszą skalę, zaopatrzonemi w nowoczesne urządzenia (7 motorowych, 1 elektryczny), 45 jest wodnych, reszta wiatraki. Nadto istnieje cukrownia i rafinerja cukru w Klemensowie (gm. Sułów), własność Ordynacji Zamoyskich, oraz gorzelnia i rafinerja spirytusu w Łabuniach, gorzelnie w Ruskich Piaskach, Łaziskach i Adamowie. Wymienione zakłady przemysłowe rolnicze są właściwie jedynemi zakładami wytwórczemi na wywóz, w przeciwstawieniu do silnie rozwiniętego przemysłu młynarskiego, obliczonego jednak tylko na zaspokojenie potrzeb miejscowych. Prócz wymienionych zakładów przemysłowych rolniczych, istnieją trzy browary (dwa w Zamościu, jeden w Zwierzyńcu), 21 olejarni (we Frampolu, Krasnobrodzie, Starym Zamościu, Sułowie, Szczebrzeszynie i Zamościu), z czego 1 jest motorowa połączona z fabrykacją mydła i świec w Zamościu, 2 o sile pociągowej koni, reszta ręcznych, 4 fabryki marmolady i cukierków (dwie w gminie Sułów firmy „Owoc“ i „Stowarzyszenie Spożywców“, w Szczebrzeszynie jedna firmy „Polonia“ i jedna w Zamościu), 2 suszarnie, jedna jarzyn druga nasion drzewnych, 2 tkalnie wyrobów lnianych i konopnych (we Frampolu)[1]). Powyższe zakłady tworzą 20,6% ogółu zakładów przemysłowych, i świadczą, że powiat zamojski jest przedewszystkiem powiatem rolniczym. Drugie miejsce pod względem ilości zakładów zajmuje przemysł ceglarski, ogółem 21 zakładów czyli 11,1% ogółu zakładów. Cegielnie i silnie rozwinęty drobny przemysł garncarski wykazują, że powiat obfituje w pokłady dobrej do przeróbki gliny, co stwierdza także istnienie 2 klinkierni (jednej państwowej), produkujących klinkier do budowania i konserwowania dróg, jak również kaflarni. Przy naturalnem bogactwie powiatu pod względem lasów rozwinął się i przemysł drzewny; wypada nań 12,2% zakładów przemysłowych: 13 tartaków, z tych 5 parowych, 1 fabryka zapałek zdemolowana, nieczynna, 3 fabryki mebli i krzeseł w Zwierzyńcu, Zamościu i Bondyżu[2]) które poprzednio zatrudniały wielu robotników, dziś pracują na mniejszą skalę. W czasach okupacji władze wojskowe założyły w Zwierzyńcu fabrykę terpentyny, pędzącą terpentynę z pozostałych pni ściętych drzew, fabrykę wełny drzewnej i suszarnię trocin do wyrobu sztucznej paszy. Zakłady te przeszły na własność Państwa i są nieczynne. Również nieczynna jest terpentyniarnia w Krasnobrodzie. Do zakładów przeróbki drzewnej należą także 3 papiernie nieczynne, jedna w Hutkach gm. Krasnobród, zdemolowana zupełnie, dwie w Bondyżu gm. Suchowola, których produkcja wynosiła przedtem jednej 1 600 pudów, drugiej 2 000 pudów[3]). Zniszczona i nieczynna jest huta szklana w Hutkach produkująca szkła za 46 000 rb. rocznie[3]).

Dwa kamieniołomy w gm. Krasnobród i dwa piece wapienne, z których jeden w Bukownicy gm. Tereszpol jest własnością Ordynacji Zamoyskich, drugi w Majdanie Sitanieckim własnością stowarzyszenia wsi Wierzba, dwie fabryki narzędzi rolniczych w Zamościu, 2 fabryki gilz w Klemensowie i Zamościu, 2 elektrownie w Zamościu i Zwierzyńcu, kończą większe zakłady przemysłowe powiatu zamojskiego.

---

[1]) W osadzie Frampol ludność miejscowa zajmuje się tkactwem jako przemysłem domowym.

[2]) Opis statystyczny gub. lubelskiej przez H. Wiercieńskiego powiada że w Bondyżu produkowano rocznie 80 000 kompletów krzeseł. za komplet pobierano 80 kop.

[3]) Opis statystyczny gub. lubelskiej H. Wiercieński.

Prócz tego działa drobny przemysł, posługujący się tylko ręcznemi maszynami o jednej sile roboczej. Do takich zakładów należą: 1 zakład wyrobu octu, 1 cykorji, 2 grzebieni, 1 atramentu, farb i pasty, oraz zakłady wyrobu wody sodowej. Obliczeń obecnej produkcji, ilości zajętych robotników i wysokości kapitału zakładowego dla braku dokładnych danych niepodobna było przeprowadzić.

4. Handel i sklepy.

(Tablica X).

Cały handel w powiecie ześrodkowuje się w miastach Zamościu i Szczebrzeszynie, jak również osadach Frampolu, Goraju i Krasnobrodzie. Prócz towarzystwa akcyjnego „Ziemianin", Syndykatu Rolniczego i Warszawskiego Związku Spożywców, które prowadzą interesa handlowe na szerszą skalę, cały handel ogranicza się do handlu drobnego. W Szczebrzeszynie rozwinięty jest handel obnośny obuwia.

Wszystkich sklepów w powiecie jest 1 150, z czego 266 katolickich czyli 23,1%, żydowskich 884 czyli 76,8%. Wśród sklepów katolickich są 72 sklepy udziałowe Kółek Rolniczych w różnych gminach. Oprócz sklepów są jeszcze dwie składownie tytuniu w Zamościu i Szczebrzeszynie i 143 trafik (dystrybucji), połączonych ze sklepami spożywczemi lub galanteryjnemi. 135 koncesji na sprzedaż tytoniu jest w rękach katolików, 8 w rękach żydów.

TABLICA I.

Ogólny obszar gruntów (w morgach i prętach) i ludność.

NAZWA GMINY	Ogólny obszar gruntów	Obszar gruntów włościańskich	Obszar gruntów dworskich	Grunta państwowe, kościelne, cerkiewne	% gruntów włościańskich	% gruntów dworskich	% gruntów państwowych i t. d.	Ogólna liczba ludności	Liczba ludności na 100 morgów	Na jednostkę ludności przypada mor. i prętów	Liczba bezrolnych trudniących się rolnictwem	
											bezwzględnie	%
Frampol . . .	15 550$_{139}$	14 361$_{14}$	1 175	14$_{125}$	92,4	7,6	0,0	9 184	59,0	1$_{207}$	2 588	28,1
Goraj	14 489$_{282}$	10 322$_{282}$	4 148$_{150}$	18$_{150}$	71,3	28,6	0,1	6 967	48,1	2$_{24}$	1 821	26,1
Krasnobród . .	21 198$_{235}$	11 139$_{233}$	9 935$_{152}$	123$_{150}$	52,5	46,9	0,6	10 122	47,7	2$_{27}$	1 808	17,7
Łabunie . . .	15 819$_{165}$	8 677$_{288}$	7 093$_{177}$	48	54,9	44,8	0,3	6 520	41,3	2$_{126}$	1 651	25,3
Mokre . . .	38 551$_{113}$	13 935$_{29}$	24 492	124$_{84}$	36,2	63,5	0,3	10 041	26,0	3$_{249}$	2 473	24,5
Nielisz . . .	18 303$_{99}$	8 651$_{145}$	9 652$_{154}$	.	47,3	52,7	.	9 245	50,5	1$_{294}$	1 608	17,4
Radecznica . .	17 112$_{67}$	13 848$_{37}$	3 229	35$_{30}$	80,9	18,9	0,2	8 381	49,0	2$_{12}$	2 676	32,0
Skierbieszów .	15 438$_{261}$	9 595$_{11}$	5 733	110$_{250}$	62,3	37,0	0,7	6 720	43,5	2$_{126}$	2 073	13,4
Stary Zamość .	24 625$_{126}$	11 771$_{126}$	12 834	20	47,8	52,1	0,1	10 188	41,4	2$_{123}$	2 273	22,3
Suchowola . .	18 328$_{93}$	9 012$_{179}$	9 015	300$_{214}$	49,2	49,2	1,6	8 416	45,9	2$_{51}$	1 648	19,0
Sułów	20 460$_{24}$	15 095$_{128}$	5 204$_{196}$	160	73,7	25,5	0,8	11 747	57,4	1$_{223}$	3 552	30,2
Tereszpol . .	28 133$_{199}$	8 036$_{79}$	19 996	101$_{120}$	28,6	71,0	0,4	6 886	24,5	4$_{33}$	1 285	18,1
Wysokie . . .	15 221$_{120}$	10 791$_{63}$	4 183	247$_{57}$	70,9	27,5	1,6	5 988	39,3	2$_{162}$	1 699	28,4
Zamość . . .	19 711$_{98}$	9 116$_{252}$	9 998$_{246}$	595$_{200}$	46,3	50,7	3,0	10 283	52,2	1$_{273}$	3 523	34,3
(Nowa Osada) Zwierzyniec .	30 599$_{291}$	10 996$_{291}$	19 379	224	36,1	63,2	0,7	11 233	36,7	2$_{213}$	224	2,0
RAZEM gminy	313 545$_{102}$	165 352$_{57}$	146 069$_{175}$	2123$_{180}$	52,7	46,6	0,7	131 921	42,1	2$_{111}$	30 902	19,1
Miasto Szczebrzeszyn *)	4 576$_{256}$	.	.	.	.	.	.	8 368	.	.	.	.
Miasto Zamość *)	5 078	.	.	.	.	.	.	21 800	.	.	.	.
OGÓŁEM . . .	323 200$_{68}$	.	.	.	.	.	.	162 089	50,2	1$_{297}$	.	.

*) Obszar obu miast wynosi w stosunku do ogólnego obszaru powiatu 3%

TABLICA II.

Kultura rolna gruntów włościańskich i dworskich.

NAZWA GMINY	Rodzaj własności	Ogółem	Grunta orne, pod budynkami i ogrodami	Łąki	Wygony i pastwiska	Nieużytki, granice, drogi	Lasy	Grunta orne i t. d.	Łąki	Wygony i pastwiska	Nieużytki	Lasy
		Morgi i pręty						% ogólnej powierz. gminy[1]				
Frampol	włośc.	1436_{114}	798_{1281}	440_{241}	111_{0153}	75_{8148}	406_{991}	51,4	2,8	7,2	4,9	26,2
	dwor.	1175	93	35	—	17	1030	0,6	0,2	—	0,1	6,6
Goraj	włośc.	1032_{2282}	825_{6174}	262_{105}	85_{6276}	76_{025}	187	57,0	1,8	5,9	5,2	1,3
	dwor.	414_{8150}	1631	136_{70}	—	64_{5286}	173_{594}	11,3	0,9	—	4,5	12,0
Krasnobród	włośc.	1113_{9233}	831_{1250}	98_{260}	25_{965}	78_{9282}	796_{176}	38,4	4,7	1,3	3,8	3,8
	dwor.	993_{5152}	142_{0105}	19_{042}	10_{7144}	39_{1121}	782_{640}	6,9	1,0	0,5	1,9	37,1
Łabunie	włośc.	867_{7288}	588_{0297}	88_{577}	50_{175}	17_{1195}	1238_{244}	37,1	5,5	3,1	1,8	7,8
	dwor.	709_{3177}	437_{1177}	720	—	32	1950	27,4	4,5	—	0,2	12,2
Mokre	włośc.	1393_{529}	941_{7211}	176_{6175}	162_{2171}	41_{310}	715_{62}	26,2	4,5	4,1	1,1	1,8
	dwor.	24492	7163	896	—	71	16332	17,8	2,3	—	0,2	41,6
Nielisz	włośc.	865_{1145}	677_{199}	119_{5276}	37_{8219}	18_{1289}	105_{162}	37,1	6,5	2,1	1—	0,6
	dwor.	965_{2154}	461_{034}	48_{266}	1_{180}	1_{097}	454_{877}	25,2	2,6	0,0	—	24,8
Radecznica	włośc.	1384_{837}	749_{7259}	154_{1196}	210_{190}	131_{1242}	1395_{150}	43,8	9,1	12,3	7,7	8,1
	dwor.	3229	1314	95	—	—	1819	7,7	0,5	—	—	10,6
Skierbieszów	włośc.	959_{511}	693_{080}	92_{8289}	53_{5142}	17_{390}	102_{710}	44,9	6,0	3,5	1,1	6,6
	dwor.	5733	2623	292	—	—	2818	17,0	2,0	—	—	18,2
Stary Zamość	włośc.	1177_{1126}	947_{3238}	117_{711}	51_{119}	21_{5266}	393_{194}	38,5	4,8	2,1	0,8	1,4
	dwor.	12834	3893	488	—	59	8394	15,8	2,0	—	0,2	34,3
Suchowola	włośc.	901_{2179}	776_{7278}	71_{17}	15_{590}	37_{8104}	—	42,4	3,4	0,9	2,1	—
	dwor.	9015	1584	204	—	12	7215	8,8	1,1	—	0,1	39,6
Sułów	włośc.	1509_{5128}	989_{0288}	205_{21}	1951	67_{5199}	525_{240}	48,4	10,1	9,4	3,4	2,7
	dwor.	520_{4196}	309_{1196}	706	—	—	1407	14,7	3,5	—	—	7,0
Tereszpol	włośc.	803_{679}	565_{7198}	100_{139}	10_{1125}	12_{7617}	—	20,1	3,6	0,4	4 4	—
	dwor.	19996	329	37	—	71	19559	1,2	0,1	—	0,3	69,5
Wysokie	włośc.	1079_{163}	753_{3277}	172_{8158}	113_{0132}	39_{896}	—	49,6	11,4	7,5	2,8	—
	dwor.	4183	2882	991	—	75	235	18,3	6,6	—	0,5	1,7
Zamość (Nowa Osada)	włośc.	911_{6252}	539_{6111}	168_{1272}	134_{5248}	21_{3221}	479	27,4	8,5	6,8	1,1	2,4
	dwor.	999_{8246}	5959	141_{7246}	—	107	2415	30,3	7,2	—	0,5	12,2
Zwierzyniec	włośc.	1099_{6291}	758_{569}	98_{1280}	94_{8162}	101_{8230}	462_{150}	24,8	3.2	3,1	3,2	1,5
	dwor.	19379	1291	165	—	19	17904	4,2	0,5	—	0,1	58,7
OGÓŁEM	włośc.	1653_{5257}	1143_{54110}	173_{3787}	133_{09167}	87_{3714}	1139_{5279}	36,5	5,5	4,3	2,7	3,6[3]
	dwor.	1460_{69175}	422_{55212}	68_{56124}	10_{924}	15_{10204}	95_{187211}	13,4	2,3	0,1	0,5	30,3
M. Szczebrzeszyn[2] M. Zamość		96_{54256}	70_{3659}	13_{69146}	3_{07219}	9_{41132}	—	2,2	0,4	0,1	0,3	—[4]

[1]) W tablicy nie uwzględniono gruntów państwowych i stawów (ob. tekst str. 279), dlatego suma odsetków nie daje stu.
[2]) Miasta Szczebrzeszyn i Zamość wedle obliczeń władz austrjackich okupacyjnych; (ob, tekst str. 279)
[3]) W procentach ogólnego obszaru gmin (bez miast),
[4]) W procentach całkowitego obszaru powiatu.

TABLICA III.

Grunta włościańskie ze względu na ich pochodzenie prawne.

NAZWA GMINY	Grunta ukazowe i nadane.	Grunta wykupione za pośr. Banku Włościańskiego	Grunta wykupione przez włościan bezpośrednio	Wydatki za serwituty	Obszar gruntów uprawnionych do serwitutów	Obszar gruntów z wykupionemi serwitutami	Obszar gruntów bez serwitutów	Stosunek % wykupu do gruntów z wykupionym serwitutem*)
Frampol . . .	5 741$_{4}$	—	6 425$_{210}$	2 194$_{100}$	—	4 724$_{258}$	7 441$_{256}$	46,3
Goraj	8 114$_{42}$	601$_{283}$	1 412$_{143}$	194$_{114}$	6 413$_{43}$	1 310$_{24}$	2 405$_{101}$	14,8
Krasnobród. .	8 818$_{35}$	—	1 525$_{22}$	796$_{176}$	7 353$_{167}$	1 464$_{168}$	1 525$_{22}$	54,4
Łabunie	6 565$_{190}$	—	733	1 379$_{98}$	—	6 441$_{5}$	857$_{185}$	21,6
Mokre	13 004$_{37}$	241$_{218}$	—	689$_{74}$	8 538$_{2}$	4 428$_{273}$	278$_{280}$	15,6
Nielisz	5 996$_{79}$	541	1 624$_{6}$	490$_{60}$	5 064$_{156}$	931$_{223}$	2 165$_{6}$	52,3
Radecznica. .	12 368$_{287}$	—	—	1 479$_{50}$	4 622$_{280}$	7 746$_{7}$	—	19,1
Skierbieszów.	5 651$_{279}$	1 221	1 360$_{150}$	1 361$_{182}$	1 357$_{18}$	4 135$_{131}$	2 740$_{280}$	32,9
Stary Zamość	9 201$_{248}$	—	1 898$_{134}$	671$_{14}$	6 927$_{291}$	2 273$_{257}$	1 898$_{134}$	28,9
Suchowola . .	7 473$_{90}$	—	1 539$_{89}$	—	7 473$_{90}$	—	1 539$_{89}$	—
Sułów	13 580$_{216}$	—	988$_{272}$	525$_{240}$	8 649$_{118}$	3 720$_{204}$	2 199$_{166}$	14,1
Tereszpol . . .	8 036$_{79}$	—	—	—	8 036$_{79}$	—	—	—
Wysokie . . .	9 063$_{93}$	—	1 727$_{270}$	—	7 806$_{258}$	—	2 984$_{105}$	—
Zamość . . . . (Nowa Osada)	7 832$_{63}$	—	97	1 187$_{189}$	4 804$_{144}$	2 657$_{86}$	467$_{133}$	44,7
Zwierzyniec .	10 531$_{93}$	—	—	465$_{198}$	7 535$_{43}$	2 996$_{50}$	—	15,5
OGÓŁEM . .	131 979$_{35}$	2605$_{201}$	19 332$_{96}$	11 435$_{25}$	84 582$_{189}$	42 830$_{186}$	26 503$_{257}$	26,7

*) Co do znaczenia obliczonych odsetków ob. tekst str. 280.

TABLICA IV.

Obszar jednostek własności

NAZWA GMINY	Obszar do 3 morgów		Od 3 do 6 morgów		Od 6 do 10 morgów	
	Kolonje	Grunta ukazowe	Kolonje	Grunta ukazowe	Kolonje	Grunta ukazowe
Frampol	744_{207}	430_{19}	$1\,106_{225}$	834_{222}	765_{101}	$1\,915_{72}$
Goraj	184	250_{150}	402	$1\,197_{206}$	745	3 173
Krasnobród	2	819_{180}	6	705_{150}	312	4 746
Łabunie	39_{30}	61	137	306_{100}	460_{270}	$2\,102_{75}$
Mokre	—	104_{12}	—	364_{238}	9_{130}	$6\,220_{99}$
Nielisz	153_{75}	46	341_{150}	116_{150}	767_{150}	$3\,238_{150}$
Radecznica	—	98_{200}	—	688_{20}	—	5 307
Skierbieszów . . .	24_{200}	72_{143}	69_{150}	364_{150}	1 007	$2\,513_{107}$
Stary Zamość . . .	25_{263}	46_{150}	60_{150}	408_{250}	184	$5\,462_{225}$
Suchowola	102_{261}	23_{50}	337_{245}	429_{100}	460_{283}	$4\,710_{90}$
Sułów	106_{225}	506_{254}	116_{200}	$1\,386_{28}$	312_{263}	$6\,033_{226}$
Tereszpol	—	22_{40}	—	304	—	4 937
Wysokie	12	112_{150}	65	366_{150}	88_{150}	$2\,711_{75}$
Zamość (Nowa Osada)	—	61	—	49	24	577
Zwierzyniec	—	83_{50}	—	174_{150}	—	$3\,622_{150}$
RAZEM. . .	$1\,395_{61}$	$2\,737_{198}$	$2\,642_{220}$	$7\,696_{114}$	$5\,137_{147}$	$57\,270_{69}$
% ogólnego obszaru jednostek własności	1,0	1,9	1,9	5,4	3,6	40,4

*) Ponieważ częstokroć właściciele gruntów ukazowych posiadają równocześnie grunta nabyte

włościańskich według wielkości*).

Od 10 do 20 morgów		Od 20 do 30 morgów		Powyżej 30 morgów		Ogólny obszar gospodarstw bez lasów i gruntów wspólnych	Ogólny obszar wszystkich gruntów włościańskich z lasami i gruntami wspólnemi
Kolonje	Grunta ukazowe	Kolonje	Grunta ukazowe	Kolonje	Grunta ukazowe		
596_{221}	$2\,250_{272}$	156	$1\,174_{150}$	402_{35}	165_{50}	$10\,542_{74}$	$14\,361_{14}$
67	2 056	—	461	37	447	$9\,020_{56}$	$10\,322_{282}$
181	2 448	—	140_{150}	—	100	$9\,460_{180}$	$11\,139_{233}$
267_{150}	$3\,112_{170}$	110_{150}	337_{25}	218	95_{230}	7 248	$8\,677_{288}$
103	$3\,199_{81}$	45	932_{54}	—	293	$11\,271_{14}$	$13\,935_{29}$
540	$2\,677_{250}$	48_{150}	294_{150}	184	96	$8\,504_{25}$	$8\,651_{145}$
—	$4\,170_{50}$	—	834	—	267	$11\,364_{270}$	$13\,848_{37}$
510	$2\,415_{150}$	450	684	—	33	8 144	$9\,595_{11}$
190	$2\,962_{50}$	24	666_{50}	300	267	$10\,597_{238}$	$11\,771_{126}$
444_{246}	$2\,041_{79}$	88_{58}	176_{90}	144	—	$8\,959_{2}$	$9\,012_{179}$
195	$4\,101_{177}$	—	714_{286}	30	607_{200}	$14\,112_{59}$	$15\,095_{128}$
—	1 863	—	157	—	—	$7\,283_{40}$	$8\,035_{79}$
159_{150}	$2\,598_{250}$	216	$1\,271_{50}$	517	981_{150}	$9\,099_{225}$	$10\,791_{63}$
48	$2\,916_{112}$	25	$3\,116_{150}$	—	597_{150}	$7\,414_{112}$	$9\,116_{252}$
—	3 346	—	$1\,281_{150}$	—	384	$8\,891_{200}$	$10\,996_{291}$
$3\,302_{167}$	$42\,159_{141}$	$1\,163_{58}$	$12\,241_{105}$	$1\,832_{35}$	$4\,334_{80}$	$141\,912_{295}$	$165\,352_{57}$
2,3	29,7	0,8	8,6	1,3	3,1	100,0	

w kolonjach, obszar kolonji i gruntów ukazowych podano oddzielnie; ob. tekst str. 281.

TABLICA V.

Liczba właścicieli według rozmiaru posiadanych przez nich działek gruntu *)

NAZWA GMINY	Do 3 morgów	3—6 m.	6—10 m.	10—20 m.	20—30 m.	powyżej 30 m.	Ogólna liczba właścicieli gruntów włościańskich	W tej liczbie: Posiada grunta ukazowe i w kolonjach	W tej liczbie: Posiada grunta w innych gminach i powiatach	do 3 m.	3—6 m.	6—10 m.	10—20 m.	20—30 m.	nad 30m.
										w %% ogólnej liczby właścicieli					
Frampol	970	467	356	236	63	12	2 104	471	208	46,1	22,2	16,9	11,2	3,0	0,6
Goraj	301	432	532	168	24	12	1 469	140	159	20,5	29,4	36,2	11,5	1,6	0,8
Krasnobród	88	153	682	205	9	3	1 140	46	23	7,7	13,4	59,8	18,0	0,8	0,3
Łabunie	72	105	332	228	21	6	764	33	2	9,4	13,7	43,5	29,9	2,8	0,7
Mokre	78	101	852	259	37	6	1 333	22	—	5,9	7,6	63,9	19,4	2,8	0,4
Nielisz	169	138	569	256	12	4	1 148	.	.	14,7	12,0	49,5	22,4	1,1	0,3
Radecznica	52	159	766	328	31	6	1 342	—	—	3,9	11,9	57,1	24,4	2,3	0,4
Skierbieszów	83	133	355	252	45	1	869	171	—	9,4	15,3	41,0	29,0	5,2	0,1
Stary Zamość	60	109	726	275	34	11	1 215	13	—	4,9	9,0	59,8	22,6	2,8	0,9
Suchowola	76	161	694	147	11	2	1 091	72	31	7,0	14,7	63,6	13,5	1,0	0,2
Sułów	248	356	847	351	43	12	1 857	101	26	13,3	19,2	45,6	18,9	2,3	0,7
Tereszpol	17	74	692	154	7	—	944	—	—	1,8	7,9	73,3	16,3	1,7	—
Wysokie	56	122	362	218	65	28	851	—	3	6,6	14,3	42,6	25,6	7,6	3,3
Zamość (Nowa Osada)	53	16	81	225	152	10	537	—	3	9,8	3,0	15,1	41,9	28,3	1,9
Zwierzyniec	44	43	520	237	59	10	913	—	—	4,8	4,7	57,0	25,9	6,5	1,1
OGÓŁEM	2 367	2 569	8 366	3 539	613	123	17 577	1 069	455	13,5	14,6	47,6	20,1	3,5	0,7

*) Obacz tekst str. 281.

TABLICA VI.

Inwentarz żywy na początku 1920 r.

NAZWA GMINY	Kategorja właścicieli	Liczby bezwzględne						Na 100 morgów sztuk					
		koni	bydła rogat.	cieląt	owiec	kóz	świń	koni	bydła rogatego	cieląt	owiec	kóz	świń
Frampol	wsie	662	1 092	131	—	42	97	4,6	7 6	0,9	—	0,3	0,7
	folw.	7	12	2	—	—	6	0,5	1,0	0,2	—	—	0,5
Goraj	wsie	885	1 641	206	46	21	352	8,3	15,9	2,0	0,4	0,2	3,4
	folw.	63	169	52	23	5	23	1,5	4,1	1,3	0,6	0,1	0,6
Krasnobród	wsie	877	2 169	609	2	—	557	7,9	18,6	5,5	—	—	5,0
	folw.	.	.	.	.	—	.	.	.	.	—	—	.
Łabunie	wsie	987	1 252	273	—	—	611	11,4	14,4	3,2	—	—	7,0
	folw.	171	309	25	8	—	159	2,4	4,0	0,4	0,1	—	2,2
Mokre	wsie	1 677	1 953	230	—	—	599	12.0	14,0	1,7	—	—	4,3
	folw.	398	496	73	—	—	301	1,6	2,0	0,3	—	—	1,2
Nielisz	wsie	1 184	1 882	239	—	—	816	13,7	21,8	2,7	—	—	9,4
	folw.	268	335	25	24	—	243	2,8	3,5	0,3	0,2	—	2,5
Radecznica	wsie	1 537	1 975	506	19	—	527	11,1	14,3	3,7	0,1	—	3,8
	folw.	75	95	—	—	—	38	2,3	2,9	—	—	—	1,2
Skierbieszów	wsie	1 180	1 105	334	—	—	548	12,3	11,5	3,5	—	—	5,7
	folw.	107	141	29	—	—	98	1,9	2,5	0,5	—	—	1,7
Stary Zamość	wsie	1 698	2 327	35	—	—	1 166	14,4	11,3	0,3	—	—	9,9
	folw.	173	244	6	—	—	131	1,3	1,9	0,0	—	—	1,0
Suchowola	wsie	1 066	1 958	413	—	—	805	11,2	21,7	4,5	—	—	8,9
	folw.	95	214	8	264	—	62	1,1	2,4	0,1	2,9	—	0,1
Sułów	wsie	1 453	1 913	322	—	—	623	9,0	12,4	2,1	—	—	4,1
	folw.	229	405	22	95	3	180	4,4	7,8	0,4	1,8	0,1	0,4
Tereszpol	wsie	697	1 530	588	—	—	271	8,7	19,0	7,3	—	—	3,4
	folw.	22	37	1	20	—	20	0,1	0 2	—	0,1	—	0,1
Wysokie	wsie	990	1 199	205	—	—	800	9,2	11,1	1.9	—	—	7,4
	folw.	203	324	22	—	—	279	4,9	7,7	0,5	—	—	6,7
Zamość (N. osada)	wsie	965	870	374	—	—	954	10,5	9.5	4,1	—	—	10,4
	folw.	343	417	166	12	—	488	3,4	4,1	1,6	1,0	—	4,9
Zwierzyniec	wsie	1 178	1 945	4	—	—	401	10,7	17,7	0,0	—	—	3,6
	folw.	.	.	.	.	—	.	.	.	.	—	—	.
RAZEM	wsie	17 006	24 811	4 466	67	63	9 127	10.3	16,1	2,6	0,0	0,0	5,5
	folw.	2 154	3 198	435	446	8	2 027	1,5	2 2	0,3	0,3	0,0	1,4
M. Szczebrzeszyn		378	518	81	—	30	256	8,3	11,3	1,8	—	0,7	5,6
Miasto Zamość		418	691	31	—	26	336	8,2	13,3	0,6	—	0,5	6,6
OGÓŁEM		19 956	29 218	5 012	513	127	11 746	6,1	9,0	1,5	0,1	0,0	3,6

TABLICA VII.

Statystyka wyznań. Rok 1919/20.

NAZWA GMINY	Ogólna liczba ludności	Katolicy	Prawosławni	Starozakonni	Katolicy	Prawosławni	Starozakonni
		Liczby bezwzględne			Odsetki		
Frampol	9 184	7 201	15	1 968	78,4	0,2	21,4
Goraj	6 967	6 259	—	708	89,8	—	10,2
Krasnobród	10 122	8 693	18	1 411	85,9	0,2	13,9
Łabunie	6 520	6 400	32	88	98,2	0,5	1,3
Mokre	10 041	9 796	77	168	97,6	0,7	1,7
Nielisz	9 245	9 056	—	189	98,0	—	2,0
Radecznica	8 381	8 146	4	232	97,1	0,1	2,8
Skierbieszów	6 720	5 824	671	225	86,7	10,0	3,3
Stary Zamość	10 188	9 971	103	114	97,9	1,0	1,1
Suchowola	8 416	7 636	539	241	90,7	6,4	2,9
Sułów	11 747	11 514	62	171	98,0	0,5	1,5
Tereszpol	6 886	6 748	64	74	98,0	0,9	1,1
Wysokie	5 988	4 244	1 629	115	70,9	27,2	1,9
Zamość (Nowa Osada)	10 283	9 191	897	195	89,4	8,7	1,9
Zwierzyniec	11 233	10 368	175	690	92,3	1,6	6,1
Miasto Szczebrzeszyn	8 368	4 536	166	3 666	54,2	2,0	43,8
Miasto Zamość	21 800	10 459	39	11 298	48,0	0,2	51,8
OGÓŁEM	162 089*)	136 041	4 491	21 553	84,0	2,8	13,2

*) W tej liczbie 4 osoby wyznania ewangelickiego.

BIBLIOTEKA UNIWERSYTECKA W POZNANIU

TABLICA VIII. **Statystyka szkół powszechnych państwowych.**

NAZWA GMINY	Liczba szkół: w roku szkolnym	Liczba szkół: Ogółem	O liczbie klas: 1	2	3	4	5	6	7	W szkołach zapisanych: chłopców	dziewcząt	razem	Uczniowie w/g wyznań: katolicy	prawosławni	starozakonni	Liczba nauczycieli	Liczba ludności w gminie	Stosunek % dzieci zapisanych do szkoły do ogółu ludności
Frampol	1918/19	10	9	1	—	—			—	363	291	654	649	1	4	.	.	.
	1919/20	10	9	—	—	1			—	339	263	602	591	3	8	11	9 184	6,5 %
Goraj	1918/19	8	6	1	1	—			—	335	263	598	567	—	31	.	.	.
	1919/20	9	7	2	—	—			—	383	316	699	689	—	10	10	6 967	10,0 %
Krasnobród	1918/19	10	8	2	—	—			—	392	322	714	666	—	48	.	.	.
	1919/20	12	9	2	1	—			—	478	445	923	875	—	48	15	10 122	9,1 %
Łabunie	1918/19	8	5	3	—	—			—	388	356	744	737	—	7	.	.	.
	1919/20	8	6	2	—	—			—	442	402	844	834	2	8	10	6 520	12,9 %
Mokre	1918/19	14	13	1	—	—			—	582	429	1 011	976	14	21	.	.	.
	1919/20	14	13	1	—	—			—	671	523	1 194	1 173	4	17	15	10 041	11,9 %
Nielisz	1918/19	13	13	—	—	—			—	509	423	932	901	3	28	.	.	.
	1919/20	13	13	—	—	—			—	602	407	1 009	1 000	—	9	13	9 245	10,9 %
Radecznica	1918/19	13	13	—	—	—			—	477	335	812	799	—	13	.	.	.
	1919/20	13	12	1	—	—			—	369	273	642	635	1	6	14	8 381	7,6 %
Skierbieszów	1918/19	9	8	1	—	—			—	332	300	632	601	11	20	.	.	.
	1919/20	10	9	1	—	—			—	324	306	630	602	21	7	11	6 720	9,4 %
Stary Zamość	1918/19	16	15	1	—	—			—	704	548	1 252	1 231	12	9	.	.	.
	1919/20	17	16	—	1	—			—	680	548	1 228	1 208	10	10	19	10 188	11,1 %
Suchowola	1918/19	11	11	—	—	—			—	461	366	827	781	42	4	.	.	.
	1919/20	11	10	1	—	—			—	.	.	.	.	.	.	15	8 416	9,8 %
Sułów	1918/19	13	13	—	—	—			—	487	370	857	846	—	11	.	.	.
	1919/20	13	13	—	—	—			—	528	400	928	910	5	13	11	11 747	7,9 %
Tereszpol	1918/19	10	9	1	—	—			—	343	316	659	657	—	2	.	.	.
	1919/20	11	10	1	—	—			—	327	264	591	582	—	9	12	6 886	8,6 %
Wysokie	1918/19	10	9	1	—	—			—	357	325	682	594	73	15	.	.	.
	1919/20	10	9	—	1	—			—	417	365	782	644	123	15	12	5 988	13,0 %
Zamość (Nowa Osada)	1918/19	12	11	1	—	—			—	387	482	869	688	20	161	.	.	.
	1919/20	9	9	—	—	—			—	245	205	450	385	56	9	8	10 283	4,4 %
Zwierzyniec	1918/19	10	10	—	—	—			—	374	307	681	668	13	.	.	.	.
	1919/20	11	11	—	—	—			—	364	334	698	672	10	16	10	11 233	6,2 %
M. Szczebrzeszyn	1918/19	2	1	—	—	1			—	238	254	492	306	5	181	.	.	.
	1919/20	3	1	—	—	1			1	407	454	861	590	8	263	14	8 368	10,3 %
Miasto Zamość	1918/19	3	1	1	—	—			1	302	588	890	600	—	290	.	.	.
	1919/20	6	4	1	—	—			1	454	825	1 279	874	—	405	25	21 800	5,9 %
OGÓŁEM	1918/19	172	154	15	1	1			1	7 031	6 275	13 306	12 267	194	845	.	.	.
	1919/20	180	161	12	3	2			2	7 491	6 696	14 187	13 011	325	851	252	16 2089	8,7 %

nie było

TABLICA IX.

Przemysł *)

NAZWA GMINY	WŁAŚCICIELE	Cukrownia	Gorzelnie	Rafinerje cukru i spirytusu	Browary	Młyny	Wiatraki	Olejarnie	Fabryki marmolady i cukierków	Suszarnie jarzyn i nasion	Tartaki	Terpentyniarnie	Papiernie	Fabryki mebli i wyrobów drzewnych	Kamieniołomy	Wapniarki	Cegielnie	Fabryki narzędzi rolniczych	Klinkiernie, wyrób kafli
Frampol	Kat.	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—
	Żyd.	—	—	—	—	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Goraj	Kat.	—	—	—	—	3	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Żyd.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Krasnobród	Kat.	—	—	—	—	2	—	2	—	—	2	1	1	—	2	—	1	—	—
	Żyd.	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Łabunie	Kat.	—	1	1	—	4	2	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—
	Żyd.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mokre	Kat.	—	—	—	—	2	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—
	Żyd.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Nielisz	Kat.	—	1	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—
	Żyd.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Radecznica	Kat.	—	—	—	—	3	9	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—
	Żyd.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Skierbleszów	Kat.	—	1	—	—	5	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	2	—	—
	Żyd.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Stary Zamość	Kat.	—	—	—	—	2	5	3	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—
	Żyd.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Suchowola	Kat.	—	1	—	—	2	2	—	—	—	—	—	1	1	—	—	1	—	—
	Żyd,	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—
Sułów	Kat.	1	—	1	—	7	2	5	2	—	—	—	—	—	—	—	4	—	1
	Żyd.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—
Tereszpol	Kat.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Żyd.	—	—	—	—	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—
Wysokie	Kat.	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Żyd.	—	—	—	—	4	10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—
Zamość Nowa Osada	Kat.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—
	Żyd.	—	—	—	1	4	—	—	—	1	5	1	—	1	—	—	—	—	—
Zwierzyniec	Kat.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Żyd.	—	—	—	—	2	—	2	1	—	1	—	—	—	—	—	2	2	1
M. Szczebrzeszyn	Kat	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Żyd.	—	—	—	1	1	1	1	—	1	1	—	—	1	—	—	—	—	1
Miasto Zamość	Kat.	—	—	—	1	2	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Żyd.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
OGÓŁEM		1	4	2	3	53	41	21	4	2	13	2	3	3	2	2	21	2	3

*) Resztę zakładów przemysłowych nieumieszczonych w tablicy ob. tekst str. 292.

TABLICA X.

Sklepy i drobny handel *)

NAZWA GMINY	WŁAŚCICIELE	Sklepy spożywcze i kolonjalne	Z wodą sodową, owocami i drobiaz.	Handle mleka i masła	Handle jaj	Piekarnie i wyroby cukiernicze	Sklepy łokciowe i bławatne	Konfekcja damska i męska	Handle obuwiem	Galanteryjne	Handle skóry i przybory szewc.	Wyroby i przybory tkackie	Handle żelazne	Nafta, sól, oliwa, smary	Handle wapna	Handle słomy, siana, sieczki	Handle farb, oleji, mydła	Księgarnie i handle papieru	Apteki i składy apteczne	Drzewo węgle mater. budowlane	Maszyny rolnicze
Frampol	Kat.	8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Żyd.	18	5	—	—	6	8	—	1	3	1	6	2	2	—	—	—	—	1	—	—
Goraj	Kat.	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Żyd.	10	1	—	—	7	1	—	—	—	1	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—
Krasnobród	Kat.	11	2	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—
	Żyd.	14	11	—	—	7	4	—	—	1	1	—	2	2	1	—	—	—	—	—	—
Łabunie	Kat	17	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
	Żyd.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Mokre	Kat.	14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
	Żyd.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Nielisz	Kat.	18	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Żyd.	5	3	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—
Radecznica	Kat.	16	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Żyd	4	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Skierbieszów	Kat.	11	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—
	Żyd.	2	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Stary Zamość	Kat.	17	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Żyd.	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Suchowola	Kat	10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Żyd.	8	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Sułów	Kat.	14	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Żyd.	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tereszpol	Kat.	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Żyd.	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Wysokie	Kat.	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Żyd.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Zamość (Nowa Osada)	Kat.	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Żyd.	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Zwierzyniec	Kat.	14	—	—	—	2	1	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1
	Żyd.	7	4	—	1	1	2	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Szczebrzeszyn	Kat.	5	—	—	—	3	—	—	26	—	—	—	2	—	—	—	—	1	1	—	—
	Żyd.	47	47	2	3	11	15	2	13	8	1	—	3	—	4	1	1	1	1	—	—
Zamość	Kat	16	2	—	—	10	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	2	1	—	1
	Żyd.	192	109	7	4	31	45	7	7	53	12	—	17	16	4	5	3	3	5	7	1
Ogółem	Kat.	194	7	—	—	16	3	—	26	3	—	1	2	—	1	—	—	4	6	1	2
	Żyd.	314	182	9	8	63	84	9	21	65	17	6	27	20	9	6	4	4	7	8	1

*)- Prócz handli, umieszczonych w tablicy, są jeszcze 3 handle drożdży, 1 drobiu i pierza, 10 naczyń kuchennych, 3 uprzęży, 3 instrumentów muzycznych, wszystkie w Zamościu, w rękach żydów.

TABLICA XI.

Wykaz Sądów Pokoju w stosunku do obszaru i ludności.

SIEDZIBA SĄDU POKOJU	Gminy przynależne	Obszar gmin (mr. i pr.)	Ludność gmin	Obszar ogółem (mr. i pr.)	Ludność ogółem
Frampol	Frampol	15 550$_{139}$	9 184	47 152$_{188}$	24 532
	Goraj	14 489$_{282}$	6 967		
	Radecznica	17 112$_{67}$	8 381		
Zwierzyniec	Tereszpol	28 132$_{199}$	6 886	98 133$_{221}$	36 657
	Krasnobród	21 198$_{235}$	10 122		
	Suchowola	18 328$_{93}$	8 416		
	Zwierzyniec	30 473$_{294}$	11 233		
Szczebrzeszyn	Miasto Szczebrzeszyn	4 576	8 368	25 036$_{42}$	20 115
	Sułów	20 460$_{24}$	11 747		
Stary Zamość	Stary Zamość	24 625$_{126}$	10 188	58 368$_{86}$	26 153
	Nielisz	18 303$_{299}$	9 245		
	Skierbieszów	15 438$_{261}$	6 720		
Zamość I	Miasto Zamość z przedmieściami	9 654	21 800	9 654	21 800
Zamość II	Zamość (Nowa Osada)	19 670$_{145}$	10 283	89 262$_{243}$	32 832
	Mokre	38 551$_{113}$	10 041		
	Wysokie	15 221$_{120}$	5 988		
	Łabunie	15 819$_{165}$	6 520		

Inż. górn. dr. STANISŁAW OLSZEWSKI.

Zasady prowadzenia statystyki przemysłu górniczego, hutniczego i pokrewnego fabrycznego.

I. Ugrupowanie poszczególnych działów przemysłu i kompetencja władz państwowych.

Bardzo poważnym działem statystyki państwowej jest przemysł górniczy, hutniczy i pokrewny fabryczny. Jego poszczególne działy można ugrupować, wychodząc z punktu widzenia albo odnośnych ustaw państwowych albo też właściwości jego produktów surowych i przeróbczych oraz sposobu wydobywania i zużytkowania względnie przerabiania tych produktów.

Do tych produktów należą:

I. węgle, torf i ich przetwory,
II. ropa, gaz ziemny, wosk ziemny, asfalt, łupki bitumiczne i przetwory tych produktów.
III. rudy, wytwory hut i fabryk wyrobów specjalnych,
IV. sole (kopalnie i warzelnie), źródła mineralne i zdrojowiska, fabryki sody,
V. skały i ich wytwory przeróbcze.

Ze stanowiska ustawodawczego rozdziela się przemysł, przedstawiony w grupach I — V, na działy, które podlegają kompetencji władzy górniczej, a więc kompetencji Sekcji Górniczo-Hutniczej Ministerstwa Przemysłu i Handlu, i na działy, które podlegają w pierwszym rzędzie kompetencji władzy przemysłowej, przydzielonej do województw i starostw.

Pod względem kompetencji władz państwowych znalazł się ten przemysł, złączony z pod trzech zaborów — austrjackiego, pruskiego i rosyjskiego — w jedną organiczną całość, jako przemysł Państwa Polskiego, w wyjątkowem położeniu, każdy bowiem z tych trzech zaborów posiadał i obecnie posiada odrębne ustawy, górniczą i przemysłową, które rozmaicie normują kompetencję odnośnych władz w stosunku do

licznych działów przemysłu górniczego, hutniczego i pokrewnego fabrycznego.

W Małopolsce mają zastosowanie następujące ustawy zasadnicze:

1. Ustawa górnicza powszechna z 23 maja 1854 r.
2. Ustawa z 21 lipca 1871 r. Dz. U. P. 77 o władzach górniczych,
3. Ustawa z 30 marca 1880 r. Dz. U. P. 33 o ubezpieczeniu robotników na wypadek choroby,
4. Ustawa z 28 grudnia 1887 r., Dz. U. P. z 1 stycznia 1888 r. o ubezpieczeniu robotników od wypadków,
5. Ustawa z 17 lipca 1883 r., Dz. U. P. 117, o inspektorach przemysłowych,
6. Ustawa z 28 lipca 1889 r., Dz. U. P. 47 o urządzeniu bractw górniczych,
7. Ustawa przemysłowa z 5 lutego 1907 r. Dz. U. P. 26.
8. Ustawa naftowa z 11 maja 1884, Dz. U. P. 71, z 9 stycznia 1907 Dz. U. P. 7, i z 22 marca 1908 r. Dz. U. i Rozp. Kraj. nr. 61.

W b. dzielnicy pruskiej (Wielkopolska, Pomorze) obowiązują ustawy zasadnicze:

1. Ustawa górnicza powszechna z 24 czerwca 1865,
2. Ustawa przemysłowa państwowa z 21 czerwca 1869 r., w uzupełnieniu wedle obwieszczenia Kanclerza Rzeszy z 26 lipca 1900 r. Dz. P. P. str. 871.
3. Nowele do ustawy górniczej z r. 1892, 1905 i 1909 o uregulowaniu stosunków robotników,
4. Ustawa z 6 czerwca 1904 r., rozszerzająca postanowienia ustawy górn. pow. na poszukiwania i wydobywanie ropy,
5. Lex Gamp'a z 5 lipca 1905 r. i nowela do ustawy górniczej z 18 czerwca 1907 r. o oddaniu węgla kamiennego i soli na własność państwa,
6. Ustawa państwowa z 19 lipca 1911 r. o ubezpieczeniu i ustawa z 20 grudnia 1911 r. o ubezpieczeniu urzędników,
7. Ustawa z 17 czerwca 1912 r. i z 26 marca 1915 r. o związkach ubezpieczeniowych.

W b. zaborze rosyjskim obowiązują:

1. Prawo górnicze rosyjskie wedle brzmienia z r. 1912, rozporządzenie ministra dóbr i domenów, oddział górniczy, z 14/27 kwietnia 1895 roku, nr. 590 i instrukcja ministra dóbr i domenów z 1 maja 1892 r., dotycząca nadzoru przemysłu górniczego prywatnego,
2. Ustawa przemysłowa — zbiór ustaw, tom XI, część II, 1893 r. i nowele z r. 1895, 1906, 1910 i 1912.
3. Ustawy z 1882, 1890, 1891, 1901 i 1912 r. o pracy w przemyśle czyli o inspekcji fabrycznej.

Przeważna część wymienionych ustaw normuje zasady zbierania danych statystycznych i prowadzenia statystyki, w odnośnych przepisach tych ustaw zachodzą atoli przy poszczególnych działach przemysłu znaczne różnice co do kompetencji władz państwowych i obowiązku dostarczania władzom danych statystycznych.

Kompetencję władz państwowych odnośnie do poszczególnych działów przemysłu górniczego, hutniczego i pokrewnego fabrycznego uwidacznia poniżej podane zestawienie.

№	DZIAŁY		Obecna kompetencja władz państwowych		
	główne	poszczególne	były zabory		
			austrjacki	pruski	rosyjski
I	Węgle	a) kamienny b) brunatny	Władza górnicza	Władza górnicza	Władza górnicza
II	Torf	Torf	Władza przemysłowa	Władza przemysłowa	Władza górnicza
III	Przeróbka węgli i torfu	Koksownie	Częściowo władza górn. częściowo władza przem.	Częściowo władza górn. częściowo władza przem.	—
		Fabryki brykietów			Władza górnicza
		Fabryki destylacji węgla	Władza przemysłowa		Województwa i Starostwa. Inspektorowie fabryczni
		Gazownie		Władza przemysłowa	
IV	Ropa (olej skalny)	Poszukiwanie, wydobywanie	Władza górnicza	Władza górnicza	Władza górnicza
		Rozdział ropy	Ministerstwo Skarbu przez Państwowy Urząd Naftowy		—
V	Gaz ziemny	Wydobywanie gazu	Władza górnicza	—	Władza górnicza
		Gazociągi (upaństwowione)	Min. Przem. i Handlu (Sekcja Górn. Hutnicza)	—	—
VI	Wosk ziemny	Górnictwo wosku, asfaltu i łupków bitumicznych	Władza górnicza	—	Władza górnicza

№	DZIAŁY		Obecna kompetencja władz państwowych		
	główne	poszczególne	byłe zabory		
			austrjacki	pruski	rosyjski
VII	Przeróbka ropy, wosku ziemnego i łupków bitumicznych	Rafinerje nafty Fabryki cerezyny „ świec parafinowych „ olejów smarowych mineralnych „ gazoliny	Władza przemysłowa	Władza przemysłowa	Województwa i Starostwa. Inspektorowie fabryczni
		Rozdział i sprzedaż: Ministerstwo Skarbu przez Państwowy Urząd Naftowy			
VIII	Rudy	Kopalnie rudy: żelaznej, cynkowej, ołowianej, miedzianej, pirytu, siarki.	Władza górnicza	Władza górnicza	Władza górnicza
IX	Huty i pokrewne przemysły	a) Huty żelaza właściwe 1) piece wielkie, 2) odlewnie, żelaza i stali, 3) stalownie, pudlingarnie, walcownie	Częściowo władza górnicza, częściowo przemysłowa	Władza przemysłowa	Władza górnicza
		4) zakłady wyrobów żelaznych detalicznych, 5) fabryki maszyn, 6) warszt. mechaniczne	Władza przemysłowa		Województwa i Starostwa. Inspektorowie fabryczni
		Huty i walcownie cynku, Huty ołowiu, miedzi i srebra	Częściowo władza górnicza, częściowo przemysłowa	Władza przemysłowa	Częściowo władza górnicza, częściowo Województwa i Starostwa. Inspektorowie fabryczni

№	DZIAŁY		Obecna kompetencja władz państwowych		
	główne	poszczególne	byłe zabory		
			austrjacki	pruski	rosyjski
IX	Huty i pokrewne przemysły	Fabryki ochry, satynobru, „ kwasu siarkowego, „ superfosfatów	Władza przemysłowa	Władza przemysłowa	Województwa i Starostwa. Inspektorowie fabryczni.
X	Sole i źródła mineralne	Kopalnie i warzelnie soli	Władza górnicza	Władza górnicza	Ministerstwo Zdrowia Publicznego
		Kopalnie soli potasowej	Władza przemysłowa		—
		Źródła mineralne		Władza przemysłowa	Min. Zdrowia Publicznego.
		Zdrojowiska			
		Fabryki sody			Województwa i Starostwa. Inspekt. fabryczni.
XI	Kamieniołomy i przeróbka wydobytych skał	Kamieniołomy Gipsołomy	Władza przemysłowa	Władza przemysłowa	Władza górnicza
		Wapienniki Cementownie Gipsarki			Województwa i Starostwa. Inspektorowie fabryczni.
XII	Przemysł ceramiczny	Kopalnie glinki ogniotrwałej. Kopalnie gliny.	Władza przemysłowa	Władza przemysłowa	Władza górnicza.
		Cegielnie, dachówczarnie Fabr. porcelany, szamoty Garncarstwo Kaflarstwo			Województwa i Starostwa. Inspektorowie fabryczni.

№	DZIAŁY		Obecna kompetencja władz państwowych		
	główne	poszczególne	były zabory		
			austrjacki	pruski	rosyjski
XIII	Piasek, żwiry	Wydobywanie piasku, żwiru Huty szkła Cegły piaskowe Betoniarstwo	Władza przemysłowa	Władza przemysłowa	Województwa i Starostwa. Inspektorowie fabryczni.
XIV	Przedsiębiorstwa pomocnicze	Zakłady konstrukcyjne i reparacyjne Wiercenie. studniarstwo Budowa zbiorników Budowa domów i urządzeń fabrycznych Budowa kolei przemysłowych i linowych	Władza przem. a w obrębie zakładów górniczo-hutniczych władza górnicza	—	Województwa i Starostwa. Inspektorowie fabryczni. W obrębie zakładów górniczo - hutniczych władza górnicza.
XV	Sprawy socjalne	Dozorcy i robotnicy, ich podział i płaca	Władza górnicza i przemysłowa i Ministerstwo Pracy i Opieki Społ.	Władza górnicza i przemysłowa	Władza górnicza i Min. Pracy i Opieki Społecznej.
		Ubezpieczenie personelu, zajętego w zakładach przemysłowych: Kasy brackie Związki ubezpieczeniowe Kasy chorych Zakłady Ubezpieczenia robotn. od wypadków	Minist. Pracy i Opieki Społecznej Inspektorowie Pracy	—	Minist. Pracy i Opieki Społecznej. Inspektorowie Pracy.

Dekretami z 3 stycznia 1919 i 11 stycznia 1919 (Dz. Praw nr. 5 z 13 stycznia 1919 r. i nr. 9 z 29 stycznia 1919 r.) przekazano ubezpieczenie robotników w kasach brackich, związkach i innych instytucjach ubezpieczeniowych kasom chorych i zakładom ubezpieczenia od wypadków, a wykonanie tych dekretów oddano Ministerstwu Pracy i Opieki Społecznej.

Inspektorowie fabryczni byli za czasów okupacji rosyjskiej organem wykonawczym Urzędu Głównego dla Spraw Fabrycznych i Górniczo-Hutniczych przy Ministerstwie Handlu i Przemysłu w Petersburgu.

Głównemu Urzędowi Statystycznemu przypada w udziale decyzja, czy ma w swojej statystyce opracowywać wyszczególnione w szematycznem zestawieniu działy jako jedną całość, czy też rozdzielać je wedle kompetencji władz państwowych. Ten ostatni system wydaje się na pozór właściwym. Z uwagi atoli, że odnośnie do kompetencji władz istnieje w ustawodawstwie poszczególnych zaborów różnorodność, nader szkodliwa dla jednolitości statystyki, i że właśnie Główny Urząd Statystyczny jest powołany z tytułu Ustawy Sejmowej z 21 października 1919 r. do nadawania jednolitego kierunku wszystkim badaniom statystycznym, wypadnie wybrać drugi sposób grupowania przemysłu, o którym tutaj mowa, wedle naturalniejszego klucza, mianowicie wedle właściwości produktów surowych i przerobionych, a to pod mianem: „przemysł górniczy, hutniczy i pokrewny fabryczny".

Ustawa górnicza rosyjska rozumie pod pojęciem „górnictwo" nie tylko wydobywanie węgla i rud, ale wogóle wszystkich ziem i skał, znajdujących się na powierzchni ziemi i w głębi ziemi. Z ziem i skał zajmowały się władze górnicze w b. zaborze rosyjskim tylko skałami, które wydobywano za pomocą kamieniołomów.

W literaturze fachowej mamy liczne przykłady, w których przy ugrupowaniu były miarodajnemi właściwości przyrody. a nie ustawy, które są dziełem ludzkiem. W dziele pod tytułem: „Bergbau und Bergwirtschaft", wydanem w Wiedniu w r. 1919, opisuje geolog dr. Waagen nietylko płody o charakterze ściśle górniczym, znajdujące się w prowincjach b. monarchji Austro-Węgierskiej, jak węgle, kruszce, sole, ropę, ale i inne produkty skalne, jak minerały ogniotrwałe, surowce przemysłu keramicznego, naturalne kamienie użyteczne i inne, jako jeden wielki dział górnictwa i przemysłu górniczego. Podobnie Mapa górniczo-przemysłowa Małopolski, opracowana i wydana w r. 1911 przez autora niniejszej pracy, zawiera wszystkie ważniejsze minerały i produkty skalne oraz ich zużytkowanie w przemyśle górniczym, hutniczym i fabrycznym. Niemcy, badając w czasie okupacji bogactwa mineralne Polski, podawali, podobnie jak dr. L. Waagen, w swoich publikacjach produkty mineralne i skalne jako jeden przemysł górniczy.

Wszystkie tu wprowadzone uwagi przemawiają więc za tem, iż w dziale statystyki przemysłowej Głównego Urzędu Statystycznego należy stworzyć dla górnictwa, hutnictwa, przemysłu naftowego, przemysłu solnego, dla źródeł mineralnych i zdrojowisk, kamieniołomów, przemysłu ceramicznego i t. p., osobny dział pod mianem: „Przemysł górniczy, hutniczy i pokrewny fabryczny".

II. Kwestjonarjusze.

Przeglądając statystykę przemysłu górniczego, hutniczego i pokrewnego fabrycznego w b. zaborach Państwa Polskiego, dostrzeżemy na pierwszy rzut oka pewne nawet znaczne różnice w sposobie opracowywania statystyki. Uwydatniają się one w rozmaitem pojmowaniu ważności poszczególnych danych statystycznych, w wyrazownictwie, w odmiennem traktowaniu sprawy socjalnej i innych. Pod tym względem musi nastąpić daleko idące ujednostajnienie, bez względu na trudności, jakie w początkach reformie statystyki mogłyby być stawiane.

Aby ten cel osiągnąć, należy w kwestjonarjuszach trzymać się następujących wytycznych:

a) dla poszczególnych kategorji zakładów przemysłowych wszystkich trzech b. zaborów należy posługiwać się jednakowemi kwestjonarjuszami.

b) Opracowywanie kwestjonarjuszy należy dostosowywać do największych i najlepiej urządzonych zakładów przemysłowych, jakie np. posiada Śląsk Górny. W tak ułożonych kwestjonarjuszach znajdą łatwo pomieszczenie zakłady mniejsze. Wyczerpująco i fachowo — zwłaszcza pod względem urządzeń technicznych — opracowany kwestjonarjusz jest dla właścicieli zakładów przemysłowych i ich inżynierów cenną wskazówką, jak mają być urządzane wzorowe i sprawnie pracujące zakłady przemysłowe.

c) Poszczególne pytania kwestjonarjusza powinny być zrozumiale sformułowane. Tak np. powinno być jasno postawione pytanie, czy ilość pewnych urządzeń technicznych zakładu fabrycznego ma być podawaną wedle stanu z końcem roku sprawozdawczego, czy też jako ilość sumaryczna, która w ciągu roku była w pracy, względnie w użyciu. Również jasno powinno opiewać pytanie, które maszyny należą do kategorji silników, a które do urządzeń mechanicznych. Tak np. maszyny parowe, benzynomotory benzynowe, turbiny wodne i parowe, jako urządzenia wytwarzające siłę, należą do silników, zaś wentylatory, krany wiertnicze, tłucznie kamienia, prasy parafiny, prasy brykietowe i wiele innych do mechanizmów pracujących.

Określenie wagi lub pojemności wydobytego, względnie wypracowanego produktu oraz zużytych materjałów powinno być w ten sposób ustalone, aby dla masowych produktów używać jako jednostki wagi „tonny, cysterny, hektolitry, metry sześc.“, dla innych „kwintale, litry“, a dla specjalnych produktów, jak np. srebro, złoto, zużycie soli, nafty, smarów i t. p. „kilogramy“. Ilości wydobywanego węgla np podawane są w statystyce niemieckiej dawniejszej w centnarach (Doppelzentner), w ostatnich latach w tonnach, w statystyce austrjackiej oficjalnej w tonnach, a prywatnej często w kwintalach, (metr. centnarach), w b. Królestwie Polskiem wreszcie za czasów panowania Rosjan w pudach, a obecnie w kwintalach. Ponieważ węgiel jest produktem masowym, należy jego ilość wydobycia, wysyłki, zużycia i zapasów w całem Państwie Polskiem podawać w tonnach Dla ropy przyjęto w Małopolsce jako określenie jednostki wagi „cysterny“, przyczem 1 cysterna ropy równa się wadze 10000 kg. Ponieważ statystyka naftowa używa przy podawaniu ilości ropy w cysternach ponadto 4-ułamkowe cyfry, np. 3250,8234, co znaczy 3250 cystern i 8234 kilogramów, przeto dla tego rodzaju ilości należy przyjąć określenie „cysterno-kilogramy“.

W niemieckiej statystyce używano dla ropy jako jednostki wagi częściowo tonny, częściowo kwintala. Cyfry wydobycia produktów solnych należy podawać w tonnach, zaś zużycia w kilogramach, ilości solanek i wód mineralnych w litrach, drzewo opałowe i budulcowe, kamienie, szaber w metrach sześciennych (m^3), wyjątkowo w wagonach po 10000 kg. wagi, gaz ziemny w metrach sześciennych, pracę pomp i tłoczni, wypływ źródeł mineralnych i przypływ wody w kopalniach w litrach na minutę. Dla określenia pracy prądu elektrycznego i silników ustalone są określenia „kilowaty" czyli „KW" i „siły koni" czyli „HP".

Bezwzględnie jasno i z dokładnem pouczeniem powinny być podawane w kwestjonarjuszach zapytania odnośnie do ilości robotników, ich zajęcia i kategorji, zarobków, ubezpieczenia i innych zagadnień natury socjalnej.

d) Ze statystyki Państwa Polskiego powinny być o ile możności usuwane wyrazy obce, wyrazy polskie, używane lokalnie, oraz te wyrazy, których się całkiem niewłaściwie używa. Z wyrazów obcych należy więc zastąpić wyraz „produkcja" wyrazami „wydobycie" względnie „wytwórczość", wyraz „ekspedycja" wyrazem „wysyłka", wyraz „szychta" wyrazem „zmiana", wyraz „konsumcja" wyrazem „zużycie", wyrazy „remont" lub „w remoncie, które uzyskały w b. Królestwie Polskiem obywatelstwo, wyrazami „naprawa" i „w naprawie", wyraz pochodzenia niemieckiego „hunty" wyrazem „wózki". Nazwa „sztygar", określająca starszego górnika i nazwa „kuks" t. j. udział w kapitale gwarectwa, jakkolwiek są pochodzenia niemieckiego, muszą być zatrzymane.

Czas trwania pracy jednorazowej robotników określa się dotychczas wyrazami „dniówka" albo „szychta". Wyraz „szychta" jest obcego pochodzenia, powinien być przeto usunięty ze statystyki polskiej. Określenie „dniówka" straciła z uwagi na uchwaloną przez Sejm Ustawodawczy 46-godzinną pracę w tygodniu na właściwem znaczeniu, zwłaszcza w zakładach przemysłowych, w których pracuje się bez przerwy dniem i nocą. Czas trwania pracy robotników należy więc zastąpić wyrazem „zmiana", który lepiej określa czasokres pracy robotników. Wyraz „dniówka" można co najwyżej zatrzymać dla określenia pracy w tych zakładach przemysłowych, które pracują tylko w dzień.

W polskich nazwach urządzeń i przyrządów technicznych posiadamy jeszcze pewne luki, które z czasem dadzą się wypełnić.

W szeregu wyrazów polskich, używanych niewłaściwie wypada wymienić określenia „wytwórczość" i „spożycie". Wyrazu „wytwórczość" używa statystyka polska dla określenia zarówno wydobycia węgla, rudy, kamienia i innych surowców, jak i wyrobienia brykietów, nafty, wapna, materjałów hutnictwa i t. p. Z natury rzeczy wynika, że przy produktach, które nam daje przyroda, powinno się mówić o „wydobyciu", a więc wydobycie węgla, ropy, kamienia, piasku i t. p., a zaś przy produktach, które wytwarza praca ludzka z materjałów przyrody, powinno się mówić o „wyrobie" względnie „wytwórczości", a więc wyrób albo wytwórczość brykietów, gazu miejskiego, nafty, soli kuchennej, blachy cynkowej i t. p.

Bezwzględnie niewłaściwy jest wyraz „spożycie", którym statystyka polska określa zużycie produktów górniczych, a specjalnie węgla. Wyraz „spożycie" jest określeniem dokonanem od słowa „spożywanie",

jego miejsce powinny zająć określenia „zużycie", względnie „zużytkowanie".

Błędnem jest nazywanie pracowników najmłodszych, zajętych w zakładach przemysłowych, robotnikami małoletnimi. Wyraz „małoletni" oznacza według ustaw cywilnych wiek, w którym osoba nie posiada jeszcze tych praw, jakie związane są z wiekiem osoby pełnoletniej. Takich pracowników należy nazywać „młodocianymi"; młodocianych rodzaju męskiego „chłopcami" a nie wyrostkami, a rodzaju żeńskiego „dziewczętami" a nie kobietami. Granica wieku, która dzieli młodocianych od pracowników innych, jest w poszczególnych zaborach rozmaita, a mianowicie od lat 14 do 17. Ustalenie tej granicy powinno nastąpić wkrótce w drodze ustawodawczej.

e) W tytułach zestawień statystycznych bywają używane dwa określenia, mianowicie: „Wykaz statystyczny" i „Dane statystyczne". Pierwsze określenie jest więcej używane w Małopolsce, drugie zaś w b. Królestwie Polskiem. Z uwagi, że wyrażenie „dane statystyczne" lepiej określa różnorodność zestawień statystycznych, których udzielają władzom zakłady przemysłowe, należałoby tego rodzaju zestawienia tytułować jako „Dane statystyczne". Wyrażenia „wykaz" można natomiast używać w każdym poszczególnym przypadku, a więc np. „wykaz robotników", „wykaz nieszczęśliwych wypadków" i t. p.

f) Porządek, w jakim zwykły następować po sobie rubryki danych statystycznych, powinien być ujęty w pewien system, mianowicie w ten sposób, aby kwestjonarjusz był wiernym obrazem chronologicznego rozwoju przedsiębiorstwa przemysłowego, jak to starano się przeprowadzić poniżej.

Układ ogólny kwestjonarjuszy. Mając na względzie chronologiczne następstwo w rozwoju i ruchu zakładu przemysłowego, otrzymamy poszczególne części (poddziały) kwestjonarjuszy w następującym porządku:

a) strona prawna i finansowa zakładu,
b) urządzenia techniczne zakładu,
c) pracownicy (urzędnicy, dozorcy i robotnicy),
d) wydobycie, wytwórczość,
e) materjały pomocnicze, zużyte w toku wydobycia, względnie wytwórczości,
f) strona handlowa — sprzedaż i wywóz produktów zakładu przemysłowego,
g) urządzenia humanitarne i oświatowe,
h) nieszczęśliwe wypadki i strajki.

Odnośnie do urządzeń technicznych zakładu należy podnieść, że konie robocze, które wykonują pracę mechanicznie pod kierunkiem ręki ludzkiej, powinny należeć do grupy silników, których efekt pracy ocenia się wedle sił końskich (HP), nie zaś do grupy robotników.

W grupie pracowników należy ze względu na okoliczność, że współudział urzędników w pracy w zakładach przemysłowych jest nie mniej ważny, jak praca robotników, wprowadzić osobną rubrykę dla urzędników. W statystyce niemieckiej uwidocznia się w ostatnich latach tendencja wprowadzenia urzędników zakładów przemysłowych do statystyki pracowników, podczas gdy statystyka austrjacka i statystyka rosyjska nie znają osobnej rubryki „urzędnicy".

Konstrukcja kwestjonarjuszy. Różnorodność poszczególnych działów przemysłu górniczego, hutniczego i pokrewnego fabrycznego i ich zakładów wymaga dla poszczególnych gałęzi produkcji kwestjonarjuszy specjalnych; kopalnie węgla i rud np. posiadają zupełnie inny charakter, aniżeli kopalnie ropy i gazów ziemnych, rafinerje nafty różnią się co do swego urządzenia i rodzaju popędu zasadniczo od fabryk kwasu siarkowego, albo wapienników. Mimo atoli tej różnorodności powinna cechować kwestjonarjusze pewna wspólność w ugrupowaniu poszczególnych pytań, w którem znajdą pomieszczenie rubryki dla specjalnych właściwości danego zakładu przemysłowego.

Wzór kwestjonarjusza dla wszystkich działów przemysłu górniczego, hutniczego i pokrewnego fabrycznego.

A. Tytuł czyli nagłówek. Na czele kwestjonarjusza powinna być podana władza państwowa, w której okręgu się znajduje zakład i jej siedziba, rodzaj produkcji, np. węgiel, ropa, wapiennik i t. p., oraz nazwa kopalni — fabryki — zakładu, miejscowości i powiatu.

B. Część prawna i finansowa ma zawierać:

1) Imię i nazwisko właściciela zakładu i jego miejsce zamieszkania. Spółki, gwarectwa, spółki akcyjne należy podawać wedle brzmienia rejestru handlowego i statutów spółki łącznie z siedzibą spółki.

2) Imię i nazwisko dzierżawcy i miejsce jego zamieszkania.

3) Imię i nazwisko pełnomocnego zastępcy właściciela i miejsce jego zamieszkania.

4) Imię i nazwisko zarządcy zakładu i siedziba zarządu.

5) Liczbę i datę zatwierdzenia statutu spółki.

6) Ilość i wysokość akcji, kuksów, udziałów przy założeniu i z końcem roku sprawozdawczego.

7) Jakość uprawnienia właściciela zakładu przemysłowego (koncesja, karta przemysłowa, nadanie górnicze, wpis pola naftowego i inne), obszar gruntów własnych względnie dzierżawionych, przeznaczonych dla celów zakładu przemysłowego.

8) Wysokość dywidendy, wypłaconej za rok sprawozdawczy właścicielom udziałów, akcji, kuksu. (Ta rubryka dotyczy tylko tych spółek, które są obowiązane do przedkładania publicznego sprawozdań rocznych).

C. Opis zakładu przemysłowego.

1. Urządzenie ogólne zakładu.
2. Urządzenia, wytwarzające siłę do popędu pracy mechanicznej (kotły parowe, silniki), zwane także maszynami, konie robocze).
3. Urządzenia, wykonujące pracę mechaniczną, czyli warsztaty pracy (wentylatory, tokarnie, agitatory, tłucznie i t. p.).
4. Środki przewozowe (koleje normalno- i wąskotorowe, kanały wodne, statki, galary, kolejki linowe i wiszące, automobile ciężarowe).

D. Robocizna i zarobki.

1. Ilość dni roboczych w roku.
2. Ilość urzędników według stanu z końcem roku sprawozdawczego.
3. Ilość przeciętna dozorców i ich zastępców.

4. Ilość przeciętna robotników (w roku, miesiącu):
   a) wykwalifikowanych,
   b) pomocników wykwalifikowanych,
   c) najemnych,
   d) jeńców i robotników uzyskanych z kadr wojskowych (w latach wojny),
   e) kobiet,
   f) młodocianych (chłopców i dziewcząt) poniżej lat 14 do 17, stosownie do ustaw obowiązujących.

Uwaga: Ilość przeciętna czyli teoretyczna robotników jest to suma ilości zmian (dniówek), notowanych w dni robocze, dzielona przez liczbę dni roboczych w roku. W kwestjonarjuszu należy podać, którzy robotnicy, zatrudnieni w zakładzie przemysłowym, należą do wykwalifikowanych, którzy do pomocników wykwalifikowanych, którzy do kategorji najemnych.

5. Ilość zmian (dniówek) w roku sprawozdawczym.
6. Suma ogólna wypłaconych w roku zarobków:
   a) urzędnikom,
   b) dozorcom i robotnikom.
7. Wartość zarobków, danych w naturze.
8. Przeciętny zarobek miesięczny dozorców i ich zastępców.
9. Przeciętny zarobek zwykły za 1 zmianę poszczególnych kategorji robotników i w poszczególnych okresach trwania umowy pomiędzy związkami pracodawców i związkami robotników.
10. Przeciętny zarobek akordowy za 1 zmianę robotników, którzy pracowali na akord.
11. Potrącenia z zarobków, wypłaconych w gotówce:
   a) za ubezpieczenie,
   b) za materjały i narzędzia do pracy,
   c) za kary dyscyplinarne.

Uwaga: Cyfry w pozycjach 6 — 11 należy podawać w walucie obiegowej.

E. Artykuły, będące przedmiotem wydobywania względnie wytwórczości zakładów fabrycznych.

1. Ilość wydobytych, względnie wyrobionych artykułów.
2. Ilość wywiezionych (sprzedanych) artykułów:
   a) w kraju,
   b) za granicą.
3. Zapotrzebowanie własne dla celów zakładu górniczego wzgl. fabrycznego.
4. Ilość artykułów, zużytych na deputat dla wszystkich pracowników w zakładzie przemysłowym.

Uwaga: Pozycje 3 i 4 dotyczą kopalń węgla, wydobywania torfu, brykietowni, koksowni, gazowni, kopalń ropy i gazów ziemnych, żup solnych i rafineryj nafty.

5. Ilość zapasów, pozostałych na rok następny.
6. Rozdział wywiezionych (sprzedanych) artykułów na poszczególnych odbiorców.
7. Wydajność przeciętna pracy 1 robotnika na 1 zmianę, względnie w ciągu roku.

8. Wartość fakturowa, uzyskana za wywiezione (sprzedane) artykuły w walucie obiegowej.
9. Wartość przeciętna jednostki wagi lub miary artykułów w walucie obiegowej.
10. Wysokość cła wwozowego na artykuły, będące przedmiotem wybobycia, względnie wytwórczości zakładu fabrycznego.
11. Jakie konjunktury wpływały w roku sprawozdawczym na cenę produktu.
12. Wysokość opłat, obciążających cenę artykułów (podatek komunalny, wojenny, konsumcyjny i inne).

F. Zużycie materjałów, potrzebnych do popędu zakładu fabrycznego:

1. Ilość zużytych materjałów—własnych i obcych — w ciągu roku.
2. Wartość sumaryczna zużytych materjałów — własnych i obcych — w ciągu roku w walucie obiegowej.

Uwaga. Aby ten dział kwestjonarjusza był dobrze zrozumiany przez podającego dane statystyczne, wyjaśnia się, że jeżeli np. kopalnia węgla w okresie przygotowawczym, w którym jeszcze nie posiada węgla własnego, używa węgiel z innej kopalni, w takim razie tę ilość węgla obcego należy wpisać do rubryki zużycia materjałów. Podobnie ma się rzecz z wierceniami ropy lub gazu ziemnego, które w braku produktu własnego używają do opalenia kotłów ropę albo gaz ziemny z innych kopalni.

G. Sprawy opieki społecznej i oświatowe w zakładach przemysłowych.

1. Ubezpieczenie pracujących w przepisanych ustawami zakładach ubezpieczenia.
2. Opieka lekarska:
   a) w zakładach własnych,
   b) w zakładach państwowych i prywatnych.
3. Szkoły własne.
4. Pomieszczenie w budynkach własnych i dzierżawionych.
5. Aprowizacja pracowników zakładu.
6. Dopłata właściciela zakładu przemysłowego do:
   a) aprowizacji żywnościowej i odzieżowej,
   b) mieszkania, opału, światła, ogrodów i pól, danych do użytku pracujących,
   c) opłat ubezpieczenia.
7. Wypadki nieszczęśliwe.

H. Strajki.

1. Ilość strajków w roku i ilość dni, w których robotnicy strajkowali.
2. Przyczyny, przebieg i wyniki strajków.

I. Organizacje zawodowe.

1. Do jakich organizacji zawodowych należą:
   a) właściciel (dzierżawca) zakładu,
   b) urzędnicy,
   c) robotnicy.

W ramach podanego tutaj wzoru kwestjonarjusza mogą powstawać stosownie do danego celu rozmaite zestawienia szczegółowe.

III. Zalety i wady statystyki przemysłu górniczego, hutniczego i pokrewnego fabrycznego w b. zaborach Państwa Polskiego i konieczność reformy w najbliższej przyszłości.

1) Statystyka przemysłu górniczego i hutniczego. Postanowienia art. 186 powszechnej Ustawy górniczej austrjackiej, art. 56 Ustawy naftowej austrjackiej, art. 79 powszechnego prawa górniczego dla państwa Pruskiego, postanowienia ustawy, rozszerzającej powszechne prawa górnicze z 24 czerwca 1865 r. na poszukiwania i wydobywanie ropy w Niemczech i art. 533, 534 i 535 ustawy górniczej rosyjskiej nakładają na właścicieli kopalń obowiązek dawania danych statystycznych władzom górniczym, względnie wedle ustawy górn. rosyjskiej inżynierom okręgowym. Ten obowiązek rozszerza ustawa górnicza austrjacka na tłucznie, płuczki, piece do prażenia i topienia rudy (huty), tężnie i warzelnie soli, kuźnie, warsztaty mechaniczne i inne zakłady, o ile one są przynależnością kopalni i nadania górniczego; ustawa pruska na tłucznie, gniotowniki, tężnie, prażaki, koksownie, zakłady czyszczenia benzolu, zakłady impregnacji mazią i fabryki brykietów, jeżeli te zakłady są założone przez właściciela kopalni bezpośrednio na miejscu wydobycia produktu surowego; ustawa wreszcie górnicza rosyjska bez żadnego zastrzeżenia na wydobywanie ziem i skał (kamieniołomy, gipsołomy, kopalnie gliny) oraz na zakłady, które trudnią się: a) obróbką rud, (płuczki, sortownie), b) przeróbką rud na metale (huty), c) przeróbką metali na przedmioty handlowe pod warunkiem, że te zakłady są wspólne z zakładami, wymienionemi pod a), lub leżą na jednym i tym samym gruncie, należącym do właściciela zakładu a), wreszcie d) wytwórczością soli, wprowadzając dla tych gałęzi przemysłu osobne pojęcie „huty górniczo-przemysłowe".

Oprócz Ustawy górniczej istnieje w b. zaborze rosyjskim szereg ustaw o pracy w przemyśle, czyli o inspekcji fabrycznej, do której licznych obowiązków należy także zbieranie, sprawdzanie i zestawianie przedwstępne danych statystycznych o zakładach przemysłowych. Instrukcje o sposobie prowadzenia tej statystyki wydawał Urząd Główny do Spraw Fabrycznych i Górniczo-Hutniczych przy Ministerstwie Handlu i Przemysłu w Petersburgu, w tym bowiem urzędzie koncentrowało się wykonywanie naczelne ustawy górniczej, przemysłowej i ustawy o pracy w przemyśle. Inspekcję w kopalniach i w hutach górniczo-przemysłowych wykonywali inżynierowie okręgowi i ich pomocnicy, komisarze górniczy i policja górnicza.

Rozszerzenie obowiązku udzielania danych statystycznych pod rozmaitemi zastrzeżeniami i bez zastrzeżeń sprawiło, że w Austrji huty i zakłady pokrewne, założone bezpośrednio przy kopalni, podlegają nadzorowi władzy górniczej, a zaś huty i zakłady pokrewne, założone poza obrębem nadania górniczego — nadzorowi władzy przemysłowej, że w Prusiech wszystkie huty bez różnicy stopnia przeróbki należą pod nadzór władzy przemysłowej i że w Rosji huty właściwe podlegają nadzorowi władzy górniczej, a odlewnie i zakłady, przerabiające surowiec hutniczy na wyroby detaliczne, częściowo nadzorowi władzy górniczo-hutniczej, a częściowo władzy przemysłowej.

W statystyce austrjackiej hutnictwa, koksowni i brykietowni rozdział kompetencji władz spowodował bardzo dotkliwą lukę, wskutek czego ta statystyka nie mogła w Austrji dawać należytego obrazu cało-

kształtu. Ten stan istnieje obecnie w Małopolsce. Na podstawie specjalnej uchwały Rady Narodowej w Cieszynie, powziętej w r. 1919, zostały zakłady hutnicze Śląska Cieszyńskiego poddane nadzorowi i kompetencji władzy górniczej, której siedzibą ma być Cieszyn.

Podobną lukę wykazywała w b. monarchji austrjackiej statystyka przemysłu fabryk kwasu siarkowego, albowiem niektóre z tych fabryk podlegały kompetencji władzy górniczej, inne zaś kompetencji władzy przemysłowej.

O przemyśle kamieniołomowym b. Królestwa posiadamy wcale dokładne wiadomości, ponieważ ten przemysł podlegał i obecnie także podlega nadzorowi władzy górniczej, podczas gdy dane statystyczne o kamieniołomach w Małopolsce i na Śląsku Cieszyńskim, gdzie one podlegają nadzorowi władzy przemysłowej, są bardzo niedokładne i ukrywają się w aktach poszczególnych starostw i urzędów podatkowych.

Podobne niedomagania, jakkolwiek może w mniejszym stopniu, spostrzegamy także w statystyce niemieckiej i rosyjskiej w tych działach przemysłu, w których ustawy dopuszczają kompetencję częściowo władzy górniczej i częściowo przemysłowej. Te niedomagania muszą się powiększyć po połączeniu b. trzech zaborów w jedno Państwo Polskie. Rzut oka na przedstawione w rozdziale I zestawienie kompetencji władz państwowych (p. str. 307) wykazuje, że w działach № III, IX, X i XI kompetencja władz państwowych nie jest jednolita, co w konsekwencji naturalnej musi ujemnie wpływać na jednolitość opracowań statystycznych.

Taki stan, dla celów statystyki bardzo szkodliwy, powinien ulec reformie, któraby polegała w pierwszym rzędzie na tem, aby została ustalona dla całego Państwa Polskiego kompetencja władzy, w niniejszym wypadku górniczej, w stosunku do poszczególnych działów przemysłu górniczego, hutniczego i pokrewnego fabrycznego, albowiem z ustaleniem tej kompetencji będą mogły być także unormowane obowiązki udzielania danych statystycznych, ich zbieranie i opracowywanie.

Zasadniczo rzecz biorąc, powinny podlegać kompetencji i nadzorowi Sekcji Górniczo-Hutniczej Ministerstwa Przemysłu i Handlu, względnie podległym jej Urzędom Górniczym, wszystkie zakłady, które pracują pod ziemią, albo pracując na powierzchni (np. za pomocą wierceń) dążą do wydobywania produktu z pod ziemi, oraz wszystkie te zakłady, ktore trudnią się wyrobem pierwszego stopnia z następujących surowców: węgle, rudy, ropa, wosk ziemny, gaz ziemny, łupki bitumiczne, sól, solanki.

Stosownie do tego pojęcia kompetencji powinny być podporządkowane pod nadzór władzy górniczej:

1. Kopalnie, sortownie i brykietownie węgla kamiennego, brunatnego i torfu.
2. Przerabianie węgla i torfu na gaz, koks, maź i rozmaite produkty destylacji czyli hutnictwo węgla i torfu, a więc np. koksownie, gazownie, zakłady impregnacji mazią i inne.
3. Poszukiwanie, wydobywanie, magazynowanie, przewożenie i przerabianie ropy, gazu ziemnego, wosku ziemnego i łupków bitumicznych, (kopalnie i rurociągi, zbiorniki, rafinerje nafty, fabryki gazoliny, fabryki parafiny i świec parafinowych w rafinerjach nafty).
4. Kopalnie rud wszelkich, ich sortownie i prażaki.

5. Kopalnie siarki i topiarnie rudy siarkowej (siarkownie).
6. Kopalnie glinki ogniotrwałej.
7. Kopalnie fosforytu.
8. Huty żelaza:
   a) piece wielkie,
   b) odlewnie żelaza i stali,
   c) stalownie, pudlingarnie, walcownie,
   d) fabryki wyrobów żelaznych detalicznych, jeżeli są przedmiotem wytwórczości w jednej z powyższych hut żelaza,
   e) fabryki ochry.
9. Huty i walcownie cynku, ołowiu, miedzi i metali szlachetnych.
10. Fabryki kwasu siarkowego.
11. Kopalnie i warzelnie soli kuchennej, kopalnie soli potasowej, fabryki sody.
12. Kamieniołomy wszelkiego rodzaju i tłucznie kamienia.
13. Wapienniki, cementownie, gipsarki.
14. Wiercenia i studniarstwo od głębokości poniżej 20 *m* począwszy.
15. Zakłady pomocnicze w obrębie kopalń i zakładów, podlegających nadzorowi władzy górniczej. Tu należą warsztaty mechaniczne, kuźnie, kotlarnie, bednarnie i inne.

Uwaga: Pod pojęciem „w obrębie kopalń i zakładów" należy rozumieć: miary, względnie nadania górnicze, pola naftowe, obszar gruntu własnego względnie dzierżawionego, na którym znajduje się jeden z powyżej wymienionych zakładów.

O wierceniach i studniarstwie będzie mowa w osobnym rozdziale.

Kopanie gliny i piasku oraz połączone z temi produktami zakłady fabryczne mogą ze względu na ich charakter przemysłu domowego być przydzielone do władzy przemysłowej.

2. Statystyka zakładów fabrycznych, pokrewnych z przemysłem górniczo-hutniczym.

Przechodząc do zakładów przemysłowych, podlegających nadzorowi władzy przemysłowej, dostrzegamy, że ustawa przemysłowa austrjacka nie nakłada na właścicieli zakładów przemysłowych obowiązku udzielania danych statystycznych. W tej ustawie jest tylko mowa w art. 145 o rejestrze przemysłowym, który ma prowadzić władza przemysłowa I instancji — starostwa i władze komunalne (w Małopolsce m. Lwów i Kraków), w nim zapisywać wszystkie zmiany stanowiska zakładu przemysłowego i podawać je do wiadomości władzy podatkowej i odnośnych Izb Handlowych i Przemysłowych, które w Małopolsce mają swoją siedzibę w Krakowie, Lwowie i Brodach. Osobnem natomiast rozporządzeniem ministerjalnem z 27 sierpnia 1861 r. nałożony został na właścicieli zakładów przemysłowych niesympatyczny obowiązek udzielania władzy podatkowej wszelkich danych o rozmiarach i urządzeniach przedsiębiorstwa, a to celem dokonania wymiaru podatku zarobkowego. Odpowiednio do tego rozporządzenia interesowały się władze podatkowe pewnemi do wymiaru podatku potrzebnemi szczegółami, jak np. wysokością kapitału obrotowego, ilością maszyn i mechanizmów warsztatowych, wytwórczością i zbytem produktów i innemi. Dane te nie są dostępne poza sferą władz skarbowych.

Łatwo zrozumieć, że ani ustawa przemysłowa ani cytowane rozporządzenie ministerjalne nie mogły się przyczynić do stworzenia w Austrji statystyki przemysłu fabrycznego, odpowiadającej potrzebom tego prze-

mysłu. Przepis ustawy przemysłowej, aby Izby Handlowe i Przemysłowe, które właściwie odnośnie do prowadzenia statystyki powinnyby być wyposażone w ustawowe przywileje na równi z władzami górniczemi, otrzymywały dane z rejestru handlowego dopiero z drugiej ręki, miewał w wielu wypadkach ten skutek, że zawiadomienia o powstaniu nowego przedsiębiorstwa przemysłowego przychodziły zapóźno, czasami nawet, gdy dane przedsiębiorstwo przestało istnieć.

Inspektoraty Przemysłowe w Małopolsce, zamienione obecnie na Inspektoraty Pracy, nie prowadziły statystyki przedsiębiorstw przemysłowych, nie wiedziały też dokładnie, ile w ich okręgu jest zakładów i ilu w nich pracuje robotników. Z chwilą podporządkowania tych Inspektoratów Ministerstwu Pracy i Opieki Społecznej, będą one musiały zająć się statystyką w ramach swojego zakresu działania.

Najpewniejsze i stosunkowo najobszerniejsze dane statystyczne o przemyśle fabrycznym w Małopolsce można znaleźć w Zakładzie Ubezpieczenia Robotników od Wypadków Nieszczęśliwych we Lwowie. Na podstawie artykułów 18, 19, 29 i 35 ustawy austrjackiej o ubezpieczeniu robotników w wypadkach nieszczęśliwych są obowiązani właściciele zakładów przemysłowych w Małopolsce do udzielania Zakładowi Ubezpieczenia wiadomości o puszczeniu zakładu w ruch, o rodzaju i urządzeniach zakładu, o ilości zatrudnionych robotników, o sumie ich zarobków i o zarobkach robotnika, który uległ wypadkowi nieszczęśliwemu, wreszcie o zmianach w ruchu, zaś o każdym wypadku nieszczęśliwym do zawiadamiania władzy przemysłowej I instancji (Starostwo). Celem ustalenia klasy niebezpieczeństwa Zakład Ubezpieczenia zwykł ponadto wymagać podawania opisu urządzeń technicznych i wykonywanej pracy. Wszystkich tych danych udzielali i udzielają właściciele zakładów bardzo punktualnie, aby uniknąć odpowiedzialności w razie wypadku nieszczęśliwego, który mógł się zdarzyć przed zawiadomieniem o rozpoczęciu ruchu przedsiębiorstwa i przed wysłaniem wymaganych informacyj.

Wedle ustawy przemysłowej dla Państwa Niemieckiego właściciele zakładów przemysłowych są obowiązani w myśl art. 139 tej ustawy udzielać urzędnikom inspekcyjnym albo też władzy policyjnej danych statystycznych o stosunkach ich robotników. Roczniki statystyczne, wydawane przez Cesarski Urząd Statystyczny w Berlinie, podawały z wielkiego szeregu zakładów fabrycznych, które podlegają nadzorowi władzy przemysłowej, tylko dane o zakładach mazi węglowej i naftowej, destylacji mazi z węgla brunatnego i łupku bitumicznego, o fabrykach parafiny, rafinerjach nafty, fabrykach kwasu węglowego i cementowniach.

Korzystniej była zorganizowana statystyka fabryk i zakładów przemysłowych w b. zaborze rosyjskim. Art. 62 Ustawy przemysłowej rosyjskiej (Zbiór ustaw, tom XI, część II, 1893 r.) zawiera cały szereg wiadomości, które właściciele zakładów fabrycznych byli obowiązani przesyłać wedle przepisanych wzorów rok rocznie do policji, dla przedstawienia ich gubernatorom, którzy te wiadomości mieli dostarczać Ministerstwu Handlu i Przemysłu w Petersburgu w pierwszych dniach stycznia. Przepisane wzory zawierają następujące zapytania: Nazwy wytworów i ich ceny, ilość silników i warsztatów, wysokość wytwórczości i jej wartość, ilość robotników najemnych, a wśród nich majstrów, rosjan i cudzoziemców oraz wyrobników, jakich materjałów używał zakład i gdzie się w nie zaopatrywał, miejsca zbytu dla wyrobów, ulepszenia techniczne i wynalazki. Oprócz tego gubernatorzy byli obowiązani zbierać dane

o wszystkich w swojej gubernji nowozałożonych fabrykach i warsztatach, o nowych wynalazkach i urządzeniach, o wzroście, upadku lub zaniechaniu całkowitem fabrykacji, wreszcie o wszelkich zmianach prawa własności, i zebrane dane podawać w sprawozdaniach do Ministerstwa.

Mimo licznych rozporządzeń i formularzy oficjalnych, statystyka przemysłu fabrycznego nie stała w b. zaborze rosyjskim na wysokości zadania. Aparat statystyczny był zanadto skomplikowany, a centralizowanie w Petersburgu wyników badań statystycznych bardzo niefortunne dla sprawności statystyki. Wystarczy jako przykład wymienić roczniki gubernatorstw b. Królestwa Polskiego, np. piotrkowskiego, radomskiego, wydawane pod tytułem „Obzor". W nich znajdujemy wcale szczegółowe dane o przemyśle górniczym i hutniczym, ale ani śladu o hutach szkła, wapiennikach, fabrykach cementu i innych zakładach fabrycznych.

W tem krótkiem przedstawieniu poznaliśmy szereg wadliwości w organizacji statystyki przemysłu fabrycznego w b. zaborach Państwa Polskiego. Pozostawić ich niepodobna. Przeciwnie, należy dążyć do takiej reformy aparatu statystycznego, aby można uzyskać ujednostajnioną i możliwie obszerną statystykę tego przemysłu. Będzie to możliwem, skoro zostanie wprowadzony w całem Państwie Polskiem obowiązek udzielania danych statystycznych władzom państwowym i skoro będzie ustalona kompetencja organów administracji państwowej w odniesieniu do nadzoru zakładów fabrycznych, a tem samem i prowadzenia ich statystyki.

Z szeregu zakładów przemysłu fabrycznego, przerabiających surowce ziemne i wymienionych w zestawieniu poszczególnych działów przemysłu górniczego, hutniczego i pokrewnego fabrycznego, pozostaną nadal w kompetencji i pod nadzorem władzy przemysłowej:

1. Fabryki żelaza i innych metali, które zajmują się wyrobem materjałów detalicznych z surowców hutniczych.
2. Fabryki maszyn i narzędzi.
3. Warsztaty mechaniczne, kuźnie, kotłownie i inne, nie leżące w obrębie zakładów, podlegających nadzorowi władz górniczych.
4) Cegielnie, dachówczarnie, zakłady wyrobów garncarskich i kaflarskich i połączone z temi zakładami kopanie gliny.
5) Wydobywanie piasku i żwiru, huty szkła, cegły piaskowe i betoniarstwo.

IV. Kompetencja władz przy dochodzeniach i opracowaniach statystycznych.

Należy wreszcie rozważyć pytanie, który Urząd Państwowy ma zajmować się ułożeniem, rozsyłaniem i odbieraniem kwestjonarjuszy dla statystyki, a który je opracowywać.

We wszystkich b. zaborach Państwa Polskiego istnieje od czasu wejścia w życie ustaw górniczych nałożony na właścicieli kopalń i hut obowiązek udzielania danych statystycznych, które władza górnicza ma zbierać, opracowywać, a nawet i publikować. Rozumie się więc samo przez się, że władze górnicze muszą układać kwestjonarjusze, rozsyłać je, zbierać i badać na dokładność. A ponieważ w górnictwie i hutnictwie b. zaborów były i są używane rozmaite metody statystyki, więc z natury rzeczy wynika, że obowiązkiem władzy naczelnej tego przemysłu, którą jest Sekcja Górniczo-Hutnicza przy Ministerstwie Przemysłu i Handlu,

jest dążyć do ujednostajnienia statystyki. Jednem słowem, Sekcji Górniczo-Hutniczej przypada w udziale zadanie ułożenia w porozumieniu z Gł. Urz. Stat. jednakowych norm dla kwestjonarjuszy i swoich publikacyj.

Sprawy natury ustawowej, technicznej i administracyjnej wymagają stałego kontaktu Sekcji Górniczo-Hutniczej z kopalniami i hutami. Na ten cel musi Sekcja posiadać wykazy dzienne, tygodniowe i miesięczne, z których pierwsze dwa są uważane jako prowizoryczne, miesięczne zaś zawierają dane skontrolowane i ustalone.

W przeciwieństwie do statystyki dziennej, tygodniowej i miesięcznej statystyka roczna powinna należeć do Głównego Urzędu Statystycznego. Współdziałanie Sekcji Górniczo-Hutniczej jest określone postanowieniem art. 3 ustawy z dnia 21 października 1919 r. W tem współdziałaniu mieszczą się: opracowanie kwestjonarjuszy, udzielenie ich Głównemu Urzędowi Statystycznemu do zaopinjowania i zatwierdzenia, rozesłanie kwestjonarjuszy do poszczególnych właścicieli względnie zarządów kopalń i hut — w b. Królestwie Polskiem także i do właścicieli kamieniołomów — badanie nadsyłanych kwestjonarjuszy na ich dokładność.

Opracowaniem końcowem statystyki rocznej winien zająć się Główny Urząd Statystyczny, on też powinien ponosić koszta druku kwestjonarjuszy dla statystyki rocznej.

Układanie, rozsyłanie i zbieranie kwestjonarjuszy dla statystyki przemysłu fabrycznego, pokrewnego z przemysłem górniczo-hutniczym, w Państwie Polskiem powinno należeć do atrybucji Sekcji Przemysłowej Minist. Przem. i Handlu przy pomocy departamentów przemysłowych przy Województwach i Starostwach. Odnośnie do statystyki rocznej tego przemysłu, przysługują Głównemu Urządowi Statystycznemu te same atrybucje, o których była mowa w tym rozdziale przy temacie o statystyce rocznej przemysłu górniczego i hutniczego.

V. Nadzór i rejestracja wierceń oraz szybów kopalnych.

Przemysłowiec, rozpoczynając wiercenie, pragnie znaleźć, ale nie wie napewno, czy znajdzie produkt, którego w głębi ziemi poszukuje, Jeżeli więc nie życzy sobie ubezpieczenia ustawowego produktu, za którym wierci, np. w formie wyłączności górniczych, nadań górniczych, pól naftowych i innych zabezpieczeń prawa pierwszeństwa, w takim razie nie zgłasza swojego wiercenia do władzy państwowej, bo do zgłoszenia wiercenia za produktem nieokreślonym nie jest obowiązany. Stąd pochodzi, że o wierceniach, z wyjątkiem poszukiwań ropy lub minerałów zastrzeżonych, mało co wiemy. A przecież każde wiercenie, czy osiągnęło wynik zamierzony czy nie, jest poważnym nabytkiem znajomości kraju i cennym materjałem do studjów geologicznych. Wszystkie przeto wiercenia, bez względu na jakość i bez względu na widoki znalezienia produktu poszukiwanego, powinny, podobnie jak wiercenia w poszukiwaniu ropy, gazów lub minerałów zastrzeżonych, podlegać nadzorowi władzy państwowej, a specjalnie władzy górniczej, wiercenia należą bowiem wogóle do zakładów przemysłowych, pracujących wprawdzie na powierzchni, ale pragnących dotrzeć do produktu w głębi ziemi, względnie wydobywać go z podziemia.

Studnie kopane są tylko odmianą szybów poszukiwawczych za minerałami zastrzeżonemi, powinny przeto, gdy osiągną głębokość po-

wyżej 20 *m*, podlegać nadzorowi władzy górniczej. Z chwilą oddania wszystkich wierceń i szybów (studni) głębokich pod nadzór władzy górniczej powstaje obowiązek zgłaszania tych czynności do władzy górniczej i udzielania wszelkich danych statystycznych, jakie ta władza uzna za konieczne.

W statystyce rocznej Głównego Urzędu Statystycznego wiercenia i kopania szybów głębokich, wykonywane w Państwie Polskiem, powinny zająć odpowiednie miejsce.

W rozdziale III poznaliśmy zalety i wady statystyki przemysłu górniczego, hutniczego i pokrewnego fabrycznego w b. zaborach Państwa Polskiego i konieczność jej reformy. Uregulowanie tej sprawy jest ze względu na uruchomienie i ujednostajnienie tej statystyki nader pilne i powinno być załatwione w myśl poruszonych w niniejszej pracy postulatów i wniosków przez wydanie specjalnego rozporządzenia Rady Ministrów, zastrzeżonego w art. 2 Ustawy Sejmowej z 21 października 1919 r.

Warszawa, w czerwcu 1920 r.

ROZPORZĄDZENIE RADY MINISTRÓW

z dnia 27 maja 1920 r.

w sprawie powołania Komisji do badania wzrostu kosztów utrzymania rodzin pracowników, zatrudnionych w przemyśle i handlu.

Na podstawie art. 18 Dekretu z dnia 3/I 1918 r. (Dz. Pr. Nr. 1 z 1918 r.) postanawia się, co następuje:

Art. 1. Przy Głównym Urzędzie Statystycznym ustanawia się Komisję dla wyrażania opinji co do zmiany kosztów utrzymania.

Art. 2. Komisja składa się: z Dyrektora Głównego Urzędu Statystycznego, jako przewodniczącego, lub jego zastępcy, z przedstawicieli Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej, Ministerstwa Aprowizacji, Ministerstwa Skarbu, Ministerstwa Przemysłu i Handlu, Ministerstwa Rolnictwa i Dóbr Państwowych, Ministerstwa Zdrowia Publicznego, dwunastu członków Głównej Rady Statystycznej i jednego referenta fachowego z Głównego Urzędu Statystycznego.

Prócz tego, komisja ma prawo powoływać rzeczoznawców z głosem doradczym.

Art. 3. W poszczególnych większych miastach za zgodą Komisji przy Głównym Urzędzie Statystycznym mogą powstawać Komisje Lokalne, działające na podstawie specjalnie opracowanego regulaminu.

Art. 4. Dla powzięcia opinji konieczną jest obecność na posiedzeniu Komisji $^2/_3$ liczby jej członków. W razie równego podziału głosów rozstrzyga głos przewodniczącego.

Art. 5. Komisja ogłasza miesięczne sprawozdania o wyniku swoich prac w Miesięczniku Statystycznym.

Art. 6. Regulamin wewnętrzny opracuje sama Komisja.

Art. 7. Wszelkie władze i urzędy państwowe i samorządowe są obowiązane udzielać Komisji swej pomocy.

Prezydent Ministrów:
(—) *Wł. Grabski.*

Minister Pracy i Opieki Społecznej:
(—) *E. Pepłowski.*

Regulamin Komisji do badania wzrostu kosztów utrzymania rodzin pracowników, zatrudnionych w przemyśle i handlu.

§ 1. Komisja stwierdza zmiany kosztów utrzymania rodzin pracowniczych, zatrudnionych w handlu i przemyśle, biorąc za podstawę przyjętą przez siebie metodę badań.

§ 2. Komisja stwierdza wzrost ko
50 000 mieszkańców, oraz w miejscowościasztów utrzymania w miastach powyżej
ośrodki przemysłowe. ch mniejszych, mających znaczenie, jako

§ 3. Przewodniczącym Komisji jest dyrektor Głównego Urzędu Statystycznego lub jego zastępca; referentem — kierownik Wydziału Statystyki Pracy Głównego Urzędu Statystycznego.

§ 4. Dla prawomocności posiedzeń Komisji niezbędna jest obecność $^2/_3$ jej członków. Wszelkie rezolucje Komisja uchwala prostą większością głosów; w razie równego podziału głosów rozstrzyga głos przewodniczącego.

§ 5. Komisja bada zmiany kosztów utrzymania w okresach miesięcznych.

§ 6. Wszelkie odnośne obliczenia są dokonywane w Wydziale Statystyki Pracy Głównego Urzędu Statystycznego, według zasad, uchwalonych przez Komisję.

§ 7. W miarę potrzeby Komisja tworzy oddziały prowincjonalne, które badają i ogłaszają zmiany kosztów utrzymania na określonym obszarze, w myśl zasad przyjętych przez Komisję. Oddziały prowincjonalne przesyłają rezultaty swoich badań Wydziałowi Statystyki Pracy Głównego Urzędu Statystycznego.

§ 8. Dla sprawdzania wyliczeń statystycznych, przygotowanych przez Wydział Statystyki Pracy Głównego Urzędu Statystycznego, Komisja wybiera Podkomisję, która obraduje pod przewodnictwem referenta Komisji. Podkomisja przedkłada rezultaty swoich prac na najbliższem posiedzeniu plenarnem Komisji, które odbywa się z reguły dnia 4 każdego miesiąca (w razie święta o jeden dzień później).

§ 9. Przewidziana w par. 8 Podkomisja składa się z 2 przedstawicieli pracowników, 2 przedstawicieli pracodawców, 1 przedstawiciela Ministerstwa Pracy, 1 przedstawiciela Ministerstwa Aprowizacji i referenta Komisji.

§ 10. Komisja ogłasza co miesiąc rezultaty swoich badań w formie umotywowanej rezolucji, z załączeniem zasadniczych danych statystycznych, w Miesięczniku Statystycznym i Monitorze Polskim, oraz zamieszcza krótkie komunikaty w prasie codziennej.

ROZPORZĄDZENIE PREZYDENTA MINISTRÓW I MINISTRA PRACY I OPIEKI SPOŁECZNEJ

z dnia 14 września 1920 r.

w sprawie powołania komisyj lokalnych do badania wzrostu kosztów utrzymania rodzin pracowniczych, zatrudnionych w przemyśle i handlu.

Na mocy art. 1 i 3 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 27 maja 1920 roku („Monitor Polski" z dnia 6 lipca 1920 r. Nr. 149) zarządza się, co następuje:

Art. 1. Dla wyrażenia opinji co do zmiany kosztów utrzymania rodzin pracowniczych, zatrudnionych w przemyśle i handlu, ustanawia się w miastach: Poznaniu, Łodzi i Sosnowcu komisje lokalne, działające według załączonego regulaminu.

Art. 2. Okręgiem działania komisji w Poznaniu jest miasto Poznań, okręgiem działania komisji w Łodzi — miasto Łódź, okręgiem działania komisji w Sosnowcu jest Zagłębie węglowe Dąbrowskie.

Prezydent Ministrów:
(—) *Witos.*

Minister Pracy i Opieki Społecznej:
(—) *Ed. Pepłowski.*

Regulamin lokalnych Komisyj do badania wzrostu kosztów utrzymania rodzin pracowniczych zatrudnionych w przemyśle i handlu.

§ 1. Komisja lokalna dla badania wzrostu kosztów utrzymania stwierdza zmiany miejscowych kosztów utrzymania rodzin pracowniczych, zatrudnionych w przemyśle i handlu, według zasad, ustalonych przez Komisję Główną.

Jeżeli ze względów lokalnych niezbędne są zmiany w składzie budżetu lub metodzie obliczeń, Komisja lokalna wprowadza te zmiany w porozumieniu z Komisją Główną.

§ 2. Skład Komisji lokalnej jest następujący: 1 przedstawiciel Ministerstwa Pracy, 1 Ministerstwa Zdrowia Publicznego, 1 Ministerswa Aprowizacji, 2 przedstawiciele związków zawodowych robotniczych, 1 przedstawiciel organizacji zawodowej pracodawców i 1 przedstawiciel Magistratu. W b. dzielnicy pruskiej na miejsce przedstawicieli ministerstw wchodzą przedstawiciele odnośnych fachowych departamentów Ministerstwa b. Dzielnicy Pruskiej.

Przewodniczącego mianuje z pośród członków przedstawicieli ministerstw Dyrektor Głównego Urzędu Statystycznego, referenta wybiera Komisja. Biurowość Komisji prowadzi przewodniczący. O wszelkich zmianach w składzie personalnym Komisji przewodniczący zawiadamia niezwłocznie Główny Urząd Statystyczny.

§ 3. Dla prawomocności posiedzeń Komisji niezbędna jest obecność $^2/_3$ jej członków.

Wszelkie rezolucje Komisja uchwala prostą większością głosów. W razie równego podziału głosów rozstrzyga głos przewodniczącego.

§ 4. Niezbędne dla obliczenia zmian w kosztach utrzymania ceny zbiera Komisja w terminach tygodniowych (w dzień targowy) bezpośrednio, lub za pośrednictwem jednej z istniejących instytucyj (np. Magistratu).

Ceny należy ustalać z handlu detalicznego, w takich punktach sprzedaży, w których zaopatrują się w artykuły pierwszej potrzeby warstwy pracujące.

§ 5. Komisja stwierdza zmiany kosztów utrzymania w okresach miesięcznych, na dzień pierwszy każdego miesiąca.

Komisja odbywa swe posiedzenia najpóźniej dnia 4 każdego miesiąca.

Odnośne uchwały Komisja ogłasza w prasie miejscowej, pozatem przesyła je natychmiast wraz z materjałami Głównemu Urzędowi Statystycznemu.

§ 6. Zarejestrowane związki zawodowe pracowników i pracodawców oraz przedstawiciele ministerstw mogą zaskarżyć uchwałę Komisji do Komisji Głównej, która ostatecznie, po zbadaniu odnośnych materjałów, rozstrzyga sprawę.

Z PRAC KOMISJI.

Ustawiczny wzrost cen artykułów pierwszej potrzeby stał się w dziedzinie stosunków pracy do kapitału źródłem ciągłych nieporozumień i zatargów. W tych gałęziach pracy, gdzie istniały umowy zbiorowe, robotnicy zastrzegali sobie w umowie ruchomy dodatek drożyźniany, zależny od wzrostu cen, w innych — nieustające strajki były regulatorem, przystosowującym płace do kosztów utrzymania. Tu i tam jednak odczuwano brak podstawy faktycznej, umożliwiającej objektywne stwierdzenie wzrostu

kosztów życia. Uznając potrzebę instytucji, której zadaniem byłoby wyrażanie opinji o zmianach kosztów utrzymania, Rada Ministrów rozporządzeniem z dn. 27 maja 1920 r. powołała „Komisję do badania wzrostu kosztów utrzymania rodzin pracowników, zatrudnionych w przemyśle i handlu" (ob. wyżej), której zadaniem byłoby stwierdzanie, na podstawie określonej metody, zmian w kosztach utrzymania.

Komisja, utworzona przy Głównym Urzędzie Statystycznym, za podstawę obliczeń zmian w kosztach życia tymczasowo przyjęła budżet rodziny, składającej się z 4 osób (mąż, żona i dwoje nieletnich dzieci), ujmując w tym budżecie koszty żywności, opału i oświetlenia (naftowego). Budżet ten nie został oparty, jak w odnośnych badaniach angielskich, ogłaszanych obecnie w *Labour Gazette*, na budżetach faktycznie stwierdzonych, typowych dla klas pracujących, lecz wzięto niejako budżet fikcyjny, obejmujący następujące zasadnicze artykuły: chleb, cukier, mąka pytlowa, mąka pszenna do zaprawy potraw, kasza jęczmienna, słonina, mięso wołowe, sól, węgiel kamienny, drzewo rąbane, nafta. Budżet żywnościowy został przytem tak ułożony, aby artykuły w nim zawarte obejmowały konieczne z punktu widzenia fizjologji składniki chemiczne oraz dawały dostateczną ilość kaloryj. Z powyższego widać, że obliczenia Komisji nie dotyczą zmian całkowitych kosztów utrzymania, lecz tylko kosztów żywności, opału i światła. Kwestję statystycznego ujęcia mieszkania, odzieży oraz innych potrzeb postanowiono opracować szczegółowo, zgodnie z wymaganiami nauki. Prace te są w biegu i w najbliższych miesiącach zostanie prawdopodobnie wprowadzona zmiana dotychczasowej metody obliczania kosztów życia.

Początkowo, dla porównania kosztów utrzymania w miesiącu danym w porównaniu do miesiąca poprzedniego, brano ceny objętych przez budżet artykułów z krańcowych dat miesiąca (na każdego pierwszego). W ten sposób stwierdzano koszty utrzymania dnia pierwszego danego miesiąca (x), oraz dnia pierwszego poprzedniego miesiąca (y), następnie obliczano zmianę procentową według formuły $\frac{(x - y)\ 100}{y}$ Metoda taka jednak byłaby odpowiednia jedynie w okresie powolnych i równomiernych zmian cen. Ze względu atoli na częste zjawisko gwałtownych wahań cen w krótkich odstępach czasu, okazało się konieczne stwierdzanie cen przynajmniej raz na tydzień (czyni się to w piątek, jako w dzień targowy), aby w ten sposób ująć wpływ na ogólne koszty życia, jaki wywierają wahania cen w ciągu miesiąca. Za podstawę obliczania dziennych kosztów życia bierze się obecnie cenę przeciętną w miesiącu (suma cen każdego tygodnia, podzielona przez liczbę tygodni). Jasne, że motoda cen przeciętnych pozwala na ściślejsze i bliższe prawdy określenie dziennych kosztów utrzymania w danym okresie czasu. Metodę tę zastosowano poczynając od miesiąca czerwca r. b.

Dotychczas badania Komisji obejmują wyłącznie miasto Warszawę. Komisja uznała jednak za pożądane utworzenie lokalnych komisyj do badania wzrostu kosztów utrzymania w Poznaniu, Sosnowcu i Łodzi. Tego rodzaju Komisje lokalne przewidziane są w podanem wyżej rozporządzeniu Rady Ministrów z 27/V. 1920, Punkt 3. i zostały powołane do życia przez rozporządzenie z dn. 14 września r. 1920 (ob. wyżej).

Rezultaty badań Komisji ogłaszane są wraz z materjałami w „Monitorze Polskim", oraz zgodnie z rozporządzeniem Rady Ministrów z 27. V. 1920, w „Miesięczniku Statystycznym" *). Obliczenia te brane są za podstawę przy normowaniu zarobków, zgodnie z zawartemi umowami zbiorowemi, w zakładach użyteczności publicznej m. Warszawy, w przemyśle metalowym, przemyśle drzewnym oraz w szeregu innych gałęzi przemysłu, a także w licznych poszczególnych zakładach, nie regulujących zarobków przez umowy zbiorowe. Ogromne zmniejszenie się liczby strajków w Warszawie w ostatnich mie-

*) Ob. część drugą niniejszego zeszytu (Biuletyn Statystyczny).

siącach zawdzięczać należy w znacznym stopniu stosowaniu ruchomego dodatku drożyźnianego, udzielanego przez pracodawców zgodnie z opinją Komisji o zmianie kosztów utrzymania. Ponieważ w Komisji, obok sześciu przedstawicieli ministerstw i dwóch przedstawcieli Głównego Urzędu Statystycznego (Dyrektor Główn. Urz. St. jest przewodniczącym Komisji, kierownik wydziału statystyki pracy Gł. U. St. — jej referentem), zasiada także sześciu przedstawicieli robotniczych związków zawodowych (dwóch z ramienia Komisji Centralnej Klasowych Związków Zawodowych, dwóch — Polskiego Zjednoczenia Zawodowego, jednego — Komitetu Okręgowego Polskich Związków Zawodowych i jednego — Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich), oraz sześciu przedstawicieli pracodawców (czterech z ramienia Centralnego Związku Polskiego Górnictwa, Przemysłu, Handlu i Finansów, jednego — Centralnego Towarzystwa Rolniczego i jednego — Magistratu m. Warszawy, jako reprezentanta zakładów użyteczności publicznej), przeto orzeczenia Komisji posiadają odpowiedni autorytet w sferach zainteresowanych.

Komisja rozpoczęła swoją działalność dn. 30 maja 1920 r. Zmiany kosztów utrzymania zaczęto ustalać od 1 kwietnia 1920 r.

Wykaz książek, wciągniętych do inwentarza BIBLJOTEKI GŁÓWNEGO URZĘDU STATYSTYCZNEGO

w czasie od 1/VI do 31/VIII 1920.

STATYSTYKA, DEMOGRAFJA:

Annuaire international de Statistique, publié par l'Office permanent de l'Institut International de Statistique. I. Etat de la population (Europe). II. Mouvement de population (Europa). II. Mouvement de population (Amérique). IV. Mouvement de la population (Amérique). Haga 1916 — 1920.

Bortkiewicz L., Bevölkerungswesen. Lipsk— Berlin, 1919.

Ciemniewski M., Śmiertelność z powodu gruźlicy płuc w Warszawie w ostatnich dziesiątkach lat. (Warszawa, 1918).

Ciemniewski M., Wpływ wypadków wojennych na zjawiska ludnościowe w Warszawie. Warszawa, 1918.

Diener R., Das Problem der Arbeitspreisstatistik und seine Lösung mit Hilfe von Berufssterblichkeits- und Lohnstatistik. Monachjum — Lipsk, 1915.

Döring Ch., Die Bevölkerungsbewegung im Weltkrieg. (Bulletin der Studiengesellschaft für soziale Folgen des Krieges Nr. 3 — 6). Kopenhaga, 1917/20.

Die Ergebnisse der Volkszählung vom 15 Oktober 1916 im Oesterreich-Ungar. Verwaltungsgebiete Polen.

Gebiete und Methoden der amtlichen Arbeitsstatistik in den wichtigsten Industriestaaten. (Beiträge zur Arbeiterstatistik Nr. 12). Berlin 1913.

Hardy G., The Theory of the Construction of Tables of Mortality and of similar Statistical Tables in use by the Actury. Londyn, 1909.

Niceforo Alfredo, La Misura della Vita. Turyn, 1919.

Pearson K., ob *Tables*.

Okołowicz Józef, Wychodztwo i osadnictwo polskie przed wojną światową. Warszawa, 1920.

Relevé des Tableaux Statistiques du Service Postal International (expédition), publié par le Bureau International. Année 1918 (Union Postale Universelle). Bern, 1918.

Schott Sigmund, Statistik. Lipsk — Berlin, 2 wydanie, 1920.

Statistická Prirucka Republiky Ceskoslovenské. Praga, 1920.

Statistique de la production industrielle des Pays-Bas en 1913—1916. (Bijdragen tot de Statistick von Nederland Nr. 292). S.-Gravenhage, 1920.

Statistique Générale du *Service Postal*, publiée par le Bureau International. (Union Postale Universelle). Bern, 1920.

Tables for Statisticians and Biometricians. Edited by K. Pearson. Cambridge, 1914.

Die Viehzählung im K. und K. Militär.-General.-Gouvernement Polen, nach dem Stande von 15/III 1918. (Statistisches Amt des K. u. K. Militär.-Generalgouvernements Lublin).

POLITYKA:

Feldman Wilh., Dzieje polskiej myśli politycznej w okresie porozbiorowym. Kraków, 1913 — 1920, tomów 3.

Memorjał w sprawie niemieckich usiłowań fałszowania wyników plebiscytu Kwidzyna — Olsztyn. Warszawa, 1920.

Die Ostmark. Eine Einführung in die Probleme ihrer Wirtschaftsgeschichte. Lipsk—Berlin, 1911.

Pamiętnik pierwszego walnego Zjazdu Zjednoczenia Polaków wyznania mojżeszowego wszystkich ziem polskich. Warszawa, 1919.

Sadoul Jacques, Notes sur la Révolution Bolchevique (Octobre 1917—Janvier 1919). Paris, 1919.

L. T., Od przewrotu listopadowego do pokoju brzeskiego (przekład z niemieckiego). Warszawa, 1920.

W sprawie polsko-żydowskiej. Przebieg ankiety odbytej w dniach: 2, 3, 4, 9 i 16 lutego 1919 we Lwowie. Lwów, 1919.

EKONOMJA POLITYCZNA, STOSUNKI GOSPODARCZE:

Asmis W. Dr., Zur Entwicklung der Landarbeiterlöhne in Preussen. Berlin, 1919.

Bar, Die kriegswirtschaftliche Regelung der Elerversorgung im Deutschen Reich; unter besonderer Berücksichtigung der Organisation in Preussen. (Beiträge zur Kriegswirtschaft Heft 49). Berlin, 1919.

Bücher K., Die Entstehung der Volkswirtschaft. Vorträge und Aufsätze. Tübingen, 1919 — 1920 (2 tomy).

Currencies after the war., A survey of conditions in various contries. Compiled under the auspices of the International Secretariat of the League of Nations. London, (1920).

Elsas Fritz D., Die Nährmittelverteilung im Kriege. (Beiträge zur Kriegswirtschaft. Heft 29). Berlin, 1918.

Fajans Wacław Dr., Kryzys walutowy w państwach koalicji. Warszawa, 1920.

Heyn Otto Dr., Zur Valutafrage. Monachjum — Lipsk, 1920.

Krüger H. u. Tenius G. Die Massenspeisungen. (Beiträge zur Kriegswirtschaft. Heft 14). Berlin, 1917.

Mikułowski-Pomorski J. Prof. Reforma agrarna w Rosji w r. 1917. Warszawa, 1919. (Wydawnictwo Min. Rolnictwa i Dóbr Państw. Nr. 3).

Nordeck L., Die Kriegsernährungswirtschaft in Oesterreich (Beiträge zur Kriegswirtschaft, Heft 44/46). Berlin, 1918.

Rocznik Lubelskiego Stowarzyszenia Spożywców. Lublin, 1919.

Sassenbach Johann. Verzeichnis der in deutscher Sprache vorhandenen gewerkschaftlichen Literatur. Berlin, 1910.

Sprawozdanie Związku Polskich Stowarzyszeń Spożywców za czas od 1-go stycznia do 31 grudnia 1919. Warszawa, 1920.

Weber Ad., Der Kampf zwischen Kapital und Arbeit. Gewerkschaften und Arbeitgeberverbände. Tübingen, 1920.

PRAWO: TEORJA, ZBIORY PRAW:

Lewy M., Uwagi w kwestji szacowania wynagrodzenia za rekwizycje, dokonane przez niemców w b. Król. Polsk. Warszawa, 1920.

Projekty Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Warszawa, 1920. (Wydawnictwo Kancelarji Cywilnej Naczelnika Państwa).

Stiepels Gesetz-Sammlung des Tschecho-Slowakischen Staates. Reichenberg.

Nr. 6. Das Gesetz über die Regelung der Verhältnisse der Staatsbediensteten. 1919.

Nr. 7. Die Gesetze über das unbewegliche Gut. 1919.

Nr. 8. Gesetze und Verordnungen über spezielle Verwaltungs-Aufgaben der Gemeinden. 1920.

Nr. 11. Die neuen Post-Patent-Marken- u. Musterschutzvorschriften. 1919.

Nr. 12. Die neuen Wohnungsgesetze. 1920.

Nr. 13. Die neuen bürgerlichen Gesetze. 1919.

Nr. 14. Gesetze u. Verordnungen über die Ein- und Ausfuhr. 1920.

Nr. 15. Die neuen Steuergesetze und die dazu gehörigen Verordnungen. 1920.

Nr. 17. Die Verfassungs- und Wahlgesetze. 1920.

PRAWO ADMINISTRACYJNE, ADMINISTRACJA, SAMORZĄD:

Brodowski Feliks, Zasady ustawodawstwa agrarnego w Królestwie Polskiem z okresu od 1864 — 1917. Warszawa, 1920.

Kumaniecki Dr., Ustrój gminy wiejskiej w Polsce. Kraków, 1920.

Les Lois Ouvrières et leur application depuis le 11 novembre 1918. *Rapport* de la *Délégation Polonaise* à la Conférence Internationale du Travail à Washington 1919. République Polonaise. Ministère du Travail et de L'Assistence Sociale. Varsovie, 1920.

Longhcamps Andrzej, Zbiór ustaw i rozporządzeń administracyjnych Państwa Polskiego. Część I Warszawa, 1919/20.

Manes Alfred, Versicherungswesen. Lipsk — Berlin, 1913.

Postanowlienija Uczrieditielnawo Komitieta w Carstwie Polskom. Tomów 21. Warszawa, 1865 — 1873.

Prace Departamentów i Biur *Tymczasowej Rady Stanu* Król. Polskiego, wykonane lub przygotowane przez czas jej istnienia, t. j. od 15 stycznia do 1 września 1917 r. (z załącznikami). Warszawa, 1918.

Reichelt Hugo Dr., Verwaltungsgesetzbuch für Preussen. Berlin, 1914.

Stark Tad. i Zagórowski J. Dr., Zbiór rozporządzeń Komisarjatu Naczelnej Rady Ludowej, oraz ministra b. dzielnicy pruskiej z roku 1919. Poznań, 1920.

SKARBOWOŚĆ:

Oesterreichische Staatsvoranschläge für die Jahre: 1914; 1914/15; 1917/18; 1918/9. Wiedeń.

Pożyczka Odrodzenia Polski 1920 r. Warszawa, 1920.

Strasburger Edw., Zagadnienie skarbowo-ekonomiczne na tle wojny. Warszawa, 1920.

SZKOLNICTWO:

Górski Wojciech, Kilka uwag w sprawie organizacji szkolnictwa w Rzeczypospolitej Polskiej. Warszawa, 1919.

O Szkołę Polską (część III). Pierwszy ogólnopolski wielki Zjazd nauczycielski w dniach 14, 15, 16, 17 kwietnia 1920 w Warszawie. Lwów — Warszawa, 1920.

Programm für das Studienjahr 1919 — 1920. Technische Hochschule Danzig. Gdańsk, 1919.

HANDEL i KOMUNIKACJE:

Hirsch J., Die Preisgebilde des Kriegswirtschaftsrechts (Beiträge zur Kriegswirtschaft, Heft 24). Berlin, 1917.

Merck's Warenlexikon für Handel, Industrie und Gewerbe. Leipzig, 1920.

RÓŻNE PRACE Z ZAKRESU NAUK SPOŁECZNYCH:

Devrient Ernst, Familienforschung. Lipsk—Berlin, 1919.

Thomas i Znaniecki. The Polish Peasant in Europe and America. Tomy 1—3. Chicago.

ROLNICTWO:

Garbowski Ludwik Dr., Ocena nasion u nas i zagranicą. Warszawa, 1920. (Wydawnictwo Ministerstwa Rolnictwa i Dóbr Państwowych Nr. 9).

Jeżegodnik Gławnawo Uprawlienija Ziemliustrojstwa i Ziemliedielija, po Diepartamientu Ziemliedielija. God piatyj 1911. Petersburg, 1912.

Różycki Karol, Projekt państwowej organizacji hodowli bydła. Warszawa, 1920. (Wydawnictwo Ministerstwa Rolnictwa i Dóbr Państwowych Nr. 8).

HISTORJA i GEOGRAFJA, MAPY:

Blanc Louis, Histoire de dix ans. 1830 — 1840. Révolution Française. Paryż, 1846. tomów 5.

Lewakowski Jerzy, Terenoznawstwo i kartografja wojskowa. Warszawa — Kraków, (1920).

Mapa Polski w 6 sekcjach. Podziałka 1 : 750000.

(Mapa) *Polska w styczniu* 1920 r. Opracowali Edw. Maliszewski i Tadeusz Szturm de Sztrem. Podziałka 1 : 4 000 000. Warszawa, 1920.

RÓŻNE:

Wołłosowicz Stanisław, Litwa i Białoruś. Część 1. Budowa fizyczno-geograficzna. Warszawa, 1920.

Jaglarz Fr. Dr., Nowy skorowidz tabularny miasta Lwowa. Lwów, 1920.

Schlesisches Güter - Adressbuch. Wrocław, (1917).

Wykaz czasopism, nadchodzących do czytelni GŁÓWNEGO URZĘDU STATYSTYCZNEGO.

Uzupełnienie *).

CZASOPISMA W JĘZYKU POLSKIM:

a) **Urzędowe:**

Biuletyn Wydziału Statystycznego Departamentu Aprowizacji Ministerstwa b. Dzielnicy Pruskiej.

Dziennik Urzędowy Głównego Urzędu Ziemskiego. Warszawa.

Dziennik Urzędowy Województwa Kieleckiego. Kielce.

Dziennik Urzędowy Województwa Lubelskiego. Lublin.

b) **Nieurzędowe:**

Ekonomista. Warszawa (kwartalnik).

Kwartalnik Historyczny. Lwów.

Przegląd Geograficzny. Warszawa (kwartalnik).

Przegląd Górniczo-Hutniczy. Dąbrowa Górnicza (miesięcznik).

W JĘZYKU ANGIELSKIM:

Journal of the Society of Comparative Legislation and International Law. Londyn.

Monthly Bulletin of Statistics. Londyn (miesięcznik).

W JĘZYKU FRANCUSKIM:

Bulletin mensuel de l'Office permanent. Haga.

Bulletin de la Statistique générale de la France et du Service d'observation des prix. Paryż.

Revue d'économie politique. Paryż (dwumiesięcznik).

Revue économique internationale. Bruksela (miesięcznik).

Revue internationale du commerce, le l'industrie et de la banque. Paryż (kwartalnik).

*) Ob. zeszyt 1 — 3 Miesięcznika Statystycznego, str. 165. W niniejszem uzupełnieniu zamieszczono tytuły czasopism, które czytelnia zaczęła otrzymywać w czasie od 1 czerwca do 31 sierpnia r. b.

W JĘZYKU NIEMIECKIM:

Allgemeines Statistisches Archiv. Tubinga.

Arbeitsrecht. Jahrbuch für das gesamte Dienstrecht d. Arbeiter, Angestellten u. Beamten. Stuttgart.

Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik. Tubinga.

Die Bank. Berlin (miesięcznik).

Soziale Praxis und Archiv für Volkswohlfahrt. Jena (tygodnik).

PISMA W INNYCH JĘZYKACH:

Ceskoslovensky statisticky véstnik. (Bulletin statistique de la République Tchéco-Slovaque). Praga (10 zeszytów rocznie).

Zprávy státního urádu statistického. *(Rapport de l'Office de Statistique* de la République Tchéco-Slovaque). Praga.

BIBLJOGRAFJA*).

Artykuły w czasopismach naukowych.

Biuletyn Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej. (Warszawa).

ROK WYD. I. — *Nr. 1.* 30 Grudnia 1918 r.—Sprawozdania Sekcyj Ministerstwa (stała rubryka). — *Dr. M. Balsigerowa.* Organizacja pośrednictwa pracy. — *M. Baumgart.* Płace minimalne. — *J. Manteuffel.* Sądy rozjemcze. — Ruch Robotniczy (stała rubryka). *Nr. 2.* Marzec 1919 r. — Płace i ruchy robotnicze w Warszawie w r. 1917 i 1918 na tle czynności niemieckiej Komisji płac. — Ochrona pracy młodocianych i kobiet. — Opieka nad inwalidami. — Głód dzieci szkolnych, jako problemat społeczny. — *Nr. 3.* Maj. — Zadania polskiej polityki państwowej w dziedzinie ubezpieczeń społecznych. — Statystyka bezrobotnych. — *Nr. 4.* Lipiec. — Konwencja francusko-polska. — Zagraniczne prawodawstwo społeczne. — Komitety fabryczne. — Ochrona robotników rolnych. — *Nr. 5.* Grudzień. — Rejestracja związków zawodowych. — Działalność inspektorów pracy. — Ruch zawodowy. — Ceny i płace. — Ubezpieczenia społeczne. — Emigracja i reemigracja. — Pośrednictwo pracy, rejestracja bezrobotnych i roboty publiczne. — Opieka społeczna. — O poradzie zawodowej. — Zagraniczne prawodawstwo społeczne.

Biuletyn Ministerstwa Zdrowia Publicznego. (Warszawa).

ROK 1920. (ROK WYD. III). *Nr. 1.* Marzec. — Stan chorób zakaźnych w Polsce w listopadzie i grudniu 1919 r. — *Dr. Wiktor Grzywo-Dąbrowski.* Sprawozdanie z czynności lekarza sądowego przy sądzie okręgowym w Warszawie. — *Nr. 2.* Maj. — Przystąpienie Polski do Międzynarodowego Urzędu Higjeny Publicznej. — Państwowy zakład wyrobu krowianki w Warszawie. — *Dr. St. Tubjasz.* Sprawozdanie z czynności lekarza sądowego na okrąg łódzki. — *Nr. 3.* Lipiec. — O planie i środkach, jakie stosuje rząd w celu zwalczania tyfusu plamistego. — Państwowy zakład wyrobu krowianki w Warszawie. — Stan chorób zakaźnych w Polsce w styczniu i lutym 1920 r. — *Dr. St. Kopczyński.* Co mówią cyfry w sprawie przeciążenia młodzieży w szkołach.

*) Zamknięta 31 sierpnia r. 1920. Ob. Miesięcznik Statystyczny zesz. 1 — 3, str. 168 — 190. Porządek czasopism: 1) polskie a) urzędowe, b) nieurzędowe, 2) angielskie, 3) francuskie, 4) niemieckie, 5) inne.

Biuletyn Wydziału Statystycznego Departamentu Aprowizacji Ministerstwa b. Dzielnicy Pruskiej. (Poznań).

ROK 1920. *Nr. 1.* Maj. — Stan ziemiopłodów w miesiącu kwietniu 1920 r. — Obszar zasiewów ozimych. — Straty w ziemniakach wskutek mrozów. — Dodatek: Wykaz cen artykułów pierwszej potrzeby dla województw poznańskiego i pomorskiego za miesiąc marzec 1920 r.

Dziennik Urzędowy Głównego Urzędu Ziemskiego Rzeczypospolitej Polskiej (Warszawa).

ROK 1920. *Nr. 1.* Czerwiec. — Okólnik Głównej Komisji Ziemskiej w sprawie współdziałania komisarzy ziemskich z Urzędem Statystycznym. — Okólnik Gł. Urz. Ziemskiego w sprawie ustalenia wysokości i wzajemnego stosunku kapitałów gospodarczych w gospodarstwach włościańskich. — Okólnik Gł. Urz. Ziemskiego w sprawie spisu większej własności. — *Nr. 3.* Lipiec. — Tymczasowy szemat organizacji Głównego Urzędu Ziemskiego. — Skorowidz Nr. Nr 1 i 2 Dziennika Urzędowego Głównego Urzędu Ziemskiego.

Dziennik Urzędowy Ministerstwa Kolei Żelaznych. (Warszawa).

ROK 1920. *Nr. 10.* Lipiec. — Wykaz kolei wąskotorowych, stanowiących własność Państwa, względnie zarządzanych na jego rachunek.

Dziennik Urzędowy Ministerstwa Poczt i Telegrafów. (Warszawa).

ROK 1920. (ROK II). *Nr. 1.* Styczeń. — Zmiany w ekwiwalentach taks międzynarodowych niektórych krajów (uzupełnienia w Nr. Nr. 7 i 11). — *Nr. 2.* Luty. — Wykaz urzędów pocztowo-telegraficznych w Rzeczypospolitej Estońskiej. — *Nr. 3.* Luty. — Urzędy pocztowe o podobnych nazwach i adresowanie listów. — *Nr. 17.* Lipiec. — Wykaz urzędów pocztowych i telegraficznych Rzeczypospolitej Łotewskiej.

Dziennik Urzędowy Ministerstwa Sprawiedliwości. (Warszawa).

ROK 1920. *Nr. 1.* Styczeń. — Orzecznictwo Izby pierwszej Sądu Najwyższego w pełnym składzie. — Orzecznictwo Izby drugiej Sądu Najwyższego.

Gazeta Policji Państwowej. (Warszawa).

ROK 1919. (ROK WYD. I). *Nr. 1.* 5 grudnia. — Przestępczość za m. październik 1919 r. — Statystyka przestępczości miasta Warszawy za październik 1919 r. — *Nr. 2.* — *L. Wernic.* Walka z nierządem i chorobami wenerycznemi (c. d. Nr. 1 z 1920 r.).

ROK 1920. (ROK WYD. II). *Nr. 1.* 1 stycznia. — Statystyka przestępczości w Rzeczypospolitej Polskiej za listopad 1920 r. — Statystyka przestępczości m. st. Warszawy za listopad. — *Z. Trzebiński.* Przestępczość w Polsce (c. d. Nr. Nr. 3 do 18). — Statystyka przestępczości w Rzeczypospolitej Polskiej za grudzień 1919 r. — Statystyka przestępczości stoł. m. Warszawy za grudzień 1919 r. — *Nr. 8.* — Organizacja rosyjskiej policji politycznej za granicą (c. d. Nr. Nr. 9 do 17). — *Nr. 9.* — Statut dla policji. — *Nr. 10.* Komisja policji obojga narodów 1791 — 1792 r. (c. d. Nr. Nr. 11, 12, 15—20, 22, 24, 26, 28, 30). — Statystyka przestępczości w Rzeczypospolitej Polskiej za styczeń 1920 r. — *Nr. 12.* — Przegląd polskiego ruchu rewolucyjnego po powstaniu 1863 roku (c. d. Nr. Nr. 14, 16—18, 21, 23, 25, 27, 29, 31—35). — *Nr. 16.* — *Dr. A. Fruchtman.* Kontrola i ocena produktów spożywczych (c. d. Nr. Nr. 21, 23, 24, 27—31). — *Nr. 28.* — *Dr. L. Wernic.* Walka Urzędów Sanitarno-Obyczajowych z nierządem, a udział policji (c. d. Nr. 29). — *Dr. Męczkowski.* Rozwój prostytucji i nadzór nad nią (c. d. Nr. Nr. 33, 35). — *Franciszek Reinstein.* Policja a mieszczaństwo w dawnej Polsce (c. d. Nr. 35).

Lekarz Wojskowy. (Warszawa).

ROK 1920. (ROK WYD. I). *Nr. 16.* Kwiecień. — *S. Składkowski.* Polacy jako materjał rekrucki w świetle statystyki sanitarnej armij zaborczych.

Przemysł i Handel. (Warszawa).

ROK 1920. (ROK WYD. I). *Nr. 1.* — *Stefan Bartoszewicz.* Nasz przemysł naftowy. — *S. J. Okolski.* Taryfa celna polska. — Wydajność pracy robotnika na kopalniach węgla. — *F. Wóycicki.* W sprawie organizacji izb handlowo-przemysłowych na ziemiach polskich. — *Nr. 2.* — *Czesław Klarner.* Nasze konjunktury przemysłowe. — *J. Kramsztyk.* Kryzys węglowy. — *Jul. Puncel.* Przemysł papierniczy w Polsce.—Szkolnictwo zawodowe w b. Kongresówce. — *Nr. 3.* — *Jerzy Iwanowski.* Misja handlowo-przemysłowa do południowej Rosji. — *L. Darowski.* Sprawa surowców dla przemysłu włókienniczego.—*J. Cybulski.* W sprawie trzech zmian na kopalniach węgla. — Polsko-francuska konwencja emigracyjna. — *Nr. 4.* — *Konrad Kowalewski.* Umowy międzypaństwowe o towary. — *Alfred Siebeneichen.* Reglamentacja handlu (c. d. Nr. Nr. 5, 6, 7, 8—9, 10). — Związek gospodarczy Górnośląskiego Zagłębia węglowego z innemi ziemiami Polski. — *K. Łada-Kowalewski.* Przemysł przetworów ziemiaczanych. — *Nr. 5.* — *Adam Lewandowski.* O naszych rudach żelaznych i znaczeniu ich kopalnictwa dla przemysłu polskiego. — Wytwórczość węgla w Polsce w 1919 r. — Stan przemysłu włókienniczego w 1919 r. — *Nr. 6. Czesław Klarner.* — W sprawie przeszacowania wartości przemysłowych.—*Jerzy Paciorkowski.* Bezrobocie i akcja doraźnej pomocy bezrobotnym. (c. d. Nr. 7).—*Władysław Gieysztor.* Jarmark w Gdańsku.—*K. Bogacki.* Sprawa zwrotu zarekwirowanych podczas okupacji maszyn.—*Nr. 7.*—*E. Rose.* Sprawa odszkodowań w traktacie wersalskim.—*Kazimierz Rakowicz.* Instytut propagandy handlowej i eksportowej.—Przebieg ostatnich strajków w Anglji i Stanach Zjednoczonych.—*Nr. 8—9.*—*E. Kwiatkowski.* W sprawie przemysłu przetwórczo-węglowego.—*E. Rose.* Warunki finansowe traktatu wersalskiego.—Przegląd gospodarczy Wielkopolski.—*Nr. 10.*—*Stefan Bartoszewicz.* Gazy ziemne w Małopolsce.—Po jarmarku gdańskim.—Zwalczanie lichwy i spekulacji w wolnym handlu w Anglji.—*Nr. 11.*—*Jerzy Adamkiewicz.* Stosunki pomiędzy Polską a krajami Nadbałtyckiemi. — *Łada-Kowalewski.* W sprawie monopolu spirytusowego. — *J. Wojciechowski.* Szkolnictwo techniczne wyższe. — *Br. Mańkowski.* Konjunktury zabawkarstwa polskiego. — *Nr. 12.* — *Adam Miłodrowski.* Przemysł włókienniczy Rosji i Polski. — *L. Merdinger.* Organizacje giełd towarowych (c. d. Nr. 13). — Jarmarki i wystawy tegoroczne. — *St. Łęgowski.* Nasze rybołówstwo morskie. — *A. Łominski.* Rozwój rosyjskich stowarzyszeń kooperatywnych podczas wojny światowej. — Światowa produkcja ryżu. — *Nr. 13.* — *Adam Lewandowski.* Hutnictwo żelazne w b. Kongresówce. — *St. Olszewski.* Władze i organizacje górnicze i przemysłowe na Śląsku Górnym. — *Jan S. Lewiński.* Głód bawełniany. — *Nr. 14.* — W sprawie reglamentacji obrotu towarowego z zagranicą. — *Z. Rawita-Gawroński.* Konieczność organizacji handlu polskiemi produktami naftowemi w Belgji i Holandji. — *S. Sadowski.* Obecne warunki pracy w Anglji. *Nr. 15—16.* — Bilans przemysłu naftowego za 1919 r. — *St. Bartoszewicz.* Nasza marynarka handlowa. — Cła w gospodarce przejściowej. — *Nr. 17.* — Układy kompensacyjne z Niemiecką Austrją (c. d. Nr. 18). — *K. Kowalewski.* Reforma giełd w Polsce. — *Nr. 18.* — W sprawie popierania rozwoju drobnego przemysłu domowego w Polsce. — *K. Kowalewski.* Bilans węglowy Polski. — *Nr. 19.* — Konieczność utrzymania równowagi naszego bilansu handlowego. — Nasz przemysł solny. — *Nr. 20.* — Zaopatrzenie hut Górnośląskich w rudę. — *Al. Ringman.* Stanowisko Stanów Zjedn. w światowej produkcji ropy.—*Z. Rawita-Gawroński.* — Skala wynagrodzenia urzędników i robotników. — *Nr. 21.* — Siły gospodarcze Niemiec przed wojną. — *Roman Woyczyński.* Nowe taryfy kolejowe. — Ulgi celne. — *Nr. 22.* — Postulaty przemysłu drzewnego. — *Nr. 23.* — Polska polityka kolonjalna. — *Jerzy Skarbek - Białobrzeski.* Sprawa rewindykacji majątku wywiezionego przez Niemców. — *K. Sęchocki.* O ważności

przemysłu zabawkarskiego. — *Nr. 24.* — Znaczenie przemysłu chemicznego i sprawa założenia Państwowego Instytutu Chemicznego. — *Cz. Benedek.* Jakiemi drogami należy kierować emigrację z Polski? — *Włodzimierz Adamkiewicz.* Drzewo kopalniane dla krajowych i górno-śląskich kopalń węgla. — *Nr. 25.* — Zaniedbana droga w rozwoju naszej marynarki handlowej. — Zaopatrzenie naszych kolei w tabor. — *Nr. 26.* — Stan obecny naszego przemysłu. — *Wład. Gieysztor.* Repartycja wagonów. — *Bron. Chodkiewicz.* Prace ustawodawcze Min. Przemysłu i Handlu. — *Nr. 27.* — Możliwości eksportowe przemysłu polskiego. — *Cz. Klarner.* Akcja rządu w sprawie płac robotniczych. — *Z. Skokowski.* W sprawie wytwórczości węgla w Polsce.

Roboty Publiczne. (Warszawa).

ROK 1920. (ROK WYD. II). Zeszyt 1. Styczeń. — Sprawozdanie z działalności Ministerstwa Robót Publicznych za rok 1919 (c. d. Nr. 2). — Sprawozdanie z działalności Polskiej Żeglugi Państwowej od 1 września do 31 grudnia 1919 r. — Straty w budynkach zniszczonych wskutek działań wojennych w Małopolsce. — Zeszyt 2. Luty. — Wykaz dróg wodnych w Polsce (c. d. Nr. 5). — Stan wody na Wiśle i dopływach w grudniu 1919 r. — Stan wody na Wiśle i dopływach w styczniu 1920 r. — Zeszyt 3 i 4. Marzec — Kwiecień. — *Adam Czerniaków.* Szkody wojenne w budynkach. — Stan wody na Wiśle i dopływach w lutym 1920 r. — Toż samo w marcu. — Zeszyt 5. Maj. — *Adam Różański.* Sprawy Polski w traktacie pokoju z Austrją. — *T. Niedzielski.* Obecny stan pomiarów kraju w Polsce. — Stan wody na Wiśle i dopływach w kwietniu 1920 r. — Zeszyt 6. Czerwiec. — Ankieta w sprawie projektu ustawy o odbudowie i utrzymaniu dróg. — *Jan Łopuszański.* Sprawa mieszkaniowa w dobie obecnej. — Stan wody na Wiśle i dopływach w maju 1920. — Toż samo w czerwcu. —

Wiadomości Ministerstwa Aprowizacji. (Warszawa).

ROK 1920. (ROK WYD. II). *Nr. 2 (11).* — Zasady podziału artykułów monopolowych. — Podział artykułów niemonopolowych. — *Nr. 3 (12).* — Rozporządzenie w sprawie składania deklaracji przez cukrownie, gorzelnie, krochmalnie, młyny i t. p. — Wzory deklaracji. — Sprawozdanie Urzędu Walki z Lichwą i Spekulacją za r. 1919 — *Nr. 4 (13).* Marzec. — Okólnik w sprawie statystyki zakładów przemysłowych, przerabiających produkty rolne. — Podstawy obliczenia budżetu rodziny robotniczej w miastach. (c. d. Nr. 5). — *Nr. 5 (14)* — *Bronisław Hellwig.* Samowystarczalność Państwa Polskiego pod względem głównych płodów rolnych. — *Nr. 6 (15).* — Przeciętne ceny niektórych artykułów pierwszej potrzeby. — *St. Szumowski.* Aprowizacja niektórych państw europejskich podczas wojny. — Zarys działalności P. U. Z. A. P. P. — Obroty towarowe P. U. Z. A. P. P. — Wykaz posiedzeń Komisji Karno-Kontyngentowej. — *Nr. 7 (16).* — Rozporządzenie w sprawie statystyki produkcji i spożycia ziemiopłodów. — Okólnik w sprawie wysyłania wykazów ludności i zakładów dobroczynnych. — Okólnik w sprawie statystyki produkcji i spożycia ziemiopłodów. — Przeciętne ceny niektórych artykułów pierwszej potrzeby w handlu wolnym i pokątnym, notowane przez Wydział Statystyczny Min. Apr. — *Nr. 8 (17).* — Wzory kwestjonarjuszy w przedmiocie statystyki produkcji i spożycia ziemiopłodów. — *T. Basiński.* Gospodarka cukrem na ziemiach Polski. (c. d. Nr. 9). — *Nr. 9. (18).* — Kronika zagraniczna. — Tablica porównawcza zbiorów zboża w Czecho-Słowacji w latach 1914, 1918, 1919. — *Nr. 10.* — Wykaz pracowników i członków ich rodzin aprowidowanych przez Ministerstwo Aprowizacji. — Przeciętne ceny niektórych artykułów pierwszej potrzeby, notowane przez Wydział Statystyczny Min. Apr. — *Nr. 11. (20).* — *St. Szumowski.* Aprowizacja niektórych państw europejskich podczas wojny (c. d. Nr. Nr. 12—15). — *Nr. 12. (21).* — Przeciętne ceny niektórych artykułów pierwszej potrzeby w marcu 1920. — Z aprowizacji państwa sowietów. — *Nr. 16. (25).* — Statystyka powierzchni plantacji buraków cukrowych i produkcji cukru w Europie. — *Nr. 17 — 18. (26 — 27).* — Przeciętne ceny

niektórych artykułów pierwszej potrzeby w handlu wolnym lub pokątnym na obszarze b. Królestwa Kongresowego i obwodu białostockiego w kwietniu 1920. — Przeciętne ceny niektórych artykułów pierwszej potrzeby w handlu wolnym lub pokątnym na obszarze Małopolski w m. styczniu 1920. — Toż samo w m. lutym. — *Nr. 19. (28).* — Przeciętne ceny niektórych artykułów pierwszej potrzeby w handlu wolnym lub pokątnym na obszarze Małopolski w marcu 1920. — Toż samo w kwietniu 1920. — *Nr. 21. (30).*—Rozporządzenie Ministra Aprowizacji w przedmiocie statystyki produkcji i spożycia ziemiopłodów w gospodarstwach rolnych. — Okólnik w sprawie statystyki produkcji i spożycia ziemiopłodów w gospodarstwach rolnych.

Wiadomości Wydziału Ekonomicznego Ministerstwa Spraw Zagranicznych. (Warszawa).

ROK 1920. (ROK WYD. III).—*Nr. 1.*—Widoki dla eksportu drzewa z Polski. (c. d. Nr. 2 i 3). — Państwowa organizacja rozdziału opału. — *Nr. 2.* — Stan gospodarczy Rosji południowej. — *Nr. 3.* — Drożyzna we Włoszech. — *Nr. 4.* — Stan gospodarczy Włoch w r. 1919. — *Nr. 5.* — Finansowy i ekonomiczny stan Bułgarji. — *Nr. 6.* — Życie gospodarcze Jugoslawji (c. d. Nr. Nr. 7 — 9). — *Nr. 7.* — Przegląd banków czesko-słowackich. — *Nr. 9.* — Stosunki gospodarcze francusko-polskie. — *Nr. 10.* — H. *Gliwic.* Stan gospodarczy Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej w 1919 r. (c. d. Nr. 11 i 12). — Podstawy życia gospodarczego nowych Węgier. — *Nr. 11.* — Angielski budżet na rok 1920 - 21. — *Nr. 12.* — Rynek towarowy w Niemczech. — Rynek rumuński. — Życie gospodarcze Szwajcarji w 1919 r. — *Nr. 13.* — Projekt międzynarodowej Izby Handlowej. — Organizacja Komisji dla handlu zagranicznego w Czechosłowaczyźnie.

Biuletyn Instytutu Gospodarstwa Społecznego. (Warszawa).

ROK 1920. *Nr. 1.* Marzec. — Drożyzna w miastach b. Królestwa Kongresowego i obw. białostockiego, (z mapą). — *Nr. 2.* — Kwiecień. — Preliminarze budżetowe Sejmików Powiatowych b. Królestwa Kongresowego na rok 1919/20, (z tablicą).

Czasopismo Górniczo Hutnicze. (Warszawa — Kraków).

ROK 1920. (ROK WYD. V). — *Nr. IV.* Kwiecień. — Światowa produkcja węgla. — *Nr. V.* Maj. — Sprawozdanie Związku Górników i Hutników Polskich za lata 1914, 15, 16, 17, 18, i 1919. — Wykaz wytwórczości soli i solanki małopolskich żup solnych w lutym i marcu 1920 r. — *Nr. VI.* Czerwiec. — Rys statystyczny kopalni węgla w Zagłębiu Krakowskiem za r. 1919. — Wykaz wytwórczości soli i solanki małop. żup solnych w kwietniu 1920 r.

Czasopismo Naftowe. (Warszawa-Borysław).

ROK 1920. (ROK WYD. I). — *Nr. VIII.* Kwiecień. — Wykaz produkcji i tłoczeń ropy w Polsce za luty 1920 r. — Zestawienie produkcji gazów za miesiąc luty 1920 r. — *Nr. X.* Maj. — Zestawienie produkcji gazów za miesiąc marzec 1920 r. — *Nr. XI.* Czerwiec. — Obecny stan przemysłu naftowego w Rumunji. — Zestawienie produkcji gazów za miesiąc kwiecień 1920 r. — *Nr. XII.* Czerwiec. — Memorjał w sprawie organizacji państwowej administracji przemysłu naftowego.

Dziennik Zarządu m. st. Warszawy.

ROK 1920. (ROK WYD. I). — *Nr. 57.* 17 czerwca. — Statystyka kar administracyjnych w Warszawie. — *Nr. 65.* 10 lipca. — Frekwencja w teatrach miejskich w m. kwietniu 1920 r. — Higjena szkolna w Warszawie (c. d. Nr. Nr. 67 i 69). — *Nr. 66.* 13 lipca. — Stosunki zdrowotne w Wilnie. — *Nr. 69.* 21 lipca. — Frekwencja w teatrach miejskich w m. maju 1920 r. — *Nr. 78.* 18 sierpnia.—Frekwencja w teatrach miejskich w m. czerwcu 1920 r.

Ekonomista. (Warszawa)

ROK 1914. (ROK WYD. XIV). — Tom I. — *Józef Stokłosa.* Zeszłoroczne klęski Galicji w świetle liczb. — *Edward Grabowski.* Skupienia miejskie w Królestwie Polskiem (c. d. tom II). — *Jan Rutkowski.* Studja nad położeniem włościan w Polsce w XVIII wieku (c. d. tomy II, III, IV). — *Dr. Władysław Schoenaich.* Statystyka urodzeń i śmiertelności dzieci wśród ubogiej ludności chrześcijańskiej i żydowskiej w Łodzi. — *Artur Bardzki.* Banki ziemskie w Cesarstwie, a Królestwo Polskie (c. d. tom III). — *Edward Dubanowicz.* Stosunki polsko-ruskie w Galicji pod względem społeczno-gospodarczym. — Tom II. — *Prof. Aleksander Wojcicki.* Instytucje fabryczne i społeczne w przemyśle Królestwa Polskiego (c. d. tomy III, IV). — Tom III. — *Prof. Zbigniew Pazdro.* Projekt austrjackiej ustawy emigracyjnej w roku 1913. — *Dr. W. Męczkowski* i *Dr. A. Ambrożewicz.* Wyniki spisu jednodniowego chorych w szpitalach prowincjonalnych Królestwa Polskiego — Tom IV. — *Henryk Wiercieński.* Zarobki robotnicze w wiertnictwie naftowem w Galicji. — *Dr. Stefan Lichtenstein.* Rozwój i ustosunkowanie warstw społecznych w Niemczech na podstawie statystyki zawodowej i przemysłowej w 1882—1907 roku.

ROK 1915 (ROK WYD. XV). — Tom I i II. — *F. Brodowski.* Postępy w zcalaniu gruntów włościańskich. — *Cezary Łagiewski.* Szkice o rozwoju i stanie stowarzyszeń współdzielczych na Litwie i Rusi. — *Dr. Zygmunt Gargas.* Międzynarodowy Kongres izb handlowych w Paryżu w r. 1914. — *Jan Stanisław Bystroń.* Rozwój demograficzny dzielnic Krakowa. — Tom III i IV. — *Witold Małcużyński.* Szkice do dziejów skarbowości polskiej (c. d. tom I 1916 r.). — *Stanisław Kohn.* W sprawie polskiego przemysłu włóknistego. — *Cezary Łagiewski.* Stowarzyszenia kredytowe. — *Dr. Franciszek Doleżal.* Kasy pożyczkowo-emisyjne.

ROK 1916 (ROK WYD. XVI). — Tom I i II. — *Kazimierz Kasperski.* Trzydzieści lat działalności kas oszczędnościowych państwowych w Królestwie Polskiem. — *Natalja Gąsiorowska.* Z dziejów przemysłu w Królestwie Kongresowem.—*Edward Grabowski.* Ubezpieczenie powszechne budowli od ognia w Królestwie Polskiem — Tom III i IV. — *Artur Benni.* Podstawy ekonomicznego odrodzenia kraju. — *Dr. Jan Adamski.* Sprawa mieszkaniowa. — *Dr. Edward Grabowski.* Stan budowli w miastach Królestwa Kongresowego w roku 1913. — *Włodzimierz Wakar.* — Miasta prowincjonalne Królestwa Polskiego.

ROK 1917 (ROK WYD. XVII). — Tom I. — Wytwórczość przemysłowa na Litwie, Białej Rusi i Rusi (c. d. tom II). — *Dr. Natalja Gąsiorowska.* Górnictwo w Księstwie Warszawskiem i w dobie Rządu Tymczasowego. — *Cezary Łagiewski.* O towarzystwach wzajemnych ubezpieczeń. — *Mieczysław Kwiatkowski.* Budowle w Kongresówce. — *Dr. Janusz Strzeszewski.* Sprawa inkorporacji przedmieść w polityce wielkomiejskiej. — Tom II. — *Zofja Sokołowska.* Warunkowe dopuszczanie bez cła towarów dla przerobu w Niemczech. — *Dr. Juljan Kołomyjski.* Praca chałupnicza w przemyśle bieliźnianym w Warszawie. — *Henryk J. Rygier* i *Kazimierz Apfelbaum.* Z zakresu statystyki szkolnej m. st. Warszawy. — *Feliks Brodowski.* Ustalenie podstaw prawnych w sprawie rozwiązania serwitutów. — Tom III. — *Dr. Natalja Gąsiorowska.* Poszukiwania soli w Królestwie Polskiem. — *Kazimierz Reicher.* Pośrednictwo pracy w Królestwie Polskiem podczas wojny. — *Jan Jonscher.* Racjonalny systemat prawo-publicznych dochodów gminnych. — *Feliks Brodowski.* Sprawa rozwiązania służebności włościańskich w Królestwie Polskiem. — *Cezary Łagiewski.* Stowarzyszenia zarobkowe i gospodarcze w Niemczech (c. d. t. IV). — Tom IV. — *Wacław Dunin.* Historja rozwoju instytucji ubezpieczeń wzajemnych budowli od ognia w Królestwie Polskiem. — *Henryk J. Rygier* i *Bolesław Mrozowski.* Z zakresu statystyki szkolnej m. st. Warszawy. — *Jan Jonscher.* Struktura naszego samorządu. — *Dr. Kazimierz Rzętkowski.* Wytwórczość spożywcza Królestwa Polskiego w stosunku do potrzeb jego ludności.

ROK 1918 (ROK WYD. XVIII). — Tom I. — *Dr. Tadeusz Dymowski.* Teorja ubezpieczeń społecznych.—*Stefan Czarnowski.* O opodatkowaniu spirytusu i wpływ jego na gorzelnictwo w Królestwie Polskiem — *Mieczysław Holtz.* Instytucja włości rentowych w Prusach, Galicji i Państwie Polskiem (c. d. tom II). — *K. Kasperski.* Traktaty handlowe, zawarte w r. 1918 w Brześciu Litewskim. — Tom II. — *Leon Władysław Biegeleisen.* Tendencje rozwojowe wsi galicyjskiej. — *Cezary Łagiewski.* Stowarzyszenia wytwórcze. — Tom III. — *Edward Lipiński.* Statystyka robotników miejskich w Warszawie. — *Br. Załuski.* Powstanie i rozwój spółek zarobkowych i gospodarczych w W. Ks. Poznańskiem i Prusach Zachodnich ze szczególnem uwzględnieniem „Rolników" (c. d. tom IV, rok 1919 tom II, III—IV, rok 1920 tom I). — *Cezary Łagiewski.* Stowarzyszenia wytwórcze. — *Franciszek Doleżal.* Sprawy gospodarcze w traktacie niemiecko-rumuńskim z dn. 5 maja 1918 r. — *Witold Gessner.* Przyczynek do bibljografji dróg komunikacji wodnej na ziemiach polskich. — Tom IV. — *St. A. Kempner.* Rozwój ustroju kapitalistycznego na zachodzie i w Królestwie Polskiem. — *Antoni Wieniawski.* Najpilniejsze zadania skarbu polskiego w dziedzinie obiegu pieniężnego. — *Ks. prof. Aleksander Wóycicki.* Robotnik polski w życiu rodzinnem (c. d. rok 1919 tom II, III—IV, rok 1920 tom I). — *Cezary Łagiewski.* O prawodawstwie współdzielczem. — *Edward Grabowski.* Projekt zorganizowania państwowych przymusowych ubezpieczeń od gradu.

ROK 1919 (ROK WYD. XIX). — Tom I. — *Cezary Łagiewski.* Kronika współdzielcza. — Tom II. — *Edward Strasburger.* Zagadnienie waluty podczas wojny. — *Wacław Olszewicz.* Znaczenie gospodarcze Litwy i Białej Rusi. — Tom III—IV. — *Edw. Strasburger.* Podatki wojenne. — *Stef. Czarnowski.* Handel zbożem. — *M. Jackowski.* Przemysł papierniczy w Polsce.

ROK 1920 (ROK WYD. XX). — Tom I. — *Feliks Hilchen.* Rola kapitału zagranicznego w Polsce. — *Leon Babiński.* Konwencja robotnicza polsko-francuska z d. 3 września 1919 roku. — Tom II. — *Zofja Daszyńska-Golińska.* Polska nauka ekonomiki. — *Adam Pragier.* Królewsko-pruska Komisja Kolonizacyjna 1886—1918. — *Kazimierz Czerski.* Kryzys węglowy w Polsce w r. 1919. — *Adam Rose.* Rolnictwo w bilansie handlowym b. dzielnicy pruskiej. — *Tadeusz Szturm de Sztrem.* Obecne przesilenie walutowe. — Treść „Ekonomisty" od r. 1914.

Gazeta Cukrownicza. (Warszawa).

ROK 1920 (ROK WYD. XXVII. — Tom LII). — *Nr. 22.* — *H. C. Prinsen Geerlings.* Wszechświatowe położenie przemysłu cukrowniczego (c. d. Nr. 25).—*Nr. 23.*— Sprawozdanie z działalności Związku Przemysłu Cukrowniczego w b. dzielnicy pruskiej za rok 1919/20. — *Nr. 24.* — Obszar plantacji buraków cukrowych w b. Królestwie Polskiem w r. 1919. — *Nr. 25.* — Zanik rosyjskiego przemysłu cukrowniczego. — *Nr. 26.* — *Dr. A. Bartens.* Położenie przemysłu cukrowniczego wszechświatowego w oświetleniu statystycznem (c. d. Nr. 27/28).

Gazeta Rolnicza. (Warszawa).

ROK 1920 (ROK WYD. LX). — *Nr. 1 — 2.* — *Franciszek Wesoliński.* Niższe szkolnictwo rolnicze w Małopolsce. — *Jerzy Ryx.* Na skalnem Podhalu (c. d. Nr. 3 i 4). — *Nr. 3.* — *Wacław Wojciechowski.* W sprawie organizacji państwowej służby meljoracyjnej u nas. — *Nr. 4.* — Memorjał złożony p. prezydentowi ministrów. — *W. K. Wierzejski.* W sprawie zrzeszenia krajowych fabryk maszyn i narzędzi rolniczych.— Główne wytyczne rozwoju polskiego rolnictwa po wojnie. — *H. Wiercieński.* Narodowe i ekonomiczne odrodzenie kresów. — *Nr. 5.* — U ministra rolnictwa. — *Stanisław Wotowski.* Program hodowli koni w Polsce. — *Józef Łaszcz.* W sprawie reorganizacji niższych szkół rolniczych. — *Dr. Zdzisław Januszewski.* Perspektywy handlowe nasiennictwa polskiego. — *Nr. 7.* — *Jerzy Turnau.* W sprawie wykształcenia rolniczego. —

Nr. 8—9. — *Stanisław Schönfeld.* Ze statystyki uprawy warzyw i nasion w r. 1919. — *Nr. 10.* — *S. Dolański.* Ankieta o zagospodarowaniu odłogów. — Ustawa francuska z dn. 4 maja 1918 r. w przedmiocie zagospodarowania gruntów leżących odłogiem.—*Nr. 11.*— Umowa zbiorowa. — *Nr. 12.* — *Władysław Leszczyński.* Nasze większe gospodarstwa w świetle cyfr. — *Nr. 13—14.* — *D. Kostecki.* Współudział rządu w odbudowie rolnictwa (c. d. Nr. 15). — Ogólne zebranie władz Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego. — *Nr. 15.* — *Dr. L. Marchlewski.* Pamiętnik Puławski (c. d. Nr. 16). — *Nr. 17.* — *Dr. Ignacy Kosiński.* Potrzeby nawozowe rolnictwa polskiego (c. d. Nr. 18). — *Nr. 18.*— *Jerzy Gościcki.* W sprawie podniesienia produkcji rolniczej. — *Nr. 19.* — *Edmund Załęski.* Kilka uwag o nasiennictwie polskiem. — *Nr. 20.* — *Władysław Jedliński.* W sprawie organizacji przemysłu i handlu drzewnego. — *Nr. 21.* — *Jerzy Gościcki.* Bilans handlowy z'em b. dzielnicy pruskiej. — *Józ. Jan Neuman.* Jeszcze w sprawie reorganizacji niższych szkół rolniczych. — *Nr. 23.* — *August Łempicki.* Koszta utrzymania ordynarjuszy i ich wzrost w porównaniu z dochodem brutto z majątku. — *Nr. 24.* — Widoki aprowizacyjne. — Organizacja przemysłu cukrowniczego w Wielkopolsce.—Stan produkcji roślin leczniczych w Polsce. — *Nr. 25.* — *Jan Stecki.* W sprawie kosztów utrzymania ordynarjuszy. — *Nr. 26.* — *Franciszek Skrzydlewski.* Cukrownictwo dźwignią życia gospodarczego Polski. — *Nr. 27—28.* — *Dr. Andrzej Tretiak.* Dookoła ceny maksymalnej i kosztów produkcji zboża. — *Marja Karczewska.* Jak podnieść produkcję drobiu w Polsce. — Polityka zbożowa Francji. — *Nr. 29—30.* — *Marjan Kiniorski.* Kilka myśli programowych. — *Prof. E. Załęski, M. Weignerowa, Marja Godlewska.* Z zakładu rolniczego doświadczalnego Uniwersytetu Jag. w Krakowie. — *Nr. 31—32.* — *Henryk Wiercieński.* Zgubne reformy. — *Józef Lamparski.* Związki przemysłu rolnego.— *Nr. 33—35.* — Potrzeby rolnictwa w obradach Warszawskiej Rady Wojewódzkiej. — *E. Kostecki.* O pomorskich gospodarstwach nasiennych. — *Al. Zacharski.* Działalność Sekcji Jajczarskiej w 1919 roku.

Kwartalnik Prawa Cywilnego i Karnego. (Warszawa).

ROK 1920 (ROK WYD. III). ZESZYT 2 i 3. — *Dr. Emil Stanisław Rappaport* Zagadnienie kodyfikacji prawa karnego w Polsce. — *A. Rymowicz.* VI Zjazd Prawników i Ekonomistów Polskich a organizacja zjazdów następnych.

Przegląd Elektrotechniczny. (Warszawa).

ROK 1920 (ROK WYD. II). *Nr. 1.* — *Kazimierz Gayczak.* Przesyłanie energji z Zagłębia do Kraju. — *Nr. 2.* — *Wacł. Petsch.* Widoki powstania i rozwoju przemysłu elektrotechnicznego w Polsce. — *Tomasz Ruśkiewicz.* Przemysł elektrotechniczny w Polsce. — *Nr. 8.* — *Zygmunt Klamborowski.* Elektryfikacja dróg żelaznych w Polsce. — *Nr. 9.* — Wynik konkursu w sprawie słownictwa elektrotechnicznego. — *Nr. 10.*— *Włodzimierz Piekałkiewicz.* Przemysł kablowy w Rosji. — *Nr. 11.* — I Zwyczajne Zgromadzenie Ogólne Związku Elektrowni Polskich, odbyte w dniu 6 czerwca 1920 r. (c. d. Nr. 12).

Przegląd Geograficzny. (Warszawa).

TOM I (ROK 1918/20). — *Nr. 1—2.* — *L. Sawicki.* Zakłady państwowe a geografja ojczysta. — *Wł. Gorczyński.* O niektórych cechach charakterystycznych klimatu Polski. — *J. Smoleński.* W sprawie morfologji dna mórz głębokich. — *J. Rostafiński.* Geografja roślin a językoznawstwo. — *S. Udziela.* Etnograficzne rozmieszczenie i rozgraniczenie rodów górali polskich. — *Bł. Sławomirski.* Nieodzowne środki poglądu przy nauce geografji. — *St. Pawłowski.* Przyczynek do historji spostrzeżeń meteorologicznych w Polsce. — *St. Lencewicz.* Nowe moreny czołowe na niżu polskim.—*B. Olszewicz.* Król Jan Sobieski jako miłośnik geografji. — *St. Pawłowski.* Antropogeografja.—Kronika geograficzna. — Sprawy Polskiego Towarzystwa Geograficznego. — *Nr. 3—4.* — *Wł. Szafer.* O rozmieszczeniu geograficznem traw w Polsce. — *B. Richter.* O najstarszych

geografjach chińskich. — *Wł. Poliński.* Rozsiedlenie geograficzne Helicidów w Polsce. — *J. Smoleński.* O związku między rozmieszczeniem anomalji siły ciężkości a strukturą skorupy ziemskiej. — *J. Jakubowski.* W sprawie mapy Litwy Tomasza Makowskiego 1613 r. — *L. Sawicki.* O krasie gipsowym pod Buskiem. — *St. Pawłowski.* Antropogeografja. — Sprawy Polskiego Towarzystwa Geograficznego.

Przegląd Gospodarczy. (Warszawa).

ROK 1920. (ROK WYD. I). *Nr. 5.* 1 Czerwca.—VI Zjazd Prawników i Ekonomistów Polskich. — Centralny Związek Polskiego Przemysłu, Górnictwa, Handlu i Finansów. (Sprawozdanie z działalności — stała rubryka).—*Nr. 6.* 15 czerwca.—*Dr. Feliks Hilchen.* — Handel zewnętrzny Polski. (Statystyka wwozu i wywozu towarów z obszaru i do obszaru celnego Państwa Polskiego w czasie od 1/XI—1919 r. do 1/II—1920 r.). — Spadek cen. — *Nr. 7.* — Zeszłoroczne projekty a dzisiejsza rzeczywistość. (Grożąca hegemonja gospodarcza Niemiec i sposoby jej przeciwdziałania). — Państwowy Bank Odbudowy. (Uwagi do szkicu statutu). — *I. Drewnowski.* Fałszywy kierunek. — *J. S. Okolski.* Odpowiedź na artykuł „Fałszywy kierunek". — *Nr. 9.* — Nowe ustawy skarbowe. — Zagadnienie węglowe w Polsce.

Przegląd Górniczo-Hutniczy. (Dąbrowa Górnicza).

ROK 1920 (ROK WYD. 12. TOM XII). *Nr. 6 (259).* Czerwiec. Rudy żelazne w b. Królestwie Polskiem. — Sprawozdanie Związku Górników i Hutników Polskich za lata 1914, 1915, 1916, 1917, 1918 i 1919. — Przemysł węglowy w b. Królestwie Polskiem w kwietniu r. 1920. — Statut Związku Górników i Hutników Polskich.—*Nr. 7 (260).* Lipiec. — Komisja dla dokonywania badań lekarskich robotników, uległych wypadkom nieszczęśliwym. — Sprawozdanie z działalności Komisji dla dokonywania badań lekarskich robotników, uległych wypadkom nieszczęśliwym za rok 1914, 1915, 1916, 1917, 1918 i 1919. — Warunki gospodarcze rozwoju przemysłu żelaznego w b. Królestwie Polskiem. — Przemysł węglowy w b. Królestwie Polskiem w maju r. 1920. — *Nr. 8 (261).* Sierpień.—*Stanisław Grabianowski.* Znaczenie gospodarcze Polski dla Śląska Górnego. — Ogólny zarys geologiczny zagłębia węglowego Śląsko-Morawsko-Krakowskiego. — Przemysł węglowy w b. Królestwie Polskiem w czerwcu 1920 r. — Wyniki zapotrzebowania wagonów w maju r. 1920. — Wyniki zapotrzebowania wagonów w czerwcu r. 1920. — *Piotr Przesmycki.* Polskie zagłębie węglowe i wyżyna małopolska.

Przegląd Techniczny. (Warszawa).

ROK 1919. (ROK WYD. 45. TOM LVII). — *Nr. 1—4.* Styczeń. — Związek budowniczych polskich (c. d. Nr. 5—8). — Położenie Niemiec w kwietniu 1917 r. — *Stecewicz J.* O warunkach urzeczywistnienia potrzebnej długości toru dróg żelaznych w Polsce (c. d. Nr. Nr. 5—8 i 9—12) — Statystyka elektrowni publicznych na Śląsku. — *S. Wysocki.* Elektrownie publiczne w Poznańskiem, Prusach Królewskich i Książęcych i na Śląsku Górnym (c. d. Nr. Nr. 5—8 i 9—12). — *Nr. 5—8.* Luty. — I Powszechny Polski Zjazd Mierniczy. — Sprawozdanie z działalności Koła Architektów za r. 1918. — W sprawie przebudowy węzła kolejowego warszawskiego (c. d. Nr. 9—12). — *Nr. 9—12.* Marzec. — *Sokal E.* Uzdrowotnienie miast. — *Nr. 13—16.* Kwiecień. — *Grzybowski J.* Górnictwo naftowe w Polsce (c. d. Nr. 17—20). — *S. Sztolcman.* Podstawy teoretyczne projektowania rozwoju sieci kolejowej i zastosowanie do Państwa Polskiego (c. d. Nr. Nr. 21 — 24 i 21 — 28). — *K. Mech.* Znaczenie statystyki elektrowni publicznych. *Nr. 17 — 20.* Maj. — *J. Mirowski.* Zrzeszenia i syndykaty w przemyśle mechanicznym. — *G. Kamieński.* Polski przemysł wojskowy. Ochrona własności przemysłowej w Polsce. — *J. Dąbrowski.* Kilka uwag o stratach wojennych przemysłu Królestwa Polskiego z uwzględnieniem polityki ekonomicznej Niemiec i Austrji (c. d. Nr. 21—24). — *T. Kociatkiewicz.* W sprawie umiędzynarodowienia dróg komunikacyjnych. — *Nr. 21—24.* Czerwiec. — *E. T. Geisler.* Widoki rozwoju przemysłu obrabiarkowego w Polsce. — *K. Mierzanowski.* Statystyka kosztów własnych w organi-

zacji przemysłowej (c. d. Nr. Nr. 29—32, 33—36, 44—48). — *A. Sadkowski.* Górnośląski kanał „Koźle—Gliwice" (c. d. Nr. 29—32). — *B. Kamieński.* Kilka słów w sprawie przemysłu żelaznego w Rzeczypospolitej Polskiej. — *Nr. 49—52.* — *W. Chrzanowski.* Czynniki warunkujące rozwój naszego przemysłu. — *S. Roszkowski.* Hutnictwo w Polsce przedrozbiorowej. — Polski przemysł obrabiarkowy po wojnie.

Przegląd Techniczny. (Warszawa).

ROK 1920. (ROK WYD. 46. TOM LVIII). — *Nr. 1—2.* Styczeń. — *J. Jakobi.* Przemysł hutniczy Zagłębia Donieckiego (c. d. Nr. 6). — *Nr. 14.* Kwiecień. — *B. Powierza.* Pierwszy związek specjalny dla budowy, uprzemysłowienia i wykorzystania linji kolejowej Warszawa—Rawa—Tomaszów. — *Nr. 18.* Maj. — *A. S. Koss.* Nasz przemysł chemiczny i warunki jego rozwoju (c. d. Nr. Nr. 19 i 20). — *Nr. 29.* Lipiec. — *J. Odrowąż.* Kilka słów o polskiem Zagłębiu i jego kopalniach.

Siła. (Warszawa).

ROK 1920. (ROK WYD. IV). — *Nr. 1.* 1 Styczeń. — Bilans Towarzystw Spółdzielczych za m. listopad 1919 r. (Nr. 2 za m. grudzień 1919 r., Nr. 4 za m. styczeń 1920 r., Nr. 6 za m. luty 1920 r., Nr. 8 za m. marzec 1920 r., Nr. 12 za m. maj 1920 r.). — *Nr. 2. 15* Styczeń. Zebranie Ogólne Polskiego Związku Rewizyjnego Spółek Kredytowych. — *Nr. 6.* Marzec. — Statystyka Stowarzyszeń Związkowych za rok 1918 (c. d. Nr. Nr. 7—9). — *Nr. 9.* Maj. — Ogólne zebranie akcjonarjuszów Banku Towarzystw Spółdzielczych. — *Nr. 11.* Czerwiec. — Statystyka Stowarzyszeń Związkowych (c. d. Nr. Nr. 12—13).

Spółdzielca. (Warszawa).

ROK 1919. (ROK WYD. I). — *Nr. 1.* — *Jan Hempel.* Spółdzielczość robotnicza. — Robotniczy Wydział Aprowizacyjny w Warszawie. — *Nr. 2.* — Związek polskich stowarzyszeń spożywców. — *Nr. 3.* — *Jan Zawada.* Paryska kooperatywa związkowa. — *Nr. 4.* — Sprawozdanie egzekutywy R. W. A. — *Nr. 6—7.* — Bilans Związku Robotniczych Stowarzyszeń Spółdzielczych za m. czerwiec 1919 r. — *Nr. 10—11.* — Sprawozdanie rachunkowe Z. R. S. S.

ROK 1920. (ROK WYD. I). — *Nr. 6 (21).* — Drożyzna. — Z kraju wielkiej kooperacji. Moskiewska kooperatywa robotnicza. — Rozwój kooperacji w Anglji — *Nr. 8—9 (24).* — Rozwój kooperatyw w Rosji. — Największe stowarzyszenie spożywców. — *Nr. 15 (30).* — *J. Czerski.* Potęga kooperacji spożywców w Rosji dzisiejszej. — *Nr. 16 (31).* — Pierwszy Zjazd Z. R. S. S. — Lista stowarzyszeń mających prawo głosu na Zjeździe. — *Nr. 19 (34).* — Pierwszy Zjazd. — Uchwała zasadnicza Zjazdu. — Rozwój ruchu spółdzielczego na Ukrainie. — *Nr. 22 (37).* — Kooperacja w Rosji spółczesnej. — *Nr. 24 (39).* — Siły liczebne kooperacji spożywców we Włoszech. — ROK II. — *Nr. 28 (43).* — *Dr. B. D. Gross.* Drożyzna (c. d. Nr. Nr. 29—31).

Tygodnik Handlowy. (Warszawa).

ROK 1919. (ROK WYD. I). — *Nr. 1.* 22 Listopad. — Spadek waluty polskiej a sprawa uzdrowienia handlu. — *W. Skarbek.* Kryzys państwowej polityki gospodarczej (c. d. Nr. Nr. 2—6). — *Dr. Jan Bobrzyński.* W walce o nasz byt ekonomiczny (c. d. Nr. Nr. 2 i 5). — *Nr. 2.* — Warunki uniezależnienia naszego handlu zewnętrznego. — *Nr. 3.* — Sprawy gospodarcze na Zachodzie. — *Nr. 4.* — Rola handlu w procesie uruchomienia przemysłu (c. d. Nr. 6). — *Nr. 5.* — Polska polityka handlowa a tymczasowa taryfa celna.

ROK 1920. (ROK WYD. II). — *Nr. 1.* — Przegląd gospodarczy za rok 1919. — Rola handlu w procesie uruchomienia przemysłu. — Rząd a handel tytuniowy. — *Nr. 3 (9).* — W sprawie ceł wywozowych (c. d. Nr. Nr. 4 i 5 (10 i 11). — *Nr. 4, 5 (10,*

11). — Dr. F. Hilchen. Stosunki handlowe z Rosją. — *Nr. 6 (12).* — Polityka przywozowo-wywozowa Państwa Polskiego. — Przemysł a finansowe poparcie Rządu. — *Nr. 8 (14). — Zygmunt Karpiński.* Kurs marki a nasza polityka wywozowa. — W razie pokoju z Rosją (c. d. Nr. Nr. 9 (15) i 11 (17). — W dążeniu ku niezależności gospodarczej. — *Nr. 10 (16). — Roman Szmidt.* Wrażenia z jarmarku gdańskiego. — *Nr. 12 (18).* — Sposoby ekspansji ekonomicznej polskiej na zagranicę. — Stan handlu w Poznańskiem. — *Nr. 15 (21).* — Reglamentacja czy wolny handel (c. d. Nr. 16 (22). — *Nr. 17 (23).* — Kilka uwag o cenach. — *Nr. 21 (27).* — Rząd a polityka handlowa. — Uwagi w sprawie podatku od zysków wojennych (c. d. Nr. 22 (28). — *Nr. 22 (28).* — Polityka skarbowa rządu Polskiego.

Ziemia. (Warszawa).

ROK 1920. (ROK WYD. VI). — *Nr. 1.* Styczeń. — *Edward Maliszewski.* Odzyskane Pomorze. — *Adam Uziembło.* Walka o Mazowsze pruskie. — *Nr. 2.* Luty. — *Stanisław Pawłowski.* Główne kierunki sieci kolejowej w Polsce. — *Nr. 4.* Kwiecień. — *Jan Wiktor.* Południowe kresy. — *Kazimierz Sosnowski.* Nieco z turystyki i geografii Spisza i Orawy. — *Wł. Semkowicz.* Z dziejów Spisza. — *Nr. 5—6.* Czerwiec. — *Mieczysław Orłowicz.* Odcięte ziemie Wielkopolski.

The Bankers' Magazine. (Londyn).

ROK 1920. — *Nr. 914.* Maj. — The Budget. — *Frank Morris.* The Fallacy of High Wages. — *Benjamin White.* Allied War Emergency Money (illustrated). — *Nr. 915.* Czerwiec. — Progress of Banking in Great Britain and Ireland during 1919 (c. d. Nr. 916). — *W. R. Lawson.* The Foreign Exchange Conferences. — Levy on War Wealth. — *Nr. 916.* Lipiec. — The Banking Half-Year. — A Survey of recent commercial issues.

The Board of Trade Journal and Commercial Gazette. (Londyn).

ROK 1920. — *Nr. 1225.* 20 maja. — Industrial Establishments in the Baltic Provinces. — Electrification of Holland: A national Sheme. — American Foreign Trade: The favourable Balance. — Purchase of real Property in Poland. — Reorganisation of Provinces. — Electrification of Holland: A national Sheme. — American Foreign Trade: Germany: Organisation of Holders of foreign Securities. — Poland: Private Banks and Exchange Offices. — *Nr. 1226.* 27 maja. — The Gas Regulation Bill: Objects or the Measure. — German Import Credits policy. — German Agricultural Machinery. — Hungarian State Foreign Trade Office. — German Austria: Increase of Banking Capital. — Germany (Occupied Territory): Review of the textile Industry. — *Nr. 1227.* 3 czerwca. — Europe after the War: An Economic Survey. — Money and Exchange in May. — Serb-Croat-Slovene Kingdom: Regulations affecting Exports. — Survey of the German Iron and Steel Industry. — *Nr. 1228.* 10 czerwca. — The Svedish Market: War and Post-War Position. — Machine Tool Trade in the Netherlands — Port of Trieste: Present Difficulties. — Finland: Commercial and Financial Position. — Germany: Economic Outlook. — United Kingdom: New Capital Issues. — Italy: Taxes on War Wealth and Capital. — Switzerland: Revision of Monetary Convention of Latin Union. — Austria: Alteration of Customs Duties on Certain Articles. — Czecho-Slovakia: Payment of Customs Duties. — Finland: Licence Tax and Export Duties for 1920. — Lithuania: Export Duties. — Foreign Trade in May. — *Nr. 1229.* 17 czerwca. — Export Credits: Revised Conditions. — United Kingdom and Japan: Mr. Crowe's Recent Tour. — Trade in Canada and Newfoundland: H. M. Trade Commisioners' Reports for 1919. — Serb-Croat-Slovene State: General Conditions of Trade. — Finland: The Currency Committee. — Poland-Danzig: The Recent provisional Treaty. — *Nr. 1230.* 24 czerwca. — Germany: Industrial and commercial Conditions. — Trade Expansion with Switzerland: The New British Chamber of Commerce. — Merchandise Marks: Report of the Board of

Trade Committee. — Republic of Georgia: Openings for Trade. — Serb-Croat-Slovene Kingdom: Proposed Formation of a Russian Banc. — Austria: Mineral Water Monopoly. — *Nr. 1231.* 1 lipca. — Water Power Resources: Second Interim Report. — Future of American Trade: National Foreign Trade Convention.—Passenger Movement from and to the Unitad Kingdom. — Hungary: Satisfactory Crop Prospects. — Bulgaria: Financial Position. — Baltic States: Tanning Industry. — United Kingdom: Proposed Reorganisation of Railways. — *Nr. 1232.* 8 lipca. — *Dodatek.* Belgium. Increase of Customs Duties. — Greece: General Improvement in Conditions. — Money and Exchange in June. — United Kingdom: New Capital Issues in June. — United Kingdom: Revenue Earned and Expenditure of Controlled Railways, April—May. — *Nr. 1233.* 15 lipca. — Germany: Commercial Reconstruction. — Production and Prices. — Serb-Croat-Slovene State: Coal Production in 1919. — United Kingdom: Foreign Trade in June. — *Nr. 1234.* 22 lipca. — The United Kingdom: An Industrial and Commercial Survey. — Roumania: Conditions and Prospects. — Finland: Foreign Trade, January—March. — Roumania: Industrial Reconstruction Measures. — Germany: Export of Capital. — Lloyd's Register Shipbuilding Returns, June Quarter. — Roumania: Agreement with Czecho-Slovak Authorities. — *Nr. 1235.* 29 lipca. — Volume and Value of our Foreign Trade: Analysis for January—June, 1920. — Norway: Commerce and Industry during 1919. — United Kingdom: Lloyd's Register of Shipping: The World's Tonnage for 1920—21. — Europe: Supreme Economic Council and Improved Communications. — *Nr. 1236.* 5 sierpnia. — Money and Exchange in July. — Lithuania: Amendment of Export and Import Duties on Certain Articles.

The Economic Review. (Londyn).

ROK 1920. TOM 2. — *Nr. 1.* 12 maja. — The Economic Possibilities of Jugo-Slavia. — The Economic Position of Roumania. — The Industrial Revival of Russia. — Finnish Vital Statistics for 1918. — Currency Difficulties in the Succession States. — The Suggested Gold Kronen Notes in Austria. — Coal. Austria's Output in 1919. — Sugar. The Output in Europe. — Capital increases (stała rubryka). — Company returnes (stała rubryka). — *Nr. 2.* — A Levy on Capital. — Reconstruction in France. — Denmark: Vital Statistics. — The World's Currencies. — Germanys Coal Output. — *Nr. 3.* — Austrias Financial Position. — (Czechosłowacja). Foreign Trade Returns. — (Włochy). Foreign Trade in 1919. — The Czecho-Slovak Harwest in 1919. — *Nr. 4.* — The international economic Conference at Frankfort. — *Nr. 5.* — The Problems of Lettonia. — The Natural Wealth of Roumania. — Czecho-Slovakia's Satisfactory Financial Position. — Germany. Increased Wages in Industries. — *Nr. 6.* — Critical Position of German Industries. — A Norwegian Socialist on Russian Conditions. — French Population Statistics. — Coal. Jugo-Slavia's Output. — The South Russian Iron Industry in 1919. — *Nr. 7.* — The Critical Situation in Germany. — *Nr. 8.* — Soviet Russia. The Economic Situation. — Austrian Industries and Peace Werk.—Progress of French Reconstruction. — General Fall of Prices in France — Coal. America's Resources: Foreign Trade. — *Nr. 9.* — The Natural Wealth of Austria. — Reconstruction Possibilities. — Scandinavia's Prospects. Financial and Economic Conditions. — Critical Situation in Russia. Returned German Prisoners' Views. — Germany's Position. The Finance Minister's Speech. — Austria's Financial Situation. — Czecho-Slovakia's Export Possibilities. — Hungary. Trade Union's Membership. — *Nr. 10.* — General Economic Conditions. The World's Industries. Causes of the Diminished Output. — The Expansion of Roumania. — Problems and Prospects. — Conditions in Lettonia. Some Improvement. — North Russia's Economic Significance — Europe's Financial Rehabilitation.—The German Emergency Levy. — Czecho-Slovakia's Forced Loan. — Agricultural Reform in Greece. — *Nr. 11.* — Germany Industrial Problem. — Agricultural Reform in Greece. — Conditions in South Russia. — The Financial Position of Czecho-Slovakia. — *Nr. 12.* —

Jugo-Slavia's Economic Prospects. — Reconstrucion in Belgium. — Hungary's Territorial Losses. — *Nr. 13.* — Austria's Industrial Difficulties. — Russia (General Survey). — The Austrian Property Tax. — The Financial situation in France. — *Nr. 14.* — Conditions in Soviet Russia. — The Ukraine and the Bolsheviks. — The Spa Coal Agreement. — Germany's Revenue Prospects. — The Gold Mark. The Meaning of the Term. — Poland's Financial Problems. — *Nr. 15.* — Russia's Oil Wealth. — Georgia's Economic Resources. — Financial Conditions in Jugo-Slavia. — Liquidation of Russian Banks. — The Bolshevik State Bank. — Russia's Foreign Debts. — Russia's Fuel Output. — Russian Transport Conditions Improving. — United States' Lost Lead in Shipbuilding.

The Economist. (Londyn).

ROK 1920. *Nr. 4004.* 22 maja. — The War Levy. — The Direction of Foreign Trade. — Labour and the Futur III (c. d. Nr. Nr. 4005 i 4006). — Electricity in Czecho-Slovakia. — *Dodatek:* The Economist Banking Number. — *Nr. 4005.* 29 maja. — Our Mineral Resources. — Arrears of Railway Maintenance. — Poland (c. d. Nr. 4007). — *Nr. 4006.* 5 czerwca. — Our Index Number. — Agriculture in Austria. — *Nr. 4007.* 12 czerwca. — War Wealth Tax and After. — The Taxation of Cooperative Societies. — Monetary Reconstruction. — *Nr. 4008.* 19 czerwca. — The International Problem. — Taxation and Capital. — Future of Gold and Silver. — *Nr. 4010.* 3 lipca. — The Monetary Halfyear. — The New Railwy Policy. — The half year's new Capital. — *Nr. 4011.* 10 lipca. — Our Index Number. — *Nr. 4012.* 17 lipca. — Industrial Profits. — *Nr. 4013.* 24 lipca. — The Bank Figures. — *Nr. 4014.* 31 lipca. — Germany's Power to pay. — The Volume and Value of Overseas Trade. — *Nr. 4015.* 7 sierpnia. — Russia (Nationalism and Centralisation — Industrial policy — Production — Prices — Currency). — Austria. (The Deficit — New Taxation — The Capital Levy).

The Journal ot Political Economy. (Chicago).

ROK 1920. (TOM XXVIII). *Nr. 5.* Maj. — *Horace Secrist.* Research in Collegiate Schools of Business. — *Melvin P. Copeland.* Scope and Content of a Course in Marketing. — *Alrada Comstock.* Proposals for the Taxation of Wealth in Great Britain. — *Edward B. Mittelman.* Chicago Labour in Politics 1877—96. — Notes. — Book Reviews and Notices. — *Nr. 6.* Czerwiec. — *Paul F. Brissenden.* The Measurement of Labor Mobility. — *Maurice H. Weseen.* The Cooperative Movement in Nebraska. — *Harry Gunnison Brown.* Some Frequently Neglected Factors in the Incidence of Taxation. — *Conyers Read.* The Political Progress of the English Workingman. — Book Reviews and Notices.

Journal of the Royal Statistical Society. (Londyn).

ROK 1920. — Część III (Maj) — *M. S. Birkett.* — The Iron and Steel Trades during the War. — *T. H. C. Stevenson.* — The Fertility of Various Social Classes in England and Wales from the Middle of the Nineteenth Century to 1911. — Miscellanea: *Henry L. Moore.* — Crop-Cycles in the United Kingdom and in France. — *T. L. Bennet.* — The Theory of Measurement of Changes in Cost of Living. — *Constantino Ottolenghi.* — The Variations of Wholesale Prices in Italy during the Great War. — *S. P. Turing.* — Market Prices and Controlled Prices of Food in Moscow. — Reviews of Statistical and Economic Books. — Reviews of Books. — Current Notes. — Obituary.

The Labour Gazette. (Londyn).

ROK 1920. (TOM 28). — *Nr. 5.* Maj. — Minimum Rates of Wages of Agricultural Labourers. — Eight-Hour Day Abroad. — *Nr. 6.* Czerwiec. — Fifty-Second Annual Co-operative Congress. — Employement of Ex-Service Men. — Recent Labour Legislation in Austria. — *Nr. 7.* Lipiec. — International Labour Organisation. — Labour Party Annual Conference. — Trades Union Congress.

Monthly Bulletin of Statistics. (Supreme Economic Council). (Londyn).

ROK 1920. (ROK WYD. 1). TOM I. — *Od Nr. 1 do Nr. 11.* — Stałe rubryki: I. Production. II. Trade and Shipping. III. Price Movements. IV. Finance. V. Labour. VI. Miscellaneous. — W rubryce „Miscellaneous" dotychczas ukazały się: Nr. 3. Belgium. Summary of Foreign Trade, 1913 and 1919. Principal Articles Imported and Exported, 1913 and 1919. Sugar Crops of the World, 1913—14 to 1918—19. — Nr. 4. Recent Crop Estimates (1919). — Nr. 5. Livestock in the Principal Countries. Changes since the outbreak of war. — Nr. 7. Recent Crop Estimates. — World's Breadstuffs Position. — Nr. 9. Recent Crop Estimates. — Nr. 10. Republic of Czecho-Slovakia. Import and Export Trade. — Crops of the year 1919. — Nr. 11. Import and Export Trade of Roumania, January—June, 1919.

Quarterly Publication of the American Statistical Association. (Nowy York).

ROK 1920. (NEW SERIES. VOL. XVII). — *Nr. 130.* Czerwiec. — *Lewis H. Hancy.* Cost of Production Statistics. — *M. C. Rorty.* Suggestions as to the Laws of Capital Return under Conditions of Free Competition. — *Louis N. Robinson.* The Improvement of Criminal Statistics in the United States. — *John Cummings.* The Conception of Statistics as a Technique. — *G. H. Knibbs.* The Analysis of a Census. — *Abel Wolman.* The Statistical Method in Problems of Water Supply Quality. — *E. A. Goldenweiser.* Incomes of Bituminous Coal Producers. — Reviews. — Notes.

The Political Review. (Londyn).

ROK 1920. TOM I. — *Nr. 9.* 2 stycznia. — (Niemcy) Conspectus of the Post-Revolution Parties. — (Czechosłowacja). The Budget. — *Nr. 10.* — (Belgja) Conspectus of Belgian Parties. — (Holandja) Conspectus of Parties. — *Nr. 11.* — (Austrja) The Next Census. — *Nr. 12.* — (Czechosłowacja) Conspectus of Political Parties. — *Nr. 17.* — Germany and Russia. — (Jugosławja) The Political Situation. — *Nr. 18.* — (Czechosłowacja) The General Election. — *Nr. 21.* — (Czechosłowacja) The General Election. — Yugo-Slavia. Strength of the Parties. — Rumanie. Peace Negotiations with Sowiet Russia. — *Nr. 22.* — (Jugosławja) The Croation Elections — *Nr. 25.* — The Yugo-Slav Press. — *Nr. 26.* — (Czechosłowacja) The Election Results.

ROK 1920. TOM 2. — *Nr. 1.* 14 maja. — Russia, Poland and the Border States (Rosja Sowietów, Ukraina, Litwa, Estonja, Finlandja, Łotwa, Kaselja, Białoruś, Krym, Assarbejdżan i t. d. Stała rubryka prawie w każdym numerze). — (Danja) The Election. — *Nr. 2.* — (Czechosłowacja) The Elections to the Senate. — The League of Nations (Stała rubryka, prawie w każdym numerze). — General International Affairs (Stała rubryka, prawie w każdym numerze). — *Nr. 5.* — The Yugo-Slav Press.

The Statist, A Journal of Practical Finance and Trade. (Londyn).

ROK 1920. — *Nr. 2204.* 22 maja. — Prices of Commodities. „The Statist" Index-Numbers. — Coal Situation in France. — *Nr. 2205.* 29 maja. *Lawrence Dinneen:* Crop Conditions. — The Ropemaking Industry. — *Nr. 2206.* 5 czerwca. — English Trades Unionism. — Russia. — *Nr. 2207.* 12 czerwca. — The Revival of French Agriculture. *Nr. 2208.* 19 czerwca. — Europe. — French Coal Mines. — The Wool Market. — *Nr. 2209.* 26 czerwca. — The World's Money Market. — War Damages in the Nord. — *Nr. 2210.* 3 lipca. — The Industrial Loss of France. — *Nr. 2211.* 10 lipca. — The Spa Conference. *Nr. 2212.* 17 lipca. — Russ'a. — Economic Position on the Continent. — American Crops. — Prices of Commodities. — *Dodatek:* Special Insurance Section. — *Nr. 2213.* 24 lipca. — Spa and After. — The Shipbuilding Position. — Taxation and Industry. — The Dollar Exchange. *Nr. 2214.* 31 lipca. — The European Situation. — Economic Values. — Gold Reserves. — The Governement and the Railways. — Yugo-Slavia. — *Nr. 2215.* 7 sierpnia. — The Polish Question. — Employment and Wages.

Annales de Géographie. (Paryż).

ROK 1920 (ROK WYD. 29). — *Nr. 159.* Maj. — *Emmanuel de Martonne.* L'État Tchécoslovaque. — Allemagne, Pologne et Tchécoslovaquie: carte à 1 : 3 500 000.

Bulletin Mensuel de la Societé de Législation Comparée. (Paryż).

ROK 1919 (ROK WYD. 48). — *Nr. 1—2—3.* Styczeń—Marzec. — *M. R. Legouëz.* La protection des produits nationaux et les indications de provenance. — *Nr. 4—5—6.* Kwiecień—Czerwiec. — La législation de guerre en France. — *M. Paul Baillière.* Législation de guerre en Grande-Bretagne. — La législation de guerre en Grèce. — Législation de guerre en Belgique. Loi sur les loyers. — *Nr. 7—8—9.* Lipiec—Wrzesień. — *Georges de Federovitch.* La législation en viguer en Pologne. — *M. Ch. Fontanges.* Organisation judiciaire de la Bavière. — *M. Lampiris.* Les reformes de législation en Grèce. — Législation de guerre à Monaco et en Egypte. — *Nr. 10—11—12.* Październik—Grudzień.—*M. Camille Jordan.* De la juridiction compétente en France à l'effet de statuer sur les questions de nationalité. — Le développement du droit italien pendant la guerre dans le domaine de la propriété industrielle, artistique et littéraire. — *M. de Muylder.* Notice générale sur les dispositions légales temporaires se rattachant à l'état de guerre dans la colonie du Congo belge.

Bulletin du Ministere du Travail. (Paryż).

ROK 1920. (ROK WYD. 27). *Nr. 1—2.* Styczeń—Luty. — Traité de travail entre la France et l'Italie. — Convention entre la France et la Pologne relative à l'émigration et à l'immigration. — Le travail dans les mines en... (stała rubryka). — Résultats de la campagne sucrière de 1918—1919. — Les grèves en... (stała rubryka). — Les grèves et les recours à la conciliation et à l'arbitrage en 1914. — La main-d'oeuvre étrangère en France; recrutement et contrôle; traités et conventions de travail. — Recensement du personnel employé dans les établissements industriels situés dans les régions sinistrées (1 fevrier 1920). — La journée de huit heures. — Etats-Unis. L'immigration de 1910 à 1919. — Le placement en 1919. — Russie. — Les associations professionnelles de 1917 à 1919. — *Nr. 3—4* Marzec—Kwiecień. — Enquête sur l'activité des établissements industriels et commerciaux en janvier 1920. — Recensement géneral du personnel employé dans les établissements industriels situés dans les régions sinistrées (1-er avril 1920). — Situation au 1-er mars et au 1-er mai 1920, des industries métallurgiques et des industries travaillant les métaux ordinairs dans les régions libérées. — Analyse des conventions collectives conclues pendant le 2-e semestre 1919. — Coût au détail de certaines denrées. — 3-e réunion du Conseil d'administration du Bureau international du travail (mars 1920). — Autriche. — Le chômage de 1918 à 1920.

ROK 1918. (ROK WYD. 25). *Nr. 6—7.* Czerwiec—Lipiec *). Le ravitaillement du personnel des usines des guerre.—Mesures prises pour combattre la vie chère dans les centres miniers. — Le rétablissement des assurances sociales dans les territoires alsaciens occupés par les troupes françaises. — Statistique des traveaux de secours en cas de chômage en 1916. — Situation et opérations en 1915 de la Caisse nationale des retraites pour la vieillesse. — Indices économiques pour le 2-e trimestre 1918.

Bulletin de la Statistique générale de la France et du Service d'Observation des Prix (Paryż).

ROK 1918/19. TOM VIII. Październik. — Stałe rubryki: Statistiques générales (Mouvement économique général. Population. Travail, production et transport. Commerce et crédit. Revenus et consommations domestiques). Statistiques municipales: (Extraits des publications municipales. Enquête sur les prix de vente au détail des

*) Uzupełnienie do № 1—3 Miesięcznika (str. 178).

denrées dans les villes. Prix maxima de la viande à Paris). — Prace specjalne: Październik 1918 r. — *L. Dugé de Bernonville.* Essi d'évaluation de la production industrielle en France avant la guerre. — TOM VIII. Czerwiec 1919 r. — Comptes rendus: Natalité. Statistique des naissances en 1915 et 1916. — Mortalité. États-Unios, Angleterre: Mortalité par maladies respiratoires dans les industries à poussières inorganiques. — Industrie: Belgique: L'industrie belge de 1913 a 1919. — Royaume-Uni: Le mouvement de la main d'oeuvre pendant la guerre. — TOM IX. Październik 1919 r. — *M. Marcel Lenoir.* Le mouvement des cours des valeurs mobilières françaises depuis 1856. — Styczeń 1920 r. — France: L'industrie française, sa situation, son avenir. — Les constructions navales de 1895 à 1919. — *M. L. Dugé de Bernonville.* Le travail professionnel: la sélection des travailleurs. — Kwiecień 1920 r. — France: Conseil supérieur de Statistique. — Commission d'études relatives au coût de la vie. — *H. Bunle.* Notes statiques sur l'Alsace et la Lorraine.

Bulletin de Statistique et de Législation Comparée. (Paryż).

ROK 1920. (ROK WYD. 44. TOM 87). Styczeń. — Situation à la date du 31 décembre 1919 au compte d'emploie des crédits budgétaires. — Statistique des voitures automobiles. — Les opérations de la Chambre de compensation des Banquiers de Paris depius 1872. — Statistique des fabriques, entrepôts, magasins de vente en gros, magasins de vente au détail, etc... soumis aux exercices des agents des contributions indirectes en 1918. — Les octrois en 1916. — Les revenues de l'Etat. — Angleterre. Le commerce extérieur en 1919. — Danemark. Le commerce extérieur en 1916 et en 1917. — Espagne. Le commerce extérieur de 1913 à 1918. — Portugal. Le commerce extérieur de 1911 à 1915. — République Argentine. Le commerce extérieur de 1871 à 1917. — Luty. — Les opérations de la Banque de France pendant l'année 1919. — Les monnaies fabriquées à la monnaie de Paris et la circulation monétaire en 1919. — Situation du compte d'emploi des crédits budgétaires. — Les revenus de l'Etat. — Norvège. Le commerce extérieur de 1911 à 1917. — Marzec. — Situation à la date du 29 février 1920, du compte d'emploi des crédits budgétaires (budget général). — Le commerce extérieur de la France de 1910 à 1919 (commerce spécial). — Les revenus de l'État. — Les hypothèques maritimes de 1901 à 1915. — Statistique des voitures automobiles en France en 1919. — Statistique des voitures ordinaires, chevaux, mules et mulets en France en 1919. — Les produits de l'enregistrement, des domaines et du timbre constatés et recouvrés en France pendant l'exercice 1914. — Canada. Le commerce extérieur de 1900 à 1918. — Égypte. Le commerce extérieur de 1913 à 1916. — Inde anglaise. Le commerce extérieur de 1910 à 1917. — Italie. Le commerce extérieur de 1913 à 1918. — Exposé financier de M. Carlo Schanzer, Ministre du Trésor. — Kwiecień. — Les produits de l'enregistrement des domaines et du timbre, constatés et recouvrés, en France — pendant l'exercice 1914. — Le commerce extérieur de la France pendant les années 1919 et 1913. — Les recettes des spectacles et théâtres de la ville de Paris. — Situation au 31 mars 1920 du compte d'emplois des crédits budgétaires. — Les revenus de l'État. — Situation des principaux instituts d'émmissions à la fin du 1-er trimestre 1920. — Australie. Le commerce extérieur de 1903 à 1918 — Belgique. Le commerce extérieur en 1914 et 1919. — Danemark. Le budget pour 1918 — 19. — Finlande. Le commerce extérieur de 1900 à 1917 — Italie. La situation financière. — Japon. Le commerce extérieur de 1911 à 1918. — Le budget de 1919—20. — La dette publique de 1910 à 1919.

L'Economiste Européen. (Paryż).

ROK 1920. (ROK WYD. 29. TOM 57). — *Nr. 1.* — *Edmond Théry.* La situation économique et financière des grandes nations de l'Entente pendant la guerre (c. d. Nr. Nr. 2 — 5, 7, 9 — 17). — *René Théry.* Le combustible et la force motrice en France (c. d. Nr. Nr. 2 — 7). — *Nr. 4.* — *R. Magand.* Le rendement des impôts en France pendant l'année 1919. — *Nr. 5.* — Les constructions maritimes mondiales en

1919. — *Nr. 6.* — La reprise des relations commerciales avec la Russie des Soviets. — *Nr. 7.* — *Raymond Mullette.* Le prix du pain et notre politique agraire pendant la guerre. — La production mondiale du charbon. — *Nr. 8.* — *M. Edmond Théry.* Le relévement des tarifs des chemins de fer. — Finances bolchevistes. — La journée de travail de douze heures. (c. d. Nr. 11). — *Nr. 10.* — *G. Galopin.* La situation actuelle dans la Russie du Sud. — Emission de nouveaux billets russes. — *Nr. 11.* — *R. T.* Le Memorandum économique du Conseil suprême des Alliés — *Nr. 12.* — *Leon Picard.* La situation financière de l'Italie. — *Nr. 31.* — *R. Magand.* La crise du logement (c. d. Nr. 14). — *Nr. 14.* — *René Théry.* Mouvement commerciale et situation monétaire. — Nouvelle condition des Soviets. — *Nr. 15.* — *René Théry.* Le commerce extérieur de la France en 1919 (c. d. Nr. 16 i 17). — *Nr. 16.* — La récolte des céréales dans la Russie Méridionale et les stocks disponibles de froment. — *Nr. 17.* — *Georges Bourgarel.* Le crédit international et la crise des changes. — *Nr. 18.* — *René Théry.* La nationalisation des grandes entreprises. — *Nr. 19.* — *M. Edmond Théry.* La crise des changes et le déficit alimentaire (c. d. Nr. Nr. 20 i 21). — La journée de huit heures. — La production de l'or en 1919. — *Nr. 20.* — *Réne Théry.* Les mines de fer et la sidérurgie en France (c. d. Nr. 21—26). — Le rapport des délégués des coopératives russes. — *Nr. 21.* — *M. Edmond Théry.* La reorganisation des chemins de fer. — *Nr. 22.* — *Edmond Bouchery.* L'exploitation des chemins de fer aux Etats-Unis en 1919. — La production du sucre en Europe. — *Nr. 24.* — *Edmond Bouchery.* La production de l'or dans le monde en 1919. — *Nr. 25.* — *R. T.* Les négociations anglo-russes et la France. — Les chemins de fer russes. — *Nr. 26.* — *M. Edmond Théry.* La question financière dans le nouveau régime des chemins de fer.

TOM 58. — *Nr. 1.* Lipiec. — *Edmond Bouchery.* La production de l'argent dans le monde en 1919. — Le régime soviétique et la production houillère. — L'or russe et le commerce avec les pays scandinaves. — La production et la consommation mondiale du cacao. — *Nr. 2.* — *R. T.* Les travaux de la Chambre de commerce internationale. — La production mondiale de la soie. — *Nr. 3.* — *Réne Théry.* La situation économique de la Russie des Soviets (c. d. Nr. Nr. 4—5). — Conséquences démographiques européennes de la guerre. — *Nr. 5.* — La situation en Crimée. — La nationalisation des banques. — Une convention économique entre l'Allemagne et la Tchéco-Slovaquie.

L'Economiste Français. (Paryż).

ROK 1920. (ROK WYD. 48. TOM I). — *Nr. 1.* — *Arthur Raffalovich.* Quelques aspects de la situation économique en Allemagne et en Autriche. — (toż samo Nr. Nr. 8, 12, 17, 18, 29). — *Nr. 2.* —*Edouard Payen.* Les cours des principales valeurs fin 1913, 1914, 1918 et 1919 (c. d. Nr. 3). — *G. Lecarpentier.* Les principales marines marchendes: guerre et aprés-guerre (c. d. Nr. 4 i Nr. 10). — *Nr. 5.* — *Arthur Raffalovich.* Revue de l'année 1919 en Allemagne. — La population de la Belgique pendant la guerre. — La production du charbon en France en 1919. — *Nr. 6.* — *André Liesse.* La hausse des changes; sa répercussion sur la conduites des finances publiques et la recherche des solutions à la crise. — *Nr. 8.* — *André Liesse.* Le relévement des tarifs de chemins de fer. — *Nr. 9.* — *Jean Cousin.* Le commerce extérieur de la Grande-Bretagne pendant l'année 1919. — L'enregistrement des variations du coût de la vie. — *Nr. 10.* — *Edouard Payen.* Le pétrole: sa production, sa consommation. — La circulation monétaire pour l'exercice 1919. — *Nr. 11.* — Le manifeste du Conseil suprême économique. — *Nr. 12.* — *André Liesse.* Le Memorandum économique du Conseil suprême et la reconstitution de nos régions liberées. — *E. P.* Le développement de la petite propriété rurale. — *Nr. 13.* — *Jean Cousin.* Le commerce extérieur de la France pendant l'anné 1919. — Les opérations de la Banque de France pendant l'année 1919. (c. d. Nr. 16). — *Nr. 14.* — *Edouard Payen.* La Bel-

BIBLJOTEKA W. S. H. W POZNANIU

gique: sa situation économique et financière. — *Nr. 15.* — *André Liesse.* Une lourde charge budgétaire: le déficit des postes, télégraphes et téléphones. — *Edouard Payen.* L'or en 1919. — *Nr. 16.* — *Edouard Payen.* L'argent en 1919. — *Gaston Cadoux.* La question du charbon. — *Nr. 18.* — *André Liesse.* Les avances de la Banque de France à l'État et les besoins de trésorerie.—*Edouard Payen.* Le caoutchouc: sa production, son marché et ses perspectives. — *Nr. 19.* — *André Liesse.* Les tendances du syndicalisme ouvrier: la transformation sociale et les grèves de combat. — *Nr. 20.* — *André Liesse.* La leçon de la Rusie: le règne du bolchevisme. — *Nr. 21.* — Les changes: les rapports financiers entre alliés et la Conférance de Bruxelles. — *Arthur Raffalovich.* Les finances britanniques: le budget de 1920 — 1921; la dette publique. — *Edouard Payen.* Les compagnies françaises de chemins de fer en 1919; les recettes brutes (c. d. Nr. 22). — *Nr. 23.* — *André Liesse.* La baisse des prix de certains produits, ses causes, conséquences probables. — *Arthur Raffalovich.* Finances britanniques: les nouveaux impôts. — *Nr. 24.* — *André Liesse.* Le projet du gouvernement sur le régime des chemins de fer d'intérêt général. — *Edouard Tengère.* Les nouvelles taxes municipales parisiennes (c. d. Nr. 26). — *Edouard Payen.* Les houillères françaises en 1919. — *Nr. 25.* — *André Liesse.* Le régime nouveau à appliquer aux chemins de fer d'intérêt général. — *Arthur Raffalovich.* Finances anglaises: la taxation de la plus-value des fortunes; abandon du projet. — *Nr. 26.* —*André Liesse.* Les augmentations de capital dans les entreprises industrielles et les banques. — *E. Rouland.* Les budgets communaux.

TOM II. — *Nr. 27* — lipca. *Arthur Raffalovich.* Le problème russe. — *Nr. 28.* — *Edouard Payen.* L'argent-métal: ses variations de prix, leurs conséquences. — *Nr. 30.* — *André Liesse.* L'application de la journée de huit heures et ses conséquences. — *Gaston Cadoux.* Comment remédier à notre pénurie de charbon? — *Edouard Payen.* Les habitations à bon marché en France de 1914 à 1919.

Journal de la Société de Statistique de Paris. (Paryż).

ROK 1920. — *Nr. 3.* Marzec. — *M. Yves - Guyot.* Le commerce de la Chine. — *M. G. Schelle.* Variétés (sur les statistiques au XVIII siècle).—*M. A. Barrid.* Les opérations de la Chambre de compensation des banquiers de Paris.—*Nr. 4.* Kwiecień. — *M. Gaston Cadoux.* Nos richesses nationales latantes en carburants. — *Maurice Dewavrin.* L'industrie minière et métallurgique au Canada. — Quelques chiffres à propos des élections sénatoriales. — Variété: Métron. — *Nr. 5.* Maj. — *Boisse de de Black.* — Statistique concernant les trafics des réseaux africains, leurs possibilités d'avenir. — *G. Roulleau.* Chronique des banques et des questions monétaires. — Variété: Organisation de la statistique officielle de la République tchéco-slovaque. — *Nr. 6.* Czerwiec. — *René Chaumereuil.* De la capacité de travail de l'ouvrier et ses modifications d'après la statistique de la jurisprudence. — *Joseph Girard.* Essai de constitution de fiches critériométriques de systèmes d'assurances sociales. — *G. Roulleau.* Chronique des banques et des questions monétaires.

La Revue Baltique. (Paryż).

ROK 1920. (ROK WYD. 3). — *Nr. 1.* Styczeń. — La Paix avec la Russie. — *E. Despréaux.* La presse américaine et la libération de la Lettonie. — *O. Godswill.* Les bolcheviks et le printemps. — La République d'Estonie. La République de Lituanie. La République de Latvia. La République de Finlande (stała rubryka). — *Nr. 3.* Marzec. — La Russie et les Etats Baltiques. — *J. Veskalus.* L'eloquencee des chiffres et la Russie indivisible. — *E. Despreaux.* Le separatisme dans l'Est Européen. — *P. Seja.* Les Etats Baltiques et la Société des Nations. — *Hubert Gough.* L'Esthonie sacrifiée. —

Revue d'Économie Politique. (Paryż).

ROK 1920. (ROK WYD. 34). — *Nr. 3.* Maj — Czerwiec. — *L. Hersch.* L'inégalité devant la mort, d'après les statistiques de la ville de Paris. — *Benoît Rambaud:* Les progrès de l'agriculture en France et en Allemagne. — *H. Pronier.* Le nombre indice du coût de la vie et l'enquête de l'Union suisse des sociétés de consommation. — *Jean Leseure.* Le mouvement ouvrier depuis l'armistice jusqu'en mars 1920. — *Marcel Porte.* Une nouvelle forme de participation aux bénéfices: les obligations ouvrières. — *C. Rist et Alfred Mawas.* Hausse des prix, change et signes monétaires en France, Angleterre, Italie, Suisse, Etats-Unis, Japon, Canada.

Revue Économique internationale. (Bruksella).

ROK 1920 (ROK WYD. 12. TOM I). — *Nr. 1—2.* Maj. — *Henri Jaspar.* L'effort belge. — *André Lebon.* La paix économique de 1919. — *Raphaël-Georges Lévy.* Les finances françaises 1920. — La crise monétaire et financière. *(G. Guéré.* Monnaie hypothécaire. — Un Institut international d'émission). — *Georges Renard.* La vie économique. — *G. Roulleau.* Chronique financière. — *Ach. Grégoire.* Chronique agricole. — Faits et nouvelles. — La vie scientifique. — *Nr. 3—4.* Czerwiec. — *Charles W. Macara.* L'internationalisme dans l'industrie. — *Biard d'Aunet.* L'avenir de la monnaie métallique. — *Pierre Chasles.* Les coopératives russes et la reprise des relations commerciales avec la Russie. — *Muhlstein.* L'état économique de la Pologne. — La vie économique. — *(Henry Morris.* Les conséquences économiques de la guerre. — *E. Raffalovich.* Réfléxions sur le change et l'entr'aide. — *Louis Colson.* L'éffort des chemins de fer belges. — *Lichtenstein.* L'importance de Dantzig dans l'économie de la Pologne. — *Louis Henry.* Le role actuel de la commision des réparations. — *Jaques Stern.* La conférence de Spa et la fixation de l'indemnité allemande). — *E. Roulleeu.* Chronique financière. — *Pierre Clerget.* Chronique des transports. — *Paul de Rousiers.* Chronique maritime. — Faits et nouvelles. — La vie scientifique. *Nr. 5.* Lipiec. — *Léon Hennevicq.* L'entente franco-belge. — *Bertrand Nogaro.* Les dettes extérieures de guerre, la question des réparations et le problème des règlements internationaux. — *J. Décamps.* La conférence parlementaire internationale du commerce et la conférence de Bruxelles. — *Ing. Vladimir List.* La Tchéco-Slovaquie au travail. — La vie économique. — *Louis Strauss.* Le port d'Anvers. — *Ign. P. Lanino.* Sidérurgie d'après-guerre. — *Ernest Van Elewyck.* La vie chère. — *Pierre Forhomene.* Sophismes de l'heure présente: La balance du commerce et le change. — *Myers.* L'industrie de la résine et de la térébenthine (Naval Stores) aux États-Unis. — *E. Roulleau.* Chronique financière. — Faits et nouvelles. — La vie scientifique.

Revue Internationale du Commerce, de l'Industrie et de la Banque. (Paryż).

ROK 1920 (ROK WYD. 21). — 30 kwietnia. — Troisième Congrès de la réglementation douanière. — L'établissement dans chaque pays d'un Répertoire Général et des notes explicatives du tarif douanier. — Fonctionnement du Bureau International de Bruxelles pour la publication des tarifs dounaniers. — *L'Hote.* Certificats d'origine. — Le Port de Strasbourg. — La nationalisation des Banques en Russie. — Problèmes russes. — Le communisme à travers l'histoire.

Revue Politique et Parlementaire. (Paryż)

ROK 1920 (ROK WYD. 27. TOM CII). *Nr. 302.* Styczeń. — *F. François Marsal.* Impôts réels ou impôts personels. — *Charles Cestre.* Les conflits du travail et du capital aux Etats-Unis. — *P. Grunebaum Ballin.* La participation des organisations professionnelles à l'exercice du pouvoir legislatif. — *Colonel Lamouche.* Le Traité de paix avec la Bulgarie. — *G. Lassudrie Duchêne.* Les pensions de la guerre. — Le rapport Sankey et l'industrie des mines en Angleterre. — *Nr. 303.* Luty. — *Marcel Peschaud.* La crise des transports. — *Louis Eisenmann.* Le problème hongrois. — *Nr. 304.* Ma-

rzec. — L'avenir des chemins de fer en Russie. — *I. Rouge.* La nouvelle constitution allemande, organisation des pouvoirs. — *Georges E. Roberts.* La distribution de la richesse. — *René Gonnard.* La Hongrie de demain. — *Paul Hamelle.* L'Irlande enchainée. — *E. Boucheron.* Les coopératives et la reconstitution des régions dévastées.

TOM CIII. *Nr. 305.* Kwiecień. — *H. Berthélemy.* L'extension de la capacité des syndicats professionnels. — *Jean Lescure.* Faut-il détruire la Turquie? — *Frédéric Jenny.* Le mémorandum économique. — *André Duboiseq.* La Chine et la question d'Extrême-Orient. — *Paul Appel.* La Société des Nations et l'avenir de l'humanité.— *Nr. 306.* Maj. — *Frédéric Jenny.* Comment „mobiliser" la dette allemande? — *Charles Cestre.* L'enseignement professionel aux Etats-Unis. — *G. Lassudrie-Duchêne.* La reforme de la loi du 9 juin 1863 sur les pensions civiles. — *Colonel Lamouche.* Les peuples oubliés. — *Paul Desfeuilles.* Un Institut scientifique de l'histoire de la guerre. — *Nr. 307.* Czerwiec. — *A. Darlu.* L'échec de la grève général. — *Michel Huber.* Vers la baisse des prix. — *G. de Lapradelle.* Les conséquences économiques de la paix de Versailles. — *Edgar Allix.* Revue économique et financière. L'illusion monétaire; l'inflation et ses conséquences. — *Pierre Charles.* La vie politique et économique en Tchéco-Slovaquie.

TOM CIV. *Nr. 308.* Lipiec. *André Liesse.* Le régime futur des chemins de fer français. — *E. du Vivier de Streel.* Les réparations financières dues à la France. — *René la Bruyère.* L'industrie des transports maritimes, ses besoins et son avenir. — *Jean Bourdeau.* La guerre et la paix d'après les prévisions des sociologues.

Revue du Travail (Bruksella).

ROK 1920 (ROK WYD. 21). — *Nr. 8* Kwiecień. — Les conflits du travail et leur conciliation en Belgique. Conflits déclarés ou continués pendant le mois de .... 1920 (stała rubryka). — Les industrie minières et metallurgiques en .... 1920 (stała rubryka). — Activité des Bourses officielles du Travail pendant le mois de .... 1920 (stała rubryka). — Les prix de detail en Belgique. Indices de l'augmentation des prix (stała rubryka). — La production du blé en 1919 et sa repartition mondiale. — *Nr. 9.* Maj. — Le marché du travail en Belgique (stała rubryka). *M. A. Dalmer.* Le salaire minimum dans les mines de houille britanniques. — *Nr. 11.* Czerwiec. Bureau International du Travail. Le travail des marins. Reponses belges au questionnaire peur la Conférence de Gênes. — La question de la socialisation aux Pays-Bas. — *Nr. 13.* Lipiec. — Conférence internationale pour le relèvement de l'Europe centrale. — *Nr. 14.* Lipiec. — La crise du chômage en Belgique.

Amtliche Nachrichten des Österreichischen Staatsamtes für Soziale Verwaltung. (Wiedeń).

ROK 1919. (ROK WYD. 1). — *Nr. 1/2.).* — Tarifverträge, Arbeiter-u. Angestelltenausschüsse u. Schlichtung v. Arbeitsstreitigkeiten in Deutschland. — Regelung d. Arbeitsverhältnisses von gewerbl. Arbeitern u. von Angestellten während d. wirtschaftl. Demobilmachung i. Deutschland. — *Nr. 15, 16.*—Kriegsbeschädigtenfürsorge in der tschechoslovakischen Republik. Aenderung d. Krankenversicherungsgesetzes i d. tschecho-slovakischen Republik.—*Nr. 18.*—Aenderung des Arbeiter-Unfallversicherungsgesetz in der tschecho-slovakischen Republik. — *Nr. 20.* — Betriebs-und Revierräte sowie Schiedsgerichte im tschecho-slovakischen Bergbau. — Regelung der Arbeitszeit in Jugoslavien. — *Nr. 21/22.* — *Dr. Edmund Palla.* Ein Jahr Arbeitslosenfürsorge in Oesterreich.— Landesgesetzgebung auf dem Gebiete des Wohnungswesens.

ROK 19/20 (ROK WYD. 2). — *Nr. 1.* — Kundmachung von 22. Dez. 1919, betr. die statistische Berichterstattung der nicht gewerbemässigen Arbeitsnachweisstellen. — Reform des Gesinderechtes in Oesterreich.—*Nr. 4.* — Novellierung des Pensionsversicherungsgesetzes.—Gesetzentwurf üb. die Unterstützung v. Arbeitslosen.—Das tschecho-slova-

kische Wohnungsanforderungsgesetz v. 30 Oktober 1919. — *Nr. 6.* — Ergebnis d. Volkszählung in Wien. — *Nr. 7.* — Vertragsentwürfe und Anträge, angenommen von der Internationalen Arbeitskonferenz des Völkerbundes. — *Nr. 10.* — Ausdehnung der Krankenversicherung. — Erwerbslosenfürsorge in Deutschland. — Die tschechoslovakische Agrarreform. — *Nr. 11.* — Pensionsversicherung von Angestellten. — *Nr. 12.* — Das tschecho-slovakische Kriegsbeschädigtengesetz. — Die Gewerbeinspektion im Jahre 1916. — *Nr. 13.* — Krankenkassenstatistik 1916. — Regelung internationaler Beziehungen auf dem Gebiete der Sozialversicherung in der Tschechoslowakei. — Einschränkung des Stellenwechsels ausländischer Wanderarbeiter in Deutschland. — *Nr. 14/15.* — Einstellung und Beschäftigung Kriegsbeschädigter in Oesterreich. — Krankenstatistik 1917. — Pensionsversicherung in der Tschechoslovakei.

Der Arbeitsnachweis in Deutschland. (Berlin).

ROK 1919/20 (ROK WYD. 7). — *Nr. 1.* 5 października 1919 r. — *A. v. Winterfeld.* Uebersicht (stała rubryka). — *Dr. Wolf.* Vorschläge zu einer Reform der Arbeitsmarktstatistik. — *Dr. E. Wehrle.* Arbeitsamt und Erwerbslosenfürsorge. — *Nr. 2.* 20 października. — *Dr. Paul Dermietzel.* — Neuordnung der Arbeitsvermittlung für den Bergbau. — *K. Pauk.* Betrachtungen zur Auswanderungsfrage. — *Dr. Paul Dermietzel.* Zur preussischen Verordnug über Arbeitsnachweise vom 12 September 1919. — *Dr. Vitzdamm.* Meldesystem, Stellenliste, Arbeitsmarktanzeiger. — *Nr. 4.* Listopad. — *E. Bohny.* Die schweizerischen Arbeitsämter im Jahre 1918. — *Dr. Gertrud Marwitz-Stettin.* Zur Fürsorge für die in Landwirtschaft vermittelten Industriearbeiter. — *Nr. 5.* Grudzień. — *Otto Nenke.* Vom Arbeitsmarkt im Holzgewerbe. — *Nr. 6.* Grudzień. — *Dr. Walter Schmidt.* Zur Frage des Verhaltens der öffentlichen Arbeitsnachweise bei Streiks und Aussperrungen. — *Dr. Petersen.* Die Beschaffung groszstädtischer Arbeitskräfte in der Landwirtschaft der Provinz Brandenburg. — *Nr. 8.* Styczeń 1920 r. — *Dr. Ernst Bernhard.* Zur neueren Entwicklung des Arbeitsnachweises und der Arbeitslosenfürsorge in England. — *Dr. E. Ferenczi.* Gewerblicher und landwirtschaftlicher Arbeitsnachweis. — *Nr. 9.* Luty. — *Dr. Paul Dermietzel.* Landwirtschaftliche Lehrgänge zur Ueberführung von Industriearbeiterinnen auf das Land. — *Dr. Otto Grunow.* Arbeitsbeschaffung. — *Nr. 11.* Marzec. — *Rudolf Huppelsberg.* Der Arbeitsnachweis für Kaufleute bzw. Angestellte und seine Neuregelung. — *Nr. 12.* — *Dr. Klein.* Die Vermitlung von Ostjuden in das rheinisch-westfälische Industriegebiet. — *Erkelenz.* Aussichten über die Gestaltung des Arbeitsmarktes. — *P. Wölbling.* Arbeitsnachweis und Erwerbslosenfürsorge. — *Dr. E. Bernhard.* Betriebsrätegesetz und Arbeitsmarktregelung. — *Nr. 14.* Kwiecień. — *Bayersdorff.* Produktive Erwerbslosenfürsorge. — *Karl Schroeter.* Arbeitsbeschaffung. — *Nr. 15.* Maj. — *Dr. Ernst Bernhard.* Zur Entwicklung des öffentlichen Arbeitsnachweises in Frankreich. — *Dr. Wolf.* Zur Arbeitsnachweisstatistik.

Arbeitsrecht. (Stuttgart).

ROK 1916 (ROK WYD. III). — *Nr. 1.* Kwiecień. — *Dr. Elisabeth Altmann-Gottheiner.* Die Ersetzung der Männer durch Frauenarbeit. — *Nr. 2/3.* Czerwiec. — Beiträge zum Wiederaufbau der Arbeitsverhältnisse nach dem Kriege. (Praca zbiorowa). — *Nr. 4.* Grudzień. — *Dr. Walther Oppermann.* Die Kriegsgesetzgebung zum Arbeitsrecht.

ROK 1917 (ROK WYD. IV). — *Nr. 1/2.* Marzec. — *Dr. Käthe Gaebel.* Die nächsten Aufgaben der Heimarbeiterschutzgesetzgebung. — *Dr. Hugo Sinzheimer.* Das Gesetz über den vaterländischen Hilfsdienst vom 5. Dezember 1916. — *Nr. 4.* Październik. — *Franz Röhr.* Das Koalitionsrecht der Landarbeiter. — *Dr. Carl Völckers.* Die Beschränkung des Koalitionsrechtes der gewerblichen Arbeiter durch Vertrag. — *Dr. Hugo Sinzheimer.* Der Gesamtarbeitsvertrag.

ROK 1918. (ROK WYD. V).—*Nr. 1.* Styczeń. — *Dr. Heinz Potthoff.* Demobilmachung und Arbeitsrecht. — *Nr. 2/3.* Maj. — *Dr. Heinz Potthoff.* Arbeitsrecht und Arbeitskammern. — Heeresverwaltung und Arbeitsvermittlung. (Praca zbiorowa). — *Dr. H. Potthoff.* Uebergangswirtschaft und Arbeitsrecht — *Prof. Dr. Eckert.* Ein Forschungsinstitut für Sozialwissenschaften.

ROK 1919. (ROK WYD. VI).—*Nr. 1.* Styczeń. — *Dr. L. Heyde.* Arbeitsrecht und Friedensvertrag. — *Nr. 2.* Czerwiec. — *Dr. V. Grünberg.* Die Revolution in Deutsch-Oesterreich und das Arbeitsrecht. — *Dr. K. Gaebel.* Zur Neuregelung der Heimarbeit. — *Dr. H. v. Frankenberg.* Neue Ziele der deutschen Sozialversicherung. — *Dr. H. Potthoff.* Das neue Arbeitsrecht. — *Nr. 3/4.* Grudzień. — *Dr. H. Potthoff.* Die künftige Arbeitsverfassung. — Streikfragen. (Praca zbiorowa).

Archiv für die Geschichte des Sozialismus und der Arbeiterbewegung. (Lipsk).

ROK WYD. 5. *Nr. 1 i 2* (1914). — *K. Kuwata.* Die Arbeiterbewegung in Japan. — *Edmund Bernatzik.* Ueber Beamtensyndikalismus, hauptsächlich in Frankreich. — *Otto v. Zwiedineck-Südenhorst.* Ueber den französischen Syndikalismus. — *Nr. 3.* — *Dr. H. A. Walter.* Die kanadische Arbeiterbewegung.

ROK WYD. 6. ROK 1916. *D. van Blom.* Schriften niederländischer Sozialisten über den Krieg. — *Alexander Brückner.* Russland und Europa. — *G. Henriksson-Holmberg.* Die Entwicklungsgeschichte der Arbeiterbewegung in Schweden. — *Eugen von Philippovich.* Monopole und Monopolpolitik.—*J. M. Rubinow.* Marx' Prophezeiungen im Lichte der modernen Statistik. — *N. Rjasanoff.* Marx und Engels über die Polenfrage. — *Dr. Carl Grünberg.* Die Internationale und der Weltkrieg. Materialen (c. d. Rok wyd. 7. Nr. Nr. 1 i 2).

ROK WYD. 7. *Nr. 1 i 2* (1916). — *G. Tschudnowsky.* Schriften russischer Sozialisten über den Krieg. — *Nr. 3.* — *Dr. Oscar Blum.* Die Psychologie der Emigration.

ROK WYD. 8. *Nr. 1* (1918). — *Dr. H. Köppe.* Schriften über den Kriegssozialismus. — *W. Wygodzinski.* Zur Geschichte der inneren Kolonisation. — *Nr. 2 i 3* (1919). — *Dr. D. Blom.* Schriften niederländischer Sozialisten über den Krieg. — *Dr. Carl Grünberg.* Das Grundgesetz der russischen Sowjetrepublik.

Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik. (Tubinga).

TOM 38. Zeszyt I. (r. 1914 styczeń). — *Otto v. Zwiedineck.* Ueber den Subjektivismus in der Preislehre. Ueberlegungen im Anschluss an Liefmanns Preistheorie. — Zeszyt II. (marzec). — *Luigi Berta.* Beiträge zum Problem des Neomalthusianismus. — *Aug. Hjelt.* Die Kapitalbildung in Finland. — Zeszyt III. (maj). — *J. Jastrow.* Kopernikus' Münz- und Geldtheorie.

TOM 39. Zeszyt I. (lipiec).—*Arthur Salz.* Auswanderung und Schiffahrt. — *Ferdinand Toennies.* Die Gesetzmässigkeit in der Bewegung der Bevölkerung (c. d. zesz. III). — *Ludwig v. Mises.* Die Störungen im Wirtschaftsleben der österreichisch-ungarischen Monarchie während der Jahre 1912/1913. Zeszyt II. (r. 1915 maj). — *Otto Neurath.* Die konfessionalle Struktur Osteuropas und des näheren Orients und ihre politisch-nationale Bedeutung.

TOM. 40. Zeszyt I. (r. 1914 grudzień). — *Georg Bernhard.* Die Politik der Reichsbank im Kriege. — *J. Jastrow.* Die Organisation des Kredits im Kriege. — *Emil Lederer.* Die Organisation der Wirtschaft durch den Staat im Kriege. — *Emil Lederer.* Die Lage des Arbeitsmarktes und die Aktion der Interessenverbände zu Beginn des Krieges. — Zeszyt II. *Walther Federn.* Oesterreich - Ungarns Geld- und Kreditwesen im Kriege. — *Emil Perels.* Die wirtschaftlichen Kriegsmassnahmen in Oesterreich. — *Ludwig Bendis.* Die amerikanische Volkswirtschaft unter dem ersten Ein-

fluss des europäischen Krieges. — *Eugen Kaufmann.* Die Finanz- und Wirtschaftslage Frankreichs im Kriege (c. d. zesz. III). — *Paul Gygax.* Die wirtschaftliche Rüstung der Schweiz. — *Chr. J. Klumker.* Fürsorgewesen während des Krieges. — Zeszyt III (1915 marzec). — *Von Völcker.* Der deutsche Eisenbahnverkehr und der Krieg. — *Robert Michels.* Die wirtschaftlichen Wirkungen des Völkerkrieges auf Italien in den ersten Monaten. — *Theodor Metz.* Die Massnahme der niederländischen Regierung zum Schutze der Staatswirtschaft im Kriege und der bisherige Einfluss des Krieges auf die niederländische Wirtschaft. — *Judith Grünfeld.* Die russische Volkswirtschaft im Kriege. — *Zofja Daszyńska Golińska.* Die wirtschaftliche und politische Lage Polens bei Ausbruch des Krieges. — *Emanuel Hugo Vogel.* Die inneren Anleihen der kriegführenden Staaten im zweiten Halbjahr 1914. — *Emil Lederer.* Die Regelung der Lebensmittelversorgung während des Krieges in Deutschland. — *W. Kullemann.* Die prinzipielle Berechtigung der Höchstpreise. — *Paul Jacobs.* Die Zukererzeugung im Jahre 1915. — *Edgar Jaffé.* Die Militarisierung unseres Wirtschaftslebens. Prinzipielle Aenderungen der Wirtschaft durch den Krieg.

TOM 41. Zeszyt I (r. 1915 wrzesień). — *Mombert.* Neuere Literatur aus dem Gebiete der Bevölkerungslehre und Bevölkerungsstatistik. — Zeszyt III (r. 1916 kwiecień). — *Leo Blum.* Kriegsgewinsteuer und Aktiengesellschaften.

TOM 42. Zeszyt I (r. 1916 sierpień). — *Z. Pumpiansky.* Die Genossenschaftsbewegung in Russland. — Zeszyt III. — *Arthur Salz.* Auswanderung und Schiffahrt mit besonderer Berücksichtigung der österreichischen Verhältnisse.

TOM 43. Zeszyt I. — *Emil Lederer.* Die Ueberleitung der Wirtschaft in den Friedenszustand (c. d. zesz. III). — *Gustaw Stolper.* Deutsch - österreichisch - ungarischer Wirtschaftsbund (c. d. zesz. III). — *Emanuel Hugo Vogel.* Die Anleihen der kriegführenden Staaten im Jahre 1915. — *Josef Szterenyi.* Das Problem der Schaffung Europas vom Gesichtspunkt der ungarischen Interessen. — Zeszyt II. *Franz Eulenburg.* Zur Theorie der Kriegswirtschaft. — *Siegfried Budge.* Der Krieg und das Bevölkerungsproblem. — *Siegfried Buff.* Die auswärtigen Wechselkurse im Kriege — *Walther Federn.* Oesterreich-Ungarns Geld und Kreditwesen im Krieg. — *Friedrich Gaertner.* Die Brotversorgung im Oesterreich. — *Emil Schiff.* Staatliche Regelung der Elektrizitätswirtschaft. — *L. Glier.* Die Finanzierung des Krieges in England während der letzten zehn Monate (c. d. zesz. III). — Zeszyt III (maj 1917). — *Hirsch Paul.* Städtische Wohnungs- und Bodenfragen im Kriege. — *Edgar Jaffé.* Kriegskostendeckung und Reichsfinanzreform. — *Eugen Kaufmann.* Die Finanz- und Wirtschaftslage Frankreichs im Kriege. — *C. Legien.* Die Arbeitsvermittelung nach dem Kriege. — *P. Mombert.* Gedanken über die Deckung und Aufbringung der Kriegskosten. — *Karl Pribram.* Zur Entwicklung der Lebensmittelspreise in der Kriegszeit. — *Carl von Tyszka.* Die Veränderungen in der Lebenshaltung städtischer Familien im Kriege. —

TOM 44. Zeszyt I. (1917). — *Viktor Heller.* Fortschritte der Haushaltungsstatistik nach den Ergebnissen einer Erhebung des östrreichischen Arbeitsstatistischen Amtes über 119 Wiener Arbieterfamilien. — Zeszyt III (1918). — *P. Mombert.* Neuere Literatur zur Bevölkerungslehre und Bevölkerungsstatistik.

TOM 45. Zeszyt I. (r. 1918 lipiec). — *Emil Lederer.* Die ökonomische Umschichtung im Kriege (c. d. zeszyt II). — *Ernst Broda.* Zur Frage der Konjunktur im und nach dem Kriege. — *Carl Erich von Kühlmann.* Das Finanzproblem und Form und Technik einer Vermögensabgabe. — *Dr. Lothar Meyer.* Landwirtschaft und Uebergangswirtschaft (c. d. część II). — *Arnold Daniel.* Die Möglichkeiten der ungarischen Landwirtschaft und ihre Bedeutung für Mitteleuropa. — *Adolf Braun.* Die Zeitungen in der Periode der Uebergangswirtschaft. — *Karl Keck.* Probleme und Organisation der

Uebergangswirtschaft in England.—Zeszyt II (r. 1919 luty).—*Adolf Braun.* Zum Preis- Lohn- und Arbeitsleistungsproblem in der Uebergangswirtschaft. — *Emil Perels.* Der Abbau des wirtschaftlichen Kampfrechts.—*Hugo Lindemann.* Die Wohnungsfürsorge in der Uebergangswirtschaft. *Heinz Potthoff.* Zur Berufslage der Volkswirte nach dem Kriege. Zeszyt III (r. 1919, październik). — *Franz Eulenburg.* Inflantion. Zur Theorie der Kriegswirtschaft t. II. — *Eduard Heimann.* Die Sozialisierung.—*Dr. Heinrich Laufenberg.* Die Räteidee in der Praxis des Hamburger Arbeiterrats. — *Dr. F. Ferenczi.* Die Abrüstung und die Bekämpfung der Arbeitslosigkeit in Ungarn.

TOM 46. Zeszyt I (r. 1918 grudzień). — *S. P. Altmann.* Finanzwissenschaftliche Literatur I. Zeszyt II (r. 1919 czerwiec). — *R. E. May.* Deutschlands Bedarf an Körnerfrüchten vor und nach dem Kriege, insbesondere in der Uebergangszeit. — Zeszyt III (r. 1920 styczeń). — *Hermann Oncken.* Zur polnische Frage. — *Arthur Salz.* Literatur des Bolschewismus.

Die Bank. (Berlin).

ROK 1920. — Zeszyt I. Styczeń. — *Alfred Lansburgh.* Die Bedeutung einer Valuta-Anleihe. — *F. Lusensky.* Inanspruchnahme ausländischen deutschen Privatvermögens durch die gegnerischen Staaten. — *D. Jursch.* Die Emissionstätigkeit der deutschen Girozentralen. — Zeszyt 2. Luty. — *Alfred Lansburgh.* Die soziale Seite des Geldproblems (c. d. zesz. 3). — *Prof. Dr. Bruno Moll.* Geldseite und Warenseite. — *E. Haase.* Das Eindringen ausländischen Kapitals in das deutsche Wirtschaftsleben. — Die ausländischen Banken im IV Quartal 1919 (c. d. zesz. 3 i 4). — Zeszyt 3. Marzec. — *W. Zimmermann.* Die Beschaffung industriellen Betriebskapitals. — *Paul Rettig.* — Die Bankbeamten und die Indexziffern. — Zeszyt 4. Kwiecień—Maj. — *Alfred Lansburgh.* Zur Frage der deutschen Rohstoffversorgung. — *Prof. Dr. Hans Crüger.* Kreditgenossenschaften und Banken. — *A. L.* Die deutsche Bank 1870 bis 1920. — *Ernst Cohnitz.* Die Wohnungsnot. — Die ausländischen Banken im I Quartal 1920.

Berichte aus den neuen Staaten. (Wiedeń).

ROK 1920 (WYD. ROK III). *Nr. 81/83.* Maj. — Nachtrag. (Tschecho-Slovakischer Staat). Gesetz vom 8 April 1920 über die Vermögensabgabe und Abgabe vom Vermögenszuwachs (c. d. Nr. Nr. 84 do 86, 87 do 89, 90 do 92, 93 do 95, 114 do 116). *Nr. 99/101.* 1 lipca. — Vom Zentralverband der tschecho-slowakischen Industriellen.— 22 lipca. — (Czechosłowacja) Die Belastung des Handels und der Industrie mit direkten Steuern im Jahre 1919 und 1920. — *Nr. 111/113.* 30 lipca. — (Jugosławja) Der Budgetvoranschlag für 1920/21. — *Nr. 114/116.* 5 sierpnia. — (Jugosławja) Der Staatsvoranschlag für 1920/1. — *Nr. 117/119.* 12 sierpnia. — (Czechosłowacja) Die wirtschaftlichen Bespechungen mit Deutschland. — Der Einfluss der Vermögensangabe auf die Bilanz.

Deutsches Statistisches Zentralblat. (Lipsk).

ROK 1920 (ROK WYD. 12). — *Nr. 3/4.* Marzec—Kwiecień. — *O. Kürten.* Die Organisation des statistischen Quellennachweises. — *Dr. Franz Žižek.* „Personen" und „Fälle". — *Dr. W. Feld.* Nochmals „Methodisches zum Geburtenrückgangsproblem". — Aus der statistischen Literatur. — Vermischte Mitteilungen. — Aus dem Inhalt statistischer Zeitschriften und Quellenwerke.

Korrespondenzblatt des Allgemeinen Deutschen Gewerkschaftsbundes. (Berlin).

ROK 1920 (ROK WYD. 30). — *Nr. 2.* — *G. Schmidt.* Zur Lebensmittelverteuerung. *Nr. 4.*—Lohnbewegung und Lohnstatistik.—*U. Reissmann.* Löhne und Produktionskosten in der amerikanischen Industrie. — Die Auswanderung nach den Vereinigten Staaten von Nordamerika im Weltkriege. — *Nr. 7.* — Von den Gewerkschaften in West-

polen. — *Nr. 9.* — Zur Frage der Gewinnbeteiligung (d. c. Nr. 10, 11). — Generalversamlung des Deutschen Landarbeiterverbandes. — (Das Betriebsrätegesetz). — *Nr. 10.* — Lebenshaltung und Lohnsteigerung in England. — *Nr. 14.* — Aussichten der Amerikawanderung. — *Nr. 22.* — Ausblick auf die wirtschaftlichen Friedensbedingungen (d. c. Nr. 23 i 24). —*Nr. 23.* — Valutasorgen der Unternehmer. — *Nr. 26.* — Gesundliche Verhältnisse der Auswanderer. — Polnische Arbeiter zum Wiederaufbau in Frankreich. — *Nr. 28.* — Jahresbericht des Vorstandes des Allgemeinen Deutschen Gewerkschaftsbundes für 1919. — Die Kriegsstatistik der freien Gewerkschaften. — *Nr. 29.* — Kosten der Lebenshaltung in den Vereinigten Staaten von Amerika. — Der Rückgang des Trinkgeldsystems im Lichte der Statistik. — Internationale Steigerung der Kosten der Lebenshaltung. — *Nr. 32.* — Der Boykott gegen Ungarn. — Brasilien als Ziel deutscher Auswanderer. — *Nr. 33.* — Zum Schutze der deutschen Neutralität. — Die Ortsausschüsse des Allgemeinen Deutschen Gewerkschaftsbundes im Jahre 1919.

Mitteilungen des Verbandes österreichischer Banken und Bankiers. (Wiedeń).

ROK 1920 (ROK WYD. 3). — *Nr. 1/2.* Styczeń. — *Siegfried Rosenbaum.* Die österreichische Losanleihe 1920. — *Wilhelm König.* Kriegsanleihen und Finanznot. — *Stephan Küttner.* Die Abstattung der Vermögensabgabe in Form von Gratisaktien und ihre Rückwirkung auf die Bilanzen der Aktiengesellschaften (c. d. Nr. 3/4). —*Rudolf Löbl.* Zur Umgestaltung des deutschen Finanzsystem.—*Erwin Paneth.* Das Gesetz über die Errichtung von Einigungsämtern und kollektive Arbeitsverträge in Oesterreich. — *Nr. 3/4.* Kwiecień. — *Rudolf Lauterstein.* Privatrechtliche Bestimmungen des Friedensvertrages von St. Germain-en-Laye. — *Walther Löbl.* Die Hauptgrundsätze eines deutschen Reichsausgleichgesetzes über die Abrechnung der deutschen Auslandsforderungen und Auslandsschulden. — Der französische Gesetzentwurf über das Clearing mit Deutschland. — *Emil Perels.* Das Wirtschaftsmanifest des Obersten Rates. — *Rudolf Natscheradetz.* Die Bilanzierung der Gratisaktien für die Vermögensgabe. — *Sergius Dubrowitsch.* Der Einfluss des Krieges auf die wechselreichtliche Verjährung. — Die Geldentwertung und das Recht. — *Nr. 5/6.* Lipiec. — *Othmar Spann.* Vom Wesen der Papiergeldvermehrung. — *Walther Löbl.* Die für das wirtschaftliche Leben wichtigen Fristen des Friedensvertrages von St. Germain.

Petermanns Mitteilungen aus Justus Perthes' Geographischer Anstalt. (Gotha).

ROK 1920 (ROK WYD. 66). — Styczeń—Luty. — Uebersichten der von der Preuss. Landesaufnahme im Massstab 1 : 25000 veröffentlichen Messtischblätter.

Recht und Wirtschaft. (Berlin).

ROK 1920 (ROK WYD. 9). — *Nr. 1.* Styczeń. — *Dr. D. Düringer.* Die Verfassungswidrigkeit der Reichsabgabenordnung.—*Wichard v. Moellendorff.* Zur Geschichte der Planwirtschaft. — *Prof. Dr. Wygodzinski.* Hemmungen der inneren Kolonisation. — *Hermann Hecht.* Deutschlands Ausverkauf. Ausfuhrbeförderung oder-hinderung? — *Dr. Hans Posse.* Die wirtschaftliche Ausplünderung Deutschlands. — *Dr. Drews.* Lohnansprüche aus der Verordnung vom 3.9.1919. — *Nr. 2.* Luty. — *Dr. August Müller.* Staatsbeamtenfragen in der Deutschen Republik. — *Dr. Hoffmann.* Zwangsversicherung gegen Arbeitslosigkeit. — *Rud. Wissel.* Zur Frage der schiedsgerichtlichen Beilegung von Arbeitsstreitigkeiten. — *Dr. Otto Loening.* Die völkerrechtliche Stellung Danzigs nach dem Versailler Friedensvertrag. — *Von Schulz.* Arbeitsgerichte. Gewerbegerichte und Kaufmannsgerichte. — *Prof. Dr. Robert Liefmann.* Das Reichsnotopfer und der Abbau der Preise. — *Nr. 3.* Marzec. — *Dr. Popitz.* Die Steuerpolitik des Reichs. — *C. Noppel.* Arbeitspflicht und Arbeitszwang. — *Dr. F. Breisig.* Ueber den finanziellen Aufbau der deutschen Spar-Prämienanleihe 1919. — *Dr. Siegfried Bumke.* Die völker-

rechtliche Stellung Danzigs.—*Nr. 4.* Kwiecień. — *Prof. Dr. A. Lotz.* Zur Reform des Beamtentums. — *Wilhelm Momber.* Handarbeit und Arbeitslust. — *Dr. Otto Leoning.* Zur völkerrechtlichen Stellung Danzigs. Eine Replik. — *Nr. 5.* Maj. — *Dr. Adolf Arndt.* Die Regalisierung des Grundeigentümerbergbaus und die deutsche Reichsverfassung. — *Nr. 6.* Czerwiec. — *Hermann Buch.* Generalstreik, Arbeitszwang und Reichsverfassung. — *Ernst Schulze.* Kommunistische Experimente. — *Nr. 7.* Lipiec. — *Heinrich Dove.* Die Handelskammer als Organ für die Bekundung von Handelsgebräuchen. — *Wilhelm Momber.* Geistige Schwerarbeit. — *Felix Bondi.* Der deutsch-französische Schiedgerichtshof. — *Alexander Elster.* Sozialisierung des Buchhandels. — *Hans Carl Nipperdey.* Zwang zum Abschluss von Tarifverträgen? — *O. Schwarzenberger.* Friedensvertrag und Reichsgesetzgebung im deutschen Rechts- und Wirtschaftsleben.

Reichs-Arbeitsblatt. (Berlin).

ROK 1920. (ROK WYD. XVIII). — *Nr. 4.* Kwiecień. — Bergarbeiterlöhne in den Hauptbergbaubezirken. — Aeussere und innere Wandlungen der englischen Gewerkvereine. — *Nr. 5.* Maj. — Kriegswohlfahrtspflege. Die Reichsbeihilfen für Zwecke der Kriegswohlfahrtspflege.

Soziale Praxis und Archiv für Volkswohlfahrt. (Berlin).

ROK 1920. (ROK WYD. 29). — *Nr. 15.* 7 stycznia. — *Dr. Käthe Gaebel.* Die Kriegsberichte der preussischen Gewerbeaufsicht (c. d. Nr. Nr. 16 i 17). — *Nr. 16.* — Der Betriebsrätegedanke in Norwegen. — *Nr. 17.* — *Bernhard Dernburg.* Weshalb fordern wir den Index für die Beurteilung der Lohnhöhe? — *Nr. 18.* — *Bruno Rauecker.* Die Not der freien geistigen Arbeiter. — *E. L.* Arbeitszwang, Arbeitsfreiheit, Arbeitsschutz. — *Nr. 19.* — *Dr. Käthe Gaebel.* Die Sechsstundenschicht im Bergbau. — *Ed. Breslauer.* Wohnungsnot, Mietsteigerung und Mieterschutz. — *Nr. 21.* — Sozialrechtliche Neuerungen im deutschösterreichischem bürgerlichen Gesetzbuch. — Ueber die Grundsätze und Grundlinien der Lohnstatistik des Reichsarbeitsministeriums. — *Nr. 22.* — Der Zentralverband deutscher Konsumvereine. — *Nr. 23.* — *Dr. Lujo Brentano.* Die gesetzliche Regelung des Tarifvertrages (c. d. Nr. 24). — Die tschechoslowakischen Gewerkschaften. — Die Kriegsberichte der preussischen Bergbehörden. — *Nr. 24.* — *Dr. Joseph Bonjansky.* Die Sozialpolitik des russischen Bolschewismus. — *Dr. Waldemar Zimmermann.* Das Versagen der obligatorischen Schiedsgerichte im Kampf zwischen Kapital und Arbeit in Australien und Neuseeland. — *Dr. Müller.* Die Tätigkeit der Gewerbe- und Kaufmannsgerichte im Kriegsjahrfünft 1914/1918. — Der Arbeitsmarkt im Jahre 1919. — *Nr. 25.* — *Dr. Kühne.* Die Aufgaben der Berufserziehung im neuen Deutschland (c. d. Nr. 26). — *Nr. 27.* — *Dr. Robert Kirchhoff.* Die gleitende Lohnskala und ihre praktische Durchführung in Flensburg. — Das sozialpolitische Programm der Unabhängigen Sozialdemokratie Deutschlands. — Die Entwicklung der Löhne während der Kriegszeit nach den Berichten der preussischen Gewerbeaufsicht. — Beiträge zur Kenntnis der Lebenshaltung im 4 Kriegsjahr. — Die Not in Deutschösterreich. — Die Beteiligung der Angestellten in tschecho-slovakischen Bergwerksbetrieben an der Verwaltung der Gruben und am Reingewinn. — *Nr. 28.* — *Dr. Käthe Gaebel.* Die Gesetzgebung der Bolschevisten. — Die Einwanderung ausländischer Industriearbeiter.—*Nr. 29.* — *Dr. Max Lederer.* Fortschritte der sozialen Gesetzgebung in Deutschösterreich (c. d. Nr. 30). — *Dr. Leymann.* Die 3. Tagung des Verwaltungsrats des Internationalen Arbeitsamts in London vom 22—25 März 1920. — *Nr. 30.* — *Dr. August Müller.* Die Bedeutung der Konsumgenossenschaften im neuen Deutschland. — Die Notwendigkeit einer Wirklichkeitsstatistik der notwendigsten Lebensunterhaltskosten. — Aus der Praxis der gleitenden Lohnskalen. — Zur Frage der Beschäftigung ausländischer Arbeiter. — *Nr. 31.* — *Dr. Käthe Gaebel.* Der Entwurf eines Gesetzes über Arbeitslosenversiche-

rung (c. d. Nr. 32). — *Nr. 32.* — *Gerloff.* Erfahrungen mit den Vorschriften über den Achtstundentag. — *Nr. 33.* — *Dr. E. Gruner.* Zur Frage der Gewinnbeteiligung (c. d. Nr. 34). — *Fritz Winters.* Die Besoldungsreform für die Reichs- und Staatsbeamten. — Tätigkeitsbericht der Gesellschaft für Soziale Reform für die Zeit von Frühjahr 1918 bis Frühjahr 1920 (c. d. Nr. 34). — *Dr. Gerda Simons.* Die Entwickelung der sozialen Kriegsbeschädigten- und Kriegshinterbliebenenfürsorge (c. d. Nr. 34). — *Nr. 34.* — Sozialisierung, Kommunalisierung und Zwangswirtschaftsabbau. — Einwirkung der Arbeitsnachweise auf Einhaltung von Tarifverträgen. — *Dr. Hans Heinrich Zisseler.* Wohnungs- und Siedlungsgesetze in den letzten Verhandlungen der Nationalversammlung (c. d. Nr. 35). — *Nr. 35.* — Erziehung des Stadtkindes zur Landwirtschaft. — *Nr. 36.* — Ueber Arbeitsrecht und Arbeitsfreiheit im neuen Polenstaat. — Messziffer und gleitende Löhne. — *Nr. 37.* — *Dr. Hans Maier.* Die Stellung der sozialen Fürsorge in der neuen Zeit (c. d. Nr. 38). — Ein deutscher Gewerkschaftskongress in der Tschechoslowakei. — *Nr. 38.* — Die Erfassung der Frauenarbeit in der künftigen Berufszählung. — Die tschechoslowakischen Gewerkschaften. — Die Reform der Reichsversicherung (c. d. Nr. 39). — *Nr. 41.* — Der 17. Genossenschaftstag des Zentralverbands deutscher Konsumvereine. — Die gewerbsmässige Stellenvermittlung von ausländischen Wanderarbeitern. — *Nr. 42.* — Die VIII Delegiertenversammlung der Internationalen Vereinigung für gesetzlichen Arbeiterschutz. — Einheitliche Organisation der Arbeiterbewegung in der Slovakei. — Die amtliche Statistik der Arbeitstarifverträge in Deutschland für das Jahr 1918. — Das neue Heimarbeitsgesetz in der Tschechoslovakei. — Das Kinderelend in Deutschland.

Weltwirtschaft. (Berlin).

ROK 1919. (ROK WYD. IX). — *Nr. 1.* Styczeń. — *Ernst Collin.* Der Wiederaufbau der Weltwirtschaft als volkswirtschaftliches Problem. — *Paul Leutwein.* Zur deutschen Volksernährung nach dem Weltkrieg. — *W. de Gromann.* Deutsch-russische Handelsbeziehungen. — *Friedrich Grabowsky.* Der neue Weg zum Welthandel. — *Nr. 2.* Luty. — *Otto Jöhlinger.* Auslanddeutschtum und Weltwirtschaftskrieg. — *Hermann Grossmann.* Weltwirtschaftliche Probleme der chemischen Industrie. — *E. Jenny.* Die Deutschen im Wirtschaftsleben Russlands (c. d. Nr. Nr. 3 i 4). — *P. Dohmen.* Zur Lage der deutschen Kolonisten im ehemaligen Zarenreiche. — *P. Oswald.* Die politischen Grundlagen der japanischen Weltmacht. — *Nr. 3.* Marzec. — *Oskar Münsterberg.* Nochmals die deutsche Volksernährung nach dem Weltkrieg. — *Nr. 4.* Kwiecień. — *Walther Roth.* Die Industrie der Kunstdüngsstoffe, ihre weltwirtschaftliche Bedeutung und Lage in und nach dem Kriege. — *D. Riebke.* Die Organisationstätigkeit deutscher Arbeiter im Auslande. — *Nr. 5.* Maj. — *Dr. Hermann Schumacher.* Der Unternehmer in volks- und weltwirtschaftlicher Bedeutung. — *Jung.* Auswanderungsfreiheit? — *Nr. 6.* Czerwiec. — Die wirtschaftliche Erdrosselung Deutschlands. — *Richard Hennig.* Bemerkungen zu den verkehrspolitischen Bestimmungen des Versailler Friedensentwurfs. — *Rudolf Peschke.* Die deutsche Landwirtschaft und die Rückwanderung. — *Otto Gönnenwein.* Das Reichseisenbahnproblem im neuen Deutschland. — *Nr. 7.* Lipiec. *E. Jenny.* Die künftigen Beziehungen der deutschen Kolonisten in Russland zu ihrem Stammlande. — *Nr. 8/9.* Sierpień—Wrzesień. — *O. Schwarz.* Finanzlage und Weltwirtschaft. — *Bredow.* Deutschlands Stellung im Weltnachrichtenverkehr. — *E. Haber.* Die deutsche koloniale Frage. — *Scholz.* Die Hilfstätigkeit der Reichswanderungsstelle für die deutschstammigen Kolonisten Wolhyniens und des Cholmer Bezirks. — *Rudolf Peschke.* Deutschstämmige Kriegsgefangene in Deutschland. — *Karl Janowsky.* Die Wollversorgung Europas nach dem Kriege. — *Berthold-Grossenhain.* Stand der Rückliquidation deutschen Besitzes im ehemaligen Russland vor dem deutschen Zusammenbruch. — *Nr. 10.* Październik. — *E. D. Morel.* Der englisch-deutsche Handelskrieg. — *P. Riebke.* Die Organisationstätigkeit deutscher Arbeiter

im Auslande. — *Alois Seifert.* Der künftige Ueberseeverkehr Deutsch-Oesterreichs und Ungarns. — *Nr. 11.* Listopad. — *Otto Blum.* Verkehrsgeographische Betrachtungen über die Lage der Städte. — *P. Max Grempe.* Das Arbeitsfeld unserer ausländischen Hilfsvereine nach dem Kriege. — *Nr. 12.* Grudzień. — *Jung.* Auswanderung und Landwirtschaft. — *Otto Blum.* Verkehrsgeographische Betrachtungen über die Lage der Städte (c. d. Nr. 1 styczeń 1920 r.).—*Otto Pertz.* Die Lage des Deutschtums in Russland nach der deutschen Novemberrevolution.

ROK 1920. (ROK WYD. X). — *Nr. 1.* Styczeń. — *de Thierry.* Der Suezkanal während des Weltkrieges. — *Ernst Wittermann.* Der Nationalitätenkampf. — *Nr. 2.* Luty. — *Groener.* Krieg und Weltwirtschaft. — *Grathwohl.* Auslanddeutschtum und Auslandvertretung. — *Waldemar Quaiser.* Der Minderheitsschutz in der Tschechoslowakei. — *Nr. 3.* Marzec. — *J. Ziehen.* Das Auslanddeutschtum in der Geschichte der Wissenschaften. — *Nr. 4.* Kwiecień. — *Paul Leutwein.* Deutschland im Zwang zur Weltwirtschaft und Weltpolitik. — *E. Trott-Helge.* Danzig und seine Messe. — *Hermann Brener.* Die Möglichkeiten eines europäischen Luftverkehrs. — *Nr. 5.* Maj. — *Robert Sieger.* Zur Geographie der Spurweiten. — *Carlo v. Kügelgen.* Das Deutschtum in den Baltenlanden. — Die gegenwärtigen Zustände in Jugoslavien.

Weltwirtschaftliches Archiv. (Jena).

TOM 15. Zeszyt 2. Październik 1919 r. — *Dr. William Hayden Edwards.* Zur Theorie der Preisbewegung — *Prof. Dr. Carl v. Tyszka.* Die Wirtschaftspolitische Bedeutung der Handelsstatistik. — Zeszyt 3. Styczeń 1920 r. — *Prof. Dr. Ernst Francke.* Die Organisation der Arbeit im Friedensvertrag und im Völkerbund. — *Dr. Emanuel H. Vogel.* Deutsch-Oesterreichs Stellung im Weltverkehr auf Grund des Friedensvertrages. — *Prof. Dr. Arthur Luther.* Der Bolschewismus als internationale Erscheinung. — Zeszyt 4. Kwiecień 1920 r. — *Dr. Hans Wehberg.* Verkehrsfreiheit und Völkerbund. — *Dr. Hans Goldschmidt.* Jahrbücher als Quelle weltwirtschaftlicher Forschung.

Wirtschaftsdienst. (Hamburg).

ROK 1920. (ROK WYD. 5). — *Nr. 22.* — *Friedrich Hasselman.* Die deutsche Seeschiffahrt nach dem Vertrage von Versailles (c. d. Nr. Nr. 24 i 29). — *Hans von Eckardt.* Die Lebenskraft der Bolschewismus. — *Nr. 23.* — *Kurt Singer.* Der Aufbau des Reichswirtschaftsrats. — *Alfred Schmidt-Essen.* Kohlenteuerung und Abbau der Preise. — *Nr. 24.* — *Alfred Schmidt-Essen.* Die Absatzkrise. — *Nr. 25.* — *Alfred Schmidt-Essen.* Preisabbau und Produktion — *Kurt Singer.* England und die Geldwährung. — *Nr. 26.* — *Gustav Stolper.* Die Entmündigung Deutsch-Oesterreichs. — *Nr. 27.* — *Kurt Singer.* Die Lage (c. d. Nr. 33). — *Nr. 30.* — *C. v. Tyszka.* Die Reichsfinanzreform von 1919—1920. — *Nr. 31.* — *Alfred Schmidt-Essen.* Die Kohlenversorgung Frankreichs. — *Nr. 32.* — *Alfred Schmidt-Essen.* Die deutschen Kohlenlieferungen. — *Nr. 34.* — *Alfred Schmidt-Essen.* Die Kohlenvorschüsse.

Länderberichte: Argentinien — Nr. Nr. 24, 33. Deutschland — Nr. Nr. 30, 34. Deutsch-Oesterreich — Nr. 31. — England — Nr. Nr. 22, 25, 26, 27, 29, 30, 31, 32, 33. Finnland — Nr. Nr. 26, 34. Frankreich — Nr. 34. Holland — Nr. Nr. 22, 34. Mesopotamien — Nr. Nr. 31, 32. Mexiko — Nr. 28. Nordafrika — Nr. 24. Oesterreich-Ungarn — Nr. Nr. 22, 27. Persien — Nr. 25. Polen — Nr. 23. Russland — Nr. Nr. 24, 27, 28, 29. Schweden — Nr. Nr. 23, 32. Tschecho-Slovakei und Ungarn — Nr. 33. Westafrika — Nr. 23.

Zeitschrift für Sozialwissenschaft. (Lipsk).

ROK 1920. (NEUE FOLGE. ROK WYD. XI). — *Nr. 1/2.* Luty. — *Joseph Frese.* Innere Kolonisation und das Reichssiedlungsgesetz vom 11. 8. 1919 (d. c. Nr. 3/4

Maj). — *Z. Pohle.* Geldentwertung und Valutafrage (d. c. Nr. 3/4 Maj). — Die Arbeitsvermittlung der Deutschen Statistischen Gesellschaft. — *Nr. 3/4.* Maj. — *W. Feld.* Wissenschaftliche Erfassung der Kriegswirtschaft.

Ceskoslovensky statisticky vestnik. (Bulletin statistique de la Republique Tchéco-Slovaque). (Praga).

ROK 1920. (ROK WYD. I). Zeszyt *Nr. 1* — 2. Styczeń — *Dr. Bohumir Hanosek.* Au berceau da la statistique Tchéco-Slovaque. — *Dr. Ant. Bohác:* Le territoire de Tesin. — *Dr. Josef Mráz.* Les comitats Orava et Spis. — *Dr. Dobroslav Krejci.* Revue du développement de la statistique administrative en Bohême (c. d. Nr. 3/5). — *Dr. Jan Auerhan.* Combien y a-t-il de Tchécoslovaques? — Loi du 28 Janvier 1919 concernant l'organisation du service statistique. — Loi du 18 Septembre 1919 concernant la statistique du commerce exérieur. — Communications diverses. — *Nr. 3—5.* Marzec. — *Dr. Antonin Bohác.* Dénombrement prochain. — *Dr. Bohumir Hanosek.* A la méthode de la statistique des grèves et des lock-outs. — *Dr. Robert Kollar.* Budget de l'Office de Statistique d'Etat. — *Josef Stepán.* Commerce extérieur de la République Tchéco-Slovaque. — *Dr. Josef Mráz.* Deux preuves de la fausseté des données magyares sur la langue maternelle basées sur des données concernant la connaissance de langues. — Décret du gouvernement de la République Tchéco-Slovaque du 28 novembre 1919 sur la composition, la compétence et la méthode de délibération du Conseil de statistique d'Etat. — Décret du gouvernement de la République Tchéco-Slovaque du 28 novembre 1919 sur la composition et le fonctionnement de l'Office de Statistique d'Etat. — Communications diverses. — *Nr. 6* — 7. Czerwiec. — *Dr. Jan Auerhan.* Influence de l'étendre des établissements agricoles sur l'ensemencement des semences principales. — *Dr. Bohumir Hanosek.* Salaires des ouvriers dans les industries métallurgiques et chemiques pendant les années 1914 — 1919. — *Dr. Cyril Horácek jun.* Statistique des nationalités. — *Dr. Ant. Bohác.* Le prochain recensement (c. d. Nr. 8—10). — *Dr. Jan Náhlovsky.* Les elections municipales du 15 Juin 1919. — *Dr. Pavel Smutny.* Superficie approximative du sol soumis à la „Loi de Saisie" en Bohême, Moravie et Silésie. — Loi du 8 Avril 1920 sur le recensement. — Communications diverses. — *Nr. 8—10.* Sierpień. — *Dr. Ign. Josef Peters.* Charbon dans la République Tchéco-Slovaque. — *Dr. Frantisek Weyr.* Quelques observations sur la compétence de l'Office de Statistique d'Etat. — *Josef Stepán.* Le commerce extérieur de la République Tchéco-Slovaque dans le deuxième semestre de 1919. — *Prof. dr. Dobroslav Krejci.* Qu'est-ce qu'il faut relever chez nous, la nationalité ou la langue maternelle? — *Dr. Bohumir Hanosek.* La prostitution et son hygiène. — Communications diverses.

Maandschrift van het Centraal Bureau voor de statistiek. (Revue Mensuelle du Bureau central de statistique des Pays-Bas).

ROK 1920. (ROK WYD. 15). Zeszyt 3. — Colonies Néerlandaises.—Production et consommation. — International: Protection ouvrière. — Prix et coût de vie. — Finance, échange, transport. — Renseignements divers. — Zeszyt 4. — Rapport de la Commission pour étudier la nationalisation instituée par le S. D. A. P. — Zeszyt 5. — Espagne: Institution de bureau de statistique. — République Tchéco-Slovaque: Organisation du service de la statistique — Nombres des habitations disponibles. — Zeszyt 6. — Chômage et assurance contre le chômage pendant 1919. — Les bureaux de placement en 1919.

Zpravy Statního Uradu Statistického (Rapports de l'Office Statistique de la Répupublique Tchéco-Slovaque).

ROK 1920. — *Nr. 1.* — Zahranicni obchod republiky Ceskoslovenské v mesici lednu 1920. — Prozatimni prehled dovozu a vyvozu za dobu od 1 ledna do 31 rijna

1919. Vyvoz cukru za 1 ctvrileti 1920. — Vyvoz chmele za 1 ctvrtleti 1920. — *Nr. 2.*— Plochy osevu, plochy sklizne a vysledky sklizne v r. 1919 v Cechách, na Morave a ve Slezku. — Plochy osevu a skliznové vynosy nekterych dulezitejsich plodin v uhrnech za Cechy, Moravu a Slezsko dohromady v desitiletém prumeru 1904 — 1913 a v letech 1914 — 1919 — Rozvrh celkové plosné vymery Cech, Moravy a Slezska dle druhu kultur v r. 1919 u srovnani se stavem podle revise katastru z r. 1896. — Plochy osevu, plochy sklizne nekterych plodin na Slovensku a v Podkarpatské Rusi r. 1914. — Rozvrh celkové plosné vymery Slovenska a Podkarpatské Rusi dle druhu kultur podle uherského zemedelskeho statistického setreni z r. 1895. — *Nr. 3.* — Zahranični obchod republiky Ceskoslovenské v mesici unoru 1920. — Prozatimmi prehled dovozu a vyvozu za dobu od 1 ledna do 31 prosince 1919. — Dovoz a vyvoz uhli za I ctvrtleti 1920. — Dovoz psenicné mouky v mesiocích lednu az kvetnu 1920.

Giornale degli Economisti e Rivista di Statistica. (Rzym).

ROK 1920. ROK WYD. 31. — TOM LX. — *Nr. 5* m a j. — *Tullio Bagni.* Sull'assicurazione obbligatoria contro invalidità e la vecchiaia. — *Ricardo Bachi.* La nuova opera di Alfredo Marshall — *Gustavo del Vecchio.* Osservazioni sopra le presenti difficoltà monetarie.

Sprawozdania, notatki, kronika.

ALFREDO NICEFORO. La Misura della Vita. Applicazioni del metodo statstico alle scienze naturali, alle scienze soziali, e all'arte. Z 12 tablicami i 29 diagramami. 1919, Turyn, Fratelli Bocca Editori. Str. XII i 515.

„Mierzenie życia" znanego antropologa i kryminologa włoskiego stanowi doskonały wykład teorji statystyki, uwzględniający całkowity dorobek naukowy tej gałęzi umiejętności. Praca dzieli się na trzy części. Część pierwsza posiada tytuł: „Wartości charakterystyczne (valore segnaletici) rozkładu i ruchu zjawisk", druga — „Wartości charakterystyczne stosunków między zjawiskami. Prawdopodobieństwo i przewidywanie"; trzecia — „Od jakości do ilości". Jak pisze autor (str. 513), część czwarta i ostatnia dzieła, traktująca o mierzeniu zjawisk złożonych, np. wzrost kosztów życia, stopień dobrobytu materjalnego ludności, stan, postęp lub upadek ekonomiczny czy intelektualny danej okolicy, albo danej klasy i t. p., przy pomocy prostych liczb wskaźnikowych — nie mogła być wydrukowana z powodu związanych z wojną trudności technicznych. Streszczenie odnośnych wywodów autora znajduje się w tomie XXI „*Rivista di Antropologia*" (Rzym 1916—1917).

W krótkiej notatce nie sposób omówić wyczerpująco bogatego materjału, jaki podaje *Niceforo* w wielkim tomie swego traktatu. Byłoby to zresztą o tyle zbyteczne, że w wykładzie zasadniczych pojęć teorji statystyki autor referuje raczej w doskonale jasny i ścisły sposób znane i uznane pojęcia nauki. Natomiast oryginalność autora polega na opracowaniu materjału ilustracyjnego, wypełniającego większą część dzieła. Są to często świetne, a zawsze oryginalne traktaciki z dziedziny nauk społecznych, przyrodniczych i sztuki, na podstawie których autor wyjaśnia zasady teoretyczne. *Niceforo* w przedmowie (str. V) pisze, iż celem istotnym jego książki jest właśnie „zastosowanie metod statystycznych do dziedzin, gdzie dotąd nie były one wcale, albo też bardzo mało stosowane". Znajdujemy więc w książce interesujące rozważania o intensywności pamięci, o stylu u różnych pisarzów, analizę produkcyjności „szkół" w malarstwie i wiele, wiele innych. To też lektura dzieła, ukazując rozległe możliwości badań statystycznych, wpływa niewątpliwie podniecająco na wyobraźnię i intelekt czytelnika, jakkolwiek nie można oprzeć się niekiedy wrażeniu, że pewne obliczenia autora, np. o wysokości pomników, stanowią raczej zabawę statystyczną, nie prawie nie dając dla poznania naukowego. Wydaje się również, że stosowanie metody statystycznej w dziedzinie sztuki, aczkolwiek, jak nas przekonywa autor, możliwe, daje jednak minimalne rezultaty poznawcze. Tablica o długości okresów w powieściach Balzaka niewiele powie nam o charakterze stylu tego autora, równie jak pracowite obliczenia o używaniu barw w poezjach Baudelaire'a prawie niczego nas o tej poezji nie pouczą.

E. Lipiński.

DR. RUDOLF MEERWARTH. Einleitung in die Wirtschaftsstatistik. 1920, Jena, G. Fischer. Str. VI i 329.

Jest to zarys metod statystycznych w dziedzinie administracyjnej statystyki gospodarczej. — Autor nie daje definicji statystyki gospodarczej, w treści zaś mówi o sta-

tystyce: zakładów przemysłowych, produkcji rolnej, handlu zagranicznego, cen (łącznie z zagadnieniem budżetów rodzinnych), zarobków i rynku pracy. Z powyższego widać, że autor do statystyki gospodarczej zalicza również i niektóre z tych działów, które dotąd traktowano przeważnie jako statystykę pracy, np. statystykę zarobków, budżetów rodzinnych i kosztów życia, statystykę rynku pracy. Z drugiej strony zauważyć należy w książce *Meerwartha* brak pewnych działów badań statystycznych, bez żadnej wątpliwości należących do statystyki gospodarczej, jak np. statystyka skarbowa, komunikacyjna, ubezpieczeniowa i t. p.

Zauważmy nawiasem, że *G. Mayr* w swojej teorji statystyki [1]) mówi o „statystyce pracy", jako o zupełnie odrębnym dziale administracji statystycznej, podczas gdy w specjalnym artykule o systematyce statystyki gospodarczej [2]), o statystyce tej nie wspomina wcale, te zaś działy, które zwykle ujmuje się jako statystykę pracy, *Mayr* zalicza do statystyki gospodarczej. *Meerwarth* zdaje się uznawać konieczność odrębnej przegródki klasyfikacyjnej dla t. zw. statystyki pracy, szkoda jednak, że nie podaje metodologicznych względów, które go skłoniły do takiego a nie innego doboru tematów.

Autor zwraca uwagę na ścisły związek pomiędzy teorją ekonomiczną a statystyką gospodarczą, twierdzi przytem, że statystyk, przystępując do liczbowego ujęcia określonej grupy zjawisk gospodarczych, powinien w zasadzie zgóry przewidywać ogólne wyniki badań. Bez tego bowiem niema celowych pytań. Stawiając pytanie, winien statystyk wiedzieć, czego ma ono dowieść. Słusznie mówi, że bez dokładnej znajomości stosunków gospodarczych nie można być statystykiem życia ekonomicznego. Nie wolno, jak się to często czyni, gromadzić wielkich mas materjałów, otrzymywanych na podstawie powierzchownie opracowanych kwestjonarjuszów, a dopiero potem myśleć o tem, jak ten materjał opracować.

Książkę *Meerwartha* należy uznać za nader pożyteczną. Autor, od lat kilkunastu pracując na polu statystyki życia gospodarczego i pracy, posiada dostateczne doświadczenie, aby krytycznie ocenić stosowane dotąd metody. Z jego propozycjami ulepszeń i zmian statystyk musi się liczyć. *E Lip.*

MIĘDZYNARODOWY SEKRETARJAT LIGI NARODÓW. Stosunki walutowe po wojnie [3]).

Książka zawiera szereg krótkich monografij o głównych państwach świata. Monografje te, opracowane podług jednolitego planu, przedstawiają w każdym z tych krajów stosunki walutowe i kredytowe przed wojną, politykę finansową w czasie wojny, stan obecny, wreszcie środki, które stosowano lub proponowano celem usunięcia dezorganizacji. Krótkie zestawienia statystyczne ilustrują te zwięzłe artykuliki, które obejmują nie więcej niż po kilkanaście stron. Zamiarem było — według przedmowy — jedynie objektywne ustalenie faktów, na których trzeba będzie oprzeć przyszłą politykę walutową, lecz nie krytyka polityki, uprawianej obecnie przez poszczególne państwa, ani też udzielanie wskazówek.

Na zasadzie zebranego materjału w następujący sposób streszczono główne skutki wojny w rozpatrywanej dziedzinie [4]).

„1. Wszystkie waluty uległy deprecjacji w stosunku do towarów. Nawet te kraje, które, jak np. Argentyna, uniknęły konieczności dokonywania specjalnych wydatków dla celów wojennych, nie zdołały uniknąć wzrostu cen. Istotnie, kraje neutralne doznały w większym lub mniejszym stopniu tych samych dolegliwości finansowych i gospodarczych, które dotknęły krajów, prowadzących wojnę.

[1]) G. Mayr, Theoretische Statistik, 2 wyd. 1914 r. str. 243.
[2]) Tenże, Zur Systematik der Wirtschaftsstatistik. Allgemeines Statistisches Archiv, T. 11 1918/19.
[3]) Currencies after the War. A Survey of Conditions in Various Countries. Compiled under the Auspices of the International Secreteriat of the League of Nations. Londyn (1920).
[4]) Wstęp, str. VIII.

„2. Większość walut uległa deprecjacji w stosunku do złota.

„3. Złoto samo uległo deprecjacji w stosunku do towarów.

„4. Istnieje uderzająca zależność pomiędzy rozszerzeniem obiegu pieniędzy a wzrostem cen towarów. Zjawisko to uwidocznione jest jasno w załączonej tablicy... Czy ta zależność ma charakter przyczynowy czy nie, podlega jeszcze dyskusji, chociaż najwybitniejsze powagi przypisują wzrost cen użytkowi, jaki rządy czyniły ze znaków obiegowych i kredytu bankowego dla sfinansowania wydatków.

„5. W niektórych przypadkach, naprzykład w Niemczech, istnieje wielka rozbieżność pomiędzy wyrażoną w towarach wartością pieniędzy na rynku wewnętrznym a zewnętrznym.

„6. Wszędzie chaos w stosunkach walutowych i dewizowych tamuje życie gospodarcze i opóźnia odbudowę. W niektórych krajach ten chaos jest głównym czynnikiem pomiędzy temi, które doprowadzają do upadku systemu gospodarczego i społecznego."—

Książka daje dogodny przegląd stosunków walutowych w poszczególnych krajach. W całej rozciągłości problemów poruszonych nie ujmuje i ująć nie mogła. Zwłaszcza zaś niepodobna było na paru stronicach zobrazować odrębnych zagadnień w poszczególnych krajach. Materjał statystyczny, dotyczący naogół drugiej połowy lub końca roku 1919, był przestarzały już w chwili, kiedy książka ujrzała światło dzienne (w połowie roku bieżącego [1]).

Nowym krajom (Austrja, Węgry, Polska, Jugosławja, Czechosłowacja, Finlandja) poświęcono jeden mały rozdzialik, zajmujący niewiele więcej ponad 5 stronic.

Poniżej przytaczamy zestawienia, oparte na wykazach, wspomnianych powyżej pod punktem 4.

KRAJE	Porównanie rozmiarów obiegu znaków pieniężnych z wzrostem cen			Porównanie rozmiarów obiegu znaków pieniężnych z kursami dewiz na Londyn		
	Znaki pieniężne w obiegu	Ceny hurtowe	Ceny detaliczne	Znaki pieniężne w obiegu W porównaniu z rokiem 1913		Kursa dewiz na Londyn w odsetkach równi
	Rok 1913 = 100			Rok 1913=100	Liczby względne Anglja = 100	
Stany Zjednoczone	173[2])	206,0	181	171[3])	70	86,4
Japonja . . .	223	214,6	.	223	91	92,3
Szwajcarja . .	230	.	250	230	94	93,0
Danja . . .	240	.	212	240	98	106,7
Anglja . . .	244	257,2	217	244	100	.
Holandja . .	270	.	203	270	111	92,2
Szwecja . . .	275	339,0	336	275	113	94,1
Norwegja . .	305	.	271	305	125	100,9
Francja . . .	365[4])	330,0	263[6]) (293)	375[5])	153	137,6
Włochy . . .	440	329,9	281	435	178	150,4
Niemcy . . .	.	.	.	875	359	435,1

[1]) Dołączona do książki notatka zapowiada, iż nowsze materjały statystyczne w danej kwestji mają być wkrótce ogłoszone wraz z innemi, które są zbierane dla międzynarodowej konferencji finansowej.
[2]) Maj, [3]) Sierpień, [4]) Czerwiec, [5]) Wrzesień.
[6]) Paryż 263, inne większe miasta 293.

Liczby dotyczą różnych dat w okresie pomiędzy kwietniem a październikiem r. 1919. Niezgodność pomiędzy rubr. 2 a 5 (znaki pieniężne w obiegu) pochodzi z różnicy dat.

St. S.

Nowe międzynarodowe miesięczniki statystyczne [1]).

1. Najwyższa Rada Gospodarcza wydaje od połowy roku ubiegłego Miesięczny Biuletyn Statystyczny, którego głównem zadaniem jest „zestawienie tych z pośród opublikowanych danych statystycznych, które odzwierciedlają warunki ekonomiczne, panujące w głównych krajach świata przed wojną i po zawieszeniu broni, aby dostarczyć pewnego miernika ogólnego postępu w kierunku powrotu do warunków normalnych". Kierownictwo Biuletynu Najwyższa Rada Ekonomiczna poruczyła komisji międzykoalicyjnej, składającej się z przedstawicieli brytańskiego Board of Trade, francuskiego i włoskiego Ministerjum Handlu i belgijskiego Ministerjum Pracy.

Biuletyn wychodzi obecnie w wydaniu angielskiem, francuskiem i włoskiem.

Każdy zeszyt zawiera: 1) tablicę sumaryczną p. t. „Postęp po wojnie", 2) dział, poświęcony wytwórczości (produkcja węgla, surowca żelaznego, stali, budowa okrętów), 3) handlowi zewnętrznemu i żegludze, 4) ruchowi cen (wskaźniki cen hurtowych i detalicznych), 5) finansom, 6) pracy. Dodatkowo pomieszczane są specjalne tablice (handel zagraniczny niektórych krajów, ocena zbiorów, zasoby żywności i t. d. [2]). Wstęp zawiera krótką analizę danych liczbowych.

O Polsce dotychczas wzmianki nie było. Redakcja zapowiada na przyszłość rozszerzenie programu; na razie żali się na trudność otrzymania danych, nawet z tych działów i z tych krajów, które są uwzględniane.

2. Międzynarodowy Instytut Statystyczny podjął zadanie na szerszą skalę z zakresu statystyki porównawczej międzynarodowej: zamierzył gromadzić i ogłaszać perjodycznie materjał, dotyczący ruchu cen w poszczególnych krajach, celem stworzenia realnych podstaw badania siły nabywczej pieniądza. Wyniki pracy skrystalizowały się w Biuletynie Miesięcznym, którego pierwszy zeszyt ukazał się z datą maja roku bieżącego.

Zeszyt zawiera zestawienia cen hurtowych szeregu artykułów w kilkunastu krajach. O ile materjał posiadany wystarczał, podano cenę przeciętną w dziesięcioleciu od r. 1901 do 1910, przeciętne roczne od r. 1911 do 1919, wreszcie ceny miesięczne, począwszy od stycznia r. 1919. Ponadto obliczono wskaźniki zmiany cen poszczególnych towarów, biorąc za 100 cenę przeciętną w latach od 1901 do 1910. Zamierzeniem jest obliczenie jednolitych wskaźników zbiorowych dla poszczególnych krajów. Wydaje się, iż materjał, zgromadzony dotychczas, do tego celu nie wystarcza; to też na razie obliczeń zaniechano. Natomiast podano prócz cen rzeczywistych ze wskaźnikami ich zmian — kompletne niemal zestawienie wskaźników zbiorowych, stale obliczanych w różnych krajach (trzy wskaźniki angielskie, cztery dla Stanów Zjednoczonych, wskaźnik francuski, włoski, kanadyjski i t. d.) — naogół od r. 1901 wskaźniki roczne, od stycznia r. 1919 — częściowo od stycznia r. 1914 — miesięczne.

Rozpatrzenie zebranego materjału wykazuje dobitnie trudności przedsięwzięcia. Już samo zgromadzenie odpowiedniego materjału nastręcza szereg szkopułów, trudnych do przezwyciężenia. Ale są i kwestje zasadnicze, które wogóle mogą podać w wątpliwość wartość porównywania zbiorowych wskaźników w różnych krajach. Do takich kwestyj zasadniczych należy skomplikowany stosunek, jaki zachodzi pomiędzy ruchem cen a ru-

[1]) 1. Supreme Economic Council. Monthly Bulletin of Statistics, Londyn.
2. Institut nternational de Statistique. Bulletin mensuel de l'Office permanent. (Statistique des prix de gros). Haga.

Ob. wyżej str. 347.

chem kursów walut. Kauczuk—jedyny zapewne z ważniejszych produktów, którego cena na rynku międzynarodowym spadała stale zarówno przed wojną, jak w czasie wojny, wykazuje w Stanach Zjednoczonych w styczniu r. 1919 wskaźnik 46 (przy przeciętnej z lat 1901—1910 równej 100), w kwietniu roku bieżącego — 36; w Anglji w styczniu r. 1919 — 45, w kwietniu 1920 — 39; we Francji natomiast takiż wskaźnik wynosił w styczniu r. 1919 52, w lutym 46 — liczby, bliskie amerykańskich i angielskich; w kwietniu roku bieżącego było 114. Na Węgrzech kauczuk w styczniu 1919 r. posiada wskaźnik 598 (również przy przeciętnej z lat 1901—1910 równej 100); w kwietniu 1920 widzimy już 1682 — wzrost w ciągu pięciu kwartałów prawie trzykrotny. Ale w tym samym czasie na Węgrzech ceny hurtowe produktów żywnościowych pochodzenia miejscowego wzrosły conajmniej pięciokrotnie (zboża, mleko, jaja). Czy więc w rezultacie kauczuk na Węgrzech podrożał czy spadł w cenie? Trzeba przedewszystkiem ściśle określić sens postawionego pytania, aby na nie odpowiedzieć.

Redakcja Biuletynu zamierza rozszerzyć zakres pisma przez wprowadzenie międzynarodowej statystyki kursów najważniejszych walut oraz zestawień wykazów banków emisyjnych głównych krajów. Znaczenie wydawnictwa podniesie się wówczas. Ale i dziś ma ono pierwszorzędne znaczenie — zarówno w części pierwszej, gdzie zawiera jedyny w swoim rodzaju zbiór cen w różnych krajach, jak i w drugiej, gdzie podaje zestawienie obliczanych w różnych krajach wskaźników, których zebranie w takiej obfitości jest rzeczą dla jednostki niemal niewykonaną, dla instytucji — trudną *).

Pragnąćby należało, aby zeszyty nowego wydawnictwa ukazywały się możliwie regularnie.

Z dwóch wydawnictw, których pojawienie się witamy tu, pierwsze — Biuletyn Najwyższej Rady Gospodarczej — posiada zakres rozleglejszy, lecz idzie utartemi drogami. Daje dogodne zestawienia porównawcze, lecz nie wykracza poza zakres zjawisk podstawowych, które zdawna były stosowane przy badaniach konjunktury.—Miesięcznik Instytutu Międzynarodowego podejmuje jedno tylko zagadnienie, lecz sięga głębiej, i w dalszym rozwoju powinien istotnie doprowadzić do wzbogacenia statystyki międzynarodowej— choć czeka go jeszcze droga daleka.

St. S.

BIBLJOTEKA W. S. H. W POZNANIU

*) Prócz statysłyki cen zeszyt pierwszy zawiera zestawienie międzynarodowe liczb, dotyczących braku pracy, począwszy od r. 1913.

Porównanie miar nowopolskich i rosyjskich z metrycznemi*).

Rodzaj i nazwa jednostki	Jednostki miary, wymienione w rubryce 1, wyrażone w miarach metrycznych	Jednostki miary metryczne, wyrażone w miarach, wymienionych w rubryce 1
1	2	3
Jednostki długości nowopolskie		1 *m* =
1 pręt (15 stóp) =	4 320 *mm*	0,2314815 pręta
1 sążeń (3 łokcie) =	1 728 „	0,5787037 sążnia
1 łokieć =	576 „	1,7361111 łokcia
1 stopa ($^1/_2$ łokcia) =	288 „	3,4722222 stopy
1 cal ($^1/_{12}$ stopy) =	24 „	41,6666667 cala
1 linja ($^1/_{12}$ cala) =	2 „	500 linjom
Jednostki długości rosyjskie		1 *km* =
1 wiorsta (500 sażeni) =	1 066 800 *mm*	0,9373828 wiorsty
		1 *m* =
1 sążeń (3 arszyny) =	2 133,600 „	0,4686914 sażenia
1 arszyn =	711,200 „	1,4060743 arszyna
1 werszek ($^1/_{16}$ arszyna) =	44,4500 „	22,497188 werszka
1 fut (stopa) ($^1/_7$ sażenia) =	304,800 „	3,2808399 futa
1 cal ($^1/_{12}$ futa) =	25,4000 „	39,370079 cala
1 linja ($^1/_{10}$ cala) =	2,54000 „	393,70079 linji
Jednostki powierzchni nowopolskie		1 *m* =
1 sążeń kwadr. (9 łokci kw.) =	2 985 984 *mm*	0,3348980 sążnia kw.
1 łokieć „ =	331 776 „	3,0140818 łokcia kw.
1 stopa „ ($^1/_4$ łokcia kw.) =	82 944 „	12,056327 stopy kw.
1 cal „ ($^1/_{144}$ stopy kw.) =	576 „	1 736,1111 cala kw.
(rolne)		1 *ha* =
1 włóka (30 morgów) =	16,79616 *ha*	0,0595374 włóki
1 mórg =	0,559872 „	1,7861225 morgi
1 pręt ($^1/_{300}$ morga) =	0,00186624 „	535,83676 pręta
Jednostki powierzchni rosyjskie		1 km^2 =
1 wiorsta kw. (250 000 saż. kw.) =	1 138 062,24 m^2	0 8786866 wiorsty kw.
		1 m^2 =
1 sążeń kw. (9 arsz. kw.) =	4 552 248,96 mm^2	0,21967164 sażenia kw.
1 arszyn kw. =	505 805,44 „	1,9770448 arszyna kw.
1 werszek kw. ($^1/_{256}$ arsz. kw.) =	1 975,8025 „	506,12346 wersz. kw.
1 stopa kw. ($^1/_{49}$ saż. kw.) =	92 903,04 „	10,76391 stopy kw.
1 cal kw. ($^1/_{144}$ stopy kw.) =	645,16 „	1 550,0031 cala kw.
(rolne)		1 *ha* =
1 diesiatina (2 400 saż. kw.) =	1,09254 *ha*	0,9152983 diesiatiny

*) Tablice opracowane w Głównym Urzędzie Statystycznym na podstawie danych, zawartych w pracy Inż. Zdzisława Rauszera.

We wszystkich znanych nam polskich tablicach zamiany miar stosunek arszyna do metra podany jest błędnie (0,7111871517 zamiast 0,711200); tem samem błędne są również wszystkie pochodne arszyna i błędne porównania miar nowopolskich z rosyjskiemi.

Rodzaj i nazwa jednostki	Jednostki miary, wymienione w rubryce 1, wyrażone w miarach metrycznych	Jednostki miary metryczne, wyrażone w miarach, wymienionych w rubryce 1
1	2	3
Jednostki objętości nowopolskie		1 m^3 =
1 sążeń sześc. (27 łokc. sześc.) =	5 159 780 352 mm^3	0,1938067 sążn. sześc.
1 sąg ($^1/_2$ sążn. sześc.) =	2 579 890 176 „	0,3876134 sąga
1 łokieć sześc. =	191 102 976 „	5,2327809 łokcia sześc.
1 stopa sześc. ($^1/_8$ łokc. sześc.) =	23 887 872 „	41,862246 stopy „
1 cal sześc. ($^1/_{1728}$ stopy sześc.) =	13 824 „	72 337,9631 cala „
(dla ciał płynnych i sypkich)		1 *litr* =
1 korzec (32 garnc.) =	128 *litrów*	0,0078125 korca
1 ćwierć (8 „) =	32 *litry*	0,03125 ćwierci
1 garniec (4 kwarty) =	4 „	0,25 garnca
1 kwarta =	1 *litr*	1 kwarcie
1 kwaterka ($^1/_4$ kwarty) =	0,25 *litra*	4 kwaterkom
Miary objętości rosyjskie		1 m^3 =
1 sążeń sześc. (27 arsz. sześc.) =	9 712 678 381,1 mm^3	0,1029582 sażenia
1 arszyn sześc. =	359 728 828,9 „	2,7798717 arszyna
1 werszek sześc. ($^1/_{4096}$ arsz. sz.) =	87 824,4211 „	11 386,355 werszka
1 stopa sześc. ($^1/_{343}$ saż. sześc.) =	28 316 846,592 „	35,3146666 stopy
1 cal sześc. ($^1/_{1728}$ stopy sześc.) =	16 387,064 „	61 023,74409 cala
(dla ciał sypkich)		1 *litr* =
1 czetwert (64 garnce) =	209,9072 *litra*	0,0047640 czetwerti
1 czetweryk (8 garncy) =	26,2384 „	0,0381121 czetweryka
1 garniec =	3,2798 „	0,3048966 garnca
(dla ciał płynnych)		1 *litr* =
1 wiadro =	12,29925 *litra*	0,0813058 wiadra
1 krużka (sztof) ($^1/_{10}$ wiadra) =	1,229925 „	0,8130577 krużki
1 połusztof ($^1/_{20}$ wiadra) =	0,6149625 „	1,6261154 połusztof.
1 winnaja butyłka ($^1/_{16}$ wiadra) =	0,7687031 „	1,3008923 winn. but.
1 czarka ($^1/_{100}$ wiadra) =	0,1229925 „	8,1305771 czarki
1 szkalik (połuczarka) ($^1/_{200}$ w.) =	0,0614963 „	16,261154 szkalika
Miary objętości polsko-rosyjskie		1 *litr* =
1 garniec ros. =	3,2798 *litra*	0,3048966 garnca ros.
1 kwarta pol.-ros. ($^1/_4$ garn. ros.) =	0,81995 „	1,2195866 kwarty pol.-ros.
1 kwaterka pol.-ros. ($^1/_{16}$ garn. r.) =	0,2049875 „	4,8783462 kwaterki „ „
Jednostki masy nowopolskie		1 *kg* =
1 centnar (100 funt.) =	40 550,4 *g*	0,0246607 centnara
1 kamień (25 funt.) =	10 137,6 „	0,0986427 kamienia
1 funt =	405,504 „	2,4660669 funta
1 łut ($^1/_{32}$ funta) =	12,674 „	78,914141 łuta
1 uncja ($^1/_{16}$ funta) =	25,344 „	39,457071 uncji
1 drachma ($^1/_8$ uncji) =	3,168 „	315,65657 drachmy
1 skrupuł ($^1/_3$ drachmy) =	1,056 „	946,96970 skropuła
1 gran ($^1/_{24}$ skrupuła) =	0,044 „	22 727,273 grana
1 granik ($^2/_{11}$ grana) =	0,008 „	125 000 granika

Rodzaj i nazwa jednostki	Jednostki miary, wymienione w rubryce 1, wyrażone w miarach metrycznych		Jednostki miary metryczne, wyrażone w miarach, wymienionych w rubryce 1
1	2		3
Jednostki masy rosyjskie			1 *kg* =
1 berkowiec (10 pudów) =	163 804,964	*g*	0,0061048 berkowca
1 pud (40 funtów) =	16 380,496	„	0,0610482 puda
1 funt =	409,51241	„	2,4419284 funta
1 łut ($^1/_{32}$ funta) =	12,797262	„	78,141710 łuta
1 złotnik ($^1/_3$ łuta) =	4,265754	„	234,42513 złotnika
1 dolja ($^1/_{96}$ złotnika) =	0,044435	„	22 504,782 dolji
(apteczne)			1 *kg*
1 Funt aptek. ros. =	358,32336	*g*	2,7907753 funt. apt. ros.
1 Uncja ($^1/_{12}$ funta) =	29,86028	„	33,489304 uncji
1 Drachma ($^1/_8$ uncji) =	3,732535	„	267,9144334 drachmy
1 Skrupuł ($^1/_3$ drachmy) =	1,244178	„	803,74352 skrupuł
1 Gran ($^1/_{20}$ skrupuła) =	0,062209	„	16074,844 grana
Jednostki masy polsko-rosyjskie.			1 *centnar metr.*
1 centnar (100 funt. ros.) =	40,9512	*kg*	2,44193 centnara
1 kamień (25 „ „) =	10,2378	„	9,76772 kamienie
1 oko (3 „ „) =	1,22854	„	81,3974 oka
1 centnar wełny, mydła, świec i wosku. . .(128 „ „) =	52,4176	„	1,90776 cent. wełny, mydła świec i wosku
1 kam. wełny i t.d.(32 „ „) =	13,1044	„	7,6310 kamienia wełny i t. d.
1 centnar siana(120 „ „) =	49,1415	„	2,03494 centnara siana
1 kamień siana(24 „ „) =	9,82830	„	10,1747 kamień siana
Jednostki masy, używane w handlu zbożem, węglem, mąką.			1 *centnar metr.*
1 korzec pszenicy (240 funt. ros)=	98,2830	*kg*	1,01747 korca pszenicy
1 „ żyta (230 „ „)=	94,1879	„	1,06171 żyta
1 „ jęczmienia(200 „ „)=	81,9025	„	1,22096 jęczm. gryki
(gryki)			1,74424 owsa
1 „ owsa (140 „ „)=	57,3317	„	1,52620 łubinu
(160 „ „)=	65,5220	„	0,93920 grochu (bobiku wyki)
1 „ grochu (bobiku, łubinu, wyki) . .(260 „ „)=	106,4732	„	1,16282 rzepaku
1 „ rzepaku (210 „ „)=	85,9976	„	0,97677 koniczyny, lucerny, przelotu
1 „ koniczyny (250 „ „)=	102,3781	„	
(lucerny, przelotn.)			
1 „ tymotki (180 „ „)=	73,7122	„	1,35663 tymotki
1 „ ziemniaków(260 „ „)=	106,4732	„	0,93920 ziemniaków
(280 „ „)=	114,6635	„	0,87212
1 „ buraków(marchwi) (280 „ „)=	114,6635	„	0,87212 buraków
(300 „ „)=	122,8537	„	0,81398
1 „ węgla (240 „ „)=	98,2830	„	1,01747 węgla
1 worek mąki (200 „ „)=	81,9025	„	1,22096 worka mąki
(w handlu złotem)			1 *g* =
1 dukat =	3,494	*g*	0,2862049 dukata
(w handlu drogiemi kamieniami)			
1 karat =	203,894	*mg*	4,904510 karata

Tablice zamiany miar rosyjskich

I. Miary

Nazwa jednostki	sążeń	łokieć	stopa	cal	linja	sążeń
	Nowopolskie					Ro
	1	2	3	4	5	6
Nowopolskie						
sążeń	1	3	6	72	864	0,8098987
łokieć	0,3333333	1	2	24	288	0,2699662
stopa	0,1666667	0,5	1	12	144	0,1349831
cal	0,0138889	0,0416667	0,0833333	1	12	0,0112486
linja	0,0011574	0,0034722	0,0069444	0,0833333	1	0,0009374
Rosyjskie						
sążeń	1,2347222	3,7041667	7,4083333	88,9	1066,8	1
arszyn	0,4115741	1,2347222	2,4694444	29,633333	355,6	0,3333333
werszek	0,0257234	0,0771701	0,1543403	1,8520833	22,225	0,0208333
stopa	0,1763889	0,5291667	1,0583333	12,7	152,4	0,1428571
cal	0,0146991	0,0440972	0,0881944	1,0583333	12,7	0,0119048
linja	0,0014699	0,0044097	0,0088194	0,1058333	1,27	0,0011905
wiorsta	617,36111	1852,0833	3704,1667	44450	533400	500

II. Miary

Nazwa jednostki	Nowopolskie — kwadratowe				Rosyjskie —		
	sążeń	łokieć	stopa	cal	wiorsta	sążeń	arszyn
	1	2	3	4	5	6	7
Nowopolskie kwadratowe							
sążeń	1	9	36	5184	0,000000262	0,655936	5,903424
łokieć	0,1111111	1	4	576	0,0000002915	0,0728818	0,655936
stopa	0,0277778	0,25	1	144	0,00000007288	0,0182204	0,163984
cal	0,0001929	0,0017361	0,006944	1	0,000000000506	0,0001265	0,0011388
Rosyjskie kwadratowe							
wiorsta	381134,74	3430212,7	13720850,69	1975802500	1	250000	2250000
sążeń	1,5245390	13,720851	54,883403	7903,21	0,000004	1	9
arszyn	0,1693932	1,5245390	6,0981559	878,13444	0,000000444	0,1111111	1
werszek	0,0006617	0,0059552	0,0238209	3,4302127	0,000000001736	0,0004340	0,0039063
stopa	0,0311130	0,2800174	1,1200694	161,29	0,00000008163	0,0204082	0,1836735
cal	0,0002161	0,0019446	0,0077783	1,1200694	0,000000000567	0,0001417	0,0012755
Nowopolskie rolne							
włóka	56250	506250	2025000	291600000	0,1475856	36896,4	332067,6
mórg	1875	16875	67500	9720000	0,0049195	1229,88	11068,92
pręt	6,25	56,25	225,	32400	0,0000164	4,0996	36,8964
Rosyjskie rolne							
diesiatina	3658,8944	32930,05	131720,1	18967708,33	0,0096	2400	21600

na nowopolskie i odwrotnie.

długości

arszyn	werszek	stopa	cal	linja	wiorsta	Nazwa jednostki
s y j s k i e						
7	8	9	10	11	12	
						Nowopolskie
2,4296963	38,875140	5,6692913	68,031496	680,31496	0,0016198	. . . . . sażeń
0,8098987	12,958380	1,8897637	22,677165	226,77165	0,0005399	. . . . . łokieć
0,4049493	6,4791901	0,9448819	11,338583	113,38583	0,0002700	. . . . . stopa
0,0337457	0,5399325	0,07874	0,9448819	9,448819	0,0000225	. . . . . cal
0,0028121	0,0449944	0,0065617	0,0787402	0,7874016	0,0000019	. . . . . linja
						Rosyjskie
3	48	7	84	840	0,002	. . . . . sażeń
1	16	2,3333333	28	280	0,0006667	. . . . . arszyn
0,0625	1	0,1458333	1,75	17,5	0,0000417	. . . . . werszek
0,4285714	6,857143	1	12	120	0,0002857	. . . . . stopa
0,0357143	0,5714286	0,083	1	10	0,0000238	. . . . . cal
0,0035714	0,0571429	0,0083	0,1	1	0,0000024	. . . . . linja
1500	24000	3500	42000	420000	1	. . . . . wiorsta

powierzchni

kwadratowe			ROLNE				Nazwa jednostki
			Nowopolskie			Rosyjskie	
werszek	stopa	cal	włóka	mórg	pręt	diesiatina	
8	9	10	11	12	13	14	
							Nowopolskis kw.
1511,2766	32,140864	4628,2845	0,0000178	0,0005333	0,16	0,0002733	sążeń
167,91962	3,571207	514,25383	0,000001975	0,0000593	0,0177778	0,0000304	łokieć
41,979904	0,8928018	128,56346	0,0000004938	0,0000148	0,0044444	0,000007592	stopa
0,2915271	0,0062	0,8928018	0,00000000343	0,000000103	0,0000309	0,0000000527	cal
							Rosyjskie kwadr.
576000000	12250000	1764000000	6,77572873	203,27986	60981,559	104,16664	wiorsta
2304	49	7056	0,0000271	0,0008131	0,2439262	0,0004167	sażeń
256	5,4444444	784	0,000003011	0,0000903	0,0271029	0,0000463	arszyn
1	0,0212674	3,0625	0,00000001176	0,000000353	0,0001059	0,0000001808	werszek
47,020408	1	144	0,0000005531	0,0000166	0,0049781	0,000008503	stopa
0,3265306	0,0069444	1	0,00000000384	0,0000001153	0,0000346	0,00000005905	cal
							Nowopolskie rol.
85009306	1807923,6	260341000	1	30	9000	15,37350	włóka
2833644	60264,12	8678033,356	0,0333333	1	300	0,5124499	mórg
9445,48	200,8804	28926,778	0,0001111	0,0033333	1	0,0017082	pręt
							Ros. rolne
5529601,3	117600	16934403,86	0,055047	1,9514103	585,42	1	diesiatina

III. Miary

Nazwa jednostki	Nowopolskie sześcienne				
	sążeń	sąg	łokieć	stopa	cal
	1	2	3	4	5
Nowopolskie sześcienne					
sążeń	1	2	27	216	373248
sąg	0,5	1	13,5	108	186624
łokieć	0,0370370	0,074074	1	8	13824
stopa	0,0046296	0,0092593	0,125	1	1728
cal	0,0000027	0,0000054	0,0000723	0,0005787	1
Rosyjskie sześcienne					
sążeń	1,8823821	3,7647643	50,824318	406,59454	702595,37
arszyn	0,0597179	0,1394357	1,8823821	15,059057	26022,051
werszek	0,0000170	0,0000340	0,0004596	0,0036765	6,3530397
stopa	0,0054880	0,0109760	0,1481759	1,1854068	2048,383
cal	0,0000032	0,0000064	0,0000857	0,0006860	1,1854068

IV. Miary

Nazwa jednostki	Nowopolskie					Polsko-rosyjskie		Rosyjskie
	korzec	ćwierć	garniec	kwarta	kwaterka	kwarta	kwaterka	czetwert
	1	2	3	4	5	6	7	8
Nowopolskie								
korzec	1	4	32	128	512	156,10708	624,42832	0,6097933
ćwierć	0,25	1	8	32	128	39,026770	156,10708	0,1524483
garniec	0,03125	0,125	1	4	16	4,878346	19,513385	0,0190560
kwarta	0,0078125	0,03125	0,25	1	4	1,2195866	4,8783462	0,0047640
kwaterka	0,0019531	0,0078125	0,0625	0,25	1	0,3048966	1,2195866	0,0011910
Polsko-rosyjskie								
kwarta	0,0064059	0,0256234	0,2049875	0,81995	3,2798	1	4	0,0039063
kwaterka	0,0016015	0,0064059	0,0512469	0,2049875	0,81995	0,25	1	0,0009766
Rosyjskie dla ciał sypkich								
czetwert	1,6399	6,5596	52,4768	209,9072	839,6288	256,	1024	1
czetweryk	0,2049875	0,81995	6,5596	26,2384	104,9536	32	128	0,125
garniec	0,0256234	0,1024938	0,819950	3,2798	13,1192	4	16	0,015625
Rosyjskie dla płynów								
wiadro	0,0960879	0,3843516	3,0748125	12,29925	49,197	15	60	0,0585938
krużka	0,0096088	0,0384352	0,3074812	1,229925	4,9197	1,5	6	0,0058594
winnaja butyłka	0,0060055	0,0240220	0,1921758	0,7687031	3,0748125	0,9375	3,75	0,0036621
połusztof	0,0048044	0,0192176	0,1537406	0,6149625	2,45985	0,75	3	0,0029297
czarka	0,0009609	0,0038435	0,0307481	0,1229925	0,49197	0,15	0,6	0,0005859
szkalik	0,0004804	0,0019218	0,0153741	0,0614963	0,2459852	0,075	0,3	0,0002930

objętości A.

Rosyjskie sześcienne					Nazwa jednostki
sażeń	arszyn	werszek	stopa	cal	
6	7	8	9	10	
					Nowopolskie sześcienne
0,5312418	14,343527	58751,089	182,21592	314869,12	. . . . . sążeń
0,2656209	7,1717637	29375,544	91,107962	157434,56	. . . . . sąg
0,0196756	0,5312418	2175,9662	6,7487379	11661,819	. . . . . łokieć
0,0024595	0,0664052	271.99578	0,8435922	1457,7274	. . . . . stopa
0,0000014	0,0000384	0,1574050	0,0004882	0,8435922	. . . . . cal
					Rosyjskie sześcienne
1	27	110592	343	592704	. . . . . sażeń
0,0370370	1	4096	12,703704	21952	. . . . . arszyn
0,0000090	0,0002441	1	0,0031015	5,359375	. . . . . werszek
0,0029155	0,0787172	322,42566	1	1728	. . . . . stopa
0,0000017	0,0000456	0,1865889	0,0005787	1	. . . . . cal

objętości B.

dla ciał sypkich		Rosyjskie dla płynów						Nazwa jednostki
czetwe-ryk	garniec	wiadro	krużka	winnaja butyłka	połu-sztof	czarka	szkalik	
9	10	11	12	13	14	15	16	
								Nowopolskie
4,8783462	39,026770	10,407139	104,07139	166,51422	208,14277	1040,7139	2081,4260	. . . korzec
1,2195866	9,7566924	2,6017847	26,017847	41,628554	52,035693	260,17847	520,35651	. . . ćwierć
0,1524483	1,2195865	0,3252231	3,2522308	5,203569	6,5044616	32,522308	65,044564	. . . garniec
0,0381121	0,3048966	0,0813058	0,8130577	1,300892	1,6261154	8,130577	16,261141	. . . kwarta
0,0095280	0,0762242	0,0203264	0,2032644	0,325223	0,4065289	2,0326443	4,0652852	. . kwaterka
								Polsko-rosyjskie
0,03125	0,25	0,0666667	0,6666667	1,0666667	1,3333333	6,6666667	13,333333	. . . kwarta
0,0078125	0,0625	0,0166667	0,1666667	0,2666667	0,3333333	1,6666667	3,3333333	. . kwaterka
								Rosyjskie dla ciał sypkich
8	64	17,066667	170,66667	273,06667	341,33333	1706,6667	3413,3333	. . . czetwert
1	8	2,1333333	21,333333	34,133333	42,666667	213,33333	426,66667	. . czetweryk
0,125	1	0,2666667	2,6666667	4,2666667	5,3333333	26,666667	53,333333	. . garniec
								Rosyjskie dla płynów
0,46875	3,75	1	10	16	20	100	200	. . . wiadro
0,046875	0,375	0,1	1	1,6	2	10	20	. . . krużka
0,0292969	0,234375	0,0625	0,625	1	1,25	6,25	12,5	winnaja butyłka
0,0234375	0,1875	0,05	0,5	0,8	1	5	10	. . połusztof
0,0046875	0,0375	0,01	0,1	0,16	0,2	1	2	. . . czarka
0,0023438	0,01875	0,005	0,05	0,08	0,1	0,5	1	. . . szkalik

Główny Urząd Statystyczny.
Office Central de Statistique.

PRASA.

Przegląd czasopism zarejestrowanych w Wydziale Prasowym Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w czasie od 15 marca 1919 r. do 1 stycznia 1920 r.

PRESSE.

Revue de la Presse enrégistrée à la Section de la Presse du Ministère de l'Intérieur du 15 Mars 1919 au 1 Janvier 1920.

MIEJSCE WYDANIA	Podług częstości pojawiania się D'après le temps de l'apparition											Podług języka D'après les langues											LIEU DE L'ÉDITION
	Ogółem *) Total *)	Dzienn. 1 do 2 razy 1 à 2 fois par jour	Tygodn. 2 do 4 r. 2 à 4 fois par sem.	Tygodniowo 1 raz 1 fois par semaine	Miesięczn. 2 do 3 r. 2 à 3 fois par mois	Miesięcznie 1 raz 1 fois par mois	Kwartalnie 1 raz 1 fois par trimestre	Rocznie 1 raz 1 fois par an	Nieregularnie Irrégulièrement	Jednodniówki Editions d'un jour	Niepodane Non désignés	polski polonaise	ukraiński ruthénienne	białoruski blanche-ruthénienne	rosyjski russe	litewski lithuanienne	niemiecki allemande	żydowski juive	hebrajski hébreux	francuski française	angielski anglaise	łaciński latine	w kilku językach en plusieurs langues	
Ziemie wchodzące w skład Rzplitej Polskiej na początku r. 1920	1 099	141	57	305	125	182	25[1])	2	30	59[2])	173	923	10	—	10	—	50	83	9	8	3	1	2	**Terrains qui faisaient partie de la République Polonaise au commencement de 1920**
I. Była dzielnica rosyjska	688	82	23	191	86	109	18	2	21	59	97	565	—	—	9	—	25	76	8	3	1	—	1	**I. Ancienne Pologne-russe**
Miasto Warszawa.	395	44	12	107	62	78	12	2	17	12	49	320	—	—	8	—	—	57	5	3[3])	14[4])	—	1[5])	Ville de Varsovie
Woj. warszawskie.	50	5	—	22	5	5	—	—	—	3	10	49	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	Départ. de Varsovie
Płock	14	2	—	6	2	3	—	—	—	—	1	13	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	Ville de Płock
Włocławek	11	3	—	2	—	2	—	—	—	3	1	11	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	„ „ Włocławek
Woj. łódzkie . .	84	16	6	21	4	8	1	—	1	16	11	48	—	—	—	—	24	9	3	—	—	—	—	Départ. de Łódź
Łódź.	54	15	3	8	3	5	1	—	—	16	3	20	—	—	—	—	24	8	2	—	—	—	—	Ville de Łódź
Woj. kieleckie . .	80	10	2	13	4	11	4	—	1	27	8	73	—	—	—	—	—	7	—	—	—	—	—	Départ. de Kielce
Częstochowa . . .	11	3	—	4	—	—	1	—	1	—	2	9	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	Ville de Częstochowa
Sosnowiec	32	4	1	1	—	1	—	—	—	24	1	32	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	„ „ Sosnowiec
Woj. lubelskie . .	54	4	—	23	7	6	1	—	1	—	12	53	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	Départ. de Lublin
Lublin	29	4	—	8	3	5	—	—	1	—	8	28	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	Ville de Lublin
Woj. białostockie.	25	3	3	5	4	1	—	—	1	1	7	22	—	—	1	—	1	1	—	—	—	—	—	Départ. de Białystok

II. Małopolska . . .	236	29	3	69	28	50	5	—	5	—	56	211	10	—	1	—	—	7	13	1	1	1	**II. Galicie**
Kraków	119	12	2	28	16	34	3	—	3	—	21	113	—	—	—	—	—	1	1	2[6])	1[7])	1[8])	—	Ville de Cracovie
Lwów	75	15	—	15	7	15	2	—	1	—	20	62	5	—	1	—	—	5	—	1[9])	—	—	1[10])	„ „ Léopol
III. B. dzieln. pruska .	175	30	31	54	11	23	2	—	4	—	20	147	—	—	—	—	25	—	—	2	1	—	—	**III. Anc. Pologne pruss.**
Woj. poznańskie .	153	22	27	49	9	22	2	—	4	—	18	125	—	—	—	—	25	—	—	2	1	—	—	Départ. de Poznań
Poznań	105	15	2	41	7	22	2	—	4	—	12	87	—	—	—	—	15	—	—	2[11])	1[12])	—	—	Ville de Poznań
Woj. pomorskie .	22	8	4	5	2	1	—	—	—	—	2	22	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	Départ. de Poméranie
Ziemie podlegające plebiscytowi . . .	61	9	16	17	8	5	2[13])	—	1	—	3	45	1	—	—	—	14	—	—	—	—	—	1	**Terrains soumis au plébiscite**
I. B. dzieln. pruska **)	27	7	7	9	3	—	—	—	—	—	1	24	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	1	**I. Anc. Pologne pruss.**
Okr. pleb. śląski .	21	6	6	6	3	—	—	—	—	—	—	19	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1[14])	Arr. pléb. de la Silésie
„ „ mazurski	3	1	—	1	—	—	—	—	—	—	1	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	„ „ „ Mazury
„ „ kwidzyński	3	—	1	2	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	„ „ „ Kwidzyń
II. Śląsk cieszyński **)	34	2	9	8	5	5	2	—	1	—	2	21	1	—	—	—	12	—	—	—	—	—	—	**II. Silésie de Cieszyn**
Bielsk	10	—	6	1	3	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	9	—	—	—	—	—	—	Ville de Bielsk
Cieszyn	19	2	2	6	2	4	1	—	1	—	1	15	1	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	„ „ Cieszyn
Ziemie wschodnie zajęte przez wojska polskie do początku r. 1920	49	15	5	16	—	—	—	—	—	—	13	26	—	8	5	4	—	4	—	—	—	—	2[15])	**Terrains orientaux** occupés par l'armée polonaise au commencement de 1920
Wilno	30	10	2	9	—	—	—	—	—	—	9	16	—	3	3	4	—	4	—	—	—	—	—	Ville de Vilno

[1]) w tej liczbie 7 co 2 miesiące — 7 de ce nombre paraissent tous les 2 mois. [2]) do jednodniowek zaliczono przeważnie numery czasopism wydane w miejsce czasopism. [3]) a) L'Echo de Pologne. b) Bulletin Officiel du Partie Socialiste Polonais (P.P.S.). c) Le Journal de Pologne. [4]) The Red Cross Bulletin. [5]) Przegląd gospodarczy polsko-angielski (w językach polskim i angielskim) — Revue économique polonaise-anglaise). [6]) a) Bulletin de l'Académie des Sciences á Cracovie, b) La Pologne Alliée. [7]) Allier Poland Kraków. [8]) Notificationes curia principis Episc. Cracoviensis. [9]) Bulletin Polonais de Lwów (Informacje prasy zagraniczn. o Galicji Wschodniej). [10]) Karmenu (Nasza Winnica) w językach polskim i hebrajskim. [11]) a) Informations Politiques - Political - Information Poznań (Wydział polityczny Komisarjatu Naczelnej Rady Ludowej) b) Informations Politiques Publiée par le Conseil Superiéur Polonais á Poznań (Wyd. Rady Narodowej). [12]) Political Information published by the Chief Polish Council Poznań (Biulet. pras.). [13]) Jeden dwumiesięcznik — Un d'eux paraît tous les 2 mois. [14]) Kinematograf polski (w językach polskim, francuskim, włoskim i hiszpańskim) Katowice. [15]) a) Dziennik urzędowy starostwa Włodzimierskiego (Włodzimierz Wołyński) w językach pol. i ukr. b) Otczyzna, Grodno w 5 językach.

*) Liczba ta jest większa niż istotna liczba pism perjodycznych, gdyż obejmuje czasopisma stale się pojawiające, jak również i takie, których wydawnictwo z jakichkolwiek przyczyn zostało przerwanie. (Egzemplarze wychodzące, po zawieszeniu czasopisma, pod zmienionym tytułem traktowane są jako oddzielne wydawnictwa). — Ce nombre est plus élevé que le nombre réél des journaux car il comprend non seulement les journaux périodiques permanentes, mais aussi ceux dont la publication a été intrrompue pour des causes quelconques. (Les exemplaires qui, après la suspension ont été publiés sous un autre titre sont traités comme des publications nouvelles).

**) Czasopisma wychodzące w innym języku, aniżeli polski, zarejestrowane tylko częściowo. — Les journaux publiés en d'autres langues que le polonais ne sont enregistrés qu'en partie.

Przegląd czasopism polskich wyd. w krajach obcych — Revue de la Presse polonaise à l'étranger.

Kraje obce. [16]	Ogółem Total	Podług częstości pojawiania się D'aprés le temps de l'apparition: Dziennie 1 do 2 razy 1 à 2 fois par jour	Tygodniowo 2 do 4 razy 2 à 4 fois par semaine	Tygodniowo 1 raz 1 fois par semaine	Miesięcznie 2 do 3 razy 2 à 3 fois par mois	Miesięcznie 1 raz 1 fois par mois	Kwartalnie 1 raz 1 fois par trimestre	Rocznie 1 raz 1 fois par an	Nieregularnie Irrégulièrement	Jednodniówka Editions d'un jour	Niepodane Non désigné	Podług języka D'aprés les langues: polski polonaise	ukraiński ruthénienne	białoruski blanche ruthénienne	rosyjski russe	litewski lithuanienne	niemiecki allemande	żydowski juive	hebrajski hébreux	francuski française	angielski anglaise	łaciński latine	w kilku językach en plusieurs langues	Pays étrangers
Anglja	3	—									1	1									2[17])		—	Angleterre
Austrja	8	1			2						3	6					1[18])						1[19])	Autriche
Czecho-Słowacja	1	1										1											—	Tchéquo-Slovaquie
Francja	5	—	1	1		1					2	2								3[20])			—	France
Wolne m. Gdańsk	3	—	1	2								2					1[21])						—	Ville libre de Gdańsk
Litwa	3	1									2	3											—	Lithuanie
Niemcy	16	4	2	6	3	1						16											—	Allemagne
Rosja	16	3		3	3						7	16											—	Russie
Włochy	1	—		1								1											—	Italie
Argentyna	1	—			1																		1[22])	Argentine
Brazylja	5	—		2	1						2	5											—	Brésil
Kanada	2	—		2								2											—	Canada
Stany Zjednoczone	78	16	1	44	—	2					15	77									1[23])		—	Etats-Unis
Chicago	19	6	—	7	—	2	—	—	—	—	4	19	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	Chicago

[16]) Pisma wychodzące w języku polskim i w obcych poświęcone sprawom polskim. Revues et journaux publiés en langue polonaise et autres et qui traitent les problémes de la Pologne. [17]) a) The New Poland Londyn b) The Polish Ekonomie Bulletin Londyn. Wydawnictwo Polsk. Agencji Handlowo-Finansowej w Londynie. [18]) Eintracht (Dod. do „Zgody" Wiedeń) [19]) Polnischer Lloyd. Wiedeń (w językach polskim i niemieckim. Czasopismo dla handlu przemysłu i gosp. spół. Rzplitej Polsk. [20]) a) Bulletin Hebdomadaire d'Informations. La Maison de France en Pologne. Paryż b) L'Indépendance Polonaise Paryż. c) La Pologne Libre Paryż. [21]) Polnische Warte Gdańsk (Org. podkomisji Nacz. Rady Ludowej w Gdańsku). [22]) Echo polskie Buenos-Ajres w językach polskim i hiszpańskim. [23]) The Poland Waszyngton.

Główny Urząd Statystyczny
Office Central de Statistique

SZKOLNICTWO W ROKU SZKOLNYM 1918/19
ENSEIGNEMENT EN 1918/19

ŹRÓDŁA:

I. Wyższe zakłady naukowe: ankieta statystyczna rozesłana przez Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w porozumieniu z Głównym Urzędem Statystycznym, dotyczy doby przed zamknięciem szkół wyższych ze względów politycznych jesienią 1918 r.

II. Szkoły średnie: a) dla byłej dzielnicy rosyjskiej ankieta statystyczna (M. W. R. i O. P. i Gł. U. St.) dotyczy stanu z 1/X 1918 (Uczniowie 1/I 1919) i obejmuje powiaty w granicach obu byłych gen. gub. okupacyjnych.

b) dla Małopolski daty zebrane przez Radę Szkolną Krajową za rok szkolny 1918/19.

c) dla woj. poznańskiego: wiadomości Departamentu Oświecenia Publicznego przy Ministerstwie byłej dzielnicy pruskiej dotyczą stanu z dnia 20/XI 1919 i obejmują tylko powiaty w obrębie linji demarkacyjnej przed ratyfikacją pokoju.

III. Szkoły zawodowe: ankieta (M. W. R. i O. P. i Gł. U. St.), dotycząca stanu w końcu pierwszej połowy r. 1919.

IV. Szkoły powszechne: a) dla b. dzielnicy rosyjskiej ankieta statystyczna, dotycząca stanu w dniu 1/XII 1918.

b) dla Małopolski wiadomości Rady Szkolnej Krajowej za rok szkolny 1918/19.

Dane o szkołach nie obejmują ani całokształtu szkolnictwa w Polsce, ani całego obszaru Rzeczypospolitej, a materjały, które zdołano zebrać, wykazują braki poważne. Wyczerpujących wiadomości niepodobna było uzyskać.

Szczegółowe opracowanie materjału wraz z analizą rzeczową zawierać będzie jeden z najbliższych tomów statystyki Polski, który się ukaże około połowy r. b.

SOURCES:

I. Ecoles supérieures: l'enquête statistique, redigée par le Ministère des Cultes et de l'Instruction Publique en collaboration avec l'Office Central de Statistique, se rapporte á l'automne 1918 avant la clôture des écoles supérieures pour causes politiques.

II Ecoles moyennes: a) dans l'ancienne Pologne russe l'enquête statistique (du Ministère des Cultes et de l'Instruction Publique et de l'Office Central de Statistique) se rapporte au 1/X 1918 (élèves — 1/I 1919) et embrasse les districts dans les limites des anciens Gouvernements Généraux des deux occupations de Varsovie et de Lublin,

b) Les données rassemblées par le Conseil Scolaire (Rada Szkolna Krajowa) en Galicie (Małopolska) pour l'année scolaire 1918/19.

c) Pour le département de Poznań les données de la Section de l'Instruction Publique au Ministère de l'ancienne Pologne prusienne se rapportent au 20/XI 1919 et n'embrassent que les districts se trouvant dans les limites de la ligne de dèmarcation avant la ratification de la Paix.

III. Ecoles professionnelles: l'enquête (du Min. des Cultes et de l'Instr. Publ. et de l'Office Centr. de Stat.) se rapporte á l'ètat des écoles vers la fin de la première moitiè de l'année 1919.

IV Ecoles primaires: a) dans l'ancienne Pologne russe l'enquête statistique qui se rapporte au 1/XII. 1918.

b) Les donnèes du Conseil Scolaire (Rada Szkolna Krajowa) en Galicie (Małopolska) pour l'année scolaire 1918/19.

Les donnèes concernant les ècoles n'embrassent ni l'ensemble de l'enseignement en Pologne, ni l'entière étendue de la République, et les renseignements qu'on a pu ramasser ont des défauts sèrieux. Il a été impossible de ramasser des renseignements précis. Un des plus proches volumes de la Statistique de la Pologne qui paraîtra vers la moitiè de l'année courante renfemera l'ètude dètaillée et l'analyse de l'objet.

Słuchacze Wyższych Zakładów Naukowych—Etudiants aux écoles supérieures.

Zakłady naukowe Fakultety	Ogółem Total	Mężczyzn Hommes	Kobiet Femmes	Rz.-Katol. Cath.-Rom.	Gr.-Catol. Cath.-Gr.	Ewang. Evangél.	Starozak. Mosaïques	Innych Autres	Mężczyzn Hommes %	Kobiet Femmes %	Rz.-Katol. Cath.-Rom. %	Gr.-Katol. Cath.-Gr. %	Ewang. Evangel. %	Starozak. Mosaïques %	Innych Autres %	Écoles supérieures et leurs facultés
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	
I—III Uniwersytety og.	**12 309**	**9 524**	**2 785**	**7 490**	**712**	**163**	**3 904**	**40**	**77,4**	**22,6**	**60,9**	**5,8**	**1,3**	**31,7**	**0,3**	**I—III Universités total**
1) Wydz. teologiczny	307	307	—	197	110	—	—	—	100,0	—	64,2	35,8	—	—	—	1) Théologie
2) „ prawny	4 969	4 789	180	3 264	362	43	1 294	6	96,4	3,6	65,7	7,3	0,9	26,0	0,1	2) Droit
3) „ medyczny	3 258	2 438	815	1 494	105	37	1 590	27	75,0	25,0	45,9	3,2	1,2	48,9	0,8	3) Médecine
4) „ filozoficzny	3 502	1 737	1 765	2 303	135	74	983	7	49,6	50,4	65,8	3,8	2,1	28,1	0,2	4) Philosophie
5) „ farmaceut.	261	237	24	216	—	9	36	—	90,8	9,2	82,8	—	3,4	13,8	—	5) Pharmacie
6) „ weterynar.	17	16	1	16	—	—	1	—	94,1	5,9	94,1	—	—	5,9	—	6) Sciences vétérinaires
I Uniwersytet Warszawski	4 557	3425	1 132	2 996	—	106	1 442	13	75,2	24,8	65,8	—	2,3	31,6	0,3	I) Université de Varsovie total
II Uniwersytet Krakowski	2 860	3 159	701	2 880	1	33	938	8	81,8	18,2	74,6	—	0,9	24,3	0,2	II) „ „ Cracovie „
III Uniwerytet Lwowski	3 892	2 940	452	1 614	711	24	1 524	19	75,5	24,5	41,5	18,3	0,6	39,1	0,5	III) „ „ Léopol „
IV—V Politechniki og.	**3 600**[1]	**3 399**	**201**	**2 629**	**59**	**122**	**740**	**16**	**94,4**	**5,6**	**73,7**	**1,7**	**3,4**	**20,8**	**0,4**	**IV—V Ecoles politech. total**
1) Inż. budowlana	1 040[2]	1 029	11	820	20	34	154	8	98,9	1,1	79,1	1,9	3,3	14,9	0,8	1) Ing. de construction
2) „ wodna	189	189	—	178	2	2	5	2	100,0	—	94,2	1,1	1,1	2,6	1,0	2) „ hydrauliques
3) Budowa maszyn	1 016	1 010	6	700	29	30	253	4	99,4	0,6	68,9	2,8	3,0	24,9	0,4	3) Constr. des machines
4) Elektrotechnika	220	207	13	165	—	11	44	—	94,1	5,9	75,0	—	5,0	20,0	—	4) Electrotechnique
5) Chemja	744[3]	621	123	470	4	23	219	2	83,5	16,5	65,5	0,5	3,2	30,5	0,3	5) Chimie
6) Architektura	391[4]	343	48	296	4	22	65	—	87,7	12 3	76,5	1,0	5,7	16,8	—	6) Architecture
IV Politechnika Warszawska ogółem	2 577	2 407	170	1 857	—	112	598	10	93,4	6,6	72,1	—	4,3	23,2	0,4	IV Ecole politechnique de Varsovie total
V Politech. Lwowska og.	1 023[5]	992	31	772	59	10	142	6	97,0	3,0	78,1	5,9	1,0	14,4	0,6	V Ec. politechn. de Léopol tot.
VI Szkoła Gł. Gosp. Wiejs.	**476**	**443**	**33**	**451**	—	**21**	**3**	**1**	**93,1**	**6,9**	**94,7**	—	**4,4**	**0,7**	**0,2**	**VI Ecole supérieure d'agriculture**
VII Instytut Pedagogiczny	**158**	**39**	**119**	**140**	—	**5**	**13**	—	**24,7**	**75,3**	**88,6**	—	**3,2**	**8,2**	—	**VII Institut de pédagogie**
VIII Akad. Weterynarji	**199**	**196**	**3**	**128**	**31**	**5**	**32**	**3**	**98,5**	**1,5**	**64,3**	**15,6**	**2,5**	**16,1**	**1,5**	**VIII Academie Véterinaire**
IX Wyższa Szkoła Handl.	**374**	**271**	**103**	**306**	—	**22**	**45**	**1**	**72,5**	**27,5**	**81,8**	—	**5,9**	**12,0**	**0,3**	**IX Ecole supérieure de commerce**
X Wolna Wszechn. Polska	**2 240**	**915**	**1 325**	.	.	.	.	.	**40,9**	**59,1**	.	.	.	.	.	**X Université libre**

Wyznania nie podano dla / Pour { [1]) 34, [2]) 4, [3]) 26. [4]) 4, [5]) 34 } słuchaczy / étudiants culte inconnu

Szkoły zawodowe w byłej dzielnicy rosyjskiej*)
Écoles professionnelles en ancienne Pologne russe.*)

A. LICZBY BEZWZGLĘDNE. — NOMBRES ABSOLUS.

Kategorje szkół	Liczba szkół Nombre d'écoles		Uczniowie według płci Elèves d'après le sexe				Uczniowie według wyznań Elèves d'après les cultes							Catégories d'écoles
	ogółem Total	w Warszawie à Varsovie	dotyczy szkół[1]) se rapp. aux écoles[1])	ogółem Total	mężczyzn hommes	kobiet femmes	dotyczy szkół[1]) se rapp. aux écoles[1])	Ogółem Total	katolików Cath.	ewangelików Evang.	prawosławnych Orth.	starozakonnych Juifs.	innych Autres	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	1
Ogółem . .	**163**	**81**	**102**	**10 912**	**6 992**	**3 920**	**91**	**10 416**	**7 247**	**262**	**17**	**2 881**	**9**	**. . . Total**
Handlowe .	46	20	26	4 952	3 088	1 864	31	5 350	3 307	186	10	1 846	1	[les commercia-[taires
Dokształca-[jące	34	7	18	1 342	1 208	134	17	1 389	1 317	21	3	45	3	supplemen-
Kobiece . .	28	16	21	1 464	—	1 464	13	603	484	3	2	114	—	. pour filles
Różne . . .	24	21	9	232	84	148	4	178	169	5	—	4	—	. . diverses
Rzemieślni-[cze	16	5	14	1 460	1 348	112	12	1 434	741	6	1	685	1	. de métiers
Techniczne .	8	7	8	948	903	45	8	948	769	27	1	147	4	. techniques
Ogrodnicze .	6	4	5	304	191	113	5	304	265	9	—	30	—	d'horticult.
Nauk polity-[cznych	1	1	1	210	170	40	1	210	195	5	—	10	—	[politiques de sciences

B. LICZBY WZGLĘDNE. — PROPORTIONS.

Kategorje szkół	Z każdych 100 szkół przypada na kategorje oznaczone w rubr. 1 Proportions p. c. du total des écoles pour les catégories designée dans la 1-re colonne			Na 1 szkołę przypada uczniów Nombre d'élèves pour 1 école		Uczniowie Elèves							Catégories d'écoles
						w/g płci[2]) d'après le sexe[3])		według wyznań[3]) d'après les cultes[3])					
	ogółem total	w Warszawie à Varsovie	na prowincji en province	A[3])	B[3])	Mężczyzn Hommes	Kobiet Femmes	Katolików Cath.	Ewangel. Evang.	Prawosław. Orth.	Żydów Juifs.	Innych Autres	
						%	%	%	%	%	%	%	
1	2	3	4	5		6	7	8	9	10	11	12	1
Ogółem . . .	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**107**	**114**	**64,1**	**35,9**	**69,6**	**2,5**	**0,2**	**27,6**	**0,1**	**. . . . Total**
Handlowe .	28,2	24,7	31,7	190	173	62	38	61 8	3,5	0,2	34,5	0,0	commerciales
Dokształcające .	20,9	8,6	32,9	75	82	90	10	94,8	1.5	0.2	3,3	0,2	supplémetaires
Kobiece . . .	17,2	19,8	14,7	70	46	—	100	80 3	0,5	0,3	18,9	—	. pour filles
Różne	14,7	25,9	3,7	26	44	36	64	94.9	2,8	—	2 3	—	. . . diverses
Rzemieślnicze .	9,8	6,2	13,4	104	103	92	8	51,7	0,4	0.1	47,7	0,1	. . de métiers
Techniczne . .	4,9	8,6	1,2	118	118	95	5	81,1	2,9	0,1	15,5	0,4	. . techniques
Ogrodnicze . .	3,7	5,0	2,4	61	61	63	37	87,2	2,9	—	9.9	—	d'horticulture
Nauk politycz-[nych	0,6	1,2	—	210	210	81	19	92,8	2,4	—	4,8	—	[litiques de sciences po-

*) w granicach obu byłych jeneralnych gubernatorstw okupacyjnych Warszawskiego i Lubelskiego dans les limites des deux Gouvernements Généraux de Varsovie et de Lublin.
[1]) Pozostałe szkoły nie nadesłały informacji. — Les autres écoles n'ont pas envoyé d'informations.
[2]) według rubryki 5 tablicy A. — d'après la colonne 5 du tableau A.
[3]) „ „ 9 „ „ „ „ „ 9 „ „ „

Szkolnictwo średnie.
Enseignement secondaire.

Dzielnice i województwa	Liczba szkół Nombre d'écoles. ogółem total	męskich pour garçons	żeńskich pour filles	koeducac. coéduc.	z językiem wykład. Enseignement polskim en polonais	niemieckim en allemand	innym en d'autres langues	Liczba oddziałów [3]) Nombre de divisions [3])	Liczba Nombre szkół d'écoles	oddziałów de divisions	o wiadomej licz. naucz. au nombre connu d'instituteurs	Liczba nauczycieli Nombre d'instituteurs ogółem total	mężczyzn hommes	kobiet femmes	Provinces et départements
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11		12	13	14	1
Była dzielnica ros. [1])	**423**	**151**	**209**	**63**	**409**	**14**	—	**3 346**	**401**	**3 193**		**5 454**	**2 841**	**2 613**	**Anc. Pologne russe** [1])
%	*100,0*	*35,7*	*49,4*	*14,9*	*96,7*	*3,3*	—	—	—	—		*100,0*	*52,1*	*47,9*	%
Miasto Warszawa. . .	120	38	80	2	120	—	—	1 055	115	1 012		2 087	920	1 167	Ville de Varsovie
Woj. warszawskie . .	68	27	29	12	67	1	—	468	67	462		703	431	272	Départ. de Varsovie
„ łódzkie.	112	35	49	28	99	13	—	861	107	829		1 299	717	582	„ de Łódź
„ kieleckie	74	30	34	10	74	—	—	606	73	602		938	539	399	„ de Kielce
„ lubelskie [1]) . . .	39	16	15	8	39	—	—	291	31	241		341	184	157	„ de Lublin [1])
„ białostockie [1]) . .	10	5	2	3	10	—	—	65	8	47		86	50	36	„ de Białystok [1])
Małopolska	**135**	**98**	**37**	—	**125**	—	**10**	**1 245**	**135**	**1 245**		**2 875**	**2 555**	**320**	**Galicie**
%	*100,0*	*72,6*	*27,4*	—	*92,6*	—	*7,4*	.	.	.		*100,0*	*88,9*	*11,1*	%
Woj. poznańskie [2]). . .	**65**	**18**	**28**	**19**	**24**	**13**	**28**	.	**65**	.		**760**	**403**	**366**	**Départ. de Poznań** [2])
%	*100,0*	*27,7*	*43,1*	*29,2*	*36 9*	*20,0*	*43,1*	.	.	.		*100,0*	*52,4*	*47,6*	%

[1]) bez 4 powiatów woj. lubelskiego oraz 6 powiatów woj. białostockiego
non compris 4 arrondissement du département de Lublin et
6 arrondissement du département de Białystok
} Biała, Janów, Radzyń, Włodawa, Bielsk, Sejny, Suwałki, Augustów, Białystok, Sokółka.

[2]) w granicach byłej linji demarkacyjnej.
dans les limites de l'ancienne ligne de démarcation

[3]) liczba oddziałów obejmuje wszystkie klasy tudzież ich oddziały równoległe.
le nombre des divisions contient toutes les classes ainsi que leurs divisions parallèles.

Dzielnice i województwa	Liczba Nombre: szkół d'écoles	Liczba Nombre: oddziałów[2]) de divisions[3])	Liczba uczniów Nombre d'élèves: ogółem total	w szkołach dans les écoles: męskich pour garçons	w szkołach dans les écoles: żeńskich pour filles	w szkołach dans les écoles: koeduk. coéduc.	według wyznań d'après les cultes: rz. katol. cathol. rom.	według wyznań d'après les cultes: ewangel. évang.	według wyznań d'après les cultes: prawosł. orthodoxes	według wyznań d'après les cultes: starozak. juifs	według wyznań d'après les cultes: inni autres	Provinces et départements
	o wiadomej liczbie uczniów au nombre connu d'élèves											
1	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	1
Była dzielnica rosyjska [1])	**399**	**3 190**	**98 063**	**44 824**	**44 905**	**8 334**	**61 374**	**4 635**	**193**	**31 799**	**62**	**Ancienne Pologne russe [1])**
%	.	.	*100,0*	*45,7*	*45,8*	*8,5*	*62,6*	*4,7*	*0,2*	*32,4*	*0,1*	%
Miasto Warszawa . .	112	995	30 247	12 521	17 217	509	17 692	728	27	11 795	5	. . Ville de Varsovie
Woj. warszawskie . .	64	446	12 686	6 274	4 975	1 437	9 213	396	22	3 041	14	. Départ. de Varsovie
„ łódzkie	105	818	25 934	11 046	10 572	4 316	13 033	3 243	101	9 516	41	„ de Łódź
„ kieleckie. . . .	73	602	18 038	9 046	7 983	1 009	12 607	189	29	5 211	2	„ de Kielce
„ lubelskie [1]). . .	36	272	9 391	5 120	3 748	523	7 483	60	12	1 836	—	„ de Lublin [1])
„ białostockie [1]) . .	9	57	1 767	817	410	540	1 346	19	2	400	—	„ de Białystok [1])
Małopolska	**135**	**1 245**	**37 903**	**31 447**	**6 456**	—	**23 246**	**179**	—	**9 939**	**4 539**	**. . . . . Galicie**
%	.	.	*100,0*	*83,0*	*17,0*	—	*61,3*	*0,5*	—	*26,2*	*12,0*	%
Woj. poznańskie [2]). . .	**65**	.	**16 255**	**5 805**	**7 361**	**3 089**	**10 826**	**4 297**	—	**1 130**	**2**	**Départ de Poznań [2])**
%	.	.	*100,0*	*35,7*	*45,3*	*19,0*	*66,6*	*26,4*	—	*7,0*	*0,0*	%

[1]) [2]) Ob. uwagi na str. 14 — V, note p. 14.

Szkolnictwo średnie (ciąg dalszy) — Enseignement secondaire (suite)

Dzielnice i województwa Provinces et départements	Uczniowie według klas. Elèves d'après les classes.												
	Ogółem Total	Liczby bezwzględne — Nombres absolus											
		Podwst. niższa Sous-préparatoire cours infer.	Podwst. wyższa Sous-préparatoire cours supér.	Wstępna Préparatoire	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX
1	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38
Była dzielnica rosyjska Ancienne Pologne russe	**98 063**	**1 517**	**3 709**	**8 556**	**16 193**	**17 663**	**15 759**	**12 465**	**8 626**	**6 343**	**4 632**	**2 600**	—
Miasto Warszawa Ville de Varsovie	30 247	506	1 303	2 916	4 182	4 414	4 103	3 845	3 074	2 531	2 125	1 248	—
Woj. warszawskie Départ. de Varsovie	12 686	94	400	1 113	2 308	2 640	2 284	1 621	1 020	628	368	210	—
Woj. łódzkie Départ. de Łódź	25 934	682	1 282	2 575	4 586	4 729	4 147	3 035	2 005	1 408	962	523	—
Woj. kieleckie Départ. de Kielce	18 038	178	520	1 182	2 893	3 506	3 229	2 541	1 612	1 208	786	383	—
Woj. lubelskie Départ. de Lublin	9 391	57	194	644	1 865	1 958	1 628	1 181	803	507	345	209	—
Woj. białostockie Départ. de Białystok	1 767	—	10	126	359	416	368	242	112	61	46	27	—
Małopolska Galicie	**37 903**	—	—	—	**8 463**	**7 219**	**5 551**	**4 495**	**4 093**	**3 608**	**2 592**	**1 882**	—
Woj. poznańskie Départ. de Poznań	**16 255** *)	**3 563**			**3 511**	**2 400**	**2 040**	**1 690**	**1 210**	**932**	**595**	**175**	**34**

Dzielnice i województwa Provinces et départements	Uczniowie według klas. Elèves d'après les classes Liczby procentowe — Chiffres relatifs											
	Podwst. niższa Sous-préparatoire cours inférieur	Podwst. wyższa Sous préparatoire cours supérieur	Wstępna Préparatoire	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX
1	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50
Była dzielnica rosyjska Ancienne Pologne russe	**1,5**	**3,8**	**8,7**	**16,5**	**18,0**	**16,1**	**12,7**	**8,8**	**6,5**	**4,7**	**2,7**	—
Miasto Warszawa Ville de Varsovie	1,7	4,3	9,6	13,8	14,6	13,6	12,7	10,2	8,4	7,0	4,1	—
Woj. warszawskie Départ. de Varsovie	0,7	3,2	8,8	18,2	20,8	18,0	12,8	8,0	4,9	2,9	1,7	—
Woj. łódzkie Départ. de Łódź	2,6	5,0	9,9	17,7	18,3	16,0	11,7	7,7	5,4	3,7	2,0	—
Woj. kieleckie Départ. de Kielce	1,0	2,9	6,6	16,0	19,4	17,9	14,1	8,9	6,7	4,4	2,1	—
Woj. lubelskie Départ. de Lublin	0,6	2,1	6,9	19,9	20,8	17,3	12,6	8,5	5,4	3,7	2,2	—
Woj. białostockie Départ. de Białystok	—	0,6	7,1	20,3	23,6	20,8	13,7	6,3	3,5	2,6	1,5	—
Małopolska Galicie	—	—	—	**22,3**	**19,1**	**14,7**	**11,8**	**10,8**	**9,5**	**6,8**	**5,0**	—
Woj. poznańskie. Départ. de Poznań		**22,0**		**21,7**	**14,9**	**12,6**	**10,5**	**7,5**	**5,8**	**3,7**	**1,1**	**0,2**

*) W tej liczbie 105 uczniów, których podział według klas niewiadomy. — La division par classes pour 105 élèves de ce nombre nous est inconnue.

SZKOŁY POWSZECHNE.

A. Wszystkie szkoły — Total des écoles.

Nazwa terytorjum	Powierzchnia km² Surface km²	Ludność Population 1/I en 1911 r.	Liczba szkół Nombre d'écoles: ogółem total	na 100 km² par 100 km²	na 10000 mieszk. par 10000 habitants	Liczba nauczycieli Nombre d'instituteurs	Liczba uczniów Nombre d'élèves: ogółem total	na 1000 mieszk. par 1000 habitants	na 1 nauczyciela par 1 instituteur	Nom du territoire
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	1
Ogółem [1]	**122 340**	**12 286 840**	**10 283**	**8,4**	**8,4**	**15 062**	**846 214**	**69**	**56**	**total** [1]
Miasta [1]	.	**3 271 766**	**1 083**	.	**3,2**	**4 895**	**204 029**	**62**	**42**	**Villes** [1]
Gminy wiejskie [1]	.	**9 015 074**	**9 200**	.	**9,9**	**10 167**	**642 185**	**71**	**63**	**Communes rurales** [1]
m. Warszawa	121	895 435	172	.	1,9	1 376	39 726	44	42	Ville de Varsovie
Woj. warszawskie	29 310	2 503 198	2 568	8 8	10,3	3 049	173 546	69	57	Départ. de Varsovie
Woj. łódzkie	19 034	2 587 834	2 292	12,0	8,9	3 510	209 112	81	60	Départ. de Łódź
Woj. kieleckie	25 736	2 756 822	2 138	8,3	7,8	3 071	213 891	78	70	Départ. de Kielce
Woj. lubelskie	31 160	2 507 320	2 371	7,6	9,5	2 990	163 261	65	55	Départ. de Lublin
Woj. białostockie [1]	16 979	1 036 231	742	4,4	7,2	1 066	46 678	45	44	Départ. de Białystok [1]

[1] Bez 3 powiatów
Non compris 3 arrondissements } Bielsk, Sejny, Suwałki.

B. Szkoły publiczne — Ecoles publiques.

Nazwa terytorjum	Liczba Nombre		Liczba szkół liczących Nombre d'écoles à							Liczba szkół Nombre d'écoles			Liczba nauczycieli Nombre d'instituteurs			Nom du territoire
	szkół d'écoles	klas [2]) de classes	I	II	III	IV	V	VI	VII	męskich pour garçons	żeńskich pour filles	koeduk coeduc	ogółem total	mężczyzn hommes	kobiet femmes	
			klas [2]) classes [2])													
1	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	1
Ogółem [1])	**8 741**	**11 399**	**7 550**	**505**	**172**	**322**	**127**	**40**	**25**	**93**	**117**	**8 53**	**12 684**	**5 210**	**7 474**	**total**
%	*100,0*	.	*86,3*	*5,8*	*2,0*	*3,7*	*1,4*	*0,5*	*0,3*	*1,1*	*1,3*	*97,6*	*100,0*	*41,1*	*58,9*	%
Miasta [1])	**732**	**2 643**	**92**	**84**	**99**	**274**	**118**	**40**	**25**	**85**	**106**	**541**	**3 866**	**1 535**	**2 331**	**Villes**
%	*100,0*	.	*12,6*	*11,5*	*13,5*	*37,4*	*16.1*	*5,5*	*3,4*	*11,6*	*14,5*	*73,9*	*100,0*	*39,7*	*60,3*	%
Gminy wiejskie [1])	**8 009**	**8 756**	**7 458**	**421**	**73**	**48**	**9**	—	—	**8**	**11**	**7 990**	**8 818**	**3 675**	**5 143**	**Communes rurales**
%	*100,0*	.	*93,1*	*5,3*	*0,9*	*0,6*	*0,1*	—	—	*0,1*	*0,1*	*99,8*	*100,0*	*41,7*	*58,3*	%
m. Warszawa	79	420	- -		—	—	59	—	20	14	12	53	978	363	615	Ville de Varsovie
Woj. warszawskie	1 989	2 338	1 833	56	37	42	15	3	3	17	21	1 951	2 405	1 185	1 220	Départ. de Varsovie
Woj. łódzkie	1 986	2 798	1 644	103	55	153	16	14	1	23	39	1 924	3 120	1 338	1 782	Départ. de Łódź
Woj. kieleckie	2 004	2 576	1 727	141	31	67	22	16	—	25	28	1 951	2 771	1 239	1 532	Départ. de Kielce
Woj. lubelskie	2 068	2 505	1 812	163	31	45	9	7	1	14	16	2 038	2 611	756	1 855	Départ. de Lublin
Woj. białostockie [1])	615	762	534	42	18	15	6	—	—	—	1	614	799	329	470	Départ de Białystok [2])

[1]) Ob. uwaga na str. 18.
V. nota p. 18.

[2]) Oddział odpowiada stopniowi (poziomowi) nauki, klasa — naogół jednej izbie szkolnej, a zarazem liczba klas szkoły — liczbie nauczycieli oddziałowych (bez zastępców i specjalistów).
Kilka oddziałów może stanowić jedną klasę.
La division correspond au niveau de l'enseignement, la classe — á une salle d'etude, et le nombre des classes d'une école correspond au nombre d'instituteurs (sans compter les remplaçants ni les spécialistes).
Une classe peut renfermer plusieurs divisions.

C. Szkoły prywatne — Écoles privées.

Nazwa terytorjum	Liczba Nombre		Liczba nauczycieli Nombre d'instituteurs			Liczba uczniów Nombre d'éléves							Nom du territoire
						według płci par sexe		według wyznań d'après les cultes					
	Szkół d'écoles	oddziałów de divisions	Ogółem Total	Mężczyzn Hommes	Kobiet Femmes	Ogółem Total	w tem dziewcząt de filles	Katolików Cath.	Ewangel. Evang.	Prawosł. Orth.	Starozak. Juifs.	Innych Autres	
1	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	1
Ogłem [1]	**1 542**	**4 432**	**2 378**	**1 059**	**1 319**	**97 946**	**46 180**	**62 730**	**15 531**	**377**	**17 623**	**1 685**	. . . . . **total**
w %	.	.	*100,0*	*44,5*	*55,5*	*100,0*	*47,1*	*64,0*	*15,9*	*0,4*	*18,0*	*1,7*	%
Miasta [1].	**351**	**1 054**	**1 029**	**452**	**577**	**33 612**	**16 111**	**15 979**	**1 665**	**18**	**15 834**	**116**	. . . . . **Villes**
w %	.	.	*100,0*	*43,9*	*56,1*	*100,0*	*47,9*	*47,5*	*5,0*	*0,1*	*47,1*	*0,3*	%
Gminy wiejskie [1]. . .	**1 191**	**3 378**	**1 349**	**607**	**742**	**64 334**	**30 069**	**46 751**	**13 866**	**359**	**1 789**	**1 569**	. . **Communes rurales**
w %	.	.	*100,0*	*45,0*	*55,0*	*100,0*	*46,7*	*72,7*	*21,5*	*0,6*	*2,8*	*2,4*	%
m. Warszawa	93	326	398	118	280	9 620	4 758	3 249	749	—	5 620	2	. . Ville de Varsovie
Woj. warszawskie . .	579	1 029	644	299	345	30 182	14 485	20 620	6 923	33	2 047	559	Départ. de Varsovie
Woj. łódzkie	306	870	390	211	179	19 363	9 239	8 965	7 625	6	2 670	97	. . Départ. de Łódź
Woj. kieleckie . . .	134	461	300	105	195	17 853	8 550	16 053	84	11	1 705	—	. . Départ. de Kielce
Woj. lubelskie . . .	303	829	379	179	200	14 105	6 178	11 332	99	327	2 212	135	. . Départ. de Lublin
Woj. białostockie . .	127	317	267	147	120	6 823	2 970	2 511	51	—	3 369	892	Départ. de Białystok

[1]) Ob. uwaga na str. 18.
V. nota p. 18.

Nazwa terytorjum	Liczba uczniów zapisanych do oddziałów [2]) według wyznań Nombre des eléves enrégistres dans les divisions [2]) par cultes														Na 1 naucz. uczniów Nombre d'élèves par l'instituteur	Nom du territoire
	ogółem total	w tem dziewcząt de filles	I	II	III	IV	V	VI	VII	Katolików Cath.	Ewang. Evang.	Prawosł. Orth.	Starozak. Juifs.	Innych Autres		
1	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	1
Ogółem [1])	**748 268**	**353 947**	**298 046**	**230 886**	**148 086**	**61 009**	**7 758**	**2 078**	**405**	**683 348**	**10 805**	**3 522**	**48 058**	**2 535**	**61**	. . . . **total**
w %	*100,0*	*46,0*	*39,8*	*30,9*	*19,8*	*8,2*	*1,0*	*0,3*	*0,1*	*91,3*	*1,4*	*0,5*	*6,4*	*3,4*	.	%
Miasta [1])	**170 417**	**92 454**	**57 415**	**48 829**	**35 286**	**20 082**	**6 454**	**1 952**	**405**	**122 827**	**7 708**	**540**	**38 830**	**512**	**51**	. . . . . **Villes**
w %	*100,0*	*54,3*	*33,7*	*28,7*	*20,7*	*11,8*	*3,8*	*1,1*	*0,2*	*72,1*	*4,5*	*0,3*	*22,8*	*0,3*	.	%
Gminy wiejskie [1]) . .	**577 851**	**261 493**	**240 631**	**182 063**	**112 800**	**40 927**	**1 304**	**126**	**—**	**560 521**	**3 097**	**2 982**	**9 228**	**2 023**	**66**	**Communes rurales**
w %	*100,0*	*45,3*	*41,7*	*31,5*	*19,5*	*7,1*	*0,2*	*0,0*	*—*	*97,0*	*0,5*	*0,5*	*1,6*	*0,4*	.	%
m. Warszawa . . .	30 106	16 050	10 536	8 286	5 506	3 009	1 759	687	323	24 964	91	—	4 962	89	44	Ville de Varsovie
Woj. warszawskie .	143 364	67 119	56 188	43 669	29 192	13 014	1 184	117	—	133 550	1 999	83	7 116	616	60	Dép. de Varsovie
Woj. łódzkie . . .	189 749	91 588	76 564	58 226	36 499	15 783	2 057	578	42	165 001	7 926	281	15 223	1 318	64	Départ. de Łódź
Woj. kieleckie. . .	196 038	91 274	76 565	60 172	40 245	16 587	1 884	561	24	183 190	186	105	12 517	40	71	Départ. de Kielce
Woj. lubelskie. . .	149 156	69 271	62 129	47 480	28 948	9 847	601	135	16	139 769	120	2 960	5 835	472	58	Départ. de Lublin
Woj białostockie [1]) .	39 855	18 645	16 064	13 053	7 696	2 769	273	—	—	36 874	483	93	2 405	—	51	Dép. de Białystok

[1]) Ob. uwaga na str. 18. V. nota p. 18.

[2]) Ob. uwaga na str. 19. V, nota p. 19.

B. Małopolska [1]) — Galicie.

	Wszystkie szkoły Ecoles d'état et privées			Szkoły publiczne Ecoles publiques		Szkoły prywatne Ecoles privés			
						z prawami publicznych avec les droits des écoles publiqués		bez praw publ. sans droits des écoles publiq.	
	ogółem total	wydziałowe [2]) d'arrondissement [2])	ludowe primaires	wydziałowe [2]) d'arrondissement [2])	ludowe primaires	wydział. [2]) d'arrondissement [2])	ludowe primaires	ludowe primaires	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	1
Szkoły — ogółem	5 205	135	5 070	109	4 935	26	80	55	total
Szkoły — z jęz. polskim	3 281	124	3 157	107	3 090	17	47	20	en polonais
Szkoły — z jęz. ruskim	1 834	3	1 831	—	1 825	3	4	2	en ruthénien
Szkoły — z jęz. niem.	90	8	82	2	20	6	29	33	en allemand
Nauczyciele — ogółem	15 653	870	14 783	701	14 256	169	385	142	total
Nauczyciele — mężczyzn	5 413	319	5 094	281	4 901	38	124	69	hommes
Nauczyciele — kobiet	10 240	551	9 689	420	9 355	131	261	73	femmes
Uczniowie — ogółem	910 524	27 213	883 311	24 157	866 285	3 056	13 183	3 843	total
Uczniowie — chłopców	441 779	6 652	435 127	6 433	427 775	219	5 572	1 780	garçons
Uczniowie — dziewcząt	468 745	20 561	448 184	17 724	438 510	2 837	7 611	2 063	filles
W szkołach z językiem wykład									**des écoles avec la langue d'enseignement**
polskim	640 990	.	.	628 866		9 830		2 294	polonaise
ruskim	260 733	.	.	259 164		1 287		282	ruthénienne
niemieckim	8 801	.	.	2 412		5 122		1 267	allemande
w procentach % — pourcentages									
Szkoły									**Ecoles**
z jęz. polskim	63,0	91,9	62,3	98,2	62,6	65,4	58,8	36,4	en polonais
z jęz. ruskim	35,3	2,2	36,1	—	37,0	11,5	5,0	3,6	en ruthénien
z jęz. niemiec.	1,7	5,9	1,6	1,8	0,4	32,1	36,2	60,0	en allemand
Nauczyciele									**Instituteurs**
mężczyźni	34,6	36,7	34,5	40,1	34,4	22,5	32,2	48,6	hommes
kobiety	65,4	63,3	65,5	59,9	65,6	77,5	67,8	51,4	femmes
Uczniowie									**Elèves**
chłopcy	48,5	24,4	49,3	26,6	49,4	7,2	42,3	46,3	garçons
dziewczęta	51,5	75,6	50,7	73,4	50,6	92,8	57,7	53,7	filles
Uczniowie w szkołach z jęz. wykł.									**Elèves des écoles avec la langue d'enseignement**
polskim	70,4	.	.	70,6		60,5		59,7	polonaise
ruskim	28,6	.	.	29,2		7,9		7,3	ruthénienne
niemieckim	1,0	.	.	0,2		31,6		33,0	allemande

Powierzchnia [1]) 68 654 km²
Ludność [1]) (w dn. 31/XII 1910) 7 004 841
na 100 km² przypada 7,5 szkół
na 10 000 mieszkańców 7,4 szkół
na 1 000 mieszkańców 130 uczniów

Superficie [1]) 68 654 km²
Population [1]) (31/XII 1910) 7 004 841
par 100 km² 7,5 écoles
„ 10 000 habitants 7,4 écoles
„ 1 000 „ 130 élèves

[1]) Bez 11 powiatów (Czortków, Kamionka, Kołomyja, Peczeniżyn, Przemyślany, Rawa, Rohatyn, Skałat, Tarnopol, Zbaraż, Zborów). — Non compris 11 arrondissements.
[2]) Szkoła wydziałowa daje wykształcenie, przechodzące zakres naukowy szkoły ludowej pospolitej i przygotowuje do takich szkół zawodowych, które nie wymagają wykształcenia nabytego w szkołach średnich. — Le niveau de l'instruction dans l'école d'arrondissement surpasse celui de l'école primaire et prépare pour ces écoles professionnelles qui n'exigent pas l'instruction des écoles moyennes.

Szkoły ludowe w Małopolsce[1]) według liczby klas zasadniczych. Ecoles primaires en Galicie[1]) d'après le nombre des classes normales.

Kategorje szkół	Wszystkie szkoły Total des écoles		Szkoły publiczne Ecoles de l'état		Szkoły prywatne z prawami publ. Ecoles privées avec droits des écol. de l'état		Szkoły prywatne bez praw publ. Ecoles privées sans droits des écol. de l'état		Catégories d'écoles
	absol.	%	absol.	%	absol.	%	absol.	%	
Szkół ogółem	**5 070**	**100,0**	**4 935**	**100,0**	**80**	**100,0**	**55**	**100,0**	**Total des écoles**
„ 1-klasowych	2 706	53,4	2 661	53,9	12	15,0	33	60,0	à 1 classe
„ 2 „	1 467	28,9	1 453	29,4	9	11,3	5	9,1	„ 2 „
„ 3 „	19	0,4	14	0,3	4	5,0	1	1,8	„ 3 „
„ 4 „	692	13,6	625	12,7	52	65,0	15	27,3	„ 4 „
„ 5 „	116	2,3	115	2,3	1	1,2	—	—	„ 5 „
„ 6 „	70	1,4	67	1,4	2	2,5	1	1,8	„ 6 „

Rozwój szkolnictwa powszechnego w b. dzielnicy rosyjskiej. Developpement de l'enseignement primaire en ancienne Pologne russe.

	Styczeń 1914[2]) Janvier	Grudzień 1916[2]) Décembre	Grudzień 1917[2]) Décembre	Grudzień — Décembre 1918 absol.	Grudzień — Décembre 1918 w % % liczby z r. 1917 en % % du nombre de l'année 1917	
1	2	3	4	5	6	7
Szkoły publiczne i prywatne — Ecoles publiques et privées						
Liczba szkół . .	5 855	8 526	8 883	9 881	111.2	Nombre d'écoles
„ nauczycieli	8 969	11 677	12 276	14 446	117.7	„ d'instituteurs
„ uczniów .	406 096	649 666	721 590	824 946	114.3	„ d'éleves
na 1 naucz. uczniów	45	56	59	57	·	„ d'éleves par 1 instituteur
Szkoły publiczne — Ecoles publiques						
Liczba szkół . .	·	·	6 788	8 595	126.6	Nombre d'écoles
„ nauczycieli	·	·	9 448	12 476	132 0	„ d'instituteurs
„ uczniów .	·	·	603 718	740 467	122.7	„ d'éleves
na 1 naucz. uczniów	·	·	64	59	·	„ d'éleves par 1 instituteur
Szkoły prywatne — Ecoles privés						
Liczba szkół . .	·	·	2 095	1 286	61.4	Nombre d'écoles
„ nauczycieli	·	·	2 828	1 970	69.7	„ d'instituteurs
„ uczniów .	·	·	117 872	84 479	71.7	„ d'éleves
na 1 naucz. uczniów	·	·	42	43	·	„ d'éleves par 1 instituteur

[1]) Ob. uwaga na str. 2 V. note p. 2.
[2]) Ob. Statystyka Polski, tom I str. III. — V. Statistique de Pologne, tome I p. I.

Główny Urząd Statystyczny.
Office Central de Statistique.

ZASIEWY I ZBIORY W 1918/19[1])
SURFACE DES CULTURES ET RECOLTES EN 1918/19

№ porząd.	Dzielnice i województwa / Provinces et départements	Pszenica Froment			Żyto Seigle			Jęczmień Orge			Owies Avoine			Ziemniaki Pommes de terre		
		Obszar uprawny Surface	Zbiór Récolte z 1 ha p. ha	Zbiór Récolte w całości total	Obszar uprawny Surface	Zbiór Récolte z 1 ha p. ha	Zbiór Récolte w całości total	Obszar uprawny Surface	Zbiór Récolte z 1 ha par ha	Zbiór Récolte w całości total	Obszar uprawny Surface	Zbiór Récolte z 1 ha par ha	Zbiór Récolte w całości total	Obszar uprawny Surface	Zbiór Récolte z 1 ha par ha	Zbiór Récolte w całości total
		ha	q		ha	q		ha	q		ha	q		ha	q	
1	2	3	4		5	6		7	8		9	10		11	12	
1	Woj. warszawskie / Dép. de Varsovie	63 254	11,2	707 711	591 722	9,7	5 727 275	72 136	13,2	955 693	137 569	13,8	1 902552	212 380	93,9	19947417
2	Woj. łódzkie / Dép. de Łódź	40 892	13,1	534 440	377 460	10,6	4 012 639	42 473	14,4	611 397	110 526	13,8	1 522816	158 728	116,5	18492216
3	Woj. kieleckie / Dép. de Kielce	80 873	9,9	799 003	360 579	9,5	3 416 612	117 085	11,8	1 387342	168 433	10,7	1 807604	178 890	91,3	16339401
4	Woj. lubelskie / Dép. de Lublin	71 465	8,0	573 452	406 177	6,9	2 797 771	93 489	8,4	782 030	182 433	10,5	1 918083	168 565	68,0	11466396
5	Woj. białostockie[2]) / Dep. de Białystok	11 929	10,5	124 976	107 955	10,1	1 091 700	17 159	11,0	188 488	49 098	10,1	497 123	41 987	85,8	3 603142
I	**Ogółem w b. dzielnicy rosyjskiej — Ancienne Pologne russe — total**	**268 413**	**10,2**	**2 739582**	**1 843893**	**9,2**	**17045997**	**342 342**	**11,5**	**3 924950**	**648 059**	**11,8**	**7 648178**	**760 550**	**91,8**	**69848572**
II	**Ogółem w Małopolsce Zach.—Acienne Galicie Occidentale—total**	**125 384**	**7,5**	**941 752**	**284 729**	**7,7**	**2 196 626**	**95 794**	**7,1**	**681 391**	**234 883**	**8,0**	**1 869707**	**170 000**	**53,4**	**9085423**
III	**Og. w Księstwie Poznańskiem[3])—Posnanie**	**36 618**	**16,6**	**606 246**	**519 724**	**13,3**	**6 931 879**	**93 929**	**15,5**	**1 48 165**	**104 900**	**14,8**	**1 554419**	**221 177**	**118,5**	**26204842**

[1]) Wyciąg z opracowania obszerniejszego, które będzie ogłoszone w Statystyce Polski. — Extrait d'un ouvrage plus détaillé qui paraîtra dans la Statistique de Pologne.

[2]) Bez powiatów augustowskiego, sejneńskiego, suwalskiego oraz białostockiego, bielskiego i sokólskiego. — Non compris les arrondissements de Augustów, Sejny, Suwałki, Białystok, Bielsk et Sokółka.

[3]) W obrębie linji demarkacyjnej. — Dans les limites de la ligne de demarcation.

Nr. porządkowy Nr. d'ordre	Dzielnice i województwa Provinces et départements	Buraki pastewne Betteraves fourragéres			Buraki cukrowe Betteraves à sucre			Marchew Carotte			Kapusta Choux		
		Obszar uprawny Surface	Zbiór Récolte z 1 ha par ha	Zbiór Récolte w całości total	Obszar uprawny Surface	Zbiór Récolte z 1 ha par ha	Zbiór Récolte w całości total	Obszar uprawny Surface	Zbiór Récolte z 1 ha par ha	Zbiór Récolte w całości total	Obszar uprawny Surface	Zbiór Récolte z 1 ha par ha	Zbiór Récolte w całości total
		ha	q		ha	q		ha	q		ha	q	
1	2	3	4		5	6		7	8		9	10	
1	Woj. warszawskie / Dép. de Varsovie	13 197	169,4	2 235 735	16 489	169,8	2 799 865	7 414	191,1	1 417 035	7 016	108,7	762 901
2	Woj. łódzkie / Dép. de Łódź	9 763	201,8	1 970 152	5 116	140,8	720 210	7 756	235,3	1,824 726	8 378	174,2	1 459 704
3	Woj. kieleckie / Dép. de Kielce	10 805	211,4	2 284 052	2 120	86,1	182 491	5 196	233,7	1 214 439	5 408	91,7	495 656
4	Woj. lubelskie / Dép. de Lublin	2 361	126,8	299 337	3 847	87,5	336 475	1 853	152,1	281 825	5 275	93,1	491 148
5	Woj. białostockie *) / Dép. de Białystok	189	227,7	43 033	47	179,0	8 413	139	78,8	10 960	1 129	46,3	52 312
I	**Ogółem w b. dzielnicy rosyjskiej—Anc. Pologne russe total**	**36 315**	**188,1**	**6 832 309**	**27 619**	**146,5**	**4 047 454**	**22 358**	**212,4**	**4 748 985**	**27 206**	**119,9**	**3 261 721**
II	**Ogółem w b. Galicji Zachodniej—Ancienne Gâlicie Occidentale—total**	**12 520**	**166,1**	**2 079 396**	**105**	**135,2**	**14 193**	**747**	**146,8**	**109 690**	**6 941**	**103,7**	**719 444**
III	**Ogółem w Księstwie Poznańskim w obrębie linji demarkacyjnej — Posnanie dans les limites de la ligne de demarcation — total**	**19 497**	**177,6**	**3 462 733**	**38 195**	**218,6**	**8 350 037**	**7 717**	**205,4**	**1 585 436**	.	.	.

*) Bez 6 powiatów — ob. uwaga na str. poprz.

Zasiewy i zbiory w roku 1918/1919. — Sufrace des cultures et recoltes en 1918/1919.

№ porządk.	Dzielnice i województwa Provinces et départements	Groch, soczew. fasola, bób. Pois, lentille, haricots, féve			Gryka Sarrasin			Proso Millet			Koniczyna na ziarno Trefle pour graines		
		Obszar uprawny Surface	Zbiór Récolte		Obszar uprawny Surface	Zbiór Rècolte		Obszar upzaw. surface	Zbiór Rècolte		Obszar uprawny Surface	Zbiór Recolte	
			z 1 ha par ha	w całości totat		z 1 ha p. ha.	w całości total		z 1 ha p. ha.	w całości total		z 1 ha p. ha.	w całości total
		ha	q		ha	q		ha	q		ha	q	
	1	2	3		4	5		6	7		8	9	
1	Woj. warszawskie Dép. de Varsovie	10 396	9,0	93 657	22 166	6,8	150 926	6 206	6,3	38 949	38 201	1,3	49 216
2	Woj. łódzkie Dép. de Łódź	6 518	7,3	47 676	6 477	5,7	36 800	4 137	6,9	28 381	28 154	1.7	46 883
3	Woj. kieleckie Dép. de Kielce	9 305	6,9	64 094	11 144	5,0	55 551	12 699	6,3	79 566	32 800	0,9	29 358
4	Woj. lubelskie Dép. de Lublin	6 674	8,1	54 220	67 646	5,4	367 399	11 925	7,4	88 376	27 293	1,3	36 769
5	Woj. białostockie Dép. de Białystok	7 069	9,6	67 882	10 390	6,4	66 718	893	9,1	7 963	3 434	1,6	5 381
I	**Ogółem w b. dzielnicy rosyjskiej—Ancienne Pologne russe—total**	**39 962**	**8,2**	**327 529**	**117 823**	**5,7**	**677 394**	**35 860**	**6,8**	**243 235**	**129 882**	**1.3**	**167 607**
II	**Ogółem w Małopolsce Zach.-Ancienne Galicie Occidentale—total**	**5 822**	**8,4**	**48 908**	**9 545**	**4,4**	**42 249**	**9 292**	**5,1**	**47 134**	**29 281**	**2,2**	**65 283**
III	**Og. w Księstwie Poznańskiem—Posnanie**	**11 308**[2])	**10,1**	**113 960**	**2 838**	**6,6**	**18 696**	.	.	.	.	.	.

[1]) Wliczono również: peluszkę, wykę i bobik.
Y compris aussi: vesces et fèverole.

Główny Urząd Statystyczny
Office Central de Statistique.

ZASIEWY I ZBIORY W ROKU GOSPODARCZYM 1918/19.
SURFACE DES CULTURES ET RECOLTES EN 1918/19.

№ porząd.	Dzielnice i województwa Provinces et départements	Rzepak Colza			Len Lin			Konopie Chanvre		
		Obszar uprawny Surface	Zbiór Récolte		Obszar uprawny Surface	Zbiór nasienia Récolte des graines		Obszar uprawny Surface	Zbiór nasienia Récole des graines	
			z 1 ha par ha.	w całości total		z 1 ha par ha.	w całości total		z 1 ha par ha.	w całości total
		ha	q		ha	q		ha	q	
1	2	3	4		5	6		7	8	
1	Woj. warszawskie Dép. de Varsoxie	8 232	10,5	86 720	4 463	5,8	25 832	423	3,6	1 522
2	Woj. łódzkie Dép. de Łódź	5 671	11,5	65 500	5 175	4,2	21 699	187	3,9	721
3	Woj. kieleckie Dép. de Kielce	5 521	11,7	64 563	5 081	4,6	23 471	1 641	3,6	5 945
4	Woj. lubelskie Dép. de lublin	6 939	9,8	67 974	8 206	3,9	32 216	4 146	5,7	23 450
5	Woj. białostockie* Dép. de Białystok	667	11,8	7 864	3 131	5,7	18 000	261	4,8	1 253
I	**Ogółem w b. dzielnicy rosyjskiej Ancienne Pologne russe—total**	**27 030**	**10,8**	**292 621**	**26 056**	**4,7**	**121 218**	**6 658**	**4,9**	**32 891**
II	**Ogółem w b. Galicji Zachodniej Ancienne Galicie Occidentale—total**	**363**	**9,7**	**3 510**	**4 631**	**4,3**	**19 916**	**2 092**	**4,3**	**9 036**
II	**Ogółem w Księstwie Poznańskiem w obrębie linii demarkacyjnej Posnanie dans les limites de la ligne de demarcation—total**	**[2] 6 718**	—	—	**[3] 2 014**	—	—	—	—	—

[1]) Bez powiatu augustowskiego — Non comprs, arrondissement Augustów.
[2]) Wliczono: rzepik, gorczycę, mak, lnianką, słoneczniki. — I compris: moutarde, pavot, cameline, hélianthe.
[3]) Wliczono: konopie i pokrzywy. — I compris: chanvre et ortie.

Komunikat o stanie zasiewów z końcem kwietnia r. 1920 (№ 1b)
Rapport de l'état des semences à la fin du mois d'avril 1920 (№ 1b)

Nr. porządkowy Nr. d'ordre	Dzielnice i województwa Provinces et départaments	Liczba sprawozdań Nombre de rapports	% zaoranych zasiewów % de semence détruites					Stan zasiewów w stopniach [1]) Etat des semences en chifres [1])						
			Rzepak Colza	Pszenica ozima Froment d'hiver	Żyto ozime Seigle d'hiver	Jęczmień ozimy Orge d'hiver	Koniczyna Trèfle	Rzepak Colza	Pszenica ozima Froment d'hiver	Żyto ozime Seigle d'hiver	Jęczmień ozimy Orge d'hiver	Koniczyna Trèfle	Łąki Prés	Pastwiska Pâturages
1	Woj. warszawskie Départ. de Varsovie	81	10,3	10,3	32,0	—	0,3	2,8	3,0	1,8	3,5	3,8	3,6	3,1
2	Woj. łódzkie Départ. de Łódź	76	4,6	2,7	22,0	1,3	0,2	3,4	3,4	2,1	3,1	3,8	3,6	3,3
3	Woj. kieleckie Départ. de Kielce	23	8,0	2,5	24,8	1,2	—	3,0	3,0	2,0	3,0	3,6	3,0	3,1
4	Woj. lubelskie Départ. de Lublin	42	2,2	5,0	35,9	12,5	—	3,3	3,0	1,9	2,8	4,0	3,7	3,8
5	Woj. białostockie Départ. de Białystok	10	—	0,3	17,2	.	0,5	3,5	3,0	2,1	.	3,7	3,5	3,2
I	**Ogółem w b. dzielnicy rosyjskiej Ancienne Pologne russe total**	**232**	**6,3**	**5,6**	**28,1**	**6,2**	**0,3**	**3,1**	**3,1**	**1,9**	**3,0**	**3,8**	**3,5**	**3,2**
II	**Małopolska Zachodnia Galicie Occidentale**	**90**	**10,4**	**5,8**	**33,4**	**5,3**	**1,6**	**3,4**	**3,3**	**2,0**	**3,0**	**3,1**	**3,4**	**3,1**
III	**Była dzielnica pruska Ancienne Pologne prussienne**	**23** [3])	.[2])	.[2])	.[2])	.[2])	.[2])	**2,9**	**3,2**	**1,7**	**3,0**	**4,2**	.[2])	.[2])

[1]) Znaczenie stopni klasyfikacyjnych: 5 — stan wyborowy, 4 — dobry, 3 — średni, 2 — mierny, 1 — zły.
Signification de la valeur conventionnelle des chiffres de classification: 5 — excellent, 4 — bon, 3 — moyen, 2 — médiocre, 1 — mauvais.
[2]) Dane nie nadeszły. Manque de données.
[3]) Każde z tych 23 sprawozdań dotyczy jednego powiatu.
Chacun des rapports communiqués comprend les données d'un district.

PŁACE DZIENNE ROBOTNIKÓW NAJEMNYCH W ROLNICTWIE.
SALAIRES DES JOURNALIERS TRAVAILLANT à L'AGRICULTURE.

Płace robotników rolnych, zatrudnionych na folwarkach unormowane zostały przez umowy zbiorowe (p. tabl. str. 32). Umowa zbiorowa w b. Zaborze rosyjskim obejmuje jednak tylko stałych robotników, płatnych rocznie i otrzymujących ordynarję. Natomiast płace robotników, wynagradzanych dziennie (komorników, posyłki i obcych robotników) nie zostały objęte przez umowę zbiorową. Płace te wahają się z miesiąca na miesiąc, zależnie od charakteru robót na roli. Dane o płacach tego rodzaju robotników Główny Urząd Statystyczny otrzymuje od korespondentów statystycznych, którzy powiadamiają Urząd o stanie zasiewów. Odnośne kwestjonarjusze obejmują zapytania co do zarobków zarówno stałych robotników folwarcznych, jak i najmowanych z zewnątrz. Jednak z powodu nieuwzględnienia w pytaniach świadczeń w naturze, otrzymywanych przez robotników, stale pracujących na folwarku, dane nadesłane okazały się nieścisłe i dlatego uwzględniamy tylko zarobki robotników najmowanych sporadycznie do robót w polu z zewnątrz. Od 1 czerwca r. b. zostaną zastosowane nowe kwestjonarjusze, gwarantujące większą dokładność i precyzyjność odpowiedzi.

Les salaires des ouvriers agricoles, travaillant aux fermes et aux métairies, sont réglés par des conventions collectives (v. tableau page 32). Cependant, sur le territoire de l'ancienne Pologne russe la convention ne comprend que les ouvriers engagés par contrat payés par an qui outre leur paye en monnaie touchent aussi une sorte de rémunération en nature, tandis que les salaires des journaliers payés par jour n'y sont pas établis. Ces salaires changent d'un mois à l'autre relativement au caractère de travaux dans les champs. Les données respectives nous sont communiquées par des correspondants spéciaux qui informent l'Office Central de Statistique de l'état des semences. Les questionnaires comprennent aussi bien les questions concernant les salaires des ouvriers, engagés à la journée, que celles relatives aux ouvriers par contrat, demeurant à la ferme. Cependant, comme les remunérations eu nature n'y étaient pas pris en considération, les données relatives à cette dernière catégorie des ouvriers agricoles manquent de précision, et nous avons été obligés de nous borner à n'exposer que les salaires des journaliers. A partir du 1 juin on prépare de nouveaux questionnaires, dont la rédaction donne une garantie sérieuse quant aux réponses qui seront plus exactes et plus précises.

Płace dzienne robotników najemnych w rolnictwie.
Salaires des journaliers travaillant à l'agriculture.

W markach. — En marks *)*

Województwa i powiaty Départements et arrondissements	Marzec — Mars				Kwiecień — April			
	Dorosły Adultes		Młodociany Adolescents		Dorosły Adultes		Młodociany Adolescents	
	mężcz. homme	kobieta femme	mężczyzna homme	kobieta femme	mężcz. homme	kobieta femme	mężcz. homme	kobieta femme
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Wojew. warszawskie. **Départ. de Varsovie** Powiat—Arrondissement								
średnia—moyenne	*14,52*	*10,68*	*8,76*	*7,84*	*20,94*	*15 25*	*11,87*	*10,69*
Błonie	.	.	.	.	6—25	6—18	6—14	5—10
Ciechanów	7—20	6—20	5—15	4—12	20—30	10—30	8—15	7—15
Gostynin	10	5—7	5	5	10—25	10—15	10	10
Grójec	10—20	6—15	5 15	4—10	20—25	15—20	10—15	10—12
Kutno	6—15	6—10	5—8	5— 8	10—25	8—15	6—16	5—13
Lipno	5—20	.	4— 7	4— 5	20	15	10—12	10—12
Mława	12—25	8—15	5—15	4—12	20	10	8	5— 8
Nieszawa	10	8	6	5	10—12	8—11	7	7
Płock	10—15	8—10	6—10	6— 9	12—20	10—15	8—15	8—10
Płońsk	12—25	12—15	5—15	5—15	8—20	8—12	5—15	4—10
Pułtusk	6—10	5—10	5— 8	4— 8	10—20	10—15	6—12	6—10
Rypin	5—7.50	3.50—6	2.50—4.50	2.50—4.50	6—15	4.50—6	4— 6	4— 6
Sierpc	12—20	.	5—12	5—12	15—20	12 15	8—12	8—10
Sochaczew	15—40	15—30	7—20	7—15	25—50	20—30	15—20	15—20
Warszawa	15—30	12—20	9—20	9—15	20—34	18—26	15—18	15—16
Włocławek	10—20	6— 7	4— 8	4	10—25	8—20	6—15	6—15
Wojew. łódzkie. **Départ. de Łódź** Powiat—Arrondissement								
średnia—moyenne	*18,53*	*14,45*	*11,65*	*9,70*	*19,86*	*14,45*	*12,56*	*11,43*
Brzeziny	15—30	10—25	7—25	5—22	12—18	10—18	10—15	8—12
Kalisz	4—15	3—13	3—10	2—10	8—10	8— 9	7— 8	6— 8
Koło	20—25	.	15	15	8—25	6—15	5—12	5—10
Konin	9	.	7	7	15	.	.	.
Łask	12—25	6—20	8—18	6—15	20—25	15—20	12—20	10—15
Łódź	10—30	8—25	6—25	5—20	15—40	12—30	12—15	10—15
Piotrków	5—20	5—12	5—16	4—10	12—30	10—20	10—16	8—10
Sieradz	10	6	6	6	12	10	10	10
Słupca	6—10	4— 7	3— 5	3— 5	8—15	7—11	4— 8	4— 8
Turek	10—15	6	4	4	12—20	10—15	7—12	6—12

*) W zestawieniu opuszczono płace, zbytnio odchylające się od średnich.

Województwa i powiaty Départements et arrondissements	Marzec — Mars				Kwiecień — April			
	Dorosły Adultes		Młodociany Adolescents		Dorosły Adultes		Młodociany Adolescents	
	mężcz. homme	kobieta femme	mężczyzna homme	kobieta femme	mężcz. homme	kobieta femme	mężcz. homme	kobieta femme
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Wojew. Kieleckie								
Départ. de Kielce								
Powiat—Arrondissement								
średnia—moyenne	*13,57*	*11,08*	*8,05*	*6,85*	*16,76*	*12,30*	*8,50*	*8 11*
Będzin	35–40	25–30	18–20	13–15	.	.	.	.
Częstochowa	12—20	10—15	6—12	6— 9	15—20	12—20	6— 8	6— 8
Jędrzejów	15—20	.	5—10	5—10	25	10	10	8
Kielce	10—12	8—10	6— 8	6— 8	28	20	12	12
Olkusz	.	.	.	.	20	10	8	8
Pińczów	12—20	10—15	10—12	8—10	12—20	10—12	8—12	6—12
Stopnica	5—10	5 – 8	4— 8	4— 6	10	8	6	5
Włoszczowa	12—22	12—14	8—16	8—10	15—40	15 – 30	8—25	8—20
Wojew. Lubelskie								
Départ. de Lublin								
Powiat—Arrondissement								
średnia—moyenne	*19,63*	*15,49*	*12,01*	*10,66*	*23,47*	*15,49*	*13,20*	*11,27*
Biłgoraj	10—40	6—30	6—25	6—20	15—30	12—25	8—10	8—10
Garwolin	10—30	10—30	10—20	10—20	20—40	20—30	10—20	10—20
Hrubieszów	20—30	10—30	10—25	10—25	20—30	15—30	10—20	8—20
Janów	20	15	12	10	15 – 30	14	—	—
Krasnystaw	8	.	6	5	50	30	20	20
Konstantynów	50	35	30	20	.	.	.	.
Lubartów	.	.	.	.	30	20	12—20	10—15
Łuków	12	10	8	6	20 – 30	12—20	20	—
Puławy	30—40	20—30	20	15	20	14	14	14
Siedlce	30	20	15	10	.	.	.	.
Sokołów	15—20	10	10	10	25—50	15—25	15—20	15
Tomaszów	40	30	20	20	.	.	.	.
Włodawa	10	8—10	5	5	.	.	.	.
Zamość	30	20	15	10	9—20	8—15	7—12	6—10
Wojew. Białostockie								
Départ. de Białystok								
Powiat—Arrondissement								
średnia—moyenne	.	.	.	.	*31,73*	*21,11*	*17,44*	*14,61*
Łomża	.	.	.	.	30	10	8	8
Ostrołęka	25–35	15–25	15—20	10—20	15—30	10—20	10—20	8—15
Wysokie Mazowieckie	.	.	.	.	20—50	15—25	12—20	12—15

Czas pracy i wynagrodzenie robotników rolnych na ziemiach polskich.
(według umów zbiorowych zawartych na 1920 r.).

Durée du travail et salaires des ouvriers agricoles en Pologne.
(d'après les conventions collectives du 1920).

I. Czas pracy — Durée du travail.

Miesiące Mois	Praca do południa od godz. do godz. Travail d'avant midi		Przerwa na śniadanie trwa godzin Durée du déjeuner		Przerwa obiadowa trwa godzin Durée du diner		Praca po południu Travail d'après midi		Przerwa na podwieczorek trwa g. Durée du goûter		Ogółem godzin pracy Total des heures du travail		
	b. Kongresówka Ancienne Pologne russe	Poznańskie Posnanie	b. Kongresów. Anc. Pol. russe	Poznańskie Posnanie	b. Kongresów. Anc. Pol. russe	Poznańskie Posnanie	b. Kongresówka Ancienne Pologne russe	Poznańskie Posnanie	b. Kongresów. Anc. Pol. russe	Poznańskie Posnanie	b. Kongresów. Anc. Pol. russe	Poznańskie Posnanie	Śląsk Górny Haute Silésie
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
I. Styczeń	8 —12	9 —12	—	—	1.30	1.30	1.30—4 —	1.30—5	—	—	6.30	6.30	8
II. Luty .	7.30—12	8 —12	—	—	1.30	1.30	1.30—4.30	1.30—6	—	—	7 30	8.30	9
III. Marzec	7 —12	7 —12	—	—	1.30	1.30	1.30—5.30	1 30—6	—	—	9	9.30	9.30
IV. Kwiecień	6 —12	6 —12	1/2	1/2	1.30	1.30	1.30—6.30	1.30—7	—	1/2	10.30	10.30	10.30
V. Maj . .	6 —12	6 —12	1/2	1/2	1.30	2	1.30 7.30	2 —7.30	1/2	1/2	11	10.30	10 30
VI. Czerwiec	6 —12	6 —12	1/2	1/2	1.30	2	1.30—8	2 —8	1/2	1/2	11.30	11	10 30
VII. Lipiec .	6 —12	6 —12	1/2	1/2	1.30	2	1.30—8	2 —8.30	1/2	1/2	11.30	11 30	10.30
VIII. Sierpień	6 —12	6 —12	1/2	1/2	1.30	2	1.30—7.30	2 —8	1/2	1/2	11	11	10.30
IX. Wrzesień	6 —12	6.30—12	1/2	1/2	1.30	1.30	1.30—6.30	1.30—7	—	1/2	10.30	10	10
X. Październ.	7 —12	7 —12	—	—	1.30	1.30	1.30—5.30	1 30—6	—	—	9	9.30	9.30
XI. Listopad	7.30—12	8 —12	—	—	1.30	1.30	1.30—4.30	1.30—5.30	—	—	7.30	8	8.30
XII. Grudzień	8 —12	9 —12	—	—	1.30	1.30	1.30—4	1.30—5	—	—	6.30	6.30	7

II. Płace pieniężne. — Salaires (en monnaie).

Kongresówka (ordynarjusze).

Ancienne Pologne russe.

Płaca minimalna ordynarjusza wynosi 800 mk. pensji zasadniczej, oraz 200—600 mk. dodatku drożyźnianego. W powiatach specjalnie zniszczonych i nieurodzajnych zasadnicza pensja wynosi 600 mk. dodatek drożyzniany 200 mk.

Razem płaca roczna waha się od 800 do 1400 mk.

Poznańskie (fornale i ręczniacy).

Posnanie.

Płaca roczna fornala wynosi 500 mk. dodatek drożyzniany 800 mk. razem 1300 mk. Płaca roczna ręczniaka wynosi 400 mk. dodatek drożyzniany 700 mk. razem 1100 mk.

III. Ordynarja. — Rémunérations en nature.

Minimum ordynarji: 12 centr. metr., maximum, 14 centr. metr. Mielenie zboża na koszt pracodawcy.

Minimum ordynarji 15 centr. metr. maximum 16 centr. metr.

IV. Ziemniaki oraz ziemia pod kartofle i inne płody.

Pommes de terre et terres pour planter des pommes de terre et d'autres légumes.

Kongresówka. — Ancienne Pologne russe.

Pracownik otrzymuje ziemię pod ziemniaki, len, kapustę i ogrodowiznę w polu niedrenowanem a wymagającem drenowania oraz na gruntach lichych 260 — 320 prętów kwadr., w polu zaś drenowanem lub niewymagającem drenowania 210—260 prętów kwadr.

Zamiast gruntu mogą być dawane gotowe ziemniaki, przyczem 1 centr. metr. na 6 ew. 5 prętów pola pod ziemniaki.

Przygotowanie ziemi pod ziemniaki i obróbka ich winny być takie same jak ziemniaków dworskich.

Poznańskie. — Posnanie.

Deputanci dostają kartofli suchych 30 centr. metr Roli uprawionej pod kartofle 1 morgę magdeburską, w tem przynajmniej $1|_2$ morgi ogrodu nawożonego mierzwą co drugi rok, w polu zaś co rok, i 30 prętów kwadratowych pruskich na kapuśnik.

Jedna morga przy dobrowolnej lub jakąkolwiek przyczyną spowodowanej zamianie roli na kartofle, równa się 30 centr. metr. kartofli.

Pociągową siłę daje pracodawca, obróbka ręczna i pielenie ręczne należą do pracobiorcy.

V. Utrzymanie inwentarza żywego.

Entretien du bétail.

Pracownikowi wolno trzymać 2 sztuki bydła. Jeżeli pracownik trzyma tylko 1 sztukę, otrzymywać będzie zależnie od decyzji właściciela, albo paszę dla 1 sztuki i 120 litrów mleka w ciągu roku na okres zapuszczenia krowy, albo paszę dla dwóch sztuk bydła.

Jeżeli pracownik nie posiada żadnej krowy, otrzyma mleko po 2 litry dziennie w ciągu 6 miesięcy zimowych i po 3 litry w ciągu 6 miesięcy letnich.

Gdzie pracownikom nie wolno trzymać bydła, otrzymują oni po 3 litry mleka dziennie w ciągu 6 miesięcy zimowych i po 5 litrów w ciągu miesięcy letnich.

We wszystkich wypadkach pracownik otrzymuje mleko niezbierane, którego nie wolno mu sprzedawać.

Zależnie od umowy pracownik zamiast mleka może otrzymywać pieniądze według cen miejscowych.

Utrzymanie dla bydła ma być latem na odpowiedniem pastwisku takie jak i dla bydła dworskiego (z wyjątkiem sztucznych pastewników i łąk kośnych). W braku odpowiedniego pastwiska bydło ordynarjuszy otrzymywać będzie zieloną paszę w dostatecznej ilości.

Podczas miesięcy zimowych otrzymują pracownicy na sztukę bydła dziennie po 20 funtów zdrowej sieczki i plew zbożowych z dodatkiem wywaru lub pulpy. Tam gdzie niema wywarów lub pulpy pracownik otrzy-

Każdy deputant ma prawo do trzymania 1 krowy, przy trzech zacieżnikach wolno trzymać 2 krowy.

Ponad 2 krowy trzymać niewolno.

Deputatnik nie mający ani krowy ani kóz otrzymuje dziennie 2 litry mleka tłustego.

Gdzie krów ani kóz trzymać nie wolno pracownik otrzymuje dziennie dwa litry mleka tłustego i 3 litry mleka odtłuszczonego.

Gdzie mleka dać nie można, płaci się cenę, jaką płaci najbliższa mleczarnia producentowi.

Wolne utrzymanie dla jednej krowy latem na wystarczającem pastwisku. W braku odpowiedniego pastwiska odpowiednią ilość zielonej paszy.

Na zimę wydaje się 15 centr. metr. buraków pastewnych lub brukwi, słomę jarą i sieczkę na paszę. Gdzie niema pastwiska i zielonej paszy wydaje się dziennie 15 funtów ($7^1|_2$ klg.) kiszonych liści lub 15 funtów

muje na każdą sztukę 1 centn. metr. okopowych miesięcznie albo $1^1/_2$ centr. metr. wytłoków nie zepsutych dołowanych lub też stosowny równoważnik w koniczynie, sianie, zamiast wymienionych dodatków do sieczki i plew zbożowych, pracodawca może wyznaczyć pracownikowi 25 prętów ziemi na każdą sztukę bydła. Słomę dla inwentarza otrzymują pracownicy w miarę potrzeby.

Pracownik ma prawo trzymać dowolną ilość trzody chlewnej w granicach istniejącego pomieszczenia w chlewach czeladnich. Trzymanie kur jest dozwolone.

Trzymanie gęsi, gołębi i innego drobiu oraz królików zależne jest od umowy. Kaczki wolno trzymać, za wyjątkiem w gospodarstwach rybnych i specjalnie warzywnych.

($7^1/_2$ klg.) kiszonych wytłoków lub 2 funty (1 klg.) suchych wytłoków albo 15 litrów dziennie wywaru. Gdzie zimą dają liście, wywar albo wytłoki, tam odpada odpowiednia ilość ćwikły. Za obopólną zgodą w miejsce 15 centn. metr. warzywa dla każdej krowy na zimę wydaje się pracobiorcy 30 kw. prętów (pruskich) roli uprawionej i nadającej się pod okopowe.

Świnie i krowy wolno hodować w umiarkowanej ilości.

Gęsi i kaczki wolno trzymać za obopólną zgodą. Hodowla indyków gołębi itd. jest wzbroniona.

VI. Opał. — Combustibles.

Pracownik otrzyma $12^1/_2$ ćwiartek drzewa szczapowego suchego.

Jedna ćwiartka drzewa suchego równa się $1^1/_4$ ćwiartki drzewa niesuchego, $2^3/_4$ cent. węgla. $^3/_4$ klaftry torfu prasowanego, $1^1/_4$ ćwiartki karpiny rąbanej, $1^1/_2$ kupki dwukonnej drzewa gałęziowego, 1 kupce czterokonnej drzewa gałęziowego.

W mieszkaniach dwuizbowych normy opału podnoszą się o 30%

Pracownik otrzymuję 35 ctr. węgla; dozwolona jest następująca wymiana:

1 metr pieńków równa się $1^1/_2$ ctr. węgla przy miękkiem drzewie, - 2 centr przy twardem drzewie; 1 metr pieńków mieszanych, równa się 2 cent. węgla przy miękkiem drzewie $2^1/_2$ centr. węgla przy twardem drzewie.

1 metr szczap, lub wałków — $2^1/_2$ centr. węgla przy miękkiem drzewie — 3 centr. węgla przy twardem drzewie, 1 kupka (I kl. kupki gałęzi wielkości $2 \times 2 \times 2^1/_2$ metr) równa się 4 centr. węgla, II kl. równa się 3 centr. III kl. równa 2 centr. węgla.

1 metr. knebli równa się $1^1/_2$ centr. węgla.

1000 cegiełek torfu prasowanego równa się $3^1/_2$ centr. węgla.

1000 cegiełek torfu nieprasowanego równa się $2^1/_2$ centr. węgla.

1000 cegiełek torfu norm. suchego powinno ważyć 6 centr. najwyżej przy wydawaniu na wagę, tak, że prasowanego i normalnie suchego torfu liczy się 1 centr. na $^1/_2$ centr. węgla.

O ile zaś torf nie jest dostatecznie wysuszony t. z., że w 1000 cegiełek waży więcej niż 6 centr. wówczas pracownik powinien otrzymać $1^1/_2$ centr. na $^1/_2$ centr. węgla. Na poczet tego opału winien pracownik otrzymać przynajmniej 2 metry szczap lub wałków rocznie.

Główny Urząd Statystyczny.
Office Central de Statistique.

WYKAZ STRAJKÓW W PIERWSZYM KWARTALE R. 1920.

LISTE DES GRÈVES DU PREMIER TRIMESTRE 1920.

Właściwa statystyka strajków znajduje się dopiero w fazie organizacji i przypuszczalnie dopiero od 1 lipca r. b. zostanie uruchomiona. Zważywszy jednak na znaczenie informacji chociażby przybliżonych, dotyczących rozmiarów ruchu strajkowego, postanowiliśmy zbierać je drogą notowania wiadomości w prasie. Poniższy wykaz strajków jest właśnie w ten sposób zestawiony. Jest jasne, że dane tą drogą otrzymane nie mogą być ścisłe, zwłaszcza co do wyników strajku. Sądzić jednak należy, że jeśli nie są one ścisłe, to jednak są dość pełne, w tem znaczeniu, że żaden poważniejszy strajk nie jest pominięty, zwłaszcza w większych miastach. Zjawisko strajku jest dziś tak ważne, że prasa, szczególnie robotnicza, pilnie notuje wszelkie przypadki wybuchu strajków.

La statistique des grèves se trouve à peine en phase d'organisation et elle ne sera probablement régularisée qu'à partir du 1 juillet. Cependant, vu l'importance qu'ont les données, quoique approximatives, concernant le mouvement gréviste, nous nous sommes décidés à les recueillir provisoirement, en notant toutes les informations relatives se trouvant dans la presse. Il est clair que les données ainsi recueillies ne peuvent pas être exactes, surtout en ce qui concerne les résultats des grèves; elles sont cependant assez complètes dans l'acception, qu'aucun cas d'importance, surtout dans les villes, n'y est pas omis, car la presse en général et la presse ouvrière en particulier s'empresse de noter tout incident dès qu'il s'en produit.

Główny Urząd Statystyczny
Office Central de Statistique.

Liczba strajków w I-ym kwartale 1920 r.
Nombre de gréves au I-er trimestre 1920.

Dzielnice i województwa / Provinces et départements	Ogółem Total	Górnictwo Exploitation minière	Hutnictwo Métallurgie	Przem. włókienniczy Industrie textile	Przem. odzieżowy i konfekcyjny Habits et confection	Przem. papierniczy Industrie du papier	Przem. graficzny Industrie gratique	Przem. budowlany Industrie de construction	Przem. drzewny Industrie du bois	Przem. metalowy maszynowy i t. p. Industrie des métaux, machines etc.	Przem. mineralny Industrie des minéraux	Przem. przetworów zwierzęcych i skórzanych Industrie des matières animales et des peaux	Przem. spożywczy Industrie alimentaire	Przem. chemiczny Industrie chimique	Handel i transport Commerce et transport	Komunikacje Communication	Zakłady państwowe, komunalne i użyteczności publicznej Etablissements de l'état, des communes et de l'utilité publique	Pracownicy i urzędnicy prywatni Travailleurs et employés privés	Usługi osobiste, służba domowa różne Service personnel, ménage, divers
Ogółem / Total	**142**[1]	**9**	**1**	**5**	**18**	**3**	**7**	**6**	**6**	**21**	**3**	**2**	**12**	**6**	**1**	**7**	**11**	**11**	**11**
Była dzielnica rosyjska / Ancienne Pologne russe	**104**[1]	**6**	**1**	**5**	**15**	**3**	**4**	**4**	**4**	**16**	**1**	**1**	**9**	**5**	**1**	**5**	**7**	**7**	**9**
M. Warszawa / V. Varsovie	44	—	—	—	7	—	2	2	1	7	1	1	3	5	1	3	5	3	2
Woj. warszawskie / Dép. de Varsovie	4	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
Woj. łódzkie / Dép. de Łódź	23	—	—	4	4	2	1	2	3	2	—	—	2	—	—	—	1	1	1
Woj. kieleckie / Dép. de Kielce	11	6	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	1	1	—	—
Woj. lubelskie / Dép. de Lublin	8	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—	1	—	2	1
Woj. białostockie / Dép. de Białystok	14	—	—	1	3	—	1	—	—	2	—	—	3	—	—	—	—	1	3
Małopolska / Galicie	**37**[1]	**3**	—	—	**3**	—	**2**	**2**	**2**	**5**	**2**	**1**	**3**	**1**	—	**2**[3]	**4**	**4**	**2**
Była dzielnica pruska / Anc. Pologne prusien.	**1**[2]	—	—	—	—	—	**1**	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

[1]) Według miesięcy zanotowano strajków: ogółem w Rzeczypospolitej w styczniu 48, w lutym 57, w marcu 37; w b. Dzielnicy rosyjskiej w tych samych miesiącach 41, 43 i 20; w Małopolsce 6, 14 i 17. — On a noté dans toute la République: au mois de janvier 48, au mois de fevrier 57, au mois de mars 37 gréves; dans l'ancienne Pologne russe les mêmes mois présentent les chiffres: 41, 43, 20; en Galicie 6, 14, 17. [2]) W styczniu — au mois de janvier. [3]) W tem strajk kolejowy w marcu, który objął również znaczną część kolei w b. Kongresówce — Y compris une gréve des cheminots qui s'était repandue aussi sur la plupart des chemins de fer d'ancienne Pologne russe.

Wykaz strajków w pierwszym kwartale r. 1920. — Liste des grèves du premier trimestre 1920.

№ kolejny № d'ordre	GAŁĘŹ PRACY GENRE DU TRAVAIL	Miejscowość Localité	Data rozpoczęcia i zakończenia strajku Date du commencement et de la fin de la grève	Czas trwania strajku Temps de durée de la grève	WYSTAWIONE ŻĄDANIA REVENDICATIONS	Wynik strajku Résultat de la grève
1	2	3	4	5	6	7
1	Sklepy z materjałami optycznemi	Warszawa	15/XII-19—1/III-20	2 miesiące 17 dni	150% podwyżki.	dawne płace.
2	Żegluga	"	30/XII-19—20/I-20	20 dni	poprawienie warunków bytu.	wszystkie żądania pracowników Min. Robót Publicznych przyjęło.
3	Zakłady elektrotechniczne	Lublin	30/XII-19—31/XII-19	1 dzień	50% podwyżki.	50% podwyżki.
4	Przemysł włóknisty (sztrykierzy)	Warszawa	31/XII-19—1/II-20	1 miesiąc	1) podwyżka tygodniówki, 2) zniesienie chałupnictwa, 3) zagwarantowane minimum 3 dni pracy w tygodniu, 4) w razie zupełnego bezrobocia wypłacenie robotnikom tygodniówki od 75 do 100 mk.	częściowo uwzględniono.
5	Zakłady drukarskie	Kraków	2/I—19/II	7 tygodni	podwyższenie płac.	90% podwyżki dotychczasowych płac, 25% podwyżki jako odszkodowanie za straty poniesione wskutek wprowadzenia waluty markowej automatyczne podwyższanie płac: 1 kwietnia o 20%, 1 czerwca o 15% umowa powyższa obowiązuje do dnia 31 sierpnia b. r.
6	Fabryki dźwigów	Warszawa	3/I—15/I	12 dni	1) 75% podw. zarab. dzien. 25 mk., 2) 50% podw. zarab. wyżej 25 mk., 3) 600 mk. jednorazowego dodatku drożyźnianego.	80% podwyżki, 32 mk. dziennie drożyźnianego, jednorazowa zapomoga.

1	2	3	4	5	6	7
7	Górnictwo kop. „Saturn“	Zagłębie Dąbrowskie	5/I — ?	?	aprowizacja.	?
8	Szkolnictwo (średnie szkoły żyd.)	Warszawa	6/I—30/I	24 dni	360 mk. dodatku od każdej godziny tygodniowej,	żądania uwzględniono.
9	Drogi żelazne	Lublin	6/I	kilka godzin	podwyższenie płacy.	94% podwyżki przyznało Min. Kolei.
10	Górnictwo (kop. „Mortimer“)	Zagłębie Dąbrowskie	6/I — ?	?	uregulowanie aprowizacji.	?
11	Zakłady krawieckie	Warszawa	7/I	?	wypłacenie dodatku drożyźnianego w formie 13-ej pensji.	?
12	Górnictwo (kop. „Czeladź“)	Zagłębie Dąbrowskie	7/I	?	uregulowanie aprowizacji i uznanie komitetów kopalnianych.	?
13	Przemysł włóknisty	Łódź	8/I—27/I	19 dni	75 do 90% podwyżki.	dn. 19 stycznia b. r. zawarto umowę obowiązującą obie strony do dn. 3 kwietnia 20 r., obok norm płac umowa ta obejmuje także sprawy jak: leczenie bezpłatne, lekarstwa, zapomogi w czasie choroby i na wypadek śmierci tam, gdzie nie obowiązują kasy chorych.
14	Drukarstwo („Journal de Pologne“)	Warszawa	8/I	?	25% podwyżki.	przyjęto innych robotników.
15	Gmina żydowska	„	12/I—14/IV	3 miesiące i 20 dni	300% podwyżki.	nastąpiło porozumienie.
16	Fabryka żelatyny	„	12/I—1/II	20 dni	75% podwyżki.	40% podwyżki.
17	Fabryka odlewów żelaznych	Łódź	13/I—17/I	4 dni	podniesienie płacy od 50 do 60 mk. dziennie przy gwarantowanej pracy akordowej, nieprzyjmowanie terminatorów na praktykę, aż do czasu poprawienia się warunków pracy, zniesienie	przyznano następujące płace, obowiązujące od dn. 8 stycznia: ślusarz za godzinę 4 mk. 96 f, przyczem pracując na mieście dodatkowo otrzyma 25%, a poza miastem 50% zwykłego zarobku.

1	2	3	4	5	6	7
					„brygady", 8-mio godziny dzień pracy.	koszta podróży i mieszkanie, tokarz za godzinę 5 mk. 12 f., kotłarz żelazny 5 mk. 12 f,. blacharz 4 mk. 96 f., kowal 4 mk. 96 f., pomocnik kowala terminator 4 mk. 34 f, pomocnik kowala zwyczajny 3 mk. 70 f., robotnik na maszynach 3 mk. 81 f., robotnik warsztatowy 3 mk. 52 f., robotnik podwórzowy 3 mk. 40 f. Przy cenach powyższych akordy obecne zostają podwyższone o 60%.
18	Przemysł włóknisty (fabryka trykotów)	Łódź	15/I—9/II	25 dni	100 do 300% podwyżki.	75% podwyżki.
19	Przemysł włóknisty (fabryki pończosznicze)	„	15/I—5/II	3 tygodnie	podwyższenie płacy.	80% podwyżki.
20	Drukarstwo (Kurj. Warszawski)	Warszawa	17/I—24/I	7 dni	przyjęcie wydalonego zecera.	zecer nie został przyjęty.
21	Przemysł naftowy	Zagłębie Borysławskie (Ustrzyki Dolne)	17/I—20/I	3 dni	cofnięcie dymisji dyrektora, inżyniera i sekretarza rafinerji.	dymisję cofnięto.
22	Dozorcy domowi	Warszawa	19/I—5/II	17 dni	1) wypłacenie 13-ej pensji jako dodatek drożyźniany od dn. 1 listopada r. z., 2) podwyżka pensji z dniem 1 stycznia r. b. 200%, 3) mieszkanie składające się z pokoju i kuchni, 4) przyjmowanie i wydalanie pracowników za zgodą związku, 5) pomoc lekarska na koszt właściciela.	160% podwyżki pensji na rachunek tej podwyżki tytułem zadatku wypłacenie 25%, oraz 13-ta pensja.
23	Drukarnia czasop. „Rozwój"	Łódź	19/I	—	podwyższenie płacy.	115 mk. tygodniowo tytułem drożyźnianego (na czas od 15

1	2	3	4	5	6	7
						lutego do 15 marca) pensja wynosić będzie 400 mk. tygodniowo.
24	Zakłady drukarskie	Poznań	20/I—10/II	21 dni	50% podwyżki i zapłata za czas strajku.	45% podwyżki licząc od 1 stycznia b. r. z pominięciem dni strajku
25	Biura adwokatów	Lwów	20/I—21/I	1 dzień	podwyższenie płacy.	zapewnienie realizacji postulatów.
26	Przemysł chemiczny (mydlarze)	Warszawa	22/I—26/I	4 dni	1) uznanie Związku Zawodowego Robotników przemysłu chemicznego i uznanie Komitetu fabrycznego. 2) wydalanie i przyjmowanie pracowników w porozumieniu ze związkiem. 3) zapłata za czas strajku.	nastąpiło porozumienie.
27	Przemysł żelazny (giserzy w hutach żelaznych)	Włocławek	22/I	?	100% podwyżki	?
28	Zakłady szewckie	Warszawa	22/I—2/II	11 dni	75% podwyżki za wszelką robotę i podwyższenie w tym samym stosunku płac miesięcznych i tygodniowych dla krojczych, szewców, ekspedjentów i uczennic, przestrzeganie 8 godzinnego dnia pracy, 60 mk. „lonu“ dziennie jako gwarancja stałej pracy.	przyznanie podwyżki w 3-ch kategorjach t j. 60, 65 i 75% i za czas strajku po 300 i 400 marek.
29	Urzędnicy Towarzystw asekuracyjnych	Lwów	23/I	?	?	nastąpiło porozumienie przez podpisanie umowy zbiorowej.
30	Przemysł drzewny (zakłady stolarskie)	Kraków	26/I—11/II	16 dni	regulacja cennika z r. 1912 i 60% podwyżki płac dziennych.	25% podwyżki na wyrównanie straty jaką przyniosła zmiana waluty, oraz 20 do 25% podwyżki dotychczasowych płac.
31	Zakłady szewckie	Białystok	26/I	?	150% podwyżki.	125% podwyżki.

1	2	3	4	5	6	7
32	Piekarnie	Białystok	27/I	?	100% podwyżki.	?
33	Wytwórnie wag i miar	Warszawa	27/I—15/III	1 miesiąc i 19 dni	100% podwyżki do istniejącej 260% podwyżki płac przedwojennych i dodatek drożyźniany.	80% podwyżki, dodatek drożyźniany: 32 mk. dla żonatych, 20 mk. dla kawalera, 12 mk. dla młodocianych (dziennie), czyli że płaca wykwalifikowanego pracownika wynosić będzie dziennie około 100 mk., niewykwalifikowanego 70 mk., kobiet 40 do 50 marek.
34	Zakłady szewckie	Częstochowa	28/I	?	50% podwyżki.	?
35	Przemysł drzewny	Warszawa	28/I—10/III	1 miesiąc i 13 dni	175% podwyżki.	175% podwyżki, robotnik placowy 9 mk. za godzinę, na maszynach 10 mk., rzemieślnik 11 mk., odszkodowanie w wysokości różnicy między zarobkiem podług cen dawniejszych a obecnych za czas od 15 stycznia, 200—250 mk. pożyczki zwrotnej.
36	Górnictwo (kop. „Czeladź")	Zagłębie Dąbrowskie	28/I—29/I	1 dzień	aprowizacja.	?
37	Zakłady tkackie	Białystok	29/I—16/II	18 dni	75 do 100% podwyżki.	55% podw. zarab. 250 mk. tyg. 40% „ „ do 300 „ „ 25% „ zarab. od 300 do 700 „ Nadto 40% podwyżki majstrom przędzalnikom i maszynistom.
38	Dozorcy domowi	Kutno	styczeń luty	?	poprawienie warunków bytu	?
39	Przemysł metalowy	Kraków	styczeń	Strajk trwał 8 godzin	podwyższenie płac	100% podwyżki, ceny akordowe podniesione o 75%. (dodatki drożyźniane zniesiono).
40	Drukarnie	Białystok	styczeń	?	?	?

1	2	3	4	5	6	7
41	Przemysł włóknisty (przędzalnie)	Zgierz	styczeń	?	różnice stawkowe	różnice płacy za 5 tygodni wypłacono.
42	Warsztaty automobilowe wojskowe	Lublin	styczeń	?	1) wypłata dodatku do wypłat od dnia 15 listopada 19 r. do dnia 1 stycznia 20 r. 40%, 2) od 1 stycznia 80% podwyżki w stosunku do zarobku, 3) bezpłatna szkoła średnia dla dzieci, 4) przy wprowadzeniu roboty systemu premjowego gwarantowan. 30% w stosunku zarobku gwarantowanego, 5) zapomoga drożyźniana ma być wypłacona i tym robotnikom, którzy zostali przyjęci do pracy po 1 lipca 19 r., 6) straty robotników poniesione za czas strajku pokrywa wyłącznie zarząd autowarsztatów.	?
43	Pracownicy automobilowi	Lublin	styczeń	?	1) 100% podwyżki, 2) deputaty urzędników państwowych lub w zamian wypłata w sumie równoważnej wartości deputatu, 3) wypłacenie 14-ej pensji, 4) za godziny nadliczkowe 100% wyżej od normalnej.	?
44	Huta szklana	Warszawa (Pelcowizna)	styczeń	1 dzień	podwyższenia płacy.	20 do 25% podwyżki.
45	Papiernia	Soczewka (pow. Gostyński)	styczeń	?	podwyższenia płacy.	50% podwyżki.
46	Stolarze i cieśle	Kalisz	styczeń	?	podwyższenia płacy.	warunki przyjęto.
47	Zakłady krawieckie	Białystok	styczeń	?	podwyższenia płacy.	warunki przyjęto.
48	Białoskórnicy	Kraków	styczeń	?	podwyższenia płacy.	100% podwyżki, zapłata za czas strajku.

1	2	3	4	5	6	7
49	Przemysł metalowy	Łódź	1/II	?	75% podwyżki, 1) przyjmowanie robotników przez Związek, wydalanie za zgodą Rady Fabrycznej 2) wydawanie dodatku drożyzn. produktami *), 3) najmniejsze płace dzienne dla rzemieślnika 60 mk. pracownika facowego 41 mk. pomocnika placowego 31 mk., kobiet 30 mk. robotników młodocianych 22 mk. robotnic 20 mk., praktykantów w I-ym roku 15 mk., w II roku 23 mk., w III roku 31 mk., przyczem jeśli ceny na produkty podniosą się o 25% następuje tem samém równomierne podniesienie płac, 4) dwutygodniowy urlop po $^1/_2$ roku, 4 tygodniowy po roku, 5) praca dodatkowa dopuszczana w nagłej potrzebie z dopłatą 100%, a w święta 150%, przerwy w pracy nie z winy robotnika płatne, 6) zapomoga na wypadek pogrzebu, choroby, połogu, na wpisy szkolne i t. p.	zawarto umowę zbiorową w której przyznano znaczne podwyżki.
50	Apteki	Łódź	1/II—6/II	5 dni	1) 150% podwyżki, 2) za godziny nieetatowe 50% dodatkowej płacy, 3) przyjmowanie i wydalanie pracowników w porozumieniu z ich Związkiem, 4) bezpłatna pomoc lekarska. Ponadto dla robotników pozostających rok na kondycji obowiązuje dwutygodniowy urlop płatny, tydzień winien zawierać 46 godzin pracy i pracownikom przysługiwać ma	żądania powyższe w znacznej część uwzględniono.

*) w razie niewydania produktów — równowartość.

1	2	3	4	5	6	7
					prawo dodatkowej aprowizacji na równi z ciężko pracującemi.	
51	Zakłady szewckie	Warszawa	1/II—21/II	3 tygodnie	100% podwyżki i poprawienie warunków pracy.	100% podwyżki i długoterminowe zapomogi zwrotne, pomoc lekarska i lekarstwa, urlopy, przyjmowanie i wydalanie za pośrednictwem Związku.
52	Pracownicy kantorów fabrycznych	Białystok	2/II	?	75 do 150% podwyżki	?
53	Przemysł drzewny	Łódź	2/II—8/II	6 dni	1) podwyżka płac, 2) godziny nadetatowe *) świąteczne 100% wyżej, 3) pomoc lekarska, 4) w razie nieszczęśliwego wypadku zapomoga w wysokości 75% od zarobku i podczas choroby 50% przez 3 miesiące, 5) w razie śmierci spowodowanej nieszczęśliwym wypadkiem przedsiębiorca obowiązany jest pokryć koszta pogrzebu, prócz tego wypłacić najbliższej rodzinie zapomogę w wysokości 4 tygodniowego zarobku zmarłego, 6) pracodawcy nie wolno zatrudniać robotników w charakterze cieśli i t. p, 7) liczba terminatorów nie może przekroczyć 1/4 ogólnej liczby rzemieślników, 8) terminatorzy winni być zwalniani z pracy 2 razy tygodniowo w celu uczęszczenia do szkół, 9) delegatów Związku w żadnym wypadku ignorować nie wolno, 10) wypłata winna się odbywać w sobotę każdego tygodnia.	dn. 14 lutego zawarto umowę na następujących warunkach: 1) Związek majstrów zobowiązuje się płacić wyżej 110% dotychczasowego zarobku, 2) regulować płacę zarobkową (każdego 1-ego miesiąca) podług cen artykułów pierwszej potrzeby, 3) przyjmować i wydalać za pośrednictwem Związku, 4) przestrzegać 46 godzinnego tygodnia pracy, 5) potrącać i opłacać składki na rzecz kasy chorych, 6) podwyżka liczy się na podstawie zarobku z dnia 10 stycznia i liczy się od dnia 1 lutego r. b., 7) wszystkie kwestje sporne reguluje się łącznie w porozumieniu ze związkiem do którego należy pracownik.

*) 50%

1	2	3	4	5	6	7
54	Piekarze	Kraków	3/II	?	100% podwyżki.	?
55	Rzeźnicy	„	3/II	?	100% podwyżki.	?
56	Firmy ekspedycyjno-transportowe	Warszawa	3/II	?	60 do 150% podwyżki.	?
57	Przemysł budowlany	„	3/II—10/III	5 tygodni 1 dzień	150% podwyżki począwszy od 1 stycznia 20 r.	minimum płacy za godzinę 12 mk., różnica płacy za styczeń.
58	Elektrownia	Sosnowiec	3/II	8 godzin	aprowizacja.	nastąpiło porozumienie.
59	Górnictwo	Zagłębie Dąbrowskie kop. Niwka	4/II	?	aprowizacja.	?
60	Zakłady Miejskie	Przemyśl	4/II—10/II	6 dni	podwyżka płac od dn. 1 stycznia 19 r. w stosunku do wysokości pobieranych płac przez funkcjonarjuszy państwowych.	żądania częściowo uwzględniono.
61	Redakcje i administracje pism żydowskich	Warszawa	4/II—18/II	14 dni	100% podwyżki.	100% podwyżki.
62	Tramwaje	Łódź	4/II—12/II	8 dni	150% podwyżki od zasadniczej pensji (dla wszystkich pracowników) zachowanie dotychczasowych dodatków drożyźnianych, 83 mk. miesięcznie na mieszkanie. 13-ta pensja na Wielkanoc.	żądania powyższe uwzględniono.
63	Zakłady Miejskie	Warszawa	5/II—7/II	2 dni	100% podwyżki pensji zasadniczej wraz z dodatkiem 20, 15 i 10%, oraz wypłacenie dodatkowo: 350, 275 i 225 mk, udział w decydowaniu przyjmowania i wydalania pracownika we wszystkich działach.	1) 20% dodatku procentowego niezależnie od wysokości pensji, 2) 100% podwyżki pensji zasadniczej dla wszystkich (z wyjątkiem robotników, pozostających na utrzymaniu miejskiem, którzy otrzymują 25% podwyżki) 3) dodatek nadzwyczajny w wysokości 350 mk. 275 i 225 mk. zostają

1	2	3	4	5	6	7
						nadał utrzymane.—Nadto robotnicy otrzymują jednorazowo kawalerowie 125 mk., żonaci 150 mk., dzietni 175 mk. Przyjmowanie pracowników za pośrednictwem pracy w wydz. IV, wydalanie należy do Magistratu, prezydenta, lub powołanego przez Magistrat Urzędu.
64	Kinematografy (personel techniczny)	Warszawa	6/II—8/II	2 dni	uwolnienie aresztowanych członków Zarządu.	?
65	Rusznikarze	„	6/II	?	poprawienia warunków bytu i uznania Związku Zawodowego.	?
66	Zakłady krawieckie	„	5/II—16/III	5 tygodni 3 dni	150% podwyżki, zniesienie chałupnictwa.	150% podwyżki (za czas strajku nie zapłacono).
67	Elektromonterzy	„	7/II—27/II	3 tygodnie	100% podwyżki (płaca wykwalifikowanego montera wynosiłaby 5½ mk. za godzinę).	zawarto umowę na następujących warunkach: 1) wszystkie płace minimalne wprowadzone 4 listopada 19 r. podnoszą się w stosunku 100%. Djety przy wyjazdach określa się przy życiu i mieszkaniu otrzymanem na miejscu 10 mk., bez życia 30 mk., bez życia i mieszkania 35 mk. 2) nowe stawki obowiązują od dnia 2 lutego r. b. 3) firmy wypłacają tytułem zaliczki zwrotnej tygodniowy zarobek podług starych stawek, zaliczka winna być spłacona w ciągu 10 dni po 10% zacząwszy od 5 marca, 4) firmy dostarczą deputatów żywnościowych, 5) obydwa związki powołują komisję rozjemczą po 5 przedstawicieli z każdego Związ-

1	2	3	4	5	6	7
						ku, która reguluje wzajemne stosunki i zbiera się w miarę potrzeby — umowa ta została przesłana do sem. Ochrony Pracy i Opieki Społecznej.
68	Młyny i piekarnie	Warszawa	9/II –17/II	8 dni	200% podwyżki dla piekarzy i pomocników, zapomoga w razie śmierci robotnika 1000 mk., żony 700 mk, dziecka 500 mk., zniesienie nocnej pracy, przyznanie deputatów urzędniczych, powiększenie racji chleba dla całej ludności oraz umiastowienie piekarni.	100% podwyżki, zapłata za czas od 2 do 9 stycznia według podwyższonych norm.
69	Technicy dentystyczni	Lwów	9/II—21/II	12 dni	podwyższenia płac	50% podwyżki do 1.600 kor., 30% od 1.600 kor., progresywna podwyżka co 3 miesiące 10%, płaca praktykanta ma wynosić minimum 600 koron miesięcznie, 7-mio godzinny dzień pracy.
70	Pralnie	Warszawa	10/II	?	100% podwyżki.	80% podwyżki.
71	Urzędnicy bankowi	Łódź	10/II	?	podwyższenia pensji.	nastąpiło porozumienie
72	Drogi żelazne	Sosnowiec	11/II	1 godzinę	aprowizacja.	obietnica rychłego załatwienia sprawy.
73	Konfekcja (modniarki i krawcy)	Warszawa	11/II—13/II	2 dni	podwyższenia płac.	200% podwyżki (przeciętnie).
74	Fabryka cygar	Kraków	12/II—23/II	11 dni	150% podwyżki dotychczasowych płac, stabilizacja, zniesienie rewizji, przydział ubrań, bielizny i t. d.	zapewnienie uwzględniania powyższych żądań.
75	Komunikacje (Kolejka Grójecka) (wyładowywacze)	Warszawa	12/II—14/II	2 dni	100% podwyżki.	100% podwyżki.

1	2	3	4	5	6	7
76	Przemysł papierniczy	Łódź	12/II	?	podwyższenia płac.	?
77	Fabryka papierosów	Białystok	12/II	2 godziny	50% podwyżki.	uwzględniono (50% podwyżki).
78	Kopalnie nafty	Borysław	12/II	1 dzień	strajk manifestacyjny o uznanie organizacji zawodowej i żądania wydalenia urzędnika.	?
79	Cukiernie	Warszawa	14/II—20/II	6 dni	minimum płacy 450 mk. tygodniowo przy maszynach do 300 mk., chłopcy do 200 mk., zawijaczki 150 mk. do 200 mk., bilet do łaźni, miesięczne wypowiedzenie pracy, miesięczny urlop.	żądania powyższe uwzględniono.
80	Fabryki wojskowe	Warszawa	14/II	?	podwyższenia płacy.	?
81	Fabryka pasty do obuwia „Odo"	„	14/II	?	podwyższenia płacy do 25 mk. dziennie, skasowanie pracy akordowej, przyjmowanie i wydalanie za pośrednictwem Związku.	?
82	Przemysł metalowy	„	14/II—15/III	4 tygodnie 2 dni	1) zwiększenie dodatku aprowizacyjnego, 2) podwojenie płac dniówkowych, 3) Okazanie całego szeregu świadczeń, które po przerachowaniu odpowiadają dopłacie dniówkowej od 7 do 20 mk., 4) przyjmowanie przez Związki i zapłata za czas strajku.	przyznano następujące minimum płacy: 44 mk. rzemieślnikom, 32 mk. pomocnikom fachowym, 28 mk. pomocnikom podwórzowym, 24 mk. kobietom, 20 mk. młodocianym, do powyższych stawek dodaje się dodatek drożyźniany dla żonatych 32 mk., dla kawalerów 20 mk., dla młodocianych 10 mk., maksimum stawek zniesiono; za miesiąc styczeń otrzymają robotnicy a) 360 mk. żonaci, b) 24 mk. kawalerowie, c) 120 mk. młodociani, jako rekompensatę za zwyżkę cen w styczniu, za czas od 6 lutego do 14 lutego zostanie

1	2	3	4	5	6	7
						dopłacona różnica pomiędzy nowemi a staremi dniówkami i za wyżej wymienione 7 dni po 16 mk. dla żonatych, 12 mk. dla kawalerów i 6 mk. dla młodocianych. 13 marca zostanie wypłacone po 300, 240 i 120 mk.
83	Zduni	Warszawa	16/II	?	175% podwyżki.	nastąpiło częściowe porozumienie.
84	Drogi żelazne	Nowy Sącz	17/II –17/II	?	aprowizacja.	przyrzeczenie ze strony Rządu szybkiego załatwienia sprawy (dostarczenie mąki).
85	Konfekcja	Warszawa	17/II	?	podwyższenie płacy.	?
86	Fabryka materjałów aptecznych (L. Spiess)	„	17/II—28/II	11 dni	wypłacenie 14-ej pensji, 1500 mk. pensji, dwutygodniowy urlop.	zamiast pensji miesięcznej płatni na dniówkę; żonaci 52 do 57 mk. dziennie, kawalerowie 45 do 50 mk., 14-ej pensji i urlopów odmówiono.
87	Pralnia chemiczna i farbiarnia („Tęcza“ i „Wisła“)	Kraków	18/II—23/II	5 dni	25% podwyżki jako wyrównanie kursu korony w stosunku do marki 40% podwyżki płac.	żądania częściowo zaspokojone.
88	Redakcja Nowego Dziennika	Kraków	18/II—27/II	9 dni	uregulowanie płac personelu redakcyjnego.	żądania uwzględniono.
89	Szkoły powszechne m. Lublina nauczyciele	Lublin	19/II—20/II	1 dzień	poprawienie warunków bytu.	przyrzeczenie prezydenta, że dodatek drożyźniany, równoważnik za mieszkanie, pole i opał dla kierowników zostaną wypłacone w terminie od 21 stycznia 20 r. do 1 lutego 20 r.
90	Zakłady krawieckie	Łódź	20/II	?	300% podwyżki płac.	100% podwyżki.
91	Zakłady mechaniczne	Sosnowiec Niwka	20/II	?	zatarg o zapomogę rządową.	?

1	2	3	4	5	6	7
92	Introligatornie	Kraków	20/II	?	podwyższenia płac.	?
93	Fabryka wyrobów tytuniowych	Warszawa	21/II –11/III	2 tygodnie 5 dni	50 do 100% podwyżki.	50% podwyżki; robotnice zarabiać będą 33 do 46 mk. dziennie, robotnicy 76 do 120 mk. dziennie, za czas strajku zwrotna pożyczka w wysokości dwutygodniowego zarobku.
94	Służba hotelowa	Białystok	22/II	?	800 mk. dla mężczyzn (numerowych) dodatek drożyźniany 200 mk., 400 mk. dla kobiet i dodatek drożyźniany 200 mk., 800 mk. dla portjerów i dodatek drożyźniany 200 mk., oraz 30% dodatku drożyźnianego od gości.	?
95	Restauracje (kucharze)	Lublin	22/II	?	43 i 63% podwyżki.	część restauratorów przyjęła żądania i tam pracę podjęto.
96	Drogi wodne	Warszawa Nabrzezie, Modlin, Puławy	24/II	?	?	?
97	Pracownicy gminni (djetarjuszki)	Lwów	25/II—27/II	2 dni	podniesienia płac djetarjuszkom.	przyrzeczenie rozpatrzenia sprawy.
98	Mechanicy kinematograficzni	Kraków	26/II	?	podwyższenia płacy.	?
99	Przemysł budowlany	Bielsk-Biała	28/II	?	poprawienie warunków bytu.	?
100	Modystki	Łódź	luty	?	podwyższenia płacy.	?
101	Przemysł metalowy	Białystok	„	?	podwyższenia płacy i zapłata za czas strajku.	podwyżkę przyznano, za czas strajku wypłacono tylko połowę zarobku.

UNIWERSYTET WARSZAWSKI BIBLJOTEKA

1	2	3	4	5	6	7
102	Pracownicy garażu	Białystok	luty	?	podwyższenia płacy.	częściowo uwzględniono.
103	Przemysł drzewny i stolarski	Pabjanice	»	?	podwyższenia płacy.	przyznano następujące płace: stolarze 4.75 f. do 6 mk. za godzinę robotnicy przy obrabiarkach 4.80 f. do 5.40 f., robotnik zwyczajny 32 mk. dziennie.
104	Zakłady stolarskie	Drohobycz	»	?	podwyższenia płacy.	?
105	Fabryka maszyn „Motor“	Lwów	»	?	podwyższenia płacy.	?
106	Roznosiciele gazet	Łódź	1/III	?	żądania ekonomiczne.	?
107	Budowa kolei	Łódź	4/III—10/III	6 dni	podwyższenia płac.	80% podwyżki, licząc od 1 stycznia 20 r.
108	Papiernia	Pabjanice	4/III—9/III	5 dni	13 mk. dziennie dodatku drożyźnianego i zapłata za czas strajku.	przyjęcie cennika przez pracodawców.
109	Piekarnie	Radom	6/III—9/III	3 dni	1) podwyższenie płac za wypiek, a) od worka mąki razowej 50 mk., b) od worka mąki pytlowej 56 mk., 2) 21 funtów chleba tygodniowo na osobę bezpłatnie.	1) podwyżka płac za wypiek a) od worka mąki razowej 45 mk., b) od worka mąki pytlowej 50 mk , 2) 12 funtów chleba tygodniowo, 3) majstrowie wpłacać będą do Kasy Samopomocy po 5 mk. miesięcznie za każdego robotnika, 4) za czas strajku robotnik otrzyma po 30 mk. dziennie.
110	Zakłady fryzjerskie	Drohobycz	8/III—10/III	2 dni	1) uznanie organizacji zawodowej, 2) zniesienie napiwków, 3) 25% zarobku od pracodawców, 4) 35% podwyżki dotychczasowych płac, 5) przyjęcie wszystkich strajkujących do pracy.	żądania powyższe uwzględniono.

1	2	3	4	5	6	7
111	Pracownicy państwowi i komunalni (inżynierowie i technicy miejscy)	Warszawa	8/III—9/III	1 dzień	podwyższenie pensji i przyznanie dodatku technicznego wszystkim pracownikom.	specjalna komisja rozpatrzy sprawę.
112	Drogi żelazne (kolejarze)	Radom, Kielce, Lublin, Skarżysko, Bielsk, Kraków, Lwów	8/III	?	odszkodowanie za straty z powodu zmiany waluty, wydawanie w dalszym ciągu biletów rodzinom kolejarzy.	?
113	Krawiectwo	Kraków	8/III	?	podwyższenia płacy.	?
114	Urzędnicy prywatni	Trzebinia (rafinerja nafty)	10/III—16/III	6 dni	podwyższenia pensji.	regulacja dotychczasowych płac na gruncie memorjału i cennika Krośnieńskiego z tem, że cała nadwyżka od 1 listopada 19 r. do 31 marca 20 r. ma być wypłacona w dniu 31 marca b. r. ulgi aprowizacyjne, dodatek odzieżowy w wysokości dwumiesięcznej pensji czyli (k. 3000) podwyższono dodatek mieszkaniowy dla żonatych 200 k. dla kawalerów 100 k. oraz dodatek na obsługę 60 k. premie ubezpieczeniowe, kasy chorych, podatki osobisto-dochodowe opłaca przedsiębiorstwo.
115	Stużba hotelowa (kelnerzy)	Białystok	10/III	?	?	?
116	Pogotowie ratunkowe	Warszawa	10/III	1 godzina	1) 100% podwyżki pensji w stosunku do pobieranej obecnie, 2) 14-ta pensja, 3) kasa przezorności, 5% od zasadniczej pensji w stosunku do pobieranej zaliczki od 19 r. wydanie każdemu pracownikowi książki z wykazem	obietnica szybkiego załatwienia sprawy w myśl żądań pracowników.

1	2	3	4	5	6	7
					włożonych wkładów, 4) 8 mio godzinny dzień pracy, 5) dotychczasowe świadczenia pozostają w mocy.	
117	Fabryka szpulek papierowych	Łódź	11/III	?	podwyższenia płacy.	?
118	Przemysł metalowy	Lublin	11/III—21/III	10 dni	podwyższenie płacy rzemieślnikom dniówkowym zarabiającym 40 mk. i wyżej, 35% dodatku pomocy fachowej dniówkowej, również 35% dodatku pomocy placowej dniówkowej, 38 mk. dziennie chłopcom od 16 lat z praktyką, od 10 mk. dziennie nowowstępującym, 55% dodatku już pracującym, robotnikom pracującym w akordzie podnieść stawki o 30%	strajk zakończył się porozumieniem.
119	Młynarze	Łódź	11/III—15/III	4 dni	120% podwyżki dla młynarzy, 130% podwyżki dla pracowników.	110% podwyżki, bez względu na kategorje, najmniejsza płaca 245 mk. tygodniowo.
120	Dozorcy domowi	Włocławek	12/III	?	poprawa warunków bytu.	?
121	Kopalnia soli	Wieliczka	13/III—13/III	2 godziny	demonstracja na znak sympatji dla strajkujących kolejarzy.	?
122	Młyn (Ratner i Krause)	Łódź	13/III	?	podwyższenia płacy.	?
123	Pracownicy cmentarni (żydzi)	Warszawa	14/III—17/III	3 dni	podwyższenia płacy.	?
124	Orkiestry	Kraków	15/III	?	50% podwyżki.	?
125	Kamieniołomy	Demnia Wyżna	? — 15/III	?	100% podwyżki.	100% podwyżki.

1	2	3	4	5	6	7
126	Przemysł chemiczny, (materjały farmaceutyczne	Warszawa	15 III—27/III	12 dni	100% podwyżki.	35 do 50% podwyżki.
127	Przemysł ceramiczny	Kraków	16/III	?	podwyższenia płac	?
128	Zakłady krawieckie	Lwów	17/III—25/III	8 dni]	100 do 150% podwyżki 46 godzinny tydzień roboczy,	46-o godzinny tydzień roboczy, płace następujące: robotnicy 100 mk. dziennie robotnice 42—80 mk. W krajowym zakładzie odzieżowym: 1) robotnice akordowe otrzymują unifikację waluty, nadto 12% podwyżki dotychczasowego zarobku, 2) robotnice dzienne otrzymują unifikację waluty i 10% dotychczasowych płac, 3) za udział w strajku nie wolno wydalać, 4) z chwilą podpisania ugody obowiązuje obopólne 14 dniowe wypowiedzenie, 5) czas pracy ustala się od g. 8 — 12-ej i od 12.30 — 4.30.
129	Fabryka pasty do obuwia „Pal“	Warszawa	19/III	?	16—22 mk. dziennie robotnicy przy paście, 25 mk. przy kamieniu, chłopcy przy roznoszeniu towarów w mieście 28 mk., zaprowadzenie warunków hygienicznych, określenie czasu obiadowego.	?
130	Górnictwo	Zagłębie Dąbrowskie i Chrzanowskie	20/III—29/III	9 dni	A. Na dole. 1) górnicy 39 mk, 2) pomoc górników, ładowacze 33 mk. obsługa szybów, 3) sygnaliści 30 mk., 4) ciskacze podpinacze i inni 27 mk., 5) chłopcy niżej lat 17 spinacze i karowacze 24 mk, 6) podsadzkowi robotnicy	przyrzeczenie 100% podwyżki, polepszenie aprowizacji i uwolnienie aresztowanych, zostanie zawarta umowa zbiorowa.

1	2	3	4	5	6	7
					30 mk., 7) podsadzkowi robotnicy na mokrych miejscach przy rurach na wylocie 37 mk., 8) cieśle i murarze 39 mk., 9) górnicy szybowi 39 marek. B. Na powierzchni. 1) kwalifikowani elektrotechnicy monterzy 45 mk., 2) elektrotechnik monter, ślusarz, tokarz, cieśla, stolarz, stelmach, murarz, blacharz i rymarz po 42 mk., 3) pomocnicy kowali i monterów 39 mk., 4) wszyscy maszyniści 42 mk. i 39 mk., 6) pomocnicy i obsługa maszyn od 17 do 20 lat 24 mk., od 20 lat 30 mk., 8) chłopcy terminatorzy 15 mk., 9) palacze 33 mk., 10) robotnicy placowi i wagowi 24 mk., 11) kobiety 22 mk., 12) furmani 24 mk., 13) chłopcy poganiacze 22 mk., 14) chłopcy poniżej 17 lat 22 mk., 15) stróże 27 mk., oraz żądania aprowizacyjne	
131	Przemysł elektrotechniczny	Kraków	22/III	?	podwyższenia płacy.	?
132	Górnictwo	kop. Milowice	22/III	?	strajk polityczny.	?
133	Powroźnicy	Łódź	22/III	?	podwyższenia płacy.	?
134	Urzędnicy państwowi i gminni	Lwów	25/III	25/III	przyznanie urzędnikom poza racją kontyngentu pewnej ilości żywności, wypłacanie dodatku procentowego w tych przedsiębiorstwach, które go nie otrzy-	wojskowość przyrzekła swą pomoc w zaopatrywaniu pracowników, żądania częściowo uwzględniono.

1	2	3	4	5	6	7
					mują, 3) wydanie materjałów na ubrania i bieliznę, 4) załatwienie pragmatyki służbowej, 5) za czas strajku nikt nie będzie pociągnięty do odpowiedzialności, zapłata za czas strajku.	
135	Zakłady miejskie	Lwów	25/III—26/III	1 dzień	aprowizacja.	nastąpiło porozumienie.
136	Dozorcy domowi	Białystok	27/III	?	340 mk. miesięcznie na ulicach głównych i 200 mk. na drugorzędnych, 2) mieszkanie, oświetlenie, opał i pomoc lekarska, 3) 2 tygodnie urlopu.	?
137	Przemysł elektrotechniczny	Lwów	27/ III	kilka godzin	poprawa warunków bytu.	nastąpiło porozumienie.
138	Fabryka kapeluszy	Łódź	marzec	?	75% podwyżki.	?
139	Lakiernicy i malarze	Kraków	marzec	?	nowy cennik.	?
140	Zakłady fryzjerskie	Kraków	marzec	?	50% podwyżki.	żądanie uwzględniono.
141	Kamasznicy	Warszawa	marzec	?	75% podwyżki.	kamasznicy I kategorji otrzymają 75% podwyżki.
142	Zakłady szewckie	Zakopane	marzec	?	podwyższenia płac.	?

STATYSTYKA CEN.
STATISTIQUE des PRIX.

Statystyka cen w Głównym Urzędzie Statystycznym znajduje się dopiero w stadjum organizacji. Poniżej drukowane ceny pochodzą od Ministerstwa Aprowizacji, które otrzymuje je od swoich prowincjonalnych referentów aprowizacyjnych. Są to ceny płacone w handlu wolnym lub pokątnym. Obliczenia wskaźników (tabl. na str. 41) zostały dokonane w Głównym Urzędzie Statystycznym. Przy obliczeniach wskaźników wzięto pod uwagę ceny 13 artykułów: kartofli, grochu, mąki pszennej, mąki żytniej pytlowej, kaszy jęczmiennej, chleba żytniego pytlowego, chleba razowego, mleka, masła, słoniny, smalcu, jaj, mięsa wołowego, przyczem cena kartofli liczona była za 10 kg, mleka za 1 litr, jaj za $^1/_{10}$ kopy, i innych produktów za 1 kg.

Jeżeli w którejkolwiek miejscowości cena tego czy innego towaru nie była wiadoma, wpisywano przeciętną cenę tego towaru, obliczoną z innych miejscowości; jednakże miejscowości, w których brak było cen 4 lub więcej towarów, opuszczano zupełnie.

Tak oznaczone ceny trzynastu produktów wymienionych sumowano w każdej poszczególnej miejscowości i obliczano przeciętną sumę cen we wszystkich miejscowościach uwzględnionych. W stosunku do tej przeciętnej, przyrównanej do stu, obliczano względną wysokość cen w każdej miejscowości zosobna. Dla uwidocznienia wzrostu cen z miesiąca na miesiąc wzięto za 100 przeciętną sumę cen 13 towarów w styczniu.

Musimy zwrócić uwagę, że porównanie sum miesięcznych i wskaźników procentowych dla poszczególnych miejscowości wykazuje znaczne rozbieżności, co pozwala przypuszczać, że podstawa obliczeń nie jest zupełnie ścisła: wahania są nazbyt wielkie i niezawsze logicznie umotywowane. Nadto, dla niektórych miast w b. okupacji austrjackim zauważyć można w styczniu wyraźny spadek cen w stosunku do listopada i grudnia. Spadek ten uwydatnia się nawet w liczbach bezwzględnych, a z liczb względnych możnaby sądzić, że miasta najdroższe (Radom, Kielce, Zamość) stały się nagle wyjątkowo taniemi. Pochodzi to, być może stąd, że przed 1 stycznia (wbrew instrukcji) ceny podawane były przez referentów Ministerstwa Aprowizacji w koronach, a nie w markach.

Jasną jest rzeczą, że obliczenia wskaźników, oparte na materjale tak skąpym i niedokładnym, mogą mieć jedynie ogólnikową wartość orjentacyjną, do czasu oparcia statystyki cen na racjonalnych i jednolitych dla całego państwa podstawach.

La statistique des prix dans l'Office Central de Statistique se trouve à peine en phase d'organisation. Les prix ci-donnés nous viennent du Ministère du Ravitaillement qui les reçoit de sa part de ses rapporteurs en province. Les évaluations des indexes (tabl. p. 58) sont effectuées par l'Office Central de Statistique. On y a calculé les prix des 13 articles suivants: pommes de terre, pois et haricots, farine de froment, farine de seigle, gruau d'orge, pain bis, pain noir, lait, beurre, lard. graisse, oeufs, viande de boeuf; le prix des pommes de terre est calculé pour 10 kg, du lait — par litre, des oeufs — par demi douzaine, d'autres articles — par kg.

Si, dans une localité donnée, le prix d'un article quelconque n'était pas connu, on prenait le prix moyen de cet article dans d'autres localités; cependant nous avons totalement omis dans notre liste les localités, où il manquait le prix de quatre articles ou davantage.

On a calculé le total des prix des 13 articles susnommés dans chaque localité et on a évalué la somme moyenne des prix pour toutes les localités examinées. Par rapport à cette moyenne ramenée à 100 on a calculé l'élévation relative des prix pour chaque localité à part. Afin de démontrer la hausse progressive des prix d'un mois à l'autre on a ramené à 100 la somme moyenne des prix de treize articles en janvier.

Nous nous croyons obligés de faire observer, qu'en comparant les sommes mensuelles avec les indexes pour chaque localité à part, on constate des différences considérables, ce qui permet de supposer, que la base même des évaluations n'est pas sans défaut: les oscillations sont trop considérables et souvent sans motif logique. Pour plusieurs villes occupées pendant la guerre par les aubrichiens on remarque même nettement au mois de janvier une baisse des prix par rapport aux mois de novembre et de décembre. Cette baisse est évidente même dans les chiffres absolus; d'après les proportions on pourrait supposer que la vie dans des villes les plus chères (Radom, Kielce, Zamość) est devenue tout d'un coup très bon-marché. Il est possible. que les prix d'avant le 1 janvier ont été communiqués au Ministère du Ravitaillement en couronnes et non en marks, commes il avait été convenu.

Il est clair que les indexes évalués d'après les données si peu exactes ne peuvent avoir qu'une valeur de l'orientation provisoire jusqu'au moment, où la statistique des prix sera basée sur des principes uniformes pour tout l'État.

Główny Urząd Statystyczny.
Office Central de Statistique.

Wskaźniki cen artykułów pierwszej potrzeby w b. dzielnicy rosyjskiej.
Indexes des prix des articles de premiére necessité dans l'ancienne Pologne russe.

Miejscowość Localité	Listopad 1919 Novembre		Grudzień 1919 Dècembre		Styczeń 1920 Janvier		Luty 1920 Fevrier		Marzec 1920 Mars		Kwartał I 1920 I trimestre		
	Suma cen Total des prix	Wskaźnik % Index %	Suma cen Total des prix	Wskaźnik % Index %	Suma cen Total des prix	Wskaźnik % Index %	Suma cen Total des prix	Wskaźnik % Index %	Suma cen Total des prix	Wskaźnik % Index %	Suma cen 3-ch miesięcy	Przeciętne 1 miesiąca	Wskaźnik % Index
Będzin	189,25	106,6	205,60	99,8	287,36	111,7	329,93	103,4	408,90	106,3	1 026,19	342,06	106,8
Biała Siedlecka	189,85	106,9	208,40	101,2	298,21	115,9	369,14	115,7	415,85	108,1	1 083,20	361,07	112,7
Chełm	213,70	120,4	233,56	113,4	252,90	98,3	322,50	101,1	449,93	116 9	1 025,33	341,78	106,7
Ciechanów	151,79	85,5	208,79	101,4	253,86*)	.	314,99	98,7	369,80	96,1	938,65*)	312,88	97,6
Częstochowa	194,10	109,3	205,50	99,8	260,70	101,4	337,54	105,8	412,70	107,3	1 010,94	336,98	105,2
Grodzisk	147,20	82,9	186,20	90,4	284,95	110,8	359,70	112,7	408,84	106,2	1 053,49	351,16	109,6
Grójec	.	.	234,35	113,8	263,20	102,3	333,05	104 4	362,10	94,1	958,35	319,45	99,7
Kalisz	.	.	.	.	197,67	76,9	256,14	80,3	333,49	86,7	787,30	262,43	81,5
Kielce	220,79	124,4	250,85	121,8	240,85	93,6	244,03	76,5	417,55	108,5	902,43	300,81	93,9
Kozienice	198,72	111,9	246,95	119,9	242,93	94,5	353,40	110,7	426,12*)	.	1 022,45*)	340,82	106,4
Lipno	141,10	79,5	154,45	75,0	226,18	87,9	283,95	89,0	322,16	83,7	832,29	277,43	86,6
Lublin	215,00	121,1	228,40	110,9	238,18	92,6	291,72	91,4	450,30	117,0	980,20	326,73	102,0
Łomża	157,50	88,7	171,30	83,2	252,70	98,3	305,74	95,8	371,25	96,5	929,69	309,90	96,7
Łódź	199,49	112,4	217,12	105,4	251,51	97,8	362,18	113,5	386,46	100,4	1 000,15	333,38	104,0
Łuków	153,59	86,5	190,23	92,4	311,55	121,1	345,00	108,1	415,98*)	.	1 072,53*)	357,51	111,6
Mińsk Mazowiecki	188,75	106,3	219,60	106 6	336,00	130,6	416,50	130,5	433,45	112,6	1 185,95	395,31	123,4
Mława	143,30	80,7	183,05	88,9	227,30	88,4	293,10	91,8	319 46	83,0	839,86	279,95	87,4
Olkusz	251,64	141,7	261,98	127,2	260,26	101,2	347,30	108,8	424 85	110,4	1 032,41	344,14	107,4
Ostrów	.	.	211,45	102,7	267,05	103,8	341,60	107,0	380,75	98,9	989,40	329,80	102,9
Ostrołęka	148,95	83,9	169,07	82,1	218,20	84,8	308,47	96,7	383,85	99,8	910,52	303,50	94,7

Piotrków	138,74	78,2	146,22	71,0	228,71	88,9	297,65	93,3	358,90*)	.	885,26*)	295,09	92,1
Płock	138,55	78,0	149,00	72,4	211,25	82,1	284,35	89,1	329,65	85,7	825,25	275,08	85,8
Płońsk	160,35	90,3	201,05	97,6	353,20	137,3	355,50	111,4	380,00	98,8	1088,70	362,90	113,3
Puławy	190,49	107,3	225,43	109,5	254,86	99,1	.	.	.	.	.	.	.
Radom	248,35	139,9	272,19	132,2	254,49	98,9	303,75	95,2	452,10	117,5	1010,34	336,78	105,1
Rawa	.	.	.	.	243,00	94,5	315,50	98,9	361,28	93,9	919,78	306,59	95,7
Sandomierz	191,00	107,6	224,20	108,9	206,85	80,4	275,45	86,3	359,72	93,5	842,02	280,67	87,6
Siedlce	165,79	93,4	182,40	88,6	239,10	93,0	320,42	100,4	375,50	97,6	935,02	311,67	97,3
Sieradz	135,60	76,4	165,40	80,3	237,27*)	.	294,40	92,3	361,10	93,8	892,77	297,59	92,9
Skierniewice	186,55	105,1	202,98	98,6	270,50	105,2	339,30	106,3	360,41	93,7	970,21	323,40	100,9
Suwałki	180,61	101,7	206,06	100,1	281,52	109,5	344,44	107,9	407,00	105,8	1032,96	344,32	107,5
Wieluń	104,53	58,9	.	.	272,38	105,9	240,95	75,5	276,50	71,9	789,83	263,27	82,2
Włocławek	148,30	83,5	170,87	83,0	237,65	92,4	301,70	94,5	363,78*)	.	903,13	301,04	94,0
Zamość	232,37	130,9	250,87	121,8	259,15	100,8	341,80	107,1	444,20	115,5	1045,15	348,38	108,7
Suma cen wszystkich miejscowości / Total des prix de toutes les localités	5325,95	.	6383,52	.	8230,36	.	10531,19	.	11159,15	.	31721,75	.	.
Przeciętna na 1 miejscowość / Total moyen d'une localité	177,53	100,0	205,92	100,0	257,20	100,0	319,13	100,0	384,80	100,0	.	320,42	100,0
Ogólny wskaźnik cen w m. styczniu 1920 r. = 100 / Indexe général des prix du mois (janvier 1920=100)	69, 0	.	80, 1	.	100, 0	.	124, 1	.	149, 6	.	.	.	.

*) Liczby obliczone na zasadzie przeciętnego wzrostu cen w danym miesiącu w innych miejscowościach.
Chiffres calculés d'après l'augmentation moyenne des prix dans les autres localités.

Ministerstwo Aprowizacji
Ministére du Ravittaillement

Ceny artykułów pierwszej potrzeby w niektórych miastach b. dzielnicy rosyjskiej.
Prix des articles de première nécessité dans quelques villes de l'ancienne Pologne russe.

Rok 1919. Listopad. — **Année 1919. Novembre.**

Miejscowość	Pszenica Froment	Żyto Seigle	Jęczmień Orge	Owies Avoine	Kartofle Pommes de terre	Groch Pois	Mąka psz. Farine de froment	Mąka żytn. pytl. Far. de seigle	Kasza jęcz. Gruau d'orge	Chleb żyt. pytlowy Pain bis	Chleb ż. r. Pain noir	Mleko niezbier. Lait non écremé	Masło świeże Beurre frais	Słonina solona Lard salé	Smalec Graisse	Jaja Oeufs	Mięso wol. średn. gat. Viande de boeuf qual. moyenne	Cukier Sucre	Localité
	1 q	1 q	1 q	1 q	1 q	1 q	1 kg	1 kg	1 kg	1 kg	1 kg	1 litr	1 kg	1 kg	1 kg	60 szt.	1 kg	1 kg	
Będzin	1000	700	.	665	120,00	.	17,10	10,75	6,45	10,85	6,65	2,25	40,00	26,50	29,00	65,00	14,00	37,50	Będzin
Biała Siedl.	.	.	.	.	102,00	750	15,15	10,00	11,55	9,60	5,50	3,10	43,10	27,50	28,75	54,00	12,50	53,75	Biała Siedl.
Chełm	.	.	.	.	152,00	630	14,05	8,40	10,25	13,70	.	4,50	46,90	31,90	.	103,50	15,75	75 00	Chełm
Ciechanów	475	310	.	310	55,00	500	8,25	4,00	.	4,75	2,90	2,95	39,25	22,00	30,00	60,00	12 50	50,00	Ciechanów
Częstochowa	.	.	.	.	75 00	975	15,00	8,20	10,00	7,20	6,50	2,10	37,85	34,00	34,00	75,00	14,50	45,15	Częstochowa
Grodzisk	.	.	.	.	67,50	650	11,50	7,50	7,50	5,25	4,85	2,00	35 00	19,00	21,25	60,00	14,10	45,00	Grodzisk
Grójec	.	.	.	.	62,50	450	.	.	.	.	.	2,20	36,50	28,75	.	.	.	.	Grójec
Kielce	825	675	.	335	172 00	750	.	.	13,50	12,35	7,30	4,10	41,25	31,80	39,25	99,00	17,25	71,25	Kielce
Kozienice	750	560	.	.	86,25	980	12,00	6,70	9,75	8,30	5,60	5,05	45,00	30,00	37,50	54,00	15,00	84,40	Kozienice
Lipno	.	.	.	.	70,00	400	5,30	3,00	2,00	3,30	.	2,40	37,50	25,00	27,50	61,00	12,50	45,00	Lipno
Lublin	480	325	285	.	87,00	880	11,00	8,25	12,80	15,00	9,25	2,00	43,50	40,00	.	75,00	17.30	50,00	Lublin
Łomża	575	340	380	360	80,50	605	11,25	6,20	8,50	6,10	3,75	2,15	34,75	24,40	29,30	60,00	11,00	55,00	Łomża
Łódź	.	.	.	.	.	.	13,75	10,00	11,50	8,60	7,10	2,50	45,05	30,10	32,50	76 00	15,00	60,00	Łódź
Łuków	500	300	340	180	.	1000	12,75	10,00	9,30	6,00	3,75	2,60	33,75	16,80	22,50	67,00	10,85	50,00	Łuków
Mińsk Mazow.	590	365	330	300	127,50	930	14,00	9,30	9,75	9,00	5,85	2,40	38,50	29,00	31,00	54,00	12.50	45,50	Mińsk Mazow.
Mława	300	130	175	180	58,50	645	7,30	4.90	8,50	5,75	2,90	2,20	36,70	22,00	24,40	66,00	9,75	.	Mława
Olkusz	675	445	.	280	133,50	.	15,95	10,15	.	11,60	8,25	3,60	63,00	39,00	44 00	81,00	18,75	49,00	Olkusz
Ostrołęka	665	390	390	290	90,00	390	9 50	5,40	7,00	6,35	3,25	1,90	36,00	24,50	24,50	54,00	12,25	.	Ostrołęka
Piotrków	.	.	.	.	30,40	840	8,90	6.75	7,55	5,40	.	1,45	33,90	19,50	22,80	50,50	10,50	50,15	Piotrków
Płock	.	.	.	.	48,00	500	7,00	4,00	3,00	7,50	3,75	2,50	32,50	25,00	25,00	60,00	12,50	50,00	Płock
Płońsk	300	250	250	200	47,50	300	8,75	5,00	7,25	6,25	3,75	2,10	37,50	30,00	32 50	45,00	15,00	50,00	Płońsk
Puławy	.	.	.	.	135,00	.	15,00	.	9,30	7,50	4,80	2,50	33,75	30,00	33,75	108,00	15,00	45,00	Puławy
Radom	825	.	.	.	126,00	1500	21,75	10,15	15,00	11,00	8,00	5,25	62,00	31,50	.	72,00	18,00	.	Radom
Sandomierz	.	.	.	.	75,00	490	.	.	5,60	.	.	2,80	46,90	46,90	56,00	54,00	15,00	.	Sandomierz
Siedlce	.	.	.	.	95,00	.	13,10	.	11,45	7,25	4,70	2 50	38,10	20 00	22,50	102,00	11,90	51,25	Siedlce
Sieradz	.	.	.	145	44,00	.	8,10	7,50	5,10	3,85	.	1,95	28,50	22,50	23,75	60,00	11,25	.	Sieradz
Skierniewice	450	.	200	300	56,00	1200	11,00	7,75	7 00	7,00	4,10	2,25	47,50	30,00	35,60	60,00	10,75	51,25	Skierniewice
Suwałki	.	.	.	.	80,00	.	16,00	5,55	8 00	.	5,00	2,30	46,25	27,50	.	54,00	10,60	.	Suwałki
Wieluń	.	.	.	.	30,00	.	.	.	.	.	.	.	37,50	24,00	24,00	60,25	10,00	.	Wieluń
Włocławek	.	.	.	.	72,50	350	8,30	6,00	5.00	3,00	.	3,25	36,00	22 50	30,00	55,00	12,50	50,00	Włocławek
Zamość	325	250	240	250	112,50	840	.	9 25	11,05	11,25	9.00	3 95	54,25	37,50	43,10	63,75	15,00	76,50	Zamość

W tablicy podano przeciętne ceny miesięczne w markach, notowane przez Wydział Statystyczny Ministerstwa Aprowizacji.
Les tableaux indiquent les prix moyennes du mois en marks, notés par la Section de Statistique du Ministère du Ravitaillement.

Miejscowość	Pszenica Froment 1 q	Żyto Seigle 1 q	Jęczmień Orge 1 q	Owies Avoine 1 q	Kartofle Pommes de terre 1 q	Groch Pois 1 q	Mąka psz. Farine de froment 1 kg	Mąka żyt. pytl. Farine de seigle 1 kg	Kasza jęcz. Gruau d'orge 1 kg	Chleb żytni pytl. Pain bis 1 kg	Chleb ż. r. Pain noir 1 kg	Mleko niez. Lait non écremé 1 kg	Masło świeże Beurre frais 1 kg	Słonina solona Lard salé 1 kg	Smalec Graisse 1 kg	Jaja Oeufs 60 szt.	Mięso wol. średn. gat. Viande de boeuf qual. moyenne 1 kg.	Cukier Sucre 1 kg	Localité
Będzin	1000	680	680	675	150,00	1050	17,00	11,00	7,75	10,60	8,75	3,50	45,25	26,25	28,50	65,00	15,00	41,50	Będzin
Biała Siedl.	850	540	630	360	123,00	810	15,10	10,00	14,15	10,00	5,50	3,60	53,75	27,50	28,10	72,00	13,10	65,60	Biała Siedl.
Chełm	840	630	490	870	165,00	755	14,05	10,50	14,05	14,25	7,75	4,50	46,25	33,75	33,75	156,60	15,00	76,50	Chełm
Ciechanów	610	450	425	360	95,00	1105	10,45	.	12,45	7,20	3,40	3,95	51,25	27,50	37,50	96,00	16,35	70,00	Ciechanów
Częstochowa	600	475	475	445	90,00	975	14,60	10,95	12,20	7,10	5,70	2,80	47,00	29,30	29,75	111,00	16,25	42,10	Częstochowa
Grodzisk	900	510	400	235	85,00	660	14,50	8,60	8,50	7,25	6,55	2,75	45,00	25,25	29,10	67,50	16,85	56,25	Grodzisk
Grójec	700	450	400	300	80,00	600	14,40	8,75	12,00	10,00	6,90	3,00	56,20	32,50	47,50	135,00	15,60	75,00	Grójec
Kielce	890	700	580	620	180,00	1365	.	12,60	15,00	14,40	8,55	.	45,00	38,05	38,05	126,00	18,00	93,75	Kielce
Kozienice	945	570	560	420	135,00	1360	15,60	8,75	10,30	11,25	7,50	5,05	52,50	43,75	37,50	112,50	16,40	60,75	Kozienice
Lipno	275	230	215	235	60,00	410	6,90	3,35	.	3,75	.	2,50	36,90	25,00	30,00	57,00	13,75	62,50	Lipno
Lublin	610	490	400	.	97,50	.	17,40	9,05	12,60	15,00	9,40	2,50	55,25	30,00	.	84,60	16,90	52,50	Lublin
Łomża	665	355	375	300	75,50	630	10,35	6,10	9,15	7,15	3,65	3,00	36,50	27,45	32,95	84,00	12,80	85,40	Łomża
Łódź	.	.	.	.	.	.	14,60	10,00	13,80	8,90	7,20	2,75	48,80	30,00	35,40	106,00	15,00	60,00	Łódź
Łuków	800	590	650	300	72,50	.	15,00	10,00	12,00	7,25	5,00	3,00	45,00	23,75	30,00	97,50	13,10	62,50	Łuków
Mińsk-Mazow.	910	575	570	365	142,50	1175	15,50	10,25	9,60	9,60	5,85	3,15	56,25	27,00	32,00	102,00	14,25	50,00	Mińsk Maz.
Mława	400	225	280	205	72,00	800	9,15	6,70	8,55	6,10	3,65	2,70	61,00	25,00	26,60	81,00	10,30	.	Mława
Olkusz	870	610	600	550	172,00	.	16,75	9,45	9,75	11,25	6,75	3,75	66,00	36,50	47,35	93,00	18,75	.	Olkusz
Ostrów	755	410	375	165	105,00	860	14,25	7,60	7,75	8,30	4,00	3,30	42,50	41,95	35,60	96,00	17,50	51,25	Ostrów
Ostrołęka	645	415	415	550	90,00	775	11,00	8,25	9,75		4,15	2,30	37,75	24,25	22,50	.	14,00	47,50	Ostrołęka
Piotrków	440	285	260	180	47,55	900	9,10	6,95	8,05	5,50	.	1,95	34,95	19,75	22,95	66,50	10,50	49,10	Piotrków
Płock	400	250	300	250	50,00	725	7,50	5,00	3,75	7,50	5,00	2,50	32,50	25,00	25,00	80,00	15,00	50,00	Płock
Płońsk	550	375	375	.	86,25	525	9,50	7,00	8,00	10,00	5,60	3,10	38,75	29,25	33,75	57,50	16,50	56,25	Płońsk
Puławy	770	560	445	545	150,00	.	18,75	11,20	12,00	9,00	5,25	3,00	45,00	33,75	37,50	108,00	15,00	63,75	Puławy
Radom	855	425	520	.	131,25	1520	23,45	.	12,75	15,00	11,00	5,25	54,00	36,15	45,45	135,00	18,75	57,00	Radom
Sandomierz	680	525	505	490	90,00	1300	13,10	10,50	11,25	9,40	6,50	3,75	50,60	37,50	37,50	90,00	13,10	93,75	Sandomierz
Siedlce	980	480	525	325	110,00	750	15,00	8,70	11,85	8,60	5,25	3,00	46,25	21,25	22,50	90,00	12,50	56,90	Siedlce
Sieradz	.	310	525	240	154,00	.	9,00	7,50	8,75	6,00	.	2,50	31,00	22,50	27,50	79,00	12,00	.	Sieradz
Skierniewice	850	525	475	300	76,00	850	12,25	7,20	.	7,50	5,00	2,25	53,00	27,50	35,60	75,00	18,75	62,50	Skierniewice
Suwałki	.	.	.	.	100,00	750	16,25	7,00	6,40	9,40	5,00	2,85	55,00	32,50	.	81,00	13,10	44,40	Suwałki
Wieluń	.	.	.	.	37,50	.	.	.	.	.	.	2,60	43,10	24,00	24,00	60,00	10,00	.	Wieluń
Włocławek	305	250	250	250	80,00	1200	9,40	7,30	6,25	5,75	.	3,50	37,00	22,50	30,00	80,00	15,00	55,00	Włocławek
Zamość	730	580	525	335	106,00	1100	13,05	8,80	11,05	12,00	7,75	4,50	63,75	37,50	45,00	108,75	15,00	69,35	Zamość

Ceny artykułów pierwszej potrzeby w niektórych miastach b. dzielnicy rosyjskiej.
Prix des articles de première nécessité dans quelques villes de l'ancienne Pologne russe.

Rok 1920. Styczeń. **Année 1920. Janvier.**

Miejscowość	Pszenica Froment	Żyto Seigle	Jęczmień Orge	Owies Avoine	Kartofle Pommes de terre	Groch Pois	Mąka psz. Farine de froment	Mąka żytn. pytl. Far. de seigle	Kasza jęcz. Gruau d'orge	Chleb żytni pytl. Pain bis	Chleb żytni razowy Pain noir	Mleko niezb. Lait non écremé	Masło świeże Beurre frais	Słonina solona Lard salé	Smalec Graisse	Jaja Oeufs	Mięso wol. średn. gat. Viande de boeuf qual. moyenne	Cukier Sucre	Localité
	1 q.	1 q.	1 q.	1 q.	1 q.	q 1.	1 kg	1 kg	1 kg	1 kg	1 kg	1 litr	1 kg	1 kg	1 kg	60 szt.	1 kg	1 kg	
Będzin	1 300	975	890	875	125	1 240	22,00	15,00	11,05	12,90	9,50	6,50	75,00	.	.	106,00	20,30	40,00	Bedzin
Biała Siedl.	850	560	560	420	200	870	20,25	9,90	17,50	14,45	7,75	5,10	83,60	.	.	109,20	.	75,60	Biała Siedl.
Chełm	805	665	700	505	210	1 260	13,10	12,—	11,85	11,25	6,25	4,20	70,00	31,50	35,00	84,00	15,75	42,00	Chełm
Częstochowa	735	490	490	560	115	1 070	20,10	14,50	14,65	9.85	7,50	3,65	64,00	34,15	35,35	146,00	20,15	41,20	Częstochowa
Grodzisk	1 050	675	450	360	110	870	20,00	13,00	11,00	10,75	8,75	4,25	67,50	43,50	46,00	110,00	29,50	70,60	Grodzisk
Grójec	1 025	575	600	380	110	850	14,25	10,00	14,00	9,50	7,25	4,00	61,50	40,00	42,50	132,00	27,50	70,00	Grójec
Kalisz	.	.	.	.	80	1 000	13,00	7,50	7,00	5,85	5,10	2,10	45,00	27,25	.	109,00	13,75	41,25	Kalisz
Kielce	995	700	680	700	170	1 365	20,30	14,00	14,00	14,00	9,25	4,20	42,00	28,00	36,75	109,00	16,80	59,60	Kielce
Kozienice	1 030	580	580	425	125	1 120	15,20	16,25	11,25	9,10	5,25	4,90	46,45	37,60	38,50	102,35	24,50	40,35	Kozienice
Lipno	445	280	275	220	85	1 000	10,00	8,75	5,50	6,50	.	3,65	50,00	40,00	45,00	85,00	23,00	53,50	Lipno
Lublin	635	525	480	.	120	645	13,30	.	15,30	12,85	7,35	4,20	53,35	35,00	.	94,20	15,75	52,50	Lublin
Łomża	825	465	500	350	115	910	12,50	9,45	11,30	8,35	5,00	3,25	59,70	38,40	45,15	210,00	18,00	73,20	Łomża
Łódź	.	.	.	.	.	.	16,15	12,00	14,65	11,30	7,00	4,00	62,70	36,60	36,50	110,00	16,40	45,50	Łódź
Łuków	1 100	750	875	560	185	850	20,00	13,00	17,25	14,25	7,00	3,70	75,00	43,60	52,50	120,00	26,25	66,25	Łuków
Mińsk-Mazow.	1 250	800	850	525	220	1 850	21,00	13,00	16,50	13,75	8,00	4,25	71,50	48,00	60,00	120,00	27,50	56,70	Mińsk-Mazow.
Mława	620	400	375	375	80	1 075	13,50	7.90	9,50	11,25	5,50	2,90	61,50	32,20	36,00	108,00	17,50	45,00	Mława
Olkusz	880	550	575	560	145	.	15,55	14,70	11,35	10,50	7,90	3.35	62,10	36,75	46,50	88,50	17,50	61,25	Olkusz
Ostrów	1 020	600	500	210	130	1 125	18,10	10,60	10,60	10,00	5,00	4,60	61,90	40,60	44,40	126,00	24,40	57,25	Ostrów
Ostrołęka	750	455	455	625	125	885	13,50	9,25	11,25	7,50	6,25	2,35	45,00	38,00	37,00	90,00	17,75	50,00	Ostrołęka
Piotrków	615	490	375	220	75	1 000	10,00	7,10	8,30	5,60	.	2,80	77,00	30,60	31,20	114,00	.	49,00	Piotrków
Płock	550	350	350	350	100	925	8,50	6,30	5,50	7,50	5,00	3,00	55,00	35,00	35,00	112,00	20,00	75,00	Płock
Płońsk	1 100	700	500	400	160	1 200	22,50	14,50	16,25	12,50	8,25	5,00	70,00	65,00	65,00	112,00	35,00	.	Płońsk
Puławy	890	575	505	435	145	.	15,75	11,20	17.50	12,25	7,00	3,50	55,10	35,00	42,85	120,00	17,50	47,25	Puławy
Radom	840	455	420	250	125	840	19,60	14,00	11,00	10,50	6,45	4,90	57,75	34,00	45,55	113,40	18,50	47,00	Radom
Rawa	900	550	450	375	60	1 150	16,00	9,00	9,75	9,75	5,90	3,10	52,00	39,00	44,00	120,00	25,00	61 00	Rawa
Sandomierz	700	490	420	350	105	1 015	12,25	10,50	10,50	8,75	7,00	3,30	42,00	35,00	35,00	84,00	13,50	52,50	Sandomierz
Siedlce	1 050	660	750	475	175	930	18,10	10,50	13,35	9,55	6,10	3.80	59,50	31,25	30,00	114,00	18,75	61,25	Siedlce
Skierniewice	1 070	625	600	510	90	1 350	15,00	7,20	11,25	10,25	5,75	4,25	64,00	41,00	52,50	135,50	23,25	56,00	Skierniewice
Suwałki	1 100	675	570	360	115	545	18,10	12,00	9,05	12,50	5,75	4,25	85,00	46,10	.	96,00	20,00	81,00	Suwałki
Wieluń	725	425	425	300	50	1 375	11,50	6,25	11,50	4,75	.	3,00	115,60	35,00	37,50	80,00	13,75	46,25	Wieluń
Włocławek	475	410	310	345	90	1 300	13,75	9,40	8,10	9,25	.	5,05	56,25	32,00	.	116,00	21,25	43,75	Włocławek
Zamość	840	700	595	350	140	1 435	15,30	11,75	14,00	11,10	7,15	3,50	73,50	31,50	42,00	70,00	14,00	52,50	Zamość

Miejscowość Localité	Pszenica Froment 1 q	Żyto Seigle 1 q	Jęczmień Orge 1 q	Owies Avoine 1 q	Gryka Sarrasin 1 q	Kartofle Pommes de terre 1 q	Groch Pois 1 q	Mąka psz. Farine de froment 1 kg	Mąka żytn pytl. Far. de seigle 1 kg	Kasza jęcz. Gruau d'orge 1 kg	Chleb żytni razowy Pain noir 1 kg	Chleb żytni pytlowy Pain bis 1 kg	Mięso wol. śr. g. Viande de boeuf. 1 kg	Jaja Oeufs 60 szt.	Mleko niezbier. Lait non écremé 1 litr	Ser zwycz. Fromage ordinaire 1 kg	Masło świeże Beurre frais 1 kg	Słonina solona Lard salé 1 kg	Smalec Graisse 1 kg	Cukier Sucre 1 kg	Sól biała Sel blanc 1 kg	Mydło do prania zw. Savon ord. 1 kg	Nafta Pétrole 1 litr
Będzin . .	1 125	975	900	620	.	135	1 325	21,25	11,25	.	11,75	15,00	25,00	.	6,00	.	88,00	45,00	.	40,00	7,00	60,00	6,00
Biała Siedl. .	1 560	900	1 020	750	1 020	265	1 590	25,00	16,80	22,75	8,75	16,25	.	99,00	6,50	21,25	87,50	.	.	63,75	9,00	65,00	6,25
Chełm . . .	1 200	1 000	1 000	1 200	900	210	1 500	20,00	15,00	16,00	12,00	18,00	21 00	95.00	5,00	14,50	75,00	45,00	50,00	50,00	12,00	50,00	11,90
Ciechanów .	920	540	540	560	1 025	130	1 100	18,00	9,00	.	.	.	19,00	144,00	3,00	.	68,25	68,25	.	62,50	7,50	.	8,25
Częstochowa	975	745	690	740	.	155	2 000	24,00	17,10	14,65	9,80	10,50	29,00	.	4,25	.	84,50	42,50	.	46,20	7,30	47,00	.
Grodzisk . .	1 440	775	550	490	660	165	1 320	24,00	18,50	15,25	10,00	14,50	36,25	120,00	5,00	21,25	77,50	57,00	60,00	70,00	13,75	65,50	15.00
Grójec . . .	1 325	750	625	470	.	168	990	21,25	15,00	16,00	9,00	15,00	35,00	126,00	5,00	21,25	72,50	50,00	55,00	70,00	20,00	60,00	8.50
Kalisz . . .	800	550	320	140	450	120	1 470	13,75	8,00	8,75	5,10	7,50	20,00	.	3,10	.	60,00	37,50	.	.	7,50	32,00	10.00
Kielce . . .	1 065	875	735	840	.	136	1 470	23,90	18,20	8,05	7,00	9,10	15,65	92,30	4,90	12,50	42.00	35,70	42,00	52,00	.	34,50	.
Kozienice .	840	860	770	435	910	160	1 260	22,75	14,00	20,00	8,50	12,60	21 00	98,00	4,90	21,25	98,50	57,75	.	.	10,50	.	9,10
Lipno . . .	650	400	400	350	1 100	100	1 175	12,00	7.50	7,50	.	7,60	30,00	88,00	4,10	.	58.00	58,00	60,00	59,75	12,50	65,00	12,50
Lublin . . .	980	840	770	420	588	140	1 610	.	10,50	14,00	7,80	15,00	25,00	.	4,90	.	61,20	37,50	.	62,50	12,40	40,50	.
Łomża . .	1 140	555	675	510	945	125	1 170	17.50	10,80	12,20	5,50	10,50	28.05	.	3,75	.	68,95	58,55	.	61,00	6,50	61.00	6,70
Łódź . . .	.	.	.	.	.	175	.	26,00	14,65	19,50	10,50	13,80	34,00	.	4,50	.	82,30	59,90	.	47,40	16,60	52,50	6,50
Łuków . .	1 800	1 000	1 000	650	1 100	200	925	24,50	14,10	18,25	6,40	15,00	27,50	100,00	4,00	13,00	82,50	52,50	61,00	62,50	10,00	50,00	11,00
Mińsk-Maz. .	1 750	1 150	1 150	815	1 200	260	2 400	28,00	18,90	22,00	12,60	20,15	34 00	126.00	4,75	19,00	79,00	61,50	73,00	56,00	12,50	58,50	8,00
Mława . . .	1 000	500	500	500	1 100	120	1 300	19,50	8,50	14,65	7,50	12,50	24,00	120,00	3,50	9,75	63,45	53,70	48 80	48,80	.	61,00	7,00
Olkusz . .	880	560	560	590	.	210	.	22,20	13,10	17,00	15,00	17,50	24,50	75,60	6,25	23,60	84,00	50,40	.	96,00	.	38,50	.
Ostrów . .	1 150	675	600	275	600	175	1 325	20,60	11,75	12 50	6,90	12,50	35,00	126,00	4,00	13,10	80,00	55,00	60,00	62,50	6,50	42,50	.
Ostrołęka .	970	590	600	700	600	185	950	16,00	10,00	13.50	7,50	16.00	33,00	115,00	.	17,00	49,50	64,00	.	.	7,00	67,50	.
Piotrków . .	725	580	480	415	.	130	1 390	11,75	7,50	9,40	.	8,00	30,00	138,00	4,10	12,50	81,50	48,00	48,00	58,00	12,00	51,50	9,60
Płock . . .	800	520	520	700	720	75	925	13.20	7.80	7,50	5,00	10,60	35 00	130,00	4,50	13,75	61,00	50,00	60,00	87,50	.	68,25	17,50
Płońsk . .	1 100	700	500	500	900	150	1 200	22,50	14,50	16,25	8,25	15,00	35.00	120,00	5,00	10,00	70,00	65,00	65,00	.	17,50	62,50	10,00
Radom . . .	1 300	770	770	385	735	175	1 190	23.80	12,90	13,30	9,80	18,90	22,40	84,00	4,20	21,00	79,10	36,75	44,80	60,90	9,10	50,75	9,90
Rawa . . .	1 500	645	650	325	.	100	2 000	22,00	12,50	12,50	7,50	13,10	29,00	84,00	4,00	12,50	65,00	56,50	.	.	7,00	52,50	6,50
Sandomierz	945	700	525	400	.	135	1 360	16,50	10,50	14,00	6,75	11,25	20,00	84,00	4,20	14,50	52,50	46,50	57,75	53,70	10,50	40,00	12,00
Siedlce . .	.	.	.	.	.	230	.	23,40	.	18,10	7,00	13,50	28,75	119,00	4,30	19,75	78,10	45,00	41,25	58,10	10,00	52,50	6,75
Sieradz . .	875	465	590	490	.	105	1 900	14,00	7,75	13,75	.	7,50	29,00	76,00	3,60	.	70,00	48,00	.	49,00	.	72,50	8,00
Skierniewice	1 250	775	675	490	1 250	120	1 200	19,10	11,25	12,50	8,10	12,00	37.50	156,00	5,75	26,00	75,00	55,00	63,50	57,00	14,00	62 50	12,00
Suwałki . .	1 225	870	560	605	.	165	610	22,00	13 40	12,00	7,50	.	26,25	.	4,25	.	85,00	72,50	.	95,00	.	32,40	9,75
Wieluń . .	800	450	500	.	550	60	1 500	14,30	7,90	11,25	.	7,10	15,00	72,00	3,50	9,50	62,50	37,50	45,00	50,00	.	50,00	8,00
Włocławek .	725	510	505	410	.	.	1 450	17,50	10.60	10,00	10,60	.	32,50	120,00	4,50	16,25	65,00	40,50	.	.	.	50,00	.
Zamość . .	840	997	880	560	910	192	1 750	19,10	15,40	16,80	11,55	20,00	19,25	84,00	3,80	15,75	98,00	37,80	.	.	8,75	37,80	7,00

Ceny artykułów pierwszej potrzeby w niektórych miastach b. dzielnicy rosyjskiej.
Prix des articles de première nécessite dans quelques villes de l'ancienne Pologne russe.

Rok 1920. Marzec. **Année 1920. Mars.**

Miejscowość Localité	Pszenica Froment	Żyto Seigle	Jęczmień Orge	Owies Avoine	Gryka Sarrasin	Kartofle Pommes de terre	Groch Pois	Mąka psz. Farine de froment	Mąka żytn. pytl. Far. de seigle	Kasza jęcz. Gruau d'orge	Chleb żytni razowy Pain noir	Chleb żytni pytl. Pain bis	Mięso wol. Viande de boeuf qual.	Jaja Oeufs	Mleko niezb. Lait non écremé	Ser zwycz. Fromage ordinaire	Masło św. Beurre frais	Słonina solona Lard salé	Smalec Graisse	Cukier Sucre	Sól biała Sel blanc	Mydło do prania zw. Savon ord.	Nafta Pétrole
	1 q.	1 q.	1 q.	1 q.	1 q.	1 q.	1 q.	1 kg	1 kg	1 kg	1 kg	1 kg	1 kg	1 kg	1 kg	1 kg	1 kg	1 kg	1 kg	1 kg	1 kg	1 kg	1 kg
Będzin . .	1 300	1 150	1 150	825	.	420	1 390	24.25	15,10	14,30	12,75	15.00	38,00	111,00	6,00	25,50	101,00	57,75	57,75	50,00	7,00	62,50	6,50
Biała Siedl. .	1 860	960	1 200	840	1170	300	1 680	31,50	19,20	21.00	10,25	18,10	36,25	102.00	7,00	23,75	97.50	.	.	.	8,65	72,00	7,50
Chełm . . .	2 000	1 600	1 600	890	1320	350	2 000	30.00	25,00	20.00	12 00	.	28 00	108,00	5 00	30,00	90 00	70,00	90,00	65,00	12 00	75,00	9,00
Ciechanów .	950	625	650	610	1100	180	1 550	24,50	15,00	16,75	9,50	15,25	29.25	168,00	5.00	12,00	75.00	62,00	67,25	69.00	13,50	55,00	10,00
Częstochowa	1 000	845	840	610	.	200	2 800	28,00	17,45	16,10	10,00	12,10	48.80	110.00	4.75	22,50	102,00	56,40	58,10	46 20	.	48 80	.
Grodzisk . .	1 825	1 075	850	700	950	195	.	26,75	22,40	18,50	10,75	16 40	41,00	120,00	5,00	22.00	95,00	60,00	67,00	70,00	12,50	70.00	15,00
Grójec . . .	.	760	770	500	.	160	1 050	25,00	16,00	16 00	11.00	14.75	45,00	96,00	5.00	13,00	78.25	55 00	60,00	68,00	18,00	64,00	8,00
Kalisz . . .	685	375	.	.	.	120	.	13,75	7,65	8,75	6,75	7 80	30,00	100,00	3.75	.	75,00	68,50	75.00	—	.	52,50	10,00
Kielce . . .	1 900	1 475	1 350	1250	.	340	2 750	31,50	22,00	21.00	13,25	23 50	31,50	108.00	5,00	19 50	72,50	62,50	62,50	75.00	13,75	60,00	7,00
Lipno . . .	660	390	390	315	850	90	1 450	13.75	7,50	8,75	.	7,50	40,00	88.00	4.00	.	72 50	55 00	72,50	62 50	10,60	67,50	12,50
Lublin . . .	1 680	1 085	1 295	630	965	240	2 070	33,60	16,30	26.85	14.00	26.25	38 50	105,00	5.95	21,00	105,00	64,75	63,90	81.35	10,50	70,85	6,25
Łomża . . .	1 290	555	705	585	915	145	1 200	19,35	10.70	12,00	6,00	11 00	34,75	87 00	3 75	17,10	73.20	67,70	97,60	67.70	7,30	73,20	.
Łódź . . .	.	.	.	.	.	170	.	22,80	12,20	.	.	13.10	41 00	116,00	4,25	24,25	104,00	65,10	—	58 60	12,20	62,40	.
Mińsk Maz. .	1 875	1 085	1 000	825	1175	250	1 750	28,75	16 50	18,00	11,25	18,75	39,00	108 00	4.40	25 00	95.00	71,00	77,50	65,00	12.00	66,50	7.50
Mława . . .	1 000	560	475	475	900	125	1 100	17,65	12,20	14.50	.	12,75	25,40	115,00	3.00	18,50	70 50	53,70	66,40	59 00	.	65,40	.
Olkusz . . .	1 115	1 015	980	840	.	410	1 510	28,60	16 80	19.25	12 25	16.60	32.30	126 00	5,40	26 25	97.50	70,00	—	68,00	.	70.00	6,90
Ostrów . . .	1 370	800	675	390	675	250	1 500	22.75	15,00	13.75	7,50	13,75	37,50	90.00	4.00	13,75	90,00	62,50	65,00	70 00	7,25	50,00	6,25
Ostrołęka . .	1 375	800	665	688	665	250	1 500	23,25	15.00	13,25	7,50	16 25	37,50	96.00	4,00	17.75	90,00	62,50	65,00	70 00	.	50 00	6,25
Płock . . .	1 125	910	925	740	925	125	1 025	17,50	14.00	11.25	6 25	11 25	40.00	87,50	5,40	16.25	70.00	52,50	70,00	92,50	.	70,00	20,00
Płońsk . . .	1 100	750	500	500	900	175	1 150	22,50	14,50	16,25	8,25	15,00	42,50	120.00	5 00	17.50	76.25	67,50	71.25	.	17,50	75,00	9,00
Radom . . .	1 900	1 050	850	1000	1450	330	2 250	31,50	18.50	17,50	12.50	18 50	42,50	105.00	5.10	27,50	112,50	58.50	69,00	72,50	11,50	57.50	13.75
Rawa . . .	1 575	635	635	450	.	105	2 000	24 50	12.50	13.00	7,50	.	40.00	102.00	4.00	15,50	85,00	62.50	—	60.00	9,00	65,00	7,50
Sandomierz .	1 470	980	945	595	.	165	1 540	26,75	16,60	19,25	11.35	15.75	25,25	88,20	4,55		77 00	59,50	63 00	63,00	10,50	58,60	14,00
Siedlce . .	1 540	760	1 060	665	965	240	1 260	30 60	18,30	21,50	7.75	17,50	30 00	135,00	4,75	25 50	90.00	55.00	50,00	62,50	10,00	60,00	10,00
Sieradz . . .	1 050	500	630	515	.	130	2 050	15,50	8,60	15,25	4,50	8,50	33 00	101 00	4.40	41,60	86,50	60 00	81,25	55,00	21,75	77,50	13,00
Skierniewice	.	800	675	510	1550	110	1 450	21,75	10,75	—	8,10	11,25	42 50	130.00	5,00	26.00	80,00	60,00	67,50	68,00	17 50	60,00	16,25
Suwałki . .	1 290	940	800	780	.	195	785	35,00	20.00	13.00	7.50	17,50	28.75	114 00	4.00	.	75.00	80.00	87,50	80,00	.	57 50	.
Wieluń . . .	950	475	575	.	700	80	1 275	16,25	7,80	10,00	—	6 00	35 00	68,00	3,90	.	65,00	50 00	55,00	55.00	.	55,00	9,00
Zamość . . .	1 540	1 400	1 120	560	1050	210	2 100	22,00	20,00	21,00	14,00	29,75	31,50	84 00	5,60	24.50	105.00	87 50	—	71,35	12,50	58,10	.

STATYSTYKA KREDYTOWA. — STATISTIQUE DU CRÉDIT.

W każdym zeszycie Miesięcznika będą podawane: bieżące bilanse Polskiej Krajowej Kasy Pożyczkowej, stosowane przez nią stopy procentowe, banknoty P. K. K. P. w obiegu podług wysokości odcinków, obroty polskich Izb Rozrachunkowych, sumaryczne bilanse wszystkich banków akcyjnych kredytu krótkoterminowego, stopy procentowe przez nie płacone i pobierane [1]), narazie tylko mających swą siedzibę w b. Królestwie Kongresowem, następnie zaś i w Małopolsce i w byłej dzielnicy pruskiej, kursa giełdowe obcych walut w Polsce (narazie tylko w Warszawie, w przyszłości zaś i w Krakowie, Poznaniu, Łodzi), kursa marek polskich zagranicą (narazie tylko w Zurychu, następnie zaś w innych punktach, w których marki polskie będą stale notowane); kursa giełdowe walut ważniejszych państw w New-Yorku, Londynie, Berlinie, kursa giełdowe papierów wartościowych w Polsce (narazie tylko w Warszawie, następnie i w Krakowie, Poznaniu, Łodzi). W przyszłości co miesiąc będą podawane informacje o działalności Pocztowej Kasy Oszczędnościowej. Co kwartał będą ogłaszane dane o nowoutworzonych spółkach akcyjnych.

Perjodycznie będą ogłaszane dane o towarzystwach kredytowych miejskich i ziemskich, towarzystwach wzajemnego kredytu, spółkach kredytowych, pożyczkowo-oszczędnościowych, o kasach gminnych.

Dans chaque numéro de la „Revue mensuelle de Statistique“ seront publiés: bilans courants de la Caisse des Prêts, taux d'intérêts appliqués par la Caisse des Prêts, nombre des billets en circulaion d'après le montant des coupures; opérations des Chambres de Compensation polonaises, bilans sommaires de toutes les banques d'actionnaires de crédit à courte échéance, taux d'intérêts y payés et touchés [1]) (pour le moment ce ne seront que les banques de l'ancienne Pologne russe, dans l'avenir — aussi celles de la Galicie et de l'ancienne Pologne prussienne); cours des changes en Pologne (pour le moment à Varsovie, ensuite à Cracovie, à Poznań et à Łódź); cours des marks polonais à l'étranger (à Zurich et dans tous les endroits ou les marks polonais seront systématiquement notés); cours des changes des états les plus importants à New-York, à Londres, à Berlin; cours des obligations en Pologne (pour le moment à Varsovie, ensuite à Cracovie, Poznań, Łódź); rapports mensuels des opérations de la Caisse d'Epargne de Postes et données trimestrielles concernant les sociétés d'actionnaires, nouvellement crées.

On publiera périodiquement les données concernant: sociétés de crédit hypothécaire urbaines et rurales, sociétés coopératives de crédit, caisses communales.

STATYSTYKA SKARBOWA. — STATISTIQUE DES FINANCES.

Co kwartał będą podawane dane o wymiarze państwowych podatków bezpośrednich (narazie tylko dla b. Kongresówki, następnie i dla Małopolski i b. dzielnicy pruskiej); co miesiąc mają być ogłaszane rzeczywiste wpływy poszczególnych dochodów państwa, ich zaległości.

Perjodycznie będą podawane zestawienia budżetów, zamknięć rachunkowych państwa, miast, powiatów, gmin.

Chaque trimestre seront publiées les données sur les impôts directs (pour le moment dans l'ancienne Pologne russe, ensuite — en Galicie et dans l'ancienne Pologne prussienne); chaque mois on présentera les données sur les revenus réels de l'Etat et leurs arrérages.

On publiera périodiquement les budgets et les règlements des budgets de l'Etat, ainsi que des villes, arrondissements et communes.

---

[1]) Po raz pierwszy dane te będą umieszczone w następnym zeszycie Miesięcznika.
Ces données seront présentées pour la première fois dans le numéro suivant.

BILANS
Polskiej Krajowej Kasy Pożyczkowej.

POZYCJE	*) 31/I — 1920 r.	*) 31/XII—1919 r.	31/I — 1919 r.	11/XI—1918 r.
	Marki polskie			
AKTYWA				
I. Złoto i srebro Banku Polskiego:				
a) złoto	6 627 261,84	6 620 161,14	—	—
b) srebro	25 545 249,98	25 466 509,54	—	—
II. Bilon żelazny	3 478 734,40	3 695 912,15	4 825 389,73	4 183 928,28
III. Pieniądze obce:				
a) korony, ruble	210 721 375,12	151 445 722,31	27 328 794,94	
b) inne pieniądze	21 575 763,83	15 545 908,92		
IV. Banki:				
a) banki niemieckie	568 028 357,98	686 169 474,76	787 600 621,35	801 085 518,00
b) inne banki zagraniczne	244 068 039,46	344 593 097,41	—	—
V. Weksle zdyskontowane	3 651 902,75	3 885 388,75	4 994 741,48	6 959 575,46
VI. Pożyczki:				
a) Skarbowi Państwa	8 275 000 000,00	6 825 000 000,00	209 885 056,83	—
b) miastom	141 119 905,72	146 730 979,32	139 000 741,52	87 963 918,11
c) osobom i firmom prywatnym	137 369 873,58	97 099 158,29	55 692 919,04	92 842 783,76
VII. Niemiecka komisja odszkodowań	25 603 952,52	25 603 952,52	33 579 782,99	36 159 055,76
VIII. Inne aktywa	958 863 744,04	688 900 138,59	79 029 908,73	98 621 640,89
Razem	10 621 654 161,22	9 020 756 403,70	1 341 937 956,61	1 127 816 420,26
PASSYWA				
I. Banknoty w obiegu	6 719 870 515,00	5 316 295 907,00	1 098 147 755,50	880 150 867,50
II. Rachunki bieżące:				
a) Skarbu Państwa	49 334 426,42	88 016 931,61	129 393 964,70	26 538 514,02
b) inne rachunki bieżące	2 831 541 106,57	2 456 160 901,68		101 232 454,76
III. Fundusze rezerw.	16 383 642,70	16 383 642,70	12 925 672,35	1 443 997,64
IV. Inne passywa	1 004 524 470,53	1 143 899 020,71	101 470 564,06	118 450 586,34
Razem	10 621 654 161,22	9 020 756 403,70	1 341 937 956,61	1 127 816 420,26

Źródło: materjały Wydziału Naukowo-Statystycznego P. K. K. P. oraz Monitor Polski Nr. 86.
*) Bilanse z 31/XII 1919 r. oraz 31/I 1920 r. są tymczasowe.

BILANS
de la Caisse des Prêts de la République Polonaise.

od/du 31/XII – 1919 r. do/au 31/I – 1920 r.		od/du 31/I – 1919 r. do/au 31/I – 1920 r.		SPECIFICATION
więcej augmentation	mniej dimunition	więcej augmentation	mniej dimunition	
Marks polonais				
				ACTIF
				I. Or et argent de la Banque de Pologne
7 100,70	—	—	—	a) or
78 740,44	—	—	—	b) argent
—	217 177,75	—	1 346 655,33	II. Billon de fer
				III. Argents étrangers:
59 275 652,81	—	204 968 344,01	—	a) couronnes, roubles
6 029 854,91	—			b) autres argents
				IV. Banques:
—	118 141 116,78	—	219 572 263,37	a) banques allemandes
—	100 525 057,95	—	—	b) autres banques étrangères
—	233 486,00	—	1 342 838,73	V. Effets escomptées
				VI. Avances:
1 450 000 000,00	—	8 065 114 943,17	—	a) au trésor de l'Etat
—	5 611 073,60	2 119 164,20	—	b) aux villes
				c) aux personnes privées et aux maisons de commerce
40 270 715,29	—	81 676 954,54	—	
				VII. Commission de dédommagements allemande
—	—	—	7 975 830,47	
269 963 605,45	—	879 833 835,31	—	VIII. Divers
1 600 897 757,52	—	9 279 716 204,61	—	Total
				PASSIF
				I. Billets en circulation
1 403 574 608,00	—	5 621 722 759,50	—	II. Comptes courants:
—	38 682 505,19	2 751 481 568,29	—	a) du trésor de l'Etat
375 380 204,89	—			b) autres
—	—	3 457 970 35	—	III. Fonds de réserve
—	139 374 550,18	903 053 906,47	—	IV. Divers
1 600 897 757,52	—	9 279 716 204,61	—	Total

Sources: données de la Section Statistique de la Caisse des Prêts et „Moniteur de Pologne" № 86,
*) Les bilans du 31/XII et du 29/I 1920 sont provisoires.

BILANS
Polskiej Krajowej Kasy Pożyczkowej.

POZYCJE	*) 29/II 1920 r.	*) 31/I 1920 r.	29/II 1919 r.	11/XI 1918 r.
	Marki polskie			
AKTYWA				
I. Złoto i srebro Banku Polskiego:				
a) złoto	6 808 505,11	6 627 261,84	365 914,42	—
b) srebro	25 875 070,23	25 545 249,98		—
II. Bilon żelazny	3 304 360,16	3 478 734,40	4 855 296,73	4 183 928,28
III. Pieniądze obce:				
a) Korony, ruble	241 806 312,29	210 721 375,12	30 223 879,41	
b) inne pieniądze	28 277 382,90	21 575 763,83		
IV. Banki:				
a) banki niemieckie	464 876 625,54	568 028 357,98	787 568 920,74	801 085 518,00
b) inne banki zagraniczne	565 704 520,06	244 068 039,46	—	—
V. Weksle zdyskontowane	6 406 601,80	3 651 902,75	4 181 758,68	6 959 575,46
VI. Pożyczki:				
a) Skarbowi Państwa	10 775 000 000,00	8 275 000 000,00	315 000 000,00	—
b) miastom	140 836 414,87	141 119 905,72	143 756 724,07	87 963 918,11
c) osobom i firm. pr.	162 164 137,13	137 369 873,58	52 602 668,83	92 842 783,76
VII. Niemiecka komisja odszkodowań	25 601 690,52	25 603 952,52	33 616 364,94	36 159 055,76
VIII. Inne aktywa	1 310 380 972,40	958 863 744,04	75 021 667,35	98 621 640,89
Razem	13 757 042 593,01	10 621 654 161,22	1 447 193 195,17	1 127 816 420,26
PASSYWA				
I. Banknoty w obiegu	8 300 261 073,00	6 719 870 515,00	1 160 033 859,00	880 150 867,50
II. Rachunki bieżące:				
a) Skarbu Państwa	58 419 810,70	49 334 426,42	179 206 462,00	26 538 514,02
b) inne rachunki bieżące	3 882 198 904,00	2 831 541 106,57		101 232 454,76
III. Fundusze rezerw.	16 383 642,70	16 383 642,70	18 582 178,45	1 443 997,64
IV. Inne passywa	1 499 779 162,61	1 004 524 470,53	89 370 695,72	118 450 586,34
Razem	13 757 042 593,01	10 621 654 161,22	1 447 193 195,17	1 127 816 420,26

Źródło: materjały Wydziału Naukowo-Statystycznego P. K. K. P. oraz Monitor Polski № 86.
*) Bilanse z 31/I i 29/II 1920 r. są tymczasowe.

BILANS
de la Caisse de Prêts de la République Polonaise.

od / du 31/I 1920 r. do / au 29/II 1920 r.		od / du 28/II 1919 r. do / au 29/II 1920 r.		SPECIFICATION
więcej augmentation	mniej diminution	więcej augmentation	mniej diminution	
Marks polonais				
				ACTIF
				I. Or et argent de la Banque de Pologne:
181 243,27	—	32 317 660,92	—	a) or
329 820,25	—			b) argent
—	174 374,24	—	1 550 936,57	II. Billon de fer
				III, Argent sétrangers:
31 084 937,17	—	239 859 815,78	—	a) couronnes roubles
6 701 619,07	—			b) autres argents
				IV. Banques:
—	103 151 732,44	—	322 692 295 ,20	a) banques allemandes
				b) autres banques étrangères
321 636 480,60	—	565 704 520,06	—	V. Effets escomptées
2 754 699,05	—	2 224 843,12	—	VI. Avances:
				a) au trésor de l'Etat:
2 500 000 000,00	—	10 460 000 000,00	—	b) aux villes
—	283 490,85	—	2 920 309,20	c) aux personnes privées et aux maisons de commerce
24 794 263,55	—	109 561 468,30	—	
				VII. Commission de dedommagements allemande
—	2 262,00	—	8 014 674,42	
351 517 228,36	—	1 235 359 305,05	—	VIII. Divers
3 135 388 431,79	—	12309 849 397,84	—	Total
				PASSIF
				I. Billets en circulation
1 580 390 558,00	—	7 140 227 214,00	—	
				II. Comptes courants:
9 085 384,28	—		—	a) du trésor de l'Etat
		3 761 412 252,70		b) autres
1 050 657 797,43	—		—	
—	—	—	2 198 535,75	III. Fonds de réserve
495 254 692,08	—	1 410 408 466,89	—	IV. Divers
3 135 388 431,79	—	12 309 849 397,84	—	Total

Sources: données de la Section de Statistique de la Caisse des Prêts et „Moniteur de Pologne“ № 86.

*) Les bilans du 31/I et du 29/II sont provisoires.

BILANS
Polskiej Krajowej Kasy Pożyczkowej.

POZYCJE	*) 31/III — 1920 r.	*) 29/II — 1920 r.	31/III — 1919 r.	11/XI — 1918 r.
	Marki polskie			
AKTYWA				
I. Złoto i srebro Banku Polskiego:				
a) złoto	6 808 505,11	6 808 505,11	3 697 416,52	—
b) srebro	25 875 070,23	25 875 070,23	4 172 143,44	—
II. Bilon żelazny .	.	3 304 360,16	4 766 014,23	4 183 928,28
III. Pieniądze obce:				
a) korony, ruble . .	383 271 360,44	241 806 312,29	40 736 644,32	.
b) inne pieniądze .	142 144 496,73	28 277 382,90		.
IV. Banki:				
a) banki niemieckie .	362 060 175,35	464 876 625,54	787 574 113,49	801 085 518,00
b) inne banki zagran.	685 380 628,61	565 704 520,06	3 903 198,89	—
V. Weksle zdyskont.	8 246 432,55	6 406 601,80	3 510 308,68	6 959 575,46
VI. Pożyczki:				
a) Skarbowi Państwa	14 775 000 000,00	10 775 000 000,00	400 000 000,00	—
b) miastom . . .	133 735 673,72	140 836 414,87	146 769 456,81	87 963 918,11
c) osobom i firm. pr.	185 369 936,77	162 164 137,13	42 871 524,72	92 842 783,76
VII. Niem. kom. odszkodowań . . .	25 213 281,46	25 601 690,52	34 028 741,54	36 159 055,76
VIII. Inne aktywa . .	1 139 084 571,44	1 310 380 972,40	85 211 786,99	98 621 640,89
Razem. .	17 872 190 132,41	13 757 042 593,01	1 557 241 349,63	1 127 816 420,26
PASSYWA				
I. Bankn. w obiegu	10 690 618 664,50	8 300 261 073,00	1 223 196 387,50	880 150 867,50
II. Rachunki bież.:				
a) Skarbu Państwa .	142 930 702,64	58 419 810,70	215 359 338,28	26 538 514,02
b) in. rachunki bież.	5 374 136 758,32	3 882 198 904,00		101 232 454,76
III. Fundusze rezer.	16 383 642,70	16 383 642,70	18 091 106,20	1 443 997,64
IV. Inne passywa .	1 648 120 364,25	1 499 779 162,61	100 594 517,65	118 450 586,34
Razem. .	17 872 190 132,41	13 757 042 593,01	1 557 241 349,63	1 127 816 420,26

Źródło: materjały Wydziału Naukowo-Statystycznego P. K. K. P. oraz Monitor Polski №№ 86 i 101
*) Bilanse z 29/II i 31/III są tymczasowe.

Stopy procentowe
stosowane przez Polską Krajową Kasę Pożyczkową w styczniu, lutym i marcu 1920 r.

Rodzaj operacji	Stopa procentowa	Uwagi
1) Dyskonto weksli	6%	Bank Angielski pobierał 6%, Francuski 5%
2) Pożyczki na zastaw 5% Pol. Poż. Państwowej	5%	Plus 1/4% od obrotów
3) „ „ „ innych papierów wartośc.	6 1/2%	„ „ „ „
4) „ „ „ towarów . .	6%	„ „ prowizji kwartalnie
5) „ ulgowe dla przemysłowców	6%	—
6) „ komunalne	5%	—

Źródło: materjały Wydziału Naukowo-Statystycznego P. K. K. P.

BILANS
de la Caisse de Prêts de la République Polonaise.

od / du 29/II — 1920 r. do / au 31/III — 1920 r.		od / du 31/III — 1919 r. do / au 31/III — 1920 r.		SPECIFICATION
więcej augmentation	mniej dimunition	więcej augmentation	mniej dimunition	
Marks polonais				
				ACTIF.
				I. Or et argent de la Banque de Pol.:
—	—	3 111 088,59	—	a) or
—	—	21 702 926,79	—	b) argent
?	?	?	?	II. Billon de fer
				III. Argents étrang.
141 465 048,15	—	484 679 212,85	—	a) couronnes
113 867 113,83	—			b) autres argents
				IV. Banques:
—	102 816 450,19	—	425 513 938,14	a) banques allemandes
119 676 108,55	—	681 477 429,72	—	b) autr. banq. etrang.'
1 839 830,75	—	4 736 123,87	—	V. Effets escomptées
				VI. Avances:
4 000 000 000,00	—	14 375 000 000,00	—	a) au trésor de l'Etat
—	7 100 741,15	—	13 033 783,09	b) aux villes
23 205 799,64	—	142 498 412,05	—	c) aux pers. privées et aux maisons de commerce
—	388 409,06	—	8 815 460 08	VII. Com. de dédommagem allemande
—	171 296 400,96	1 053 872 784,45	—	VIII. Divers.
4 115 147 539,40	—	16 314 948 782,78	—	Total
				PASSIF.
2 390 357 591,50	—	9 467 422 277,00	—	I. Billets en circul.
				II. Comptes courants
84 510 891,94	—	5 301 708 122,68	—	a) du trésor de l'Etat
1 491 937 854,32	—			b) autrec
—	—	—	1 707 463,50	III. Fonds de réserve
148 341 201,64	—	1 547 525 846,60	—	IV. Divers
4 115 147 539,40	—	16 314 948 782,78	—	Total

Sources: donnés de la Section Statistique de la Caisse des Prêts et „Moniteur de Pologne" № 86, 101.
*) Les bilans du 29/II et 31/III sont provisoires.

Taux d'intérêts
appliqués par la Caisse des Prêts de la Républ. Polonaise en janvier, fevrier et mars 1920.

Genre des opérations	Taux d'intérêts	Remarques
1) Escompte	6%	La Banque d'Anglet. prenait 6%, la Banque de France 5%
2) Avanc. contre gage de l'Empr. à 5% de l'Etat de Pol.	5%	Plus 1/4 des % sur les operations
3) „ „ „ d'autres papiers de valeur . .	6 1/2 %	„ „ „ „ „ „ „
4) „ „ „ de marchandis.	6%	„ „ „ „ sur la prov. trimestr
5) Avanc. à des cond. spéc. aux ind.	6%	—
6) Avances aux communes . . .	5%	—

Source: données de la Section de Statistique de la Caisse des Prêts.

Obieg banknotów Polskiej Krajowej Kasy Pożyczkowej według wysokości odcinków.

Data — Date		Wysokość odcinków — 1 000 mk.	500 Mk.	100 Mk.	50 Mk.	20 Mk.	10 Mk.
31/I —1920 r.		3 151 714 000	457 385 500	2 473 949 000	171 410 450	274 459 000	82 945 790
31/XII —1919 r.		2 231 937 000	444 225 000	2 027 334 500	173 407 550	207 879 940	84 057 430
30/IV —1919 r.		334 247 000	200 323 500	388 058 300	168 667 850	120 815 180	57 492 440
31/X —1918 r.		188 192 000	—	210 505 600	137 381 850	87 743 180	34 026 970
od — du 31/XII 1919 do — au 31/I 1920	wiecej plus	919 777 000	13 160 500	446 614 500	—	66 579 60	—
	mniej moins	—	—	—	1 997 100	—	1 111 640
od — du 30/IV 1919 do — au 31/I 1920	więcej plus	2 817 467 000	257 062 000	2 085 890 700	2 742 600	153 643 820	25 453 350
	mniej moins	—	—	—	—	—	—
29/II —1920 r.		4 120 782 000	600 378 500	2 748 760 100	168 534 800	325 258 360	81 351 100
31/I —1920 r.		3 151 714 000	457 385 500	2 473 949 000	171 410 450	274 459 000	82 945 790
30/IV —1919 r.		334 247 000	200 323 500	388 058 300	168 667 850	120 815 180	57 492 440
31/X —1918 r.		188 192 000	—	210 505 600	137 381 850	87 743 180	34 026 970
od — du 31/I 1920 do — au 29/II 1920	więcej plus	969 068 000	142 993 000	274 811 100	—	50 799 360	—
	mniej moins	—	—	—	2 875 650	—	1 594 690
od — du 30/IV 1919 do — au 29/II 1920	więcej plus	3 786 535 000	400 055 000	2 360 701 800	—	204 443 180	23 858 660
	mniej moins	—	—	—	132 950	—	—
31/III —1920 r.		5 410 447 000	1240817000	3 244 804 200	165 737 350	382 551 680	79 223 640
29/II —1920 r.		4 120 782 000	600 378 500	2 748 760 100	168 534 800	325 258 360	81 351 100
30/IV —1919 r.		334 247 000	200 323 500	388 058 300	168 667 850	120 815 180	57 492 440
31/X —1918 r.		188 192 000	—	210 505 600	137 381 850	87 743 180	34 026 970
od — du 29/II 1920 do — au 31/III 1920	więcej plus	1 289 665 000	640 438 500	496 044 100	—	57 293 320	—
	mniej moins	—	—	—	2 797 450	—	2 127 460
od — du 30/IV 1919 do — au 31/III 1920	więcej plus	5 076 200 000	1040493500	2 856 745 900	—	261 736 500	21 731 200
	mniej moins	—	—	—	2 930 500	—	—

Źródło: materjały Wydziału Naukowo-Statystycznego P. K. K. P.

*) Ogólna suma banknotów w obiegu zwykle nie zgadza się z odnośnemi danemi bilansów P. K. K. P. wskutek tego, iż w rzeczywistości oddziały P. K. K. P. wykazują znajdujące się w nich banknoty podług odcinków nie na ostatni dzień miesiąca, lecz na 2 — 3 dni wcześniej.

Billets en circulation de la Caisse des prêts de la République Polonaise selon le montant des coupures

Montant des coupures				Razem—Total	w tem — y compris	
5 Mk.	2 Mk.	1 Mk.	½ Mk.		Znajdujących się w obiegu—Billets en circulation *)	wycofan. z obiegu—Billets retirés de la circul.
73 901 990	19 435 992	15 453 668	4 862 346,50	6 725 517 736,50	6 720 612 320,50	4 905 416
68 365 195	19 445 570	10 566 461	4 554 947,00	5 271 773 593,00	5 267 041 093,00	4 732 500
50 335 560	14 649 744	9 246 620	2 811 374,00	1 346 647 568,00	1 346 647 568,00	.
49 215 480	15 459 752	11 463 567	2 255 335,00	736 242 734,00	736 242 734,00	.
5 536 795	—	4 887 207	307 399,50	1 453 744 143,50	1 453 571 227,50	172 916
—	9 578	—	—	—	—	—
23 566 430	4 786 248	6 207 048	2 050 972,50	5 378 870 168,50	5 373 964 752,50	.
—	—	—	—	—	—	.
99 707 165	18 409 072	21 434 298	4 973 523,00	8 189 588 918,00	8 185 901 697,00	3 687 221
73 901 990	19 435 992	15 453 668	4 862 346,50	6 725 517 736,50	6 720 612 320,50	4 905 416
50 335 560	14 649 744	9 246 620	2 811 374,00	1 346 647 568,00	1 346 647 568,00	—
49 215 480	15 459 752	11 463 567	2 255 335,00	736 242 734,00	736 242 734,00	—
25 805 175	—	5 980 630	111 176,50	1 464 071 181,50	1 465 289 376,50	—
—	1 026 920	—	—	—	—	1 218 195
49 371 605	3 759 328	12 187 678	2 162 149,00	6 842 941 350,00	6 8392 540.129,00	3 687 221
—	—	—	—	—	—	—
125 264 800	17 799 188	26 854 818	5 424 598,50	10 698 924 274,50	10 692 925 852,50	5 998 422
99 707 165	18 409 072	21 434 298	4 973 523,00	8 189 588 918,00	8 185 901 697,00	3 687 221
50 335 560	14 649 744	9 246 620	2 811 374,00	1 346 647 568,00	1 346 647 568,00	—
49 215 480	15 459 752	11 463 567	2 255 335,00	736 242 734,00	736 242 734,00	—
25 557 635	—	5 420 520	451 075,50	2 509 335 356,50	2 507 024 155,50	2 311 201
—	609 884	—	—	—	—	—
74 929 240	3 149 444	17 608 198	2 613 224,50	9 352 276 706,50	9 346 278 284,50	5 998 422
—	—	—	—	—	—	—

Source: données de la Section de Statistique de la Caisse des Prêts.

*) La somme totale des billets en circulation ne s'accorde pas en général avec les données des bilans de la Caisse des Prêts car en réalité les succursales de la Caisse des Prêts démontrent le nombre des billets qu'elles possedent selon les coupures non le dernier jour du mois, mais 2 — 3 jours auparavant.

Obroty Izby Rozrachunkowej w Warszawie — Opérations de la Chambre de Compensation à Varsovie

Dzień otwarcia Izby: 1/III 1919 r. Ilość uczestników: 13 — Jour d'ouverture de la Chambre: 1/III 1919. Nombre de participants: 13.

Rok. Miesiąc. Année. Mois.		Ilość dni, podczas których Izba była czynna. Nombre de jours du fonctionnement de la Chambre	Liczba przedstawionych dowodów. Nombre de titres présentés	Suma przedstawionych dowodów. Somme de titres présentés	Suma czeków względnie przelewów Izby Rozrachunkowej. Somme des chèques et des transférts de la Chambre	Stosunek % czeków i przelewów I. R. do przedstawionych dowodów. Proportions en % des chèques et des transférts à la somme de titres prés.	Przeciętna wysokość przedstawionych dowodów. Moyenne du montant des titres présentés
1919				Mk.	Mk.		Mk.
III		25	366	32 348 623	21 319 902	65,9	88 384
IV		23	559	52 977 180	34 193 738	64,5	94 771
V		24	623	62 012 352	33 621 300	54,2	99 538
VI		23	712	101 634 848	57 871 144	56,9	142 746
VII		27	1 148	168 659 926	85 943 165	51,0	146 916
VIII		25	1 135	132 368 221	67 831 501	51,2	116 624
IX		25	1 589	213 449 242	118 854 865	55,7	134 239
X		27	1 841	212 696 673	115 780 094	54,4	115 533
XI		24	1 996	298 806 376	114 932 662	48,5	149 703
XII		22	2 642	502 573 391	216 649 592	43,1	190 225
1920							
I		25	3 211	710 478 133	275 831 696	38,8	221 264
II		23	3 466	1 005 086 996	396 332 598	39,4	289 985
III		26	4 982	1 634 562 711	626 978 575	38,4	328 094
w marcu 1920 r. w porównaniu z lutym 1920 r.	więcej plus	3	1 516	629 475 715	230 645 977	—	38 109
mars 1920 en comparaison avec février 1920	mniej moins	—	—	—	—	1,0	—
w marcu 1920 r. w porównaniu z marcem 1919 r.	więcej plus	1	4 616	1 602 214 088	605 658 673	—	239 710
mars 1920 en comparaison avec mars 1919	mniej moins	—	—	—	—	27,5	—

Obroty Izby Rozrachunkowej w Foznaniu — Opérations de la Chambre de Compensations à Poznań

Dzień otwarcia Izby: 1/IX 1919 r. Ilość uczestników (włącznie P. K. K. P): 16. — Jour d'ouverture de la Chambre: 1/III 1919. Nombre de participants: 16.

Rok. Miesiąc Année. Mois		Ilość dni, podczas których Izba była czynna Nombre de jours du fonctionnement de la Chambre	Liczba przedstawionych dowodów Nombre de titres présentés	Summa przedstawionych dowodów Somme de titres présentés	Suma czeków względnie przelewów Izby Rozrachunkowej Somme des chèques et des transférts de la Chambre	Stosunek % czeków i przelewów l. R. do przedstawionych dowodów Proportions en % des chèques et des transférts à la somme de titres prés.	Przeciętna wysokość przedstawionych dowodów Moyenne du montant des titres présentés
1919 .				Mk.	Mk.		Mk.
IX		25	3 393	157 157 701	81 074 520	51,6	46 318
X		27	5 134	203 465 206	105 433 062	51,8	39 630
XI		24	4 744	167 750 842,18	76 615 444	45,7	35 361
XI		22	4 912	185 089 627,19	73 108 626	39,5	37 681
1920							
I		25	5 651	341 634 569	176 239 148	51,6	60 456
II		23	5 316	562 391 240	303 812 051	54,0	105 793
III		27	7 485	738 428 817	314 948 815	42,7	98 654
w marcu 1920 r. w porównaniu z lutym 1920 r.	więcej plus	4	2 169	176 037 577	11 136 764	—	—
mars 1920 en comparaison avec février 1920	mniej moins	—	—	—	—	11,3	7 139
w marcu 1920 r. w porównaniu z wrześniem 1919 r.	więcej plus	2	4 092	581 271 116	233 874 295	—	52 336
mars 1920 en comparaison avec septembre 1919	mniej moins	—	—	—	—	8,9	—

Bilanse banków akcyjnych kredytu krótkoterminowego w b. Królestwie Kongresowem (w tysiącach).

AKTYWA	31/XII 1919 r.			30/XI 1919 r.		
	Bilans rublowy en roubles	Bilans markowy en marks	Razem w markach Total en marks	Bilans rublowy en roubles	Bilans markowy en marks	Razem w markach Total en marks
Kasa: gotówka	46 872	151 238	252 481	70 171	60 228	211 797
Sumy do dyspozycji banku	157 929	207 666	548 793	111 540	51 534	292 461
Dewizy, banknoty, monety zagraniczne	5 959	6 475	19 347	5 553	6 412	18 407
Dyskonto weksli	118 814	90 645	347 283	119 538	78 396	336 598
Pożyczki pod zastaw papierów wartośc., weksli, w rachunkach bieżących	198 253	79 894	508 121	185 076	42 884	442 648
Korespondenci	106 270	241 602	471 145	107 333	170 312	402 151
Papiery wartościowe własne, kapitału rezerwowego i wylosowane papiery wartościowe i kupony	66 099	31 599	174 373	65 143	28 248	168 957
Weksle i frachty do inkasa	30 243	3 574	68 898	21 242	2 346	48 228
Różne	118 536	120 544	376 582	106 489	118 175	348 191
Razem	848 975	933 237	2 767 023	792 085	558 535	2 269 438

PASSYWA	31/XII 1919 r.			30/XI 1919 r.		
	Bilans rublowy en roubles	Bilans markowy en marks	Razem w Mk. Total en marks	Bilans rublowy en roubles	Bilans markowy en marks	Razem w Mk. Total en marks
Kapitał zakładowy	70 500	50 600	202 880	72 500	41 280	197 880
Kapitały rezerwowe, specjalne fundusze rezerwowe	25 945	2 738	58 779	26 752	2 443	60 227
Rachunki bieżące, przekazowe, wkłady	437 385	312 710	1 257 462	356 157	244 485	1 013 783
Redyskonto, zastaw weksli, papierów wartościowych	52 846	14 173	128 320	56 383	10 328	132 116
Korespondenci	86 401	419 107	605 732	128 771	164 742	442 887
Różne	171 819	142 721	513 850	144 583	110 245	422 545
Razem	844 896	942 049	2 767 023	785 146	573 523	2 269 438

Kurs marki polskiej w Zurychu (w centimach).

Równia Parité	3/I — 1920	10/I — 1920	21/I - 1920	2I/I — 1920	10I/I — 1920
123.5	4,55	3,85	4,10	3,95	3,85

Źródło: Bilanse banków udzielone przez Ministerstwo Skarbu.

Do Bilansu na 31 grudnia 1919 r. zostały zaliczone warszawskie banki: Bank Dyskontowy, Bank Handlowy Wilhelm Landau, Bank Handlowy, Bank dla Handlu i Przemysłu, Bank Kredytowy, Bank Kredytu Hipotecznego, Bank Przemysłowy, Bank Tow. Spółdzielczych, Bank Wschodni, Bank Zachodni, Bank Ziemiański, Bank Międzynarodowy; prowincjonalne: Bank Handlowy w Łodzi, Bank Kupiecki Łódzki, Bank Spółek Niemieckich w Łodzi, polskie oddziały Banku Handlowego Piotrogrodzko-Ryskiego.

Do bilansu na 31 listopada 1919 r. zostały zaliczone te same banki, prócz Banku Międzynarodowego, który pierwszy swój bilans zestawił na 31/XII 1919 r. — Do bilansu na 31 grudnia 1913 r. zostały zaliczone wszystkie istniejące wówczas banki w Warszawie: Bank Dyskontowy, Bank Handlowy, Bank dla Handlu i Przemysłu, Bank Przemysłowy, Bank Tow. Spółdzielczych, Bank Zachodni; na prowincji: Bank Handlowy w Łodzi, Bank Kupiecki Łódzki.—Bilanse oddziałów banków poznańskich i galicyjskich, dla 1913 r. rosyjsk. nie są uwzględnione. Ruble zostały przerachowane na marki według pantetu 100 r. = 216 mk.

Bilans des banques d'actionnaires du Crédit à courte échéance dans l'ancien Royaume de Pologne (en millier).

31/XII 1913 r.		31/XII 1919 w stosunku do 30/XI 1919 Le 31/XII 1919 par rapport au 30/XI 1919		31/XII 1919 w stosunku do 31/XII 1913 Le 31/XII 1919 par rapport au 31/XII 1919		ACTIF
Bilans rublowy en roubles	Razem w markach Total en marks	więcej augment.	mniej dimin.	więcej augment.	mniej dimin.	
		Marek — Marks				
4 972	10 740	40 684	—	241 741	—	En caisse
2 478	5 351	256 332	—	543 442	—	Disponibilités
735	1 588	940	—	17 759	—	Devises, monnaies étrangères
127 412	275 211	10 685	—	72 072	—	Portfeuille d'escompte
35 217	76 069	65 473	—	432 052	—	Avances contre gage des papiers de valeur, des lettres de change
145 284	313 813	68 994	—	157 332	—	Correspondants
26 065	56 300	5 416	—	118 073	—	Portfeuille titres
12 007	25 935	20 670	—	42 963	—	Effets remis á l'encaissement
24 922	53 832	28 391	—	322 750	—	Divers.
379 092	818 839	497 585	—	1 948 184	—	. . Total

31/XII 1913 r.		31/XII 1919 r. w stosunku do 30/XI 1919 Le 31/XII 1919 par rapport au 30/XI 1919		31/XII 1919 r. w stosunku do 31/XII 1913 Le 31/XII 1919 par rapport au 31/XII 1919		PASSIF
Bilans rublowy en roubles	Razem w markach Total en mark	więcej augment.	mniej dimin.	więcej augment.	mniej dimin.	
		Marek — Marks				
58 500	126 360	5 000	—	76 520	—	Capital
22 263	48 088	—	1 448	10 691	—	Fonds de réserve
103 085	222 664	243 679	—	1 034 798	—	Comptes courants, comptes de dépôts
22 311	48 191	—	3 796	80 129	—	Réescompte. avances sur effets divers
132 537	286 281	162 845	—	319 451	—	Correspondants
40 396	87 255	91 305	—	426 595	—	Divers
379 092	818 839	497 585	—	1 948 184	—	. . Total

Cours de la mark polonaise à Zurich en centimes

20/II — 1920	1/III — 1920	10/III — 1920	20/III — 1920	6/IV — 1920	9/IV — 1920	16/IV — 1920
4,10	4	3,80	3,80	3,60	3,50	2,95

Source: Les bilans des Banques communiqués par le Ministère des Finances.

Les bilans du 31/XII 1919 comprennent les banques suivantes: à Varsovie — Banque d'Escompte, Banque de Commerce „Wilhelm Landau", Banque de Commerce, Banque de Commerce et d'Industrie, Banque de Crédit, Banque de Crédit Hypothècaire, Banque d'Industrie, Banque des Societés Coopératives, Banque d'Est, Banque d'Ouest, Banque d'Agriculture, Banque Internationale; en province — Banque de Commerce à Łódź, Banque des Négociants à Łódź, Banque d'Associations allemandes à Łódź, Banque de Commerce de Petrograd-Riga (succursales polonaises).

Le bilan du 31/XI 1919 comprend toutes les banques précitées excepté la Banque Internationale, dont le premier bilan était celui du 31 décembre 1919. — Le bilan du 31/XII 1913 comprend toutes les banques existant alors à Varsovie: Banque d'Escompte, Banque de Commerce, Banque de Commerce et d'Industrie, Banque d'Industrie, Banque de Societés Coopératives, Banque d'Ouest; en province: Banque de Commerce et Banque des Négociants à Łódź. — La conversion des roubles en marks a été faite d'aprés la parité 100 rb. = 216 mk.

Kursa walut obcych w Warszawie. W markach polskich. — Cours des changes étrangers à Varsovie. En marks polonais.

Płacono marek polskich za Unités étrangères	Równia Parité	2/IV 1919	2/I—1920	10/I—1920	20/I—1920	3/II—1920	10/II—1920	20/II—1920
1 funt sterlingów 1 livre sterling	20,43	54	460—450	540—525	505—485	525—524	522—520	528,50—526,00
1 dolar 1 dollar	4,20	11,75	122—116	139—133	128—126	149—145	157,00—155,50	160,00—155,50
1 frank francuski 1 franc francais	0,81	2,1	12,25—11,65	13,40—12,75	1200—11 80	11,85—11,50	10,75—10,20	11,05—11,00
1 frank szwajcarski 1 franc suisse	0,81	—	—	25,50	25	25,25—24,87½	—	27,75— 27,50
1 lirę włoską 1 lire italienne	0,81	—	—	9,25[1])	10,40— 10,30[2])	—	—	—
1 leję rumuńską 1 lée roumaine	0,81	—	3,30— 3,25	3,75— 3,58	2,90	2,40[3])	2,30— 2,15	2,15—2,00
100 m. niem w setk. 100 m. allem en cent.	100	—	280[4])	—	—	169 —164[5])	169,50	174,50—172,50
100 mar. niem. w tys. 100 m. allem. en mil.	100	—		—	—			
1 koronę duńską 1 couronne danoise	1,13	2,70[6])	23 — 22	25,00 — 24,75	—	24,50— 22,75[7])	—	—
1 koronę szwedzką 1 couron. suédoise	1,13	2,90[6])	—	25,50[8])	29[9])	—	—	—
100 r. carsk. w pięćset. 100 r. en bill. par 500	216,01	117,50	183,50—176,00	190 —184	179,00—176,25	174,50—173,00	162,50—159,00	177,75—174,00
100 r. car. w setkach 100 r. en bill. par 100	216,01	—	180 —172	190 —184	176,50—176,00	174,50—173,00	162,50—159,00	178,00—177,50

[1]) 12/I, [2]) 19/I, [3]) 5/II, [4]) 3/I, [5]) 4/II, [6]) 6/IV, [7]) 5/II, [8]) 9/I, [9]) 22/I.

Kursa walut obcych w Warszawie. W markach polskich.—Cours des changes étrangers à Varsovie. En marks polonais.

Płacono marek polskich za Unités étrangères	Parytet Parité	1/III—1920	10/III - 1920	20/III—1920	1/IV—1920	10/IV—1920	20/IV—1920
1 funt sterlingów 1 livre sterling	20,43	544—535	600	619—615	665—675	720—726	755—765
1 dolar 1 dollar	4,20	162,50—161,00	161—159	163—159	156,00—158,50	163—166	170,25—173,00
1 frank francuski 1 franc francais	0,81	11,50—11,35	11,90—11,75	12,82½—12,65	12,30—12,20	12,00—12,05	11,80—11,60
1 frank szwajcarski 1 franc suisse	0,81	27,00—26 75[1]	—	28,67½[2]	30,25—32,00	31,90—33,15	33,50—33,75
1 lirę włoską 1 lire italienne	0,81	—	—	9,38[3]	—	8,90—9,10	—
1 leję rumuńską 1 lée roumaine	0,81	2 20—2,17½	2,35—2,30	2,50—2,42½	2,45—2,50	2,71—2,95	2,65—2,67
100 m. niem. w setk. 100 m. allem. en cent	100	171—169[4]	185—182	201 —197	225	300	282
100 mar. niem. w tys. 100 m. allem. en mil.	100	175[4]	—	211 —	—	320	—
1 koronę duńską 1 couronne danoise	1,13	—	24[5]	25[6]	—	—	—
1 koronę szwedzką 1 couron. suédoise	1,13	30,20—29,00[1]	—	30[7]	—	—	—
100 r. carskich w 500 100 r. en bil. par 500	216,01	178,50—176,00	207,00—203,50	203,50—200,00	204,50—207,00	209,00—210,50	210,00—218 50
100 r. car. w setkach 100 r. en bil. par 100	216,01	178,50—176,00	207,00—203,50	200,00—198,25		213,50—210,00	

[1]) 4/III, [2]) 17/III, [3]) 24/III, [4]) 2/III, [5]) 8/III, [6]) 12/III, [7]) 15/III.

Źródło: Materjały Wydziału Naukowo-Statystycznego P. K. K. P., ceduły nieurzędowe Giełdy Warszawskiej.

Source: Données de la Section de la Caisse des Prêts,
Bulletins non-officiels de la Bourse de Varsovie.

Kursa dewiz w Londynie. — Cours des devises à Londres.

Dewizy na Devises sur	Za 1 funt sterl. płacono 1 livre . sterl. en	Paritet Parité	6/I — 1920 r.	13/I — 1920 r.	20/I—1920 r.	3/II—1920 r.	10/II—1920 r.
Nowy York . . . . New York	dolarów dollars	4,86	3,78¾—3,80¼	3,74½—3,75¼	3,67—3,69	3,37—3,40	3,35—3,38
Paryż . . . . . Paris	franków francs	25,22	40,80—41,00	41,85—42.75	42,95 - 43,25	47,75—48,25	48,65—48,85
Szwajcarja . . . . Suisse	franków francs	25,22	21,33—21,43	21,00—21,20	20,30—20,40	19,65—19,75	20,22—20,32
Helsingfors . . . . „	marek finlandzk. marks finl.	25,22	122 — 127	95 — 100	87 — 97	74 — 79	80 — 85
Niemcy . . . . . Allemagne . . .	marek niem. marks allem.	20,43	186 — 189	190 — 195	230—240	310—330	325 — 335
Chrystjanja . . . . Christiania . . .	koron couronnes	18,16	18,75—18,90	18,95—19,05	19,15—19,25	18,90—19,15	19,65—19,85
Sztokholm . . . . Stockholm . . .	koron couronnes	18,16	17,70—17,80	17,78—17,88	17,75—17,85	18,10—18,30	18,15—18,25
Amsterdam . . . . „	florenów florins	12,11	10,04—10,09	9,95—10,00	9,65—9,75	9,03—9,13	8,91—8,96

Dewizy na Devises sur	Za 1 funt sterl. płacono 1 livre . sterl. en	Paritet Parité	19|II—1920 r.	2|III—1920 r.	9|III - 1920 r.	18|III—1920 r.	15|IV—1920 r.	22|IV—1920 r.
Nowy Jork . . . . New York	dolarów dollars	4 86	3,39½—3,41½	3,43—3,46	3,58—3,63	3,72 - 3,74	3,95—3,97	3,89—3,91
Paryż . . . . . Paris	franków francs	25,22	47—47,50	48.35—48.85	49 60—49,90	50,50—51,00	65,00—66,50	64,80—65,30
Szwajcarja . . . . Suisse	franków francs	25,22	20,95—21,05	21,05—21,15	21,62—21,72	21,65—21,75	21,95—22,15	21,90—22.00
Helsingfors . . . . „	marek finlandzk. marks finl.	25,22	84 — 89	73 — 78	70 — 75	64 — 74	70 — 80	65 — 75
Niemcy . . . . . Allemagne . . .	marek niemieck. marks allem.	20,43	329—3,34	335—340	310—320	290—300	222—232	237—242
Chrystjanja . . . . Christiania . . .	koron couronnes	18,16	19,70—19,80	19,93—20,03	20,87—20,97	20,75—20,95	19,30—19,55	19,75—19,85
Sztokholm . . . . Stockholm . . .	koron couronnes	18,16	18,28,—18,38	18.23—18,33	18,30—18,40	18,28—18,38	17,95—18,05	17,85—1,795
Amsterdam . . . . „	florenów florins	12,11	9,09,—9 14,	9,30—9,35	9,90—10,00	10,15—10,20	10,63—10,68	10,62—10,67

Źródło: Materjały Wydziału Naukowo-Statystycznego P. K. K. P. — Source: Données de la Section de Statistique de la Caisse des Prêts.

Kurs dewiz w Nowym Yorku — Cours des devises à New-York.

Dewizy na Devises sur	Jednostki Unités	Równia Parité	2/I—1920	10/I-1920	20/I-1920	6/II-1920	19/II-1920	26/II-1920	4/III-1920
Londyn — za okazaniem Londres	za 1 f. sterl. dolarów 1 livre-sterl. en dollars	4,86	3,74	3,6950	3,6275	3,24	3,39	3,3125	3,4950
Londyn — czeki Londres	za 1 f. sterl. dolarów 1 livre-sterl. en dollars	4,86	.	3,7425 [1]	3,6325 [2]	3,2925	3,4425	3,3675	3,5500
Londyn — wypł. telegr. Londres	za 1 f. sterl. dolarów 1 livre-sterl. en dollars	4,86	3,7905	3,7470	3,6675	3,30	3,45	3,3750	3,5575
Paryż — za okazaniem Paris	za 1 dolar franków 1 dollar en francs	5,18	10,76	11,12	11,75	14,75	13,37	14,31	13,83
Szwajcarję — za okazaniem Suisse	za 1 dolar franków 1 dollar en francs	5,18	.	5,66 [1]	5,57 [2]	5,98	6,15	6,09	5,99
Włochy — za okazaniem Italie	za 1 dolar lirów 1 dollar en lires	5,18	.	13,40 [1]	14,02 [2]	19,80	17,85	18,42	18,08
Berlin — za okazaniem Berlin	za 1 markę centów 1 mark en cents	23,83	2,06	2,00	1,06	1,05	1,04	1,03	1,03
Wiedeń — za okazaniem Vienne	za 1 koronę centów 1 couronne en cents	20,26	.	0,060 [1]	0,040 [2]	0,032	00,3	0,039	0,039

Dewizy na Devises sur	Jednostki Unités	Równia Parité	11/III-1920	18/III-1920	25/III-1920	8/IV-1920	15/IV-1920	22/IV-1920
Londyn — za okazaniem Londres	za 1 f. sterl. dolarów 1 livre-sterl. en dollars	4,86	3,6850	3,6850	3,8175	3,9250	3,9025	3,8225
Londyn — czeki Londres	za 1 f. sterl. dolarów 1 livre-sterl. en dollars	4,86	3,7375	3,7375	3,8675	3,9825	3,9625	3,8825
Londyn — wypł. telegraf. Londres	za 1 f. sterl. dolarów 1 livre-sterl. en dollars	4,86	3,7475	3,7450	3,8750	3,99 00	3,9700	3,8900
Paryż — za okazaniem Paris	za 1 dolar franków 1 dollar en francs	5,18	13,40	13,60	.	15,30	16,35	16,60
Szwajcarję — za okazaniem Suisse	za 1 dolar franków 1 dollar en francs	5,18	5,82	5,80	5,81	5,51	5,56	5,63
Włochy — za okazaniem Italie	za 1 dolar lirów 1 dollar en lires	5,18	18,02	18,65	19,60	23,05	23,05	22,60
Berlin — za okazaniem Berlin	za 1 markę centów 1 mark en cents	23,83	1,48	1,30	1,35	.	1,72	1,62
Wiedeń — za okazaniem Vienne	za 1 koronę centów 1 couronne en cents	20,26	0,052	0,045	0,046	.	.	0,049

[1]) 8/I, [2]) 23/I.

Źródło: Materjały Wydziału Naukowo-Statystycznego P. K. K. P. — Source: Données de la Section de Statistique de la Caisse de Prêts.

Kurs dewiz w Berlinie.

Dewizy na Devises sur	Płacono marek niemieckich za Unités etrangères	Równia Parité	2/I—1920 r.	10/I—1920 r.	20/I—1920 r.	2/II—1920 r.
Londyn . . . . . Londres	1 f. sterling 1 l. sterl.	20,43	.	192,50	244,00	317,50
Nowy York . . . New-York . . .	1 dolar . . 1 dollar . .	4,20	.	51,—	66,00	91,—
Paryż . . . . . Paris	1 frank . . 1 franc . .	0,81	.	4,59	5,55	6,95
Belgję . . . . . Belgique . . .	1 frank . . 1 franc . .	0,81	.	4,63	5,55	.
Szwajcarję . . . . Suisse	100 franków . 100 francs . .	81,0	884,25	901,75	1119,00	1593,40
Włochy . . . . . Italie	1 lirę . . . 1 lire . . .	0,81	.	3,70	4,40	.
Rumunję . . . . Roumanie . . .	1 leję . . . 1 léi . . .	0,81	.	1,27	1.23	.
Madryt . . . . . Madrid	100 peset . . 100 peseta . .	81,0	941,75	959,25	.	.
Helsingfors . . . Helsingfors . .	100 marek . . 100 marks . .	81,0	149,—	.	.	.
Danję . . . . . Danemark . . .	100 koron . . 100 couronnes	112,50	954,25	916,75	1099,00	1423,50
Szwecję . . . . Suède	100 koron . . 100 couronnes	112,50	1071,25	1071,75	1299,00	1723,25
Norwegję . . . . Norvège	100 koron . . 100 couronnes	112,50	1011,75	1004,25	1199,00	1573,50
Holandję . . . . Hollande . . .	100 florenów . 100 florins . .	168,74	1878,50	1918,50	2408.00	3596,50
Wiedeń . . . . . Vienne	100 kor.starych 100 cour. anc.	85,06	33,45	29,95	.	35,21
Wiedeń . . . . . Vienne	100 kor. stempl. 100 cour. timbr.	85,06	25,70	23,70	21,97½	26,47½
Pragę . . . . . Prague	100 kor. stempl. 100 cour. timbr.	85,06	81,90	77,40	80,90	84,90
Budapeszt . . . . Budapest . . .	100 kor. stempl. 100 cour. timbr.	85,06	33,95	28,95	27,47	29,97

Źródło: Materjały Wydziału Naukowo-Statystycznego P. K. K. P.

Cours des devises à Berlin.

10/II—1920 r.	20/II—1920 r.	1/III—1920 r.	10/III—1920 r.	20/III—1920 r.	6/IV—1920 r.	10/IV—1920 r.	15/IV—1920 r.
330,00	328,00	339,15	279,60	299,70	269,70	216,75	234,70
99,50	95,25	99,90	74,90	82,40	66,90	53,40	58,90
6,85	7,14$^{3}/_{10}$	7,08	5,64$^{4}/_{10}$	6,37	4,55	3,40	3,72
.	.	7,29$^{1}/_{4}$	6,04$^{4}/_{10}$	6,34	4,90	3,67	4,05
1628,25	1508,50	1613 25	1273,25	1373,50	1198,75	979,00	1068,75
.	.	5,42	3,99$^{6}/_{10}$	4,50	3,30	2,12	2,70
.	.	.	.	1,17[1]	1,07	0,96	0,98
.	.	1723,25	1323,75	1458,50	1168,75	964,00	1009,00
.	.	.	400,10	429,60	379,60	289,70	324,70
1463,50	1428,50	1486,00	1248,75	1318,50	1273,50	1014,00	1078,75
1848,00	1783,25	1858,00	1548,50	1448,50	1488,50	1198,75	1318,50
1673,25	1663,25	1690,75	1323,50	1318,50	1323,50	1084,00	1173,75
374,60	3526,00	3673,50	2697,00	2997,00	2497,50	2018,60	2197,75
35,06	38,46	41,21	34,96	36,96	25,97	22 97	24,72
26,97	34,71	39,46	34,96	37,46	31,96	26,72	31,47
89,65	100,40	100,40	84,90	99,90	91,90	80,90	94,15
34,71	34,21	35,71	27,97	32,97	28,47[2]	28,47	26,97

Source: Données de la Section de Statistique de la Caisse de Prêts.

[1]) 25/III [2]) 7/IV.

Papiery wartościowe.

Giełda Warszawska.

(notowania nieurzędowe).

Walory Papiers de valeur	Wartość nominalna Valeur nominale		Tranzakcje wyrażone w markach			
	Ruble — Roubles	Przerachowanie na marki według równi Conversion en marks d'après la parité	1914	1920		
			2/I [1])	2/I	10/I	21/I
Papiery procentowe						
Obligacje m. st. Warszawy **Obligations de la ville de Varsovie**						
6% 1915/1916 r.	100	216	.	225	225,—	225,— *
6% 1917 r. markowe	.	100	.	101	102,—	102,—
Listy Zastawne: **Lettres de gage:**						
4½% Ziemskie	100	216	183,82	205	208,75	197,50
4% Ziemskie	100	216	172,26 *	.	.	182,50 *
5% m. Warszawy	100	216	191,70	240	243,—	222,—
5% m. Łodzi	100	216	199,37 *	.	187,50 *	182,50 *
Akcje — Actions:						
Banki — Banques:						
Bank Dyskontowy	250	540	970,92 *	.	1 600,— *	1 500,— *
Bank Handlowy	250	540	995,80	925	950,—	910,—
Bank Wschodni	.	500	.	.	.	.
Bank Zachodni	250	540	.	.	.	.
Akc. Tow. Przem. Metalurgicznego: **Sociétés de Métallurgie:**						
Starach. Zakł. Górniczych	100	216	575,10 *	4 800	4 850,— *	4 200,—
Przem. Z. M. „Lilpop, Rau & Loewenstein"	100	216	270,00	1 750	1 800,— *	1 400,—
Fabr. Mech. i Odlew. K. Rudzki i S-ka	100	216	268,84	1 585	1 625,— *	1 200,—
Akc. Tow. Przem. Mineralnego:						
Lubel. Fabr. Portland Cementu Firley I Emisji	100	216	.	.	800,— *	825,— *
Akc. Tow. Przem. Włóknistego: **Sociétés de l'industrie textile:**						
Zakł. Przędz. Baw. Tk. i Blech. „Zawiercie"	250	540	614,52 *	1 900 *	2 125,— *	1 900,— *
Tow. Zakł. Żyrardowsk. Hiellego i Dittricha	250	540	611,82	.	1 900,— *	1 900,— *

UWAGA. W tych wypadkach, gdy w ciągu dnia sprawozdawczego nie było notowań pewnego waloru, korzystano z notowań najbliższych paru dni. Notowania takie oznaczone są gwiazdką.

[1]) Notowania urzędowe. Ruble przerachowane na marki według równi.

[2]) ż. — żądano.

Źródło: Ceduły Giełdy Warszawskiej, „Przemysł i Handel", prasa codzienna.

Papiers de valeur.

Bourse de Varsovie.

(marché non-officiel).

Transactions en marks

1920

3/II	11/II	21/II	2/III	11/III	20/III	1/IV	10/IV	20/IV
228,—	228	230	228,—	228	228,—ż. [2]	228,—ż.	228,—ż.	228,—ż.
104,50	104	104	103,—	103	101,12½	101,—	101,25	101,25
206,—	201	200	195,—	205	199,50	199,50	201,—	203,50
.	.	.	.	.	187,—*	.	.	—
237,—	235	233	235,—	242	234,50	233,50	231,—	230,50
185,—*	184	180*	180,50*	190	193,—	194,50*	195,—*	195,25
.	.	.	.	1 615*	1 700,—	2 200,—*	.	.
.	.	.	.	900*	930,—	1 595,—	1 725,—	1 800 — 1 850*
.	.	.	.	.	800,—*	.	1 100,—*	.
.	.	.	.	.	1 275,—	1 375,—	1 670,—	1 425
.	.	.	.	.	.	.	.	.
4 350,—	4 150	4 475	.	4 670*	4 750,—	4 950,—	7 100,—	10 225
1 625,—	1 575*	1 500*	1 545,—	1 700	1 960,—	2 020,—	3 400,—	4 000
1 450,—	1 340	1 375*	4 660,—*	1 450*	1 650,—	1 775,—	2 500,—	3 125
.	.	.	.	.	900,—	950,—	1 450,—	1 800 — 1 850
1 800,—*	1 900*	.	.	.	2 280,—*	3 150,—	4 000,—*	5 050
.	1 850*	2 400*	1 985,—*	.	2 700,—	3 550,—	4 400,—	5 700

REMARQUE: Dans les cas ou durant la journée du compte rendu certaine valeur n'a pas été notée, nous avons profité du marché d'un des jours les plus proches. Ces chiffres sont indiqués par des asteriques.

[1]) Marché officiel. Roubles convertis en marks d'après la parité.

[2]) ż—cours demadés.

Source: Bulletin de la Bourse de Varsovie, „Przemysł i Handel", la presse quotidienne.

Nowoutworzone Spółki Akcyjne,

których statuty zostały zatwierdzone w roku 1919 i 1920.

A. Według miesięcy zatwierdzenia statutu.

Nouvelles compagnies d'actionnaires

dont les statuts ont été ratifiés en 1919 et en 1920.

A. Suivant le mois de ratification du statut.

MIESIĄCE — MOIS	Liczba spółek Nombre de compagnies	Kapitał w 1000 marek Capital en 1000 marks	W tem spółki z kapitałem w koronach Compagnies ayant son capital en couronnes	
			Liczba spółek Nombre de compagnies	Kapitał w 1000 marek Capital en 1000 marcs
Rok — 1919 — Année				
I	—	—	—	—
II	2	35 000	—	—
III	4	7 750	—	—
IV	5	40 000	—	—
V	5	17 900	1	1 400
VI	5	23 000	—	—
VII	13	84 300	1	1 400
VIII	7	57 000	2	42 000
IX	10	50 570	4	38 990
X	—	—	—	—
XI	2	2 400	1	1 400
XII	17	78 425	4	11 725
Ogółem — W I kwartale En I trimestre	6	42 750	—	—
Ogółem — W II kwartale En II trimestre	15	80 900	1	1 400
Ogółem — W III kwartale En III trimestre	30	191 870	7	82 390
Ogółem — W IV kwartale En IV trimestre	19	80 825	5	13 125
Razem w ciągu roku Total en année	70	396 345	13	96 915
Rok — 1920 — Année				
I	16	69 650	5	13 650
II	15	69 960	2	2 800
III	13	167 200	1	700
W I kwartale En I trimestre	44	306 810	8	17 150

Źródło: Monitor Polski i Dziennik Praw, dział II.

Nowoutworzone Spółki Akcyjne, których statuty zostały zatwierdzone w 1919 i 1920 r.
Nouvelles compagnies d'actionnaires don les statuts ont été ratifiés en 1919 et en 1920.

B. Według gałęzi przemysłu — Suivant les branches d'industrie.

Nr porządkowy Nr d'ordre	GRUPY GROUPES	Ogółem w 1919 r. Total en 1919		W tem — Y compris: w I kwartale au I trimestre		w II kwartale au II trimestre		w III kwartale au III trimestre		w IV kwartale au IV trimestre		I kwartał 1920 r. I trimestre de 1920	
		Liczba Nombre	Kapitał w 1000 mk. Capital en 1000 mk.	Liczba Nombre	Kapitał w 1000 mk. Capital en 1000 mk.	Liczba Nombre	Kapitał w 1000 mk. Capital en 1000 mk.	Liczba Nombre	Kapitał w 1000 mk. Capital en 1000 mk.	Liczba Nombre	Kapitał w 1000 mk. Capital en 1000 mk.	Liczba Nombre	Kapitał w 1000 mk. Capital en 1000 mk.
	Ogółem Total.	70	396 345	6	42 750	15	80 900	30	191 870	19	80 825	44	306 810
1	Rolnictwo Agriculture	1	1 000	—	—	1	1 000	—	—	—	—	—	—
2	Górnictwo. Exploitation des mines	5	49 625	—	—	—	—	2	40 000	3	9 625	4	106 800
3	Hutnictwo Métallurgie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4	Przemysł włókienniczy Industrie textile	1	2 000	—	—	—	—	—	—	1	2 000	2	1 900
5	Przemysł odzież. i konf. Habits et confection	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	12 000
6	Przemysł papierniczy Industrie du papiery	1	1 500	—	—	—	—	—	—	1	1 500	—	—
7	Przemysł graficzny Industrie graphique	3	1 700	1	500	—	—	1	500	1	700	—	—
8	Przemysł budowlany Industrie de construc.	3	10 000	—	—	1	4 000	2	6 000	—	—	2	41 750
9	Przemysł drzewny Industrie du bois	2	26 400	1	25 000	1	1 400	—	—	—	—	—	—
10	Przemysł metalowy, maszynowy itp. Industrie des métaux, machines.	9	52 940	1	1 250	—	—	6	35 690	2	16 000	11	51 000
11	Przemysł mineralny Indus. des minéraux	2	7 000	1	5 000	1	2 000	—	—	—	—	1	2 000
12	Przemysł przetworów zwierzęc. i skórzan. Industrie des matières animal. et des peaux	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
13	Przemysł spożywczy Industrie alimentaire	5	13 700	1	1 000	—	—	2	5 600	2	7 100	6	16 500
14	Przemysł chemiczny Industrie chimique	2	5 000	—	—	2	5 000	—	—	—	—	2	2 660
15	Inne rodzaje przem. Autres branches d'ind.	3	5 080	—	—	1	2 000	2	3 080	—	—	1	3 000
16	Handel i transport. Commerce et transport	33	220 400	1	10 000	8	65 500	15	101 000	9	43 900	12	53 200
	W tej liczbie — Y compris:												
	a) Banki a) Banques.	8	69 400	1	10 000	2	35 000	2	8 000	3	16 400	3	28 000
	b) Tow. asekurac. b) Soc. d'assurance	6	35 000	—	—	3	23 000	3	12 000	—	—	—	—
	c) Tow transport. c) Sociétés de transp.	3	15 000	—	—	1	2 000	—	—	2	13 000	1	3 000
17	Komunikacje Communication	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	16 000

Źródło: Monitor Polski i Dziennik Praw, dział II. — Sooуce: Moniteur de Pologne et Journal des Lois.

Nowoutworzone Spółki Akcyjne, których statuty zostały zatwierdzone w r. 1919

C. Zestawienie za rok 1919

Nr. porządkowy	GRUPY GROUPES	Ogółem Total		Siedziba spółki Siège de la compagnie						Rodzaj Acti			
				m. Warszawa v. de Varsovie		b. zab. ros. bez Warsz. anc. Pol. russe sans Varsovie		Małopolska Galicie		Na okaziciela Au porteur		Imienne Nominatives	
		Liczba spółek Nombre	Kapitał w 1000 mk. Capital en 1000 mk.	Liczba spółek Nombre	Kapitał w 1000 mk. Capital en 1000 mk.	Liczba spółek Nombre	Kapitał w 1000 mk. Capital en 1000 mk.	Liczba spółek Nombre	Kapitał w 1000 mk. Capital en 1000 mk.	Liczba spółek Nombre	Kapitał w 1000 mk. Capital en 1000 mk.	Liczba spółek Nombre	Kapitał w 1000 mk. Capital en 1000 mk.
	Ogółem Total	**70**	**396 345**	**53**	**312 330**	**7**	**17 900**	**10**	**66 115**	**37**	**177 465**	**18**	**61 480**
1	Rolnictwo Agriculture	1	1 000	1	1 000	—	—	—	—	—	—	1	1 000
2	Górnictwo Exploitation des mines	5	49 625	1	5 000	—	—	4	44 625	4	44 625	—	—
3	Hutnictwo Métallurgie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4	Przemysł włókienniczy Industrie textile	1	2 000	1	2 000	—	—	—	—	1	2 000	—	—
5	Przem odzież. i konfekc. Habits et confections	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6	Przemysł papierniczy Industrie du papier	1	1 500	—	—	1	1 500	—	—	1	1 500	—	—
7	Przemysł graficzny Industrie graphique	3	1 700	3	1 700	—	—	—	—	2	1 200	1	500
8	Przemysł budowlany Industrie de construction	3	10 000	3	10 000	—	—	—	—	2	5 000	1	5 000
9	Przemysł drzewny Industrie du bois	2	26 400	1	25 000	1	1 400	—	—	1	25 000	1	1 400
10	Przem. metal., masz. i t. p. Ind. des métaux, machin.	9	52 940	6	48 250	1	1 400	2	3 290	5	16 040	1	1 500
11	Przemysł mineralny Industrie des minéraux	2	7 000	2	7 000	—	—	—	—	2	7 000	—	—
12	Przem. przetworów zwierzęcych i skórzany Ind. des matières animales et des peaux	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
13	Przemysł spożywczy Industrie alimentaire	5	13 700	1	1 000	3	10 600	1	2 100	3	4 700	2	9 000
14	Przemysł chemiczny Industrie chimique	2	5 000	2	5 000	—	—	—	—	1	2 000	—	—
15	Inne rodzaje przemysłu Autres branches d'ind.	3	5 080	3	5 080	—	—	—	—	2	4 000	1	1 080
16	Handel i transport Commerce et transport	33	220 400	29	201 300	1	3 000	3	16 100	13	64 400	10	42 000
	W tej liczbie — Y compris:												
	a) Banki a) Banques	8	69 400	7	68 000	—	—	1	1 400	5	29 400	—	—
	b) Tow. asekuracyjne b) S-tés d'assurance	6	35 000	5	32 000	1	3 000	—	—	3	15 000	4	19 000
	c) Tow transportowe c) Sociétés de transp.	3	15 000	3	15 000								
17	Komunikacje Communication	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Źródło: Monitor Polski i Dziennik Praw, dział II.

Nouvelles compagnies d'actionnaires dont les statuts ont été ratifiés en 1919.

C. Relevé du 1919.

Mieszane: na okaziciela i imienne Mixtes		Wartość nominalna 1 akcji Valeur nominale des actions								Wysokość kapitału Capital de				Nr. d'ordre
		do jusqu'à 250		251—500		501—1000		wyżej plus que 1000		do ½ mil. jusqu'à ½ mil.		powyżej ½ do 1 mil. ½ à 1 mil.		
Liczba spółek Nombre	Kapitał w 1000 mk. Capital en 1000 mk.	Liczba spółek Nombre	Kapitał w 1000 mk. Capital en 1000 mk.	Liczba spółek Nombre	Kapitał w 1000 mk. Capital en 1000 mk.	Liczba spółek Nombre	Kapitał w 1000 mk. Capital en 1000 mk.	Liczba spółek Nombre	Kapitał w 1000 mk. Capital en 1000 mk.	Liczba spółek Nombre	Kapitał w 1000 mk. Capital en 1000 mk.	Liczba spółek Nombre	Kapitał w 1000 mk. Capital en 1000 mk.	
15	**157 400**	**4**	**21 315**	**47**	**232 430**	**17**	**133 600**	**2**	**9 000**	**4**	**1 800**	**8**	**7 400**	
—	—	—	—	—	—	1	1 000	—	—	—	—	1	1 000	1
1	5 000	2	6 125	1	5 000	2	38 500	—	—	—	—	—	—	2
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3
—	—	—	—	1	2 000	—	—	—	—	—	—	—	—	4
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5
—	—	—	—	1	1 500	—	—	—	—	—	—	—	—	6
—	—	—	—	3	1 700	—	—	—	—	2	1 000	1	700	7
—	—	—	—	3	10 000	—	—	—	—	—	—	1	1 000	8
—	—	—	—	1	25 000	1	1 400	—	—	—	—	—	—	9
3	35 400	1	1 190	7	49 650	1	2 100	—	—	—	—	—	—	10
—	—	—	—	1	2 000	1	5 000	—	—	—	—	—	—	11
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12
—	—	—	—	2	3 100	2	5 600	1	5 000	—	—	1	1 000	13
1	3 000	—	—	—	—	2	5 000	—	—	—	—	—	—	14
—	—	—	—	3	5 080	—	—	—	—	—	—	—	—	15
10	114 000	1	14 000	24	127 400	7	75 000	1	4 000	2	800	4	3 700	16
3	40 000	—	—	8	89 400	—	—	—	—	—	—	—	—	
2	16 000	—	—	3	18 000	2	13 000	1	4 000	—	—	—	—	
—	—	—	—	1	10 000	2	5 000	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	17

Source: Moniteur de Pologne et Journal des Lois, partie II.

Nowoutworzone Spółki Akcyjne, których statuty zostały zatwierdzone w r. 1919

C. Zestawienie za rok 1919.

Nr. porządkowy	GRUPY GROUPES	Wysokość kapitału — Capital de											
		powyżej 1 do 2 mil. 1 à 2 mil.		powyżej 2 do 3 mil. 2 à 3 mil.		powyżej 3 do 4 mil. 3 à 4 mil.		powyżej 4 do 5 mil. 4 à 5 mil.		powyżej 5 do 10 mil. 5 à 10 mil.		Powyżej 10 do 20 mil. 10 à 20 mil.	
		Liczba spółek Nombre	Kapitał w 1000 mk. Capital en 1000 mk.	Liczba spółek Nombre	Kapitał w 1000 mk. Capital en 1000 mk.	Liczba spółek Nombre	Kapitał w 1000 mk. Capital en 1000 mk.	Liczba spółek Nombre	Kapitał w 1000 mk. Capital en 1000 mk.	Liczba spółek Nombre	Kapitał w 1000 mk. Capital en 1000 mk.	Liczba spółek Nombre	Kapitał w 1000 mk. Capital en 1000 mk.
	Ogółem Total	18	30 245	10	27 700	5	19 500	9	44 200	9	82 000	2	15 500
1	Rolnictwo Agriculture	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	Górnictwo. Exploitation des mines	1	1 925	—	—	1	3 500	2	9 200	—	—	—	—
3	Hutnictwo. Métallurgie.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4	Przemysł włókienniczy Industrie textile	1	2 000	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5	Przem odzież. i konfekc. Habits et confections	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6	Przemysł papierniczy Industrie du papier	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1 500
7	Przemysł graficzny Industrie graphique . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
8	Przemysł budowlany Industrie de construction	—	—	—	—	1	4 000	1	5 000	—	—	—	—
9	Przemysł drzewny Industrie du bois . .	1	1 400	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
10	Przem. metal., masz. i t. p. Ind. des métaux, machin.	5	6 840	1	2 100	—	—	—	—	2	16 000	—	—
11	Przemysł mineralny Industrie des minéraux	1	2 000	—	—	—	—	1	5 000	—	—	—	—
12	Przem. przetworów zwierzęcych i skórzany Ind. des matières animales et des peaux.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
13	Przemysł spożywczy Industrie alimentaire . .	1	1 600	1	2 100	1	4 000	1	5 000	—	—	—	—
14	Przemysł chemiczny Industrie chimique . .	1	2 000	1	3 000	—	—	—	—	—	—	—	—
15	Inne rodzaje przemysłu Autres branches d'ind.	3	5 080	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
16	Handel i transport Commerce et transport	4	7 400	7	20 500	2	8 000	4	20 000	7	66 000	1	14 000
	w tej liczbie — Y compris:												
	a) Banki a) Banques	1	1 400	1	3 000	—	—	3	15 000	2	20 000	—	—
	b) Tow. asekuracyjne b) S-tés d'assurance	1	2 000	1	3 000	1	4 000	—	—	3	26 000	—	—
	c) Tow. transportowe c) Sociétés de transp.	1	2 000	1	3 000	—	—	—	—	1	10 000	—	—
17	Komunikacje Communication	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Nouvelles compagnies d'actionnaires dont les statuts ont été ratifiés en 1919.

C. Relevé du 1919.

Wysokość kapitału Capital de				Wysokość pierwszej wpłaty na akcje w procentach wartości nominalnej Taux du premier versement en pour cents de valeur nominal										Nr. d'ordre
powyżej 20 do 40 mil 20 à 40 mil.		powyżej 40 do 60 mil 40 à 60 mil.		11—25%		26—50%		51—75%		76% i wyżej		Niewskazane		
Liczba spółek Nombre	Kapitał w 1000 mk. Capital en 1000 mk.	Liczba spółek Nombre	Kapitał w 1000 mk. Capital en 1000 mk.	Liczba spółek Nombre	Kapitał w 1000 mk. Capital en 1000 mk.	Liczba spółek Nombre	Kapitał w 1000 mk. Capital en 1000 mk.	Liczba spółek Nombre	Kapitał w 1000 mk. Capital en 1000 mk.	Liczba spółek Nombre	Kapitał w 1000 mk. Capital en 1000 mk.	Liczba spółek Nombre	Kapitał w 1000 mk. Capital en 1000 mk.	
4	**118 000**	**1**	**50 000**	**13**	**128 500**	**42**	**234 830**	**1**	**2 100**	**13**	**27 915**	**1**	**3 000**	
—	—	—	—	—	—	1	4 000	—	—	—	—	—	—	1
1	35 000	—	—	—	—	1	35 000	—	—	4	14 625	—	—	2
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2 000	—	—	4
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5
—	—	—	—	—	—	1	1 500	—	—	—	—	—	—	6
—	—	—	—	—	—	3	1 700	—	—	—	—	—	—	7
—	—	—	—	—	—	3	10 000	—	—	—	—	—	—	8
1	25 000	—	—	1	25 000	1	1 400	—	—	—	—	—	—	9
1	28 000	—	—	2	16 000	5	33 650	—	—	2	3 290	—	—	10
—	—	—	—	1	2 000	1	5 000	—	—	—	—	—	—	11
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12
—	—	—	—	—	—	3	10 000	1	2 100	1	1 600	—	—	13
—	—	—	—	—	—	1	2 000	—	—	1	3 000	—	—	14
—	—	—	—	1	2 000	2	3 080	—	—	—	—	—	—	15
1	30 000	1	50 000	8	83 500	20	130 500	—	—	4	3 400	1	3 000	16
1	30 000	—	—	—	—	7	68 000	—	—	1	1 400	—	—	
		—	—	1	10 000	4	22 000	—	—	—	—	1	3 000	
		—	—	3	15 000	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	17

Wymiar podatków bezpośrednich w m. Warszawie i pięciu województwach byłej dzielnicy rosyjskiej w styczniu i lutym 1920 r. W markach polskich.

№ porządkowy	WOJEWÓDZTWO, POWIAT / DEPARTEMENT, ARRONDISSEMENT	Okres	RODZAJ: gruntowy dworski w gminach [2] — Liczba podatników	gruntowy dworski w gminach [2] — Suma	gruntowy dworski w miastach [2] — Liczba podatników	gruntowy dworski w miastach [2] — Suma	gruntowy włościański [2] — Liczba podatników	gruntowy włościański [2] — Suma
	1	2	3	4	5	6	7	8
	Ogółem [1] . .	1/II—29/II	.	**2 106 753**	.	**25 000**	.	**1 698 038**
	Total [1] . . .	1/I—29/II	.	**3 300 908**	.	**79 364**	.	**2 313 551**
	Miasto Warszawa . .	1/II—29/II	—	—	—	—	—	—
	Ville de Varsovie . .	1/I—29/II	—	—	—	—	—	—
	I. Wojew. warszawskie [1]	1/II—29/II	.	**1 157 716**	.	**15 895**	.	**522 866**
	Depart. de Varsovie [1]	1/I—29/II	.	**1 157 716**	.	**15 895**	.	**522 866**
	Powiaty—Arrondissements:							
1	Błonie (Grodzisk) . .	1/II—29/II	—	—	—	—	—	—
		1/I—29/II	—	—	—	—	—	—
2	Ciechanów	1/II—29/II	446	154 511	—	—	309	55 320
		1/I—29/II	446	154 511	—	—	309	55 320
3	Gostynin	1/II—29/II	.	b	r	a	k	.
		1/I—29/II	.	b	r	a	k	.
4	Grójec	1/II—29/II	.	500 837	.	11 571	.	111 756
		1/I—29/II	.	500 837	.	11 571	.	111 756
5	Kutno	1/II—29/II	.	b	r	a	k	.
		1/I—29/II	.	b	r	a	k	.
6	Lipno	1/II—29/II	—	—	—	—	—	—
		1/I—29/II	—	—	—	—	—	—
7	Łowicz	1/II—29/II	—	—	—	—	—	—
		1/I—29/II	—	—	—	—	—	—
8	Maków	1/II—29/II	19	10 039	—	—	26	7 495
		1/I—29/II	19	10 039	—	—	26	7 495
9	Mińsk	1/II—29/II	450	73 960	—	—	280	75 424
		1/I—29/II	450	73 960	—	—	280	75 424
10	Mława	1/II—29/II	—	—	—	—	—	—
		1/I—29/II	.	b	r	a	k	.
11	Nieszawa	1/II—29/II	.	b	r	a	k	.
		1/I—29/II	.	b	r	a	k	.
12	Płock	1/II—29/II	568	163 810	—	—	—	—
		1/I—29/II	568	163 810	—	—	—	—
13	Płońsk	1/II—29/II	—	—	—	—	—	—
		1/I—29/II	.	b	r	a	k	.
14	Przasnysz	1/II—29/II	.	b	r	a	k	.
		1/I—29/II	.	b	r	a	k	.

[1]) Sumy niekompletne, brak danych dla wielu powiatów.—Sommes incomplètes.
[2]) Główny i dodatkowy.

Impôts directs établis à Varsovie et dans les cinq départements de l'ancienne Pologne russe aux mois de janvier et de fevrier 1920. En marks polonais.

P O D A T K U								
gruntowy w osadach [2])		podymny: dworski, włościański i w osadach		od nieruchomości miejskich		mieszkaniowy		№ porządkowy
Liczba podatników	Suma	Liczba podatników	Suma	Liczba podatników	Suma	Liczba podatników	Suma	
9	10	11	12	13	14	15	16	
.	**118 688**	.	**1 385 771**	.	**530 893**	.	**21 612**	
.	**133 723**	.	**2 359 847**	.	**1 245 661**	.	**200 887**	
—	—	—	—	98	19 599	—	—	
—	—	—	—	105	20 175	—	—	
.	**84 235**	.	**294 699**[3])	.	**368 509**	.	**3 491**	
.	**84 235**	.	**294 699**[3])	.	**321 750**	.	**182 766**	
—	—	—	—	2 170	209 770	—	—	1
—	—	—	—	2 170	209 770	—	—	
—	—	756	47 676	495	32 169	—	—	2
—	—	756	47 676	503	32 344	—	—	
d	a	n	y	c	h	.	.	3
d	a	n	y	c	h	.	.	
.	76 473	.	71 767	—	—	—	—	4
.	76 473	.	71 767	—	—	—	—	
d	a	n	y	c	h	.	.	5
d	a	n	y	c	h	.	.	
—	—	—	—	—	—	—	—	6
—	—	—	—	—	—	720	23 514	
—	—	—	—	—	—	—	—	7
—	—	—	—	—	—	—	—	
1	175	45	6 334	—	—	484	3 491	8
1	175	45	6 334	—	—	828	13 732	
5	7 587	455	18 778	—	—	—	—	9
5	7 587	455	18 778	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	10
d	a	n	y	c	h	.	.	
d	a	n	y	c	h	.	.	11
d	a	n	y	c	h	.	.	
—	—	568	15 419	252	35 947	—	—	12
—	—	568	15 419	252	35 947	800	98 816	
—	—	—	—	337	17 354	—	—	13
d	a	n	y	c	h	.	.	
d	a	n	y	c	h	.	.	14
d	a	n	y	c	h	.	.	

[3]) W tem włościańskiego 158 764, w osadach 6 845.

Wymiar podatków bezpośrednich w styczniu i lutym 1920 r.

№ porządkowy	WOJEWÓDZTWO POWIAT DEPARTEMENT, ARRONDISSEMENT	Okres	ROZDZIAŁ: od handlu i przemy-						
			od handlu		od przemysłu		od świadectw osobistych		repar-
			Liczba podatników	Suma	Liczba podatników	Suma	Liczba podatników	Suma	Liczba podatników
	17	18	19	20	21	22	23	24	25
	Ogółem [1]	1/II—29/II	.	**2 694 354**	.	**465 454**	.	**72 466**	.
	Total [1]	1/I—29/II	.	**8 511 393**	.	**981 827**	.	**197 042**	.
	Miasto Warszawa	1/II—29/II	6 468	1 322 256	1 383	116 248	1 216	28 940	—
	Ville de Varsovie	1/I—29/II	11 459	4 033 968	2 508	281 846	5 040	116 910	—
	I. Woj. warszawskie [1]	1/II—29/II	.	**286 820**	.	**39 786**	.	**4 985**	—
	Départ. de Varsovie [1]	1/I—29/II	.	**809 184**	.	**129 271**	.	**17 097**	—
	Powiaty—Arrondissements:								
1	Błonie (Grodzisk)	1/II—29/II	631	26 720	49	11 525	14	305	—
		1/I—29/II	13 12	65 545	110	14 330	50	1 160	—
2	Ciechanów	1/II—29/II	34	2 250	110	560	6	60	—
		1/I—29/II	746	36 455	275	6 045	51	940	—
3	Gostynin	1/II—29/II	.	.	b	r	a	k	.
		1/I—29/II	.	.	b	r	a	k	.
4	Grójec	1/II—29/II	140	13 300	68	2 140	3	85	—
		1/I—29/II	1 700	96 640	329	20 540	19	245	—
5	Kutno	1/II—29/II	.	.	b	r	a	k	—
		1/I—29/II	.	.	b	r	a	k	.
6	Lipno	1/II—29/II	180	12 210	.	.	.	.	.
		1/I—29/II	1 020	46 432	—	—	—	—	—
7	Łowicz	1/II—29/II	35	3 180	72	1 335	11	215	—
		1/I—29/II	1 016	85 470	468	25 160	25	370	—
8	Maków	1/II—29/II	37	1 365	13	1 030	—	—	—
		1/I—29/II	245	27 681	251	5 430	2	35	—
9	Mińsk	1/II—29/II	88	5 195	94	1 080	3	130	—
		1/I—29/II	1 435	56 153	378	6 082	18	360	—
10	Mława	1/II—29/II	.	15 531	.	.	.	.	—
		1/I—29/II	.	.	b	r	a	k	.
11	Nieszawa	1/II—29/II	.	.	b	r	a	k	.
		1/I—29/II	.	.	b	r	a	k	.
12	Płock	1/II—29/II	108	5 149	9	141	—	—	—
		1/I—29/II	1 344	90 213	85	3 214	23	5 837	—
13	Płońsk	1/II—29/II	773	32 500	134	2 410	1	10	—
		1/I—29/II	.	.	b	r	a	k	.
14	Przasnysz	1/II—29/II	.	.	b	r	a	k	.
		1/I—29/II	.	.	b	r	a	k	.

[1]) Sumy niekompletne, brak danych dla wielu powiatów. — Sommes incomplètes.

Impôts directs établis aux mois de janvier et de fevrier 1920.

P O D A T K U										
s ł u tycyjny	od majątku		hipoteczny		jednorazowa danina majątkowa		od zysków wojennych		SUMA OGÓLNA	№ porządkowy
Suma	Liczba podatników	Suma	Liczba podatników	Suma	Liczba podatników	Suma	Liczba podatników	Suma		
25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	
						[4]		[4]		
92 964	.	4 391 762	.	3 742 633	.	2 509 145	.	11131450	30 987 983	
198 132	.	4 891 232	.	4 144 189	.	170 125 443	.	20179857	218 863 058	
—	—	—	8 870	3 300 903	—	—	—	—	4 787 946	
—	—	—	8 870	3 300 903	1	34 214	12	3 690 514	11 478 531	
.	.	1 027 758	.	268 585	.	374 987	.	4 482 458	8 932 790	
.	.	611 997	.	239 664	.	30212351	.	6 175 620	40 775 111	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	248 320	1
—	—	—	—	—	3 345	3 569 402	—	—	3 860 207	
—	1 924	52 948	539	57 330	—	—	234	149 325	552 149	2
—	3 470	143 535	730	78 462	1 188	2 418 170	393	503 385	3 476 844	
.	d	a	n	y	c	h	.	.	.	3
.	d	a	n	y	c	h	.	.	.	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	787 928	4
—	—	—	—	—	332	2 284 597	—	904 357	4 078 782	
.	d	a	n	y	c	h	.	.	.	5
—	d	a	n	y	c	h	.	.	.	
—	.	56 948	31	825	.	2 522	170	1 666 009	1 738 515	6
—	1	57 043	36	1 122	1 160	2 368 983	170	1 666 009	4 163 103	
—	—	—	.	220	—	—	—	—	4 950	7
—	—	—	9	1 879	985	2 819 480	197	935 285	3 867 644	
—	1 603	57 354	—	—	—	—	22	48 254	135 537	8
—	1 696	87 288	—	—	49	1 230 572	114	116 945	1 505 726	
—	3 000	100 000	—	—	—	—	—	—	282 154	9
—	3 000	100 000	1	65	1 246	1 793 422	—	—	2 131 831	
—	1 810	199 425	412	55 060	—	—	—	—	270 015	10
.	d	a	n	y	c	h	.	.	.	
.	d	a	n	y	c	h	.	.	.	11
.	d	a	n	y	c	h	.	.	.	
—	—	—	30	5 764	—	—	40	521 650	747 881	12
—	—	—	30	5 764	1 096	2 516 416	40	521 650	3 457 087	
—	—	—	—	—	—	372 465	—	—	424 739	13
.	d	a	n	y	c	h	.	.	.	
.	d	a	n	y	c	h	.	.	.	14
.	d	a	n	y	c	h	.	.	.	

[4]) Podatek od zysków wojennych i jednorazową daninę w drugim wierszu każdego powiatu obliczono nie od 1 stycznia, lecz od początku wymiaru w 1919 r.

Wymiar podatków bezpośrednich w styczniu i lutym 1920 r.

№	1	2	3	4	5	6	7	8
		1/II – 29/II	—	—	—	—	—	—
15	Pułtusk	1/I – 29/II	—	—	—	—	—	—
		1/II – 29/II	—	—	—	—	—	—
16	Radzymin	1/I – 29/II	.	b	r	a	k	.
		1/II – 29/II	308	104 288	20	4 324	296	95 975
17	Rawa	1/I – 29/II	308	104 288	20	4 324	296	95 975
		1/II – 29/II	—	—	—	—	—	—
18	Rypin	1/I – 29/II	.	b	r	a	k	.
		1/II – 29/II	—	—	—	—	—	—
19	Sierpc	1/I – 29/II	—	—	—	—	—	—
		1/II – 29/II	203	46 888	—	—	191	77 924
20	Skierniewice . . .	1/I – 29/II	203	46 888	—	—	191	77 924
		1/II – 29/II	—	—	—	—	—	—
21	Sochaczów	1/I – 29/II	—	—	—	—	—	—
		1/II – 29/II	1 015	103 383	—	—	245	98 972
22	Warszawa	1/I – 29/II	1 015	103 383	—	—	245	98 972
		1/II – 29/II	.	b	r	a	k	.
23	Włocławek	1/I – 29/II	.	b	r	a	k	.
	II. Wojew. łódzkie [1]	1/II – 29/II	**909**	**258 397**	—	—	**1 179**	**331 552**
	Départ. de Łódź [1]	1/I – 29/II	**1 365**	**372 574**	**10**	**6 419**	**2 571**	**486 606**
	Powiaty—Arrondissements:							
		1/II – 29/II	.	b	r	a	k	.
1	Brzeziny	1/I – 29/II	.	b	r	a	k	.
		1/II – 29/II	—	—	—	—	—	—
2	Kalisz	1/I – 29/II	—	—	—	—	—	—
		1/II – 29/II	—	—	—	—	—	—
3	Koło	1/I – 29/II	—	—	—	—	—	—
		1/II – 29/II	—	—	—	—	—	—
4	Konin	1/I – 29/II	295	96 376	6	6256	384	111 658
		1/II – 29/II	—	—	—	—	562	183 084
5	Łask	1/I – 29/II	—	—	—	—	562	183 084
		1/II – 29/II	.	b	r	a	k	.
6	Łęczyca	1/I – 29/II	.	b	r	a	k	.
		1/II – 29/II	.	b	r	a	k	.
7	Łódź	1/I – 29/II	.	b	r	a	k	.
		1/II – 29/II	—	—	—	—	617	148 468
8	Piotrków	1/I – 29/II	—	—	—	—	617	148 468
		1/II – 29/II	909	258 397	—	—	—	—
9	Radomsko	1/I – 29/II	909	258 397	—	—	—	—
		1/II – 29/II	—	—	—	—	—	—
10	Sieradz	1/I – 29/II	161	17 801	4	163	1 008	43 396
		1/II – 29/II	—	—	—	—	—	—
11	Słupca	1/I – 29/II	.	b	r	a	k	.
		1/II – 29/II	—	—	—	—	—	—
12	Turek	1/I – 29/II	—	—	—	—	—	—
		1/II – 29/II	—	—	—	—	—	—
13	Wieluń	1/I – 29/II	—	—	—	—	—	—

[1]) Sumy niekompletne, brak danych dla wielu powiatów. Sommes incomplètes.

Impôts directs établis aux mois de janvier et de fevrier 1920.

9	10	11	12	13	14	15	16	№
—	—	—	—	391	29 815	—	—	15
—	—	—	—	391	29 815	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	16
d	a	n	y	c	h	.	.	
—	—	616	48 896	—	—	—	—	17
—	—	616	48 996	—	—	—	—	
—	—	—	—	617	29 580	—	—	18
d	a	n	y	c	h	.	.	
—	—	—	—	—	13 658	—	—	19
—	—	—	—	—	13 658	—	—	
—	—	384	38 059	6	216	—	—	20
—	—	384	38 059	6	216	345	46 704	
—	—	—	—	—	—	—	—	21
—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	1 260	47 770	—	—	—	—	22
—	—	1 260	47 770	—	—	—	—	
d	a	n	y	c	h	.	.	23
d	a	n	y	c	h	.	.	
94	**670**	**617**	**190 936**[2])	**681**	**30 643**	.	.	
126	**2 262**	**3 075**	**443 521**[3])	**681**	**30 643**	.	.	
d	a	n	y	c	h	.	.	1
d	a	n	y	c	h	.	.	
—	—	—	—	—	—	—	—	2
—	—	601	176 318	—	—	—	—	
—	—	—	— [3])	—	—	—	—	3
—	—	—	— [4])	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	4
—	—	662	56 829	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	5
—	—	—	—	—	—	—	—	
d	a	n	y	c	h	.	.	6
d	a	n	y	c	h	.	.	
d	a	n	y	c	h	.	.	7
—	—	—	—	—	—	—	—	
94	670	617	190 936	—	—	—	—	8
94	670	617	190 936	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	9
—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	681	30 643	—	—	10
32	1 592	1 195	19 438	681	30 643	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	11
d	a	n	y	c	h	.	.	
—	—	—	—	—	—	—	—	12
—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	13
—	—	—	—	—	—	—	—	

[2]) W tem włościańskiego, — w osadach —
[3]) W tem włościańskiego 181 650, w osadach 10 754

Wymiar podatków bezpośrednich w styczniu i lutym 1920 r.

№	17	18	19	20	21	22	23	24	25
		1/II—29/II	271	9 255	38	955	3	45	—
15	Pułtusk	1/I—29/II	1 175	30 825	93	1 815	5	65	—
		1/II—29/II	.	11 055	.	.	.	.	—
16	Radzymin . . .	1/I—29/II	.	.	b	r	a	k	.
		1/II—29/II	402	22 280	271	1 220	9	170	—
17	Rawa	1/I—29/II	777	42 955	319	2 680	12	245	—
		1/II—29/II	835	62 340	97	4 845	22	1 220	—
18	Rypin	1/I—29/II	.	.	b	r	a	k	.
		1/II—29/II	141	9 170	32	2 355	13	475	—
19	Sierpc	1/I—29/II	1 073	69 455	154	4 915	61	2 070	—
		1/II—29/II	60	3 420	32	525	1	20	—
20	Skierniewice . .	1/I—29/II	362	18 430	107	2 175	31	520	—
		1/II—29/II	47	3 125	20	1 015	—	—	—
21	Sochaczew . . .	1/I—29/II	254	12 140	86	4 170	—	—	—
		1/II—29/II	358	48 775	73	8 650	96	2 250	—
22	Warszawa . . .	1/I—29/II	1960	130 790	169	32 715	185	5 250	—
		1/II—29/II	.	.	b	r	a	k	.
23	Włocławek . . .	1/I—29/II	.	.	b	r	a	k	.
.	**II. Wojew. łódzkie** [1]	1/II—29/II	**6 297**	**404 182**	**2 053**	**71 919**	**176**	**3 983**	—
	Départ. de Łódź [1]	1/I—29/II	**17 036**	**1 104 639**	**3 916**	**142 483**	**365**	**8 967**	—
	Powiaty—Arrondissements:								
		1/II—29/II	.	.	b	r	a	k	.
1	Brzeziny	1/I—29/II	.	.	b	r	a	k	.
		1/II—29/II	915	116 960	317	9 467	11	395	—
2	Kalisz	1/I—29/II	1 074	271 175	517	18 860	38	1 591	—
		1/II—29/II	821	46 490	106	2 680	11	375	—
3	Koło	1/I—29/II	1 427	86 480	178	4 570	19	550	—
		1/II—29/II	163	38 225	48	835	2	200	—
4	Konin	1/I—29/II	1 112	153 070	178	5 585	7	700	—
		1/II—29/II	1 173	12 086	436	16 281	72	1 000	—
5	Łask	1/I—29/II	5 885	193 316	926	35 561	163	2 480	—
		1/II—29/II	.	.	b	r	a	k	.
6	Łęczyca	1/I—29/II	.	.	b	r	a	k	.
		1/II—29/II	.	.	b	r	a	k	.
7	Łódź	1/I—29/II	.	.	b	r	a	k	.
		1/II—29/II	342	21 972	152	8 546	15	322	—
8	Piotrków	1/I—29/II	1 857	111 095	638	2 4522	30	685	—
		1/II—29/II	928	40 474	204	20 200	22	461	—
9	Radomsko . . .	1/I—29/II	1 582	69 783	359	27 050	38	836	—
		1/II—29/II	531	16 995	280	4 360	20	495	—
10	Sieradz	1/I—29/II	2 178	69 455	767	15 095	53	1 500	—
		1/II—29/II	1 116	91 275	413	6 935	18	565	—
11	Słupca	1/I—29/II	.	.	b	r	a	k	.
		1/II—29/II	99	6 415	68	2 280	2	40	—
12	Turek	1/I—29/II	349	21 385	242	7 865	5	100	—
		1/II—29/II	209	13 290	29	335	3	130	—
13	Wieluń	1/I—29/II	1 572	128 880	111	3 375	12	525	—

[1]) Sumy niekompletne, brak danych dla wielu powiatów. — Sommes incomplètes.

Impôts directs établis aux mois de janvier et de fevrier 1920.

25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	№
—	—	31 310	346	38 047	—	—	—	—	109 427	15
—	950	136 115	726	70 391	1 093	1 936 081	91	450 075	2 655 182	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	11 055	16
.	d	a	n	y	c	h	.	.	.	
—	—	—	177	35 125	—	—	—	326 257	638 535	17
—	—	—	180	35 184	727	1 624 321	—	326 257	2 285 125	
—	—	522 890	245	56 629	—	—	—	1 365 860	2 043 363	18
.	d	a	n	y	c	h	.	.	.	
—	—	—	2	588	—	—	—	—	26 246	19
—	—	—	5	929	1 126	1 888 132	45	346 554	2 325 713	
—	—	6 883	183	18 997	—	—	—	405 103	598 035	20
—	—	88 016	183	18 997	717	1 122 140	—	405 103	1 865 172	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	4 140	21
—	—	—	—	26 871	106	1 343 411	—	—	1 386 592	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	309 800	22
—	—	—	—	—	3 859	3 297 224	—	—	3 716 104	
.	d	a	n	y	c	h	.	.	.	23
.	d	a	n	y	c	h	.	.	.	
.	**4 122**	**749 401**	**143**	**13 833**	.	**554 170**	**417**	**1 960 101**	**4 569 787**	
.	**6 647**	**803 444**	**2 106**	**185 655**	.	**25346744**	**623**	**3 536 694**	**3 2470 649**	
.	d	a	n	y	c	h	.	.	.	1
.	d	a	n	y	c	h	.	.	.	
—	383	82 208	—	—	.	193 588	—	404 811	807 429	2
—	1 677	82 987	1 331	137 579	1 950	3 309 969	—	404 811	4 403 291	
—	1 683	225 543	2	32	—	—	57	3 470	278 590	3
—	2 914	278 807	6	407	1 368	1 949 415	961	1 557 313	3 877 542	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	39 260	4
—	—	—	—	—	3 180	3 792 911	—	—	4 223 385	
—	—	—	16	2 785	—	—	—	—	215 236	5
—	—	—	16	2 785	69	195 193	—	—	612 419	
.	d	a	n	y	c	h	.	.	.	6
.	d	a	n	y	c	h	.	.	.	
.	d	a	n	y	c	h	.	.	.	7
.	d	a	n	y	c	h	.	.	.	
—	410	416 532	125	11 016	.	10 276	—	—	808 738	8
—	410	416 532	222	16 464	2 748	5 788 810	—	—	6 698 182	
—	—	—	—	—	.	53 397	—	—	372 929	9
—	—	—	7	1 055	891	3 918 030	—	—	4 275 150	
—	—	—	—	—	.	75 182	350	1 442 500	1 570 175	10
—	—	—	524	27 365	1 763	2 335 647	352	1 465 250	4 027 344	
—	—	—	—	—	73	171 229	—	—	270 004	11
.	d	a	n	y	c	h	.	.	.	
—	—	—	—	—	.	25 636	—	—	34 371	12
—	—	—	—	—	1 335	2 088 892	—	—	2 118 241	
—	1 646	25 118	—	—	9	24 862	10	109 320	173 055	13
—	1 646	25 118	—	—	1 422	1 967 877	10	109 320	2 235 095	

Wymiar podatków bezpośrednich w styczniu i lutym 1920 r.

№	1	2	3	4	5	6	7	8
	Wojew. kieleckie [1]	1/II—29/II	**1 837**	**511 109**	**791**	**4 260**	**1 011**	**290 241**
	Départ. de Kielce [1]	1/I—29/II	**3 872**	**909 321**	**1 336**	**13 528**	**2 436**	**662 512**
	Powiaty—Arrondissements:	1/II—29/II	.	b	r	a	k	.
1	Będzin [2]	1/I—29/II	.	b	r	a	k	.
		1/II—29/II	—	—	—	—	—	—
2	Częstochowa	1/I—29/II	1	13	—	—	—	—
		1/II—29/II	—	—	—	—	—	—
3	Iłża (Wierzbnik)	1/I—29/II	—	—	—	—	—	—
		1/II—29/II	3	1 543	—	—	—	—
4	Jędrzejów	1/I—29/II	235	76 400	1	3 976	456	104 351
		1/II—29/II	—	—	—	—	—	—
5	Kielce	1/I—28III	341	39 253	327	1 661	327	99 623
		1/II—29/II	402	166 814	-	—	—	—
6	Kozienice	1/I—29/II	402	166 814	—	—	—	—
		1/II—29/II	—	—	—	—	—	—
7	Końskie	1/I—29/II	—	—	—	—	—	—
		1/II—29/II	.	b	r	a	k	.
8	Miechów	1/I—29/II	.	b	r	a	k	.
		1/II—29/II	287	39 320	118	350	—	—
9	Olkusz	1/I—29/II	287	39 320	118	350	—	—
		1/II—29/II	—	—	—	—	—	—
10	Opoczno	1/I—29/II	.	b	r	a	k	.
		1/II—29/II	567	145 221	348	2 523	359	104 328
11	Opatów	1/I—29/II	567	145 221	348	2 523	359	104 328
		1/II—29/II	578	158 211	325	1 386	—	—
12	Pińczów	1/I—29/II	578	158 211	389	1 596	377	87 414
		1/II—29/II	—	—	—	—	—	—
13	Radom	1/I—29/II	—	—	—	—	—	—
		1/II—29/II	—	—	—	—	286	84 760
14	Sandomierz	1/I—29/II	447	118 185	153	3 423	286	84 760
		1/II—29/II	—	—	—	—	366	101 153
15	Stopnica (Busk)	1/I—29/II	750	95 917	—	—	366	101 153
		1/II—29/II	—	—	—	—	—	—
16	Włoszczowa	1/I—29/II	264	69 987	—	—	265	80 883
	Wojew. lubelskie [1]	1/II—29/II	**693**	**178 075**	**4**	**3 739**	**540**	**490 655**
	Départ. de Lublin [1]	1/I—29/II	**4 241**	**861 297**	**375**	**42 416**	**1 095**	**583 242**
	Powiaty—Arrondissements:	1/II—29/II	31	37 356	—	—	171	92 501
1	Biłgoraj	1/I—29/II	.	b	r	a	k	.
		1/II—29/II	—	—	—	—	—	—
2	Biała	1/I—29/II	277	70 632	302	1 940	—	—
		1/II—29/II	—	—	—	—	—	—
3	Chełm	1/I—29/II	—	—	—	—	—	—
		1/II—29/II	290	49 529	—	—	182	71 990
4	Garwolin	1/I—29/II	425	76 330	60	24 216	182	71 990
		1/II—29/II		b	r	a	k	.
5	Hrubieszów	1/I—29/II	.	b	r	a	k	.

[1]) Sumy niekompletne, brak danych dla wielu powiatów.—Sommes incomplètes.
[2]) Inspektoraty skarbowe Będzin i Dąbrowa Górnicza.

BIBLIOTEKA W POZNANIU

Impôts directs établis aux mois de janvier et de fevrier 1920.

9	10	11	12	13	14	15	16	№
24	**24 838**	**15 692**	**592 823**[3])	**1**	**99**	—	—	
31	**30 364**	**19 272**	**1 172 406**[4])	**4 455**	**355 138**	—	—	
d	a	n	y	c	h	.	.	1
d	a	n	y	c	h	.	.	
—	—	—	—	—	—	—	—	2
—	—	—	—	1 399	170 188	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	3
—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	4
—	—	601	123 423	—	—	—	—	
—	—	—	—	1	99	—	—	5
3	3 884	627	168 792	2 081	164 485	—	—	
8	9 006	677	166 166	—	—	—	—	6
8	9 006	677	166 166	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	7
—	—	—	—	—	—	—	—	
d	a	n	y	c	h	.	.	8
d	a	n	y	c	h	.	.	
—	—	—	—	—	—	—	—	9
—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	10
d	a	n	y	c	h	.	.	
10	9 211	14 200	171 934	—	—	—	—	11
10	9 211	14 200	171 934	—	—	—	—	
—	—	523	37 743	—	—	—	—	12
4	1 642	904	131 275	975	20 465	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	13
—	—	—	—	—	—	—	—	
6	6 621	292	88 473	—	—	—	—	14
6	6 621	739	127 228	—	—	—	—	
—	—	—	128 507	—	—	—	—	15
—	—	750	164 676	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	16
—	—	774	118 912	—	—	—	—	
5	**4 613**	**1 326**	**264 534**[5])	**651**	**18 890**	**759**	**18 121**	
10	**12 530**	**4 683**	**409 856**[6])	**5 851**	**406 808**	**759**	**18 121**	
—	—	193	119 555	—	—	—	—	1
d	a	n	y	c	h	.	.	
—	—	157	17 894	344	11 177	—	—	2
—	—	157	17 894	830	40 209	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	3
—	—	—	—	—	—	—	—	
5	4 613	477	41 272	—	—	—	—	4
5	4 613	672	53 961	—	—	—	—	
d	a	n	y	c	h	—	—	5
d	a	n	y	c	h	—	—	

[3]) W tem włościańskiego 403 937, w osadach 46 297.
[4]) W tem włościańskiego 766 202, w osadach 105 651.
[5]) W tem włościańskiego 181 141, w osadach 2 100.
[6]) W tem włościańskiego 267 855, w osadach 4 579.

Wymiar podatków bezpośrednich w styczniu i lutym 1920 r.

№	17	18	19	20	21	22	23	24	25
	Wojew. kieleckie [1]	1/II—29/II	**5 418**	**433 872**	**1 314**	**206 287**	**172**	**26 866**	
	Départ. de Kielce[1]	1/I—29/II	**18 473**	**1 472 209**	**3 163**	**330 564**	**510**	**35 839**	8
	Powiaty—Arrondis.:								8
1	Będzin [2]	1/II—29/II	.	.	b	r	a	k	
		1/I—29/II	.	.	b	r	a	k	.
2	Częstochowa	1/II—29/II	1 204	103 674	375	30 026	50	1 500	.
		1/I—29/II	3 033	298 894	787	61 846	135	3 030	—
3	Iłża (Wierzbno)	1/II—29/II	224	8 492	36	1 683	4	250	—
		1/I—29/II	780	36 854	82	5 561	4	250	—
4	Jędrzejów	1/II—29/II	184	10 741	39	2 292	6	183	—
		1/I—29/II	815	51 108	145	7 312	6	183	—
5	Kielce	1/II—29/II	525	55 871	136	7 242	18	683	—
		1/I—29/II	1 693	210 930	380	23 953	93	3 220	—
6	Kozienice	1/II—29/II	93	6 112	51	1 569	3	140	—
		1/I—29/II	1 118	33 666	328	5 084	67	921	—
7	Końskie	1/II—29/II	578	26 285	47	6 421	13	500	—
		1/I—29/II	1 453	60 480	109	17 701	30	1 054	—
8	Miechów	1/II—29/II	.	.	b	r	a	k	
		1/I—29/II	.	.	b	r	a	k	.
9	Olkusz	1/II—29/II	61	2 927	28	1 680	2	65	—
		1/I—29/II	1 302	81 822	125	20 713	12	596	—
10	Opoczno	1/II—29/II	64	2 370	9	490	1	68	—
		1/I—29/II	.	.	b	r	a	k	.
11	Opatów	1/II—29/II	449	16 185	145	3 909	35	21 512	—
		1/I—29/II	1 627	65 846	290	6 589	41	21 747	—
12	Pińczów	1/II—29/II	204	15 222	9	817	13	594	8
		1/I—29/II	1 432	109 427	60	6 801	30	1 480	8
13	Radom	1/II—29/II	954	111 295	291	141 201	15	657	—
		1/I—29/II	2 095	263 983	495	155 266	60	1 791	—
14	Sandomierz	1/II—29/II	178	13 994	18	1 205	—	—	—
		1/I—29/II	1 093	73 340	103	4 720	12	455	—
15	Stopnica (Busk)	1/II—29/II	421	50 092	39	4 162	4	244	—
		1/I—29/II	1 141	148 630	88	8 026	10	524	—
16	Włoszczowa	1/II—29/II	279	10 612	91	3 590	8	470	—
		1/I—29/II	891	37 229	171	6 992	10	588	—
	Wojew. lubelskie [1]	1/II—29/II	**2 735**	**206 588**	**793**	**21 805**	**128**	**5 865**	—
	Départ. de Lublin[1]	1/I—29/II	**12 762**	**833 018**	**2 147**	**65 457**	**352**	**13 941**	26
	Powiaty—Arrondis.:								
1	Biłgoraj	1/II—29/II	74	1 674	5	39	2	37	—
		1/I—29/II	.	.	b	r	a	k	.
2	Biała	1/II—29/II	71	3 159	64	485	6	180	—
		1/I—29/II	461	24 489	175	1 490	12	240	—
3	Chełm	1/II—29/II	144	8 649	22	370	3	67	—
		1/I—29/II	968	55 370	81	1 594	17	494	—
4	Garwolin	1/II—29/II	280	14 115	58	395	2	20	—
		1/I—29/II	2 052	90 980	167	1 975	16	160	—
5	Hrubieszów	1/II—29/II	.	.	b	r	a	k	.
		1/I—29/II	.	.	b	r	a	k	.

[1]) Sumy niekompletne, brak danych dla wielu powiatów. — Sommes incomplètes.
[2]) Inspektoraty skarbowe Będzin i Dąbrowa Górnicza.

Impôts directs établis aux mois de janvier et de fevrier 1920.

26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	№
12 964	**5665**	**235 497**	**65**	**47 971**	**19**	**172 049**	**598**	**3 333 268**	**5 892 143**	
12 964	**6418**	**352 893**	**195**	**148 958**	**16251**	**54838949**	**861**	**4 451 359**	**64 787 003**	
.	d	a	n	y	c	h	.	.	.	1
.	d	a	n	y	c	h	.	.	.	
—	—	—	.	31 382	.	164 348	.	2 029 702	2 360 632	2
—	357	88 771	39	44 671	605	2 060 311	.	2 029 702	4 757 426	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	10 425	3
—	—	—	9	224	1186	4 993 222	—	—	5 036 111	
—	45	153 797	—	—	—	—	—	—	168 556	4
—	441	182 422	—	—	1565	6 195 988	235	601 450	7 346 613	
—	—	—	33	7 746	—	—	—	—	71 641	5
—	5620	—	33	7 746	2133	4 203 159	—	—	4 926 705	
—	5620	81 700	—	—	—	—	505	1 154 924	1 586 431	6
—	—	81 700	30	1 116	1115	3 916 145	505	1 154 924	5 535 542	
—	—	—	—	—	3	491	—	—	33 697	7
—	—	—	—	—	584	4 173 410	28	516 641	4 769 286	
.	d	a	n	y	c	h	.	.	.	8
.	d	a	n	y	c	h	.	.	.	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	44 342	9
—	—	—	—	—	796	3 026 893	—	—	3 169 694	
—	—	—	5	60	—	—	—	—	2 988	10
.	d	a	n	y	c	h	.	.	.	
—	—	—	27	4 640	—	—	—	—	479 463	11
—	—	—	84	79 082	1546	4 153 862	—	—	4 760 342	
12 964	—	—	—	—	—	—	—	—	226 937	12
12 964	—	—	—	—	1931	3 807 450	—	—	4 338 725	
—	—	—	—	3 761	—	—	—	—	256 914	13
—	—	—	—	15 737	1161	7 302 587	—	—	7 739 364	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	195 053	14
—	—	—	—	—	1308	3 318 063	—	—	3 736 795	
—	—	—	.	382	—	—	—	—	284 540	15
—	—	—	.	382	1657	4 223 670	—	—	4 742 978	
—	—	—	—	—	16	7210	93	148 642	170 524	16
—	—	—	—	—	664	3 464 189	93	148 642	3 927 422	
.	**8 767**	**2 282 884**	**349**	**89 485**	**40**	**1 363 831**	**163**	**1 337 003**	**6 286 087**	
105 168	**12867**	**3 014 029**	**2180**	**244 532**	**16150**	**52488214**	**324**	**2 325 670**	**61 424 303**	
—	—	—	—	—	—	—	58	153 937	405 099	1
.	d	a	n	y	c	h	.	.	.	
—	187	7 652	189	25 582	5	15 419	—	—	81 548	2
—	187	7 652	189	25 582	611	1 961 477	30	108 993	2 260 598	
—	88	8 422	12	925	—	—	—	—	18 433	3
—	88	8 422	24	1 845	945	3 178 578	—	—	3 246 303	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	181 934	4
—	—	—	504	28 407	1142	2 866 958	189	571 741	3 791 332	
.	d	a	n	y	c	h	.	.	.	5
.	d	a	n	y	c	h	.	.	.	

Wymiar podatków bezpośrednich w styczniu i lutym 1920 r.

№	1	2	3	4	5	6	7	8
6	Janów	1/II—29/II	—	—	—	—	—	—
		1/I—29/II	—	—	—	—	—	—
7	Krasnystaw	1/II—29/II	209	43 652	—	—	—	—
		1/I—29/II	476	109 886	2	1 141	—	—
8	Konstantynów	1/II—29/II	12	954	—	—	—	—
		1/I—29/II	12	954	—	—	—	—
9	Lublin	1/II—29/II	—	—	—	—	—	—
		1/I—29/II	1004	219 114	—	—	—	—
10	Lubartów	1/II—29/II	—	—	—	—	—	—
		1/I—29/II	—	—	—	—	—	—
11	Łuków	1/II—29/II	—	—	—	—	—	—
		1/I—29/II	491	65 943	3	2 773	278	39 420
12	Puławy	1/II—29/II	—	—	—	—	—	—
		1/I—29/II	588	94 595	—	—	—	—
13	Radzyń	1/II—29/II	.	b	r	a	k	.
		1/I—29/II	.	b	r	a	k	.
14	Siedlce	1/II—29/II	1	102	—	—	—	—
		1/I—29/II	401	100 964	3	6 724	183	58 473
15	Sokołów	1/I—29/II	—	—	—	—	13	225 934
		1/II—29II	—	—	—	—	13	225 934
16	Tomaszów	1/II—29/II	—	—	—	—	—	—
		1/I—29/II	—	—	—	—	—	—
17	Węgrów	1/II—29/II	—	—	—	—	—	—
		1/I—29/II	417	76 397	1	1 883	265	87 195
18	Włodawa	1/I—29/II	150	46 482	4	3 739	174	100 230
		1/II—29/II	150	46 482	4	3 739	174	100 230
19	Zamość	1/I—29/II	—	—	—	—	—	—
		1/II—29/II	—	—	—	—	—	—
	Wojew. białostockie [1]	1/II—29/II	**11**	**1 456**	**251**	**1 106**	**331**	**62 724**
	Départ. de Białystok [1]	1/I—29/II	—	—	**251**	**1 106**	**306**	**58 325**
	Powiaty—Arrodissements:							
1	Augustów	1/II—29/II	—	—	—	—	306	58 325
		1/I—29/II	—	—	—	—	306	58 325
2	Białystok	1/II—29/II	.	b	r	a	k	.
		1/I—29/II	.	b	r	a	k	.
3	Bielsk	1/II—29/II	—	—	—	—	—	—
		1/I—29/II	—	—	—	—	—	—
4	Kolno	1/II—29/II	—	—	—	—	—	—
		1/I—29/II	—	—	—	—	—	—
5	Łomża	1/II—29/II	.	—	—	—	—	.
		1/I—29/II	.	b	r	a	k	.
6	Ostrów	1/II—29/II	—	—	—	—	—	—
		1/I—29/II	—	—	—	—	—	—
7	Ostrołęka	1/II—29/II	—	—	—	—	—	—
		1/I—29/II	—	—	—	—	—	—
8	Sejny	1/II—29/II	11	1 456	—	—	25	4 399
		1/I—29/II	.	b	r	a	k	.
9	Suwałki	1/II—29/II	—	—	251	1 106	—	—
		1/I—29/II	—	—	251	1 106	—	—
10	Sokółka	1/II—29/II	—	—	—	—	—	—
		1/I—29/II	—	—	—	—	—	—
11	Szczuczyn (Grajewo).	1/II—29/II	.	b	r	a	k	.
		1/I—29/II	.	b	r	a	k	.
12	Wysokie Mazowieckie	1/II—29/II	—	—	—	—	—	—
		1/I—29/II	—	—	—	—	—	—

[1]) Sumy niekompletne, brak danych z wielu powiatów. Sommes incomplètes.

Impôts directs établis aux mois de janvier et de fevrier 1920.

9	10	11	12	13	14	15	16	№
—	—	—	—	—	—	—	—	6
—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	165	38 108	—	—	759	18 121	7
—	—	383	43 642	—	—	759	18 121	
—	—	—	—	—	—	—	—	8
—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	11	1 570	9	271	—	—	9
—	—	828	67 110	2886	207 565	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	10
—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	11
3	2 131	634	34 746	—	—	—	—	12
—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	524	44 126	—	—	—	—	13
d	a	n	y	c	h	.	.	
d	a	n	y	c	h	.	.	
—	—	—	—	298	7 442	—	—	14
—	—	478	49 601	1 520	107 230	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	15
—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	16
—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	17
2	5 786	684	52 641	615	51 804	—	—	
—	—	323	46 135	—	—	—	—	18
—	—	323	46 135	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	19
—	—	—	—	—	—	—	—	
4	**4 332**	**340**	**42 779**	**2 967**	**93 153**	.	.	
4	**4 332**	**310**	**39 365**	**5 048**	**111 147**	.	.	
4	4 332	310	39 365	—	—	—	—	1
4	4 332	310	39 365	—	—	—	—	
d	a	n	y	c	h	.	.	2
d	a	n	y	c	h	.	.	
—	—	—	— [3])	2 274	40 301	—	—	3
—	—	—	— [3])	4 508	77 504	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	4
—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	17 293	—	—	5
d	a	n	y	c	h	.		
—	—	—	—	—	—	—	—	6
—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	540	20 281	—	—	7
—	—	—	—	540	20 281	—	—	
—	—	30	3 414	153	1 916	—	—	8
d	a	n	y	c	h	.	.	
—	—	—	—	—	—	—	—	9
—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	13 362	—	—	10
—	—	—	—	—	13 362	—	—	
d	a	n	y	c	h	.	.	11
d	a	n	y	c	h	.	.	
—	—	—	—	—	—	—	—	12
—	—	—	—	—	—	—	—	

Wymiar podatków bezpośrednich w styczniu i lutym 1920 r.

№	17	18	19	20	21	22	23	24	25
6	Janów	1/II—29/II	208	14 473	7	98	6	195	—
		1/I—29/II	1 821	99 856	43	3 044	13	578	—
7	Krasnystaw	1/II—29/II	59	2 815	7	110	3	105	—
		1/I—29/II	284	11 075	35	585	7	189	2
8	Konstantynów	1/II—29/II	104	4 420	22	425	1	20	—
		1/I—29/II	345	16 050	71	1 545	6	170	—
9	Lublin	1/II—29/II	146	19 489	44	938	11	440	—
		1/I—29/II	281	36 515	68	1 532	17	515	—
10	Lubartów	1/II—29/II	—	1 310	—	2 514	—	134	—
		1/I—29/II	—	33 669	—	10 228	—	179	—
11	Łuków	1/II—29/II	90	7 925	60	1 280	4	400	—
		1/I—29/II	456	43 265	190	3 165	21	1 860	24
12	Puławy	1/II—29/II	580	27 530	98	3 671	8	316	—
		1/I—29/II	1 336	58 380	198	8 043	22	676	—
13	Radzyń	1/II—29/II							
		1/I—29/II							
14	Siedlce	1/II—29/II	353	64 771	201	2 907	34	1 485	—
		1/I—29/II	1 574	167 503	292	5 110	111	3 260	—
15	Sokołów	1/II—29/II	102	4 720	50	1 265	2	70	—
		1/I—29/II	526	29 600	161	2 635	18	545	—
16	Tomaszów	1/II—29/II	237	10 462	16	970	17	356	—
		1/I—29/II	775	45 034	52	3 350	17	356	—
17	Węgrów	1/II—29/II	—	4 490	—	—	—	—	—
		1/I—29/II	—	17 550	—	—	—	—	—
18	Włodawa	1/II—29/II	77	7 930	53	4 110	20	780	—
		1/I—29/II	769	37 530	239	10 195	53	1 755	—
19	Zamość	1/II—29/II	210	8 656	86	2 228	9	1 260	—
		1/I—29/II	1 114	66 152	375	10 966	22	2 964	—
	Wojew. białostockie[1])	1/II—29/II	**692**	**40 636**	**728**	**10 409**	**29**	**1 827**	**12**
	Départ. de Białystok[1])	1/I—29/II	**4 405**	**258 375**	**1 915**	**32 206**	**129**	**4 288**	**12**
	Powiaty—Arrondissem.:								
1	Augustów	1/II—29/II	55	5 950	14	125	2	20	—
		1/I—29/II	347	37 175	27	695	15	360	—
2	Białystok	1/II—29/II	.	.	b	r	a	k	.
		1/I—29/II	.	.	b	r	a	k	.
3	Bielsk	1/II—29/II	92	5 130	67	3 690	—	—	—
		1/I—29/II	757	29 875	308	12 135	—	—	—
4	Kolno	1/II—29/II	57	2 025	9	75	7	70	—
		1/I—29/II	483	26 285	37	1 085	17	225	—
5	Łomża	1/II—29/II	169	9 076	77	641	4	50	—
		1/I—29/II	.	.	b	r	a	k	.
6	Ostrów	1/II—29/II	106	7 094	89	1 213	1	60	—
		1/I—29/II	1 193	45 305	383	6 596	34	1 320	—
7	Ostrołęka	1/II—29/II	29	1 355	9	945	—	—	—
		1/I—29/II	185	6 250	34	1 470	—	—	—
8	Sejny	1/II—29/II	11	360	6	30	—	—	—
		1/I—29/II	.	.	b	r	a	k	.
9	Suwałki	1/II—29/II	107	7 458	52	2 215	6	660	—
		1/I—29/II	368	39 998	132	3 070	18	830	—
10	Sokółka	1/II—29/II	26	780	367	1 290	—	857	12
		1/I—29/II	606	31 723	798	6 070	3	902	12
11	Szczuczyn (Grajewo)	1/II—29/II	.	.	b	r	a	k	.
		1/I—29/II	.	.	b	r	a	k	.
12	Wysokie Mazow.	1/II—29/II	40	1 408	38	185	9	110	—
		1/I—29/II	466	41 764	196	1 085	42	651	—

[1]) Sumy niekompletne, brak danych dla wielu powiatów. — Sommes incomplètes.

Impôts directs établis aux mois de janvier et de fevrier 1920.

26	27	28	29	30	31	32	33	34[4])	35	№
—	6 922	488 197	—	—	—	—	105	364 146	867 109	6
—	6 922	726 234	—	—	.	2 414 613	105	364 146	3 608 471	
—	—	183 276	—	—	.	9 072	—	777 700	1 072 959	7
168	1 341	268 803	52	7 587	1 252	3 353 901	—	1 172 745	4 987 843	
—	—	—	—	—	34	85 736	—	—	91 555	8
—	—	—	7	5 513	630	3 332 158	—	—	3 356 390	
—	—	—	76	50 481	.	750 522	—	—	823 712	9
—	—	—	170	76 650	3 968	9 206 134	—	—	9 815 135	
—	897	615 399	—	—	—	—	—	—	619 357	10
—	2 297	657 886	—	—	1	2 590 507	—	—	3 292 469	
—	—	163 186	13	487	—	—	—	—	173 277	11
105 000	—	163 186	678	31 439	1 241	3 028 249	—	—	3 521 177	
—	—	227 815	—	—	.	24 246	—	9 301	292 878	12
—	280	537 612	1	36	1 060	2 873 971	—	9 301	3 626 740	
										13
—	673	18 943	1	182	1	759	—	—	96 592	14
—	1 225	53 260	376	25 515	1 160	2 345 570	—	—	2 923 212	
—	—	—	57	759	.	144 331	—	—	377 079	15
—	527	7 141	178	30 889	916	2 075 262	—	—	2 372 006	
—	—	—	—	—	.	333 746	—	—	345 534	16
—	—	—	—	—	421	1 939 618	—	—	1 988 358	
—	—	569 994	—	10 518	—	—	—	31 919	616 921	16
—	—	583 833	—	10 518	501	1 477 648	—	98 744	2 463 999	
—	—	—	1	551	—	—	—	—	209 957	18
—	—	—	1	551	259	1 692 127	—	—	1 938 744	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	12 143	19
—	—	—	—	—	2 043	8 151 444	—	—	8 231 526	
80 000	**2 438**	**96 222**	**527**	**21 856**	**152**	**44 108**	**1**	**18 620**	**519 228**	
80 000	**3 058**	**108 869**	**558**	**24 477**	**3 114**	**7 204 971**	.	.	**7 927 461**	
—	—	—	3	660	—	—	—	—	108 777	1
—	—	—	4	777	—	—	—	—	141 029	
.	d	a	n	y	c	h	.	.	.	2
.	d	a	n	y	c	h	.	.	.	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	49 121	3
—	—	—	—	—	—	—	—	—	119 514	
—	1 099	29 350	—	—	.	497	—	—	32 017	4
—	1 099	29 350	—	—	515	1 441 971	—	—	1 498 916	
—	—	—	—	—	6	17 204	1	18 620	62 884	5
.	d	a	n	y	c	h	.	.	.	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	8 367	6
—	—	—	—	—	1 569	1 672 114	—	—	1 725 335	
—	1 078	53 314	461	14 865	—	—	—	—	90 760	7
—	1 698	65 961	461	14 865	471	1 733 788	—	—	1 842 615	
—	—	—	18	549	—	—	—	—	12 124	8
.	d	a	n	y	c	h	.	.	.	
—	—	—	45	5 782	—	—	—	—	17 221	9
—	—	—	93	8 835	—	—	—	—	53 839	
80 000	—	—	—	—	—	—	—	—	96 289	10
80 000	—	—	—	—	—	—	—	—	132 057	
.	d	a	n	y	c	h	.	.	.	11
.	d	a	n	y	c	h	.	.	.	
—	261	13 558	—	—	146	26 407	—	—	41 668	12
—	261	13 558	—	—	559	2 357 098	—	—	2 414 156	

Stosunki językowe i wyznaniowe w byłej dzielnicy pruskiej.

I. Liczby bezwzględne.

*)	Liczba jednostek administracyjnych Nombre d'unités administratives	Powierzchnia km² Superficie en km²	Liczba — Nombre de: domów — maisons	innych budowli zamieszkałych — autres bâtiments habités	gospodarstw ménages: z dwu i więcej osób — de deux personnes et davantage	gospodarstw ménages: osób pojedyńczych — d'une personne	Ludność faktyczna — Population de fait: ogółem — total	W tej liczbie było — Y compris: mężczyzn — hommes	kobiet — femmes	wojskowych w służbie czynnej — militaires	W tej licz. — Y compris: pol. polo-: katolików — catholiques	ewangelików — évangéliques
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
A. Ziemie przechodzące bezpośrednio do Polski — ogółem).**												
S	7 042	43 086,3	290 112	5 372	540 898	33 865	2 972 360	1 443 586	1 528 774	41 891	1 795 984	20 445
M	148	1 736,5	56 635	1 333	178 398	18 075	911 219	446 001	465 218	35 328	428 664	1 463
G	4 378	20 500,0	199 174	2 533	277 908	13 934	1 542 445	747 641	794 704	3 701	981 366	16 968
Dw	2 516	20 849,8	34 303	1 506	84 592	1 856	518 696	249 944	268 852	2 862	385 954	2 014
Województwo poznańskie).**												
S	4 875	26 652,4	188 706	3 397	361 198	24 227	1 978 467	951 051	1 027 416	24 285	1 253 493	9 278
M	119	1 233,2	41 870	897	130 163	13 760	660 062	319 432	340 630	22 544	344 334	784
G	3 039	11 673,5	124 009	1 577	170 560	9 194	947 194	455 757	491 337	1 623	607 590	7 734
Dw	1 717	13 745,7	22 827	923	60 475	1 273	371 211	175 862	195 449	118	301 569	760
Województwo pomorskie.												
S	2 167	16 433,9	101 406	1 975	179 700	9 638	993 893	492 535	501 358	17 606	542 491	11 167
M	29	503,3	14 765	436	48 235	4 315	251 157	126 569	124 588	12 784	84 330	679
G	1 339	8 826,5	75 165	956	107 348	4 740	595 251	291 884	303 367	2 078	373 776	9 234
Dw	799	7 104,1	11 476	583	24 117	583	147 485	74 082	73 403	2 744	84 385	1 254
B. Ziemie podlegające plebiscytowi — ogółem).**												
S	4 180	25 645,3	233 134	3 625	499 127	42 862	2 653 479	1 301 368	1 352 111	25 213	1 202 577	216 123
M	68	1 148,7	33 730	857	127 167	13 040	676 302	337 658	338 644	23 325	130 294	8 584
G	2 628	13 014,7	185 174	1 929	330 626	27 865	1 741 247	846 008	895 239	820	965 459	188 288
Dw	1 484	11 481,9	14 230	839	41 334	1 957	235 930	117 702	118 228	1 068	106 824	19 251
Obszar plebiscytowy śląski **).												
S	2 047	10 885,8	150 783	2 132	364 666	34 581	1 937 046	946 306	990 740	7 217	1 125 002	28 222
M	35	460,5	20 450	484	90 781	9 391	481 997	237 240	244 757	7 003	121 822	2 221
G	1 159	4 626,0	121 568	1 185	245 928	23 563	1 296 245	629 721	666 524	66	905 727	21 170
Dw	853	5 799,3	8 765	463	27 957	1 627	158 804	79 345	79 459	148	97 453	4 831
Obszar plebiscytowy mazurski.												
S	1 735	12 304,5	65 301	1 116	103 209	5 638	555 199	274 539	280 660	13 049	55 143	187 300
M	23	532,5	8 628	257	24 807	2 248	134 522	69 627	64 895	11 381	5 400	6 315
G	1 228	7 231,1	53 011	577	69 642	3 188	369 542	179 369	190 173	749	45 029	166 638
Dw	484	4 540,9	3 662	282	8 760	202	51 135	25 543	25 592	919	4 714	14 347
Obszar plebiscytowy kwidzyński.												
S	398	2 455,0	17 050	377	31 252	2 643	161 234	80 523	80 711	4 947	22 432	601
M	10	155,7	4 652	116	11 579	1 401	59 783	30 791	28 992	4 941	3 072	48
G	241	1 157,6	10 595	167	15 056	1 114	75 460	36 918	38 542	5	14 703	480
Dw	147	1 141,7	1 803	94	4 617	128	25 991	12 814	13 177	1	4 657	73
C. Wolne miasto Gdańsk.												
S	329	1 946,4	23 255	579	68 193	5 310	329 781	159 307	170 474	8 807	11 088	124
M	4	55,1	9 162	274	40 531	3 879	190 901	91 284	99 617	8 721	5 045	73
G	256	1 448,7	13 258	258	25 943	1 396	128 842	62 982	65 860	85	4 652	49
Dw	69	442,6	835	47	1 719	35	10 038	5 041	4 997	1	1 391	2

*) S = suma, M = miasta, G = gminy wiejskie, Dw = obszary dworskie. **) Ob. uw. str. 111.
Źródło: Gemeindelexikon auf Grund der Volkszählung vom 1. Dezember 1910.

Ancienne Pologne prussienne sous le rapport de la langue et du culte.

I. Chiffres absolus.

dnia 1 grudnia 1910 roku
le 1 décembre 1910

bie mówiło językiem **) personnes parlant la langue **)						Ogółem mówiło językiem **) Total des personnes parlant la langue **)				Ogółem było Total des			
skim naise		niemieckim allemande											
starozakonnych mosaïques	osób in. wyzn. personnes d'autres cultes	katolików catholiques	ewangelików évangéliques	starozakonnych mosaïques	osób in. wyzn. personnes d'autres cultes	polskim polonaise	niemieckim allemande	innemi autres	niemieckim i innemi allemande et autres	katolików catholiques	ewangelików évangéliques	starozakonnych mosaïques	osób innych wyznań personnes d'autres cultes
14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27
A. Territoires revenant directement à la Pologne — total.)**													
64	424	182 350	871 685	32 625	8 720	1 816 917	1 095 380	2 989	27 132	2 013 648	909 833	32 869	8 780
37	40	95 559	338 048	30 177	3 636	430 204	467 420	1 351	11 003	535 419	340 464	30 304	3 184
20	292	67 248	434 105	2 163	4 428	998 646	507 944	855	11 227	1 066 577	464 594	2 250	4 764
7	92	19 543	99 532	285	656	388 067	120 016	783	4 902	411 652	104 775	315	832
Département de Poznań. **)													
22	382	95 219	548 436	24 771	3 652	1 263 175	672 078	2 074	11 198	1 373 977	574 514	24 923	4 160
19	38	52 112	228 690	23 690	2 182	345 175	306 674	987	5 985	403 636	230 000	23 782	2 235
3	252	35 470	266 033	878	1 283	615 579	303 664	493	3 685	657 231	287 071	935	1 574
—	92	7 637	53 713	203	187	302 421	61 740	594	1 528	313 110	57 443	206	351
Département de Pomeranié.													
42	42	87 131	323 249	7 854	5 068	553 742	423 302	915	15 934	639,671	335 3 9	7 946	4 620
18	2	43 447	109 358	6 487	1 454	85 029	160 746	364	5 018	131 783	110 464	6 522	949
17	40	31 778	168 072	1 285	3 145	383 067	204 280	362	7 542	409 346	177 523	1 315	3 190
7	—	11 906	45 819	82	469	85 646	58 276	189	3 374	98 542	47 332	109	481
B. Territoires soumis au plébiscite — total.)**													
146	3 003	635 478	427 500	20 828	6 165	1 421 849	1 089 971	26 415	109 438	1 941 565	668 217	21 185	9 525
65	116	286 815	189 092	15 948	2 300	139 059	494 155	2 307	40 781	454 495	201 839	16 113	2 496
74	2 632	307 797	184 111	4 582	3 629	1 156 453	500 119	21 097	58 506	1 329 195	389 998	4 759	6 523
7	255	40 866	54 297	298	236	126 337	95 697	3 011	10 151	157 875	76 380	313	506
Territoire de Silésie. **)													
99	454	521 164	125 185	17 412	1 126	1 153 777	664 887	25 118	87 458	1 743 846	163 548	17 670	1 667
56	47	237 598	69 531	13 060	661	124 146	320 850	2 082	34 919	394 406	73 008	13 200	742
40	220	250 862	43 417	4 060	426	927 157	298 765	20 141	45 110	1 209 725	72 456	4 168	698
3	187	32 704	12 237	292	39	102 474	45 272	2 895	7 429	139 715	18 084	302	227
Territoire de Masourie.													
46	2 542	87 218	196 923	2 423	2 226	245 031	288 790	1 180	20 198	147 667	398 218	2 520	5 038
8	64	36 528	78 069	1 969	822	11 787	117 388	182	5 165	44 087	87 198	.	.
34	1 410	45 100	95 145	448	1 281	214 111	141 974	913	12 544	92 777	271 252	.	.
4	68	5 590	23 709	6	123	19 133	29 428	85	2 489	10 803	39 768	.	.
Territoire de Kwidzyń.													
1	7	27 096	105 392	993	2 813	23 041	136 294	117	1 782	50 052	106 451	995	2 820
1	5	12 689	41 492	919	817	3 126	55 917	43	697	16 002	41 633	921	822
—	2	11 835	45 549	74	1 922	15 185	59 380	43	852	26 693	46 290	74	1 924
—	—	2 572	18 351	—	74	4 730	20 997	31	233	7 357	18 528	—	74
C. Ville Libre de Gdańsk.													
6	8	98 479	206 773	2 614	7 208	11 226	315 074	601	2 880	111 376	207 404	2 716	7 241
6	7	57 387	120 453	2 454	2 626	5 131	182 920	544	2 306	64 224	121 023	2 556	2 656
—	—	38 047	80 904	141	4 539	4 701	123 631	56	454	42 715	80 963	141	4 541
—	1	3 045	5 416	19	43	1 394	8 523	1	120	4 437	5 418	19	44

*) S = total, M = villes, G = communes rurales, Dw = terrains domaniaux. **) V. remarque p. 111.
Source: Gemeindelexikon auf Grund der Volkszählung vom 1. Dezember 1910.

Stosunki językowe i wyznaniowe w byłej dzielnicy pruskiej.
Ancienne Pologne prussienne sous le rapport de la langue et du culte.

2. Liczby względne. **2. Proportions.**

[*]	Mieszkańców na km² Population par km²	Kobiet na 100 mężczyzn Nombre de femmes pour 100 hommes: wśród ogółu ludności par rapport au total de la population	wśród ludności cywilnej par rapport à la population civile	Wojsko w % % ogółu ludności Militaires en % % du total de la population	Z ogółu osób mówiących językiem polskim było: Du total des personnes parlant la langue polonaise il y avait:**): katolików catholiques	ewangelików évangéliques	starozakonnych mosaïques	osób innych wyzn. personnes d'autres cultes	Z ogółu osób mówiących językiem niemieckim było: Du total des personnes parlant la langue allemande il y avait:**): katolików catholiques	ewangelików évangéliques	starozakonnych mosaïques	osób innych wyzn. personnes d'autres cultes	Ogółem mówiło językiem Total des personnes parlant la langue**): polskim polonaise	niemieckim allemande	innemi autres	niemieckim i innemi allemande et autres	Ogółem było Total des: katolików catholiques	ewangelików évangéliques	starozakonnych mosaïques	osób innych wyzn. personnes d'autres cultes
					w procentach — en proportions pour cent								w procentach ogółu ludności en prop. pour cent du total de la population							
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
A. Ziemie przechodzące bezpośrednio do Polski—Territoires revenant directement à la Pologne.																				
		Ogółem**)														Total**)				
S	69,0	105,9	108,8	1,3	98,9	1,1	0,0	0,0	16,6	79,6	3,0	0,8	61,8	37,2	0,1	0,9	67,9	30,7	1,1	0,3
M	524,7	104,3	112,3	3,5	99,7	0,3	0,0	0,0	20,4	72,3	6,5	0,8	47,3	51,4	0,1	1,2	58,9	37,4	3,3	0,4
G	75,2	105,3	106,8	0,2	98,3	1,7	0,0	0,0	13,2	85,5	0,4	0,9	65,8	33,4	0,1	0,7	69,4	30,2	0,1	0,3
Dw	24,9	107,6	108,8	0·6	99,5	0,5	0,0	0,0	16,3	82,9	0,2	0,6	75,5	23,4	0,1	1,0	79,5	20,2	0,1	0,2
Województwo poznańskie—Département de Poznań).**																				
S	74,2	108,0	110,4	1,0	99,3	0,7	0,0	0,0	14,2	81,6	3,7	0,5	64,8	34,5	0,1	0,6	69,5	29,0	1,3	0,2
M	535,2	106,6	113,4	2,9	99,8	0,2	0,0	0,0	17,0	74,5	7,8	0,7	52,4	46,6	0,1	0,9	61,2	34,9	3,7	0,3
G	81,1	107,8	108,2	0,2	98,7	1,3	0,0	0,0	11·7	87,6	0,3	0,4	66,7	32,9	0,0	0,4	69,4	30,3	0,1	0,2
Dw	27,0	111,1	111,2	—	99,7	0,3	0,0	0,0	12,4	87,0	0,3	0,3	82,6	16,9	0,1	0,4	84,4	15,5	—	0,1
Województwo pomorskie—Département de Poméranie.																				
S	160,5	101,8	105,6	1,8	98,0	2,0	—	—	20,6	76,4	1,7	1,2	55,7	42,6	0,1	1,6	64,8	54,0	0,8	0,4
M	499,0	98,1	109,5	5,1	99,2	0,8	—	—	27,0	68,1	4,0	0,9	33,9	64,0	0,1	2,0	52,8	44,2	2,6	0,4
G	67,4	103,9	104,7	0,3	97,6	2,4	—	—	15,6	82,3	0,6	1,5	64,4	34,3	0,1	1,2	69,2	30,0	0,2	0,6
Dw	20,8	99,1	102,9	1,9	98,5	1,5	—	—	20,5	78,6	0,1	0,8	58,1	39,5	0,1	2,3	67,3	32,3	0,1	0,3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
B. Ziemie podlegające plebiscytowi. Ogółem—Territoires soumis au plébiscite. Total)**																				
S	103,5	103,9	106,0	1,0	84,6	15,2	0,0	0,2	58,3	39,2	1,9	0,6	53,7	41,2	1,0	4,1	73,5	25,3	0,8	0,4
M	588,8	100,3	107,7	3,4	93,7	6,2	0,0	0,1	58,0	38,3	3,2	0,5	20,6	73,1	0,3	6,0	67,3	29,9	2,4	0,4
G	133,8	105,8	105,9	—	83,5	16,3	0,0	0,2	61,6	36,8	0,9	0,7	66,6	28,8	1,2	3,4	76,8	22,5	0,3	0,4
Dw	20,5	104,4	101,4	5,5	84,6	15,2	0,0	0,2	42,7	56,7	0,3	0,3	53,7	40,7	1,3	4,3	67,2	32,5	0,1	0,2
Obszar plebiscytowy śląski—Territoire de Silésie).**																				
S	177,9	104,7	105,5	0,4	97,5	2,5	0,0	0,0	78,4	18,8	2,6	0,2	59,8	34,4	1,3	4,5	90,5	8,5	0,9	0,1
M	1046,7	103,2	106,3	1,5	98,1	1,8	0,0	0,1	74,0	21,7	4,1	0,2	25,8	66,6	0,4	7,2	81,9	15,2	2,7	0,2
G	280,2	105,8	105,9	—	97,7	2,3	0,0	0,0	84,0	14,5	1,4	0,1	71,8	23,1	1,6	3,5	94,0	5,6	0,3	0,1
Dw	27,4	100,1	103,3	0,1	95,1	4,7	0,0	0,2	72,2	27,0	0,7	0,1	64,8	28,7	1,8	4,7	88,3	11,4	0,2	0,1
Obszar plebiscytowy mazurski—Territoire de Masourie.																				
S	45,1	102,2	107,3	2,4	22,5	76,5	—	1,0	30,2	68,2	0,8	0,8	44,1	52,0	0,2	3,7	32,6	65,8	0,5	1,1
M	252,6	93,2	111,4	8,5	45,8	53,6	0,1	0,5	31,1	66,5	1,7	0,7	8,8	87,3	0,1	3,8	33,6	66,4	—	—
G	51,1	106,0	106,5	0,4	21,1	77,8	—	1,1	31,8	67,0	0,3	0,9	58,0	38,4	0,2	3,4	25,5	74,5	—	—
Dw	11,3	100,2	103,9	1,8	24,6	75,0	—	0,4	19,0	80,6	—	0,4	37,4	57,5	0,2	4,9	21,4	78,6	—	—
Obszar plebiscytowy kwidzyński—Territoire de Kwidzyń.																				
S	65,7	100,2	106,8	3,1	97,4	2,6	—	—	19,9	77,3	0,7	2,1	14,3	84,5	0,1	1,1	31,2	66,4	0,6	1,8
M	384,0	94,2	112,2	8,3	98,3	1,5	—	0,2	22,7	74,2	1,6	1,5	5,2	93,5	0,1	1,2	26,9	70,1	1,6	1,4
G	65,2	104,4	104,4	—	96,8	3,2	—	—	20,0	76,7	0,1	3,2	20,1	78,7	0,1	1,1	35,6	61,7	0,1	2,6
Dw	22,8	102,8	102,8	—	98,5	1,5	—	—	12,2	87,4	—	0,4	18,2	80,8	0,1	0,9	28,3	71,4	—	0,3
C. Wolne Miasto Gdańsk—Ville Libre de Gdańsk.																				
S	169,4	107,0	113,3	2,7	98,8	1,1	—	0,1	31,3	65,6	0,8	2,3	3,4	95,5	0,2	0,9	33,9	63,1	0,8	2,2
M	3464,6	109,1	120,7	4,6	98,4	1,4	0,1	0,1	31,4	65,9	1,3	1,4	2,7	95,8	0,3	1,2	33,7	63,6	1,3	1,4
G	88,9	104,6	104,7	0,1	99,0	1,0	—	—	30,8	65,4	0,1	3,7	3,6	96,0	—	0,4	33,3	63,1	0,1	3,5
Dw	22,7	99,1	99,1	—	99,8	0,1	—	0,1	35,7	63,6	0,2	0,5	13,9	84,9	—	1,2	44,8	54,6	0,2	0,4

*) S = suma — total, M = miasta — villes, G = gminy wiejskie — communes rurales, Dw = obszary dworskie — terrains domanials.

**) w rubr. 6—17 tabl. niniejszej, zarówno jak w rubr. 12—23 tabl. poprzedniej, nie uwzględniono skrawków trzech powiatów b. obw. regencyjnego wrocławskiego, które weszły bądź do woj. poznańskiego, bądź do obszaru plebiscytowego śląskiego. — Dans les rubr. 6—17 du présent tableau et dans les rubr. 12—23 du tableau précédant on n'a pas pris en consideration les parties de trois arrondissements de l'ancien district de régence de Wrocław, qui appartiennent soit au département de Poznań, soit au territoire de plébiscite de la Silésie.

Ludność Śląska Cieszyńskiego według miejsca przynależności.

Rok 1910 — **Population de la Silésie de Teschen d'après le lieu d'enregistrement.** — En 1910

MIEJSCE PRZYNALEŻNOŚCI	Miejsce zamieszkania — Lieu d'habitation								LIEU D'ENREGISTREMENT
	Ogółem Śląsk Cieszyński Silésie de Teschen total		Miasta — Villes		Powiaty — Arrondissements				
			Bielsk	Frydek	Bielsk	Cieszyn	Frydek	Frysztat	
	absol.	%							
Ogółem	434 821	*100,0*	18 568	9 879	82 835	102 552	98 957	122 030	Total
Zagranica	8 154	*1,9*	598	149	935	2 112	1 128	3 232	A l'etranger
Austrja ogółem	426 667	*98,1*	17 970	9 730	81 900	100 440	97 829	118 798	En Autriche en général
KRAJE:									PAYS:
Austrja Dolna	1 122	*0,3*	237	94	153	226	136	276	Basse - Autriche
Austrja Górna	123	*0,0*	26	6	6	33	5	47	Haute - Autriche
Zalcburg	16	*0,0*	1	—	—	12	—	3	Salzburg
Styrja	330	*0,1*	52	1	53	73	28	123	Styrie
Karyntja	57	*0,0*	10	3	9	15	7	13	Carinthie
Kraina	75	*0,0*	9	3	4	25	15	19	Carniole
Tryjest	23	*0,0*	9	—	2	12	—	—	Trieste
Gorycja i Gradyszcze	28	*0,0*	2	—	1	14	4	7	Goritz - et - Gradiska
Istrja	4	*0,0*	—	—	2	1	—	1	Istrie
Tyrol	226	*0,1*	8	—	5	37	18	158	Tyrol
Vorarlberg	3	*0,0*	—	—	3	—	—	—	Vorarlberg
Czechy	6 021	*1,4*	374	416	462	901	1 754	2 114	Bohème
Morawy	22 209	*5,2*	792	1 653	1 178	3 465	8 686	6 435	Moravie
Śląsk Opawski	8 450	*2,0*	450	316	585	1 000	2 929	3 170	Silésie d'Opawa
Śląsk Cieszyński	333 683	*78,2*	10 698	6 737	72 018	89 125	64 161	90 944	Silésie de Teschen
Galicja	54 157	*12,7*	5 261	500	7 394	5 475	20 071	15 456	Galicie
Bukowina	122	*0,0*	40	1	25	21	15	20	Bukovine
Dalmacja	18	*0,0*	1	—	—	5	—	12	Dalmatie

Źródło / Source: Österreichische Statistik, N. F. tom 2, zesz. 1 (spis ludności z r. 1910).

Ludność przynależna do Śląska Cieszyńskiego według miejsca zamieszkania.

Rok 1910 — **Population de droit de la Silésie de Teschen d'après le lieu d'habitation.** — En 1910

MIEJSCE ZAMIESZKANIA	Miejsce przynależności — Lieu d'enregistrement								LIEU D'HABITATION
	Ogółem Śląsk Cieszyński Silésie de Teschen total		Miasta — Villes		Powiaty — Arrondissements				
	absol.	%	Bielsk	Frydek	Bielsk	Cieszyn	Frydek	Frysztat	
Ogółem	374 369	*100,0*	12 905	5 957	94 230	101 753	72 930	86 594	Total
KRAJE:									PAYS:
Austrja Dolna	6 262	*1.7*	1 357	323	1 074	1 953	560	995	Basse-Autriche
Austrja Górna	271	*0,1*	49	4	44	64	39	71	Haute-Autriche
Zalcburg	74	*0,0*	8	1	15	32	6	12	Salzburg
Styrja	641	*0,2*	175	15	102	196	53	100	Styrie
Karyntja	221	*0,0*	36	9	47	65	20	44	Carinthie
Kraina	45	*0,0*	12	1	4	18	4	6	Carniole
Tryjest	78	*0,0*	5	7	8	31	4	23	Trieste
Gorycja i Gradyszcze	43	*0,0*	3	.	10	14	8	8	Goritz-et-Gradiska
Istrja	118	*0,0*	24	1	20	38	16	19	Istrie
Tyrol	323	*0,1*	59	15	73	98	41	37	Tyrol
Vorarlberg	9	*0,0*	2	1	.	6	.	.	Vorarlberg
Czechy	1 379	*0,4*	234	67	247	355	220	256	Bohème
Morawy	20 466	*5,5*	703	838	3 105	4 707	8 391	2 722	Moravie
Śląsk Opawski	2 816	*0,8*	168	81	547	718	632	670	Silésie d'Opawa
Śląsk Cieszyński	333 683	*89,1*	8 523	4 476	85 959	91 789	62 386	80 550	Silésie de Teschen
Galicja	7 782	*2.1*	1 507	110	2 936	1 619	545	1 065	Galicie
Bukowina	117	*0,0*	33	7	26	46	1	4	Bukovine
Dalmacja	41	*0,0*	7	1	13	4	4	12	Dalmatie

Źródło / Source: Österreichische Statistik, N. F., tom 2, zesz. 1.

Ludność Śląska Cieszyńskiego według języka potocznego.

Część polska
Partie polonaise

A. Podział według linji demarkacyjnej z listopada r. 1918.

Część czeska
Partie tchèque

Population de la Silésie de Teschen sous le rapport de la langue parlée.

A. Division d'après la ligne de démarcation du mois de novembre 1918*)

Powiaty polityczne Arrondissements	Ludność ogółem Total de la population	W tej liczbie Y compris		Z pośród obywateli austrjackich mówiło językiem Citoyens d'Autriche parlant la langue				Powiaty polityczne Arrondissements	Ludność ogółem Total de la population	W tej liczbie Y compris		Z pośród obywateli austrjackich mówiło językiem Citoyens d'Autriche parlant la langue			
		obywateli austrjackich citoyens d'Autriche	cudzoziemców étrangers	polskim polonaise	czeskim tchèque	niemieckim allemande	innemi autres			obywateli austrjackich citoyens d'Autriche	cudzoziemców étrangers	polskim polonaise	czeskim tchèque	niemieckim allemande	innemi autres
1	2	3	4	5	6	7	8	1	2	3	4	5	6	7	8
Ogółem—total.	**293661**	**287189**	**6 472**	**207092**	**16 433**	**63 418**	**246**	**Ogółem—total.**	**141160**	**139478**	**1 682**	**26 758**	**99 164**	**13 505**	**51**
%	*100,0*	*97,8*	*2,2*	*72,1*	*5,7*	*22,1*	*0,1*	%	*100,0*	*98,8*	*1,2*	*19,3*	*71,1*	*9,7*	*0,0*
Bielsk — miasto — ville	18 568	17 970	598	2 568	136	15 144	122	**Frydek** — miasto — ville	9 879	9 730	149	574	4 033	5 123	—
powiaty-arrond. **Bielsk**	82 835	81 900	935	63 580	663	17 631	26	powiaty-arrond. **Frydek**	98 957	97 829	1 128	14 519	76 458	6 821	31
Cieszyn	102552	100440	2 112	77 147	6 204	17 045	44								
Frysztat (bez 6 gmin**) (non compris 6 communes**)	89 706	86 879	2 827	63 797	9 430	13 598	54	**Frysztat** (6 gmin**) (6 communes**)	32 324	31 919	405	11 665	18 673	1 561	20
Cały Śląsk Cieszyński Silésie de Teschen total	434821	426667	8 154	233850	115597	76 923	297	Cały Śląsk Cieszyński Silésie de Teschen total	434821	426667	8 154	233850	115597	76 923	297
%	*100,0*	*98,1*	*1,9*	*54,8*	*27,1*	*18,0*	*0,1*	%	*100,0*	*98,1*	*1,9*	*54,8*	*27,1*	*18,0*	*0,1*

*) Na podstawie umowy pomiędzy Radą Narodową Księstwa Cieszyńskiego a Czeskim Narodnim Vyborem.
En vertu de la convention parmi le Conseil National du Duché de Teschen et le „Narodni Vybor" tchèque.

**) Dziećmarowice, Łazy, Sucha Średnia, Sucha Dolna, Orłowa, Pietwałd.

Źródło / Source: Spezialortsrepertorium der österreichischen Länder. Bearbeitet auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1910. Herausgegeben von der K. K. statistischen Zentralkommission. XI. Schlesien. Wien, 1917.

Ludność Śląska Cieszyńskiego według języka potocznego.

Część polska Partie polonaise — B. Podział według linji demarkacyjnej ustalonej przez komisję plebiscytową. — Część czeska Partie tchèque

Population de la Silésie de Teschen sous le rapport de la langue parlée.

B. Division d'après la ligne de démarcation adoptée par la commission du plébiscite.

Powiaty polityczne i sądowe Arrondissements et cantons	Ludność ogółem Total de la population	W tej liczbie Y compris		Z pośród obywateli austrjackich mówiło językiem Citoyens d'Autriche parlant la langue			
		obywateli austrjackich citoyens d'Autriche	cudzoziemców étrangers	polskim polonaise	czeskim tchèque	niemieckim allemande	innemi autres
1	2	3	4	5	6	7	8
Ogółem—total . .	**221630**	**216922**	**4 708**	**153247**	**9 290**	**54 199**	**186**
%	*100,0*	*97,9*	*2,1*	*70,6*	*4,3*	*25,0*	*0,1*
Bielsk — miasto — ville	**18 568**	**17 970**	**598**	**2 568**	**136**	**15 44**	**122**
Pow. polityczne*) i sądowe Arrondissements*) et cantons							
Bielsk	**82 835**	**81 900**	**935**	**63 580**	**663**	**17 631**	**26**
Bielsk . . .	34 654	34 204	450	20 286	403	13·495	20
Skoczów . . .	33 127	32 984	143	30 114	159	2 706	5
Strumień . .	15 054	14 712	342	13 180	101	1 430	1
Cieszyn	**76 028**	**74 116**	**1 912**	**55 354**	**2 079**	**16 651**	**32**
Jabłonków . .	27 753	27 278	475	26 302	147	824	5
Cieszyn . . .	48 275	46 838	1 437	29 052	1 932	15 827	27
Frysztat	**44 199**	**42 936**	**1 263**	**31 745**	**6 412**	**4 773**	**6**
Frysztat . . .	34 017	33 090	927	23 210	5 933	3 943	4
Bogumin . .	10 182	9 846	336	8 535	479	830	2

Powiaty polityczne i sądowe Arrondissements et cantons	Ludność ogółem Total de la population	W tej liczbie Y compris		Z pośród obywateli austrjackich mówiło językiem Citoyens d'Autriche parlant la langue			
		obywateli austrjackich citoyens d'Autriche	cudzoziemców étrangers	polskim polonaise	czeskim tchèque	niemieckim allemande	innemi autres
1	2	3	4	5	6	7	8
Ogółem—total . .	**213191**	**209745**	**3 446**	**80 603**	**06 30 7**	**22 724**	**111**
%	*100,0*	*98,4*	*1,6*	*38,4*	*50,7*	*10,8*	*0,1*
Frydek — miasto — ville	**9 879**	**9 730**	**149**	**574**	**4 033**	**5 123**	**—**
Pow. polityczne*) i sądowe Arrondissements*) et cantons							
Frydek	**98 957**	**97 829**	**1 128**	**14 519**	**76 458**	**6 821**	**31**
Frydek . . .	43 205	43 011	194	1 521	40 183	1 294	13
Ostrawa polska	55 752	54 818	934	12 998	36 275	5 527	18
Cieszyn	**26 524**	**26 324**	**200**	**21 793**	**4 125**	**394**	**12**
Jabłonków . .	2 990	2 975	15	2 863	24	88	—
Cieszyn . . .	23 534	23 349	185	18 930	4 101	306	12
Frysztat.	**77 831**	**75 862**	**1 969**	**43 7 7**	**21 691**	**10 386**	**68**
Frysztat . . .	48 069	47 408	661	34 134	11 815	1 408	51
Bogumin . .	29 762	28 454	1 308	9 583	9 876	8 978	17

*) Powiaty polityczne są wyodrębnione tłustym drukiem. — Les arrondissements sont imprimés en gros caractères.

Źródło / Source: Spezialortsrepertorium der österreichischen Länder. Bearbeitet auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1910. Herausgegeben von der K. K. statistischen Zentralkommission. XI. Schlesien. Wien, 1917.

Ludność Śląska Cieszyńskiego według języka potocznego.

Część polska
Partie polonaise

C. Podział według decyzji Rady Ambasadorów z lipca 1920 r.

Population de la Silésie de Teschen sous le rapport de la langue parlée.

C. Division d'après la décision du Conseil des Ambassadeurs du mois de juillet 1920.

Część czeska
Partie tchèque

Powiaty polityczne i sądowe Arrondissements et cantons	Ludność ogółem Total de la population	W tej liczbie Y compris		Z pośród obywateli austrjackich mówiło językiem Citoyens d'Autriche parlant la langue			
		obywateli austrjackich citoyens d'Autriche	cudzoziemców étrangers	polskim polonaise	czeskim tchèque	niemieckim allemande	innemi autres
1	2	3	4	5	6	7	8
Ogółem — total	**142585**	**140209**	**2 376**	**95 226**	**2 008**	**42 804**	**171**
%	*10,00*	*98,3*	*1,7*	*67,9*	*1,5*	*30,5*	*0,1*
Bielsk — miasto — ville	**18 568**	**17 970**	**598**	**2 568**	**136**	**15 144**	**122**
Powiaty politycz.[1]) i sądowe Arrondissements[1]) et cantons							
Bielsk	**82 835**	**81 900**	**935**	**63 580**	**663**	**17 631**	**26**
Frysztat	**7 077**	**7 011**	**66**	**6 848**	**49**	**110**	**4**
Frysztat (5 gm.[2]) (5 communes[2])	7 077	7 011	66	6 848	49	110	4
Cieszyn	**34 105**	**33 328**	**777**	**22 230**	**1 160**	**9 919**	**19**
Cieszyn	29 098	28 348	750	17 280	1 142	9 907	19
W tej liczbie Y compris m. Cieszyn[3])	15 652	14 998	654	4 755	1 000	9 224	19
Jabłonków (3 gminy[4]) (3 communes[4])	5 007	4 980	27	4 950	18	12	—

Powiaty polityczne i sądowe Arrondissements et cantons	Ludność ogółem Total de la population	W tej liczbie Y compris		Z pośród obywateli austrjackich mówiło językiem Citoyens d'Autriche parlant la langue			
		obywateli austrjackich citoyens d'Autriche	cudzoziemców étrangers	polskim polonaise	czeskim tchèque	niemieckim allemande	innemi autres
1	2	3	4	5	6	7	8
Ogółem — total	**292236**	**286458**	**5 778**	**138624**	**113589**	**34 119**	**126**
%	*100,0*	*98,0*	*2,0*	*48,4*	*39,7*	*11.9*	*0,0*
Frydek — miasto — ville	**9 879**	**9 730**	**149**	**574**	**4 033**	**5 123**	—
Powiaty politycz.[1]) i sądowe Arrondissements[1]) et cantons							
Frydek	**98 957**	**97 829**	**1 128**	**14 519**	**76 458**	**6 821**	**31**
Frysztat	**114953**	**111787**	**3 166**	**68 614**	**28 054**	**15 049**	**70**
Frysztat (bez 5 gm.[2]) (non compr. 5 cen.[2])	75 009	73 487	1 422	50 486	17 699	5 241	51
Bogumin	39 944	38 300	1 644	18 118	10 355	9 808	19
Cieszyn	**68 447**	**67 112**	**1 335**	**54 917**	**5 044**	**7 126**	**25**
Cieszyn	42 711	41 839	872	30 702	4 891	6 226	20
W tej liczbie Y compris. v. de Cieszyn[3])	6 837	6 552	285	2 077	437	4 030	8
Jabłonków (bez 3 gmin).[4]) (non compris 3 communes[4])	25 736	25 273	463	24 215	153	900	5

[1]) Powiaty polityczne są wyodrębnione tłustym drukiem. — Les arrondissements sont imprimés en groscaractères.
[2]) Kończyce Wielkie, Kończyce Małe, Kaczyce, Markłowice Górne, Zebrzydowice.
[3]) W przybliżeniu — Approximativement.— [4]) Stebna, Jaworzynka, Koniaków.

Źródło p. str. 115 — Source v. p. 115.

Errata.

CZĘŚĆ PIERWSZA.

Na str. 26 w odsyłaczu 1) określenie średniej długości życia podano niezupełnie dokładnie. W wyliczeniach statystycznych pod nazwą życia średniego osobnika n-letniego przyjmuje się jedynie przeciętną liczbę lat, pozostającą jeszcze do przeżycia, a więc $l_{n-100} = \frac{L_{n-100}}{S_n}$

Na str. 28 w. 8 odnośny ustęp powinien brzmieć: Spostrzeżenie Boeckh'a, w powyższej formie wyrażone, odnosić się może jedynie do okresów czasu n — 100 lat, t. j. do okresów, w których średnia długość życia jest identyczna z przeciętną liczbą lat, przypadającą na jednego osobnika, a prawdopodobieństwo śmierci równa się $1000^0/_{00}$.

		Jest	*Powinno być*
Str.	34 w 14 od góry	$\pm$ 0,2170	0,2170
„	35 „ 8 od dołu	$\frac{m}{S} = 0{,}2$	$\frac{m}{S} = 0{,}25$
„	39 „ 3 od góry	$\frac{3}{5} \cdot \frac{3}{5} \cdot \frac{3}{5}$	$\frac{2}{5} \cdot \frac{3}{5} \cdot \frac{3}{5}$
„	39 „ 6 od góry	$100 \cdot \frac{2}{2} \cdot \frac{3}{5}$	$100 \cdot \frac{2}{5} \cdot \frac{3}{5}$
„	41 „ 4 od dołu	ps	pS
„	47 Tablica rubr. h wiersz ostatni	11,0038	11,038
„	77 w. 15 od dołu	(n. s.)	(v. s.)
„	79 „ 11 od dołu	wy-	(wy-
„	79 „ 12 od dołu	nowopolskich	nowopolskich)
„	109 „ 25 od góry	nieznędna	niezbędna
„	110 „ 17 od dołu	prawado, tyczącego	prawa, dotyczącego
„	117 „ 15 od góry	majątku	majątku;
„	117 „ 16 od góry	gminne.	gminne,
„	117 „ 21 od dołu	Statistik	Statistik [1]).
„	123 „ 7 od góry	nieruchomości	posiadłości

	Jest	*Powinno być*
Str. 130, 132, 134, 136, 138 *pagina*	Jan Piekałkiewicz	Edward Lipiński
„ 131 w. 23 od góry	Anglji *)	Anglji
„ 175 w. 14 od góry do w. 16 od dołu.	*Cały ustęp skreślić.*	
„ 185 *pagina*	Bibljoteka	Bibljografja

CZĘŚĆ DRUGA. BIULETYN.

	Jest	*Powinno byc*
Str. 3 w. 1 od dołu	203,894 *mg* 4,904510 karata	205,894 *mg* 4,856868 karata
„ 18 w tytule	*dodać* A. Była dzielnica rosyjska.	Ancienne Pologne russe.
„ 18 „	A. Wszystkie szkoły	1. Wszystkie szkoły
„ 19 „	B. Szkoły publiczne	2. Szkoły publiczne
„ 20 „	C. Szkoły prywatne	3. Szkoły prywatne
„ 21	*dodać tytuł*: 2. Szkoły publiczne — Ecoles publiques	
„ 20 i 21	Tablice na str. 20 i 21 *należy przestawić.*	
„ 27	tytuł tablicy *skreślić.*	

W tablicach kreska (—) w danej rubryce oznacza, iż odnośnego faktu nie zanotowano wcale, kropka (.), że rubryki nie można było wypełnić (brak lub nieścisłość informacji i t. p.).

W liczbach przecinek (,) oddziela *zawsze* ułamek dziesiętny od liczby całkowitej.

Zeszyt niniejszy ukazuje się ze znacznem opóźnieniem. Zeszyt następny, również potrójny, znajduje się w druku i ukaże się wkrótce.

31 sierpnia r. 1920.

Le tiret (—) dans les tableaux indique que le fait en question n'a pas en lieu du tout. Le point (.) indique que la rubrique n'a pu être remplie à cause du manque des renseignements, d'informations inéxactes etc.

La virgule (,) dans les nombres sépare *toujours* les fractions décimales des nombres entiers.

Le fascicule présent parait avec un grand retard. Le fascicule suivant, de dimension également triple, se trouve sous presse et paraitra bientôt.

Le 31 août 1920.

SZKOLNICTWO ŚREDNIE w byłej dzielnicy rosyjskiej. Rok szkolny 1919/20.
ENSEIGNEMENT SECONDAIRE dans l'ancienne Pologne russe. Année 1919/20.

A. Szkoły — Ecoles.

RODZAJ SZKOŁY	Liczba szkół — Nombre d'écoles: Ogółem Total	w Warszawie à Varsovie	na prowincji en province	męskich pour garçons	żeńskich pour filles	koedukac. mixtes	według kategoryj par catégories: państwowe de l'Etat	prywatne[1])—privées[1]): A	B	B'	C	GENRE D'ECOLES
Ogółem .	**414**	**111**	**303**	**137**	**202**	**75**	**54**	**31**	**111**	**79**	**139**	**Total**
w Warszawie .	111	111	—	33	74	4	11	16	29	17	38	à Varsovie
na prowincji .	303	—	303	104	128	71	43	15	82	62	101	en province
Szkoły męskie	137	33	104	137	—	—	36	17	36	19	29	Ec. pour garçons
„ żeńskie	202	74	128	—	202	—	15	13	61	42	71	„ „ filles
„ koedukac.	75	4	71	—	—	75	3	1	14	18	39	„ „ mixtes
Szkoły według liczby klas zasadniczych czynnych: 1	1	1	—	—	—	1	—	—	—	—	1	1
2	7	2	5	1	2	4	—	—	1	—	6	2
3	32	8	24	11	7	14	4	1	5	—	22	3
4	69	15	54	14	32	23	3	—	11	21	34	4
5	42	4	38	9	22	11	2	1	5	17	17	5
6	44	5	39	17	16	11	6	1	11	10	16	6
7	58	13	45	9	46	3	6	1	17	13	21	7
8	147[2])	63	84[2])	71[2])	72	4	33	27	57	18[2])	12	8
Niewiad.	14	—	14	5	5	4	—	—	4	—	10	Inconnu
Instytucje utrzymujące szkołę: Państwo . . .	54	11	43	36	15	3	54	—	—	—	—	État
Powiaty lub gminy	5	—	5	2	2	1	—	—	3	—	2	Arrondissem. et communes
Miasta . . .	16	—	16	8	3	5	—	1	4	4	7	Municipalités
Pol. Macierz Szk.	29	—	29	12	3	14	—	—	11	6	12	„Polska Macierz Szkolna“
Rady Opiekuńcze	8	1	7	5	1	2	—	2	—	6	—	Conseils de Secours
Kościół lub klasz.	9	1	8	3	5	1	—	1	4	2	2	Eglises et couvents
Gminy żydowskie	6	—	6	3	1	2	—	—	—	2	4	Communautés israélites
Zrzeszenia naucz.	7	4	3	3	4	—	—	2	4	1	—	Associat. d'institut. pour l'instr.
„ oświatowe	57	9	48	18	21	18	—	6	20	14	17	autres
„ inne.	25	8	17	13	5	7	—	6	12	1	6	
Osoby prywatne	198	77	121	34	142	22	—	13	53	43	89	Personnes privées

Nombre des classes normales fonctionnant en 1919/20

Institutions subvenant aux besoins des écoles

[1]) Szkoły kategorji A posiadają pełne prawa gimnazjów państwowych w myśl § 2 Rozporz. Min. W. R. i O. P. № 6978/II z 22/IV 1920 r.
Szkoły kategorji B posiadają niepełne prawa gimnazjów państwowych w myśl § 3 tegoż Rozporządzenia.
Szkoły kategorji B' posiadają niepełne prawa gimnazjów państwowych z zastrzeżeniem w myśl § 4 tegoż Rozporządzenia.
Szkoły kategorji C nie posiadają praw gimnazjów państwowych.

[2]) W tej liczbie 1 szkoła dziewięcioklasowa.

[1]) Ecoles cat. A ont tous les droits des lycées de l'état
„ „ B certains des „ „ „ „ „
„ „ B' „ „ „ „ „ „ avec restrictions
„ „ C n'ont pas des droits „ „ „ „

[2]) Y compris 1 école à IX classes.

B. Uczniowie według klas. — Élèves selon les classes.

WOJEWÓDZTWA	Liczba szkół Nombre d'écoles		LICZBA UCZNIÓW NOMBRE D'ÉLÈVES												DEPARTEMENTS
				w klasach — en classes											
	Ogółem Total	Uwzględnionych[1]) Considerées[1])	Ogółem Total	O''[2])	O'[2])	O[2])	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	
Wszystkie szkoły . . .	**414**	**397**	**116 164**	**1 619**	**4 309**	**10 022**	**17 733**	**20 957**	**18 859**	**14 896**	**10 743**	**8 080**	**5 531**	**3 383**	**32**	**Total des écoles**
Miasto Warszawa. . .	111	110	36 882	552	1 867	3 656	5 145	5 380	5 030	4 314	3 711	3 182	2 431	1 614	—	Ville de Varsovie
Wojewódz. warszawskie	67	63	14 384	85	457	1 123	2 317	2 906	2 701	1 974	1 265	820	496	240	—	Départ. de Varsovie
„ łódzkie . .	97	92	26 607	641	1 209	2 591	4 139	4 830	4 260	3 345	2 149	1 607	1 151	653	32	„ de Łódź
„ kieleckie. .	67	64	18 549	235	445	1 261	2 666	3 582	3 432	2 655	1 868	1 231	742	432	—	„ de Kielce
„ lubelskie. .	50	46	13 818	106	299	1 065	2 490	2 880	2 396	1 771	1 203	824	491	293	—	„ de Lublin
„ białostockie	22	22	5 924	—	32	326	976	1 379	1 040	837	547	416	220	151	—	„ de Białystok
Szkoły męskie	**137**	**131**	**48 878**	**335**	**910**	**3 334**	**7 217**	**8 894**	**8 200**	**6 448**	**5 026**	**3 824**	**2 675**	**1 983**	**32**	**Ecoles pour garçons**
Miasto Warszawa. . .	33	32	15 427	166	412	1 203	2 054	2 281	2 182	1 853	1 674	1 516	1 181	905	—	Ville de Varsovie
Wojewódz. warszawskie	24	23	6 665	—	52	433	1 055	1 342	1 310	905	656	441	292	179	—	Départ. de Varsovie
„ łódzkie . .	28	27	10 029	108	337	868	1 550	1 827	1 602	1 235	942	668	488	372	32	„ de Łódź
„ kieleckie. .	27	26	8 630	61	81	422	1 204	1 647	1 678	1 303	950	644	368	272	—	„ de Kielce
„ lubelskie. .	19	17	6 118	—	28	360	1 026	1 313	1 050	846	624	438	251	182	—	„ de Lublin
„ białostockie	6	6	2 009	—	—	48	328	484	378	306	180	117	95	73	—	„ de Białystok
Szkoły żeńskie	**202**	**196**	**53 359**	**1 039**	**2 972**	**5 520**	**7 787**	**8 569**	**7 831**	**6 794**	**4 986**	**3 876**	**2 679**	**1 306**	—	**Ecoles pour filles**
Miasto Warszawa. . .	74	74	20 552	327	1 350	2 296	2 893	2 938	2 734	2 399	2 004	1 652	1 250	709	—	Ville de Vars vie
Wojewódz. warszawskie	30	28	5 766	69	341	557	881	1 070	942	810	493	345	197	61	—	Départ. de Varsovie
„ łódzkie . .	42	41	11 778	407	701	1 254	1 721	1 841	1 746	1 520	936	809	589	254	—	„ de Łódź
„ kieleckie. .	30	29	7 967	142	337	715	1 093	1 398	1 292	1 099	801	567	363	160	—	„ de Kielce
„ lubelskie. .	20	18	5 496	94	243	570	935	954	829	686	507	346	227	105	—	„ de Lublin
„ białostockie	6	6	1 800	—	—	128	264	368	288	280	245	157	53	17	—	„ de Białystok
Szkoły koedukacyjne. .	**75**	**70**	**13 927**	**245**	**427**	**1 168**	**2 729**	**3 494**	**2 828**	**1 654**	**731**	**380**	**177**	**94**	—	**Ecoles mixtes**
Miasto Warszawa. . .	4	4	903	59	105	157	198	161	114	62	33	14	—	—	—	Ville de Varsovie
Wojewódz. warszawskie	13	12	1 953	16	64	133	381	494	449	259	116	34	7	—	—	Départ. de Varsovie
„ łódzkie . .	27	24	4 800	126	171	469	868	1 162	912	590	271	130	74	27	—	„ de Łódź
„ kieleckie .	10	9	1 952	32	27	124	369	537	462	253	117	20	11	—	—	„ de Kielce
„ lubelskie. .	11	11	2 204	12	28	135	529	613	517	239	72	40	13	6	—	„ de Lublin
„ białostockie	10	10	2 115	—	32	150	384	527	374	251	122	142	72	61	—	„ de Białystok

[1]) Uwzględniono w niniejszej tablicy tylko te szkoły, w których znany był podział uczniów według klas. — Le tableau ne comprend que les écoles dont le nombre des élèves dans chaque classe était connu.

[2]) O'' — Klasa podwstępna niższa. — Classe sous-préparatoire, cours inférieur.
O' — „ „ wyższa. — „ „ „ supérieur.
O — „ wstępna. — „ préparatoire.

C. Uczniowie według płci i wyznań. — Elèves selon les sexes et les cultes.

1. Liczby bezwzględne. — Chiffres absolus.

RODZAJ SZKOŁY	Liczba szkół Nombre d'écoles	Liczba oddziałów [1] Nombre de divisions [1]	Ogólna liczba uczniów Nombre total des élèves	Według płci Selon le sexes: Chłopców Garçons	Według płci Selon le sexes: Dziewcząt Filles	według wyznań — Selon les cultes: Rzym. katolik. Cathol.-rom.	Greck. katol. Cathol.-grecs	Ewangelików Evangéliques	Prawosławnych Orthodoxes	Starozakonnych Mosaïques	Inn. i niepod. Autres et non designées	GENRE D'ECOLES
Ogółem . .	397	3 372	116 164 [1] [2]	56 643	58 030	75 244	17	4 625	396	35 646	236	Total
Szkoły państwowe	54	541	19 417	14 740	4 677	16 665	4	506	59	2 115	68	Ecoles de l'Etat
„ prywatne	343	2 831	96 747 [1] [3]	41 903	53 353	58 579	13	4 119	337	33 531	168	„ privées
Szkoły męskie	131	1 271	48 878	48 723	155	35 802	4	2 094	102	10 819	57	„ pour garçons
„ żeńskie	196	1 670	53 359	169	53 190	30 615	12	2 110	225	20 241	156	„ „ filles
„ koedukac.	70	431	13 927 [1] [2]	7 751	4 685	8 827	1	421	69	4 586	23	„ mixtes
Warszawa—ogółem	110	1 041	36 882 [1]	15 924	20 786	23 402	4	892	31	12 548	5	V. de Varsovie. Tot.
Szkoły państwowe	11	102	3 869	2 780	1 089	3 281	2	135	3	445	3	Ecoles de l'Etat
„ prywatne	99	939	33 013 [1]	13 144	19 697	20 121	2	757	28	12 103	2	„ privées
Szkoły męskie	32	367	15 427	15 427	—	11 161	2	476	16	3 770	2	„ pour garçons
„ żeńskie	74	643	20 552	27	20 525	12 136	2	414	15	7 982	3	„ „ filles
„ koedukac.	4	31	903 [1]	470	261	105	—	2	—	796	—	„ mixtes
Prowincja—ogółem	287	2 331	79 282 [2]	40 719	37 244	51 842	13	3 733	365	23 098	231	Province Total
Szkoły państwowe	43	439	15 548	11 960	3 588	13 384	2	371	56	1 670	65	Ecoles de l'Etat
„ prywatne	244	1 892	63 734 [2]	28 759	33 656	38 458	11	3 362	309	21 428	166	„ privées
Szkoły męskie	99	904	33 451	33 296	155	24 641	2	1 618	86	7 049	55	„ pour garçons
„ żeńskie	122	1 027	32 807	142	32 665	18 479	10	1 696	210	12 259	153	„ „ filles
„ koedukac.	66	400	13 024 [2]	7 281	4 424	8 722	1	419	69	3 790	23	„ mixtes

2. Liczby względne — Propotion.

RODZAJ SZKOŁY	Liczba Nombre de: Oddz. na szk. divisions par école	Liczba Nombre de: Uczniów na oddział élèv. par divis.	Na 100 uczniów przypada Par 100 élèves nombre de: chłopców garçons	dziewcząt filles	rzym. katol. [4] cathol.-rom.	greck. kat. [4] cathol.-grecs	ewangelików [4] évangéliques	prawosławn. [4] orthodoxes	starozakon. [4] mosaïques	GENRE D'ECOLES
Ogółem . . .	8,5	34,3	49,4	50,5	64,9	0,0	4,0	0,3	30,8	Total
Szkoły państwowe . .	10,2	35,9	75,9	24,1	86,2	0,0	2,6	0,3	10,9	Ecoles de l'Etat
„ prywatne . .	8,3	34,2	44,0	56,0	60,7	0,0	4,3	0,3	34,7	„ privées
Szkoły męskie . . .	9,7	38,5	99,7	0,3	73,3	0,0	4,3	0,2	22,2	„ pour garçons
„ żeńskie . . .	8,5	31,9	0,3	99,7	57,5	0,0	4,0	0,4	38,1	„ „ filles
„ koedukacyjne	6,2	32,3	62 3	37,7	63,5	0,0	3,0	0,5	33,0	„ mixtes
Warszawa—ogółem .	9,5	35,4	43,4	56,6	63,5	0.0	2,4	0,1	34,0	Ville de Varsovie. Total
Szkoły państwowe . .	9,3	37,9	71,9	28,1	84,9	0,0	3,5	0,1	11,5	Ecoles de l'Etat
„ prywatne . .	9,5	35,2	40,0	60,0	60,9	0,0	2,3	0,1	36,7	„ privées
Szkoły męskie . . .	11,5	42,0	100,0	—	72,4	0,0	3,1	0,1	24,4	„ pour garçons
„ żeńskie . . .	8,7	32,0	0,1	99,9	59,1	0,0	2,0	0,1	38,8	„ „ filles
„ koedukacyjne	7,7	29,1	64,3	35,7	11,6	0,0	0,2	—	88.2	„ mixtes
Prowincja—ogółem .	8,1	34.0	52,2	47,8	65,6	0,0	4,7	0,5	29,2	Province Total.
Szkoły państwowe . .	10,2	35,4	76,9	23,1	86,4	0,0	2,4	0,4	10,8	Ecoles de l'Etat
„ prywatne . .	7,8	33,7	46,1	53,9	60.5	0,0	5,3	0,5	33,7	„ privées
Szkoły męskie . . .	9,1	37,0	99,5	0,5	73,8	0,0	4,8	0,3	21,1	„ pour garçons
„ żeńskie . . .	8.4	31,9	0.4	99,6	56.6	0,0	5,2	0,7	37,5	„ „ filles
„ koedukacyjne	6,1	32,6	62,2	37,8	67.1	0,0	3,2	0,5	29,2	„ mixtes

[1]) Liczba klas oraz oddziałów równoległych. — Nombre de classes ainsi que leur divisions parallèles.
Dla [2]) 172 [3]) 1319 uczniów podział według płci niewiadomy.
Pour [2]) 172 [3]) 1319 élèves division selon les sexes inconnue.
[4]) W obliczeniach procentowych nie uwzględniono rubryki „uczniów wyznań innych i niepodanych".
Déduction faite d'élèves de cultes „autres et non designés."

D. Uczniowie podług wieku dn. 15 stycznia 1920 r. — Elèves d'après l'âge le 15 janvier 1920.

Klasy[1]	Liczba uczniów urodzonych w roku: — Nombre des élèves nés en: Ogółem Total	1913 i później et plus tard	1912	1911	1910	1909	1908	1907	1906	1905	1904	1903	1902	1901	1900	1899	1898	1897 i wcześniej et plus tôt	Niewiadomy Inconnu	Classes[1]
1. Wszystkie szkoły. — Toutes les écoles.																				
Wszystkie	**116 164**	**451**	**1 850**	**3 737**	**6 277**	**9 367**	**11 604**	**13 978**	**14 532**	**14 210**	**12 644**	**10 188**	**7 282**	**4 649**	**2 217**	**916**	**432**	**231**	**1 599**	Total
O″	1 619	297	**722**	406	103	26	7	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	57	O″
O′	4 309	131	890	**1 600**	994	390	132	39	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	129	O′
O	10 022	23	230	1 550	**3 369**	2 783	1 224	499	156	39	1	—	2	—	—	—	—	—	146	O
I	17 733	—	8	171	1 655	4 600	**5 004**	3 532	1 727	660	157	35	5	—	—	—	—	—	179	I
II	20 957	—	—	10	152	1 457	4 182	**5 741**	4 686	2 755	1 207	366	83	29	11	—	—	—	278	II
III	18 859	—	—	—	4	106	994	3 462	**4 944**	4 376	2 814	1 262	487	160	39	—	—	2	209	III
IV	14 896	—	—	—	—	5	54	678	2 592	**4 026**	3 563	2 244	918	429	120	27	10	7	223	IV
V	10 743	—	—	—	—	—	7	25	405	2 045	**3 092**	2 483	1 378	757	243	89	26	17	176	V
VI	8 080	—	—	—	—	—	—	1	18	296	1 590	**2 500**	1 829	1 007	464	163	57	25	130	VI
VII	5 531	—	—	—	—	—	—	—	—	13	215	1 150	**1 790**	1 248	638	264	129	45	39	VII
VIII	3 415	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	148	790	**1 019**	702	373	210	135	33[2]	VIII
2. Szkoły męskie. — Ecoles pour garçons.																				
Wszystkie	**48 878**	**59**	**334**	**900**	**1 879**	**3 434**	**4 612**	**5 795**	**6 076**	**5 969**	**5 501**	**4 541**	**3 618**	**2 901**	**1 603**	**728**	**372**	**199**	**357**	Total
O″	335	46	160	82	22	2	3	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	19	O″
O′	910	11	141	**336**	214	106	47	17	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	36	O′
O	3 334	2	32	433	**1 080**	1 031	474	180	53	7	—	—	—	—	—	—	—	—	42	O
I	7 217	—	1	44	521	1 802	**2 139**	1 620	717	279	58	8	—	—	—	—	—	—	28	I
II	8 894	—	—	5	40	467	1 580	**2 372**	2 171	1 387	600	180	32	12	9	—	—	—	39	II
III	8 200	—	—	—	2	26	354	1 341	**2 026**	1 967	1 383	661	275	91	26	—	—	—	48	III
IV	6 448	—	—	—	—	—	14	257	967	1 524	**1 605**	1 162	516	258	76	17	4	3	45	IV
V	5 026	—	—	—	—	—	1	7	136	728	**1 256**	1 193	805	559	198	68	22	14	39	V
VI	3 824	—	—	—	—	—	—	—	4	75	546	**932**	910	735	387	130	53	24	28	VI
VII	2 675	—	—	—	—	—	—	—	—	2	52	360	**746**	697	444	219	113	42	—	VII
VIII	2 015	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	45	334	549	463	294	180	116	33[2]	VIII

Klasy[1]	Liczba uczniów urodzonych w roku: — Nombre des élèves nés en: Ogółem Total	1913 i później et plus tard	1912	1911	1910	1909	1908	1907	1906	1905	1904	1903	1902	1901	1900	1899	1898	1897 i wcześniej et plus tôt	Niewiadomy Inconnu	Classes[1]
3. Szkoły żeńskie. — Ecoles pour filles.																				
Wszystkie	**53 359**	**318**	**1 270**	**2 432**	**3 709**	**4 840**	**5 553**	**6 366**	**6 380**	**6 344**	**5 547**	**4 462**	**2 957**	**1 378**	**478**	**123**	**42**	**17**	**1 143**	Total
O″	1 039	192	**473**	256	64	14	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	38	O′
O′	2 972	106	638	**1 117**	695	241	70	17	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	87	O
O	5 520	20	152	950	**1 949**	1 466	583	226	70	13	—	—	2	—	—	—	—	—	89	I
I	7 787	—	7	105	899	**2 259**	2 241	1 358	568	179	34	—	3	—	—	—	—	—	134	II
II	8 569	—	—	4	101	789	2 069	**2 596**	1 713	774	237	53	19	1	—	—	—	—	213	III
III	7 831	—	—	—	1	67	546	1 792	**2 343**	1 761	874	242	50	9	1	—	—	—	145	VI
IV	6 794	—	—	—	—	4	36	360	1 422	**2 195**	1 603	740	197	61	9	2	—	1	164	V
V	4 986	—	—	—	—	—	6	16	250	1 209	**1 667**	1 127	436	111	21	6	1	2	134	VI
VI	3 876	—	—	—	—	—	—	1	13	204	975	**1 455**	839	224	49	13	3	—	100	VII
VII	2 679	—	—	—	—	—	—	—	—	9	153	751	**990**	522	173	28	12	2	39	VIII
VIII	1 306	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	94	421	**450**	225	74	26	12	—	
4. Szkoły koedukacyjne. — Ecoles mixtes.																				
Wszystkie	**13 927**	**74**	**246**	**405**	**689**	**1 093**	**1 439**	**1 817**	**2 076**	**1 897**	**1 596**	**1 185**	**707**	**370**	**136**	**65**	**18**	**15**	**99**	Total
O″	245	59	**89**	68	17	10	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	O″
O′	427	14	111	**147**	85	43	15	5	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	O′
O	1 168	1	46	167	**340**	286	167	93	33	19	1	—	—	—	—	—	—	—	15	O
I	2 729	—	—	22	235	**539**	**624**	554	442	202	65	27	2	—	—	—	—	—	17	I
II	3 494	—	—	1	11	201	533	773	**802**	594	370	133	32	16	2	—	—	—	26	II
III	2 828	—	—	—	1	13	94	329	575	**648**	557	359	162	60	12	—	—	2	16	III
VI	1 654	—	—	—	—	1	4	61	203	307	**355**	342	205	110	35	8	6	3	14	IV
V	731	—	—	—	—	—	—	2	19	108	169	163	137	87	24	15	3	1	3	V
VI	380	—	—	—	—	—	—	—	1	17	69	**113**	80	48	28	20	1	1	2	VI
VII	177	—	—	—	—	—	—	—	—	2	10	39	**54**	29	21	17	4	1	—	VII
VIII	94	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9	**35**	20	14	5	4	7	—	VIII

[1]) O″ — Klasa podwstępna niższa. — Classe sous-préparatoire, cours inférieur.
O′ — Klasa podwstępna wyższa. — Classe sous-préparatoire, cours supérieur.
O — Klasa wstępna. — Classe préparatoire.

[2]) W tej liczbie 32 uczniów klasy dziewiątej. — Y compris 32 élèves de la IX-me classe.

E. Uczniowie podług zajęcia rodziców.

ZAJĘCIE RODZICÓW UCZNIÓW	Liczba uczniów: wszystkich szkół dans toutes les écoles — Ogółem Total	Warszawa Varsovie	Prowincja Province	w szkołach dans les écoles — męskich pour garçons	żeńskich pour filles	koedukac. mixtes	w szkołach z liczbą chrześc. większą avec plus de chré- — Ogółem Total	Warszawa-Varsovie
1. Liczby bezwzględne								
Ogółem	**116164**	**36 882**	**79 282**	**49 340**	**52 664**	**14 160**	**49 487**	**15 420**
1. Obywatele ziemscy	3 810	1 754	2 056	1 879	1 688	243	2 433	1 122
2. Włościanie i drobni rolnicy	13 887	1 040	12 847	8 179	2 294	3 414	10 007	552
3. Urzędnicy i oficjal. rolni	2 022	480	1 542	976	791	255	1 068	238
4. Robotnicy rolni	424	78	346	280	85	59	219	12
5. Przemysłowcy	6 353	2 394	3 959	2 599	2 943	811	1 924	865
6. Rzemieślnicy	14 280	3 842	10 438	6 012	6 410	1 858	6 206	1 632
7. Urzędnicy fabryczni	3 741	1 112	2 629	1 585	1 940	216	1 527	513
8. Robotnicy fabryczni	2 565	526	2 039	1 244	1 065	256	1 228	186
9. Kupcy i przedsięb. handl.	27 092	9 192	17 900	8 712	14 873	3 507	4 524	1 551
10. Urzędnicy handl. i bankowi.	4 034	2 207	1 827	1 888	1 935	211	1 501	906
11. Robotn. i służba handlowa	928	381	547	351	498	79	291	113
12. Urzędn. kolei, poczt i telegr.	5 013	1 854	3 159	2 147	2 527	339	2 839	1 251
13. Służba i rob. kolei, poczt i telegr.	3 332	954	2 378	1 206	1 517	609	1 911	568
14. Wojskowi stopni oficerskich.	636	405	231	318	305	13	410	273
15. Wojskowi stopni niższych	164	52	112	50	89	25	96	35
16. Urzędn. państw. i kom. (bez naucz.)	7 127	2 829	4 298	3 196	3 440	491	4 045	1 735
17. Służba i rob. państw. i komunal.	1 155	482	673	545	512	98	609	253
18. Inteligencja zawodowa [1]	5 419	3 004	2 415	2 545	2 643	231	2 801	1 818
19. Profesorowie i nauczyciele	2 895	902	1 993	1 275	1 353	267	1 307	476
20. Kapitaliści	1 217	459	758	496	560	161	590	215
21. Właściciele nieruch. miejsk.	4 363	917	3 446	1 673	2 172	518	1 626	322
22. Wyrobnicy	1 454	379	1 075	633	572	249	742	154
23. Inne zawody	3 506	1 639	1 867	1 416	1 845	245	1 457	630
24. Zajęcie niepodane	747	—	747	135	607	5	126	—
2. Liczby procentowe [2]								
1. Obywatele ziemscy	3,3	4,8	2,6	3,8	3,2	1,7	4,9	7,3
2. Włościanie i drobni rolnicy	12,0	2,8	16,4	16,6	4,4	24,1	20,3	3,6
3. Urzędnicy i oficjal. rolni	1,8	1,3	2.0	2 0	1,5	1,8	2,2	1,5
4. Robotnicy rolni	0,4	0,2	0,4	0,6	0,2	0,4	0,4	0,1
5. Przemysłowcy	5,5	6,5	5 0	5,3	5,7	5,7	3,9	5,6
6. Rzemieślnicy	12,4	10,4	13,3	12.2	12,3	13,1	12,6	10,6
7. Urzędnicy fabryczni	3,2	3,0	3.3	3.2	3,7	1,5	3,1	3,3
8. Robotnicy fabryczni	2,2	1,4	2.6	2,5	2,0	1,8	2,5	1,2
9. Kupcy i przedsięb. handl.	23,5	24,9	22,8	17,7	28,6	24,8	9,2	10,1
10. Urzędn. handl. i bankowi	3,5	6.0	2.3	3.8	3,7	1,5	3,0	5,9
11. Robotn. i służba handlowa	0,8	1,0	0,7	0,7	1,0	0,6	0,6	0,7
12. Urzędn. kolei, poczt i telegr.	4,3	5,0	4,0	4,4	4,8	2,4	5,8	8,1
13. Służba i rob. kolei, poczt i telegr.	2,9	2,6	3,0	2,5	2,9	4,3	3,9	3,7
14. Wojskowi stopni oficerskich.	0,6	1,1	0,3	0,6	0,6	0,1	0,8	1,8
15. Wojskowi stopni niższych	0,1	0.1	0,1	0.1	0,2	0,2	0,2	0,2
16. Urzędn. państw. i kom. (bez naucz.)	6,1	7,7	5,5	6 5	6,6	3,5	8,2	11,2
17. Służba i rob. państw. i komunal.	1,0	1,3	0,9	1,1	1,0	0,7	1,2	1,6
18. Inteligencja zawodowa [1]	4,7	8,2	3.1	5,2	5,1	1,6	5.7	11,8
19. Profesorowie i nauczyciele	2,5	2.5	2,5	2,6	2,6	1,9	2,6	3,1
20. Kapitaliści	1,1	1,3	1,0	1,0	1,1	1,1	1.2	1,4
21. Właściciele nieruch. miejsk.	3,8	2,5	4,4	3,4	4,2	3,7	3,3	2,1
22. Wyrobnicy	1,3	1,0	1,4	1,3	1,1	1,8	1,5	1,0
23. Inne zawody	3,0	4,4	2,4	2,9	3,5	1,7	2,9	4,1

[1]) Inżynierowie, lekarze, adwokaci.
[2]) Obliczone po potrąceniu osób, których zajęcie nie było podane.

Elèves d'après la profession de leurs parents.

Nombre des élèves dans les écoles								PROFESSION DES PARENTS DES ÉLÈVES
cijan niż 90% de 90% tiens	z liczbą żydów większą niż 90% avec plus de 90% de juifs			w kl. VII i VIII—en VII et VIII cl. szkół dans les écoles				
Prowincja Province	Ogółem Total	Warszawa Varsovie	Prowincja Province	wszystkich total	z liczbą chrz. więk. niż 90% avec plus de 90% de chrét.	z liczbą żydów więk. niż 90% avec plus de 90% de juifs	pozostałych autres	
— Chiffres absolus.								
34 067	**21 880**	**8 209**	**13 671**	**8 936**	**3 380**	**1 209**	**4 347**	**Total**
1 311	126	39	87	586	378	10	198	1. Propriétaires fonciers
9 455	8	—	8	477	318	2	157	2. Paysans et cultivateurs
830	39	22	17	129	57	2	70	3. Employés agricoles
207	1	—	1	2	2	—	—	4. Ouvriers agricoles
1 059	1 604	538	1 066	740	177	111	452	5. Industriels
4 574	2 162	757	1 405	495	166	51	278	6. Artisans
1 014	374	177	197	400	140	37	223	7. Employés de l'industrie
1 042	236	142	94	100	49	10	41	8. Ouvriers de l'industrie
2 973	13 420	5 036	8 384	2 110	313	736	1 061	9. Marchands et commerçants
595	691	333	358	504	183	59	262	10. Employés de comm. et de banques
178	239	100	139	36	4	14	18	11. Ouvriers de comm. et de banques
1 588	3	—	3	304	171	—	133	12. Employés de chemins de fer, de postes et de télégraphes
1 343	4	—	4	76	43	—	33	13. Ouvriers " "
137	3	1	2	52	40	—	12	14. Officiers
61	1	1	—	1	1	—	—	15. Militaires grades inférieurs
2 310	43	8	35	670	362	4	304	16. Employés de l'état et des communes (excl. les instituteurs)
356	3	—	3	33	15	—	18	17. Ouvriers de l'état et de commun.
983	254	105	149	848	424	23	401	18. Professions libérales [1]
831	315	116	199	400	166	25	209	19. Professeurs et instituteurs
375	131	33	98	150	71	7	72	20. Capitalistes
1 304	660	205	455	441	134	53	254	21. Propriétaires d'immeubles (en ville)
588	279	133	146	43	13	15	15	22. Journaliers
827	698	463	235	302	150	35	117	23. Autres professions
126	586	—	586	37	3	15	19	24. Profession inconnue.
— Proportions pour cent. [2]								
3,9	0,6	0,5	0,7	6,6	11,2	0,8	4,5	1. Propriétaires fonciers
27,9	0,0	—	0,0	5,4	9,4	0,2	3,6	2. Paysans et cultivateurs
2,5	0,2	0,3	0,1	1,4	1,7	0,2	1,6	3. Employés agricoles
0,6	0,0	—	0,0	0,0	0,1	—	—	4. Ouvriers agricoles
3,1	7,5	6,6	8,1	8,3	5,2	9,3	10,4	5. Industriels
13,5	10,2	9,2	10,7	5,6	4,6	4,3	6,4	6. Artisans
3,0	1,8	2,2	1,5	4,5	4,2	3,1	5,2	7. Employés de l'industrie
3,1	1,1	1,7	0,7	1,1	1,5	0,8	0,9	8. Ouvriers de l'industrie
8,8	63,0	61,3	64,1	23,7	9,7	61,7	24,5	9. Marchands et commerçants
1,8	3,3	4,1	2,7	5,7	5,4	4,9	6,1	10. Employés de comm. et de banques
0,5	1,1	1,2	1,1	0,4	0,1	1,2	0,4	11. Ouvriers de commerce
4,7	0,0	—	0,3	3,4	5,1	—	3,1	12. Employés de chemins de fer, de postes et de télégraphes
4,0	0,0	—	0,0	0,8	1,3	—	0,8	13. Ouvriers " "
0,4	0,0	0,0	0,0	0,6	1,2	—	0,3	14. Officiers
0,2	0,0	0,0	—	0,0	0,0	—	—	15. Militaires grades inférieurs
6,8	0,2	0,1	0,3	7,5	10,7	0,3	7,0	16. Employés de l'état et des communes (excl. les instituteurs)
1,1	0,0	—	0,0	0,4	0,4	—	0,4	17. Ouvriers de l'état et de commun.
2,6	1,2	1,3	1,1	9,5	12,6	1,9	9,3	18. Professions libérales [1]
2,5	1,5	1,4	1,5	4,5	4,6	2,1	4,8	19. Professeurs et instituteurs
1,1	0,6	0,4	0,7	1,7	2,1	0,6	1,7	20. Capitalistes
3,8	3,1	2,5	3,5	5,0	4,0	4,4	5,9	21. Propriétaires d'immeubles (en ville)
1,7	1,3	1,6	1,1	0,5	0,4	1,3	0,4	22. Journaliers
2,4	3,3	5,6	1,8	3,4	4,5	2,9	2,7	23. Autres professions

[1]) Ingénieurs, médecins, avocats.
[2]) Déduction faite de personnes dont la profession n'était pas connue.

Ruch naturalny ludności w miastach.
Mouvement naturel de la population dans les villes.

Rok i kwartał Année et trimestre	Liczba Nombre de: małżeństw mariages	urodzeń naissances	zgonów décès	Przyrost naturalny Accroissement naturel	W wieku lat 0—1 zmarło Décès des enfants au dessous d'un an	Liczba zmarłych na Nombre de décès causés par: Dur plamisty Typhus exant.	Dur brzuszny Typhus abdom.	Czerwonkę Dysenteria	Grypę Influenza	Gruźlicę wogóle Tuberculosis	Liczby względne w stosunku do przeciętnej 1909—1913 Comparaison avec la moyenne des années 1909—1913: małżeństwa mariages	urodzenia naissances	zgony décès	Liczba Nombre de: zgonów ogółem décès en général	zgon. niemowląt décès des enf. au dessous d'un an
														na 100 urodz. par 100 nais.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Miasto Warszawa. — Ville de Varsovie.															
A. Latami i kwartałami. — Par années et trimestres.															
1909—1913 przec.—moy. a')	**7 031**	**19902**	**14991**	**4 911**	**3 794**	**35,2**	**136**	**50,6**	**5,8**	**2 583**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**75,3**	**19,1**
1909—1913 przec.—moy. b')	*8,8*	*24,8*	*18,7*	*6,1*	*4,7*	*4,4*	*17,0*	*6,3*	*0,7*	*322,2*	.	.	.	.	.
I	1 997	5 662	3 633	2 029	.	14	24	4	2	695	100,0	100,0	100,0	64,2	.
II	1 746	5 088	3 557	1 531	.	15	22	5,6	1,2	642	100,0	100,0	100,0	69,9	.
III	1 679	4 813	3 975	838	.	3	49	33	0,8	620	100,0	100,0	100,0	82,6	.
IV	1 609	4 339	3 826	513	.	3,2	41	8,0	1,8	626	100,0	100,0	100,0	88,8	.
1914 a	**5 987**	**19369**	**16297**	**3 072**	**4 004**	**12**	**190**	**211**	**7**	**2 757**	**85,2**	**97,3**	**108,7**	**84,1**	**20,7**
1914 b	*6,8*	*22,0*	*18,5*	*3,4*	*4,5*	*1,4*	*21,6*	*24,0*	*0,8*	*312,3*	.	.	.	.	.
I	2 304	4 931	3 664	1 267	.	—	19	5	2	717	115,4	87,1	100,9	74,3	.
II	1 894	6 123	3 673	2 450	.	3	32	10	1	641	108,5	120,3	103,3	60,0	.
III	1 125	4 389	4 463	—74	.	3	73	174	—	644	67,0	91,2	112,3	101,7	.
IV	664	3 926	4 497	—571	.	6	66	22	4	755	41,3	90,5	117,5	114,5	.
1915 a	**3 792**	**14979**	**21193**	**—6214**	**4 220**	**136**	**264**	**538**	**17**	**3 553**	**53,9**	**75 3**	**141,4**	**141,5**	**28,2**
1915 b	*4,6*	*18,0*	*25,5*	*—7,5*	*5,1*	*16,4*	*31,8*	*64,7*	*2,0*	*427,6*	.	.	.	.	.
I	1 033	5 429	5 808	—379	.	17	41	12	9	1 004	51,7	95,9	159,9	107,0	.
II	1 408	4 228	5 140	—912	.	78	52	6	1	1 027	80,6	83,1	144,5	121,6	.
III	786	2 815	5 751	—2936	.	16	71	407	2	735	46,8	58,5	144,7	204,3	.
IV	565	2 507	4 494	—1987	.	25	100	113	5	787	35,1	57,8	117,5	179,3	.
1916 a	**2 922**	**11660**	**18510**	**—6850**	**1 899**	**333**	**154**	**182**	**5**	**4 687**	**41,6**	**58,6**	**123 5**	**158,7**	**16,3**
1916 b	*3,9*	*15,4*	*24,4*	*—9,0*	*2,5*	*43,9*	*20,2*	*24,0*	*0,7*	*618,3*	.	.	.	.	.
I	804	4 062	5 667	—1605	.	75	48	25	3	1 288	40,3	71,7	156,0	139,5	.
II	631	3 140	5 136	—1996	.	135	40	46	1	1 391	36,1	61,7	144,4	163,6	.
III	752	2 806	3 600	—794	.	60	27	82	—	1 029	44,8	58,3	90,6	128,3	.
IV	735	1 652	4 107	—2455	.	63	39	29	1	979	45,7	38,1	107,3	248,6	.
1917 a	**3 060**	**14315**	**34580**	**-20265**	**2 193**	**1441**	**287**	**2434**	**3**	**6 167**	**43,5**	**71,9**	**230,7**	**241,6**	**15,3**
1917 b	*3,8*	*17,9*	*43,3*	*—25,4*	*2,7*	*180,6*	*36,0*	*305,0*	*0,4*	*772,8*	.	.	.	.	.
I	892	3 900	7660	—3760	508	186	18	28	1	2 037	44,7	68,9	210,8	196,4	13,0
II	688	4 120	8732	—4612	467	321	34	55	1	922	39,4	81,0	245,5	211,9	11,3
III	747	3 194	10778	—7584	841	336	85	1968	1	1 958	44,5	66,4	271,1	337,4	26,3
IV	733	3 101	7410	—4309	377	598	150	383	—	1 250	45,6	71,5	193,7	239,0	12,2
1918 a	**4 545**	**11042**	**24418**	**-13376**	**1 590**	**1477**	**214**	**161**	**586**	**5 913**	**64,6**	**55,5**	**162,9**	**221,1**	**14,4**
1918 b	*5,8*	*14.0*	*30,9*	*—17,0*	*2,0*	*187,2*	*27,1*	*20,4*	*74,3*	*749,4*	.	.	.	.	.
I	836	2 590	7 968	—5378	382	856	57	48	2	1 713	41,9	45,7	219,3	307,6	14,7
II	1 116	2 375	5 869	—3494	308	454	23	36	6	1 837	67,9	46,7	165,0	247,1	13,0
III	1 185	2 845	4 341	—1496	369	84	55	50	57	1 132	70,6	59,1	109,2	152,6	13,0
IV	1 408	3 232	6 240	—3008	531	83	79	27	521	1 231	87,5	74,5	163,1	193,1	16,4

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1919[a]	**9798**	**23553**	**18870**	**4683**	**2809**	**623**	**143**	**112**	**198**	**4791**	**139,4**	**118,3**	**125,9**	**80,1**	**11,9**
b	*11,7*	*28,0*	*22,5*	*5,6*	*3,3*	*74,2*	*17,0*	*13,3*	*23,6*	*570,4*	.	.	.	.	.
I	2 200	4 599	5 683	—1 084	621	258	24	3	97	1 387	110,2	81,2	156,4	123,6	13,5
II	2 211	6 232	4 952	1 280	589	238	16	3	16	1 639	126,6	122,5	139,2	79,5	9,5
III	2 797	6 134	3 760	2 374	732	67	36	81	6	996	166,6	127,4	94,6	61,3	11,9
IV	2 590	6 588	4 475	2 113	867	60	67	25	79	769	161,0	151,8	117,0	67,9	13,2
1920															
I[2])	2 532	6 890	6 192	698	1 174	135	38	3	486	1 002	126,8	121,7	170,4	89,9	17,0
II[2])	2 710	7 925	3 798	4 128	1 010	64	19	5	32	820	155,2	155,8	106,8	47,9	12,7

B. Miesiącami. — Par mois.

1919	**9798**	**23553**	**18870**	**4683**	**2809**	**623**	**143**	**112**	**198**	**4791**	.	.	.	.	.
I	552	1 288	1 901	— 613	205	58	7	1	60	377	48,2	63,1	147,9	147,6	15,9
II	983	1 398	1 770	— 372	181	91	9	1	18	438	193,1	79,9	154,0	126,6	12,9
III	665	1 913	2 012	— 99	235	109	8	1	19	572	193,9	102,2	167,8	105,2	12,3
IV	643	2 281	1 808	473	227	105	4	—	8	582	106,3	127,4	159,7	79,3	10,0
V	629	1 581	1 741	— 160	190	72	8	2	6	599	106,6	90,9	148,3	110,1	12 0
VI	939	2 370	1 403	967	172	61	4	1	2	458	170,4	152,1	112,2	59,2	7,3
VII	812	1 736	1 276	460	215	32	4	13	4	380	154,1	102,8	97,3	73,5	12,4
VIII	1 005	2 053	1 281	772	236	26	11	37	—	353	175,7	128,7	95,5	62,4	11,5
IX	980	2 345	1 203	1 142	281	9	21	31	2	263	169,0	153,3	91,1	51,3	12,0
X	1 010	1 916	1 430	486	296	11	18	19	2	262	150,1	126,5	107,5	74,6	15,4
XI	972	1 779	1 365	414	284	20	19	3	3	232	181,7	118,8	109,0	76,7	16,0
XII	608	2 893	1 680	1 213	287	29	30	3	74	275	151,6	218,2	135,0	58,1	9,9
1920															
I[2])	837	2 329	2 896	— 567	507	46	25	2	384	327	73,1	114,2	225,4	124,3	21,8
II[2])	1 291	2 382	1 719	663	332	49	9	—	65	340	253,6	136,1	149,6	72,2	13,9
III[2])	404	2 179	1 577	602	335	40	4	1	37	335	117,8	116,4	131,5	72,3	15,4
IV[2])	938	3 025	1 270	1 755	296	29	6	1	20	293	155,0	169,0	112,2	42,0	9,8
V[2])	827	2 709	1 358	1 351	374	24	7	1	9	302	140,2	155,7	115,1	50,1	13,8
VI[2])	945	2 192	1 170	1 022	340	11	6	3	3	225	171,5	140,7	93,5	53,4	15,5
VII[2])	1 199	2 367	1 409	958	533	9	23	43	4	228	209,6	140,2	107,4	59,5	22,5

Miasto Sosnowiec. Rok 1920. — Ville de Sosnowiec. Année 1920.

Kwart. Trim.															
I	206	640	771	— 131	135	47	17	—	111	139	.	.	.	120,5	21 1
II[2])	192	888	534	354	125	31	1	2	3	137	.	.	.	60,1	14,1
Mies. Mois															
I	75	270	337	— 67	37	9	15	—	84	37	.	.	.	124,8	13,7
II	127	248	243	5	59	19	2	—	24	47	.	.	.	98,0	23,8
III	4	122	191	— 69	39	19	—	—	3	55	.	.	.	156,6	32,0
IV[2])	31	386	202	184	40	20	—	—	2	39	.	.	.	52,3	10,4
V[2])	84	273	165	108	46	9	1	—	1	49	.	.	.	60,4	16,8
VI[2])	77	229	167	62	39	2	—	2	—	49	.	.	.	72,9	17,0
VII[2])	90	313	177	136	64	1	3	3	—	32	.	.	.	56,5	20,4

[1]) a: w rubr. 2—11 liczby bezwzględne. — a: dans les rubr. 2—11 chiffres absolus.
b: liczby względne: w rubr. 2—6 na 1000, w rubr. 7—11 na 100 000 mieszkańców. — b: proportions: dans les rubr. 2—6 par 1000, dans les rubr. 7—11 par 100 000 habitants.

[2]) Liczby tymczasowe według biuletynów tygodniowych. — Chiffres provisoires d'après les bulletins hebdomadaires.

Przeciętna liczba mieszkańców: — Nombre moyen d'habitants:
Warszawa—Varsovie: 1909—13 801 750, 1914 880 000, 1915 831 000, 1916 758 000, 1917 798 000, 1918 789 000, 1919 840 000, 1920 900 000 (?). Sosnowiec: 1920 100 000. (Obliczenia przybliżone na podstawie sprawozdań biur statystycznych. — Evaluations approximatives d'après les rapports des bureaux statistiques).

Źródło: Sprawozdania roczne, miesięczne i tygodniowe miejskich biur statystycznych.
Source: Rapports annuels, mensuels et hebdomadaires des bureaux statistiques municipaux.

Ruch naturalny ludności w miastach.
Mouvement naturel de la population dans les villes.

Rok, kwartał i miesiąc Année, trimestre, mois	Liczba—Nombre de: małżeństw mariages	urodzeń naissances	zgonów décès	Przyrost naturalny Accroissement naturel	W wieku lat 0—1 zmarło Décès des enfants au dessous d'un an	Liczba zmarłych na Nombre de décès causés par: Dur plamisty Typhus exant.	Dur brzuszny Typhus abdom.	Czerwonkę Dysenteria	Grypę Influenza	Gruźlicę wogóle Tuberculosis	Liczba Nombre de: zgonów décès en général (na 100 urodzeń pour 100 naissances)	zgonów niemowląt décès des enfants au dessous d'un an (na 100 urodzeń pour 100 naissances)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Miasto Łódź. — Ville de Łódź.												
1919 a[1])	**4188**	**9678**	**9573**	**105**	**1660**	**278**	**81**	**136**	**120**	**2539**	**98,9**	**17,2**
b[1])	*9,9*	*22,8*	*22,5*	*0,2*	*3,9*	*65,4*	*19,1*	*32,0*	*28,2*	*597,4*		
Kwartał Trimestre												
I	980	1613	2473	—860	320	122	9	2	86	733	153,3	19,8
II	965	2120	2517	—397	370	109	7	3	17	862	118,7	17,5
III	1132	2816	2464	352	506	22	23	108	3	540	87,5	18,0
IV	1111	3129	2119	1010	464	25	42	23	14	404	67,7	14,8
Miesiąc Mois												
I	275	478	807	—329	116	29	2	1	46	202	168,8	24,3
II	462	551	810	—259	104	35	5	1	28	232	147,0	18,9
III	243	584	856	—272	100	58	2	—	12	299	146,6	17,1
IV	253	831	948	—117	167	47	4	—	8	306	114,1	20,1
V	361	605	834	—229	113	39	1	—	4	300	137,9	18,7
VI	351	684	735	—51	90	23	2	3	5	256	107,5	13,2
VII	391	789	849	—60	129	9	5	15	2	205	107,6	16,3
VIII	365	970	850	120	186	5	9	44	1	177	87,6	19,2
IX	376	1057	765	292	191	8	9	49	—	158	72,4	18,1
X	416	937	748	189	161	4	15	17	4	140	79,8	17,2
XI	466	930	660	270	144	7	15	3	3	125	71,0	5,4
XII	229	1262	711	551	159	14	12	3	7	139	56,3	12,6
1920	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Kwartał Trimestre												
I	1102	3026	3216	—190	654	39	13	2	237	543	106,3	21,6
Miesiąc Mois												
I	385	862	1402	—540	271	11	7	2	144	185	162,6	31,4
II	505	1154	947	207	201	11	4	2	60	165	82,1	17,4
III	112	1010	867	143	182	17	2	—	33	193	85,8	18,7

[1]) Ob. str. 120—V. page 120.
Ludność w r. 1919 w przybliżeniu / Population en 1919 environ } : 425 000.

Ruch naturalny ludności w miastach.
Mouvement naturel de la population dans les villes.

Rok, kwartał i miesiąc / Année, trimestre mois	Liczba—Nombre de: małżeństw mariages	urodzeń naissances	zgonów décès	Przyrost naturalny Accroissement naturel	W wieku lat 0—1 zmarło Décès des enfants au dessous d'un an	Liczba zmarłych na Nombre de décès causés par: Dur plamisty Typhus exant.	Dur brzuszny Typhus abdom.	Czerwonkę Dysenteria	Grypę Influenza	Gruźlicę wogóle Tuberculosis	Liczba Nombre dé: zgonów décès en general	zgonów niemowląt décès des enfants au dessous d'un an
											na 100 urodzeń pour 100 naissances	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Miasto Lublin. — Ville de Lublin.												
1919 a[1])	**1376**	**2957**	**2839**	**118**	**468**	**248**	**26**	**24**	**25**	**694**	**96,0**	**15,8**
b[2])	*12,9*	*27,6*	*26,5*	*1,1*	*4,4*	*231,8*	*24,3*	*22,4*	*23,4*	*648,6*		
Kwartał Trimestre												
I	434	696	835	—139	115	77	7	4	15	199	120,0	16,5
II	274	649	758	—109	91	120	3	—	4	212	116,8	14,0
III	365	760	592	168	127	27	7	5	2	150	77,9	16,7
IV	303	852	654	198	135	24	9	15	4	133	76,8	15,8
Miesiąc Mois												
I	110	188	276	—88	34	17	3	—	12	59	146,8	18,1
II	215	238	266	—28	31	22	3	3	3	60	111,8	13,0
III	109	270	293	—23	50	38	1	1	—	80	108,5	18,5
IV	45	239	265	—26	33	44	1	—	2	78	110,9	13,8
V	99	169	270	101	28	43	1	—	2	75	159,8	16,6
VI	130	241	223	18	30	33	1	—	—	59	92,5	13,7
VII	128	234	204	30	36	15	2	—	1	65	87,2	15,4
VIII	116	243	189	54	39	6	1	1	1	43	77,8	16,0
IX	121	283	199	84	52	6	4	4	—	42	70,3	18,4
X	121	332	223	109	60	6	1	8	—	49	67,2	18,1
XI	132	272	221	51	38	4	4	6	—	42	81,3	14,0
XII	50	248	210	38	37	14	4	1	4	42	84,7	14,1
1920	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Kwartał Trimestre												
I[2])	305	1067	794	273	146	51	16	6	64	166	74,4	13,7
Miesiąc Mois												
I[2])	100	338	345	—7	62	16	7	2	36	51	102,1	18,3
II[2])	169	373	240	133	50	17	6	3	19	51	64,3	13,4
III[2])	36	356	209	147	34	18	3	1	9	64	58,7	9,6
IV[2])	71	304	176	128	28	16	2	—	—	54	57,9	9,2
V[2])	92	390	161	229	33	16	—	—	4	61	41,3	8,5

[1])[2]) Ob. str. 120—V. page 120.
Ludność w r. 1919 w przybliżeniu / Population en 1919 environ } : 107 000.

BILANS Polskiej Krajowej Kasy Pożyczkowej — BILANS de la Caisse de Prêts de la République Polonaise

z 30 kwietnia 1920 r. — du 30 avril 1920.

POZYCJE SPECIFICATION*)	30/IV 1920 r. [1])	31/III 1920 r. [1])	30/IV 1919 r.	11/XI 1918 r.	30/IV 1920 w porównaniu z en comparaison avec 31/III 1920	30/IV 1920 w porównaniu z en comparaison avec 30/IV 1919
	Marki polskie. — Marks polonais.					
AKTYWA.						
I. Złoto i srebro Banku Polskiego:						
a) złoto	6 808 505,11	6 808 505,11	3 701 737,23	—	—	+3 106 767,88
b) srebro	25 875 070,23	25 875 070,23	4 386 744,62	—	—	+21 488 325,61
II. Bilon żelazny .	.	.	4 754 531,91	4 183 928,28	.	.
III. Pieniądze obce:						
a) korony i ruble . .	561 223 756,91	383 271 360,44	49 886 653,63	.	+177 952 396,47	+868 606 520,89
b) inne pieniądze .	357 269 417,61	142 144 496,73		.	+215 124 920,88	
IV. Banki:						
a) banki niemieckie	479 539 287,61	362 060 175,35	786 715 734,62	801 085 518,00	+117 479 112,26	—307 176 447,01
b) inne banki zagran.	685 522 675,10	685 380 628,61	9 419 891,73	—	+142 046,49	+676 102 783,37
V. Weksle zdysk.	14 798 474,00	8 246 432,55	2 546 062,00	6 959 575,46	+6 552 041,45	+12 252 412,00
VI. Pożyczki:						
a) Skarbowi Państwa	19 375 000 000,00	14 775 000 000,00	575 000 000,00	—	+4 600 000 000,00	+18 800 000 000,00
b) miastom	120 151 255,33	133 735 673,72	151 043 486,54	87 963 918,11	—13 584 418,39	—30 892 231,21
c) osob. i firm. pryw.	196 535 219 32	185 369 936,77	41 825 261,15	92 842 783,76	+11 165 282,55	+154 709 958,17
VII. Niem. kom. odszkodowań . .	25 213 281,46	25 213 281,46	34 048 933,01	36 159 055,76	—	—8 835 651,55
VIII. Inne aktywa. .	3 390 231 701,48	1 139 084 571,44	95 305 888,10	98 621 640,89	+2 251 147 130,04 [2])	+3 290 171 281,47 [2])
Razem . .	25 238 168 644,16	17 872 190 132,41	1 758 634 924,54	1 127 816 420,26	+7 365 978 511,75	+23 479 533 719,62
PASSYWA						
I. Bankn. w obiegu	16 027 865 319,00	10 690 618 664,50	1 345 983 672,50	880 150 867,50	+5 337 246 654,50	+14 681 881 646,50
II. Rachunki bież.:						
a) Skarbu Państwa .	230 365 502,87	142 930 702,64	282 112 497,62	26 538 514,02	+87 434 800,23	+6 712 029 319,17
b) inne rach. bież. .	6 763 776 313,92	5 374 136 758,32		101 232 454,76	+1 389 639 555,60	
III. Fundusze rezer.	16 383 642,70	16 383 642,70	18 998 388,10	1 443 997,64	—	—2 614 745,40
IV. Inne passywa .	2 199 777 865,67	1 648 120 364,25	111 540 366,32	118 450 586,34	+551 657 501,42	+2 088 237 499,35
Razem . .	25 238 168 644,16	17 872 190 132,41	1 758 634 924,54	1 127 816 420,26	+7 365 978 511,75	+23 479 533 719,62

Źródło: Monitor Polski rok, 1920 №№ 101 i 114 oraz 1919 rok № 115 — Source: Moniteur de Pologne 1920, №№ 101 et 114 et 1919, № 115.

[1]) Bilanse tymczasowe.—Bilans provisoire. [2]) Łącznie z bilonem żelaznym.—Y compris billon de fer.

*) V. p. 134.

BILANS Polskiej Krajowej Kasy Pożyczkowej — BILANS de la Caisse de Prêts de la République Polonaise

z 31 maja 1920 roku. — du 31 mai 1920.

POZYCJE SPECIFICATION *)	31/V 1920 r. [1])	30/IV 1920 r. [1])	31/V 1919 r.	11/XI 1918 r.	31/V 1920 w porównaniu z en comparaison avec 30/IV 1920	31/V 1920 w porównaniu z en comparaison avec 31/V 1919
	Marki polskie — Marks polonais.					
AKTYWA.						
I. Złoto i srebro Banku Polskiego:						
a) złoto	6 808 505,11	6 808 505,11	3 709 904,70	—	—	+ 3 098 600,41
b) srebro	25 875 070,23	25 875 070,23	8 887 978,81	—	—	+ 16 987 091,42
II. Bilon żelazny .	·	·	4 716 220,22	4 183 928,28	·	·
III. Pieniądze obce:						
a) korony i ruble .	670 813 970,31	561 223 756,91	66 869 339,21	·	+ 109 590 213,40	+ 603 944 631,10
b) inne pieniądze .	390 838 992,04	357 269 417,61	12 085 040,13	·	+ 33 569 574,43	+ 378 753 951,91
IV. Banki:						
a) banki niemieckie	388 676 238,62	479 539 287,61	782 542 657,32	801 085 518,00	— 90 863 048,99	— 393 866 418,70
b) inne banki zagr. .	565 746 682,75	685 522 675,10	5 764 743,08	—	— 119 775 992,35	+ 559 981 939,67
V. Weksle zdysk.	47 211 561,11	14 798 474,00	1 752 053,20	6 959 575,46	+ 32 413 087,11	+ 45 459 507,91
VI. Pożyczki:						
a) Skarbowi Państwa	22 375 000 000,00	19 375 000 000,00	925 000 000,00	—	+ 3 000 000 000,00	+ 21 450 000 000,00
b) miastom . . .	116 528 073,66	120 151 255,33	152 500 683,16	87 963 918,11	— 3 623 181,67	— 35 972 609,50
c) osobom prywat. .	204 381 719,90	196 535 219,32	40 710 325,89	92 842 783,76	+ 7 846 500,58	+ 163 671 394,01
VII. Niem. kom. odszkodowań i inne rach. w likwidacji	25 213 281,46	25 213 281,46	30 794 931,03	36 159 055,76	—	— 5 581 649,57
VIII. Inne aktywa . .	5 208 014 184,23	3 390 231 701,48	38 950 834,44	98 621 640,89	+ 1 817 782 482,75 [2])	+ 5 164 347 129,57 [2])
. Razem . .	30 025 108 279,42	25 238 168 644,16	2 074 284 711,19	1 127 816 420,26	+ 4 786 939 635,26	+ 27 950 823 568,23
PASSYWA.						
I. Bankn. w obiegu	17 934 653 909,50	16 027 865 319,00	1 548 295 799,50	880 150 867,50	+ 1 906 782 590,50	+ 16 386 358 110 00
II. Rachunki bież.:						
a) Skarbu Państwa .	56 801 972,44	230 365 502,87	55 105 773,01	26 538 514,02	— 173 563 530,43	+ 1 696 199,43
b) inne rach. bieżące	7 861 149 332,22	6 763 776 313,92	298 095 665,18	101 232 454,76	+ 1 097 373 018,30	+ 7 563 053 667,04
III. Fundusze rezer.	16 383 642,70	16 383 642,70	18 876 873,30	1 443 997,64	—	— 2 493 230,60
IV. Inne passywa .	4 156 119 422,56	2 199 777 865,67	153 910 600,20	118 450 586,34	+ 1 956 341 556,89	+ 4 002 208 822,36
Razem . .	30 025 108 279,42	25 238 168 644,16	2 074 284 711,19	1 127 816 420,26	+ 4 786 939 635,26	+ 27 950 823 568,23

Źródło: Monitor Polski, rok 1920, №№ 114 i 133 oraz rok 1919, № 138. — Source: Moniteur de Pologne 1920, №№ 114 et 133 et 1919, № 138.

[1]) Bilanse tymczasowe. — Bilans provisoires. [2]) Łącznie z bilonem żelaznym. — Y compris billon de fer.

*) V. p. 134.

BILANS Polskiej Krajowej Kasy Pożyczkowej — BILANS de la Caisse de Prêts de la République Polonaise

z 30 czerwca 1920 r. — du 30 juin 1920

POZYCJE SPECIFICATION*)	30/VI—1920 r. [1])	31/V—1920 r. [1])	30/VI—1919 r.	11/XI—1918 r.	30/VI—1920 w porównaniu z en comparaison avec 31/V—1920	30/VI—1920 w porównaniu z en comparaison avec 30/VI—1919
AKTYWA.	Marki polskie. — Marks polonais.					
I. Złoto i srebro Banku Polskiego:						
a) złoto	6 836 480,70	6 808 505,11	4 900 831,63	—	+ 27 975,59	+ 1 935 649,07
b) srebro	25 911 049,60	25 875 070,23	14 755 783 02	—	+ 35 979,37	+ 11 155 266,58
II. Bilon żelazny .			4 642 766,51	4 183 928,28	.	.
III. Pieniądze obce:						
a) korony i ruble .	468 838 260,16	670 813 970,31	85 234 991,46	.	— 201 975 710,15	+ 383 603 268,70
b) inne pieniądze .	262 462 687,64	390 838 992,04	1 719 831,04	.	— 128 376 304,40	+ 260 742 856,60
IV. Banki:						
a) banki niemieckie	576 457 491,51	388 676 238,62	778 919 224,89	801 085 518,00	+ 187 781 252,89	— 202 461 733,38
b) inne banki zagr. .	894 674 208,89	565 746 682,75	14 591 457,21	—	+ 328 927 526,14	+ 880 082 751,68
V. Weksle zdysk. .	161 407 232,85	47 211 561,11	1 302 810,00	6 959 575,46	+ 114 195 671,74	+ 160 104 422,85
VI. Pożyczki:						
a) Skarbowi Państwa	27 625 000 000,—	22 375 000 000,—	1 125 000 000,00	—	+ 5 250 000 000,00	+ 26 500 000 000,—
b) miastom . . .	99 259 516,11	116 528 073,66	150 507 784,21	87 963 918,11	— 17 268 557,55	— 51 248 268,10
c) osobom prywat. .	388 881 395,64	204 381 719,90	35 387 153,91	92 842 783,76	+ 184 499 676,74	+ 353 494 242,73
VII. Niem. kom. odszkodowań i inne rach. w likwidacji	25 213 281,46	25 213 281,46	30 639 897,55	36 159 055,76	—	— 5 426 616,09
VIII. Inne aktywa . .	5 404 516 894,22	5 208 014 184,23	140 300 654,33	98 621 640,89	+ 196 502 709,99 [2])	+ 5 259 573 473,38 [2])
Razem. .	35 939 458 499,78	30 025 108 279,42	2 387 903 185,76	1 127 816 420,26	+ 5 914 350 220,36	+ 33 551 555 314,02
PASSYWA.						
I. Bankn. w obiegu	21 730 074 643,—	17 934 653 909,50	1 784 564 489,50	880 150 867,50	+ 3 795 420 733,50	+ 19 945 510 153,50
II. Rachunki bież.:						
a) Skarbu Państwa .	341 448 851,89	56 801 972,44	8 867 072,55	26 538 514,02	+ 284 646 879,45	+ 332 581 779,34
b) inne rach. bieżące	7 934 823 848 87	7 861 149 332,22	349 927 963,90	101 232 454,76	+ 73 674 516,65	+ 7 584 895 884,97
III. Fundusze rezer.	16 383 642,70	16 383 642,70	18 367 772,20	1 443 997,64	—	— 1 984 129,50
IV. Inne passywa .	5 916 727 513 32	4 156 119 422,56	226 175 887,61	118 450 586,34	+ 1 760 608 090,76	+ 5 690 551 625,71
Razem. .	35 939 458 499,78	30 025 108 279,42	2 387 903 185,76	1 127 816 420,26	+ 5 914 350 220,36	+ 33 551 555 314,02

Źródło: Monitor Polski, rok 1920, №№ 133 i 164, oraz r. 1919, № 156. — Source: Moniteur de Pologne, 1920, №№ 133 et 164, et 1919, № 156.

[1]) Bilanse tymczasowe.— Bilans provisoires. [2]) Łącznie z bilonem żelaznym. — Y compris billon de fer.

*) V. p. 134.

BILANS Polskiej Krajowej Kasy Pożyczkowej — BILANS de la Caisse de Prêts de la République Polonaise

z 31 lipca 1920 r. — du 31 juillet 1920.

POZYCJE SPECIFICATION *)	31/VII 1920 r. [1])	30/VI 1920 r. [1])	31/VII 1919 r.	11/XI 1918 r.	31/IIV 1920 w porównaniu z en comparaison avec 30/VI 1920	31/IIV 1920 w porównaniu z en comparaison avec 31/VII 1919
	Marki polskie. — Marks polonais.					
AKTYWA.						
I. Złoto i srebro Banku Polskiego:					—	+1 136 155,65
a) złoto	6 836 480,70	6 836 480,70	5 700 325,05	—	+87,05	+5 798 911,68
b) srebro	25 911 136,65	25 911 049,60	20 112 224,97	—		
II. Bilon żelazny	.	.	4 584 558,88	4 183 928,28	.	.
III. Pieniądze obce:					—366 649 401,12	—2 275 448 49
a) mar. niem., kor. i rb.	102 188 859,04	468 838 260,16	104 464 307,53	.	—35 063 671,06	+209 463 185,36
b) inne pieniądze	227 399 016,58	262 462 687,64	17 935 831,22	.		
IV. Banki:					—165 311 541,04	—316 446 464,51
a) banki niemieckie	411 145 950,47	576 457 491,51	727 592 414,98	. 801 085 518,00	+236 273 262,92	+1 117 654 819,95
b) inne banki zagran.	1 130 947 471,81	894 674 208,89	13 292 651,86	—	+164 538 683,83	+324 820 266,68
V. Weksle zdysk.	325 945 916,68	161 407 232,85	1 125 650,00	. 6 959 575,46		
VI. Pożyczki:					+5 750 000 000,00	+31 449 997 894,21
a) Skarbowi Państwa	33 375 000 000,00	27 625 000 000,00	1 925 002 105,79	—	+4 629 425,30	—46 430 363,17
b) miastom	103 888 941,41	99 259 516,11	150 319 304,58	. 87 963 918,11	+354 722 722,90	+699 968 626,43
b) os. i firm. pryw.	743 604 119,54	388 881 396,64	43 635 493,11	92 842 783,76		
VII. Niemiecka Kom. Odszkodowań					—	—696 104,64
	25 213 281,46	25 213 281,46	25 909 386,10	36 159 055,76	+994 478 357,01 [2])	+6 287 346 512,51 [2])
VIII. Inne aktywa	6 398 995 251,23	5 404 516 894,22	107 064 179,84	98 621 640,89		
Razem . .	42 877 076 425,57	35 939 458 499,78	3 146 738 433,91	1 127 816 420,26	+6 937 617 925,79	+39 730 337 991,66
PASSYWA.						
I. Bankn. w obiegu	26 311 387 433,00	21 730 074 643,00	2 087 921 242,00	880 150 867,50	+4 581 312 790,00	+24 223 466 191,00
II. Rachunki bież.:					—292 803 246,85	—48 181 432,34
a) Skarbu Państwa	48 645 605,04	341 448 851,89	96 827 037,38	26 538 514,02	—88 108 258,81	+6 997 965 536.22
b) inne	7 846 715 590,06	7 934 823 848,87	848 750 053,84	101 232 454,76	—	—1 388 357,45
III. Fundusze rezer.	16 383 642,70	16 383 642,70	17 772 000,15	1 443 997,64	+2 737 216 641,45	+8 558 476 054,23
IV. Inne passywa	8 653 944 154,77	5 916 727 513,32	95 468 100,54	118 450 586,34		
Razem . .	42 877 076 425,57	35 939 458 499,78	3 146 738 433,91	1 127 816 420,26	+6 937 617 925,79	+39 730 337 991,66

Źródło: Monitor Polski, rok 1920, №№ 164 i 191 oraz rok 1919, № 184. — Source: Moniteur de Pologne, 1920, № 164 et 191, et 1919, № 184.

[1]) Bilanse tymczasowe — Bilans provisoires. [2]) Łącznie z bilonem żelaznym. — Y compris billon de fer.

*) V. p. 134.

Obieg banknotów Polskiej Krajowej Kasy Pożyczkowej według wysokości odcinków.

Data — Date		Wysokość odcinków —				
		1 000 Mk.	500 Mk.	100 Mk.	50 Mk.	20 Mk.
30/IV — 1920 r.		8291184000	2578675000	4067870000	160638000	563525800
31/III — 1920 r.		5410447000	1240817000	3244804200	165737350	382551680
30/IV — 1919 r.		334247000	200323500	388058300	168667850	120815180
31/X — 1918 r.		188192000	—	210505600	137381850	87743180
30/IV 1920 w porównaniu z en comparaison avec	31/III 20	+2880747000	+1337858000	+823065800	—5099350	+180974120
	30/IV 19	+7956947000	+2378351500	+3679811700	—8029850	+442710620
31/V — 1920 r.		9556863000	2709853000	4469350500	156341000	666246170
30/IV — 1920 r.		8291194000	2578675000	4067870000	160538000	563525800
31/V — 1919 r.		333273000	369795500	404400500	170686800	129470200
31/X — 1918 r.		188192000	—	210505600	137381850	87743180
31/V 1920 w porównaniu z en comparaison avec	30/IV 20	+1265669000	+131178000	+401480500	—4297000	+102720370
	31/V 19	+9223590000	+2340057500	+4064950000	— 14345800	+536775970
30/VI — 1920 r.		11754944000	2999789500	5391889300	151712250	870459900
31/V — 1920 r.		9556863000	2709853000	4469350500	156341000	666246170
30/VI — 1919 r.		343093000	450669000	514715400	177102550	132119240
31/X — 1918 r.		188192000	—	210505600	137381850	87743180
30/VI 1920 w porównaniu z en comparaison avec	31/V 20	+2198081000	+289936500	+922538800	—4628750	+204213730
	30/VI 19	+11411851000	+2549120500	+4877173900	—25390300	+738340660

Źródło: Materjały Wydziału Naukowo-Statystycznego.

Uwaga: Ogólna suma banknotów w obiegu zwykle nie zgadza się z odnośnemi danemi bilansów P.K. K. P. wskutek tego, iż w rzeczywistości oddziały P. K. K. P. wykazują znajdujące się w nich banknoty podług odcinków nie na ostatni dzień miesiąca, lecz na 2 — 3 dni wcześniej.

Traduction de la première rubrique des tableaux. pages 130, 131, 132, 133 (Bilans de la Caisse de Prêts).

SPECIFICATION

A C T I F.

I. Or et argent de la Banque de Pologne:
a) or
b) argent
II. Billon de fer
III. Argents étrangers
a) couronnes
b) autres argents
IV. Banques:
a) banques allemandes
b) autres banques etrang.
V. Effets escomptées
VI. Avances:
a) au trésor de l'Etat
b) aux villes
c) autres
VII. Commission de dédommagem. allemande
VIII. Divers.

T o t a l

P A S S I F.

I. Billets en circulat.
II Comptes courants:
a) du trésor de l'Etat
b) autres
III. Fonds de réserve
IV. Divers

T o t a l

Billets en circulation de la Caisse des Prêts de la République Polonaise selon le montant des coupures.

Montant des coupures					Razem—Total	W tem Y compris znajdujących się w obiegu—billets en circulation *)
10 Mk.	5 Mk.	2 Mk.	1 Mk.	½ Mk.		
84877590	187393595	17107810	33073936	5236868 50	15989592599,50	15985172517,50
79223640	125264800	17799188	26854818	5124598,50	10698924274 50	10692923852,50
57492440	50335500	14649744	9246620	2811374,00	1346647508,00	1346647508,00
34026970	49215480	15459752	11463567	2255335,00	736243734,00	736243734,00
+5653950	+62128795	—691 378	+6219118	—187730,00	+5290668325 00	+5292246665,00
+27385150	+ 137058095	+2458066	+ 23827316	+ 2425491,50	+14642945091,50	+14638524949,50
103946740	210968800	16872600	40304851	4668904,50	17935415565,50	17933476261,50
84877590	187393595	17107810	33073936	5236868,50	15989592599,50	15985172517,50
80339050	52031450	14703198	11382189	4860766 50	1571002653,50	1571002653,50
34026970	49215480	15459752	11463567	2255335,00	736243734,00	736243734,00
+19069150	+23575205	—235210	+7230915	—567964,00	+1945822966,00	+1948303744,00
+23547690	+158937350	+2169402	+28922662	—191862,00	+16364412912,00	+16362473603,00
150369640	258471060	16412037	52957280	5462250,00	21652467217,00	21641961224,00
103946740	210968800	16872600	40304851	4668904,50	17935415565,50	17933476261,50
82567080	51180040	14519966	9102857	2923217,00	1778092350,00	1766365694,00
34026970	49215480	15459752	11463567	2255335,00	736243734,00	736243734,00
+46422900	+47502260	—460563	+12652429	+793345,50	+3717051651,50	+3708484962,50
+77802560	+207291020	+1792071	+43854423	+ 2539033,00	+ 19874374867,00	+ 19875595530,00

*) La somme totale des billets en circulalation ne s'acorde pas en général avec les données des bilans de la Caisse des Prêts, car en realité les succursales de la Caisse des Prêts demontrent le nombre des billets qu'elles possedent selon les coupures non le dernier jour du mois, mais 2 —3 jours auparavant.

Stopy procentowe

Stosowane przez Polską Krajową Kasę Pożyczkową w m. kwietniu, maju, czerwcu i lipcu 1920 roku.

Taux d'intérêts

Appliqués par la Caisse des Prêts de la Républ. Polonaise en avril, mai, juin, juillet 1920.

Rodzaj operacji	Stopa procent. Taux d'intérêts	Genre des opérations
Dyskonto weksli	6%	Escompte . . . . .
Poż. na zast. 5% Pol. Poż. Państw.	5½%	Avanc. contre gage de l'Empr. à 5% [de l'Etat de Pol.
„ „ „ innych. pap. wart. .	6%	„ „ „ d'autres papiers [de valeur .
„ „ „ towarów . . .	6%	„ „ „ de marchandises .
„ ulgowe dla przemysłowców .	6%	Avanc. à des cond. spéc. aux industr.
„ komunalne	6%	Avances aux communes . . .

Uwaga: Stopa Dyskontowa Banku Angielskiego równała się 7%, Banku Francji 6%.
Źródło: Materjały wydziału Naukowo-Statystycznego P. K. K. P.
Source: Données de la Section de Statistique de la Caisse de Prêts.

Obroty Izb Rozrachunkowych. — Opérations des Chambres de Compensation.

Rok i miesiąc Année et mois		Izba była czynna dni La Chambre fonct. jours	Przedstawione dowody Titres présentés		Czeki i przelewy I. R. Chèques et transports de la Chambre (c) Suma — Somme	c w %% b c en %% de b	Przec. wysokość dowodów (b/a) Somme moy. des titres (b/a)
			Liczba Nombre (a)	Suma Somme (b) Mk.	Mk.		
Warszawa — Varsovie							
1919							
IV		23	559	52 977 180	34 193 738	64,5	94 771
V		24	623	62 012 352	33 621 300	54,2	99 538
VI		23	712	101 634 848	57 871 144	56,9	142 746
VII		27	1 148	168 659 926	85 943 165	51,0	146 916
VIII		25	1 135	132 368 221	67 831 501	51,2	116 624
IX		25	1 589	213 449 242	118 854 865	55,7	134 239
X		27	1 841	212 696 673	115 780 094	54,4	115 533
XI		24	1 996	298 806 376	114 932 662	48,5	149 703
XII		22	2 642	502 573 391	216 649 592	43,1	190 225
1920							
I		25	3 211	710 478 133	275 831 696	38,8	221 264
II		23	3 466	1 005 086 996	396 332 598	39,4	289 985
III		26	4 982	1 634 562 711	626 978 575	38,4	328 094
IV		23	4 587	1 522 574 108	586 329 725	38,5	331 932
V		22	5 123	1 737 341 312	718 210 112	40,2	336 125
VI		24	5 036	1 796 004 324	798 823 485	44,5	356 633
VII		27	4 350	1 640 719 912	659 865 513	40,2	377 177
Kwiecień 1920 w porówn. z Avril 1920 en compar. avec	III 1920	—3	— 395	— 111 988 603	— 40 648 850	+ 0,1	+ 3 838
	IV 1919	—	+4 028	+1 469 596 928	+552 135 987	—26,0	+237 161
Maj 1920 w porównaniu z Mai 1920 en compar. avec	IV 1920	—1	+ 536	+ 214 767 204	+131 880 387	+ 1,7	+ 4 193
	V 1919	—2	+4 500	+1 675 328 960	+684 588 812	—14,0	+236 587
Czerwiec 1920 w porówn. z Juin 1920 en compar. avec	V 1920	+2	— 87	+ 58 663 012	+ 80 613 373	+ 4,3	+ 20 508
	VI 1919	+1	+4 324	+1 694 369 476	+740 952 341	—12,4	+213 887
Lipiec 1920 w porówn. z Juillet 1920 en compar. avec	VI 1920	+3	— 686	— 155 284 412	—138 957 972	— 4,3	+ 20 544
	VII 1919	—	+3 202	+1 472 059 986	+573 922 348	—10,8	+230 261
Poznań							
1919							
IX		25	3 393	157 157 701	81 074 520	51,6	46 318
X		27	5 134	203 465 206	105 433 062	51,8	39 630
XI		24	4 744	167 750 842	76 615 444	45,7	35 361
XII		22	4 912	185 089 627	73 108 626	39,5	37 681
1920							
I		25	5 651	341 634 569	176 239 148	51,6	60 456
II		23	5 316	562 391 240	303 812 051	54,0	105 793
III		27	7 485	738 428 817	314 948 815	42,7	98 654
IV		23	7 715	820 667 255	305 089 366	37,2	106 373
V		21	7 635	952 716 621	342 612 418	36,0	124 783
VI		24	9 902	1 235 596 372	444 877 907	36,0	124 783
VII		27	9 911	1 184 374 138	471 541 056	39,8	119 501
Kwiecień 1920 w porówn. z Avril 1920 en compar. avec	III 1920	—4	+ 230	+ 82 238 438	— 9 859 449	— 5,5	+ 7 719
	IX 1919	—2	+4 322	+ 663 509 554	+224 014 846	+14,4	+ 60 055
Maj 1920 w porównaniu z Mai 1920 en compar. avec	IV 1920	—2	— 80	+ 132 049 366	+ 37 523 052	— 1,2	+ 18 410
	IX 1919	—4	+4 242	+ 795 558 920	+261 537 898	—15,6	+ 78 465
Czerwiec 1920 w porówn. z Juin 1920 en compar. avec	V 1920	+3	+2 267	+ 282 879 751	+102 265 489	—	—
	IX 1919	—1	+6 509	+1 078 438 671	+363 803 387	—15,6	+ 78 465
Lipiec 1920 w porównaniu z Juillet 1920 en compar. avec	VI 1920	+3	+ 9	— 51 222 234	+ 26 663 149	+ 3,8	— 5 282
	IX 1919	+2	+6 518	+10 27 216 437	+390 466 536	—11,8	+ 73 183

BILANSE banków akcyjnych kredytu krótkoterminowego w b. Królestwie Kongresowem (w tysiącach).
BILANS des banques d'actionnaires du Crédit à courte échéance dans l'ancien Royaume de Pologne (en milliers).

№ porządk. № d'ordre	AKTYWA ACTIF*)	31/I 1920 r. Bilans rublowy En roubles	31/I 1920 r. Bilans markowy En marks	31/I 1920 r. Razem w markach Total en marks	31/XII 1919 r. Bilans rublowy En roubles	31/XII 1919 r. Bilans markowy En marks	31/XII 1919 r. Razem w markach Total en marks	31/XII 1913 r. Bilans rublowy En roubles	31/XII 1913 r. Razem w markach Total en marks	31/I 1920 r. w porównaniu z en compar. avec 31/XII 1919 (Marek — Marks)	31/I 1920 r. w porównaniu z en compar. avec 31/XII 1913 (Marek — Marks)
1	Kasa: gotówka	10 692	257 469	280 563	46 872	151 238	252 481	4 972	10 740	+ 28 082	+ 269 823
2	Sumy do dyspozycji banku . . .	638	609 989	611 367	157 929	207 666	548 793	2 478	5 351	+ 62 574	+ 606 016
3	Dewizy. banknoty, monety zagr. .	2 417	19 507	24 729	5 959	6 475	19 347	735	1 588	+ 5 382	+ 23 141
4	Dyskonto weksli	47 706	262 624	365 669	118 814	90 645	347 283	127 412	275 211	+ 18 386	+ 90 458
5	Pożyczki pod zastaw papierów wart., weksli, w rachunkach bieżących .	6 669	629 628	644 033	198 253	79 894	508 120	35 217	76 069	+135 913	+ 567 964
6	Korespondenci	66 693	376 014	520 074	106 270	241 602	471 145	145 284	313 813	+ 48 929	+ 206 261
7	Papiery wartościowe własne, kapitału rezerwowego i wylosowane papiery wartościowe i kupony .	27 826	123 546	183 650	66 099	31 599	174 373	26 065	56 300	+ 9 277	+ 127 350
8	Weksle i frachty do inkasa . . .	10 049	82 936	104 640	30 243	3 574	68 899	12 007	25 935	+ 35 741	+ 78 705
9	Różne	42 964	348 290	441 090	118 536	120 544	376 582	24 922	53 832	+ 64 508	+ 387 258
	Razem .	215 654	2 710 003	3 175 815	848 975	933 237	2 767 023	379 092	818 839	+408 792	+2 356 976

№ porządk. № d'ordre	PASSYWA PASSIF*)	31/I 1920 r. Bilans rublowy en roubles	31/I 1920 r. Bilans markowy en marks	31/I 1920 r. Razem w markach Total en marks	31/XII 1919 r. Bilans rublowy en roubles	31/XII 1919 r. Bilans markowy en marks	31/XII 1919 r. Razem w markach Total en marks	31/XII 1913 r. Bilans rublowy en roubles	31/XII 1913 r. Razem w markach Total en marks	31/I 1920 r. w porównaniu z en compar. avec 31/XII 1919 (Marek — Marks)	31/I 1920 r. w porównaniu z en compar. avec 31/XII 1913 (Marek — Marks)
1	Kapitał zakładowy	42 500	111 111	202 911	70 500	50 600	202 880	58 500	126 360	+ 31	+ 76 551
2	Kapitały rezerwowe, specjalne fundusze rezerwowe	13 044	31 034	59 209	25 945	2 738	58 779	22 263	48 088	+ 430	+ 11 121
3	R-ki bieżące, przekazowe, wkłady .	24 686	1 454 028	1 506 330	437 385	312 710	1 257 462	103 085	222 664	+ 248 868	+1283 666
4	Redyskonto, zastaw weksli, papierów wartościowych	33 190	67 175	138 866	52 846	14 173	128 320	22 311	48 191	+ 10 546	+ 90 675
5	Korespondenci	53 339	526 206	641 419	86 401	419 107	605 732	132 537	286 281	+ 35 687	+ 355 138
6	Różne	48 647	520 986	627 080	171 819	142 721	513 850	40 396	87 255	+ 113 230	+ 539 825
	Razem .	215 406	2 710 540	3 175 815	844 896	942 049	2 767 023	379 092	818 839	+ 408 792	+2356 976

Źródło: Bilanse banków udzielone przez Ministerstwo Skarbu. — Source: Bilans des banques communiqués par le Ministère des Finances. Listę banków uwzględnionych podano w № 1—3 Miesięcz, str. 76 Biuletynu. La liste des banques se trouve dans le № 1—3 de la Revue, page 77 du Bulletin.

*) Actif: 1. En caisse, 2. Disponibilités, 3. Devises, 4. Portf. d'escompte, 5. Avances, 6. Correspondants, 7. Portf. titres, 8. Encaissement, 9. Divers. — Passif: 1. Capital, 2. Réserve, 3. Dépôts, 4. Réescompte, 5. Correspondants, 6. Divers.

Kursa walut obcych w Warszawie. Rok 1920.

W markach polskich.*)

Płacono marek polskich za		równia parité	2/I	3/II	1/III	1/IV	1/V
1 funt sterl.	banknoty	20,43	455	524½	539½	670	761,70
	dewizy	20,43				673,75	775
1 dolar St. Zj.	banknoty	4,20	119	147	161,70	157	181,87½
	dewizy	4,20				160,75	189
1 frank franc.	banknoty	0,81	11,95	116,70	11,42½	12,25	11,97
	dewizy	0 81				12	11,82
1 frank szwajc.	banknoty	0,81	.	.	26,97½	.	.
	dewizy	0,81	.	.	.	30,88	36,50
1 lirę włoską	banknoty	0,81	.	.	.	.	.
	dewizy	0,81	.	.	.	.	.
1 leję rum.	banknoty	0,81	3,27½	2,40	2,18	2,47½	2,95
	dewizy	0,81				.	.
100 mk. niem.	setki	100			170	225	310,50
	tysiące	100	280	166,50	175	.	325,50
	dewizy	100			.	235,50	329
1 kor. duńską	banknoty	1,125	22,50	23,50	.	.	.
	dewizy	1,125			.	.	.
1 kor. szwecką	banknoty	1,125	.	.	30,05	.	.
	dewizy	1,125	.	.	.	.	.
100 rb. carskich	setki	216,01	176	173,75	177,25	205,63	218
	pięćsetki	216,01	179,75	173,75	177,25		221,50

Płacono marek polskich za		17/VI	24/VI	1/VII	8/VII	15/VII	22/VII
1 funt szterl.	banknoty	657,50	562,50	613,35	765	682,50	700
	dewizy	681,50	571,80	615	682,50	666.25	670
1 dolar St. Zj.	banknoty	163,50	136	152,70	167,25	159,37	174,75
	dewizy	163,25	139	153,75	168	160,87	174
1 frank franc.	banknoty	13	12,38½	12,35	14,25	14,62½	16,22½
	dewizy	12,97½	12,60	12,36½	14,70	13,92½	14,50
1 frank szwajc.	banknoty	.	.	.	.	.	.
	dewizy	32,50	.	27,31½	31,00	31,12½	.
1 lirę włoską	banknoty	.	.	.	.	.	.
	dewizy	.	.	.	.	.	.
1 leję rum.	banknoty	.	.	.	4,15	4,60	.
	dewizy	.	.	.	.	.	.
100 mk. niem.	setki	438	.	.	467,50	.	472,50
	tysiące	442,50	396	406,50	465	.	.
	dewizy	438,25	406	403,35	457,50	436	465,50
1 kor. duńską	banknoty	.	.	.	.	.	.
	dewizy	31	23,50	.	.	.	.
1 kor. szwecką	banknoty	.	.	.	.	.	.
	dewizy	.	.	.	.	.	.
100 rb. carskich	setki	251	247,75	257,50	293	292,50	.
	pięćsetki	254,50	247,75	268	301,50	301,25	326,75

Źródło: Ceduły nieurzędowe Giełdy Warszawskiej.
*) Przeciętny kurs dzienny; począwszy od maja co czwartek.
**) Od 19 sierpnia notowania centrali dewiz; a — kupno, b sprzedaż.

Cours des changes étrangers à Varsovie. Année 1920.

En marks polonais*).

6/V	13/V	20/V	27/V	4/VI	10/VI	Unités étrangères	
762,50	841,25	793	732,50	.	710	billets	1 livre sterling
771,70	845,83	797,70	751,70	726,25	724,17	devises	
185,25	201,25	190,75	183,50	187	176,25	billets	1 dollar Etats Un.
191,50	206	196,30	195	185	182,50	devises	
12,22½	13,52½	14,80	14,90	14,40	13,77½	billets	1 franc français
12,42½	13,62½	15,47	15,20	14,20	13,92½	devises	
36,50	.	.	.	.	.	billets	1 franc suisse
36,37½	37,75	36,57½	36,35	35,25	34,37½	devises	
.	.	.	10,50	10,60	.	billets	1 lire italien
9,40	11,25	10,80	.	.	11,22½	devises	
3,06	3,45	3,52½	3,65	3,62½	3,82½	billets	1 léi roumain
.	.	.	.	.	.	devises	
343,75	431,60	432,75	515	426,38	.	centaines	100 marks allemands
347	475	438	519,10	.	460	milles	
355	435	445	528	440	466	devises	
.	.	.	.	.	.	billets	1 courronne danoise
.	.	.	.	.	30,50	devises	
.	.	.	.	.	.	billets	1 courronne suédoise
.	.	.	.	.	.	devises	
231,75	242,50	236,25	242,50	243,50	249	centaines	100 roubles anciennes
231,75	252,25	243,75	253,75	257,25	260,75	cinq cents	

29/VII	4/VIII	12/VIII	19/VIII **)		26/VIII **)		Unités étranqères	
			a	b	a	b		
.	.		800	825	825	845	billets	1 lirre sterl.
760	825		800	820	825	840	devises	
187	213,25		208	214	212	218	billets	1 dollar
192,50	215,63		208	212	212	216	devises	
.	.		16,25	16,75	16,25	16,75	billets	1 franc fran.
14,90	15,78		15,75	16,25	16,25	16,75	devises	
.	.		36,50	37,50	37	38	billets	1 franc suisse
32,75	.		37	37,75	37,50	38,50	devises	
.	.		9,50	10	9,50	10,50	billets	1 lire italien
.	.		10	10,50	10	10,30	devises	
.	.		4,40	4,52	4,55	4,75	billets	1 léi roum.
.	.		.	.	.	.	devises	
471,25	.	Nie było notowań	470	482	478	490	centaines	100 marks allemandes
470,70	515		470	478	478	486	milles	
.	.		31	32	31	32	devises	
.	.		32	32,75	32	32,75	billets	1 courronne danoise
.	.		42	43,25	42	43,25	devises	
.	.		43	44	43	44	billets	1 courronne suédoise
320	.		.	.	.	.	devises	
333,10	360		.	.	315	325	centaines	100 roubles anciennes
							cinq cents	

Source: Bulletin non-officiel de la Bourse de Varsovie.
*) Cours moyens du jour; depuis le mois du mai chaque jeudi.
**) Depuis le 19 auguste cours de la centrale de devises; a—achat, b—vente.

Kursa dewiz na Warszawę.

MIEJSCOWOŚĆ	Za 100 mk. polskich płacono	Równia Parité	23/IV	30/IV	20/V	28/V	11/VI	18/VI	25/VI	2/VII	9/VII
Wiedeń . . .	koron .	117,56	132,00	122,50	108*)	93,50*)	93,00*)	96,00*)	111,00	112,00*)	97,00
Praga Czeska	koron .	117,56	.	.	29,00	26,00	26,00	25,50	29,00	31,00	25,00
Zurich . . .	fr. szwajc.	123,46	2,95	3,00	2,65	2,85	3,10*)	3,10	3,80	3,90	3,25

Źródło: Berichte aus den neuen Staaten, Wiedeń, 1920.

*) na Kraków.

Kursa dewiz w Londynie i w Nowym-Yorku.

DEWIZY NA	Za	płacono	Równia Parité	8/I 1920	5/II 1920	4/III 1920	8/IV
Londyn							
Nowy York	100 f. szterl.	dolar.	486,66	373¾— 375¾	322½— 327½	346— 348	396½—398½
Paryż	1 „ „	frank.	25,22½	41,80— 42,20	48,60— 48,90	48,85— 49,25	60,50—61,50
Szwajcarję	„ „ „	frank.	25,22½	21,25— 21,35	19,70— 19,90	21,05— 21,15	21,95—22,050
Helsingfors	„ „ „	m.finl.	25,22½	122,00—126,00	77,00— 82,00	73,00— 78,00	68,00—78,00
Niemcy	„ „ „	mk. n.	20,43	188,00—192,00	315,00—330,00	341,00—345,00	235,00—245,0
Chrystjanję	„ „ „	koron	18,16	18,90— 19,00	19,30— 19,40	20,23— 20,33	19,95—20,05
Stockholm	„ „ „	koron	18,16	17,65— 17,80	18,12— 18,22	18,25— 18,35	18,10—18,20
Amsterdam	„ „ „	floren	12,11	10,03— 10,08	8,73— 8,78	9,41— 9,46	10,61—10,66
Nowy York							
Londyn 60 dni	1 f. szterl.	dolar.	4,8666	3,6675	3,24	3 4950	3,9250
Londyn wypł. tel.			4,8666	3,75	3,30	3,5575	3,99
Londyn czeki			4,8666	3,7425	3,2925	3,55	3,9825
Paryż „	1 dolar	frank.	5,18¼	11,19	14,75	13.83	15,30
Szwajcarję „			5,18¼	5,66	5,98	5,99	5,51
Włochy „	1 dolar	lirów	5,18¼	13,40	19,80	18,08	23,05
Berlin „	1 markę	cent.	23,83	2,00	1,05	1,03	.
Wiedeń „	1 koronę	cent.	20,26	0,060	0,0032	0,039	.

DEWIZY NA	Za	płacono	3/VI 1920	10/VI 1920	17/VI 1920	24/VI 1920
Londyn						
Nowy York	100 f. szterl.	dolar.	392½— 393½	391½—392½	398— 400	396—397
Paryż	1 „ „	frank	51,30— 51,70	51,00— 51,50	50,30— 50,80	47,40— 47,90
Szwajcarję		frank.	21,30— 21,50	21,65— 21,75	21,78— 21,88	21,72— 21,82
Helsingfors	„ „ „	m.finl.	78,00— 88,00	85,00— 95,00	85,00— 95,00	86,00— 90,00
Niemcy		mk. n.	185,00—195,00	145,00—155,00	150,00—155,00	148,00—151,00
Chrystjanję	„ „ „	koron	22,08— 22,18	21,80— 22,00	22,73— 22,83	22,95— 23,05
Stockholm		koron	18,20— 18,30	18,07— 18,17	18,17— 18,25	18,00 - 18,20
Amsterdam	„ „ „	floren.	10,70— 10,75	10,78— 10,83	11,00— 11,05	11,04— 11,09
Nowy-York						
Londyn 60 dni	1 f. szterl.	dolar.	3,8637	3,8675	3,9150	3,9075
Londyn wypł. tel.			3,9212	3,9350	3,9825	3,07
Londyn czeki			3,9137	3,9275	3,9750	3,0675
Paryż „	1 dolar	frank.	13,10	13,09	13,65	12,00
Szwajcarję „			5,47	5,5450	5,48	5,48
Włochy „	1 dolar	lirów	17,05	17,60	17,00	16,15
Berlin „	1 markę	centów	2,20	2,60	2,60	2,65
Wiedeń „	1 koronę	centów	0,071	0,073	0,070	0,075

Źródło: The Economist. — Notowania czwartkowe.

Cours des devises sur Varsovie.

16/VII	23/VII	30/VII	6/VIII	13/VIII	20/VIII	27/VIII	3/IX	10/IX	Unités étrangères	NOTEES A
103,00	94,00	97,00	93,00	94,00	96,00	104,00	103,00	111,00	couronnes	Vienne
26,50	26,50	26,50	.	.	.	24,50	24,50	24,50	couronnes	Prague
3,30	3,00	2,90	2,00	.	.	—	—	—	fr. suises	Zurich

Source: Berichte aus den neuen Staaten. Vienne 1920.

*) Sur Cracovie.

Cours des devises à Londres et à New-York.

7/V 1920	13/V 1920	20/V 1920	27/V 1920	Unités	En	DEVISES SUR
			Londres			
385,50	382½—383¼	381—382	387—388½	100 livres st.	dollars	New-York
63,15	57,30— 57,80	53,50— 54,50	49,50— 50,50	1 „ „	francs*	Paris
22,15	21,80— 21,90	21,50— 21,70	21,70— 21,80		francs	Suisse
—	72,00— 77,00	72,00— 77,00	83,00— 88,00	„ „ „	mk. finl.	Helsingfors
203,00	185,00—195,00	170,00—177,00	143 00—149,00		mk. niem	Allemagne
20,30	20,60— 20,75	20,90— 21,00	21,55— 21,65	„ „ „	couron.	Christiania
18,13½	18,15— 18,25	18,25— 18,35	18,20— 18,25		couron.	Stockholm
10,55	10,48— 10,53	10,45— 10,50	10,60— 10,65	„ „ „	florins	Amsterdam
			New-York			
3,7925	3,7525	3,7525	3,8525	1 livr.sterl	dol.	Londres 60 jours
3,86	3,82	3,82	3,92			Londres telegr.
3,8525	3,8125	3,8125	3,9125			Londres chèque
16,35	15,25	14,05	12,80	1 dollar	francs	Paris „
5,64	5,70	5,66	5,59			Suisse „
20,40	22,45	19,70	16,90	1 dollars	lires	Italie „
1,90	2,06	2,46	2,70	1 mark	cents	Berlin „
0,049	0.048	0,04850	0,071	1 couron.	cents	Vienne „

29/VI 1920	8/VII 1920	15/VII 1920	22/VII 1920	29/VII 1920	Unités	En	DEVISES SUR
			Londres				
395—396	395¼—395¾	388—390	381—383	374—376	1 livre	dollar.	New-York
47,80— 48,20	47 50— 48,20	46,80— 47,20	48,80— 49,00	49,00— 49,30	sterl.	francs	Paris
21,72— 21.82	21,90— 22,00	21,90— 22,00	21,93— 22,00	21,90— 22,00		francs	Suisse
89,00— 94.00	90,00— 95,00	95,00—100,00	98,00—108,00	100,00—105,00	„	m.finl.	Helsingfors
150,00—153.00	147,00—152,00	150,00—155,00	150,00—155,00	158,00—163,00		mk. al.	Allemagne
23,90— 24.10	23,60— 24,00	23,25— 23,35	23,15— 23,25	23,48— 23,58	„	cour.	Christiania
17,82— 17.92	17,80— 17,90	17,60— 17,70	17,58— 17,68	17,65— 17.75		cour.	Stockholm
11,08— 11.13	11,14— 11,17	11,07— 11,13	11,00— 11,10	10,85— 10,95	„	florins	Amsterdam
			New-York				
*)							
3,8912	3,8875	3,8625	3,7450	3,6675	1 livr. sterl.	doll.	Londres 60 jours
3,9587	3,9550	3,90	3,8125	3,7350			Londres telegr.
3,9512	3,9475	3,8925	3,8025	3,7275			Londres chèque
12,04	11,97	11,84	12,89	13,04	1 dol.	franc.	Paris „
5,50	5,52	5,62	5,77	5,85			Suisse „
16,75	16,60	16,84	18,15	18,80	1 dol.	lires	Italie „
2,64	2,66	2,5750	2,43	2,31	1 mk.	cents	Berlin „
0,073	0,070	0,6999	0,600	0,600	1 cor.	cents	Vienne „

Source: The Economist.—Cours de jeudi.
*) 1/VII 1920.

Kursa dewiz w Berlinie.

DEWIZY NA:	Płacono marek niemieckich za	Równia Parité	2/I	2/II	1/III	8/IV	15/IV
Londyn	1 f. szterling	20,43	.	317,50	339,15	134,75	234,70
Nowy York	1 dolar	4,20	.	91	99,90	58,15	58,90
Paryż	100 franków	81,0	.	695,00	708,00	389,60	372,10
Belgję	100 franków	81,0	.	.	729,25	414,00	404,60
Szwajcarję	100 franków	81,0	884,25	1593,40	1613,25	1078,75	1068,75
Włochy	100 lir	81,0	.	.	542	244,75	269,70
Rumunję	1 leję	0,81	.	.	.	0,98	0,99
Madryt	100 peset	81,0	941,75	.	1723.25	1073,75	1009
Helsingfors	100 marek	81,0	149	.	.	319,65	324,70
Danję	100 koron	112,50	954,25	1423,50	1486.00	1098,75	1078,75
Szwecję	100 koron	112,50	1071,25	1723,25	1858,00	1298,50	1318,50
Norwegję	100 koron	112.50	1011,25	1573,50	1690.75	1148,75	1173,75
Holandję	100 florenów	168,74	1878,50	3596 50	3673.50	2172,75	2197,75
Wiedeń	100 k. starych	85,06	33,45	35,21	41,21	22,47	24,72
Wiedeń	100 k. stempl.	85,06	25 70	26,47½	39,46	24,97	31,47
Pragę	100 k. stempl.	85,06	81,90	84,90	100,40	85,46	94,15
Budapeszt	100 k. stempl	85,06	33,95	29,97	35,71	28,47	26,97

DEWIZY NA:	Płacono marek niemieckich za	3/VI	10/VI	17/VI	24/VI	1/VII	8/VII	15/VII	22/VII
Londyn	1 f. sterling	175,80	151,80	154,55	148,60	149,85	14847½	15147½	152,10
Nowy York	1 dolar	44,82½	38,70	39,12	37,40	37,85	37,50	38,65	40,20
Paryż	100 franków	342,15	299,70	305	308,20	311,20	313,65	319,65	318,65
Belgję	100 franków	353,65	314,65	317,15	322,15	327,65	336,65	342,15	338,65
Szwajcarję	100 franków	804,20	699,30	709,30	679,30	688,80	674,30	685,30	686,80
Włochy	100 lir	224,75	224,75	224	227,75	228,25	227,75	229,75	222,75
Rumunję	1 leję	0,96	0,85	0,84	0,85	0,89	0,92	1,18	.
Madryt	100 peset	694,30	626,85	654,35	619,35	619,35	600,40	616,35	629,35
Helsingfors	100 marek	224,75	174,80	177,30	177,30	161,80	162,30	157,80	147,80
Danję	100 koron	759,25	649,35	649,35	619,35	619,35	619,35	649,45	644,35
Szwecję	100 koron	959	834,10	849,10	816,65	836,65	831,65	861,60	856,60
Norwegję	100 koron	799,20	674,30	684,30	639,35	621,85	624,35	649,35	646,85
Holandję	100 florenów	1628,40	1398,60	1393,60	1333,60	1343,65	1328,65	1366,10	1368,60
Wiedeń	100 k. starych	22,47	19,72	.	.	20,47	22,59½	21,47	23,97
Wiedeń	100 k. stempl.	32,96	28,22	26,09½	26,27	26,34½	25,97	25,92	25,34½
Pragę	190 k. stempl.	93,90	87,40	85,40	87,65	87,15	84,15	85,27½	84,52½
Budapeszt	100 k. stempl.	23,72	22.47	21,.	.	4 .9½	23,52	23,22	23,92

Źródło: Materjały Wydziału Naukowo-Statystycznego . K. K. P.
Od 8 kwietnia notowania czwartkowe.

Cours des devises à Berlin.

22/IV	29/IV	6/V	14/V	20/V	27/V	Unités étrangères	DEVISES SUR
237,75	221,75	203,80	189,30	168,80	144,85	1 l. sterl.	Londres
60,52½	57,40	52,90	49,45	43,70	39,45	1 dollar	New-York
364,60	344,60	317,20	323,65	313,70	309,70	100 francs	Paris
394,60	367,10	340,55	339,65	329,65	309,70	100 francs	Belgique
1083,75	1024,25	939	871,60	784,20	664,30	100 francs	Suisse
269,70	254,70	249,75	237,25	224,75	224,75	100 lires	Italie
1,02	0,98	0,92	0,83	0,84	0,77	1 léi	Roumanie
1043,75	974	889,10	824,10	719,25	619,40	100 peseta	Madrid
337,15	289,70	289,45	259,70	219,75	194,80	100 marks	Helsingfors
1049	974	894,10	819,20	719,25	599,40	100 couronnes	Danemark
1328,50	1218,75	1121,50	1036,50	924.10	804,20	100 couronnes	Suède
1208,75	1108,75	1013,75	916,60	799,20	659,30	100 couronnes	Norvège
2232,75	2102,75	1943	1798,20	1613,40	137350	100 florins	Hollande
19,98	20,98	17,98	18,73	18,98	24,47	100 cour. anc.	Vienne
28,72	27,47	24,47	23,22	22,72	29,47	100 cour. timbr.	Vienne
93,40	89,40	86,40	86,65	84,60	86,90	100 cour. timbr.	Prague
27,97	25,72	22,97	29,17	20,08	23,47	100 cour. timbr.	Budapest

29/VII	5/VIII	12/VIII	20/VIII	26/VIII	Untés étrangères	DEVISES SUR
157,80	163,80	167,05	179,80	173,80	1 livre sterl.	Londres
41,82½	45,20	45,70	50,07½	48,45	1 dollar	New-York
321,65	327,65	334,65	35665	340,65	100 francs	Paris
344,65	352,15	357,15	379,60	359,00	100 francs	Belgique
716,75	751,75	764,20	834,15	799,20	100 francs	Suisse
227,25	232,25	230,65	230,75	227,25	100 lires	Italie
1,05	1,08	.	.	.	1 léi	Roumanie
64,35	674,30	694,30	754,25	709,25	100 peseta	Madrit
159,80	152,80	145,85	157,80	154,80	100 marks	Helsingfors
671,80	691,80	684,30	741,75	684,30	100 couronnes	Danemark
894,10	931,55	943,05	1026,50	984,00	100 couronnes	Suède
671,80	694,30	781,80	739'25	681,80	100 couronnes	Norvège
1456,00	1498,90	1501,00	1643,35	1533,50	100 florins	Hollande
23,97	23,97	22,72	21,22	21,22	100 cour. anc.	Vienne
24,72	23,97	23,17	22,09½	21,25	100 cour. timbr.	Vienne
84,52½	84,65	80,90	81,90	80,90	100 cour. timbr.	Prague
24,72	24,22	22,27	21,09½	20,10½	100 cour. timbr.	Budapest

Source: Données de la Section de Statistique de la Caisse de Prêts.
Depuis le 8 avril cours de jeudi.

Papiery wartościowe. Giełda Warszawska. Rok 1920. — Papiers de valeur. Bourse de Varsovie. Année 1920.

Notowania nieurzędowe — w markach. Marché non-officielle — en marks.

WALORY	Wartość nominaln. R.[1])	Wartość nominaln. M.[1])	2/I 1914[2])	2/I	3/II	2/III	1/IV	8/IV	15/IV	22/IV	29/IV	6/V	14/V	20/V	Valeurs nominale [1])R.	Valeurs nominale [1])M.	PAPIERS DE VALEUR
Papiery procentowe																	**Oblig. de la v. de Varsovie**
Oblig. m. st. Warszawy																	
6% 1915/1916	100	216	—	225	228	228	228	217,50	228 ż.	217,75	226 ż.	226 ż.	226 ż.	223 ż.	100	216	6% 1915/1916
6% 1917	—	100	—	101	10450	103	101	101	101	10112½	103 ż.	101,25	100,50	100,50	—	100	6% 1917
Listy zastawne																	**Lettres de gage**
4½% Ziemskie	100	216	183,82	205	206	195	199,50	199,75	204,25	204,75	212	208,50	208,50	203,50	100	216	Crédit foncier 4½%
5% m. Warszawy.	100	216	191,70	240	237	295	233,50	231,50	231,00	229,50	229,75	230	226,75	220	100	216	V. de Varsovie 5%
5% m. Łodzi	100	216	199,37*	—	185*	180,50*	194,50*	194	195	195,50	196	184	188	188*	100	216	V. de Łódź 5%
Akcje: Banki																	**Actions: Banques**
Bank Handl. w Warsz.	250	540	995,80	925	—	—	1595	—	1800	1800	1800	2300	2950	2550	250	540	Ban. de Com. à Varsovie
Bank Wschodni	—	500	—	—	—	—	—	—	1250	.	.	1300	2500	.	—	500	Banque Orientale
Przem. metalurgiczny																	**Métallurgie**
„Starachowice"	100	216	575,10*	4800	4350	—	4950	5700	10800*	10800	9600	10300	.	.	100	216	„Starachowice"
„Lilpop, Rau & Loewenstein"	100	216	270,00	1750	1625	1545	2020	2450	4000	4400		4350	5000	4500	100	216	„Lilpop, Rau & Loewenstein"
„K. Rudzki i S-ka".	100	216	268,84	1585	1450	4660*	1775	2300	2950	3200	3000	3300	3950	3400	100	216	„K. Rudzki & Co."
Przem. włókienniczy																	**Industrie textile**
„Zawiercie"	250	540	614,52*	1900*	1800*	—	3150	.	4600*	.	6600	.	.	.	250	540	„Zawiercie"
„Żyrardów"	250	540	611,82	—	—	1985*	3550	4350	5000	6900	.	8350	.	.	250	540	„Żyrardów"

WALORY	27/V	4/VI	10/VI	24/VI	1/VII	8/VII	15/VII	22/VII	29/VII	4/VIII	11/VIII	18/VIII	25/VIII	PAPIERS DE VALEUR
Papiery procentowe.														
Oblig. m. st. Warszawy														**Oblig. de la v. de Varsovie**
6% 1915/1916	223 ż.	218 ż.	218 ż.	213 ż.	213 ż.	214 ż.	210 ż.	210 ż.	205 ż.	203 ż.	200 ż.	197 ż.	212 ż.	6% 1915/1916
6% 1917	100	99,50	99,50	99,50	99,62½	99,75	100,12½	100,25	99,25	95,75	91,25	98	100,25	6% 1917
Listy zastawne														**Lettres de gage**
4½% Ziemskie	200,25	206,50	205,75	203,75	205,50	203,75	203,50	197,50	195	183,75	188,75	200,50	194	Crédit foncier 4½%
5% m. Warszawy	218,75	222,50	226	225,50	228,50	228	226	225	222	218,50	227,75	225,25	226,75	V. de Varsovie 5%
5% m. Łodzi	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	V. de Łódź 5%
Akcje: Banki														**Actions: Banques**
Bank Handlowy w Warszawie	—	2700	2500	.	.	.	2200	2125	.	.	2000	2325	2517½	Banque de Comm. à Varsovie
Bank Wschodni	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	Banque Orientale
Przem. metalurgiczny														**Métallurgie**
„Starachowice"	10500	10200	.	9250	.	.	.	.	.	.	.	.	.	„Starachowice"
„Lilpop, Rau & Loewenstein"	4775	4400ż	.	3800	.	.	3950	.	3800 4000	.	3600	4200	4300	„Lilpop, Rau & Loewenstein"
„K. Rudzki i S-ka"	3900	3400ż	2600	3140	.	.	3300	2900	.	.	3150	3362½	3600	„K. Rudzki & Comp."
Przem. włókienniczy														**Industrie textile**
„Zawiercie"	.	8750*	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	„Zawiercie"
„Żyrardów"	8300	.	6700*	.	.	.	.	.	.	.	.	.	7500	„Żyradów".

Źródło: Ceduły nieurzędowe giełdy Warszawskiej, prasa codzienna. — Source: Bulletins non-officiels de la Burse de Varsovie.

[1]) R — w rublach — en roubles, M — w markach, przerachowane według równi — en marks, d'après la parité.

[2]) Notowania urzędowe—Marché officiel.

Uwaga: W razie braku notowań danego dnia, brano liczby z dni najbliższych. Notowania takie oznaczone są gwiazdkami. ż — kurs żądany.

Nowoutworzone Spółki Akcyjne, których statuty zostały zatwierdzone w 1919 i 1920 r.
Nouvelles compagnies d'actionnaires, dont les statuts ont été ratifiés en 1919 et en 1920.

Nr porządkowy Nr d'ordre	GRUPY	Ogółem w 1919 r. Total en 1919		I kwartał 1920 r. I trimestre 1920		II kwartał 1920 r. II trimestre 1920		GROUPES
		Liczba spółek Nombre de compagnies	Kapitał w 1000 mk. Capital en 1000 mk.	Liczba spółek Nombre de compagnies	Kapitał w 1000 mk. Capital en 1000 mk.	Liczba spółek Nombre de compagnies	Kapitał w 1000 mk. Capital en 1000 mk.	
	OGÓŁEM	**70**	**396 345**	**44**	**306 810**	**30*)**	**430 000*)**	TOTAL
1	Rolnictwo	1	1 000	—	—	—	—	Agriculture
2	Górnictwo	5	49 625	4	106 800	1	60 000	Exploitation des mines
3	Hutnictwo	—	—	—	—	1	15 000	Métallurgie
4	Przemysł włókienniczy . . .	1	2 000	2	1 900	1	2 000	Industrie textile
5	„ odzieżowy i konfekc.	—	—	1	12 000	—	—	Habits et confection
6	„ papierniczy	1	1 500	—	—	—	—	Industrie du papier
7	„ graficzny	3	1 700	—	—	—	—	„ graphique
8	„ budowlany	3	10 000	2	41 750	3	43 000	„ de construction
9	„ drzewny	2	26 400	—	—	3	13 500	„ du bois
10	Przem. metal., maszyn. i t. p. .	9	52 940	11	51 000	2	41 500	Industrie des métaux, machines
11	Przemysł mineralny	2	7 000	1	2 000	1	2 000	Industrie des minéraux
12	Przem. przetwor. zwierz. i skórz.	—	—	—	—	1	10 000	„ des matières animales et des
13	Przemysł spożywczy	5	13 700	6	16 500	1	6 000	Industrie alimentaire [peaux
14	Przemysł chemiczny	2	5 000	2	2 660	4	45 500	Industrie chimique
15	Inne rodzaje przemysłu . . .	3	5 080	1	3 000	—	—	Autres branches d'industrie
16	Handel i transport ogółem . .	33	220 400	12	53 200	12	191 500	Commerce et transport—total
	W TEJ LICZBIE							Y COMPRIS:
	a) Banki	8	69 400	3	28 000	4	100 000	a) Banques
	b) Towarzystwa asekuracyjne . .	6	35 000	—	—	1	10 000	b) Sociétés d'assurance
	c) Towarzystwa transportowe . .	3	15 000	1	3 000	3	58 500	c) Sociétés de transport
17	Komunikacje	—	—	2	16 000	—	—	Communication

Źródło: Monitor Polski i Dziennik Praw, dział II, — Source: Moniteur de Pologne et Journa des Lois.

*) W tem w kwietniu spółek 8, kapitał / capital 99 000 000 mk.
Y compris au mois d'avril compagnies

W tem w maju spółek 11, kapitał / capital 145 500 000 mk.
Y compris au mois de mai compagnies

W tem w czerwcu spółek 11, kapitał / capital 185 500 000 mk.
Y compris au mois de juin compagnies

Główny Urząd Statystyczny

Komunikaty o stanie zasiewów. Rok 1920.

№ 2. Szacunek z końca maja.

№ porządkowy	DZIELNICE I WOJEWÓDZTWA	Stan zasiewów w stopniach*)														
		Rzepak ozimy Colza d'hiver	Rzepak jary Colza d'été	Pszenica ozima Froment d'hiver	Pszenica jara Froment d'été	Żyto ozime Seigle d'hiver	Żyto jare Seigle d'été	Jęczmień ozimy Orge d'hiver	Jęczmień jary Orge d'été	Owies Avoine	Mieszanki ze zbóż Méteil de blé	Groch — Pois	Fasola Haricots	Łubin — Lupin	Wyka — Vesce	Mieszanki ze strączkowych — Méteil légumineuses
1	Wojew. warszawskie .	2,7	3,2	3,2	2,6	2,2	3,0	3,6	3,5	3,6	3,5	3,2	3,3	3,3	3,3	3,4
2	Wojew. łódzkie . . .	3,5	3,0	3,4	3,1	2,2	3,0	3,2	3,5	3,7	3,5	3,3	3,5	3,3	3,4	3,5
3	Wojew. kieleckie . .	3,5	.	3,3	3,5	2,2	3,2	3,5	3,6	3,6	3,4	3,2	3,4	3,5	3,3	3,6
4	Wojew. lubelskie . .	3,3	2,9	3,2	3,6	1,9	3,2	3,0	3,4	3,6	3,5	3,1	3,4	3,5	3,5	3,5
5	Wojew. białostockie .	4,0	.	3,0	2,6	2,0	2,8	.	3,0	3,0	3,3	2,7	2,3	2,7	2,8	3,4
I	**Ogółem 5 województw**	3,2	3,1	3,3	3,3	2,1	3,1	3,2	3,5	3,6	3,5	3,2	3,4	3,4	3,4	3,5
II	**Małopolska Zachodnia**	3,7	3,5	3,5	3,5	1,9	3,0	3,3	3,7	3,7	3,6	3,3	2,9	3,4	3,6	3,5
III	**Małopolska Wschodnia**	3,4	3,8	3,1	3,5	1,8	3,0	3,0	3,7	3,9	3,7	3,3	3,2	3,6	3,7	3,6
IV	**Śląsk Cieszyński** . .	4,0	.	3,8	3,5	2,5	3,5	3,5	3,5	3,5	.	.	.	3,8	3,5	.
1	Województwo poznańskie	2,8	.	3,5	3,4	2,1	3,2	3,3	3,6	3,7	.	3,8	3,4	.	3,5	.
2	Województwo pomorskie	3,2	.	2,8	4,0	2,7	3,3	3,7	3,8	3,8	.	3,7	4,0	.	3,7	.
V	**Ogółem b. dzielnica pruska**	2,9	.	3,3	3,5	2,3	3,2	3,4	3,7	3,7	.	3,8	3,5	.	3,5	.

№ 3. Szacunek z końca czerwca.

№ porządkowy	DZIELNICE I WOJEWÓDZTWA	Stan zasiewów w stopniach*)													
		Rzepak jary Colza d'été	Pszenica jara Froment d'été	Żyto jare Seigle d'été	Miesz. ze zbóż Méteil de blé	Proso — Millet	Gryka Sarrasin	Groch — Pis	Fasola Haricots	Bób — Fève	Łubin — Lupin	Wyka — Vesce	Miesz. ze strącz. Meteillegumineus.	Koniczyna Trèfle	Lucerna Luzerne	Esparceta
1	Wojew. warszawskie .	3,1	3,1	3,1	3,5	3,1	3,3	3,5	3,4	3,6	3,2	3,6	3,6	3,7	4,0	.
2	Wojew. łódzkie . . .	3,3	3,3	3,2	3,6	3,0	3,4	3,7	3,4	3,7	3,6	3,7	3,7	4,0	4,1	.
3	Wojew. kieleckie . .	3,4	3,6	3,3	3,3	2,9	2,9	3,5	3,5	3,6	3,4	3,4	3,5	3,3	3,1	3,4
4	Wojew. lubelskie . .	3,2	3,4	3,4	3,5	3,1	3,3	3,5	3,4	3,7	3,5	3,4	3,6	3,8	2,9	3,8
5	Wojew. białostockie .	3,5	3,4	3,3	3,3	2,6	3,0	3,4	2,6	3,0	3,4	2,9	3,4	4,0	.	.
I	**Ogółem 5 województw**	3,2	3,4	3,2	3,5	3,0	3,2	3,6	3,4	3,6	3,4	3,5	3,6	3,8	3,5	3,5
II	**Małopolska Zachodnia**	4,0	3,3	2,8	3,6	3,1	3,4	3,4	3,1	3,6	3,6	3,8	3,7	3,6	3,6	3,3
III	**Małopolska Wschodnia**	3,5	3,4	3,1	3,9	2,3	3,0	3,4	3,0	3,6	3,4	3,8	3,6	3,8	3,7	2,6
IV	**Śląsk Cieszyński** . .	.	3,5	3,0	.	.	3,0	3,4	4,0	4,0	.	4,5	4,5	4,0	3,6	3,4
1	Województwo poznańskie	.	3,2	3,2	.	.	.	3,9	3,0	.	.	3,8	.	4,3	3,7	.
2	Województwo pomorskie	.	3,5	3,2	.	.	.	3,8	3,7	.	.	3,8	.	4,0	4,0	.
V	**Ogółem b. dzielnica pruska**	.	3,3	3,2	.	.	.	3,9	3,3	.	.	3,8	.	4,2	3,8	.

*) Znaczenie stopni klasyfikacyjnych: 5 — stan wyborowy, 4 — dobry, 3 — średni, 2 — mierny, 1 — zły. — Kropki oznaczają brak danych.

Office Central de Statistique

Rapports de l'état des semences. Année 1920.

№ 2. Evaluation à la fin du mois de mai.

Etat des semences en chiffres*)

Koniczyna Trèfle	Seradela Serradelle	Mieszan. z pastew. Méteil fourragères	Len — Lin	Konopie Chanvre	Ziemniaki Pommes de terre	Buraki cukrowe Betteraves à sucre	Buraki pastewne Betteraves fourrag.	Marchew Carotte	Kapusta Chou	Cebula Oignon	Brukiew Chou-rave	Łąki — Prés	Pastwiska Pâturages	PROVINCES ET DEPARTEMENTS	Nr. d'ordre
3,8	2,8	3,1	3,4	3,8	3,6	3,2	3,2	3,1	3,4	3,2	3,3	3,4	2,9	Départ. de Varsovie	1
3,9	3,2	3,2	3,5	3,3	3,7	3,3	3,3	3,1	3,4	3,2	3,3	3,7	3,1	Départ. de Łódź	2
3,5	3,0	3,5	3,6	3,5	3,6	3,7	3,4	3,2	3,6	3,3	3,6	3,5	3,0	Depart. de Kielce	3
4,0	3,1	3,5	3,5	3,6	3,3	3,2	3,1	3,1	3,3	3,4	3,2	3,6	3,2	Départ. de Lublin	4
3,6	2,6	.	2,8	2,9	3,1	.	.	2,5	3,2	2,6	3,5	3,1	2,7	Depart. de Białystok	5
3,8	**3,0**	**3,3**	**3,4**	**3,5**	**3,5**	**3,3**	**3,2**	**3,1**	**3,3**	**3,2**	**3,3**	**3,5**	**3,0**	**Au total 5 départaments**	I
3,4	**2,7**	**3,7**	**3,6**	**3,6**	**3,7**	**3,8**	**3,4**	**3,2**	**3,6**	**3,6**	**3,7**	**3,3**	**3,2**	**Galicie Occidentale**	II
3,9	**3,4**	**3,6**	**3,8**	**3,8**	**3,7**	**3,5**	**3,3**	**3,0**	**3,8**	**3,6**	**3,5**	**3,9**	**3,6**	**Galicie Orientale**	III
4,0	.	**4,0**	.	.	**4,0**	**3,0**	**3,0**	.	**4 0**	.	.	**4,0**	**3,0**	**Silésie de Teschen**	IV
4,2	.	.	3,4	.	3,4	3,3	.	.	.	.	.	3,5	.	Départ. de Poznań	1
3,9	.	.	3,7	.	3,3	3,5	.	.	.	.	.	3,7	.	Départ. de Poméranie	2
4,1	.	.	**3,5**	.	**3,4**	**3,4**	.	.	.	.	.	**3,5**	.	**Ancienne Pologne prussienne total**	V

№ 2. Evaluation à la fin du mois de juin.

Etat des semences en chiffres*)

Seradela Serradelle	Miesz. z past, Meteil fourragères	Len — Lin	Konopie Chanvre	Tytoń — Tabac	Cykorja Chicorée	Ziemniaki Pommes de terre	Buraki cukrowe Betteraves à sucre	Buraki pastewne Betterav. fourrag.	Marchew Carotte	Kapusta Chou	Cebula Oignon	Brukiew Chou-rave	Rzepa — Navet	PROVINCES ET DEPARTEMENTS	Nr. d'ordre
2,6	3,6	3,5	3,2	3,5	3,0	3,6	3,1	3,2	3,0	3,4	3,3	3,3	3 2	Départ. de Varsovie	1
3,5	3,6	3,8	3,5	3,4	3,3	3,6	3,2	3,2	3 2	3,5	3,4	3,7	3,5	Départ. de Łódź	2
3,1	3,6	3,8	3,7	3,9	3,5	3,9	3,3	3,2	2,9	3,6	3,4	3,4	3,8	Départ. de Kielce	3
3,0	3,5	3,7	3,5	3,3	3,0	3,7	3,2	3,4	3,0	3,7	3,6	3,4	3,6	Depart. de Lublin	4
2,8	3,5	3,6	3,7	3.2	.	3,2	.	2,8	2,7	3,1	3,5	3,4	3,0	Départ. de Białystok	5
3,1	**3,5**	**3,7**	**3,5**	**3,4**	**3,1**	**3,7**	**3,2**	**3,2**	**3,0**	**3,5**	**3,4**	**3,5**	**3,5**	**Au total 5 départements**	I
3,3	**3,8**	**3,7**	**3,6**	.	**3,5**	**3,9**	**3,5**	**3,5**	**3,3**	**3,8**	**3,8**	**3,9**	**3,6**	**Galicie Occidentale**	II
2,7	**3,7**	**3,9**	**3,8**	**3,2**	.	**3,6**	**3,3**	**3,3**	**3,4**	**4,0**	**3,7**	**3,6**	**3,6**	**Galicie Orientale**	III
.	.	**4,0**	.	.	.	**4,0**	**3,5**	**3,5**	**3,0**	**2,5**	.	**4,0**	.	**Silésie de Teschen**	IV
.	.	3,5	.	.	.	3,5	3,0	.	.	.	.	.	.	Départ. de Poznań	1
.	.	3,6	.	.	.	3,3	2,9	.	.	.	.	.	.	Départ. de Poméranie	2
.	.	**3,6**	.	.	.	**3,4**	**2,9**	.	.	.	.	.	.	**Ancienne Pologne prussien. total**	V

*) Signification de la valeur conventionnelle des chiffres de classification: 5—excellent, 4—bon, 3 — moyen, 2 — médiocre, 1 — mauvais. — Les points signifient manque de données.

Komunikaty o stanie zasiewów.

№ 4. Szacunek z końca lipca.

№ porządkowy	DZIELNICE I WOJEWÓDZTWA	Stan zasiewów w stopniach *)											
		Proso Millet	Gryka Sarrasin	Groch Pois	Fasola Haricots	Bób Fève	Łubin Lupin	Wyka Vesce	Mieszanki z strączk. Méteil légumin.	Koniczyna Trèfle	Lucerna Luzerne	Esparseta Esparcet	Seradela Serradelle
1	Woj. warszawskie	3,1	3,2	3,2	3,7	3,6	2,9	3,2	3,6	3,3	3,5	.	2,3
2	„ łódzkie	3,2	3,5	3,5	3,5	3,6	3,8	3,7	3,8	3,8	3,8	.	3,5
3	„ kieleckie	3,1	3,2	3,5	3,4	3,5	3,4	3,6	3,8	3,3	3,0	3,9	3,0
4	„ lubelskie	3,0	2,6	3,3	3,3	3,6	3,4	3,5	3,6	3,1	2,5	3,3	2,5
5	„ białostockie	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
I	**Ogółem 5 województw**	**3,1**	**3,0**	**3,3**	**3,5**	**3,6**	**3,4**	**3,5**	**3,7**	**3,4**	**3,2**	**3 3**	**2,8**
II	**Małopolska Zachodnia**	**3,6**	**3,2**	**3,4**	**3,4**	**3,7**	**3,6**	**3,8**	**3,6**	**3,7**	**3,8**	.	**3,6**
III	**„ Wschodnia**	**2,7**	**2,8**	**3,4**	**3,2**	**3,6**	**3,6**	**3,7**	**3,8**	**3,6**	**3,5**	**3,4**	**2,8**
IV	**Śląsk Cieszyński**	.	**3,0**	**3,4**	**4,0**	**4,0**	.	**4,5**	**4,5**	**4,0**	**3,6**	**3,4**	.
1	Woj. poznańskie	.	.	3,8	3,2	.	.	3,7	.	4,1	3,8	.	.
2	„ pomorskie	.	.	3,6	3,0	.	.	3,6	.	3,7	3,6	.	.
V	**Ogółom b. dzieln. pruska**	.	.	**3,7**	**3,2**	.	.	**3,7**	.	**4,0**	**3,8**	.	.

*) Znaczenie stopni klasyfikacyjnych: 5—stan wyborowy, 4—dobry, 3—średni, 2—mierny, 1—zły.— Kropki oznaczają brak danych.

№ 5. Szacunek z końca sierpnia — Evaluation à la fin du mois d'août.

№ porządkowy № d'ordre	DZIELNICE I WOJEWÓDZTWA PROVINCES ET DEPARTEMENTS	Stan zasiewów w stopniach *)								
		Rzepak ozimny Colza d'hiver	Konicz. nowa Trèfle	Cykorja Chicorée	Kapusta Chou	Cebula Oignon	Brukiew Chou-rave	Rzepa Navet	Łąki Prés	Pastwiska Pâturages
1	Woj. warszawskie Dép. de Varsovie	3,3	3,0	3,3	2,7	3,3	3,4	3,1	3,1	2,7
2	„ łudzkie „ de Łódź	3,6	3,4	3,3	2,5	3,1	3,2	2,8	3,2	2,7
3	„ kieleckie „ de Kielce	3,1	3,3	.	3,2	3,5	3,5	3,5	3,3	3,2
4	„ lubelskie „ de Lublin	3,0	2,5	.	2,7	3,2	3,4	2,8	2,9	2,5
5	„ białostockie „ de Białystok	.	.	.	.	.	.	.	.	.
I	**Ogółem 5 województw Au total 5 département**	**3,4**	**3,2**	**3,3**	**2,7**	**3,2**	**3,3**	**3,0**	**3,1**	**2,8**
II	**Małopolska Zachodnia Galicie Occidentale**	**4,7**	**3,1**	**3,0**	**3,2**	**3,6**	**3,6**	**3,6**	**3,4**	**3,1**
III	**Małopolska Wschodnia Galicie Orientale**	**4,0**	**3,2**	.	**2,7**	**3,1**	**3,0**	**3,3**	**3,0**	**2,8**
1	Województ. poznańskie Départ. de Poznań	.	3,7	.	.	.	.	.	3,5	.
2	Województ. pomorskie Depart. de Poméranie	.	3,0	.	.	.	.	.	2,9	.
IV	**Ogółem b. dzieln. pruska Ancienne Pologne Prussienne total**	.	**3,4**	.	.	.	.	.	**3,3**	.

*) Ob. wyżej — V. plus haut.

Rapports de l'état des semences. Année 1920.

Évaluation à la fin du mois de juillet.

État de semences en chiffres*)												PROVINCES ET DEPARTEMENTS	№ d'ordre
Koński ząb	Mieszanki z past. Meteil (fourrager.)	Ziemniaki Pommes de terre	Buraki cukrowe Betraves à sucre	Buraki pastewne Betraves fourag.	Marchew Carotte	Kapusta Chou	Cebula Oignon	Brukiew Chou-rave	Rzepa Navet	Łąki Prés	Pastwiska Pâturages		
3,0	3,3	3,5	3,2	3,4	3,0	2,8	3,0	3,1	3,4	3,2	2,5	Dép. de Varsovie	1
3,0	3,4	3,5	3,6	3,5	3,2	3,2	3,4	3,4	2,7	3,5	2,9	Dèp. de Łódź	2
.	3,6	3,9	3,5	3,3	3,1	3,6	3,9	3,8	3,8	3,2	2,8	Dép. de Kielce	3
2,5	3,0	3,5	3,3	3,4	3,1	3,0	3,2	3,1	3,1	2,7	2,1	Dép. de Lublin	4
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	,	Dép. de Białystok	5
2,9	**3,3**	**3,5**	**3,3**	**3,4**	**3,1**	**3,1**	**3,2**	**3,3**	**3,1**	**3,1**	**2,5**	**Au total 5 départements**	I
.	**3,9**	**3,8**	**3,9**	**3,5**	**3,9**	**3,4**	**3,6**	**3,6**	**3,9**	**3,2**	**2,7**	**Galicie Occidentale**	II
.	**3,6**	**3,6**	**3,3**	**3,2**	**3,2**	**3,6**	**3,5**	**3,5**	**3,0**	**3,2**	**2,8**	**Galicie Orientale**	III
.	.	**4,0**	**3,5**	**3,5**	**3,0**	**2,5**	.	**4,0**	.	**4,0**	.	**Silésie de Teschen**	IV
.	.	3,4	3,0	.	.	.	.	.	.	3,5	.	Dép. de Poznań	1
.	.	3,1	2,8	.	.	.	.	.	.	3,2	.	Dép. de Pomeranie	2
.	.	**3,3**	**3,0**	.	.	.	.	.	.	**3,4**	.	Anc Pologne Prussienne total	V

*) Signification de la valeur conventionelle des chiffres de classifications: 5—excellent, 4—bo·, 3—moyen, 2—médiocre, 1—mauvais.—Les points signifient manque de données.

Przypuszczalny zbiór. Rok 1920. — Récolte admissible.—Année 1920.

№ 1. Szacunek z końca czerwca — Évaluation à la fin du mois de juin.

№ porządkowy № d'ordre	DZIELNICE I WOJEWÓDZTWA PROVINCES ET DEPARTEMENTS	Przypuszczalny, przeciętny zbiór z 1 morga w centnarach metrycznyoh Récolte moyen admissible d'un arpent en quintal							
		Rzepak i rzepik ozim. Colza et aigremoine dhiver	Pszenica ozima Froment d'hiver	Żyto ozime Seigle d' hiver	Jęczmień ozimy Orge d'hiver	Jęczmień jary Orge d'été	Owies Avoine	Siano łąkowe 1-pokos Foin de prés 1-er andain	Siano koni-czynow. 1-pokos Foin de trèfle 1-er andain
1	Woj. warszawskie Dép. de Varsovie	4,2	5,4	4,2	.	7,7	7,7	14,5	17,9
2	„ łódzkie „ de Łódź	5,5	6,6	4,9	6,7	7,9	8,9	15,7	18,5
3	„ kieleckie „ de Kielce	5,9	6,1	4,5	5,7	6,8	6,4	12,1	15,6
4	„ lubelskie „ de Lublin	4,5	5,2	4,0	5,5	6,3	7,2	14,1	17,1
5	„ białostockie „ de Białystok	5,7	6,1	3,8	.	5,9	6,9	19,8	.
I	**Ogółem 5 województw Au total 5 départements**	**5,0**	**5,8**	**4,4**	**5,9**	**7,2**	**7,7**	**14,8**	**17,5**
II	**Małopolska Zachodnia Galicie Occidentale**	**5,6**	**6,2**	**4,6**	**6,0**	**6,5**	**6,6**	**14,2**	**18,5**
III	**Małopolska Wschodnia Galicie Orientale**	**4,6**	**5,3**	**3,9**	**5,5**	**5,9**	**6,3**	**13,7**	**16,0**

[1]) 1 morg = 0,559872 *ha*. — 1 arpent polonais = 0,559872 *ha*.
Ażeby otrzymać przeciętny zbiór z hektara w centn. metr., należy liczby podane pomnożyć przez 1,8.
Pour obtenir la récolte admissible d'un hectar en quintaux, il faut multiplier les chiffres du tableau par 1,8.

Przypuszczalny zbiór. Rok 1920. — Récolte admissible. Année 1920.

№ porządkowy № d'ordre	Dzielnice i województwa / Provinces et départements	№ 2. Ocena z końcem lipca Évaluation à la fin du mois de juillet								№ 3. Ocena z końca sierpnia — Évaluation à la fin du mois d'août															
		Przypuszczalny zbiór z 1 morga *) w centn. metr. — Récolte admissible moyenne d'un arpent *) en quintal																							
		Pszenica ozima Froment d'hiver	Pszenica jara Froment d'été	Orkisz Epeautre	Żyto ozime Seigle d'hiver	Żyto jare Seigle d'été	Jęczmień ozimy Orge d'hiver	Jęczmień jary Orge d'été	Owies Avoine	Rzepak i rzepik oz. Colza d'hiver	Rzepak jary Colza d'été	Proso Millet	Gryka Sarrasin	Groch Pois	Soczewica Lentille	Fasola Haricots	Bobik Fèverole	Łubin Lupin	Wyka Vesce	Peluszka	Ziemniaki Pommes de terre	Buraki cukrowe Betteraves à sucre	Buraki pastewne Betteraves fourragères	Marchew Carotte
1	Woj. warszawskie / Dép. de Varsovie	5,2	3,8	.	3,9	3,2	5,9	7,2	7,3	4,7	3,6	4,5	4,4	5,0	.	4,3	7,2	5,9	5,1	6,2	60,4	84,6	115,4	111,4
2	Woj. łódzkie . . / Dép. de Łódź . .	6,2	4,3	.	3,6	4.0	6,5	7,4	8,5	5,9	3,6	6,5	4,5	5,8	.	9,9	4,5	6,0	5,8	5,7	58,0	96,8	113,1	111,2
3	Woj. kieleckie . / Dép. de Kielce .	6,0	6,3	.	3,8	5,3	5,6	6,9	6,7	5,0	.	4,8	2,7	3,3	.	4,6	5,8	4,7	4,5	5,3	66,2	71,0	116,7	118,8
4	Woj. lubelskie . / Dép. de Lublin .	4,8	5,3	6,6	3,8	3,7	6,0	6,2	6,8	4,7	2,4	4,0	2,3	3,5	.	4,3	6,4	5,7	4,8	4,8	74,3	95,8	129,4	113,9
5	Woj. białostockie / Dép. de Białystok	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	,	.	.	.
I	**Ogółem 5 wojewód. / Au total 5 départ.**	5,5	5,0	.	3,8	3,8	6,0	6,9	7,3	5,3	3,2	5,0	3,8	4,8	6,8	6,3	6,2	5,7	5,1	5,6	62,7	88,1	116,8	113,2
II	**Małopol. Zachodn. / Galicie Occidentale**	5,8	5,6	6,3	4,6	4,4	5,7	6,3	6,9	3,6	3,0	3,4	2,8	4,4	.	5,1	5,5	5,6	5,2	4,9	67,8	107,5	155,0	121,7
III	**Małopol. Wschodn. / Galicie Orientale**	5,1	4,6	3,4	3,5	3,5	5,1	5,5	6,2	5,8	3,5	7,2	3,6	5,3	.	5,8	11,3	6,1	5,3	6,4	64,4	112,7	164,0	126,2
1	Woj. poznańskie / Dép. de Poznań	7,9	7,0	.	4,8	4,8	7,8	8,8	9,2	.	.	.	.	7,1	.	5,5	.	.	7,0	.	.	.	.	.
2	Woj. pomorskie / Dép. de Poméran.	8,5	8,3	.	5,9	5,0	10,5	9,6	10,1	.	.	.	.	6,9	.	.	.	.	6,7	.	.	.	.	.
IV	Ogół. b. dzieln. Pruska / Anc. Polog. pruss tot.	8,1	7,4	.	5,0	5,0	8,8	9,2	9,4	.	.	.	.	7,1	.	5,5	.	.	6,9	.	.	.	.	.

*) 1 morg = 0,550872 *ha*. Żeby otrzymać przeciętny zbiór z hektara w centnarach metrycznych, należy liczby podane pomnożyć przez 1,8.
*) 1 arpent polonais = 0,559872 *ha*. Pour obtenir la récolte admissible en quintaux d'un hectar, il faut multiplier les chiffres du tableau par 1,8.
Kropki oznaczają brak danych. — Les points signifient manque des données.

BIBLIOTEKA GŁÓWNA H. S.

Wskaźniki cen artykułów pierwszej potrzeby w b. dzielnicy rosyjskiej *). Indices des prix des articles de première necessité dans l'ancienne Pologne russe *).

№ porządkowy № d'ordre	MIEJSCOWOŚĆ LOCALITE	Styczeń — Janvier 1920		Luty—Fevrier 1920		Marzec—Mars 1920		Kwiecień-Avril 1920		Maj—Mai 1920	
		Suma cen Total des prix Mk.	Wskaźnik Indice	Suma cen Total des prix Mk.	Wskaźnik Indice	Suma cen Total des prix Mk.	Wskaźnik Indice	Suma cen Total des prix Mk.	Wskaźnik Indice	Suma cen Total des prix Mk.	Wskaźnik Indice
1	Będzin	287,36	100	329,93	114 8	408,90	142,3	443,40	154,3	471,25	164,0
2	Biała Podlaska	298,21	100	369,14	123,8	415,85	139,5	490 28	164,4	516,98	173,3
3	Chełm	252,90	100	322,50	127,5	449,93	177,9	482,00	190,6	492,00	194,5
4	Ciechanów	253,86 [1])	100	314,99	124,1	369,80	145,7	392,50	154,6	464,50	183,0
5	Częstochowa	260,70	100	337,54	129,5	412,70	158,3	436,90	167,6	.	.
6	Grodzisk	284,95	100	359,70	126,2	408 84	143,5	476 00	167,0	550,25	193,1
7	Grójec	263,20	100	333,05	126 5	362,10	137 6	390,30	148,3	.	.
8	Kalisz	197,67	100	256,14	129,6	333,49	168.7	324,65	164,2	367,00	185,7
9	Kielce	240,85	100	244,03	101,3	417,55	173,4	494,70	205,4	497,50	206,6
10	Kozienice	242,93	100	353,40	145,5	.	.	.	.	479,90	197,5
11	Lipno	226,18	100	283,95	125,5	322,16	142,4	.	.	382,07	168,9
12	Lublin	238,18	100	291,72	122,5	450,30	189,1	518,75	217,8	608.00	255,3
13	Łomża	252.70	100	305.74	121,0	371,25	146,9	357,30	141,4	410,59	162,5
14	Łódź	251,51	100	362,18	144,0	386,46	153,7	437,89	174,1	540.00	214 7
15	Łuków	311,55	100	345,00	110,7	.	.	424,69	136,3	508,50	163,2
16	Mińsk Mazowiec.	336.00	100	416,50	124,0	433,45	129,0	469,80	139,8	516.00	153,6
17	Mława	227,30	100	293,10	129,0	319,46	140,5	355,85	156,6	429,10	188,8
18	Olkusz	260,26	100	347,30	133,4	424,85	163.2	506,70	194,7	461,94	177.5
19	Ostrów	267,05	100	341,60	127,9	380.75	142,6	.	.	415,90	155.7
20	Ostrołęka	218,20	100	308,47	141,4	383,85	175,9	393,22	180,2	446,33	204 6
21	Piotrków	208,71	100	297,65	130,1	.	.	.	.	432,80	189,2
22	Płock	211.25	100	284,35	134,6	329,65	156.1	404,25	191,4	429,50	203,3
23	Płońsk	353,20	100	355,50	100,7	380,00	107.6	391,75	110 9	436,00	123,4
24	Puławy	254,86	100	.	.	.	.	469,39	184,2	512,75	201,2
25	Radom	254,49	100	303,75	119,4	452,10	177,7	453,75	178,3	525,50	206,5
26	Rawa	243,00	100	315,50	129,8	361,28	148 7	420,65	173,1	444,43	182,9
27	Sandomierz	206,85	100	275,45	133,2	359,72	173.9	.	.	579,40	280.1
28	Siedlce	239,10	100	320,42	134,0	375,50	157,0	446,05	186.6	490,00	204,9
29	Sieradz	237.27 [1])	100	294,40	124,1	361,10	152,2	405,80	171,0	.	.
30	Skierniewice	270,50	100	339,30	125,4	360,41	133,2	.	.	436,65	161,4
31	Suwałki	281,52	100	344,44	122,4	407.00	144,6	424,92	150,9	453,69	161,2
32	Warszawa	384,95	100	398,50	103,5	436,85	113,5	508,66	132,1	606,85	157,6
33	Wieluń	272,38	100	240,95	88,5	276,50	101,5	318,98	117,1	369,58	135.7
34	Włocławek	237,65	100	301,70	127,0	.	.	.	.	400,05	168.3
35	Zamość	259,15	100	341,80	131,9	444.20	171,4	518,62	200.1	495,01	191,0
	Przeciętnie dla 1-35 Moyenne pour 1-35	260,18	100	312,28	120,0	384,21	147.7	427,69	164,4	476.73	183,2

*) Według danych Ministerstwa Aprowizacyi. Ob. Miesięcznik zesz. 1—3, Biuletyn str. 57—64, gdzie również omówiono metodę stosowaną i wartość otrzymanych rezultatów. Wskaźniki dla poszczególnych miejscowości w niniejszem zestawieniu określają nie względną drożyznę danej miejscowości, lecz wzrost cen w tej miejscowości. Ogłaszania zestawień cen poszczególnych towarów zaniechano, wobec tego, że odnośne materjały publikuje obecnie Ministerstwo Aprowizacyi w swych Wiadomościach (ob. bibljografję w niniejszym zeszycie str. 337) Tablica niniejsza obejmuje również m. Warszawę, dlatego wskaźnik ogólny dla wszystkich miejscowości różni się od ogłoszonego w poprzednim zeszycie Miesięcznika.

*) D'après les données du Ministère du Ravitaillement. V. Revue mensuelle, fasc. 1—3 Bulletin p. 57—64, ou on a examiné la méthode appliquée et la valeur des résultats. Dans le relevé ci-présent les nombres in dices pour les localités différentes determinent l'augmentation des prix et non l'accroissement de la cherté dans une localité donnée. Nous avons renoncé à la publication des relevés des prix de différens articlesvu que les documents en question sont publiés à présent par le Ministerè du Ravitaillement dans ses „Informations" Comme le tableau ci-donné comprend aussi la ville de Varsovie, l'indice général pour toutes les localités diffère du celui publié dans le fascicul précédent de la Revue.

[1]) Interpolacja — Interpolation.

Komisja do badania wzrostu kosztów utrzymania rodzin pracowniczych w przemyśle i handlu.
Commission d'études relatives à l'accroissement du coût de la vie des familles des travailleurs de l'industrie et du commerce.

Tablica I. Koszt dzienny żywności, opału i światła rodziny pracowniczej z 4 osób. Warszawa, rok 1920.

Tableau I. Coût par jour de l'alimentation, du combustible et de l'éclairage d'une famille ouvrière de 4 personnes. Varsovie 1920.

1. Rodzina otrzymuj. deputat robotn. — Famille recevant une carte d'alimentation suplément.

ARTYKUŁY BUDŻETOWE	Normy[1]) Normes[1])	Koszt dzienny — Coût par jour							ARTICLES DU BUDGET
		I/IV[2])	I/V[2])	I/VI[2])	I/VII[2])	czerwiec[3]) juin	lipiec[3]) juillet	sierpień[3]) août	
		Mk.	Mk.	Mk.	Mk.	Mk.	Mk.	Mk.	
Chleb[4])	1,7 f.	1,95	3,10	8,50	8,50	8,50	8,50	8,50	Pain[4])
Cukier[4])	0,1 f.	0,42	0,42	0,67	0,67	0,67	0,76	0,76	Sucre[4])
Cukier[5])	0,05 f.	0,21	0,21	0,33	0,33	0,33	0,38	0,38	Sucre[5])
Kasza[5])	0,05 f.	0,10	0,10	0,10	0,10	0,10	0,23	0,23	Gruau[5])
Kasza[6])	0,40 f.	4,00	4,80	4,80	4,00	4,08	4,00	7,20	Gruau[6])
Mąka pytlowa[5])	0,6 f.	0,33	1,50	1,50	1,50	1,50	3,00	3,00	Farine de seigle blutée[5])
Mąka pszenna[6])	0,07 f.	0,98	1,05	2,85	1,12	1,12	1,12	1,44	Farine de froment[6])
Mleko[6])	0,75 l.	4,50	4,88	5,62	5,62	5,62	6,65	8,25	Lait[6])
Słonina[6])	0,23 f.	5,52	7,36	9,20	8,74	9,84	10,35	14,60	Lard[6])
Mięso wołowe[6])	0,6 f.	12,30	14,40	18,00	18,00	18,72	19,20	19,20	Viande de boeuf[6])
Kartofle[6])	6,89 f.	11,00	11,37	9,65	10,34	10,47	12,06	13,78	Pommes de terre[6])
Węgiel[4])	6,7 f.	2,18	2,18	2,18	3,68	3,35	4,62	4,69	Charbon[4])
Drzewo[6])	11,6 f.	3,48	4,64	6,67	8,70	8,24	9,05	12,30	Bois[6])
Mydło[6])	0,06 f.	1,92	3,00	3,36	2,10	2,51	2,01	1,98	Savon[6])
Sól[4])	0,28 f.	0,28	0,42	0,42	0,50	0,48	0,50	1,06	Sel[4])
Nafta[4])	0,25 f.	0,40	0,40	0,40	0,46	0,45	0,46	0,56	Pétrole[4])
Nafta[6])	0,25 f.	1,25	1,25	1,75	1,75	1,75	1,50	2,19	Pétrole[6])
OGÓŁEM	—	50,82	61,08	76,00	76,11	77,73	84,39	100,12	TOTAL

2. Rodzina nie otrzymująca deputatu robotniczego. — Famille ne recevant pas une carte d'alimentation supplémentaire.

ARTYKUŁY BUDŻETOWE	Normy[1]) Normes[1])	Koszt dzienny Coût par jour			ARTICLES DU BUDGET
		czerwiec[3]) juin[3])	lipiec[3]) juillet[3])	sierpień[3]) août[3])	
		Mk.	Mk.	Mk.	
Chleb[4])	1,7 f.	8,50	8,50	8,50	Pain[4])
Cukier[4])	0,1 f.	0,67	0,76	0,76	Sucre[4])
Cukier[6])	0,05 f.	3,75	3,50	3 63	Sucre[6])
Kasza[6])	0,45 f.	4,59	4,50	8,10	Gruau[6])
Mąka pytlowa[6])	0, 6 f.	8,28	7,80	9,00	Farine de seigle blutée[6])
Mąka pszenna[6])	0,07 f.	1,12	1,12	1,44	Farine de froment[6])
Mleko[6])	0,75 f.	5,62	6,65	8,25	Lait[6])
Słonina[6])	0,23 f.	9.84	10,35	14,60	Lard[6])
Mięso wołowe[6])	0,6 f.	18,72	19,20	19,20	Viande de boeuf[6])
Kartofle[6])	6,89 f.	10,47	12,06	13,78	Pommes de terre[6])
Węgiel[4])	6,7 f.	3,35	4,62	4,69	Charbon[4])
Drzewo[6])	11,6 f.	8.24	9,05	12,30	Bois[6])
Mydło[6])	0,06 f.	2,51	2,01	1,98	Savon[6])
Sól[4])	0,28 f.	0,48	0,50	1,06	Sel[4])
Nafta[4])	0,25 f.	0,45	0,46	0,56	Pétrole[4])
Nafta[6])	0,25 f.	1,75	1,50	2,19	Pétrole[6])
OGÓŁEM	—	88,34	92,58	110,04	TOTAL

[1]) f. = funt — livre = 409,512 g, l. — litr — litre.
[2]) Na podstawie cen z pierwszego dnia każdego miesiąca. — Evaluations basées sur les prix courants du premier jour de chaque mois.
[3]) Na podstawie przeciętnych cen w miesiącu. — Evaluations basées sur les prix moyens d'un mois. Ob. tabl. II. — V. tabl. II.
[4]) Artykuły otrzymywane na kartki. — Articles distribués par cartes d'alimentation.
[5]) Artykuły otrzymywane w deputacie. — Articles distribués par cartes d'alimentation supplémentaires.
[6]) Artykuły nabywane na rynku. — Articles achetés au marché.

TABLICA II

Ceny artykułów objętych przez budżet. Rok 1920.
Prix des articles compris par le budget. Année 1920.

TABLEAU II

ARTYKUŁY	Jednostka[1]) Unité[1])	1/IV	1/V	1/VI	1/VII	w czerwcu dnia juin le 4	11	18	25	26	przec. moyen	w lipcu dnia juillet le 9	16	23	30	przec. moyen	w sierpniu dnia août le 6	13	20	27	przec. moyen	ARTICLES
1		2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
A. W wolnym handlu.																						**A. Prix du marché.**
1. Kartofle	1 f.	1,60	1,65	1,40	1,50	1,50	1,60	1,50	1,50	1,50	**1,52**	1,50	1,50	1,50	2,50	**1,75**	2,50	2,50	1,80	1,20[5])	**2.00**	1. Pommes de terre
2. Mąka pszenna	„	14,00	15,00	16,00	16,00	16,00	16,00	16,00	16,00	16,00	**16,00**	15,00	15,00	15,00	19,00	**16,00**	20,00	25,00	25,00	12,00[5])	**20,50**	2. Farine de froment
3. Mąka żyt. pytlowa	„	8,50	9,00	15,00	13,00	14,00	14,00	14,00	13,00	13,00	**13,80**	13,00	13,00	13,00	13,00	**13,00**	15,00	15,00	15,00	.	**15,00**	3. Farine de seigle
4. Kasza jęczmienna	„	10,00	12,00	12,00	10,00	11,00	10,00	10,00	10,00	10,00	**10,20**	10,00	10,00	10,00	10,00	**10,00**	16,00	18,00	20,00	18,00	**18,00**	4. Gruau d'orge
5. Cukier	„	40,00	50,00	80,00	75,00	75,00	75,00	75,00	75,00	75,00	**75,00**	70,00	70,00	70,00	70,00	**70,00**	70,00	70,00	80,00	70,00	**72,50**	5. Sucre
6. Mleko	1 l.	6,00	6,50	7,50	7,50	7,50	7,50	7,50	7,50	7,50	**7,50**	7,50	8,00	10,00	10,00	**8,87**	10,00	12,00	12,00	10,00[5])	**11,00**	6. Lait
7. Słonina	1 f.	24,00	32,00	40,00	38,00	48,00	50,00	40,00	38,00	38,00	**42,80**	38,00	44,00	48,00	50,00	**45,00**	50,00	80,00	60,00	64,00[5])	**63,50**	7. Lard
8. Mięso wołowe	„	20,50	24,00	30,00	30,00	32,00	32,00	32,00	30,00	32,00	**31,20**	32,00	32,00	32,00	32,00	**32,00**	32,00	32,00	32,00	32,00[5])	**32,00**	8. Viande de boeuf
9. Mydło	„	32,00	50,00	56,00	35,00	36,00	48,00	35,00	35,00	35,00	**41,80**	35,00	35,00	32,00	32,00	**33,50**	33,00	33,00	33,00	33,00[5])	**33,00**	9. Savon
10. Drzewo rąbane	1 p.	12,00	16,00	23,00	30,00	28,00	28,00	28,00	30,00	28,00	**28,40**	30,00	30,00	32,00	32,00	**31 00**	38,00	44,00	44,00	44,00	**42,50**	10. Bois
11. Nafta	1 f.	.	.	7,00	7,00	7,00	7,00	7,00	7,00	7,00	**7,00**	6,00	6,00	6,00	6,00	**6,00**	8,00	9,00	9,00	9,00	**8,75**	11. Pétrole
B. Kartkowe.																						**B. Prix pour les cartes d'alimentation.**
1. Chleb	1 f.	1,15[2])	1,15[3])	5,00[4])	5,00	5,00	5,00	5,00	5,00	5,00	**5,00**	5,00	5,00	5,00	5,00	**5.00**	5,00	5,00	5,00	5,00	**5,00**	1. Pain
2. Cukier	„	5,60	5,60	6,70	6,70	6,70	6,70	6,70	6,70	6,70	**6,70**	7,60	7,60	7,60	7,60	**7,60**	7,60	7,60	7,60	7,60	**7,60**	2 Sucre
3. Mąka pszenna	„	.	2,10	5,00	5,00	5,00	5,00	5,00	5,00	5,00	**5,00**	5,00	5,00	5,00	5,00	**5.00**	5,00	5,00	5,00	5,00	**5,00**	3. Farine de froment
4. Węgiel	1 p.	13,00	13, 0	13,00	22,00	13,00[7]) — 22,00[8])					**20,00**	22,00[9]) — 28,00[10])				**27,33**	28,00	28,00	28,00	28,00	**28.00**	4. Charbon
5. Sól biała	1 f.	1,00	1,50	1,50	1,80	1,50[7]) — 1,80[8])					**1,75**	1,80	1,80	1,80	1,80	**1,80**	3,80	3,80	3,80	3,80	**3.80**	5. Sel blanc
6. Nafta	„	1,55	1,55	1,60	1,85	1,60[7]) — 1,85[8])					**1,79**	1,85	1,85	1,85	1,85	**1,85**	1,85[11]) — 2,65[12])				**2,25**	6. Pétrole
C. Deputatowe.																						**C. Prix pour les cartes supplémentaires.**
1. Cukier	1 f.	5,60	5,60	6,70	6,70	6,70	6,70	6,70	6,70	6,70	**6,70**	7,60	7,60	7,60	7,60	**7,60**	7,60	7,60	7,60	7,60	**7,60**	1. Sucre
2. Kasza jęczmienna	„	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	**2,00**	4,50	4,50	4,50	4,50	**4,50**	4,50	4,50	4,50	4,50	**4,50**	2. Gruau d'orge
3. Mąka	„	0,55	2,50	2,50	2,50	2,50	2,50	2,50	2,50	2,50	**2,50**	5,00	5,00	5,00	5,00	**5,00**	5,00	5,00	5,00	5,00	**5,00**	3. Farine

[1]) f.—funt—livre=409, 512 *g*. p.—pud=40 livres=16,3805 *kg*.. l.— litr—litre.
[2]) Chleb żytni—pain de seigle.
[3]) Częściowo dawano chleb pszenny po mk. 2,50—en partie pain de froment à mk. 2,50.
[4]) Chleb pszenny—pain de froment.
[5]) Cena maksymalna, obowiązująca od 19/VIII —Prix maxima fixés le 19/VIII.
[6]) Zamiast ceny słoniny, której nie było w handlu, wzięto cenę maksymalną masła.—Au lieu du prix du lard, qui manquait au marché on a pris le prix maximum du beurre.
[7]) Do 6/VI, [8]) od 7/VI, [9]) do 2/VII, [10]) od 3/VII, [11]) do 15/VIII, [12]) od 16/VIII.

TABLICA III. TABLEAU III.

Wskaźniki wzrostu kosztów dziennych żywności, opału i światła. Rok 1920. Indices de l'augmentation du coût journalier de l'alimentation, du combustible et de l'éclairage. Année 1920.

DATA DATE	Budżet A [1]) — Budget A [1])				Budżet B [2])—Budget B [2])		
	Koszt dzienny Coût par jour Mk.	Wzrost procent.[3]) Augmentation en %	Wskaźnik a [4]) Indice a [4])	Wskaźnik b [4]) Indice b [4])	Koszt dzienny Coût par jour Mk.	Wzrost procentowy Augmentation en % [3])	Wskaźnik b [4]) Indice b [4])
1	2	3	4	5	6	7	8
I/IV [5])	50,82	.	100,0	.	.	.	.
I/V [5])	61,08	20,18	120,2	.	.	.	.
I/VI [5])	76,00	24,42	149,5	.	.	.	.
I/VII [5])	76,11	0,14	149,8	.	.	.	.
czerwiec [6]) / juin	77,73	.	149,8	100,0	88,34	.	100,0
lipiec [6]) / juillet	84,39	8,57	162,6	108,6	92,58	4.80	104,8
sierpień [6]) / août	100,12	18,64	192,9	128,8	110,04	18,86	124,6

1) Rodzin otrzymujących deputat.—Des familles recevant des cartes alimentaires supplémentaires.
2) Rodzin nie otrzymujących deputatu. — Des familles ne recevant pas des cartes alimentaires supplémentaires.
3) W porównaniu do poprzedniego miesiąca. — En comparaison avec le mois précédent.
4) a: Koszty w dniu 1/IV 1920 r. = 100. — Le 1/IV 1920 le coût = 100.
b: Koszty w czerwcu 1920 r. = 100. — Au mois de juin 1920 le coût = 100.
5) Na podstawie cen z pierwszego każdego mies. — D'après les prix du premier jour de chaque mois.
6) Na podstawie przeciętnych cen w miesiącu. — D'après les prix moyens d'un mois.

Objaśnienia, dotyczące działalności i metod postępowania Komisji do badania kosztów utrzymania rodzin pracowniczych, zatrudnionych w przemyśle i handlu, znajdują się w tekście na str. 327 i nast.

Deputat robotniczy w miesiącach sprawozdawczych obejmował 8 *kg* mąki, 0,6 *kg* kaszy i 0,6 *kg* cukru.

Explications. Commission d'études relatives à l'augmentation du coût de la vie des familles des travailleurs de l'industrie et du commerce a été instituée par le décret du Conseil des Ministres du 27 mai 1920. Comme base de ses évaluations la Commission a pris un budget théorique, qui ne prend en considération que les produits alimentaires absolument indispensables, dans une quantité capable d'assurer le nombre nécessaire des calories, ainsi que le chauffage et l'éclairage. Les normes journalières sont présentées dans le premier tableau.

Chaque mois conformément aux évaluations de la Commission sont regularisés les salaires des ouvriers des entreprises municipales de la ville de Varsovie ainsi que d'un nombre considérable des établissements privés.

Les ouvriers, travaillant dans les établissements, occupant plus de 5 personnes, reçoivent outre les cartes d'alimentation ordinaires—des cartes supplémentaires, donnant le droit d'acquisition de certains articles aux prix inférieurs de ceux du marché, ou bien des articles qu'on ne peut pas acquérir au marché. Au cours des mois examinés dans le présent rapport chaque possesseur de la carte supplémentaire pouvait acquérir: 8 *kg* de farine de seigle (blutée), 0,6 *kg* de gruau et 0,6 *kg* de sucre.

Liczba strajków w pierwszym i drugim kwartale 1920 r. (obliczenia tymczasowe).[1]
Nombre de grèves au 1 et au 2 trimestre du 1920 (évaluation provisoire).[1]

Dzielnice i województwa Provinces et départements	Kwartał Trimestre	Ogółem Total	Rolnictwo Agriculture	Górnictwo Exploitation minière	Hutnictwo Métallurgie	Przemysł włókienniczy Industrie textile	Przemysł odzieżowy i konfekcyjny Habits et confection	Przemysł papierniczy Industrie du papier	Przemysł graficzny Industrie graphique	Przemysł budowlany Industrie de construction	Przemysł drzewny Industrie du bois	Przemysł metalowy, maszynowy i t. p. Industrie des métaux, machines etc.	Przemysł mineralny Industrie des minéraux	Przemysł przetworów zwierzęcych i skórzany Industrie des matières animales et des peaux	Przemysł spożywczy Industrie alimentaire	Przemysł chemiczny Industrie chimique	Handel i transport Commerce et transport	Komunikacje Communications	Zakłady państw. komun. i użyteczności publ. Etabl. de l'etat, des communes et de l'utilité publ.	Pracownicy i urzędnicy prywatni Travailleurs et employés privés	Usługi osobiste, służba domowa, różne Service personnel, menage, divers
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
Ogółem	I	187	—	17	1	9	23	5	11	9	8	27	6	3	16	9	1	7	12	12	11
Total	II[2]	171	2	14	1	7	15	—	7	7	7	25	7	7	21	5	7	3	11	14	11
Była dzielnica rosyjska	I	146	—	14	1	9	19	5	8	5	5	22	4	2	13	8	1	5	8	8	9
Ancienne Pologne russe	II	122	1	10	1	7	13	—	5	3	6	18	—	6	17	3	2	2	10	10	8
Miasto Warszawa	I	66	—	—	—	4	10	1	3	3	1	13	1	2	7	7	1	3	5	3	2
Ville de Varsovie	II	44	—	—	—	1	4	—	2	2	2	5	—	4	6	1	1	—	6	6	4
Woj. warszawskie	I	5	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
Dép. de Varsovie	II	8	—	—	—	—	2	—	—	1	—	3	—	—	2	—	—	—	1	2	1
Woj łódzkie	I	26	—	—	—	4	5	2	1	2	4	2	—	—	3	—	—	1	2	—	1
Dép. de Łódź	II	18	—	—	—	2	3	—	1	—	4	1	—	—	1	1	—	1	2	—	—
Woj. kieleckie	I	27	—	14	—	—	1	1	2	—	—	1	3	—	1	—	—	1	2	3	1
Dép de Kielce	II	34	1	10	1	1	1	—	2	—	—	8	—	—	2	2	—	—	2	2	1
Woj. lubelskie	I	8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—	1	—	—	1
Dép. de Lublin	II[3]	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	3
Woj białostockie	I	14	—	—	—	1	3	—	—	—	—	2	—	—	3	—	—	—	—	—	2
Dép. de Białystok	II	18	—	—	—	3	3	—	—	—	—	1	—	2	4	—	1	1	1	1	2
Małopolska	I	39	—	3	—	—	4	—	2	4	2	5	2	1	3	1	—	2	4	4	3
Galicie	II	37	—	4	—	—	2	—	1	2	—	3	7	—	4	2	6	—	1	3	3
Była dzielnica pruska	I	2	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Aucienne Pologne pruss	II	12	1	—	—	—	—	—	1	2	1	4	—	1	—	—	—	1	—	1	—

[1]) Liczby, podane w tej tablicy za kwartał pierwszy 1920 r., jako dopełnione, różnią się od liczb, podanych dla tegoż okresu czasu w № 1—3 „Miesięcznika Statystycznego“ (Biuletyn str. 36).—Dans ce tableau les chiffres pour le premier trimestre du 1920 sont complétés et diffèrent des chiffres présentés pour la même période dans le fascicule 1—3 de la „Revue mensuelle“ (Bulletin, p. 36).

[2]) Bez województwa lubelskiego. — Non compris le département de Lublin.

[3]) Brak danych. — Manque des données.

Ministerstwo Pracy i Opieki Społecznej.
Mtnistère du Travail et de l'Assistance Sociale.

Państwowe pośrednictwo pracy — Placement.

Rok 1920. **A. Według urzędów — Selon les offices.** Année 1920.

Dzielnice, województwa i urzędy Provinces, départements et offices	Miesiąc — Mois	Liczba — Nombre de: poszukując. pracy demandes d'empl. ogółem total	mężczyzn hommes	kobiet femmes	wolnych miejsc offres d'emplois ogół. total	dla mężcz. hommes	dla kob. femmes	umieszcz. w prac. placements ogół. total	mężczyz. hommes	kobiet femmes	Na 100 wolnych miejsc było poszukując. pracy Nombre de demandes pour 100 offres
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Ogółem. . . Total . . .	I	222 297	123 286	99 011	10 194	7 831	2 363	3 927	2 882	1 045	2 180,7
	II	164 495	91 142	73 353	11 907	8 905	3 002	4 848	3 307	1 541	1 381,5
	III	146 366	81 696	64 670	18 620	14 883	3 737	8 980	7 362	1 618	786,1
	IV	105 296	60 466	44 830	19 873	14 997	4 876	10 421	8 153	2 268	529,8
	V	87 234	50 506	36 728	25 006	19 453	5 553	9 209	7 422	1 787	348,9
	VI	78 298	43 445	34 853	25 014	18 219	6 795	7 933	5 628	2 305	313,0
I. M. Warszawa V. de Varsovie	I	38 145	16 359	21 786	4 816	3 615	1 201	973	674	299	792,0
	II	30 625	12 757	17 868	4 188	2 906	1 282	909	557	352	731,3
	III	28 641	13 701	14 940	8 266	6 448	1 818	3 904	3 178	726	346,5
	IV	20 950	10 279	10 671	8 649	6 430	2 219	3 910	3 121	789	242,2
	V	21 323	10 949	10 374	7 703	5 609	2 094	4 615	3 843	772	276,8
	VI	21 377	10 531	10 846	6 433	4 046	2 387	3 107	2 314	793	332,3
II. Woj. Warszaw. Dép de Varsovie	I	27 472	16 708	10 764	1 243	968	275	535	419	116	2 210,1
	II	18 545	11 538	7 007	1 052	824	228	314	243	71	1 762,8
	III	18 703	11 218	7 485	1 529	1 135	394	561	302	259	1 223 2
	IV	13 517	8 466	5 051	1 910	1 528	382	1 386	1 131	255	707.7
	V	11 737	7 378	4 359	2 197	1 618	579	918	605	313	534,2
	VI	10 718	6 703	4 015	3 237	2 379	858	1 334	883	451	331,1
Urzęd —Offices:											
Warszawa podmiejska . Varsovie — faubourgs. .	I	9 059	5 148	3 911	54	23	31	54	23	31	16775,9
	II	8 222	4 620	3 602	45	34	11	45	34	11	18271,1
	III	7 559	4 238	3 321	192	122	70	99	89	10	3 937,0
	IV	3 803	2 197	1 606	316	249	67	219	213	6	1 203 5
	V	3 964	2 270	1 694	348	225	113	244	198	46	1 139,1
	VI	4 520	2 674	1 846	1 016	811	205	324	223	101	444,9
Żyrardów . .	I	4 855	2 895	1 960	72	19	53	72	19	53	6 743,1
	II	4 838	2 911	1 927	106	70	36	106	70	36	4 564,2
	III	4 149	2 576	1 573	117	58	59	117	58	50	3 546,2
	IV	4 314	2 794	1 515	59	51	8	59	51	8	7 311.9
	V	4 479	2 876	1 603	123	41	72	113	41	72	3 641,5
	VI	4 000	2 565	1 435	315	206	109	291	190	101	1 269,8
Pułtusk . . .	I	2 732	1 253	1 479	45	44	1	45	44	1	6 071,1
	II	701	680	21	36	36	—	36	36	—	1 947,2
	III	1 908	1 023	885	125	77	48	125	77	48	1 526,4
	IV	1 881	1 015	866	115	57	58	115	57	58	1 635,7
	V	1 234	895	339	615	559	56	215	159	56	200,7
	VI	702	415	287	506	460	46	106	60	46	138,7

Uwaga. Materjał statystyczny, podany w tablicach, dotyczących pośrednictwa pracy i robót publicznych, jest zebrany i opracowany przez sekcję III Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej. Zestawienia i obliczenia wykonano w Głównym Urzędzie Statystycznym. — Dział ten w Miesięczniku Statystycznym będzie rozszerzony, począwszy od następnego numeru.

Remarque. Les données statistiques des tableaux relatifs à la médiation du travail et aux travaux publiques ont été recueillies et dépouillées par la 3-me section du Ministère du Travail et de l'Assistance Sociale. Les relevés et les évaluations ont été faits par l'Office Central de Statistique.—A'partir du numéro suivant de la Revue mensuelle, ce chapitre sera sensiblement élargi.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Kutno . . .	I	979	905	74	419	416	3	17	17	—	233,7
	II	380	369	11	403	399	4	5	4	1	94,3
	III	326	229	97	617	616	1	20	20	—	52,8
	IV	430	310	120	245	241	4	8	6	2	175,5
	V	398	340	58	331	269	62	46	34	12	120,2
	VI	748	625	123	278	172	106	224	171	53	269,1
Włocławek . .	I	1 067	794	273	126	111	15	90	84	6	846 8
	II	625	465	160	33	17	16	16	8	8	1 893,9
	III	748	615	133	69	46	23	20	13	7	1 084,1
	IV	744	606	138	253	162	91	211	150	61	294,1
	V	196	152	44	100	40	60	12	10	2	196,0
	VI	216	196	20	206	153	53	78	74	4	104,9
Płock . . .	I	4 250	2 852	1 398	527	355	172	257	232	25	806,5
	II	1 421	948	473	384	223	161	106	91	15	370,1
	III	1 442	888	554	311	154	157	107	6	101	463,7
	IV	961	547	414	401	323	78	277	232	45	239,7
	V	1 079	479	600	467	273	194	256	152	104	231,0
	VI	532	228	304	525	287	238	311	165	146	101,3
Sierpc . . .	I	717	599	118	—	—	—	—	—	—	—
	II	2 059	1 246	813	—	—	—	—	—	—	—
	III	2 205	1 294	911	62	39	23	62	39	23	3 556,5
	IV	891	529	362	354	309	45	354	309	45	251,7
Mława . . .	I	1 978	1 262	716	—	—	—	—	—	—	—
	II	299	299	—	45	45	—	—	—	—	664,4
	III	366	355	11	36	23	13	11	—	11	1 016,7
	IV	498	468	30	167	136	31	143	113	30	298,2
	V	387	366	21	36	14	22	32	11	21	1 075,0
Płońsk	I	1 835	1 000	835	—	—	—	—	—	—	—
III. Woj. łódzkie Dép. de Łódź	I	120 212	66 783	53 429	1 091	819	272	772	578	194	11018,5
	II	92 673	51 471	41 202	1 554	1 357	197	678	593	85	5 963,5
	III	76 335	40 961	35 374	2 801	2 330	471	1 539	1 442	97	2 725,3
	IV	48 742	26 965	21 777	2 373	1 760	613	1 546	1 303	243	2 054,0
	V	41 411	23 431	17 980	6 539	6 034	505	1 537	1 223	314	633,3
	VI	34 103	18 545	15 558	6 499	5 774	725	1 246	932	314	524,7
Urzędy — Offices: Łódź	I	85 376	45 712	39 664	144	137	7	131	125	6	59288,9
	II	72 240	39 054	33 186	119	99	20	54	54	—	60705,9
	III	60 117	30 829	29 288	277	237	40	229	224	5	2170?,9
	IV	34 585	18 374	16 211	331	287	44	297	279	18	10448,6
	V	30 487	16 160	14 327	771	695	76	229	214	15	3954,2
	VI	29 328	15 084	14 244	671	554	117	164	131	33	4370,8
Tomaszów . .	I	9 796	5 456	4 340	46	46	—	10	10	—	21295,7
	II	6 336	3 829	2 507	276	276	—	10	10	—	2 295,7
	III	5 882	3 613	2 269	308	240	68	—	—	—	1 909,7
	IV	5 329	3 298	2 031	171	98	73	43	38	5	3 116,4
	V	6 471	4 130	2 341	162	156	6	162	156	6	3 994,4
	VI	1 096	765	331	202	193	9	—	—	—	542,6

Państwowe pośrednictwo pracy—Placement.

Rok 1920. A. Według urzędów — Selon les offices. Année 1920.

Dzielnice, województwa i urzędy Provinces, départements et offices	Miesiąc — Mois	Liczba — Nombre de									Na 100 wolnych miejsc było poszuk. pracy Nombre de demandes pour 100 offres
		poszukując. pracy demandes d'empl.			wolnych miejsc offres d'emplois			umieszcz. w prac. placements			
		ogółem total	mężczyzn hommes	kobiet femmes	ogół. total	dla mężcz. hommes	dla kob. femmes	ogół. total	mężczyz. hommes	kobiet femmes	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Ozorków . .	I	3 350	1 681	1 669	144	95	49	144	95	49	2 326,4
	II	1 225	687	538	15	10	5	15	10	5	8 166,7
	III	1 224	682	542	60	58	2	60	58	2	2 040,0
	IV	1 225	676	549	139	139	—	139	139	—	881,3
Zduńska Wola	I	2 874	1 899	975	132	20	112	74	12	62	2 177,3
	II	2 892	1 965	927	114	64	50	51	29	22	2 536,8
	III	191	72	119	248	156	92	35	22	13	77,0
	IV	213	107	106	213	145	68	41	35	6	100,0
	V	136	98	38	1 140	1 065	75	23	21	2	11,9
	VI	225	185	40	891	853	38	102	85	17	25,3
Piotrków . .	I	2 795	1 221	1 574	318	224	94	129	61	68	878,9
	II	2 216	1 091	1 125	244	213	31	69	46	23	908,2
	III	1 866	882	984	312	259	53	72	52	20	598,1
	IV	1 709	764	945	584	406	178	352	215	137	292,6
	V	1 260	544	716	1 093	890	203	278	117	161	115,3
	VI	908	447	461	1 051	856	195	246	133	113	86,4
Radomsko . .	I	4 722	3 137	1 585	24	24	—	24	24	—	19675 0
	II	1 166	891	275	85	68	17	85	68	17	1 371,8
	III	1 007	817	190	46	45	1	25	24	1	2 189,1
	IV	1 020	789	231	44	38	6	44	38	6	2 318,2
	V	913	684	229	477	460	17	35	19	16	191,4
	VI	830	620	210	860	645	215	69	14	55	96,5
Wieluń . . .	I	5 045	4 014	1 031	9	6	3	7	4	3	56055.6
	II	3 416	1 880	1 536	32	21	11	26	18	8	10675,0
	III	2 914	1 485	1 429	27	16	11	8	4	4	10792,6
Kalisz . . .	I	4 463	2 362	2 101	195	189	6	174	169	5	2 288,7
	II	2 486	1 649	837	567	523	44	290	281	9	438 4
	III	2 541	2 009	532	1 130	1 026	104	825	782	43	224,9
	IV	3 987	2 366	1 621	549	385	164	378	309	69	726,2
	V	2 144	1 815	329	2 896	2 768	128	810	696	114	74,0
	VI	1 716	1 444	272	2 824	2 673	151	665	569	96	60,8
Koło	I	1 791	1 301	490	79	78	1	79	78	1	2 267,1
	II	696	425	271	102	83	19	78	77	1	682,4
	III	593	572	21	393	293	100	285	276	9	150,9
	IV	674	591	83	342	262	80	252	250	2	197,1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
IV. Woj. Kieleckie Dép. de Kielce	I	30 226	18 827	11 399	1 813	1 424	389	1 321	986	335	1 667,2
	II	17 738	11 577	6 161	3 557	2 530	1 027	2 414	1 516	898	498,7
	III	16 253	10 739	5 514	4 410	3 649	761	2 487	2 054	433	368,5
	IV	15 912	9 853	6 059	4 796	3 628	1 168	2 770	2 030	740	331,8
	V	7 850	5 003	2 847	6 133	4 368	1 765	1 307	1 109	198	128,0
	VI	7 115	4 282	2 833	5 109	3 508	1 601	1 146	942	204	139,3
Urzędy — Offices:	I	131	99	32	51	51	—	21	21	—	256,9
	II	135	97	38	82	59	23	23	20	3	164,6
	III	174	122	52	318	196	122	24	11	13	54,7
Kielce	IV	136	105	31	286	177	109	—	—	—	47,6
	V	225	192	33	336	214	122	56	52	4	67,0
	VI	248	201	47	124	60	64	38	26	12	200,0
Częstochowa .	I	8 677	4 658	4 019	604	533	71	196	161	35	1 436,6
	II	4 689	2 797	1 892	622	564	58	266	250	16	753,9
	III	4 208	2 474	1 734	525	422	103	209	168	41	801,5
	IV	4 067	2 351	1 716	1 883	1 265	618	1 316	922	394	216,0
	V	1 739	774	965	1 434	1 077	357	387	310	77	121,3
	VI	1 691	612	1 079	701	477	224	286	227	59	241,2
Zawiercie. . .	I	3 042	1 677	1 365	43	41	2	43	41	2	7 074,4
	II	2 474	1 433	1 041	157	129	28	157	129	28	1 575,8
	III	2 263	1 261	1 002	232	149	83	232	149	83	975,3
	IV	3 152	1 716	1 436	337	312	25	237	212	25	935,0
	V	1 254	586	668	194	162	32	194	162	32	372,1
	VI	1 330	546	784	110	83	27	95	69	26	1 209,1
Sosnowiec . .	I	3 764	2 011	1 753	550	400	150	511	374	137	684,4
	II	3 539	1 916	1 623	2 378	1 490	888	1 761	927	834	148,8
	III	2 224	1 323	901	1 364	1 131	233	354	216	138	163,0
	IV	2 588	1 639	949	1 901	1 611	290	877	653	224	136,1
	V	1 269	962	307	1 948	1 703	245	447	375	72	65,1
	VI	864	618	246	1 895	1 612	283	472	368	104	45,7
Jędrzejów . .	I	639	607	32	8	7	1	—	—	—	7 987,5
	II	752	723	29	68	68	—	1	1	—	1 105,9
	III	690	651	39	159	118	41	29	16	13	434,0
	IV	569	544	25	48	20	28	—	—	—	1 185,4
Ostrowiec. . .	I	3 238	2 473	765	501	350	151	500	350	150	646,3
	II	3 805	2 896	909	176	170	6	176	170	6	2 161 9
	III	3 882	2 891	991	417	416	1	417	416	1	930.9
	IV	3 402	2 408	994	86	76	10	86	76	10	3 955,8
	V	2 458	2 122	336	151	151	—	151	151	—	1 627 8
	VI	1 934	1 819	115	216	216	—	216	216	—	895,4
Końskie . . .	I	6 899	5 372	1 527	—	—	—	—	—	—	—
	II	1 009	938	71	—	—	—	—	—	—	—
	III	1 242	1 105	137	1 082	1 015	67	997	930	67	114,8
	IV	262	171	91	140	131	9	140	131	9	187,1
	V	222	90	132	2 040	1 039	1 001	43	37	6	10,9
	VI	194	112	82	2 030	1 032	998	29	26	3	9,6
Radom	I	3 611	1 819	1 792	4	3	1	4	3	1	90275,0
	II	1 070	649	421	—	—	—	—	—	—	—
	III	1 129	675	454	23	23	—	23	23	—	4 908,7
	IV	1 826	919	907	115	36	79	114	36	78	1 587,8
	V	683	277	406	30	22	8	29	22	7	2 276 7
	VI	854	374	480	33	28	5	10	10	—	2 587,9

Państwowe pośrednictwo pracy — Placement.

Rok 1920. A. Według urzędów — Selon les offices Année 1920.

Dzielnice, województwa i urzędy Provinces, départements et offices	Miesiąc — Mois	Liczba — Nombre de: poszukując. pracy demandes d'empl. ogółem total	mężczyzn hommes	kobiet femmes	wolnych miejsc offres d'emplois ogół. total	dla mężcz. hommes	dla kob. femmes	umieszcz. w prac. placements ogół. total	mężczyz. hommes	kobiet femmes	Na 100 wolnych miejsc było poszukując. pracy Nombre de demendes pour 100 offres.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Olkusz . . .	I	225	111	114	52	39	13	46	36	10	432,7
	II	265	128	137	74	50	24	30	19	11	358,1
	III	441	237	204	290	179	111	202	125	77	152,1
V. Woj. lubelskie Dép. de Lublin	I	2 638	2 204	434	319	289	30	60	42	18	827,0
	II	2 415	1 970	445	309	277	32	98	73	25	781,6
	III	3 555	3 067	488	521	468	53	66	45	21	682,3
	IV	3 663	3 165	498	930	653	277	580	406	174	393,9
	V	2 411	2 068	343	575	419	156	351	303	48	419,3
	VI	1 385	1 159	226	489	296	193	171	117	54	283,2
Urzędy — Offices:											
Lublin . . .	I	241	180	61	239	235	4	17	16	1	100,8
	II	224	150	74	175	173	2	9	9	—	128,0
	III	1 411	1 330	81	169	168	1	10	10	—	834,9
	IV	1 666	1 579	87	259	256	3	204	202	2	643.2
	V	1 062	986	76	84	78	6	75	74	1	1 264,3
	VI	909	845	64	215	110	105	34	31	3	422,8
Siedlce . .	I	1 813	1 497	316	78	54	24	41	26	15	2 324,4
	II	1 595	1 264	331	104	84	20	68	51	17	1 533,7
	III	1 568	1 195	373	55	31	24	35	20	15	2 850,9
	IV	1 624	1 259	365	492	272	220	278	126	152	330,1
	V	1 349	1 082	267	491	341	150	276	229	47	274,7
	VI	476	314	162	274	186	88	137	86	51	173,7
Biała Podlaska	I	550	504	46	—	—	—	—	—	—	—
	II	577	545	32	26	18	8	17	11	6	2 219,2
	III	562	535	27	297	269	28	21	15	6	189,2
	IV	353	313	40	158	105	53	92	72	20	223,4
Zamość . .	I	34	23	11	2	—	2	2	—	2	1 700,0
	II	19	11	8	4	2	2	4	2	2	475,0
	III	14	7	7	—	—	—	—	—	—	—
	IV	20	14	6	21	20	1	6	6	—	95,2
VI. Woj. białostockie Dép. de Białystok	I	1 846	1 066	780	107	90	17	65	61	4	1 725,2
	II	750	501	249	454	421	33	166	146	20	165,2
	III	1 299	785	514	442	358	84	326	265	61	293,9
	IV	628	305	323	441	405	36	84	56	31	142,4
	V	529	322	207	541	450	91	274	201	73	97,8
	VI	397	211	186	475	375	100	178	106	72	83,6

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Urzędy — Offices:											
Białystok	I	239	155	84	21	9	12	7	6	1	1 138,1
	II	249	157	92	19	6	13	1	1	—	1 310,5
	III	256	157	99	43	30	13	13	12	1	595,3
	IV	89	43	46	33	27	6	4	3	1	269,7
	V	71	39	32	40	26	14	7	6	1	177,5
	VI	77	38	39	56	37	19	15	8	7	137,5
Łomża	I	1607	911	696	86	81	5	58	55	3	1 868.6
	II	501	344	157	435	415	20	165	145	20	115,2
	III	1043	628	415	399	328	71	313	253	60	261,4
	IV	539	262	277	408	378	30	83	53	30	132,1
	V	458	283	175	501	424	77	267	195	72	91,4
	VI	320	173	147	419	338	81	163	98	65	76,4
VII. Małopolska Galicie	I	1 758	1 339	419	805	626	179	201	122	79	218.4
	II	1 749	1 328	421	793	590	203	269	179	90	220,6
	III	1 580	1 225	355	651	495	156	97	76	21	242,7
	IV	1 884	1 433	451	774	593	181	142	106	36	243,4
	V	1 973	1 355	618	1 318	955	363	207	138	69	149,7
	VI	3 203	2 014	1 189	2 772	1 841	931	751	334	417	115,5
Urzędy — Offices:											
Kraków	I	759	463	296	444	327	117	120	68	52	170.9
	II	775	492	283	476	347	129	169	103	66	162.8
	III	690	449	241	464	353	111	73	59	14	148,7
	IV	1 017	662	355	579	438	141	111	84	27	174,8
	V	1 028	614	414	774	549	225	130	93	37	132,8
	VI	2 062	1 295	767	1 124	835	289	362	294	68	183,5
Oświęcim	I	170	147	23	18	10	8	3	1	2	944,4
	II	161	130	31	21	17	4	4	2	2	766,7
	III	171	126	45	13	12	1	3	2	1	1315,4
	IV	141	107	34	25	19	6	2	2	—	564,0
	V	263	129	134	103	69	34	13	8	5	213,8
	VI	489	140	349	431	77	354	324	4	320	113,5
Żywiec	I	113	102	11	188	179	9	12	12	—	60,1
	II	64	51	13	83	77	6	7	7	—	77,1
	II	92	81	11	33	26	7	11	8	3	278.8
	IV	91	85	6	35	31	4	13	11	2	260,0
	V	97	85	12	280	238	42	21	18	3	34,6
	VI	71	60	11	293	232	61	10	9	1	24,2
Nowy Sącz	I	240	206	34	73	45	28	58	35	23	328,8
	II	286	251	35	107	79	28	82	61	21	267,3
	III	175	164	11	24	17	7	—	—	—	729,2
	IV	175	164	11	—	—	—	—	—	—	—
	V	175	164	11	—	—	—	—	—	—	—
	VI	175	164	11	—	—	—	—	—	—	—
Tarnów	I	144	128	16	18	13	5	5	4	1	800,0
	II	137	120	17	26	22	4	5	5	—	526,9
	III	131	115	16	44	39	5	6	4	2	297,7
	IV	129	118	11	36	31	5	5	5	—	358,3
	V	134	94	40	53	19	34	29	5	24	252,8
	VI	123	83	40	160	68	92	31	8	25	76,9
Jarosław	I	332	293	39	64	52	12	3	2	1	518,8
	II	316	274	42	80	48	32	2	1	1	395,0
	III	321	290	31	73	48	25	4	3	1	439,7
	IV	331	297	34	99	74	25	11	4	7	334,3
	V	276	269	7	108	80	28	14	14	—	255,6
	VI	283	272	11	764	629	135	22	19	3	37,0

Państwowe pośrednictwo pracy — Placement.

R. 1920. B. Według grup zawodowych—Selon les groupes des professions. Année 1920.

GAŁĘZIE PRACY BRANCHES DU TRAVAIL	Miesiąc — Mois	Liczba — Nombre de									Na 100 wolnych miejsc było poszuk. pracy Nombre de demandes pour 100 offres
		Poszukujących pracy Demandes d'emplois			Wolnych miejsc Offres d'emplois			Umieszczono w pracy Placements			
		ogółem total	męż. hom.	kob. fem.	ogółem total	dla męż. hom.	dla kob. fem.	ogółem total	męż. hom.	kob. fem.	ogółem total
Ogółem—Total	I	222 297	123 286	99 011	10 194	7 831	2 363	3 927	2882	1045	2 180,7
	II	164 495	91 142	73 353	11 907	8 905	3 002	4 848	3307	1541	1 381,5
	III	146 366	81 696	64 670	18 620	14 883	3 737	8 980	7362	1618	786.1
	IV	105 296	60 466	44 830	19 873	14 997	4 876	10 421	8153	2268	529,8
	V	87 234	50 506	36 728	25 006	19 453	5 553	9 209	7422	1787	348,9
	VI	78 298	43 445	34 853	25 014	18 219	6 795	7 933	5628	2305	313,0
Górnictwo, hutnictwo Industrie minière, métallurgie	I	530	527	3	229	229	—	46	46	—	231,4
	II	452	434	18	340	340	—	95	95	—	132,9
	III	370	351	19	236	236	—	93	93	—	156,8
	IV	377	331	46	352	291	61	57	56	1	107,1
	V	819	759	60	1 368	1 298	70	492	490	2	59,9
	VI	1 400	1 326	74	1 150	1 140	10	1 080	1070	10	121,7
Przemysł metalowy Industrie des métaux	I	8 899	8 642	257	353	353	—	136	136	—	2 521,0
	II	6 219	5 994	225	291	291	—	268	268	—	2 137,1
	III	5 566	5 367	199	468	468	—	905	905	—	1 189,3
	IV	4 348	4 204	144	810	808	2	626	618	8	536,8
	V	3 563	3 421	142	966	966	—	575	575	—	368 8
	VI	3 120	2 943	177	828	828	—	414	414	—	376,8
Przemysł włókienniczy Industrie textile	I	23 587	14 312	9 275	167	73	94	142	63	79	14 124,0
	II	18 962	11 730	7 232	139	96	43	158	127	31	13 641,7
	III	15 806	9 230	6 576	309	151	158	286	148	138	5 115,2
	IV	13 154	7 559	5 595	151	101	50	221	174	47	8 711,3
	V	11 613	6 424	5 189	312	154	158	370	210	160	3 722,1
	VI	8 939	4 300	4 639	192	108	84	239	151	88	4 655,7
Przemysł budowlany Construction	I	9 317	9 286	31	180	180	—	107	107	—	5 176,1
	II	7 355	7 314	41	238	238	—	156	156	—	3 090,3
	III	7 098	7 090	8	431	431	—	691	691	—	1 646.9
	IV	5 771	5 762	9	984	984	—	714	714	—	586,5
	V	4 425	4 409	16	479	479	—	448	448	—	923,8
	VI	3 977	3 956	21	579	579	—	232	232	—	686,9
Przemysł drzewny Industrie du bois	I	3 633	2 933	700	201	201	—	55	55	—	1 807,5
	II	2 101	1 981	120	180	180	—	99	87	12	1 167,2
	III	1 737	1 675	62	216	215	1	144	143	1	804,2
	IV	1 448	1 398	50	362	355	7	200	193	7	400,0
	V	1 124	1 082	42	338	338	—	107	107	—	332,5
	VI	1 007	966	41	475	474	1	94	94	—	212,0
Przemysł skórzany Industrie des peaux	I	1 953	1 892	61	33	33	—	50	50	—	5 918,2
	II	1 386	1 340	46	22	22	—	21	21	—	6 300,0
	III	1 013	985	28	32	32	—	22	22	—	3 165,6
	IV	589	573	16	20	20	—	15	15	—	2 945,0
	V	465	450	15	22	22	—	22	22	—	2 113,6
	VI	430	416	14	28	28	—	21	21	—	1 535,7

Państwowe pośrednictwo pracy — Placement.

R. 1920. B. Według grup zawodowych—Selon les groupes des professions. Année 1920

GAŁĘZIE PRACY BRANCHES DU TRAVAIL	Miesiąc — Mois	Liczba — Nombre de: Poszukujących pracy Demandes d'emplois ogółem total	męż. hom.	kob. fem.	Wolnych miejsc Offres d'emplois ogółem total	dla męż. hom.	dla kob. fem.	Umieszczono w pracy Placements ogółem total	męż. hom.	kob. fem.	Na 100 wolnych miejsc było poszuk. pracy Nombre de demandes pour 100 offres ogółem total
Inne gałęzie przemysłu Autres branches d'industrie	I	8 158	3 710	4 448	125	27	98	110	56	54	6 526,4
	II	5 646	2 766	2 880	98	43	55	68	31	37	5 761,2
	III	3 924	1 881	2 043	135	56	79	97	34	63	2 906,7
	IV	2 334	1 089	1 245	102	29	73	82	35	47	2 288,2
	V	2 045	1 000	1 045	111	35	76	86	31	55	1 842,3
	VI	1 942	951	991	94	35	59	65	25	40	2 066,0
Niewykwalifikowani Journaliers	I	126 408	60 719	65 689	5 234	4 803	431	2 043	1677	366	2 415,1
	II	98 609	47 643	50 966	6 486	5 444	1 042	2 822	1832	990	1 520,3
	III	91 739	46 013	45 726	11 330	10 622	708	5 085	4477	608	809,7
	IV	62 075	31 874	30 201	9 988	9 029	959	6 495	5306	1189	621,5
	V	50 608	25 593	25 015	8 995	8 216	779	3 943	3365	578	562,6
	VI	45 109	21 447	23 662	9 469	8 210	1 259	2 946	2215	731	476,4
Usługi osobiste Serviteurs domestiques	I	3 719	1 223	2 496	635	117	518	263	54	209	585,7
	II	2 490	732	1 758	705	160	545	293	80	213	353,2
	III	2 215	587	1 628	1 019	230	789	395	111	284	217,4
	IV	1 968	512	1 456	1 206	193	1 013	538	141	397	163,2
	V	1 647	412	1 235	1 328	181	1 147	507	97	410	124,0
	VI	1 503	404	1 099	1 781	171	1 610	592	96	496	84,4
Robotnicy rolni Ouvriers agricoles	I	8 769	6 371	2 398	510	292	218	65	53	12	1 719,4
	II	4 424	2 944	1 480	638	354	284	69	66	3	693,4
	III	4 498	2 812	1 686	1 657	687	970	675	328	347	271,5
	IV	3 956	2 341	1 615	2 666	1 096	1 570	792	432	360	148,4
	V	3 228	2 619	609	8 154	5 864	2 290	1 5 8	1344	224	39,6
	VI	3 525	2 182	1 343	7 661	4 743	2 918	1 124	511	613	46 0
Pracownicy komunikacyjni Communnications	I	307	303	4	7	2	5	2	2	—	.
	II	299	276	23	50	45	5	3	1	2	.
	III	265	245	20	54	47	7	—	—	—	.
	IV	214	195	19	9	9	—	2	2	—	.
	V	51	49	2	4	4	—	3	3	—	.
	VI	42	37	5	2	2	—	6	6	—	.
Pracown. umysł. handl. i przem. Employés intellectuels, empl. des bureaus et de l'industrie	I	5 080	3 025	2 055	1 971	1 157	814	356	219	137	257,7
	II	4 177	2 354	1 823	2 167	1 315	852	393	253	140	192.8
	III	2 922	1 697	1 225	2 120	1 298	822	84	58	26	137,8
	IV	3 319	1 951	1 368	2 441	1 563	878	196	157	39	136,0
	V	3 571	2 138	1 433	2 162	1 349	813	530	330	200	165,2
	VI	4 189	2 563	1 626	1 988	1 365	623	451	338	113	210,7
Młodociani Adolescents	I	21 937	10 343	11 594	549	364	185	552	364	188	3 995,8
	II	12 375	5 634	6 741	553	377	176	403	290	113	2 237,8
	III	9 213	3 763	5 450	613	410	203	503	352	151	1 502,9
	IV	5 743	2 677	3 066	782	519	263	483	310	173	734,4
	V	4 075	2 150	1 925	767	547	220	558	400	158	531,3
	VI	3 115	1 954	1 161	767	536	231	669	455	214	406,1

Zgłoszenia wolnych miejsc i zapośredniczenia według instytucyj — Offre d'emplois et placement selon les institutions.

DZIELNICE i WOJEWÓDZTWA PROVINCES et DEPARTEMENTS	INSTYTUCJE	Styczeń Janvier		Luty Fevrier		Marzec Mars		Kwiecień Avril		Maj Mai		Czerwiec Juin		INSTITUTIONS
		Zgłosz. Offres	Zapośredn. Placem.	Zgłosz. Offres	Zapośredn. Placem.	Zgłosz. Offres	Zapośredn. Placem.	Zgłosz. Offres	Zapośredn. Placem.	Zgłosz. Offres	Zapośredn. Placem.	Zgłosz. Offres	Zapośredn. Placem.	
	Ogółem . . .	**5 541**	**3 927**	**7 045**	**4 848**	**13 490**	**8 980**	**13 043**	**10 421**	**19 063**	**9 209**	**13 032**	**7 933**	**Total**
	Przeds. prywatne	2 758	2 490	4 523	3 189	8 237	5 103	6 763	4 988	11 704	4 932	8 683	4 869	Etabl. privés
	Inst. komunal.	238	221	1 316	752	2 153	1 668	2 264	1 789	1 089	1 047	1 050	783	Municipalités
	Inst. państwowe	2 545	1 216	1 206	907	3 100	2 209	4 016	3 644	6 270	3 230	3 299	2 281	Etat
I. M. Warszawa	razem . .	2 805	973	1 444	909	6 269	3 904	4 824	3 910	5 415	4 615	4 443	3 107	total
V. de Varsovie	Przeds. prywatne	962	325	477	316	3 135	1 952	2 000	1 648	2 710	2 309	2 835	1 837	Etabl. privés
	Inst. komunal.	—	—	702	381	1 252	778	881	641	540	461	624	542	Municipalités
	Inst. państwowe	1 843	648	265	212	1 882	1 174	1 943	1 621	2 165	1845	984	728	Etat
II. Woj. warszawskie	razem . .	770	535	328	314	983	561	1 475	1 386	1 743	918	2 324	1 334	total
Dép. de Varsovie	Przeds. prywatne	379	157	61	59	341	190	229	134	715	237	1 163	472	Etabl. privés
	Inst komunal.	—	—	15	14	62	57	363	358	103	75	199	131	Municipalités
	Inst. państwowe	391	378	252	241	580	314	883	894	925	606	962	731	Etat
III. Woj. łódzkie .	razem . .	824	772	1 289	678	2 051	1 539	1 732	1 546	6 132	1 537	2 319	1 246	total
Dép. de Łódź	Przeds. prywatne	517	501	573	206	1 032	531	512	389	3 193	737	1 138	600	Etabl. privés
	Inst. komunal.	176	176	545	331	782	790	454	386	285	329	174	92	Municipalités
	Inst. państwowe	131	95	171	141	237	218	767	771	2 654	471	1 007	554	Etat
IV. Woj. kieleckie	razem . .	1 489	1 321	3 101	2 414	3 362	2 487	3 444	2 770	4 418	1 307	1 482	1 146	total
Dép. de Kielce	Przeds. prywatne	1 414	1 271	2 914	2 259	3 006	2 210	3 128	2 554	4 117	1 058	1 423	993	Etabl. privés
	Inst. komunal.	42	26	36	9	4	1	261	161	44	28	1	—	Municipalités
	Inst. państwowe	33	24	151	146	352	276	55	55	257	221	58	153	Etat
V. Woj. lubelskie	razem . .	65	60	95	98	353	66	808	580	318	351	374	171	total
Dép. de Lublin	Przeds. prywatne	56	38	37	39	329	55	236	113	147	144	133	84	Etabl. privés
	Inst. komunal.	7	6	3	2	16	5	220	168	105	148	5	6	Municipalités
	Inst. państwowe	2	16	55	57	8	6	352	299	66	59	236	81	Etat
VI. Woj. Białostockie	razem . .	104	65	422	166	164	326	338	87	211	274	222	178	total
Dép. de Białystok	Przeds. prywatne	7	3	97	42	98	70	263	15	140	253	123	138	Etabl. privés
	Inst komunal.	13	13	15	15	37	37	75	72	10	6	47	12	Municipalités
	Inst. państwowe	84	49	310	109	29	219	—	—	61	15	52	28	Etat
VII. Małopolska .	razem . .	484	201	366	269	308	97	421	142	826	207	681	751	total
Galicie . . .	Przeds. prywatne	423	195	364	268	296	95	395	135	682	194	681	745	Etabl. privés
	Inst. komunal.	—	—	—	—	—	—	10	3	2	—	—	—	Municipalités
	Inst. państwowe	61	6	2	1	12	2	16	4	142	13	—	6	Etat

Roboty publiczne — Travaux publics.

Rok 1920. A. Według urzędów — Selon les offices. Année 1920.

DZIELNICE, WOJEWÓDZTWA I URZĘDY PROVINCES, DEPARTEMENTS ET OFFICES	Liczba robotn. zatrudnionych pierwszego dnia miesiąca Nombre des ouvriers travaillant le premier jour du mois de						
	stycznia janvier	lutego fevrier	marca mars	kwietnia avril	maja mai	czerwca juin	lipca juillet
OGÓŁEM. . . . TOTAL. . . .	**19034**	**16360**	**15387**	**14959**	**18978**	**15895**	**17701**
I. M. Warszawa — V. d. Varsovie	4638	2358	2366	2018	2179	1670	1670
II. Województwo Warszawskie . Dep. de Varsovie	5842	5868	5493	5573	7172	6209	6563
URZĘDY — OFFICES:							
Warszawa podmiejska . . . Varsovie — faubourgs	420	2280	2332	2406	3179	3179	3270
Żyrardów	124	124	—	—	—	—	—
Pułtusk	344	298	334	458	665	520	594
Kutno	1293	1293	1282	1397	1424	994	1065
Włocławek	1822	920	696	696	860	279	279
Sierpc	—	—	—	20	—	—	—
Płock	1504	951	847	580	1044	1237	1335
Mława	335	2	2	16	—	—	—
III. Woj. Łódzkie — Dép. de Łódź	6717	6825	6437	5630	5889	4585	4753
URZĘDY — OFFICES:							
Łódź	2323	2446	2481	2490	2502	2124	1724
Tomaszów	50	50	50	12	55	217	323
Ozorków	234	213	213	257	—	—	—
Zduńska Wola	240	240	60	120	134	179	231
Piotrków	194	255	248	159	217	66	28
Radomsko	76	129	103	80	112	90	90
Wieluń	261	236	186	187	—	—	—
Kalisz	1170	462	711	875	2869	1909	2357
Koło	2169	2794	2385	1450	—	—	—
IV. Woj. Kieleckie—Dép. de Kielce	1075	731	462	904	1648	2151	3336
URZĘDY — OFFICES:							
Kielce	90	110	110	216	630	546	1567
Czestochowa	581	481	119	119	119	883	1034
Zawiercie	—	—	38	50	203	222	174
Sosnowiec	370	93	61	129	390	341	166
Olkusz	—	—	—	154	—	—	—
Ostrowiec	—	13	100	202	272	125	361
Radom	34	34	34	34	34	34	34
V Woj. Lubelskie—Dép. de Lublin	—	85	114	120	428	394	435
URZĘDY — OFEICES:							
Lublin	—	—	—	10	318	236	236
Siedlce	—	40	69	40	110	158	199
Biała Podl.	—	45	45	70	—	—	—
Zamość	—	—	—	—	—	—	—
VI. Województwo Białostockie . . Dép. de Białystok	82	—	—	148	148	65	53
URZĘDY — OFFICES:							
Białystok	—	—	—	—	—	—	—
Łomża	82	—	—	148	148	65	53
VII. Małopolska — Galicie . . .	680	493	515	714	1514	821	891
URZĘDY — OFFICES:							
Oświęcim	295	175	292	331	157	279	379
Żywiec	173	137	137	258	932	417	387
Nowy Sącz	212	181	86	125	125	125	125

Roboty publiczne — Travaux publics.

Rok 1920. B. Według instytucji — Selon les institutions. Année 1920

Dzielnice i województwa Provinces et départements	Instytucje	Liczba robotników zatrudnionych pierwszego dnia miesiąca Nombre des ouvriers travaillant le prémier jour du mois de							Institutions
		stycznia janvier	lutego fevrier	marca mars	kwietnia avril	maja mai	czerwca juin	lipca juillet	
Ogółem . . .		19 034	16 360	15 387	14 959	18 978	15 895	17 701	Total
	Min. Rob. Publicz.	9 159	7 655	7 602	7 473	7 901	5 922	5 508	Min.d.Trav.Publ.
	Inst. samorząd.	4 349	3 395	2 771	3 430	5 637	6 391	7 787	Municipalités
	Inne instytucje	5 526	5 310	5 014	4 056	5 440	3 582	4 406	Autres institut.
I. M. Warszawa	razem	4 638	2 358	2 366	2 018	2 179	1 670	1 670	total
V. de Varsovie	Min. Rob. Publicz.	4 523	2 243	2 243	1 912	1 941	1 424	1 424	Min.d.Trav.Publ.
	Inst. samorząd.	115	115	123	106	238	246	246	Municipalités
	Inne instytucje	—	—	—	—	—	—	—	Autres institut.
II. Województw. warszawskie	razem	5 842	5 868	5 493	5 573	7 172	6 209	6 563	total
Dép.de Varsovie	Min. Rob. Publicz.	1 784	2 568	2 367	2 305	2 302	2 149	2 166	Min.d.Trav.Publ.
	Inst. samorząd.	1 597	1 172	879	923	1 912	1 640	1 716	Municipalités
	Inne instytucje	2 461	2 128	2 247	2 345	2 958	2 420	2 681	Autres institut.
III. Woj. łódzkie	razem	6 717	6 825	6 437	5 630	5 889	4 585	4 753	total
Dép. de Łódź	Min. Rob. Publicz.	2 357	2 461	2 496	2 504	2 066	1 688	1 327	Min.d.Trav.Publ.
	Inst. samorząd.	1 358	1 266	1 291	1 495	1 961	2 095	2 142	Municipalités
	Inne instytucje	3 002	3 098	2 650	1 631	1 862	802	1 284	Autres institut.
IV. Woj. kieleckie	razem	1 075	731	462	904	1 648	2 151	3 336	total
Dép.de Kielce	Min. Rob. Publicz.	30	30	30	100	100	100	100	Min.d.Trav.Publ.
	Inst. samorząd.	985	621	352	724	1 048	1 691	2 875	Municipalités
	Inne instytucje	60	80	80	80	500	360	361	Autres institut.
V. Woj. lubelskie	razem	—	85	114	120	428	394	435	total
Dép.de Lublin	Min. Rob. Publicz.	—	45	45	70	70	70	70	Min.d.Trav.Publ.
	Inst. samorząd.	—	40	40	50	238	324	365	Municipalités
	Inne instytucje	—	—	29	—	120	—	—	Autres institut.
VI. Woj. białostockie	razem	82	—	—	—	148	65	53	total
Dép. de Białystok	Min. Rob. Publicz.	—	—	—	—	77	24	33	Min.d.Trav.Publ.
	Inst. samorząd.	82	—	—	—	71	41	20	Municipalités
	Inne instytucje	—	—	—	—	—	—	—	Autres institut.
VII Małopolska Galicie	razem	680	493	515	714	1 514	821	891	total
	Min. Rob. Publicz.	465	308	421	582	1 345	467	388	Min.d.Trav.Publ.
	Inst. samorząd.	212	181	86	132	169	354	423	Municipalités
	Inne instytucje	3	4	8	—	—	—	80	Autres institut.

C. Według rodzajów robót — Selon les genres des travaux.

Rodzaje robót publicznych	Liczba robotników zatrudnionych pierwszego dnia miesiąca Nombre des ouvriers travaillant le premier jour de mois de							Genres des travaux
	stycznia janvier	lutego février	marca mars	kwietnia avril	maja mai	czerwca juin	lipca juillet	
Ogółem	19 034	16 360	15 387	14 959	18 978	15 895	17 701	Total
1 Budowa kolei	5 940	6 995	6 661	5 699	6 110	4 917	4 841	1 Constr. d. chemin de fer
2 Budowa szos i dróg	2 341	1 893	1 481	1 664	3 096	2 564	4 021	2 Con. d'chauss. et d.routes
3 Regulac. rzek i kanał.	2 832	447	453	481	517	776	798	3 Régulation des rivières
4 Budowa gmachów	2 095	1 387	1 727	1 789	2 044	1 345	1 398	4 Archilecture
5 Obw, rzek i bud, port.	1 740	2 410	2 193	2 115	2 158	2 099	2 169	5 Retranchement des rivièr.
6 Roboty miejskie	1 017	880	548	625	1 351	2 230	2 230	6 Travaux de ville
7 Karczowanie lasów	1 435	872	619	566	614	457	478	7 Défrichement des bois
8 Kamieniołomy	142	204	261	578	1 279	379	350	8 Travaux de carrières
9 Rozbiórka murów	687	835	886	860	1 050	501	513	9 Démolition des murailles
10 Uprawa gruntów	—	—	—	—	—	—	14	10 Culture des terres
11 Drobne zakł. przem. i warsztaty rękodziel.	495	283	315	340	340	340	270	11 Petite industrie, métiers
12 Wydobywanie torfu	—	—	—	—	—	—	137	12 Extraction de la tourbe
13 Budowa mostów	78	13	13	24	58	68	98	13 Construction des ponts
14 Inne roboty	232	144	230	217	361	219	381	14 Autres travaux

ZESTAWIENIA MIĘDZYNARODOWE.

Wprowadzamy obecnie do Miesięcznika nowy dział — porównaczych zestawień międzynarodowych. Dział ten będzie stopniowo rozszerzany. Na razie chodzi o liczby, obrazujące warunki międzynarodowe oraz stosunki gospodarcze w poszczególnych głównych krajach świata. Zestawienia w niniejszym zeszycie dotyczą tylko zatrudnienia oraz cen hurtownych; od przyszłego zeszytu począwszy mają być uwzględniane również: stan banków emisyjnych, produkcja w podstawowych gałęziach przemysłu, handel zagraniczny i t. d. — Poważną trudność stanowi zebranie potrzebnych źródeł: odnośne czasopisma zagraniczne nadchodzą do Warszawy z opóźnieniem, nieregularnie, ponadto — ze względu na wysoką cenę — nie wszystkie mogą być prenumerowane; to też niejednokrotnie wypadnie czerpać z drugiej ręki.

Zródła i objaśnienia do poszczególnych tablic.

I. Liczba procentowa bezrobotnych. Zwykłe dane ze statystyki związków zawodowych lub, jak w Anglji, ubezpieczeń przymusowych od braku pracy. Liczby czerpano z wydawnictw źródłowych: Labour Gazette (Anglja), Reichs-Arbeitsblatt (Niemcy), Maandschrift van het Centraal Bureau voer de Statistiek (Holandja), w razie ich braku — z przedruków w Reichs-Arbeitsblatt.

W Stanach Zjednoczonych notowań podobnych niema, we Francji i Belgji zaniechano ich od chwili wybuchu wojny. Krajów drugorzędnych nie uwzględniono, aby nie obciążać tablicy.

II. Zmiany zatrudnienia według sprawozdań przemysłowców. W krajach, uwzględnionych w tablicy, rozsyłane są co miesiąc do szeregu większych zakładów przemysłowych krótkie kwestjonarjusze, dotyczące liczby zatrudnionych robotników oraz — w Anglji i Stanach Zjednoczonych — sumy wypłaconych zarobków w miesiącu; a) sprawozdawczym, b) poprzedzającym, c) w odpowiednim miesiącu roku poprzedniego. Bezpośrednie porównanie liczb bezwzględnych nie jest tu możliwe, gdyż sprawozdania w poszczególnych miesiącach nie dotyczą jednych i tych samych zakładów: uwzględniane są przeto zmiany procentowe w stosunku do poprzedniego miesiąca lub roku. — Źródła dla Anglji i Niemiec p. wyżej, dla Stanów Zjednoczonych — Monthly Labour Review, wzgl. przedruki w Reichs-Arbeitsblatt i Labour Gazette. — Luki w tablicy wynikają z nieznalezienia w Warszawie odpowiednich zeszytów tych czasopism.

W Anglji i Stanach Zjednoczonych w zestawieniach nie jest uwzględnione górnictwo i hutnictwo, wobec czego ten dział potrąciliśmy również w wykazach niemieckich.

III. Wskaźniki cen hurtowych. Liczby czerpano bądź ze źródła bezpośredniego (The Economist, The Statist, Bulletin de la Statistique générale de la France), bądź z przedruków (głównie Monthly Bulletin of Statistics i Bulletin de la Statistique générale de la France). — Za sto przyjęto jednolicie: a) przeciętną roku 1913, oraz, aby ułatwić orjentację co do stosunków powojennych, b) styczeń roku 1919.

Tablica A obejmuje zestawienie najważniejszych wskaźników ogólnych w głównych krajach (wskaźniki cen dla Niemiec nie są ogłaszane), *tablica B* podaje ruch cen poszczególnych grup towarów, przyczem uwzględniono po jednem obliczeniu na każdy z krajów.

Wskaźniki ogólne, mimo wszelkich zastrzeżeń teoretycznych, słusznych naogół,— charakteryzują mniej lub więcej ruch cen — lecz jedynie, o ile chodzi o stosunki *wewnątrz kraju*. Gdy dany kraj występuje na rynku międzynarowym, należy prócz tego uwzględnić stosunki walutowe. Aby osiągnąć możność porównywania wskaźników w tem znaczeniu, w *tablicy C* przerachowano wskaźniki na walutę jednolitą i względnie małym podlegającą wahaniom—dolarową. Konkretnie mówiąc, wprowadzono do wskaźników w poszczególnych krajach redukcję, odpowiadającą deprecjacji waluty tego kraju na giełdzie nowojorskiej.

Metoda ta jest nieścisła o tyle, o ile same wskaźniki w różnych krajach obliczane są w odmienny sposób (por. w tabl. *A* różnice wahań trzech wskaźników angielskich), jednakże niewątpliwie zbliża do celu.

I. Liczba procentowa bezrobotnych. — I. Chômeurs (chiffres relatifs).

Miesiąc / Mois	1906 — 1914 [3] Przeciętna / Moyenne	Maximum	Minimum	1914	1915	1916	1917	1918	1919	1920	1912	1913	1914	1915	1916	1917	1918	1919	1920	Miesiąc / Mois
	Anglja. — Angleterre. A [1]										**Anglja. — Angleterre. B [2]**									
I	4,7	8,7	2,2	2,6	1,9	0,6	0,3	1,0	2,5	2,9	.	5,0	5,5	2,6	1,0	0,6	0,9	9,9	6,1	I
II	4,3	8,4	2,0	2,3	1,6	0,5	0,3	0,9	2,8	1,6	.	4,4	4,4	2,0	0,8	0,6	0,9	10,7	4,4	II
III	5,3	8,2	1,9	2,2	1,3	0,5	0,3	1,2	2,9	1,1	.	3,5	3,6	1,4	0,7	0,6	1,0	8,8	3,6	III
IV	4,2	8,2	1,7	2,1	1,2	0,5	0,3	0,9	2,7	0,9	.	2,8	3,3	1,1	0,7	0,6	1,0	8,8	2,8	IV
V	4,1	7,9	1,9	2,3	1,2	0,5	0,4	0,9	2,1	1,1	.	2,7	3,2	0,9	0,6	0,6	0,9	7,6	2,7	V
VI	4,1	8,2	1,9	2,4	1,0	0,5	0,4	0,7	1,7	1,2	.	2,8	3,5	0,9	0,5	0,6	0,8	5,1	2,6	VI
VII	4,5	8,2	1,9	2,8	0,9	0,4	0,4	0,6	2,0	.	.	3,1	3,6	1,0	0,5	0,6	0,7	4,4	.	VII
VIII	4,0	8,9	2,0	7,1	1,0	0,4	0,5	0,5	2,2	.	.	3,1	6,2	0,9	0,5	0,6	0,7	3,6	.	VIII
IX	4,6	9,4	2,1	5,9	0,9	0,4	1,2	0,5	1,6	.	.	3,4	5,4	0,9	0,5	0,6	0,7	2,9	.	IX
X	4,6	9,5	2,0	4,4	0,8	0,3	1,1	0,4	2,6	.	.	3,6	4,2	0,8	0,5	0,6	0,7	4,1	.	X
XI	4,5	9,1	1,8	2,9	0,6	0,3	1,1	0,5	2,8	.	.	4,1	3,7	0,9	0,5	0,7	1,0	4,1	.	XI
XII	5,0	9,1	2,3	2,5	0,6	0,3	1,4	1,2	3,2	.	.	4,6	3,3	1,1	0,6	0,7	3,0	6,6	.	XII
	Niemcy. — Allemagne.										**Holandja. — Pays-Bas [4]**									
I	3,1	4,7	1,7	4,7	6,5	2,6	1,7	0,9	6,6	3,4	4,1	2,8	4,3	12,8	5,2	5,4	8,4	11,2	.	I
II	2,8	4,1	1,6	3,7	5,1	2,8	1,6	0,8	6,0	2,9	3,6	2,3	2,2	10,3	4,0	9,5	6,6	15,9	.	II
III	2,2	3,5	1,3	2,8	3,3	2,2	1,3	0,9	3,9	1,9	1,4	1,0	1,3	9,6	2,9	5,1	5,3	12,2	.	III
IV	2,2	2,9	1,3	2,8	2,9	2,3	1,0	0,8	5,2	2,0	0,8	0,6	1,1	6,5	2,4	3,3	6,0	10,3	.	IV
V	2,2	2,8	1,4	2,8	2,9	2,5	1,0	0,8	3,8	.	0,6	0,6	1,0	5,2	1,9	2,9	5,4	8,8	.	V
VI	2,2	2,9	1,4	2,5	2,5	2,5	0,9	0,8	2,5	.	0,6	0,7	1,2	4,8	1,9	2,6	5,5	7,8	.	VI
VII	2,2	2,9	1,4	2,9	2,7	2,4	0,8	0,7	3,1	.	0,7	0,8	1,2	5,9	1,8	2,4	5,6	6,0	.	VII
VIII	1,9	2,8	0,7	22,4	2,6	2,2	0,8	0,7	3,1	.	0,7	1,0	8,9	6,0	1,9	2,9	5,8	4,6	.	VIII
IX	1,9	2,7	1,0	15,7	2,6	2,1	0,8	0,8	2,2	.	0,8	1,1	15,4	4,7	1,9	3,1	6,2	3,9	.	IX
X	1,9	2,9	1,1	10,9	2,5	2,0	0,7	0,7	2,6	.	0,9	1,2	15,6	4,7	2,2	3,4	6,2	3,0	.	X
XI	2,0	3,2	1,1	8,2	2,5	1,7	0,7	1,8	2,9	.	1,4	1,6	13,7	4,6	2,6	4,2	7,3	4,2	.	XI
XII	2,9	4,8	1,6	7,2	2,6	1,6	0,9	5,1	2,9	.	2,0	2,5	13,2	5,4	3,7	5,9	9,3	6,8	.	XII

[1]) Wśród członków związków zawodowych. — Parmis les membres des syndicats professionnels.
[2]) Wśród robotników podlegających przymusowemu ubezpieczeniu od braku pracy. — Parmis les ouvriers soumis aux lois sur l'assurance-chômage.
[3]) Od sierpnia 1906 r. do lipca 1914 r. — Août 1906 — juillet 1914.
[4]) Bez szlifierzy djamentów. — Les diamentaires non compris.

II. Zmiany zatrudnienia według sprawdzań przemysłowców.
II. Changements du nombre d'ouvriers et des salaires payés.

Miesiące Mois	Zmiany liczby robotników zatrudnionych Changements du nombre d'ouvriers									Zmiany sum zarobków wypłaconych robotnikom Changements des sommes des salaires payés aux ouvriers						Miesiące Mois
	Anglja Angleterre			Niemcy Allemagne			Stany Zjednoczone Etats-Unis			Anglja Angleterre			Stany Zjednoczone Etats-Unis			
	1918	1919	1920	1918	1919	1920	1918	1919	1920	1918	1919	1920	1918	1919	1920	
1. W porównaniu z poprzednim miesiącem. — Par rapport au mois précedent.																
I	— 0,2	+ 0,6	+ 0,9	+ 0,6	— 1,0	+ 0,7	— 1,6	— 3,5	.	+ 2,1	+ 0,1	+ 0,8	—10,5	— 6,2	.	I
II	.	+ 0,2	— 0,6	— 0,2	+ 0,9	+ 0,5	— 0,6	— 5,6	+ 0,1	.	— 0,4	+ 1,9	+ 1,2	— 6,7	+ 0,5	II
III	— 0,8	+ 1,4	+ 0,2	— 0,2	— 1,4	+ 1,7	+ 2,1	+ 1,0	+ 1,3	+ 0,2	+ 2,9	+ 2,4	+10,1	— 1,3	+ 6,7	III
IV	— 0,4	+ 2,7	+ 0,5	+ 5,2	+ 1,4	+ 2,0	+ 1,2	+ 0,4	.	+ 1,3	+ 2,8	+ 3,1	+ 0,6	— 6,7	.	IV
V	— 0,3	+ 2,4	+ 0,3	— 0,1	+ 0,8		— 0,5	+ 1,1	— 1,4	+ 1,4	+ 6,6	+ 8,3	+ 9,3	— 2,0	+ 0,7	V
VI	.	+ 1,7	— 0,2	+ 0,4	+ 0,1		.	+ 2,6		.	+ 0,9	+ 0,2	.	+ 2,7		VI
VII	— 1,7	+ 1,9		+ 0,1	+ 0,5		— 0,2	+ 2,3		— 0,8	+ 4,6		— 1,0	+ 1,7		VII
VIII	.	+ 0,6		+ 0,2	+ 1,1		— 0,9	+ 0,7		.	+ 2,3		+ 8,4	+ 7,7		VIII
IX	— 5,6	+ 2,7		+ 0,0	+ 1,4		— 0,4	.		+16,0	+ 5,9		+ 1,6	.		IX
X	— 0,4	+ 1,3		— 0,2	+ 1,2		— 2 5	— 8,1		+ 2,4	+ 3,2		+ 6,7	—13,1		X
XI	.	+ 1,6		—14,7	+ 3,0		+ 1,4	+ 4,1		.	+ 3,9		— 7,2	+ 7,6		XI
XII	+ 1,9	+ 0,5		—28,0	+ 2,3		+ 0,0	+ 3,7		+ 6,8	+ 4,0		+ 7,6	+10,4		XII
2. W porównaniu z odpowiednim miesiącem poprzedn. roku. — Par rapport au mois corresp. de l'année précédante.																
I	— 6,0	— 1,7	+18,9	+13,1	—11,8	+ 9,5	— 3,1	— 2,9	.	+14,2	+21,7	+43,0	+ 9,6	+38,3	.	I
II	.	— 2,2	+19,5	+11,6	— 3,3	+11,6	— 4,1	— 8,7	+15,3	.	+23,8	+46,1	+10,1	+26,8	+24,3	II
III	— 6,2	+ 0,0	+16,9	+12,4	—26 8	+11,9	— 2,3	—10,5	.	+13,1	+26,9	+45,0	+17,2	+13,7	+37,5	III
IV	— 5,9	+ 2,4	+14,5	+12,1	— 5,9	+13,8	— 1,0	—10,7	+17,8	+13,0	+29,2	+44,5	+25,8	+ 3,4	.	IV
V	— 5,5	+ 5,9	+12,8	+ 8,2	— 7,7	?	— 2,3	— 8,0	+ 9,8	+11,6	+36,4	+48,0	+23,1	— 5,5	— 6,3	V
VI	.	+ 8,0	—10,6	+10,6	—26,1		.	— 7,6			+35,0	+46,4	.	— 3,9		VI
VII	— 7,2	+11,5		+ 5,0	— 9,6		— 0,9	— 4,9		+10,6	+43,1		+31,6	— 2,1		VII
VIII	.	+11,9		+ 9,0	—10,6		+ 1,1	— 4,1			+40,7		+38,3	— 4,4		VIII
IX	— 4,5	+15,8		+ 4,3	—26,7		+ 1,7			+18,8	+46,7		+40,7	.		IX
X	— 5,2	+17,5		— 0,6	— 3,5		— 4,6	— 5,8		+18,5	+47,7		+28,7	—18,5		X
XI	.	+20,0		— 3,4	+ 2,7		— 2,8	— 2,7			+54,6		+23,3	— 4,9		XI
XII	— 3,5	+18,2		—30,7	+ 6,8		— 1,3	— 1,0		+18,4	+44,8		+34,6	— 2,4		XII

III. Wskaźniki cen hurtowych — Indices des prix de gros.

A. Wskaźniki ogólne. A. Indices généraux.

Rok i miesiąc Année et mois	Anglja — Angleterre [1]						Stany Zjedn.—Etats Unis [2]				Francja France [3]		Włochy Italie [4]	
	A		B		C		D		E					
	a [5]	b [5]	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b
1913	100,0	.	100,0	.	100,0	.	100,0	.	100,0	.	100,0	.	100,0	.
1919 I	247,6	100,0	217,3	100,0	226,0	100,0	203	100,0	201,3	100 0	349,4	100,0	327,5	100,0
II	248,7	100,4	215,3	99,1	220,6	97,6	197	97,0	191,5	95,1	342,2	97,9	320,6	97 9
III	254,3	102,7	212,0	97,6	217,2	96,2	201	99,0	187,0	92 9	337.5	96,6	325,5	99,4
IV	251,7	101,6	214,4	98,7	217,2	96,1	203	100,0	187.6	93,2	333,9	95,6	331.7	101,3
V	235,8	95,2	222,4	102.3	228,9	101,3	207	102,0	187,1	92,9	326,8	93,5	338 3	103,3
VI	238,3	96,2	229,8	105,8	234.6	103,8	207	102,0	196,4	97,6	330,4	94,6	357,9	109,3
VII	241,5	97,5	239,6	110,2	242 8	107,4	219	107.9	205,1	101,9	350.4	100,3	362,4	110 6
VIII	257,2	103,9	241,5	111,1	250.2	110,7	226	111,3	217,1	107,8	349,3	100,0	369,4	112,8
IX	264,4	106,8	244,7	112,6	252,7	111,8	221	108,9	211,4	105.0	361,9	103,6	371,7	113,5
X	274,0	110,7	252,4	116,1	263,9	116,8	223	109,9	211,9	105,3	383,8	109,9	390,5	119 2
XI	288,8	116,6	259,4	119,4	271,8	120,3	230	113,3	216,1	107,4	407,1	116,5	438 8	134,0
XII	296,7	119,8	273,5	125,9	276,7	122,4	238	117,2	219,0	108,8	424 9	121,6	457,3	139,6
1920 I	305,8	123.5	288,5	132,8	288,6	127,7	248	122,2	221,2	109,9	489,3	140,0	503,7	153,8
II	316,2	127,7	303 1	139,5	306,3	135.5	249	122,7	226,6	112,6	524,6	150,1	556 3	169,9
III	321,8	130,0	310,2	142,7	308,0	136,3	253	124,6	225,8	112,2	557,4	159,5	619,0	189,0
IV	321,3	129,8	305,7	140.7	313,1	138,5	265	130,5	224,9	111,7	590,6	169,0	679,1	207,3
V	.	.	304,5	140,1	305,9	135,4	272	134,0	225,1	111,8	553,0	158,3	659,0	201,2
VI	.	.	291,4	134,1	300,8	133,1	269	132,5	.	.	495,3	141,8	613,9	187,4
VII	.	.	292,5	134,6	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.

[1]) A—Board of Trade, B — The Economist, C — The Statist (Sauerbeck). [2]) D — Bureau of Labour, E — Bradstreet. [3]) Statistique générale de la France. 4) Prof. Bachi. 5) a : 1913 = 100, b : styczeń—janvier 1919=100.

B. Poszczeg. grupy towarów.—Groupes des marchandises. 1. **Anglja—Angleterre** (The Economist).

Rok i miesiąc Année et mois	Zboże i mięso Céréales et viande		Inne artykuły żywności Autres aliments		Artykuły włókniste Textiles		Minerały Minéraux		Różne Divers		Wskaźnik ogólny Indice général	
	a [2])	b [1])	a [3])	b [1])	a [2])	b [1])	a [4])	b [1])	a [2])	b [1])	a [5])	b [1])
1919 I	1 287	100,0	782½	100,0	1 618½	100,0	828	100,0	1 335	100 0	5 851	100,0
II	1 288½	100,1	782½	100.0	1 596½	98,6	818	98,8	1 310½	98,2	5 796	99,1
III	1 285	99,8	782½	100,0	1 502	92,8	844½	102,0	1 294	96,9	5 708	97,6
IV	1 306½	101,5	752	96,1	1 512½	93,4	912½	110 2	1 290½	96,7	5 774	98,7
V	1 310½	101,8	776½	99,2	1 643	101,5	931	112,4	1 327	99,4	5 988	102,3
VI	1 338	104,0	800	102,2	1 741½	107,6	937	113,2	1 371½	102,7	6 188	105,8
VII	1 339½	104,1	805½	102,9	1 854½	114,6	1 033½	124,8	1 417	106.1	6 450	110,2
VIII	1 380	107,2	822½	105,1	1 877½	116,0	1 040	125,6	1 383	103.6	6 503	111,1
IX	1 399	108,7	817½	104,5	1 979½	122,3	1 047	126,4	1 344	100.7	6 587	112,6
X	1 412	109,7	838	107,1	2 123	131,2	1 064	128.5	1 358	101,7	6 795	116,1
XI	1 427½	110,9	866	110,7	2 202½	136,1	1 093	132,0	1 396	104,6	6 985	119,4
XII	1 441½	112,0	881½	112,7	2 442½	150,9	1 145	138,3	1 453½	108,9	7 364	125,9
1920 I	1 461	113,5	857½	109,6	2 702½	167,0	1 211½	146.3	1 535½	115,0	7 768	132,8
II	1 454	113,0	886½	113,3	2 951½	182,4	1 253½	151,4	1 614½	120,9	8 160	139,5
III	1 508	117,2	914	116,8	2 974½	183,8	1 246	150,5	1 709½	128,1	8 352	142,7
IV	1 498½	116,4	908	116,0	2 938½	181,6	1 232½	148.9	1 654½	123,9	8 232	140,7
V	1 484	115,3	981½	125,4	2 819	174,2	1 295½	156,5	1 619	121,3	8 199	140,1
VI	1 511	117,4	929½	118,8	2 562	158,3	1 289	155,7	1 555½	116,5	7 847	134,1
VII	1 499	116,5	934	119,4	2 594	160,3	1 308	158,0	1 541	115,4	7 876	134,6

[1]) b: Styczeń 1919 = 100, Janvier 1919 = 100,
a: {podstawa—przeciętna lat 1901—1905 / base—moyenne des années 1901—1905}: [2]) = 500, [3]) = 300, [4]) = 400, [5]) = 2200 (500 . 3 + 300 + 400).

III. Wskaźniki cen hurtowych. — Indices des prix de gros.

B. Poszczególne grupy towarów. — Groupes des marchandises. 2. Stany Zjednoczone — Etats-Unis (Bureau of Labour).

Rok i miesiąc Année et mois	Produkta rolnicze Produits agricoles		Żywność i t. d. Aliments etc.		Tkaniny, odzież Etoffes, vêtements		Opał i światło Eclairage et chauffage		Metale i wyroby metalowe Métaux et produits en métal		Drzewo i materjały budowlane Bois et materiaux de construction		Art. apteczne i chemikalja Drogues et produits chemiques		Sprzęty domowe Ameublement		Różne Divers		Wskaźnik ogólny Indice général	
	a [1])	b [1])	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b
1919 r.																				
I	222	100,0	209	100,0	234	100,0	170	100,0	172	100,0	161	100,0	191	100,0	218	100,0	212	100,0	203	100,0
II	218	98,2	197	94,3	223	95,3	169	99,4	168	97,7	163	101,2	185	96,9	218	100,0	208	98,1	197	97,0
III	228	102,7	205	98,1	216	92,3	168	98,8	162	94,2	165	102,5	183	95,8	218	100,0	217	102,4	201	99,0
IV	235	105,9	212	101,4	217	92,7	167	98,2	152	88,4	162	100,6	178	93,2	217	99,5	216	101,9	203	100,0
V	240	108,1	216	103,3	228	97,4	167	98,2	152	88,4	164	101,9	179	93,7	217	99,5	213	100,5	207	102,0
VI	231	104,1	205	98,6	258	110,3	170	100,0	154	89,5	175	108,7	174	91,1	233	106,9	212	100,0	207	102,0
VII	246	110,8	218	104,3	282	120,5	171	100,6	158	91,9	186	115,5	171	89,5	245	112,4	221	104,2	219	107,9
VIII	243	109,5	228	109,1	304	129,9	175	102,9	161	93,6	208	129,2	172	90,1	259	118,8	225	106,1	226	111,3
IX	226	101,8	212	101,4	306	130,8	181	105,5	160	93,0	227	141,0	173	90,6	262	120,2	217	102,4	221	108,9
X	230	103,6	212	101,4	313	133,8	181	105,5	161	93,6	231	143,5	174	91,1	264	121,1	220	103,8	223	109,9
XI	240	108,1	220	105,3	325	138,9	179	105,3	164	95,3	235	146,6	176	92,1	299	137,2	220	103,8	230	113,3
XII	244	109,9	234	112,0	335	143,2	181	105,5	169	98,3	253	157,1	179	93,7	303	139,0	220	103,8	238	117,2
1920 r.																				
I	246	110,8	253	121,1	350	149,6	184	108,2	177	102,9	268	166,5	189	99,0	324	148,6	227	107,1	248	122,2
II	237	106,8	244	116,7	356	152,1	187	110,0	189	109,9	300	186,3	197	103,1	329	150,9	227	107,1	249	122,7
III	239	107,7	246	117,7	356	152,1	192	112,9	192	111,6	324	201,2	205	107,3	329	150,9	230	108,5	253	124,6
IV	246	110,8	270	129,2	353	150,9	213	125,3	195	113,4	341	211,8	212	111,0	331	151,8	238	112,3	265	130,5
V	244	109,9	287	137,3	347	148,3	240	141,2	193	112,2	341	211,8	215	112,6	339	155,5	246	116,0	272	134,0

[1]). a: 1913 = 100, b: styczeń — janvier 1919 = 100.

III. Wskaźniki cen hurtowych. — Indices des prix de gros.

B. Poszczególne grupy towarów. — Groupes des marchandises. 3. Francja—France (Statistique générale de la France).

Rok i miesiąc Année et mois	Art. żywności roślinne Aliments végétaux		Art. żywności zwierzęce Aliments animaux		Cukier, kawa, kakao Sucre, café, cacao		Art. żywności ogółem Denrées alimentaires ensemble		Minerały, metale Minéraux, metaux		Art. włókniste Textiles		Różne Divers		Art. przemysł. ogółem Matières industrielles ensemble		Wskaźnik ogólny Indice général	
	a[1])	b[1])	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b
1919																		
I	385,5	100,0	397,3	100,0	244,5	100,0	362,1	100,0	324,7	100,0	486,5	100,0	470,7	100,0	433,6	100,0	401,8	100,0
II	385,5	100,0	404,5	101,8	250,4	102,4	366,1	101,1	291,9	89,9	466,7	95,9	461,9	98,1	415,5	95,8	393,5	97,9
III	332,7	86,3	517,3	130,2	250,4	102,4	390,1	107,7	294,8	90,8	377,0	77,5	444,7	94,5	386,5	89,1	388,1	96,6
IV	332,2	86,2	514,5	129,5	249,9	102,2	389,0	107,4	291,7	89,8	392,0	80,6	425,4	90,4	379,9	87,6	384,0	95,6
V	329,7	85 5	467,9	117,8	251,9	103,0	369,4	102,0	277,5	85,5	405,3	83,3	429,3	91,2	381,0	87,9	375,8	93,5
VI	321,4	83,4	449,5	113,1	270,4	110,6	362,4	100,1	283,6	87,3	435,2	89,5	438,0	93,1	394,1	90,9	380,0	94,6
VII	403,1	104,6	438,3	110,3	272,9	111,6	391,1	108,0	320,7	98,8	475,5	97,7	434,5	92,3	412,5	95,1	403,0	100,3
VIII	371,4	96,3	425,2	107,0	278,5	113,9	374,3	103,4	328,1	101,0	507,7	104,4	437,3	92,9	423,6	97,7	401,7	100,0
IX	371,3	96,3	456,7	115,0	279,5	114,3	387,1	106,9	335,5	103,3	556,4	114,4	441,8	93,9	439,5	101,4	416,2	103,6
X	406,2	105,4	474,5	119,4	284,3	116,3	409,1	113,0	353,8	109,0	648,1	133,2	442,9	94,1	467,2	107,7	441,4	109,9
XI	421,7	109,4	500,1	125,9	287,4	117,5	426,2	117,7	387,2	119,2	726,2	149,3	456,5	97,0	501,8	115,7	468,2	116,5
XII	455,8	118,2	510,1	128,4	294,3	120,4	445,2	122,9	428,4	131,9	759,1	156,0	461,0	97,9	523,4	120,7	488,6	121,6
1920																		
I	518,3	134,4	533,9	134,4	443,9	181,6	509,7	140,8	495,4	152,6	920,8	189,3	511,5	108,7	605,2	139,6	562,7	140,0
II	568,7	147,5	571,0	143,7	462,4	189,1	548,3	151,4	532,9	164,1	968,9	199,2	552,9	117,5	647,2	149,3	603,3	150,1
III	619,6	160,7	590,1	148,5	465,4	190,3	576,9	159,3	551,7	169,9	1 035,0	212,7	603,0	128,1	692,3	159,7	641,0	159,5
IV	612,8	159,0	616,3	155,1	474,2	193,9	586,5	162,0	608,0	187,2	1 114,7	229,1	657,6	139,7	753,4	173,8	679,2	169,0
V	575,4	149,3	565,8	142,4	449,2	183,7	546,3	150,9	550,8	169,6	983,5	202,2	660,9	140,4	707,5	163,2	635,9	158,3
VI	480,5	124,6	568,8	143,2	415,3	169,9	502,8	138,9	513,1	158,0	859,3	176,6	569,2	120,9	623,1	143,7	569,6	141,8

[1]) a: przeciętna 1901 — 1910 = 100; b: styczeń 1919 = 100.
a: moyenne 1901 — 1910 = 100; b: janvier 1919 = 100.

III. Wskaźniki cen hurtowych. — Indices des prix de gros.

B. Poszczeg. grupy towarów. —Groupes des marchandises 4. Włochy—Italie (Bachi)

Rok i miesiąc Année et mois	Zboże i mięso Céréales et viandes		Inne artykuły żywności Autres aliments		Materjały włókniste Matières textiles		Minerały i metale Minéraux et métaux		Różne Divers		Wskaźnik ogólny Indice général	
	a[1])	b[1])	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b
1919 r. I	365,5	100,0	438,7	100,0	398,4	100,0	370,0	100,0	496,9	100,0	412,7	100,0
II	371,3	101,6	449,7	102.5	395,2	99,2	373,3	100,9	453,2	91,2	403,9	97,9
III	356,7	97,6	455,1	103,7	399,3	100,2	418,2	113,0	425,6	85,7	410,1	99,4
IV	365,8	100,1	482,1	109,9	401,7	100,8	428,2	115,7	411,4	82,8	417,9	101,3
V	365,1	99,9	491,2	112,0	452,8	113,7	435,4	117,7	401,4	80,8	426,3	103,3
VI	396,6	108,5	501.8	114,4	455,9	114,4	506,6	136,9	396,0	79,7	451,0	109,3
VII	408,7	111,8	484.9	110,5	483,2	121,3	511,8	138,3	403,7	81,2	456,6	110,6
VIII	405,8	111,0	513,0	116,9	509,7	127,9	512,8	138,6	402,4	81,0	465,5	112,8
IX	385,3	105,4	521,2	118,8	517,9	130,0	535,3	144,7	402,7	81,0	468,3	113,5
X	407,2	111,4	534,7	121,9	601,9	151,1	555,0	150,0	402,0	80,9	492,0	119,2
XI	410,2	112,2	542,4	123,6	764,0	191,8	687,1	185,7	414,1	83,3	552,9	134,0
XII	420,4	115,0	544,9	124,2	793,5	199,2	706,4	190,9	477,1	96,0	576,2	139,6
1920 r. I	436,5	119,4	578,1	131,8	937,4	235,3	811,9	219,4	492,3	99,1	634,7	153,8
II	438,6	120,0	582,2	132,7	1 013,2	254,3	1 036,7	280,2	522,7	105,2	701,0	169,9
III	458,5	125,4	610,4	139,1	1 159,6	291,1	1 205,2	325,7	576,0	115,9	780,0	189,0
IV	475,2	130,0	712,6	162,4	1 283,9	322,3	1 302,5	352,0	630,8	126,9	855,7	207,3
V	530,2	145,1	728,4	166,0	1 012,8	254,2	1 317,3	356,0	619,4	124,7	830,3	201,2
VI	535,0	146,4	741,1	168,9	895,3	224,7	1 109,9	300,0	628,4	126,5	773,5	187,4

[1]) a: przeciętna 1901—1905 = 100; b: styczeń 1919 = 100.
a: moyenne 1901—1905 = 100; b: janvier 1919 = 100.

C. Wskaźniki przerachowane na dolary. C. Indices calculés en dollars.

Rok i miesiąc Année et mois	Dewizy[1]) giełdy w Nowym Yorku na Dev.[1]) de la bourse de New-York sur			Wskaźnik cen — Indices des prix							
	Londyn Londres	Paryż Paris	Rzym Rome	Stany Zjedn. Etats-Unis (Bur. of Labour)		Anglja Angleterre (The Econom.)		Francja France (Stat. générale)		Włochy Italie (Prof. Bachi)	
				a[2])	b[2])	a	b	a	b	a	b
1913	(100)	(100)	(100)	(100)	.	(100)	.	(100)	.	(100)	.
1919 I	97,76	94,97	81,49	203	100,0	212,4	100,0	331,8	100,0	266,9	100,0
II	97,76	94,78	81,39	197	97,0	210,5	99,1	324,3	97,7	262,5	98,4
III	94,52	86,38	72,48	201	99,0	200,4	94,4	291,5	87,9	235,9	88,4
IV	95.88	85,38	69,01	203	100,0	205,6	96,8	285,1	85,9	228,9	85.8
V	95,32	79,85	61,33	207	102,0	212,0	99,8	260,9	78,6	207,5	77,7
VI	93,11	78,76	65,44	207	102,0	214,0	100,8	260,2	78,4	234,2	87,7
VII	89,49	71,29	58,69	219	107,9	214,4	100,9	249,8	75,3	212,7	79,7
VIII	86,61	64,22	53,76	226	111,3	209,2	98.5	224,3	67.6	198,6	74,4
IX	86,41	61,92	52,03	221	108,9	211,4	99,5	224,1	67,5	193,4	72,5
X	85,48	58,30	47,99	223	109,9	215,8	101,6	223,8	67,5	187,4	70,2
XI	83,07	53,37	43,19	230	113,3	215,5	101,5	217,3	65,5	189,5	71,0
XII	78,60	49,83	40,05	238	117,2	215,0	101,2	211,7	63,8	183,1	68,6
1920 I	72,33	39,26	33,48	248	122,2	208,7	98,3	192,1	57,9	168,6	63,2
II	69,12	36,24	28,13	249	122,7	209,5	98,6	190,1	57,3	156,5	58,6
III	79,32	36,50	26,44	253	124,6	246,1	115,9	203,5	61,3	163,7	61,3
IV	78,74	31,31	23.61	265	130,5	240,7	113,3	184,9	55,7	160,2	60,6
V	80,39	40,48	30,75	272	134,0	244,8	115,3	223,9	67,5	202,9	76,0
VI	80,41	43,17	32,08			234,3	110,3	213,8	64,4	196,9	73,8
VII	76,59					224,0	105,5				

[1]) W odsetkach równi: notowania w końcu miesiąca, według Monthly Bul. of Stat. i The Economist.
Eu pour-cents de la parité: cours de la fin du mois, d'après Monthly Bul. of Stat. et The Economist.
[2]) a: 1913 = 100; b: styczeń — janvier 1919 = 100.

ERRATA.

ZESZYT 1 — 3. CZĘŚĆ PIERWSZA.

	Jest	*Powinno być*
Str. 80 w. 6 od góry	331,776 mm^2	331 776 mm^2
„ 193 „ 8 od dołu	czas przyjęty	czas przeżyty
„ 196 „ 17 od góry	1%	1‰

ZESZYT 4 — 6. CZĘŚĆ DRUGA (Biuletyn).

	Jest	*Powinno byc*
Str. 139 w. 1 od dołu	auguste	août

ZESZYT 1 — 3, Biuletyn, str. 81 i ZESZYT 4—6, Biuletyn, str. 140 i 141.

Kursa dewiz na Wiedeń w Nowym Yorku od stycznia do 8 lipca włącznie podano błędnie: zero po przecinku należy skreślić (w notowaniu dn. 5 lutego — dwa zera). Błąd znajduje się w piśmie The Economist, skąd podane liczby pochodzą.

ZESZYT 4 — 6, Biuletyn, str. 144.

W rubr. 2/I, 3/II, 2/III, 1/IV, 8/IV i 27/V zamiast kresek powinny znajdować kropki (notowań odnośnych papierów nie było, aczkolwiek papiery te znajdowały się na giełdzie).

BIBLJOTEKA W. S. H. W POZNANIU

Formularz A.

Strona 1.

rolnych z dnia 1 września 1920 r.

.....

ś, folwark, kolonja, leśniczówka, budka dróżnicza i t. p.)

.....

..... № domu .....

.....

.....

.....

Razem

c) .....

.....

Liczba sztuk

Opis gospodarstwa rolnego, ogrodowego, leśnego

1. Imię i **nazwisko gospodarującego** (kierownika) .....
2. Jeżeli gospodarstwo rolne nie jest własnością gospodarującego, to podać **nazwisko właściciela** .....

.....

UWAGA: Przy gospodarstwach ponad 50 morgów (25 hektarów) podać nazwiska wszystkich współwłaścicieli.

3. Jaki jest **obszar gruntów** własnych i dobranych, na których gospodarujący **sam prowadzi** gospodarstwo z danego ośrodka gospodarczego?

Wypełnić tablicę poniższą i zaznaczyć przez podkreślenie odpowiednich wyrazów, czy obszar podany jest { w hektarach i arach / morgach i prętach (lub morgach i sążniach) / w dziesiątnach i sążeniach }

Oznaczenie kolumn	Gospodarstwo rolne (ogrodowe, leśne) jest prowadzone:	Ogólny obszar gruntu	Z tego jest: Grunta orne go	Łąk	Pastwisk stałych, połonin i wrzosowisk	Sadów owocowych	Ogrodów warzywnych	Parków	Lasów	Pod zabudowaniami	Nieużytków Hot, wód i t. p.	Z tych odręb. gospodarstw przedstawionych obszarów gruntów składa się grunt orny?
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
A	na ziemi własnej lub administrowanej											
B	na ziemi dzierżawionej za pieniądze											
C	na ziemi służbowej											
D	na innych kategorjach ziemi											
A—D razem												

4a. Czy istnieją grunty **odstąpione** do użytkowania, t. j. grunty należące do gospodarstwa na stałe, na których jednak **właściciel** lub kierownik **sam nie prowadzi** gospodarstwa, lecz odstępuje je jako grunty służbowe, oddzierżawia je za pieniądze lub w inny sposób?

(Odpowiedź: tak lub nie!) .....

4b. Jeżeli grunty odstąpione istnieją, to wypełnić poniższą tablicę i oznaczyć przez podkreślenie, czy obszar podany jest { w hektarach i arach / morgach i prętach (lub morgach i sążniach) / dziesiątnach i sążeniach }

Oznaczenie kolumn	Rodzaj gruntów odstąpionych	Ogólny obszar gruntów odstąpionych	Z tego orne: Grunta orne go	Łąk	Pastwisk stałych, połonin i wrzosowisk	Sadów owocowych	Ogrodów warzywnych	Parków	Lasów	Pod zabudowaniami	Nieużytków błot, wód i t. p.	Z tych odręb. gospodarstw przedstawionych obszarów gruntów składa się grunt orny?
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
A	oddzierżawione za pieniądze											
B	służbowe											
C	wszelkie inne											
A—C razem												

5a. Czy gospodarstwo korzysta z istniejących we wsi lub jej najbliższej okolicy **gruntów wspólnych** (gromadzkich, gminnych, spółkowych, należących do całej wsi, paru wsi, całej gminy, lub pewnej kategorji właścicieli)? (Odpowiedź: tak lub nie!) .....

5b. Jeżeli takie grunty wspólne istnieją, to podać **rodzaj** gruntów, t. j. czy są to grunty orne, łąki, pastwiska, lasy oraz **wskazać w jaki sposób** gospodarstwo o z nich korzysta?

.....

6a. Czy część gospodarstwa (grunty) nie wykracza poza granicę okręgu spisowego rachmistrza, do sąsiedniego okręgu spisowego?

(Odpowiedź: tak lub nie!) .....

6b. Jeżeli takie grunty istnieją, to należy podać obszar części, tu policzonej, a leżącej **w sąsiednim** okręgu spisowym (t. zw. grunty oderwane od właściwego okręgu spisowego) oraz **wskazać nazwę okręgu** spisowego w którym leżą .....

.....

Stwierdzam prawdziwość i zupełność niniejszej:

Podpis właściciela mieszkania (kierownika folwarku, zakładu) .....

Podpis rachmistrza .....

UWAGA. Oprócz formularza **A**, przeznaczonego dla każdego **mieszkania**, projekt spisowy przewiduje dla **mniejszych miejscowości**, względnie po miastach z ludnością nad 2000 mieszkańców dla **nieruchomości** formularz zbiorowy **B**, w miastach zaś z ludnością ponad 20000 mieszkańców formularz zbiorowy dla nieruchomości **B*** z rozszerzonym kwestjonarjuszem mieszkaniowym, oraz formularz dla okręgu spisowego **C**.

Dla gmin, względnie dla większych miejscowości, dzielących się na kilka okręgów spisowych, przeznaczony jest **wykaz D**, wreszcie dla powiatów **wykaz powiatowy E**.

Rzeczpospolita Polska.
Główny Urząd Statystyczny.

Projekt.

Formularz A.
Strona 1.

Pierwszy powszechny jednodniowy spis ludności, zwierząt gospodarskich oraz gospodarstw rolnych z dnia 1 września 1920 r.

Powiat .....
Gmina .....
Okręg spisowy Nr .....
Arkusz spisowy Nr .....

Miejscowość:
a. Nazwa .....
b. Rodzaj (wieś, miasteczko, wieś, folwark, kolonja, leśniczówka, budka dróżnicza i t. p.) .....

Dodatków głównych .....
Dodatków rolniczych .....

Imię i nazwisko właściciela mieszkania ..... **ulica** ..... **Nr domu** .....

I. Opis mieszkania.

1. Ile gospodarstw rodzinnych, zakładowych lub gospodarstw osób pojedyńczych znajduje się w mieszkaniu? .....
2. Czy mieszkanie składa się wyłącznie z izby kuchennej? (tak lub nie!) .....
3. Mieszkanie składa się z ..... pokojów lub stancji (nie licząc kuchni) oraz z ..... kuchni.
4. Z powyższego mieszkania służy:

		Liczba pokojów	Liczba kuchni	Razem
a.	wyłącznie na mieszkanie			
b.	równocześnie na mieszkanie i dla celów przemysłowych lub handlowych			
c.	wyłącznie pod zakład przemysłowy lub handlowy			

5. Dokładne oznaczenie przemysłu, rzemiosła lub handlu wykonywanego w mieszkaniu (patrz pyt. 4, punkt b i c) .....

II. Spis zwierząt gospodarskich.

Nazwisko właściciela .....

		Liczba sztuk
1. Konie.		
a) źrebięta do 12 miesięcy włącznie		
b) młodzież w roku 2, 3 i 4 ym	ogiery / wałachy / klacze	
c) wyżej lat 1-ch aż do ukończenia 9-ego	ogiery / wałachy / klacze	
d) wyżej lat 9	ogiery / wałachy / klacze	
Razem konie:		
Z liczby młodzieży w roku 2, 3 i 4 ym użytą się do robót ogółem		
2. Bydło rogate.		
a) cielęta	poniżej 3 miesięcy / od 3 do 6 / od 6 „ 12	
b) jałowizna w 2 roku	buhaje / woły / jałoszki	
c) wyżej 2 lat	buhaje / woły / krowy	
Razem bydło rogate		
d) wśród ogółu uroślone było uroślone w 2 roku		
e) wśród ogółu bydła rogatego było opasu wyżej 2½ roku	buhaje / woły / krowy	
f) czy i ile krów użyto się do orki?		

		Liczba sztuk
3. Owce.		
a) jagnięta do 12 miesięcy włącznie		
b) w drugim roku	tryki / skopy / maciorki	
c) wyżej 2 lat	tryki / skopy / maciorki	
Razem owce:		
4. Trzoda chlewna.		
a) prosięta	poniżej 2 miesięcy / od 2 do 6 miesięcy	
b) prosięta od ½ do 1 roku	knury / wieprze / maciory	
c) wyżej 1 roku	knury / wieprze / maciory	
Razem trzoda chlewna:		
5. Osły, muły.		
6. Kozy.		
7. Króliki.		
8. Drób:		
a) kury		
b) gęsi		
c) kaczki		
d) indyki		
e) inny drób		
Razem drób:		
9. Ule.		

Załącznik do Miesięcznika Statystycznego, wydawanego przez Główny Urząd Statystyczny, rok 1920, № 1/2.

Spis wszystkich osób obecnych w nocy z dnia 31 sierpnia na dzień 1 września 1920 r. w mieszkaniu głowy rodziny.

Lp. Nr. porządk. gospodarstw rodzinnych	Nr. Nr. porządkowy osób w rodzinie.	Osoby obecne: Imię	Nazwisko	Pokrewieństwo z głową rodziny lub inny do niej stosunek	Płeć: Męska	Żeńska	Data urodzenia: Dzień	Miesiąc	Rok	Miejsce urodzenia: Gmina lub miasto	Powiat (dla urodzonych zagranicą gubernia, rejencja, departament i t. p.)	Stan cywilny (kawaler, panna, żonaty, zamężna, wdowiec, wdowa i t. d.)	Wyznanie religijne	Od kiedy przebywa w miejscu obecnego pobytu?	Ubiorcze obywatelstwo państwowe	Obecna przynależność państwowa: Gmina lub miasto	Powiat (dla urodzonych zagranicą gubernia, rejencja, departament i t. p.)	Język ojczysty (czy polski, niemiecki, ruski, litewski, żydowski lub jaki inny język)	Do jakiej zalicza się narodowości	Czy umie czytać i pisać?	Czy umie tylko czytać?	Nie umie ani czytać ani pisać	ZAWÓD (FACH, ŹRÓDŁO UTRZYMANIA): ZAWÓD GŁÓWNY z końcem sierpnia 1920 r.: Dokładna nazwa zawodu głównego	Stanowisko w zawodzie głównym (czy samodzielny, czy też był kierownikiem, robotnikiem, czeladnikiem, czy tylko pomagał jako członek rodziny)	Jeżeli osoba opisana w rubr. 19 jako stosunek główny obecnie bezrobotna to wskazać, od jak dawna i z jakiej przyczyny	Czy pracuje u siebie w domu czy poza domem w jakich mniej więcej przeciętnie kwotach?	Jeżeli pracuje w fabryce, to wskazać czy pracuje na rachunek własny czy na rachunek przedsiębiorcy głowy	Dokładne oznaczenie (nazwa i adres) przedsiębiorstwa (warsztatu, fabryki, sklepu, szczęścia, w którym lub dla którego wykonuje się zawód główny	Jeżeli osoba jest samodzielnym przedsiębiorcą, rzemieślnikiem, kupcem, to podać czy i ile zarobników, uczniów i pomocników ogółem zatrudnia	W chwili wybuchu wojny w lipcu 1914 r.: Dokładna nazwa zawodu głównego	Dokładne oznaczenie stanowiska w zawodzie głównym (czy samodzielny, czy też był kierownikiem, robotnikiem, czeladnikiem, czy tylko pomagał jako członek rodziny)	Ubiorcze stanowisko pobierania	Dokładna nazwa zawodu pobocznego
1	2	3		4	5		6			7		8	9	10	11	12		13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
		Obsza zasiedlenia gminki ...		Imatr. p. ...	Imatr. p. ...		Imatr. p. ...			Imatr. p. ...		Imatr. p. ...	Imatr. p. ...	wyst. p. ...	Imatr. p. ...	Imatr. p. ...		Imatr. p. ...	Imatr. p. ...	Imatr. p. ...	Imatr. p. ...	Imatr. p. ...	Imatr. p. ...	Imatr. p. ...	Imatr. p. ...	Imatr. p. ...	Imatr. p. ...	Imatr. p. ...	Imatr. p. ...	Imatr. p. ...	Imatr. p. ...	Imatr. p. ...	Imatr. p. ...	Imatr. p. ...	Imatr. p. ...	Imatr. p. ...

UWAGA. W kwestjonarjuszach, przeznaczonych dla sytuacji dzielnicy pruskiej, pytania 10 i 11 będą miały brzmienie następujące:

Od kiedy przebywa w miejscu swego obecnego pobytu?	Czy dana osoba miała stałe miejsce zamieszkania na gruntach b. dzielnicy pruskiej już przed 1 stycznia 1910 r.	Czy obywatelstwo jej/jego wygasło?	Jeśli wygasło, podać obecne obywatelstwo
10	10 a	11	11 a
Ob. imatr. p. ...		Ob. imatr. p. ...	

Spis wszystkich osób obecnych w nocy z dnia 31 sierpnia na dzień 1 września 1920 r. w mieszkaniu głowy rodziny.

Lp. Nr. porządk. gospodarstw rodzinnych	Nr. Nr. porządkowy osób w rodzinie.	Osoby obecne: Imię	Nazwisko	Pokrewieństwo z głową rodziny lub inny do niej stosunek	Płeć: Męska	Żeńska	Data urodzenia: Dzień	Miesiąc	Rok	Miejsce urodzenia: Gmina lub miasto	Powiat (dla urodzonych zagranicą gubernia, rejencja, departament i t. p.)	Stan cywilny (kawaler, panna, żonaty, zamężna, wdowiec, wdowa i t. d.)	Wyznanie religijne	Od kiedy przebywa w miejscu obecnego pobytu?	Ubiorcze obywatelstwo państwowe	Obecna przynależność państwowa: Gmina lub miasto	Powiat (dla urodzonych zagranicą gubernia, rejencja, departament i t. p.)	Język ojczysty (czy polski, niemiecki, ruski, litewski, żydowski lub jaki inny język)	Do jakiej zalicza się narodowości	Czy umie czytać i pisać?	Czy umie tylko czytać?	Nie umie ani czytać ani pisać	ZAWÓD (FACH, ŹRÓDŁO UTRZYMANIA): ZAWÓD GŁÓWNY z końcem sierpnia 1920 r.: Dokładna nazwa zawodu głównego	Stanowisko w zawodzie głównym (czy samodzielny, czy też był kierownikiem, robotnikiem, czeladnikiem, czy tylko pomagał jako członek rodziny)	Jeżeli osoba opisana w rubr. 19 jako stosunek główny obecnie bezrobotna to wskazać, od jak dawna i z jakiej przyczyny	Czy pracuje u siebie w domu czy poza domem w jakich mniej więcej przeciętnie kwotach?	Jeżeli pracuje w fabryce, to wskazać czy pracuje na rachunek własny czy na rachunek przedsiębiorcy głowy	Dokładne oznaczenie (nazwa i adres) przedsiębiorstwa (warsztatu, fabryki, sklepu, szczęścia, w którym lub dla którego wykonuje się zawód główny	Jeżeli osoba jest samodzielnym przedsiębiorcą, rzemieślnikiem, kupcem, to podać czy i ile zarobników, uczniów i pomocników ogółem zatrudnia	W chwili wybuchu wojny w lipcu 1914 r.: Dokładna nazwa zawodu głównego	Dokładne oznaczenie stanowiska w zawodzie głównym (czy samodzielny, czy też był kierownikiem, robotnikiem, czeladnikiem, czy tylko pomagał jako członek rodziny)	Ubiorcze stanowisko pobierania	Dokładna nazwa zawodu pobocznego
1	2	3		4	5		6			7		8	9	10	11	12		13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
		Obsza zasiedlenia gminki ...		Imatr. p. ...	Imatr. p. ...		Imatr. p. ...			Imatr. p. ...		Imatr. p. ...	Imatr. p. ...	wyst. p. ...	Imatr. p. ...	Imatr. p. ...		Imatr. p. ...	Imatr. p. ...	Imatr. p. ...	Imatr. p. ...	Imatr. p. ...	Imatr. p. ...	Imatr. p. ...	Imatr. p. ...	Imatr. p. ...	Imatr. p. ...	Imatr. p. ...	Imatr. p. ...	Imatr. p. ...	Imatr. p. ...	Imatr. p. ...	Imatr. p. ...	Imatr. p. ...	Imatr. p. ...	Imatr. p. ...

UWAGA. W kwestjonarjuszach, przeznaczonych dla sytuacji dzielnicy pruskiej, pytania 10 i 11 będą miały brzmienie następujące:

Od kiedy przebywa w miejscu swego obecnego pobytu?	Czy dana osoba miała stałe miejsce zamieszkania na gruntach b. dzielnicy pruskiej już przed 1 stycznia 1910 r.	Czy obywatelstwo jej/jego wygasło?	Jeśli wygasło, podać obecne obywatelstwo
10	10 a	11	11 a
Ob. imatr. p. ...		Ob. imatr. p. ...	

Rzeczpospolita Polska.
Główny Urząd Statystyczny.

Projekt.

Formularz A.
Strona 1.

Pierwszy powszechny jednodniowy spis ludności, zwierząt gospodarskich oraz gospodarstw rolnych z dnia 1 września 1920 r.

Powiat.....
Gmina.....
Okrąg spisowy Nr.....
Arkusz spisowy Nr..... Dodatków głównych.....
Dodatków rolniczych.....

Miejscowość:
a. Nazwa.....
b. Rodzaj (osada, miasteczko, wieś, folwark, kolonja, leśniczówka, budka dróżnicza i t. p.)
.....

Imię i nazwisko właściciela mieszkania..... **ulica**..... **№ domu**.....

I. Opis mieszkania.

1. Ile gospodarstw rodzinnych, zakładowych lub gospodarstw osób pojedyńczych znajduje się w mieszkaniu?.....
2. Czy mieszkanie składa się wyłącznie z izby kuchennej? (tak lub nie!).....
3. Mieszkanie składa się z..... pokojów lub stancji (nie licząc kuchni) oraz z..... kuchni.
4. Z powyższego mieszkania służą:

		Liczba pokojów	Liczba kuchni	Razem
a.	wyłącznie na mieszkanie			
b.	równocześnie na mieszkanie i dla celów przemysłowych lub handlowych			
c.	wyłącznie pod zakład przemysłowy lub handlowy			

5. Dokładne oznaczenie przemysłu, rzemiosła lub handlu wykonywanego w mieszkaniu (patrz pyt. 4, punkt b i c).....
.....

II. Spis zwierząt gospodarskich.

Nazwisko właściciela.....

II. Spis zwierząt gospodarskich.

Nazwisko właściciela .....

1. Konie.

	Liczba sztuk
a) źrebięta do 12 miesięcy włącznie	
b) młodzież w roku 2, 3 i 4 ym: ogiery	
wałachy	
klacze	
c) wyżej lat 4-ch aż do ukończenia 9-ego: ogiery	
wałachy	
klacze	
d) wyżej lat 9: ogiery	
wałachy	
klacze	
Razem konie:	
Z liczby młodzieży w roku 2, 3 i 4-ym używa się do robót ogółem	

2. Bydło rogate.

a) cielęta:	poniżej 3 miesięcy	
	od 3 do 6 „	
	od 6 „ 12 „	
	buhajki	
	woły	
	jałoszki	
b) jałowizna w 2 roku:	buhaje	
	woły	
	jałoszki	
c) wyżej 2 lat:	buhaje	
	woły	
	krowy	
Razem bydło rogate		
d) wśród ogółu wołów było wołów w 3 roku		
e) wśród ogółu bydła rogatego było opasu wyżej $1^1/_2$ roku:	*buhaje*	
	woły	
	krowy	
f) czy i ile krów używa się do orki?		

3. Owce.

	Liczba sztuk
a) jagnięta do 12 miesięcy włącznie	
b) w drugim roku: tryki	
skopy	
maciorki	
c) wyżej 2 lat: tryki	
skopy	
maciorki	
Razem owce:	

4. Trzoda chlewna.

a) prosięta:	poniżej 2 miesięcy	
	od 2 do 6 miesięcy	
b) prosięta od $^1/_2$ do 1 roku:	knury	
	wieprze	
	maciory	
c) wyżej 1 roku:	knury	
	wieprze	
	maciory	
Razem trzoda chlewna:		

5. Osły, muły.

6. Kozy.

7. Króliki.

8. Drób:

a) kury	
b) gęsi	
c) kaczki	
d) indyki	
e) inny drób	
Razem drób:	

9. Ule.

Załącznik do Miesięcznika Statystycznego, wydawanego przez Główny Urząd Statystyczny, rok 1920, № 1/3.

Opis gospodarstwa rolnego, ogrodowego, leśnego

1. Imię i **nazwisko gospodarującego** (kierownika).....

2. Jeżeli gospodarstwo rolne nie jest własnością gospodarującego, to podać **nazwisko właściciela**.....

.....

UWAGA: Przy gospodarstwach ponad 50 morgów (25 hektarów) podać nazwiska wszystkich współwłaścicieli.

3. Jaki jest **obszar gruntów** własnych i dobranych, na których gospodarujący sam **prowadzi** gospodarstwo z danego ośrodka gospodarczego?

Wypełnić tablicę poniższą i zaznaczyć przez podkreślenie odpowiednich wyrazów, czy obszar podany jest { w hektarach i arach / morgach i prętach (lub morgach i sążniach) / w diesiatinach i sażeniach

Oznaczenie kolejne	Gospodarstwo rolne (ogrodowe, leśne) jest prowadzone:	Ogólny obszar gruntu	Z tego jest: Gruntu ornego	Łąk	Pastwisk stałych, połonin i wrzosowisk	Sadów owocowych	Ogrodów warzywnych	Parków	Lasów	Pod zabudowaniami	Nieużytków błot, wód i t. p.	Uwaga do rubr. 4. Z ilu odrębnych części przedzielonych obcemi gruntami składa się grunt orny?
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
A	na ziemi własnej lub administrowanej											
B	na ziemi dzierżawionej **za pieniądze**											
C	na ziemi służbowej											
D	na innych kategorjach ziemi											
A—D razem												

4a. Czy istnieją grunty **odstąpione** do użytkowania, t. j. grunty należące do gospodarstwa na stałe, na których jednak właściciel lub kierownik sam **nie prowadzi** gospodarstwa, lecz odstępuje je jako grunty służbowe, oddzierżawia je za pieniądze lub w inny sposób?

(Odpowiedź: tak lub nie!) .....

4b. Jeżeli grunty odstąpione istnieją, to wypełnić poniższą tablicą i oznaczyć przez podkreślenie, czy obszar podany jest { w hektarach i arach / „ morgach i prętach (lub morgach i sążniach) / „ diesiatinach i sażeniach

Oznaczenie kolejne	Rodzaj gruntów odstąpionych	Ogólny obszar gruntów odstąpionych	Z tego jest: Gruntu ornego	Łąk	Pastwisk stałych, połonin i wrzosowisk	Sadów owocowych	Ogrodów warzywnych	Parków	Lasów	Pod zabudowaniami	Nieużytków błot, wód i t. p.	Uwaga do rubr. 4. Z ilu odrębnych części przedzielonych obcemi gruntami składa się grunt orny?
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
A	oddzierżawione za pieniądze											
B	służbowe											
C	wszelkie inne											
A—C razem												

5a. Czy gospodarstwo korzysta z istniejących we wsi lub jej najbliższej okolicy **gruntów wspólnych** (gromadzkich, gminnych, spółkowych, należących do całej wsi, paru wsi, całej gminy, lub pewnej kategorji włościan)? (Odpowiedź: tak lub nie!) .....

5b. Jeżeli takie grunty wspólne istnieją, to podać **rodzaj** gruntów, t. j. czy są to grunty orne, łąki, pastwiska, lasy oraz wskazać w jaki **sposób** gospodarstwo z nich korzysta? .....

6a. Czy część gospodarstwa (gruntów) nie wykracza poza granicę okręgu spisowego rachmistrza, do sąsiedniego okręgu spisowego?
(Odpowiedź: tak lub nie!) .....

6b. Jeżeli takie grunty istnieją, to należy podać obszar części, tu policzonej, a leżącej w **sąsiednim** okręgu spisowym (t. zw. grunty oderwane od właściwego okręgu spisowego) oraz wskazać **nazwę okręgu** spisowego w którym leżą .....

.....

Stwierdzam prawdziwość i zupełnosc zeznań:

Podpis właściciela mieszkania (kierownika folwarku, zakładu) .....

.....

Podpis rachmistrza .....

UWAGA. Oprócz formularza **A**, przeznaczonego dla każdego mieszkania, projekt spisowy przewiduje dla mniejszych miejscowości, względnie po miastach z ludnością nad 2000 mieszkańców dla nieruchomości formularz zbiorowy **B**, w miastach zaś z ludnością ponad 20000 mieszkańców formularz zbiorowy dla nieruchomości **B*** z rozszerzonym kwestjonarjuszem mieszkaniowym, oraz formularz dla okręgu spisowego **C**.

Dla gmin, względnie dla większych miejscowości, dzielących się na kilka okręgów spisowych, przeznaczony jest wykaz **D**, wreszcie dla powiatów wykaz powiatowy **E**.

Spis wszystkich osób obecnych w nocy z dnia 31 sierpnia

Nr. Nr. porządk. gospodarstw rodzinnych	Nr. Nr. porządkowe osób w rodzinie	Osoby obecne: Imię	Osoby obecne: Nazwisko	Osoby obecne: Pokrewieństwo z głową rodziny lub inny do niej stosunek	Płeć: Mężczyzna	Płeć: Kobieta	Data urodzenia: Dzień	Data urodzenia: Miesiąc	Data urodzenia: Rok	Miejsce urodzenia: Gmina lub miasto	Miejsce urodzenia: Powiat (dla urodzonych zagranicą gubernja, rejencja, departament i t. p.)	Stan cywilny (kawaler, panna, żonaty, zamężna, wdowiec i t. d.)	Wyznanie religijne	Od kiedy przebywa w miejscu obecnego pobytu?	Obecne obywatelstwo państwowe	Obecna przynależność gminna: Gmina lub miasto	Obecna przynależność gminna: Powiat (dla urodzonych zagranicą gubernja, rejencja, departament i t. p.)	Język ojczysty [czy polski, niemiecki, ruski (ukraiński) rosyjski, litewski lub jaki inny język]
1	2	3		4	5		6			7		8	9	10	11	12		13
		Obacz instrukcja punkt . . .		Instr. p. . . .	Instr. p. . . .		Instr. p.			Instr. p.		Instr. p. . .	Instr. p. . .	Instr. p. . . .	Instr. p. . . .	Instrukcja p.		Instr. p. . . .

na dzień 1 września 1920 r. w mieszkaniu głowy rodziny.

Do jakiej zalicza siebie narodowości	Czy umie czytać i pisać?	Czy umie tylko czytać?	Nie umie ani czytać ani pisać	ZAWÓD (FACH, ŹRÓDŁO UTRZYMANIA)									Obecny zawód poboczny
				ZAWÓD GŁÓWNY							W chwili wybuchu wojny w lipcu 1914 r.		
				z końcem sierpnia 1920 r.									
				Dokładna nazwa zawodu głównego	Stanowisko w zawodzie głównym (czy samodzielny, czy też jest kierownikiem, oficjalistą, robotnikiem, czy tylko pomaga jako członek rodziny)	Jeżeli osoba oznaczona w rubr. 19 jako niesamodzielna jest w zawodzie głównym obecnie bezrobotna, to wzkazać, od jak dawna i z jakiej przyczyny	Czy pracuje u siebie w domu czy poza domem w jakiemkolwiek przedsiębiorstwie?	Jeżeli pracuje u siebie w domu, to wskazać, czy pracuje na rachunek własny czy na rachunek przedsiębiorcy	Oznaczenie (rodzaj, nazwa i adres) przedsiębiorstwa (warsztatu, fabryki, sklepu, urzędu) w którym lub dla którego wykonuje się zawód główny	Jeżeli osoba jest samodzielnym przedsiębiorcą, rzemieślnikiem, kupcem, to podać czy i ile zatrudnia obecnie obcych sił roboczych (oprócz członków rodziny)	Dokładna nazwa ówczesnego zawodu głównego	Ówczesne stanowisko w zawodzie głównym (czy samodzielny, czy też był kierownikiem, oficjalistą, robotnikiem, czy tylko pomagał jako członek rodziny).	Dokładna nazwa zawodu pobocznego
14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27
Instr. p. . . .	Instr. p. . . .	Instr. p. . . .	Instr. p. . . .	Instr. p. . . .	Instr. p. . . .	Instr. p. . . .	Instr. p. . . .	Instr. p. . . .	Instr. p. . . .	Instr. p. . . .	Instr. p.	Instr. p.	Instr. p. . . . .

UWAGA. W kwestjonarjuszach, przeznaczonych dla byłej dzielnicy pruskiej, pytania 10 i 11 będą miały brzmienie następujące:

Od kiedy przebywa w miejscu swego **obecnego pobytu?**	Czy dana osoba miała stałe miejsce zamieszkania na ziemiach b. dzielnicy pruskiej **już przed** 1 stycznia 1908 r.	Czy obywatelstwo jeszcze wątpliwe?	Jeśli niewątpliwe, podać **obecne** obywatelstwo
10	10 a	11	11 a
Ob. instr. p. . . .		Ob. instr. p. . . .	

westjonarjuszach, przeznaczonych dla dzielnicy pruskiej, pytania 10 i 11 będą brzmienie następujące:

y dana ba miała e miejsce nieszka- na zie- iach b. zielnicy ruskiej ż przed stycznia 908 r.	Czy obywatelstwo jeszcze wątpliwe?	Jeśli niewątpliwe, podać obecne obywatelstwo
10 a	11	11 a
. . .	Ob. instr. p. . . .	

Formularz A.

Strona 1.

rolnych z dnia 1 września 1920 r.

.....

ś, folwark, kolonja, leśniczówka, budka dróżnicza i t. p.)

.....

..... **№ domu** .....

.....

.....

Razem

c) .....

.....

Liczba sztuk

Miesięcznik Statystyczny

Revue Mensuelle de Statistique